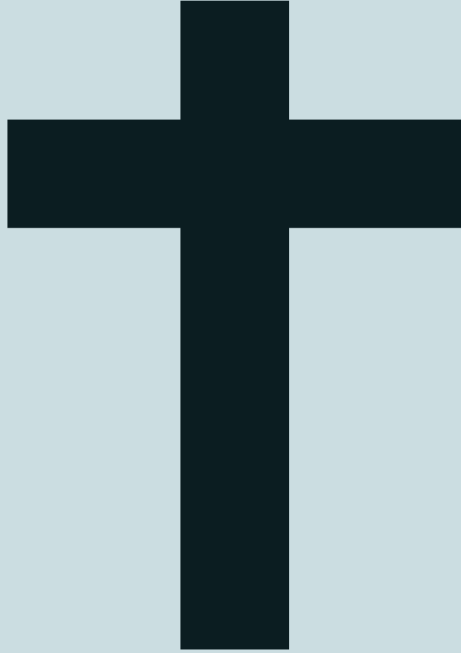

Nasoruan siGot len
nasoruan ta Uluveu

The New Testament in the Maskelynes language of Uluveu,
Vanuatu

Nasoruan siGot len nasoruan ta Uluveu
The New Testament in the Maskelynes language of Uluveu, Vanuatu
Niutestamen long lanwis Maskelynes blong Uluveu, Vanuatu.
Le Nouveau Testament dans la langue Maskelynes de Uluveu, Vanuatu.

copyright © 2013 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Maskelynes

Translation by: Wycliffe Bible Translators

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2022-03-11

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 11 Nov 2022 from source files dated 9 Oct 2020
cb9da196-fced-5a7c-9540-74db5e4270fd

Contents

FRT	1
Fastok	2
Mattiu	7
Mak	59
Luk	91
Jon	141
Nauman gail	178
Rom	222
1 Korint	246
2 Korint	269
Kalatia	284
Efesus	292
Filippi	300
Kolosse	306
1 Tessalonika	312
2 Tessalonika	317
1 Timoti	320
2 Timoti	326
Titus	331
Filemōn	334
NaIpru gail	336
Jemes	355
1 Pita	361
2 Pita	368
1 Jon	372
2 Jon	378
3 Jon	379
Jut	381
Na-kel-vəhoti-an	384
OTH	411
Naves hən nə-nau-gati-an	412
Natiksonari	414
Nəbathusoruan gail	424

Na-kel-gati-an Veveu
Nasoruan siGot len nasoruan ta Uluveu
The New Promise

The New Testament in Maskelynes of Uluveu Island, Vanuatu

Niutestamen long Maskilin, lanwis blong Uluveu Aelan, Vanuatu
 [klv]

Niutestamen long Maskilin,
 lanwis blong Uluveu Aelan, Vanuatu

The New Testament in Maskelynes
 the language of Uluveu Island, Vanuatu

Le Nouveau Testament en Maskelynes
 langue de l'île de Uluveu au Vanuatu

First edition
 © 2013, Wycliffe Bible Translators, Inc.

Web version
 © 2014, Wycliffe Bible Translators, Inc.
www.Wycliffe.org

www.ScriptureEarth.org

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons license (Attribution-Noncommercial-No Derivative Works).
<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0>

Your are free to share — to copy, distribute and transmit the text under the following conditions:

- **Attribution.** You must attribute the work to *Wycliffe Bible Translators* (but not in any way that suggests that they endorse you or your use of the work).
- **Noncommercial.** You may not use this work for commercial purposes.
- **No Derivative Works.** You may not alter, transform, or build upon this work.
- **In addition,** you have permission to port the text to different file formats, as long as you don't change any of the text or punctuation of the Bible.

Notice — For any reuse or distribution, you must make clear to others the license terms of this work.

Table of Contents

Preface

This publication is the New Testament in the Maskelynes language. The 1300-1400 speakers of Maskelynes mostly live on the island of Uluveu which is one of the Maskelyne Islands off the southeast coast of Malakula in Vanuatu.

The New Testament in the Maskelynes language was translated during the years 2001 to 2012 by the Uluveu Language Project.

Fastok

Histri blong Baebol Projek

Ol man we oli raetem Niutestamen fastaem, oli raetem long lanwis blong olgeta, lanwis blong Gris. Taem jos i kam bigwan, i stap long ol defdefren ples, ale ol man oli stat blong transletem Baebol i go long ol lanwis blong manples blong oli save ridim save. Long Uluveu aelan, long 1994 Uluveu Lanwis Projek i stanap ale oli askem wan advaesa blong givhan. Wan advaesa i kamtru long 1998 ale ol komuniti oli apoentem ol transleta wetem wan translesen komiti aot long evri vilej wetem evri denominesen. Long wan woksop long yia 1999 mo wan bakegen long 2000, fulap olfala mo medel man mo yangfala oli agri long wan fasin blong raetem lanwis Maskilin mo long wan alfabet. Ale long yia 2000 fofala transleta oli stat blong transletem buk Jona. Oli stat long Niutestamen long 2001 ale sam man bakegen oli joenem wok gogo oli flatem long yia 2012.

Rod blong tanem toktok blong Niutestamen i olsem wanem?

Lanwis blong Gris we ol olfala bifo oli raetem Niutestamen long hem i no olsem lanwis blong yumi blong Maskilin nating. Sapos ol transleta oli tanem i kam long lanwis folem wanwan wod, lanwis bae i no stret mo ol man bae oli no save kasem gud mining blong hem. From samting ia mifala i no wok folem fasin ia. Fastaem mifala i faenemaot ful mining blong toktok we i stap long lanwis blong Gris. Afta mifala i transletem mining ia i kam long lanwis Maskilin blong bae ol man oli ridim save. Samtaem blong mekem mining i klia, lanwis Maskilin i gat wan wod nomo, samtaem i gat nid blong yusum wan o iven tu ful sentens.

Fulap samting i stap long Tok blong God we tede long Vanuatu yumi no save ol samting ia. Ale lanwis blong Gris i gat fulap wod we ol lanwis blong Vanuatu oli no gat, olsem “pris,” “aposol,” “adalteri,” “enjel,” “blesem,” “hop” mo “glori.” Fastaem projek i goraon long ol vilej blong askem ol olfala se olsem wanem long ol toktok ia. Ol olfala oli talemaot ol gudgudfala toktok be i no evri wan. Ale insaed long projek ol transleta oli sidaon blong faenem rod blong talem ol mining we lanwis blong yumi i no gat. Blong sam mining mifala i faenem gudfala rod long lanwis, blong sam mifala i faenem olfala toktok we tede klosap i lus, blong sam mifala i talem mining long wan longfala rod, ale blong sam mifala i yusum wod blong lanwis blong deferen ples olsem Avoh, Bislama o iven Inglis. Ol kaenkaen wod ia i stap long diksonari long en blong Niutestamen ia.

Tok blong God i gat fulap tok pija long lanwis blong Gris we mining i no kamaot long lanwis blong yumi. Long sam olsem mifala i talem klia nomo, be mifala i putum wan futnot daon blong talemaot wanem we i talem long lanwis blong Gris fastaem.

Fasin blong joenem ol vas

Long wanwan ples long Niutestamen oli talem wanem we i hapen long wan oda we i no sens long lanwis blong yumi. Wanem we i hapen fastaem oli talem biae ale wanem we i hapen biae oli talem fastaem. From samting ia, mifala i jenisim blong se wanem we i hapen fastaem i kam fastaem ale wanem we i hapen biae i kam biae. Blong

mekem lanwis i sens olsem ia, samtaem mifala i joenem tu o tri vas ale raetem namba olsem Kol 4.7–8.

Ol futnot mo refrens

Taem yumi ridim Niutestamen maet yumi luk wan smol leta we i stap klosap long wan wod o long en blong wan sentens olsem ia: *. Smol leta a i talemaot se daon long pej i gat wan tok save we i eksplenem wod o sentens long vas ia. Yumi s ingaotem kaen toksave se “futnot.” Wanwan futnot i talemaot mining blong wan wod, wanwan i talemaot stret wod o vas long lanwis blong Gris, ale wanwan i talemaot wan kalja o fasin blong ol man Ju we maet i givhan long yumi blong save mining. From ol samting ia, taem yumi luk wan smol leta olsem ia, i gud se yumi lukluk daon blong kasem gud mining blong vas ia.

Aninit ol futnot bae yumi luk ol refrens we oli talemaot narafala ples long Baebol we i gat sem tingting o toktok olsem vas we refrens i makem.

Ol saedtok

Taem yumi ridim Niutestamen ia, bae yumi luk wan saedtok olsem Mat 13.44.

Natohan pipihabalan aGot len nāmav

Ol saedtok oli stap from tri samting. Faswan: oli stap blong givhan blong yumi blong luksave se ples ia long Tok blong God hemi abaot wanem. Nambatu: oli stap blong givhan long yumi blong faenem ples we yumi lukaotem long Tok blong God. Nambatri: hemi brekem longfala toktok i kam long ol smolsmol pis. Be wan samting: ol saedtok oli no tok blong God blong bae yumi prij long hem!

Ol stori we oli stap long defren buk bakegen

Yumi save se ol gospel, ol buk olsem Matiu, Mak, Luk mo Jon, oli stap tokbaot laef mo ded blong Jisas Kraes, mo olsem wanem hemi laef bakegen long ded. Yumi save ridim wan stori long buk Matiu ale sem stori ia i stap long buk Mak o Luk o Jon. Taem we i olsem, yumi save faenem refrens blong ol narafala ples aninit long saedtok olsem long Mat 14.13

AYesu evəŋan alalumān lotovi 5,000 (Mak 6.30-44; Luk 9.10-17; Jon 6.1-14)

Samting ia i talemaot se stori blong taem we Jisas i givim kakae long 5,000 man i stap long Mak 6.30-44, Luk 9.10-17 wetem Jon 6.1-14 bakegen.

Ol pija

Long en blong Niutestamen i gat ol pija. Sam pija oli stap blong givhan, blong yumi savi wanem we i hapen long stori. Sam pija oli stap blong soemaot wan ples blong olgeta, hemi olsem wanem. Ale sam narafala pija oli stap blong soemaot olsem wanem wan samting we yumi long Vanuatu yumi neva luk, olsem wan wud o wan anamol o wan samting blong kalja blong olgeta blong bifo.

Ol map

Long Niutestamen i gat sam defren map blong ol defdefren ples. I gat sam blong taem we Jisas i wokbaot blong mekem wok we papa God i putum long han blong hem blong mekem. I gat sam bakegen blong taem we Pol i wokbaot blong talemaot Gud Nius blong Jisas Kraes.

Diksonari

Sapos i gat wan wod we i stap long Niutestamen ia we yumi no save, traem lukaotem long diksonari we i stap long en blong Niutestamen. Diksonari ia i talemaot mining blong sam wod we yumi trabol from o we klosap i lus long lanwis blong yumi. I talemaot mining blong sam wod we yumi save be yumi no yusum plante taem, o yumi no yusum tumas long fasin we oli yusum long Tok blong God. I talemaot mining blong sam wod

* :: Hemia nao wan futnot.

we yumi karem i kam, from we lanwis blong yumi i no gat. Ale i talemaot mining blong sam we maet yumi no wantem tingbaot be Tok blong God i strong long ol samting ia.

Ol topik

Sapos yumi wantem mekem wan Baebol Stadi we i tingbaot wan topik, yumi save lukluk i go long en blong Nuintestamen long wan lis blong ol topik wetem fulap ples long Tok blong God we oli tokbaot topik ia. O sapos yumi gat sam kwestin long wan samting we i stap long Tok blong God, ale maet yumi faenem se hemi wan long ol lis blong ol topik. Ale yumi save lukluk gud long topik ia blong faenemaot fulap blong ol ples long Tok blong God we oli tokbaot topik ia. Taem yumi ridim olgeta evriwan, bae yumi save nao wanem we God i wantem se bae yumi laef folem.

Nasoruan nametəkav

Nəbōl husur nəpairan hən Nasoruan siGot

Nəvanuan gail lototos gat Na-kel-gati-an Veveu a mō, lutosi len nasoruan salito, nasoruan ta Kris. Nəboŋ alat siYesu lotosoḅur, lutoh len naut tiltile gail, ale lotuḅat pair hən Nasoruan siGot van hən nasoruan salit gail hən ləbēvuruŋ ləboii. Len naut a Uluveu, len nasihau 1994, Uluveu Lanwis Projek etuḅat, ale lous nəvanuan na-vi-tarhəte-an ideh. Nəvanuan na-vi-tarhəte-an sua evisi len nasihau 1998 ale alat a Uluveu lutabtabuh len nəvanuan gail hən ləbipair hən nasoruan siGot, ale lutabtabuh len nakomiti sua. Lulekis hən galito dan navile p̄isi a Uluveu naut kəmas Prespitiarian, SDA o NTM. Len nawoksop sua len nasihau 1999, ale sual am len nasihau 2000, nəhaḅut gail mai alalum̄an lotomatmatu mai alathutai ludam̄ hən navide hən natosian len nasoruan ta Uluveu mai nəalfapet han. Beti len nasihau 2000 naulum̄an lotovat lotuḅat pair hən nalobulāt Jonah. Lotuḅat pair hən Na-kel-gati-an Veveu len nasihau 2001, ale naulum̄an galevis am loum mai galito van van loum p̄isi len nasihau 2012.

Naḅisal hən nəpairan hən nasoruan len Na-kel-gati-an Veveu imabe?

Nasoruan ta Kris lototos gat Na-kel-gati-an Veveu lan a mō sahum nasoruan sidat a Uluveu kasi. Nətransleta lətəpair hən Nasoruan siGot husur nasoruan v̄isusua, nasoruan sidat asike tanor ale nəvanuan gail asike lətələboi səhot namilen. Bathut natenan ginamit namtsahusur navide enan. Metəkav namtudoŋ kitev namilen kavkav hən nasoruan topat len nasoruan ta Kris. Beti namtupair hən namilen van hən nasoruan sidat a Uluveu hən nəvanuan p̄isi ləbēvuruŋ ləboii. Boŋ galevis nasoruan sidat ikad natuhsoruan sua ŋai tokel p̄is namilen tomasil. Boŋ galevis am datusor ebəlav hən namilen tomasil.

Natit isoḅur len Nasoruan siGot, len naut a Vanuatu daməŋai datsaləboi natgalenan. Ale nasoruan ta Kris ikad nasoruan isoḅur nasoruan ta Vanuatu ləsəkade, hum “pris,” “aposol,” “adalteri,” “enjel,” “blesem,” “hop” mai “glori.” A mō naprojek iyar husur navile gail hən tousus kitev nasoruan gail. Ahaḅut gail lukel ur nakonsoruan galevis be savi gail p̄isi. Ale len nauman salito len naprojek, nətransleta lobətah hən ləbisaḅ naḅisal hən ləbikel namilen gail nasoruan sidato topar. Namilen galevis namtusəḅ naḅisal tovoi hən namtbikele len nasoruan sidato. Namilen galevis namtusəḅ nasoruan ta mō datsaləboii daməŋai, pəpadaŋ hən lotomasig. Namilen galevis namtukele len naḅisal tobəlav. Ale namilen galevis namtulav nasoruan han dan naut tile hum nasoruan ta Avoh, nasoruan ḅonḅon o nasoruan ta Iglan. Nasoruan tomagalenan lupat len natiksonari topat len nagilen Na-kel-gati-an Veveu egai.

Nasoruan siGot ikad nasoruan kəta isoḅur len nasoruan ta Kris lan, ale namilen səmasil len nasoruan sidato. Galevis namtukel p̄arḅar hən gail ŋai, be namtorin̄ nafutnot tovi na-tos-gati-an a pan len nalobulāt, ale nafutnot enan ikel ur nəsa nasoruan ta Kris tokele a mō.

Navide hən tosuhud hən naves gail

Len naut v̄isusua len Na-kel-gati-an Veveu lukel n̄esa tovisi be lusor husuri len nāp̄isal togol n̄ənauan sidat ebutbutut. N̄esa tovisi a m̄o lukele a tahw ale n̄esa tovisi a tahw lukele a m̄o. Husur natenan, namtoḡəgel h̄əni h̄ən ke n̄esa tovisi a m̄o namtukele a m̄o ale n̄esa tovisi a tahw namtukele a tahw. H̄ən dat̄bigol nasoruan b̄igam b̄ivoi maienan, len naut galevis namtosuhud h̄ən naves toru o totor ale namtutos gat gail hum lotosua ŋai maiegai: Kol 4.7–8.

Nafutnot mai narefrens gail

N̄əboŋ dat̄b̄ēv̄uruŋ Na-kel-gati-an Veveu, hum ma dat̄beris natuhleta topat p̄əpadan h̄ən nasoruan sua o len nagilen nasentens maiegai: †. Naleta enan ikel uri ke, a pan len napej ikad na-sor-l̄əboii-an sua tosor husur natsua topat len naves enan. Datokis na-sor-l̄əboii-an tomaienān h̄ən “nafutnot.” Ikad nafutnot tokel ur namilen nasoruan sua, ikad nafutnot tokel ur nasoruan o naves len nasoruan ta Kris, ale ikad nafutnot tosor husur nāvide seJu gail ke hum ma b̄evi tarh̄ət sidato h̄ən dat̄b̄el̄əboii namilen. Bathut natgalenan, n̄əboŋ dattoris natuhleta ideh, ivoi h̄ən dat̄b̄ebunus n̄esa topat a pan h̄ən dat̄b̄el̄əboi s̄əhot namilen naves enan.

Len napej a pan ikad nafutnot gail, be a pan buni ikad narefrens gail lotokel ur naut tile gail len Nasoruan siGot tokad n̄ənauan o nasoruan tohum naves narefrens tokel uri.

Nasoruan topat tarh̄əte

N̄əboŋ dattōv̄uruŋ Na-kel-gati-an Veveu egai, dereh dateris nasoruan tarh̄əpej hum Mat 13.44.

Natohan pipihab̄əlan aGot len n̄əməv

Nasoruan topat tarh̄əte ipat m̄os natit itor. Esua: ipat h̄ən b̄evi tarh̄ət sidato h̄ən dat̄beris l̄əboi n̄esa naut enan len Nasoruan siGot tosor husuri. Eru: ipat h̄ən dat̄bisab̄ naut dattodoŋ kitevi len Nasoruan siGot. Itor: igol ke nasoruan tob̄əlav eḡəm vi hudhut gail. Be natsua: nasoruan topat tarh̄əte savi soruan siGot h̄ən dat̄bikel uri hum nasoruan siGot len nalotuan!

N̄əb̄ol gail lotopat len nalob̄ulat tile am

Datol̄əboii ke nalob̄ulat gail hum Mattiu, Mak, Luk mai Jon lusor husur n̄əmauran mai n̄əmatan siYesu Kristo, mai n̄əmauran san dan n̄əmatan. Datol̄əboi dat̄b̄ēv̄uruŋ n̄əb̄ol sua len nalob̄ulat Mattiu ale n̄əb̄ol enan ipat tu len nalob̄ulat Mak o Luk o Jon. N̄əboŋ tomagenan, datol̄əboi dat̄bisab̄ narefrens h̄ən naut galenan pipit nasoruan topat tarh̄əte hum Mat 14.13

AYesu ev̄əŋan alalum̄an lotovi 5,000 (Mak 6.30-44; Luk 9.10-17; Jon 6.1-14)

Natenan ikel uri ke n̄əb̄ol husur n̄əboŋ aYesu tov̄əŋan alalum̄an lotovi 5,000 ipat len Mak 6.30-44, Luk 9.10-17 mai Jon 6.1-14 am.

Napija o n̄əgarutian gail

Len nagilen Na-kel-gati-an Veveu ikad n̄əgarutian gail. Galevis lupat h̄ən l̄əb̄evi tarh̄ət sidato h̄ən dat̄b̄el̄əboi n̄esa tovisi len n̄əb̄ol. Galevis lupat h̄ən dat̄beris l̄əboi naut sua salito. Ale galevis lupat h̄ən l̄əb̄ēv̄usan gidat h̄ən natsua gidat a Vanuatu datsarisi boŋ ideh, hum n̄əhai o natsua tomaur o natsua h̄ən nāvide salit ta m̄o.

N̄əmap o n̄əgarutian h̄ən naut gail

Len Na-kel-gati-an Veveu ikad n̄əmap tiltile gail h̄ən naut gail. Ikad galevis h̄ən naut a Jutea n̄əboŋ aYesu toyaryar h̄ən togol nauman aTata Got toriŋi len nav̄əlan h̄ən b̄igole. Ikad galevis am h̄ən n̄əboŋ aPol toyaryar h̄ən b̄ikel ur na-kel-uri-an tovoi husur aYesu Kristo.

† :: Egai nafutnot sua.

Natiksonari

Asike datbēləboi nasoruan sua topat len Na-kel-gati-an Veveu egai, datia doŋ kitevi len natiksonari topat len nagilen Na-kel-gati-an Veveu. Natiksonari enan ikel ur namilen nasoruan galevis datsaləboi savoi o pəpadaŋ hən bimasig dan nasoruan sidato. Ikel ur namilen nasoruan galevis dattoləboi be datsakelkele, o datsakele len naŋide hum lotokele len Nasoruan siGot. Ikel ur namilen nasoruan galevis dattolavi gəmai, husur tobuer len nasoruan sidato. Ale ikel ur namilen nasoruan galevis dattomətahun datbinau, be Nasoruan siGot ikele ale aGot ike dateləboi natgalenan.

Nəbathusoruan gail

Datbike datbēutaut hən nəstati hən datbinau natsua len Na-kel-gati-an Veveu, datoləboi datbēvuhe vi lan nagilen ale bunus nəbathusoruan gail mai naut isoḅur len Nasoruan siGot lotosor husur nəbathusoruan galenan. O datbikad nausian husur natsua topat len Nasoruan siGot, ale hum ma datbisabi ke tosua len nəbathusoruan gail. Ale datoləboi datbēbunus nəbathusoruan galen bivoi hən datbisab naut isoḅur len Nasoruan siGot lotosor husur nəbathusoruan enan. Nəboŋ datbēvuruŋ naut galenan, dereh dateləboi nəsa aGot toləŋoni ke datimaur husuri.

Mattiu

Na-kel-uri-an tovoi aMattiu totoni

Ase itos nalobulat egai?

Nəvanuan lotokad namitisau hən nasoran siGot lunau ke, aMattiu tovi esua len ahai susur tosejəvur pisan toru siYesu, gai itosi.

AMattiu itos nalobulat egai hən nəsa?

Itosi hən bikel uri mai naJu gail ke aYesu tovi aKristo, aGot totabtabuh lan, aGot tokel gati len na-kel-gati-an ta sutuai.

AMattiu itosi mos ase?

Itosi mos naJu gail, alat a Jutea.

Nəsa evisi len nalobulat egai?

Len nalobulat egai, aMattiu ikel na-kel-uri-an tovoi husur natohan pipihabəlan aGot len nəmav. İbol husur nəpasian siYesu, naņusanan san, nəmatan san mai na-le-məhat-an san dan nəmatan.

Nalobulat egai ehusur as galito?

Ehusur aYesu len nəmauran san, ehusur aJon Baptais, ehusur ahai susur siYesu gail, mai aPita tovi galit sua.

Natgalenan evisi najs?

Nalobulat egai ikel ur nəsa tovisi len nasihau 6 B.C. vəbar A.D. 30.

Len nalobulat egai aMattiu itos gat nəbathuyah siYesu hən biņarņar ke aYesu evi kiņ len nəpasusan siTevit tovi kiņ ta sutuai. Evi kiņ aGot tokel gati mai alat aİsrael ta sutuai. Ale evi Kristo, aMessiah, aGot totabtabuh lan hən bilav kuv nəvanuan san gail dan nəsaan salito. AMattiu ikel ur natit isoņur aYesu togole. Isor husur nəsa ahai kelkel ur gail lotokele ta sutuai, ale len aYesu na-pəhav-utaut-an galen lotokele lusarpoh. Len nalobulat egai aMattiu itos gat nasoran erim hən naņusanan siYesu, lumaiegai:

Nasoran san 1 (5.1–7.29)

Nasoran san 2 (10.5–11.1)

Nasoran san 3 (13.1-52)

Nasoran san 4 (18.1-35)

Nasoran san 5 (24.1–25.46)

Imaienan, aMattiu itos nalobulat egai hən naJu ləbikad nadəlomian len aYesu, aGot totabtabuh lan hən bevi Kristo, hən beil a mo hən galito, bevi kiņ salito.

1) Nəbathuyah mai nəpasian siYesu (1.1–2.23)

2) Natgalenan lotoutaut hən aYesu hən nauman san (3.1–4.11)

3) AYesu etuņat hən nauman san (4.12-25)

4) Na-kel-uri-an aYesu tokele len naņehuh (5.1–7.29)

5) AYesu igol namerikel isoņur (8.1–9.34)

6) AYesu esəvat ahai susur lotovi 12 van (9.35–11.1)

7) AYesu eņusan husur natohan pipihabəlan aGot len nəmav (11.2–13.52)

8) AMattiu itos husur nəvanuan gail lotokad nadəlomian tokəkereh (13.53–15.20)

9) Nagilen nauman siYesu len naut a Kalili (15.21–18.35)

10) AYesu iyar tur len naut gail tarhəwisel Jortan, evi Jerusalem (19.1–20.34)

11) Nauman siYesu len naut a Jerusalem (21.1–25.46)

12) Lutah gat aYesu (26.1-56)

13) Lukot hən aYesu, lugol imat len nəhai balbal (26.57–27.66)

14) AYesu ile məhat dan nəmatan (28.1-20)

Nəbathuyah siYesu
(Luk 3.23-38)

¹ Egai evi na-tos-gati-an sua hən nəbathuyah siYesu Kristo, topat len nəpasusan siTevit, topat len nəpasusan siAraham:

² AAraham evi atəman aIsak.

AIsak evi atəman aJakop,
tovi atəman aJutah mai aʋan aJutah gail.

³ AJutah evi atəman aPeres mai aSerah, analaru tovi aTamar.

APeres evi atəman aHesron.

AHesron evi atəman aRam.

⁴ ARam evi atəman aAmminatap.

AAmminatap evi atəman aNahson,
tovi atəman aSalmon.

⁵ ASalmon evi atəman aPoas, anan tovi Rahap.

APoas evi atəman aOpet, anan tovi aRut.

AOpet evi atəman aJesse.

⁶ Ale aJesse evi atəman aTevit tovi kiŋ.

Ale aTevit evi atəman aSolomon,
anan tovi asoan aUriah a m̄o.

⁷ Ale aSolomon evi atəman aRehopoam.

Ale aRehopoam evi atəman aApijah.

Ale aApijah evi atəman aAsa.*

⁸ Ale aAsa evi atəman aJehosafat.

Ale aJehosafat evi atəman aJoram.

Ale aJoram evi atəman aUsiah.

⁹ Ale aUsiah evi atəman aJotam.

Ale aJotam evi atəman aAhas.

Ale aAhas evi atəman aHesekiah.

¹⁰ Ale aHesekiah evi atəman aManasseh.

AManasseh evi atəman aAmon.

Ale aAmon evi atəman aJosiah.

¹¹ Ale aJosiah evi atəman aJekoniah
mai aʋan gail len nəboŋ

lotomaŋiŋiriah vi Papilon.*

¹² Husur nəmaŋiŋiriah vi Papilon:

aJekoniah evi atəman aSealtiel,
ale aSealtiel evi atəman aSeruppapel.

¹³ Ale aSeruppapel evi atəman aApiut,
tovi atəman aEliakim.

Ale aEliakim evi atəman aAsor.

¹⁴ AAsor evi atəman aSatok.

Ale aSatok evi atəman aAkim.

Ale aAkim evi atəman aEliut.

¹⁵ Ale aEliut evi atəman aEleasar.

Ale aEleasar evi atəman aMattan.

Ale aMattan evi atəman aJakop.

¹⁶ Ale aJakop evi atəman aJosef tovi asoan aMeri,
topas aYesu, lotokisi hən aKristo, aGot totabtabuh lan.

¹⁷ Imagenan, tuŋat len aAraham vəbar aTevit ikad naur lotovi 14 ŋisi, ale tuŋat len aTevit vəbar nəmaŋiŋiriah vi Papilon ikad naur lotovi 14 am, ale tuŋat len nəmaŋiŋiriah vi Papilon vəbar aKristo, aGot totabtabuh lan, ikad naur lotovi 14 tətəs.

* **1:7:** Naloŋulət galevis ta sutuai luke Asaf ləsake Asa. * **1:11:** 2Ki 24.12-16

*AMeri ipas aYesu
(Luk 2.1-7)*

¹⁸ Nəpasian siYesu Kristo evisi magegai. Anan aYesu, aMeri ikel gati ke tilah mai aJosef, be a tahw hən arbiḅon, isaḅi ke etian, aNunun aGot togole. ¹⁹ Husur ke ahaṽut san, aJosef tovi nəvanuan tonor, nəboḅ tosəsəlon hən aMeri totian, emətahun ḅigol nahurun aMeri ḅisa, ḅa isaḅ səhoti len nənauan san ke teriḅ aMeri, be emətahun avan ideh ḅeləboii. ²⁰ Nəboḅ tonau natgalenan sal, aḅel sua siNasub evisi həni len nəḅəḅer. Ike, “Josef anatum ulumān siTevit, sagemətahw hən gəḅesəhar aMeri hən ḅevi asoam, bathut natətai totian həni, aNunun aGot gatolavi maii. ²¹ Alitenan dereh tipas anatum ulumān balai, ale geriḅ nahəsən aYesu lan, husur gai tilav kuv nəvanuan san gail dan nəsaan salit balai.”

²² Natgalen pisi evisi hən ḅigol nəsa aGot tokele len nabuḅon ahai kelkel ur ḅisarpoh. Ike:

²³ “Məteris! Navensus dereh tetian,
ale tipas anatum ulumān,
ale lekis nahəsən aImmanuel,”
namilen tovi
“AGot itah mai gadito.”*

²⁴ Nəboḅ aJosef tolele, igol nəsa aḅel siNasub tokel maii. Esəhar aMeri tovi asoan ²⁵ be sagol naitian maii van vəbar nəboḅ topas anatum ulumān sua. AJosef eriḅ nəhes Yesu lan.

2

Nəvanuan lotokad namitisau hən naməso

¹ Husur nəboḅ lotopas aYesu len naut a Petlehem a Jutea, len nəboḅ aHerot tovi kiḅ, alalumān namitisau hən naməso luyar dan Nais vi Jerusalem ² luke, “Atenan lotopasi hən ḅevi kiḅ seJu gail, atenan gai be? Husur namtoris naməso san nəboḅ tovisi ale namtogəm hən namtḅilotu həni.”

³ Nəboḅ aHerot aKiḅ tosəsəlon hən natenan, nəlon etuhatur, mai alat a Jerusalem pisi lumagenan. ⁴ Ekis aḅiltihai tutumav pisi mai ahai pusan pisi hən nalo luḅonḅon ale eus galit ke, “AKristo, aGot ḅitabtabuh lan, dereh lipasi a be?” ⁵ Ale lukel maii ke, “Len naut a Petlehem a Jutea, husur ahai kelkel ur itosi maiegai ke:

⁶ “Be gaiug, a Petlehem, len naut a Jutah,
gəsavi naməkot len alat lotokad na-il-a-mō-an
len naut a Jutah,

husur len gaiug, nəvanuan na-il-a-mō-an sua dereh tegəm balai
hən ḅeil a mō hən nəvanuan sagw gail, alat a Israel,
hum nəvanuan nasipsip toil a mō hən galito.’ ”*

⁷ Beti aHerot igol nəḅonḅonan tosusuah mai alalumān namitisau hən naməso. Eus galit hən nəboḅ mai namityal naməso tovisi ale lukele. ⁸ Esəvat galit vi Petlehem ale ike, “Mitivityan, doḅ vahvahur natətai. Nəboḅ mətḅisaḅi, kel uri mai ginou hən ginou am nəḅivan valotu həni.”

⁹ Nəboḅ lotosəsəlon hən nakiḅ tonon, loriḅ naut enan, ale naməso lotoris nəboḅ tovisi, eil a mō hən galito van vail məhat hən naut natətai totoh lan. ¹⁰ Nəboḅ lotoris naməso lukemkem masuṽ. ¹¹ Nəboḅ lotobis lohoim loris alarminan, aMeri mai natətai, ale lotəḅedur, lulotu həni, ale losəḅav hən naviolan salit hən ləḅeviol mai natətai hən nagol,

* 1:23: Isa 7.14, 8.8, 10 * 2:6: Mic 5.2

nafran̄kinsens mai namər.* 12 Nəboŋ lotoke livan, aGot ikel nalələgauan mai galit len naḅəber ke saletəlmam van hən aHerot, ŋa lotəlmam vi lan nəkantri salit len naḅisal tile.

Nə-gam-yav-an vi Ijip

13 Nəboŋ alalum̄an namitisau hən nam̄eso lotovan tia, aŋel sua siNasub̄ evisi hən aJosef len naḅəber ike, “Gile məhat, səhar alarminan, gam vi Ijip, ale toh ei vir nəḅikel mai gaiug hən gəbetəlmam, husur aHerot dereh tekəta doŋ amas hən ḅigol ḅimat.”

14 Ŋa aJosef ile məhat, esəhar alarminan len mariug ale eriŋ naut enan vi Ijip. 15 Itoh ei van vəbar nəmatan siHerot. Imagenan, nəsa Nasub̄ aGot tokele isarpoh, len nabuŋon ahai kelkel ur ike, “Nokis anatugw ulum̄an dan naut a Ijip.”*

Nəmatan silathutai

16 Nəboŋ aHerot tonau ləboii ke alalum̄an namitisau hən nam̄eso lotogəraŋi, nəlon ipaŋpaŋ masuṽ vəsa. Esəvat alalum̄an hən ləḅigol alathutai ḅisi, nədaḅ halit toru vi pan, ləḅimat len naut a Petlehem mai naut gail lotodar visi. Natenan inor hən namityal tosabi len alalum̄an namitisau hən nam̄eso. 17 Beti nəsa aJeremiah, ahai kelkel ur tokele, isarpoh, ke:

18 “Ikad nadoldol sua len naut a Ramah,
totan, tois habat len nalolosaan,
ARakel itaŋis anatun gail,
emətahun avan ideh ḅetəŋov nəlon vi pan
husur loḅuer tia.”*

Natəlmaman vi Nasaret

19 Nəboŋ aHerot tomat tia, aŋel sua siNasub̄ evisi hən aJosef len naḅəber len naut a Ijip
20 toke, “Gile məhat, səhar alarminan, gevi lan naut a Israel, husur alat lotodoŋ natətai hən ləḅigol ḅimat, lumat tia.” 21 Ŋa ile məhat, səhar alarminan ale evi lan naut a Israel.
22 Avil nəboŋ tosəsəloŋ həni ke aArkelaus tovi kiŋ, tolav namilen aHerot tovi atəman, len naut a Jutea, emətahw hən ḅivan ei. Nəboŋ aGot tokel nalələgauan maii len naḅəber, eriŋ naut enan, evi Kalili. 23 Ibar navile sua, a Nasaret, ale itoh ei. Beti nəsa ahai kelkel ur gail lotokele isarpoh ke, “Lekisi hən auleNasaret balai.”

3

Ajon Baptais eutaut hən naḅisal (Mak 1.1-8; Luk 3.1-18; Jon 1.19-28)

1 Len nəboŋ galenan, aJon Baptais egəm vi lan naut masmas toḅəbesw a Jutea. Etuḅat kel ur napisulan siGot. 2 Ike, “Mitipair dan nəsaan samito husur natohan pipihabəlan aGot len nəmav egəm pəpadaŋ.”

3 Husur gai boh, ahai kelkel ur aIsaiah tosor husuri ke,
“Nadoldol sua satokai len naut masmas toḅəbesw,
‘Məteutaut hən naḅisal m̄os Nasub̄,
gol naḅisal san gail linor.’ ”*

4 Ajon māu esun nahurabat lotovaii hən nasivurhət nəkamel, mai etutuṽ hən nəhau tutuṽ hən nahurhuḅuluk.* Ihan taṽtaṽor, ihan nalokust mai nəhani.* 5 Beti alat a

* **2:11:** Nagol evi nametəlai sua tomədmədau, nətau han toyanyaŋ. Nagol sətəŋ. Nəvat hən gəḅəṽur nagol etibau gol ke evi nametəlai sekiŋ gail. Nafran̄kinsens evi nəda hən nəhai tomasmas nəḅon tosusau. Nəvanuan gail lurer hən nəvanuan həni ale len nalotuan silat a Israel loḅəŋasi len natutumavan husur nəḅon nəbasuhab han esusau. Namər am evi nəda hən nəhai lotogol tomasmas, ale nəvanuan loləmasi hum nəhai pəhas. Loləmasi am hən ləḅeriŋi len nəkaliko lotoruŋ gol niben nəvanuan tomat lan hən ḅipat ebəlav be asike ḅiḅo. * **2:15:** Hos 11.1 * **2:18:** Jer 31.15 * **3:3:** Isa 40.3 * **3:4:** 2Ki 1.8 * **3:4:** Nalokust ehun natohtohlomətu, naJu gail lotoləboi ləḅihanhəni. Nəhani evi natit tohehe masuṽ topat len naim sesukapak gail.

Jerusalem mai a Jutea mai naut todar vis Nawisel Jortan, luvan van hēni. ⁶ Ale ibaptais hēn galito len Nawisel Jortan nēboŋ lotokel vōhot nēsaan salit gail.

⁷ Nēboŋ toris naFarisi mai naSattiusi gail lotosōbur lotogēm hēn lēbībaptais, ikel mai galit ke, “Anatun nēmat gail!† Ase ikel nalēlōgauan mai gamito hēn mētēbigam dan nabiltiŋol paŋpaŋ bēgēmai? ⁸ Len nēmauran samito mitiŋan hēn naŋite tinor hēn nēpairan samito dan nēsaan. ⁹ Samtinau ke mētōlēboi mētēbikel mai gamit gabag ke, ‘Asike datupanis, aApraham evi atēmadato ta sutuai.’ Husur nukel mai gamit ke, aGot elēboi bīlav nēvat galegai ŋai, ale gol ke legēm vi pasusan siApraham! ¹⁰ AGot esuŋan nauluŋan toutaut tia hēn bītai nēkaduhai gail hēn nakuvkuv; nēhai pīsi lēsēŋan hēn naŋit tovoi, gai dereh titai, bar hēn gail vi lan nēhab. ¹¹ Ginau nubaptais hēn gamit hēn nēwai sil nēpairan dan nēsaan samito. Avil avan sua satogēmai tohusur ginau, idan am sēhor ginau, ginau novi naut kēmas ŋai, nēsanor kasi hēn nēbīsah ruŋat nēhau hēn naributbut san.‡ Gai dereh tibaptais hēn gamito hēn aNunun aGot mai nēhab. ¹² Gai esuŋan nauluŋan topat nēhai rivrivhai hēn bēpēpēhun namisurhuwit dan nasugut nawit tommas. Dereh tiŋon hēn namisurhuwit len natuhim han, be tepēŋas nasugut nawit tosa len nēhab todēdas nēmatan.”

Nēbaptaisan siYesu

(Mak 1.9-11; Luk 3.21-22)

¹³ Beti aYesu egēm len naut a Kalili vi lan Nawisel Jortan hēn aJon bībaptais hēni. ¹⁴ Avil aJon isor tasi, ike, “Satimaienan, nēsanor hum gaiug. Ivoi am ke gaiug māu gibaptais hēn ginau, gol ke gogēm hēn ginau mabe?” ¹⁵ Ris aYesu tosor vari ke, “Gidam hēn nēbībaptais gagai, husur inor hēn darbīgol natit pīsi tonor, aGot tolēŋoni.” Beti aJon idam hēn bībaptais hēni. ¹⁶ Nēboŋ aJon tobaptais hēni tonon, vōha-sua ŋai aYesu evi mēhat dan nēwai. Nēmav esēŋav mōsi ale eris aNunun aGot togēm vi pan hum nētav,§ ale egēm toh lan. ¹⁷ Ale nadoldol len nēmav ike, “Anatugw uluŋan bogai notolēmas buni. Nohēhāvur masuŋ hēni.”*

4

Natēmat italtal ke aYesu tigol nēsaan

(Mak 1.12-13; Luk 4.1-13)

¹ Beti aNunun aGot esēhar aYesu vi lan naut masmas tobēbesw hēn natēmat bītaltal ke tigol nēsaan. ² Len nēmaribon tovi 40 mai nalenmariug tovi 40 aYesu sēhan, gol ke nēmal ihati. ³ Beti natēmat egēm hēni, ike, “Gēbēvi aNatun aGot, kel mai nēvat galegai ke legēm vi bēta.” ⁴ Ris tosor vari ke, “Natosian siGot ike, ‘Nēvanuan edēdas bīmaur len nabēta ŋai, be imaur len nasoruan pīsi aGot tokele.’”* ⁵ Beti natēmat esēhari vi lan nabiltivile siGot, a Jerusalem, ale eriŋi eil gilgile a mēhat buni len naim siGot. ⁶ Ale ikel maii ke, “Gēbēvi aNatun aGot, gigol gaiug gabag giteh vi pan. Husur natosian siGot ike, “AGot dereh tikele hēn aŋel san gail husur gaiug ale lipat gaiug vi mēhat len navēlalito

hēn asike nariem bēsēhot nēvat.’”*

⁷ AYesu isor vari ke, “Natosian siGot ikele am ke, ‘Sagitaltal kitev nēdanŋan siNasuŋ aGot sam ke timabe.’”* ⁸ Ale natēmat esēhar tētas hēni van hēn naŋehuh tosaŋsah habat, ale eŋusani hēn nēkantri pīsi len navile a pan len nēyalyalan salito. ⁹ Ale ikel maii ke, “Dereh nilav natgaleg pīs mai gaiug, gēbetēŋedur, lotu hēn ginau.” ¹⁰ Beti aYesu ikel maii ke,

† 3:7: Len naut egai nasoruan ta Kris ike nēvaipa tovi nēmat tosa. Len nēnauan seJu gail, nēmat isa masuŋ hum natēmat toil a mō hēni. ‡ 3:11: Evi slev gail lotosah ruŋat nēhau hēn naributbut silat lotovi lohoim, ale naslev evi naut kēmas len nēnauan salit gail. § 3:16: Nētav ehum navimal be epēhāpēhw. * 3:17: Psa 2.7; Isa 42.1 * 4:4: Deu 8.3 * 4:6: Psa 91.11-12 * 4:7: Deu 6.16

“Setan gevi tut! Husur natosian siGot ike, ‘Gilotu hən Nasuḅ aGot samī māu, ale gigol nalotuan van hən gai səḅon.’ ”* ¹¹ Beti natəmat erinji, ale aṅel gail logəm vi tarhət san.

AYesu etuḅat hən nauman san
(Mak 1.14-15; Luk 4.14-15)

¹² Nəḅoṅ tosəsəloṅ həni ke lototah gat aJon, rinji len naim bəḅaṅis, aYesu erinji naut enan, evi Kalili.* ¹³ Elul dan naut a Nasaret a Kalili van vatoh len naut a Kapernaum tarhəbilitiwai. Kapernaum ipat len naut sinahəmar gəlaru, a Sepulun mai a Naftali.

¹⁴ Imagenan, nəsa ahai kelkel ur, aIsaiah, tokele, isarpoh. Ike,

¹⁵ “Naut sinahəmar Sepulun mai naut sinahəmar Naftali,
metp̄isal vi lan nabilitiwai, tarhəwisel Jortan,
len naut a Kalili simetḅos gail,

¹⁶ nəvanuan gail lotobətah len nəmargobut
loris nabilitimial;

len galit lotobətah len naut hən nəmōl hən nəmatan,
namial siGot evisi, emias galito.”*

¹⁷ Len nəḅoṅ enan van, aYesu etuḅat kel uri ke, “Pair dan nəsaan samito husur natohan pipihəḅəlan aGot len nəmav egəm pəpadaṅ!”

Ahai susur metəkav gail
(Mak 1.16-20; Luk 5.1-11)

¹⁸ Len nəḅoṅ sua aYesu iyar husur nətarhət nabilitiwai lotokisi hən Nabilitiwai Kalili. Eris alarmiḅan, aSimon, nahəsan togon aPita, mai aAḅru aḅan. Arubar hən nalevlev vi lan nabilitiwai, husur arovi vanuan nəsaḅiehan. ¹⁹ Ale ikel mai gəlar ke, “Gəm husur ginau, ale gamər mərtosah hən naieḅ, dereh nigol mirisah hən nəvanuan gail.” ²⁰ Vəḅa-sua ṅai arorinṅ nalevlev səlaru, arohusuri.

²¹ Nəḅoṅ toyar van am, eris alarmiḅan am, nahəsalar aJemes anatun aSepeti, mai aJon, aḅan. Arutoh len nabot mai atəmalaru aSepeti, lobutan nalevlev salit gail lunor. Ale aYesu ekis gəlar gəmai. ²² Vəḅa-sua ṅai arorinṅ nabot mai atəmalaru, arohusuri.

AYesu igol alat lotoməsah lumaur

²³ Ale aYesu iyar turtur len naut a Kalili p̄isi. Epusan len naim nəḅonḅonan seju gail, ikel ur na-kel-uri-an tovoi hən natohan pipihəḅəlan aGot, ale igol nəvanuan gail lotokad naməsahan tiltile gail o nibelit tomatmat, lumaur. ²⁴ Na-kel-uri-an husuri ibar naut a Siria kavkav. Ale nəvanuan gail losəḅar alat lotoməsah gəm həni: alat lotokad naməsahan tiltile, alat nibelit topəṅas, alat lotokad natəmat gail, alat lotokad nahumatmat mai alat nahudhubelit tomat, ale igol galit lumaur. ²⁵ Nabilitiḅoh gail lohusuri, alat a Kalili, a Tekaḅolis, a Jerusalem, a Jutea mai alat tarhət Nawisel Jortan.

5

Na-sor-ivoi-an gail
(Luk 6.20-23)

¹ Nəḅoṅ aYesu toris naluḅoh gail, etəḅehuh, ebətah. Nəḅoṅ tobətah, ahai susur san gail logəm həni, ² ale etuḅat ḅusan galit ke:

³ “Alat lotoləḅoi len nəlolito ke lotopar Got, be lotoləṅoni,
navoian siGot igol gagai lukab həni,
husur natohan pipihəḅəlan aGot len nəmav evi salito.

⁴ Alat lototaṅ,
navoian siGot igol gagai lukab həni,
husur dereh leləṅon tivoi am len nəlolito.

* **4:10:** Deu 6.13 * **4:12:** Mat 14.3; Mak 6.17; Luk 3.19-20 * **4:16:** Isa 9.1-2

- ⁵ Alat nəlolit tomədau,
navoian siGot igol gagai lukab həni,
husur aGot teviol hən navile a pan mai galito.
- ⁶ Alat lotomalkəkət, lotomaduh hən nanoran,
navoian siGot igol gagai lukab həni,
husur dereh lihanukub.
- ⁷ Alat nəlolit totan̄is avan ideh, lotovi tarhət san,
navoian siGot igol gagai lukab həni,
husur dereh aGot tilolosa hən galit balai.
- ⁸ Alat nəlolit tomasil, lotoləḡon aGot səḡon ḡai,
navoian siGot igol gagai lukab həni,
husur dereh leris aGot balai.
- ⁹ Alat lotogol nanoḡan hən nəḡalan gail, lotogol natəḡat,
navoian siGot igol gagai lukab həni,
husur dereh aGot tekis galit hən anatun gail.
- ¹⁰ Alat, nəvanuan gail lotomədas bun galito
sil lotogol nəsa tonor,
navoian siGot igol gagai lukab həni,
husur natohan pipihəḡalan aGot len nəḡav evi salito.

¹¹ “Nəḡon̄ nəvanuan gail ləḡisor viles gamit vəsa, ləḡemədas bun gamit gol ke mətḡeləḡon
ḡisa vəsa, ləḡeliblibon̄ ke mətḡogol nəsaan tiltile sil mətḡovi esagw, navoian siGot igol
mətukab həni. ¹² Len naḡide tomaienān lomədas tabtab hən ahai kelkel ur gail ta ḡo.
Mitikemkem, mətəḡəḡaḡur husur aGot ikad nakonḡurḡuran totibau ḡos gamit len
nəḡav.”*

Nətas mai nam̄ial
(Mak 9.50; Luk 14.34-35)

¹³ AYesu isor kəta ke, “Gamit mətəḡum nətas* ḡos navile a pan.† Be nabus hən nətas
ḡimasig hən ḡedube, tegəḡ vi tas tətās am mabe? Savoi hən natideh am. Ivoi ḡai hən
ləḡibar həni len tan hən nəvanuan gail ləḡipal gati.

¹⁴ “Gamit mətəḡum nam̄ial ḡos navile a pan. Nabiltivile topat məḡat len naḡehuh
edədas ḡesusuah. Nəvanuan ḡisi loləḡoi ləḡerisi. ¹⁵ Ale avan ideh asike epigau nam̄ial,
riḡi pipit nəḡad. Aoa! Eriḡi a məḡat hən ḡerḡias galit ḡisi lototoh len naim. ¹⁶ Tomaienān,
nam̄ial samit tem̄ial ḡos nəvanuan ḡisi hən ləḡeris navoian mətḡogolḡole, ale sal suh
nəḡalyalan seTəḡamit len nəḡav.

Naḡusanān husur nalo siMoses

¹⁷ “Samtināu ke notogəḡ hən nəḡikaskas nalo o nəsa ahai kelkel ur lotokele. Ao,
nəsagəḡ hən nəḡikaskasi, nogəḡ hən nəḡigol ḡisarpoh. ¹⁸ Nokitin mai gamit ke, van
vəḡar nəḡon̄ nəḡav mai navile a pan arḡimasig, səkad nəḡaḡirhət natosian ḡimasig dan
nalo siGot, vir natit ḡisi ḡisarpoh. ¹⁹ Imaienān, avan ideh ḡilaḡur ḡesua tokəkereh len
nalo, ale toḡusan nəvanuan gail hən ləḡigol tətəḡ hən̄i, dereh tevi ut kəḡas balai len galit
lototoh pipihəḡalan aGot len nəḡav. Avil avan ideh togol husur nalo, toḡusan nəvanuan
hən ləḡigol gail, dereh tetibau balai len natohan pipihəḡalan aGot len nəḡav. ²⁰ Be nukel
mai gamit ke, mətḡike mətḡeḡis len natohan pipihəḡalan aGot len nəḡav, mitimasnor
səḡor ahai ḡusan hən nalo mai naFarisi gail.

* **5:12:** 2Chr 36.16; Uman 7.52 * **5:13:** Nətas aYesu tosor husuri evi nasol tohum nəvat lotohiri len tan, savi nətas
tovi wai. † **5:13:** Nətas eləḡoi ḡigol naməḡod ivoi teḡəlav, ilav kuvi dan naḡoan. Imagenān, alat lotohusur aYesu
loləḡoi ləḡetəḡau gat nəsa tovoi ale gol nəsa tosa səsā habat hən nəvanuan navile a pan ləḡivoi am. Lugol navile a pan
ivoi am hum nətas togol nabus hən nəḡanian ivoi am.

Nəlol paŋpaŋ

21 “Mətosəsəlonj tia hən nəsa aGot tokele mai naur gail ta sutuai ke, ‘Sagigol avan ideh timat’† ale ‘avan ideh togole, dereh tipanis.’* 22 Be nukel mai gamit ke, avan ideh nəlon topəŋas aʋan, tipanis. Ale avan ideh tosor viles aʋan, dereh tevi lan nakotan hən nəSanhitrin. Ale avan ideh toke, ‘Gumelmel, govi hoʋon!’ inor hən ʔevi lan nəhab naut nəmatan. 23 Imaienan, gəʔbilav naviolan samj van hən nəmel tutumavan ale gəʔbinau təlmam həni ke, gotogol natesua togol aʋamj tokad nəsasaaan mai gaiug, 24 ʔimaienan, riŋ naviolan samj ei. Givan hən aʋamj hən mərʔbinor, mərʔbikad navoivoian tətəs. Beti gəm, lav naviolan samj mai aGot len natutumavan van həni.

25 “Avan ideh ʔikot hən gaiug, len nəyaran samj mai atenan tosor tas gaiug, len naʔisal vi lan nakotan ŋai, gisaʋsaʋut hən mərʔbikad natəmət tətəs. Asike gəʔbigole, dereh teliv gargar gaiug vi lan nəmatsistret, ale nəmatsistret teriŋ gaiug len navəlan nalipah, ale nalipah tibar hən gaiug len naim ʔəbaŋis. 26 Nukel nakitinan mai gaiug ke, asike govivile dani vəbar gəʔəʋur ʔis nəvat hən nəpəin nəmatsistret toriŋi.

Naitian tosa

27 “Mətosəsəlonj tia hən nəsa aGot tokele ke, ‘Sagigol naitian toʔur kotov nəlahan,’* 28 ris notokel mai gamit ke, avan ideh tokəta husur napəhaʋut hən ʔeləŋoni, len nəlon, gai igol naitian maii tia. 29 Namətaŋj nəmatu ʔigol gaiug gəʔbigol nəsaan, kis kuvi, bar həni. Nahudhubemj ʔəʔuer enaŋ esəhor ləʔibar hən niʔemj kavkav len nəhab nəmatan. 30 Navəlamj nəmatu ʔigol gaiug gəʔbigol nəsaan, ta kotovi, bar həni. Nahudhubemj ʔəʔuer enaŋ esəhor niʔemj kavkav ʔevi lan nəhab nəmatan.

Natiʋosan

(*Mat 19.9; Mak 10.11-12; Luk 16.18*)

31 “Nalo ike, ‘Avan ideh totiʋos hən asoan, atenan timaslav naləʔbulat hən natiʋosan mai alitenan.’* 32 Avil nukel mai gamit ke, avan ideh totiʋos hən asoan, naut kəmas alitenan sagol naitian tosa, atenan igol ke asoan igol naitian toʔur kotov nəlahan. § Ale avan ideh tolah mai napəhaʋut totiʋos, gai igol naitian toʔur kotov nəlahan.”

Na-kel-gati-an gotota gati len nəhon aGot

33 AYesu isor am ke, “Mətosəsəlonj tia hən nəsa aGot tokele mai naur gail ta sutuai ke, ‘Sagikel na-kel-gati-an gəgəras, be gigol na-kel-gati-an samj van hən Nasuʔ aGot, tisarpoh.’* 34 Avil nukel mai gamit ke, samtikel nəhes ideh hən ʔita gat na-kel-gati-an samito. Samtikel nəhes nəmav husur aGot ebətah len nəmav topat pipihəlan. 35 Samtikel nəhes navile a pan husur ehum nakes aGot toriŋriŋ narien lan nəboŋj toʔətah len nəmav. Samtikel nəhes naut a Jerusalem husur evi nabiltivile seKiŋ toyalyal, tovi aGot. 36 Sagikel nəhes nəkaduŋj hən ʔita gat na-kel-gati-an samj husur godədas gəʔbigol nasivur ideh ʔəpəhw o ʔimermer. 37 Len nəsa gotokele, ‘Evoi’ samj timasvi ‘Evoi’ ŋai, ‘Aoa’ samj timasvi ‘Aoa’ ŋai. Nasoran ideh am egəm len atenan tosa vəsa masuʋ tovi təmat.

Nasisilan

(*Luk 6.29-30*)

38 “Mətosəsəlonj tia hən nəsa aGot tokele ke, ‘Gəʔbigol namətan o nariʋon avan ideh ʔimasig, namətaŋj o nariʋomj timasmasig.’* 39 Avil nukel mai gamit ke, samtesisil hən avan ideh togol tosa hən gamito, be avan ideh ʔiʋos nətarhoŋj nəmatu, ʔair hən nətarhəte van həni. 40 Ale avan ideh ʔikot hən gaiug, ʔilav nəhai susun samj hən ʔisar gel nəkabut

† 5:21: Nəboŋj toke Sagigol avan ideh timat namilen ke sagigol avan ideh timat sil nəlol paŋpaŋ samj o naləŋonian samj ŋai. * 5:21: Exo 20.13; Deu 5.17 * 5:27: Exo 20.14; Deu 5.18 * 5:31: Deu 24.1 § 5:32: Len navide seju gail, apəhaʋut saləboi ʔitoh səʔon, gol ke alitenan timaslah tətəs hən ʔimaaur. Be alitenan ʔilah tətəs, atenan totiʋos həni igol ke asoan igol naitian toʔur kotov nəlahan. * 5:33: Lev 19.12; Num 30.2; Deu 23.21-24 * 5:38: Exo 21.24; Lev 24.20; Deu 19.21

sam̄, gidam̄ hən nahurabat naut susus am maii. ⁴¹ Nasoltia ta Rom ^{**} bigol ke gəb̄ipāt natit san gail van vəbar nəmail†† bəsua, gipati vəbar nəmail teru. ⁴² Avan ideh b̄eus gaiug hən natideh, lavi maii, ale gai b̄ike b̄ikabut sam̄, sagipair dani.

Ləmas bun aenemi sam̄ gail
(Luk 6.27-28, 32-36)

⁴³ “Mətosəsəlon̄ tia hən nəs̄a aGot tokele ke, ‘Ləmas bun alat lototoh pəpadaŋ hən gaiug,’* ale ikad nasoruan am toke ‘mətahun bun aenemi sam̄ gail.’ ⁴⁴ Avil nukel mai gamit ke, mətələmas bun aenemi samit gail, ale alat lotomədas bun gamit hən mət̄beləŋon b̄isa vəs̄a, mitisor tuṽ n̄os galito. ⁴⁵ Mitimaienan hən mət̄besum̄an aTəmamit len nəmav bathut igol nəyal tovisi, tovi məhat, tosun alat lotosa mai lotovoi, ale esəvat naus van hən alat lotonor mai ləsanor. ⁴⁶ Husur mət̄beləmas bun ŋai alat lotoləmas bun gamito, aGot asike ilav nakonp̄urp̄uran ideh mai gamit sile. Nəvanuan nətaks am lugol tomagenan. ⁴⁷ Mət̄bike, ‘Ivoi,’ mai alat lotosum̄an gamit ŋai, gamit mət̄otile mabe? Alat ləsav̄i Ju lotovi mət̄bos gail, galit am lugol tomagenan. ⁴⁸ Imaienan, gamit m̄au mitimasnor kavkav hum aTəmamit len nəmav tonor kavkav.”*

6

Na-viol-həni-an mai alat lotom̄idol

¹ AYesu isor am ke, “Mət̄elələgau! Samtigol nagolean tonor samito len nəhon nəvanuan gail hən ləb̄isal suh gamito. Mət̄bimagenan, nakonp̄urp̄uran aTəmamit len nəmav tokade n̄os gamito, eḅuer.

² “Imaienan, nəboŋ mət̄beviol mai alat lotom̄idol, samtiwal həni hum nəvanuan gəgəras gail. Galit lugole len naim nabonḅonan mai len namet̄p̄isal gail hən nəvanuan gail ləb̄isal suh galito. Nokitin ke asike lukad nakonp̄urp̄uran ideh am hən nəs̄a lotogole, be nə-sal-suhi-an enan ŋai. ³ Avil nəboŋ mət̄beviol mai alat lotom̄idol, gole hən avan ideh asike b̄eləboii. ⁴ Bimaienan, nəs̄a mət̄bigole tesusuah. Ale aTəmamit len nəmav, toris nəs̄a tosusuah, dereh gai tilav nakonp̄urp̄uran mai gamito.

Naḅusanan husur na-sor-tuṽ-an
(Luk 11.2-4)

⁵ “Nəboŋ mət̄bisor tuṽ, samtesum̄an nəvanuan gəgəras gail! Loləmas ləb̄eil sor tuṽ len naim nabonḅonan gail mai tarhəp̄isal topasil gail hən nəvanuan gail ləb̄isal suh galito. Nokitin ke asike lukad nakonp̄urp̄uran ideh am hən nəs̄a lotogole, be nə-sal-suhi-an enan ŋai.* ⁶ Avil nəboŋ mət̄bisor tuṽ, b̄is len naut tosusuah lohoim samito, ale nəboŋ mət̄bekəkol hən nabopita b̄inoŋ, sor tuṽ vi təban aTəmamit tosusuah. Ale aTəmamit toris nəs̄a gotogole tosusuah, dereh gai tilav nakonp̄urp̄uran mai gamito.

⁷ “Nəboŋ mət̄bisor tuṽ, samtiwal tavgav hum namet̄bos gail lotonau ke nagot salit gail losəsəlon̄ hən nasorsoran tobəlav ŋai. ⁸ Imagenan, samtesum̄an galito, husur aTəmamit eləboi nəs̄a mət̄toḅidol həni, naut kəmas mət̄saudi həni sal. ⁹ Imagenan, mitisor tuṽ maiegai:

“ ATəmanamito len nəmav,
nahəs̄am̄ tiyalyal tabtab.

¹⁰ Gegəmai hən nəvanuan p̄isi ləb̄itoh pipihabələm̄,
Nəs̄a gotoləŋoni m̄au tevisi,
len navile a pan hum ŋai tovisi len nəmav.

** **5:41:** Nasoltia silat aRom, inor hən bigol auleJutea hən b̄itariv nəhad san van vəbar nəmail b̄esua. †† **5:41:** Nəmail evi namita tovi 1,500. * **5:43:** Lev 19.18 * **5:48:** Lev 19.2; Deu 18.13 * **6:5:** Luk 18.10-14

11 Viol hən nəhanian husur nəboŋ v̄isusua mai ginamito,

12 Ruḅat nəsaan sinamit gail,

sum̄an ŋai namttoruḅat nəsaan silat lotogole hən ginamito.

13 Sagidaṁ hən natideh hən bitaltal ke namtigol nəsaan,

be lav kuv ginamito dan navəlan atenan tosa vəsa masuṽ, tovi təmat.’

14 “Husur mətberuḅat nəsaan gail silat lotogol tosa hən gamito, aTəmamit len nəmav dereh teruḅat nəsaan samit gail. 15 Wake asike mətberuḅat nəsaan gail silat lotogol tosa hən gamito, aTəmamit asike eruḅat nəsaan samito gail.”

Nəboŋ mətəhan m̄os mət̄binau aGot

16 AYesu isor am, ike, “Nəboŋ mətəhan m̄os mət̄binau aGot, samtesum̄an alat lotokel natesua be gol natsua tile am, lotosar batut, gol nəholit toməraŋraŋ. Lomədas nəholito, hən nəvanuan gail ləberis ləboii ke ləsəhan. Nokitin ke asike lukad nakonp̄urp̄uran ideh am hən nəsa lotogole, be na-ris-ləboii-an sinəvanuan ŋai. 17 Be gamito, nəboŋ mətəhan, mətəvəhas nəkadumit gail ale kəkas nəhomit gail 18 hən nəvanuan gail asike ləberis ləboii ke mətəhan, avil aTəmamit tosusuah ŋai dereh teləboii. Ale aTəmamit len nəmav, toris nəsa tosusuah, dereh gai tilav nakonp̄urp̄uran mai gamito.”

Naviolan aGot totəgau m̄os gamito len nəmav

(Luk 12.33-34)

19 Beti aYesu ike, “Samtisah tuan nakontit gail m̄os gamit gabag len navile a pan. Husur len navile a pan egai nametəlai itaŋ, nahurabat, nəbar̄m̄om* lomədasi, ale nəvanuan vənvenah lovənoh gail. 20 Aoa, mitigol nəsa aGot toləŋoni ale dereh tetəgau nakontit gail m̄os gamito len nəmav, len naut enan naviolan asike itaŋ, asike nəbar̄m̄om emədasi, asike nəvanuan vənvenah eḅur naim, vi lohoim hən ḅevənohi. 21 Husur, naut nakontit sam̄ gail lotopat lan, dereh nəloṁ tu tipat tabtab lan.

Nam̄ial hən nibemito

(Luk 11.34-36)

22 “Namətəṁ ehum nam̄ial tolav nam̄ial mai nibem̄. Imaienan, namətəṁ ḅimaur, dereh nibem̄ kavkav tepul hən nam̄ial. 23 Avil namətəṁ bisa, dereh nibem̄ kavkav tepul hən nəmargobut. Imaienan, nam̄ial gəbinau ke gotokade ḅevi margobut, dereh nəmargobut enan tevisivis masuṽ!

AGot mai nasugsugur

(Luk 16.13, 12.22-31)

24 “Naslev ideh edədas ḅevi slev simasta toru len nəboŋ tosua, husur dereh temətahun bun tesua ale teləmas bun togon, o dereh tidaŋ len tesua ale tinau ke togon tovi naut kəmas. Gəsaləboi gəḅevi slev siGot mai slev sinəvat len nəboŋ toḅitoṽ ŋai.

25 “Husur tomaienan, nukel mai gamit ke, samtinau tuhatuh hən nəmauran samito. Samtinau masuṽ hən nəsa mət̄bihani, nəsa mət̄bemuni, samtinau masuṽ hən nibemito mai nəsa mət̄besuni. Nəmauran esəhor nəhanian, ale nibemito esəhor nahurabat mət̄tosuni. 26 Mitinau nəman naməsav gail. Ləsəməbul natideh, ləsəlav kukuv nəhanian, ləsatuani lohoim gail, be aTəmamit len nəmav evəŋan galito. Avil len nənauan siGot gamit mətəsehor masuṽ hən nəman galenan. 27 Mətəloboi mət̄bigol nəmauran samit tebəlav am len nə-nau-masuṽ-həni-an samito a? Aoa, səmagenan!

28 “Ale husur nəsa məttonau masuṽ hən nahurabat samito? Mitinau napusihai mai naṽide hən natovan han len naliol marireu. Saum, sasod nahurabat. 29 Be nukel mai gamit ke, napəhasan hən napusihai enan esəhor napəhasan siSolomon tosun nahurabat

* 6:19: Len naut susus gail, nəbar̄m̄om tokəkereh gail luhanhan nahurabat gail van lomədasi gail.

bilbil tokab.* ³⁰ AGot bigol naliol bepəhas maienan, naut kəmas totov daməŋai ale pelan han tomasmas, topan len naoven, a məhat hən natenan dereh tilav nahurabat mai gamito, gamit məttokad nadəlomian tokəkereh ŋai! ³¹ Imagenan, samtinau tuhatuh hən mət̃bike, ‘Datihan nəsa? Datukad nəhanian a?’ o ‘Datemun nəsa? Datukad nəwai a?’ o ‘Datesun nəsa? Datukad nahurabat ideh a?’ ³² Husur nametb̃os gail ləsaləboi aGot lugol tomaienan. Ale aTəmamit len nəmav eləboi tia natit p̃isi məttõmidol həni. ³³ Be a məhat hən natit p̃isi am, mətələŋon nəsa aGot toləŋoni len natohan pipihəbələn, mitidoŋ kitev nanoran len nəhən. Ale dereh tilav mai gamito natit p̃isi məttõmidol həni. ³⁴ Imagenan, samtinau tuhatuh hən nəsa b̃evisi len nəboŋ pelan, riŋi vir nəboŋ pelan. Husur nəmariboŋ p̃isi ikad na-ləŋon-isa-an han, ale nəmariboŋ p̃isi ikad naut todaŋ han sagesuhud hən natgalen ideh hən nəboŋ pelan hən b̃egəm b̃ipat len nəboŋ daməŋai.

7

Samtisaḅ səhoti ke avan ideh isa, timaspanis (Luk 6.37-38, 41-42)

¹ “Samtisaḅ səhoti ke nəvanuan tile timaspanis, hən asike aGot b̃eriŋ gamit mət̃bipanis. ² Husur aGot dereh tisaḅ səhoti ke mitimaspanis p̃it̃p̃itoṽ hən nəpanismen mət̃tosəḅ səhoti ke nəvanuan tile timaskade. AGot dereh tenənoṽ hən nəsaan samito len navide toṽitoṽ hən mət̃benənoṽ hən nəsaan sivan tile gail. ³ Imabe gotokəta kot nakumashəhai len namətan aṽam̃ be gəsənu nabiltitarhai len namətaṽ? ⁴ Imabe gotoləboi gəḅikel mai aṽam̃ ke, ‘Eee, nidakuv nakumashəhai dan namətaṽ bai,’ be gaiug, gukad nətarhai len namətaṽ sal? ⁵ Gaiug gotovi vanuan gəgəras, geliv kuv nətarhai dan namətaṽ a m̃o, beti dereh gekəta timasil b̃inor hən gəḅidakuv nakumashəhai dan namətan aṽam̃. ⁶ Samtilav nəsa tovi siGot mai nalipah gail. Ehum gotolav nasoruan siGot mai alat lotomətahuni. Samtebubulan nanesnes samit gail len nəhən nabuai gail. Mət̃bimaienan, dereh lipal kisom gail, beti lipair van hən gamito, kat pəpas gamito.*

Usi, doŋi, deldel (Luk 11.9-13)

⁷ “Usi van, dereh aGot teviol həni mai gamito; doŋi van, dereh mitisaḅi; deldel van, dereh nabopita tesəŋav m̃os gamito. ⁸ Husur nəvanuan p̃isi lotousi, dereh likade; avan ideh todoŋi, dereh tisaḅi; ale avan ideh todeldel, dereh nabopita tesəŋav m̃osi. ⁹ Ikad gamit ideh təlav nəvat mot mai anatun nəboŋ tous nabəta hən b̃ihani a? ¹⁰ Ale b̃eus naieh sua, gamit ideh təlav nəmat maii a? Aoa! ¹¹ Naut kəmas mət̃tosa, gamit mət̃oləboi mət̃bilav naviolan tovoi gail mai anatumit gail. Be aTəmamit len nəmav eviol habat səhor gamito, dereh teviol hən naviolan tovoi gail mai alat lotousi gai. ¹² Imaienan, natit p̃isi mət̃toləŋoni ke nəvanuan gail ligole m̃os gamito, gamit m̃au mitigol timagenan m̃os galito. Egai evi naṽusanan kavkav hən nalo siGot, aMoses tosi mai natosian sihai kelkel ur gail.

Nametləkau tomagugun (Luk 13.24)

¹³ “Bis tur len nametləkau tomagugun, husur ikad nametləkau toṽosṽos, nabiltip̃isal tomalum̃lum̃, tovi lan naut nəmasigan ale nəvanuan isoḅur luyar tur lan. ¹⁴ Avil nametləkau tomagugun, natuhp̃isal tohab̃ taṽtaṽor, evi lan nəmauran, ale evis ŋai lusəḅ ləboii.

Nəhai mai navite (Luk 6.43-44)

* **6:29:** 1Ki 10.4-7 * **7:6:** Nanesnes gail lohūm nasoruan siGot, nalipah mai nabuai gail lohūm alat lotomətahun nasoruan siGot.

15 “Lələgau! Kətkəta gol gamit dan ahai kelkel ur gəgəras gail. Logəm hən gamit hum nasipsip ləsaləboi ləbēmədas natideh, be ləsəmaianan. Len nələlito lohūm nalipah katkat tosa lotomədas bun nəvanuan gail. 16 Mətoləboi mətḅeləboi galit len nəsa lotogole tohum naḅit nəhai. Nəhai tosa səḅan hən naḅit tovoi; nəhau tosa tokad nasunite səḅan hən nakrep, nəhai tosa tokad nasunite səḅan hən nafik. 17 Len naḅide tomaianan, nəhai ḅisi lotovoi luḅan hən naḅit tovoi avil nəhai lotosa luḅan hən naḅit tosa. 18 Nəhai tovoi edədas ḅiḅan hən naḅit tosa, ale nəhai tosa edədas ḅiḅan hən naḅit tovoi. 19 Nəhai ideh səḅan hən naḅit tovoi, nəvanuan tokətkəta təban nəhol ita kokotovi, bar həni len nəhab. 20 Imaianan, len nəsa lotogole, len naḅit nəmauran salito, dereh məteləboi ahai kelkel ur gəgəras gail.

Nəsaləboi gamito boḅ ideh
(Luk 13.25-27)

21 “Len alat lotokis ginau hən Nasuḅ, savi galit ḅisi ləḅḅis len natohan pipihabəlan aGot len nəmav, be alat ḅai lotogol nəsa aTəmagw totoh len nəmav toləḅoni, galit dereh ləḅis lan. 22 Len nəboḅ aGot ḅepəpəhun navoian dan nəsaan, dereh tisoḅur like, ‘Nasuḅ, Nasuḅ, len nahəsəḅ namtukel nasoruan saḅ, len nahəsəḅ namtohut natəmat gail, len nahəsəḅ namtugol namerikel todaḅ gail!’ 23 Beti dereh nikel ḅarḅar həni mai galit ke, ‘Ginau nəsaləboi gamito boḅ ideh. Mətevi tut dan ginau, gamit məttogolgol nəsaan!’ ”*

Nəvanuan na-um-im-an eru
(Luk 6.47-49)

24 AYesu imaris kotov nasoran san ke, “Imagenan, avan ideh tosəsəloḅ hən nasoruan galen sagw ale togole, gai ehūm naulumān tokad nəkadun, toum hən naim san len nəvat mot. 25 Ale naus eus, nawisel ilev, nəlan eḅuv, iḅas naim enan, be sateh husur eil gəgat len nəvat butitan. 26 Avil avan ideh tosəsəloḅ hən nasoran galen sagw be sagole, gai ehūm naulumān tovi hoḅon, toum hən naim san len nabion. 27 Ale naus eus, nawisel ilev, nəlan eḅuv, iḅas naim enan, ale iteh vəmasirsir.”

28 Nəboḅ aYesu tokəmagenan tonəḅ, naluḅoh gail luḅan len naḅusanan san, 29 husur sahum ahai ḅusan gail hən nalo, gai eḅusan ləboii hum tokad na-il-a-mo-an hən namiti-sau.

8

Naulumān tokad naleprosi
(Mak 1.40-45; Luk 5.12-16)

1 Nəboḅ aYesu tomarinḅ vi pan dan naḅehuh, nabiltiḅoh gail lohūsuri. 2 Beti naulumān tokad naleprosi egəm pəpadaḅ həni, iteh bathurien, ike, “Nasuḅ, gəḅeləḅoni, goləboi gəḅigol nəḅimaur, nəḅiveveu.”* 3 Ale aYesu isar hən navəlan, ibari, ike, “Noləḅoni. Gimaur, giveveu!” Vəha-sua ḅai, naleprosi san eməkaskas, gai iveveu. 4 Beti aYesu ikel maii ke, “Sagikele mai avan ideh, be gia ḅusan nibemḅ hən ahai tutumav, ale getutumav hən naviolan aMoses tokel todaḅ həni hən ḅeḅusan səhot galito ke gotomaur.”*

Naslev sinasenturion
(Luk 7.1-10)

5 Nəboḅ aYesu tobar naut a Kapernaum, nasenturion, nasoltia sua tovi auleRom egəm həni, eḅiri ke, 6 “Nasuḅ, naslev sagw, a-vi-tarhəte-an sagw ipat len nəmel a im, nahudhuben imat ale eləḅon isa vəsa.” 7 AYesu ikel maii ke, “Ale nia gol timaur beti.” 8 Be nasenturion ike, “Nasuḅ, nəsanor kasi hən gəḅegəm vi lohoim sagw. Be gəḅikele ḅai, naslev sagw dereh timaur. 9 Husur ginau am nutoh pipihabəlan nakomada gail, ale

* 7:23: Psa 6.8 * 8:2: Naməsahan enan, naleprosi igol nəvanuan tokade eḅinḅinjal len nalotuan seju gail hum tokele len nalo siMoses. Alat lotokad naleprosi ləsaləboi ləḅitoh mai nəbathudud salito, be lutoh vivile dan navile. * 8:4: Lev 14.1-32

nasoltia gail lutoh pipihabəlagw. Nukel mai tosua ke, ‘Givan!’ ale ivan, nukel mai sual am ke, ‘Gəmai!’ ale egəmai, ale nukel mai naslev sagw ke, ‘Gol nategai!’ ale igole.”

¹⁰ Nəboŋ aYesu tosəsəloŋ həni tonon ipaŋ ale ikel mai alat lotohusuri ke, “Nukel nakitinan mai gamit ke, len alat a Israel nəəsəsaḅ avan ideh tokad nadəlomian tosumān nabiltidəlomian sitegai. ¹¹ Nukel mai gamit ke, isobur ləsavi Ju dereh legəm len nais mai nawes, hən ləbihan len nabiltihanān mai aApraham mai alsak mai aJakop len natohan pipihabəlan aGot len nəmav. ¹² Avil anatun gail sinatohan pipihabəlan aGot, aGot dereh tibar hən galit vi tut vi lan nəmargobut. Len naut enan dereh litaŋ, lides batriṽoriṽ.”

¹³ Beti aYesu ikel mai nasenturion ke, “Givan. Bathut ke gotodəlomi ke ḅimāienan, timāienan mōs gaiug.” Ale len namityal enan ŋai naslev san imaur.

AYesu igol isobur lumaur
(Mak 1.29-34; Luk 4.38-41)

¹⁴ Nəboŋ aYesu tovi lohoim sePita, eris anan asoan aPita topat len nəmel, topud hən naməsahan. ¹⁵ AYesu ibar navəlan ale naməsahan ivan dani. Beti alitenan ile məhat, etuḅat lav nəhanian maii.

¹⁶ Nəboŋ nabəŋ tois, nəvanuan gail losəhar nəvanuan isobur lotokad natəmat gail van həni. Len nasoruan sua ŋai ehut nanunun tosa gail dan galito. Ale igol galit pisi lotoməsah, lumaur. ¹⁷ Imagenan, nəsa aGot tokele len nabuŋon ahai kelkel ur, aIsaiah, isarpoh toke: “Igol gidat datumaur dan nəsa tomədas gidato, ilav kuv naməsahan sidat vi tut.”*

Na-husur-aYesu-an imabe?
(Luk 9.57-62)

¹⁸ Nəboŋ aYesu toris nabiltiluṽoh lotoil dar visi, ikele hən ahai susur san gail ke liwol kotov nabiltiwai vi tarhəte. ¹⁹ Beti ahai pusan hən nalo egəm həni ike, “Hai pusan, dereh nehusur gaiug vi lan naut pisi gəḅevi lan!” ²⁰ AYesu isor vari ke, “Nafoks gail lukad nabur patəpat halito len tan, nəman naməsav gail lukad nəhai ŋodŋod, be aNatun Nəvanuan səkad naut ideh hən ḅipāt turuŋ lan, hən ḅiŋavŋav.” ²¹ Ahai susur san sual am ikel maii ke, “Nasub, gidamḅ hən gināu nia tavun atəmagw bai, beti nehusur gaiug.” ²² Ris aYesu toke, “Gehusur gināu! Riŋ alat lotomat litavun nəvanuan salit gail lotomat.”

AYesu igol nəlan mai nabiltiwai arotəmat
(Mak 4.35-41; Luk 8.22-25)

²³ Nəboŋ aYesu tosah len nabot, ahai susur san gail lohusuri ale lotuḅat wol kotov nabiltiwai. ²⁴ Vəha-sua ŋai nəlan todaŋ igol nabiltiwai ekudkud masuṽ gol ke nəwai topus pəpadaŋ hən ḅipah dəlom nabot. Avil aYesu ipatmari. ²⁵ Ahai susur gail luvan həni, lovəŋoni, luke, “Nasub, Sanamtimasig! Datomun!” ²⁶ Ris aYesu toke, “Mətomətahw mabe? Nadəlomian samit emīdol, ekəkereh masuṽ!” Beti ile məhat, esivoh len nəlan mai nabiltiwai, ale naut etəmat tətās. ²⁷ Ale ahai susur gail lumaŋmaŋ, luke, “Nauluḅian tomabe gagai? Nəlan mai nabiltiwai am lugol nəsa tokele!”

AYesu igol alaruevis arumaur dan natəmat gail
(Mak 5.1-20; Luk 8.26-39)

²⁸ Nəboŋ aYesu tobar nətarhəwai len naut a Katara, nauluḅian eru artokad natəmat gail len gəlaru, arogəm len naburhuvat nəmatan gail, arobubur maii. Arugolgol nasənanan tosa gol ke avan ideh edədas ḅiyar tur len naut enan. ²⁹ Arukai ke, “ANatun aGot, gaiug savi hən gəḅemədas ginamito. Gogəm gegai a tahw hən nəboŋ tonor həni hən namtḅipanis a?” ³⁰ A tut hən galito ikad navəshəbuai lotosoḅur lotohan. ³¹ Ale natəmat gail loŋiri ke, “Gəḅehut ginamito, səvat ginamit vi lan navəshəbuai.” ³² Ale ikel mai galit

* 8:17: Isa 53.4

ke, “Vi tut!” Nja luvan dan gəlaru, ləbis len nabuai gail. Ale navəshəbuai p̄isi lugam sarmar mariŋ vi lan nabiltiwai. Lumat p̄isi ei.

³³ Alat lotokətkəta təban nabuai gail lugam vi lan nabiltivile. Ale lukel ur natit p̄isi mai nəsa tovisi hən alaruenan artokad natəmat gail. ³⁴ Beti nəvanuan p̄isi len nabiltivile luvan hən ləb̄iḅonḅon mai aYesu. Ale nəboŋ lotorisi, loŋiri ke teriŋ naut salit gail.

9

AYesu igol avan sua nahudhuben tomat imaur

(Mak 2.1-12; Luk 5.17-26)

¹ Nəboŋ aYesu tosah len nabot, iwol kotov nəwai təlman vəbar nabiltivile san. ² Nəvanuan galevis lupat avan sua len nəmel, nahudhuben tomat, gəm hən aYesu. Nəboŋ aYesu toris nadəlomian salito, aYesu ikel mai atenan niben tomat ke, “Natugw, sagemətahw! Nəsaan sam̄ gail lumaruḅat.” ³ Ahai p̄usan galevis hən nalo lusor len galit gabag, luke, “Ategai inau ke gai tovi aGot! Isor mēdas nahəsan aGot!”

⁴ Nəboŋ aYesu toləboi nənanuan salito ike, “Imabe mətunau isa maienan len nəlomito? ⁵ Nəḅike, ‘Noruḅat nəsaan sam̄ gail,’ o ‘Gile məhat, giyar,’ nəsa emədmədau am?*” ⁶ Be hən mətḅeləboi səhoti ke aNatun Nəvanuan tokad nədaŋan hən ḅeruḅat nəsaan gail len navile a pan, nekəmaiegai...” Ale aYesu ikel mai atenan nahudhuben tomat ke, “Gile məhat, pat nəmel sam̄, givahim!” ⁷ Ale ile məhat, ivahim. ⁸ Nəboŋ naluḅoh lotoris natenan, lomətahw, lusal suh nəyalyalan siGot toriŋ nədaŋan maienan len navəlan nəvanuan.

AYesu ekis aMattiu

(Mak 2.13-17; Luk 5.27-32)

⁹ Len nəyaran san dan naut enan, aYesu eris avan sua, nahəsan aMattiu, tobətah len nəpasvaləval hən nətaks. Ale ikel maii ke, “Gitah mai ginau, gehusur ginau.” Ale ile məhat, ehusuri.*

¹⁰ Nəboŋ aYesu tohan lohoim siMattiu, nəvanuan nətaks mai nəvanuan nəsaan isəḅur logəm ḅon hən ləḅihan mai aYesu mai ahai susur san gail. ¹¹ Nəboŋ naFarisi gail lotoris natgalenan, lukel mai ahai susur san gail ke, “Imabe ahai p̄usan samit tohan mai nəvanuan nətaks mai nəvanuan nəsaan gail?”

¹² Nəboŋ aYesu tosəsəloŋ hən natenan ike, “Savi alat lotomaaur lotovan hən nəvanuan nareran, be alat lotoməsah ŋai luvan həni. ¹³ Mitia nau səhot namilen natosian egai siGot toke, ‘Nələŋon nalolosaan, nəsaləŋon natutumavan.’* Ginau nəsaḡəm hən nəḅekis alat lotonor be noḡəm hən nəḅekis nəvanuan nəsaan gail.”

Nausian husur navide silat ləsəhan

(Mak 2.18-22; Luk 5.33-39)

¹⁴ Beti ahai susur siJon gail logəm hən aYesu, lousi ke, “Ginamit mai naFarisi gail, len nəboŋ tosəḅur namtsəhan hən namtḅisor tuḅ, be navide sihai susur sam̄ gail səmagenan, luhan akis. Husur nəsa?”

¹⁵ AYesu ikel mai galit ke, “Amahean naulum̄an tolah gail lodədas ləḅitaŋ nəboŋ naulum̄an totoh mai galit sal. Evoi, imaienan. Be dereh tikad nəboŋ hən ləḅesəhar naulum̄an tolah dan nəvanuan san gail. Ale len nəboŋ enan asike luhan.

¹⁶ “Səkad avan ideh tolav nap̄isihoh sakəkasi sal hən ḅimagugun, ale sode len nahurabat tomatu,† husur dereh nap̄isihoh timagugun, timakuv dan nahurabat, titari səhor ta m̄o. ¹⁷ Səkad avan ideh toḅir nəwain veveu lotomadhagole len nahurhuwain tomatu tovi

* **9:5:** Nəboŋ aYesu tokəmaienan, nəvanuan lotokad namitisau len nasoruan siGot lunau ke namilen imaiegai ke: Avan ideh edədas ḅigol eru en p̄isi, ale nəḅike, ‘Noruḅat nəsaan sam̄ gail,’ mət̄saləboii ke lumaruḅat o ləsəmaruḅat. Be nəḅike, ‘Gile məhat, giyar!’ mət̄ləboi mət̄ḅerisi ke imaur. * **9:9:** Mak 2.14; Luk 5.27 * **9:13:** Hos 6.6 † **9:16:** Nəkaliko ta m̄o, nəboŋ lotokəkasi, imagugun, gol ke akis lumaskəkasi a tahw hən ləḅisode.

nahurhunani.† Tagole, nahurhuwain tamətar, nəwain tariv dani, ale nahurhuwain təsa. Nəvanuan p̄isi lobir nəwain veveu len nahurhuwain veveu hən gəlar p̄isi ar̄bipat b̄ivoi b̄ebəlav.”

*Natəbarehreh tomat, napəhaʋut toməsah
(Mak 5.21-43; Luk 8.40-56)*

18 Nəboŋ aYesu tokəmaienan sal, avan sua toil a m̄o hən naim naʋonʋonan egəm hən, iteh bathurien, ike, “Anatvavigw imadhamat, avil gəb̄egəm riŋ navəlaŋ lan, dereh timaur.” 19 Ale aYesu ile məhat, ehusuri. Ahai susur san gail am lohusuri. 20-21 Len nəboŋ enan, apəhaʋut sua, nəda han tosel len nasihau tovi 12, egəm pəpadaŋ, madun aYesu. Len nənanuan san isor mai gai gabag ke, “Nəb̄ibar ŋa nahurabat sitegai, dereh nimaaur.” Ale ibar nagilen nahurabat. 22 AYesu ipair, erisi, ike, “Litegai, təgau gat nəloŋ! Nadəlomian sam̄ igol gumaaur.” Ale napəhaʋut imaur len namityal enan ŋai.

23 Nəboŋ aYesu tobis lohoim sitenan toil a m̄o hən naim naʋonʋonan, toris alat lotoʋuv hən naʋuvimal mai naluʋoh lotosuh taʋtaʋor, lotowal, 24 ike, “Mətevi tut! Atəbarehreh səmat, ipat ŋai.” Be lotubat sor vilesi. 25 Avil nəboŋ naluʋoh lotovivile, eʋis, etəgau navəlan natəbarehreh ale ile məhat! 26 Na-kel-uri-an husur nəsa tovisi ibar naut p̄isi todar vis naut enan.

AYesu igol ametʋesw eru mai naʋut lumaaur

27 Nəboŋ aYesu toriŋ naut enan, nametʋesw eru arohusuri, arukai ke, “Anatun siTevit gilolosa hən ginaməru!” § 28 Nəboŋ aYesu tobis lohoim, ametʋesw gəlaru arogəm hən, ale aYesu eus gəlar ke, “Mərodəlomi ke notoləboi nəb̄igol mərb̄imaaur a?” Arukel maii ke, “Evoi, Nasub̄.” 29 Beti ibar namətalaru ike, “Husur nadəlomian samər m̄au, mirimaaur!” 30 Ale namətalar esəŋav, arokəta. Ale aYesu ikel idan̄ mai gəlar ke, “Samrisor husur nategai mai avan ideh!” 31 Be arovivile, aropiau hən na-kel-uri-an husuri van vəbar naut p̄isi todar vis naut enan.

32 Nəboŋ artovivile tonon̄, nəvanuan galevis losəhar naulur̄an sua van hən aYesu. Atenan evi naʋut husur ikad natəmat. 33 Nəboŋ aYesu tohut natəmat tonon̄, naʋut etubat sor. Ale naluʋoh lumaŋmaŋ luke, “Nateg tovisi, evi metəkav hən gidat a Israel.” 34 Be naFarisi gail lukelkele ke, “Ehut natəmat gail len nədaŋan səb̄iltitəmat toil a m̄o hən natəmat gail.”*

Nəvanuan nəmatuan lovis

35 Beti aYesu iyar turtur len nab̄iltivile mai navile p̄isi len naut enan. Eʋusan len naim naʋonʋonan salit gail, ikel ur na-kel-uri-an tovoi hən natohan pipihəbəlan aGot, ale igol nəvanuan gail lotokad naməsahan tiltile o nibelit tomatmat, lumaaur. 36 Nəboŋ aYesu toris naluʋoh, nəlon itaŋis galito husur nəlolit etuhathuh, loləŋon isa hum nəmauran salit savi natideh, lohum navəshəsipsip ləsəkad avan ideh tokətkəta təban galito.* 37 Beti ikel mai ahai susur san gail ke, “Nəhanian totov tomatu isobur, be nəvanuan nauman lovis ŋai. 38 Imagenan, məteŋir aMasta hən nəmatuan ke tesəvat nəvanuan nauman gail vi lan nəmarireu nəmatuan san.”

10

*AYesu esəvat ahai pispisul səŋavur pisan eru
(Mak 3.13-19, 6.7-13; Luk 6.12-16, 9.1-6)*

† 9:17: Nahurhuwain evi nahurhunani o nahurhusipsip lotobir nəwain veveu b̄urhulon. Nəboŋ nəwain tosaruvah hum nətraï pam, igol nahurhuwain iyohyoh. Nəboŋ toyohyoh, imasmas, idan̄. Ale gəb̄eʋir nəwain veveu len nab̄iliwain tomasmas, todaŋ, dereh nahurhuwain tovi nahurhunani temətar. § 9:27: AYesu savi anatun matmat aTevit be esua len nəpasusan siTevit. * 9:34: Mat 12.24 * 9:36: Num 27.17; 1Ki 22.17

¹ AYesu ekis ahai susur san gail gəmai, ale ilav nədaŋan hən na-il-a-m̃o-an mai galito hən ləbēhut nanunun nəmargobut gail, ale hən ləbīgol nəvanuan gail lotokad naməsahan ideh o nibelit tomatmat, lumaur. ² Ahai pispisul lotovi 12 lukad nahəsalit maiegai: metəkav aSimon, lotokisi hən aPita, mai aŋan nahəsən aAdru; ikad alarmiŋan, aJemes mai aJon anatun aSepeti gəlaru; ³ ikad aFilip mai aPartolomiu; aTomas mai aMattiu tovi nəvanuan nətaks; ikad aJemes anatun aAlfeus ale ikad aTatteus; ⁴ ikad aSimon tovi Selot sua mai aJutas Iskariot bəriŋ aYesu len navəlan aenemi san gail.*

⁵ AYesu esəvat alatenan lotovi 12, ikel idaŋ mai galit ke, “Samtevi lan naut ideh silat ləsavi Ju, samtebis len navile ideh a Samaria. ⁶ Avil mitivan hən alat a Israel lotohum nasipsip gail lotomasig. ⁷ Len nəvanan samito mitikel ur napisulan egai ke: ‘Natohan pipihəbələn aGot len nəmav egəm pəpadaŋ.’ ⁸ Gol alat lotoməsah limaur, gol alat lotomat lile məhat, gol alat lotokad naleprosi liveveu, hut natəmat gail. AGot eviol kəmas mai gamit tia, məteviol kəmas. ⁹ Samtilav nəvat hən nagol, nasilva o nakopa ideh len nəpaus samito. ¹⁰ Samtitariv nəhad səsəŋon hən nəyaran, samtilav nəhai susun gəgel, o naributbut gail o nəhai təbatehw ideh. Husur inor hən ləbēvəŋan nəvanuan nauman toum salito.*

¹¹ “Ale nəboŋ mətbəbis len nabiltivile o navile ideh, doŋ avan ideh bəhəhaŋur hən gamito, ale toh maii vəbar mətbəriŋ naut enan. ¹² Nəboŋ mətbəbis lohoim san, us aGot hən bəriŋ natəmat lan. ¹³ Alat hən naim enan ləbēhəhaŋur hən gamito, natəmat tipat len nəlolito, avil asike ləbēhəhaŋur hən gamito, natəmat tetəlmam van hən gamito. ¹⁴ Ale avan ideh asike bəhəhaŋur hən gamito, asike bəsəsəloŋ hən nasoruan samito, nəboŋ mətbəvivile dan naim o navile enan, dardar hən nariemito hən nəmasiav bimakuv dan gəlaru. ¹⁵ Nokitin mai gamit ke, len nəboŋ aGot bəpəpəhun navoian dan nəsaan, dereh nəpanismen sinavile enan tesəhor nəpanismen togon bībar alat a Sotom mai a Komorra. *

*Naŋisal sihai susur siYesu dereh tidaŋ
(Mak 13.9-13; Luk 21.12-17)*

¹⁶ “Nosəvat gamit məttohum nasipsip gail rivuh len navəshəlipah katkat ləbike ləbikat sisil gamito.† Imaienan, gamit māu mitikad nənauan hum nəmat tohulahul, mititoh mədau hum nətav samədas avan ideh, sagol natideh tosa.‡ ¹⁷ Mətelələgau hən asike nəvanuan gail ləbēmədas gamito, husur dereh leriŋ gamit len nakotan gail, dereh lebilas habat hən gamito len naim nəbənbonan salito. ¹⁸ Dereh lesəhar gamit vi lan nakotan len nəhon nəgavna mai nakiŋ gail n̄os ginau hən mətbikel səhot ginau mai galito mai alat ləsavi Ju. ¹⁹ Nəboŋ ləbesəhar gamit vi lan nakotan galenan, samtinau masuŋ hən nəsa mətbikele o navide hən nasoran samito. Husur len namityal enan ŋai aTəmamit len nəmav dereh teriŋ nasoruan len gamito hən mətbikele. ²⁰ Husur savi gamit mətbisor be aNunun aGot aTəmamito len nəmav dereh tisor len nabuŋomito.

²¹ “Nəvanuan dereh teriŋ aŋan len navəlan alat lotoil a m̄o hən bimat, atata dereh timagen hən anatun hən bimat, ale alahutai dereh lile məhat, pair dan analito mai atəmalito hən nakotan bəriŋ alatmisoan gail ləbimat. ²² Nəvanuan p̄isi dereh lemətahun bun gamito bathut nahəsagw məttokade. Avil avan ideh bidaŋ len ginau, b̄ikad nə-daŋ-b̄uri-an van vəbar nagilen, dereh aGot tilav kuvi hən b̄ikad nəmauran vi sutuai. ²³ Nəboŋ ləbēmədas tabtab hən gamito len navile ideh, gam dani vi lan navile ideh am. Husur nokitin mai gamit ke asike mətuyar tur navile p̄isi a Israel a tahw nagəmaian siNatun Nəvanuan.

* **10:4:** NaSelot evi avan sua len naluŋoh lotoke libal mai alat a Rom. * **10:10:** 1Kor 9.14; 1Tim 5.18 * **10:15:** Gen 19.24-28 † **10:16:** Len nasoruan ta Kris ike wolf. Nawolf ehum nabiltipah katkat towael. ‡ **10:16:** Nətav ehum navimal be epəhapəhw.

24 “Ahai susur satibau səhor ahai þusan san, naslev satibau səhor nəmasta san. 25 Inor ŋai hən ahai susur þesumʻan ahai þusan san mai naslev þesumʻan nəmasta san. Ginau nosumʻan amasta hən naim, gamit mətosuʻmʻan alat lototoh lohoim sagw. Nəvanuan gail ləbəkis amasta hən naim hən aPeelsepul o aSetan, dereh lekis alat lototoh maii hən nəhes tosa gail am.

*Mətahw len aGot, samtemətahw len nəvanuan
(Luk 12.2-9)*

26 “Imagenan samtemətahw len galito. Natideh aGot toruŋ gole dereh tevuhē, natideh tosusuah nəvanuan gail dereh leləboii. 27 Nəsa notokele mai gamit len nəmargobut, gamit mʻau mitikel uri len namʻial. Nəsa notokele mai gamit səbōmito, mitikel ur habat hənī mai nəvanuan þisi. 28 Samtemətahw len alat lotoləboi ləbīgol nəmatan len nibemito, be lotodədas ləbīgol nəlomito o nanunumito ləbimat. Ao, mətēmətahw len aGot toləboi bīgol nibemito bimat ale bīgol nəlomito mai nanunumito bimasig len nəhab nəmatan. 29 Mətoləboi mətəvur nəsparo eru hən nəvat tokəkereh toru a?Š Avil gəlar sua bteh len tan vəmat, aTəmamit len nəmav eləboii, idamʻ hənī. 30 Avil gamito, aGot eþuruŋ þis nasivur hən navurumit len nəkadumito. 31 Imagenan, samtemətahw. Len nənauan siGot mətəsəhor masuʻ hən nəsparo tosoþur.

32 “Imaienan, avan ideh bikel uri ke tovi esagw len nəhon nəvanuan gail, dereh ginau mʻau nikel uri ke tovi esagw len nəhon aTəmagw len nəmav. 33 Avil alat lotosor mətahun ginau len nəhon nəvanuan gail, dereh ginau mʻau nisor mətahun galito len nəhon aTəmagw len nəmav.”*

*Ləmas bun aYesu səhor nəbathudud
(Luk 12.51-53, 14.26-27)*

34 AYesu isor am ke, “Samtinau ke notogəm hən nəbīlav natəmʻat gəm vi lan navile a pan. Ao, nəsagəm hən nəbīlav natəmʻat, be hən nəbīlav nəbalbalan. 35 ‘Nogəm hən nəbepəpəhun naulumʻan dan atəman, natəbarehreh dan anan, avilah dan avuŋon pəhaʻut. 36 Ale aenemi sinəvanuan, dereh levi nəbathudud san.’**

37 “Avan ideh toləmas bun anan o atəman səhor toləmas bun ginau, gai sanor hən bevi ahai susur sagw; ale avan ideh toləmas bun anatun ulumʻan o anatvavin səhor toləmas bun ginau, gai sanor hən bevi ahai susur sagw. 38 Avan ideh asike bīpat nəhai balbal san ale husur ginau, gai sanor kasi hən bevi ahai susur sagw.†† 39 Avan ideh toke bətəgau gat nəmauran san, dereh timasig dani. Ale avan ideh todamʻ hən nəmauran san bimasig mōs ginau, dereh tikade vi sutuai.

40 “Avan ideh tohəhaʻur hən gamit mətbitoh maii, ehəhaʻur hən ginau; ale avan ideh tohəhaʻur hən ginau nəbitoh maii; ehəhaʻur hən atenan tosəvat ginau.* 41 Avan ideh tohəhaʻur hən ahai kelkel ur sua bītoh maii bathut ikel ur napisulan siGot, dereh tikad nakonþurþuran sihai kelkel ur. Ale avan ideh tohəhaʻur hən nəvanuan nanoran bītoh maii bathut tovi vanuan nanoran, dereh tikad nakonþurþuran sinəvanuan nanoran. 42 Ale avan ideh bīlav nəbīliwai hən nəwai susus mai ideh len alategai lotovi ut kəmas bathut tovi ahai susur sagw, dereh aGot mʻau tilav nakonþurþuran mai avan enan.”

11

*AYesu mai aJon Baptais
(Luk 7.18-35)*

§ 10:29: Nəsparo evi natuhman naməsav. * 10:33: 2Tim 2.12 ** 10:36: Hən naves 35-36, ris Mic 7.6 †† 10:38: Namilen ke ahai susur siYesu timasutaut akis hən bimat sil na-husur-aYesu-an. * 10:40: Mak 9.37

¹ Nəboŋ aYesu tokəmaienan mai ahai susur san tovi 12 tonon, ivan dan naut enan hən bepusan mai hən bikel ur na-kel-uri-an tovoi len navile gail a Kalili.

² AJon Baptais itoh len naim bəbanis, ale nəboŋ tosəsəlon hən nəsa aKristo togolgole, aJon esəvat ahai susur san galevis hən ləbeus aYesu ke, ³ “Gaiug govi atenan togəmgəmai o namtimasvatvat vir togon?” ⁴ Ale aYesu isor var galit ke, “Təlmam van hən aJon. Kel maii nəsa məttoşəsəlon hən, nəsa məttoşis notogole. ⁵ Ametbesw gail lukad nakətaan, alat lotogau luyar, alat lotokad naleprosi lumaur, luveveu, nədarin ħulħulol gail losəsəlon, alat lotomat lule məhat dan nəmatan ale naməsəl gail losəsəlon hən na-kel-uri-an tovoi notokele.* ⁶ AGot tigol tivoi hən avan ideh sateh dan nadəlomian len ginau sil nəsa notogole.”

⁷ Nəboŋ galit lotovan, aYesu etuġat sor husur aJon mai naluġoh ke, “Gamit mətovi lan naut masmas toġbesw hən mətberis nəsa? Mətuvan varis nauluġan tohum nalut naġiliol nəlan toġuvi, tokur hən a? ⁸ Avil mətuvan hən mətberis nəsa? Nauluġan tosun nahurabat nəvat halit totibau a? Aoa! Alat lotosun nahurabat tomaienan lutoh len naġiltiim sekiŋ gail. ⁹ Bimaienan, mətuvan hən mətberis nəsa? Ahai kelkel ur sual a? Evoi! Nukel mai gamit ke, savi ahai kelkel ur ġai, iyalyal səhor ahai kelkel ur. ¹⁰ Natosian siGot isor husur ategaii ke, ‘Geris! Dereh nesəvat ahai pispisul sagw a mo hən gaiug hən beutaut hən naġisal moş gaiug.’* ”

¹¹ “Nokitin mai gamit ke, səkad avan ideh napəhaġut topasi, tosəhor aJon Baptais. Be len alat lototoh pipihəlan aGot len nəmav, galit ideh tovi ut kəmas, iyalyal səhor aJon. ¹² Len nəboŋ ta mo siJon Baptais van vəbar daməŋai, nəvanuan gail lutaltal hən ləbeġis len natohan pipihəlan aGot len nəmav, nəvanuan nəbalan luke lith gati.* ¹³ Husur nalo siMoses mai ahai kelkel ur ġisi lopəhav utaut van vəbar nəboŋ aJon togəmai. ¹⁴ Ale mətbike mətbedəlomi, gai evi Elijah, ahai kelkel ur gail lotoke ħegəmai. ¹⁵ Avan ideh tokad nədarin hən ħesəsəlon, tesəsəlon mo!”

¹⁶ Beti aYesu eus gai gabag ke, “Be noləboi nəbenənoġ hən nəvanuan gail ta daməŋai mai nəsa? Lohum alahutai lotobətah len nəmaket lotokai van hən galit gabag ke, ¹⁷ ‘Namtoġuv naġuvimal moş gamito be mətsəsav; namtokəkai hən nəbe nəmatan be mətsətaŋ.’ ¹⁸ Nokəmaienan husur nəboŋ aJon togəmai, gai səhan, gai samun, be luke, ‘Gai ikad natəmat!’ ¹⁹ Nəboŋ aNatun Nəvanuan togəmai, tohan, tomun, luke, ‘Məteris! Nauluġan tohan təməhav, tomun vatərog bolai. Itah mai nəvanuan nətaks mai nəvanuan nəsaan gail.’ Avil nəvanuan gail loləboi ləbekəta ləboii ke, namitisau hən nəmauran tonor, ekitin len nəsa togole.”

Nəiltivile gail ləsəpair dan nəsaan salito

(Luk 10.13-15)

²⁰ Beti aYesu etuġat sor van hən nəiltivile gail, esivoh len gail, gai togol namerikel toşobur len galito, husur galit ləsəpair dan nəsaan salito. ²¹ Ike, “Dereh tisa vəsa hən gaiug, naut a Korasin, ale gaiug am, naut a Petsaita, tisa vəsa hən gaiug! Husur nətagol namerikel gail len naut a Tair mai a Siton hun notogole len gaməru, gəlaru artəpair dan nəsaan səlaru len nahurabat toharharo mai nəmasiav.† ²² Be nukel mai gaməru ke, len nəboŋ aGot ħepəpəhun navoian dan nəsaan, nəpanismen hən naut a Tair mai a Siton asike idaŋ hum ħibar gaməru. ²³ Ale gaiug naut a Kapernaum, gunau ke aGot tipatpat gaiug

* **11:5:** Isa 35.5-6, 61.1 * **11:10:** Mal 3.1 * **11:12:** Len naut egai, naves eləboi ħikad namilen eru. Len tosua namilen imaiegai ke, nəvanuan loləŋon masuġ hən ləbeġis len natohan pipihəlan aGot, ale lutah gati, il gəgat lan. Namilen togon ike, nəvanuan luke ləbeġis len natohan pipihəlan aGot hən ləbemədas masuġ hən. † **11:21:** Isa 23.1-18; Eze 26.1–28.26; Jol 3.4-8; Amo 1.9-10; Zec 9.2-4. Naġide silat a Israel nəboŋ lotoləŋon isa hən nəsaan salito ale lotopair dani imaiegai ke: losun nahurabat toharharo hum nəbak namətu, ale lobətah len namilen nəhab, lubarbar hən nəmasiav len nəkadulito.

məhat vəbar nəmav a?*" Ao! AGot dereh tilav gaiug vi pan vi lan naut nəmatan. Husur nətagol namerikel len naut a Sotom hun notogole len gaiug tia, naut enan təpat sal vəbar nəboŋ ta daməŋai.* 24 Be nukel mai gaiug ke, len nəboŋ aGot ɸepəpəhun navoian dan nəsaan, nəpanismen hən naut a Sotom asike idan̄ hum ɸibar gaiug."

Nəŋavŋavan kitin
(Luk 10.21-22)

25 Len nəboŋ enan aYesu isor tuv̄, ike, "Nusal suh gaiug aTata gotovi Masta hən nəmav mai navile a pan. Nusal suh gaiug husur gosusuan natgalenan dan alat lotokad nəkadulito mai alat lotokad namitisau hən navile a pan, ale gukel vəhot gail mai alat lotovi ut kəmas hum atuhlahutai. 26 Evoi, aTata, husur gohəhaʋur hən tomaienan.

27 "Natit p̄isi, aTəmagw ilav gail mai ginou tia. Səkad avan ideh toləboi aNatun aGot, be aTata ŋai eləboii. Ale səkad avan ideh toləboi aTata, be aNatun ŋai eləboii. Ale gai ilekis hən nəvanuan galevis hən ɸevəhot p̄arɸar hən aTata mai galito hən ləbələboii."

28 Nəboŋ aYesu tokəmaienan tonon̄ ike, "Gegəm hən ginou, gaiug nibem̄ toməhav, nəloñ tosa hən natit tomelas gotovusi, ale dereh neviol hən nəŋavŋavan mai gaiug. 29 Nayok sagw, lav nəhai enan togol dartoɸon hən nəbesusupah mai gaiug. Ale gegəm vi hai susur sagw. Husur naut kəmas nəbēvi amasta sam̄, nəsədan̄ taltal, nəlogw mədau, nəsənanu ginou, ale dereh nəŋavŋavan tegəm len gaiug, len nəloñ am.* 30 Husur nayok sagw sədan̄ hən gəb̄ikade, sədan̄ hən gaiug gəb̄eləboi nəsa notokele, ale nəsa notorin̄i len gaiug, emələla, sədan̄ hən gəb̄igole."

12

Masta hən nəSappat
(Mak 2.23-28; Luk 6.1-5)

1 Len nəboŋ enan aYesu iyar tur len nəmarireu nawit galevis len nəSappat. Ahai susur san gail lumalkəkət ale lotuɸat ɸuɸur nəhavhət nawit gail hən ləb̄ihani.* 2 Nəboŋ naFarisi galevis lotoris natenan, lukel mai aYesu ke, "Geris, ahai susur sam̄ gail lugol nəsa nalo tokai tasi len nəSappat." 3 Ris aYesu tokel mai galit ke, "Be len natosian siGot, mətsaʋuruŋ ləboi nəsa aTevit galito lotogole nəboŋ lotomalkəkət a?*" 4 Eɸis len naim siGot ale luhan nabəta tolo, tokolkol hən galito be tonor hən ahai tutumav səb̄olit ŋai ləb̄ihani.* 5 Ale mətsaʋuruŋi len nalo siMoses toke len nəSappat ahai tutumav gail lotoum len naim siGot, ləsagol kas natideh tosa, naut kəmas loɸur kotov nalo hən nəSappat a?*" 6-7 Avil məttałəboi namilen nategai len natosian siGot toke, 'Noləŋon nalolosaan, savi natutumavan,' asike məttałəb̄ səhoti ke alategai lotonor limaspanis.* Nukel mai gamit ke, ikad natesua gegai toyalyal səhor masuʋ hən naim siGot.* 8 Alategai lunor bathut aNatun Nəvanuan evi Masta hən nəSappat."

Nauluñan navəlan tomat
(Mak 3.1-6; Luk 6.6-11)

9 Beti aYesu eriŋ naut enan, evi lan naim nəboŋonan sua salito. 10 Ikad nauluñan sual ei, navəlan tomat, togəm hum towas. Ale naFarisi gail luke lisab̄ səhot nəsabən ideh len aYesu ale lousi ke, "Inor len nalo hən nəvanuan ɸigol avan ideh ɸimaaur len nəSappat a?" 11 Ale isor var galit ke, "Gamit ideh gotokad nasipsip tosua tateh len nəbur len nəSappat, gətatəgau gati, lav kuvi a? Evoi məttałav kuvi! 12 Ale nasipsip savi natideh, nəvanuan esəhor masuʋ həni len nənanuan siGot. Imaienan, inor len nalo hən datɸigol navoian len nəSappat."

* 11:23: Isa 14.13-15 * 11:23: Gen 19.24-28 * 11:29: Jer 6.16 * 12:1: Deu 23.25 * 12:3: 1Sam 21.1-6

* 12:4: Lev 24.9 * 12:5: Num 28.9-10 * 12:6-7: Hos 6.6 * 12:6-7: Nəboŋ toke ikad natesua gegai, aYesu isor husur gai gabag.

¹³ Beti ikel mai aulumān ke, “Gisar hən navəlañ.” Nəboŋ tosar həni tonon, navəlan imaur təlmam inor ŋai hən togon. ¹⁴ Ŋa naFarisi gail luvan, luḃonḃon, lusor utaut hən naḃisal hən ləḃemədas bun aYesu hən ḃimat.

AYesu, nəvanuan nauman aGot tolekis həni

¹⁵ Be bathut ke aYesu toləboi natgalenan, eriŋ naut enan. Nabiltiḷuḷoh lohusuri ale igol alat lotoməsah ḃisi lumaaur. ¹⁶ Ale ikele hən galit ke salihol husur gai len nəhon nəvanuan gail. ¹⁷ Ekəmaienan hən nəsa ahai kelkel ur, aIsaiah, tokele ḃisarpoh ke:

¹⁸ “Naulumān nauman sagw bogai notolekis həni.

Noləmas bun gai,

nəlogw ehəhaḷur həni.

Dereh neriŋ aNunugw lan,

ale dereh tikel ur nanoran sagw van hən nəvanuan naut tiltile gail.

¹⁹ Asike eḷitḷituh, asike ikai habat,

asike ikad avan ideh ḃesəsəlon hən nadolon len naḃisal gail.

²⁰ Asike ikol ḃur naviyab tomaḃit tia,

asike ekin bun nəhau namial topaŋ kəkereh sal,†

van vəbar ḃigol nanoran ḃipat puŋpuŋ naut ḃisi.

²¹ Ale nəvanuan naut tiltile gail ḃisi dereh leriŋ nəlolit lan,

dereh livatvat viri hən ḃilav kuv galit dan nəsaan salito.”*

AYesu mai aPeelsepul

(Mak 3.20-30; Luk 11.14-23)

²² Beti nəvanuan galevis losəhar naulumān tokad natəmat togol toḃut mai namətan toḃesw. Losəhari van hən aYesu, ale igol imaur hən ke eləboi ḃisor, eləboi ḃekəta.

²³ Naluḷoh ḃisi lumaŋmaŋ təban ale luke, “Ategai bogai, anatun siTevit māu a?”

²⁴ Be nəboŋ naFarisi gail lotosəsəlon hən natenan, luke, “Ategai ehut natəmat gail len nədaŋan siPeelsepul ŋai toil a mō hən natəmat gail.”

²⁵ Avil aYesu eləboi nənauan salito ale ikel mai galit ke, “Nəvanuan gail hən nəkantri pipihəlan nakiŋ ideh lotoḃalkabaŋ, dereh naut enan timasirsir, teḃəḃesw. Navile o nəbathudud ideh toḃalkabaŋ, asike eil gəgat be dereh tepəpehw. ²⁶ ASetan tahut natəmat san gail, gai təḃalkabaŋ. Dereh alat lototoh pipihəlan lepəpehw, asike loil gəgat. ²⁷ Ale nətahut natəmat gail len nədaŋan siPeelsepul, ahai susur samit gail lohut natəmat gail len nədaŋan sise? Ahai susur samit gail gabag loḷusani ke mətsanor. ²⁸ Be nəḃehut natəmat gail len nədaŋan seNunun aGot, imagenan natohan pipihəlan aGot ibar gamit tia.

²⁹ Avan ideh toke teḃis len naim sinabəhariv todaŋ hən ḃevənoh natit san gail, imasbaŋis gat abəhariv. Nəboŋ tobaŋisi tonon ŋai, eləboi ḃitariv kuv natit ḃisi dan naim san.‡

³⁰ “Avan ideh satoh len nətarhət sagw, avan en evi enemi sagw; ale avan ideh sasəsəgov mai ginau len nəmatuan, gai igol imaḃipiriah; asike ḃesəhar nəvanuan gail van hən aGot, esəhar nəvanuan gail van vəsab. ³¹ Imagenan, nukel mai gamito ke, aGot dereh teruḃat nəsaan ḃisi naut kəmas nəvanuan gail ləḃisor mədasi, be ləḃisor mədas aNunun aGot, aGot asike eruḃat nəsaan enan. ³² Avan ideh ḃisor tas aNatun Nəvanuan, aGot dereh teruḃat nəsaan enan, be avan ideh ḃisor tas aNunun aGot, aGot asike eruḃat nəsaan enan dani boŋ ideh vi sutuai.”

Nəhai mai navite

(Luk 6.43-45)

† **12:20:** Len naut egai ikele ke aKristo asike idaŋ taltal hən alat ləsədaŋ, dereh tivoi ŋai hən alat lotodədas ləḃiwol hən nəmauran salit gabag. * **12:21:** Isa 42.1-4 ‡ **12:29:** Len nasoruan kəta egai aYesu ike gai eləboi ḃilav kuv nəvanuan dan aSetan nəboŋ tobaŋis gat aSetan, husur aYesu idaŋ səhori.

³³ Ale aYesu ike, “Gəbikad nəhai tovoi, naʋit dereh tivoi. Gəbikad nəhai bisa, naʋit dereh tisa. Bathut goris ləboi nəhai nəboŋ gotoris naʋite. ³⁴ Gamit anatun nəmat gail!§ Anatun nəvaipa gail!** Mətoləboi mətʔikel natit tovoi nəboŋ mətʔosa? Aoa! Nəsa topul səsəhov len nəlon nəvanuan evivile len nəsa tokele. ³⁵ Nəvanuan tovoi, navoian egəm len natit tovoi topul len nəlon; avil nəvanuan tosa, nəsaan egəm len natit tosa topul len nəlon. ³⁶ Be nukel mai gamit ke, len nəboŋ aGot ʔepəpəhun navoian dan nəsaan, nəvanuan gail limaskele sil nəsa lotokel nasoruan ʔisi lotosor lab həni. ³⁷ Bathut len nasoruan sam̄ aGot dereh tisaʔ səhoti ke gotonor, ale len nasoruan sam̄ aGot dereh tisaʔ səhoti ke gotosa, gimaspans.”

*AYesu esivoh len alat lotousus namerikel
(Mak 8.11-12; Luk 11.29-32)*

³⁸ Beti ahai ʔusan hən nalo mai naFarisi galevis lous aYesu ke, “Hai ʔusan, namtuke namteris namerikel gəʔigole.” ³⁹ AYesu isor var galit ke, “Gamit naur ta daməŋai mətusa, mətʔədaŋ len aGot sum̄an apəhaʋut tohusur aulum̄an tiltile, sədaŋ len asoan. Mətous namerikel, avil asike nugol namerikel ideh, be dereh nigol ŋai namerikel hən nasuhunian sihai kelkel ur, aJonah. ⁴⁰ Sum̄an aJonah totoh len nəmariboŋ totor mai nalenmariug totor len nabəhaʋun nabiltiieh, len naʋide tomagenan, aNatun Nəvanuan dereh tipat ʔurhulon nətan husur nəmariboŋ titor mai nalenmariug titor.* ⁴¹ Husur natgalenan, len nəboŋ aGot ʔepəpəhun navoian dan nəsaan, alat a Nineveh dereh leil, kel kot nəsaan sinaur ta daməŋai, like naur egai limaspans. Alat a Nineveh dereh ligol naten husur ke, nəboŋ aJonah tokel ur napisulan siGot, galit lupair dan nəsaan salito, be gagai ikad natesua gegai toyalyal habat səhor aJonah!†† ⁴² Len nəboŋ aGot ʔepəpəhun navoian dan nəsaan, naKwin hən naSaut dereh tile məhat, kel kot nəsaan sinaur ta daməŋai, tike naur egai limaspans. Dereh tigol timagenan husur egəm len nətarhət navile a pan hən ʔesəsəlon hən namitisau siSolomon hən nəmauran tonor, be gagai, ikad natesua gegai toyalyal səhor aSolomon!”‡‡

*Natəlmaman hən nanunun tosa
(Luk 11.24-26)*

⁴³ AYesu isor tətəs am ke, “Datusor husur nahutian hən natəmat gail. Ale, nəboŋ nanunun nəmargobut tovan dan nəvanuan ideh, nanunun nəmargobut enan iyar turtur naut masmas gail hən bisaʔ naut ideh hən ʔiŋavŋav lan, be idonj soʔuer həni. ⁴⁴ Beti natəmat ikel mai gai gabag, ike, ‘Netəlmam bai vi lan naim sagw notogam dani.’ Ale nəboŋ tobar nəvanuan gai tovan dani, nəvanuan enan ehum naim toʔəʔəsəw, lotosir vahvahuri, tuan təlmam hən natit ʔisi tonor. ⁴⁵ Beti ivan vasəhar nanunun toməlevru lotosa masuʋ səhor gai, ale nəboŋ lotoʔis len nəvanuan, lutoh tin ei. Ale nəmauran sinəvanuan enan egəm isa vəsa tibatbat səhor ta m̄o. Dereh timagenan hən naur tosa ta daməŋai.”

*Nəbathudud kitin siYesu
(Mak 3.31-35; Luk 8.19-21)*

⁴⁶ Nəboŋ aYesu tosor mai naluʋoh sal, aʋan matmat gail mai anan lubar naut enan. Loil vivile, luke lisor maii. ⁴⁷ Avan sua ikel maii ke, “Geris, anan̄ mai aʋan̄ gail loil vivile, luke lisor mai gaiug.” ⁴⁸ Ale isor var atenan ke, “Anagw ase? Aʋagw gail ase?” ⁴⁹ Ale esuhun navəlan van hən ahai susur san gail, ike, “Geris! Anana sagw mai aʋagw gail bogai! ⁵⁰ Bathut avan ideh togol nəsa aTəmagw len nəmav toləŋoni, gai evi aʋagw, o aʋavinegw o anana sagw.”

§ 12:34: Len nənanuan seju gail, nəmat isa masuʋ hum natəmat toil a m̄o həni. ** 12:34: Nəvaipa evi nəmat tosa.
* 12:40: Jna 1.17 †† 12:41: Jna 3.5, 8, 10. Nəboŋ toke ikad natesua gegai, aYesu isor husur gai gabag. ‡‡ 12:42: 1Ki 10.1-10. Nəboŋ toke ikad natesua gegai, aYesu isor husur gai gabag ale lomətahun ləʔesəsəlonj həni.

13

*Nəbōl pusan hən namisurhuwit
(Mak 4.1-12; Luk 8.4-10)*

¹ Len nəboŋ enan, aYesu evivile len naim, ebətah tarhəwai Kalili. ² Ale nabiltiuloŋ logəm, ðonðon garu lan, gol ke isah len naðot hən ðebətah, ale naluvoŋ loil husur nabitas. ³ Beti ikel natit tosoður mai galito len nəbōl pusan gail. Ike, “Ikad nəvanuan tomabmabul namisurhut gail. Boŋ sua ia bubulan namisurhut nawit. ⁴ Nəboŋ tobubulan gail van, namisurhuwit galevis lorus husur naðisal, ale nəman naməsav logəm, luhan pīs gail. ⁵ Galevis lorus len naut tobaŋ vat, nətan tokəkereh lan, ale lutov tutut bathut nətan səsareh. ⁶ Nəboŋ namityal tovi məhat, nəyal etun idaŋ gol nalut gail lomial husur səkad nəharhət tovi pan, ale lumayoh. ⁷ Galevis lorus len nəhau tokad nasunite, ale nəhau itov vi məhat, ruŋ gut bun nawit. ⁸ Galevis lorus len nətan tokənoh ale nəboŋ lotomatu, sua iŋan vəkad 100, sua iŋan vəkad 60, sual am iŋan vəkad 30. ⁹ Nəvanuan tokad nədariŋan, tesəsəloŋ!”

¹⁰ Beti ahai susur san gail logəm hən aYesu, lousi ke, “Nəboŋ gotosor mai galito, guðol pusan mōs nəsa?” ¹¹ Ale isor var galit ke, “Nugole husur aGot idaŋ hən ke mətəbeləboi nəsa tosusuah len natohan pipihəlan aGot len nəmav be aGot sədaŋ hən ke galit ləbələboii. ¹² Bathut avan ideh nəlon tomaður hən nəsa notokele, dereh aGot tilav naləboian am maii hən ðepul hən. Avil avan ideh tomətahun beləboi nəsa notokele, dereh aGot tilav kuv naləboian tokade dani. ¹³ Husur enan nusor mai galito len nəbōl pusan, husur naut kəmas lotokəta, ləsakəta ləboi nəsa notogole, naut kəmas lotosəsəloŋ, ləsəsəloŋ hən nəsa notokele, ləsələboii. ¹⁴ Ale nasoruan siGot aIsaiah tokel uri isarpoh len galito, ike:

“ ‘Len nasəsəloŋan samito, dereh mətesəsəloŋ
be asike mətosəsəloŋ ləboi nəsa notokele,
ale len nakətaan samito, dereh mətekəta
be asike mətokəta ləboi nəsa notogole.

¹⁵ Husur nəkadun alategai egəm vonvon,
pəpadaŋ nədariŋalit ebulbulol,
ale namətalit iðer.

Asike lətəmagenan,
namətalit takəta ris nəsa notogole,
nədariŋalit tasəsəloŋ hən nəsa notokele,
nəlolit taləboi natgalenan,

ale lətəpair van hən ginau,
ale nətagol galit lətəmaur.’ ”*

¹⁶ Ale aYesu isor am ke, “Gamito, navoian siGot igol mətukab hən namətamito bathut ke lotokəta, mətukab hən nədariŋamito bathut ke lotosəsəloŋ. ¹⁷ Husur nukel nakitinan mai gamito ke, ahai kelkel ur mai nəvanuan tonor lotosəður loləŋon masuŋ ke lətaris nəsa məttorisi, be ləsarisi, loləŋon masuŋ ke lətasəsəloŋ hən nəsa məttosəsəloŋ hən, be ləsəsəloŋ hən.

*AYesu isor vəsvəsai nəbōl pusan enan
(Mak 4.13-20; Luk 8.11-15)*

¹⁸ “Imagenan, səsəloŋ hən namilen nəbōl hən nəvanuan tobubulan namisurhuwit. ¹⁹ Namisurhuwit torus len naðisal esuŋan nəvanuan gail lotosəsəloŋ hən nasoruan hən natohan pipihəlan aGot be ləsələboii, gai tosa vəsa masuŋ tovi təmat egəm, lav kuv namisurhut nasoruan enan dan nəlolito. ²⁰ Namisurhuwit torus len naut tobaŋ vat esuŋan alat lotosəsəloŋ hən nasoruan, ale vəha-sua ŋai lotəgau gati len nakemkeman.

* **13:15:** Isa 6.9-10

21 Avil ləsəkad nəharhət tovi pan gol ləsəmaur sabəlav. Be nəboŋ todaŋ ħibari o avan ideh ħemədas buni gol ləbələŋon ħisa, dereh limayoh tutut, luteh dan nadəlomian len nasoruan. 22 Namisurhuwit torus len nəhau tokad nasunite esumān alat lotosəsəloŋ hən nasoruan avil nə-nau-masuŵ-an hən nəmauran ta daməŋjai mai nagərasian hən na-pul-hən-natite-an aroruŋ gut bun nasoruan gol səvān. 23 Avil namisurhuwit torus len nətan tokənoh esumān alat lotosəsəloŋ hən nasoruan, lotoləboii, lotovān masuŵ. Sual iŵan vəkad 100, sual iŵan vəkad 60, sual am iŵan vəkad 30.”

Nəbōl pusan hən nawit mai naliol tosa

24 AYesu ikel nəbōl pusan sual am mai galito, ike, “Natohan pipihabəlan aGot len nəmav imaiegai: Ikad avan sua tobubulan namisurhuwit tovoi len nəmarireu san. 25 Be nəboŋ topat len mariug, aenemi sua egəm, ebubulan namisurhuliol tosa len nəmarireu tokad nawit tia, ale ivan.* 26 Nəboŋ nawit totov, tuḡat ħiŵan, naliol tosa am itov. 27 Naslev gail simahean naim logəm həni, luke, ‘Nasuḡ, gaiug gobubulan namisurhuwit tovoi len nəmarireu sam be gagai epul hən naliol tosa! Imabe?’ 28 Ale ikel mai galit ke, ‘Aenemi sua igol nategai.’ Na naslev gail lousi ke, ‘Guke namteput tuan naliol enan a?’ 29 Ris toke, ‘Ao, nəboŋ mətḡeputi, dereh məteput mədas nawit am. 30 Riŋ gəlar pisi aritov ḡonḡon vəbar nəmatuan, ale len nəboŋ hən nəmatuan, dereh nikel mai nəvanuan nəmatuan ke lepəpehun gəlaru, baŋis tuan naliol tosa hən ləbepəŋasi, ale baŋis tuan nawit vi lan naim sagw notoriŋriŋ nəhanian lan.’ ”

*Nəbōl pusan hən namisurhumastat
(Mak 4.30-32; Luk 13.18-19)*

31 AYesu ibol pusan tətəs ike, “Natohan pipihabəlan aGot len nəmav imaiegai: Ikad namisurhumastat avan sua tomabule len nəhol san. 32 Ekəkereh səhor namisurhuhanian tiltile gail, avil nəboŋ totov, egəm tibau səhor nəhanian gail len nəhol, ale egəm vi hai, hən ke nəman naməsav logəm um hən nəhai ŋodŋod salit len nəpəshət gail.”

*Nəbōl pusan hən nayis
(Luk 13.20-21)*

33 AYesu ikel nəbōl pusan. Ike, “Natohan pipihabəlan aGot len nəmav imaiegai: Mitinau nayis, apəhaŵut sua tolavi. Eḡundasi len nəhad nəflaua totor van vəbar nəflaua kavkav totob.”†

34 AYesu ikel natgalen pisi mai naluŵoh gail len nəbōl pusan. Nəboŋ tosor mai galito, ikel nəbōl pusan akis ŋai.‡ 35 Igol tomaienən hən ḡigol nəsa ahai kelkel ur tokele ḡisarpoh ke,
“Nəboŋ nəbesəŋav hən nabuŋogw, dereh nisor len nəbōl pusan,
dereh nikel ur natit gail lotosusuah ta sutuai len natuḡatan,
nəboŋ notoum hən navile a pan.”*

AYesu isor vəsvəsai nəbōl hən naliol tosa

36 Beti aYesu eriŋ naluŵoh, evi lohoim. Ale ahai susur san gail logəm həni, luke, “Kel mai ginamito bai, namilen nəbōl hən naliol tosa len nəmarireu.” 37 Isor var galit ke, “Atenan tobubulan namisurhuwit tovoi evi aNatun Nəvanuan, 38 ale nəmarireu evi navile a pan. Namisurhuwit tovoi lovi alat lototoh pipihabəlan aGot. Naliol tosa lovi alat sitenan tosa vəsa masuŵ tovi təmat. 39 Ale aenemi tobubulan namisurhuliol tosa, evi natəmat. Nəboŋ hən nəmatuan evi nəboŋ hən nanoŋan hən navile a pan, nagilen hən natit pisi, ale alat nəmatuan lovi aŋel gail. 40 Sumān alat nəmatuan lotobaŋis tuan naliol

* 13:25: Naliol tosa enan ehun nawit, be evi behi, igol nəvanuan eru. † 13:33: Nəhad nəflaua totor evi nəflaua tosoḡur, len nasoruan ta Kris lokisi hən sata totor. ‡ 13:34: Hən naves 34-35, Mak 4.33-34 * 13:35: Psa 78.2

tosa hən nəhab b̄ihani, dereh timagenan len nagilen hən natit p̄isi. ⁴¹ Dereh aNaturan Nəvanuan tesəvat aṅel san gail hən ləbepəpəhun galit p̄isi lotogol nəvanuan b̄igol nəsaan, mai alat lotogol nəsaan, dan natoḥan pipihabəlan. ⁴² Dereh aṅel gail libar hən galito vi lan nəhab topud vəsa; len naut enan dereh litaṅ, likat b̄urb̄ur nariṽolito. ⁴³ B̄eti alat lotonor dereh lesuṁan namityal toṁial habat len natoḥan pipihabəlan aTəmalito. Nəvanuan tokad nədariṅan tesəsəlonḡ!

Natoḥan pipihabəlan aGot len nəmav

⁴⁴ “Natoḥan pipihabəlan aGot len nəmav imaiegai: Ikad nakontit sua tovoi buni, nəvat han tosoḅur, tosuah len nəmarireu sua. Ale avan sua isaḅi. Itavun tətəs hən̄i. Ale len nakemkeman san ivan, ep̄ur hən natit p̄isi tokade ale ia ṽur nəmarireu enan hən b̄ikad natenan tovoi.

⁴⁵ “Nukele am ke, natoḥan pipihabəlan aGot len nəmav imaiegai: Ikad avan sua toṽur natit gail, p̄ur hən gail, todoṅ nanesnes tovoi gail. ⁴⁶ Ale nəboṅ tosaḅ nanesnes sua, nəvat han totibau, ivan, p̄ur hən natit p̄isi tokade, ale ia ṽur nanesnes enan.

⁴⁷ “Nukele am ke, natoḥan pipihabəlan aGot len nəmav imaiegai: Nəvanuan galevis lubar hən nalevlev len nabiltiwai. Sədareh ikad naməṅod totiltile tosoḅur tovisivis lan. ⁴⁸ Ale nəboṅ topul, lolivi vahut, lobətah, losəṅon tovoi gail len nəhad sua ale lubar hən tosa gail vi tut. ⁴⁹ Dereh timagenan len nəboṅ hən nanoṅan hən navile a pan, nagilen hən natit p̄isi. Aṅel gail dereh lia pəpəhun alat lotosa vəsa dan alat lotonor. ⁵⁰ Dereh libar hən alat lotosa vi lan nəhab topud vəsa vagol nametəlai tovi wai; len naut enan dereh litaṅ, likat b̄urb̄ur nariṽolito.”

⁵¹ AYesu eus galit ke, “Mətoləboi səhot natgalen p̄isi ṁau a?” Lusor vari ke, “Evoi, namtoləboii.” ⁵² Na ikel mai galit ke, “Ahai p̄usan hən nalo siMoses togəm vi ahai susur len natoḥan pipihabəlan aGot len nəmav, ahai p̄usan enan esuṁan amahean naim topul hən nakontit gail. Eriṅ natgalenan len naut sua hən ləḅesuh ei. Ale ilav nakontit toveveu mai nakontit tomatu dan naut enan.”

Lomətahun aYesu len naut a Nasaret (Mak 6.1-6; Luk 4.16-30)

⁵³ Nəboṅ aYesu tokel nəḅol p̄usan galenan tononḡ, eriṅ naut enan. ⁵⁴ Ale nəboṅ tobar naut a Nasaret, naut totibau lan, ep̄usan len naim nabonḅonan salito. Galit luṽanḡ, luke, “Eee, namitisau hən nəmauran tovoi egai, gai ilavi a be? Nədaṅan hən b̄igol namerikel gail, ilavi a be? ⁵⁵ Be savi anatun uluṁan sinəvanuan na-um-im-an a? Anan, nahəsan aMeri a? Aṽan aJemes, aJosef, aSimon mai aJutas a? ⁵⁶ Ale aṽavinen gail p̄isi ləsatoḥ mai gidato a? Bimaienan, ilav natgalen a be? Savi gai hən bimaienan!” ⁵⁷ Ale nəlolit epəṅasi, lomətahun̄i. Be aYesu ikel mai galit ke, “Ahai kelkel ur ideh, len naut p̄isi loṗutsani len nənauan salito, be len naut a im san mai len naim san, lunau ke tovi ut kəmas.” ⁵⁸ Ale aYesu sagol namerikel sasəḅur len naut enan husur lupar dəlomian lan.

14

Nəmatan siJon Baptais (Mak 6.14-29; Luk 9.7-9)

¹ Nəboṅ aHerot Antipas tosəsəlonḡ hən na-kel-uri-an husur aYesu, ² ikel mai naslev lotokətkəta təban ke, “Atenan aJon Baptais bolai! Ile məhat dan nəmatan, imagenan nədaṅan hən b̄igol namerikel gail ipat lan.”

³ AHerot ekəmaienan husur a mo igol ke lototah gat aJon, riṅi len naim bəbaṅis sil abareab siHerot, aHerotias tovi asoan aFilip, aHerot aṽan aFilip tosəhar kuvi. ⁴ Lutah gat aJon husur ikel titau hən aHerot ke, “Len nalo sanor hən gəḅesəhar alitenan.”* ⁵ AHerot

§ 13:42: Nəhab egai tosor husuri epud vəsa vagol nametəlai tovi wai. * 14:4: Lev 18.16, 20.21

ike tigol aJon timat be emətahw len nəlol paŋpaŋ sinaluʋoh bathut lunau ke aJon tovi ahai kelkel ur.

⁶ Len nəhanan hən nəboŋ nəpasian siHerot, anatvavin aHerotias isav len nəholito ale aHerot ehəhaʋur habat həni. ⁷ Imagenan ita gat na-kel-gati-an sua hən beviol hən natideh gai bələŋoni maii. ⁸ Na nəboŋ anan tokel maii hən nəsa hən beusi, natəbarehreh ikel mai aHerot ke, “Nələŋon nəkadun aJon Baptais, gegai, len nasiloh!” ⁹ Ale naut kəmas ilolosa, bathut na-kel-gati-an san gai tota gati, mai alat lotosuh len nəhanan, aHerot ikele hən nasoltia galevis ke tehum tousi. ¹⁰ Ale lovi lan naim bəbaŋis, luta kotov nəkadun aJon. ¹¹ Lorij nəkadun len nasiloh, pati, lavi mai natəbarehreh topati vəlavi mai anan. ¹² Beti ahai susur siJon logəmai, lupat niben van vətavuni. Ale nəboŋ lototavuni tonon, luvan hən aYesu, lukel nəsa tovisi maii.

*AYesu evəŋan alalumān lotovi 5,000
(Mak 6.30-44; Luk 9.10-17; Jon 6.1-14)*

¹³ Nəboŋ aYesu tosəsəlon hən na-kel-uri-an husur aJon, isah len nabot sua, erij naut enan hən bitoh səbon len naut tobəbesw. Nəboŋ naluʋoh gail lotosəsəlon həni, lorij nabiltivile gail, luyar a ut husuri. ¹⁴ Nəboŋ aYesu tomariŋ dan nabot, eris nabiltiʋoh, nəlon itaŋis galito ale igol alat lotoməsah lumaur.

¹⁵ Nəboŋ naut togomgom, ahai susur san gail logəm həni, luke, “Naut eg ipat a tut dan navile gail. Namityal ivan pisi tia. Səvat naluʋoh van, hən ləbevi lan navile gail hən ləbidas hanian hən ləbeʋuri.” ¹⁶ Ris aYesu tokel mai galit ke, “Salivan, gamit m̄au mitilav nəhanian mai galito.” ¹⁷ Lukel maii ke, “Be namtsəkad natideh gegai, natuhbəta torim mai naieh toru ŋai.” ¹⁸ Ale ike, “Tariv gail gəm, mai ginau.” ¹⁹ Beti ikel mai naluʋoh ke lebətah len naliol. Ale ilav nabəta torim mai naieh toru, ekəta vi lan nəmav, ikel nasipaan. Ebur gail, ilav nabəta mai ahai susur san gail ale lopəpəhun gail mai naluʋoh. ²⁰ Galit pisi luhan, luhanukub, ale losəsəŋon hudhuhanian van, gol nəhad tovi 12 lopul.* ²¹ Ikad alalumān lotovi 5,000 lotohan, be ikad alatpəhaʋut mai alahutai am.

*AYesu iyar len nəpon nəwai
(Mak 6.45-56; Jon 6.15-21)*

²² Beti aYesu igol ahai susur gail lusah len nabot hən ləbeil a m̄o vi lan nətarhət nabiltiwai. Ale gai esəvat naluʋoh gail hən ləberij naut enan. ²³ Nəboŋ tosəvat galit tonon, aYesu etəvehuh səbon vi lan naʋehuh hən bisor mai aGot. Ale nəboŋ naut togomgom itoh səbon ei. ²⁴ Len namityal enan, nabot isal vi rivuh a tut dan nətan. Nəwai ekudkud vapus, gol iʋas nabot husur isoh bur nəlan. ²⁵ Len nadudulan somilan naut səlan sal be aYesu egəm hən galito, iyar len nəpon nabiltiwai. ²⁶ Nəboŋ ahai susur gail lotoris toyaryar p̄oniwai, nəkadulit eʋurʋur. Lukai ke, “Wao! Nanunun sua bolai.” Ale ninelit epil gol lukai habat. ²⁷ Vəha-sua ŋai aYesu isor mai galit ke, “Samtemətahw! Məteil buri! Ginau bogai!” ²⁸ APita ikai van həni ke, “Nasub, bevi gaiug kitin, kel mai ginau ke niyar len nəpon nəwai van hən gaiug.” ²⁹ Ale ike, “Gəmai!” Nəboŋ aPita tomariŋ dan nabot, iyar p̄oniwai van hən aYesu. ³⁰ Be nəboŋ aPita toris nəlan todaŋ, emətahw, etubat sar maduŋduŋ ale ikai ke, “Nasub, numat! Liv kuv ginau!” ³¹ Vəha-sua ŋai aYesu isar hən navəlan, itah gati, ale ike, “Gaiug gotokad natuhdələmian ŋai, nəlom̄ eur ginau mabe?” ³² Ale nəboŋ artosah len nabot, nəlan idar buni. ³³ Beti alat len nabot lulotu həni ke, “Govi aNatun aGot kitin.”

³⁴ Nəboŋ lotolav tukot len nabiltiwai, luvahut len naut a Kennesaret. ³⁵ Nəboŋ alat len naut enan lotokəta ləboi aYesu, lopisul van hən naut pisi todar vis naut enan ale losəhar alat lotoməsah van həni. ³⁶ Loŋiri ke tidam̄ hən ləbibar ŋai nasum̄arhət nahurabat san, ale galit pisi lotobari lumaur.

* 14:20: 2Ki 4.42-44

15

Inor ke niben nəvanuan biveveu o nəlon māu? (Mak 7.1-13)

¹ Beti naFarisi gail mai ahai pusan hən nalo luyar a Jerusalem gəm hən aYesu, luke,
² “Imabe ahai susur sam̄ gail lupal sob dan naḡisal hən naḡide sihaḡut sidat gail ta sutuai? Husur ləsakəkəsəval nəboḡ lotohan.” ³ Ris aYesu tosor var galit ke, “Gamit, imabe mətobur kotov nalo siGot m̄os mətbehusur naḡide samit ta sutuai? ⁴ Bathut aGot ike, ‘Putsan atəmañ mai anañ matmat len nənauan sam̄,’* ikele am ke, ‘Avan ideh tosor tosa todaḡ hən atəman o anan, gai timat ebun māu.’* ⁵⁻⁶ Avil gamito, mətumakuv dan nalo siGot hən mətbehusur naḡide samit ta sutuai nəboḡ məttoḡusan ke, ‘Avan ideh bikel mai atəman o anan ke, “Nəsa notokade hən nəḡevi tarhət sam̄, noviol həni tia mai aGot. Gai bigol bimagenan, inor ḡai ke asike eputsan atəman len nənauan san.”’ Gamito, mətugol ke nakelean siGot evi naut kəmas ḡai. ⁷ Mətovi nəvanuan gəgəras ḡai. Nəsa aGot tokele len nabuḡon aIsaiah husur gamito ekitin. Ike,
⁸ “Nəvanuan galegai loputsan nahəsagw len nasoran salito,
 be len nəlolito, lunau ke notovi naut kəmas.
⁹ Lulotu sobuer hən ginau,
 loḡusan hən nakelean sinəvanuan,
 hum tovi lo sagw.’ ”*

Nəsa igol nəvanuan saveveu? (Mak 7.14-23)

¹⁰ Beti aYesu ekis naluḡoh gəmai, ikel mai galit ke, “Mətesəsəlonḡ hən nəsa notokele, mətələboii. ¹¹ Savi nəsa tovi lan nəḡan togol nəvanuan toḡiḡiḡal len nəhon aGot. Ao, evi nəsa tovivile dan nabuḡon togol nəvanuan tosa, evi nəsa tokele togol nəvanuan saveveu.”
¹² Beti ahai susur gail logəm həni luke, “Nəboḡ naFarisi gail lotosəsəlonḡ hən nəsa gotomadhakele, igol nəlolit isa. Goləboii māu a?” ¹³ Ris aYesu tosor var galit ke, “Nəhai ideh aTəmagw len nəmav səmabule, dereh teput kuvi. ¹⁴ Riḡ galit lesuh! Lovi metḡesw gail lotosəhar alat ləsakəta. Nametḡesw sua ḡesəhar nametḡesw togon, dereh gəlar ḡisi ariteh, arimasur len nabur.” ¹⁵ Ale aPita ike, “Kel namilen nasoruan kəta enan mai ginamito.”
¹⁶ AYesu ike, “Gamito am, mətəsaləboi səhoti a? ¹⁷ Mətələboii tia ke natit ḡisi tovi lan nəḡan nəvanuan, evi lan natəbaḡ van, evivile vi lan nalitavtav. ¹⁸ Avil natit gail nəvanuan tokele, nəsa tovivile dan nabuḡon, egəm len nəsa topat len nəlon, ale natgalenan lugol nəvanuan isa, saveveu. ¹⁹ Husur natgalegai logəm len nəlon: nənauan tosa, nagolean hən nəmatan, naitian toḡur kotov nəlahan, naitian tosa, nəvənahən, naliboḡan len nakotan, mai nasoruan tomədas nahəsən nəvanuan o tomədas nahəsən aGot. ²⁰ Natgalenan lugol nəvanuan loḡiḡiḡal len nəhon aGot. Naḡide hən nakəkəsəvalan len nəhanan sagole!”

Nadəlomian sitobtaKenaan (Mak 7.24-30)

²¹ Beti aYesu eriḡ naut a Kalili, evi lan naut pəpadaḡ hən nabiltivile eru, a Tair mai a Siton. ²² AtobtaKenaan sua totoh len naut enan, egəm hən aYesu, ikai ke, “Nasuḡ, aNaturan siTevit, gilolosa hən ginau. Natəmat sua emədas anatvavigw vəsa!” ²³ Be aYesu sator vari len nasoruan ideh. Ale ahai susur san gail logəm həni luke, “Səvati vi tut bathut ehuser gidato, ikai walwal!” ²⁴ Len na-sor-vari-an san aYesu ike, “AGot esəvat ginau van hən alat a Israel ḡai lotohum nasipsip gail lotomasig.” ²⁵ ḡa alitenan egəm, teh bathurien aYesu, ike, “Nasuḡ, gevi tarhət sagw!” ²⁶ AYesu ike, “Sanor hən nəḡilav kuv nabəta hinatugw gail hən nəḡibar həni van hən nalipah gail.” ²⁷ Ris aliten toke, “Evoi, Nasuḡ, be nalipah

* 15:4: Exo 20.12; Deu 5.16 * 15:4: Exo 21.17; Lev 20.9 * 15:9: Isa 29.13

gail loləboi ləbīhan nasugut nabəta torus vi pan dan natev simasta salito.” ²⁸ Ale aYesu isor vari ke, “Bareab, gaiug gukad nadəlomian totibau masuŵ! Tevisi mōs gaiug hum gotoləŋoni.” Ale anatvavin imaur len namityal enan van.

AYesu igol isoḅur lumaur

²⁹ AYesu eriŋ naut enan, etəlmam vi Kalili, iyar husur nətarhəbīltiwai Kalili. Ale etəvehuh vi lan naŵehuh, ebətah ei. ³⁰ Nabiltiŵoh gail logəm həni, losəhar alat lotogau, nametḅesw gail, alat narielit tosa gol ləsəyar, nabut gail mai isoḅur am. Lorin galit bathurien aYesu ale igol galit lumaur. ³¹ Naluŵoh lumaŋmaŋ len nəsa lotorisi. Nabut gail lusor; alat narielit tosa, nibelit ivoŋəvoŋ, lumaur; alat lotogau luyar; mai nametḅesw gail lokəta. Ale lusal suh nəyalyalan siGot silat a Israel.

AYesu evəŋan alalumān lotovi 4,000 (Mak 8.1-10)

³² Beti aYesu ekis ahai susur san gail gəmai ike, “Nəlogw itaŋis alategai, husur lutah mai ginau len nəmariboŋ totor tia ale ləsəkad natideh hən ləbīhani. Nəsaləŋon nəḅesəvat galit van malkəkāt. Nəḅigole, dereh limatmatioŵ husur naḅisal salito.” ³³ Ale ahai susur gail lukel maii ke, “Len naut toḅḅesw topat səḅon maiegai, namtilav natuhḅəta tihau mabe hən namtḅevəŋan nabiltiŵoh egai?” ³⁴ AYesu eus galit ke, “Mətukad natuhḅəta evis?” Luke, “Namtukad eməlevru mai natuhieh galevis.” ³⁵ Na aYesu ikel mai naluŵoh ke ləbətah len tan. ³⁶ Ilav natuhḅəta toməlevru mai naieh gail, esipa vi təban aGot hən nəhanian, eḅuri, lavi mai ahai susur gail ale lopəpehuni mai naluŵoh. ³⁷ Galit ḅisi luhan vəhanukub. Ale losəŋon nahudhuhanian van gol nəhad toməlevru lopul. ³⁸ Ikad alalumān lotovi 4,000 lotohan, be ikad alatpəhaŵut mai alahutai gail am. ³⁹ Beti aYesu esəvat naluŵoh gail van. Ale isah len nabot, igam van vəbar naut a Makatan.*

16

Lous taltal hən aYesu hən namerikel (Mak 8.11-13; Luk 12.54-56)

¹ Boŋ sua naFarisi mai naSattiusi gail logəm hən aYesu. Loləŋon ke aYesu tigol nəsaban, ŋa lousi hən ḅevusan galit hən namerikel hən nəmav. ² Be aYesu isor var galit ke, “Nəboŋ namityal tomasur mətuke, ‘Pelan dereh naut tivoi husur nəmarigw ikathab,’ ³ ale len nadudulan mətuke, ‘Daməŋai naut ibatmot, nəmarigw epit vi məhat mai nəmav epitau. Dereh naut tisa. Nabiltius dereh teus.’ Mətələboi mətḅeris nəsa tovisi len nəmav, ale vəhasua ŋai mətələboi ke naut tivoi o tisa, be mətəḅədas mətḅeris ləboi namilen nəsa tovisi len nəboŋ gail ta daməŋai. Mitimabe? ⁴ Gamit naur ta daməŋai mətusa, mətəsədaŋ len aGot sumān apəhaŵut tohusur aulumān tiltile, sədaŋ len asoan. Mətous namerikel, avil asike nugol namerikel ideh, be dereh nigol ŋai namerikel hən nasuhunian sihai kelkel ur, aJonah.” Ale aYesu eriŋ galito, ivan dan galito.

Nayis hiFarisi mai Sattiusi gail (Mak 8.14-21)

⁵ Nəboŋ ahai susur gail lotogam tukot vəbar nətarhət nabiltiwai, nəlolit iboŋboŋ hən ləḅesəŋon nabəta ideh van. ⁶ Ale aYesu ikel mai galito ke, “Mətələləgau hən gamit gabag! Mətəkətkəta gol gamito dan nayis hiFarisi mai Sattiusi gail.” ⁷ Lusor mai galit gabag ke, “Ekəmaianan husur datsəlav nabəta ideh gəmai.” ⁸ AYesu eləboi nənauan salito ŋa ike, “Gamit mətḅokad natuhḅəlomian ŋai, mətuhol husur nabəta mətḅəkade hən nəsa? ⁹ Mətḅələboi sal a? Nəlomit iboŋboŋ hən natuhḅəta torim hilat lotovi 5,000 mai nəhad gail ḅisi mətḅosəŋoni a?*” ¹⁰ Nəlomit iboŋboŋ hən natuhḅəta toməlevru hilat lotovi 4,000

* **15:39:** Datsaləboi savoi naut a Makatan topat lan, be datoləboi ŋai ke topat tarhəbīltiwai Kalili. * **16:9:** Mat 14.15-21

mai nəhad gail p̄isi məttoſəŋoni a?*" 11 Imabe? Mətunau sal ke nusor husur nabəta m̄au a? Aoa! Be nukel mai gamit tətəs ke, kətkəta gol gamito dan nayis hiFarisi mai Sattiusi gail!" 12 Beti len namityal enan ŋai lunau səhoti ke nəboŋ tokel nalələgauan mai galito, gai sasor husur nayis len nabəta. Ao isor tas naŋusanan siFarisi mai Sattiusi gail.

*APita ikel kot aYesu
(Mak 8.27-30; Luk 9.18-21)*

13 AYesu eriŋ naut enan ale nəboŋ tobar naut a Sisarea Filippi, eus ahai susur san gail ke, "Nəvanuan gail lotosor husur aNatun Nəvanuan, luke tovi ase?" 14 Lusor vari ke, "Galevis luke aJon Baptais. Galevis luke aElijah. Galevis am luke aJeremiah o ahai kelkel ur soal am." 15 Beti eus galit ke, "Be gamito, mətunau ke ginau ase?" 16 ASimon Pita isor vari ke, "Gaiug boh aKristo, aNatun aGot nəkadun nəmauran." 17 Ale aYesu ikel maii ke, "Tivoi hən gaiug, aSimon anatun aJonah! Savi avan ideh len navile a pan tokel vəhot natenan, be aTəmagw len nəmav ikel vəhoti mai gaiug. 18 Nukele am mai gaiug ke govi aPita, nəvat, ale dereh neum hən naim sagw len nəvat enan, naim sagw tovi vanuan sagw gail. Ale nədaŋan hən nəmatan edədas bəsəhor galito. 19 Nukele am mai gaiug ke, dereh neviol hən naki hən nabopita hən natohan pipihəlan aGot len nəmav mai gaiug. Natideh gəbikai tasi len navile a pan, evi nəsa aGot tokai tasi tia len nəmav. Ale natideh gəbidam̄ hən len navile a pan, evi nəsa aGot todam̄ hən tia len nəmav."* 20 Beti aYesu ikel p̄uli hən ahai susur gail ke salikel avan ideh ke gai tovi aKristo, aGot totabtabuh lan.

*AYesu epəhav utaut hən nəmatan san
(Mak 8.31–9.1; Luk 9.22-27)*

21 Len nəboŋ enan van, aYesu etuḅat keke iparḅar mai ahai susur san gail ke timasvi Jerusalem ale timasləŋon tisa vəsa len nəvide tosoḅur len nəvəlan alat lotoil a m̄o hən nəvanuan gail, aḅiltihai tutumav gail mai ahai p̄usan gail hən nalo. Ale dereh ligol timat. Beti len nəmariboŋ ḅitor dereh aGot tigol tile məhat. 22 Beti aPita eliv aYesu vi tarhəte, etuḅat sor lan, ike, "Satimaiean, Nasuḅ! Natgalenan salevisi hən gaiug!" 23 Be ipair van hən aPita, ike, "Gevi tahw dan ginau aSetan! Gugol risi hən nəḅipes haḅetw hən nəḅiteh. Nənanuan sam̄ gail ləsəpat len nəsa aGot toləŋoni, lohusur naləŋonian sinəvanuan ŋai."

24 Beti aYesu ikel mai ahai susur san gail ke, "Avan ideh ḅike ḅehusur ginau, timaske, 'Aoa,' hən nənanuan mai naləŋonian san gabag, timasvus nəhai balbal san, tehusur ginau. 25 Husur avan ideh ḅike ḅiwol hən nəmauran san gabag hən ḅetəgau gat nəmauran san, dereh timasig. Be nəmauran san ḅimasig m̄os ginau, dereh tikad nəmauran vi sutuai. 26 Nəvanuan ḅikad natit p̄isi len navile a pan, be nəmauran san vi sutuai ḅimasig, imabe? Ikad nəsa? Nəvanuan eləboi ḅeviol hən nəsa hən ḅikad nəmauran enan a? 27 Bathut aNatun Nəvanuan dereh tegəm ta bog. Dereh tegəm mai aŋel san gail len nədaŋan mai namənas seTəman. Len nəboŋ enan, dereh tilav naŋurḅuran mai nəvanuan gail hən natit p̄isi lotogole, tinor hən nəsa lotogole.* 28 Nokitin mai gamit ke, gamit galevis məttoil gegai, asike lumat van vəbar ləḅeris nagəmaian siNatun Nəvanuan hən ḅeil a m̄o hum aKiŋ."

17

*Namənas kitin siYesu
(Mak 9.2-13; Luk 9.28-36)*

1 Len nəmariboŋ toməlvtes husur nəboŋ enan, aYesu esəhar aPita, mai alarmiḅan, aJemes mai aJon. Esəhar galit səḅolito vi məhat len nəvəhuh sua tosahsah. 2 Ale len nəholito egəm tile, nəhon em̄ial hum namityal, nahurabat san egəm pəhapəhw buni vabilbil.* 3 Vəha-sua ŋai loris aMoses mai aElijah artohol mai aYesu. 4 APita isor mai

* 16:10: Mat 15.32-38 * 16:19: Mat 18.18; Jon 20.23 * 16:27: Psa 62.12; Rom 2.6 * 17:2: 2Pit 1.16-18

aYesu, ike, “Ivoi hən dattotoh gegai. Gəbələḡoni, dereh neum hən nəpasvaləval titor, tesua esam, tesua siMoses, mai tesua siElijah.”

⁵ Nəboḡ aPita tosor sal, nəmavukasw tomial habat ikabut gol galito, ale nadoldol sua len nəmavukasw ike, “Ategai evi aNatugw ulumān notoləmas buni, notohəhəvur həni. Səsəloḡ husuri!” ⁶ Nəboḡ lotosəsəloḡ hən natenan, ahai susur gail luteh, kəta vi pan, nəlolit epil vəsa. ⁷ AYesu egəm hən galito, ibar galito, ike, “Mitile məhat. Samtemətahw.” ⁸ Ale nəboḡ lotokəta vi məhat, lokəta ris aYesu səbon ḡai, ləsarīs avan ideh am.

⁹ Nəboḡ lotomariḡ vi pan len nəvəhuh, aYesu ikele hən galit ke, “Samtikel ur nəsa məttorīsī mai avan ideh am vir aGot biḡol aNatun Nəvanuan biḡle məhat dan nəmatan.” ¹⁰ Beti ahai susur gail lousi ke, “Ahai pusan hən nalo luke aElijah timasḡəm a mō, be lukele hən nəsa?”* ¹¹ AYesu isor var galit ke, “Evoi, tarhət sua, aElijah dereh tegəm a mō hən biḡol təlmam hən natit pīsī ləbinor. ¹² Be len nətarhəte am, nukele mai gamit ke, aElijah egəm tia, ale nəvanuan gail ləsakəta ləboi, lugol nəsa lotoləḡoni həni. Imagenan, dereh ligol aNatun Nəvanuan am teləḡon tisa vəsa.” ¹³ Len namityal enan ḡai ahai susur gail lunau səhoti ke aYesu isor mai galito husur aJon Baptaīs.

*AYesu igol natətai sua tokad natəmat imaur
(Mak 9.14-29; Luk 9.37-43a)*

¹⁴ Nəboḡ lototəlmam dan nəvəhuh tonəḡ, logəm hən naluḡoh, ale aulumān sua egəm hən aYesu, etəḡedur bathurien, ¹⁵ ale ike, “Nasuḡ, gilolosa hən anatugw ulumān husur nahumatmat ibari gol ke eləḡon isa vəsa batbat. Husur iteh len nəhab tabtab ale iteh vəha-səbsoḡur len nəwai am. ¹⁶ Nəsəhari van hən ahai susur sam gail avil lodədas ləbiḡol biḡmaur.” ¹⁷ AYesu isor vari ke, “Eee naur egai məttomətahun nadəlomian, məttohusur nəpīsāl tosa tokəbkaḡur, nitoh mai gamit tebəlav mabe? Mətuḡpar dəlomian van van van nupetəmas həni. Səhar natətai ḡəmai!” ¹⁸ Beti aYesu esivoh len natəmat ale imakuv dan natətai, ale len namityal enan van imaur buni.

¹⁹ Ale ahai susur gail logəm hən aYesu, lusor səbolit maii ke, “Imabe ginamit namtsaləboi namtbəhut natəmat enan?” ²⁰⁻²¹ Ale ikel mai galit ke, “Mətodədasi bathut nadəlomian samit emīdol, ekəkereh masuḡ. Husur nokitin mai gamit ke, mətbikad nadəlomian hun namisurhumastat tomarisorīs mətoləboi mətbikel mai nəvəhuh egai ke, ‘Gerus van ea!’ ale dereh terus. Naut kəmas mətunau ke mətodədasi mətbigol natesua, dereh mətoləboi mətbigole.”*

*AYesu isor tətās husur nəmatan san
(Mak 9.30-32; Luk 9.43b-45)*

²² Nəboḡ ahai susur gail lotoḡonḡon len naut a Kalili, aYesu isor mai galit ke, “Avan sua dereh teriḡ aNatun Nəvanuan len nəvəlan nəvanuan gail. ²³ Dereh ligol timat, ale len nəmariboḡ titor aGot tigol tile məhat.” Nəboḡ aYesu tokəmaienan tonəḡ, ahai susur gail loləḡon isa masuḡ.

Nətaks hən naim siGot

²⁴ Nəboḡ aYesu mai ahai susur san gail lotobar naut a Kapernaum, alat lototariv tuan nətaks tovi nətrahma toru, logəm hən aPita luke, “Ahai pusan sam, eḡur nətaks hən naim siGot māu a?”†

²⁵ APita ike, “Evoi.” Ale nəboḡ tobiḡ lohoim, aSimon sakel natideh be aYesu isor a mō maii ike, “Simon, len nənauan sam nəsa inor? Nau nakiḡ gail len navile a pan. Ase eḡur nəlaisens mai nətaks lototariv tuani, anatulit gail o nametḡos gail a?” ²⁶ Ale aPita ikel maii ke, “Nametḡos gail.” Beti aYesu ike, “Biḡmaienan, savi len anatulit gail hən ləbēvuri. ²⁷ Be

* **17:10:** Mal 4.5 * **17:20-21:** Nalobulat galevis ta sutuai losuhud hən naves egai: 21 Avil məttoləboi mətbəhut tomagenan nəboḡ mətsəhan be məttosor tuḡ ḡai. † **17:24:** Exo 30.11-16, 38.26. Nətrahma evi nakoin tovi nəpḡurḡuran hən nauman hən nəmariboḡ tosua.

hən asike nəlolit bīpanpan, givan hən nabiltiwai, bar hən nəhau. Naieh metəkav gəbīсах həni, səṅav hən nabuṅon ale dereh gisaḅ nakoin tovi nəstater.† Lav kuvi, lavi mai galito mōs nətaks sidaru.”

18

Ase iyalyal səhor galit am

(Mak 9.33-37, 42-48; Luk 9.46-48, 17.1-2)

¹ Len namityal enan ahai susur gail logəm hən aYesu lousi ke, “Ase iyalyal səhor galit am len natohan pipihabəlan aGot len nəmav?” ² Ale aYesu ekis natuhtətai sua gəmai, igol eil rivuh len galito. ³ Beti ike, “Nokitin, nukel mai gamit ke, asike mət̄bīpair dan naṽide tosa samito hən mət̄besuṁan atuhlahutai, mitimabe? Asike asike mət̄obis len natohan pipihabəlan aGot len nəmav. ⁴ Imagenan, avan ideh bəriṅ gai hum tovi ut kəmas suṁan natuhtətai egai, gai iyalyal səhor galit am len natohan pipihabəlan aGot len nəmav. ⁵ Ale avan ideh tohəhaṽur hən natuhtətai suṁan egai bītah maii len nahəsagw, gai ehəhaṽur hən ginau nəbītah maii.

⁶ “Ale avan ideh bīgol atuhlahutai sua, tokad nadəlomian len ginau, bīteh len nəsaan, nəpanismen sitenan dereh tisa am səhor ke nəvanuan galevis ləbītahətah hən nabiltivat len naholoan, ale ləbībar həni len tas hən bīmaduṅduṅ butitas tosareh vi pan.* ⁷ Navile a pan dereh tisa vəsa bathut natit gail lotogol nəvanuan gail lotogol nəsaan. Natgalenan lotomaienan dereh limasvisi be tisa vəsa tibatbat hən nəvanuan togol natgalen ləbēvisi. ⁸ Ale, navələṁ o narieṁ bīgol gaiug gəbīgol nəsaan, gita kotovi, bar həni vi tut. Gəbīkad nəmauran vi sutuai be narieṁ bīsa gol gəsəyar o gugau, natenan esəhor gəbīkad narieṁ gəlar p̄isi arḅivoi ale aGot bībar hən gaiug len nəhab topan vi sutuai. ⁹ Namətaṁ bīgol gəbīteh len nəsaan, kis kuvi, bar həni vi tut. Gəbīkad nəmauran vi sutuai be namətaṁ bəsua bībesw, natenan esəhor gəbīkad namətaṁ gəlar p̄isi arḅivoi ale aGot bībar hən gaiug len nəhab nəmatan.

Nəbōl p̄usan husur nasipsip tomasig

(Luk 15.3-7)

¹⁰⁻¹¹ “Mət̄elələgau hən gamito! Atuhlahutai ideh tokad nadəlomian len ginau, samtinau ke gai evi naut kəmas. Husur nukel mai gamit ke, aṅel gail lotokətkəta təban galito, loləboi tabtab hən ləbīsor mōs galito len nəhon aTəmagw len nəmav.†

¹² “Mitinau natsua. Avan ideh bīkad nasipsip lotovi 100, ale sua iyar lab vi tut sua, mət̄unau ke tigol nəsa? Dereh atenan teriṅ lotovi 99 lesuh len naṽehuh hən bīa doṅ tosua toyar lab vi tut. ¹³ Ale bīsabi, nukel nakitinan mai gamito ke, ikemkem təban səhor lotovi 99 ləsəyar lab vi tut. ¹⁴ Imagenan, savi naləṅonion seTəmamito len nəmav hən atuhlahutai galegai ideh bīmasig.”

Nəbathudud nadəlomian sua togol tosa hən gaiug

¹⁵ AYesu isor am ke, “Nəbathudud ideh len nadəlomian bīgol nəsaan hən gaiug, gia sor mai gai səbōn, kel p̄arḅar hən nəsa tosa gai togole maii. Gai bəsəsəlōṅ səhot nəsa gotokele, gukad təlmam həni suṁan na-ke-wawa-an len nadəlomian. ¹⁶ Be asike bəsəsəlōṅ hən gaiug, gesəhar nəvanuan nadəlomian tesua o teru am hən gəbēhusur natosian siGot toke, †Nəbōṅ avan ideh bīkel uri ke nəvanuan togon togol nəsaan, nakitinan hən nəsa tokele timasil p̄arḅar len na-kel-koti-an sinəvanuan toru o totor am.* ¹⁷ Be asike bəsəsəlōṅ

† **17:27:** Nəstater evi nakoin sua tovi naṽurḅuran hən nauman hən nəmaribōṅ tovat. * **18:6:** Nabiltivat enan emələs habat, natōṅki esulsul həni hən bēbul dasdas nawit hən bēgəm vi flaua. † **18:10-11:** Natosian galevis ta sutuai losuhud naves egai: 11 Husur aNatun Nəvanuan egəm hən bīlav kuv alat lotomasig dan nəsaan salito. * **18:16:** Deu 19.15

husur galito, kel ur natit p̄isi mai naβonβonan kavkav silat lotokad nadəlomian len naut enan. Asike βesəsəloŋ husur alat lotokad nadəlomian am, len nənauan sam̄ riŋi tesum̄an nametβos səkad nadəlomian o nəvanuan nətaks.

18 “Nukel nakitinan mai gamito ke, natideh gəβikai tasi len navile a pan tevi nəsa aGot tokai tasi tia len nəmav, ale natideh gəβidam̄ həni len navile a pan tevi nəsa aGot todam̄ həni tia len nəmav.* 19 Nukel tətəs hən nakitinan mai gamit ke, gamit βeru arbikad nənauan βesua husur natideh len navile a pan, nəsa arβeusi, aTəmagw len nəmav dereh tigole m̄os gəlaru. 20 Husur toru o totor lotoβon len nahəsagw, ginou nutah mai galit ei.”

Narubatian

21 Beti aPita egəm hən aYesu eusi ke, “Nəbathudud nadəlomian sua βigol nəsaan tabtab hən ginou, neruβat nəsaan san vəha-vis? Neruβat gail vəha-məlevru a?” 22 AYesu isor vari ke, “Ao, nəsakel ke vəha-məlevru, avil nuke geruβat gail səŋavur vəha-məlevru vəha-məlevru.† 23 Imaienan, natohan pipihabəlan aGot len nəmav imaiegai: Ikad nakiŋ sua toke naslev san gail lisar gel nəkabut salit maii. 24 Nəboŋ totuβat us nəkabut salito, losəhar avan sua van həni tokabut hən nətalent tovi 10,000, ale nətalent esua ŋai evi naβurβuran hən nauman hən nasihau tovi 15. 25 Husur atenan todədas βisar gel nəkabut enan, amasta san ikele həni ke teβur hən asoan mai anatun gail hən ləβegəm vi slev gail ale teβur hən natit p̄isi am gai tokade, hən βisar gel nəkabut san. 26 Ŋa naslev iteh bathurien, eŋiri ke, ‘Sagesigarir hən ginou, ale dereh nisar gel təlmam hən natit p̄isi mai gaiug.’ 27 Nəlon amasta itaŋis naslev san enan, ikas kuv nəkabut san, eriŋi hən βivan.

28 “Beti naslev enan evivile, etut len naslev togon tovi galit sua ŋai tokabut san hən nəvat, natenarius tovi 100.§ Ale naslev itah gat togon, tuβat təgau gat naholoan, ike, ‘Sar gel nəvat gotokabut həni len ginou!’ 29 Ale naslev togon iteh bathurien eŋiri ke, ‘Sagesigarir hən ginou, ale dereh nisar gel təlmam həni mai gaiug.’ 30 Be naslev ta m̄o emətahuni. Ivan, gole hən ləβitah gat togon, riŋi len naim bəbaŋis vir βisar gel p̄is nəkabut san. 31 Nəboŋ naslev galen am lotoris nəsa tovisi, lulolosa masuŵ, ale lua kel ur natit p̄isi lotovisi mai amasta salito. 32 Ale amasta ekis naslev ta m̄o gəmai, ikele maii ke, ‘Govi slev gotosa vəsa batbat! Ginou nukas kuv nəkabut sam̄ p̄isi husur goŋir ginou həni. 33 Ivoi am gətalolosa hən naslev togon sum̄an ginou notololosa hən gaiug.’ 34 Ale len nəlol paŋpaŋ san, amasta eriŋi len navəlan alat lotokətkəta kəkol hən naim bəbaŋis hən ləβigol niben atenan βepəŋas vir βisar gel natit p̄isi gai tokabut həni. 35 Len navide tomagenan, len nəlomito asike mətβeruβat kitin hən nəsaan sinəbathudud nadəlomian ideh lotogol tosa hən gamito, aTəmagw len nəmav dereh tigol timaienan hən gamito.”

19

Natiṽosan (Mak 10.1-12)

1 Nəboŋ aYesu tokəmaienan tonon, eriŋ naut a Kalili, evi Jutea len naut tarhəwisel Jortan. 2 Nəbilituŵoh gail lohusuri, ale igol galit lumaur ei.

3 Beti naFarisi galevis logəm hən aYesu, loləŋon ke tekəkos len nasoruan san, mədas nahəsən ale lousi ke, “Inor hən aulum̄an βetiṽos hən asoan, riŋ gabulani husur nənauan o naləŋonian sitenan ŋai a?*” 4 Ris aYesu tosor var galit ke, “Mətsaṽuruŋ natosian siGot toke ‘sutuai len natuβatan aGot igol naulum̄an mai napəhaṽut a?’*” 5 Ale aGot ike, ‘Bathut natenan, naulum̄an dereh teriŋ atəman mai anan hən βeudud mai asoan, ale aresua

* 18:18: Mat 16.19; Jon 20.23 † 18:22: Nəboŋ aYesu ekəmaienan, namilen ke datimasruβat nəsaan sinəvanuan nadəlomian tabtab, nanoŋan teβuer. § 18:28: Natenarius evi nəvat naβurβuran hən nauman hən nəmariboŋ tosua.

* 19:3: Natiṽosan evi na-tos-gati-an hən napəpəhwan silarmisoan sua hən asike arβilah am. * 19:4: Gen 1.27, 5.2

sumñan artovi niben tosua ñai.* 6 Husur arsaru am, arosua ñai. Imagenan, naududan aGot togole, nəvanuan satepəpəhuni.” 7 Ale lousi ke, “Bimagenan, aMoses ikel nalo toke, ‘Naulumñan tilav naləbulat hən natiṽosan mai asoan ale tesəvati van,’ ikele husur nəsa?”* 8 AYesu ikel mai galit ke, “AMoses idamñ hən ke məttotiṽos hən asoamito husur nəkadumit ihaihai masuṽ, avil sutuai len natubətan, səmaienan. 9 Be nukel mai gamito ke naulumñan ideh totiṽos hən asoan naut kəmas alitenan sagol naitian tosa, ale tolah mai napəhaṽut ideh am, atenan igol naitian toḅur kotov nəlahan.” 10 Ahai susur san gail lukel maii ke, “Nəlahan naulumñan tokade mai asoan bimaienan, nəlahan toḅuer ivoi am.” 11 Ris aYesu tosor var galit ke, “Savi nəvanuan p̄isi loləboi ləbesəsəloṽ səhot naḅusanan enan, be aGot ilav nədaṽan mai galevis ñai hən ləḅeləboi ləḅigole. 12 Husur sogsoḡ galevis lovi sogsoḡ nəḅoṽ analit lotopas galito, be sogsoḡ galevis am, nəvanuan gail lugol lotovi sogsoḡ. Ale ikad galevis tile am ləsəlah m̄os natohan pipihəḅəlan aGot len nəmav gol ke len nəmauran salito losumñan sogsoḡ gail. Avan ideh toləboi ḅesəsəloṽ səhot natenan, tesəsəloṽ səhoti!”†

AYesu mai alahutai
(Mak 10.13-16; Luk 18.15-17)

13 Beti nəvanuan galevis losəhar atuhlahutai van hən aYesu hən ḅeriṽ navəlan ḡəlaru len galito ale sor tuṽ. Avil ahai susur gail losivoh len galito. 14 Be aYesu ike, “Mitidamñ hən alahutai ləḅegəm hən ginau; samteil gol galito! Husur natohan pipihəḅəlan aGot len nəmav evi silat lotosumñan alategai.” 15 Ale nəḅoṽ aYesu toriṽ navəlan ḡəlaru len galito tonoṽ, eriṽ naut enan, ivan.

Nəmantuhmar topul hən natite
(Mak 10.17-31; Luk 18.18-30)

16 Len nəḅoṽ sua, aulumñan sua egəm hən aYesu eusi ke, “Hai p̄usan, nigol natit tovoi sa hən nəḅikad nəmauran vi sutuai?” 17 AYesu isor vari ke, “Imabe gotous ginau husur natit tovoi? Ikad Atesua ñai tovoi. Be ḡəḅike ḡəḅevi lan nəmauran vi sutuai, gigol nəsa nakelean todaṽ gail siGot tokele.” 18 Ike, “Nakelean todaṽ gail ta be?” Ale aYesu ike, “Sagigol avan ideh timat,‡ sagigol naitian toḅur kotov nəlahan, sagevənah, sagelibəṽ len nakotan, 19 geputsan atəmañ mai anamñ len nənauan samñ, ale ləmas bun nəvanuan totoh pəpadaṽ hən gaiug sumñan gotoləmas bun gaiug gabag.”* 20 Nəmantuhmar ikel maii ke, “Nugol natgalen p̄isi tia. Nəsa ipat sal hən nəḅigole?” 21 AYesu ikel maii ke, “ḡəḅike ḡəḅinor kavkav len nəḅon aGot, gia p̄ur hən natit p̄isi samñ, ale viol hən nəvat han mai naməsəl gail. Ale dereh gikad nakonviolan aGot totəḡau gati m̄os gaiug len nəmav. Beti gegəm husur ginau.”

22 Nəḅoṽ nəmantuhmar tosəsəloṽ hən natenan, ivan, eləṽon isa habat husur epul hən natite, ikad nasugsugur isoḅur. 23 Ale aYesu isor mai ahai susur san gail, ike, “Nukel nakitinan mai gamit ke, idanṽ habat hən avan ideh topul hən natite ḅəḅis len natohan pipihəḅəlan aGot len nəmav.” 24 Ikele am ke, “Idanṽ habat hən nəkamel ḅəḅis tur len nəḅurhunil səsod. Idanṽ səhori am hən nəvanuan topul hən natite ḅəḅis len natohan pipihəḅəlan aGot.” 25 Nəḅoṽ lotosəsəloṽ hən, ahai susur gail luḅanṽ habat, luke, “Bimaienan, as tḅis lan? Səkad avan ideh ḅikad nəmauran vi sutuai!” 26 Beti aYesu ekəta bunus galito ike, “Len nəvanuan gail, galit lodədas ləḅigol natenan, avil aGot eləboi ḅigol natit p̄isi.” 27 Ale aPita isor vari ke, “Geris, ginamit namtoriṽ natit p̄isi hən namttohusur gaiug. Dereh tikad nəsa sinamito?” 28 Beti aYesu ikel mai galit ke, “Nukel nakitinan mai gamito ke, len nəḅoṽ navile a pan ḅiveveu, nəḅoṽ aNatun Nəvanuan ḅəḅətah len

* 19:5: Gen 2.24 * 19:7: Deu 24.1-4; Mat 5.31 † 19:12: Sogsoḡ evi nabuai o naḅuluk o naulumñan ideh səkad nədavurhut naloson husur lototev kotovi. ‡ 19:18: Nəḅoṽ toke Sagigol avan ideh timat namilen ke sagigol avan ideh timat sil nəlol paṽpaṽ samñ o naləṽoniam samñ ñai. * 19:19: Exo 20.12-16; Deu 5.16-20; Lev 19.18

nañiltihai bətbətah san toyalyal hum akiñ, gamit am məttohusur ginau, dereh mətəbətah len nañiltihai bətbətah gail lotovi 12 hən mətəbepəpəhun navoian dan nəsaan len nahəmar lotovi 12 seIsrael. ²⁹ Ale avan ideh toriñ naim gail o aʋan gail o aʋavinen gail o atəman o anan o anatan gail o nətan mōs nahəsagw, dereh aGot teviol hən vəha-100 maii, ale aGot teviol am hən nəmauran vi sutuai maii. ³⁰ Ale nañiltivanuan isoʋur gagai, asike lovi natideh; ale isoʋur ləsavi natideh gagai, dereh legəm vi ðiltivanuan.”

20

Nəvanuan gail lotoum len nəhol nakrep

¹ AYesu eʋusan am ke, “Natohan pipihəbələn aGot len nəmav imaiegai: Ikad amahean nətan tovivile dudulan somilan hən ðidas lalumian mōs nauman hən nəhol nakrep san.

² Lous nəvat ale idamñ hən beʋur galit hən natenarius hən nəmariboñ tesua.* Ale esəvat galit van hən nəhol nakrep san. ³ Len namityal toməlapat dudulan evivile tətəs, ale eris alalumian lotoil kəmas len nəmaket. ⁴ Ale ikel mai galit ke, ‘Gamito am, mitivan vaum len nəhol nakrep sagw, ale dereh neʋur gamito tinor.’ ⁵ Ale luvan. Len natuðlial mai len namityal totor ut mədau, len naʋide tomaienən, amahean idas lalumian tətəs. ⁶ Len namityal torim ut mədau, evivile, eris galevis am lotoil ei, ale ikel mai galit ke, ‘Imabe mətoil kəmas gegai len nəmariboñ kavkav?’ ⁷ Ris lotoke, ‘Ao, avan ideh saus ginamit hən namtbeum.’ Na ikel mai galit ke, ‘Gamit am mətəvi lan nəhol nakrep sagw.’

⁸ “Nəboñ naut togomgom ut mədau, amahean nəhol ikel mai añiltivanuan nauman san ke, ‘Kis alalumian nauman gəmai ale ʋur galito, tuðat len alat lotoyar a tahw van vəbar alat lotoil a mō.’ ⁹ Ale nəboñ alat lototuðat len namityal torim ut mədau lotogəmai, eʋur galit ʋisusua hən natenarius tosua. ¹⁰ Ale nəboñ tobar alat lotoil a mō, lunau ke ləbikad nəvat beśəhor galit lotogəm a tahw. Be eʋur galit ʋisusua hən natenarius tosua ñai. ¹¹ Nəboñ lotolav natenarius tosua, lukoblen mai amahean nətan husur ləsahəhaʋur hən nəvat, ¹² luke, ‘Alategai lotomadhagəmai, loum husur nəhaua tosua ñai, be gaiug, goʋur galito pitoʋ hən ginamito. Be ginamito, namttodañ ður nañiltiuman mai nəyal tosun ginamito husur nəmariboñ kavkav!’ ¹³ Ris tosor var galit sua ke, ‘Ginau nəsamədas gaiug. Gaiug gudañ mai ginau hən natenarius tosua hən nauman. Ale gagai gumabe?’ ¹⁴ Lav nəvat tovi esamñ, givan. Nuke neviol mai ategai toyar a tahw, hum notoviol mai gaiug. ¹⁵ Gunau ke sanor hən nəbigoł nəsa notoləñoni hən natit sagw gail a? Nəloñ itaʋulol bulos ginau husur noviol habat a?’ ”

¹⁶ AYesu imaris kotovi ke, “Imagenan, alat ləsavi natideh gagai, dereh legəm vi ðiltivanuan, leil a mō; ale alat lototibau, lotoil a mō, dereh asike lovi natideh.”

AYesu isor husur nəmatan mai na-le-məhat-an san (Mak 10.32-34; Luk 18.31-34)

¹⁷ Husur nəboñ enan, aYesu evi məhat vi Jerusalem. Len nəyaran san van, esəhar ahai susur lotovi 12 hən ðisor mai galit səbōlito, ikel mai galit ke, ¹⁸ “Mətesəsəloñ! Datevi məhat vi Jerusalem. Ale dereh leriñ aNatun Nəvanuan len navəlan añiltihai tutumav mai ahai ʋusan gail hən nalo. Ale len nakotan salito dereh lisəb səhoti ke tipanis, timat. ¹⁹ Dereh leriñi len navəlan alat ləsavi Ju hən ləbisor vilesi, bilas habat həni, ale ʋos gati len nəhai balbal. Be len nəmariboñ titor dereh aGot tigol tile məhat.”

Nausian sinan aJemes mai aJon (Mak 10.35-45)

²⁰ Beti anana sinatun aSepeti gail esəhar anatan ulumian gəlaru gəm hən aYesu, etəñedur bathurien hən beus natsua həni. ²¹ AYesu eusi ke, “Goləñon nəsa?” Isor vari ke, “Nuke gikel gati ke nəboñ gəbevi Kiñ, alarmiʋan egai sagw arebətah təban gaiug, sua len nəmatu,

* **20:2:** Natenarius evi naʋurʋuran hən nəmariboñ tosua.

sua len nəmair.” ²² AYesu ekəta ris gəlaru ike, “Mərsaləboi nəsa mərtousi. Məroləboi mərbemun len nabiliwai hən na-ləŋon-isa-vəsa-an ginau nəbemun lan a?” Arukel maii ke, “Namroləboi namrəbigole.” ²³ Ale ikel mai gəlaru ke, “Dereh məremun len nabiliwai hən na-ləŋon-isa-vəsa-an sagw. Avil nabətahan len nəmatu o nəmair sagw, səpat len ginau hən nəbidaŋ hən. İpat len aTəmagw hən bidaŋ hən ase arəbətah ei, husur gai eutaut hən naut eru mōs gəlaru.”

²⁴ Nəboŋ ahai susur toşəŋavur am lotosəsəloŋ hən natgalenan, nəlolit epəŋas alarmiŋan. ²⁵ Be aYesu ekis galit pisi gəmai, ike, “Mətələboi ke nəgavna hən nametbəs gail lupatpat galit məhat len nədaŋan lotokade təban nəvanuan salit gail, ale len nədaŋan hən na-ıl-a-mō-an, nəvanuan totibau salito loil a mō hən nəvanuan salit gail. ²⁶ Samtimagenan! Be gamit ideh toke tevi vanuan totibau, gai timasgəm vi vanuan na-vi-tarhəte-an samito, nəlon tomədau hum tovi ut kəmas ŋai. ²⁷ Ale gamit ideh toke teil a mō hən gamito, gai tegəm vi slev samit mō. ²⁸ Tesuŋan ŋai aNatun Nəvanuan. Gai sagəm hən nəvanuan gail hən ləbēvi tarhət san hum galit lotovi ut kəmas. Ao, egəm hən bēvi tarhət salito hum gai tovi ut kəmas; egəm hən bēvi na-ŋur-kuvi-an mōs navivilean hən nəvanuan toşəbur dan nəpanismen sil nəsaan salito.”

*AYesu igol nametbəs w eru arokəta
(Mak 10.46-52; Luk 18.35-43)*

²⁹ Len nəyaran siYesu galito, luyar tur len naut a Jeriko. Ale nəboŋ lotoriŋ naut enan, nabilti luŋoh lohusur aYesu. ³⁰ İkad nametbəs w eru artobətah len nəgarhəpısal, ale nəboŋ artosəsəloŋ hən ke aYesu toŋot van, arukai ke, “Nasub, aNatun siTevit, gilolosa hən ginaməru!” ³¹ Naluŋoh losivoh len gəlaru hən naut bəbut hən gəlaru. Be lukai habat am ke, “Nasub, aNatun siTevit, gilolosa hən ginaməru!” ³² Ale aYesu eil, ikai van hən gəlaru ke, “Məroləŋon ke nigol nəsa hən gaməru?” ³³ Arusor vari ke, “Nasub, namroləŋon nakətaan!” ³⁴ Ale nəlon aYesu itaŋis gəlaru, ibar namətalaru. Vəha-sua ŋai arokəta tətəs, beti arohusuri.

21

*AYesu ebis len naut a Jerusalem hum akiŋ
(Mak 11.1-11; Luk 19.28-40; Jon 12.12-19)*

¹ Nəboŋ lotogəm pəpadaŋ hən naut a Jerusalem, lubar navile a Petfas tarhəvəhuh Oliv. Beti aYesu esəvat ahai susur eru van. ² İkel mai gəlaru ke, “Mərevi lan navile ea, ale vəha-sua ŋai dereh məreris natoŋki sua lotobaŋisi ei mai natuhtoŋki uluŋan san. Sah rubat gəlaru, sehar gəlar gəmai. ³ Ale avan ideh bikel natideh mai gaməru, mirikele ŋai ke, ‘Nasub timaskad gəlaru.’ Ale vəha-sua ŋai dereh atenan tidaŋ hən gəlaru.”

⁴ Natenan evisi hən nasoruan sihai kelkel ur bısarpoh. İke,

⁵ “Kel mai anatvavin aSion* ke,
‘Geris! AKiŋ samı egəm hən gaiug,

nəlon emədau, ebətah len natoŋki,

natuhtoŋki uluŋan tovi anatun natoŋki sua.’ ”*

⁶ Ŋa ahai susur eru aruvan, arugol ŋai nəsa aYesu tokel mai gəlaru. ⁷ Arosəhar natoŋki mai natuhtoŋki gəmai, ale aroriŋ nahurabat naut susus gail len gəlaru hən aYesu bəbətah len gail. ⁸ Nabilti luŋoh luŋolsan nahurabat salit gail metpısal. Galevis am lutai nəpashəhai dan nəhai gail, lobubulan gail husur nametpısal. ⁹ Alat lotoyar a mō hən aYesu mai alat lotohusuri lukai ke,
“Hosanna van hən aNatun uluŋan siTevit! Putsani!
AGot ivoi hən atenan togəm len nahəsən Nasub!

* **21:5:** Namilen anatvavin aSion evi alat lototoh len naut a Jerusalem lotokisi hən Sion am. * **21:5:** Zec 9.9; Isa 62.11

Hosanna! Sal suh aGot len nē mav a mē hat buni!”*

¹⁰ Nəboŋ aYesu toβis len naut a Jerusalem, navile kavkav luwal taŋtaŋor, lunau tuhatuh, luke, “Ategai ase?” ¹¹ Naluŋoh luke, “Ahai kelkel ur bogai, aYesu ta Nasaret len naut a Kalili!”

*AYesu ivahvatur naholəvat todar vis naim siGot
(Mak 11.15-19; Luk 19.45-48; Jon 2.13-22)*

¹² Beti aYesu eβis len naholəvat todar vis naim siGot ale ehut alat lotoŋur hən natit gail mai alat lotoŋur natit gail ei. Ikovsan natev gail silat lotogəgel hən nəvat mai nəhai bətbətah silat lotoŋur hən nətav gail.† ¹³ Ale ikel mai galit ke, “Natosian siGot ike, ‘Naim sagw, dereh lekisi hən naim hən na-sor-tuŋ-an,’”* be mətugol tovi naut susuah sinəvanuan vənənah gail.”*

¹⁴ Nametβesw gail mai alat lotogau logəm həni len naholəvat todar vis naim siGot, ale igol galit lumaur. ¹⁵ Abiltihai tutumav mai ahai pusan gail hən nalo nəlolit ipaŋpaŋ nəboŋ lotoris natit gail aYesu togole nəvanuan pisi lotomaŋmaŋ lan, mai nəboŋ lotosəsəloŋ hən atuhlahutai lotokai len naholəvat todar vis naim siGot ke, “Hosanna van hən aNatun ulumān siTevit! Putsani!” ¹⁶ Na lous aYesu ke, “Gosəsəloŋ hən nəsa alategai lotokele a?” Ale aYesu ikel mai galit ke, “Evoi, be mətəsaŋuruŋ natosian siGot boŋ ideh toke, ‘Gaiug Got goutaut hən nə-sal-suhi-an mōs gaiug gabag len nabuŋon atuhlahutai mai len nabuŋon atuhtətai gail lotosus sal a?’ ”*

¹⁷ Beti eriŋ galito, evivile dan nabiltivile, evi Petani ale itoh ei len nalenmariug.

*AYesu isor len nəhai nafik
(Mak 11.12-14, 20-24)*

¹⁸ Dudulan somīlan, nəboŋ aYesu totəlmam vi lan nabiltivile, imalkəkət. ¹⁹ Len nəyaran san eris nəhai nafik sua, ale ia das vīte soβuer husur nəhai iban lute ŋai. Ale aYesu isor lan, ike, “Sagiŋan am vi sutuai!” Vəha-sua ŋai nəhai nafik enan eməlaŋ.

²⁰ Nəboŋ ahai susur gail lotoris natenan, lumaŋmaŋ. Luke, “Nəhai nafik egai eməlaŋ tutut maiegai mabe?” ²¹ AYesu isor var galit ke, “Nokitin mai gamit ke, mətβikad nadəlomian, nə-lon-uri-an βəβuer, nəsa tovisi hən nəhai nafik, dereh mitigole. Be savi natenan ŋai, mətələboi mətβikel mai naŋəhuh egai ke, ‘Makuv, bar hən gaiug len tas,’ ale dereh tevisi. ²² Ale mətβikad nadəlomian, natit pisi mətβeusi len na-sor-tuŋ-an, natideh mətβeusi, dereh mitikade.”

*Nausian husur nədaŋan hən na-il-a-mō-an siYesu
(Mak 11.27-33; Luk 20.1-8)*

²³ AYesu ibar naholəvat todar vis naim siGot, eβis lan, ale nəboŋ toβusan ei, abiltihai tutumav mai alat lotoil a mō hən nəvanuan gail logəm həni, lous taltal həni ke, “Gugol natgalenan len nədaŋan na-il-a-mō-an ta be? Len nədaŋan sise? Ase ilav nədaŋan na-il-a-mō-an enan mai gaiug?” ²⁴ AYesu isor var galit ke, “Nuke neus nausian sua hən gamit bai. Mətβisor var nausian sagw, dereh nikel ur nədaŋan na-il-a-mō-an notogol natgalenan lan mai gamito. ²⁵ Nausian imaiegai, ke, nəkadhut na-il-a-mō-an aJon tokade hən tobaptais, egəm len nə mav o len nəvanuan?” Lusor kitevi len galit gabag, luke, “Datβike, ‘Egəm len nə mav,’ dereh tike, ‘Imabe mətəsadəlom aJon?’ ²⁶ Avil datβike, ‘Egəm len nəvanuan,’ datomətahw len naluŋoh husur galit pisi lunau ke aJon evi ahai kelkel ur.” ²⁷ Na lusor var aYesu ke, “Namtsaləboii.” Ale ikel mai galit ke, “Bimaienan, ginau am, asike nukel mai gamito, nədaŋan na-il-a-mō-an notogol natgalenan lan.”

Nəβol pusan husur anatum ulumān eru

* **21:9:** Psa 118.25-26 † **21:12:** Nətav ehum navimal topəhapəhw. * **21:13:** Isa 56.7 * **21:13:** Jer 7.11
* **21:16:** Psa 8.2

²⁸ AYesu isor am, ike, “Mætunau ke nĕsa? Naulumĕan sua ikad anatun ulumĕan eru, ale ivan hĕn gĕlar sua ike, ‘Anatugw, damĕnai gia um len nĕhol nakrep.’ ²⁹ Anatun isor vari ke, ‘Ao, nomĕtahuni.’ Avil nĕboŋ namityal topair, egĕgel hĕn nĕnauan san, ivan. ³⁰ Beti atata ivan hĕn anatun togon am ikel nasoruan toŋitoŵ hĕn tokele a mĕo tia. Ale anatun togon isor vari ke, ‘Ale Nasub, nivan bai.’ Wake sĕvan. ³¹ Len gĕlaru, anatun ulumĕan ta be igol nĕsa atata sĕlaru tolĕŋoni?” Lusor var aYesu, luke, “Anatun atata tosor maii a mĕo.” Ale aYesu ikel mai galit ke, “Nukel nakitinan mai gamito. Nĕvanuan nĕtaks gail mai alatpĕhaŵut lotoŋur hĕn nibelito saltoyar a mĕo hĕn gamito vi lan natohan pipihabĕlan aGot. ³² Husur aŋon egĕm hĕn gamito hĕn ĕĕvusan gamit hĕn naŋisal hĕn nanoran, be mĕtsadĕlomi, avil nĕvanuan nĕtaks gail mai alatpĕhaŵut lotoŋur hĕn nibelito, lodĕlomi. Naut kĕmas mĕtoris natenan, len namityal tohusuri, mĕtsagĕgel hĕn nĕnauan samito hĕn mĕtĕdĕlom nĕsa tokele.”

*Nĕbol ŋusan husur alat lotorentem nĕhol nakrep
(Mak 12.1-12; Luk 20.9-19)*

³³ AYesu ike, “Sĕsĕloŋ hĕn nĕbol ŋusan sual am. Ikad naulumĕan tokad nĕtan. Len naut enan imabul nakrep, eum hĕn nĕhol garu len nĕtan enan. Ehir naŋur hĕn ĕĕgĕm vi naut lotopal dasdas nakrep lan, ale eum hĕn naut na-kĕtkĕta-tĕban-an a mĕhat. Beti idamĕ hĕn nĕhol van hĕn alat lotokĕtkĕta tĕban nĕhol hĕn lĕbirentem, ale eriŋ naut enan len nĕyaran sua.* ³⁴ Nĕboŋ nakrep pĕpadaŋ hĕn ĕimen, amahean nĕhol esĕvat naslev san gail van hĕn alat lotorentem nĕhol hĕn lĕbĕpĕpĕhun naŵit nakrep galevis tovi esan. ³⁵ Avil alat lotorentem nĕhol lutah gat naslev san gail. Luŵas esua, lugol esua imat ale lotuŵ sual am. ³⁶ Ale amahean esĕvat naslev galevis am sĕhor ta mĕo, be alat lotorentem nĕhol lugol naŵide toŋitoŵ hum ta mĕo. ³⁷ Len namĕkot esĕvat anatun ulumĕan van hĕn galito, isor mai gai gabag ke ‘Dereh lĕputsan anatugw ulumĕan len nĕnauan salito, ligol nĕsa ĕikele.’ ³⁸ Be nĕboŋ alat lotorentem nĕhol lotoris anatun ulumĕan, lusor mai galit gabag ke, ‘Atea, dereh tikad nĕhol egai nĕboŋ amahean nĕtan ĕimat. Gĕmai, datiparu buni hĕn datĕbikad natit ŋisi ĕĕvi esan nĕboŋ atĕman ĕimat.’ ³⁹ Ale lutah gati, bar hĕni vivile dan nĕhol nakrep ale paru buni. ⁴⁰ Imaienan, nĕboŋ amahean nĕhol nakrep ĕĕgĕmai, dereh tigol nĕsa hĕn alatenan lotorentem nĕhol?” ⁴¹ Lusor var aYesu ke, “Nĕvanuan galen lotosa, dereh tilav nĕmatan tosa vĕsa masuŵ mai galito. Beti tidamĕ hĕn nĕvanuan galevis am lĕbirentem nĕhol, lĕbilav naŵit nakrep maii nĕboŋ lĕbimen.”

⁴² AYesu ikel mai galit ke, “Mĕtsaŵuruj nategai len natosian siGot a? Ike,
“ Nĕvat, nĕvanuan na-um-im-an gail lotomĕtahuni,
gai egĕm vi vat sua ŋai ĕĕlĕboi ĕigol naim ĕihav mai ĕinor.
Ale evi Nasub aGot togol nĕvat tomagenan
ale nĕboŋ dattorisi, datumĕmaŋ len nĕsa togole.’* ”

⁴³ “Bathut enan nukel mai gamit ke, dereh aGot tilav kuv natohan pipihabĕlan dan gamito, ale tilavi mai naluŵoh hĕn nĕvanuan tile lĕbigol naŵite tovi nalĕŋonian san.
⁴⁴ Avan ideh ĕiteh len nĕvat enan, dereh timaŵurĕur, mai avan ideh, nĕvat ĕiteh lan, dereh tipat dole.”†

⁴⁵ Nĕboŋ aŕiltihai tutumav mai naFarisi gail lotosĕsĕloŋ hĕn nĕbol galenan, lunau sĕhoti ke aYesu tosor husur galito. ⁴⁶ Imagenan ludas ŋisal hĕn lĕbitah gati, be lomĕtahw len naluŵoh gail lotonau ke tovi ahai kelkel ur.

* 21:33: Isa 5.1-2 * 21:42: Psa 118.22-23 † 21:44: Natosian galevis ta sutuai lĕsĕkad naves 44.

22

*Nəbōl pusan husur nəhanan hən nəlahan
(Luk 14.15-24)*

¹ AYesu ibol pusan tətəs mai galit am, ike, ² “Natohan pipihabəlan aGot len nəmav imaiegai. Ikad nakiŋ sua toutaut hən nəhanan hən nəlahan sinatun ulumān. ³ Eus nəvanuan isoḅur hən ləbēgəm hən nəlahan enan. Ale nəboŋ nəhanian toutaut, esəvat naslev san gail hən ləbəkis nəvanuan galenan gəmai, be lomətahun ləbēgəmai. ⁴ Esəvat naslev galevis am, ike, ‘Kel mai alat notous galit gəmai ke numaul hən nəhanian tia. Namtotibun naḅuluk ulumān mai natuhḅuluk tokənoh gail, ale natit pisi eutaut tia. Mətegəm tutut hən nəhanan nəlahan!’ ⁵ Avil alat akiŋ tous galit ləbēgəmai, ləsəsəsəloŋ husuri, luvan. Galit sua evi lan nətan san, togon evi lan naim pūrḅur san. ⁶ Galevis am lutah gat naslev san gail, lomədəs bun galito vagol lumat. ⁷ Akiŋ nəlon ipaŋpaŋ masuḅ. Esəvat navəshəsoltia san hən ləbiḅabun alatenan lotogol nəmatan ale hən ləbepəŋas nabiltivile salito. ⁸ Ale ikel mai naslev san gail ke, ‘Nəhanan hən nəlahan eutaut tia, be alat notous galit hən ləbēgəmai ləsəbar nəsa notoləŋoni tonor len nəhanan sagw, sanor hən ləbēgəmai. ⁹ Imaienan, mitivan hən nametpīsal pasil gail, ale nəvanuan ideh mətbisabi, usi hən bēgəm vi lan nəhanan nəlahan.’ ¹⁰ Ale naslev galenan luvan husur naḅisal gail. Lokis galit pisi lotosab gail ḅonḅon, naut kəmas lotovoi o lotosa. Ale nəhanan nəlahan epul hən nəvanuan. ¹¹ Be nəboŋ akiŋ tobis lohoim san hən ḅeris alat lotohan, eris aulumān sual ei sasun nahurabat nəlahan. ¹² Ale ikel maii ke, ‘Eee Tegai, gaiug gəsasun nahurabat nəlahan, gogəm lohoim gegai mabe?’ Ris naut toḅut hən atenan. ¹³ Beti akiŋ ikel mai nəvanuan nauman san gail ke, ‘Baŋis gat navəlan gəlaru mai narien gəlaru, bar həni vivile len nəmargobut! Len naut enan dereh litaŋ, lides batriḅoriḅ.’” ¹⁴ AYesu imaris kotov nasoruan san ike, “Husur aGot ekis isoḅur be ilekis hən evis ŋai.”

*ḅur nətaks seSisa
(Mak 12.13-17; Luk 20.20-26)*

¹⁵ Ale naFarisi gail luvan. Nəboŋ lotovan tonon, Luḅonḅon, lusor utaut hən ləbīgol aYesu ḅekəkos len nasoruan san. ¹⁶ Beti losəvat ahai susur salit gail mai galevis len nəpati tovi tarhət siHerot van hən aYesu.* Lousi ke, “Hai pusan, namtoləboii ke gokitin, goḅusan hən naḅisal siGot len nakitinan. Gukel nakitinan, nəvanuan ḅetibau o ḅevi naut kəmas savi natideh len gaiug. ¹⁷ Gikel natsua mai ginamit bai. Inor hən datḅeḅur nətaks van hən aSisa m̄au a? Gunau mab həni?” ¹⁸ Be aYesu eləboi nagərəsian tosa salito ale ike, “Vanuan gəgərəs gail! Imabe mətous kitev ginau hum mətbīgol ke nekəkos? ¹⁹ ḅusan ginau hən natenarius hən nətaks.” Ale lulav nakoin sua enan van həni. ²⁰ Eus galit ke, “Nəhon mai nahəsən ase arupət len nakoin egai?” ²¹ Lusor vari ke, “ASisa.” Beti ikel mai galit ke, “Imagenan, lav mai aSisa nəsa tovi seSisa ale lav mai aGot nəsa tovi siGot.” ²² Nəboŋ lotosəsəloŋ hən natenan, luḅaŋ, beti lorinji, luvan.

*Nəlahan mai na-le-məhat-an dan nəmatan
(Mak 12.18-27; Luk 20.27-40)*

²³ Len nəboŋ enan ŋai, naSattiusi gail (lotokele ke na-le-məhat-an dan nəmatan eḅuer), logəm həni, lousi* ²⁴ luke, “Hai pusan, aMoses ikele ke, ‘Aulumān ideh ḅimat anatun ḅeḅuer, aḅan matmat tilah mai nəbatunau enan hən ḅipas anatun gail hən aḅan tomat ḅikad anatun gail.’” ²⁵ Ikad alatmiḅan toməlevru len ginamito. Ahai a m̄o ilah, ale imat, anatun eḅuer. Ale aḅan tohusuri ilah mai asoan aten tomat. ²⁶ Aḅan enan am imat, anatun eḅuer, ale aḅan tohusuri ilah mai nəbatunau. Ivan magenan van vəbar

* **22:16:** Alat len nəpati tovi tarhət siHerot lovi len nəpati polotik toləŋon ke sua len nəbathudud siHerot timasvi kin len naut a Jutea, hən naut a Jutea ḅipət akis len navəlan aRom. * **22:23:** Uman 23.8 * **22:24:** Deu 25.5-6

alatmiṽan p̄isi lulah mai alitenan. ²⁷ Ale nəboŋ alatmiṽan p̄isi lotomat, alitenan tu imat. ²⁸ Imagenan, kel mai ginamito, len na-le-məhat-an dan nəmatan, alitenan dereh tevi asoan alatmiṽan toməlevru ta be, husur ilah mai galit p̄isi?” ²⁹ AYesu isor var galit ke, “Mətusab husur mət̄saləboi natosian siGot mai nədaŋan san. ³⁰ Husur len na-le-məhat-an dan nəmatan, nəvanuan gail asike lulah, avan ideh asike idam̄ hən ləb̄ilah, be dereh lesuñan aŋel gail len nəmav ləsəlah. ³¹ Be dat̄bisor husur na-le-məhat-an dan nəmatan, mət̄saṽuruŋ nəsa aGot tokele mai gamito a? Ike, ³² ‘Gagai ginau novi aGot siApraham, aGot seIsak, aGot siJakop.’* Gai savi aGot silat lotomat be silat lotomaur.”

³³ Nəboŋ naluṽoh gail lotosəsəloŋ hən natenan, lumaŋmaŋ len naṽusanan san.

Nakelean todaŋ totibau, tosəhor gail p̄isi am
(Mak 12.28-34; Luk 10.25-28)

³⁴ Nəboŋ lotosəsəloŋ həni ke aYesu togol naSattiusi gail ləsasor am, naFarisi gail luḃonḃon, ³⁵ ale galit sua tokad namitisau hən nalo eus nausian sua həni hən ḃekəkos len na-sor-vari-an san. ³⁶ Ike, “Hai p̄usan, len nalo gail, ta be esəhor gail p̄isi am?” ³⁷ AYesu isor var galit ke, “ ‘Geləmas bun Nasuḃ aGot sam̄ len nəloṽ kavkav, nanunum̄ kavkav, mai nənauan sam̄ kavkav; len gaiug kavkav.’* ³⁸ Enan evi nakelean todaŋ totibau, tosəhor gail p̄isi am. ³⁹ Nakelean todaŋ tohusuri ehum enan, ike ‘Geləmas bun nəvanuan totoh pəpadaŋ hən gaiug suñan gotoləmas bun gaiug gabag.’* ⁴⁰ Nakelean eru enan artodaŋ arovi nəbathut nalo kavkav mai naṽusanan sihai kelkel ur gail p̄isi.”

Anatun ase aKристо, aGot totabtabuh lan?
(Mak 12.35-37; Luk 20.41-44)

⁴¹ Beti aYesu eus naFarisi gail lotoḃonḃon, ⁴² ike, “Mət̄binau aKристо, aGot totabtabuh lan, mətunau ke gai evi anatun ase, nəpasusan sise?” Lusor vari ke, “Anatun siTevit.”† ⁴³ Beti aYesu eus galit ke, “Bimaienan, nəboŋ aTevit tosor len aNunun aGot, bathut nəsa ekis aKристо hən aMasta? Husur aTevit ike, ⁴⁴ “ ‘Nasuḃ aGot ikel mai aMasta sagw, ke “Gebətah tarhət len navəlagw nəmatu,

vir nəḃeriŋ aenemi sam̄ gail pipit narieṽ gəlaru
hən ləḃevi ut kəmas.”*’

⁴⁵ “Imaienan, aTevit ḃekis aKристо hən aMasta san, evi anatun mabe?” ⁴⁶ Be səkad ideh toləboi ḃisor var aYesu. Len nəboŋ enan van, galit p̄isi lomətahw hən ləḃeus nausian ideh həni am.

23

AYesu isor tas nabiltiŋu gail
(Mak 12.38-40; Luk 11.39-52, 20.45-47)

¹ Beti aYesu isor mai naluṽoh gail mai ahai susur san gail. ² Ike, “Ahai p̄usan hən nalo mai naFarisi gail, lulav namilen aMoses hən ləḃepusan hən nalo siGot.* ³ Imaienan, səsəloŋ husur galito, gol natideh lotokel mai gamito hən mət̄bigole. Avil samtigol tətəṽ hən nəsa lotogole, husur ləsagol nəsa lotopusan həni. ⁴ Lukai tas natit isoḃur, lugol nalo isoḃur am lotodaŋ habat hən nəvanuan ḃehusur gail. Ehum lotobaŋis gat natit toməlas habat, ale lotoriŋi len nəbathuvəson nəvanuan hən ḃevusi. Be lomətahun ləḃigol natideh hən ləḃesusupah mai nəvanuan hən ḃerusan natgalenan toməlas. ⁵ Natit p̄isi lotogole, lugole hən nəvanuan gail ləḃerisi ŋai. Galit, lukad nabokis gail lotosəŋon

* 22:32: Exo 3.6 * 22:37: Deu 6.5 * 22:39: Lev 19.18 † 22:42: NaJu gail p̄isi loləboi ke dereh aKристо egəm len nəpasusan siTevit tovi kiŋ ta situai. * 22:44: Psa 110.1 * 23:2: Len nasoruan ta Kris ike lobətah len nəhai bətbətah siMoses, be namilen ike lulav namilen a Moses hən ləḃepusan hən nalo aGot tolavi mai a Moses.

natosian siGot len gail hən ləb̃ibañis gail len navəlalit mai nabunəholito.* Be mäteris, lugol nabokis gail luṗosṗos, lugol nasum̃arhət nahurabat salit gail lobəlbəlav. ⁶ Loləṗon masuṽ hən ləb̃ebətah rivuh len nabiltihanan ideh, loləṗon nəhai bətbətah tovoi ṗai len naim naḥonḥonan. ⁷ Loləṗon masuṽ hən nəvanuan gail ləb̃ike, ‘Ivoi,’ mai galito len nəmaket, loləmas nəvanuan ləb̃ekis galit, ‘Hai ṗusan.’† ⁸ Be avan ideh satekis gamit hən ‘Hai ṗusan,’ husur mətukad ahai ṗusan tosua ṗai, ale gamit ṗisi mətōṗitṗitoṽ sum̃an na-ke-ṽan-an gail. ⁹ Ale samtinau avan ideh len navile a pan hum totibau gol ke məttokisi hən, ‘Tata,’ husur esua ṗai evi aTata samit len nəmav. ¹⁰ Avan ideh satekis gamit hən ‘Hai ṗusan,’ husur esua ṗai evi ahai ṗusan samito, evi aKris̃to. ¹¹ Gamit ideh toke tetibau səhor gamit am, tekətkəta təban gamito, tevi tarhət samito. ¹² Avan ideh topatpat gai məhat, dereh tegəm vi ut kəmas; avan ideh togol gai savi natideh, dereh aGot teputsani vi məhat.

¹³⁻¹⁴ “Be gamit məttovi ahai ṗusan hən nalo mai naFarisi gail, mətovi vanuan gəgəras gail ṗai! Nəmauran samit dereh tisa vəsa tibatbat, husur mətəkəköl hən nabopita hən natohan pipihəlan aGot len nəmav len nəhon nəvanuan gail. Bathut mətəsb̃is lan ale alat lotoke ləb̃eb̃is lan, mətəsdəṁ hən ke ləb̃is.‡

¹⁵ “Gamit məttovi ahai ṗusan hən nalo mai naFarisi gail, mətovi vanuan gəgəras gail ṗai! Nəmauran samit dereh tisa vəsa tibatbat. Husur len nəyaran samito, mətuyar len tan, wol len tas, hən mətəb̃egəgel hən nadələmian sinəvanuan b̃esua ṗai, hən b̃ikad nadələmian seju gail. Ale nəb̃oṗ tohusur nadələmian samito, mətugol egəm isa səhor gamito, gol ke inor hən nəhab nəmatan ṗai.

¹⁶ “Gamit məttoil a m̃o, məttoṣəhar nəvanuan gail, mətovi metb̃esw gail, nəmauran samit dereh tisa vəsa tibatbat! Len naṗusanan samit mətuke, ‘Avan ideh tota gat na-ke-gati-an san len nahəsan naim siGot, nakelean san savi natideh. Be avan ideh tota gat na-ke-gati-an san len nahəsan nagol hən naim siGot, gai timasgol nəsa tokel gati, saləboi b̃imakuv dani.’ ¹⁷ Metb̃esw gail! Melmel gail! Mətöləboii ke naim siGot esəhor masuṽ hən nagol topat lan. Nagol enan egəm siGot səb̃on, husur ṗai topat len naim siGot. ¹⁸ Ale len naṗusanan samit mətuke, ‘Avan ideh tota gat na-ke-gati-an san len nahəsan nəmel tutumavan, nakelean san savi natideh. Be avan ideh tota gat na-ke-gati-an san len nahəsan naviolan topat len nəmel tutumavan, gai timasgol nəsa tokel gati, saləboi b̃imakuv dani.’ ¹⁹ Metb̃esw gail! Mətöləboii ke nəmel tutumavan esəhor masuṽ hən naviolan ideh topat lan. Naviolan enan egəm siGot səb̃on husur ṗai topat len nəmel tutumavan len natutumavan van hən aGot. ²⁰ Imaienan, avan ideh tota gat na-ke-gati-an san len nahəsan nəmel tutumavan, gai ita gat na-ke-gati-an san len nəhes enan, mai len nahəsan natideh topat lan. ²¹ Ale avan ideh tota gat na-ke-gati-an san len nahəsan naim siGot, gai ita gat na-ke-gati-an san len nəhes enan, mai len nahəsan atenan totoh lan. ²² Ale avan ideh tota gat na-ke-gati-an san len nahəsan nəmav, gai ita gat na-ke-gati-an san len nahəsan nabiltihai bətbətah siGot, mai len nahəsan atenan tobətah lan.

²³ “Gamit məttovi ahai ṗusan hən nalo mai naFarisi gail, mətovi vanuan gəgəras gail! Nəmauran samit dereh tisa vəsa tibatbat, husur nahudhut tosua len nasəṗavuran hən naluhai hun namint, natil mai nakumin, mətoviol hən gail mai aGot. Avil mətəsgol natit totibau gail səhor natgalenan len nalo. Mətəsgol sanor van hən nəvanuan gail, mətəsalolosa hən galito. Mətəsar̃iṅ nələmit len aGot, mətəsdəṁ lan. Ivoi hən məttagol natgalenan ale sa-nələmit tib̃oṗḥoṗ hən mətəb̃eviol hən tesua len nasəṗavuran.* ²⁴ Gamit məttoil a m̃o, məttoṣəhar nəvanuan gail, mətovi metb̃esw gail! Mətōhisi hən mətəb̃ehusur natuhlo ṗisi,

* **23:5:** Num 15.38-41 † **23:7:** Len nasoruan ta Kris, lovənoh nasoruan ta Aram tovi Rappi, namilen toke hai ṗusan. ‡ **23:13-14:** Natosian galevis ta sutuai losuhud naves egai: 14 Gamit məttovi ahai ṗusan hən nalo mai naFarisi gail, mətovi vanuan gəgəras gail ṗai! Nəmauran samit dereh tisa vəsa tibatbat, husur mətuhān nəvat sibatunau pəhəvut gail, vənoh naim salit gail. Ale mətusor tuṽ ebəlav hən mətṗipatpat gamit məhat. Husur natenan, aGot dereh tipansem habat hən gamito. * **23:23:** Lev 27.30; Deu 14.22

be mætsagol nabiltitit gail lotopat lan. Ehum mættobir nəwai tur len nəkaliko hən asike mætbedəlom nahonon ideh, be mətodəlom nəkamel mætsarisi. §

²⁵ “Gamit mættovi hai þusan hən nalo mai naFarisi gail, mətovi vanuan gəgəras gail! Nəmauran samit dereh tisa vəsa tibabət, husur mətəkəkəs navivile hən nabiliwai mai nasiloh, be nəlolit eþiñbiñjal. Nəlomit epul hən na-ləŋon-masuv-hən-natite-an mai nagolean hən natideh mættoləŋoni. Mætsənau nəvanuan ideh am. ²⁶ Farisi namətamit tobesw! Kəkəs nəlon nabiliwai a mō, hən navivile am ðiveveu.

²⁷ “Gamit mættovi hai þusan hən nalo mai naFarisi gail, mətovi vanuan gəgəras gail! Nəmauran samit dereh tisa vəsa tibabət, husur mətəhum naburhes lotopiti pəhapəhw. Navivile epəhw, ikab buni, be butite epul hən nabəlasun nəvanuan tomat gail mai natit gail am toḃos nətan. ²⁸ Gamit mətumaienan. Nəvanuan gail lotoris navivile samito lunau ke mətunor, avil len nəlomito, mətəpul hən nagəgərasan, mətutəh hum nalo savi natideh.

²⁹ “Gamit mættovi hai þusan hən nalo mai naFarisi gail, mətovi vanuan gəgəras gail! Nəmauran samit dereh tisa vəsa tibabət, husur mətəum hən naburhes sihai kelkel ur gail, atəmamit gail ta sutuai lotoparu bubun galito, ale mətəvəhas naburhes silat lotonor len nəhon aGot. ³⁰ Beti, sumian mættavoi səhor atəmamit gail ta sutuai, mətuke, ‘Dattatəh len nəboŋ setəmadat ta sutuai, asike dattaḃon mai galito nəboŋ lotogol nəda hihai kelkel ur gail lotosel.’ ³¹ Nəboŋ mættəkəmaienan, mətukel koti ke mættovi anatulit gail, mættosa sumian alat lotoparu bubun ahai kelkel ur gail. ³² Gamit m̄au, nəsa atəmamit gail ta sutuai lototubət həni, mitigol tihav! ³³ Mətovi m̄at gail mai anatun nəvaipa gail! ** Mitigam yav dan nəpanismen hən naut nəmatan mabe? ³⁴ Husur natenan, dereh nesəvat ahai kelkel ur gail, nəvanuan lotokad namitisau hən nəmauran tonor, mai ahai þusan gail hən nalo, van hən gamito. Dereh mititahətah hən galevis len nəhai balbal hən ləḃimat. Galevis am mətəbilas habat hən galito len naim nabonḃonan samito, hut galit van husur nabiltivile v̄isusua. ³⁵ Nə nəmatan silat lotonor þisi len navile a pan, dereh lipat len navələmito; tubət len nəda hiApel tonor, van vəbar nəda hiSekariah, anatun ulumian aParakiah, †† mættotubuni rivuh hən nəmel tutumavan mai naim siGot.* ³⁶ Nukel nakitinan mai gamito, nəpanismen hən nəmatan galen þisi, dereh tibar naur ta daməŋ egai.

AYesu ilolosa hən naut a Jerusalem

(Luk 13.34-35)

³⁷ “O Jerusalem, Jerusalem! Gugol ahai kelkel ur gail lumat, gotubun ahai pispisul gail aGot tosəvat galit van hən gaiug. Akis nuke nigol anatum̄ gail libonḃon hum natopəhaḃut togol natuhman san gail lubonḃon hən bihavhav hən galito. Be gomətahuni. ³⁸ Geris! AGot eriŋ gaḃulan naim sam̄ gol eḃəbesw.* ³⁹ Husur nukel mai gamit ke, gagai van, asike mətəris ginau am van vəbar mətḃike, ‘AGot tivoi hən atenan togəm len nahəsən Nasub aGot!’ **

24

AYesu isor husur naim siGot ke dereh timasirsir

(Mak 13.1-2; Luk 21.5-6)

¹ Nəboŋ aYesu toriŋ naholəvat todar vis naim siGot, toyar dani, ahai susur san gail logəm həni hən ləḃevusani hən naim gail ei. ² Be aYesu ikel mai galit ke, “Mətəris naim galeg a? Nokitin mai gamit ke dereh limasirsir þisi hən asike ikad nəvat ideh gegai bepələh len nəvat togon.”

§ 23:24: Nahonon mai nəkamel, gəlar þisi arsaveveu len nalo siMoses. ** 23:33: Nəvaipa evi nəmat tosa, nəboŋ bihat avan ideh, nabehi han igol timat. †† 23:35: Len Zec 1.1 lokis aParakiah hən aPerekiah. * 23:35: Gen 4.8; 2Chr 24.20-21 * 23:38: Jer 22.5 * 23:39: Psa 118.26

*Natit gail lotovusan nagəman hən nanonjan hən navile a pan
(Mak 13.3-13; Luk 21.7-19)*

³ Beti nəboŋ aYesu tobətah səbon len Naŋehuh Oliv, ahai susur san gail logəm həni luke, “Natgalen gotomadhakele mai ginamito levisi ŋais? Nəsa teŋusan nagəmaian sam? Nəsa teŋusan nəboŋ navile a pan ħinoŋ?” ⁴ AYesu isor var galit ke, “Mətelələgau! Avan ideh sategəras gamito, ⁵ husur dereh tisoḅur legəm len nahəsagw, like, ‘Ginau aKristo,’ ale dereh legəras tisoḅur nəboŋ ləbəkəmaian. ⁶ Dereh mətesəsəloŋ hən nəwalan hən nabiltiḅalan gail mai na-kel-uri-an hən nabiltiḅalan gail am. Be samtemətahw, husur timasvisi magenan, be səbar nagilen sal. ⁷ Naluŋoh hən nəvanuan naut sua dereh ligol nabiltiḅalan mai naluŋoh hən nəvanuan naut tile, ale nəvanuan sekiŋ gail dereh libal mai nəvanuan sekiŋ tile gail. Dereh nəhanian teḅuer mai tikad nabiltidu gail husur naut gail. ⁸ Be natgalen pisi lohum natuḅatan ŋai hən napəŋasan hən nəpasusan. Dereh lisa van vəsa, levisi vəha-səbsoḅur am len nəboŋ ləbəkəmai.

⁹ “Beti dereh leriŋ gamit len navəlan alat ləbəkəmas tabtab hən gamito mai ləbigol mətḅimat. Naluŋoh hən nəvanuan naut tiltile dereh lemətahun bun gamito sil nahəsagw. ¹⁰ Ale len nəboŋ enan tisoḅur dereh lipair dan ginau, lemətahun bun galit gabag, leriŋ galit gabag len navəlan aenemi salit gail. ¹¹ Ale ahai kelkel ur gəgəras gail dereh levisi, legəras nəvanuan tisoḅur. ¹² Ale husur nəsaan ħiperŋan naut pisi, na-ləmləmas-buni-an sinəvanuan ħisoḅur dereh tegəm kəkereh. ¹³ Avil nəvanuan tokad nə-daŋ-ḅuri-an van vəbar nagilen, gai dereh aGot tilav kuvi hən ħikad nəmauran vi sutuai. ¹⁴ Ale nəvanuan sagw gail dereh likel ur na-kel-uri-an tovoi egai hən natohan pipihəlan aGot, len navile a pan kavkav, hən ke, naluŋoh hən nəvanuan naut tiltile pisi ləbesəsəloŋ həni bai, beti nagilen navile a pan tegəmai.”

*Natit tomədas naut tolo
(Mak 13.14-23; Luk 21.20-24)*

¹⁵ Gaiug gotoŋuruj nategai, geŋuruj ləboii. AYesu isor am ke, “Imagenan, nəboŋ mətḅeris nəsa ahai kelkel ur, aTaniel, totos husuri a mō, nəboŋ mətḅeris natit aGot tomətahun buni, toil len naut tolo, tomədas bun naut enan van vagol toḅəḅesw vi sutuai,* ¹⁶ len nəboŋ enan, alat a Jutea limasgam dan naut enan vi lan naut tobaŋ ŋehuh. ¹⁷ Avan ideh ħiŋavŋav məhat len navurun naim, timasgam tutut dan naim san, satimariŋ vi lohoim hən ħitariv kukuv natite dani. ¹⁸ Ale ideh ħeum marireu san, satetəlmam hən ħilav nahurabat san. ¹⁹ Len nəboŋ enan nəmauran dereh tidaŋ vəsa habat hən apəhaŋut ideh totian o tovəhasus. ²⁰ Be mitisor tuŋ vi təban aGot ke nə-gam-yav-an samit satipat len nahəbati naut susus o len nəSappat ideh. ²¹ Nokəmaianan husur len nəboŋ natgalen ħevisi, na-ləŋon-isa-vəsa-an dereh tidaŋ habat səhor nəboŋ ta sutuai len natuḅatan, vəbar nəboŋ ta daməŋai, ale asike idaŋ səhori tətəs am boŋ ideh.* ²² Asike aGot tagol na-ləŋon-isa-vəsa-an tamidol len nəboŋ galenan, nəvanuan pisi lətəmat. Avil aGot dereh tigol na-ləŋon-isa-vəsa-an sinəvanuan pisi temidol mōs alat, gai tolekis hən galito, lotovi esan.

²³ “Beti avan ideh ħikel mai gamit ke, ‘Məteris, aKristo bogai!’ o ‘Gai saga!’ samtədəlomi. ²⁴ Husur akristo gəgəras gail mai ahai kelkel ur gəgəras gail dereh levisi. Dereh ligol namerikel nasuhunian nəvanuan gail lotoŋan habat lan. Lətaləboi lətagəras nəvanuan gail aGot tolekis hən galito, dereh ligole len namerikel galenan. ²⁵ Nalələgauan enan, nukele hən mətḅeləboi nəsa ħevisi. ²⁶ Imagenan, nəvanuan gail ləḅikel mai gamit ke, ‘Məteris, aKristo satotoh len naut masmas toḅəḅesw!’ samtivan varisi. Ləḅike, ‘Məteris, satususuah lohoim,’ samtədəlomi. ²⁷ Husur, nəboŋ aNatun Nəvanuan ħegəmai, dereh tehun nasəmoropun togol nəmav kavkav tomial, nəvanuan pisi lerisi. ²⁸ Len naut ideh

* 24:15: Dan 9.27, 11.31, 12.11 * 24:21: Dan 12.1

natit tomat topat lan, nabiltiman naməsav tohanhan natit tomat dereh lemələh gəm ðon ei.”*

*Nagəmaian siNatun Nəvanuan
(Mak 13.24-27; Luk 21.25-28)*

²⁹ AYesu isor am, ike, “Nəboŋ na-ləŋon-isa-vəsa-an hən nəboŋ galenan ðinoŋ, ‘dereh namityal timotmot, mai nahəbati asike eñial; dereh naməso gail lerus vi pan dan nəmav mai natit gail lotokad nədaŋan len nəmav dereh lekurkur habat.’† ³⁰ Beti natit tovəhot nagəmaian siNatun Nəvanuan dereh tevisi len nəmav, ale naluŋoh hən nəvanuan gail pisi len navile a pan dereh leləŋon tisa habat, litaŋ. Beti dereh leris aNatun Nəvanuan togəm len nəmavukasw len nədaŋan mai nəyalyalan totibau.* ³¹ Len nabiltiwalan hən nətrampet† dereh tesəvat aŋel san gail vi lan naut pisi len navile a pan kavkav hən ləbetətariv ðonðon hən alat aGot tolekis hən galito hən ləbevi esan.”*

*Nasoruan kəta husur nəhai nafik
(Mak 13.28-31; Luk 21.29-33)*

³² AYesu ike, “Ivoi hən mətəbeləboi səhot natsua nəhai nafik beŋusani. Nəboŋ nəpəshət nafik səmasmas am be todumoh, mətələboi ke nahəbati naut pudpud egəm pəpadaŋ. ³³ Len nəvide tomagenan, nəboŋ mətberis natgalen pisi notomadhasor husuri, dereh mətələboi ke natəlmaman siNatun Nəvanuan satogəmai, ehum gai tia bopita. ³⁴ Nukel nakitinan mai gamito, naur egai asike lumat vəbar natgalen pisi ləbisarpoh. ³⁵ Nəmav mai navile a pan dereh arimasig, be nasoruan sagw gail asike lumasig boŋ ideh.”

*Utaut!
(Mak 13.32-37; Luk 17.26-30, 34-36)*

³⁶ AYesu isor am ike, “Nəmariboŋ enan o namityal enan, avan ideh saləboi. Aŋel gail len nəmav mai aNatun aGot, galit ləsaləboi, avil aGot Tata səboŋ, gai eləboi. ³⁷ Nagəman siNatun Nəvanuan dereh tehūm nəboŋ siNoah gail. ³⁸ Len nəboŋ siNoah gail, nəboŋ nilev sagəm sal, nəvanuan gail luhan, lomun, lulah mai ludam hən nəlahan gail van vəbar nəboŋ aNoah tobis len nəak.* ³⁹ Nəvanuan gail ləsənau səhot nəsa bevisi van vəbar nilev egəm lev kuv galit pisi.* Nəboŋ aNatun Nəvanuan beğəmai, dereh timaienan.

⁴⁰ “Len nəboŋ enan, dereh tikad naulumān toru artoum marireu. AGot dereh tilav kuv tesua, teriŋ tesua. ⁴¹ Dereh tikad nəpəhaŋut toru artolis dasdas namisurhuwit. AGot dereh tilav kuv tesua, teriŋ tesua. ⁴² Imagenan, mətəhulahul, husur mətəsaləboi nəboŋ aMasta samit beğəmai. ⁴³ Be mətələboi səhot nategai: amahean naim taləboi namityal nəvanuan vənənah tagəmai, amahean talele hən nəvanuan asike təlavutur vi lohoim san. ⁴⁴ Gamit am mitimasutaut, husur aNatun Nəvanuan dereh tegəm len namityal mətəsavatvat viri.”

*Naslev todaŋ len nauman simasta san mai togon sədaŋ lan
(Luk 12.41-48)*

⁴⁵ Ale aYesu iŋbol pusan, ike, “Avan sua ikad naslev eru, be ta be ivoi səhor togon? Naslev sua idaŋ len nauman san, ikad namitisau hən nəmauran tonor. Ale amasta san itabtabuh lan hən bekatkəta təban naslev san gail len naim san, hən beŋəŋan galito len namityal tonor həni. ⁴⁶ Amasta ðivahim, bisab naslev enan togol nauman san,

* **24:28:** Namilen hum ma toke: nəboŋ nəsa notomadhakele bevisi, dereh mətələboi nəboŋ hən nanoŋan hən navile a pan togəm pəpadaŋ. Be husur nabiltiman tohanhan natit tomat evi nəharhar sisoltia gail ta Rom, namilen hum ma toke: navəshəsoltia dereh legəm ðon ei. † **24:29:** Isa 13.10, 34.4; Eze 32.7; Jol 2.10, 31, 3.15. Naut toke: natit gail len nəmav dereh lekurkur habat, ikad namilen sual am len nasoruan ta Kris hum ma toke: aGot dereh tilav kuv alat lotokad nədaŋan len nəmav dan namilelit hən nədaŋan. * **24:30:** Dan 7.13 † **24:31:** Nəboŋ gotoŋur nətrampet, nəwalan han esəhor nəwalan hən nahəmadu. * **24:31:** Deu 30.4; Neh 1.9 * **24:38:** Gen 6.9–7.5 * **24:39:** Gen 7.6-24

aslev enan dereh tehəhaʋur habat. ⁴⁷ Nukel nakitinan mai gamito, amasta enan dereh titabtabuh len naslev enan hən ʔekətkəta təban natit ʔisi san. ⁴⁸ Be naslev togon isa. Hum ma gai toke, ‘Amasta sagw dereh titoh a tut tebəlav.’ ⁴⁹ Beti etuʔat ʋas naslev gail lototoh len navəlan, ale ihan, emun mai alat lototərog akis. ⁵⁰ Ale amasta dereh tetəlmam len nəmariboŋ naslev enan səvatvat viri mai namityal naslev saləboii. ⁵¹ Dereh amasta tita kotovi, teriŋi len naut nəvanuan gəgəras lototohtoh lan. Len naut enan lutan habat, kat ʔurʔur nariʋolit bathut loləŋon isa vəsa batbat.”§

25

Nəʔol ʔusan husur navensus tosəŋavur

¹ Beti aYesu isor husur natəlmaman san dan nəmav hum nakiŋ, ike, “Datoləboi datbenənoʋ hən natoŋan pipihəbələn aGot len nəmav, mai navensus tosəŋavur lotolav namial salit, yar van hən ləʔebubur mai naulumān ʔilah.* ² Galit erim lovi hoʋon, erim lukad namitisau hən nəmauran tonor. ³ Navensus lotovi hoʋon, lupat namial salit gail be ləsəpat naoil ideh. ⁴ Navensus lotokad namitisau hən nəmauran tonor, lupat namial salit gail mai lupat nābiliwai hən naoil gail am.

⁵ “Nəboŋ naulumān ʔilah tovəlo, navensus gail ʔisi losusuh metanoʋ, gol lupatmari. ⁶ Tubloh len mariug nəkaian sua evi məhat, ‘Məteris! Naulumān ʔilah bogai! Gəm risi, ke “Ivoi,” maii!’ ⁷ Ale navensus gail lule məhat, logut kuv nadurinen nawik hən namial salit gail. ⁸ Be torim lotovi hoʋon lukel mai torim lotokad naləboian ke, ‘Lav naoil ideh samit mai ginamito, husur namial sinamit gail ləsəpaŋ savoi, dereh limat.’ ⁹ Be alat lotokad naləboian luke, ‘Ao, datʔigol ʔimaienan, dereh naoil temidol hən gidat ʔisi. Mitia ʋur ideh samito len naim ʔurʔur.’ ¹⁰ Ale luvan hən ləʔeʋuri. Be nəboŋ lotoyar van sal, naulumān ʔilah evisi. Beti navensus torim lotoutaut tia, lutah maii, lobis lohoim hən nəlahan. Ale nəvanuan nauman ekəkol gat nabopita. ¹¹ Nəboŋ namityal topair, navensus lotoʋur naoil lotəlmam, lukai ke, ‘Nasuʔ, Nasuʔ, səŋav hən nabopita hən ginamito!’ ¹² Ris tosor var galit ke, ‘Nukel nakitinan mai gamito, nəsaləboi kas gamito.’ ”

¹³ AYesu imaris kotov nəʔol enan ike, “Imagenan, mətehulahul hən asike mətʔesuŋan navensus lotovi hoʋon, husur mətsaləboi nəmariboŋ o namityal hən natəlmaman sagw.”

Nəʔol ʔusan husur naslev totor mai nəvat (Luk 19.11-27)

¹⁴ AYesu isor tətəs husur natəlmaman san, ike, “Natoŋan pipihəbələn aGot len nəmav imaiegai: Ikad avan sua toutaut hən ʔivan len nəyaran sua. Ekis naslev san gail gəmai ale eriŋ natit san gail len navəlalito. ¹⁵ Ilav nəvat mai galit ʋisusua tonor hən namitisau salito. Ilav nətalent torim mai naslev sua, ilav nətalent toru mai naslev sual am, ale ilav tosua mai naslev togon.† Ale vəha-sua ŋai eriŋ naut enan len nəyaran san. ¹⁶ Naslev tokad nətalent torim eum lan van ikad erim am. ¹⁷ Len nəʋide tomaienan, naslev tokad toru, eum lan van ikad eru am. ¹⁸ Be aten tokad nətalent tosua, evivile, ehir naʔur len tan ale itavun susuan nəvat simasta san.

¹⁹ “Idareh buni amasta sislev galenan etəlmam hən ʔeləboi nəsa lotogole len nəvat san. ²⁰ Naslev, amasta tolav nətalent torim maii, ipat nətalent torim am gəm həni ike, ‘Nasuʔ, gulav nətalent torim mai ginau, ale len torim enan nopisan erim eg am.’ ²¹ Amasta ikel maii ke, ‘Nauman sam ikab! Govi naslev tovoi, todaŋ len ginau. Gudaŋ len natit

§ **24:51:** Len nasoruan ta Kris ike: amasta dereh tita kotov naslev, riŋ nahudhute len naut nəvanuan gəgəras gail lototohtoh lan. * **25:1:** Len nasoruan ta Kris sake aYesu isor husur natəlmaman san dan nəmav, be nasoruan enan ipat gegai hən ʔisor vəsvəsai nəʔol ʔusan tohusuri. Navensus gail hum ma lotovi galevis len naluʋoh sivensus ʔilah, ale luvan hən ləʔebubur mai naulumān ʔilah mai naluʋoh san. Nəboŋ naluʋoh toru arʔiboŋ, nəlahan etuʔat.

† **25:15:** Nətalent esua ŋai evi naʔurʔuran hən nauman hən nasihau tovi 15.

tokəkereh notoriņi len navəlañ, imagenan dereh nitabtabuh len gaiug hən nəberin natit tisoður len navəlañ. Gegəmai, gehəhəvur mai ginau!

²² “Beti naslev, amasta tolav nətalent toru maii, egəm həni ike, ‘Nasub, gulav nətalent toru mai ginau, ale len toru enan nopisan eru eg am.’ ²³ Amasta ikel maii ke, ‘Nauman sam̄ ikab! Govi naslev tovoi, todaņ len ginau. Gudaņ len natit tokəkereh notoriņi len navəlañ, imaienan dereh nitabtabuh len gaiug hən nəberin natit tisoður len navəlañ. Gegəmai, gehəhəvur mai ginau!’

²⁴ “Beti naslev, amasta tolav nətalent tosua maii, egəm həni ike, ‘Nasub, noləboii tia ke govi naulum̄an totaltal, len nəmatuan gulav nəhanian dan naut gəsəməbule lan, gotətariv wit len naut gəsədaņdaņ namisurhute lan. ²⁵ Imagenan nomətahw, ale nua susuan nətalent sam̄ len tan. Nəvat sam̄ bogai.’ ²⁶ Amasta san isor vari ke, ‘Govi naslev tosa vəsa gotovekan. Gəbinau ke notovi naulum̄an totaltal, gəbinau ke notolav nəhanian dan naut nəməməbule lan, gəbinau ke nototətariv wit len naut nəmədaņdaņ namisurhute lan, ²⁷ imabe gəsariņ nəvat sagw len nalulutar? Gətəgol tomaienən, nəboņ nototəlmam, nətəlav nəvat sagw mai naintəres han.’ ²⁸ Ale ikel mai nəvanuan nauman san gail ke, ‘Lav kuv nətalent dan ategai, lavi mai atea tokad tosəņavur. ²⁹ Husur avan ideh toum tovoi len nəsa tokade, dereh nilav tisoður am maii hən bəpul həni. Be avan ideh tom̄idol, avan ideh saum savoi len nəsa tokade, dereh nilav kuv tokəkereh gai tokade, dani. ³⁰ Naslev sagol natideh savoi, bar həni vivile len nəmargobut, len naut enan dereh tikad nətaņan mai na-desdes-batrivoriṽ-an.’

Napəpəhwan naməkot hən navoian dan nəsaan

³¹ “Nəboņ aNatun Nəvanuan bəgəmai len namənas hən nəyalyalan san, mai aņel gail p̄isi, dereh tebətah len nabiltihai bətbətah san toyalyal hum nakiņ. ³² Beti naluṽoh hən nəvanuan naut tiltile gail p̄isi dereh libonbon len nəhon. Ale dereh tēpəpəhun galito hum nəvanuan nasipsip topəpəhun nasipsip gail dan nənani gail. ³³ Dereh teriņ nasipsip gail len nəmatu san mai nənani gail len nəmair. ³⁴ Beti nakiņ dereh tikel mai alat len nəmatu san ke, ‘Gamit, aTəmagw tovoi buni hən gamito, mətəgəmai! Mititoh pipihabəlan aTəmagw len naut toutaut həni tia m̄os gamito len natubatan, nəboņ togol navile a pan. ³⁵ Husur nəboņ notomalkəkət, mətovəņan ginau; nəboņ notomaduh, mətulav nəwai mai ginau; nəboņ notovi metb̄os, mətokis ginau vi lohoim samito; ³⁶ nəboņ notomalmlal hən nahurabat, mətukol nahurabat len ginau; nəboņ notoməsah, mətokətkəta təban ginau; nəboņ nototoh len naim bəbaņis, mətogəm, m̄ədoņ təban ginau.’ ³⁷ Beti alat lotonor dereh lisor vari ke, ‘Nasub, namtoris gotomalkəkət namtovəņan gaiug ηais? Namtoris gotomaduh namtulav nəwai mai gaiug ηais? ³⁸ Namtoris gaiug gotovi metb̄os namtous gaiug vi lohoim sinamit ηais? Namtoris gotomalmlal hən nahurabat namtukol nahurabat len gaiug ηais? ³⁹ Namtoris gotoməsah o namtom̄ədoņ təban gaiug ηais len naim bəbaņis?’ ⁴⁰ Ale nakiņ dereh tisor var galit ke, ‘Nukel nakitinan mai gamit ke, nəboņ məttoḡole van hən nəbathudud ideh sagw tovi ut kəmas ηai, mətugole van hən ginau.’

⁴¹ “Beti dereh tipair, tikel mai alat len nəmair san ke, ‘Gamit, aGot togol nəmauran samit tosa vəsa, mətēvi tut dan ginau, mətēvi lan nəhab topaņ vi sutuai aGot toutaut həni tia m̄os natəmat mai aņel san gail! ⁴² Husur nəboņ notomalkəkət, mətəsavəņan ginau; nəboņ notomaduh, mətəslav nəwai mai ginau; ⁴³ nəboņ notovi metb̄os, mətəsakis ginau vi lohoim samito; nəboņ notomalmlal hən nahurabat, mətəsakol nahurabat ideh len ginau; nəboņ notoməsah o nototoh len naim bəbaņis, mətəsm̄ədoņ təban ginau.’ ⁴⁴ Beti dereh lisor vari ke, ‘Nasub, ηais namtoris gaiug gotomalkəkət, o gotomaduh, o gotovi metb̄os, o gotomalmlal, o gotoməsah, o gototoh len naim bəbaņis be namtsavi tarhət sam̄?’ ⁴⁵ Ale dereh tisor var galit ke, ‘Nukel nakitinan mai gamit ke, nəboņ mətəsgole van hən

nəbathudud ideh sagw tovi ut kəmas ŋai, mətsagole van hən ginau.’⁴⁶ Beti alatenan dereh levi tut, vi lan nəpanismen topat vi sutuai, be alat lotonor levi lan nəmauran vi sutuai.”*

26

*Na-sor-utaut-an hən ləbitah gat aYesu
(Mak 14.1-2; Luk 22.1-2; Jon 11.45-53)*

¹ Nəboŋ aYesu tokəmaienan tonon, ikel mai ahai susur san gail ike, ² “Mətələboii tia ke nəboŋ nəmariboŋ bəru binoŋ dereh tikad nəPasova, ale aNatun Nəvanuan, dereh leriŋi len navəlan alat ləbiŋos gati len nəhai balbal.”

³ Len namityal enan abiltihai tutumav mai alat lotoil a mō hən nəvanuan gail, luḅonḅon len nabiltiim sebiltihai tutumav, nahəsan aKaiafas. ⁴ Lusor utaut hən ləbigol nagərasian ale tah gat aYesu hən ləbigol ḅimat. ⁵ Be luke, “Sadatigole len Nəhanan egai, hən asike nəvanuan gail ləbeluḅoh hən ləbiḅal taḅtaḅor, mədas natit gail.”

*Napəhaḅut sua evəhas aYesu
(Mak 14.3-9; Jon 12.1-8)*

⁶ Len nəboŋ enan, aYesu itoh len naut a Petani len naim seSimon tokad naleprosi a mō. ⁷ Ale napəhaḅut sua tolav nəḅotel lotoum hən hən nəvat topəhw, egəm hən aYesu tohan. Ilav nəḅotel enan topul hən naoil pəhpəhas tosusau, nəvat han totibau, ale eḅiri len nəkadun aYesu. ⁸ Nəboŋ ahai susur gail lotoris natenan, nəlolit epəŋasi. Luke, “Imabe tomədas natenan? ⁹ Ivoi am taḅur hən mōs nəvat tosoḅur ale təlav nəvat enan mai naməsal gail.” ¹⁰ Be aYesu toləboi natenan ikel mai galit ke, “Imabe mətugol nəlon alitegai isa? Gai igol natit tokab hən ginau. ¹¹ Mitinau nategai! Naməsal gail lutoh mai gamit akis, be ginau, asike nutoh tabtab hən ginau.* ¹² Nəboŋ alitegai toḅir naoil len ginau, eutaut hən nibegw hən ləbitavuni. ¹³ Nukel nakitinan mai gamit ke, len naut pisi len navile a pan lotokel ur na-kel-uri-an tovoi lan, dereh lisor husur nəsa alitegai togole, gol ke nəvanuan gail ləbinau gati.”

*Ajutas isor utaut hən bəp̄ur hən aYesu
(Mak 14.10-11; Luk 22.3-6)*

¹⁴ Beti, ahai susur lotovi 12, galit sua, nahəsan aJutas Iskariot, ivan hən abiltihai tutumav gail, ¹⁵ ike, “Nəberin aYesu len navələmito, mətudaḅ hən mətḅilav nəvat tevis mai ginau?” Ale lulav nakoin nasilva tovi 30 maii.* ¹⁶ Len nəboŋ enan van, aJutas idas p̄isal hən bərin aYesu len navələlito.

*NəPasova naməkot
(Mak 14.12-21; Luk 22.7-13, 21-23; Jon 13.21-30)*

¹⁷ Len nəmariboŋ metəkav hən Nəhanan hən nabəta səkad nayis lan, ahai susur gail logəm hən aYesu, lousi ke, “Goləŋon ke namteutaut hən gəḅihan nəPasova a be?” ¹⁸ Ale ike, “Mətəvi lan nabiltivile Jerusalem. Dereh mətəris naulumān sual ei, ale kel maii ke, ‘Ahai p̄usan ike: Nəboŋ sagw egəm pəpadaŋ. Dereh nihan nəhanian hən nəPasova mai ahai susur sagw gail len naim sam̄.’” ¹⁹ Na ahai susur gail lugol nəsa aYesu tokel mai galito, ale loutaut hən nəhanian hən nəPasova.

²⁰ Nəboŋ namityal tomasur, aYesu itah mai ahai susur lotovi 12 len natev hən ləbihan. ²¹ Nəboŋ lotohanhan sal, ike, “Nukel nakitinan mai gamit ke, gamit sua dereh terin ginau len navəlan aenemi sagw gail.”* ²² Ahai susur gail nəlolit isa masuḅ, ale galit ḅisusua lotuḅat usi ke, “Nasuḅ, ase lai? Savi ginau a?” ²³ Isor var galit ke, “Gamit məttohanhan mai ginau, gamit sua torin navəlan len nasiloh mai navəlagw, dereh terin

* 25:46: Dan 12.2 * 26:11: Deu 15.11 * 26:15: Zec 11.12 * 26:21: Psa 41.9

ginau len navəlan aenemi sagw gail. ²⁴ Husur aNatun Nəvanuan dereh timasmat hum lototos husuri a m̄o, avil atenan toriŋ aNatun Nəvanuan len navəlan aenemi san gail, nəmauran sitenan tisa vəsa tibabət! Tavoi am hən atenan ke anan asike təpasi!”* ²⁵ Ale aJutas, gai bəriŋi len navəlan aenemi san gail, gai am eusi ke, “Hai p̄usan, savi ginau a?” Ale aYesu isor vari ke, “Evoi, gaiug boh gukele.”

Nəhanan məkot siNasub

(Mak 14.22-26; Luk 22.14-20; 1Kor 11.23-25)

²⁶ Nəboŋ lotohan tin sal, aYesu ilav nabəta, ale esipa lan, eburu, beti ilavi mai ahai susur gail, ike, “Lavi, hani, nibegw bogai.” ²⁷ Ale nəboŋ tolav nabiliwai topul hən nəwain, esipa hən ale ilavi mai galito, ike, “Gamit p̄isi mətəmun lan, ²⁸ husur nəda hagw bogai, aGot tota gat na-kel-gati-an san lan mai nəvanuan san gail.* Nəda eg hagw bisel, eṽusan nəmatan sagw tohum natutumavan hən bərubat nəsaan gail dan nəvanuan tosoḅur. ²⁹ Ale nukel mai gamit ke, nəwain egai, len natohan pipihabəlan aTəmagw, nəwain eg dereh tiveveu, ale gagai van asike nomun nəwain egai van vəbar nəboŋ nəbəmuni mai gamit ei.” ³⁰ Beti lokəkai hən nəbe hən nalotuan ale lovivile, lovi lan Navəhuh Oliv.

AYesu epəhav utaut hən na-sor-mətahuni-an sePita

(Mak 14.27-31; Luk 22.31-34; Jon 13.36-38)

³¹ Beti aYesu ikel mai galit ke, “Len mariug egai dereh gamit p̄isi mitigam dan ginau. Husur len natosian siGot ike, “Dereh niṽabun nəvanuan nasipsip, ale navəshəipsip ligam ṽisusua.”*

³² Avil, nəboŋ nəbimat ale aGot ḅigol nəbile məhat, dereh neil a m̄o hən gamito vi lan naut a Kalili.” ³³ Ale aPita isor vari, ike, “Naut kəmas nəvanuan p̄isi ləḅigam dan gaiug, ginau asike nugam dan gaiug boŋ ideh!” ³⁴ AYesu isor vari ke, “Nukel nakitinan mai gaiug ke, len mariug eg ḅai, a tahw hən natoulum̄an bəkəkəraiko, dereh gikel vəha-tor hən ke gəsələboi ginau!” ³⁵ APita ikel mai ke, “Ao, naut kəmas nəbimat mai gaiug, asike nukel ke nəsaləboi gaiug!” Ale ahai susur gail p̄isi lokəmaianan.

AYesu isor tuṽ a Ketsemane

(Mak 14.32-42; Luk 22.39-46)

³⁶ Beti aYesu iyar mai galito vi lan naut a Ketsemane, ale ikel mai ahai susur gail ke, “Mətəbətah gegai, ale nivan ea hən nəbisor tuṽ.” ³⁷ Esəhar aPita mai anatun aSepeti gəlaru, aJemes mai aJon, etuḅat lolosa, nəlon isa vəsa habat. ³⁸ Ale ikel mai galit ke, “Nulolosa masuṽ! Ehum nalolosan ikabut gol nəlogw van numat! Mititoh gegai, mitilele mai ginau!”

³⁹ Nəboŋ toyar van kəkereh am, iḅov len tan, kəta vi pan, ike, “Tata sagw, b̄ike b̄inor len naləŋonian sam̄, gilav kuv nabiliwai hən na-ləŋon-isa-vəsa-an egai dan ginau.* Wake sagigol nəsa notoləŋoni, Tata gigol nəsa ḅai gaiug gotoləŋoni.”

⁴⁰ Beti etəlmam van hən ahai susur totor enan, isaḅ lotopatmari. Ikel mai aPita ke, “Mətsədaŋ səbar mətbilele mai ginau len nəhaua tosua ḅai a? ⁴¹ Mətəhulahul ale sor tuṽ hən asike mətbiteh len nəsaan totaltal ke mətəhusuri. Naut kəmas nəlomito eləŋon ḅigol nəsa tonor, nibemit sədaŋ, edədasi.”

⁴² Ale aYesu eriŋ galit tətəs, isor tuṽ, ike, “Tata sagw, gəḅike sanor len naləŋonian sam̄ hən gəḅilav kuv nabiliwai hən na-ləŋon-isa-vəsa-an egai dan ginau, avil gəḅike nemuni, gigol nəsa gotoləŋoni!”

* **26:24:** Psa 22.2-19; Isa 53 * **26:28:** Exo 24.8; Jer 31.31-34 * **26:31:** Zec 13.7 * **26:39:** Len nasoruan siGot ta m̄o, nəboŋ lotoke nabiliwai, lusor husur na-ləŋon-isa-vəsa-an sinəvanuan mai nəlol paŋpaŋ siGot.

⁴³ Nəboŋ tosor tuŵ tonoŋ etəlmam tətəs, isaḅ lotopatmari husur namətalit inoŵ masuŵ.
⁴⁴ Na erin galit tasi am, ivan, isor mai aTəman tətəs hum togole tia. ⁴⁵ Beti etəlmam van hən ahai susur totor, ikel mai galit ke, “Mətupat sal a? Mətuŋavŋav sal a? Məteris! Namityal egəm pəpadaŋ. Avan sua dereh terin aNatun Nəvanuan len navəlan alat nəsaan ta bogai!
⁴⁶ Mitile məhat, dativan. Məteris, atenan ḅerinj ginau len navəlalito satogəm pəpadaŋ.”

Lutah gat aYesu

(Mak 14.43-50; Luk 22.47-53; Jon 18.3-12)

⁴⁷ Nəboŋ aYesu tosorsor sal, aJutas tosua len toseŋavur pisan toru, egəmai. Itah mai nabiltiŵoh lototəgau naḅu nəḅalan mai nəbatw gail. Abiltihai tutumav gail mai alat lotoil a mŋo hən nəvanuan gail losəvat naluŵoh enan. ⁴⁸ Ale aJutas isor utaut hən naŵusanian sua mai galit a mŋo, ike, “Nəboŋ nəḅesumŋ nətarhon atenan, gai bolai. Tah gati.” ⁴⁹ Ale vəha-sua ŋai ivan hən aYesu ike, “Ivoi, Hai pusan,” ale esumŋ nətarhon. ⁵⁰ AYesu ikel maii ke, “Tegai, gaiug gigol nəsa gotogəm mŋosi.”

Beti logəm təban aYesu, lutah gati. ⁵¹ Na galit sua lototah mai aYesu eliv kuv naḅu nəḅalan san, ita kotov nədarinjan naslev seḅiltihai tutumav. ⁵² Beti aYesu ikel maii ke, “Rin təlmam hən naḅu samŋ, bathut avan ideh toḅal hən naḅu nəḅalan, dereh naḅu nəḅalan tigol nəmatan san! ⁵³ Gamit mətsaləboii ke noləboi nəḅeus aTəmagw hən na-vi-tarhəte-an san. Ale nətausi, gai tasəvat nabiltivəshəŋel tovi 12 gag ŋai. ⁵⁴ Nətagol tomagenan, natosian siGot lotoke timasvisi maiegai, lisarpoh mabe?”

⁵⁵ Len namityal enan ŋai aYesu ikel mai naluŵoh ke, “Imabe mətogəm, lav naḅu nəḅalan mai nəbatw gail gəmai hən mətḅitah gat ginau hum notovi vanuan nəḅalan toke tiḅal mai alat lotoil a mŋo? Imabe mətsətah gat ginau len naholəvat todar vis naim siGot? Nobətah, noḅusan ei len nəmariboŋ pisi. ⁵⁶ Avil nəsa tovisi gagai evisi hən natosian sihai kelkel ur ḅisarpoh.”

Beti ahai susur san pisi loriŋi, lugam mətahw dani.

NəSanhitrin lukot hən aYesu

(Mak 14.53-65; Luk 22.54-55, 63-71; Jon 18.13-14, 19-24)

⁵⁷ Nəboŋ lotogam dani tonon, alat lototah gat aYesu losəhari vi lan naim siKaiafas tovi ḅiltihai tutumav, ale ahai pusan gail hən nalo mai alat lotoil a mŋo hən nəvanuan gail luḅonḅon ei. ⁵⁸ Be aPita ehusuri, iyar a tut dani vəbar naholəvat todar vis naim seḅiltihai tutumav. Ale nəboŋ toḅis lan, ebətah ei mai nəvanuan nauman gail hən ḅeris nəsa ḅevisi.

⁵⁹ Len naim, abiltihai tutumav mai nəSanhitrin pisi ludas vanuan gəgəras gail ləḅidaŋ hən ləḅelibliḅon ke aYesu togol tosa, gol alat lotoil a mŋo loləboi ləḅigol ḅimat sile. ⁶⁰ Be ləsəsəḅ nalibliḅonjan ideh tonor hən aYesu ḅimat sile, naut kəmas nəvanuan gəgəras isəḅur lotogəmai. Naməkot hən galito, eru arogəmai. ⁶¹ Aruke, “Ategai ike, ‘Noləboi nəḅigol naim siGot ḅimasirsir ale um tətəs həni len nəmariboŋ ḅitor.’ ”† ⁶² Beti abiltihai tutumav ile məhat ikel mai aYesu ke, “Imabe gəsakel natideh hən gəḅetətas gol gaiug? Na-kel-koti-an səlaru ekitin a?” ⁶³ Be aYesu sator. Ale abiltihai tutumav ikel maii ke, “Nukel idaŋ mai gaiug len nahəsən aGot nəkadun nəmauran, ke, gəḅevi aKristo, aNatun aGot, gikele mai ginamito!”

⁶⁴ AYesu isor vari ke, “Gaiug gukele tia. Be nukel mai gamit ke, gagai van dereh məteris aNatun Nəvanuan ḅebətah len navəlan nəmatu siGot tovi aBiltidaŋan. Dereh məteris ḅegəmai len nəmavukasw hən nəmav.”*

⁶⁵ Beti abiltihai tutumav, nəhon eməkanun taḅtaḅor, itar nahurabat san hən ḅəḅusan tomətahun nasoruan siYesu. Ike, “Gai isor mədas aGot! Imabe datoləŋon nəvanuan ideh

† 26:61: Jon 2.19. AYesu sakele ke, “Noləboi nəḅigol naim siGot ḅimasirsir,” ike “Mitigol naim siGot timasirsir.”

* 26:64: Psa 110.1; Dan 7.13

am hən ðikel kot nəsaan sitegai? Gamit mətosəsəlon hən tosor mədas aGot! ⁶⁶ Gamit mətunau məb həni?”

Lusor vari ke, “Inor hən ðimat! Timasmat!”*

⁶⁷ Beti loṽulai nəhon aYesu, lotuhi, luṽosi.* ⁶⁸ Lohəlası ke, “Kristo, gətavi aKristo gəpəhav utaut! Kel mai ginamito, ase iṽos gaiug?”

APita ikele ke saləboi aYesu

(Mak 14.66-72; Luk 22.56-62; Jon 18.15-18, 25-27)

⁶⁹ Len namityal enan aPita ebətah vivile len naholəvat todar vis naim səbilitihai tutumav, ale natəbarehreh tovi slev egəm həni ike, “Gaiug gutah mai aYesu ta Kalili.”

⁷⁰ Be len nəhon alat lototoh ei aPita ike sakitin. Ike, “Gusor husur nəsa? Ginau nəsaləboi nəsa gotokele!” ⁷¹ Ale evi lan nametləkau, beti natəbarehreh togon tovi slev erisi, ikel mai galit ei ke, “Ategai itah mai aYesu ta Nasaret.” ⁷² Ale aPita ikel tasi ke sakitin, ita gat nasoran san len nahəsan aGot ike, “Ginau nəsaləboi atenan!” ⁷³ Len namityal tovan kəkereh galevis lotoil pəpadaṅ logəm həni, lukel mai aPita ke, “Kitin, gaiug am govi galit sua. Nəboṅ namttosəsəlon hən nadolomñ, namtosəsəlon ləboi ke govi auleKalili, nadolomñ ikel uri.” ⁷⁴ Beti len nahəsan aGot aPita ita gati ke nəsa tokele evi nakitinan. Ike, “Len nahəsan aGot nokitin, ginau nəsaləboi atenan! Asike nəbəkicin, aGot tipansəm ginau!”

Vəha-sua ṅai natoulumñan ekəkəraiko. ⁷⁵ Beti aPita inau təlmam hən nəsa aYesu tokele tia ke, “A tahw hən natoulumñan ðəkəkəraiko, dereh gikel vəha-tor həni ke gəsaləboi ginau.”*

Nasoran siYesu a mō etunus nəlon aPita, ale evivile, itaṅ habat.

27

Loriṅ aYesu len navəlan aPilate

(Mak 15.1; Luk 23.1-2; Jon 18.28-32)

¹ Pelan han, dudulan somñilan, abilitihai tutumav p̄isi mai alat lotoil a mō hən nəvanuan gail, luḃonḃon tətəs hən ləḃihol kitev naṽisal hən ləḃigol aYesu ðimat.* ² Beti lubaṅis gati, losəhari van, loriṅi len navəlan aPilate tovi gavna ta Rom.

AJutas itahətah hən gai

(Uman 1.18-19)

³ AJutas, toriṅ aYesu len navəlan aenemi san gail, nəboṅ torisi ke nəSanhitrin toriṅi ke aYesu ðimat, ajutas ipair dan nəsa togole. Ilav təlmam hən nakoin nasilva tovi 30 van hən abilitihai tutumav gail mai alat lotoil a mō hən nəvanuan gail. ⁴ Isor təvah mai galit ke, “Ginau nugol nəsaan husur noriṅ ategaii len navələmito hən ðimat naut kəmas sagol kas natideh tosa.” Ris lotoke, “Natenan savi natideh len ginamito. Ipat len gaiug.”

⁵ AJutas ibar hən nakoin nasilva gail len naim siGot. Beti evivile, itahətah hən gai gabag hən ðimat.

⁶ Abilitihai tutumav gail lulav nakoin galenan luke, “Sanor len nalo hən datḃeriṅ nəvat egai hən ḃiḃon mai nəvat hən naim siGot bathut eḃiṅḃiṅal, eṽur nəda hən nəmatan sivan sua.” ⁷ Imagenan, luhol ḃonḃon. Nəboṅ lotohol tonon, loṽur nəmarireu sivan sua togol natit hən nətan ḃulau. Loṽur nətan enan hən ḃegəm vi ut natətavunan simetḃos gail.

⁸ Husur natenan, lokis nətan enan hən Marireu hən Nəda van vəbar nəboṅ ta daməṅai.

⁹ Beti nəsa ahai kelkel ur, aJeremiah totesi, isarpoh. Ike, “Lulav nakoin nasilva tovi 30, nəvat alat a Israel lotodamñ hən ləḃeṽur atenan həni, ¹⁰ ale loṽur nəmarireu sivan sua togol natit hən nətan ḃulau, hum Nasuḃ aGot tokele hən ginau.”*

AYesu a mō hən aPilate

(Mak 15.2-5; Luk 23.3-5; Jon 18.33-38)

* **26:66:** Lev 24.16 * **26:67:** Isa 50.6 * **26:75:** Mat 26.34 * **27:1:** Asike alat a Rom lotoil a mō ləḃidamñ həni, naJu gail lodədas ləḃigol avan ideh ðimat. * **27:10:** Zec 11.12-13; Jer 18.2-3, 19.1-13, 32.6-15

¹¹ Nəboŋ lotosəhar aYesu van hən nəgavna ta Rom tonon, eil len nəhon. Ale agavna Pilate eusi ke, “Gaiug govi kiŋ seJu gail a?” AYesu isor vari ke, “Gaiug boh gukele.”

¹² Be nəboŋ abiltihai tutumav gail mai alat lotoil a mō hən nəvanuan gail lotoil hirhir lan, sor tasi, aYesu sakel natideh. ¹³ Beti aPilate eusi ke, “Gəsasəsəlon hən natit tosoḅur lotosor tas gaiug həni a?” ¹⁴ Be aYesu sasor vari, sakel kas natuhsoruan ideh, gol nəgavna iḅaŋ habat lan.

Pilate eriŋ aYesu len nəmatan
(Mak 15.6-15; Luk 23.13-25; Jon 18.39–19.16)

¹⁵ Len Nəhanan nəPasova ḅisi, nəgavna ikad naḅide sua. Idam hən avan sua totoh len naim bəbaŋis ḅevivile husur naləŋonian sinaluḅoh. ¹⁶ Len nəboŋ enan, len naim bəbaŋis, ikad nauluḅan sua nəvanuan ḅisi lotoləboii, nahəsən aYesu Parappas. ¹⁷ Nəboŋ naluḅoh lotobonḅon sal, aPilate eus galit ke, “Mətoləŋon ke nigol ase tevivile? AYesu Parappas o aYesu lotokisi hən aKристо?”

¹⁸ (APilate eləboi buni ke naJu gail loriŋ aYesu len navəlan husur lototaḅulol bulosi.)

¹⁹ Len namityal enan, aPilate ebətah len nəhai bətbətah hən nakotan. Nəboŋ tobətah maienan, asoan esəvat napisulan van həni toke, “Sagigol natideh hən atenan tonor, bathut daməŋai len naḅəber, noləŋon isa masuḅ husuri.”

²⁰ Avil abiltihai tutumav gail mai alat lotoil a mō hən nəvanuan gail lusorsor mai naluḅoh hən ləḅigol husur galito, us aPilate hən ḅigol aParappas ḅevivile mai aYesu ḅimat. ²¹ Imaienan, nəboŋ agavna tous galit tətəs ke, “Mətoləŋon nəḅigol gəlar ta be ḅevivile mōs gamito?” Lusor vari ke, “Parappas!” ²² APilate esəhoḅut, eus galit ke, “Bimagenan, nigol nəsa hən aYesu lotokisi hən aKристо?” Galit ḅis luke, “Timat len nəhai balbal!” ²³ Ris aPilate tous galit ke, “Bathut nəsa? Gai igol nəsa tosa?” Be lukai habat van am ke, “Timat len nəhai balbal!”

²⁴ Nəboŋ aPilate toləboii ke edədas ḅigol natideh hən ḅegəgel hən nənauan salito, be naḅiltimədasian etuḅat len naluḅoh, ilav nasiloh toplu hən nəwai. Len nəhon nəvanuan gail ekəkəsəval.† Ikel mai galit ke, “Nəda hən nəmatan sitegai, səpat len ginau. Ipat len gamito!” ²⁵ Beti nəvanuan gail ḅisi lusor vari ke, “Nəda hən nəmatan san tipat len ginamito, mai len nəpasusan sinamito!” ²⁶ Beti igol aParappas evivile mōs galito, be igol nasoltia san tobilas habat hən aYesu.‡ Ale eriŋ aYesu len navəlalito hən ləḅiḅos gati len nəhai balbal.

Nasoltia gail lusor viles aYesu
(Mak 15.16-20; Jon 19.2-3)

²⁷ Beti nasoltia sigavna gail losəhar aYesu vi lohoim sisoltia gail, ale galit ḅisi luḅonḅon garu lan. ²⁸ Lukol nahurabat san dani, lukol nahurabat bisibis hum sekiŋ lan. ²⁹ Lovisvis hən nəhau tokad nasunite tohum naḅulgəgau, ale loriŋi len nəkadun aYesu hum nəkraun sekiŋ. Loriŋ natsua hun nəhaie len navəlan nəmatu hum nəhai sekiŋ. Beti lotəŋedur bathurien, lotuḅat sor vilesi ke, “Sal suh nakiŋ seJu gail!” ³⁰ Loḅulaii, ale lusəḅul natenan hun nəhaie dani, luḅas nəkadun həni. ³¹ Nəboŋ lotosor vilesi tonon, lukol nahurabat bisibis dani, lukol nahurabat san lan tətəs, ale losəhari van hən ləḅiḅos gati len nəhai balbal.

Luḅos gat aYesu len nəhai balbal
(Mak 15.21-32; Luk 23.26-43; Jon 19.17-27)

† 27:24: Ekəkəsəval hən ḅəḅusani ke gai ehusur nanoran, sagol natideh tolabur nanoran. ‡ 27:26: Nəboŋ nasoltia gail lotobilas aYesu, lobilasi hən nəhau tokad natuhmetəlai o nahudhubələshw gail tokan lan. Len nalo silat a Rom, nəvanuan ideh nakotan toke timasmat, a tahw hən nəmatan, lobilas habat həni. Na-bilas-habat-həni-an enan evi nəpanismen totibau toləboi ḅigol nəmatan.

³² Len nøyaran salit dan nabiltivile, lobubur mai auleSairin sua nahəsan aSimon. Lugol atenan ipat nəhai balbal siYesu. ³³ Nəboŋ lotobar naut a Kolkota (namilen nahəsenan tovi Naut hən Nabəlashukadhutəmat). ³⁴ Lulav nəwain lotobul hən natit tokon masuŋ lan maii, be nəboŋ aYesu tomun risi, emətahuni. § ³⁵ Beti luŋos gati len nəhai balbal.*

Nəboŋ lotoŋos gati tononŋ, lopəpehun nahurabat san, bar hən nəvat hən ləbisaŋ ase bilav nahurabat viususua. ³⁶ Ale lobətah, kətkəta kəkol hən aYesu ei. ³⁷ Lutos gat nəsa aYesu togole tosa, ale lorin na-kel-uri-an enan len nəhai balbal a məhat hən nəkadun. Ike, “AYesu bogai, Kiŋ seJu gail.” ³⁸ Ikad nəvanuan vənvenah eru artotahətah mai aYesu. Sual itahətah len nəhai balbal len nəmatu siYesu, togon len nəmair san.

³⁹ Nəvanuan gail lotoŋot, lohəlas aYesu, sor mədas nahəsan. Loŋit nəholit van həni,* ⁴⁰ luke, “Gaiug goləboi gəbigol naim siGot bimasirsir ale len nəmariboŋ bitor um təlman həni a? Bimagenan, gəbevi aNatun aGot, lav kuv gaiug gabag! Mariŋ dan nəhai balbal!”*

⁴¹ Len naŋide tomaienən, abiltihai tutumav gail, alat lotoil a mŋo hən nəvanuan gail mai ahai pusan gail hən nalo lusor vilesi, luke, ⁴² “Gai ilav kuv nəvanuan tile gail be edədas bilav kuv gai! Inau ke tovi kiŋ seIsrael a? Bimagenan, timariŋ dan nəhai balbal ale dereh datedəlomi ke tovi kiŋ. ⁴³ Eriŋ nəlon len aGot mai ike tovi aNatun aGot. Imagenan, gagai aGot bələŋoni, tilav kuvi.”*

⁴⁴ Nəvanuan vənvenah gəlaru artotahətah təban aYesu, gəlar am arokəmaienən, arohəlasi.

Nəmatan siYesu

(Mak 15.33-41; Luk 23.44-49; Jon 19.28-30)

⁴⁵ Len natubliəl nəmargobut ikabut gol pīs naut kavkav van vəbar namityal totor ut mədau. ⁴⁶ Ale len namityal totor enan, aYesu ikai habat len nasoruan matmat san ke, “Eli, eli, lema sapahtani!” namilen, “Got sagw, Got sagw, goriŋ gabulan ginau sil nəsa?”*

⁴⁷ Nəvanuan galevis lotoil ei lotosəsəlon həni, lunau suluvi, lunau ke tokis aElijah. ⁴⁸ Vəha-sua ŋai galit sua ilav naspons** igol topul hən nəwain tokon, ale esii len nəhai, esuhuni van hən aYesu hən bəmuni.* ⁴⁹ Be galevis am luke, “Riŋi! Datebunus risi ke aElijah dereh təgəm lav kuvi o təbuer.”

⁵⁰ Beti aYesu ikai habat tətəs am, eməsol, imat.

⁵¹ Len namityal enan ŋai, nəkaliko mətortor totahətah len naim siGot, tuŋat a məhat, emətar vəbar naut a pan, igol nahudhut eru.* Nətan ekurkur, nəvat gail lumaŋulŋul, ⁵² nəburhuvat nəmatan losəŋav. Ale aGot igol nəvanuan isobur lotovi esan lule məhat dan nəmatan. ⁵³ Ale lovivile dan nəburhuvat nəmatan gail. Husur na-le-məhat-an dan nəmatan siYesu lobis len nabiltivile siGot, a Jerusalem, ale lovisi hən nəvanuan isobur.

⁵⁴ Nasenturion mai nasoltia gail lotokətkəta kəkol hən aYesu len nəhai balbal, nəboŋ lotoris nadu mai natit gail am lotovisi, lomətahw habat. Luke, “Kitin, ategai evi aNatun aGot!”

⁵⁵ Len naut enan ikad napəhaŋut tosoŋur lotohusur aYesu, kətkəta təban len nøyaran san a Kalili gəmai. Alatenan loil a tut dan nəhai balbal, lokəta ris nəsa tovisi.* ⁵⁶ Galit galevis lovi aMeri ta Maktala; togon aMeri anan aJemes mai aJosef; togon asoan aSepeti, anan aJemes mai aJon.

Nətavunan siYesu

(Mak 15.42-47; Luk 23.50-56; Jon 19.38-42)

⁵⁷ Nəboŋ namityal pəpadaŋ bimasur, aJosef tovi auleArimatea sua tokad natite mai tohusur aYesu, ⁵⁸ ivan hən aPilate. Eus niben aYesu. APilate idamŋ həni ale ikele idan

§ 27:34: Psa 69.21. Lobul hən natit tokon masuŋ len nəwain hən nabus hən na-ŋos-gati-an asike bībar masuŋ hən avan ideh lotoŋos gati len nəhai balbal. * 27:35: Psa 22.18 * 27:39: Psa 22.7 * 27:40: Mat 26.61; Jon 2.19 * 27:43: Psa 22.8 * 27:46: Psa 22.1 ** 27:48: Naspons evi nəkasbəta nətas. Evi natsua tomədmədau toyanyan totov len naut nasəhau tovi pan len nalilivol. Ibaŋ bur. * 27:48: Psa 69.21 * 27:51: Exo 26.31-33 * 27:55: Luk 8.2-3

ke lipat niben mai aJosef. ⁵⁹ Na aJosef eruj gole len nekalko tovi linen toveveu. ⁶⁰ Eriñi len naburhuvat netavunan san toveveu, tota puṗuli tia len nevat. Erib hən nabiltivat hən bipat gol nabopita hən naburhuvat nematan enan, ale ivan. ⁶¹ AMeri ta Maktala mai aMeri togon arobətah a mo, a tut kəkereh dan nabopita hən naburhuvat nematan.

Lokətkəta kəkol hən naburhuvat nematan

⁶² Pelan han, tovi nəmariboñ tohusur Nəboñ hən Nautautan hən nəPasova, abiltihai tutumav gail mai naFarisi gail luḅonḅon, luvan hən aPilate. ⁶³ Ale luke, “Nasuḅ, namtunau təlmam hən nəsa nəvanuan gəgəras egaii tokele nəboñ tomaur sal. Ike, ‘Len nəmariboñ titor dereh aGot tigol nile məhat.’” ⁶⁴ Imaienan, namtuke gikele hən nasoltia sam gail ke lekətkəta kəkol hən naburhuvat nematan vəbar nəmariboñ titor. Asike datbigole, ahai susur san gail hum ma ləbēvənoh niben ale kel mai nəvanuan gail ke tole məhat dan nematan tia! Ale ḅimaienan, nagəgərasan enan dereh tesəhor nagəgərasan tokele a mo.”

⁶⁵ APilate isor var galit ke, “Səhar nasoltia na-kətkəta-kəkol-an gail van, ale len namitisau ideh məttokade, mətekətkəta kəkol gat naburhuvat.” ⁶⁶ Ale luvan, lokəkol gat naburhuvat nematan, loriñ na-burut-gati-an lan ale loriñ nasoltia gail hən ləbəkətkəta kəkol həni. Lugol natgalenan len nəSappat.

28

*Na-le-məhat-an dan nematan
(Mak 16.1-10; Luk 24.1-12; Jon 20.1-10)*

¹ Nəboñ nəSappat enan tonon, nəmav topitau dudulan somilan, len nəmariboñ metəkav hən nawik,* aMeri ta Maktala mai aMeri togon luvan varis naburhuvat nematan.* ² Vəha-sua ḅai ikad nabiltidu, bathut aḅel sua siNasuḅ evi pan dan nəmav, ale erib kuv nabiltivat topat gol naburhuvat, ebətah lan. ³ Nənahənah han emial hum nekabil mai nahurabat san epəhw yesyes hum nasno. ⁴ Nasoltia gail lotokətkəta kəkol hən naburhuvat, ninelit epil lan, lominninikot, luteh matmatiov. ⁵ Beti aḅel isor mai napəhaḅut gəlaru, ike, “Samremətahw! Noləboi məruke mərəris aYesu lotogol tomat len nəhai balbal. ⁶ Be gai satoh gegai, husur aGot igol ile məhat tia sumian ḅai aYesu tokele. Məregəm ris naut topat lan. ⁷ Mirivan tutut! Kel mai ahai susur san gail ke, ‘Səsəlon! AGot igol ile məhat dan nematan. Dereh teil a mo hən gamito vi lan naut a Kalili. Ale dereh məterisi ei.’ Enan ḅai na-kel-uri-an sagw.”

⁸ Napəhaḅut gəlaru arugam tutut dan naburhuvat. Aromətahw be aropul hən nakemkeman ale arusaḅsaḅut hən arbikele mai ahai susur san gail. ⁹ Vəha-sua ḅai aYesu ebubur mai gəlaru. Ike, “Ivoi!” Arogəm həni, arotəgau gat narien gəlaru, arulotu həni. ¹⁰ Beti aYesu ikel mai gəlaru ke, “Samremətahw. Mirivan, kel mai aḅagw gail ke levi lan naut a Kalili, ale dereh leris ginau ei.”

Na-kel-uri-an sisoltia gail

¹¹ Nəboñ napəhaḅut gəlaru artovan sal, nasoltia galevis lotokətkəta kəkol hən naburhuvat nematan lovi lan nabiltivile. Ale lukel ur natit pisi tovisi mai abiltihai tutumav gail. ¹² Abiltihai tutumav gail luḅonḅon mai alat lotoil a mo hən nəvanuan gail ale ludaḅ hən na-sor-utaut-an sua. Lulav nevat isoḅur mai nasoltia gail, ¹³ lukel mai galit ke, “Mətekəmaiegai ke, ‘Ahai susur san gail logəm len mariug, lovənoh niben nəboñ namttopat.’” ¹⁴ Agavna Pilate ḅəsəsəlon hən natenan, dereh namtetəḅov nəlon hən asike mətbikad nəpanismen ideh.” ¹⁵ Imaienan, nasoltia gail lulav nevat enan, lugol nəsa abiltiju gail lotokele. Na-kel-uri-an enan salito, naJu gail lukele van vəbar nəboñ ta daməḅai.

* **27:63:** Mat 16.21, 17.23, 20.19 * **28:1:** Len nasoruan ta Kris ike len nəmariboñ metəkav hən nawik, gidato datokis nəmariboñ enan hən nəSade. * **28:1:** Mat 27.56

*Nakelean naməkot siYesu**(Mak 16.14-18; Luk 24.36-49; Jon 20.19-23; Uman 1.6-8)*

¹⁶ Beti ahai susur lotovi 11 lovi Kalili vi lan naṽehuh aYesu tokel mai galit tia hən ləḃevi lan. ¹⁷ Nəboŋ lotorisi ei, lulotu həni, be galit galevis lukad nə-lon-uri-an. ¹⁸ AYesu egəm hən galito, ikel mai galit ke, “AGot aTəmagw ilav mai ginau nədaŋan hən na-il-a-ḿo-an p̄isi len nəmav mai len navile a pan. ¹⁹ Imagenan, mitivan hən mətḃeṽusan naluṽoh hən nəvanuan naut tiltile gail hən ləḃegəm vi hai susur sagw gail. Baptais hən galito len nahəsən aGot aTata, aNatun mai aNunun.* ²⁰ ṽusan galito hən ləḃigol natit p̄isi notokele todaŋ mai gamito. Nau gat nategai: ginau nutah mai gamito, ale dərəh nitah mai gamito van vəbar nəboŋ hən nanoŋan hən navile a pan, nagilen natit p̄isi.”

* 28:19: Uman 1.8

Mak Na-kel-uri-an tovoi aMak totoni

Ase itos nalobulat egai?

Nəvanuan lotokad namitisau hən nasoruan siGot lunau ke nəmantuhmar sua, nahəsan aMak, itos gat nəbol gail aPita tokel husur aYesu. Lokis aMak hən aJon Mak am. Itos nalobulat egai hən nəsa?

Itosi hən nəvanuan p̄isi ləbələboii ke aYesu tovi aKristo, aGot totabtabuh lan, evi aNatun aGot. Itosi hən nəvanuan p̄isi ləbikad nadəlomian len aYesu.

Itosi m̄os ase?

Itosi m̄os alat ləsavi Ju lototoh len naut tiltile gail naut aRom toil a m̄o hən gail.

Nəsa evisi len nalobulat egai?

AYesu igol nədaŋan san iŋarŋar len namerikel san gail lotovi tarhət sinəvanuan gail. Ale aYesu eŋusan ahai susur san gail.

Nalobulat ehusur as galito?

Ehusur aYesu toke nəvanuan lipair dan nəsaan salit gail, dəlom nasoruan siGot. Ehusur ahai susur san gail, ehusur naluvoh gail lotohusur aYesu, maŋmaŋ len namerikel togol gail. Ehusur nəvanuan gail lotomətahun aYesu.

Natgalenan evisi ŋais?

AYesu eŋusan mai igol namerikel gail len nasihau A.D. 26 vəbar 30.

Natgalenan evisi a be?

Nalobulat egai ibol husur nəsa tovisi len naut a Jutea.

NaKristen gail ta sutuai lukel ke aMak itah mai aPita len nəyaran san gail, ale itos gat nəsa aPita tokele. Len nalobulat egai aMak itos gat nəbol husur aYesu, be ikel ur nəsa aYesu togole, sakel masuv̄ hən naŋusanan siYesu. Ikel ur namerikel aYesu togol gail, hən nəvanuan ləbələboi səhot nədaŋan san. AMak eləŋon ke tiŋarŋar ke aYesu tovi Natun aGot, be egəm vi lan navile a pan hən b̄eləŋon b̄isa vəsa ale hən b̄imat. AMak itos nalobulat egai hən nəvanuan gail ləbidaŋ am hən ləbēhusur aYesu, naut kəmas nəmauran b̄idaŋ o ləbələŋon b̄isa vəsa.

1) Natubatan hən na-kel-uri-an tovoi, nautautan hən nauman siYesu (1.1-13)

2) AYesu eum len naut a Kalili (1.14–9.50)

3) AYesu eriŋ naut a Kalili evi Jerusalem (10.1-52)

4) Nauman siYesu len nabiltivile Jerusalem, nawik naməkot ei (11.1–15.20)

5) Nəmatan siYesu (15.21-47)

6) Na-le-məhat-an siYesu dan nəmatan (16.1-20)

AJon Baptais eutaut hən naŋisal

(Mat 3.1-12; Luk 3.1-18; Jon 1.19-28)

¹ Egai natubatan hən na-kel-uri-an tovoi husur aYesu Kristo tovi Natun aGot.* ² Ehum ahai kelkel ur sua, aIsaiah totoni gat nəsa aGot tokel mai aNatun. Ike,

“Geris! Dereh nesəvat ahai pispisul sagw

teil a m̄o hən gaiug,

hən beutaut hən naŋisal sam̄.*

³ Nadoldol sua satokai len naut masmas tobəbesw ke,

‘Geutaut hən naŋisal m̄os Nasub,

gigol naŋisal san gail linor!’ ”*

* **1:1:** Natosian galevis ta sutuai ləsake aNatun aGot. * **1:2:** Mal 3.1 * **1:3:** Isa 40.3

⁴ Imagenan, aJon evisi, itoh len naut masmas tob̄besw, ikel uri ke, nəvanuan gail limasbaptais hən b̄imasil ke lotopair dan nəsaan salito van hən aGot hən berubat nəsaan salit gail.

⁵ Nəvanuan naut a Jerusalem mai naprovens Jutea kavkav luvan hən ləbesəsəlon hən. Ale nəboŋ lotokel vəhot nəsaan salit gail, ibaptais hən galito len Nawisel Jortan.

⁶ Nahurabat siJon, luvaii hən navurun nəkamel, ale nəhau tutuŋ evi nahurhubuluk. Ihanhan nalokust, ihanhan nəhani nasukapak toum hən.† ⁷ AJon ikel uri ke, “Avan sua dereh tegəm a tahw len ginau, gai idan səhor ginau, ale ginau nəsanor kasi hən nəbetənadur, sah ruŋat nəhau hən naributbut san.‡ ⁸ Ginau nubaptais hən gamito hən nəwai, be dereh gai tibaptais hən gamito hən aNunun aGot.”

Nəbaptaisan siYesu

(Mat 3.13-17; Luk 3.21-22)

⁹ Len nəboŋ sua, aYesu iyar len naut a Nasaret a Kalili gəmai ale aJon ibaptais hən len Nawisel Jortan. ¹⁰ Nəboŋ aYesu tomadhale məhat dan nəwai enan, eris aGot totar p̄ul nəmav hən tosəŋav ale eris aNunun togəm vi pan vi lan, sum̄an nətav.§ ¹¹ Beti esəsəlon hən nadoldol togəm len nəmav toke, “Gaiug govi anatugw ulum̄an sagw notoləmas bun gaiug, nohəhəvur masuŋ hən gaiug.”*

ASetan italtal sobuer hən aYesu hən bigol bisa

(Mat 4.1-11; Luk 4.1-13)

¹² Vəha-sua ŋai aNunun aGot esəhar aYesu vi lan naut masmas tob̄besw. ¹³ Itoh ei len nəmariboŋ tovi 40 ale aSetan italtal sobuer ke tigol nəsaan. Itoh mai narivatvat nalilihai lotoləboi ləbisah pəpasi ale aŋel gail lovi tarhət san.

Ahai susur metə kav gail

(Mat 4.12-22; Luk 4.14-15, 5.1-11)

¹⁴ Husur nəboŋ galenan, aenemi siJon lutah gati, riŋi len naim bəbaŋis. Beti aYesu evi Kalili, ikel ur na-kel-uri-an siGot.** ¹⁵ Ike, “Namityal egəm tia, natohan pipihabəlan aGot egəm pəpadaŋ. Mitipair dan nəsaan samito, dəlom na-kel-uri-an tovoi enan!”

¹⁶ Boŋ sua aYesu toyaryar bitas tarhət Nabiltiwai Kalili, eris alarmiŋan, aSimon mai aAdru artobar hən nalevlev len nabiltiwai husur arovi vanuan nəsahiehan. ¹⁷ Ale aYesu ikel mai gəlaru ke, “Məregəmai! Mərehusur ginau ale nigol məregəm vi vanuan nə-sah-hən-nəvanuan-an!” ¹⁸ Vəha-sua ŋai aroriŋ nalevlev səlar gail, arohusuri.

¹⁹ Nəboŋ aYesu toyar kəkereh am husur bitas, eris aJemes mai aJon alarmiŋan, anatun aSepeti gəlaru. Arusah len nabot salito, arobotan nalevlev salit gail lunor. ²⁰ Vəha-sua ŋai ekis gəlaru hən arbitah mai, ale aroriŋ atəmalaru len nabot mai nəvanuan nauman gail, ale arutah mai, arohusuri.

AYesu ehut nanunun sua tosa

(Luk 4.31-37)

²¹ AYesu mai ahai susur san gail lovi lan navile a Kapernaum, ale len nəSappat ebis len naim nəbənənan seJu gail, eḫusan. ²² Nəvanuan luḫaŋ len naḫusanan san bathut eḫusan sum̄an naulum̄an tokad na-il-a-m̄o-an kitin, sasum̄an ahai p̄usan gail hən nalo. ²³ Len namityal enan ŋai len naim nəbənənan salito ikad naulum̄an tokad nanunun nəmargobut. Ikai, ²⁴ ike, “Yesu ta Nasaret, gumab hən ginamito? Gogəm hən gəbigol namtebuer a? Ginau noləboi gaiug. Noləboi gotovi siGot, gotogəm m̄osi.” ²⁵ AYesu esivoh

† **1:6:** 2Ki 1.8. Nalokust ehum natohtohlomətu be ihan natideh tomaur tokad nalute. ‡ **1:7:** Evi slev gail lotosah ruŋat nəhau hən naributbut silat lotovi lohoim, ale naslev evi naut kəmas len nənauan salit gail. § **1:10:** Nətav evi nəman naməsav sua tohum navimal topəhəpəhw. * **1:11:** Psa 2.7; Isa 42.1 ** **1:14:** Lutah gat aJon Baptais nasihau esua hudhute husur nəboŋ aSetan totaltal ris aYesu hən bigol bisa. AHerot Antipas eriŋ aJon len naim bəbaŋis husur aJon tokel tabtab hən aHerot ke togol nəsaan. Ris Mak 6.14-29.

len nanunun nēmarginbut, ike, “Gemədaul! Gimakuv dani!” ²⁶ Ale nanunun nēmarginbut igol atenan totaltalon hən nahumatmat, ikai habat ale nanunun nēmarginbut imakuv dani. ²⁷ Nəvanuan gail lumanmanlan, lotubat sor husur nəsa tovisi. Lousus galit gabag ke, “Nəpusanan veveu tomabe ganan? Ikad nədan hən na-il-a-ño-an! Ikele hən nanunun tosa gail ale lugol husur nəsa tokele!”

²⁸ Na-kel-uri-an husur nəsa aYesu togole iperjan tutut hən naut pisi len naut a Kalili.

AYesu igol nəvanuan isoður lumaur

(Mat 8.14-17; Luk 4.38-41)

²⁹ Nəbon aYesu mai ahai susur san gail lotovivile dan naim nəbonbonan seju gail, lutah mai aJemes, aJon, lovi lohoim seSimon mai aAdru. ³⁰ Anan asoan aSimon ipat len nəmel, naməsahan igol niben topud. AYesu tobis, vəha-sua ηai lusor husur aliten maii.

³¹ Ale aYesu ivan həni, etəgau navəlan, elivi vi məhat hən bəbətah. Naməsahan inon dani ale ile məhat, ilav nəhanian mai galito.

³² Nəbon namityal tomasur, naut togomgom, nəvanuan gail losəhar alat lotoməсах mai alat lotokad natəmat gail van hən aYesu. ³³ Nəvanuan pisi len nəbilitivile kavkav loluṽoh il bopita. ³⁴ Ale igol isoður lotokad naməsahan tiltile lumaur. Ehut natəmat isoður ale igol lodədas ləbisor husur loləboi gai tia.

AYesu ikel ur nasoruan siGot len naut a Kalili

(Luk 4.42-44)

³⁵ Pelan han, dudulan somilan, naut səlan sal, aYesu ile məhat, evivile, evi tut sua len naut tobbəsw ale isor tuṽ ei. ³⁶ Idareh aSimon mai alat lototah maii, ludoṽi. ³⁷ Nəbon lotosəbi luke, “Nəvanuan pisi lokətkəta don gaiug.” ³⁸ Be aYesu isor var galit ke, “Datevi tut ideh am, len naut gail lotodar vis navile egai hən nəbikel ur nasoruan siGot ei. Husur nogəm məsi.” ³⁹ Na iyar tur pis naut len naut a Kalili, ikel ur nasoruan siGot len naim nəbonbonan salito ale ehut natəmat gail.

AYesu igol avan sua tokad naleprosi imaur

(Mat 8.1-4; Luk 5.12-16)

⁴⁰ Naulumian tokad naleprosi egəm tənedur təban aYesu, enjiri ke, “Gəbeləṽoni, goləboi gəbigol nəbimaur, nəbiveveu.” ⁴¹ Nəlon aYesu itanjs masuṽ həni, isar hən navəlan, ibari, ikel maii ke, “Noləṽoni. Gimaur, giveveu!” ⁴² Vəha-sua ηai naleprosi ivan dan atenan, imaur, iveveu. ⁴³ Beti aYesu esəvati van, ikai tasi ⁴⁴ ke, “Sagikel natideh mai avan ideh, be gia ṽusan gaiug hən ahai tutumav hən bəbunus husur niben. Beti getutumav hən naviolan hən naveveuan sam aMoses tokel bun gail hən nəvanuan ləbeləboi səhoti ke gotomaur.”*

⁴⁵ Avil ategaii ivan, ikel ur nəsa tovisi həni. Igole van van na-kel-uri-an enan ibar naut isoður. Naten igol aYesu saləboi bəbis len navile ideh len nəhon nəvanuan gail bathut naluṽoh ludar visi, be itoh len naut gail lotobbbəsw. Be nəvanuan gail len naut pisi ei logəmgəm həni sal.

2

AYesu igol avan sua nətarhəben tomat imaur

(Mat 9.1-8; Luk 5.17-26)

¹ Husur nəmaribon galevis, aYesu etəlmam vi Kapernaum. Nəbon tobar naut enan, sədareh, husur ke nəvanuan isoður lotosəselon həni ke totoh ei, ² logəm hən naim san gol loririhit lohoim mai vivile. Ləsaləboi ləbeil bopita am. Ale aYesu ikel ur nasoruan mai galito. ³ Nəvanuan galevis logəm həni, ivat lupat naulumian nətarhəben tomat, ⁴ be

* **1:44:** Lev 14.1-32

lodədas ləb̃ibar aYesu bathut naluṽoh. Ale lopəlau vi məhat len navurun naim topapav, ludakuvi, gol naḅur a məhat hən naut aYesu totoh lohoim lan. Ale lorin̄ tur hən nəbateh vi pan, atenan nətarhəben tomat, topat lan. ⁵ Nəboṅ toris nadəlomian salito, aYesu ikel mai atenan nətarhəben tomat ke, “Natugw, nəsaan sam̄ gail lumaruḅat.”

⁶ Be ahai ḅusan hən nalo lotobətah ei lunau natgalenan len nəlolit ke, ⁷ “Gai ekəmaienan mabe? Isor mədas aGot! AGot səḅon ḅai eləboi ḅeruḅat nəsaan dan nəvanuan!”

⁸ Vəha-sua ḅai aYesu eləboi nənanuan salito ale ikel mai galit ke, “Imabe mətunau magenan len nəlomito? ⁹ Nəḅikel mai ategai nətarhəben tomat ke, ‘Noruḅat nəsaan sam̄ gail,’ o nəḅike ‘Gile məhat, pat nəbateh sam̄, giyar,’ nəsa emədmədaṽ am?*” ¹⁰ Be nuke məteləboi ke aNatun Nəvanuan ikad nədaṅan hən na-il-a-m̄o-an hən ḅeruḅat nəsaan len navile a pan. Nokəmaiegai hən nəḅeṽusan nədaṅan en mai gamito.” Ale aYesu ikel mai atenan nətarhəben tomat ike, ¹¹ “Nukel mai gaiug, gile məhat, pat nəbateh sam̄, givahim sam̄.”

¹² Vəha-sua ḅai atenan ile məhat, ipat nəbateh, evivile len nəhon nəvanuan ḅisi. Lumaṅmaṅ masuṽ lan ale lusal suh nəyalyalan siGot luke, “Datsaris natideh tomaienən boṅ ideh sal!”

AYesu ekis aLevi (aMattiu)
(Mat 9.9-13; Luk 5.27-32)

¹³ Beti aYesu evivile, etəlmam hən ḅiyar tarhət nabiltiwai Kalili. Nabiltiṽoh egəm həni ale eṽusan galito. ¹⁴ Len nəyaran san van, eris aLevi anatun aAlfeus tobətah len nəpasvaləval hən nətaks, ale ikel maii ke, “Gitah mai ginau, gehusur ginau!” Ale aLevi ile məhat, ehusuri.†

¹⁵ Na aLevi eus aYesu mai ahai susur san gail hən ləḅihan lohoim san. (Ikad nəvanuan nətaks mai nəvanuan nəsaan isoḅur lotohan ei husur ikad nəvanuan tosoḅur maienan lotohusur aYesu.) ¹⁶ Be nəboṅ ahai ḅusan hən nalo galevis lotovi Farisi lotoris aYesu tohan mai nəvanuan gail lotomaienan, lous ahai susur san gail ke, “Imabe tohan mai nəvanuan nətaks mai nəvanuan nəsaan gail?”

¹⁷ Nəboṅ aYesu tosəsəloṅ hən natenan ikel mai galit ke, “Savi alat lotomaur lotovaṅ hən nəvanuan nareran hən ḅirer hən galito, be alat lotoməsah ḅai. Ginau nəsagəm hən nəḅekis alat lotonor o alat lotonau ke lotonor, be nogəm hən nəḅekis nəvanuan nəsaan gail.”

Nausian husur nəmariboṅ nəvanuan səhan
(Mat 9.14-17; Luk 5.33-39)

¹⁸ Len nəmariboṅ galevis ahai susur siJon mai naFarisi gail ləsəhan‡ hən ləḅisor tuṽ. Ale logəm hən aYesu lousi ke, “Ahai susur siJon gail mai ahai susur sinaFarisi gail ləsəhan hən ləḅisor tuṽ, be ahai susur sam̄ gail ləsəmagenan. Imabe?”

¹⁹ AYesu isor var galit ke, “Mətunau ke nəvanuan lototah mai naulum̄an toləh, ləsəhan len nəhanan nələhan a? Aoa! Asike lumaienan nəboṅ naulum̄an toləh totoh mai galit sal. ²⁰ Be naulum̄an toləh, nəboṅ ḅegəmai hən ləḅesəhari dan nəvanuan san gail, ale len nəboṅ enan asike luhan.

²¹ “Səkad avan ideh toḅisihoh hən nəkaliko veveu len nahurabat tomatu. Tagole, naḅisihoh təmakuv dan nahurabat tomatu gol nə-tar-sili-an tamədasi səhor ta m̄o. ²² Natsual am, səkad avan ideh toḅir nəwain lotomadhaum həni len nahurhuwain lotomatu. § Tagole, nəwain veveu tatəvah tur lan, mədas nəwain mai nahurhuwain ḅisi.”

* **2:9:** Nəboṅ aYesu tokəmaienan, nəvanuan lotokad namitisau len nasoruan siGot lunau ke namilen imaiegai ke: Avan ideh edədas ḅigol eru en ḅisi, ale nəḅike, ‘Noruḅat nəsaan sam̄ gail,’ mətsaləboi ke lumaruḅat o ləsəmaruḅat. Be nəḅike, ‘Gile məhat, giyar!’ mətoləboi məḅberisi ke imaur. † **2:14:** Levi: Mat 9.9; Luk 5.27. ‡ **2:18:** NaJu gail ləsəhan len nəmariboṅ galevis hən ləḅisor tuṽ, ləsəhan hən ləḅitaṅ husur nəmatan o natsua tosa tovisi hum nabiltidu mai ləsəhan len nəboṅ totibau galevis salito. § **2:22:** Nahurhuwain evi nahurhunani o nahurhusipsip lotoḅir nəwain veveu ḅurhulon.

*Nausian husur nəsappat
(Mat 12.1-8; Luk 6.1-5)*

²³ Len nəsappat sua, aYesu toyar tur marireu hən nawit, ahai susur san gail lotubat kin ður nəhavhuwit gail.* ²⁴ Na naFarisi gail lukel mai aYesu ke, “Imabe lotogol nəsalo tokai tasi len nəsappat?”

²⁵⁻²⁶ AYesu isor var galit ke, “Mətsaʿurun ləboi natosian gail lotohol husur aTevit bon ideh nəboŋ gai mai alat lototah maii lotopar hanian, lotomalkəkat a? Nəboŋ aApiatar tovi biltihai tutumav, aTevit eḅis len naim siGot, ihan nabəta tolo ahai tutumav səbolit ŋai loləboi ləbihani.* Ale ilav nabəta galevis mai alat lototah maii.”* ²⁷ Beti aYesu ikel mai galit ke, “Nəsappat, aGot igole mōs nəvanuan, sagol nəvanuan mōs nəsappat. ²⁸ Imaienan, aNatun Nəvanuan evi masta, evi masta hən nəsappat am.”

3

*AYesu igol navəlan nəvanuan imaur
(Mat 12.9-14; Luk 6.6-11)*

¹ Len nəboŋ sua tile am, aYesu eḅis lohoim nəbonḅonan seJu gail tətəs, ale ikad avan sual ei, navəlan tomat, togəm hum towas. ² Nəvanuan gail ei lomətan aYesu hən ke ləḅeris ḅigol atenan ḅimaur len nəsappat. ḅigole, dereh likot hən ale kel uri ke toḅur kotov nalo hən nəsappat. ³ AYesu ikel mai atenan navəlan tomat, togəm hum towas ke, “Geil rivuh.” ⁴ Beti eus galit ke, “Inor hən datḅigol ḅivoi len nəsappat o hən datḅigol ḅisa? Inor hən datḅerīŋ təlmam hən nəmauran o hən datḅigol nəmatan?” Be naut eḅut, ləsasor vari.

⁵ Len nəlol paŋpaŋ san ekəta mətaltal hən galito, ilolosa hən galit husur nəkadulit iḅonḅon. Beti ikel mai atenan ke, “Gisar hən navəlañ!” Ale isar hən, navəlan imaur təlmam. ⁶ Vəha-sua ŋai naFarisi gail lovivile, luḅonḅon mai alat galevis len nəpati tovi tarhət siHerot hən ləḅisor utaut hən ləḅemədas bun aYesu hən ḅimat.

Naluḅoh tarhəḅiltiwai Kalili

⁷ AYesu mai ahai susur san gail lovi lan nabiltiwai ale nabiltiḅoh lohusuri. Nəboŋ lotosəseloŋ husur natit piŋsi aYesu togole, nəvanuan isoḅur logəm hən. Logəm len naut a Kalili, a Jutea, ⁸ a Jerusalem, a Itumea, len naut gail tarhət Nawisel Jortan mai naut gail lotodar vis nabiltivile eru, a Tair mai a Siton. ⁹ Bathut naluḅoh totibau, ikel mai ahai susur san gail ke leutaut hən naḅot viri hən asike nəvanuan ləḅeluḅoh dar visi. ¹⁰ Husur len nəmariboŋ enan igol isoḅur lumaaur tia ale isoḅur am lotokad naməsahan tiltile loririhit, dar visi hən ləḅibari. ¹¹ Ale nəboŋ nəvanuan lotokad nanunun tosa gail lotoris aYesu, luteh len nəhon, lukai habat ke, “Gaiug govi aNatun aGot!” ¹² Avil aYesu ikai tas galito ke salikel vəhot gai ke tovi ase.

*AYesu itabtabuh len ahai pispisul lotovi 12
(Mat 10.1-4; Luk 6.12-16)*

¹³ Beti aYesu etəḅehuh vi məhat, ekis alat gai toləŋon galito ale logəm hən. ¹⁴ Ale itabtabuh len galit lotovi 12 hən ləḅitah maii; ekis galit hən ahai pispisul gail hən ḅesəvat galit van hən ləḅikel ur napisulan siGot; ¹⁵ ale ilav nədaŋan hən na-il-a-mo-an mai galito hən ləḅehut natəmat gail. ¹⁶ Alat lotovi 12 nahəsalit lumaiegai: ikad aSimon aYesu tokisi hən aPita; ¹⁷ ikad aJames anatun aSepeti mai aJon aḅan aJames, ale aYesu ekis gəlaru Poanerkes namilen Natun Nabiliurur gəlaru. ¹⁸ Ikad galevis am, aAdu, aFilip, aPartolomiu, aMatti, aTomas, aJames anatun aAlfeus, aTatteus, aSimon tovi naSelot* sua, ¹⁹ mai aJudas Iskariot ḅerīŋ aYesu len navəlan aenemi san gail.

* 2:23: Deu 23.25 * 2:25-26: Lev 24.9 * 2:25-26: 1Sam 21.1-6 * 3:18: NaSelot evi avan ideh len naluḅoh sua lotomətahun alat a Rom, lotoke ləḅibal mai galito, hut galit dan naut a Jutea.

*AYesu mai aPeelsepul**(Mat 12.22-32; Luk 11.14-23, 12.10)*

²⁰ AYesu etəlmam vahim len naim totohtoh lan mai ahai susur san gail. Ale naluṽoh logəm ḅonḅon ei van gai mai ahai susur san gail ləsəkad namityal ideh hən ləḅihan.

²¹ Nəḅoṅ nəbathudud siYesu lotosəsəloṅ hən nakelean husur nəsa tovisi, luke litah gati husur luke tovinvinu. ²² Be ahai ḅusan hən nalo lotogəm len naut a Jerusalem, luke, “APeelsepul toil a mō hən natəmat gail iwol həni. Ehut natəmat gail len nədaṅan səbilitəmat setəmat gail.”

²³ Ale aYesu ekis galit gəmai, isor mai galit len nasoruan kəta ke, “ASetan eləḅoi ḅehut aSetan mabe? ²⁴ Nəvanuan lototoh pipihəḅəlan nakiṅ len nəkantri sua ḅiḅalkabaṅ, nəkantri dereh timaḅulḅul. ²⁵ Nəbathudud ḅiḅalkabaṅ, dereh timaḅulḅul. ²⁶ Len naṽide tomaienən, aSetan təḅal mai gai gabag, alat pipihəḅəlan lətapəḅəhw, gai asike taləḅoi tail gəgat am, nədaṅan san tanəṅ. ²⁷ Nisor kəta maiegai ke: Avan ideh saləḅoi ḅəḅis lohoim sinabəhariv todaṅ hən ḅitariv kuv natit san gail. Be a mō, ḅibaṅis gat abəhariv, beti eləḅoi ḅitariv kuv natit ḅisi dan naim san.† ²⁸ Nukel nakitinan mai gamit ke, aGot dereh teruḅat nəsaan ideh dan nəvanuan gail naut kəmas ləḅisor tas aGot o ləḅemədas nahəsən. ²⁹ Avil avan ideh tosor mədas aNunun aGot, asike aGot eruḅat nəsaan enən dani ḅoṅ ideh. Be nəsaan enən san, tonor hən nəpanismen, dereh tipat len atenan vi sutuai.”

³⁰ AYesu ekəmaienən husur ahai ḅusan hən nalo gail luke tokad nanunun tosa.

*Nəbathudud kitin siYesu**(Mat 12.46-50; Luk 8.19-21)*

³¹ Beti aṽan aYesu matmat gail mai anan logəm təḅan naim aYesu totoh lan. Loil vivile, ləḅisul van həni, kisi gəmai. ³² Naluṽoh lobətah dar vis aYesu, ale lukel maii ke, “Geris, anamḅi mai aṽamḅi gail lous gaiug vivile.”

³³ AYesu isor var galit ke, “Ase lai tovi anagw? As galit lai lotovi aṽagw gail?” ³⁴ Ale ekəta garu len alat lotobətah dar visi, ike, “Gamit mətovi anagw mai aṽagw gail bogai.

³⁵ Husur avan ideh togol nəsa aGot toləṅoni, gai evi aṽagw o aṽavinegw o anagw.”

4*AYesu iḅol husur namisurhuwit**(Mat 13.1-9; Luk 8.4-8)*

¹ AYesu etuḅat ḅusan tətəs tarhəḅiltiwai Kalili. Naḅilitluṽoh logəm ḅonḅon dar visi gol tosah len naḅot, ḅətah hən ḅəḅusan. Ale nəvanuan gail ḅisi losuh pəḅadaṅ hən naḅiltiwai, a ut. ² Eṽusan galit hən natit isəḅur len nəḅol ḅusan gail. Ale len naḅusanən san ikel mai galit ke, ³ “Səsəloṅ! Nəvanuan nəmabulan hən namisurhut gail ia bubulan namisurhuwit. ⁴ Nəḅoṅ tobubulan gail, galevis luteh metḅisal, ale nəman naməsav gail logəm han ḅis gail. ⁵ Namisurhuwit galevis am luteh len naut tobaṅ vat, nətan tokəkereh lan, ale lutov tutut husur nətan enən səsareh. ⁶ Nəḅoṅ namityal tovisi, esun bun gail ale lumayoh husur ləsəkad nəharhəte. ⁷ Namisurhuwit galevis am luteh len tan tobaṅ hau tokad nasunite lan, ale nəḅoṅ nawit totov, nəhau eruṅ gut buni, gol səṽan. ⁸ Namisurhuwit galevis am luteh len tan tokənoh. Lutov, lovivi məhat ale luṽan. Sua iṽan vəkad 30, sual am iṽan vəkad 60 ale sua tətəs am iṽan vəkad 100.” ⁹ Beti aYesu ike, “Nəvanuan tokad nədariṅan hən ḅəsəsəloṅ, tesəsəloṅ!”

*AYesu iḅol ḅusan hən nəsa?**(Mat 13.10-17; Luk 8.9-10)*

¹⁰ Nəḅoṅ aYesu totoh səḅon mai ahai susur san lotovi 12 mai galevis am, lous namilen nəḅol ḅusan gail həni. ¹¹ Ale ikel mai galit ke, “AGot ikel vəhot nəsa tosusuah husur

† **3:27:** Namilen ke avan ideh saləḅoi ḅəṽənah dan navəlan aSetan, be ḅibaṅis gat aSetan, eləḅoi ḅehut natəmat san gail.

natohan pipihabəlan mai gamito hən mət̃beləboii. Be alat lototoh vivile, nukel nakitinan p̃isi mai galito len nəb̃ol p̃usan gail ¹² hən natosian siGot b̃isarpoh toke,

“ ‘Naut kəmas ləb̃ekəta, kəta,
ləsakəta ləboi nəsa aGot togole;

naut kəmas ləb̃esəsəlon, səsəlon,
ləsasəsəlon ləboi nəsa aGot togole.

Asike lətəmagenan, lətəpair van hən aGot
ale taruḃat nəsaan salito.’ ”*

*AYesu isor vəsvəsai nəb̃ol p̃usan husur namisurhuwit
(Mat 13.18-23; Luk 8.11-15)*

¹³ Beti aYesu eus galit ke, “Mətsaləboi namilen nəb̃ol p̃usan enan a? Bimagenan, mət̃eləboi nəb̃ol p̃usan ideh mabe? ¹⁴ Nəvanuan nəmabulan ebubulan namisurhuwit gail tovi nasoruan siGot. ¹⁵ Namisurhuwit toteh metp̃isal ehum alat lotosəsəlon hən nasoruan siGot. Ale nəboḃ lotosəsəlon hən, vəha-sua ḃai aSetan egəmai, lav kuvi dan galito. ¹⁶ Nəvanuan galevis lohūm namisurhuwit toteh len tan tobaḃ vat. Nəboḃ lotosəsəlon hən nasoruan, ibar nəlolito, vəha-sua ḃai lohəhaḃur lan. ¹⁷ Be husur lohūm nawit nəharhəte sakir sədaḃ, ləsətov sabəlav. Ale nəboḃ lotoləḃon tosa o nəvanuan gail lotomədas bun galito bathut nasoruan tobar galito, luteh dan nədəlomian. ¹⁸ Nəvanuan galevis am lohūm namisurhuwit toteh len tan tobaḃ hau tokad nasunite lan. Losəsəlon hən nasoruan ¹⁹ be nəlolit etuhətuḃ hən nəmauran hən navile eg a p̃an, nələmasian hən natite mai nələḃon-masuḃ-hən-an hən natgalevis am lob̃is len galito gol lorūḃ gut bun nasoruan hən asike b̃iḃan. ²⁰ Nəvanuan galevis tile am lohūm namisurhuwit lototeh len tan tovoi. Losəsəlon hən nasoruan, ibar nəlolito, ale luḃan masuḃ, galevis luḃan vəkad 30, galevis luḃan vəkad 60, galevis am luḃan vəkad 100.”

*Nəb̃ol p̃usan husur nam̃ial
(Luk 8.16-18)*

²¹ Beti aYesu eus galit ke, “Ikad avan ideh topat nam̃ial hən b̃esusuani pipihad o pipimel a? Ao! Eriḃi a məhat len nəhai nam̃ial toilil lan. ²² Husur natideh tosusuah d̃erəh aGot tevəhoti ale natideh topat len nəmargobut d̃erəh aGot tigol tevivile, tiḃarḃar. ²³ Nəvanuan tokad nədəriḃan hən b̃esəsəlon, tesəsəlon!”

²⁴ Beti isor tət̃as mai galit ke, “Mət̃eləḃgau hən gamito! Mətesəsəlon husur nakelean sagw. D̃erəh aGot tilav nələboian mai gamito tonor hun nə-səsəlon-husuri-an samito, ale tivan am. ²⁵ Bathut avan ideh nəlon tomaḃur hən nəsa notokele, d̃erəh aGot tilav nələboian am maii. Avil avan ideh tomətahun b̃eləboi nəsa notokele, d̃erəh aGot tilav kuv nələboian gai tokade dani.”

Nəb̃ol p̃usan husur namisurhuwit totov

²⁶ Beti aYesu ike, “Natohan pipihabəlan aGot imaiegai: Ikad naulum̃an tobubulan namisurhuwit len tan. ²⁷ Nəboḃ topat len nalenmariug o tolele len nalennəyal, namisurhuwit itov, evivi məhat. Be itov vi məhat mabe? Atenan saləboii. ²⁸ Nətan səbon evəhasus hən nawit: a ño nalute evisi, itov ale evi məhat, beti iḃan hən nəhəvhəte, ale ikad namisurhute tovi hanian. ²⁹ Be nəboḃ namisurhuwit tomatu, vəha-sua ḃai atenan ivan, ita kokotovi hən nəḃu tohaḃ husur nəboḃ hən nəmatuan egəmai.”*

*Nəb̃ol p̃usan husur namisurhumastat
(Mat 13.31-32; Luk 13.18-19)*

* **4:12:** Isa 6.9-10 * **4:29:** Jol 3.13. Nəḃu tohaḃ, naut tokan ipat len nəlon, ale akis auleIsrael luta kokotov nawit halito hən nəḃu tomaienən.

³⁰ AYesu isor tətəs ike, “Dereh nenənoŵ hən natohan pipihabəlan aGot mai nəsa? Nisor vəsvəsaii len nəböl pusan tomabe? ³¹ Imaiegai: Nəvanuan imabul namisurhumastat len tan. Ekəkereh səhor namisurhut gail pisi len tan ³² be itov vi məhat vatibau səhor nəhanian pisi. Nəpashət gail topasil lotibau gol ke, nəman naməsav loləboi ləbeum hən nəhai ɲodɲod halit len gail, len nəmōl han.”

³³ AYesu ikel nəböl pusan isoḅur hən bikel nasoruan mai nəvanuan gail tonor hən naləboian lotokade hən ləbələboi səhoti. ³⁴ Len nəhon nəvanuan gail, natit pisi tokele, ikel mai galit len nəböl pusan gail ɲai. Be nəboɲ totoh mai ahai susur san gail səbōlito, isor vəsvəsai namilen natgalenan.

*AYesu igol nəlan mai nabiltiwai arovi pan
(Mat 8.23-27; Luk 8.22-25)*

³⁵ Len nəboɲ enan naut igomgom, ale aYesu ikel mai ahai susur san gail ke, “Datevi tarhət nəwai egai.” ³⁶ Na lorin naluḅoh, lusah maii len nabot ale luvan. (Ikad nabot galevis am lotohusuri.) ³⁷ Losəhoḅut hən nabiltilan togəmai tokud hən nəwai. Nəwai epus vi lan nabot gol totuḅat pul hən bəmun. ³⁸ AYesu ipatmari len napilo a tahw, bathuwag. Lovəɲoni, lukel maii ke, “Eee Hai pusan, namtomun! Gəsənau ginamit a? Nabot idod!” ³⁹ Na aYesu ile məhat, esivoh len nəlan, ikel mai nəwai ke, “Gemədau! Vi pan!” Ale nəlan idar buni, naut etəmāt. ⁴⁰ Beti eus galit ke, “Mətovi batmətahw gail a? Mətsəkad nadəlomian sal a?”

⁴¹ Ahai susur gail lomīnminikot habat. Lousus galit gabag ke, “Ategai ase? Nateru eg am, nəlan mai nabiltiwai lugol husur nəsa tokele!”

5

*Naulumān tokad nanunun tosa gail, aYesu igol imaur
(Mat 8.28-34; Luk 8.26-39)*

¹ Ale lubar nətarhət nabiltiwai enan, len naut a Kerasa. ² Nəboɲ lotobar naut enan, aYesu imariɲ dan nabot. Vəha-sua ɲai naulumān tokad nanunun tosa egəm len naḅurhuvat nəmatan gail ei, ebubur mai aYesu. ³ Atenan itoh ḅurhuvat nəmatan gail. Nəvanuan gail lodədas ləbibaɲisi am hən natsen. ⁴ Lubanɲis narien gəlaru mai navəlan gəlaru hən natsen vəha-sobsoḅur tia, be igol natsen tobanɲis navəlan imarmarikot, mai natsen tobanɲis narien, ilaḅuḅuri. Səkad avan ideh tokad nədaɲan hən bətəgau gati. ⁵ Akis len nalennəyal mai nalenmariug, iyar lab len naḅurhuvat nəmatan mai naḅehuh gail, ikai habat, tiv sisil niben gabag hən nəvat.

⁶ Nəboɲ aYesu totoh a tut dani sal, atenan erisi, igam van həni, etəjedur bathurien. ⁷⁻⁸ AYesu ikel maii ke, “Nanunun gotosa, gimakuv, givan dan ategai!” Atenan eis, ikai habat ike, “Gaiug, savi hən gəbēmədas ginau, Yesu, aNatun aGot toyalyal! Len nahəsan aGot noɲir gaiug ke sagipansəm ginau, sagemədas ginau!” ⁹ Beti aYesu eusi ke, “Nahəsam ase?” Ale ike, “Nahəsagw aLuḅoh husur namtusobur.” ¹⁰ Ale loɲir vəha-sobsoḅur həni ke satehut galit vi lan naut a tut ideh.

¹¹ Len nətarhəḅehuh ei ikad nabiltivəshəbuai lotohan. ¹² Ale natəmat galenan loɲir aYesu ke, “Səvat ginamit van hən navəshəbuai hən namtbəbīs len gail.” ¹³ Na idam həni. Ale natəmat lumakuv dan naulumān, lobis len nabuai gail. Ale navəshəbuai lomur, sarmar vi pan vi lan nabiltiwai. Ikad nabuai tovi 2,000 lotomun, lotomat len nabiltiwai.

¹⁴ Alat lotokətkəta təban navəshəbuai, lugam dan naut enan vi lan nabiltivile mai naut lotodar visi hən ləbikel ur nəsa tovisi. Ale nəvanuan gail lugam gəm hən ləberis nəsa tovisi ei. ¹⁵ Ale logəm hən aYesu, loris atenan a mō tokad naluḅoh hən natəmat ale loris ke esun nahurabat, ebətah, imaur tətəs, nənauan san etəlmam, imasil. Na lomətahw. ¹⁶ Beti alat lotoris nəsa tovisi, lukel ur natit pisi tovisi mai galit lotomadhəgəmai. Lusor husur

naulumān tokad natəmat gail ale lusor husur nabuai gail. ¹⁷ Imaienan, nəvanuan gail len naut enan lotuḅat n̄ir aYesu ke teriḅ naut salit gail.

¹⁸ Nəboḅ aYesu tosah len naḅot, naulumān a m̄o tokad natəmat gail en̄ir aYesu hən ḅitah maii. ¹⁹ Be aYesu sədaḿ hən̄i, ike, “Givahim van hən nəbathudud saḿ ale kel mai galito hən natit p̄isi Nasuḅ togole m̄os gaiug mai nalolosaan tokade len gaiug.” ²⁰ Ale atenan ivan, len naut a Tekaḅolis, etuḅat kel ur natit p̄isi aYesu togole m̄osi. Galit p̄isi ei lumaḅmaḅ len natit tokele.

*Natəbarehreh tomat, napəhaḅut toməsah
(Mat 9.18-26; Luk 8.40-56)*

²¹ Beti aYesu igam kotov nab̄iltiwai len naḅot təl̄mam vi lan nətarhəte. Nəboḅ tobar nətarhəwai ei, nab̄iltiḅoh logəm ḅonḅon dar visi. ²² Beti avan sua, nahəsən aJairus toil a m̄o hən naim naḅonḅonan ei egəm hən aYesu. Iteh bathurien. ²³ En̄ir aYesu, ike, “Nasuḅ, anatvavigw pəpadaḅ hən ḅimat. Gegəm vahim bai hən gəḅeriḅ navəlaḿ lan hən ḅimaur, asike ḅimat.” ²⁴ Ale aYesu ivan maii.

Nab̄iltiḅoh lohusuri, loburuti. ²⁵ Ikad napəhaḅut sual ei toməsah, nəda han togam hən nasihau tovi 12 tia. ²⁶ Nəvanuan nareran lusoḅur lurer soḅuer hən̄i be lugol eləḅon isa vəsa ḅai. Eḅur hən natit p̄isi san hən ḅev̄ur galito, be səmaur. Eməsah habat am. ²⁷⁻²⁸ Esəsələḅ hən nakelean husur aYesu, ale ikel mai gai gabag ke, “Nəḅibar nahurabat san, dereh nimaur.” Na eliligis hən gai len naluḅoh madun aYesu, ibar nahurabat san. ²⁹ Vəha-sua ḅai nəgaman hən nəda esib, ale eləḅoi len niben ke tomaur təl̄mam, naməsahan san inoḅ. ³⁰ Nəboḅ alitenan tobar aYesu vəha-sua ḅai eləḅoi len gai gabag ke nədaḅan ivan dani. Na ipair len naluḅoh ike, “Ase tobar nahurabat sagw?” ³¹ Ahai susur san gail lukel maii ke, “Gebunus naluḅoh lotorihit gaiug. Imabe gotous ke, ase tobar gaiug?” ³² Be aYesu ekətkəta garu hən ḅisaḅ nəvanuan tobari. ³³ Beti napəhaḅut toləḅoi nəsa tovisi hən̄i, emətahw, ipab. Egəm hən̄i, iteh bathurien, ale ikel nakitinan kavkav maii. ³⁴ Ale aYesu ikel maii ke, “Litegai, nadələomian saḿ igol ke gotomaur. Givan, len nələḿ gikad natəmat, na-ləḅon-isa-an saḿ inoḅ.”

³⁵ Nəboḅ tosorsor sal, nəvanuan galevis logəm len naim siJairus toil a m̄o hən naim naḅonḅonan, lukel maii ke, “Anatvaviḿ imat tia. Sagemədas ahai p̄usan am.” ³⁶ Be aYesu, tosəsələḅ hən nəsa lotokele, ikel mai aJairus ke, “Sagemətahw. Riḅ nələḿ len ginau ḅai.” ³⁷ Beti aYesu sədaḿ hən avan ideh hən ḅehusuri, be idaḿ hən aPita, aJemes mai aJon, aḅan aJemes ḅai.

³⁸ Nəboḅ lotobar naim sitenan toil a m̄o hən naim naḅonḅonan, aYesu eris nəvanuan gail lotowal taḅtaḅor, lototaḅ, lotois habat. ³⁹ Nəboḅ toḅis lohoim ikel mai galit ke, “Imabe mətələḅon isa, mətutaḅ maiegai? Natəbarehreh enan səmat, ipatmari ḅai.”

⁴⁰ Lusor vilesi, luman sili. Be esəvat galit vivile ale esəhar atəman natəbarehreh mai anan mai alat lototah maii, ale eḅis len naut natəbarehreh topat lan. ⁴¹ Etəgau navəlan alitenan ale ikel maii len nasoruan san ke, “Talita koum!” namilen toke, “Tuhtəbarehreh, nukel mai gaiug, gile məhat!”

⁴² Vəha-sua ḅai natuhtəbarehreh nədaḿ han tovi 12, ile məhat, iyaryar. Nəboḅ lotoris natenan lumaḅmaḅ habat. ⁴³ Ale aYesu ikel idaḅ mai galit ei ke salikel nəsa tovisi mai avan ideh. Beti ike, “Lav nəhanian ideh hən ḅihani.”

6

*Alat a Nasaret lomətahun aYesu
(Mat 13.53-58; Luk 4.16-30)*

¹ AYesu eriḅ naut enan, evi Nasaret, naut a im san, ale ahai susur san gail lohusuri. ² Len nəSappat etuḅat hən naḅusanan len naim naḅonḅonan ale isoḅur lotosəsələḅ luḅaḅ luke, “Ategai ilav natgalenan tokele a be? Namitisau egai hən nəmauran tonor gai tokade egəm len naut a be? Igol mabe hən namerikel lotomaianan? ³ Be ategai inau ke tovi

ase? Gai evi nəvanuan na-um-im-an ɲai, anatun aMeri, aʋan aJemes, aJoses, aJutas mai aSimon. Aʋavinen gail lutoh gegai!” Ale len nəlol sasa salito lomətahuni.

⁴ Ale aYesu ikel mai galit ke, “Ahai kelkel ur, nəvanuan gail loputsani len nənauan salito len naut ɲisi, be len naut a im san, len amahean gail mai len nəbathudud san, natsua, ləsaputsani, lomətahuni.”

⁵ Edədas ɓigol namerikel ideh len naut enan, be erij navəlan len nəvanuan evis ɲai lotoməsah ei ale lumaur. ⁶ Ale iɲaɲ husur nadəlomian salit toɓuer.

*AYesu esəvat ahai susur lotovi 12 hən ləbeum mōsi
(Mat 10.5-15; Luk 9.1-6)*

Beti aYesu iyar husur navile ʋisusua, eɲusan. ⁷ Ale ekis ɓonɓon hən ahai susur san gail ale etuɓat səvat galit lorururu van. Ale ilav mai galito nədaɲan hən na-il-a-ɲo-an hən ləbehut nanunun nəmargobut gail. ⁸ Ale ikele hən galit ke, “Samtilav natideh len nəvanan samito, samtilav nabəta, samtitariv nəhad səsəɲon, samtilav nəvat ideh len nəhau tutuʋ samit gail. Mitipat nəhai təbatehw ɲai. ⁹ Mətevəlas naributbut be samtitariv nahurabat gəgel.”

¹⁰ Ale ikel mai galit ke, “Naim ideh mətɓeɓis lan, mititoh ei vəbar mətɓerij naut enan. ¹¹ Len naut ideh ləsahəhaʋur hən mətɓitoh lan, ləsəsələɲ hən gamito, mətərij naut enan, dardar hən nariemito hən nəmasiav ɓimakuv dan gəlaru. Natenan tevi hən ɓimasil hən galit ei ke aGot sahəhaʋur hən galito.”*

¹² Imaienan, luvan. Lukel uri ke nəvanuan gail limaspair dan nəsaan salito. ¹³ Lohut natəmat isoɓur, ale lovəhas nəvanuan isoɓur lotoməsah hən naoil naoliv, ale lumaur.*

*Nəmatan siJon Baptais
(Mat 14.1-12; Luk 9.7-9)*

¹⁴ AHerot Antipas, aKiɲ esəsələɲ hən nakelean husur aYesu, bathut nəvanuan gail ɲisi loləboi nahəsan.† Galevis luke “Atenan evi Jon Baptais tole məhat dan nəmatan. Imagenan eləboi ɓigol namerikel gail.” ¹⁵ Galevis am luke, “Gai evi Elijah.” Galevis tile am luke, “Ahai kelkel ur bolai, esumən ahai kelkel ur gail ta sutuai.”

¹⁶ Nəboɲ aHerot tosəsələɲ hən natgalenan, ike, “AJon, gai notota kotov nəkadun, ile məhat dan nəmatan! Imaur təlmam!”

¹⁷ Evi aHerot enan tokel mai nasoltia gail ke lith gat aJon, baɲisi, ale riɲi len naim ɓəbaɲis. Igol tomaienən sil abareab siHerot, aHerotias. Alitenan evi asoan aFilip, be aHerot aʋan aFilip esəhar kuvi ale ilah maii. ¹⁸ AHerot erij aJon len naim ɓəbaɲis husur aJon ikel mai aHerot ke, “Len nalo, sanor hən gəɓesəhar asoan aʋanɲ.”* ¹⁹ ɲa aHerotias, nəlon epəɲas aJon, eləɲon ke tigol timat be edədasi, ²⁰ husur aHerot emətəhw len aJon, ike aJon titoh maienan ɲai. Eləboii ke aJon tovi vanuan tonor, tovoi buni. Nəboɲ aHerot tosəsələɲ hən aJon, edidimair həni; be naut kəmas natenan, eləmas ɓəsəsələɲ hən aJon.

²¹ Imaienan van van, be boɲ sua aHerotias isaɓ naɲisal sua. Len nabiltiboɲ hən nəpasian siHerot, aHerot igol nəhanan mōs nabiltivanuan gail lototah maii, nakomada gail mai nəvanuan totibau gail len naut a Kalili. AHerotias ikab hən nəboɲ enan husur eləboi ɓigol aJon ɓimat. ²² Nəboɲ anatvavin aHerotias toɓis ale tosav, aHerot mai alat lotohan maii ei lohəhaʋur masuʋ həni. Ale aKiɲ ikel mai alitenan ke, “Us ginau hən natideh gotoləɲoni ale dereh nilavi mai gaiug.” ²³ Ale ita gat na-kel-gati-an sua

* **6:11:** Nəboɲ naJu gail lotoyaryar len naut savi salito, ludardar hən naributbut mai nahurabat salito hən nəmasiav ɓimakuv dan gail. Lugol naten husur lotonau ke alat ləsavi Ju mai naut salit gail loɓiɲiɲal. Gegai aYesu ikel mai ahai susur san gail ke ligol husur naʋide enan hən ɓimasil hən naJu gail lotomətahun ləɓipair dan nəsaan salit gail ke len nabunusian siGot galit loɓiɲiɲal ale dereh lipanis. * **6:13:** Jem 5.14 † **6:14:** Nəboɲ toke aHerot len naut egai, evi aHerot Antipas tovi anatun aHerot toyalyal. AHerot toyalyal ike aYesu timat nəboɲ tokəkereh ɲai. * **6:18:** Lev 18.16, 20.21

len nahəsan ke, “Natideh gə̃beusi hən ginau, dereh nilavi mai gaiug, naut kəmas bevi nahudhut nətan notovi kiŋ lan.”

²⁴ Alitenan evivile, eus anan ke, “Neus nəsa?” Anan ike, “Geus nəkadun aJon Baptais.”

²⁵ Vəha-sua ŋai natəbarehreh esətabul van hən aKiŋ, ike, “Noləŋon nəkadun aJon Baptais. Noləŋoni len nasiloh sua. Noləŋoni gag ŋai!”

²⁶ Nəboŋ tokəmaienan igol aKiŋ nəlon isa, be husur tota gat na-kel-gati-an san len nahəsan, ale husur tokele len nəhon alat lotohan maii, inau ke naut kəmas tomətahuni, timasgol nəsa aliten tousi həni. ²⁷ Ŋa vəha-sua ŋai esəvat nasoltia nə-tata-vanuan-an van hən naim bəbaŋis hən b̄ita kotov nəkadun aJon ale pati gəmai. Ale nasoltia ivan, ita kotov nəkadun aJon len naim bəbaŋis. ²⁸ Ipat nəkadun aJon len nasiloh, lavi mai natəbarehreh. Ale natəbarehreh ilavi mai anan. ²⁹ Nəboŋ ahai susur siJon gail lotosəsəloŋ həni ke tomat, logəm pat niben van, tavuni len naḅur nəmatan.

AYesu evəŋan alalumān lotovi 5,000

(Mat 14.13-21; Luk 9.10-17; Jon 6.1-14)

³⁰ Nəboŋ ahai pispisul gail lototəlmam len nəyaran salito, luḅon mai aYesu hən ləbikel maii hən natit p̄isi lotogole mai lotopusan həni.* ³¹ Nəvanuan isoḅur logəmai, isoḅur luvan gol aYesu galito ləsəkad namityal ideh hən ləbihan. Imaienan aYesu ike, “Datevi tut ideh hən datb̄itoh səb̄odato ale ŋavŋav kəkereh.”

³² Ŋa lusah len naḅot səbolito, lorin naut enan, lovi lan naut toḅəḅesw. ³³ Wake isoḅur loris lotovan ale loləboi naut ləbevi lan. Ale nəvanuan isoḅur len navile gail lugam vi lan naut en toḅəḅesw ale lubari a m̄o.

³⁴ Nəboŋ aYesu galit lotobar naut enan, lotomarin dan naḅot, aYesu eris nabiltiuvoh ale nəlon itaŋis galito husur lohūm nasipsip gail lotopar vanuan hən b̄ekətkəta təban galito. Ale etub̄at v̄usan galit hən natit isoḅur.* ³⁵ Namityal ipair tia ale ahai susur san gail logəm həni luke, “Naut egai ipat a tut dan navile gail ale namityal ivan p̄isi tia. ³⁶ Səvat galit van, hən ləbevi lan naim v̄isusua marireu mai navile gail lotodar vis naut egai, hən ləbeḅur hanian halit hən ləb̄ihani.” ³⁷ Ris tosor var galit ke, “Gamit m̄au mitilav nəhanian mai galito!” Ale lukel maii ke, “Hən namtbeḅur nəhanian hilategai nəvat han dereh tevi hən naḅurḅuran hən nahəbati toməlevtor. Namtodədasi!” † ³⁸ Ale aYesu eus galit ke, “Mətukad nabəta evis? Mitia us kitevi.”

Nəboŋ lototəlmam lukel uri ke, “Nabəta erim mai naieh eru.”

³⁹ Beti aYesu ikele hən galit ke letuan naluḅoh lebətah pəpəhw len naliol tokəsan. ⁴⁰ Ale nəvanuan lotovi 50 o lotovi 100 lobətah ḅonḅon van vəbar galit p̄isi lobətah. ⁴¹ AYesu ilav nabəta torim mai naieh toru, ekəta vi lan nəmav, ikel nasipaan hən gail ale eḅur nabəta. Ilav gail mai ahai susur san gail hən ləbeḅepəpəhuni. Ale epəpəhun naieh eru enan am van hən nəvanuan gail p̄isi. ⁴² Ale galit p̄isi luhan, luhanukub. ⁴³ Naluḅoh lotohan tonon, ahai susur losəŋon nahudhubəta mai nahudhuieh lotopat vagol nəhad lotovi 12 lopul.* ⁴⁴ Len nəboŋ enan alalumān lotohan lovi 5,000.

AYesu iyar len nəḅon nəwai

(Mat 14.22-33; Jon 6.15-21)

⁴⁵ Nəboŋ nəhanan tonon, vəha-sua ŋai aYesu igol ahai susur səbolit lusah len naḅot, il a m̄o, hən ləbigam vi Petsaita, tarhəb̄iltiwai Kalili. Ale aYesu esəvat naluḅoh luvan. ⁴⁶ Tosudələm galit tonon, etəḅehuh len naḅehuh hən b̄isor mai aGot. ⁴⁷ Nəboŋ naut togomgom, naḅot ipat rivuh len nabiltiwai, ale aYesu itoh səḅon a ut. ⁴⁸ Eris lotomaḅit

* **6:30:** Mak 6.7, 12 * **6:34:** Num 27.17; 1Ki 22.17 † **6:37:** Len nasoruan ta Kris ike natenarius tovi 200, nəvat tomaienān eləboi beḅur nauman hən nəvanuan hən nahəbati toməlevtor. * **6:43:** 2Ki 4.42-44

hən nəvarusan husur nabot isoh ður nəlan. Len nadudulan somilan naut səlan sal, aYesu egəm hən galito, iyar len nəpon nabiltiwai. Ike tiʋot təban galito, ⁴⁹ be nəboŋ lotoris toyar len nəpon nabiltiwai, lunau ke tovi nanunun sua. Lukai, ⁵⁰ husur nəboŋ lotorisi galit p̄isi lom̄inm̄inikot. Be vəha-sua ŋai aYesu ikel mai galit ke, “Samtemətahw. Ginau bogai. Mitikad na-il-ðuri-an.” ⁵¹ Ŋa isah len nabot mai galito ale nəlan evi pan, idar buni. Ahai susur gail lumaŋmaŋ vəsa, ⁵² husur ləsaləboi sal namilen namerikel aYesu togole husur nabəta gail, bathut nəkadulit iʋonʋon.

*AYesu igol galit lotoməsah a Kennesaret lumaur
(Mat 14.34-36)*

⁵³ Nəboŋ lotogam tukot len nabiltiwai, luvahut a Kennesaret ale lokir ei. ⁵⁴ Lumariŋ dan nabot, vəha-sua ŋai nəvanuan gail len naut enan lokəta ləboii. ⁵⁵ Lugam tutur len naut kavkav enan, ale naut lotosəsəloŋ həni ke aYesu totoh lan, lupat alat lotoməsah van həni len namilelit gail. ⁵⁶ Len naut p̄isi aYesu tovi lan, len navile, len nabiltivile, len nəmarireu, loriŋ alaten lotoməsah lupat len naut nəmaket. Loŋiri ke tidam̄ hən ləb̄ibar nasum̄arhət nahurabat san. Ale galit p̄isi lotobari lumaur.

7

*AYesu isor husur nəsa togol nab̄iŋb̄iŋalan len nəvanuan
(Mat 15.1-9)*

¹ Boŋ sua naFarisi mai ahai p̄usan gail hən nalo logəm len naut a Jerusalem hən ləb̄eris aYesu. ² Lobunus ahai susur galevis siYesu lotohan be ləsakəkəsəval. (Navələlit saveveu len nənauan siFarisi gail ³ husur naFarisi mai naJu gail p̄isi am lohusur tin hən naʋide silat ta sutuai toke limaskəkəsəval len naʋide tonor beti loləboi ləb̄ihan. ⁴ Nəboŋ lototəlmam dan nəmaket, asike luhan vir ləb̄elilos.* Lohusur naʋide tosoður am ta sutuai hum nakəkasan hən nab̄iliwai munmun, nab̄iliwai totile mai naketel gail.)†

⁵ Imaienan naFarisi mai ahai p̄usan gail hən nalo lousi ke, “Imabe ahai susur sam̄ gail ləsa husur naʋide sihaʋut sidat gail ta sutuai, ləsa husur naʋide hən nakəkəsəvalan, be luhan nabəta?”

⁶ AYesu ikel mai galit ke, “Gamit mətovi vanuan gəgəras, nəsa mətukele, mətsagole! AIsaiah ekitin nəboŋ tokel ur nasoruan siGot husur gamito ke, “‘Nəvanuan galegai loputsan nahəsagw len nasoran salito, wake len nəlolito, lunau ke notovi naut kəmas.

⁷ Lulotu soðuer hən ginau, loḡusan hən nakelean sinəvanuan, hum tovi lo sagw.’*

⁸ Husur gamito mətugam dan nakelean todaŋ siGot hən mətbehusur tin hən naʋide samit ta sutuai lotovi naḡusanan sinəvanuan ŋai.”

⁹ Ale ikele am mai galit ke, “Gamit mətukad namitisau hən nagelean, husur mətugel tabtab hən nakelean todaŋ siGot hən mətbeil gəgat len naʋide samit ta sutuai. Mətunau ke nakelean san savi natideh a? ¹⁰ Mitinau nəsa aMoses toke, ‘Putsan atəmaŋ mai anam̄ matmat len nənauan sam̄,’* mai ‘Avan ideh tosor tosa vəsa hən atəman o anan, gai timasmat tebut.’* ¹¹ Be gamit mətuke ivoi hən avan ideh b̄ikel mai atəman o anan ke, ‘Nəsa notokade hən nəb̄evi tarhət sam̄, noviol həni tia mai aGot.’ ¹² Imagenan mətuke inor ŋai hən asike evi tarhət setəman mai sinan len nam̄idolan səlaru. ¹³ Ale len naʋide

* **7:4:** Len nasoruan ta Kris, naut egai eləboi b̄ikad namilen ke: asike luhan vir ləb̄ekəkəsə hanian ideh lotoʋuri.

† **7:4:** Len natosian ta sutuai esuhud hən nasoruan toke nab̄iliwai munmun, nab̄iliwai totile, naketel mai nəmel gail. * **7:7:** Isa 29.13 * **7:10:** Exo 20.12; Deu 5.16 * **7:10:** Exo 21.17; Lev 20.9

ta sutuai mættokade, mætugol ke nakelean siGot evi naut kəmas ŋai. Gamit mætugol natit isoḅur tomaienān.”

Natit gail lotogol nəvanuan saveveu
(Mat 15.10-20)

¹⁴ Beti aYesu ekis naluḅoh gəmai. Ikel mai galit ke, “Gamit p̄isi, mətesəsəlon ḡ hən gināu, mətələḅoi nategai. ¹⁵⁻¹⁶ Nəvanuan eḅiḅiḅiḅal len nəḡon aGot mabe? Səkad natideh topat vivile len niben nəvanuan toləḅoi ḡigol ḡeḅiḅiḅiḅal nəḅoḅ natenān toḅis lan. Ao, evi nəsa tovivile dan nəvanuan togol saveveu.”†

¹⁷ Nəḅoḅ aYesu toriḅ naluḅoh ḡ hən ḡevi lohoim, aḡai susur san gail lous kitev namilen nasoruan kəta tomadhakele. ¹⁸ Ale ikel mai galit ke, “Gamit am mətsaləḅoi səḡoti a? Mətsaləḅoi ke natit p̄isi vivile toḅis len niben nəvanuan saləḅoi ḡigol ḡeḅiḅiḅiḅal a? ¹⁹ Husur nəḅoḅ toḅis, səḅis len nəlon, be evi lan natəḅaḅ ale evivile vi lan nalitavtav.” (Nəḅoḅ tokəmaienān, aYesu ikele ke nəḡanian p̄isi iveveu.)

²⁰ Beti aYesu ike, “Evi nəsa tovivile len nəlon nəvanuan togol tosa, saveveu. ²¹ Husur natgalegai logəm len nəlon nəvanuan: nəḡanian tosa, naitian tosa, nəvəḡahan, nəḡoleān ḡ hən nəmatan, ²² naitian toḅur kotov nələḡan, nə-ləḅon-masuḅ-an ḡ hən natite, nəḡoleān sasa gail, nəḡəḅərasan, nəḡide naitian tavtaḅor, nəlon tovəḅəḡah, nasoruan toməḡas nəḡəsan nəvanuan o toməḡas nəḡəsan aGot, nə-patpat-gai-məḡat-an mai namelmelan. ²³ Natgalen p̄isi lotosa logəm len nəlon nəvanuan. Evi natgalenan togol nəvanuan toḅiḅiḅiḅal, saveveu.”

Nadəlomian sepəḡaḅut sua savi Ju
(Mat 15.21-28)

²⁴ AYesu ile məḡat, eriḅ naut enān, evi lan naut gail pəḅadaḅ ḡ hən naut a Tair. Eḅis lohoim sua, be emətəḡhun avan ideḡ ḡeləḅoi ke totoḡ ei. Be edəḡas ḡesusunan naut totoḡ lan.

²⁵ Ikad nəḅəḡaḅut suā ei, nanunun nəməḅoḅut toḅis len anatvavin. Nəḅoḅ nəḅəḅəḅ enān toḅəsəlon ḡ hən ke aYesu totoḡ, vəḡa-sua ḡai egəm ḡ hən, iteḡ bathurien. ²⁶ Evi atoḅtaKris lotopasi len naut a Fonisia a Siria. Eus aYesu ḡ hən ḡeḡut natəḡmat dan anatvavin. ²⁷ AYesu ikel maii ke, “Anatugw gail liḡanukub bai. Sanor ḡ hən nəḅilav kuv nəḅəta ḡinatugw gail ḡ hən nəḅibar ḡ hən van ḡ hən nalipah gail.” ²⁸ Alitenān isor vari ke, “Evoi Nasuḅ, be nalipah gail pipitev am loləḅoi ləḅiḡan nasugḅəta ḡilahutai.” § ²⁹ AYesu ikel maii ke, “Bathut na-sor-vari-an sam̄ tovoi, givan, natəḡmat eriḅ anatvavin, igam dani tia.”

³⁰ Alitenān etəlmam vahim. Ale nəḅoḅ tovi lohoim san isaḅi ke, anatvavin topat məḡau len nəmel, ale natəḡmat tomakuv dani tia.

AYesu igol nəḅut sua imaur

³¹ AYesu eriḅ naut gail pəḅadaḅ ḡ hən nəḅiltivile Tair, iyar tur len nəḅiltivile Siton mai naut a Tekap̄olis van vəḅar Nəḅiltiwai Kalili.** ³² Nəvanuan galevis losəḡar nəḅut sua van ḡ hən aYesu ale loḅiri ḡ hən ḡeriḅ nəvəlan lan. ³³ AYesu esəḡar səḅon ḡ hən vi tut kəkereḡ dan naluḅoh ale esiriv ḡ hən nəḅarḡuvəlan ḡəlaru len nəḡariḅan ḡəlaru. AYesu eḅulai, ibar nameān atenan ³⁴ ale ekəta vi məḡat vi lan nəməv, ekilob ale ikel mai nəḅut ke, “Effata!” (namilen ke, “Səḅav!”). ³⁵ Vəḡa-sua ḡai nəḡariḅan nəḅut ḡəlaru arosəḅav, nameān eməḡala, isor imasil. ³⁶ Ale aYesu ikel buni mai nəvanuan gail ei ke salikel ur nəsa tovisi. Be naut kəmas tokaikai tasi maienan, lukelkel uri am. ³⁷ Galit lumaḅmaḅ vəsa. Luke, “Iḡol ivoi ḡ hən natit p̄isi togole, ale igol alat lotodariḅ ḡulol, losəsəlon mai nəḅut gail, igol lusor.”

† **7:15-16:** Ikad natosian galevis ta sutuai tosuhud ḡ hən naves egai ke: 16 Avan ideḡ tokad nəḡariḅan ḡ hən ḡesəsəlon, tesəsəlon māu! § **7:28:** NaJu gail lokis alat ləsavi Ju ḡ hən nalipah gail ale len naut egai aYesu ike, “Ivoi ḡ hən nəḅevi tarḡət seju gail ḡai.” Ale apəḡaḅut isor vari ke hum ma tokad na-vi-tarḡəte-an ideḡ am ḡ hən ḡevi tarḡət san ḡ hən.

** **7:31:** Naut a Tekap̄olis evi naut tokad navile toḅəḅavur lan.

8

AYesu evəŋan alalumian lotovi 4,000
(Mat 15.32-39)

¹ Len nəboŋ sual am, ikad nabiltiľoh lotogəm ħonħon, ale ləsəkad natideh hən ləbĭhani. AYesu ekis ahai susur gail gəm hən, ikel mai galit ke, ² “Nəlogw itaŋis naluľoh egai bathut lutah mai ginau husur nəmariboŋ totor tia ale ləsəkad natideh hən ləbĭhani. ³ Nəmal ihat galit tia. Nəbesəvat galit van, dereh limatmatioľ husur nametpĭsal, ale galit galevis, naĭsal salit ebəlav, lutoh a tut.” ⁴ Ahai susur san gail lusor vari ke, “Be naut egai ebəbesw, ipat səbon. Avan ideh eləboi ħisaĭ nabəta a be len naut egai tonor hən ħevəŋan alat eg?” ⁵ AYesu eus galit ke, “Mətukad natuhbəta evis?” Luke, “Eməlevru.”

⁶ Beti aYesu ikel mai naluľoh ke lebətah len tan. Ale itariľ nabəta toməlevru, ikel nasipaan, eĭur gail, ilav gail mai ahai susur san gail hən ləbepəpəhun gail van hən naluľoh. Ale lugole. ⁷ Ikad natuhieh evis ŋai lotokade. Nəboŋ aYesu tokel nasipaan hən gail, ikel mai ahai susur san gail ke lepəpəhuni am. ⁸ Nəvanuan gail luhan vəhanukub. Ale ahai susur losəŋon nasughanian topat, gol nəhad eməlevru lopul. ⁹ Ikad alalumian lotovi 4,000 ei.

Nəboŋ lotohan tonon, aYesu esəvat alaten vahim. ¹⁰ Ale vəha-sua ŋai isah len nabot mai ahai susur san gail ale lovi lan naut a Talmanuta.

NaFarisi gail lous taltal hən namerikel sua
(Mat 16.1-4)

¹¹ NaFarisi gail logəm hən aYesu ale lotuĭat vĭtvĭtuh mai. Loləŋon ke tigol nəsaban ŋa lous taltal ke tigol namerikel hən nəmav.* ¹² Nəboŋ tosəsəlon hən natenan, aYesu eŋud habat, ike, “Naur ta daməŋai lous namerikel mabe? Nukel nakitinan mai gamit ke, asike nugol namerikel ideh hən mətberisi boŋ ideh!”

¹³ Ŋa isah təlmam len nabot, eriŋ naut enan, igam tukot len nabiltiwai.

Nayis hiFarisi gail mai siHerot
(Mat 16.5-12)

¹⁴ Ahai susur gail nəlolit iboŋboŋ hən nabəta. Ləsəkad nəhanian ideh len nabot, be natuhbəta sua ŋai. ¹⁵ Ale aYesu isor pusan mai galito, ike, “Mətələləgau hən gamit gabag! Mətekətkəta gol gamito dan nayis hiFarisi gail mai nayis hiHerot Antipas.”

¹⁶ Nəboŋ lotosəsəlon hən natenan lotuĭat vĭtvĭtuh mai galit gabag husur ləsəkad nabəta ideh. ¹⁷ AYesu eləboi nənauan salit tia, ŋa ike, “Gamit mətuhol husur nabəta mətsəkade hən nəsa? Mətsaləboi səhoti, mətsasəsəlon ləboii a? Nəkadumit egəm vönvön a? ¹⁸ Mətukad namətamito be mətodədas mətĭkəta a? Mətukad nədariŋamito, be mətodədas mətbesəsəlon a? Mətsənaul təlmam hən ¹⁹ nəboŋ notoĭur nabəta hilat lotovi 5,000 a? Mətosəŋon nasughanian hən nəhad evis lotopul?” Ale lusor vari ke, “Səŋavur pisan eru.”

²⁰ AYesu eus galit ke, “Ale nəboŋ notoĭur nabəta toməlevru hilat lotovi 4,000, mətosəŋon nasughanian hən nəhad evis lotopul?” Ale lusor vari ke, “Məlevru.”

²¹ Ale eus galit ke, “Be mətsaləboi səhoti sal a?”

AYesu igol ametĭesw sua ekəta

²² Nəboŋ lotobar naut a Petsaita, nəvanuan galevis losəhar ametĭesw sua van hən aYesu, ale loŋir aYesu hən ħibari hən ħekəta. ²³ Ale aYesu etəgau navəlan ametĭesw, esəhari vivile dan navile. Beti eĭulai len namətan gəlaru, eriŋ navəlan gəlar lan ale eusi ke, “Goris natideh m̄au a?”

²⁴ Ametĭesw ekəta təlmam, ike, “Noris nəvanuan lotohum nəhai lotoyaryar.”

* **8:11:** Lunau ke aYesu edədas ħigol namerikel ħegəm len nəmav. Ale ləbėusi hən, nəboŋ ħedədas ħigole, dereh leləboi ləbėkisi hən nəvanuan gəgəras, hum ma leləboi ləbėkot hən sil nəsaban. * **8:18:** Jer 5.21; Eze 12.2

²⁵ Beti aYesu erinj navəlan gəlaru tətəs len namətan ametbesw. Nakətaan etəlmam ale eris natit pisi lumasil. ²⁶ AYesu esəvati vahim, ike, “Sagiyar tur len navile.”†

*APita ikel kot aKristo
(Mat 16.13-20; Luk 9.18-21)*

²⁷ AYesu mai ahai susur gail loriŋ naut a Kalili, lovi lan navile gail lotodar vis naut a Sisarea Filippi. Len nəyaran salit van, aYesu eus ahai susur san gail ke, “Nəvanuan gail luke ginau novi ase?” ²⁸ Luser vari ke, “Galevis luke gotovi aJon Baptais, galevis am luke Elijah, galevis tile am luke ahai kelkel ur sua ta sutuai.” ²⁹ Beti eus galit ke, “Be gamito, mətunau ke ginau ase?” Ale aPita isor vari ke, “Gaiug govi aKristo, aGot totabtabuh lan.”

³⁰ Na aYesu ikai tas galit ke salikel natenan mai avan ideh.

*AYesu epəhav utaut hən nəmatan san
(Mat 16.21-23; Luk 9.22)*

³¹ Len nəboŋ enan aYesu etuḅat hən beḅusan ahai susur san gail ke aNatun Nəvanuan timasləŋon tisa vəsa len natit tisoḅur. Alat lotoil a mō hən nəvanuan gail, aḅiltihai tutumav gail mai ahai pusan gail hən nalo limasmətahuni. Timasmat ale len nəmariboŋ ḅitor timasle məhat dan nəmatan. ³² Ikel pərpə hən natgalenan, ale aPita esəhar aYesu hən ḅisor səḅon maii, etuḅat sor lan husur tokəmaienan. ³³ AYesu ipair, eris ahai susur san gail, ale esivoh len aPita, ike, “Gevi tahw dan ginau Setan! Nənanuan samḅ gail ləsəpat len nəsa aGot toləŋoni, lohuser naləŋonian sinəvanuan ŋai.”

*Na-husur-aYesu-an
(Mat 16.24-28; Luk 9.23-27)*

³⁴ Beti aYesu ekis naluḅoh mai ahai susur san gail gəm həni. Ikel mai galit ke, “Avan ideh ḅeləŋon ke ḅehuser ginau, timaske, ‘Aoa,’ hən nənanuan mai naləŋonian san gabag, timasvus nəhai balbal san, tehusur ginau. ³⁵ Husur avan ideh ḅeləŋon ke ḅetəgau gat nəmauran san gabag, nəmauran san dereh timasig. Be nəmauran san ḅimasig mōs ginau mai na-kel-uri-an tovoi, dereh tikad nəmauran vi sutuai. ³⁶ Nəvanuan ḅikad natit pisi len navile a pan be nəmauran san vi sutuai ḅimasig, imabe? Ikad nəsa? ³⁷ Səkad natideh. Nəvanuan edədas ḅeviol hən natideh hən ḅikad nəmauran enan vi sutuai tətəs am. ³⁸ Husur avan ideh ḅeməmau len ginau mai nasoruan sagw len nəhon naur ta daməŋ egai ləsədaŋ len aGot be lotopul hən nəsaan, aNatun Nəvanuan dereh teməmau len atenan balai nəboŋ ḅegəm mai aŋel siGot gail len nəyalyalan mai namənas seTəman.”

9

¹ Ale ikel mai galit ke, “Nukel nakitinan mai gamit ke gamit galevis məttoil gegai, asike lumat van vəbar ləḅeris nagəmaian hən natohan pipihəlan aGot, nədaŋan han.”

*Namənas kitin siYesu
(Mat 17.1-13; Luk 9.28-36)*

² Nəmariboŋ toməlevtes tonəŋ aYesu esəhar aPita, aJemes mai aJon səḅolito vi məhat len naḅehuh sua tosahsah. Ale len nəholito egəm tile. ³ Nəhon emial hum namityal, nahurabat san egəm pəhw yesyes vabilbil. Epəhapəhw səhor avan ideh len navile a pan toləboi ḅigole.* ⁴ Ale aElijah mai aMoses arovisi hən galito. Aruhol mai aYesu. ⁵ APita ikel mai aYesu ke, “Hai pusan, ivoi hən dattotoh gegai. Namteum hən nəpasvaləval titor, tesua esamḅ, tesua siMoses, mai tesua siElijah.” ⁶ (APita ekəmaienan husur saləboi nəsa ḅikele, husur lomətahw habat.) ⁷ Ale nəmavukasw ikabut gol galito, nadoldol sua egəm len nəmavukasw toke, “Ategai bogai, aNatugw ulumnan notoləmas buni. Səsəloŋ husuri!”

⁸ Losəhoḅut, lokəta garu, ləsaris aMoses mai aElijah am. Be loris aYesu ŋai totoh mai galit ei.

† **8:26:** Len natosian galevis ta sutuai ike, “Givahim, be len navile sagikel nəsa tovisi hən gaiug mai avan ideh.”

* **9:3:** 2Pit 1.16-18

⁹ Nəboŋ lotopot mariŋ dan naŋehuh, ikai tas galit ke saliwal hən nəsa lotorisi mai avan ideh vir aNatun Nəvanuan bile məhat dan nəmatan. ¹⁰ Imaienan lotəgau gat nəsa aYesu tokele len galit gabag, be luhol danjir husur namilen nasoruan san nəboŋ toke “bile məhat dan nəmatan.”

¹¹ Beti lous aYesu ke, “Ahai pusan gail hən nalo luke aElijah timasgəm a mō. Lokəmaienan hən nəsa?”* ¹² AYesu isor var galit ke, “aElijah egəm a mō hən b̄igol natit p̄isi binor tətəs. Bimaienan, husur nəsa natosian siGot ike aNatun Nəvanuan timasləŋon tisa vəsa len natit tisoḅur ale nəvanuan gail limasmətahuni?”* ¹³ Be nukel mai gamit ke, aElijah egəm tia, ale lugol nəsa suḿan lotoləŋoni həni, hum ŋai natosian siGot tokel husuri.”*

*AYesu igol natətai tokad natəmat imaur
(Mat 17.14-21; Luk 9.37-43a)*

¹⁴ Nəboŋ lototəlmam van hən ahai susur san gail, loris nab̄iltiuvoh lotodar vis galito mai ahai pusan gail hən nalo lotov̄itv̄ituh mai galito. ¹⁵ Nəboŋ naluḅoh lotoris aYesu, luḅaŋ, ale lugam van həni hən ləb̄ike, “Ivoi,” maii. ¹⁶ AYesu eus ahai susur san gail ke, “Mətov̄itv̄ituh mai galit husur nəsa?” ¹⁷ Nəhaḅut sua len naluḅoh isor vari ke, “Hai pusan, nosəhar anatugw ulum̄an gəm hən gaiug. Ikad nanunun tosa sua togol anatugw tovi naḅut. ¹⁸ Nəboŋ natəmat enan totah gati, ekuḅ hən anatugw len tan. Ale nabusun iyau, idesdes batriḅoriḅ, nahumatmat ibari. Nous ahai susur saḿ gail hən ləb̄ehut natəmat be lodədasi.”

¹⁹ AYesu ikel mai galit ei ke, “Gamit ta daməŋai mətəkad nadəlomian ideh! Nitoh mai gamit tebəlav mabe? Mitikad nadəlomian ŋais? Səhar natətai gəmai.” ²⁰ Ale losəhari van hən aYesu. Be nəboŋ nanunun tosa enan toris aYesu, igol nahumatmat ibar natətai, ekuḅ hən natətai len tan gol italtaloŋ, nabusun iyau. ²¹ AYesu eus atəman natətai ke, “Imaiegai ŋais tia?” Isor vari ke, “Etuḅat len nəboŋ tovi tuhtətai ŋai. ²² Vəha-sob̄soḅur tia natəmat ekuḅ həni len nəhab o len nəwai hən b̄igol b̄imat. Gəbələboi gəb̄igol natideh, gevi tarhət sinaməru, nəlōm̄ titaŋis ginaməru.” ²³ AYesu isor vari ke, “Imabe gotoke ‘Gəbələboi gəb̄igole?’ AGot eləboi b̄igol natit p̄isi. Gəb̄ikad nadəlomian, aGot eləboi b̄igol natideh mōs gaiug.”

²⁴ Vəha-sua ŋai atəman atuhtətai ikai ke, “Nukad nadəlomian, be gevi tarhət sagw len nadəlomian sagw toḅuer!”

²⁵ Nəboŋ aYesu toris naluḅoh lotogam gəm həni, esivoh len nanunun tosa, ikel maii ke, “Natəmat gotoḅut, gotodariŋ ḅulol, nukele hən gaiug ke, gimakuv dani! Sageḅis lan boŋ ideh am!”

²⁶ Ale natəmat eis habat, ekuḅ hən natətai hum nahumatmat tobari, ale imakuv dani. Natətai ehum nab̄irimat gol nəvanuan isoḅur ei luke, “Gai imat!” ²⁷ Be aYesu etəgau navəlan natətai, elivi vi məhat, ale natətai eil səḅon.

²⁸ Nəboŋ aYesu tonon̄ ei, evi lohoim ale ahai susur san gail səḅolito logəm həni. Lousi ke, “Imabe namtsaləboi namḅehut natəmat enan?” ²⁹ AYesu isor var galit ke, “Natəmat tomaienən, səkad natideh toləboi ḅehuti, be na-sor-tuḅ-an ŋai.”†

*AYesu isor husur nəmatan san tətəs
(Mat 17.22-23; Luk 9.43b-45)*

³⁰ Beti loriŋ naut enan, luyar tur len naut a Kalili. AYesu emətahun avan ideh ḅeləboi naut lototoh lan, ³¹ husur eḅusan ahai susur san gail. Ikel mai galit ke, “Avan sua

* **9:11:** Mal 3.1, 4.5 * **9:12:** Isa 53.3 * **9:13:** Ahap tovi kiŋ mai asoan, nahəsən aJesepel, arugol risi hən ar̄bigol aElijah b̄imat (1Ki 19.2, 10). AHerot Antipas tovi kiŋ mai asoan, nahəsən aHerotias, arugol aJon Baptais tomat. Len naut egai nəboŋ aYesu tosor husur aElijah, isor husur aJon Baptais. † **9:29:** Natosian galevis ta sutuai luke na-sor-tuḅ-an mai nəhanan eḅuer ŋai.

dereh teriŋ aNatun Nəvanuan len navəlan nəvanuan gail.† Ale dereh ligol timat. Nəboŋ bimat, dereh tile məhat len nəmariboŋ bitor husur nəmatan san.”³² Be galit ləsaləboi səhot namilen nəsa tokele, ale lomətahw, lomətahun ləbeusi həni.

Ase iyalyal səhor galit am?
(Mat 18.1-5; Luk 9.46-48)

³³ Nəboŋ aYesu mai ahai susur san gail lotobar naut a Kapernaum, loḅis lohoim sua. Ale aYesu eus galit ke, “Mətoṽitṽituh husur nəsa len nəyaran metṽisal?”³⁴ Be naut eḅut, bathut metṽisal loṽitṽituh gabag len galit ke ase len galito iyalyal səhor galit ṽisi.³⁵ Ale aYesu ebətah, ekis ahai susur lotovi 12 gəm həni ale ikel mai galit ke, “Avan ideh bike beil a mō len nabunusian siGot, temədaṽ, timassumān naslev, teum salit ṽisi.”³⁶ Beti esəhar natuhtətai, igol eil rivuh len galito. Ale elugumṽ gati, ikel mai galit ke,³⁷ “Avan ideh tohəhaṽur hən natuhtətai sumān egai bitah maii len nahəsagw, gai ehəhaṽur hən ginau nəbitah maii. Ale avan ideh tohəhaṽur hən ginau nəbitah maii, be savi ginau ṽai, ehəhaṽur hən atenan tosəvat ginau.”

Avan ideh samətahun gidato evi tarhət sidato
(Luk 9.49-50)

³⁸ Ale aJon ikel mai aYesu ke, “Hai ṽusan, namtoris avan sua tohut natəmat gail len nahəsam, ale namtukai tasi husur savi ginamit ideh.”³⁹ Ris aYesu toke, “Samtikai tasi! Səkad avan ideh tomadhagol namerikel toləboi bikel natideh tosa husur ginau.⁴⁰ Avan ideh samətahun gidato evi tarhət sidato.⁴¹ Nukel nakitinan mai gamit ke, avan ideh bilav nabiliwai hən nəwai mai gamit len nahəsagw husur mətovi seKristo, nokitin, aGot dereh tilav nakonṽurṽuran mai avan enan.

Nasəharian hən nəvanuan van hən nəsaan
(Mat 18.6-9; Luk 17.1-2)

⁴² “Ale atuhtətai tokad nadəlomian len ginau sumān egai, avan ideh bigol biteh len nəsaan, aGot dereh tipansəm avan enan səhor ləbitahətah hən nabiltivat len naholoan, ale ləbibar həni len tas.‡⁴³⁻⁴⁴ Ale navəlamṽ bigol gəbitech len nəsaan, gita kotovi. Ivoi am hən gəbevi velmētṽ ale bis len nəmauran vi sutuai, səhor gəbikad navəlamṽ ḅeru ale vi lan nəhab nəmatan, nəhab topaŋ vi sutuai.⁴⁵⁻⁴⁶ Ale nariemṽ bigol gəbipes haḅetṽ, teh len nəsaan, gita kotovi. Ivoi am hən gəbevi rimētṽ ale bis len nəmauran vi sutuai, səhor gəbikad nariemṽ ḅeru ale vi lan nəhab nəmatan.⁴⁷ Ale namətamṽ bigol gəbitech len nəsaan, gekis kuvi. Ivoi am hən namətamṽ ḅesua biḅesṽ ale gəbebis len nəmauran vi sutuai, səhor gəbikad namətamṽ ḅeru ale aGot bivar hən gaiug len nəhab nəmatan.⁴⁸ Len naut enan naul lotovis nəvanuan, ləsəmat boŋ ideh, ale nəhab tohan nəvanuan səmat boŋ ideh.*

⁴⁹ “Husur aGot dereh tiṽaditdit nəhab len nəvanuan ṽisi hum datḅidardar hən nətas len nəhanian.**

⁵⁰ “Nətas ivoi, be nabus han bimasig, ḅedube, gigol nabus han tevi tas tətəs mabe?†† Len gamit mitimashum nətas, hən nabus hamit bivoi, hən mətbikad natəmat mai gamit gabag.”*

† **9:31:** Len nasoruan ta Kris naut egai namilen hum ma tovi: Dereh aGot teriŋ aNatun Nəvanuan len navəlan nəvanuan gail. § **9:42:** Nabiltivat enan eməlas habat, natonki esulsul həni hən ḅebul dasdas nawit hən ḅegəm vi flaua. * **9:48:** Isa 66.24 ** **9:49:** Len naut egai namilen hum ma tomaiegai: aGot igol nəvanuan ṽisi lukad nəboŋ galevis lotodaŋ len nəmauran salito, nəboŋ gail lotogol nəvanuan gail lopəḅas hum nəhab togole. Nəboŋ aGot togol tomaienən, isaḅ alat lotovi esan kitin, ale nəboŋ galen lotodaŋ lugol nəvanuan san gail ludaŋ am lan. Be isaḅi am alat ləsavi esan. †† **9:50:** Len naut a Israel, lutoh a tut dan nabitas gol nətas salit savi wai, evi vat. Lotuh dədasi hən ḅekəkereh ale bar həni len nəhanian hən bigol nabus han bivoi. Nəboŋ nəhanian bimanuŋ, luhani, be nəvat a pan savi tas am ale lubar həni len naṽisal. * **9:50:** Mat 5.13; Luk 14.34-35

10

Natiᵛosan

(Mat 19.1-12; Luk 16.18)

¹ Beti aYesu eriᅇ naut enan, evi lan naut a Jutea, iyar lan tarhəwisel Jortan. Naluᵛoh gail logəm həni, ale husur naᵛide san akis, eᵛusan galito.

² NaFarisi galevis logəm həni, luke ligol tisab len nasoruan san ɲa lousi ke, “Len nalo, inor hən naulum̃an betiᵛos hən asoan a?” ³ AYesu eus galit ke, “Len nalo, aMoses ekəmabe mai gamito?” ⁴ Lusor vari ke, “AMoses idam̃ hən naulum̃an bitos gat nalobulat hən natiᵛosan ale səvat nəbareab san vi tut dani.”* ⁵ Ris aYesu tokel mai galit ke, “AMoses itos nalo enan m̃os gamito bathut nəkadumit ihaihai. ⁶ Be len natuᵛatan, nəboᅇ aGot togol natit p̃isi, ‘igol nəvanuan, naulum̃an mai napəhaᵛut.’* ⁷ ‘Husur natenan, naulum̃an dereh teriᅇ atəman mai anan hən b̃eudud mai asoan, ⁸ ale aresua sum̃an artovi niben nəvanuan tosua ɲai.’* Husur arsaru am, arosua ɲai. ⁹ Imagenan, naududan aGot togole, nəvanuan satepəpehuni.”

¹⁰ Nəboᅇ lototəlmam vi lohoim, ahai susur gail lous aYesu husur natiᵛosan. ¹¹ Ale ikel mai galit ke, “Avan ideh totiᵛos hən abareab san ale tolah mai napəhaᵛut ideh am, atenan igol naitian toᵛur kotov nəlahan. ¹² Ale napəhaᵛut betiᵛos hən nəhaᵛut san ale b̃ilah mai naulum̃an ideh am, alitenan igol naitian toᵛur kotov nəlahan.”

AYesu mai atuhlahutai

(Mat 19.13-15; Luk 18.15-17)

¹³ Boᅇ tile am nəvanuan gail losəhar atuhlahutai van hən aYesu hən b̃eriᅇ navəlan len galito. Be ahai susur gail losivoh len atəmalit mai analit gail. ¹⁴ AYesu toris natenan, nəlon ipaᅇpaᅇ. Ikel mai ahai susur gail ke, “Mitidam̃ hən alahutai legəm hən ginou, samtikai tas galito, husur natohan pipihabəlan aGot evi silat lotosum̃an alategai. ¹⁵ Nukel nakitinan mai gamit ke, avan ideh asike b̃ehəhaᵛur hən natohan pipihabəlan aGot sum̃an natuhtətai, imabe? Asike ikade boᅇ ideh!”

¹⁶ Ale len na-ləmas-buni-an san eriᅇ navəlan gəlaru dar vis alahutai. Eriᅇ navəlan gəlar len galito, beti eus aGot hən b̃ivoi hən galito.

Naulum̃an topul hən natite

(Mat 19.16-30; Luk 18.18-30)

¹⁷ Nəboᅇ aYesu toriᅇ naut enan, ivan. Len nəyaran san husur naᵛisal, avan sua igam gəm həni, etəᅇdur bathurien. Eus aYesu ke, “Hai p̃usan gotovoi, nigol nəsa hən nəb̃ikad nəmauran vi sutuai?” ¹⁸ AYesu eusi ke, “Imabe gotokis ginou ke notovoi? Avan ideh savoi, be aGot səᵛon ɲai. ¹⁹ Gaiug goləboi nakelean gail lotodaᅇ lotoke, ‘Sagigol avan ideh timat,* sagigol naitian toᵛur kotov nəlahan, sagevənah, sagelibəᅇ len nakotan, sagegəras avan ideh hən gəb̃ikad natideh esan, geputsan atəmaᅇ mai anam̃ len nənauan sam̃.’”* ²⁰ Ale ikel mai aYesu ke, “Hai p̃usan, nugol natgalen p̃isi tia, tuᵛat len nəboᅇ notovi natətai.” ²¹ AYesu ekətə bunusi, eləmas buni. Ale ikel maii ke, “Gupar tetesua sal. Gia p̃ur hən natit p̃isi gotokade. Viol hən nəvat han mai naməsəl gail hən gəb̃ikad nakonviolan aGot totəgau gati m̃os gaiug len nəmav. Beti gegəm husur ginou.”

²² Nəboᅇ atenan tosəsəloᅇ hən nasoruan enan, nəhon eməraᅇraᅇ. Eləᅇon isa, ivan husur topul hən natit tosəᵛur.

²³ Beti aYesu ekətə garu, ikel mai ahai susur san gail ke, “Idaᅇ habat hən avan topul hən natite b̃eb̃is len natohan pipihabəlan aGot!” ²⁴ Luᵛaᅇ habat len nasoruan san. Be aYesu ikel tasi am mai galito. Ike, “Anatugw notoləmas bun gamito, idaᅇ habat hən avan ideh

* **10:4:** Deu 24.1-4 * **10:6:** Gen 1.27, 5.2 * **10:8:** Gen 2.24 * **10:19:** Nəboᅇ toke Sagigol avan ideh timat namilen ke sagigol avan ideh timat sil nəlol paᅇpaᅇ sam̃ o naləᅇonion sam̃ ɲai. * **10:19:** Exo 20.12-16; Deu 5.16-20

bebis len natohan pipihabelan aGot. ²⁵ Idan habat hen nekamel bebis tur len naburhunil sesod. Idan sehoru am hen nivanuan tokad natite bebis len natohan pipihabelan aGot.”

²⁶ Nəboŋ tokəmaienan, luŋaŋ habat am. Lusorsor mai galit gabag ke, “Bimaienan, as tebis lan? Səkad avan ideh bikad nəmauran vi sutuai!” ²⁷ AYesu ekəta bunus galito, ike, “Len nivanuan gail, galit lodədas ləbigol natenan, avil aGot eləboi bigol natit pisi.” ²⁸ Beti aPita isor vari ke, “Geris, ginamit namtorin natit pisi hen namttohusur gaiug.” ²⁹ AYesu ike, “Nukel nakitinan mai gamit ke, avan ideh torin naim o aŋan gail o aŋavinen gail o atata o anana o anatun gail o nətan mōs ginau mai na-kel-uri-an tovoi, ³⁰ dereh aGot teviol hen natgalenan vəha 100 maii len nəboŋ eg ta daməŋai. Dereh tikad naim gail, aŋan gail, aŋavinen gail, anan gail, anatun gail, nətan isoŋur mai alat ləbemədas buni. Ale len nəboŋ beŋəmai len nəmav, dereh tikad nəmauran vi sutuai. ³¹ Be nivanuan isoŋur lototibau gagai, lotoi a mō, dereh asike lovi natideh, levi ut kəmas; ale isoŋur ləsavi natideh gagai, lotovi ut kəmas, dereh letibau, leil a mō.”

AYesu epəhav utaut hen nəmatan san tətəs
(Mat 20.17-19; Luk 18.31-34)

³² Len nəyaran salit len naŋisal vi Jerusalem, aYesu inad il a mō. Ale ahai susur gail luŋaŋ lan, ale alat lotohusuri lomətahw. Ale aYesu esəhar ahai susur lotovi 12 vi tarhəte. Etuŋat kel mai galit hen natit gail ləbevisi hən asike idareh. ³³ Ike, “Mətesəsələŋ! Datevi məhat vi Jerusalem. Len naut enan avan sua dereh terin aNatun Nəvanuan len navəlan abiltihai tutumav mai ahai ŋusan gail hen nalo. Ale len nakotan salito dereh lisab səhoti ke tipanis, timat. Ale dereh lerin len navəlan alat ləsavi Ju. ³⁴ Dereh lisor vilesi, leŋulaii, lebilas habat hən ale ligol timat. Len nəmariboŋ bitor husur nəmatan san, dereh tile məhat.”

Nausian siJemes mai aJon
(Mat 20.20-28)

³⁵ Beti aJemes mai aJon, anatun aSepeti gəlaru, arogəm hen aYesu. Aruke, “Hai ŋusan, natideh namrbeusi hen gaiug, namruke gigole mōs ginaməru.” ³⁶ Eus gəlaru ke, “Məruke nigol nəsa mōs gaməru?” ³⁷ Arusor vari ke, “Gidam hen ginamər tesua tebətah len nəmatu sam mai togon tebətah len nəmair sam nəboŋ gəbeŋəm vi kin.” ³⁸ Ale aYesu ikel mai gəlaru ke, “Gaməru mərsaləboi nəsa mərtousi. Məroləboi mərbəmun len nabiliwai hen na-ləŋon-isa-vəsa-an nəbəmun lan a? Məroləboi mərbibaptais len nəbaptaisan nəbibaptais lan a?”† ³⁹ Arusor vari ke, “Namroləboi namrbigole.” Beti aYesu ikel mai gəlaru ke, “Nabiliwai nəbəmun lan, dereh məremun lan. Nəbaptaisan nəbibaptais lan, dereh miribaptais lan. ⁴⁰ Be nabətahan len nəmatu sagw o len nəmair sagw, savi len ginau hen nəbikele. Ipat len aGot hen bilav naut eruenan mai galit gai toutaut hen naut eruenan mōs galito.”

⁴¹ Nəboŋ ahai susur lotosəŋavur lotosəsələŋ hen natenan, nəlolit epəŋas aJemes mai aJon. ⁴² ŋa aYesu ekis galit gəm hən, ikel mai galit ke, “Mətoləboi ke alat lotovət nəhes hen ləbeil a mō hen nametbəs gail, lupatpat galit məhat len nədaŋan lotokade təban nivanuan salit gail. Ale len nədaŋan hen na-il-a-mō-an, nivanuan totibau salito, loil a mō hen nivanuan salit gail. ⁴³ Be səmaienan len gamito. Gamit ideh toke tevi vanuan totibau, gai timasgəm vi vanuan na-vi-tarhəte-an samito, nəlon tomədau hum tovi ut kəmas ŋai. ⁴⁴ Ale gamit ideh toke teil a mō hen gamito, gai tegəm vi slev samit pisi. ⁴⁵ Tesumian ŋai aNatun Nəvanuan. Gai sagəm hen nivanuan gail hen ləbevi tarhət san hum galit lotovi ut kəmas. Ao, egəm hen bevi tarhət salito hum gai tovi ut kəmas; egəm hen beviol hen nəmauran san, egəm hen bimət mōs nəmakuvan hen nivanuan tosoŋur dan nəpanismen sil nəsaan salito.”

† 10:38: Len naut egai aYesu inau nəmatan san, be gəlar arsaləboi.

APartimeus tovi metbesw ekata
(Mat 20.29-34; Luk 18.35-43)

⁴⁶ Beti aYesu mai ahai susur san gail lubar naut a Jeriko. Ale nəboŋ lotoriŋ nabiltivile enan, nabiltuluvoŋ lohukur galito. Ametbesw, ebətah len nəgarhəŋisal. (Nahəsan aPartimeus, namilen ke anatun aTimeus. Atenan enjir nəvanuan gail akis hən nəvat.)

⁴⁷ Nəboŋ tosəsəloŋ həni ke aYesu ta Nasaret togəmai, etubət kai ke, “Yesu, anatun siTevit, nəloŋ titaŋis ginau!” ⁴⁸ Nəvanuan isoŋbur losivoh lan hən bəmədau. Be ikai habat am ke, “Anatun siTevit, nəloŋ titaŋis ginau!”

⁴⁹ Nəboŋ aYesu tosəsəloŋ həni, eil. Ike, “Kisi gəmai!” Ale lokis ametbesw ke, “Gehəhaʋur! Gele məhat! Ekis gaiug, gia van həni!” ⁵⁰ Ametbesw ebil kuv nahurabat naut susus san, ile məhat tutut, ivan hən aYesu. ⁵¹ AYesu eusi ke, “Goləŋon nəsa hən nəbigole mōs gaiug?” Ametbesw isor vari ke, “Hai pusan, nuke nekəta!” ⁵² Ale aYesu ikel maii ke, “Givan! Nadəlomian sam igol gumaur.” Vəha-sua ŋai ekəta, ale ehukur aYesu husur naŋisal.

11

AYesu ebis len naut a Jerusalem
(Mat 21.1-11; Luk 19.28-40; Jon 12.12-19)

¹ Nəboŋ aYesu mai ahai susur san gail lotogəm pəpadaŋ hən naut a Jerusalem, pəpadaŋ hən navile Petfas, mai a Petani, lubar Naʋehuh Oliv. Ale aYesu esəvat ahai susur san eru van. ² Ikel mai gəlar ke, “Mərevi lan navile ea. Nəboŋ mərbibari, vəha-sua ŋai dereh mərekəta ris natuhtonki ulumān totahətah ei, avan ideh səsah lan sal. Sah ruḃati ale səhari gəmai. ³ Avan ideh bəus gaməru ke, ‘Mirimab hən natenan?’ Kel maii ke, ‘Nasub eusi gag ŋai be asike idareh tesəvat təlmam həni.’ ”

⁴ Ale gəlaru aruvan. Arusaḃ natuhtonki toil metpisal totahətah len nabopita naim sua, ale arusaḃ ruḃati. ⁵ Nəboŋ artosah ruḃati, nəvanuan galevis lotoil ei luke, “Natuhtonki enan, mərusah ruḃati hən nəsa?” ⁶ Beti arusor var galit hum aYesu tokel mai gəlaru, ale ludam hən arḃesəhari van. ⁷ Arosəhar natuhtonki van hən aYesu, aroḃir hən nahurabat salito len nəmadun ale aYesu ebətah səŋaʋuti. ⁸ Ale nəvanuan isoŋbur luʋolsan nahurabat salit gail husur naŋisal, nəvanuan tile gail ludas pashəhai lotobaŋ lute marireu, lutaii, loriŋ gail husur naŋisal. ⁹ Alat lotoyar a mō hən aYesu mai alat lotoyar a tahw lukai habat ke, “Hosanna!

AGot ivoi hən atenan togəm
len nahəsan Nasub!*

¹⁰ AGot tivoi hən natoŋan togəmai,
natoŋan pipihəlan atəmadat aTevit.

Hosanna! Sal suh aGot len nəmav a məhat buni!”

¹¹ Beti aYesu ebis len naut a Jerusalem, ale evi lan naim siGot. Ekəta garu len natit pisi, be husur namityal igam gole tia, eriŋ naut enan, esəhar ahai susur lotovi 12 vi Petani.

AYesu esivoh len nəhai nafik
(Mat 21.18-19)

¹² Pelan han, dudulan, nəboŋ lotoriŋ naut a Petani, aYesu imalkəkət. ¹³ A tut sal eris nəhai nafik sua tokəsan buni. Ale aYesu ivan hən bisəḃ naʋite lan. Be nəboŋ tobar nəhai enan, səsəḃ natideh lan, be naluhai ŋai, husur savi nəboŋ hən naʋit nafik sal. ¹⁴ Beti aYesu ikel mai nəhai enan ke, “Avan ideh satihan naʋit gaiug boŋ ideh am!” Ale ahai susur gail losəsəloŋ həni.

AYesu ivahvahur naut siGot
(Mat 21.12-13; Luk 19.45-48; Jon 2.13-22)

* 11:9: Psa 118.25-26

¹⁵ Nəboŋ lotobar naut a Jerusalem, aYesu eḅis len naholəvat todar vis naim siGot. Etuḅat hut alat lotoḅur hən natit gail mai alat lotoḅur natit gail ei. Ikovsan natev gail silat lotogəgel hən nəvat mai nəhai bətbətah silat lotoḅur hən nətav gail lotovi man naməsav.*

¹⁶ Ale aYesu sədaḅ hən avan ideh topat natideh ḅiyar tur len naut siGot. ¹⁷ Beti eḅusan. Ikel mai galit ke, “Len natosian siGot ike, ‘Naim sagw dereh lekisi hən naim na-sor-tuḅ-an sinaluḅoh hən nəvanuan naut tiltile gail.’* Be gamit mətugol evi ‘naut susuah sinəvanuan vənvanah gail.’ ”*

¹⁸ Nəboŋ aḅiltihai tutumav gail mai aḅai ḅusan gail hən nalo lotosəsəloŋ hən natenan, ludas ḅisal hən ləḅigol aYesu ḅimat. Lomətahw lan husur naluḅoh ḅisi lotoḅan len naḅusanan san.

¹⁹ Nəboŋ naut togomgom, aYesu mai aḅai susur san gail lovivile dan naḅiltivile.

Nəhai nafik toŋod

(Mat 21.20-22)

²⁰ Len nadudulan luyar van, ḅot pəpadaŋ len nəhai nafik aYesu tosor lan. Loris ke toŋod vəbar nəharhəte len tan.* ²¹ APita inau təlmam hən nəsa aYesu tokele, ale ike, “Hai ḅusan, geris, nəhai nafik gotosivoh lan iŋod.” ²² Na aYesu isor vari, ikel mai galit ke, “Mitikad nadəlomian len aGot. ²³ Nukel nakitinan mai gamit ke, avan ideh ḅikel mai naḅehuh egai ke, ‘Gimakuv, bar hən gaiug len tas!’ ale asike ḅikad nə-lon-uri-an, be ḅədəlomi ke nəsa tokele dereh tevisi, ale dereh timaienan mōs atenan. ²⁴ Imaienan, nukel mai gamit ke, natideh məttousi len na-sor-tuḅ-an, dəlomi ke mətukade tia ale dereh timaienan len gamito. ²⁵⁻²⁶ Ale nəboŋ məttoil, məttosor tuḅ, natideh avan ideh togol tosa hən gamito, məteruḅati dani, hən aTəmamito len nəmav ḅeruḅat nəsaan samit am.”†

Nədaŋan hən na-il-a-mō-an siYesu

(Mat 21.23-27; Luk 20.1-8)

²⁷ Nəboŋ aYesu mai aḅai susur gail lotobar naut a Jerusalem tətəs, aYesu iyaryar len naholəvat todar vis naim siGot. Ale aḅiltihai tutumav gail, aḅai ḅusan gail hən nalo mai alat lotoil a mō hən nəvanuan gail logəm həni. ²⁸ Lous taltal həni ke, “Gukad nədaŋan hən na-il-a-mō-an tomabe hən gotogol natgalen ḅisi? Ase ilavi mai gaiug hən gəḅigol gail?”

²⁹ AYesu isor var galit ke, “Neus natsua bai. Məḅḅisor vari, dereh nikel mai gamito hən nədaŋan na-il-a-mō-an notokade hən notogol natgalenan. ³⁰ Kel mai ginau, na-il-a-mō-an aŋon tokade hən tobaptais, egəm len nəmav o egəm len nəvanuan? Mitikele!”

³¹ Lusor kitevi len galit gabag, luke, “Datḅike, ‘len nəmav,’ dereh tike, ‘ḅimaienan, imabe mətsadəlom aŋon?’ ³² Be datḅike, ‘len nəvanuan,’ nəsa tevisi? Sadatikele.” Lokəmaienan husur lotomətahw len naluḅoh husur len nabunusian sinəvanuan ḅisi, aŋon evi aḅai kelkel ur kitin.

³³ Na lusor var aYesu ke, “Namtsaləḅoii.” Beti aYesu ikel mai galit ke, “Məḅḅəkəmaienan, asike nukel mai gamit hən nədaŋan na-il-a-mō-an notokade hən nəḅigol natgalenan.”

12

Nəḅol ḅusan husur alat lotorentem nəhol nakrep

(Mat 21.33-46; Luk 20.9-19)

¹ Beti aYesu etuḅat sor mai galito len nəḅol ḅusan. Ikel mai galit ke, “Boŋ sua avan sua imabul nakrep len nəhol. Eum hən nəḅod garu lan. Ehir naḅur hən ḅegəm vi naut lotopal dasdas nakrep lan, ale eum hən naut nakətaan təban nakrep a məhat. Beti idaḅ hən nəhol van hən alat lotokətkəta təban nəhol hən ləḅirentem, ale eriŋ naut enan itoh len nəyaran

* **11:15:** Nətav ehum navimal topəhapəhw. * **11:17:** Isa 56.7 * **11:17:** Jer 7.11 * **11:20:** Mak 11.12-14

† **11:25-26:** Natosian galevis ta sutuai losuhud hən naves egai: 26 Be asike məḅḅeruḅati dani, aTəmamit len nəmav asike eruḅat nəsaan samito. Mat 6.14-15.

sua.* ² Nəboŋ nakrep pəpadarj hən ħimen, amahean nəhol esəvat naslev san van hən alat lotorentem nəhol hən ləbepəpəhun naŋit nakrep galevis tovi esan. ³ Avil alat lotorentem nəhol lutah gat naslev san, luŋasi ale losəvati van, iyar səsəlav təlmam. ⁴ Ale amahean nəhol esəvat naslev tile van hən galito. Be alat lotorentem nəhol luŋasŋas nəkadun, lugol isa habat hən naslev gol nahurun isa lan. ⁵ Ale amahean nəhol esəvat naslev tile am van hən galito, be luparu buni. Amahean esəvat isoḅur am, be luŋas galevis mai luparu bun galevis am. ⁶ Amahean nəhol səkad naslev ideh am hən ħesəvati, be ikad anatan tosua ŋai toləmas buni. Esəvat məkot həni van hən galito, ike, ‘Dereh leputsan anaturgw ulumjan len nənauan salito.’ ⁷ Be alat lotorentem nəhol lukel mai galit gabag ke, ‘Atea, dereh tikad nəhol egai nəboŋ amahean nətan ħimat. Datia paru buni hən datḅikad natit pisi bevi esan nəboŋ atəman ħimat.’ ⁸ Ŋa lutah gati, luparu buni, ale lubar həni vivile dan nəhol nakrep.”

⁹ Ale aYesu ike, “Ale, amahean nəhol nakrep dereh tigol nəsa? Dereh tegəm vabun alat lotorentem nəhol, beti tidamj hən nəvanuan tile gail lirentem nəhol nakrep. ¹⁰ Mətsaŋvurunj nategai len natosian siGot a? Ike,

“ ‘Nəvat nəvanuan na-um-im-an gail lotomətahuni,
gai egəm vi vat sua ŋai ħeləboi ħigol naim ħihav mai ħinor.

¹¹ Evi Nasuḅ aGot togol natenan

ale nəboŋ dattorisi, datumanjan len nəsa togole.’ ”*

¹² Beti abiltivanuan hən naJu ludas pısal hən ləḅitah gat aYesu bathut loləboii ke tokel nəḅol pusan enan sil galito. Be lomətahw len naluḅoh ŋa lorin aYesu, luvan.

Nausian husur nətaks
(Mat 22.15-22; Luk 20.20-26)

¹³ Beti abiltivanuan hən naJu lotodas pısal hən ləḅitah gat aYesu, losəvat naFarisi galevis mai galevis len nəpati tovi tarhət siHerot van hən aYesu hən ləḅigol ħisab len nasoruan san. ¹⁴ Logəm hən aYesu ale lukel maii ke, “Hai pusan, namtoləboii ke gotokitin. Nəvanuan ħetibau o bevi naut kəmas savi natideh len gaiug. Goŋusan naḅısal siGot len nakitinan. Gikele, inor m̄au hən datḅevur nətaks van hən aSisa? ¹⁵ Datevuri o asike datoŋvuri?”

AYesu eləboi səhot nausian gəgəras lotousi həni. Ale ikel mai galit ke, “Imabe mətous kitev ginau hum məḅigol nəḅisab len nasoruan sagw? Vusan ginau hən natenarius tovi nakoin hən nətaks.”

¹⁶ Nəboŋ lotolav nakoin gəmai, eus galit ke, “Nəhon ase gagai? Nahəsan ase ipat lan?” Luke, “ASisa.” ¹⁷ Beti aYesu ikel mai galit ke, “Lav mai aSisa nəsa tovi seSisa ale lav mai aGot nəsa tovi siGot.”

Nəboŋ lotosəsəloŋ həni, luḅarj habat len na-sor-vari-an san.

Nəlahan mai na-le-məhat-an dan nəmatan
(Mat 22.23-33; Luk 20.27-40)

¹⁸ Beti naSattiusi galevis lotokel ke na-le-məhat-an dan nəmatan toḅuer, logəm hən aYesu.* Lousi ke, ¹⁹ “Hai pusan, aMoses itos gat nategai m̄os gidato ke, aulumjan ħimat, ale asoan ḅitoh anatan ḅəḅuer, aŋan matmat tilah mai nəbatunau enan hən ħipas anatan aŋan tomat.* ²⁰ Ale ikad alatmiŋan lotoməlevru. Ahai a m̄o ilah be imat, anatan eḅuer. ²¹ Aŋan tohusuri ilah mai nəbatunau ale gai am imat, anatan eḅuer. Aŋalar tohusur gəlaru am imaienan. ²² Alatmiŋan pisi lulah mai napəhaŋut enan be ləsəkad anatulit ideh. Naməkot alitenan tu imat. ²³ Ale len nəboŋ hən na-le-məhat-an dan nəmatan, alitenan dereh tevi asoan ase? Husur galit lotoməlevru pisi lulah maii.”*

* **12:1:** Isa 5.1-2 * **12:11:** Psa 118.22-23 * **12:18:** Uman 23.8 * **12:19:** Deu 25.5-6 * **12:23:** Natosian galevis ta sutuai luke, Ale, nəboŋ ləḅile məhat len nəboŋ hən na-le-məhat-an dan nəmatan, alitenan dereh tevi asoan ase?

²⁴ AYesu isor var galit ke, “Mətusab husur mətsaləboi natosian siGot, mai mətsaləboi nədaŋan san. ²⁵ Husur nəboŋ alat lotomat ləbīle məhat, asike lulah, avan ideh asike idam̄ hən ləbīlah. Be dereh lesur̄m̄an aŋel gail len nəmav. ²⁶ Be mitinau alat lotomat nəboŋ ləbīle məhat. Mətsaʷuruŋ natosian len nalobulat siMoses tohusur nəhai topaŋ a? AGot isor mai a Moses, ike, ‘Gagai ginau novi aGot siApraham, aGot seIsak, aGot siJakop.’† ²⁷ Gai savi aGot silat lotomat, be silat lotomaur. Gamit mətusab habat!”

Nakelean todaŋ tosəhor gail ʷisi
(Mat 22.34-40; Luk 10.25-28)

²⁸ Ahai ʷusan sua hən nalo tosəsəloŋ hən na-sor-ʷalʷal-an enan egəm hən aYesu. Eləboi səhoti ke na-sor-vari-an siYesu ivoi ŋa eusi ke, “Len nakelean todaŋ gail aGot tokel mai gidato, ta be esəhor gail ʷisi?” ²⁹ AYesu isor vari ke, “Nakelean egai esəhor gail ʷisi: ‘Israel mətesəsəloŋ! Nasuʷ aGot sidato, Nasuʷ esua səbōn. ³⁰ Geləmas bun Nasuʷ aGot sam̄ len nəloŋ kavkav, nanunum̄ kavkav, nənauan sam̄ kavkav mai nədaŋan sam̄ kavkav; len gaiug kavkav.’* ³¹ Nakelean sual am ehusuri toke, ‘Geləmas bun nəvanuan totoh pəpadaŋ hən gaiug hum gotoləmas bun gaiug gabag.’ Səkad nakelean ideh todaŋ səhor eru enan.”* ³² Ahai ʷusan enan hən nalo ike, “Gai bolai Hai ʷusan! Gokitin nəboŋ gotoke aGot tosua səbōn ale səkad ideh am be gai səbōn ŋai.* ³³ Datimasləmas buni len nəlodat kavkav, naləboian sidat kavkav mai nədaŋan sidat kavkav; len gidat kavkav. Ale datimasləmas bun nəvanuan totoh pəpadaŋ hən gidato hum dattoləmas bun gidat gabag. Ivoi hən datʷigol natgalenan səhor naviolan ideh datʷetutumav həni mai natit ʷisi am datʷevoli həni mai aGot.”*

³⁴ Nəboŋ aYesu tosəsəloŋ hən na-ləboi-səhoti-an len na-sor-vari-an sitenan, ikel maii ke, “Gaiug gəsatoh a tut dan natohan pipihəbələn aGot.” Ale len nəboŋ enan van, səkad avan ideh tokad na-il-ʷuri-an hən ʷeus nausian ideh həni am.

Naʷusanan husur aKристо
(Mat 22.41-46; Luk 20.41-44)

³⁵ Nəboŋ aYesu toʷusan len naholəvat todar vis naim siGot, eus galit ei ke, “Imabe ahai ʷusan gail hən nalo luke aKристо, aGot totabtabuh lan, esua len nəpasusan siTevit, anatun siTevit? ³⁶ Husur len aNunun aGot, aTevit ike, “‘Nasuʷ aGot ikel mai aMasta sagw ke, “Gebətah təban ginau, len navəlagw nəmatu

vir nəberin̄ aenemi sam̄ gail pipit nariem̄ gəlaru

hən ləbēvi ut kəmas.”*^{*}

³⁷ ATevit m̄au ekisi hən ‘aMasta.’ Imaienan, imabe evi anatun siTevit?”

Nabiltiluʷoh lohəhəʷur hən lotosəsəloŋ hən aYesu tokəmaienan.

Naləgəuan husur ahai ʷusan gail hən nalo
(Mat 23.1-36; Luk 20.45-47)

³⁸ Ale len naʷusanan siYesu ike, “Mətələləgau. Ahai ʷusan gail hən nalo salemədas gamito. Loləmas ləbəsun nahurabat tobəlav. Loləmas nəvanuan ləbike, ‘Ivoi’ mai galito len naut nəmaket. ³⁹ Loləmas ləbətətah len nəhai bətətah tovoi ŋai len naim nəbōnʷonan. Ale loləmas ləbətətah rivuh len nəhanan gail. ⁴⁰ Lulav kuv ʷis naim mai nasugsugur sibatunau pəhəʷut gail, be len nagəgərasan salito len nəhon nəvanuan gail, lusor tuʷ ebəbəlav. Alatenan dereh lipanis səhor alat ləsəmaienan.”

Naviolan sibatunau
(Luk 21.1-4)

† **12:26:** Exo 3.1-6. Len naut egai aYesu ikel mai galit ke, aApraham, aIsak mai aJakop lumaaur mai aGot, ləsəmat.

* **12:30:** Deu 6.4-5 * **12:31:** Lev 19.18 * **12:32:** Deu 4.35, 6.4; Isa 45.6 * **12:33:** Deu 6.5; Lev 19.18; Hos 6.6

* **12:36:** Psa 110.1

⁴¹ Nəboŋ aYesu tokəmaienan tonon, ebətah pəpadaŋ hən nabokis topat ei, nəvanuan gail lotobubulah vat lan len naim siGot. Ekəta bunus nəvanuan gail nəboŋ lotobubulah vat salito len nabokis enan. Nəvanuan isoḅur lotopul hən nəvat lobulan isoḅur lan. ⁴² Be nəbatunau naməsal sua egəm riŋ natuhkoin eru artovi kopa. ⁴³ Beti aYesu ekis ahai susur san gail gəm həni. Ike, “Nukel nakitinan mai gamit ke, nəbatunau naməsal enan, nabulahan san esəhor galit p̄isi am lotobubulah vi lan nabokis enan. ⁴⁴ Husur galit loviol kinit nəvat dan tosoḅur lotopul həni. Be alitenan, naut kəmas tovi məsal, eviol hən natit p̄isi san hən ḅimaur lan.”

13

AYesu epəhav utaut

(Mat 24.1-14; Luk 21.5-19)

¹ Nəboŋ aYesu toriŋ naholəvat todar vis naim siGot, ahai susur sua san ikel maii ke, “Geris! Hai p̄usan geris nabiltivat galegai! Geris nabiltiim gail!” ² AYesu ikel maii ke, “Ivoi. Goris nabiltiim galegai, be dereh gail p̄isi limasirsir, asike ikad nəvat ideh ḅepələh len nəvat ideh am.”

³ Ale aYesu evi lan Naṽehuh Oliv, ebətah, ekəta tukot van hən naim siGot. APita, aJemes, aJon, aAdru logəm sor səḅolit maii. ⁴ Lousi ke, “Gikel mai ginamito. Natgalen gotokele, levisi ŋais? Dereh tikad nəsa ḅəṽusani ke natgalen p̄isi pəpadaŋ lisarpoh?”

⁵ AYesu isor var galito. Ike, “Mətelələgau hən gamito. Avan ideh sategəras gamito.

⁶ Nəvanuan tisoḅur dereh legəm len nahəsagw, like, ‘Ginau bogai, aKristo.’ Ale dereh legəras nəvanuan tisoḅur am. ⁷ Be mətḅesəsəloŋ hən nəḅalan mai na-kel-uri-an hən nəḅalan gail, sa-nələomit tetuhatuh. Natgalenan limasvisi, be nəboŋ naməkot sagəm sal. ⁸ Naluṽoh hən nəvanuan naut sua dereh ligol nabiltibalan mai naluṽoh hən nəvanuan naut tile, ale nəvanuan sekiŋ gail dereh libal mai nəvanuan sekiŋ tile gail. Dereh tikad nabiltidu gail husur naut gail. Ale dereh nəhanian teḅuer len naut gail. Natgalenan lohūm natubatan hən napəŋasan hən nəpasusan.

⁹ “Be mətelələgau hən gamito. Dereh likot hən gamito len nəkaunsel gail. Ale len naim naḅonḅonan dereh lebilas habat hən gamito. Ale dereh məteil len nəhon nəgavna mai nakiŋ gail m̄os ginau hən mətḅikel kot ginau len nəholito. ¹⁰ A tahw hən nəboŋ naməkot, nəvanuan sagw gail dereh limaskel ur na-kel-uri-an tovoi mai naluṽoh hən nəvanuan naut tiltile p̄isi. ¹¹ Nəboŋ ləḅitah gat gamito, kot hən gamito, samtinau masuṽ hən nəsa mətḅikele. Len namityal enan mitikel nəsa aGot ḅikel mai gamit ŋai. Husur savi gamit mətḅisor be aNunun aGot dereh tisor. ¹² Nəvanuan dereh teriŋ aṽan len navəlan alat lotoil a m̄o hən ḅimat, atata dereh timagen hən anatun hən ḅimat, ale alahutai dereh lile məhat, pair dan analito mai atəmalito hən nakotan ḅeriŋ alatmisoan gail ləḅimat. ¹³ Nəvanuan p̄isi dereh lemətahun bun gamito bathut nahəsagw məttokade. Avil avan ideh ḅidaŋ len ginau, ḅikad nə-daŋ-ḅuri-an van vəbar nagilen, dereh aGot tilav kuvi hən ḅikad nəmauran vi sutuai.

Natit tomədas naut tolo

(Mat 24.15-28; Luk 21.20-24)

¹⁴ “Nəboŋ mətḅeris natit aGot tomətahun buni, natit tosa masuṽ tomədas bun natit isoḅur, nəboŋ mətḅeris toill len naut sanor hən toill lan, (gaiug gotoṽuruŋ nategai geṽuruŋ ləḅoi), beti alat len naut a Jutea, ligam tutut vi lan naṽehuh gail.* ¹⁵ Nəvanuan ḅiŋavḅav məhat len navurun naim, timasgam tutut dan naim san, satevi pan hən ḅeḅis lohoim hən ḅilav kuv natideh. ¹⁶ Ale nəvanuan ḅitoh marireu, satetəlmam vahim hən ḅilav nahurabat ideh. ¹⁷ Len nəboŋ enan nəmauran dereh tidaŋ vəsa habat hən apəhaṽut ideh totian o

* 13:14: Dan 9.27, 11.31, 12.11

tovəhasus. ¹⁸ Be mitisor tuṽ ke natgalenan salevisi len nahəbati naut susus. ¹⁹ Husur len nəboŋ natgalen ləḃevisi, na-ləŋon-isa-vəsa-an maienan savisi len natuḃatan hən natit ʔisi aGot togole nəboŋ toum hən navile a pan van vəbar nəboŋ ta daməŋai, ale asike evisi tətəs am boŋ ideh.* ²⁰ Asike aGot tagol na-ləŋon-isa-vəsa-an tamidol len nəboŋ galenan, nəvanuan ʔisi lətəmat. Avil aGot dereh tigol na-ləŋon-isa-vəsa-an sinəvanuan ʔisi temidol mōs alat, gai tolekis hən galito, lotovi esan. ²¹ Beti avan ideh ḃikel mai gamit ke, ‘Məteris, aKristo bogai!’ o ‘Gai saga!’ samtedəłomi. ²² Husur akristo gəgəras gail mai ahai kelkel ur gəgəras gail dereh levisi. Dereh ligol namerikel gail nəvanuan gail ləḃiʔaŋ habat lan. Lətaləboi lətagəras nəvanuan gail aGot tolekis hən galito, dereh lətagole len namerikel galenan. ²³ Be gamit, mətələləgau! Nukel natit ʔisi mai gamit tia a tahw hən ləḃevisi.”

Nagəman siNatun Nəvanuan
(Mat 24.29-31; Luk 21.25-28)

²⁴ AYesu isor am, ike, “Be nəboŋ na-ləŋon-isa-vəsa-an hən nəboŋ galenan ḃinoŋ, ‘dereh namityal timotmot, mai nahəbati asike emial; ²⁵ dereh naməso gail lerus vi pan dan nəmav mai natit gail lotokad nədaŋan len nəmav dereh lekurkur habat.’* ²⁶ Beti dereh məteris nagəman siNatun Nəvanuan len nəmavukasw len nabiltidaŋan mai nəyalalan.* ²⁷ Dereh tesəvat aŋel san gail vi lan naut ʔisi len navile a pan kavkav hən ləḃitariv ḃonḃon hən alat aGot tolekis hən galito hən lotovi esan.*

Nasoruan kəta husur nəhai nafik
(Mat 24.32-35; Luk 21.29-33)

²⁸ “Ivoi hən mətḃeləboi səhot natsua nəhai nafik ḃeṽusani: Nəboŋ nəpashət nafik səmasmas am be todumōh, mətələboii ke nahəbati naut pudpud egəm pəpadaŋ. ²⁹ Imagenan, nəboŋ mətḃeris nəsarpoŋan hən natgalen ʔisi notosor husuri, dereh mətələboii ke, natəlmaman siNatun Nəvanuan satogəmai, ehum gai toil bopita tia. ³⁰ Nukel nakitinan mai gamito, naur egai asike lumat vəbar natgalen ʔisi ləḃisarpoh. ³¹ Nəmav mai navile a pan dereh arimasig, be nasoruan sagw gail asike lumasig boŋ ideh.

Nəmariboŋ mai namityal, avan ideh saləboii
(Mat 24.36-44)

³² “Nəmariboŋ enan o namityal enan, avan ideh saləboii. Aŋel gail len nəmav mai aNatun aGot, galit ləsaləboii, avil aGot aTata, gai səḃon ŋai eləboii. ³³ Mətələləgau! Mətəhulahul! Husur mətəsaləboi namityal enan ke ŋais. ³⁴ Nagəman siNatun Nəvanuan imaiegai ke: Ikad avan sua toyar len nəyaran sua. Nəboŋ toriŋ naim san, eriŋ natit ʔisi mai naut san len navəlan naslev san gail. Ikel mai galit viususua nauman salit səḃolito, ale ikel buni mai naslev tokətkəta kəkol hən nabopita ke timashulahul. ³⁵ Imagenan, mətəhulahul! Husur mətəsaləboi namityal amahean naim ḃetəlmam, len naut məḃau, len natuḃloh len mariug, namityal natoulumān bekəkəraiko o len nadudulan somilan. ³⁶ Amahean naim ḃevisi vəha-sua ŋai, satisab gotopatmari. ³⁷ Nəsa notokel mai nəvanuan ʔisi, nukel mai gamit am ke, mətəhulahul!”

14

Luke litah gat aYesu
(Mat 26.1-5; Luk 22.1-2; Jon 11.45-53)

¹ Ale nəPasova mai Nəhanan hən nabəta səkad nayis lan aripat hois. Abiltihai tutumav mai ahai ʔusan gail hən nalo, ludas ʔisal hən nagəgərasan, hən ləḃitah gat aYesu hən

* 13:19: Dan 12.1 * 13:25: Hən naves 24-25, ris Isa 13.10, 34.4; Eze 32.7; Jol 2.10 * 13:26: Dan 7.13 * 13:27: Deu 30.4; Neh 1.9

læbigol ðimat. ² Be luke, “Sadatigole len nēhanan hæn nēPasova hæn asike nēvanuan gail læbeluʋoh beti ðal taʋtaʋor mēdas natit gail.”

Napəhaʋut evəhas aYesu a Petani
(Mat 26.6-13; Jon 12.1-8)

³ Len nēboŋ enan, aYesu itoh len naut a Petani len naim seSimon tokad naleprosi a mō. AYesu ipat hæn nēgarin tarhətev. Ale napəhaʋut sua tolav nabotel lotoum hēni hæn nēvat topəhw, egəm hæn aYesu. Nabotel enan epul hæn naoil pəhpəhas tosusau, nēvat han totibau, ale alitenan ilaʋul nabuŋon nabotel, eʋiri len nəkadun aYesu. ⁴ Nēvanuan galevis ei nəlolit ipaŋpaŋ ale lusor mai galit gabag ke, “Eʋir kəmas hæn nēhai pəhas egai sil nəsə? ⁵ Taʋur hēni, tēlav nēvat tasəhor naʋurpūran hæn nasihau tosua ale taviol hēni mai naməsəl gail.” Ale losivoh masuʋ len alitenan.

⁶ Ris aYesu toke, “Samtekəmaien hēni! Imabe mətōmədasi! Gai igol natit tokab hæn ginau. ⁷ Husur naməsəl gail lutoh akis mai gamito, ale nēboŋ mətʋeləŋoni mətōləboi mətʋigol navoian van hæn galito. Be ginau, asike nutoh tabtab mai gamito.* ⁸ Len nəsə tokade ŋai, alitegai igol nəsə toləboi ðigole. Eʋir nēhai pəhas len nibegw hæn ðeutaut hēni vir natətavunan sagw. ⁹ Nukel nakitinan mai gamit ke, len naut pisi len navile a pan lotokel na-kel-uri-an tovoi lan, dereh linau gat nəsə alitegai togole ale lihol husuri.”

Na-sor-utaut-an seJutas
(Mat 26.14-16; Luk 22.3-6)

¹⁰ Beti aJutas Iskariot, gai tosua len tosəŋavur pisan toru, ivan hæn nabiltihai tutumav gail hæn ðeriŋ aYesu len navələlito. ¹¹ Lohəhaʋur hæn lotosəsəloŋ hēni, ale lukel gati ke dereh leviol hæn nēvat nasilva maii. Ŋa aJutas idas pīsal hæn ðeriŋ aYesu len navələlito.

AYesu ihan nēhanan hæn NēPasova mai ahai susur san gail
(Mat 26.17-25; Luk 22.7-14, 21-23; Jon 13.21-30)

¹² Len nēmariboŋ metəkav hæn Nēhanan hæn nabəta səkad nayis lan, evi nēboŋ hæn natutumavan hæn nasipsip NēPasova. Ale ahai susur san gail lous aYesu ke, “Guke namtevi be hæn namtʋeutaut hæn nēhanan hæn nēPasova hæn gəʋihani?”

¹³ Ale aYesu esəvat ahai susur san eru, ikel mai gəlar ke, “Mərevi lan nabiltivile, dereh mərebubur mai naulumān topat nabiliwai, ale mərehusuri. ¹⁴ Naim ideh ðeʋis lan, mirikel mai amahean naim ke, ‘Ahai pusan eusi ke, “Narum simetʋos gai be? Nuke nihan Nēhanian hæn nēPasova mai ahai susur sagw gail ei.”’ ¹⁵ Atenan dereh teʋusan gaməru hæn nabiltirum a məhat tokad natit pisi dattoləŋoni. Məreutaut vir gidat ei.”

¹⁶ Alaruenan aruvan dani, aroʋis len nabiltivile, ale arusaʋ natit pisi hum aYesu tokel mai gəlaru. Ale aroutaut hæn nēhanan hæn nēPasova.

¹⁷ Nēboŋ namityal tomasur aYesu mai ahai susur lotovi 12 lubar naim enan. ¹⁸ Nēboŋ lotopat tarhəgarilito tēban natev, luhan ale aYesu ike, “Nukel nakitinan mai gamit ke, gamit sua tohan mai ginau dereh teriŋ ginau len navəlan aenemi sagw gail.”*

¹⁹ Loləŋon isa habat ale galit ʋisusua lousi ke, “Ginamit ta be lai? Savi ginau a?”

²⁰ Ale ikel mai galit ke, “Evi gamit sua məttovi 12. Gamit sua tohan katəʋol mai ginau len nasiloh. ²¹ ANatun Nēvanuan dereh timasmat hum lototos husuri a mō, avil atenan ðeriŋ aNatun Nēvanuan len navəlan aenemi san gail, nēmauran san tisa vəsə tibatbat! Dereh tipanis habat. Tavoi am hæn atenan ke anan asike təpasi!”*

Nēhanian məkot siNasub
(Mat 26.26-30; Luk 22.14-20; 1Kor 11.23-25)

²² Nēboŋ lotohanhan sal, aYesu ilav nabəta, ale esipa lan, eʋuri, beti ilavi mai galito, ike, “Lavi; nibegw bogai.”

* 14:7: Deu 15.11 * 14:18: Psa 41.9 * 14:21: Psa 22.2-19; Isa 53

²³ Ale nəboŋ tolav nabiliwai topul hən nəwain, esipa həni. Ilavi mai galito, ale galit p̄isi lomun lan. ²⁴ Ale ikel mai galit ke, “Nəda hagw bogai, aGot tota gat na-kel-gati-an san lan mai nəvanuan san gail. Nəda eg hagw dereh tisel len nəmatan sagw m̄os nəvanuan tosobur.* ²⁵ Nukel nakitinan mai gamit ke, nəwain egai, len natohan pipihabəlan aGot, nəwain eg dereh tiveveu, ale gagai van asike nomun nəwain egai van vəbar nəboŋ nəbēmuni mai gamit ei.” ²⁶ Beti lokəkai hən nəbē hən nalotuan ale lovivile, lovi lan Nəvehuh Oliv.

*AYesu epəhav utaut hən na-sor-mətahuni-an sePita
(Mat 26.31-35; Luk 22.31-34; Jon 13.36-38)*

²⁷ Ale aYesu ikel mai galit ke, “Gamit p̄isi dereh mitigam dan ginau. Husur natosian siGot ike,

“Dereh niṽabun nəvanuan nasipsip,
ale nasipsip gail ligam ṽisusua.*”

²⁸ Be nəboŋ nəbimat ale aGot ḅigol nəbīle məhat dan nəmatan, dereh neil a m̄o hən gamito vi lan naut a Kalili.”

²⁹ Be aPita ikel maii ke, “Naut kəmas galit p̄isi ləḅigam dan gaiug, asike nigole!”

³⁰ AYesu isor vari ke, “Nukel nakitinan mai gaiug ke, daməŋjai, len nalenmariug egai, a tahw hən natoulum̄an ḅekəkəraiko vəha-ru, dereh gikel vəha-tor həni ke gəsaləboi ginau.”

³¹ Be aPita isor təvah ke, “Aoa! Sss! Naut kəmas nəbimat mai gaiug, asike nukel ke nəsaləboi gaiug!” Ale galit p̄isi am lokəmaienan.

*AYesu isor tuṽ a Ketsemane
(Mat 26.36-46; Luk 22.39-46)*

³² Len nəyaran salito lubar naut nalilioliv, nahəsan naut enan Ketsemane. Ale aYesu ikel mai ahai susur san gail ke, “Mətebətah gegai, nia sor tuṽ.”

³³ Esəhar aPita, aJemes mai aJon van ale nənauan san etuḅat tuhatuh habat, nəlon isa vəsa. ³⁴ Ale ikel mai galit ke, “Nulolosa masuṽ! Ehum nalolosaan sagw etəgau gat nəlogw van numat! Mititoh gegai, mitilele!”

³⁵ Nəboŋ toyar van kəkereh am, ipat len tan ale isor tuṽ. AYesu eus nəp̄isal ideh hən ḅimakuv dan namityal hən na-ləŋon-isa-vəsa-an. ³⁶ Ike, “Appa, Ita, goləboi gəḅigol natit p̄isi. Lav kuv nabiliwai hən na-ləŋon-isa-vəsa-an egai dan ginau.* Wake sagigol nəsa notoləŋoni, gigol nəsa gaiug gotoləŋoni ŋai.”

³⁷ Beti etəlmam van hən ahai susur lototor, isaḅ lotopatmari. Ale ikel mai aPita ke, “Simon, gupatmari a? Gəsaləboi gəḅilele len nəhaua tosua ŋa? ³⁸ Mətehulahul. Mitisor tuṽ hən asike mətbiteh len nəsaan totaltal ke mətehusuri. Naut kəmas nəlomito eləŋon ḅigol nəsa tonor, nibemit sədaŋ, edədasi.”

³⁹ Ale ivan vasor tuṽ tətəs am. Na-sor-tuṽ-an san ep̄itoṽ hən tomadhakele. ⁴⁰ Nəboŋ tosor tuṽ tonəŋ etəlmam tətəs, isaḅ lotopatmari husur namətalit inoṽ masuṽ. Evəŋon galito, be ləsaləboi nəsa ləḅikel maii.

⁴¹ Len natəlmaman na-vəha-tor-an siYesu, ikel mai galit ke, “Mətupat, mətuŋavŋav sal a? Nəpatan tinəŋ! Namityal egəm tia. Məteris, avan sua dereh teriŋ aNatun Nəvanuan len navəlan nəvanuan nəsaan gail ta bogai. ⁴² Mitile məhat, dativan. Məteris, atenan ḅeriŋ ginau len navəlalito satogəm pəpadaŋ.”

*Lutah gat aYesu
(Mat 26.47-56; Luk 22.47-53; Jon 18.3-12)*

⁴³ Nəboŋ aYesu tosorsor sal, aJutas tosua len toseŋavur pisan toru, egəmai. Itah mai naluṽoh lototəgau naḅu nəbalan mai nəbatw gail. Abiltihai tutumav gail mai ahai p̄usan

* 14:24: Exo 24.8; Jer 31.31-34 * 14:27: Zec 13.7 * 14:36: Len nasoruan ta Aram, aAppa evi aTata.

gail hən nalo mai alat lotoil a mō hən naJu gail losəvat naluṽoh enan. ⁴⁴ Ale aJutas isor utaut hən naṽusarian sua mai galit a mō, ike, “Nəboṅ nəbesuñ nətarhon atenan, gai bolai. Tah gati. Səhari van, satigam yav.” ⁴⁵ Vəha-sua ŋai aJutas ivan hən aYesu, ike, “Ivoi Hai pusan!” ale esuñ nətarhon.

⁴⁶ Ale logəm hən aYesu, lutah gati. ⁴⁷ Be len galit lototah mai aYesu, sua eliv kuv naḅu nəḅalan san, eḅil hənī van hən naslev seḅiltihai tutumav, ita kotov nədarinjan. ⁴⁸ Beti aYesu ikel mai galit ke, “Imabe mətogəm, lav naḅu nəḅalan mai nəbatw gail gəmai, hən mətḅitah gat ginau hum notovi vanuan nəḅalan toḅal mai alat lotoil a mō? ⁴⁹ Len nəmariboṅ pisi nutah mai gamito, noḅusan len naholəvat todar vis naim siGot. Imabe mətsətah gat ginau ei? Avil timasmagenan hən natosian siGot ḅisarpoh.”* ⁵⁰ Beti ahai susur pisi san loriṅi, lugam dani.

⁵¹ Ikad nəmantuhmar sua tohusur aYesu ei, toruṅ gol gai tia hən nəkaliko nalinen. Nəboṅ lototah gati, ⁵² igam ḅur malmal dan galito, riṅ nəkaliko san ipat mai galito.

NəSanhitrin lukot hən aYesu

(Mat 26.57-68; Luk 22.54-55, 63-71; Jon 18.13-14, 19-24)

⁵³ Beti naluṽoh losəhar aYesu van hən naim seḅiltihai tutumav. Ale aḅiltihai tutumav gail mai alat lotoil a mō hən naJu gail mai ahai pusan gail hən nalo luḅonḅon ei. ⁵⁴ Be aPita ehusuri, iyar a tut dani vəbar toḅis len naholəvat todar vis naim seḅiltihai tutumav. Ale ebətah ei, etitileh mai alat lotokətkəta kəkol hən naim siGot.

⁵⁵ Aḅiltihai tutumav gail mai nəSanhitrin pisi ludas kel-koti-an ideh toke aYesu toḅur kotov nalo hən ḅimat sile. Be ləsəsəḅ ideh. ⁵⁶ Nəvanuan isoḅur lolibliboṅ husur aYesu be nəSanhitrin isaḅi ke nakelean salit gail ləsəpitoṽ. ⁵⁷ Galevis loil vi məhat, lukel nalibliboṅjan egai husur aYesu, ⁵⁸ luke, “Namtosəsəloṅ hən ategai toke, ‘Ginau dereh niləpuḅul naim siGot egai nəvanuan lotoum hənī, ale dereh neum tətəs hən tile len nəmariboṅ titor, nəvanuan lotodədas ləḅeum hənī.’ ”* ⁵⁹ Be nakelean salit gail am ləsəpitoṽ.

⁶⁰ Beti aḅiltihai tutumav ile məhat rivuh len galito. Ikel mai aYesu ke, “Imabe gəsakel natideh hən gəḅetətəs gole gaiug? Nəsa lotokele ekitin a?” ⁶¹ Be aYesu sasor, sasor vari.

Ale aḅiltihai tutumav eusi ke, “Govi aKristo a? Govi aNatun Atenan tonor hən nə-sal-suhi-an a?”

⁶² AYesu ike “Ginau bogai. Ale dereh məteris aNatun Nəvanuan ḅebətah len navəlan nəmatu siGot tovi aḅiltidəjan. Dereh məteris ḅegəmai len nəmavukasw hən nəmav.”*

⁶³ Beti aḅiltihai tutumav, nəhon eməkanun taṽtaṽor, itar nahurabat san hən ḅəṽusan tomətahun nasoruan enan siYesu. Ike, “Imabe datoləṅon nəvanuan ideh am hən ḅikel kot nəsaan sitegai? ⁶⁴ Gamit mətosəsəloṅ hən tosor mədəs aGot! Gamit mətunau mab hənī?”

Galit pisi lusaḅ səhoti ke tonor hən ḅimasmə.* ⁶⁵ Beti galevis lotuḅat ṽulai aYesu, lukabut gol nəhon, lotuhi, lukel maii ke, “Gepəhav utaut!” Ale alat lotokətkəta kəkol hən naim siGot luṽosi, lotuhi.*

APita ike saləboi aYesu

(Mat 26.69-75; Luk 22.56-62; Jon 18.15-18, 25-27)

⁶⁶ Len namityal enan, aPita itoh a pan sal len naholəvat todar vis naim. Ale natəbarehreh sua tovi slev seḅiltihai tutumav iyar tukot. ⁶⁷ Nəboṅ toris aPita totitileh, ekəta bunus vahvahuri ale ike, “Gaiug gutah mai aYesu ta Nasaret.”

⁶⁸ Be aPita ike sakitin. Ike, “Nəsaləboi nəsa gotosor husuri! Nəsaləboi səhoti.” Ale iyar van hən nametləkau. Beti natoulunjan ekəkəraiko.†

⁶⁹ Nəboṅ alitenan tovi slev torisi ei, etuḅat kel tasi am mai alat lotoil ei ke, “Ategai evi galit sua.” ⁷⁰ Be aPita ikel tətəs hənī ke sakitin.

* **14:49:** Isa 53.7-12; Zec 13.7 * **14:58:** Jon 2.19 * **14:62:** Psa 110.1; Dan 7.13 * **14:64:** Lev 24.16 * **14:65:** Isa 50.6 † **14:68:** Natosian galevis ta sutuai ləsake Beti natoulunjan ekəkəraiko.

Sədareh alat lotoil pəpadaŋ lukel mai a Pita ke, “Ekitin, gaiug govi galit sua, husur gaiug am govi auleKalili.”

⁷¹ APita ikel tasi ke sakitin, ita gati ke nəsa tikele evi nakitinan. Ike, “Len nahəsan aGot nokitin, ginau nəsaləboi atenan məttosor husuri. Asike nəbəkيتين, aGot tipansem ginau!”

⁷² Vəha-sua ŋai natoulum̄an ekəkəraiko tətəs am. Beti aPita inau təlmam hən nəsa aYesu tokel maii ke, “A tahw hən natoulum̄an bəkəkəraiko vəha-ru, dereh gikel vəha-tor həni ke gəsaləboi ginau.” Ale nəlon aPita isa, itaŋ.

15

AYesu len nakotan sePilate

(Mat 27.1-2, 11-14; Luk 23.1-5; Jon 18.28-38)

¹ Pelan han, dudulan somilan, abiltihai tutumav gail, alat lotoil a mō hən naJu gail, mai ahai pusan gail hən nalo; nəSanhitrin kavkav luḅonḅon hən ləḅisor utaut. Lubaŋis gat aYesu, losəhari van hən aPilate, loriŋi len navəlan. ² APilate eus aYesu ke, “Gaiug govi Kiŋ seJu gail a?”

AYesu isor vari ke, “Gai bol gotokele.”

³ Abiltihai tutumav gail loil hirhir ke aYesu togol natit isoḅur tosa. ⁴ Ŋa aPilate eus tasi ke, “Asike gusor var natgaleg a? Imabe? Gəsasəsəlon hən natit tosoḅur lotosor tas gaiug həni a?”

⁵ Be aYesu sakel na-sor-vari-an ideh am, gol aPilate iḷan lan.

AYesu mai aParappas

(Mat 27.15-26; Luk 23.13-25; Jon 18.39–19.16)

⁶ Len Nəhanan nəPasova p̄isi, nəgavna ikad naḅide sua. Idaḿ hən avan totoh len naim bəbaŋis bəvivile husur naləŋonian sinaluḅoh. ⁷ Ikad naulum̄an sua, nahəsan aParappas lotobaŋisi len naim bəbaŋis mai alat lotoḅal mai nəgavmen, lotogol nəvanuan lotomat len nəḅalan mai alat aRom. ⁸ Naluḅoh logəm hən aPilate, lousi hən bəhusur naḅide san mōs galito, hən bəsua bəvivile. ⁹ Be aPilate eus galit ke, “Mətuke nigol aKiŋ seJu tevivile van hən gamit a?”

¹⁰ Ekəmaienan bathut eləboii ke abiltihai tutumav gail lotoriŋ aYesu len navəlan husur lutabuḅul bulosi. ¹¹ Be abiltihai tutumav lusorsor mai naluḅoh hən ləḅəhusur nənauan salito, us aPilate hən biḅol aParappas bəvivile, savi aYesu. ¹² Be Pilate isor var galit tətəs ke, “Bimagenan, mətoləŋon ke nigol nəsa hən ategai məttokisi hən aKiŋ seJu?”

¹³ Luvari, lukai ke, “Timat len nəhai balbal!”

¹⁴ APilate eus naluḅoh ke, “Sil nəsa? Iḅol nəsa tosa?”

Be lukai habat van am ke, “Timat len nəhai balbal!”

¹⁵ Ŋa aPilate toke tetəŋov nəlon naluḅoh tevi pan, eriŋ aParappas evivile van hən galito. Ike nasoltia san gail lobilas habat hən aYesu, beti eriŋi len navəlan nasoltia gail hən ləḅiḷos gati len nəhai balbal.

Nasoltia lusor viles aYesu

(Mat 27.27-31; Jon 19.2-3)

¹⁶ Beti nasoltia gail losəhar aYesu vaḅis len naholəvat todar vis naim sisoltia gail, ale lokis p̄is navəshəsoltia luḅonḅon. ¹⁷ Lukol nahurabat toboŋboŋ len aYesu, ale lovisvis hən nəhau tokad nasunite tohum nabulḅəgau, ale loriŋi len nəkadun aYesu hum nəkraun sekiŋ. ¹⁸ Lotuḅat kai van həni ke, “Namtusul suh gaiug, Kiŋ seJu gail!”

¹⁹ Luḅasi, ḅasi, ḅas nəkadun hən nəhai, ale loḅulaii, ale lotəḅedur bathurien. ²⁰ Nəboŋ lotosor vilesi tonon, lukol nahurabat toboŋboŋ dani, lukol nahurabat san təlmam lan. Beti losəhari vivile hən ləḅiḷos gati len nəhai balbal.

AYesu len nəhai balbal

(Mat 27.32-44; Luk 23.26-43; Jon 19.17-27)

²¹ Ikad auleSairin sua, nahəsan aSimon, atəman alarmiṽan, aAleksada mai aRufus. Atenan egəm len nəmarireu lotodar vis nabiltivile, imadhaṽot.* Ale nasoltia lukele hən atenan ke tipat nəhai balbal siYesu, ale ipati. ²² Ale losəhar aYesu van vəbar naut a Kolkota, namilen nəhes enan Naut hən Nabəlashukadhutəmat. ²³ Lulav nəwain lotobul hən namər lan maii, be aYesu emətahuni.* ²⁴ Beti nasoltia luṽos gati len nəhai balbal. Lopəpehun nahurabat san, bar hən nəvat hən ləḃisaḃ ase ḃilav nahurabat ṽisusua.* ²⁵ Namityal eməlapat dudulan nəboṽ lotogol totahətah len nəhai balbal. ²⁶ Lutos gat nəsa lotokot hən aYesu sile, ale loriṽ na-kel-uri-an enan len nəhai balbal a məhat hən nəkadun, toke, “AKiṽ seJu gail.” ²⁷⁻²⁸ Nəvanuan vənṽənah artogolḡol nasənahen len nəvanuan, luṽos gat ḡəlaru arutahətah mai aYesu. Sual itahətah len nəhai balbal len nəmatu siYesu, togon len nəmair san.†

²⁹ Nəvanuan gail lotoṽot, lohəlas aYesu, sor mədas nahəsan. Loṽit nəholit van həni, luke, “Gaiug ḡoləboi ḡəḃigol naim siGot ḃimasirsir, ale um təlmam həni len nəmariboṽ ḃitor a?” ³⁰ Bimagenan, ḡilav kuv gaiug ḡabag dan nəmatan! Gimariṽ dan nəhai balbal!”

³¹ Len naṽide tomaienən, aḃiltihai tutumav gail, alat lotoil a mō hən nəvanuan gail mai ahai ṽusan gail hən nalo lusor viles aYesu mai galit ḡabag, luke, “Gai ilav kuv nəvanuan tile gail be edədas ḃilav kuv gai! ³² Ateḡai tonau ke gai aKristo, aKiṽ seIsrael, timariṽ dan nəhai balbal ale dereh datedəlomi ke gai tovi kiṽ.” Alaruənən artotahətah təban aYesu, ḡəlar am aroḡəmaienən, arusor isa həni.

*Nəmatan siYesu
(Mat 27.45-56; Luk 23.44-49; Jon 19.28-30)*

³³ Len natuḃlial, nəmargobut ikabut ḡol ṽis naut kavkav van vəbar namityal totor ut mədau. ³⁴ Ale len namityal totor enan, aYesu ikai habat ke, “Eloi, eloi, lema sapahtani!” namilen ke, “Got sagw, Got sagw, ḡoriṽ ḡabulan ḡinau sil nəsa?”‡

³⁵ Nəboṽ nəvanuan ḡalevis lotoil pəpadaṽ ei lotosəsəloṽ həni, luke, “Səsəloṽ, ekis aElijah.”

³⁶ Avan sua igam, ilav nasponsṢ, igol epul hən nəwain tokon, ale esii len nəhai, esuhuni van hən aYesu hən ḃemuni.* Ike, “Riṽi. Datebunusi bai ke, aElijah dereh tegəm lav kuvi vi pan o teḃuer.”

³⁷ Beti aYesu ikai habat, eməsol, imat.

³⁸ Len namityal enan ṽai, nəkaliko mətortor totahətah len naim siGot, tuḃat a məhat, emətar vəbar naut a pan, igol nahudhut eru.* ³⁹ Nəboṽ nasenturion toil pəpadaṽ len nəhən aYesu toris ke tomat maienən, ike, “Kitin, ategai evi aNatun aGot!”

⁴⁰ Len naut enan ikad napəhaṽut ḡalevis lotoil a tut dan nəhai balbal, lotokəta ris nəsa tovisi. Galit ḡalevis lovi aMeri ta Maktala; togon aMeri anan atuhJemes mai aJoses; togon aSalome.* ⁴¹ Len naut a Kalili alatenən lohushusur aYesu, lokətkəta təban. Napəhaṽut tosoḃur am lototah mai aYesu len nəyaran san vi Jerusalem, loil ei.

*Nətavunan siYesu
(Mat 27.57-61; Luk 23.50-56; Jon 19.38-42)*

⁴² Nəmariboṽ enan evi Nəboṽ hən Nautautan, ale len namityal enan nəSappat pəpadaṽ hən ḃetuḃat. Nəboṽ namityal pəpadaṽ hən ḃimasur ut mədau, ⁴³ aJosef ta Arimatea

* **15:21:** Rom 16.13 * **15:23:** Psa 69.21. Namər evi nəda hən nəhai sua. Nəḃon esusau ḡol tovi nəhai pəhas, be ahai rerer irer hən nəvanuan lan. Lobul həni mai nəwain hən napəḡasan hən na-ṽos-gati-an ḃevi pan. * **15:24:** Psa 22.18

† **15:27-28:** Natosian ḡalevis ta sutuai losuhud hən naves egai: 28 Len naṽide tomaienən, natosian siGot isarpoh toke, “Dereh tipanis hum alat lotoḃur kotov nalo.” Luk 22.37; Isa 53.12. * **15:29:** Psa 22.7; Mak 14.58; Jon 2.19

‡ **15:34:** Psa 22.1. Len naut egai aYesu isor len nasoruan ta Aram tovi nasoruan san mai silat a Jutea. § **15:36:** Naspons evi nəkasḃəta nətas. Evi natsua tomədmədau toyarıṽan totov len naut nasəhau tovi pan len naliliṽol. Ibaṽ ḃur.

* **15:36:** Psa 69.21 * **15:38:** Exo 26.31-33 * **15:40:** Psa 38.11

egəmai. AJosef evi biltivanuan sua len nəSanhitrin, itoh vir natohan pipihabəlan aGot, ale len na-il-ḥuri-an, ivan hən aPilate, eus niben aYesu. ⁴⁴ APilate esəhoṽut hən aYesu tomat tia, ɲa ekis nasenturion gəmai, eusi ke, “AYesu imat tia ɲa?” ⁴⁵ Nasenturion ike tomat tia, ale aPilate idam̄ hən niben aYesu mai aJosef. ⁴⁶ ɲa aJosef ipat kuv aYesu vi pan, ilav nəkaliko nalinen, eruɲ gol niben len nəkaliko enan, ale eriɲ aYesu len naḅurhuvat nəmatan lotota p̄p̄uli tia. Beti erib hən nəvat hən ḅipat gol naḅurhuvat nəmatan. ⁴⁷ Ale aMeri ta Maktala mai aMeri anan aJoses arokəta ris naut lotoriɲ niben aYesu topat lan.

16

Na-le-məhat-an dan nəmatan
(Mat 28.1-8; Luk 24.1-12; Jon 20.1-10)

¹ Nəboɲ nəSappat tonon, aMeri ta Maktala, aMeri anan aJemes, mai aSalome loṽur nəhai pəhas hən ləḅevəhas niben aYesu. ² Len nəmariboɲ metəkav hən nawik,* dudulan somilan, lovi lan naḅurhuvat nəmatan, ³ ale lous galit gabag ke, “Gidat datsənav. Ase terib hən nabiltivat enan dan naḅurhuvat nəmatan?”

⁴ Be nəboɲ lotokəta van hən nabiltivat enan, loris ke, naut kəmas tovi biltivat, səpat gol naḅur am, ehum avan sua torib həni tia. ⁵ Ale nəboɲ lotobis len naḅurhuvat nəmatan, loris nəmantuhmar sua tobətah len navəlan nəmatu, tosun nahurabat topəhapəhw.† Lumaɲmaɲ habat lan, lomətahw. ⁶ Ike, “Samtemətahw! Mətudoɲ aYesu ta Nasaret tomat len nəhai balbal. Ile məhat tia! Satoh gegai. Mətekəta ris naut lotoriɲi topat lan. ⁷ Mitivan. Mitikel mai ahai susur san gail mai aPita ke, ‘Eil a m̄o hən gamito vi Kalili. Dereh məterisi ei, hum tokel mai gamit tia.’ ”*

⁸ Latpəhaṽut galenan lotovivile, lupab, lodədarɲabu, lugam dan naḅur. Ləsakel mai avan ideh husur lotomətahw.

[Len natosian galevis ta sutuai, Mak 16: 9-20 ebuer.]

AYesu evisi hən aMeri ta Maktala
(Mat 28.9-10; Jon 20.11-18)

⁹ Nəboɲ aYesu tole məhat dudulan somilan len nəmariboɲ metəkav hən nawik, nəvanuan tovisi həni metəkav, aMeri ta Maktala. Evi aMeri enan, aYesu tohut natəmat toməlevru dani. ¹⁰ AMeri ivan, ikel uri mai alat lototah mai aYesu, lotololosa, lototaɲ. ¹¹ Nəboɲ lotosəsəlon hən aYesu tomaur təlmam, ale aMeri toke torisi, ləsadəlomi.

AYesu evisi hən ahai susur eru
(Luk 24.13-15)

¹² A tahw, aYesu evisi hən ahai susur eru san artoyar husur naḅisal dan naut a Jerusalem. Be len nəboɲ enan, ehum niben totile. ¹³ Alaruenan arotəlmam vi Jerusalem, lukel ur nəsa tovisi mai ahai susur lotosuh ei. Be ləsadəlom nəsa gəlar am artokele.

AYesu evisi hən ahai susur tosəɲavur pisan tosua
(Mat 28.16-20; Luk 24.36-49; Jon 20.19-23; Uman 1.6-8)

¹⁴ A tahw tətəs am, nəboɲ ahai susur tosəɲavur pisan tosua lotohan, aYesu evisi hən galito. Isor len galito husur lotopar dəlomian mai nəkadulit tohaihai husur ləsadəlom na-kel-uri-an silat lotorisi.

¹⁵ Beti ikel mai galito ke, “Mətevi lan naut p̄isi len navile a pan, mitikel ur na-kel-uri-an tovoi mai nəvanuan gail p̄isi.‡ ¹⁶ Nəvanuan todəlom na-kel-uri-an tovoi, tobaptais, aGot dereh tilav kuvi dan nəsaan san. Avil nəvanuan sadəlomi, aGot dereh tisaḅ səhoti ke timaspanis. ¹⁷ Ale namerikel galegai dereh levisi mai alat lotokad nadəlomian: len

* **16:2:** Len nasoruan ta Kris ike len nəmariboɲ metəkav hən nawik, gidato datokis nəmariboɲ enan hən nəSade.

† **16:5:** Nəmantuhmar savi natətai be evi ulum̄an nədəm̄ han tonor hən nəlahan, be səlah sal. * **16:7:** Mak 14.28

‡ **16:15:** Nəboɲ aYesu tokəmaienan, savi nəboɲ tohan mai ahai susur san gail, be len nəboɲ tile am.

nahəsagw dereh lehut natəmat gail, lisor len nasoruan veveu gail. ¹⁸ Dereh lipat nəm̃at gail, təgau hən navəlalito; ləbemun nabehi hən nəmatan, asike emədas galito. Dereh lerin navəlalito len alat lotoməsah, ale limaur.”

*AYesu evi məhat vi lan nəmav
(Luk 24.50-53; Uman 1.9-11)*

¹⁹ Nəboŋ Nasuḅ aYesu tokəmaienan mai galit tonon, aGot ilavi vi məhat vi lan nəmav, ale ebətah tarhət len nəmatu siGot. ²⁰ Beti ahai susur gail luvan, lukel ur na-kel-uri-an tovoi len naut p̃isi. AGot eum mai galito, len namerikel gail igol imasil ke nasoruan san ekitin.

Luk **Na-kel-uri-an tovoi aLuk totoni**

Ase itos nalobulat egai?

Nəvanuan lotokad namitisau hən nasoruan siGot lunau ke aLuk tovi vanuan rererer totah mai aPol len nəyaran san, gai itosi.

ALuk itos nalobulat egai hən nəsa?

Itosi hən bikel ur nə-nau-gati-an silat lototah mai aYesu husur nəmauran mai naʔusanan san.

ALuk itosi mōs ase?

Itosi mōs alat lotoke leləboi nakitinan husur aYesu.

Nalobulat egai ehusur as galito?

Ehusur aYesu nəboŋ toʔusan, ehusuri len nəboŋ tobubur mai nəvanuan tile gail, ale ehusuri len nəboŋ tovi tarhət salito.

Natgalenan evisi ʔais?

Nalobulat egai ikel ur nəsa tovisi len nasihau A.D. 6 vəbar A.D. 30.

Natgalenan evisi a be?

Nalobulat egai ibol husur nəsa tovisi len naut a Kalili mai a Jutea.

ALuk eʔusʔus kitev nakitinan husur nəmauran siYesu. Eus alat lotoləboi aYesu mai alat lototah maii len nauman san, alat lotoris nəsa togole mai alat lotosəsəloŋ hən nəsa tokele. Ale aLuk itos gat natit ʔisi len nalobulat egai. Igol imasil ke aYesu egəm hən bidoŋ alat lotomasig, hən bilav kuv galit dan nəsaan. Egəm mōs nəvanuan ʔisi, savi naJu gail ʔai.

ALuk itos husur aYesu sumān aNatun Nəvanuan, toləmas bun alat lotoməsah, alat lotopar tite, alat lotomalkəkət, alat lototaŋ mai alat nəvanuan gail lotomətahun galito.

Eləmas bun nəvanuan nəsaan gail, eləmas bun alatpəhaʔut mai eləmas bun alahutai.

AYesu isor tas na-pul-hən-natite-an mai eʔusan husur natohan pipihabəlan aGot.

Len nagilen, aLuk itos husur aYesu nəboŋ tomat mai tole məhat dan nəmatan san. Itos nəbol husur alaruevis artosor mai aYesu len naʔisal vi Emmaus nəboŋ tole məhat dan nəmatan tia. Nəbol enan ipat len nalobulat egai ʔai, səpat len na-kel-uri-an siMatti, siMak o siJon.

1) ALuk itos nalobulat egai mōs nəsa? (1.1-4)

2) Nəpasian siJon Baptais mai aYesu (1.5–2.52)

3) Napisulan siJon Baptais (3.1-20)

4) Nəbaptaisan siYesu mai nəboŋ natəmat totaltal ke aYesu tigol nəsaan (3.21–4.13)

5) Nauman siYesu len naut a Kalili (4.14–9.50)

6) AYesu iyar a Kalili vi Jerusalem (9.51–19.27)

7) Nawik naməkot siYesu: nakotan mai nəmatan san (19.28–23.56)

8) AYesu imaur tətəs (24.1-12)

9) AYesu evisi hən nəvanuan gail. AGot ilavi vi lan nəmav (24.13-53)

Natubatan

¹ Ikad nəvanuan isoʔur tokel ur natit gail tosarpoh len gidato, hum ahai kelkel ur gail lotokele. Lutos nəsa nəvanuan gail lotorisi mai lotokel uri mai ginamito. ² Hum ke alat len natubatan lotoris natit ʔisi tovisi, ale lotogəm vi vanuan na-vi-tarhəte-an gail hən nasoruan, imaienan lukel uri mai ginamito. ³ Ginau am nunau ke, ivoi ke, notokəta kitev natit ʔisi len natubatan, tuani, ale tos husuri van hən gaiug Nasuʔ Teofilus, ⁴ hən gəbələboi nakitinan husur aYesu, mai nəsa lotoʔusani hən gaiug. Nəbol egai imagegai:

Aŋel sua ikele ke dereh lipas aJon

⁵ Nəboŋ aHerot tovi kiŋ len naut a Jutea, ikad ahai tutumav sua nahəsan aSekariah. Ikad nahəmar sua nahəsan aApijah,* aSekariah tovi galit sua. Bareab san, nahəsan aElisapet, gai am esua len nəpasusan siAron. ⁶ Gəlaru aruvoi, arunor len nəhon Nasuḅ aGot bathut arugol husur masuṽ hən natit ƣisi tokele. ⁷ Be anatularu ebuer husur aElisapet ebutoh, mai arovi haṽut tia.

⁸ Boŋ sua nahəmar siSekariah loum siGot. ASekariah eum len nəhon aGot hum ahai tutumav. ⁹ Hum naṽide sihai tutumav gail, lubar hən nəvat hən lotosaḅ aSekariah hən ɓepəŋas nəhai pəhas len naim siNasuḅ aGot.* Boŋ sua aSekariah ebis lan, ¹⁰ len nəboŋ enan nabiltiṽoh lusor tuṽ vivile. ¹¹ Ale aŋel siNasuḅ evisi həni, eil ben nəmel tutumavan tarhət nəmatu.* ¹² Nəboŋ aSekariah toris aŋel enan, emətahw, ninen epil. ¹³ Ris aŋel toke, “Sagemətahw aSekariah, husur aGot esəsəloŋ hən na-sor-tuṽ-an saŋ. Ale asoaŋ aElisapet dereh tipas anatumŋ ulumŋan. Geriŋ nəhes Jon lan. ¹⁴ Ale gaiug gehəhaṽur habat mai nəloŋ tivoi masuṽ həni. Nəvanuan isoḅur dereh lehəhaṽur hən nəboŋ ɓevisi, ¹⁵ bathut tiyalyal len nəhon aGot balai. Asike emun nəwain mai nəwai todaŋ, ale tepul hən aNunun aGot nəboŋ topat sal len nabəhaṽun anan.* ¹⁶ Ale tipair təlmam hən anatum selIsrael tisoḅur van hən Nasuḅ, aGot salito.* ¹⁷ Len nanunun mai nədaŋan siElijah, dereh teil a mō hən Nasuḅ hən ɓipair təlmam hən nəlon atəmalit van hən anatulito, pair təlmam hən nəlon alat ləsagol husur nəsa aGot tokele, van hən naƣisal silat lotonor, lotokad namitisau hən nəmauran tonor. Imaiegai, aJon dereh teutaut hən nəvanuan gail hən ləbeutaut vir Nasuḅ.”*

¹⁸ Beti aSekariah ikel mai aŋel ke, “Neləboi mab hən natgalegai? Husur novi haṽut tia mai asoagw evi bareab tia.”

¹⁹ Aŋel isor vari ke, “Nahəsagw aKapriel* notoil len nəhon aGot tosəvat ginau mōs nəḅisor mai gaiug, hən nəḅikel ur na-kel-uri-an tovoi hən natgalegai. ²⁰ Be husur gəsadəlom nəsa notokele, gaiug dereh geḅut, gedədas gəḅisor van vəbar nəboŋ natgalegai ɓevisi. Natit ƣisi dereh tevisi sumŋan notokele.”

²¹ Len nəboŋ enan naluṽoh lutoh vir aSekariah, ale luṽaŋ lan husur evəlo len naim siGot. ²² Nəboŋ tovivile, saləboi ɓisor mai galito, ale loləboii ke, eris na-kəta-risi-an sua togəŋ len nəmav len naim siGot, husur eḅutḅut be ike tisor len navəlan.

²³ Len nəboŋ hən nauman sinahəmar san gail tonon, eriŋ naut a Jerusalem, ivahim san. ²⁴ Husur nəboŋ enan abareab san, aElisapet etian ale husur nahəbati torim esusuan gai gabag, ike, ²⁵ “Egai nəsa Nasuḅ aGot togole mōs ginau nəboŋ tohəhaṽur hən ginau. Ilav kuv nahur sasa sagw notodaŋ ɓuri len nəhon nəvanuan sagw gail.”

Aŋel sua isor husur nəpasian siYesu

²⁶ Ale len nahəbati toməlvtes siElisapet, aGot esəvat aŋel Kapriel vi Nasaret, navile sua a Kalili ²⁷ hən ɓisor mai navensus sua, nahəsan aMeri. Ikad avan sua len nahəmar siTevit, nahəsan aJosef, ale gəlaru arukel gati ke arilah. ²⁸ Aŋel ivan hən aMeri, ike, “Ivoi. Nasuḅ aGot eputsan gaiug, itoh mai gaiug.”

²⁹ Be aMeri, nəlon etuhatuh hən nasoruan en san, inau soḅuer hən namilen nasoruan aŋel tokele. ³⁰ Beti aŋel ikel maii ke, “Sagemətahw Meri, aGot ehəhaṽur hən gaiug tia, eputsan gaiug. ³¹ Asike idareh gaiug dereh getian, ale gipas anatumŋ ulumŋan sua, geriŋ nəhes Yesu lan. ³² Gai dereh tiyalyal balai, lekisi hən anatum aGot a məhat buni, ale Nasuḅ aGot dereh tigol tilav namilen aTevit atəman ta sutuai tovi kiŋ. ³³ Nəpasusan siJakop dereh litoh pipihəlan vi sutuai; nanoŋan han ebuer.”*

³⁴ Ris aMeri tokel mai aŋel ke, “Imabe? Avan ideh səbar nibegw sal!”

* **1:5:** 1Chr 24.10 * **1:9:** Exo 30.7-8 * **1:11:** Exo 30.1-10; 1Ki 7.48 * **1:15:** Num 6.3 * **1:16:** Mal 2.6
* **1:17:** Mal 4.5-6 * **1:19:** Dan 8.16, 9.21; Luk 1.26 * **1:33:** 2Sam 7.12-16; Isa 9.6; Dan 7.14

³⁵ Aņel isor vari ke, “ANunun aGot dereh tegəm len gaiug, nədaņan siGot a məhat buni tikabut gol gaiug hum nəm̄ol. Husur enan ategai gəbipasi, dereh tevi siGot, ale lekisi hən aNatun aGot. ³⁶ Geris amahear̄n̄ aElisapet. Alitenan am etian, ikad anatun ulum̄an naut kəmas ke tovi bareab tia. Ale egai nahəbati san toməlevtes, gai lotokisi ke tobutoh. ³⁷ Bathut aGot satətan hən ħigol natideh.”*

³⁸ Ale aMeri ike, “Ginau novi natəbarehreh nauman siNasub̄. Ivoi len ginau hum gotokəmaienan.” Ale aņel ivan dani.

AMeri mai aElisapet

³⁹ Sədareh aMeri ile məhat, iņad vi lan naħiltivile sua a Jutea, naut enan tobaņ v̄ehuh. ⁴⁰ Nəboņ tobar naut enan evi lohoim siSekariah, ike, “Ivoi,” mai aElisapet. ⁴¹ Nəboņ aElisapet tosəsəloņ hən na-ke-ivoi-an san, anatun ekurkur len nabəhaṽun, ale aElisapet epul hən aNunun aGot. ⁴² Beti ikai habat ke, “AGot igol navoian van hən gaiug səhor alatpəhaṽut, igol navoian am van hən anatum̄ gəbipasi. ⁴³ Imab hən nategai tovisi hən ginau, ke anana siMasta sagw togəm hən ginau? ⁴⁴ Husur nəboņ notosəsəloņ hən nadolom̄, anatum̄ ekurkur hən nahəhaṽuran san len nabəhaṽugw. ⁴⁵ AGot gatogol navoian van hən gaiug, husur ke gaiug godəloimi ke tigol nəsa tokel gati mai gaiug.”

AMeri eputsan nahəsan aGot

⁴⁶ Beti aMeri ike:
 “Nəlogw eputsan Nasub̄,
⁴⁷ Nanunugw ikemkem hən aGot sagw
 gai tolav kuv ginau dan nəsaan.
⁴⁸ Husur eris natəbarehreh san tovi ut kəmas,
 ale vi sutuai naur p̄isi
 lekiskis ginau ke alitenan navoian topat lan.
⁴⁹ AGot todaņ buni igol
 natgalevis tovoi buni hən ginau,
 gai səboņ, nahəsan esəhor nəhes p̄isi.
⁵⁰ Ilolosa hən naur p̄isi ta sutuai vi sutuai
 lotomətahw len nəyalyalan san.
⁵¹ Eṽusan nədaņan san hən navəlan tia,
 ehut alat lotoviv, lumap̄ipiriah,
 alatenan lotopatpat galit məhat len nəlolito.
⁵² Isah sur alat lotoyalyal vi pan dan namilelito,
 ale eputsan alat lotovi ut kəmas.*
⁵³ Evəņan alat lotomalkəkət, luhanukub,
 avil esəvat alat lotokad natit p̄isi, luvan səsəlav.
⁵⁴ Evi tarhət silat a Israel lotovi vanuan san gail,
 inau gati hən ħigol nalolosaan mai navoian hən galito,
⁵⁵ hum tokel gati mai atəmadat gail,
 mai aApraham mai nəpasusan san van van vi sutuai.”*
⁵⁶ AMeri itoh mai aElisapet pəpadaņ hən nahəbati itor, beti etəlmam vahim.

Lupas aJon

⁵⁷ Len nəboņ aElisapet topas naulum̄an san, ⁵⁸ amahean gail mai alat lototoh pəpadaņ həni, losəsəloņ həni ke Nasub̄ aGot ivoi buni həni, ale lohəhaṽur maii. ⁵⁹ Len nəmariboņ toməlevtor logəm hən ləbetiv dalus anatun ale luke lerin̄ nahəsan atəman aSekariah lan.*
⁶⁰ Avil anan ikai ke, “Aoa, nahəsan m̄au aJon!”

* **1:37:** Gen 18.14 * **1:52:** Job 5.11, 12.19 * **1:55:** Hən naves 46-55, ris 1Sam 2.1-10 * **1:59:** Gen 17.11-12; Lev 12.3

61 Ris lotokel maii ke, “Amahearñ gail, nāhes enan eḅuer len galito.”

62 Ale lusor len navəlalit mai aSekariah hən ləḅisaḅ nāhes aSekariah toke tekisi həni.
63 ASekariah isor len navəlan, eus natit hən ḅitos lan ale itosi ke, “Nahəsən aJon.” Galit
ḅisi luḅaḅ lan. 64 Vəha-sua ḅai eləḅoi ḅisor tətəs, ale etuḅat hən ḅisal suh aGot. 65 Alat
lototoḅ ḅəḅadaḅ həni, lumaḅmaḅ, lomətahw, mai alat a Jutea, naut enan tobaḅ ṽehuh,
luhol husur natgalegai. 66 Nəvanuan gail ḅisi lunau masuṽ hən nəsa lotosəsəloḅ həni, ale
luke, “Natətai egai dereh timabe?” Husur navəlan aGot ipat tin lan.

Nəḅe siSekariah

67 Atəman aJon, aSekariah epul hən aNunun aGot beti ikel ur nəsa aGot tokel maii ke,
68 “Nəḅutsan nahəsən Nasuḅ aGot seIsrael,

bathut egəm hən togol nəvanuan san gail lotovi slev lotomakuv,

69 ale esəvat avan sua todaḅ len nəḅasusan sivanuan nauman san, aTevit,
atenan dereh tilav kuv gidato dan nəsaan sidato.

70 AGot ekəmaienan

len nabuḅon aḅai kelkel ur san gail ta sutuai,

71 ke atenan ḅilav kuv gidato dan aenemi sidat gail,
dan navəlan alat lotomətahun bun gidat habat.

72 Ilolosa hum tokel gati mai atəmadat ta sutuai
ale inau gat na-kel-gati-an san tokitin,

73 na-kel-gati-an tota gati len nahəsən mai aAraham atəmadat ta sutuai:*

74 hən ḅilav kuv gidato dan navəlan aenemi sidat gail
hən ke datḅeum san, asike datukad namətahwan,

75 ale datḅinor len nəhon
mai datḅivoi vəḅar nagilen nəmauran sidato.

76 Gaiug māu anatugw,
dereh lekis gaiug hən aḅai kelkel ur siGot toyalyal buni;

husur dereh gaiug geil a mō hən Nasuḅ
hən gəḅeutaut hən naḅisal san gail,*

77 hən gəḅilav mai nəvanuan san gail
naləḅoian hən nə-lav-kuvi-an dan nəsaan
len naruḅatian dan nəsaan salito.

78 Nalolosaan mai navoian siGot sidato
dereh tesun gidato
sunñan nəyal tovisi len nəmav,

79 temñias alat lototoḅ len nəmargobut,
lotomətahw len nəmatan,
hən ḅesəhar gidato len naḅisal totəḅmat.”*

80 Ale natətai enan Jon, etibau, egəm idaḅ len nanunun. Itoḅ len naut masmas
toḅḅesw vəḅar nəḅoḅ togəm visi len alat a Israel. †

2

AMeri ipas aYesu

(Mat 1.18-25)

1 Len nəḅoḅ galenan Sisa Aukustus ikel buni ke, tikad naḅuruḅan hən nəvanuan ḅisi
lototoḅ len navəlan alat a Rom. 2 Naḅuruḅan enan evi nametəkav nəḅoḅ aKwirinius tovi
gavna len naprovens Siria. 3 Ale galit ḅisi lovi lan naut salit matmat hən ləḅitos gat
nahəsalito.

* 1:73: Gen 22.16-18 * 1:76: Mal 3.1 * 1:79: Isa 9.2 † 1:80: Len nasoruan ta Kris hum ma tovi len nanunun
o hum ma tovi len aNunun aGot.

⁴ Na aJosef am erin naut a Nasaret a Kalili ale evi Petlehem a Jutea lotokisi hən nabiltivile siTevit, husur gai esua len nəpasusan siTevit. ⁵ Gai mai aMeri, tokel gati ke arbilah, arovi Petlehem hən arbitos gat nahəsalaru be aMeri pəpadaŋ hən bīpasus. ⁶ Nəboŋ artotoh len naut a Petlehem, aMeri ipasus. ⁷ Ipas ahai a mō san tovi uluṃan. Eruŋ gole hən nahudhukaliko gail. Eriŋi ipat len naut nəhanan sinarivatəvat gail husur nahotel epul varirihit p̄isi.*

Aŋel mai nəvanuan nasipsip gail

⁸ Len mariug enan ikad alatevis lotosuh len nəmarireu gail, lotokətkəta təban navəshəsipsip pəpadaŋ hən naut a Petlehem. ⁹ Nəboŋ lototoh magenan, aŋel siNasuḅ evisi hən galito mai namənas siNasuḅ emias galito ale lomətahw, lomīnṃinikot. ¹⁰ Ris aŋel tokel mai galito ke, “Samtemətahw, husur nukad na-kel-uri-an tovoi b̄igol nəvanuan p̄isi ləb̄ikemkem masuḅ. ¹¹ Bathut daməŋai len nabiltivile siTevit lupas natətai sua b̄ilav kuv nəsaan samito, gai evi aKristo, Nasuḅ, aGot totabtabuh lan. ¹² Egai natit mət̄beris ləboii lan, ke: dereh mitisaḅ natətai lotoruŋ gole hən nahudhukaliko gail topat len naut nəhanan sinarivatəvat.”

¹³ Vəha-sua ŋai ikad nabiltiluḅoh hən aŋel hən nəmav lototah maii, lotoputsan aGot ke, ¹⁴ “Nalotuan van hən aGot toyalyal buni, mai len navile a pan, natəṃat van hən nəvanuan p̄isi, navoian siGot topat len galito.”

Nəvanuan nasipsip gail lovi Petlehem

¹⁵ Nəboŋ aŋel gail lotoriŋ galito hən ləbetəlmam vi lan nəmav, nəvanuan nasipsip lukel mai galit gabag ke, “Ivoi ke datevi Petlehem hən dat̄beris nategai tovisi, Nasuḅ tokele mai gidato.”

¹⁶ Na lusaḅsaḅut van, lusaḅ aMeri mai aJosef, mai amas topat len naut nəhanan sinarivatəvat. ¹⁷ Nəboŋ lotorisi tonon, lukel ur nəsa aŋel tokel husur natətai enan. ¹⁸ Ale nəvanuan p̄isi lotosəsəlon həni, luḅaŋḅaŋ len nəsa nəvanuan nasipsip lotokele. ¹⁹ Be aMeri inau gat natgalen p̄isi, len nəlon inaunau namilen. ²⁰ Beti nəvanuan nasipsip lotəlmam, ale lusor sal suh nəyalyalan siGot, loputsani husur natit p̄isi lotosəsəlon həni mai lotorisi. Esumān ŋai aŋel tokel mai galito.

Arupat amas aYesu vi lan naim siGot ale aSimeon mai aAnna arorisi

²¹ Nəboŋ nəmariboŋ toməlevtor simas tonon, lotiv dalusi,* ale loriŋ nəhes Yesu lan. Nəhes enan aŋel ikel uri nəboŋ aMeri satian sal.

²² Ta sutuai aMoses itos nalo husur latpəhaḅut lotopasus ke limastoh vir nəmariboŋ tovi 40 ale legəm veveu tətəs len nəhon aGot. Imaienan, nəboŋ nəmariboŋ hən aMeri b̄egəm veveu buni tonon, arupat aYesu vi Jerusalem hən arḅeḅusani ke tovi siNasuḅ husur nalo siNasuḅ aGot aMoses totoŋ.* ²³ (Imaiegai, len nalo siNasuḅ aGot ike, “Hai a mō gail p̄isi lotovi uluṃan, levi siNasuḅ aGot. AGot itabtabuh len galito hən ləḅevi esan.”)* ²⁴ Ale aruvan vəpat nəman eru hən natutumavan hum nalo siNasuḅ aGot tokele ke, “nətav eru o napijin eru.”†

²⁵ Len naut a Jerusalem ikad ahaḅut sua nahəsən aSimeon. Atenan inor mai ehusur kitin hən naḅisal siGot. Itoh vir avan sua ḅevi tarhət seIsrael, ale aNunun aGot itoh len gai. ²⁶ ANunun eḅusani ke gai asike imat vəbar ḅeris aKristo siNasuḅ, aGot totabtabuh lan. ²⁷ ANunun esəhar aSimeon vab̄is len naim siGot. Nəboŋ anan aYesu mai atəman

* **2:7:** Nəvanuan galevis lotokad namitisau len nasoruan siGot lunau ke savi nahotel, be naim silat len nəbathudud siJosef. Ale naim enan ikad naruṃ alat len nəyaran lotoləboi ləb̄ipat lan, be naruṃ epul tia. * **2:21:** Gen 17.11-12; Lev 12.3; Luk 1.31 * **2:22:** Lev 12.2-8 * **2:23:** Exo 13.2, 12, 15 † **2:24:** Lev 12.8. Nətav ehum navimal topəhapəhw mai napijin ehum nəhoib.

artopati vi lohoim hən arbigol nəsa nalo siMoses tokele, ²⁸ aSimeon ipati len navəlan ale isal suh aGot ke,

²⁹ “Masta, ginau notovi slev sam̄,
gagai nəlogw ikad natəmat, riŋ ginau nimat
hum nasoruan sam̄ tokele,

³⁰ husur namətagw eris ategai bilav kuv nəvanuan sam̄ gail vi lan nəmauran.

³¹ Goutaut həni len nakətaan sinəvanuan gail p̄isi.

³² Gai evi namial bəmias naḡisal sam̄ gail m̄os alat ləsavı Ju,
gai am dereh teputsan nahəsan nəvanuan sam̄ gail, aIsrael.”*

³³ Nəboŋ anan mai atəman artosəsəloŋ hən nəsa aSimeon tohol husur aYesu, aruḡaŋ.

³⁴ Beti aSimeon eus aGot hən bigol bivoi hən gəlaru, ale ikel mai aMeri, anan aYesu ke, “Ategai boh dereh tigol nəvanuan tisoḡur len naut a Israel levi ut kəmas mai teputsan nahəsan tisoḡur am. Gai dereh təhum natsua nəvanuan tosoḡur ləḡisor tasi balai, ³⁵ ale gai tisor vəhot nənauan tosusuah len nəlon nəvanuan lotosoḡur. Meri, gaiug am, dereh geləŋon tisa suḡman naḡu tokan tosar nəloḡm̄.”

³⁶ Ikad ahai kelkel ur sua, nahəsan aAnna, anatvavin aFanuel, len nahəmar siAser. Alitenan ilah len nasihau eməlevru ŋai ale asoan imat. Egəm vi bareab tia. ³⁷ Evi batunau vəbar nədaḡm̄ han tovi 84. Gai sariŋ naholəvat todar vis naim siGot avil ilotu len nalennəyal mai nalenmariug p̄isi. Len nalotuan san, səhan, isor tuḡ ŋai. ³⁸ Len namityal enan ŋai egəm pəpadaŋ ale ike sipa vi təban Nasuḡ aGot, ihol husur aYesu mai alat lototoh vir aGot bilav kuv a Jerusalem† hən bikad nəmakuvan.

³⁹ Nəboŋ aJosef mai aMeri artogol natit p̄isi nalo siNasuḡ aGot tokele tonon, arotəlmam vi Nasaret, navile səlaru len naut a Kalili. ⁴⁰ Natətai etibau, egəm idaŋ. Gai epul hən namitisau hən nəmauran tonor mai naḡide tovoi, ale aGot ivoi buni həni, eləmas buni.

AYesu len naim siGot

⁴¹ Len nasihau gail p̄isi anan aYesu mai atəman arovi Jerusalem hən Nəhanan hən nəPasova. § ⁴² Nəboŋ nədaḡm̄ hiYesu toseŋavur pisan eru, evi məhat vi Jerusalem mai gəlaru suḡman naḡide hən nabiltihanan. ⁴³ Nəboŋ nəhanan tonon, lotuḡat vahim. Natətai, aYesu itoh a Jerusalem be arsaləboii ⁴⁴ husur arunau ke, totah mai alat lototəlmam mai gəlaru. Nəboŋ nəyaran hən nəboŋ enan tonon, gəlaru arokəta doŋi len amahealar gail mai nabubur salit gail soḡuer. ⁴⁵ Ale arotəlmam vəbar naut a Jerusalem hən arḡekəta doŋi. ⁴⁶ Husur nəmariboŋ totor arusabi len naholəvat todar vis naim siGot. Ebətah mai ahai p̄usan gail, esəsəloŋ hən galito ale eus galito hən nausian gail. ⁴⁷ Galit p̄isi lotosəsəloŋ hən aYesu, luḡaŋ len naləboian san mai na-sor-vari-an san. ⁴⁸ Nəboŋ artorisi, aruḡaŋ ale anan ikel maii ke, “Anatugw, imabe gotogol tomaiegai hən ginaməru? Geris, atəmaḡm̄ mai ginau namroləŋon isa nəboŋ namrtokəta doŋ gaiug.”

⁴⁹ Gai isor mai gəlar ke, “Imabe mərtodoŋ ginau? Mərsaləboii ke, nototoh len naim seTəmagw ŋa?”

⁵⁰ Avil arsaləboi səhot nəsa tokel mai gəlaru.

⁵¹ Naut kəmas, be iyar vi pan mai gəlaru vəbar naut a Nasaret, ale igol husur nəsa artokele. Anan inaunau natgalenan len nəlon. ⁵² Ale namitisau hən nəmauran tonor mai naḡide tovoi siYesu evivi məhat. Etibau am ale aGot mai nəvanuan gail lohəhaḡur am tabtab həni.*

* **2:32:** Isa 42.6, 49.6, 52.10 † **2:38:** Len naut egai namilen a Jerusalem evi alat a Israel p̄isi. § **2:41:** Nəhanan hən NəPasova evi nəhanan seJu gail husur lohəhaḡur hən nəboŋ aGot togol ahai a m̄o gail p̄isi silat a Ijip lumat be səbar alat a Israel. Ris Exo 12. * **2:52:** 1Sam 2.26; Pro 3.4

3

*Na-kel-uri-an sjon**(Mat 3.1-12; Mak 1.1-8; Jon 1.19-28)*

¹ Len nasihau tosəjavur pisan erim seTiperius tovi Sisa hən naut a Rom, nəboŋ aPontius Pilate tovi gavna hən naprovens Jutea, nəboŋ aHerot Antipas tovi vanuan totibau hən naut a Kalili, mai aʋan, nahəsan aFilip tovi vanuan totibau hən naut a Iturea mai a Trakonitis, mai aLisantias tovi vanuan totibau hən naut a Apilin, ² nəboŋ aAnnas mai aKaiafas artovi biltihai tutumav, nasoran siGot egəm hən aJon anatun aSekariah len naut masmas toḅəbesw. ³ Nə aJon iyar vi lan naut pisi todar vis Nawisel Jortan hən bikel ur napisulan egai mai nəvanuan gail ke, lipair dan nəsaan salito mai lidam hən ke tibaptais hən galito hən narubatian dan nəsaan.

⁴ Ehum ahai kelkel ur aIsaiah totesi sutuai tia husur aJon ke:

“Nadoldol sua satokai len naut masmas toḅəbesw,
 Məteutaut hən naḅisal mōs Nasuḅ,
 gol naḅisal san gail linor,

⁵ dereh naḅur madiŋdiŋ gail pisi tepul,
 naḅehuh gail pisi tipapav,
 naḅisal tohaḅ taʋor tegəm tinor
 mai naḅisal tokutkutu teməsoh balai.

⁶ Ale nəvanuan gail pisi leris ləboi naḅisal

hən nə-lav-kuvi-an dan nəsaan salito, aGot togolgole.’ ”*

⁷ Imagenan aJon ikel mai naluḅoh lotogəm hən bībaptais hən galito ke, “Anatun nəmat gail!* Ase ikel naləlagauan mai gamito hən mətḅigam dan nabiltiḅol paŋpaŋ ḅegəmai?”

⁸ Len nəmauran samito, mitiḅan hən naḅite tinor hən nəpairan samito dan nəsaan. Ale samtetuḅat sor mai gamit gabag ke, ‘Asike datupanis husur aAraham evi atəmadato ta sutuai.’ Husur nukel mai gamit ke aGot eləboi ḅilav nəvat galegai ale gol ke legəm vi pasusan siAraham!* ⁹ AGot esumān naulumān toutaut tia hən ḅitai nəkaduhai gail hən nakuvkuv; nəhai pisi ləsəḅan hən naḅit tovoi, gai dereh titai, bubulan gail vi lan nəhab.”

¹⁰ Ale naluḅoh lousi ke, “Beti namtigol nəsa?”

¹¹ AJon isor var galit ke, “Avan tokad nahurabat toru, tilav tesua mai avan topar, ale avan tokad nəhanian tigol timaienan.”

¹² Alat lotovi vanuan nətaks, galevis am logəm hən ləḅībaptais. Ale lousi ke, “Hai pusan, ginamit, namtigol timabe?”

¹³ Ikel mai galit ke, “Samtilav kuv nəvat tetibau səhor nəsa nəgavmen ta Rom tokele.”

¹⁴ Beti nasoltia galevis lousi ke, “Be ginamit am, namtimabe?” Isor var galito ke, “Samtitaltal hən nəvanuan gail hən ləḅilav nəvat mai gamito, samtelibliboŋ husur galito len nakotan. Mətehəhaḅur hən naḅurḅuran samit ḅai.”

¹⁵ Len nəboŋ enan nəvanuan gail lopul hən nə-vatvat-viri-an. Len nənauan salit lousus galit ke, “AJon, gai hum ma ḅevi aKriso, aGot totabtabuh lan a?” ¹⁶ Ale aJon isor var galit pisi ke, “Nubaptais hən gamit hən nəwai ḅai. Avil avan sua todaŋ səhor ginau satogəmgəmai, ginau novi ut kəmas ḅai, nəsanor kasi hən nəḅisah ruḅat nəhau hən naributbut san.† Gai dereh tibaptais hən gamito hən aNunun aGot mai nəhab. ¹⁷ Gai esumān naulumān topat nəhai rivrivhai tia hən ḅepəpəhun namisurhuwit dan nəbavhut tommas. Dereh tiḅon hən namisurhuwit len natuhim han, be tepəŋas nasugut nawit

* **3:6:** Isa 40.3-5 * **3:7:** Len naut egai nasoruan ta Kris ike nəvaipa tovi nəmat tosa. Len nənauan seJu gail, nəmat isa masuḅ hum natəmat toil a mō hən. * **3:8:** Jon 8.33, 37, 39 † **3:16:** Evi slev gail lotosah ruḅat nəhau hən naributbut silat lotovi lohoim, ale naslev evi naut kəmas len nənauan salit gail.

tosa len nəhab todədas ħimat.”† 18 Na len nəvide tosoḅur aJon isor idan mai galito, ale ikel ur na-kel-uri-an tovoi mai galito.

19 Be nəboḅ aJon tosor tas nəvanuan totibau, aHerot Antipas, husur tolah mai aHerotias tovi asoan aḅan, ale nəboḅ aJon tosor tasi am husur natesasa ḅisi togole tia, 20 imagenan aHerot igol isa masuḅ səhor ta mō: ekəkol gat aJon len naim bəbaḅis.

AJon ibaptais hən aYesu
(*Mat 3.13-17; Mak 1.9-11*)

21 Lorin aJon len naim bəbaḅis a tahw, be nəboḅ nəvanuan gail ḅisi lotobaptais, aYesu am ibaptais. Nəboḅ aYesu tosor mai aGot, nəmav esəḅav, 22 aNunun aGot evi pan tokad niben sumān nətavŠ, itav len aYesu, ale nadoldol egəm len nəmav ke: “Gaiug govi anatum ulumān sagw notoləmas bun gaiug, nohəhəḅur masuḅ hən gaiug.”*

Nəbathuyah siYesu
(*Mat 1.1-17*)

23 Nəboḅ aYesu totuḅat hən nauman san, nədaḅn han evi 30. Nəvanuan gail lunau ke evi anatun aJosef,

siHeli, 24 siMattat,

siLevi, siMelki,

siJannai, siJosef,

25 siMattatias, siAmos,

siNahum, siEsi,

siNakkai, 26 siMaat,

siMattatias, siSemein,

siJosek, siJota,

27 siJoanan, siResa

siSeruppapel, siSealtiel,

siNeri, 28 siMelki,

siAtti, siKosam,

siElmatam, siEr,

29 siJosua, siElieser,

siJorim, siMattat,

siLevi, 30 seSimeon,

seJutah, siJosef,

siJonam, siEliakim,

31 siMelea, siMenna,

siMattata, siNatan,

siTevit, 32 siJesse,

siOpet, siPoas,

siSalmon**, siNahson,

33 siAmminatap, siAtmin,

siArni††, siHesron,

siPeres, seJutah,

34 siJakop, seIsak,

siApraham, siTerah,

siNahor, 35 siSeruk,

siReu, siPelek,

siEper, siSelah,

36 siKainan, siArfaksat,

† 3:17: AGot ehum nəvanuan topat nəhai rivrivhai, be epəpəhun navoian dan nəsaan, ale epəḅas nəsaan len nəhab.

Š 3:22: Nətav ehum navimal topəḅapəḅw. * 3:22: Psa 2.7; Isa 42.1 ** 3:32: Naloḅulat galevis ta sutuai lokisi hən aSala. †† 3:33: Naloḅulat galevis ta sutuai ləsəkad siAtmin, siArni be lukad siAram ḅai.

siSem, siNoah,
 siLamek, ³⁷ siMetuselah,
 siEnok, siJaret,
 siMahalaleel, siKenan,
³⁸ siEnos, siSet,
 siAtam, siGot.

4

*Natəmat italtal ke aYesu tigol nəsaan
 (Mat 4.1-11; Mak 1.12-13)*

¹ Nəboŋ aYesu totəlmam dan Nawisel Jortan, epul hən aNunun aGot ale aNunun esəhari len naut masmas toḅəbesw. ² Len naut enan, len nəmariboŋ tovi 40, natəmat italtal ke aYesu tigol nəsaan. AYesu səhan natideh, ale len naməkot hən nəboŋ galenan, nəmal ihati.

³ Na natəmat isor maii ke, “Gəḅevi aNatun aGot, kel mai nəvat egai ke tegəm vi bəta.”

⁴ Ale aYesu isor vari ke, “Natosian siGot ike, ‘Nəvanuan edədas ḅimaaur len nabəta ŋai.’ ”*

⁵ Beti natəmat esəhari vi məhat ale eḅusan nəkantri p̄isi len navile a pan hən aYesu len namityal tom̄idol ŋai. ⁶ Ale isor mai aYesu ke, “Dereh nigol gaiug gevi Masta a məhat hən natgalenan p̄isi, nəyalyalan salito, nilavi mai gaiug, bathut nukad natgalenan tia ale noləboi nəḅilavi mai avan ideh notoləŋoni. ⁷ Imaienan, gəḅetəjedur, lotu hən ginau, natit p̄isi dereh tevi esam̄.”

⁸ AYesu isor vari ke, “Natosian siGot ike: ‘Gilotu hən Nasuḅ aGot sam̄ māu, gigol nalotuan van hən gai səḅon.’ ”*

⁹ Beti natəmat esəhari vi Jerusalem, eriŋi egilgile a məhat buni len naim siGot. Ikel maii ke, “Gəḅevi aNatun aGot, gigol gaiug gabag giteh vi pan, ¹⁰ husur natosian siGot ike, ‘AGot dereh tikele hən aŋel san gail hən ləbekətkəta təban gaiug hən natideh satemədas gaiug.’ ”*

¹¹ Dereh lipat gaiug vi məhat len navələlito hən asike narieḅ ḅesəhot nəvat! ”*

¹² AYesu isor vari ke, “Ikele am ke, ‘Sagitaltal kitev nədaŋan siNasuḅ aGot sam̄ ke timabe.’ ”*

¹³ Nəboŋ natəmat totaltal soḅuer hən aYesu, eriŋ aYesu vir nəboŋ tile tovoi am.

*AYesu etuḅat hən nauman san
 (Mat 4.12-17; Mak 1.14-15)*

¹⁴ Ale aYesu etəlmam vi Kalili len nədaŋan seNunun aGot, ale nəvanuan gail luhol husur gai len naut p̄isi todar vis naut enan. ¹⁵ Eḅusan len naut nəḅonḅonan seJu gail, ale galit p̄isi lusor sal suhi len naholan salito.

*Nəvanuan naut a Nasaret lomətahun aYesu
 (Mat 13.53-58; Mak 6.1-6)*

¹⁶ Evi Nasaret, naut enan gai totibau lan, ale len nəSappat eḅis len naim nəḅonḅonan hum naḅide san akis. Ale eil hən ḅeḅuruŋ natosian siGot. ¹⁷ Lulav naləḅulat tobul maii, naləḅulat ahai kelkel ur, aIsaiah totosi. Ale evuhe, isaḅ naut aIsaiah totosi ke:

¹⁸ “ANunun aGot eḅis len ginau,

bathut gatovəhas ginau hən ḅitabtabuh len ginau,

hən nəḅikel ur na-kel-uri-an tovoi mai naməsəl* gail.

Gatosəvat ginau hən nəḅikel ur navivilean van hən alat lotobəbaŋis,

nakətaan van hən ametḅesw gail,

nəmakuvan van hən alat, nəvanuan gail lotogol tosa habat hən galito,

¹⁹ mai hən nəḅikel ur nasihau

* **4:4:** Deu 8.3 * **4:8:** Deu 6.13 * **4:10:** Psa 91.11 * **4:11:** Psa 91.12 * **4:12:** Deu 6.16 * **4:18:** Naməsəl evi avan sua topar tite, səkad nəvat, səkad nahurabat, səkad nəhanian, səkad naim.

Nasub aGot bigol bivoi masuv van hen nēvanuan san gail lan.”*

²⁰ Nəboŋ aYesu tovrurŋi tonon, ebul gat nalobulat, ilav tēlmam həni mai avanuan navi-tarhəte-an, ale ebətah. Nəmet pisi len naim nəbonbonan lokəta mətaltal həni, ²¹ ale etubat sor mai galit ke, “Daməŋai len na-səsəlon-əni-an samito, natosian egai siGot imadhasarpoh.”

²² Galit pisi lusor ivoi husuri. Luŋan len nasoruan togomah aYesu tokele, ale lousus galit gabag ke, “Ategai savi anatun aJosef a?”

²³ Ale aYesu isor mai galit ke, “Dereh gamit mitikel nasoruan kəta egai mai ginau ke, ‘Hai rererer girer hen gaiug gimaur! Gole len naut matmat sam hun namtosəsəlon hen gotogole len navile a Kapernaum.’ ”

²⁴ AYesu isor am ke, “Ganan, nukel nakitinan mai gamit ke, səkad ahai kelkel ur ideh lotohəhəvur həni len naut a im san, lomətahuni. ²⁵ Nukel nakitinan ke, len nəboŋ siElijah naut a Israel ikad nəbatunau pəhəvut isobur. Len naut enan ipar us len nasihau totor mai nahəbati toməlevtes. Len naut pisi nəhanian ebuer.* ²⁶ Be aGot sasəvat aElijah van hen nəbatunau ideh ei, ao, esəvati van hen nəbatunau sual a Sarefat pəpadaŋ hen naut a Siton.* ²⁷ Ale Len nəboŋ siElisah tovi hai kelkel ur len naut a Israel, alat lotokad naleprosi lusobur, avil aGot sagol galit ideh səmaur, igol aNaaman, uleSiria ŋai imaur.”*

²⁸ Nəboŋ alat lotosuh len naim nəbonbonan lotosəsəlon hen tokəmaienan, nəlolit pisi ipanpan masuv. ²⁹ Lule məhat, hut aYesu dan navile enan, ale səhari van hen nabuŋon hen nəvehuh, naut enan topat lan, hen ləbibar həni vi pan. ³⁰ Be aYesu egis tur len naluvoŋ, iyar vi tut.

AYesu ehut nanunun tosa (Mak 1.21-28)

³¹ Beti evi pan vi Kapernaum a Kalili ale len nəSappat evusan nēvanuan gail. ³² Luŋan len naŋusanan san husur nasoruan san ikad nədaŋan hen namitisau mai na-il-a-mo-an.

³³ Len naim nəbonbonan ikad naulumān, nanunun nəmargobut setəmat totoh lan. Ikai habat ke, ³⁴ “Wii! Imab gotuh gaiug hen ginamit, aYesu ta Nasaret? Gogəm hen gəbigol namtebuer a? Ginau noləboi gaiug. Gaiug govi siGot gotogəm moŋi!”

³⁵ AYesu isor idaŋ mai ke, “Gemədau! Gimakuv vi tut dan atenan!” Beti natəmat igol iteh, taltalon len tan rivuh len galito, ale eriŋ atenan səkad nasənahān.

³⁶ Nəvanuan pisi lomətahw, luŋan, ale lousus galit gabag ke, “Naŋusanan saganan? Len na-il-a-mo-an mai nədaŋan, gai isor idaŋ mai nanunun nəmargobut gail, ale lumakuv!”

³⁷ Beti na-kel-uri-an husur aYesu iperŋan naut pisi todar visi naut enan.

AYesu igol nəvanuan isobur nibelit ivonəvonŋ (Mat 8.14-17; Mak 1.29-39)

³⁸ AYesu eriŋ naim nəbonbonan, evi lan naim sivan sua nahəsan aSimon. Len nəboŋ enan anan asoan aSimon eləŋon isa masuv hen topud hen naməsahan, ale lous aYesu hen bigol bimaur. ³⁹ Beti aYesu eil ben alitenan, ale isor idaŋ van hen naməsahan. Vəha-sua ŋai naməsahan inon dani, ale ile məhat, lav nəhanian mai galito.

⁴⁰ Nəboŋ namityal tomasur,† nəvanuan gail losəhar alat lotoməsah pisi hen naməsahan tiltile van hen aYesu. Eriŋ navəlan gəlar len galit vīsusua, ale lumaur, ⁴¹ mai natəmat isobur lumakuv. Nəboŋ lotomakuv, lukai habat ke, “Gaiug govi aNatun aGot!” Be aYesu ikai tas galito ke salisor am husur loləboi ke evi aKristo, aGot totabtabuh lan.

⁴² Nəboŋ nəmav topitau, aYesu evi lan naut tobbəbesw. Naluvoŋ ludonŋi, donŋi van ale nəboŋ lotosabi, loil kəkol həni hen asike bəriŋ galito. ⁴³ Be ikel mai galit ke, “Ginau

* **4:19:** Isa 61.1-2 * **4:25:** 1Ki 17.1 * **4:26:** 1Ki 17.8-16 * **4:27:** 2Ki 5.1-14 † **4:40:** NəSappat seJu gail inon nəboŋ namityal tomasur.

nimasvi lan nabiltivile tile gail am hən năbikel ur natohan pipihabəlan aGot, bathut aGot esəvat ginau mōsi.”

⁴⁴ Beti len naim naḃonḃonan gail a Jutea, aYesu ikel ur tabtab hən nasoruan siGot.

5

AYesu etuḃat tabtabuh len ahai pispisul gail

(Mat 4.18-22; Mak 1.16-20)

¹ Boḃ sua aYesu toil tarhət nabiltiwai lotokisi hən Nabiltiwai Kennesaret. Naluḃoh loririhit garu lan hən ləḃesəsəlon hən nasoruan siGot. ² Ale aYesu eris naḃot eru artokir tarhəwai, len naut nəvanuan nəsahiehan gail lotoriḃi. Galito lokəkak nalevlev salito. ³ Isah len naḃot sivan sua nahəsən aSimon, ale eusi ke tesul həni vi lau kəkereh. Beti ebətah len naḃot, eḃusan alat lotosuh a ut.

⁴ Nəboḃ tosor tonon, ikel mai aSimon ke, “Rusan naḃot vi lan naut tosareh am, ale bar hən nalevlev hən mətḃisah hən naieh.”

⁵ ASimon isor vari ke, “Masta, len mariug namtohisihisi soḃuer van naut ilan. Be husur gotokəmaienan, namtibar hən nalevlev tətəs am.”

⁶ Nəboḃ lotobar həni, lusaḃ naieh isoḃur lan, gol ke nalevlev etuḃat hən ḃemətar.*

⁷ Imagenan lobilival van hən alat lotosuh len naḃot togon hən ləḃegəm susupah həni mai galito. Logəm, usan naḃot gəlar pisi aropul vətah ḃəḃəḃw! ⁸ Nəboḃ aSimon Pita toris natenan, iteh bathurien aYesu ike, “Givan dan ginau Nasuḃ, husur novi vanuan tosa masuḃ!”

⁹ Ekəmaienan husur gai mai alat lotosuh maii, losəhoḃut hən naieh tosoḃur lotosah həni. ¹⁰ AJemes mai aJon, anatun aSepeti gəlar artoḃon mai aSimon len nauman, gəlar tu arosəhoḃut. Beti aYesu ikel mai aSimon ke, “Sagemətahw; asike gosəsahieh am, daməḃai van dereh gisah hən nəvanuan gail.”

¹¹ Na loliv naḃot eru enan salito vahut, ale loriḃ natit pisi esuh, lohusur aYesu.

AYesu igol avan sua tokad naleprosi imaur

(Mat 8.1-4; Mak 1.40-45)

¹² Nəboḃ aYesu totoh len nabiltivile sua, avan sua tokad naleprosi len niben kavkav egəm həni. Nəboḃ toris aYesu iteh len tan, ekəta vi pan ale eḃiri ke, “Nasuḃ, gəḃeləḃoni, goləḃoi gəḃigol nəḃimaur, nəḃiveveu.”

¹³ Na aYesu isar hən navəlan, ibari ale ikel maii ke, “Noləḃoni. Gimaur, giveveu!” Vəhasua ḃai naleprosi ivan dani.

¹⁴ Beti aYesu ikele həni ke, “Sagikel nəsa tovisi mai avan ideh. Be givan, geḃusan gaiug hən ahai tutumav. Ale geviol hən naviolan mōs natutumavan hum aMoses tokele tia hən naveveuan samḃ hən gəḃeḃusan galit ke gumaur.”*

¹⁵ Be na-kel-uri-an husur aYesu ivan van am, ḃa nəvanuan isoḃur logəm hən ləḃesəsəlon həni ale hən gai ḃigol galit ləḃimaur dan naməsahan salito. ¹⁶ Avil aYesu eriḃ galit akis, evi lan naut toḃəḃesw səḃon ale isor mai aTəman.

AYesu igol avan sua todədas ḃerusan gai, imaur

(Mat 9.1-8; Mak 2.1-12)

¹⁷ Len nəboḃ sua aYesu eḃusḃusan, ale naFarisi gail mai ahai pusan gail hən nalo lobətah ei. Logəm len navile pisi a Kalili mai a Jutea mai naut a Jerusalem. Nəḃan siNasuḃ eḃis len aYesu hən ḃilav kuv naməsahan. ¹⁸ Len nəboḃ enan lalumən galevis lupat avan sua len nəbateh, saləḃoi ḃerusan gai. Luke lipati vi lohoim hən ləḃeriḃi bathurien aYesu, ¹⁹ avil lohisi soḃuer, naim epul hən nəvanuan varirihit. Beti lopəlau vi məhat len navurun topapav, ludakuvi, gol naḃur lan, ale loriḃ tur hən gai mai nəbateh

* 5:6: Jon 21.3-6 * 5:14: Lev 14.1-32

san vi pan. Loriņi rivuh len naluŵoh, a m̄o hən aYesu. ²⁰ Nəboŋ aYesu toris ləboi nadəlomian salito ike, “Tegai, gaiug, nəsaan sam̄ gail lumaruḅat.”

²¹ NaFarisi gail mai ahai p̄usan gail hən nalo, nənauan salit imaiegai ke, “Gai evi ase tosor maiegai? Inau ke tovi aGot a? Ase eləboi ḅeruḅat nəsaan? AGot səḅon ŋai!”

²² Be aYesu eləboi nənauan salito ale ike, “Nənauan len nəlomito satimaienan. ²³ Nəḅike, ‘Noruḅat nəsaan sam̄ gail,’ o ‘Gile məhat, giyar,’ nəsa emədmedau am?” ²⁴ Imagenan neŵusan gamito ke aNatun Nəvanuan ikad nədaŋan hən ḅeruḅat nəsaan gail len navile a pan timaiegai....” Ale ikel mai atenan saləboi ḅerusan gai ke, “Nukel mai gaiug, gile məhat, pat nəbateh sam̄ ale vahim!”

²⁵ Vəha-sua ŋai ile məhat len nəholito, ipat nəsa topat lan, isal suh nəyalyalan siGot, ivahim. ²⁶ Galit p̄isi lumaŋmaŋ vəsa ale lusal suh nəyalyalan siGot. Lumaŋmaŋ masuŵ, lomətahw ale luke, “Daməŋai nəsa dattorisi etile buni.”

*AYesu itabtabuh len aLevi
(Mat 9.9-13; Mak 2.13-17)*

²⁷ Natgalenan tonon, husur nəboŋ enan, aYesu evivile ale eris nəvanuan nətaks sua, nahəsan aLevi, tobətah len nəpasvaləval hən nətaks. Ale ikel maii ke, “Gitah mai ginau, gehusur ginau!”*

²⁸ Ale eriŋ natit gail p̄isi ipat, ile məhat, ehusuri.

²⁹ Beti aLevi eutaut hən nəbilitihanen m̄os aYesu len naim san, ale ikad nəbilituluŵoh hən alat lotoum surm̄an aLevi mai galevis am luhan mai galito. ³⁰ Be naFarisi gail mai ahai p̄usan salit gail hən nalo, lukel mətmətan hən aYesu mai ahai susur san gail. Luke, “Imabe məttohan, məttomun mai nəvanuan nətaks gail mai alat nəsaan am?”*

³¹ AYesu isor var galit ke, “Savi alat lotomaur lotovan hən nəvanuan nareran, be alat lotoməsah ŋai. ³² Ginau nəsagəm hən nəḅikel alat lotonor hən ləḅipair dan nəsaan salito be nogəm hən nəḅikele mai alat nəsaan.”

*Nausian husur navide silat ləsəhan
(Mat 9.14-17; Mak 2.18-22)*

³³ Beti lukel maii ke, “Ahai susur siŋon gail, nəboŋ isoḅur ləsəhan hən ləḅisor tuŵ, mai ahai susur sinamit, naFarisi gail, lumagenan, be esam̄ gail imabe lotohan, lotomun?”

³⁴ AYesu isor var galit ke, “Nəboŋ avan sua tolah, godədas gəḅigol nəvanuan san gail lotoḅon maii hən salihan. ³⁵ Be dereh tikad nəboŋ hən ləḅesəhar naulum̄an tolah dan nəvanuan san gail. Len nəboŋ enan asike luhan.”†

³⁶ Beti aYesu ep̄usan, iḅol‡ ke, “Səkad avan ideh totar naḅisihoh dan nahurabat veveu ale toside len nahurabat tomatu. Tagole, tamədas nahurabat veveu ale naḅisihoh asike tanor hən nahurabat tomatu. ³⁷ Nəvanuan gail ləsəḅir nəwain lotomadhaum həni len nahurhuwain tomatu. § Nəvanuan tagole, ale nəwain veveu tatəvah tur lan, ale nahurhuwain tapəlaus. Nəwain tariv dani ale nahurhuwain təsa. ³⁸ Aoa, nəvanuan gail leḅir nəwain veveu len nahurhuwain veveu. ³⁹ Avil səkad avan ideh tomun nəwain tomatu toləŋon toveveu husur ike, ‘Nəwain tomatu ivoi səhori,’ ale gamit mətumaienan, mətomətahun natit toveveu.”

* **5:23:** Nəboŋ aYesu tokəmaianen, nəvanuan lotokad namitisau len nasoruan siGot lunau ke namilen imaiegai ke: Avan ideh edədas ḅigol eru en p̄isi, ale nəḅike, ‘Noruḅat nəsaan sam̄ gail,’ mətsaləboii ke lumaruḅat o ləsəmaruḅat. Be nəḅike, ‘Gile məhat, giyar!’ mətoləboi mətḅerisi ke imaur. * **5:27:** Mat 9.9; Mak 2.14 * **5:30:** Luk 15.1-2

† **5:35:** Len nəḅol p̄usan egai aYesu isor husur gai gabag tosurm̄an naulum̄an tolah. ‡ **5:36:** Len naut egai aYesu ikel naḅusanan egai hən beŵusan galito ke naḅisal san iveveu, sanor hən naḅisal tomatu lotohususuri. § **5:37:** Nahurhuwain evi nahurhunani o nahurhusipsip lotoḅir nəwain veveu ḅurhulon.

6

*AYesu evi masta hən nəSappat
(Mat 12.1-8; Mak 2.23-28)*

¹ Len nəSappat sua aYesu mai ahai susur san gail luyar tur len nəmarireu hən nawit, ale ahai susur gail lotubat kin ður nəhavhuwit gail. Lusarsari len navələlito ale luhān namisurhuwit gail.* ² NaFarisi galevis lousi ke, “Imabe mətugol nəsa nalo tokai tasi len nəSappat?”

³ AYesu isor var galit ke, “Mətsaʋuruŋ ləboi nəsa aTevit galito lotogole nəboŋ lotomalkəkāt a? ⁴ Eðis len naim nətaðolen siGot, ale ilav nabəta tolo. Ihani ale ilavi mai lalumān san.* Be nalo ike ahai tutumav səbolit ŋai loləboi ləbihani.”*

⁵ Beti aYesu ikel mai galito ke, “ANatun Nəvanuan evi masta hən nəSappat. NəSappat ipat len navəlan.”

*AYesu igol avan sua, navəlan totah, imaur
(Mat 12.9-14; Mak 3.1-6)*

⁶ Len nəSappat sua tile am, aYesu evi lan naim nəbōnðonan, eþusan. Ale ikad avan sual ei, navəlan nəmatu totah, togəm hum towas. ⁷ NaFarisi gail mai ahai þusan gail hən nalo ludas þisal hən ləbisəð nəsabān ideh len aYesu hən ləbikot həni. Ŋa lokəta bunusi ke þigol atenan þimaur len nəSappat salito. ⁸ Be aYesu eləboi nəsa lotonau, ale ikel mai naulumān tokad navəlan totah ke, “Gile məhat, il rivuh hən galit þisi.” Imaienan naulumān ile məhat ale eil ei.

⁹ Beti aYesu eus galit ke, “Nous gamito, len nalo nəsa inor len nəSappat: datþigol navoian o nəsaan, datðetəgau gat nəmauran o datþigol þimasig?”

¹⁰ Ekəta garu len galito, beti ikel mai atenan ke, “Gisar hən navələm̄.” Igole, ale navəlan imaur buni tətās.

¹¹ Avil galito, lopul hən nəlol paŋpaŋ vəsa, ale lotubat sor utaut len galit gabag hən nəsa ləbigole van hən aYesu.

*AYesu itabtabuh len ahai pispisul san gail lotovi 12
(Mat 10.1-4; Mak 3.13-19)*

¹² Len nəboŋ galenan sua aYesu evi məhat len nəvehuh hən þisor tuʋ, ale isor mai aGot len nalenmariug kavkav. ¹³ Dudulan ekis ahai susur san gail gəmai, ale ilekis hən 12 dan galito. Ekis galit hən ahai pispisul: ikad ¹⁴ aSimon (tokisi am hən aPita) mai aAdru aʋan, ikad aJemes, aJon, aFilip, aPartolomiu, ¹⁵ aMattiū, aTomas, aJemes anatun aAlfeus, aSimon tovi naSelot sua,* ¹⁶ aJutas anatun aJemes mai aJutas Iskariot þeriŋ aYesu len navəlan naenemi san gail.

*AYesu eþusan, igol nəvanuan gail lumaur
(Mat 4.23-25)*

¹⁷ AYesu eput vi pan mai galito, eil len nabəmav. Ikad naluʋoh hən ahai susur san ei mai nəvanuan tosoður lotogəm a Jerusalem mai naut tosoður a Jutea mai galevis ta Tair mai ta Siton. ¹⁸ Logəm hən ləbesəsəloŋ həni, ale hən gai þigol naməsahan salit þinoŋ. AYesu ehut nanunun tosa gail dan galit lotokade, ale igol na-ləŋon-isa-an salit ivoi. ¹⁹ Galit þisi lugol risi ke libari bathut nədaŋan egəm len aYesu, igol galit lumaur.

*Na-sor-ivoi-an mai na-sor-lolosa-an
(Mat 5.1-12)*

²⁰ AYesu ekəta ris ahai susur san gail ike:
“Gamit məttoðidol,
navoian siGot igol gagai mətukab həni

* 6:1: Deu 23.25 * 6:4: 1Sam 21.1-6 * 6:4: Lev 24.9 * 6:15: NaSelot evi nəvanuan len naluʋoh sua lotomətahun alat a Rom, lotoke ləbiðal mai galito.

husur natohan pipihabəlan aGot evi samito.

²¹ Gamit məttomalkəkət gagai,
navoian siGot igol gagai mətukab həni
husur dereh mitihanukub.†
Gamit məttotaŋ gagai,
navoian siGot igol gagai mətukab həni
husur dereh mitiman.

²² “Gamit, nəvanuan gail lotomətahun bun gamito, lotokai hən gamito, lotosor viles gamito, ale lotosor mədas nahəsamit hum tosa bathut aNatun Nəvanuan məttovi esan, navoian siGot igol gagai mətukab həni. ²³ Mitikemkem len nəboŋ enan, məteməlmələh len nahəhaʋuran husur nakonp̄urp̄uran samit len nəmav gag etibau. Nəvanuan lotogol tosa hən gamit maienan, losuñan atəmalit ta sutuai lotogol tosa maienan hən ahai kelkel ur gail siGot.*

²⁴ “Avil gamit məttokad natit tosoḅur, nəmauran samit tivan tisa vəsa batbat
husur nəsa məttokade evi hən nəboŋ ta daməŋai ŋai.

²⁵ Gamit məttokad nəhanian tosoḅur gagai, nəmauran samit tivan tisa vəsa batbat
husur dereh mitimalkəkət.
Gamit məttoman gagai, nəmauran samit tivan tisa vəsa batbat
husur dereh nəlomit tisa, mititaŋ.

²⁶ “Gamit, mətḅeum m̄os nəvanuan p̄isi ləḅisal suh gamito, nəmauran samit tivan tisa vəsa batbat, husur atəmalit ta sutuai lugol maienan hən ahai kelkel ur gəgəras gail.”

Geləmas bun aenemi sam̄ gail

(Mat 5.38-48, 7.12a)

²⁷ AYesu ep̄usan am ike, “Samtimaienan. Nukel mai gamit məttosəsəloŋ hən ginau ke: Məteləmas bun aenemi samit gail, gol tivoi van hən alat lotomətahun bun gamito, ²⁸ us aGot hən ḅigol navoian van hən alat lotosor mədas gamito, sor tuʋ m̄os alat lotogol tosa hən gamito. ²⁹ Avan ideh ḅiv̄os nətarhoñ, gipair hən nətarhoñ togon van həni. Avan ideh ḅilav nahurabat naut susus sam̄, gidam̄ həni ke tilav nəhai susun sam̄ am. ³⁰ Geviol mai galit p̄isi ləḅeus gaiug hən natideh, ale avan ideh ḅilav natideh sam̄, sageusi ke tilav təlmam həni. ³¹ Naʋide məttoləŋoni ke nəvanuan gail ligole van hən gamito, mitigol naʋide enan van hən galito.

³² “Mətḅeləmas bun ŋai alat lotoləmas bun gamito, savi natideh. Husur ke alat nəsaan am loləmas bun alat lotoləmas bun galito. ³³ Mətḅivoi ŋai hən alat lotovoi hən gamito, savi natideh. Bathut alat nəsaan am lugol tomagenan. ³⁴ Mətḅidam̄ hən nəvat ŋai mai alat məttonau ke ləḅisar gele, savi natideh. Alat nəsaan am ludam̄ hən nəvat mai galit gabag, hən ləḅisar gel nəkabut p̄isi. ³⁵ Be ivoi ke gamit mətetile. Məteləmas bun aenemi samit gail, mitivoi hən galito. Mitidam̄ hən nəvat mai galito, be samtitoḅ vir nə-sar-gele-an. Mətḅimaienan, dereh aGot tilav nakonp̄urp̄uran totibau mai gamito ale mətegəm vi anatun aGot toyalyal buni. Bathut gai ivoi hən alat ləsasipa vi təban mai nəvanuan nəsaan gail. ³⁶ Nəlomit timastaŋis nəvanuan gail suñan aTəmamit len nəmav nəlon totaŋis galito.”

Gikel nakitinan husur nəvanuan p̄isi

(Mat 7.1-5)

³⁷ AYesu isor am ke, “Samtike nəvanuan tile isa ale aGot asike ike mətusa. Samtisəḅ səhoti ke nəvanuan tile timaspanis. Imagenan aGot asike isəḅ səhoti ke gamit mitimaspanis. Məterubat nəsaan nəvanuan togole hən gamito, imagenan dereh aGot teruḅat nəsaan samito. ³⁸ Məteviol, imagenan dereh aGot teviol mai gamito. Gai dereh teviol hən tisoḅur

† 6:21: Ta sutuai naJu gail luke malkəkət, be namilen evi malkəkət hən naləboian siGot mai nagolean hən nəsa aGot tokele. * 6:23: 2Chr 36.16; Uman 7.52

mai gamito, teirir hēni, tepul sēsəhov variviriv. Bathut mət̃beviol habat o mət̃beviol kəkereh, aGot teviol magenan mai gamito.”

³⁹ AYesu eḡusan am, iḡol maiegai ke: “Ametḡesw eləboi ḡesəhar ametḡesw togon a? Aoa, gəlar ḡisi dereh aripal suluḡi, ariteh len nābur. ⁴⁰ Ahai susur, satibau səhor ahai ḡusan san, be avan ideh toləboi səhot ḡis naḡusanan sihai ḡusan san, dereh tesuḡan gai.

⁴¹ “Husur nəsə gotokəta kot nakumashəhai len namətan aḡam̃, be gəsənau nabiltitarhai len namətaḡm̃? ⁴² Imabe gotoke, ‘Wawa, nidakuv nakumashəhai dan namətaḡm̃,’ nəboḡ gotokad nətarhai gəsarisi len namətaḡm̃? Gaiug gotovi vanuan gəgəras, gilav kuv nətarhai dan namətaḡm̃ bai. Gəḡigole ḡinoḡ nakətaan sam̃ dereh timasil tinor hən gəḡidakuv nakumashəhai dan namətan aḡam̃.

Nəhai mai naḡite
(Mat 7.16-20, 12.33-35)

⁴³ “Nəhai tovoi səḡan hən naḡit tosa. Nəhai tosa səḡan hən naḡit tovoi. ⁴⁴ Goris ləboi nəhai ideh nəboḡ gotoris naḡite. Nəvanuan gail ləsavərus naḡit tovoi hun nafik o nakrep len nəhau tosa tokad nasunite.† ⁴⁵ Nəvanuan tovoi igol navoian len navoian topul len nəlon, mai nəvanuan tosa igol nəsaan len nəsaan topul len nəlon. Bathut, nəsə nəvanuan tokele, evivile len nəsə topul sēsəhov len nəlon.

Nəvanuan na-um-im-an eru
(Mat 7.24-27)

⁴⁶ “Mətokis ginau ke, ‘Masta, Masta,’ be mət̃sagol nəsə notokele. Imabe? ⁴⁷ Nəvanuan ḡisi lotogəm hən ginau, lotosəsəloḡ hən nasoruan sagw mai lotogole, lumaiegai ke: ⁴⁸ Ehum avan sua toum hən naim, tokir sareh ale toriḡ nəpaudesen len nəvat mot. Nəboḡ nilev togəmai, nawisel tovi məhat, iḡas naim be sakur hēni husur eum hēni idaḡ habat. ⁴⁹ Be avan ideh tosəsəloḡ hən nasoruan sagw ale sagole, esuḡan avan sua toum hən naim topat len tan, nəpaudesen toḡuer. Nəboḡ nawisel tolev, toḡas naim enan, vəha-sua ḡai erus, iteh vəmasirsir.”

7

Nadəlomian hən nasoltia sua
(Mat 8.5-13)

¹ Nəboḡ aYesu tokəmaienan tononḡ, ibar naut a Kapernaum. ² Len naut enan ikad nasenturion sua tokad naslev. Nasenturion enan inau ke naslev san tovoi habat. Be naslev eməsah, hum ma ḡeməsol. ³ Nasenturion esəsəloḡ hən nasoruan husur aYesu, ale esəvat alat evis lotoil a ḡo hən naḡu gail van hēni hən ləḡeusi ke, tegəm hən ḡigol naslev san timaur. ⁴ Nəboḡ lotogəm hən aYesu, loḡiri ke, “Bathut atenan inor, ivoi hən gəḡigol nategai ḡosi, ⁵ husur eləmas bun nəvanuan sadit gail, ale eum hən naim naḡonḡonan sinamito.”

⁶ Na aYesu ivan mai galito. Nəboḡ pəpadaḡ hən ḡibar naim enan, nasenturion esəvat esan gail hən ləḡikel maii ke: “Nasuḡ, ivoi ke sagegəm pəpadaḡ am, husur ginau nəsanor kasi hən gəḡeḡis lohoim sagw. ⁷ Imaienan nunau ginau ke, nəsanor kasi hən nəḡebubur mai gaiug. Avil gəḡikele ke naslev sagw ḡimaur, dereh timaur. ⁸ Nokəmaienan husur ginau nutoh pipihəlan alat lotoil a ḡo hən ginau, ale nasoltia gail lutoh pipihəlagw. Nəḡikel mai tosua ke, ‘Givan,’ dereh tivan; nəḡikel mai sual am ke, ‘Gegəmai,’ dereh tegəmai. Nəḡikel mai naslev sagw ke, ‘Gigol nategai,’ ale dereh tigole.”

⁹ Nəboḡ aYesu tosəsəloḡ hēni, iḡaḡ lan. Ipair van hən naluḡoh lotohusuri ale ike, “Nukel mai gamit ke; nəsəsəḡ nadəlomian todaḡ maiegai len alat seIsrael.”

† 6:44: Nəhau enan ehun nabulgəgau.

¹⁰ Beti alat sinasenturion, gai tosəvat galito, lotəlmam vahim ale lusabi ke naslev imaur buni.

AYesu igol anatum ulumnan sibatunau ile məhat dan nəmatan

¹¹ Pelan han aYesu evi Nain, navile sua. Ale ahai susur san gail mai nabiltuluoh lutah maii. ¹² Nəboŋ aYesu toyar pəpadaŋ hən nametləkau hən navile, alat a Nain lupat naulumnan sua tomat vivile, tovi aʼvisusua sinan. Lupati len nəmel. Anan evi batunau, ale nabiltuluoh a Nain luyar mai alitenan. ¹³ Nəboŋ Nasuḅ toris alitenan, nəlon itaŋisi ale ike, “Sagitaŋ.”

¹⁴ Beti ivan, ibar nəmel nəmatan, ale alat lotopati loil. Ike, “Mantuhmar, nukel mai gaiug, gile məhat!” ¹⁵ Ale nəmantuhmar ebətah məhat, etuḅat sor. Beti aYesu eviol həni mai anan.

¹⁶ Galit pisi lomətahw, lumaŋmaŋ ale lusor sal suh nəyalyalan siGot ke, “Ahai kelkel ur sua toyalyal evisi hən gidato!” Lusor am ke, “AGot egəm hən ḅevi tarhət sidato, nəvanuan san gail.”

¹⁷ Na-kel-uri-an egai husur aYesu iperŋan naut pisi a Jutea mai naut pisi todar visi.

AYesu mai aJon Baptais

(Mat 11.2-19)

¹⁸ Ahai susur siJon gail lukel ur natgalen pisi maii. Ale ekis galit eru, ¹⁹ esəvat gəlaru van hən Nasuḅ hən arḅeusi ke, “Gaiug govi nəvanuan togəmgəmai o ivoi ke namtitoh vir sual am?” ²⁰ Nəboŋ artogəm həni, arousi ke, “AJon Baptais esəvat ginaməru gəm hən gaiug, eusi ke, ‘Govi nəvanuan togəmgəmai o ivoi ke namtitoh vir tile am?’ ”

²¹ Len nəboŋ enan ŋai aYesu igol nəvanuan isoḅur lotokad naməsahan tiltile lumaur, igol galevis, nanunun nəmargobut gail lumakuv dan galito. Ale ilav nakətaan mai nametḅesw isoḅur. ²² Imagenan isor var gəlaru ke, “Məretəlmam ale kel mai aJon nəsa mərtorisi mai mərtosəsəloŋ həni: ametḅesw gail lukad nakətaan, alat narielit togau luyar, alat lotokad naleprosi lumaur, luveveu, nədariŋ ḅulḅulol gail losəsəloŋ mai alat lotomat lule məhat dan nəmatan. Ale alat lotopar tite losəsəloŋ hən na-kel-uri-an tovoi.* ²³ AGot tigoŋ tivoi hən avan ideh sateh dan nadəlomian len ginau sil nəsa notogole.”

²⁴ Nəboŋ ahai pispisul siJon artovan, aYesu etuḅat sor husur aJon mai naluoh ke, “Nəboŋ məttovi lan naut masmas toḅḅesw, mətuvan varis nəsa? Naʼviliol nəlan toʼvuvi tokurkur a? Aoa! ²⁵ Beḅuer, mətuvan hən mətḅeris nəsa? Naulumnan tosun nahurabat nəvat halit totibau a? Aoa! Alat lotosun nahurabat tomaienən, lotokad nakontit pisi, galit losuh len nabiltiim sekiŋ gail! ²⁶ Bimaienən, mətuvan hən mətḅeris nəsa? Ahai kelkel ur sual a? Evoi, nukel mai gamit ke savi ahai kelkel ur ŋai, iyalyal səhor ahai kelkel ur. ²⁷ Atenan evi nəvanuan natosian siGot tokel husuri ke: ‘Geris! dereh nesəvat ahai pispisul sagw a mō hən gaiug toutaut hən naʼpisal sam mōs gaiug.’* ”

²⁸ “Nukel mai gamit ke, səkad avan ideh napəhaʼvut topasi, tosəhor aJon; Be len alat lototoh pipihabəlan aGot, galit ideh tovi ut kəmas iyalyal səhor aJon.”

²⁹ (Galit isoḅur mai galevis lotovi nəvanuan nətaks aJon tobaptais hən galit tia, nəboŋ lotosəsəloŋ hən aYesu, lukel ləboii ke, naʼpisal siGot inor. ³⁰ Avil naFarisi gail mai alat lotokad namitisau hən nalo, aJon səbaptais hən galito, lomətahun pis naʼpisal siGot mai naləŋonian siGot mōs galito.)

³¹ AYesu isor am, ike, “Ale naur ta daməŋai lumabe? Noləboi nəḅike lohūm nəsa?”

³² Losumnan alahutai lotobətah len nəmaket lotokai van hən galit gabag ke, ‘Namtoʼvuv naʼbuvimal mōs gamito be mətsəsav; namtokəkai hən nəḅe nəmatan be mətsətaŋ!’

³³ Logəgel hən nənauan salit tabtab. Nokəmaienən husur nəboŋ aJon Baptais togəmai, səhan nabəta, samun nəwain, be mətuke, ‘Ikad natəmat.’ ³⁴ Avil aNatun Nəvanuan egəmai, ihan,

* **7:22:** Isa 35.5-6, 61.1 * **7:24:** Len naut egai hum ma tosor husur nəvanuan todidimair, togəgel hən nənauan akis.

* **7:27:** Mal 3.1

emun, be mətuke, ‘Məteris! Naulum̄an tohan tēməhav, tomun vatərog. Itah mai nəvanuan nətaks mai nəvanuan nəsaan gail!’ ³⁵ Be alat lotohusur naṗisal siGot hən namitisau hən nəmauran tonor, nəmauran salito eṽusani ke naṗisal siGot ekitin.”

AYesu erub̄at nəsaan sepəhaṽut tosa

³⁶ Ikad naFarisi sua, nahəsan aSimon, tous aYesu hən ḅihan maii, ale aYesu eḅis lohoim san, ipat tarhəgarin hən ḅihan. ³⁷ Nəboṅ napəhaṽut nəsaan sua len nabiltivile enan tosəsəlonḅ hən ke aYesu tohan len naim siFarisi enan, ipat nabotel nəhai pəhas van hən aYesu. ³⁸ Eil pəpadaṅ hən narien, itaṅ. Nəboṅ totaṅ, namətarur san iteh len nalohrien aYesu gol arumosmos. Beti igargar narien hən navurun, esum̄ narien ale eḅir nəhai pəhas len narien gəlaru. ³⁹ NaFarisi tous aYesu hən ḅihan, eris natenan. Nəboṅ torisi inau len gai səḅon ke, “Ategai tavi ahai kelkel ur, taləboi as tobari, ale taləboi am naṽide san ke alitenan evi pəhaṽut nəsaan.” ⁴⁰ AYesu isor vari ke, “Simon, nukad natesua hən nəḅikel mai gaiug.” ASimon ike, “Hai ṗusan, kele.”

⁴¹ AYesu ibol hən ke, “Ikad alaruevis. Arukabut hən nəvat sivan sua todaṁ hən mai gəlaru. Sua ikabut hən natenarius† tovi 500, togon ikabut hən 50. ⁴² Gəlar ṗisi arsəkad nəvat hən arḅisar gele, ṅa gai ikas kuv nəkabut səlaru. Imaienan, gəlar ta be eləmas buni səhor togon?”

⁴³ ASimon isor vari ke, “Hum ma atenan, nəvanuan tokas kuv nəkabut san totibau səhor togon.” AYesu ike, “Gokitin.”

⁴⁴ Beti ipair van hən napəhaṽut ale ikel mai aSimon ke, “Geris alitegai? Nəboṅ notobis lohoim sam̄ gəsəlav nəwai hən nəḅekəkas nariegw, wake namətarur selitegai igol nariegw imosmos hən ale igargari hən navurun. ⁴⁵ Gəsasum̄ nətarihogw hən na-ke-ivoi-an hən notogəmai, wake nəboṅ notobis lohoim, alitegai sasib hən tosum̄ nariegw gəlaru. ⁴⁶ Gəsavəhas nəkadugw hən naoil hən naoliv hum naṽide sidato, wake gai eḅir nəhai pəhas len nariegw gəlaru. ⁴⁷ Bathut natgalenan, nukel mai gaiug ke, nəsaan san gail lotosəbur lumaruḅat tia, imaienan gai eləmas masuṽ hən ginau. Avil nəvanuan, nəsaan san tokəkereh tomaruḅat, gai eləmas bun ginau, be tokəkereh ṅai.”

⁴⁸ Beti aYesu ikel mai alitenan ke, “Nəsaan sam̄ gail lumaruḅat.”

⁴⁹ Be alat lototoh maii len nəhanan ei lusor mai galit gabag ke, “Ase gagai, toruḅat nəsaan gail tu maiegai?”

⁵⁰ Ale aYesu ikel mai alitenan ke, “Nadələmian sam̄ gatolav kuv gaiug dan nəsaan sam̄ gail. Givan, natəṁat tipat len nələm̄.”

8

Latpəhaṽut lototah mai aYesu

¹ Nəboṅ tononḅ, aYesu iyar tur len navile gail mai nabiltivile gail. Ikel ur na-kel-uri-an tovoi husur natohan pipihabəlan aGot. Ahai pispisul lotovi 12 lutah maii. ² Napəhaṽut galevis, aYesu togol galit lotomaur dan nanunun nəmargobut mai naməsahan, galit am lutah maii. Lovi: aMeri ta Maktala, nanunun nəmargobut toməlevru lotomakuv dani tia; ³ aJoanna asoan aKusa toil a m̄o hən naim siHerot Antipas tovi kiṅ; aSusanna; mai isəbur am. Latpəhaṽut galenan, len nəsa lotokade, loviol kəmas hən nəvat salito m̄os aYesu mai nəvanuan san gail.

AYesu ibol husur namisurhuwit (Mat 13.1-9; Mak 4.1-9)

⁴ Nəboṅ naluṽoh hən navile galevis lotogəṁ hən aYesu, luḅonḅon, ale ikel nəḅol ṗusan ke, ⁵ “Avan sua tomabmabul namisurhut gail ivan vabubulan namisurhuwit han. Nəboṅ tobubulani maienan, galevis luteh len naṗisal; nəvanuan gail lupal gat gail ale nəman

† 7:41: Natenarius evi nəvat naṗurṗuran hən nauman hən nəmariboṅ tosua.

naməsav luhan p̄isi. ⁶ Galevis luteh len naut tobaŋ vat. Nəboŋ lototov, lumayoh husur nəwai eḅuer len naut enan. ⁷ Galevis luteh rivuh len nəharhəhau tokad nasunite. Nəboŋ artotov, nəhau eruŋ gut bun nawit. ⁸ Namisurhuwit galevis am luteh len nətan tokənoh. Lutov ale sədareh luṽan vəha-100 len nəsa nəvanuan tomabule.” Nəboŋ aYesu tokəmaianan tonon, ikai ke, “Avan ideh tokad nədariŋan hən ḅesəsəlon, tesəsəlon n̄au!”

AYesu ikel nəḅol p̄usan n̄os nəsa?
(*Mat 13.10-17; Mak 4.10-12*)

⁹ Ahai susur san gail lousi ke tikel namilen nəḅol p̄usan enan. ¹⁰ Ike, “AGot idam̄ həni tia hən mətḅeləboi nəsa tosusuah husur natohan pipihəbələn aGot, avil nusor mai alatevis tile am hən nəḅol p̄usan hən ke, “naut kəmas ləḅekəta, kəta, ləsəkəta ləboi nəsa aGot togole; naut kəmas ləḅesəsəlon, səsəlon, ləsəsəsəlon ləboi nəsa aGot togole.*”

AYesu isor vəsvəsai nəḅol hən namisurhuwit
(*Mat 13.18-23; Mak 4.13-20*)

¹¹ “Namilen nəḅol p̄usan imaiegai ke: Namisurhut gail evi nasoruan siGot. ¹² Alat lototeh len naḅisal losum̄an alat lotosəsəlon, beti natəmat egəm, lav kuv nasoruan dan nəlolito hən asike ləḅikad nadəlomian, asike aGot ḅilav kuv galit dan nəsaan. ¹³ Alat lototeh len naut tobaŋ vat losum̄an alat lotolav nasoruan len nakemkeman nəboŋ lotosəsəlon həni, be nəharhət salit gail ləsakir sədaŋ. Nadəlomian salit sabəlav van vəbar nəboŋ nəmauran totaltal kitev nadəlomian salit ke timabe, ale nadəlomian salit iteh. ¹⁴ Alat lototeh rivuh hən nəhau tosəsənot, losum̄an alat lotosəsəlon be len nəmauran salit tovan, napulan hən natite, na-ləŋon-isa-an mai nahəhaṽuran, loruŋ gut gat galito gol ke ləsətov vabəbau hum ləsəmatmatu len nadəlomian salito. ¹⁵ Avil namisurhuwit gail lototeh len nətan tokənoh, losum̄an alat lotokad nəlolit tonor mai tovoi buni. Nəboŋ lotosəsəlon hən nasoruan siGot, lunau gati, ale len nə-dəŋ-ḅuri-an, luṽan hən naṽit nəmauran tovoi.

Namial tomial
(*Mak 4.21-25*)

¹⁶ “Avan ideh asike epigau namial hən ḅikabut gole len nabiliwai o susuani pipimel. Aoa, eriŋi a məhat hən ḅemial len narum̄ hən alat lotovi lohoim ləḅerisi. ¹⁷ Imaianan, natit p̄isi tosusuah, dereh tevisi p̄arḅar, natit p̄isi tokəkəl, dereh aGot tesəŋav həni, tevəhoti. ¹⁸ Imaianan, mətəsəsəlon vahvahur nasoruan hən mətḅeləboii. Avan ideh tokad naləboian, dereh aGot teviol həni am maii, be avan ideh tomətahuhn ḅeləboi nəsa notokele, dereh aGot tilav kuv naləboian tonau ke tokade dani.”

Anan aYesu mai aṽan aYesu gail
(*Mat 12.46-50; Mak 3.31-35*)

¹⁹ Beti aṽan aYesu matmat gail mai anan logəm hən ləḅerisi, be lodədas ləḅegəm pəpadaŋ həni husur naluṽoh. ²⁰ Imaianan napisulan sua egəm həni ke, “Aṽam̄ gail mai anam̄ saltoil vivile. Luke leris gaiug.” ²¹ Isor vari ke, “Alat lotosəsəlon hən nasoruan siGot ale lotogol nəsa tokele, galito lovi anagw mai aṽagw gail.”

AYesu igol nəlan todaŋ etəmat
(*Mat 8.23-27; Mak 4.35-41*)

²² Boŋ sua aYesu ikel mai ahai susur san gail ke, “Datevi tarhəte len nabiltiwai egai.” Na lusah len naḅot, lugam van.

²³ Nəboŋ lotogamgam van, aYesu ipatmari. Beti nəlan eṽuv idaŋ len nəwai, naḅot epul, pəpadaŋ hən ḅemun. ²⁴ Ale ahai susur gail lovəŋon aYesu, luke, “Masta, Masta, dereh datimasig!” Ale aYesu ile məhat, isor idaŋ van hən nəlan mai nəwai topus; ale nəlan evi

* **8:10:** Isa 6.9-10

pan, nēwai etēmat. ²⁵ Eus galit ke, “Nadəlomian samit gai be?” Len namətahwan salito luṗaṅ lan, lousus galit gabag ke, “Ategai ase? Isor idan van hən nēlan mai nēwai be gəlaru arugol husur nēsa tokele.”

Naulumian tokad natəmat gail
(Mat 8.28-34; Mak 5.1-20)

²⁶ Beti lugam kotov nabiltiwai dan naut a Kalili vəbar naut silat a Kerasa. ²⁷ Nəboṅ aYesu tomariṅ vahut, auleKerasa sua, nanunun nəmarginobut gail lotobis lan, ebubur maii. Sutuai atenan sasun nahurabat, satoh len naim, be itoh len naburhuvat nəmatan gail. ²⁸⁻²⁹ Vəha-sobsoḅur tia nanunun nəmarginobut itah gati, naut kəmas lotobaṅis gati hən natsen len narien mai navəlan ale lokəta kəkol həni, ilav kotov natsen gail ale nanunun tosa ehuti vi lan naut toḅəḅesw. Nəboṅ toris aYesu eis habat, iteh bathurien. AYesu ikele hən nanunun tosa ke timakuv dan naulumian. Ale ikai pərhado ke, “Gaiug savi hən gəḅemədas ginau, aYesu, aNatun aGot toyalyal buni! Nonjir gaiug, sagipansəm ginau mūd!” ³⁰ Ale aYesu eusi ke, “Nahəsəm ase?” Isor vari ke, “Luṽoh,” husur nanunun nəmarginobut isoḅur lobis lan. ³¹ Ale loṅjirjiri ke satesəvat galit vi lan nabur nəpanisan səkad nabutite.*

³² Ikad nabiltivəshəbuai lotosusu len navəhuh ei. Ale nanunun tosa gail loṅjiri ke tidam hən galito ləḅəḅis len nabuai gail. Idam həni. ³³ Nəboṅ lotomakuv dan naulumian, lobis len nabuai gail, ale navəshəbuai lusarmar mariṅ len navəhuh, luteh len nēwai, lomun vəmat.

³⁴ Nəboṅ alat lotokətkəta təban nabuai gail lotoris nəsa tovisi, lugam mətahw van vakel uri len nabiltivile mai naut pisi todar visi. ³⁵ Ale nəvanuan gail logəm hən ləḅeris nəsa tovisi. Nəboṅ lotobar aYesu, lusəḅ naulumian, nanunun nəmarginobut lotomakuv dani, tobətah bathurien aYesu. Esun nahurabat tia, mai nənavuan san ivoi, ale lomətahw. ³⁶ Alat lotorisi lukel uri mai nəvanuan gail, navide hən naulumian tomaur, natəmat gail lotomakuv dani. ³⁷ Imagenan alat a Kerasa pisi lous aYesu hən ḅivan dan galit husur lopul hən namətahwan. Na aYesu isah len nabot hən ḅeriṅ naut enan. ³⁸ Naulumian, nanunun nəmarginobut gail lotomakuv dani, enjiri ke titah maii, be aYesu esəvati van ke, ³⁹ “Givahim hən gəḅikel nəsa aGot togole mōs gaiug.” Na atenan ivan, iyar tur len naut pisi len nabiltivile enan, ikel ur natit pisi aYesu togole mōsi.

Napəhaṽut toməsah mai natəbarehreh tomat
(Mat 9.18-26; Mak 5.21-43)

⁴⁰ Nəboṅ aYesu totəlmam vi Kalili, naluṽoh lohəhaṽur hən natəlmaman san husur luvatvat viri. ⁴¹ Beti avan sua toil a mō hən naim nabonḅonan, nahəsən aJairus, egəm, iteh bathurien aYesu, enjiri ke tivahim maii. ⁴² Gai ikad natəbarehreh tosua ṅai nədam han tovi 12, be pəpadaṅ timat.

Nəboṅ aYesu toyar maii van, len nəyaran san naluṽoh loriḅiti. ⁴³ Galit sua, napəhaṽut, nəda han igam len nasihau tovi 12 avil avan ideh edədas ḅigol ḅimaur.* ⁴⁴ Iyar pəpadaṅ a tahw həni ale ibar nagilen nahurabat san. Vəha-sua ṅai nəda han səgam am. ⁴⁵ AYesu eus ke, “As tobar ginau?” Galit pisi luke savi galito. APita ike, “Masta, naluṽoh loriḅit gaiug.” ⁴⁶ Be aYesu ike, “Avan sua ibar ginau husur noləḅoii ke nədaṅan ivan dan ginau.”† ⁴⁷ Nəboṅ napəhaṽut tonau ke aYesu teləḅoii, egəm həni, ipab, iteh bathurien. Len nəholito ikel maii ke hən nəsa tobari mai nəsa tovisi ke vəha-sua ṅai imaur tətəs. ⁴⁸ Beti aYesu ikel mai alitenan ke, “Nadəlomian sam igol ke gumaur. Givan, nəloḅm tikad natəmat.”

⁴⁹ Nəboṅ aYesu tosor sal, avan sua egəm len naim siJairus toil a mō hən naim nabonḅonan, ike, “Anatvavim imat ebun, sagemədas ahai pusan am.” ⁵⁰ Nəboṅ aYesu

* **8:31:** KelV 9.1-5 * **8:43:** Natosian galevis ta sutuai luke: eṽur ahai rerer gail hən ləḅigol ḅimaur sobuer. † **8:46:** Nədaṅan siYesu imadihdih, naut kəmas galevis ivan dani, nədaṅan san ipat pitpitoṽ sal.

tosəsəlön həni, ikel mai aJairus ke, “Sagemətahw, riñ nələm̃ len ginau ɲai, ale dereh timaur.”

⁵¹ Nəboñ tovi lohoim siJairus, sədañ hən avan ideh bəbis lohoim maii, be idam̃ hən aPita, aJemes, aJon, atəman natəbarehreh, mai anan, alatenan ɲai. ⁵² Len nəboñ enan ɲai nəvanuan p̃isi lutañ vaisis həni. Ris aYesu toke, “Samtitañ, gai səmat, ipatmari ɲai.” ⁵³ Luman sili husur loləboii ke imat tia. ⁵⁴ Avil aYesu etəgau nalohvəlan ikai ke, “Anatugw, gile məhat!” ⁵⁵ Ale nanunun etəlmam, vəha-sua ɲai ile məhat. Beti aYesu ikel mai alarmisoan ke arevəɲani. ⁵⁶ Anan mai atəman arumañmañ avil aYesu ikel idañ mai gəlaru ke saarikel nəsa tovisi mai avan ideh.

9

AYesu esəvat ahai pispisul san gail (Mat 10.5-15; Mak 6.7-13)

¹ Nəboñ aYesu tokis bənbəon hən ahai pispisul san tovi 12, ilav mai galito na-il-a-m̃o-an mai nədañan hən ləbēhut natəmat p̃isi mai hən ləb̃igol alat lotoməsah ləb̃imaur. ² Ale esəvat galito hən ləb̃ikel ur natohan pipihabəlan aGot mai hən ləb̃igol nəvanuan gail ləb̃imaur. ³ Ikel mai galit ke, “Samtipat natideh hən nəyaran samito. Samtipat nəhai təbatehw, nəhad səsəɲon, nəvat o nəhai susun gəgel. ⁴ Naim ideh mət̃bēbis lan, toh ei vəbar nəboñ mət̃beriñ navile enan. ⁵ Nəvanuan gail ləbēmətahun gamito, nəboñ mət̃beriñ navile enan, dardar hən nəmasiav dan nariemito hən b̃imasil ke aGot sahəhaṽur hən galito.”

⁶ Nəboñ tokəmaienan tonoñ lovivile, luyar husur navile ṽisusua. Len naut p̃isi lukel na-kel-uri-an tovoi ale lugol alat lotoməsah lumaur.

AHerot saləboii ke aYesu ase (Mat 14.1-12; Mak 6.14-29)

⁷ Len nəboñ enan aHerot Antipas, tovi vanuan totibau, esəsəlön hən natgalenan lotovisi. Edədarɲabu lan husur galevis luke aYesu tovi aJon tole məhat dan nəmatan, ⁸ galevis luke tovi aElijah tovisi, mai galevis am luke tovi ahai kelkel ur ta sutuai sua tomaur tətəs. ⁹ Be aHerot ike, “Nuta kotov nəkadun aJon tia. Imaienan, ase ganan notosəsəlön hən natgalenan husuri?” Ale aHerot idoñ naṽisal hən b̃ebubur mai aYesu.

AYesu evəɲan naulum̃an tovi 5,000 (Mat 14.13-21; Mak 6.30-44; Jon 6.1-14)

¹⁰ Nəboñ ahai pispisul gail lototəlmam, lukel mai aYesu nəsa lotogole. Beti esəhar galit vi lan nabiltivile Petsaita hən ləb̃itoh ei səbolito, ¹¹ avil nəboñ naluṽoh lotosəsəlön ləboii, lohusuri. AYesu ikel nahəhaṽuran san mai galito, isor mai galit husur natohan pipihabəlan aGot, ale igol alat lotoməsah lumaur.

¹² Ut mədau, namityal pəpadañ hən b̃imasur, ahai pispisul lotovi 12 logəm̃ həni, luke, “Gesəvat naluṽoh vi tut vi lan navile mai naut gail lotodar vis naut egai hən ləb̃isab̃ nəhanian mai naut nəpatan, husur naut egai eḃəbesw, ipat a tut.” ¹³ Ikel mai galit ke, “Gamit mitilav nəhanian ideh mai galito!” Lusor vari ke, “Namtukad natuhbəta erim mai naieh eru ɲai, Goləɲon ke namtivan hən namt̃bēṽur nəhanian m̃os naluṽoh p̃isi a.” ¹⁴ (Husur ke ikad naulum̃an tovi 5,000 ei.) Avil ikel mai ahai susur san gail ke, “Mitigol ke lebətah hən b̃ikad naulum̃an len natuhluṽoh ṽisusua b̃evi 50.” ¹⁵ Ale ahai susur gail lugole, galit p̃isi ləbətah. ¹⁶ AYesu ilav nabəta erim mai naieh eru, ekəta vi lan nəmav hən b̃ike sipa, ale eḃur kotov gail. Beti ilav nahudhut gail mai ahai susur gail hən ləb̃epəpəhuni mai nəvanuan gail. ¹⁷ Nəboñ galit p̃isi lotohan vəhanukub tonoñ, ahai susur gail losəɲon nəhad tovi 12 hən nasughanian ləsəhani.*

* 9:17: 2Ki 4.42-44

*APita ike aYesu evi aKristo, aGot totabtabuh lan
(Mat 16.13-19; Mak 8.27-29)*

¹⁸ Len nəboŋ sua, nəboŋ aYesu mai ahai susur san gail lototoh səbōlito, aYesu isor tuŵ. Nəboŋ tosor tuŵ tononŋ eus galit ke, “Naluŵoh gail, lukel ke ginau ase?”

¹⁹ Lusor vari ke, “Galevis luke aJon Baptais, galevis am luke aElijah, galevis tətəs am luke ahai kelkel ur ta sutuai sua tomaur tətəs.”

²⁰ Ale eus ke, “Be gamito, mətukel ke ginau ase?” APita isor vari ke, “AKristo siGot, gai totabtabuh len gaiug.”

*AYesu epəhav utaut hən nəmatan san
(Mat 16.20-28; Mak 8.30-9.1)*

²¹ Ikai tas galito ke salikel mai avan ideh nəsa aPita tomadhakele, ²² ike, “ANatun Nəvanuan timasləŋon tisa vəsa, alat lotoil a mō hən nəvanuan gail, abiltihai tutumav gail mai ahai pusan gail hən nalo, limasmətahuni, mai gai timasmat, ale len nəboŋ bitor dereh timakuv dan nəmatan.”

²³ Beti ikel mai galit pisi ke, “Avan ideh bələŋon ke bəvi ahai susur sagw, satigol nəsa bələŋoni be len nəboŋ pisi timasputsan nəhai balbal san, vusi ale husur ginau. ²⁴ Bathut avan ideh toke bətəgau gat nəmauran san, dereh timasig* be avan ideh nəmauran san bimasig mōs ginau, dereh aGot tigol timaur vi sutuai. ²⁵ Avan ideh totəgau gat natit pisi len navile a pan be nəlon imasig o nəmauran san vi sutuai ebuer, gai ikad nəsa? Esəhor nəsa lan? ²⁶ Avan ideh bəməmau hən ginau mai nasoruan sagw, atenan, aNatun Nəvanuan teməmau hən balai nəboŋ bəgəm len nəyalyalan san mai nəyalyalan seTəman mai aŋel san gail. ²⁷ Nokitin, galevis lotoil gegai, asike lumat vəbar ləberis natohan pipihabəlan aGot.”

*Namənas kitin siYesu
(Mat 17.1-8; Mak 9.2-8)*

²⁸ Nəmariboŋ toməlevtor husur aYesu tokəmaienan, esəhar aPita, aJon mai aJemes, ale lovi məhat len nəvəhuh hən bisor mai aGot. ²⁹ Nəboŋ tosoror mai aGot, nəhən egəm tile mai nahurabat san egəm pəhapəhw buni hun nəkabil. ³⁰ Vəha-sua ŋai naulumān eru, aMoses mai aElijah arovisi ³¹ len namənas nəmav, aruhol mai aYesu. Lusor husur nəsa aYesu bigole bisarpoh len naut a Jerusalem a tahw hən bəriŋ navile a pan. ³² APita galito lupatmari. Nəboŋ lotolele, lokəta ris namənas san mai naulumān eru artoil maii.* ³³ Nəboŋ artosudələm aYesu, aPita isor mai aYesu ke, “Masta, ivoi hən dattotoh gegai. Namteum hən nəpasvaləval titor: tesua esam, tesua siMoses mai tesua siElijah.” (APita saləboi nəsa tokele.)

³⁴ Nəboŋ tosor sal, nəmavukasw egəm kabut gol galito, ale nəboŋ lotobis len nəmavukasw, aPita galit lomətahw. ³⁵ Nadoldol isor len nəmavukasw ke, “Ategai evi aNatugw notabtabuh lan; gai, mətəsəsəlōŋ husuri!”*

³⁶ Nəboŋ nadoldol tosor tononŋ, lusabi ke aYesu səbon ŋai itoh. Naut ido hən gəlaru. Len nəboŋ galenan ləsasor husur nəsa lotorisi mai avan ideh.

*AYesu igol natətai imaur
(Mat 17.14-18; Mak 9.14-27)*

³⁷ Pelan han, nəboŋ lotomariŋ dan nəvəhuh, nabiltiluŵoh lobubur mai aYesu. ³⁸ Naulumān sua len galit ikai ke, “Hai pusan, nonjir gaiug ke geris anatugw ulumān husur nukad esua ŋai. ³⁹ Nanunun sua itahtah gati, vəha-sua ŋai igol ke ikai habat. Igol evinvinu, iteh taltalonŋ ŋa nabusun iyau, səvanvan dani be nəboŋ tomakuv igol ke niben imapulpul habat. ⁴⁰ Nonjir ahai susur sam gail hən ləbēhuti be lodədasi.” ⁴¹ AYesu ike,

* **9:24:** Len naut egai nəboŋ aYesu toke avan ideh toke bətəgau gat nəmauran san, dereh timasig namilen ke avan ideh toke bətəgau gat nəmauran san len navile a pan, dereh nəmauran vi sutuai timasig. * **9:32:** 2Pit 1.16-18 * **9:35:** Isa 42.1; Luk 3.22

“Gamit mætsækad nadələmian, nəmauran samit naur ta daməŋai ikabkaður masuŧ. Nitoh mai gamit tebəlav mabe? Mətupar dələmian van van van nupetəmas həni. Səhar anaturn gəmai.”

⁴² Nəboŋ natətai togəm sal, natəmat ibar həni len tan gol ke italtaloŋ. Be aYesu esivoh len nanunun tosa ke tevi tut, beti igol natətai imaur, ale eviol təlmam həni mai atəman.

⁴³ Galit pisi lupan len nəyalyalan, nədanjan siGot.

AYesu isor husur nəmatan san tətə
(*Mat 17.22-23; Mak 9.30-32*)

Nəboŋ galit pisi lotoŋan, lotosor husur natit pisi togole, aYesu ikel mai ahai susur san gail ke, ⁴⁴ “Mətesəsəloŋ vahvahur nasoruan galegai: Avan sua dereh teriŋ aNatun Nəvanuan len navəlan nəvanuan gail.”† ⁴⁵ Avil lotətan hən nəsa tokele, namilen esusuah hən ke lodədas ləbələboii ale lomətahw, lomətahun ləbeusi həni.

Ase iyalyal am?

(*Mat 18.1-5; Mak 9.33-40*)

⁴⁶ Ahai susur gail m̄au lotuŋat v̄itv̄ituh sil ke galit ta be iyalyal səhor galito. ⁴⁷ AYesu eləboi nənauan salito ale esəhar natuhtətai, igol eil təban. ⁴⁸ Ale ikel mai galito ke, “Avan ideh tohəhaŧur hən natuhtətai sum̄an egai b̄itah maii len nahəsagw, gai ehəhaŧur hən ginau nəb̄itah maii. Ale avan ideh tohəhaŧur hən ginau nəb̄itah maii, gai ehəhaŧur hən atenan tosəvat ginau. Husur ideh len gamito toriŋ gai a pan, gai m̄au etibau len nabunusian siGot.” ⁴⁹ Ajon isor vari ke, “Masta, namtoris avan sua tohut nanunun nəmargobut gail len nahəsam̄, ale namtuke satigole husur savi ginamit ideh.” ⁵⁰ AYesu ike, “Samtikai tasi husur avan ideh samətahun gamito, gai evi tarhət samito.”

Len navile sua a Samaria lomətahun aYesu

⁵¹ Nəboŋ hən na-vi-məhat-an siYesu egəm pəpadaŋ ŋa len nəboŋ enan ipair hən nəhon vi Jerusalem. ⁵² Ale esəvat ahai pispisul galevis luvan a m̄o. Len nəyaran salito loŋis len navile sua a Samaria hən ləbeutaut viri; ⁵³ be alat navile enan lomətahuni husur evi Jerusalem. ⁵⁴ Nəboŋ ahai susur san gəlaru, aJemes mai aJon artoris nəsa tovisi, aruke, “Nasuŋ, guke namtekis nəhab len nəmav hən b̄ihan bun galito?”*

⁵⁵ Be aYesu ipair, isor idaŋ, esivoh len gəlaru ke arsanor, ⁵⁶ ale lovi lan navile togon.

Nəvanuan toke tehusur aYesu timabe?
(*Mat 8.19-22*)

⁵⁷ Nəboŋ lotoyar husur naŋisal, avan sua ikel maii ke, “Dereh nehusur gaiug naut pisi gəbevi lan.” ⁵⁸ Ale aYesu ikel maii ke, “Nafoks gail lukad nəbur patəpat len tan, mai nəman naməsav gail lukad nəhai ŋodŋod, be aNatun Nəvanuan səkad naut ideh hən b̄ipat turuŋ lan, hən b̄iŋavŋav.” ⁵⁹ Ale ikel mai nəvanuan tile ke, “Gehusur ginau!” Avil ike, “Nasuŋ, gidam̄ hən ginau nia tavun atəmagw bai.” ⁶⁰ Ris aYesu tosor vari ke, “Geriŋ alat lotomat litavun nəvanuan salit gail lotomat, avil gaiug, gia kel ur natohan pipihəlan aGot.” ⁶¹ Nəvanuan tile am ike, “Dereh nehusur gaiug, Nasuŋ, be gidam̄ hən ginau nivahim hən nəbesudəlam̄ nəbathudud sagw bai.” ⁶² AYesu isor vari ke, “Avan ideh totəgau gat nəhai tivtivan† be tokətkəta təlmam, gai sanor kasi hən natohan pipihəlan aGot.”

10

AYesu esəvat ahai susur gail lotovi 72

† 9:44: Len nasoruan ta Kris naut egai namilen hum ma tovi: Dereh aGot teriŋ aNatun Nəvanuan len navəlan nəvanuan gail. * 9:54: 2Ki 1.10, 12 † 9:62: Nəhai tivtivan silat a Jutea ikad nametəlai tokan a pan. Nabuluk o natorŋki elivi mai nəvanuan etəgau gat nəhai a tahw hən b̄iwol həni nəboŋ totiv nətan.

¹ Husur nəboŋ enan, aYesu itabtabuh len ahai susur tile am lotovi 72*, ale esəvat galito lorururu a m̄o həni van hən navile mai naut p̄isi ke pəpadaŋ bevi lan. ² Ikel mai galito ke, “Nəhanian totov tomatu isoḅur, be nəvanuan nauman lovis ŋai. Imagenan, mətəŋir aMasta hən nəmatuan ke tesəvat nəvanuan nauman gail vi lan nəmarireu nəmatuan san. ³ Mitivan! Nosəvat gamito mət̄tosuḅman natuhsipsip gail rivuh len navəshəlipah katkat lotovi enemi gail.† ⁴ Samtilav nəpaus van, samtitariv nəhad, samtitariv naributbut gail; ale samtikel na-ke-ivoi-an mai alat mət̄beubur mai galit met̄p̄isal. ⁵ Nəboŋ mət̄beḅis lohoim ideh, mitike, ‘Gamit lohoim egai, mitikad natəḅmat len nəlomito.’ ⁶ Bikad nəvanuan toləmas natəḅmat ei, natəḅmat mət̄tokele tipat len nəlon; beḅuer, dereh natəḅmat tetəlmam van hən gamito. ⁷ Mititoh len naim enan ŋai, mitihan, mətəmun natideh lotolav mai gamito bathut inor hən nəvanuan nauman tikad naḅurḅuran hən nauman san. Samtelul titau vi lan naim tiltile gail.* ⁸ Nəboŋ mət̄bevi lan navile ideh ale nəvanuan gail ləbeḅəhaḅur hən gamito, mitihan nəsa ləbeutaut həni m̄os gamito. ⁹ Mitigol alat lotoməsaḅ limaaur ale kel mai galit ke, ‘Natohan pipihəbəlan aGot egəm pəpadaŋ hən gamito.’ ¹⁰ Wake nəboŋ mət̄bevi lan navile ideh ale ləbeḅmətahun gamito, mət̄evi lan namet̄p̄isal han gail ale mitike, ¹¹ ‘Namrudardar hən nəmasiav hən navile samito dan narienaməru, eḅusani ke aGot saḅəhaḅur hən gamito. Be mitimasləboii ke, natohan pipihəbəlan aGot egəm pəpadaŋ tia hən gamito.’* ¹² Nukel mai gamit ke, len nəboŋ aGot beḅəpehun nəvanuan gail, nəpanismen sinavile enan dereh tesəhor nəpanismen ḅibar naut a Sotom.”*

*Navile gail ləsəpair dan nəsaan
(Mat 11.20-24)*

¹³ AYesu isor am husur naut gail lotomətahuni ke, “Dereh tisa vəsa hən gaiug, naut a Korasin, ale gaiug am, naut a Petsaita, tisa vəsa hən gaiug! Husur ke nətagol namerikel gail len naut a Tair mai a Siton hun notogole len gaməru, alat naut eru enan lətəpair dan nəsaan salito, asike lətavəlo, lətəsun nahurabat toharharo,‡ lətəbətah len nəmasiav mitihab.* ¹⁴ Be husur mət̄səpair dan nəsaan saməru, len nəboŋ siGot, aGot tipansəm gaməru səhor a Tair mai a Siton. ¹⁵ Gaiug am, naut a Kapernaum, gunau ke aGot tipatpat gaiug məhat vəbar nəmav a? Aoa! AGot dereh tilav gaiug vi pan vi lan naut nəmatan.”*

¹⁶ Beti aYesu ikel mai ahai susur san gail ke, “Avan ideh tosəsəloŋ hən gamito, gai esəsəloŋ hən ginau am; avan ideh tomətəhun gamito, gai emətəhun ginau am; avil avan ideh tomətəhun ginau, gai emətəhun atenan tosəvat ginau.” Ale ahai susur lotovi 72 luvan.

Ahai susur lotovi 72 lotəlmam

¹⁷ Nəboŋ ahai susur lotovi 72 lototəlmam, lohəhaḅur ale luke, “Nasuḅ, natəmat gail am lugol husur nəsa namt̄tokele len nahəsəḅm̄.” ¹⁸ Isor var galit ke, “Noris aSetan toteh dan nəmav hun nəkabil. ¹⁹ Nulav nədaŋan tia mai gamito hən mət̄bipal gat nəḅmat mai naskopion§ gail mai hən mət̄besəhor aSetan mai esan gail; səkad natideh mət̄besənah lan. ²⁰ Imagenan samteḅəhaḅur husur nanunun nəmargobut gail lotogol husur nəsa mət̄tokele, be mitikemkem husur aGot itos gat nahəsəmit tia len nəmav.”

*AYesu ikemkem
(Mat 11.25-27, 13.16-17)*

* **10:1:** Natosian galevis ta sutuai luke: 70. Imagegai len 10.17 † **10:3:** Len nasoruan ta Kris ike wolf. Nawolf ehum nabiltipah katkat. * **10:7:** Mat 10.10; 1Kor 9.14; 1Tim 5.18 * **10:11:** Luk 9.3-5 * **10:12:** Gen 19.24-28 ‡ **10:13:** Nahurabat toharharo iharharo hun nəbak namətu. * **10:13:** Isa 23.1-18; Eze 26.1-28.26; Jol 3.4-8; Zec 9.2-4 * **10:15:** Isa 14.13-15 § **10:19:** Naskopion evi natuhtit sua tokad narien toməlevtor. Ikad nariḅriḅon totibau a m̄o hun nahuh, ale ikad nagilen tobəlav kəkereh toləboi beḅəlas nəvanuan. Nəboŋ tovəlas nəvanuan, eləboi ḅigol nəmatan.

²¹ Beti aYesu, aNunun aGot togol topul hən nakemkeman, ike, “Nusal suh gaiug aTata gotovi Masta hən nəmav mai navile a pan, husur gosusuan natgalenan dan alat lotokad nəkadulito mai alat lotokad namitisau hən navile a pan, be gukel vəhot gail mai alat lotovi ut kəmas hum atuhlahutai. Evoi aTata, husur gohəhəvur hən tomaienən.” ²² AYesu isor tətəs ke, “ATəmagw ilav natit p̄isi mai ginau tia. Səkad avan ideh toləboii ke ase aNatun aGot, be aTata ŋai eləboii. Ale səkad avan ideh toləboii ke ase aTata, be aNatun ŋai eləboii. Ale gai ilekis hən nəvanuan galevis hən bəvəhot p̄ar p̄ar hən aTata mai galito hən ləbələboii.”

²³ Beti nəboŋ lototoh səbolito, aYesu ipair van hən ahai susur san gail ike, “Navoian siGot igol ke alat lotoris nəsa məttoris, lukab həni. ²⁴ Bathut nukel mai gamit ke ahai kelkel ur mai nakiŋ ta sutuai lotosəbur loləŋon ke lətaris nəsa məttoris be ləsaris, loləŋon ke lətasəsəlōŋ hən nəsa məttosəsəlōŋ həni, be ləsəsəsəlōŋ həni.”

Nəbol p̄usan husur auleSamaria tovoi

²⁵ Len nəboŋ sua avan sua tokad namitisau hən nalo ile məhat, ike aYesu tekəkos len nasoruan san, ale eusi ke, “Hai p̄usan, nigol nəsa hən nəb̄ikad nəmauran vi sutuai?” ²⁶ AYesu eusi ke, “AMoses itos nəsa len nalo? Goŋuruŋi ke ekəmabe?” ²⁷ Isor vari ke, “‘Geləmas bun Nasuḅ aGot sam̄ len nəloḿ kavkav, nanunuḿ kavkav, nədaŋan sam̄ kavkav mai nənauan sam̄ kavkav; len gaiug kavkav;’* ale ‘Geləmas bun nəvanuan totoh pəpadaŋ hən gaiug suḿan gotoləmas bun gaiug gabag.’”* ²⁸ AYesu ike, “Gokitin. Gigole magenan ale dereh gikad nəmauran vi sutuai.”* ²⁹ Avil ike tisor taltal gol gai gabag, ŋa eus aYesu ke, “Nəvanuan totoh pəpadaŋ hən ginau, ase lai?” ³⁰ Len na-sor-vari-an san aYesu iḅol p̄usan ke, “Nəboŋ aulum̄an sua tovi pan dan naut a Jerusalem vi Jeriko, nəvanuan vənvenah gail loḿur van həni, lukolkol nahurabat san dani, luḅasi, ḅasi, ḅasi van, ale lorin̄i imatmatioḅ ei, luvan dani. ³¹ Ikade ke ahai tutumav sua ehusur naḅisal enan, be nəboŋ toris atenan, iyar tab tarhəḅisal dani. ³² Imagenan avan sua len nahəmar aLevi am ehusur naḅisal enan. Nəboŋ tobar atenan erisi be iyar tab tarhəḅisal dani. ³³ Avil len nəyaran seuleSamaria sua, ibar naut atenan topat lan. Nəboŋ torisi, nəlon itaŋisi. ³⁴ Ŋa ivan həni, eḅir naoil mai nəwain len nəmanuŋ san gail ale ilot gol gail. Eriŋ atenan len natoŋki san, səhari van hən nahotel sua ale kətkəta təban ei. ³⁵ Pelan han ilav kuv natenarius eru ale ilav nəvat enan mai nauluḿan hən naim. Ike, ‘Kətkəta təban vir natəlmaman sagw ale dereh neḅur nəkabut ideh san.’” ³⁶ Ale aYesu eusi ke, “Len nənauan sam̄, len alat lototor, ase itoh pəpadaŋ hən nauluḿan, nəvanuan vənvenah gail lotomədasi?” ³⁷ Nauluḿan namitisau hən nalo isor vari ke, “Atenan tololosa, tovoi həni.” Beti aYesu ike, “Givan, gigol timagenan.”

Alarmiḅan: aMarta mai aMeri

³⁸ Len nəyaran salito aYesu evi lan navile sua, apəhaḅut sua, nahəsən aMarta totohtoh lan. Gai ike aYesu titoh lohoim san. ³⁹ Ale aḅan, nahəsən aMeri ebətah bathurien Nasuḅ, esəsəlōŋ hən nasoran san. ⁴⁰ Be aMarta inau masuḅ hən naliliuman san, ŋa egəm təban aYesu, eusi ke, “Nasuḅ, gumabe? Aḅagw ebətah kəmas be ginau səbogw, noum p̄is nauman. Kel maii tevi tarhət sagw.” ⁴¹ Avil Nasuḅ isor vari ke, “Marta, Marta, gunau masuḅ hən natit tosəbur togol nəloḿ totuhathuh həni; ⁴² be gupar tetesua. AMeri ilekis hən nəsa tovoi am, ale asike nulav kuv naten tovoi dani.”

11

Na-sor-tuḅ-an siNasuḅ (Mat 6.9-13, 7.7-11)

* 10:27: Deu 6.5 * 10:27: Lev 19.18 * 10:28: Lev 18.5

¹ Boŋ sua aYesu isor tuŵ len naut sua. Nəboŋ togole tonon, sua len ahai susur san gail isor maii ke, “Nasub, ŵusan ginamit hən naŵide hən na-sor-tuŵ-an suŵan aJon toŵusani hən ahai susur san gail.”

² Ikel mai galit ke, “Nəboŋ mət̃bisor mai aGot, mət̃ekəmaiegai ke:

“ ATəmanamito,

nahəsəŵ tiyalal tabtab,

gegəmai hən nəvanuan p̃isi ləb̃itoh pipihabəlaŵ.

³ Geviol mai ginamito hən nəhanian hən nəmariboŋ ŵisusua.

⁴ Geruŵat nəsaan sinamito,

suŵan namttoruŵat

nəsaan silat lotogole hən ginamito.

Sagidam̃ hən natideh

hən b̃italtal ke namtigol nəsaan.’ ”

⁵ Beti ikel mai galit ke, “Gamit sua təkad nabubur san tagəm hən tubloh len mariug ale ike, ‘Wawa, gidam̃ hən nabəta titor mai ginau, ⁶ husur nabubur sagw, len nəyaran san, egəm təban ginau, ale nəhanian eŵuer hən nəb̃ilav maii.’ ⁷ Beti ta lohoim, togon tasor vari ke, ‘Sagigol tisa hən ginau. Nabopita ekəkol həhaiv tia, ale anatugw gail namtupat tia. Nodədas hən nəb̃ile məhat viol hən natideh mai gaiug.’ ⁸ Nukel mai gamit ke, naut kəmas asike ile məhat viol maii bathut tovi bubur san, dereh tile məhat, teviol hən nəsa togon toləŋoni husur eus tabtab hən. ⁹ Na nukel mai gamit ke, usi van, dereh aGot teviol hən mai gamito; doŋi van, dereh mitisabi; deldel van, dereh nabopita tesəŋav m̃os gamito. ¹⁰ Husur nəvanuan p̃isi lotousi, dereh likade; avan ideh todoŋi, dereh tisabi; ale avan ideh todeldel, dereh nabopita tesəŋav m̃osi. ¹¹ Gamit ideh tovi aTata, anatum̃ b̃eus naieh, gilav nəmat maii a? ¹² O anatum̃ b̃eus nədavurhuman, gilav naskopion maii a? ¹³ Naut kəmas mət̃tosa, gamit mət̃oləboi mət̃b̃ilav naviolan tovoi gail mai anatumit gail. Be aTata len nəmav eviol səhor gamito; dereh teviol hən aNunun mai alat lotous gai!”

AYesu mai aPeelsepul

(Mat 12.22-30; Mak 3.20-27)

¹⁴ Len nəboŋ sua aYesu ehut natəmat toŵut̃but. Nəboŋ natəmat tomakuv tonon, naulum̃an toŵut̃but a m̃o isor, ale naluŵoh luŵaŋ lan. ¹⁵⁻¹⁶ Ale galit galevis luke ligol aYesu tisab, imaienan lousi hən namerikel hən nəmav. Avil galevis am luke, “Gai ehut natəmat gail len nədaŋan siPeelsepul,* abilitəmat setəmat gail!” ¹⁷ AYesu eləboi nənauan salito, ale isor mai galit ke, “Nəkantri, nəvanuan han gail lotobalkabaŋ, dereh timasirsir, teŵəbesw. Mai nahəmar toŵalkabaŋ, dereh asike evi bathudud am. ¹⁸ ASetan təbal mai natəmat san gail, dereh temədas nədaŋan san, nənauan enan imelmel masuŵ! Nokəmaienan husur mət̃uke nohut natəmat gail len nədaŋan siPeelsepul. ¹⁹ Ginau nətahut natəmat gail len nədaŋan siPeelsepul, ahai susur samit gail lohut galit len nədaŋan sise? SiPeelsepul a? Imagenan ahai susur samit gail loŵusani ke mət̃tosab. ²⁰ Be nəbehut natəmat gail len nədaŋan siGot, imagenan, natohan pipihabəlan aGot ibar gamit tia.

²¹ “ASetan esum̃an naulum̃an todaŋ tokad natit hən nəbalan, tokəta kəkol hən naim san, ale natit p̃isi san losuh ivoi. ²² Avil nəboŋ avan sua todaŋ səhori toŵal maii, iŵal səhori, beti ikol nametəlai nəbalan san dan niben, ilav kuv natit hən nəbalan gai todaŋ lan, ale epəpəhun natit p̃isi san. ²³ Avan ideh satoh len nətarhət sagw, avan en evi enemi sagw; ale avan ideh sasəsəgov mai ginau len nəmatuan, gai igol imaŵip̃iriah; asike b̃esəhar nəvanuan gail van hən aGot, esəhar nəvanuan gail van vəsab.”

* **11:15-16:** Peelsepul evi nahəsən aSetan sua toil a m̃o hən natəmat gail mai nanunun margobut gail.

*Natəlmaman hən nanunun nəmərgobut
(Mat 12.43-45)*

²⁴ AYesu isor tətəs am ke, “Datusor husur nahutian hən natəmat gail. Ale, nəboŋ nanunun nəmərgobut tovan dan nəvanuan ideh, nanunun nəmərgobut enan iyar turtur naut masmas gail hən bisab naut ideh hən biŋavŋav lan, be idon sobuer həni. Beti natəmat ikel mai gai gabag, ike, ‘Netəlmam bai vi lan naim sagw notogam dani.’ ²⁵ Nəboŋ tobar nəvanuan gai tovan dani, nəvanuan enan ehum naim toḅəbesw, lotosir vahvahuri, tuan təlmam hən natit pisi tonor. ²⁶ Beti ivan vasəhar nanunun toməlevru lotosa masuŋ am səhor gai, ale nəboŋ lotobis len nəvanuan, lutoh tin ei. Na nəvanuan enan, nəmauran san isa habat am səhor ta mō.”

²⁷ Nəboŋ aYesu tokel natgalenan sal, apəhaŋut sua len naluŋoh ikai van həni ke, “Anam, napəhaŋut topas gaiug mai tovəhasus hən gaiug, aGot igol ivoi həni!” ²⁸ Avil aYesu ike, “Tarhət nəsa gotokele, aGot igol ivoi am hən alat lotosəsəloŋ husur nasoruan san ale lotogole.”

*Nəvanuan gail loləŋon namerikel
(Mat 12.38-42; Mak 8.12)*

²⁹ Nəboŋ naluŋoh pəpadaŋ hən aYesu lotosobur am, ike, “Naur ta daməŋai lusa masuŋ. Lous namerikel be ginau asike nugol namerikel ideh be nəsa tovisi hən aJonah ŋai. ³⁰ Nəsa tovisi hən aJonah eŋusan alat aNineveh ke aGot tosəvati. Imagenan, nəsa ḅevisi hən aNatun Nəvanuan, dereh teŋusan naur ta daməŋai ke aGot tosəvati.* ³¹ Len nəboŋ aGot ḅepəpəhun navoian dan nəsaan, NaKwin hən naSaut dereh tile məhat kel kot nəsaan sinaur ta daməŋai, tike naur egai limaspanis. Dereh tigol timagenan husur egəm len nətərhət navile a pan hən ḅesəsəloŋ hən namitisau siSolomon hən nəmauran tonor, be gagai, ikad natesua gegai toyalyal səhor aSolomon.* ³² Len nəboŋ aGot ḅepəpəhun navoian dan nəsaan, alat aNineveh dereh leil, kel kot nəsaan sinaur ta daməŋai, like naur egai limaspanis. Alat aNineveh dereh ligol naten husur ke, nəboŋ aJonah tokel ur napisulan siGot, galit lupair dan nəsaan salito, be gagai ikad natesua gegai toyalyal habat səhor aJonah.*

*Namial hən niben nəvanuan
(Mat 5.15, 6.22-23)*

³³ “Avan ideh, nəboŋ topigau namial, sasusuani o sariŋi pipibiliwai, be eriŋi len nəhai ririŋ məhat hən alat lotobis lohoim ləberis namial han. ³⁴ Namətaŋ ehum namial tolav namial mai nibem. Nəboŋ namətaŋ tovoi, nibem kavkav epul hən namial. Be nəboŋ toməsah, nibem epul hən nəmərgobut. ³⁵ Gigole ke namial len nələm savi margobut. ³⁶ Bimaienan, nibem kavkav ḅepul hən namial, səkad nahudhubem tomtot, dereh tepul hən namial hum namial nəboŋ tomias gaiug.”

*AYesu isor tas naFarisi gail
(Mat 23.1-36; Mak 12.38-40; Luk 20.45-47)*

³⁷ Nəboŋ nasoran en siYesu tomadhanon, naFarisi sua eusi hən bihan maii, ale aYesu eḅis lohoim, ipat hən nətərhəgarin təban natev, ihan.† ³⁸ Avil naFarisi esəhoŋut husur aYesu sakəkəsəval a tahw hən bihan. ³⁹ Beti Nasuḅ ikel maii ke, “Gamit naFarisi gail māu, mətokəkəs navivile hən nabiliwai mai nasiloh avil len nələmito mətəpul hən na-ləŋon-masuŋ-hən-natite-an, mai nəsaan. ⁴⁰ Mətumelmel! AGot toum hən navivile hən nəvanuan, gai eum hən nələm am. ⁴¹ Be dan nəsa topat len nələmito, viol mai alat lotomidol, imagenan natit pisi tiveveu len gamito.

* **11:30:** Jna 3.3-5 * **11:31:** 1Ki 10.1-10 * **11:32:** Jna 3.5, 8, 10 † **11:37:** Len nəboŋ enan nəvanuan gail lupat len nəmel təban natev toḅitol ale luhan. Lohusur naḅide silat a Rom.

42 “Be gamit naFarisi gail, nēmauran samit tisa vesa batbat husur mətoviol mai aGot hən esua len tosəjavur hən namint, narue mai natuhluhai† gail am dan nəhol samito be mətəsaləjon husur nanoran mai na-ləmas-buni-an siGot. Mitimasgol eru enan be sa-nələmit tibonjon hən naviolan len tosəjavur.* 43 Gamito naFarisi gail, nēmauran samit tisa vesa batbat husur mətəlonjon buni ke mətəbətah a mō len naim nabonbonan, mətəlonjon buni ke nəvanuan len nəmaket lukel na-ke-ivoi-an mai gamito. 44 Nēmauran samit tisa vesa batbat husur mətəsuman nabur nəmatan səkad naburhes. Nəvanuan gail luyar lan be lotətan həni ke tokad natit tobo butite.”§

45 Avan sua tokad namitisau hən nalo ike, “Hai pusan, nəbonjon gotokəmaienan gusor viles ginamit am bolai.” 46 AYesu isor vari ke, “Gamit mətətokad namitisau hən nalo, nēmauran samit tisa vesa batbat. Husur mətəronjon namələsan len nəvanuan gail gol lodədas ləbėvusi, avil gamito mətəsasusupah mai galito hən natideh sasua. 47 Nēmauran samit tisa vesa batbat husur mətəoum hən naburhes topəhas mōs ahai kelkel ur gail ke mətəshusur galito, atəmamit gail ta sutuai lotoparu bubun galito. 48 Imagenan mətəugol iparpar ke mətətodam hən nəsa atəmamit ta sutuai lotogole; galit luparu bubun ahai kelkel ur gail, ale gamit mətəoum hən naburhes salit gail. 49 Bathut enan namitisau hən nēmauran siGot ikele am ke, ‘Dereh nesəvat ahai kelkel ur mai ahai pispisul gail van hən nəvanuan gail. Dereh nəvanuan gail liparu bun galevis ale lemədas bun galevis am.’ 50 Husur enan aGot dereh terinjon nəmatan sihai kelkel ur pisi ta mō len natubatan hən navile a pan len naur ta daməjai. 51 Nəmatan salit etubət len nəda hiApel van vəbar nəda hiSekariah lotoparu buni rivuh hən nəmel tutumavan mai naim siGot. Evoi, nukel mai gamito ke aGot tipansəm naur ta daməjai sil nəmatan galen pisi.*

52 “Gamit mətətokad namitisau hən nalo, nēmauran samit tisa vesa batbat! Husur mətəkəkol gat naḡisal hən nəvanuan gail ləbetətan hən aGot. Gamito mətəsaləboi aGot, ale mətəmədas alat lotəlonjon ke leləboii.”

53 Nəbonjon aYesu torinjon naut enan, naFarisi gail mai ahai pusan gail hən nalo lupair dani, lotubət hən ləbisor tasi vesa, ale lotubət hən ləbėvusi nausian todaḡ gail. 54 Lusor utaut hən ləbitah gati, luke ligol tekəkos len nasoruan san.

12

Sagesumān naFarisi gail (Mat 10.26-27)

1 Nəbonjon naluvoḡ lotogəm bonbon, lusobur masuḡ, loririhit palpal rielito, ale aYesu etubət hən bisor mai ahai susur san gail bai, ike, “Mətələləgau! NaFarisi gail lohūm nayis, naḡusanan salito iperḡan nəvanuan pisi be galit gabag ləsaḡol nəsa lotokele. 2 Natit pisi nəvanuan gail lotokabut gole, dereh aGot tevuhē. Natit pisi lotosusuani, dereh tevəhoti. 3 Imaienan, nəsa mətətokele len nəmargobut, dereh tegəm len namial, ale nəsa mətətosor lahlah həni lohoim, dereh tevivile, nəvanuan pisi lesəsəlonjon həni.

Mətemətahw len aGot ḡai (Mat 10.28-31)

4 “Nabubur sagw gail, nukel mai gamit ke, samtemətahw len alat lotogol nibemit bimāt. Nəbonjon lotogole tononjon lodədas ləbigol natideh am. 5 Avil dereh nəvusan gamito hən ase māu mətəbēmətahw lan: Mətemətahw len atenan togol nibemit bimāt mai tokad nədaḡan hən bībar hən gamito vi lan nəhab nəmatan. Nokitin, mətəmətahw lan! 6 Mətələboi mətəbėvur nəsparo* erim hən nəvat tokəkereh toru a? Be nəlon aGot sabonjonjon hən ideh.

† 11:42: Namint, narue mai natuhluhai lovi nalukai lotorinjon len nəhanian hən nabus han bivoi am. * 11:42: Lev 27.30; Deu 14.22 § 11:44: AYesu ike naFarisi gail lugol nəvanuan lotohusur galito ləbḡinḡinjal len nalo siMoses, ləsaveveu am. Num 19.16. * 11:51: Gen 4.8; 2Chr 24.20-21 * 12:6: Nəsparo evi natuhman naməsav.

⁷ AGot eþuruj gat nasivur v̄isusua len n̄ekadumito. Samtem̄atahw, len n̄enauan siGot m̄etos̄ehor masūv̄ h̄en n̄esparo tosoþur.

Sagem̄amau h̄en aYesu

(Mat 10.32-33, 12.32, 10.19-20)

⁸ “Nukel mai gamito, avan ideh tokel uri ke tovi esagw len n̄ehon n̄evanuan gail, aNaton N̄evanuan dereh tikel uri ke tovi hai susur sagw kitin len n̄ehon aṅel siGot gail. ⁹ Be avan ideh tokel uri ke savi esagw mai n̄evanuan gail, dereh nikel uri ke savi esagw len n̄ehon aṅel siGot gail.* ¹⁰ Avan ideh tosor tas aNaton N̄evanuan, n̄esaaan san dereh timarub̄at dani. Avil n̄evanuan tosor m̄edas aNunun aGot, aGot asike eruþ̄at n̄esaaan enan dani.

¹¹ “N̄eþoṅ l̄ebes̄ehar gamito a m̄o h̄en n̄aþonþ̄onan o alat lotoil a m̄o o n̄evanuan totibau gail, samtinau masūv̄ ke mitisor kitin mabe husur gamito o mitikel n̄esa, ¹² bathut len n̄eþoṅ enan ṅai aNunun aGot dereh tev̄usan gamito h̄en n̄esa m̄au m̄etb̄ikele.”

Amelmele sua topul h̄en natit p̄isi

¹³ Beti sua len nalūv̄oh ikel mai aYesu ke, “Hai p̄usan, kel mai aṅagw ke tep̄ep̄ehun nasugurun at̄emaṅam̄er tomat mai ginau.” ¹⁴ Be aYesu ikel maii ke, “Tegai, ase itabtabuh len ginau h̄en n̄eþisaþ̄ s̄ehot n̄esa ð̄inor h̄en gam̄eru? S̄epat len ginau.” ¹⁵ Beti ikel mai nalūv̄oh ke, “M̄etel̄el̄ogau! K̄etk̄eta k̄ekol h̄en gamito ke na-l̄eṅon-t̄em̄ehav-h̄eni-an tiltile gail salibar gamito: husur n̄ekadun n̄emaṅauran sin̄evanuan s̄epat len natit tosoþur tokade.”

¹⁶ Eþusan, iþol mai galit ke, “Ikad avan sua topul h̄en n̄evat, n̄etan san topul masūv̄ h̄en n̄ehanian, ¹⁷ ale gai s̄eþon inau ke, ‘Nigol n̄esa? N̄es̄ekad naut ideh h̄en n̄eþetuan n̄ehanian hagw þ̄esuh lan.’ ¹⁸ Beti ike, ‘Nigol maieg h̄eni. Dereh nitohtoh naim n̄ehanian sagw gail ale neum h̄en ideh l̄ebetibau am. Ale dereh netuan namisurh̄ut gail, n̄ehanian mai natit p̄isi sagw gail lan. ¹⁹ Ale dereh nisor gabag len ginau ke, ‘Gukad natit tovoi isobur l̄ebesuh teb̄elav, nasihau tisoþur. Giṅavṅav ṅai! Han, mun vah̄ehaṅur.’ ²⁰ Avil aGot ikel maii ke, ‘Gumelmele! Len mariug dam̄eṅai gimaslav t̄elmam h̄en n̄emaṅauran sam̄! Ale ase tikad natgalenan gotoutaut h̄eni m̄os gaiug?’

²¹ “Dereh timaienan h̄en avan ideh tosaḥ tuan natite m̄os gai gabag, be s̄ekad n̄esa aGot tol̄eṅoni.”

Sa-nauan sam̄ tetuhatuh

(Mat 6.25-34)

²² Beti aYesu isor mai aḥai susur san gail ke, “Nukel mai gamit ke, samtinau tuhatuh h̄en n̄emaṅauran sam̄ito, n̄esa m̄etb̄ihani; samtinau masūv̄ h̄en nibemito mai n̄esa m̄etbesuni. ²³ N̄emaṅauran es̄ehor n̄ehanian, ale nibemito es̄ehor nahurabat gail. ²⁴ Mitinau n̄emaṅ sua, nareven†: l̄es̄em̄abul natideh, l̄es̄elav kukuv n̄ehanian, l̄es̄atuan n̄ehanian sasuh lohoim, avil aGot ev̄eṅan galito. M̄etos̄ehor masūv̄ h̄en n̄emaṅ gail! ²⁵ M̄etol̄eþoi m̄etb̄igol n̄emaṅauran sam̄it teb̄elav am len n̄e-nau-masūv̄-h̄eni-an sam̄ito a? Aoa, s̄emagenan! ²⁶ M̄etbed̄edas m̄etb̄igol natit tok̄ekereh maienan, imab m̄etunau tuhatuh h̄en natit p̄isi am? ²⁷ Mitinau napusihai mai naṅide h̄en natovan han. Saum, sasod nahurabat. Be nukel mai gamit ke nap̄ehasan h̄en napusihai enan es̄ehor nap̄ehasan siSolomon len nahurabat bilbil san.* ²⁸ AGot þ̄igol napusihai naliol þ̄ep̄ehas maienan, naut k̄emas topus dam̄eṅai ale pelan topan̄ len naoven; a m̄ehat h̄en n̄atenan, tikol nahurabat gail len gamit tabtab. Werek! Nad̄elomian sam̄it ek̄ekereh! ²⁹ Gamito, samtinau tabtab h̄en n̄esa m̄etb̄ihani mai n̄esa m̄etbemuni, samtinau tuhatuh h̄eni! ³⁰ Samtehum nalūv̄oh h̄en nametb̄os len navile a pan lotoumum m̄os natgalenan. AT̄emamit len n̄emav el̄eþoi tia ke

* 12:9: 2Tim 2.12 † 12:24: Nareven evi n̄emaṅ tomermer sua tohanhan namisurh̄utite. * 12:27: 1Ki 10.4-7

mætumaur len natgalenan. ³¹ Avil mäteləŋon nəsa aGot toləŋoni len natohan pipihabəlan, ale dereh natgalenan am legəm hən gamito.

Samterij nəlomitō len nəvat
(Mat 6.19-21)

³² “Samtemətahw, ahai susur sagw məttohum natuhvəshəpsip. ATəmamito ehəhəvur hən bəviol hən natohan pipihabəlan mai gamito. ³³⁻³⁴ Mətbeləŋon nəsa aGot toləŋoni, ehum məttohum hən nəpaus mōs gamito len nəmav hən asike emətartar be topul hən nakontit gail. Nakontit galenan, asike eḅuer, nəvanuan vənvnənah asike evənohi, nəbarmōm asike emədasi.† Bathut ke, naut nakontit sam̄ gail lotopat lan, dereh nəlōm̄ tu tipat tabtab lan. Imaienan mətəḅur hən natit samit gail, ale viol hən nəvat han mai naməsəl gail.”

Utaut tabtab

³⁵ AYesu isor am ke, “Mətesun nahurabat, utaut vir nauman, gol namial samit tipaŋ tabtab. ³⁶ Mətesum̄an nəvanuan nauman gail lototoh vir amasta salito bətəlmam dan nəhanan hən nəlahan. Bəti nəboŋ bətəlmam, b̄ideldel, vəha-sua ŋai lesəŋav hən nabopita mōs gai. ³⁷ Navoian tipat len slev gail nəboŋ amasta bətəlmam, b̄eris ləboii ke lotolele, lotoutaut viri. Nokitin, gai tesun nahurabat nauman, ale tikel mai galit ke lebətah garu len natev, ale dereh tēpəpəhun nəhanian van hən galito. ³⁸ Navoian tivan hən naslev gail ləbūtəut hən nəgəmaian simasta salito naut kəmas b̄egəm tubloh len mariug o nəboŋ nəman b̄ekəkəraiko.” ³⁹ Ale aYesu ike, “Be mitinau nategai ke: amahean naim taləboi namityal nəvanuan vənvnənah tagəmai, tautaut hən atenan asike taḅur naim vi lohoim. ⁴⁰ Gamit am, mitimasutaut, husur aNatun Nəvanuan dereh tegəm len namityal mətəvatvat viri.”

Nəvanuan nauman tovoi
(Mat 24.45-51)

⁴¹ Bəti aPita eusi ke, “Nasub̄, nəbol ḅusan enan, gukele mai ginamit ŋai o mai nəvanuan ḅisi am?” ⁴² Nasub̄ isor vari maiegai ke, “Ase evi nəvanuan nauman tokad nəkadun mai namitisau hən na-il-a-mō-an amasta san toriŋi ke teil a mō hən nəvanuan nauman ḅisi, toke tēpəpəhun nəhanian halito len namityal nəhanan? ⁴³ Amasta b̄ivahim, b̄isaḅ naslev enan togol nauman san, aslev enan dereh tēhəhəvur habat. ⁴⁴ Nokitin ke, amasta dereh titabtabuh len naslev enan hən b̄ekətkəta təban natit ḅisi san. ⁴⁵ Avil naslev en b̄ikel mai gai gabag ke, ‘Amasta sagw evəlo hən b̄egəmai,’ ale b̄etub̄at v̄as alalum̄an mai alatpəhəvut nauman, b̄ihan, b̄emun vatərog, gai timabe? ⁴⁶ Amasta san dereh tətəlmam len nəmariboŋ naslev enan səvatvat viri, mai namityal naslev saləboii. Amasta tita kotovi ale riŋi mai alat ləsəkad nadələmian. ⁴⁷ Naslev toləboi naləŋonian simasta san be sautaut, mai sagol husur nəsa tokele, dereh amasta tiḅasi masuḅ həni. ⁴⁸ Be naslev saləboi naləŋonian simasta san ale sagol nəsa toləŋoni, dereh amasta tiḅasi be savi vəha-sob̄soḅur. Avan ideh aGot tolav tosoḅur maii, aGot ike tilav təlmam hən tisoḅur. Mai avan ideh aGot toriŋ tosoḅur len navəlan, aGot ike tilav təlmam hən tisoḅur am təban.

AYesu igol nəvanuan ləpəpəhw
(Mat 10.34-36)

⁴⁹ “Ginau nogəm hən nəbepəŋas navile a paŋ; noləŋon buni ke tatuḅat paŋ ma tia. ⁵⁰ Ikad nəbaptaisan̄S hən nəb̄ibaptais lan; ale noləŋon isa masuḅ vir nanoŋan han. ⁵¹ Mətunau ke notogəm hən nəb̄ilav natəm̄at gəm vi lan navile a paŋ? Ao! Nukel mai gamito, nulav napəpəhwan. ⁵² Daməŋ van tikad erim len nəbathudud ləbepəpəhw dan galit gabag, eru aribal mai itor, itor libal mai eru. ⁵³ Bathut len ginau, alatmitəman ləpəpəhw, atəman tibal mai anatun ulum̄an, anatun ulum̄an tibal mai atəman; anan tibal mai

† 12:33-34: Len naut susus nəbarmōm ikat tətər nahurabat gail.

§ 12:50: Gegai aYesu isor husur

na-ləŋon-isa-vəsa-an mai nəmatan san b̄imasvi lan.

anatvavin, anatvavin tibal mai anan; avilah tibal mai avuñon pəhañut, avuñon pəhañut tibal mai avilah san.”*

*Ris læboii ke timabe
(Mat 16.2-3)*

⁵⁴ Isor tətəs mai naluñoh ke, “Nəboñ məttoris nəmarigw topit vi məhat len nawes, vəhasua ñai mətuke, ‘Dereh teus,’ ale imaienan. ⁵⁵ Mai nəboñ nəlan toñuv len nasaut** mətuke, ‘Dereh naut tepud,’ ale imaienan. ⁵⁶ Vanuan nagəgərasan gail! Mətokəta læboi nətan mai nəmav ke dereh naut timabe, imabe mətodədas mətəkəta læboi nəsa tovisi gagai?††

*Gol natəmat mai aenemi sam̄ gail
(Mat 5.25-26)*

⁵⁷ “Imabe mətodədas mətbeləboi nəsa tonor? ⁵⁸ Nəboñ gotovi lan nakotan mai atenan tosor tas gaiug, len nañisal len nəyaran saməru gehisi ke mirikad natəmat tətəs. Asike gəbigole, dereh teliv gargar gaiug vi lan nəmatsistret, ale nəmatsistret teriñ gaiug len navəlan nalipah, ale nalipah tibar hən gaiug len naim bəbañis. ⁵⁹ Nukel mai gaiug ke, asike govivile dani vəbar gəbēvur ðis nəvat hən nəpain nəmatsistret toriñi. Len nañide tomaienən, gimasgol natəmat mai aGot tutut, hən asike gəbipanis.”

13

Gipair dan nəsaan, sagisa o dereh gimat

¹ Ikad alatevis len nəboñ enan lotosor mai aYesu husur auleKalili galevis, aPilate tota bun galito, ðon hən nəda halito mai nəda hən naviolan lototutumav həni. ² AYesu isor var galit ke, “Mətunau ke alaten a Kalili lusa səhor alat a Kalili ðisi husur nəmatan salit isa maienan? ³ Ao, nukel mai gamit ke, asike mətəbipair dan nəsaan samito, dereh mitimat hum galito. ⁴ Mətunau alat lotovi 18 lotomat nəboñ naim tosaḥsah vi məhat a Siloam toteh len galito? Mətunau ke lusa səhor galit ðisi am lotosuh a Jerusalem a? ⁵ Aoa, nukel mai gamit ke, asike mətəbipair dan nəsaan samito, gamit ðisi dereh mitimat maienan.”

Nəhai nafik səvan

⁶ Beti aYesu eñusan, iðol ke, “Avan sua ikad nəhai nafik tovutani tia len nəhol nakrep san, ale ivan vədas vite lan soḅuer. ⁷ Na ikel mai naulumñan tokətkəta təban nəhol ke, ‘Geris! Husur nasihau itor tia nogəm das soḅuer hən nañit nafik len nəhai egai. Ta ðuri! Itov kəmas, mabe?’ ⁸ Isor vari ke, ‘Nasub, riñi tipat vir nasihau tesual am. Dereh nekir garu lan beti riñ natiḅuluk lan. ⁹ Ale ðiñan len nasihau ðegəmai, ivoi; be asike ðiñan, ta ðuri!’ ”

AYesu igol abareab inor len nəSappat

¹⁰ Len nəSappat sua aYesu eñusan len naim nəbonḅonan sua. ¹¹ Ikad abareab sual ei, nanunun tosa sua togol niḅen isa hən nasihau tovi 18. Ale etəmadehw masuḅ, gai edədas ðeil ḅinor. ¹² Nəboñ aYesu torisi, ekisi gəmai ale ike, “Bareab, gumadhamakuv dan naməsahan sam̄.” ¹³ Ale eriñ navəlan gəlaru lan. Vəha-sua ñai eil inor təlmam ale isor sal suh nəyalyalan siGot van. ¹⁴ Naulumñan toil a m̄o len naim nəbonḅonan, nəlon ipaḅpaḅ husur aYesu ilav kuv naməsahan len nəSappat, ale ikel mai naluñoh ke, “Ikad nəmariboñ nauman toməlevtes. Na mətəgəm hən mətəbimaur len nəmariboñ galenan, samtegəm len nəSappat!”* ¹⁵ Ris Nasub tosor vari ke, “Mətovi vanuan gəgəras! Gamit ðisi mətəsəḥ ruḅat naḅuluk o natoñki len nəSappat ale mətəsəḥari vivile hən ḅemun a? ¹⁶ Be napəhañut egai, tovi anatvavin aAraham, aSetan tobañis gati nasihau tovi 18, sanor hən ḅimakuv dan nəbañisian len nəSappat a?”

* 12:53: Mic 7.6 ** 12:55: Len naut a Israel, nəlan len nasaut igol ke naut epud masuḅ. †† 12:56: Namilen ke nəsa aYesu togole len nəboñ nauman san gail. * 13:14: Exo 20.9-10; Deu 5.13-14

¹⁷ Nəboŋ aYesu tokəmaienan, galit p̄isi lotosor tasi, nahurulit isa habat, be naluʋoh kavkav lohəhaʋur len natit tovoi bunı gai togol gail.

Nəb̄ol p̄usan gail husur namisurhumastat mai nayis
(Mat 13.31-33; Mak 4.30-32)

¹⁸ Beti aYesu ike, “Natohan pipihabəlan aGot imabe? Ehun nəsa? Nekəməbe? ¹⁹ Ehun namisurhumastat avan sua tobar həni len nəhol san, ale itov, egəm etibau hun nəhai, ale nəman naməsav gail loum hən nəhai ŋodŋod len nəpashəte.”

²⁰ Beti isor am ke, “Nike natohan pipihabəlan aGot ehun nəsa? ²¹ Ehun nayis, napəhaʋut sua tolavi, toʋundasi len nəhad nəflaua totor* van vəbar nəflaua p̄isi totob.”

Nabopita tomagugun
(Mat 7.13-14, 21-23)

²² Beti aYesu iyar tur nabiltivile mai navile gail, epusan ale iyar vi Jerusalem. ²³ Ale avan sua eusi ke, “Nasub̄, dereh nəvanuan levis ŋai limakuv dan nəpanismen siGot a? Sasob̄ur a?” Ale ikel mai galit ke, ²⁴ “Hisi hən mətbeʋisutur bopita tomagugun; husur nukel mai gamit ke tisoʋur luke leʋis lan be lodədəsi. ²⁵ Nəboŋ amahean naim tole məhat, ale tokəkol gat nabopita, dereh məteıl vivile. Mətetuʋbat deldel len nabopita, mitike, ‘Nasub̄, səŋav hən nabopita hən ginamito.’ Ale gai tisor var gamit ke, ‘Nəsələboi kas gamito. Naut samit a be?’ ²⁶ Beti mətetuʋbat sor ke, ‘Namtuhan mai gaiug. Gaiug goʋusan len naʋisal sinamit gail.’ ²⁷ Avil tike, ‘Nukel mai gamito, nəsaləboi kas gamito, gamit alat a be? Mətevi tut, gamit məttogolgol nəsaan!’* ²⁸ Dereh gamit mititaŋ, mitidesdes batriʋoriʋ len nəboŋ mətberis aAraham, aIsak mai aJakop mai ahai kelkel ur p̄isi len natohan pipihabəlan aGot be gamit səbomito, aGot tibar hən gamito vivile. ²⁹ Nəvanuan gail dereh legəm len nais mai nawes mai nanot mai nasaut, legəm len naut p̄isi ale lihan len nabiltihanen len natohan pipihabəlan aGot. ³⁰ Ale məteris! Ikad nəvanuan kəmas ləbegəm vi vanuan totibau gail, ale ikad nəvanuan totibau gail ləbegəm vi ut kəmas.”

AYesu mai aHerot
(Mat 23.37-39)

³¹ Len nəboŋ enan naFarisi galevis logəm həni, lukel maii ke, “Gerin̄ naut egai, gam yav dani husur aHerot Antipas ike tigol gimat.” ³² Ale ikel mai galit ke, “Mitia kel mai nafoks† enan ke, ‘Daməŋai mai pelan dereh nehut natəmat gail sal mai nigol sal nəvanuan limaur, ale hois nesib.’ ³³ Naut kəmas, len naʋisal sagw nimasvan daməŋai, pelan mai hois, bathut ke len naut a Jerusalem ŋai ahai kelkel ur p̄isi loləboi ləb̄imat.

³⁴ “O Jerusalem, Jerusalem, gaiug gugolgol ahai kelkel ur gail lumat, gotububun alat aGot tosul galit van hən gaiug. Len nəboŋ isoʋur tia nuke nihavhav hən alahutai sam̄ hun natopəhaʋut tohavhav hən natuhman san gail pipihabəlan, be gomətahuni.

³⁵ Məteris, naut a im samit eʋəbesw.* Nukel mai gamit ke asike mətoris ginau am vir mətbike, ‘AGot tigol navoian van hən ategai togəm len nahəsən Nasub̄ aGot.’ ”*

14

AYesu ilav kuv naməsahan len nəSappat

¹ Len nəSappat sua, nəboŋ aYesu tobis lohoim sinəvanuan sua toil a m̄o hən naFarisi gail, hən b̄ihan, lokəta mətani. ² Ale len nəhon aYesu ŋai ikad naulum̄an narıen mai navəlan gəlaru lototob. ³ AYesu eus alat lotokad namitisau hən nalo mai naFarisi gail ke, “Inor hən nəvanuan b̄igol avan ideh b̄imaur len nəSappat a?” ⁴ Be naut eʋut, ləsasor. N̄a aYesu

* **13:21:** Nəhad nəflaua totor evi nəflaua tosoʋur. Len nasoruan ta Kris lokisi hən nəsata totor. * **13:27:** Psa 6.8

† **13:32:** Nafoks ehum nalipah be akis ike tikat bun nəman gail be səhanhani, mai ikad nəkadun mai naʋide hum nahit tosusuan gai. * **13:35:** Jer 12.17, 22.5 * **13:35:** Psa 118.26; Luk 19.37-38

etəgau atenan gol ke imaur ale esəvati van. ⁵ Beti eus galit ke, “Gamit ideh b̄ikad anatun o nabuluk toteh len naburhuwai, asike goliv kuv tutut həni, naut kəmas tovi nəSappat a?”

⁶ Ale lodədas ləbisor var natgalen tokele.

AGot eputsan alat lotovi ut kəmas

⁷ Nəboŋ aYesu tobunus ke alat lotogəm hən nəhanan lotolekis hən naut tovoi rivuh, iḃol, eḃusan magegai ke: ⁸ “Nəboŋ avan ideh ḃeus gaiug hən gəḃegəm hən nəlahan ideh, sagilekis hən naut tovoi rivuh. Husur nəvanuan totibau hən nəlahan ḃeus avan ideh totibau tosəhor gaiug, ⁹ dereh gai ḃegəm hən gaiug tike, ‘Gilav namilen̄ mai ategai.’ Ale dereh nahurum̄ tisa, gimasbətah vi tut. ¹⁰ Be nəboŋ avan ideh ḃeus gaiug hən gəḃegəm hən nəhanan, lav naut ideh a tahw. Imagenan nəvanuan totibau hən nəhanan, hum ma ḃegəm sor mai gaiug hən ḃike, ‘Tegai, gaiug gevi rivuh hən gəḃebətah ḃivoi.’ Ale len nəhon nəvanuan ḃisi lotohan mai gaiug, dereh getibau.* ¹¹ Husur avan ideh ḃipatpat gai məhat, dereh tegəm vi ut kəmas, be ideh ḃigol gai gabag ḃevi ut kəmas, dereh aGot teputsani.”

¹² Beti aYesu isor mai atenan tousi hən ḃihan ke, “Nəboŋ gəḃikad nəhanan tublial o ut mədau, sageus nabubur sam̄ gail, aḃam̄ gail, amaheam̄ gail o alat lotosuh pəpadaŋ lotopul hən natite. Gəḃigole maienan, dereh leus təlmam hən gaiug ale enan tevi nə-sar-gele-an sam̄ tegəm hən gaiug. ¹³ Be nəboŋ gəḃeutaut hən nəhanan, us naməsal gail, alat nahudhubelit sanor, alat narielit togau mai ametḃesw gail; ¹⁴ ale aGot tigol navoian van hən gaiug. Naut kəmas lodədas ləḃisar gel gaiug, dereh nə-sar-gele-an tegəm hən gaiug len nəboŋ alat lotonor ləḃile məhat dan nəmatan.”

Nəḃol ḃusan hən nabiltihanan

(Mat 22.1-14)

¹⁵ Nəboŋ galit sua, tohan maii, tosəsəloŋ həni, isor mai aYesu ke, “Avan ideh ḃihan len nabiltihanan topat len natohan pipihabəlan aGot, navoian siGot igol ikab həni!” ¹⁶ AYesu ikel maii ke, “Avan sua eutaut hən nabiltihanan ale eus isoḃur. ¹⁷ Len namityal hən nəhanan esul naslev san hən ḃikel mai alat tous galit ke, ‘Mətegəmai, husur natit ḃisi eutaut tia.’ ¹⁸ Be loŋit nəholito, logəraŋi maiegai: Esua ike, ‘Ereh! Numadhaḃur nətan sua ale nimasvan hən nəḃerisi.’ ¹⁹ Sual am ike, ‘Ereh! Numadhaḃur nabuluk tosəŋavur lotoum ḃiruaru ale nimasvan hən nəḃeum risi lan gail.’ ²⁰ Sua tətas am ike, ‘Ereh! Numadhalah ḃai, ḃa nodədas nəḃegəmai.’ ²¹ ḃa naslev etəlmam, ikel ur nəsa lotokele mai amasta san. Beti amahean naim nəlon ipaŋpaŋ habat ale ikel mai atenan ke, ‘Giŋad tutut vi lan nabiltiḃisal mai naḃisal gail len nabiltivile, ale səhar naməsal gail gəmai, mai alat nahudhubelit sanor, ametḃesw gail mai alat narielit togau.’ ²² Sədareh naslev ike, ‘Nasuḃ, nəsa gotokele, nugol ḃisi, be naut kəmas alaten lotosoḃur, nəhanian isoḃur ipat sal.’ ²³ Beti amahean naim isor vari ke, ‘Gevi lan naḃisal, husur naḃisbihol gail, taltal hən nəvanuan gail hən ləḃegəm vi lan naim sagw hən ḃepul. ²⁴ Husur nukel mai gaiug, galit ideh notous galit a m̄o, asike luhan ris nəhanian len nəhanan sagw.’ ”

Idaŋ hən nəvanuan ḃevi ahai susur siYesu

(Mat 10.37-38)

²⁵ Nabiltiḃiḃoh luyar mai aYesu, ale ipair van hən galito, ike, ²⁶ “Avan ideh ḃegəm hən ginau ḃeləmas masuḃ hən ginau səhor nəbathudud san surm̄an tomətahun bun atəman mai anan, asoan mai anatun gail, aḃan mai aḃavinen gail, o nəmauran san am, ale eləboi ḃevi ahai susur sagw. ²⁷ Avan ideh asike ḃipat nəhai balbal san ale husur ginau, gai edədas ḃevi ahai susur sagw.† ²⁸ Husur gamit ideh ḃike ḃeum hən naim sahsah vi məhat; gai

* **14:10:** Hən naves 8-10, Pro 25.6-7 † **14:27:** Namilen ke ahai susur siYesu timasutaut akis hən ḃimat sil na-husur-aYesu-an.

tebətah bai hən ðeþuruŋ tuan nəvat hən ðeləboii ke ihau hən naim ðihav m̄au a? ²⁹ Asike ðimaienan, tehira nəpaudesen san be edədas ðeum þisi, ale dereh nəvanuan þisi lotorisi, letuðat sor vilesi, ke, ³⁰ ‘Geris atenan. Etuðat um hən naim be edədas ðeum þisi.’ ³¹ O nakiŋ ta be ia gol nəbalan mai nakiŋ togon be sabətah hən ðebunusi bai ke, nasoltia tovi 10,000 san eləboi ðiðal səhor togon tokad 20,000 togəm hən ðiðal maii m̄au a? ³² Binau ke edədas ðiðal səhori, esul avan sua san tosor m̄osi mai nakiŋ togon nəboŋ totoh a tut sal, hən ðeusi ke, ‘Nəbalan tinoŋ mabe?’ ³³ Imagenan, gamit ideh asike ðeriŋ gaðulan natit þisi san, gai edədas ðevi ahai susur sagw.

Nətas, nabus han tomasig
(Mat 5.13; Mak 9.50)

³⁴ “Nətas ivoi len nəhanian, be nabus hən nətas ðimasig hən ðedube, tegəm vi tas tətəs am mabe? ³⁵ Nətas enan sanor hən ðigol nətan ðivoi, sanor hən ðigol natidulok len naut sogsog ðivoi hən nətan, nəvanuan þisi lubar həni ŋai.† Avan ideh tokad nədariŋan hən ðesəsəlon, tesəsəlon buni.”

15

Nasipsip tomasig

¹ Boŋ sua nəvanuan nətaks gail mai alat nəsaan logəm təban aYesu hən ləbesəsəlon həni. ² Ale naFarisi gail mai ahai þusan hən nalo loŋit nəholito, lusor mətmətan həni ke, “Atenan ehəhəvur hən alat nəsaan, ale ihan tu mai galito.”

³ Imagenan ikel nəbol þusan egai mai galito, ike, ⁴ “Gamit ideh ðikad nasipsip tovi 100 ale esua ðimasig, timabe? Dereh teriŋ lotovi 99 len nəmarireu ale tidon tosua tomasig van vəsəbi. ⁵ Nəboŋ tosaði tonon, eriŋi len nəbathuvəson, ikemkem. ⁶ Ale nəboŋ tovahim, ekis nabubur san gail mai alat lotosuh pəpadaŋ, logəm ðonðon. Ike, ‘Mətehəhəvur mai ginau husur nusəð nasipsip sagw tomasig!’ ⁷ Nukel mai gamit ke, imagenan, len nəmav dereh tikad nakemkeman təban avan ideh topair dan nəsaan van hən aGot ðesəhor nakemkeman təban alat lotovi 99 lotonor, o lotonau ke lotonor, ke nəpairan dan nəsaan sanor hən galito.”

Nəvat tovi silva tomasig

⁸ Ale aYesu isor am ke, “Napəhəvut ideh, ðikad nakoin lotovi silva* tosəŋavur ale esua imasig, gai timabe? Dereh tepigau namial, tesisir lohoim, ale doŋ vahvahuri van vəsəbi. ⁹ Ale nəboŋ tosaði ekis nabubur san gail mai alat lotosuh pəpadaŋ, legəm ðonðon. Ike, ‘Mətehəhəvur mai ginau husur nusəð nəvat sagw tomasig.’ ¹⁰ Imagenan, nukel mai gamit ke, aGot mai aŋel san gail lukemkem nəboŋ nəvanuan nəsaan ideh topair dan nəsaan san.”

Anatun ulumān tomasig

¹¹ Ale aYesu isor tətəs ke, “Ikad naulumān sua tokad anatun ulumān eru. ¹² Ahai a tahw ikel mai atəman ke, “Tata, nahudhutite ðevi esagw nəboŋ gəðimat, gilavi mai ginau gagai.’ Ale gai epəpehun natit þisi mai anatun gəlaru. ¹³ Sədareh ahai a tahw elul hən natit þisi san, ivan iyar vi lan nəkantri a tut. Ale len naut enan emədas nəvat san len nəmauran tosa. ¹⁴ Nəboŋ nəvat þisi san tohav, ikad nəboŋ nəhanian toðuer len nəkantri enan kavkav, ale atenan etuðat par hanian. ¹⁵ Na ia tah mai nəvanuan sua len nəkantri enan tosəvati vi lan nəmarireu san gail hən ðevəŋan nabuai gail. ¹⁶ Nəmal ihat atenan van ike tihanukub hən nəbilit na vit nəhai tovəŋan nabuai həni, be avan ideh səlav natideh maii. ¹⁷ Nəboŋ nənauan san tovan vəmasil, ike, ‘Numabe? Alat lotoum setəmagw lukad nəhanian isoður

† 14:35: Len nəbol egai nətas silat a Jutea evi vat tovi sol lotohiri a ut. * 15:8: Nakoin tovi silva len naut egai evi nətrahma tovi nəpurpuran hən nəmariboŋ tosua. Ehun natenarius.

mai hudhuhanian tosuh, be gegai ginou numat hən nəmalkəkatan! ¹⁸ Dereh nile məhat, nivan hən atata sagw ale nikel maii ke, “Tata, nugol nəsaan vi təban aGot len nəmav mai nugol nəsaan vi təban gaiug, ¹⁹ sanor hən gəbıke anatumı hən ginou am. Gol ke nehum nəvanuan nauman samı ıai.” ²⁰ Ale nəboıj tole məhat tonon, ivan hən atəman. Be nəboıj toyaryar a tut sal, atəman eris ləboii, nəlon itarıjsi ale igam van həni, elugumı gati, esumı nətarhon.

²¹ “Beti anatum isor maii ke, ‘Tata, nugol nəsaan vi təban aGot len nəmav mai nugol nəsaan vi təban gaiug. Sanor kasi hən gəbıke anatumı hən ginou am.’ ²² Be atəman ikel mai naslev san gail ke, ‘Mətetutut, lav nahurabat tovoi buni gəmai, ale kole lan. Siriv hən narıj len nəjarhuvəlan, kol narıbutbut len narıen gəlaru. ²³ Liv natuhbuluk tokənoh gəmai, tibuni, utaut həni, ale datıhan, datehəhəvur, ²⁴ husur anatumı egai imat tia be imaur tətəs am, imasig tia be evisi am.’ Ale lotuıbat hən nahəhəvuran.

²⁵ “Len nəboıj enan ahai a mō itoh marıreu. Nəboıj togəm pəpadaıj hən naim, esəsəlonj hən nəwəlan hən navus beltaıj mai nəsavan, ²⁶ ıa ekis naslev sua, ale eusi nəsa tovisi a im. ²⁷ Ale isor vari ke, ‘Aıamı etəlmam, ale atəmaı etibun natuhbuluk tokənoh husur aıamı imaur, etəlmam.’ ²⁸ Ahai a mō, nəlon iparıpaıj, emətahun bəbis lohoim ale atəman evıvile, isor vəhəvəhi. ²⁹ Beti isor var atəman ke, ‘Geris! Len nasıhau isoıbur noum samı, ale səkad nəboıj ideh notopair dan nəsa gotokele. Be səkad nəboıj ideh gotolav natuhnani mai ginou hən nəbıkad nahəhəvuran mai nabubur sagw gail. ³⁰ Avıl nəboıj anatumı togəmai, aten boh tohan pısi natit pısi samı len alatpəhəvut lotopur hən nibelito, gotibun natuhbuluk tokənoh mōsi!’ ³¹ Beti isor malumılumı ke, ‘Anatumı, gaiug gutoh akis mai ginou, natit pısi sagw evı esamı. ³² Datımasgol nahəhəvuran, datımaskemkem bathut aıamı enan imat be gagai imaur, imasig be gagai evisi.’ ”

16

Nabiltivanuan hən natite saum savoi

¹ Beti aYesu isor tətəs mai ahai susur san gail ke, “Ikad naulumıan sua toplu hən natit isoıbur tokad nabiltivanuan nauman tokətkəta təban natit pısi san. Amahean enan esəsəlonj hən na-kel-uri-an ke nəvanuan nauman san emədas natit san gail. ² Ale ekisi gəmai, beti eusi ke, ‘Nəsaganan notosəsəlonj həni len gaiug? Gikel ur nəsa gotogole len nauman samı hən natit pısi sagw, husur nauman enan samı hən na-kətkəta-təban-an esib.’ ³ Nabiltivanuan nauman isor len gai gabag ke, ‘Nımabe? Husur amasta sagw ibar hən ginou dan nauman sagw. Nəsədaıj hən nakıran; nahurugw isa hən nəbənıjır nəvanuan hən nəvat. ⁴ Ganan! Noləboi nəsa nəbıgole hən ke, nəboıj nəbesib hən nauman sagw nəvanuan gail dereh lekis ginou vi lohoim salito.’ ⁵ Imagenan, ekis nəvanuan vısusua lotokad nəkabut simasta san. Eus esua ke, ‘Gukabut simasta sagw evis?’ ⁶ Isor vari ke, ‘Natram naoil naoliv tovi 100.’ Ale ikel maii ke, ‘Lav nəkabut samı gəmai, gebətah, gitos 50 tutut.’ ⁷ Beti eus togon am ke, ‘Ale gaiug, gukad nəkabut evis?’ Ale isor vari ke, ‘Nəhad nawit tovi 1,000.’ Ale ikel maii ke, ‘Lav nəkabut samı gəmai, gitos 800.’ ⁸ Naut kəmas nabiltivanuan nauman sanor, amasta san isor ivoi həni husur elələgau hən gai len namıtısau san. İmaıenan! Naur ta daməııai hən navile a pan lukad namıtısau hən navıde silat lotosumıan galito be anatumı namıal ləsəkad namıtısau hən navıde silat navile a pan.” ⁹ AYesu isor am ke, “Nukel mai gamıto, lav nəvat hən navile a pan hən bəsusupah mai nəvanuan gail hən ləbėgəm vi bubur samıto. ıa nəboıj nəvat bıhav, dereh aGot tikel nahəhəvuran mai gamıto len naut a im vi sutuai.

¹⁰ “Avan ideh togolgol tonor len natit tovis, gai am igolgol inor len tosoıbur, ale avan ideh togolgol sanor len natit tovis, gai am igolgol sanor len tosoıbur. ¹¹ Asıke mətıbetəgau bınor hən nəvat mai natit gail hən navile a pan, asıke aGot erıj natit tosoıbur san len navələmıto. ¹² Ale asıke mətıbınor hən natit sınəvanuan tile, ase terıj natit len navələmıto

hən ðevi samit gabag? ¹³ Naslev ideh edədas ðevi slev simasta toru len nəboŋ tosua. Dereh temətahun bun tesua ale teləmas bun togon o dereh tidan len tesua ale tinau ke togon tovi ut kəmas. Mətodədas mətbeum siGot tovi amasta samito mai nəvat tu tovi masta samito.”

Nalo siGot asike egəgel

(Mat 11.12-13, 5.31-32; Mak 10.11-12)

¹⁴ Nəboŋ naFarisi gail lotoləmas bun nəvat lotosəsəloŋ hən natgalenan, lusor viles aYesu. ¹⁵ Na ikel mai galit ke, “Gamit boh mətupatpat gamit məhat len nəhon nəvanuan gail, avil aGot eləboi nəlomitō. Husur natideh nəvanuan gail lotodaŋ lan len nənauan salito, lotoləŋon masuŵ hən, evi pəhsago len nənauan siGot, emətahun buni.”

¹⁶ AYesu isor am ke, “Nalo siMoses mai natosian sihai kelkel ur gail, lupat van vəbar nəboŋ siJon. Husur nəboŋ siJon, namtukel ur na-kel-uri-an tovoi husur natohan pipihəbəlan aGot, totaltal hən nəvanuan pisi hən ləbēbis lan.* ¹⁷ Idaŋ hən nəmav mai navile a pan arəbēbuer, be idaŋ səhori hən nəmaŵirhət natosian hən nalo bimasig.

¹⁸ “Naulumān ideh totiŵos hən asoan ale tolah mai napəhəvut tile, atenan igol naitian tobur kotov nəlahan.* Ale naulumān ideh tolah mai napəhəvut asoan totiŵos hən tia, aulumān enan igol naitian tobur kotov nəlahan.”

Nəbōl pusan husur naulumān tokad natite mai aLasarus

¹⁹ AYesu isor am ke, “Ikad naulumān sua tokad natite tosun nahurabat toboŋboŋ tokab. Len nəboŋ pisi ikad nakontit tosobur səhor nəsa tonor hən nəmauran san, ale akis ihan len nahəhəvuran hən nəhanian tovoi ŋai. ²⁰ Len nametləkau san lorin naməsəl sua tovi manus ipat, nahəsən aLasarus. ²¹ Ike tihanukub hən nasughanian toteh dan natev sitenan tokad natite. Nalipah gail luŋol nəmanuŋ san gail.

²² “Nəboŋ tobar nəboŋ san, aməsəl imat ale aŋel gail lupati, riŋi təban aApraham len nəmav. Atenan tokad natite am imat ale lutavuni. ²³ Len nəhab nəmatan, len naləŋon-isa-an san tovan vəsə masuŵ, ekəta vi məhat ale eris aApraham mai aLasarus təban. ²⁴ Na ikai van hən ke, ‘Tata Apraham, gilolosa hən ginau ale səvat aLasarus hən bətur nagelhəŋarhuvəlan len nəwai, bimosmos hən bəriŋi len nameagw bəsusus. Nibegw epəŋas vəsə masuŵ len nəhab egai.’ ²⁵ Avil aApraham isor vari ke, ‘Anatugw, nau gat natit sam gail tovoi gotokade len nəmauran sam, ale natit gail tosa aLasarus tokade. Be gagai eləŋon ivoi am len nəlon ale gaiug goləŋon isa. ²⁶ Natgalen imaienan, be ikad natsual am. AGot eriŋ nabiltibur toseŋav tosareh hən bəpəpəhun ginamito dan gamito, hən ke alat lotoke ləbivan dan naut egai van hən gamito, lodədasi. Ale alat lotoke ləbēgəm hən ginamito dan naut enan lodədasi.’ ²⁷ Na isor vari ke, ‘Beti neus gaiug, Tata, ke goləboi gəbesəvati van hən nəbathudud sagw, ²⁸ husur nukad aŵagw erim, ale eləboi bikel nalələgauan mai galito hən ke, salegəm len naut na-ləŋon-isa-an egai.’ ²⁹ Be aApraham ike, ‘Lukad natosian siMoses mai ahai kelkel ur gail. Ivoi ke lesəsəloŋ husuri.’ ³⁰ Ike, ‘Aoa Tata Apraham, be avan ideh len naut nəmatan bivan hən galito, dereh lipair dan nəsaan salito.’ ³¹ Beti aApraham ikel mai ke, ‘Asike ləbesəsəloŋ husur aMoses mai ahai kelkel ur gail, asike logəgel hən nənauan salit hən ləbədəlom avan ideh, naut kəmas tole məhat dan nəmatan.’ ”

17

Nəsaan, narubətian, nadəlomian mai nauman

(Mat 18.6-7, 21-22; Mak 9.42)

* **16:16:** Nəvanuan galevis lotokad namitisau hən nasoruan siGot lunau ke namilen len naut egai imaiegai ke: namtikel ur na-kel-uri-an tovoi husur natohan pipihəbəlan aGot, nəvanuan pisi lototaltal hən ləbēbis lan. * **16:18:** Exo 20.14

¹ AYesu ikel mai ahai susur san gail ke, “Natit lototaltal hən nəvanuan gail hən ləb̄igol bisa, ləb̄iteh dereh legəmai, avil atenan togol lototeh, dereh nəmauran san tisa vəsa batbat. ² Atenan, b̄igol avan ideh b̄igol nəsaan, ivoi am hən atenan ke lubaṅis gat nabiltivat toṁorm̄ori len naholoan ale bar həni len tas.* ³ Mətelələgau hən gamito. Avam̄ b̄igol nəsaan, kel maii ke togol nəsaan, ale b̄ipair dan nəsaan san, geruḅati dani. ⁴ B̄igol nəsaan van hən gaiug vəha-məlevru len nəmariboṅ tosua, ale b̄etəlmam van hən gaiug vəha-məlevru toke, ‘Nupair dan nəsaan sagw,’ geruḅat nəsaan galen dani.”

⁵ Ale ahai pispisul gail lukel mai Nasuḅ ke, “Gigol nadəlomian sinamito tetibau am!” ⁶ Na Nasuḅ ike, “Məttəkad nadəlomian tokəkereh hun namisurhumastat, məttaləboi məttakel mai nəhai malperi† egai ke, ‘Gimakuv ale gimabul gaiug len tas,’ ale dereh təmaianan.

⁷ “Məttəkad naslev totivtiv nətan marireu o tokəkəta təban nasipsip, nəboṅ tovahim dan nəmarireu, gamit ta be take, ‘Gəm tutut, gebətah, gihan’? ⁸ Aoa, səmaianan. Take, ‘Geutaut hən nəhanian m̄os ginau, sun nahurabat tonor ale lav nəhanian mai ginau vir nəhanan mai namunan b̄inoṅ. Ale nəboṅ gotogole b̄inoṅ goləboi gəb̄ihan, gəb̄emun.’ ⁹ Amasta esipa vi təban naslev togol nəsa tokele a? Aoa! ¹⁰ Imaianan hən gamit am. Nəboṅ məttogol natit p̄isi aGot tokel mai gamit hən mətb̄igole, mitike, ‘Namtovi naslev kəmas ṅai; namtugol nəsa aGot tokele ṅai.’ ”

Naulum̄an tosəṅavur lotokad naleprosi

¹¹ Len nəyaran san, nəboṅ tovi Jerusalem, aYesu iyar len navilah hən naut a Samaria mai a Kalili. ¹² Nəboṅ tobar navile sua, naulum̄an tosəṅavur lotokad naleprosi lobubur maii. Loil a tut* ¹³ ale lukai habat ke, “Yesu, Masta, gilolosa hən ginamito!” ¹⁴ Nəboṅ toris galito, ikel mai galit ke, “Mitia v̄usan gamit mai ahai tutumav gail.”* Ale len nəyaran salit van, lumaur, luvėveu. ¹⁵ Galit sua, nəboṅ toris ke tomaur, etəlmam van, eputsan nahəsan aGot habat. ¹⁶ Ale iteh len tan, ekəta vi pan bathurien aYesu ale esipa vi təban. Be gai evi auleSamaria. ¹⁷ Beti aYesu ike, “Be savi tosəṅavur lotoveveu a? Lotoməlapat, galit lutoh a be? ¹⁸ Səkad avan ideh hən totəlmam hən toputsan nahəsan aGot, be ametḅos egai ṅai a?” ¹⁹ Beti ikel maii ke, “Gile məhat, givan; nadəlomian sam̄ igol gumaur.”

Natohan pipihabəlan aGot tegəm ṅais?

(Mat 24.23-28, 37-41)

²⁰ Boṅ sua naFarisi gail lous aYesu ke, “Natohan pipihabəlan aGot tegəm ṅais?” AYesu isor var galit ke, “Natohan pipihabəlan aGot sagəm len nakətaan. ²¹ Avan ideh asike ike, ‘Geris, ipat gegai!’ o ‘Ipat ea!’ husur natohan pipihabəlan aGot satopat mai gamito.”

Nagəmaian siNatun Nəvanuan

²² Beti ikel mai ahai susur san gail ke, “Len nəboṅ b̄egəmai, dereh məteləṅon ke məteris nəmariboṅ ideh siNatun Nəvanuan, avil asike mətorisi. ²³ Nəvanuan gail dereh likel mai gamit ke, ‘Geris, gai sage!’ o ‘Geris, gai saga!’ Samtedəlom galito, samtehusur galito. ²⁴ Husur aNatun Nəvanuan, len nəboṅ san, tesum̄an nasəṁoropun toṁias nəmav kavkav. ²⁵ Be a tahw hən natgalen b̄evisi, timasləṅon tisa hən natit b̄isoḅur ale naur ta daməṅai limasmətahuni. ²⁶ Naṽide ləb̄ikade len nəboṅ gail siNatun Nəvanuan dereh lehun naṽide silat lototoh len nəboṅ siNoah gail. ²⁷ Nəvanuan gail luhan, lomun, lulah mai ludam̄ hən nəlahan gail van vəbar nəboṅ aNoah toḅis len nabiltiḅot totibau masuṽ lotokisi hən nəak. Beti nabiltius eus, nilev egəm van, natit p̄isi imasig.† ²⁸ Imagenan len nəboṅ gail siLot. Luhan, lomun, loṽur natite, loṽur hən natite. Lumabul tite mai loum hən naim

* **17:2:** Nabiltivat enan eməlas habat, natonḅi esulsul həni hən b̄ebul dasdas nawit hən b̄egəm vi flaua. † **17:6:** Nəhai malperi evi nabiltihai tokad nəharhəte topat nasihau tosoḅur, toharhar təlmam. * **17:12:** Lev 13.46 * **17:14:** Lev 14.1-32 † **17:27:** Hən naves 26-27, ris Gen 6.5-7.24

gail. ²⁹ Be len nəboŋ aLot toriŋ naut a Sotom, nəhab mai nəsalfaŠ aruteh dan nəmav van, navile kavkav imasig.** ³⁰ Timaienan len nəboŋ aNatun Nəvanuan ðevisi len nədaŋan san.” ³¹ AYesu isor am ke, “Len nəboŋ enan, avan ideh bitoh a məhat len navurun naim timasgam tutut dan naim san, satimariŋ hən bitariv natit san gail. Ale avan ideh len nəmarireu tu satetəlmam vahim hən ðipat natideh. ³² Mitinau gat asoan aLot.* ³³ Avan ideh ðigol risi ke ðetəgau gat nəmauran san, dereh timasig. Be avan ideh ðidam hən ke ðimasig, dereh aGot tigol timaur vi sutuai. ³⁴ Nukel mai gamit ke, len nalenmariug enan dereh nəvanuan eru aripat len nəmel ðesua; aGot tilav kuv tesua ale togon tipat. ³⁵⁻³⁶ Napəhaŋut eru arelis dasdas namisurhuwit len naut tesua ŋai; aGot tilav kuv tesua ale togon titoh.”††

³⁷ Beti ahai susur gail lousi ke, “Dereh tevisi a be, Nasub?” Isor var galit, isor kəta ke, “Len naut ideh natit tomat topat lan, nabiltiman tohanhan natit tomat dereh leməlah gəm ðon ei. Avan tokad namətan eləboi ðerisi.”

18

Na-sor-tuŋ-an mai nəbatunau tous tabtab hən nanoran

¹ Beti aYesu iðol mai galit ke limassor tuŋ tabtab, nəlolit sateur na-sor-tuŋ-an, letəgau gati. ² Ike, “Len nabiltivile sua ikad nəmatsistret samətahw len aGot, tonau ke nəvanuan gail lotovi ut kəmas. ³ Ale len nabiltivile enan ikad abatunau pəhaŋut togəm akis hən hən ðeŋiri ke, ‘Gigol tinor hən ginau hən asike aenemi sagw ðemədas ginau am.’ ⁴ Idareh, nəmatsistret emətahuni van vəbar toke, ‘Nəsamətahw len aGot, ale nəvanuan gail lovi ut kəmas hən ginau. ⁵ Be husur ke nəbatunau enan toŋir batrinriŋ hən ginau, nupetəmas hən! Dereh nigol tinor hən hən asike ðeŋir akis hən ginau van nimat.’” ⁶ Beti Nasub ike, “Mətesəsəlon hən nəsa nəmatsistret tosa tokele! ⁷ AGot dereh tigol tinor hən galit totabtabuh len galito, lotokai van hən len nalennəyal mai nalenmariug a? Dereh tevəlo hən ðevi tarhət salito a? ⁸ Ao, nukel mai gamit ke dereh tigol nanoran hən galit tutut. Avil nəboŋ aNatun Nəvanuan ðegəmai, dereh tisað nadəlomian len navile a pan o tebuer?”

NaFarisi mai nəvanuan nətaks

⁹ AYesu ikel nəbol pusan egai mai galevis lotonau ke lotonor be lunau ke nəvanuan tile gail ləsavi natideh. Isor kəta ke, ¹⁰ “Nauluŋan eru arovi məhat vi lan naholəvat todar vis naim siGot hən arðisor tuŋ. Gəlar togon evi Farisi, togon evi vanuan nətaks. ¹¹ NaFarisi eil, isor tuŋ van hən gai gabag ke, ‘Got, nosipa len gaiug husur ke ginau nəsasumən alat galenan, nəvanuan gail lotogəgəras hən ləbilav kuv nəvat, alat ləsanor, alat lotogol naitian tobur kotov nəlahan, o sumən ategai am tovi nəvanuan nətaks. ¹² Nəsəhan vəha-ru len nawik pisi, noviol hən nahudhut tosua dan tosəŋavur notokade.’ ¹³ Avil togon tosor tuŋ, eil a tut, saləŋon ke tekəta vi məhat vi lan nəmav be len na-ləŋon-isa-an san isar batut, ike, ‘Got, gilolosa hən ginau, ruðat nəsaan dan ginau notovi vanuan nəsaan!’ ¹⁴ Nukel mai gamit ke, atenan ivahim, nəsaan san imaruðat. Len nəhon aGot, atenan inor, savi naFarisi. Bathut avan ideh ðipatpat gai məhat, dereh tegəm vi ut kəmas be ideh togol gai gabag tovi ut kəmas, aGot dereh teputsani.”

AYesu mai natuhtətai gail

(Mat 19.13-15; Mak 10.13-16)

¹⁵ Nəvanuan gail losəhar anatulit gail am van hən aYesu, hən ðeriŋ navəlan len galito hən navoian ðegəm hən galito. Nəboŋ ahai susur gail lotorisi, losivoh len galito. ¹⁶ Be aYesu ekis galit gəmai, ike, “Mitidam hən natuhtətai gail legəm hən ginau, samtikai tas

§ 17:29: Nəsalfa evi nəvat toyanŋan. Goləboi gəðisabi pəpadaŋ hən nəhab a Bu. ** 17:29: Hən naves 28-29, ris Gen 18.20–19.25 * 17:32: Gen 19.26 †† 17:35-36: Natosian galevis ta sutuai losuhud hən naves 36 Nauluŋan eru areum ðonðon marireu; aGot tilav kuv tesua ale togon titoh.

galito, husur natohan pipihabəlan aGot evi silat lotosurñan galito. ¹⁷ Nukel nakitinan mai gamit ke, avan ideh asike ðehəhaʋur hən natohan pipihabəlan aGot hum natuhtətai, asike asike eʋis lan.”

Naulumñan toil a mō topul hən natite
(*Mat 19.16-30; Mak 10.17-31*)

¹⁸ Naulumñan sua toil a mō eus aYesu ke, “Hai þusan gotovoi, nimabe hən nəbikad nəmauran vi sutuai?” ¹⁹ Ale aYesu isor vari ke, “Imabe gotokis ginau ke notovoi? Səkad avan ideh tovoi—aGot səʋon ŋai. ²⁰ Gaiug goləboi nakelean todaŋ gail lotoke: ‘Sagigol naitian toʋur kotov nəlahan, sagigol avan ideh timat,* sagevənah, sagelibliboŋ—len nakotan am sageliboŋ, putsan atəmañ mai anañ len nənauan samñ.’”^{*} ²¹ Atenan ike, “Nəboŋ notovi tuhtətai vəbar daməŋai nugol natgalenan þisi.” ²² Nəboŋ aYesu tosəsəloŋ həni, ikel maii ke, “Natesual am gupar. Pur hən natit þisi gotokade ale pəpəhuni mai naməsəl gail. Ale dereh gikad nakonviolan aGot totəgau gati mōs gaiug len nəmav. Beti gegəm husur ginau.” ²³ Avil nəboŋ atenan tosəsəloŋ hən natgalenan, nəlon isa husur ke topul hən natit tosəʋur.

²⁴ Nəboŋ aYesu tokəta van həni ike, “Idaŋ masuʋ hən alat lotopul hən natite ləʋevi lan natohan pipihabəlan aGot. ²⁵ Mətələboii ke idaŋ habat hən nəkamel ðeʋis tur len nəʋurhunil səsod. Idaŋ səhori am hən nəvanuan topul hən natite ðeʋis len natohan pipihabəlan aGot.” ²⁶ Be alat lotosəsəloŋ hən natenan lousi ke, “Bimaienan, ase teʋis lan? Səkad avan ideh þikad nəmauran vi sutuai.” ²⁷ Ale aYesu ike, “Natideh nəvanuan todədas þigole, aGot eləboi þigole.” ²⁸ Ale aPita ike, “Geris, ginamit namtorin sinamit þisi tia hən namttohusur gaiug.” ²⁹ Ale aYesu ikel mai galit ke, “Nusor kitin mai gamit ke, avan ideh torin naim o asoan o aʋan gail o tata mai nana o anatan gail mōs natohan pipihabəlan aGot, ³⁰ dereh tikad natgalen þisi tisəʋur tətəs am len nəboŋ eg ta daməŋai len navile a pan. Ale len nəboŋ ðegəmai len nəmav dereh tikad nəmauran vi sutuai.”

AYesu ikel tasi am ke dereh timat
(*Mat 20.17-19; Mak 10.32-34*)

³¹ AYesu esəhar tosəŋavur pisan toru san lutoh səʋolito, ale ikel mai galit ke, “Datovi məhat vi Jerusalem, ale natit þisi ahai kelkel ur lototosi husur aNatun Nəvanuan, dereh lisarpoh. ³² Alatevis a Jerusalem leriŋi len navəlan alat ləsavi Ju. Dereh lisor vilesi, lisor mədasi, leʋulaii, ³³ lebilas habat həni ale ligol timat. Be len nəmariboŋ titor dereh tile məhat tətəs.” ³⁴ Ahai susur gail ləsaləboi natideh lan. Namilen esusuah dan galito gol ke ləsaləboi nəsa aYesu tosor husuri.

Partimeus
(*Mat 20.29-34; Mak 10.46-52*)

³⁵ Nəboŋ aYesu tovan pəpadaŋ hən naut a Jeriko, ametðesw sua ebətah gəgarhəþisal, eŋir nəvanuan gail hən nəvat. ³⁶ Nəboŋ tosəsəloŋ hən naluʋoh toʋot eus ke nəsa tovisi enan. ³⁷ Galit lukel maii ke, “AYesu ta Nasaret satoyar van.” ³⁸ Ale ikai ke, “Yesu, aNatun siTevit†, nəloñ titaŋis ginau, gol tivoi hən ginau!” ³⁹ Ale alat lotoyar a mō losivoh lan hən ðemədəu, ris tokai habat am ke, “ANatun siTevit, nəloñ titaŋis ginau, gol tivoi hən ginau!” ⁴⁰ Na aYesu eil, ale ikel ke ləsəhar atenan gəm həni. Nəboŋ togəm pəpadaŋ aYesu eusi ke, ⁴¹ “Guke nigol nəsa hən gaiug?” Ale ike, “Nasuð, nuke nekəta.” ⁴² Ale aYesu isor maii ke, “Gekəta! Nadəlomian samñ igol gumaur.” ⁴³ Vəha-sua ŋai ikad nakətaan ale ehusur aYesu, isal suh nəyalyalan siGot. Nəboŋ nəvanuan þisi lotorisi, galit am loputsan nahəsən aGot.

* **18:20:** Nəboŋ toke Sagigol avan ideh timat namilen ke sagigol avan ideh timat sil nəlol paŋpaŋ samñ o naləŋonian samñ ŋai. * **18:20:** Exo 20.12-16; Deu 5.16-20 † **18:38:** AYesu savi anatan matmat aTevit be ehusur nəpasusan siTevit.

19

AYesu mai aSakias

¹ Beti aYesu ebis len naut a Jeriko ale iyar tur lan. ² Ikad aulumān sual ei nahəsan aSakias; gai eil a mō hən nəvanuan nətaks gail ale epul hən nəvat mai natite. ³ Ike terisi ke aYesu ase, be husur toḗitol edədasi bathut ke naluḗoh lotoil kəkol hən gai. ⁴ Na igam vi mō ale epəlau len nəhai sikanmōr* hən bəris aYesu, husur ke dereh tiyar van ei. ⁵ Ale nəboḗ aYesu tobar naut enan, ekəta vi məhat ale ikel maii ke, “Sakias, gimariḗ tutut. Daməḗjai nimastoh len naim sam̄.” ⁶ Na imariḗ vi pan tutut ale ike “Ivoi,” mai aYesu, ikemkem habat. ⁷ Nəvanuan ḗisi lotoris natenan loḗit nəholito, lusor mətmətan həni ke, “Gai evi lohoim sinaulumān nəsaan hən b̄itoh maii.” ⁸ Avil aSakias ile məhat, ikel mai aYesu ke, “Geris, Nasuḗ, len nahudhut toru hən natit ḗisi sagw, gagai ḗai nulav nahudhut tesua mai naməsəl gail. Ale nəbēgəras avan ideh hən nəbēvənah, dereh nisar gel vəha-vat həni!” ⁹ Beti aYesu ikel maii ke, “Daməḗjai nə-lav-kuvi-an dan nəsaan egəm bar naim egai. Bathut ategai am evi sua len nəpasusan siApraham. ¹⁰ Husur aNatun Nəvanuan egəm hən b̄idoḗ alat lotomasig, hən b̄ilav kuv galit dan nəsaan.”

*Nəb̄ol ḗusan husur nəvat**(Mat 25.14-30)*

¹¹ Nəboḗ nəvanuan gail lotosəsəloḗ hən natgalenan, aYesu ibol ḗusan, husur egəm pəpadaḗ hən naut a Jerusalem ale lunau ke natohan pipihabəlan aGot b̄evisi ta bogai.† ¹² Imagenan aYesu ike, “Aulumān sua len nəbathudud toil a mō len nəkantri san eutaut hən b̄evi lan nəkantri sual a tut hən ab̄iltikiḗ ei b̄itabtabuh lan hən b̄etəlmam b̄egəm vi kiḗ hən naut san. ¹³ Ale ekis naslev lotovi ulumān tosəḗjavur gəmai, ilav namina‡ tosəḗjavur mai galit v̄isusua, ike, ‘Məteum len nəvat galenan v̄ir natəlmaman sagw.’ ¹⁴ Be alat len nəkantri san lomətahun buni ale losul galit galevis a tahw həni hən ləb̄ikel mai nab̄iltikiḗ ke, ‘Namtsaləḗon ategai hən b̄evi kiḗ sinamito.’ ¹⁵ Naut kəmas, egəm vi kiḗ ale nəboḗ totəlmam episul hən alatenan gai tolav nəvat mai galit ke legəmai. Ike teləboi nəvat lotosəhori len nəvat tolav mai galito. ¹⁶ Esua toil a mō egəm ike, ‘Nasuḗ, namina sam̄ episan esəḗjavur am.’ ¹⁷ Ale ikel maii ke, ‘Nauman sam̄ ikab, govi naslev tovoi! Husur ke gotodaḗ len natenan tokəkereh, dereh gekətkəta təban nab̄iltivile tesəḗjavur.’ ¹⁸ Beti sual am egəm ale ike, ‘Nasuḗ namina sam̄ episan erim am.’ ¹⁹ Na nakiḗ ikel maii ke, ‘Gaiug, dereh gekətkəta təban nab̄iltivile terim.’ ²⁰ Beti naslev tile am egəm ale ike, ‘Nasuḗ, namina sam̄ bogai; noruḗ gole len natuhtaol hən nəb̄esusuan buni. ²¹ Nomətahw len gaiug husur gutaltal, nəkaduḗ ehəhaiḗ, gulav kuv nəsa gəsariḗi, gotətariv nəsa gəsəməbule.’ ²² Nakiḗ isor vari ke, ‘Govi naslev tosa vəsa! Len nasoruan sam̄ gotomadhakele, neḗusan gaiug hən nəsaban sam̄. Gaiug gukele ke nudaḗ taltal, nəkadugw ehəhaiḗ, nulav kuv nəsa nəsariḗi mai notətariv nəsa nəsəməbule. ²³ Bimaienan, husur nəsa gəsariḗ nəvat sagw len nalulutar hən ke nəboḗ nototəlmam nətəlav nəvat enan mai naintəres han?’§ ²⁴ Ale ikel mai alat lotoil təban ke, ‘Lav kuv namina dani ale lavi mai atenan tokad namina tosəḗjavur.’ ²⁵ Ris lotoke, ‘Nasuḗ, gai ikad namina tosəḗjavur tia!’ ²⁶ Isor var galit ke, ‘Nukel mai gamit ke, nəvanuan ḗisi lotoum tovoi len nəsa lotokade, dereh nilav natit am mai galito, avil avan ideh toḗidol, avan ideh saum savoi len nəsa tokade, dereh nilav kuv tokəkereh gai tokade dani. ²⁷ Be galen ḗisi lotovi enemi sagw gail, lotomətahun ginau notovi kiḗ salito, səhar galit gəmai, ta bubun galit len nəhogw!’ ”

* **19:4:** Nəhai sikanmōr ehun nəbaḗ be goləboi gəb̄ihan naḗite. † **19:11:** Najū gail lunau ke aKristo salito dereh tegəm vi kiḗ hən b̄ilav namilen aTevit tovi kiḗ ta sutuai. Ale nəboḗ aYesu togəm pəpadaḗ hən naut a Jerusalem lunau ke dereh gai tegəm vi kiḗ ale dereh gai tehut alat a Rom dan naut a Israel. ‡ **19:13:** Namina evi nakoin silat a Kris tovi nəvat hən nauman hən nahəbati totor. § **19:23:** Naintəres evi nəvat, nəvat sam̄ topasi nəboḗ topat tobəlav len nalulutar.

*AYesu ebis len naut a Jerusalem**(Mat 21.1-11; Mak 11.1-11; Jon 12.12-19)*

²⁸ Nəboŋ aYesu tokəmaienan tonon, iyar tab vi məhat vi Jerusalem. ²⁹ Nəboŋ tovan pəpadaŋ hən natuhvile eru, a Petfas mai a Petani, len naut lotokisi hən Naṽehuh Oliv, esəvat ahai susur eru, ³⁰ ike, “Mərevi lan navile ea topat a mō. Nəboŋ mərbēbis lan dereh mirisaḅ natuhtonki totahətah ei, avan ideh səsah lan sal. Sah ruḅati ale səhari gəmai. ³¹ Avan ideh ḅeus gamər ke, ‘Məroruḅati hən nəsa?’ mirikele ŋai ke, ‘Nasuḅ timaskade.’” ³² Nəboŋ aYesu tosəvat gəlar tonon, aruvan ale arusaḅ natit pisi hun aYesu tokele. ³³ Nəboŋ artosah ruḅat natuhtonki enan, amahean gail lous gəlar ke, “Məroruḅati hən nəsa?” ³⁴ Ale arusor var galit ke, “Nasuḅ timaskade.” ³⁵ Beti arosəhari van hən aYesu, aroḅir hən nahurabat səlaru len natuhtonki ale arugol aYesu ebətah səŋaṽuti. ³⁶ Len nəvanan san, luṽolsan nahurabat salit gail metp̄isal. ³⁷ Nəboŋ togəm pəpadaŋ hən naut naḅisal tovi pan len Naṽehuh Oliv, naluṽoh hən ahai susur gail kavkav, len nahəhaṽuran salito, lotuḅat kai, putsan nahəsən aGot habat husur namerikel pisi lotorisi tia. ³⁸ Lukai ke,

“Got igol ivoi hən atenan, nakiŋ togəm

len nahəsən Nasuḅ aGot!”*

Natəmat len nəmav

mai nalotuan tivan hən aGot toyalyal buni!”

³⁹ Be naFarisi galevis len naluṽoh lusor mai aYesu ke, “Hai p̄usan, kai tas ahai susur saḅ gail!” ⁴⁰ Ris aYesu tosor var galit ke, “Nukel mai gamito, naut taḅut hən galito, nəvat galegai lətəkai.”

AYesu itaŋis naut a Jerusalem

⁴¹ Nəboŋ togəm pəpadaŋ hən naut a Jerusalem, toris nabiltivile enan, itaŋisi ⁴² ale ike, “Ivoi am ke gamit məttaləboi nəsa təlav natəmat mai gamito nəboŋ daməŋai, be aoa, esusuah dan gamito. ⁴³ Nəboŋ tosa dereh tegəm hən gamito. Len nəboŋ enan aenemi samit gail dereh lisah tuan nətan tisahsah vi məhat hən ḅipat kəkol hən nabiltivile samito, lidar vis gamito hən ləḅeil garu gol gamito. ⁴⁴ Ale ligol nabiltivile timasirsir, gamit mai anatumit mitimaienən. Ligol ke asike ikad nəvat ideh ḅepələh gat togon. Dereh timagenan husur mətsaris ləboi nəboŋ aGot togəm hən gamito.”

*AYesu len naholəvat todar vis naim siGot**(Mat 21.12-17; Mak 11.15-19; Jon 2.13-22)*

⁴⁵ Beti aYesu ebis len naholəvat todar vis naim siGot ale etuḅat hut alat lotop̄ur hən natit gail ei. ⁴⁶ Ikel mai galit ke, “Natosian siGot ike, ‘Naim sagw tevi naim na-sor-tuṽ-an,’* avil mətugol ke egəm ‘naut susuah sinəvanuan vənvənah gail!’ ”*

⁴⁷ AYesu ep̄usan len nəboŋ pisi len naholəvat todar vis naim siGot. Abiltihai tutumav gail mai ahai p̄usan gail hən nalo mai alat lotoil a mō hən nəvanuan gail am, lohisi hən ləḅigol ḅimat. ⁴⁸ Be ləsəsəḅ naḅisal hən ləḅigole, bathut nəvanuan pisi loləŋon buni ke lesəsələn həni.

20*Nədaŋan siYesu hən Na-il-a-mō-an**(Mat 21.23-27; Mak 11.27-33)*

¹ Len nəboŋ sua, nəboŋ aYesu toṽusan nəvanuan gail len naholəvat todar vis naim siGot, mai tokel ur na-kel-uri-an tovoi, abiltihai tutumav gail mai ahai p̄usan gail hən nalo mai alat lotoil a mō hən nəvanuan gail, logəm həni. ² Lukel maii ke, “Gugol natgalenan len nədaŋan sise? Ase ilav nədaŋan hən na-il-a-mō-an egai mai gaiug?” ³ Isor var galit

* 19:38: Psa 118.25-26 * 19:46: Isa 56.7 * 19:46: Jer 7.11

ke, “Neus gamit hən nausian sua bai. Kel mai ginau, ⁴ nəbaptaisan siJon, egəm len aGot len nəmav o len nəvanuan?” ⁵ Lusor vahvah mai galit gabag ke, “Datbike, ‘Egəm len aGot,’ dereh teus, ‘Husur nəsa mətsadəlomi?’ ⁶ Be datbike, ‘Nəvanuan,’ dereh nəvanuan pisi letubun gidato, husur lodəlomi ke aJon tovi ahai kelkel ur.” ⁷ Na lusor vari ke, “Namtsaləboi as tolav mai aJon.” ⁸ Ale aYesu ike, “Ginau am, asike nukel mai gamito ke na-il-a-mō-an sise topat len ginau hən nəbigol natgalenan.”

*Alat lotorentem nəhol nakrep
(Mat 21.33-46; Mak 12.1-12)*

⁹ Beti etubat kel nəbol pusan egai mai nəvanuan gail, ke: “Avan sua imabul nəhol nakrep* ale idam hən van hən alat lotokətkəta təban nəhol hən ləbirentem, ale len nəyaran san gai ivan ebəlav. ¹⁰ Len nəboŋ nakrep tomen, esəvat naslev sua van hən alat lotorentem nəhol hən ləbepəpəhun nakrep galevis tovi esan. Avil luṽasi, losəvati van, səlav natideh. ¹¹ Na amahean nəhol esəvat naslev sual am, be gai am lugol maien hən, luṽasi, lugol isa hən, ale losəvati van, səlav natideh. ¹² Na esəvat sual am tətəs ale luṽabuburi, lubar hən vivile. ¹³ Amahean ike, ‘Nigol nəsa? Nigol timaiegai ke: dereh nesəvat anatugw ulumian notoləmas buni hən ke hum ma nahurulit bisa, ale ləbigol binor hən.’ ¹⁴ Be nəboŋ alatenan lotorisi, lusor utaut hən ke, ‘Atenan, nəboŋ atəman bimat, gai tikad nəhol balai; datiparu buni hən datbikad nasugsugur san pisi!’ ¹⁵ Na lubar hən dan nəhol nakrep ale luparu buni.”

AYesu isor am ke, “Amahean nəhol dereh tigol nəsa hən galito? ¹⁶ Dereh tegəmai, tigol alat lotorentem nəhol limat, ale tilav nəhol nakrep enan mai ideh tile.” Nəboŋ nəvanuan gail lotosəseloŋ hən natenan, luke, “Natenan satimaien!” ¹⁷ Be aYesu ekəta inor van hən galito ale ike, “Bimaien, namilen natosian egai topat len nəbe sua ta sutuai nəsa? “ ‘Nəvat, nəvanuan na-um-im-an gail lotomətahuni,

gai egəm vi vat sua ŋai bələboi bigol naim bhav mai binor.’*

¹⁸ Nəvanuan pisi ləbiteh len nəvat enan, dereh limaburbur, mai avan ideh, nəvat biteh lan, dereh tipat dole.”*

¹⁹ Beti ahai pusan gail hən nalo mai abiltihai tutumav gail ludas pusal hən ləbitah gat aYesu len namityal enan ŋai bathut loləboii ke len nəbol pusan enan isor tas galito. Avil lomətahw len nəvanuan gail.

*ṽur nətaks van hən aSisa
(Mat 22.15-22; Mak 12.13-17)*

²⁰ Beti lokəta bunusi ale losəvat nəvanuan galevis lotogəraasi ke lotokitin hən ləbisab nəsabən len nasoran san hən ləberinji len navəlan mai nədaŋan seuleRom tovi gavna. ²¹ Imagenan nəvanuan nagəgərasan gail lousi ke, “Hai pusan, namtoləboii ke gaiug gotosor, gotoṽusan tonor. Navide sam eṽitoṽ van hən nəvanuan pisi, ideh satile, ale goṽusan hən nəpusal siGot len nakitinan. ²² Inor hən datbeṽur nətaks van hən aSisa māu a?” ²³ Avil aYesu ekəta ləboi na-sor-gəraasi-an salito ale ikel mai galit ke, ²⁴ “ṽusan ginau hən natenarius* tesua. Nəhon mai nahəsən ase arupət lan?” Ale luke, “ASisa.” ²⁵ Ikel mai galit ke, “Imagenan, lav mai aSisa nəsa tovi seSisa, ale lav mai aGot nəsa tovi siGot.” ²⁶ Ale lodədas ləbisab nəsabən ideh len nasoran san ei len nəhon nəvanuan gail. Luṽaŋ len na-sor-vari-an san, ale ləsasor am.

*Na-le-məhat-an dan nəmatan, mai nəlahan
(Mat 22.23-33; Mak 12.18-27)*

* **20:9:** Isa 5.1 * **20:17:** Psa 118.22 * **20:18:** Isa 8.14-15 * **20:24:** Natenarius evi nakoin silat a Rom tovi nəvat hən nauman hən nəmariboŋ esua.

²⁷ NaSattiusi galevis (lotoke na-le-məhat-an dan nəmatan eḅuer),* logəm hən aYesu. Lousi ²⁸ ke, “Hai pusan, aMoses itos mōs gidato ke, aulumān ideh, aṽan bimat be asoan bitoh mai anatum ḅeḅuer, atenan timaslah mai nəbatunau hən ḅikad anatum gail mōs aṽan.* ²⁹ Ale boṅ sua ikad alatmiṽan lotoməlevru. Ahai a mō ilah mai apəhaṽut sua, be imat, anatum eḅuer. ³⁰ Aṽan tohusur ahai a mō ilah mai nəbatunau, ³¹ beti aṽan tohusuri am imaienan. Alatmiṽan lotoməlevru lumat maienan pisi, anatulit eḅuer. ³² Naməkot alitenan tu imat. ³³ Ale namtous gaiug ke, bimagenan, len na-le-məhat-an dan nəmatan, napəhaṽut enan dereh tevi asoan ase? Husur ke alatmiṽan lotoməlevru pisi lulah maii.” ³⁴ Na aYesu ikel mai galit ke, “Nəvanuan len navile a pan lulah mai ludam̃ hən nəlahan. ³⁵ Avil alat aGot totabtabuh len galit hən ləbitoh vi sutuai, mai hən ləbitoh len na-le-məhat-an dan nəmatan, galit, asike lulah, avan ideh asike idam̃ hən ləbilih. ³⁶ Ale lodədas ləbimat am, husur losumān aṅel gail, lovi anatum aGot gail bathut togol lotole məhat dan nəmatan. ³⁷ Be len nəbolan husur nəhai topan,* aMoses boh isor vəhoti ke, alat lotomat lule məhat dan nəmatan husur ekis Nasuḅ hən ‘aGot siApraham mai aGot seIsak mai aGot siJakop.’ ³⁸ Gai savi aGot silat lotomat be evi aGot silat lotomaur, husur len nabunusian siGot, galit pisi lumaur.” ³⁹ Ahai pusan galevis hən nalo lusor vari ke, “Gokitin ahai pusan!” ⁴⁰ Beti avan ideh sail ḅuri hən ḅeusi hən nausian ideh am.

AKristo anatum aTevit māu a?
(*Mat 22.41-46; Mak 12.35-37*)

⁴¹ Be aYesu eus galit ke, “Nəvanuan gail luke aKristo, aGot totabtabuh lan, evi anatum ulumān siTevit mabe? ⁴² Husur aTevit, gai ikele len naloḅulat hən Nəḅe gail ke: “ ‘Nasuḅ aGot ikel mai aMasta sagw ke, “Gebətah tarhət len nəmatu sagw,

⁴³ vir nəḅeriṅ aenemi sam̃ gail pipit nariem̃ gəlaru
hən ləḅevi ut kəmas.”**

⁴⁴ Imaienan aTevit ḅekisi hən ‘aMasta,’ evi anatum mabe?”

AYesu ikel puli ke navivan isa
(*Mat 23.1-36; Mak 12.38-40*)

⁴⁵ Nəboṅ nəvanuan pisi lotosəsəlon, aYesu ikel mai ahai susur san gail ke, ⁴⁶ “Məteləlagau hən ahai pusan gail hən nalo. Loləmas hən ləḅiyaryar mai nahurabat tobəlbəlav lotosuni. Loləmas hən nəvanuan gail ləḅike, ‘Ivoi,’ mai galit len nəmaket, loləmas nəhai bətbətah tovoi ṅai len naim nəḅonḅonan, mai loləmas hən ləḅebətah rivuh len nəhanan gail. ⁴⁷ Lulav kuv pīs naim mai nasugsugur sibatunau pəhaṽut gail, be len nagəgərasan salito len nəhon nəvanuan gail, lusor tuṽ ebəbəlav. Alatenan dereh lipanis səhor alat ləsəmaienan.”

21

Naviolan sibatunau pəhaṽut
(*Mak 12.41-44*)

¹ Nəboṅ aYesu tokəmaienan tonon, eris alat lotokad natite nəboṅ lotoriṅ naviolan salito len nabokis hən nəvat len naim siGot. ² Beti eris nəbatunau naməsəl sua toriṅ natuhkoin eru artovi kopa. ³ Ike, “Nukel nakitinan mai gamit ke, nəbatunau egai tovi məsal eviol səhor galit pisi. ⁴ Husur galit pisi loviol kinit naviolan gail dan tosoḅur lotopul həni, be dan tokəkereh topar, alitegai eviol hən natit pisi san hən bimaur lan.”

Nagilen nəboṅ ta tahw
(*Mat 24.1-14; Mak 13.1-13*)

* 20:27: Uman 23.8 * 20:28: Deu 25.5-6 * 20:37: Exo 3.1-6 * 20:43: Psa 110.1

⁵ Nəboŋ ahai susur san galevis lotosor husur naim siGot ke epəhas buni hən nəvat tobilbil mai naviolan gail van hən aGot, aYesu ike, ⁶ “Natgalen məttorisi, dereh len nəboŋ gail ləbēgəmai, asike ikad nəvat ideh bəpəlah gat togon, dereh limasirsir p̄isi.” ⁷ Na lousi ke, “Hai p̄usan, natgalenan levisi ŋais? Ale dereh tikad nəsa bəvusan nəboŋ hən natgalenan ləbisarpoh?” ⁸ Isor var galit ke, “Mətələləgau ke avan ideh sategəras gamito hən mət̄bisab, husur dereh tisoḅur legəm len nahəsagw like, ‘Ginau boh aKristo!’ mai, ‘Pəpadaŋ nəboŋ tegəmai!’ Samtehusur galito! ⁹ Nəboŋ mət̄besəsəloŋ həni ke, ikad nabiltibalan gail mai nəḅalan tomətahun alat lotoil a m̄o, samtemətahw. Husur natgalenan limasvisi a m̄o, be nəboŋ ləḅimadhavisi, savi nagilen sal.”

¹⁰ Beti ikel mai galit ke, “Naluḅoh hən nəvanuan naut sua dereh tibāl mai naluḅoh hən nəvanuan naut tile, ale nəvanuan sekiŋ gail dereh libāl mai nəvanuan sekiŋ tile gail. ¹¹ Len naut tile gail dereh tikad nabiltidu gail, tipar hanian mai tikad navilesir gail. Dereh tikad natit bəvisi, nəvanuan p̄isi ninelit bəpil lan, mai natetətan toyalyal len nəmav. ¹² Avil a tahw hən natgalenan, galit dereh litah gat gamito, ale lemədās bun gamito. Dereh lilav gamit vi lan naim nəḅonḅonan mai naim nəḅaŋisian gail. Dereh lesəhar gamit vi lan nakiŋ mai gavna gail sil nahəsagw. ¹³ Len nəboŋ enan dereh tipat len gamito hən mət̄bikel kot na-kel-uri-an tovoi husur ginau. ¹⁴ Imaienan, mitinau səhoti ke samteutaut hən mət̄bisor gol gamit gabag. ¹⁵ Bathut dereh neviol mai gamito hən nasoran mai namitisau hən nənauan tokitin hən ke, aenemi samit gail ledədās ləḅisor var gamito o ləḅisor tas gamito. ¹⁶ Atəmamit, anamit, aḅamit gail, amaheamit gail mai nabubur samit gail am dereh lerin gamit len navəlan aenemi samit gail. Dereh lerin gamit galevis len nəmatan. ¹⁷ Nəvanuan p̄isi dereh lemətahun bun gamito sil nahəsagw. ¹⁸ Be nasivurumito dan navurumito asike imasig. ¹⁹ Len nə-daŋ-ḅuri-an samito dereh mitikad nəmauran vi sutuai.

*Naut a Jerusalem timasirsir
(Mat 24.15-21; Mak 13.14-19)*

²⁰ “Be nəboŋ mət̄beris naut a Jerusalem, navəshəsoltia gail lotodar visi, len nəboŋ enan dereh mətələboii ke pəpadaŋ timasirsir. ²¹ Beti alat lototoh len naut a Jutea, limasgam mətahw dani vi lan naut tobaŋ v̄ehuh. Ale alat lototoh len navile enan limasriŋi, mai alat lotosuh marireu saleḅis lan. ²² Husur nəboŋ galenan levi nəboŋ hən nəpanismen, hən natit p̄isi natosian gail lotokele ləḅisarpoh.* ²³ Nulolosa hən alat ləḅetian mai alat ləḅevəhasus len nəboŋ enan! Husur len naut egai dereh tikad na-ḅiltiḷəŋon-isa-an mai nəlol paŋpaŋ topansem nəvanuan galegai. ²⁴ Naḅu nəḅalan gail lita bun galito həni, ale aenemi salit gail dereh libaŋis gat galit beti səhar galit vi tut vi lan nəkantri p̄isi. Ale nametḅos gail dereh lipal sar nabiltivile Jerusalem, il a m̄o həni van vəbar nəboŋ salit bəsiḅ.

*Nagəmaian siNatun Nəvanuan
(Mat 24.29-31; Mak 13.24-27)*

²⁵ “Natit tiltile gail levisi hən namityal, nahəbati mai nam̄eso gail.* Len navile a pan, nəvanuan gail len nəkantri gail dereh lemətahw, ledədarnəḅu, nau tuhatuh hən nəwalan hən nətas mai nahəbasoduḅm. ²⁶ Nəvanuan gail dereh nəlolit tiḅonḅon len namətahwan salit mai nə-vatvat-viri-an hən nəsa bəvisi len navile a pan. Husur nədaŋan gail len nəmav dereh lekurkur. ²⁷ Beti len nəboŋ enan dereh leris aNatun Nəvanuan bəgəm len nəmavukasw, len nədaŋan mai nəyalyalan totibau.* ²⁸ Nəboŋ natgalenan ləḅetuḅat visi, mət̄eil gəgat tinor husur asike idareh nə-lav-kuvi-an samito dan nəmauran hən navile a pan, dereh tihav.”

* 21:22: Hos 9.7 * 21:25: Isa 13.10; Eze 32.7; Jol 2.31 * 21:27: Dan 7.13; KelV 1.7

*Nəbōl p̄usan hən nəhai nāfik
(Mat 24.32-35; Mak 13.28-31)*

²⁹ Beti ikel nəbōl p̄usan mai galit ke: “Məteris nəhai nāfik mai nəhai p̄isi am. ³⁰ Nəboŋ lotodum̄oh, mətōləboi mət̄beris ləboii ke nəboŋ naut pudpud b̄egəm p̄əpadaŋ. ³¹ Imagenan, nəboŋ mət̄beris natgalenan b̄evisvisi, mətēləboii ke natohan pipihabəlan aGot satogəm p̄əpadaŋ. ³² Nukel nakitinan mai gamit ke, naur egai asike lumat vəbar natgalen p̄isi ləb̄isarpoh. ³³ Nəmav mai navile a pan dereh arimasig balai, avil nasoruan sagw asike imasig boŋ ideh.

Məteutaut!

³⁴ “Mətēləgəu hən ke samtetərog, samtigol nāv̄ide tosa len natərogan mai samtinau masūv̄ hən nəmauran len navile a pan o nəboŋ enan dereh tegəm ale mətōsəhōvut lan hum mət̄tobat len nəhai tata. ³⁵ Husur dereh tegəmai len galit p̄isi lotosuh len navile a pan kav̄kav. ³⁶ Mətēhulahul tabtab, ale sor tūv̄ ke mətēləboi mət̄bigam yav dan natgalen p̄isi p̄əpadaŋ hən b̄evisi, ale mət̄beil len nəhon aNatun Nəvanuan.”

³⁷ Na len nalennəyal p̄isi aYesu ēpusan len naholəvat todar vis naim siGot, be len mariug ivan vatoh len Nāvehuh Oliv. ³⁸ Ale nəvanuan p̄isi lulele dudulan som̄ilan hən ləb̄evi lan naholəvat todar vis naim siGot hən ləb̄esəsəloŋ həni.

22

*AJutas ēp̄ur hən aYesu
(Mat 26.1-16; Mak 14.1-11; Jon 11.45-53)*

¹ Len nəboŋ enan Nəhanan hən Nabəta Səkad Nayis lan, lotokisi hən nəPasova, egəm p̄əpadaŋ.* ² Ab̄iltihai tutumav gail mai ahai p̄usan gail hən nalo luke lisab̄ nāp̄isal ideh hən ləb̄igol aYesu b̄imat, be savi len nəhon nəvanuan gail husur lomətahw len galito.

³ Beti aSetan ēbis len aJutas lotokisi hən aIskariot, gai tovi sua len ahai susur lotovi 12. ⁴ Ale aJutas ivan hən ab̄iltihai tutumav gail mai alat lotoil a m̄o silat lotokətkəta kəkol hən naim siGot hən b̄isor mai galit husur nāp̄isal ideh hən b̄eriŋ aYesu len navələlito.

⁵ Lohəhāvur masūv̄ ale ludam̄ hən ləb̄ilav nəvat nasilva maii. ⁶ Ale aJutas idam̄, beti idas p̄isal hən b̄eriŋ aYesu len navələlito nəboŋ nalūv̄oh ləsətah maii.

*NəPasova naməkot siYesu
(Mat 26.17-25; Mak 14.12-21; Jon 13.21-30)*

⁷ Beti nəmariboŋ hən Nəhanan hən nabəta səkad nayis lan egəmai. Len nəboŋ enan lotutumav hən natuhsipsip hən nəPasova. ⁸ AYesu esəvat aPita mai aJon, ike, “Mirivan voutaut hən nəhanian hən nəPasova hən datb̄ihani.” ⁹ Ale arousi ke, “Guke namreutaut həni a be?” ¹⁰ Isor var gəlar ke, “Nəboŋ mər̄b̄eb̄is len nab̄iltivile, naulum̄an sua topat nab̄iliwai topul dereh tebubur mai gaməru. Mərehusuri vi lohoim tob̄is lan ¹¹ ale kel mai amahean naim ke, ‘Ahai p̄usan eusi ke: “Narum̄ simetb̄os gai be? Nuke nihan Nəhanian hən nəPasova mai ahai susur sagw gail lan.”’ ¹² Atenan tēv̄usan gaməru hən nab̄iltirum̄ tokad natit p̄isi dattoləŋoni. Məreutaut ei.” ¹³ Na aruvan, arusāb̄ natit p̄isi hun tokel mai gəlaru, ale aroutaut hən nəPasova.

*Nəhanan naməkot siNasub̄
(Mat 26.26-30; Mak 14.22-26; 1Kor 11.23-25)*

¹⁴ Nəboŋ namityal hən nəhanan togəmai, aYesu ipat hən nətarhəgarin hən b̄ihan. Ale ahai pispisul san gail lūbon maii. ¹⁵ Ale ikel mai galit ke, “Noləŋon buni tia ke nihan nəPasova

* **22:1:** Nəhanan hən Nabəta Səkad Nayis lan, alat lotovi Ju lokisi hən NəPasova, nəboŋ aGot togol ahai a m̄o gail p̄isi silat a Ijip lumat be səbar alat a Israel.

egai mai gamito a tahw hən nəbələŋon b̄isa. ¹⁶ Husur nukel mai gamit ke, asike nuhani am vir nəsarpohan han len natohan pipihabəlan aGot.”

¹⁷ Nəboŋ tolav nabiliwai, tosipa həni, ike, “Mitolav nabiliwai egai ale pəpəhuni mai gamit gabag. ¹⁸ Husur nukel mai gamit ke, gagai van asike nomun tas nəwain† vir natohan pipihabəlan aGot b̄egəmai.”

¹⁹ Nəboŋ tolav nabəta, tosipa həni, eḅuri, beṭi ilavi mai galito, ike, “Egai nibegw notoviol həni m̄os gamito. Gol timaiegai hən mət̄binaw gat tin hən ginaw.”

²⁰ Len naṽide toṭitoṽ, nəboŋ lotohan tonon ilav nabiliwai ike, “Egai nabiliwai hən nakel-gati-an veveu aGot tota gati len nəda hagw, nəda hagw b̄isel m̄os gamito len nəmatan sagw. ²¹ Be atenan b̄eriŋ ginaw len navəlan aenemi sagw gail, navəlan atenan ipat len natev mai navəlagw.* ²² Husur aNatun Nəvanuan dereh tivan suṁan aGot toriŋ gati tia,* avil atenan b̄eriŋ aNatun Nəvanuan len navəlan aenemi san gail, dereh nəmauran san tisa vəsa batbat.”* ²³ Beṭi lotuḅat usus gabag hən galito ke, ase len galit tigol natenan.

Ase etibau səhor galito

²⁴ Lotuḅat v̄itv̄ituh len galit gabag husur galit ta be etibau səhor galito. ²⁵ Na aYesu ikel mai galit ke, “Len navile a pan, nakiŋ hən nametḅos gail, lupatpat galit məhat len nədaŋan salito; ale nametḅos gail lokis alat lotoil a m̄o hən galito hən ‘Na-vi-tarhəte-an salito.’ ²⁶ Be gamit samtimaianan. Ideh len gamito totibau masuṽ, gai timasgəm suṁan ahai a tahw. Ale ideh len gamito toil a m̄o, timasgəm suṁan nəvanuan toun kəmas sinəvanuan tile. ²⁷ Husur ase etibau am, atenan tohan len natev, o atenan toun hən b̄ilav nəhanian maii? Len nabunusian silat navile a pan evi atenan tohan len natev. Avil len gamito, evi ginaw boh notoun kəmas samito. ²⁸ Gamit boh mətutah mai ginaw akis, naut kəmas naṽisal sagw todaŋ nəboŋ nəvanuan gail lotomətahun ginaw. ²⁹ Suṁan aTəmagw tolav na-il-a-m̄o-an len natohan pipihabəlan mai ginaw, imaienan, gagai nulavi mai gamito. ³⁰ Dereh mitihan, mətəmun len natev sagw len natohan pipihabəlagw ale mətəbətah len nabiltihai bətbətah gail hən mətḅepəpəhun navoian dan nəsaan len nahəmar lotovi 12 seIsrael.

Ahai susur gail, nəmauran dereh tidan len galito

(Mat 26.31-35; Mak 14.27-31; Jon 13.36-38)

³¹ “Simon, Simon, geris, aSetan eus aGot hən b̄isaḅ gamito ke mətumabe, hum naulum̄an hən nəhol todardar hən nəhad m̄os namisurhuwit b̄iteh tur lan, be nəsogsog ṽisi han b̄esuh. ³² Avil nusor tuṽ m̄os gaiug tia hən ke, nadəlomian sam̄ asike iteh. Ale nəboŋ gəḅipair təlmam, gigol galit lotovi ahai susur gail am ke lidaŋ am.” ³³ Be aPita ikel mai ke, “Nasuḅ, noutaut hən nəḅitah mai gaiug van hən naim bəbən̄is mai nəmatan!” ³⁴ Ris aYesu tosor vari ke, “Nukel mai gaiug, Pita, natoulum̄an asike ekəkəraiko daməŋai vəbar gəḅikel vəha-tor həni ke gəsələboi ginaw.”

³⁵ Beṭi aYesu ikel mai galit ke, “Nəboŋ notosəvat gamito, nəpaus, nəhad mai naributbut toḅuer, mətəmidol hən natideh a?” Ale lusor vari ke, “Ao.” ³⁶ Ikel mai galit ke, “Be gagai, atenan b̄ikad nəpaus timaspati mai tipat nəhad səsəŋon am. Ale asike b̄ikad naḅu nəbalan, timasṽur hən nahurabat naut susus san hən b̄eṽur b̄esua. ³⁷ Husur nukel mai gamit ke, natosian egai siGot timasarpoh len ginaw ke, ‘Len nənauan salit loriŋi hum alat lotosa.’* Ale nəsa lototosi husur ginaw egəm bar nəsarpohan han ta bogai.” ³⁸ Na lukel mai ke, “Geris, Nasuḅ, naḅu nəbalan toru!” Be gai ike, “Tinon!”

Len Navəhuh Oliv

(Mat 26.36-46; Mak 14.32-42)

† **22:18:** Len naut egai, natosian ike naṽit nəhau (tovi naṽit nakrep), be namilen nəwain. * **22:21:** Psa 41.9

* **22:22:** Psa 22.2-19; Isa 53; Uman 2.22-24 * **22:22:** Uman 1.18 * **22:37:** Isa 53.12

³⁹ Beti aYesu evivile, ale iyar vi lan Navehuh Oliv hum navide san. Ahai susur san gail lohusuri. ⁴⁰ Nəboŋ tobar naut enan, ikel mai galit ke, “Mitoris tuŋ hən asike mətbiteh len nəsaan totaltal ke mətehusuri.” ⁴¹ Ivan dan galito vəbar naut avan ideh bələboi bətuŋ hən nəvat lan, etənedur, ale isor tuŋ. ⁴² Ike, “Ita, bevi naləŋonian sam, lav kuv nabiliwai hən naləŋon-isa-vəsa-an egai dan ginau. Avil nəsa gotoləŋoni tevisi, savi nəsa notoləŋoni.” ⁴³ Ale aŋel sua hən nəmav evisi həni ale igole idan.† ⁴⁴ Len nənauan san mai nəlon totuhatur masuŋ, isor tuŋ habat van van napilal san etuŋ hun nəda toturtur len tan.

⁴⁵ Nəboŋ tole məhat dan na-sor-tuŋ-an, etəlmam van hən ahai susur gail ale isaŋi ke lotopat, nibelit eməhav husur nalolosaan. ⁴⁶ Na ikel mai galit ke, “Imabe mətupət? Mitile məhat, sor tuŋ hən asike mətbiteh len nəsaan totaltal ke mətehusuri!”

Lutah gat aYesu

(Mat 26.47-56; Mak 14.43-50; Jon 18.3-11)

⁴⁷ Nəboŋ tosorsor sal, naluŋoh sua egəmai. Ale aJutas tosua len tosəŋavur pisan toru, gai eil a mō. Egəm ben aYesu hən bəsum nətərhon, ⁴⁸ avil aYesu eusi ke, “Jutas, gumabe? Gaiug gosum nətərhogw hən gəberin ginau, aNatun Nəvanuan len navəlan aenemi sagw gail a?”

⁴⁹ Nəboŋ alat lotohusur aYesu lotoris nəsa bevisi, luke, “Nasuŋ, namtibal mai galito hən naŋu nəbalan a?” ⁵⁰ Beti galit sua itai naslev sebiltihai tutumav, ta kotov nədariŋan nəmatu. ⁵¹ Avil aYesu ike, “Mitiŋon, samtimagenan!” Ale ibar nədariŋan, gole imaur. ⁵² Beti aYesu ikel mai abiltihai tutumav gail, alat lotokətkəta kəkol hən naim siGot mai alat lotoil a mō hən naJu gail ke, “Imabe mətogəm, lav naŋu nəbalan mai nəbatw gail gəmai hən mətbiteh gat ginau hum notovi vanuan nəbalan toke tibal mai alat lotoil a mō?” ⁵³ Len nəmaribon pisi nutoh mai gamit len naholəvat todar vis naim siGot be mətsəbar ginau. Avil gagai evi namityal samito mai namityal hən nədariŋan hən nəmargobut.”

APita ike saləboi aYesu

(Mat 26.57-58, 69-75; Mak 14.53-54, 66-72; Jon 18.12-18, 25-27)

⁵⁴ Beti lutah gat aYesu, losəhari van vi lohoim sebiltihai tutumav. APita ehur galit van, be səyar pəpadaŋ. ⁵⁵ Nəboŋ lototun nəhab rivuh len naholəvat todar vis naim ale lototitileh bənbəon, aPita ebətah, tah mai galito. ⁵⁶ Beti naslev təbarehreh erisi nəboŋ tobətah ale nəsalaluməan hən nəhab tomias. Ale ekəta mətaltal van həni, ike, “Ategai am itah mai atenan!” ⁵⁷ Avil aPita isor tasi ke, “Litegai, ginau notətan hən gai!” ⁵⁸ Beti sədareh ŋai togon torisi, ike, “Gaiug am, govi galit sua!” Avil aPita ike, “Aoa Tegai, savi ginau!” ⁵⁹ Ale husur nəhaua tosua tovan, sual am isor saŋi, ike, “Ategai boh itah maii, bathut gai am evi auleKalili.” ⁶⁰ Avil aPita ike, “Tegai, notətan hən nəsa gotokele.” Vəha-sua ŋai, nəboŋ tosor sal, natoulumən ekəkəraiko. ⁶¹ Nasuŋ ipair, ekəta inor van hən aPita, ale aPita inau təlmam hən nasoruan siNasuŋ nəboŋ tokel maii ke, “A tahw hən natoulumən bəkəkəraiko daməŋai, gaiug dereh gikel vəha-tor həni ke gəsaləboi ginau.” ⁶² Ale aPita evivile, itaŋ lolosa masuŋ.

NəSanhitrin lukot hən aYesu

(Mat 26.59-68; Mak 14.55-65; Jon 18.19-24)

⁶³ Alat lotokətkəta kəkol hən aYesu lotuŋat sor vilesi van, luŋasi, vasi, vasi van, ⁶⁴ lubaŋis gat namətan ale loususi ke, “Sss Hai kelkel ur, ase tovas gaiug?” ⁶⁵ Ale lukel natit isobur am, losəvari vəsa tibatbat.

⁶⁶ Nəboŋ naut tolan nəSanhitrin luŋonbən. Alat lotoil a mō hən nəvanuan gail, abiltihai tutumav gail mai ahai pusan gail hən nalo lobətah len nabonbonan enan. Ale losəhar aYesu van hən galito. ⁶⁷ Luke, “Gəbevi aKristo, aGot totabtabuh lan, kel mai ginamito.”

† 22:43: Natosian galevis ta sutuai ləsəkad naves 43-44 egai.

Avil ikel mai galit ke, “Nəbəkəmaienan mai gamito, asike mətodəlom ginau, ⁶⁸ ale nəbeus gamito, asike mətusor var ginau. ⁶⁹ Be gagai van aNatun Nəvanuan dereh tebətah len nəmatu siGot hən bīkad nədaŋan.”* ⁷⁰ Galit p̄isi lousi ke, “Gaiug m̄au, aNatun aGot a?” Ale isor var galit ke, “Gamit mətuke ginau boh.” ⁷¹ Beti luke, “Datsaləŋon avan ideh am hən bīkel ur nəsaan ategai tokele. Husur gidat səbōdato datosəsəlōŋ hənī len nabuŋon gabag!”

23

AYesu len nakotan sePilate (Mat 27.1-2, 11-14; Mak 15.1-5; Jon 18.28-38)

¹ Beti, naluŋoh kavkav hən nəSanhitrin lule məhat, səhari van hən aPilate. ² Lotuŋat sor tas aYesu, il hirhir lan ke, “Namtusaŋ ategai ke tosəhar suluŋ nəvanuan sinamit gail len naŋisal tosa. Ikai tas na-ŋur-nətaks-an van hən aSisa, mai gai ike tovi aKristo, aGot totabtabuh lan tovi a kiŋ sua.” ³ Ŋa aPilate eus aYesu ke, “Gaiug govi kiŋ seJu gail a?” Ale isor vari ke, “Gaiug boh gukele.” ⁴ Beti aPilate ikel mai abiltihai tutumav gail mai naluŋoh gail ke, “Nusaŋi ke ategai səkad nəsaban.” ⁵ Avil lutaltal ke, “Gai ipair hən nənauan sinəvanuan gail hən naŋusanan san len naut p̄isi a Jutea, gol loluŋoh b̄al taŋtaŋor. Etuŋat a Kalili vəbar naut egai!”

AYesu len nəhon aHerot

⁶ Nəboŋ aPilate tosəsəlōŋ hənī, eusi ke gai b̄evi auleKalili. ⁷ Ale nəboŋ tosəsəlōŋ ləboii ke aYesu totoh pipihabəlan aHerot Antipas, esəvati van hən aHerot, gai am totoh len naut a Jerusalem len nəboŋ enan. ⁸ Nəboŋ aHerot toris aYesu ehəhaŋur masuŋ, husur sutuai eləŋoni tia ke terisi, bathut esəsəlōŋ hən naholan tohusuri, ale ike teris aYesu b̄igol namerikel ideh. ⁹ Ŋa aHerot eusus nausian tosoŋur be aYesu sator vari. ¹⁰ Ale abiltihai tutumav gail mai ahai p̄usan gail hən nalo, lusor idaŋ, lusor lol paŋpaŋ ke aYesu tosa. ¹¹ Beti aHerot mai nasoltia san gail loŋit nəholit van hənī hum gai tovi ut kəmas, lusor vilesi. Lukol nahurabat bilbil lan ale losəvati təlmam van hən aPilate. ¹² Len nəboŋ enan ŋai aHerot mai aPilate gəlar gabag arogəm vi bubur beti. Husur sutuai arovi enemi səlar gabag.

AYesu len nəhon naluŋoh (Mat 27.15-26; Mak 15.6-15; Jon 18.39-19.16)

¹³ Nəboŋ aPilate tokis abiltihai tutumav gail mai alat lotoil a m̄o mai nəvanuan gail tonon, ¹⁴ ikel mai galit ke, “Mətosəhar ategai gəm hən ginau hum ke avan sua tosəhar suluŋ nəvanuan gail len naŋisal tosa. Nəboŋ notoususi len nəhomito, nəsəsəŋ nəsaan ideh len ategai mətətosor tasi, kel ke tosa. ¹⁵ AHerot am səsəŋ nəsaan ideh lan, husur aHerot esəvat təlmam hənī gəm hən gidato. Ale imasil ke, ategai sagol natideh tonor hən b̄imat sile. ¹⁶⁻¹⁷ Imaienan, dereh nigol lebilas masuŋ hənī ale teləboi b̄ivan.”* ¹⁸ Avil galit luŋon, kai habat ke, “Səhar ategai vi tut, aParappas tevivile m̄os ginamito!” ¹⁹ (Alat a Rom lutah gat a Parappas tia, bar hənī len naim bəbaŋis sil togol nəvanuan lotoluŋoh, b̄al taŋtaŋor len nabiltivile hən ləbēmədās nəgavmen, mai igol avan sua imat.) ²⁰ APilate isor van hən galit tətās am bathut ike teriŋ aYesu tivan. ²¹ Avil lukai habat van ke, “Timat! Timat len nəhai balbal!” ²² Len na-vəha-tor-an aPilate isor van hən galit ke, “Imabe? Igol nəsa tosa? Nəsəsəŋ kas nəsaan ideh lan tonor hən b̄imat sile. Imaienan dereh nigol ke lebilas masuŋ hənī ale neriŋi tivan.” ²³ Avil lukai susumar husur aYesu ke timat len nəhai balbal, ale ludan b̄ur aPilate. ²⁴ Ŋa aPilate eriŋi ke tigol nəsa lotoləŋoni. ²⁵ Ale atenan lotousi,

* **22:69:** Psa 110.1 * **23:16-17:** Natosian galevis ta sutuai losuhud hən naves ¹⁷ Len nəhanan enan APilate timasriŋ nəvanuan sua tobaŋis gati a m̄o tevivile.

aParappas totoh len naim bəbanjis sil togol nəbalan hən bəmēdas nəgavmen mai togol nəmatan, eriņi evivile. Avil eriņ aYesu len navəlalito hən ləbīgol nəsa lotoləņoni həni.

Luṗos gat aYesu len nəhai balbal

(Mat 27.32-44; Mak 15.21-32; Jon 19.17-27)

²⁶ Nəboņ nasoltia gail lotosəhari van, lutah gat aSimon, auleSairin sua toyar marireu gəm vi lan naut a Jerusalem ale loriņ nəhai balbal lan hən bīpati husur aYesu. ²⁷ Ale nəvanuan isoḅur masuṽ lohusuri. Galevis lotovi alatpəhaṽut lois, luṽosṽos nibelito, lutanjisi. ²⁸ Be aYesu ipair van hən galit ke, “ToḅtaJerusalem gail, samtitaņis ginau be mititaņis gamit gabag mai anatumit gail. ²⁹ Husur len nəboņ bəgəmai nəvanuan gail dereh like, ‘AGot igol navoian van hən alatpəhaṽut lotobutoh, nəhad hən natətai gail ləsəpasus, mai nasus gail ləsavəhasus!’ ³⁰ Beti ‘dereh lisor mai nabiltivəhuh gail ke, “Rus vi pan bar ginamito!” Lisor mai natuhṽehuh gail ke, “Kabut gol ginamito!” * ³¹ Husur ke nəvanuan gail ləbīgol natgalenan nəboņ nəhai tomaur sal, nəsa bəvisi nəboņ nəhai bīņod?”†

³² Ikad nauluṁan eru, artobur kotov nalo silat aRom, ale losəhar gəlaru van hən ləbīgol arbimat mai aYesu. ³³ Na nəboņ lotobar naut lotokisi hən Nabəlashukadhutəmat, loriņi itahətah len nəhai balbal ei, gai mai nauluṁan eru artosa, esua len nəmatu san, togon len nəmair. ³⁴ AYesu ike, “Ita, geruḅat nəsaan egai dan galito, husur ləsələboi nəsa lotogole.” † Beti lubar hən nəvat hən ləbīsabi ke as tikad nahurabat san gail. * ³⁵ Nəvanuan gail loil, lokəta bunusi. Ale nəvanuan totibau salit gail loḅit nabuņolit van hən aYesu, lusor vilesi. Luke, “Gai ilav kuv nəvanuan tile gail; bəvi aKristo siGot, aGot totabtabuh lan, tilav kuv gai gabag!” ³⁶ Nasoltia gail am lusor vilesi, logəm pəpadaņ, lav navinikaŠ van həni. * ³⁷ Luke, “Gəbəvi kiņ seJu gail, lav kuv gaiug səbom!” ³⁸ Ale ikad natosian sua a məhat həni toke, “AKiņ seJu gail bogai.”

³⁹ Gəlar sua, tovi uluṁan tosa totahətah ei, isor mədasi ke, “Gaiug gəsavi aKristo aGot totabtabuh lan a? Mjəə! Təmagenan, gilav kuv gaiug gabag, ale lav kuv ginamər am!” ⁴⁰ Be togon isor lan ke, “Gəsamətahw len aGot a? Ivoi ke gemətahw husur nəpanismen sam eṗitoṽ hən esan. ⁴¹ Ale gidaru darupanis inor husur darukad nəpanismen tonor hən nəsa dartogole, be ategai, gai sagol natideh tosa.” ⁴² Ale ike, “Yesu, nau gat ginau nəboņ gəbəgəm vi kiņ.” ⁴³ AYesu isor vari ke, “Nukel nakitinan mai gaiug ke, daməņai dereh gitoh mai ginau len naut nahəhaṽuran tovi Paratais.”

Nəmatan siYesu

(Mat 27.45-56; Mak 15.33-41; Jon 19.28-30)

⁴⁴ Pəpadaņ hən natuḅlial nəmargobut ikabut gol pīs naut kavkav vəbar namityal totor ut mədau, ⁴⁵ husur nəyal satun am. Ale nabiltikaliko topərehun naim siGot emətar len nahudhut eru. * ⁴⁶ Beti aYesu ikai habat ke, “Ita, gagai noriņ nanunugw len navəlaṁ.” Nəboņ tokəmaienan tonon, eməsol, imat. *

⁴⁷ Nəboņ nasenturion toris nəsa tovisi, isor sal suh aGot, ike, “Kitin ategai evi nəvanuan tonor bogai!” ⁴⁸ Naluṽoh luḅon hən ləbəkəta ris nəsa tovisi. Nəboņ lotorisi, len natəlmaman salito lulolosa, len nalolosaan salito lotuh nəmabulito. ⁴⁹ Ale galit pīsī lotoləboi bun aYesu, loil a tut mai alatpəhaṽut lotohusuri a Kalili, loris pīs natgalenan. *

Nətavunan siYesu

(Mat 27.57-61; Mak 15.42-47; Jon 19.38-42)

* **23:30:** Hos 10.8 † **23:31:** Namilen ke ləbīgol natgalenan hən aYesu, dereh ligol isa vəsa səhori hən galit tile.

† **23:34:** Natosian galevis ta sutuai ləsəkad nasoruan egai: aYesu ike, “Ita, ruḅat nəsaan egai dan galito husur ləsələboi nəsa lotogole.” * **23:34:** Psa 22.18 § **23:36:** Navinika evi nəwain tomatu van vakon. * **23:36:** Psa 69.21

* **23:45:** Exo 26.31-33 * **23:46:** Psa 31.5 * **23:49:** Psa 38.11

⁵⁰ Ikad naulum̃an sua, nahəsan aJosef tovi Sanhitrin sua, tovoi mai tonor. ⁵¹ (Gai sədañ mai nəSanhitrin, len nəsa lotoutaut həni mai lotogole.) Evi uleArimatea, navile sua len naut aJutea, totoh vir natohan pipihəbələn aGot. ⁵² Ivan hən aPilate ale eus niben aYesu. ⁵³ Beti ipat kuvi vi pan, ruŋ gole len nəkaliko tovi linen ale riŋi len nəburhuvat nəmatan lotota p̃uŋuli tia. Ləsətavun avan ideh len nəbur enan sal. ⁵⁴ Ale evi Nəboŋ Nautautan, nəSappat pəpadaŋ bətub̃at^{**}. ⁵⁵ Alatpəhaṽut, lototah mai aYesu a Kalili, lohusur aJosef ale loris nəburhuvat nəmatan mai naṽide toriŋ niben topələh lan. ⁵⁶ Beti luvahim, loutaut hən natit tokad nəbon tosusau mai nəhai pəhas gail m̃os niben.

Ale len nəSappat luŋavŋav husur nalo siMoses.*

24

Na-le-məhat-an dan nəmatan
(*Mat 28.1-10; Mak 16.1-8; Jon 20.1-10*)

¹ Len nəmariboŋ metəkav hən nawik,* dudulan som̃ilan, alatpəhaṽut lovi lan nəburhuvat nəmatan, lutariv natit tosusau lotoutaut hən gail tia. ² Lusab̃ nəvat nabopita torib tia dan nəbur nəmatan ³ avil nəboŋ lotob̃is, ləsəsab̃ niben Nasub̃ aYesu. ⁴ Nəboŋ lotonau tətən hən natenan sal, be losəhoṽut len naulum̃an toru artoil ben galito, artosun nahurabat tokabkabil. ⁵ Ninelit epil vəsa, ale lotəŋedur kəta vi pan be gəlaru arukel mai galit ke, “Mətudoŋ mab̃ hən avan tomaur len naut silat lotomat? ⁶ Atenan satoh gegai, avil aGot igol ile məhat tia! Mitinau təlmam hən nəboŋ totoh len naut a Kalili sal, ⁷ tokel mai gamit ke, ‘Nəvanuan gail limasriŋ aNatun Nəvanuan len navəlan nəvanuan nəsaan gail, ale gai timastahətah len nəhai balbal, ale len nəmariboŋ totor timasle məhat tətəs.’”^{**} ⁸ Beti lunau təlmam hən nasoruan san, ⁹ ale nəboŋ lototəlmam dan nəburhuvat nəmatan, lukel p̃is natgalenan mai Tosəŋavur Pisan Tosua mai ahai susur tile gail am. ¹⁰ Alatpəhaṽut galenan lotokəmaienan mai ahai pispisul gail: lovi aMeri ta Maktala, aJoanna, aMeri anan aJemes mai alat lototah mai galito. ¹¹ Avil ahai pispisul gail ləsədəlom nasoruan enan husur lunau ke səkad namilen. ¹² Be aPita ile məhat, igam vi lan nəburhuvat nəmatan. Nəboŋ tobetbet hən bəkəta vi lan burhuvat, eris nəkaliko nalinen gail ŋai, ale ivahim, iŋaŋ len nəsa tovisi.

Naŋisal vi Emmaus
(*Mak 16.12-13*)

¹³ Len nəmariboŋ enan ŋai ikad galit eru artovi lan navile lotokisi hən Emmaus, nakilomita han tovi 11 a tut dan naut a Jerusalem.† ¹⁴ Gəlaru arusorsor mai gəlar gabag husur natit p̃isi tovisi tia. ¹⁵ Nəboŋ artosorsor mai artohol husur natgalenan, aYesu m̃au egəm, itah mai gəlaru len nəyaran səlaru. ¹⁶ Be aGot igol arsakəta ləboii. ¹⁷ Ale eus gəlar ke, “Len nasoruan saməru nəboŋ mərtoyar van, mərhol husur nəsa?” Ale aroil ei, len nalolosaan aruser batut. ¹⁸ Beti gəlar sua, nahəsan aKleopas isor vari ke, “Len nametb̃os p̃isi a Jerusalem, gaiug səb̃om̃ gəsələboii nəsa tovisi ei len nəboŋ galeg a?” ¹⁹ Eus gəlar ke, “Nəsa gail?” Aruser vari ke, “Natgalenan husur aYesu ta Nasaret, aulum̃an sua tovi hai kelkel ur todaŋ len nagolean mai nasoruan len nəhon aGot mai nəvanuan gail p̃isi. ²⁰ Beti abiltihai tutumav gail mai alat lotoil a m̃o sidato, loriŋi len navəlan alat a Rom hən ləberiñ nəmatan lan, ale lugol itahətah len nəhai balbal. ²¹ Avil a m̃o namtuvatvat viri ke, tovi atenan b̃ilav kuv a Israel dan alat lototəgau gat gidato. Be savi natenan ŋai,

** **23:54:** Evi naut mədau, pəpadaŋ hən namityal b̃imasur. * **23:56:** Exo 20.10; Deu 5.14 * **24:1:** NəSappat seju gail etub̃at len naFraite nəboŋ namityal tomasur, ale inoŋ len nəSarete nəboŋ namityal tomasur. Gol ke nəmariboŋ metəkav hən nawik evi Sade. * **24:7:** Luk 9.22, 17.25, 18.31-33 † **24:13:** Nasoruan ta Kris ike naut a Emmaus nəstatia han tovi 60 a tut dan naut a Jerusalem, nəstatia evi nabəlavan tokad 187 mita lan. Namilen ke naut a Emmaus ipat nakilomita tovi 11 a tut dan naut a Jerusalem.

daməŋai evi nəmariboŋ totor togam gol natgalenan tovisi tia. ²² Ale sual am, alatpəhaʋut sinamit galevis lugol namtosəhoʋut. Daməŋ dudulan somilan lovi lan naʋur nəmatan ²³ ale nəboŋ ləsəsaʔ niben, lotəlmam, luke lotoris na-kəta-risi-an sual ei ke, aŋel artoke aYesu tomaur tia. ²⁴ Beti galit galevis lototah mai ginamito, lovi lan naʋur nəmatan ale lusabi hum alatpəhaʋut lotokele, avil gai, ləsarisi.” ²⁵ AYesu ikel mai gəlar ke, “Nəkadumir iʋonʋon. Idaŋ hən mərbedəlom ʔis nəsa ahai kelkel ur gail lotokele. ²⁶ Evi naləŋonian siGot ke aKris̄to imasləŋon isa vəsa m̄os natgalenan, beti ʔis len nəyalalan san.” ²⁷ Beti tuʔat len aMoses mai ahai kelkel ur gail ʔisi, isor vahvah mai gəlaru, kel natit ʔisi husur gai gabag topat len natosian siGot kavkav.

²⁸ Nəboŋ lotoyar gəm pəpadaŋ hən navile artovan həni, aYesu iyar suŋan ʔivan am. ²⁹ Be arutaltal həni ke, “Gitoh mai ginaməru husur naut igomgom mai namityal imasur tia.” Ale eʔis lohoim hən ʔitoh mai gəlaru.

³⁰ Nəboŋ topat hən nətarhəgarin hən ʔihan mai gəlaru len natev, ilav nabəta, esipa həni, eʔuri ale ilavi mai gəlaru. ³¹ Vəha-sua ŋai namətalar esəŋav, aroris ləboii. Beti iyav dan gəlaru. ³² Arousus gəlar gabag ke, “Imabe nəlodar imavuhos nəboŋ tosor mai gidaru metʔisal, tosor vahvah hən natosian siGot mai gidaru?” ³³ ŋa len namityal enan ŋai arule məhat, arotəlmam vi Jerusalem. Arusaʔ Tosəŋavur Pisan Tosua lotoʔonʔon mai alat lototah mai galito, ³⁴ lotoke tokitin ke Nasuʔ tole məhat mai tovisi hən aSimon. ³⁵ Beti gəlaru arukel ur nəsa tovisi metʔisal mai na-ris-ləboii-an səlaru nəboŋ aYesu toʔur nabəta.

AYesu evisi hən ahai susur gail

(Mat 28.16-20; Mak 16.14-18; Jon 20.19-23; Uman 1.6-8)

³⁶ Nəboŋ artohol husur natgalenan sal, aYesu evisi, eil rivuh len galito ale ikel mai galit ke, “Nələmit tikad natəmat.” ³⁷ Be losəhoʋut, ninelit epil, lunau ke lotoris nanunun. ³⁸ Beti ikel mai galit ke, “Mətomətahw hən nəsa? Imabe nələmit euri ke notomaur tətəs? ³⁹ Məteris navəlagw mai nariegw gəlaru; ginau bogai! Bar ginau hən mətələboi ginau, husur nanunun ideh səkad nabələseh w mai navisoh suŋan ginau notokade.”

⁴⁰ Nəboŋ tokəmaienan tonon eʋusan galit hən navəlan mai narien gəlaru. ⁴¹ Len nakemkeman mai nəmaŋmaŋan salito nələlit euri sal ale ike, “Mətukad nəhanian ideh geg a?” ⁴² ŋa lulav nahudhuieh lotoləŋasi maii, ⁴³ ale ilavi, ihani len nəholito.

Nasuruan naməkot siYesu husur nauman

⁴⁴ Beti ikel mai galit ke, “Egai nəsa notokele mai gamit tia nəboŋ nototoh mai gamit sal ke, natit ʔisi lototosi husur ginau len nalo siMoses mai ahai kelkel ur gail mai nəʔe gail limassarpoh.” ⁴⁵ Beti esəŋav hən nənauan salit hən ləʔələboi natosian siGot. ⁴⁶ Ikel mai galit ke, “Natosian ekəmaiegai ke: aKris̄to, aGot totabtabuh lan, timasləŋon tisa vəsa ale le məhat dan nəmatan len nəmariboŋ titor.* ⁴⁷ Ale len nahəsan dereh nəvanuan gail likel ur nəpairan dan nəsaan m̄os naruʔatian dan nəsaan van hən naluʋoh hən nametʔos gail ʔisi, tuʔat a Jerusalem. ⁴⁸ Gamit mətoris natgalenan, mitia kel ur nəsa məttorisi mai nəvanuan gail. ⁴⁹ Məteris, nosəvat nəsa aTəmagw tokel gati van hən gamito, be gamit mititoh len nabiltivile vir aGot ʔikol nədaŋan hən nəyalalan len gamito hum nahurabat.”*

AYesu evi məhat

(Mak 16.19-20; Uman 1.9-11)

⁵⁰ Beti esəhar galit vəbar naut a Petani, ale isah hən navəlan vi məhat, eus aGot hən ʔigol navoian van hən galito. ⁵¹ Nəboŋ tosorsor sal eriŋ galito ale aGot ilavi vi məhat vi lan nəmav. ⁵² ŋa lulotu həni beti lotəlmam vi Jerusalem, lukemkem masuʋ. ⁵³ Ale lutoh tin len naholəvat todar vis naim siGot, lusor sal suh tabtab hən aGot.

* 24:46: Isa 53; Hos 6.2 * 24:49: Uman 1.4-5

Jon

Na-kel-uri-an tovoi aJon totosi

Ase itos nalobulat egai?

Nəvanuan lotokad namitisau hən nasoruan siGot lunau ke aJon tovi esua len ahai susur tosəjavur pisan toru siYesu, gai itosi.

AJon itos nalobulat egai hən nəsa?

Itosi hən bikel uri ke aYesu tovi aNatun ulumən aGot tosua səbən, ale evi tarhət sinəvanuan gail hən ləberinj nəlolit bidaŋ lan, ləbikad nadəlomian lan.

AJon itosi mōs ase?

Itosi mōs alat lotoke leləboi aYesu, alat lotoke linau ləboi nəsa tokele husur gai.

Nəsa evisi len nalobulat egai?

AJon ikel ur namerikel gail aYesu togole, mai naṣusanan gail tokel uri ke tovi aNatun aGot.

Nalobulat ehusur as galito?

Ehusur aYesu, ehusur aTəman, ehusur aNunun. Ehusur aYesu toṽusan aTəman hən nəvanuan gail, ehusur aNunun toviol hən nəmauran len nəsa aYesu togole mai tokele.

Natgalenan evisi ṅais?

Nalobulat egai ikel ur nəsa tovisi len nasihau A.D. 26 vəbar A.D. 30.

Natgalenan evisi a be?

Nalobulat egai ibol husur nəsa tovisi len naut a Jutea.

AJon ike totos nalobulat egai “hən mətbedəlomi ke aYesu tovi aKristo, aGot totabtabuh lan, tovi aNatun aGot. Nutosi maienan hən mətberinj nəlomit lan, ale len nadəlomian samit mətbikad nəmauran len nahəsən” (Jon 20.30-31). AJon ekis aYesu hən aSoruan ale ikel uri ke itah mai aGot tia len natubatan nəboŋ togol natit pisi. Ikel uri ke aSoruan evi Got. Ale len nalobulat egai aYesu ikel vəha-səbur həni ke “Ginau novi.” Lumaiegai ke: “Ginau novi bəta hən nəmauran” (6.35); “Ginau novi namial hən navile a pan” (8.12); “Ginau novi bopita” (10.7); “Ginau novi vanuan nasipsip tovoi” (10.11); “Ginau novi na-le-məhat-an dan nəmatan” (11.25); “Ginau novi pīsal, novi kitinan, novi mauran” (14.6) mai “Ginau novi bathuhau nakrep tin” (15.1, 5). Nəboŋ tokəmaianan ehum toke tovi Got, ale ikel kot natenan nəboŋ toke, “novi ginau notovi ginau” (8.24) ale nəboŋ toke, “a tahw hən aAraham tovisi, novi ginau notovi ginau” (8.58). Len navide tomaien an ikel vəhoti ke tovi Got, natubatan san eḅuer, nanoŋan san eḅuer.

1) AYesu ase? (1.1-18)

2) AJon Baptais eutaut hən nəvanuan gail mōs naḡəmaian seKristo (1.19-34)

3) AYesu etubət hən nauman san (1.35-51)

4) Nauman siYesu len nəhon nəvanuan gail (2.1–12.50)

5) Nəsa aYesu togole mai toṣusan həni pəpadaŋ hən naut a Jerusalem (13.1–17.26)

6) Lutah gat aYesu, lukot həni (18.1–19.16)

7) Nəmatan siYesu mai nətavunian san (19.17-42)

8) Na-le-məhat-an siYesu, ale evisi hən ahai susur san gail (20.1-10)

9) AYesu evisi naməkot len naut a Kalili (20.11–21.25)

Nasoruan egəm vi vanuan, aYesu

¹ Len natubatan naSoruan itoh tia, ale aSoruan itah mai aGot, aSoruan enan evi Got.
² Atenan itah mai aGot len natubatan. ³ Len atenan aGot igol natit pisi tovisi. Atenan tabuer, asike təkad natideh. ⁴ Gai evi nəkadun nəmauran, ale nəmauran enan evi namial sinəvanuan gail. ⁵ Namial satormial van sal len nəmargobut be nəmargobut sasəhori.

⁶ Aulun̄an sua egəmai, aGot tosəvati, nahəsan aJon.* ⁷ Atenan egəm hum na-sor-ləboii-an hən bikel vəhot nakitinan husur nam̄ial, hən nəvanuan p̄isi ləbedəlom napisulan tokele. ⁸ Gai gabag savi m̄ial, be egəm hən bikel vəhot nakitinan husur nam̄ial. ⁹ ASoruan egaii togəm hən navile a pan, gai evi nam̄ial kitin tom̄ias nəvanuan p̄isi.

¹⁰ Len gai aGot igol navile a pan tovisi. ASoruan itoh len navile a pan avil navile a pan ləsakəta ləboii. ¹¹ Egəm hən nəvanuan gail lotovi esan matmat, avil esan gail lomətahuni. ¹² Be galit p̄isi lotohəhəvur həni, lotoriŋ nəlolit len nahəsan, eviol mai galit maiegai ke: evi len galito hən ləbegəm vi natun aGot gail. ¹³ Nəvanuan ideh səpas galito, ləsavisi husur na-ləŋon-buni-an sinəvanuan o husur nənauan seulum̄an, avil nəpasian salit egəm len aGot.

¹⁴ ASoruan beti egəm vi vanuan, itoh mai gidato. Datoris nəyalyalan san, nəyalyalan aSoruan tokade, husur tosua ŋai, togəm len aTata. Epul hən navoian toviol kəmas həni, epul hən nakitinan. ¹⁵ AJon ikel vəhot nakitinan husuri, ikai ke, “Ategai bogai notosor husuri ke, ‘Gai bəgəm a tahw len ginau, iyalyal səhor ginau, husur itoh sutuai tia, ginau notobuer sal.’ ”

¹⁶ Husur napulan hən navoian san, eviol kəmas hən navoian mai gidato. Ale len navoian san, eviol, eviol, eviol tabtab mai gadito. ¹⁷ Bathut len aMoses, aGot eviol hən nalo, avil len aYesu, aGot eviol kəmas hən navoian mai nakitinan mai gidato. ¹⁸ Avan ideh saris aGot boŋ ideh. ANatun səbon ŋai tosua, tovi Got, gai totoh tin mai aTata, gai eris aGot, isor vəsvəsaii.

AJon ike savi aKristo, aGot totabtabuh lan

(Mat 3.1-12; Mak 1.1-8; Luk 3.1-18)

¹⁹ NaJu gail a Jerusalem losəvat ahai tutumav gail mai galevis len nahəmar aLevi mai naFarisi gail hən ləbeus aJon ke, “Gaiug ase?” Ale egai evi na-kel-koti-an siJon. ²⁰ Ikel vəhoti, satətas gole, ikel vəhoti ke, “Ginau nəsavi aKristo, aGot totabtabuh lan.” ²¹ Na lousi ke, “Ase gaiug? AElijah la?” Ale ike, “Aoa, nəsavi gai.” Luke, “Govi ahai kelkel ur a?” Isor var galit ke, “Ao.”* ²² Beti lousi ke, “Gaiug ase? Gikel koti mai ginamit hən namtbikel mai alat lotosəvat ginamito. Gaiug gikel nəsa husur gaiug?”

²³ AJon isor var galito hum ahai kelkel ur, aIsaiah ta sutuai toke, “Novi nadoldol tokai len naut masmas tobəbesw ke, ‘Gol naḗisal tinor m̄os Nasub!’ ”*

²⁴ Beti naFarisi gail naJu lotosəvat galit gəmai, ²⁵ lousi ke, “Asike gəbevi aKristo, asike gəbevi aElijah, asike gəbevi aHai kelkel ur, imabe gubaptais hən nəvanuan gail?”

²⁶ AJon isor var galit ke, “Ginau nubaptais hən nəwai, be ikad sua toil ben gamito, mətsakəta ləboii. ²⁷ Gai toyar a tahw hən ginau, ginau nəsanor kasi hən nəbisah ruḗat nəhau hən naributbut san.”† ²⁸ Len nəboŋ enan aJon ibapbaptais hən nəvanuan gail len naut a Petani, tarhəwisel Jortan.

AYesu, natuhsipsip siGot

²⁹ Pelan han, aJon eris aYesu toyaryar gəmai ale ike, “Məteris! Natuhsipsip siGot bilav kuv nəsaan sinavile a pan.† ³⁰ Ategai bogai notosor husuri ke, ‘Dereh avan sua tegəm a tahw len ginau, iyalyal səhor ginau, husur itoh sutuai tia, ginau notobuer sal.’ ³¹ Ginau nəsakəta ləboii, avil nogəm, nubaptais hən nəwai hən nəbigol aIsrael ləbeləboii.”§

³²⁻³³ Beti aJon ikel koti ke, “Nəsakəta ləboi ategai, avil atenan tosəvat ginau hən nəbibaptais hən nəwai, ikel mai ginau ke, ‘Nəboŋ gəberis aNunugw bevi pan, bitoh tin

* **1:6:** Jon 1.19-36; Mat 3.1; Mak 1.4; Luk 3.1-2 * **1:21:** Elijah: Mal 4.5, ahai kelkel ur: Deu 18.15, 18 * **1:23:** Isa 40.3 † **1:27:** Evi slev gail lotosah ruḗat nəhau hən naributbut silat lotovi lohoim, ale naslev evi naut kəmas len nənauan salit gail. ‡ **1:29:** Navile a pan len naut egai namilen nəvanuan ideh. § **1:31:** Israel len naut egai evi nəpasusan siJakop aGot tokisi hən aIsrael am.

len avan sua, avan enan dereh tibaptais hən nəvanuan gail hən aNunun aGot.' Beti noris aNunun aGot tovi pan dan nəmav hum nətav** ale itoh tin len ategai. ³⁴ Ale noris natgalen tia, nukel koti ke, ateg bogai aGot totabtabuh lan."††

Ahai susur metəkav gail siYesu

³⁵ Len nəboŋ tohusuri aJon eil tətəs mai eru len ahai susur san gail. ³⁶ Nəboŋ toris aYesu toŋot van ike, "Məteris! Natuhsipsip siGot bolai."

³⁷ Nəboŋ ahai susur artosəsəlon hən nəsa tokele, arohusur aYesu. ³⁸ Beti aYesu ipair, eris gəlaru artohusuri, ale eus gəlar ke, "Məroləŋon nəsa?" Arusor vari ke, "Rappi (namilen ke Hai pusan), gutohtoh a be?" ³⁹ Isor var gəlar ke, "Gəm, kəta risi." Nə aruvan, aroris naut totohtoh lan, ale arutah maii len namityal tovat ut mədau, lovurvur nəmariboŋ enan maii.

⁴⁰ Aadru aŋan aSimon Pita, evi gəlar sua tosəsəlon hən nəsa aJon tokele, tohusur aYesu. ⁴¹ Natit metəkav aA dru togole, isaḅ aSimon, aŋan gabag, ale ikel maii ke, "Namrusaḅ aMessiah!" (namilen tovi aKristo, aGot totabtabuh lan). ⁴² Beti aA dru esəhar aPita van hən aYesu. AYesu ekəta bunusi ale ike, "Gaiug boh aSimon, anaton aJon, dereh lekis gaiug hən aKefas (namilen tovi aPita)."‡‡

AYesu ekis aFilip mai aNatanael

⁴³ Pelan han aYesu ike tevi lan naut a Kalili. Ebubur mai aFilip ale ikel maii ke, "Gegəm husur ginau." ⁴⁴ (AFilip evi aulePetsaita tovi navile matmat siA dru mai aPita). ⁴⁵ AFilip isaḅ aNatanael ale ikel maii ke, "Namtusəḅ ategai aMoses totos husuri len nalo san, ahai kelkel ur gail am lutos husuri! Nahəsən aYesu, anaton aJosef ta Nasaret." ⁴⁶ ANatanael eusi ke, "Natideh tovoi māu egəm a Nasaret a? Eḅuer!" AFilip ike, "Gegəm risi."

⁴⁷ Nəboŋ aYesu toris aNatanael togəm həni ike, "Məteris! AuleIsrael kitin bogai! Səkad nagəgərasan ideh lan." ⁴⁸ ANatanael eusi ke, "Goləboi mab hən ginau?" AYesu isor vari ke, "Noris gotobətah pipifik§§, a tahw hən aFilip tokis gaiug." ⁴⁹ ANatanael esəhoŋut len natenan, isor vari ke, "Hai pusan, kitin, gaiug boh aNatun aGot, gaiug boh aKiŋ seIsrael!"* ⁵⁰ AYesu ikel maii ke, "Godəlom natenan husur notokel mai gaiug ke notoris gotobətah pipifik a? Dereh geris natit gail gəḅiḅəŋ lan səhor masuḅ hən natenan." ⁵¹ AYesu isor am ke, "Kitin, nokitin mai gamit ke, dereh məteris nəmav ḅesəŋav, aŋel siGot gail ləḅevi məhat ale ləḅevi pan len aNatun Nəvanuan."*

2

Nəlahan len naut a Kana

¹ Hois am ikad nəlahan len naut a Kana a Kalili. Anan aYesu itoh ei, ² ale lous aYesu mai ahai susur san gail am hən ləḅegəm hən nəlahan. ³ Len nəhanan, nəboŋ nəwain tohav, anan aYesu ikel maii ke, "Lupar wain." ⁴ Ale aYesu isor vari ke, "Litegai, savi natideh len gidaru, namityal sagw sagəm sal." ⁵ Ale anan ikel mai nəvanuan nauman gail ke, "Nəsa ḅikel mai gamito, mitigole."

⁶ Len naut enan nabiltibiliwai nəvat toməlevtes loil ei. Husur naḅide len nalo salito, naJu gail lugol galit luevevu len nəwai enan. Nəboŋ nabiltibiliwai ḅisusua topul ikad nalita tovi 80 o 120 lan. ⁷ AYesu ikel mai galit ke, "Bir nəwai len nabiltibiliwai galegai." Ale loḅir nəwai van vapul səsəhov. ⁸ Beti ikel mai galit ke, "Vəvaut kuv ideh, lavi van hən nəmasta hən nəhanan." Ale lugole. ⁹ Nəboŋ amasta hən nəhanan todamis nəwai togəm vi wain, ekis naulumən tomadhalah gəmai. (Amasta saləboi naut nəwain togəm lan, be nəvanuan nauman gail loləboii). ¹⁰ Isor sal suh aulumən en tolah ke, "Nəvanuan ḅisi

** 1:32-33: Nətav ehum navimal topəhapəhw. †† 1:34: Natosian galevis ta situai luke evi anaton ulumən siGot

‡‡ 1:42: Len nasoruan ta Aram, Kefas evi vat mot, Pita am evi vat mot len nasoruan ta Kris. §§ 1:48: Nafik evi nəhai sua, naḅite am lokisi hən nafik. * 1:49: Psa 2.7 * 1:51: Gen 28.12

lopəpəhun nəwain tovoi a m̄o, ale nəboŋ galit lototərog, lopəpəhun togon savoi masuŵ. Avil gaiug, gotəgau gat nəwain tovoi vəbar gagai!”

¹¹ Natenan aYesu togole len navile a Kana a Kalili evi namerikel metəkav tokel kot aYesu, tovəhot nəyalyalan san. Ale ahai susur san gail loriŋ nəlolit todaŋ lan.

¹² Nəboŋ nəlahan tonon aYesu evi pan vi Kapernaum, gai mai aŵan gail mai anan mai ahai susur san gail, ale losuh ei hən nəmariboŋ galevis.*

*AYesu ivahvahir naut todar vis naim siGot
(Mat 21.12-13; Mak 11.15-17; Luk 19.45-46)*

¹³ NəPasova seJu gail egəm pəpadaŋ, ale aYesu evi məhat vi Jerusalem. ¹⁴ Len naholəvat todar vis naim siGot eris alat lotoŋur hən nəbuluk mai nasipsip mai nətav gail. Eris alat lotogəgel hən nəvat lotobətah ei.* ¹⁵ AYesu ebutan bonbon hən nəhau gail, beti ehut nəvanuan p̄isi dan naholəvat todar vis naim siGot. Ehut nasipsip mai nəbuluk gail, idaŋdaŋ nakoin gail ale ikabsan natev gail. ¹⁶ Ikel mai alat lotoŋur hən nətav gail ke, “Tariv natgaleg vi tut. Samtigol naim seTəmagw tehun naim nəmaket!”

¹⁷ Ahai susur san gail lunau səhoti ke natosian ike, “Nəlogw ipat tabtab len naim sam̄ totəgau gat tabtab hən ginau.”*

¹⁸ Nəlon naJu gail epəŋasi ale lousi ke, “Gukad nədaŋan hən na-il-a-m̄o-an tomabe hən gotoləboi gəbigol natgalenan? Gigol namerikel ideh hən namtbəkəta ləboi nədaŋan sam̄!”

¹⁹ AYesu isor var galit ke, “Mitigol naim siGot egai timasirsir, ale dereh neum həni tile məhat təlmam len nəmariboŋ titor.”* ²⁰ Ale lusor vari ke, “Namtoum hən naim egai len nasihau tovi 46. Gunau ke goləboi gəbeum həni bile məhat təlmam len nəmariboŋ bitor mabe?” ²¹ Ris aYesu tosor husur naim siGot tovi niben. ²² Imagenan, nəboŋ aGot tolavi dan nəmatan, ahai susur san gail lunau gat nategai tokele tia, ale lodələm natosian siGot mai nasoruan siYesu.

AYesu eləboi tia nənavuan sinəvanuan gail

²³ Ale nəboŋ aYesu totoh len naut a Jerusalem len nəhanan hən NəPasova, isoḅur loriŋ nəlolit len nahəsan nəboŋ lotoris namerikel gai togolgole. ²⁴ Avil aYesu səkad nadələmian len nəlolit lotoriŋi len gai husur eləboi nəboruan nəsaan salit gail. ²⁵ Avan ideh asike bikel kot nəvanuan gail maii, savi natideh len gai, husur gai eləboi nəboruan salit tia.

3

AYesu mai aNikotemus

¹ Ikad avan sua len naFarisi gail, nahəsan aNikotemus toil a m̄o hən naJu gail. ² Egəm hən aYesu len mariug, ale isor maii ke, “Hai p̄usan, namtoləboii ke gaiug govi ahai p̄usan sua aGot tosevati gəmai, husur səkad avan ideh toləboi bigol namerikel gotogolgole, asike aGot bitoh maii.” ³ AYesu isor vari ke, “Kitin, nokitin mai gaiug ke, avan ideh asike bikad nəpasian tətəs,* edədas b̄eris natohan pipihabəlan aGot.” ⁴ ANikotemus eusi ke, “Imab hən nəvanuan tovi haŵut tia bikad nəpasian tətəs? Edədas b̄ebis təlmam len nəhad hən natətai len nabəhaŵun anan hən b̄ipas vəha-ru həni!”

⁵ AYesu isor vari ke, “Kitin, nokitin mai gaiug ke, nəvanuan timaskad nəpasian len nəwai mai aNunun aGot†, hən b̄eləboi b̄ebis len natohan pipihabəlan aGot. ⁶ Niben

* **2:12:** Mat 4.13 * **2:14:** Nəvanuan naut tiltile gail lovi lan nabiltivile Jerusalem m̄os nəPasova. Logəm len naprovens isoḅur ale lukad nəvat tiltile. Imaienan, len naholəvat todar vis naim siGot a Jerusalem, ikad nəvanuan lotogəgel hən nəvat silat lotogəmai. Husur ahai tutumav gail ludaŋ hən nəvanuan lotoviol len naim siGot leviol hən nəvat nasilva səlani ŋai. * **2:17:** Psa 69.9 * **2:19:** Mat 26.61, 27.40; Mak 14.58, 15.29 * **3:3:** Len nasoruan ta Kris, tətəs ikad namilen sual am tovi egəm a məhat gol ke naves egai eləboi bikad namilen tovi avan ideh asike bikad nəpasian togəm a məhat, edədas b̄eris natohan pipihabəlan aGot. † **3:5:** Len nasoruan ta Kris, nunun ikad namilen eru, sua evi nanunun, sua evi nəlan o nasuŋavŋavan. Len natosian seju gail nəboŋ lotosor husur aGot, lokəmaienan.

nəvanuan ipas nəvanuan tokad nəmauran hən niben ɲai, aNunun aGot ipas nanunun nəvanuan, nanunun toveveu, tokad nəmauran toveveu. ⁷ Imaienan, sagiɲan len nəsa notokele ke, ‘Gimaskad nəpasian tətəs.’ ⁸ Nəlan eʋuv husur naləɲonian san ale gosəsəlon ɲən nəwalan han, be gəsələboi naut toʋuv gəm lan mai naut toʋuv vi lan. Len naʋide tomaienən, gəsaris aNunun aGot, be goris nauman san len nəmauran silat aNunun aGot topas nanunulito toveveu.” ⁹ ANikotemus eusi ke, “Natgalenan levisi mabe?” ¹⁰ AYesu isor vari ke, “Imabe? Govi ahai ɲusan totibau seIsrael, be gəsələboi natgaleg a? ¹¹ Kitin, nokitin mai gaiug ke, namtukel ur nəsa namttoləboii, namtukel kot nəsa namttorisi, avil gamito, mətsadəlom na-kel-koti-an sinamito. ¹² Nəboɲ notosor husur nəsa tovisi len navile a pan, mətsadəlom ginau. Gol ke nəbisor husur nəsa tovisi len nəmav, asike mətodəlom ginau! ¹³ Səkad avan ideh tovi məhat len nəmav toləboi bikel ur nəsa tovisi lan. ANatun Nəvanuan ɲai egəm len nəmav, naut san matmat, ale gai ɲai eləboi bikel husuri. ¹⁴ Len naut toβəbesw, tomasmas, aMoses esuhun nəlablab hən nəmat len nəhai.* Len naʋide tomaienən, limassuhun aNatun Nəvanuan len nəhai balbal, ¹⁵ hən ke, nəvanuan ɲisi ləberin ɲəlolit lan, dereh likad nəmauran vi sutuai.

¹⁶ “Bathut aGot eləmas bun navile a pan maiegai ke: eviol hən aNatun tosua səbon hən avan ideh ɲerin ɲəlon ɲidaɲ lan, asike, asike imasig be dereh tikad nəmauran vi sutuai. ¹⁷ Husur aGot sasəvat aNatun vi lan navile a pan hən ɲerin ke lipanis sil nəsaan salito, be hən ke, len aNatun, aGot ɲilav kuv galit dan nəsaan salito. ¹⁸ Avan ideh tokad nadəlomian lan, aGot sariɲi ke ɲipanis, avil avan ideh səkad nadəlomian lan, aGot erinɲi tia ke tipanis, husur səkad nadəlomian len nahəsən aNatun aGot tovi aNatun tosua səbon. ¹⁹ Nəpanismen esil nategai ke: Namial ebis len navile a pan, be nəvanuan loləmas bun nəmargobut səhor Namial, husur nəsa lotogolgole isa batbat. ²⁰ Husur alat lotogolgole nəsaan lomətahun bun Namial, ləsavi lan Namial husur lomətahw len Namial ɲemias ɲarɲar hən nəsaan salito len nəhon nəvanuan gail. ²¹ Be avan ideh totoh len nakitinan, egəm hən Namial hən ɲemias nəsa togole len nədaɲan siGot.”

AJon Baptais isor husur aYesu

²² Nəboɲ natgalenan tonon, aYesu mai ahai susur san gail lovi lan naprovens a Jutea. Len naut enan itohtoh mai ahai susur san gail ale ibaptais hən nəvanuan gail. ²³ AJon am ibaptais hən nəvanuan gail len naut a Aenon pəpadaɲ hən naut a Salim, husur nəwai isoβur ei. Ale nəvanuan gail logəm tabtab həni, hən ləbibaptais. ²⁴ (Len nəboɲ enan ləsariɲ aJon len naim bəbaɲis sal).*

²⁵ Beti ahai susur siJon galevis lovitvituh mai naJu sua husur naʋide hən nalilosan hən ləbiveveu mōs nalotuan. ²⁶ Ale logəm hən aJon, luke, “Hai ɲusan, ategaii totoh mai gaiug tarhəwisel Jortan, ategaii gotosor husuri, gagai ibaptais hən nəvanuan gail, ale nəvanuan ɲisi logəm həni.”

²⁷ Ale aJon isor var galit ke, “Nəvanuan eləboi ɲikad nəsa ɲai aGot len nəmav toviol həni maii. ²⁸ Gamit m̄au mətoləboi mətbikel kot nəsa notokele ke, ‘Ginau nəsavi aKristo, aGot totabtabuh lan. Avil aGot esəvat ginau a m̄o tia, beti atenan.’* ²⁹ Nəbikel nasoruan kəta husuri, imaiegai ke, natəbarehreh tolah evi seulum̄an tolah maii. Be naulum̄an tovi tarhət sitenan tolah, toil təban, tosəsəlon həni, gai ehəhaʋur hən tosəsəlon hən nadolon aten tolah. AKristo esum̄an atenan tolah, ale nəvanuan lotovan həni hən ɲibaptais hən galito, losum̄an alitenan tolah. Ginau nosum̄an naulum̄an tovi tarhət sitenan. Nopul hən nahəhaʋuran nəboɲ notosəsəlon hən nəvanuan gail lotovan hən aKristo. ³⁰ AKristo timasyalyal səhor ginau; ginau a pan.”

³¹ Atenan togəm len naut a məhat, iyalyal səhor natit ɲisi; avan tovi hən navile a pan, evi sinavile a pan, ale isor husur natit gail sinavile a pan ɲai. Atenan togəm len nəmav

* **3:14:** Num 21.9 * **3:24:** Mat 14.3; Mak 6.17; Luk 3.19-20 * **3:28:** Jon 1.20; Mal 3.1

iyalyal səhor natit p̄isi. ³² Ikel kot nəsa torisi, nəsa tosəsəlon̄ həni be səkad avan ideh todəlom nəsa tokele. ³³ Be avan ideh todəlom na-sor-ləboii-an san, isaḅ səhoti ke aGot ekitin. ³⁴ Husur atenan aGot tosəvati ikel nasoruan siGot husur aGot eviol hən aNunun kavkav maii, nagilen toḅuer. ³⁵ AGot, aTata eləmas bun aNatun, ale eriṅ natit p̄isi len navəlan tia. ³⁶ Avan ideh toriṅ nəlon todaṅ len aNatun aGot ikad nəmauran vi sutuai. Avil avan ideh tomətahun ḅeriṅ nəlon len aNatun aGot, asike ikad nəmauran enan, be nəlol paṅpaṅ siGot ipat tabtab lan.

4

AYesu mai atoḅtaSamaria

¹ Beti naFarisi gail losəsəlon̄ həni ke aYesu tobaptais hən nəvanuan lotosəḅur hən ləḅegəm vi hai susur san gail, lusəḅur səhor siJon. ² (Be savi aYesu tobaptais hən nəvanuan, ahai susur san gail ṅai lugole.) ³ Nəboṅ aYesu toləboi nəsa naFarisi gail lotosəsəlon̄ həni, eriṅ naut a Jutea, etəlmam vi Kalili.* ⁴ Len nəvanan san imasyar tur len naut a Samaria.

⁵ Ale ibar navile sua a Samaria, nahəsən a Sikar, topat pəpadaṅ hən nətan aJakop tolavi mai aJosef, anatan.† ⁶ Ikad naḅurhuwai siJakop ei. Beti aYesu, niben tomatmat husur nəyaran tobəlav, ebətah tarhəḅurhuwai enan. Natuḅlial bolai.

⁷ AtoḅtaSamaria sua egəm hən ḅevəvaut. Ale aYesu ikel maii ke, “Lav nəwai. Nemuni.” ⁸ Ebətah səḅon husur ahai susur san gail lovi lan navile hən ləḅəḅur nəhanian ideh. ⁹ Imagenan apəhaḅut isor vari ke, “Be gaiug govi Ju, ginau novi toḅtaSamaria. Gous mab hən nəwai hən ginau?” (Husur alat a Jutea ləsəḅon mai alat a Samaria boṅ ideh).* ¹⁰ Ale aYesu isor vari ke, “Gətaləboi naviolan siGot, mai ginau notokel mai gaiug, ‘Lav nəwai. Nemuni,’ gətaus ginau həni tia, ale nətəlav nəwai nəmauran mai gaiug.”

¹¹ Alitenan ikel maii ke, “Nasub̄, gəsəkad nab̄iliwai, nəhau eḅuer, ale naḅurhuwai eg isareh masuḅ. Goləboi gəḅevəvaut nəwai nəmauran enan a be? ¹² Gaiug gunau ke gototibau səhor atəmadat ta sutuai, aJakop a? Bathut gai m̄au ilav naḅurhuwai egai mai gidato, ale gai mai anatan gail mai narivatəvat gail lomun lan.”

¹³ AYesu isor vari, ike, “Nəvanuan p̄isi lotomun len nəwai egai, dereh limaduh tətəs. ¹⁴ Avil avan ideh tomun nəwai nəḅilav maii, asike imaduh boṅ ideh. Be nəwai nəḅilavi maii ehum nabəko toḅuv vi məhat len nəlon, tolav nəmauran vi sutuai maii.” ¹⁵ Napəhaḅut ikel maii ke, “Nasub̄, lav nəwai ideh mai ginau bai, hən asike nəḅimaduh boṅ ideh, asike nəḅegəm gegai hən navəvautan tətəs am.” ¹⁶ Ikel mai alitenan ke, “Givan vakis asoam̄, məregəmai.” ¹⁷ Apəhaḅut isor vari ke, “Nəsəkad asoagw ideh.” AYesu ikel maii ke, “Nəboṅ gotoke, ‘Nəsəkad asoagw ideh,’ gokitin; ¹⁸ husur gulah mai asoam̄ erim tia, ale ahaḅut gotokade gagai savi asoam̄, gəsəlah maii. Nəsa gotomadhakele ekitin.”

¹⁹ Apəhaḅut ike, “Nasub̄, gaiug govi ahai kelkel ur. ²⁰ Atəmanamit ta sutuai lulotu len naḅehuh egai, be gamit məttovi Ju, mətuke naut a Jerusalem ṅai evi naut nalotuan.”

²¹ AYesu isor vari ke, “Litegai, gaiug gedəlom nəsa notokele. Nəboṅ dereh tegəmai hən ke asike evi natideh hən məḅilətu hən aTata len naḅehuh egai o len naut a Jerusalem. ²² Gamit a Samaria mətsaləboi gai məttolotu həni; ginamito, namtulotu hən gai namttoləboii, bathut nə-lav-kuvi-an dan nəsaan egəm len naJu gail. ²³ Avil namityal dereh tegəmai, egəm tia, hən ke alat lotolotu kitin ləḅilətu kitin hən aTata len nəlolit kavkav, len nədaṅan seNunun, husur galit lovi nəvanuan nalotuan aTata tokəta doṅ galito. ²⁴ AGot savi nəvanuan tokad niben gotoləboi gəḅerisi, ao, ehum nanunun sua o nasuṅavṅavan

* **4:3:** Nəboṅ aYesu toləboii ke naFarisi lotosəsəlon̄ hən tobaptais hən nəvanuan tosəḅur, emətahun ləḅiləl maii ale eriṅ naut enan. † **4:5:** Gen 33.19; Jos 24.32. Len naut egai isor husur aJakop ta sutuai, tovi natun alsak tovi natun aAraham. * **4:9:** Luk 9.52-53; Ezzr 4.1-5; Neh 4.1-2

gotodēdas gēberisi be tovi nēkadhumauran. Ale alat lotolotu hēni limaslotu hēn aGot hum tovi aGot kitin. Limaslotu kitin hēn gai len nēlolit kavkav, len nēdaŋan seNunun.”²⁵ Apēhaŋut ikel maii ke, “Nōlēboii ke aMessiah aGot totabtabuh lan dereh tegēmai, aten lotokisi hēn aKristo. Nēboŋ bēgēmai dereh tikel ur natit p̄isi mai ginamito.”²⁶ AYesu ikel maii ke, “Ginau en bogai notosor mai gaiug.”

Ahai susur gail lotēlmam

²⁷ Len namityal enan, ahai susur san gail lotēlmam, losēhoŋut habat hēn aYesu tosor mai apēhaŋut sua, avil galit ideh saus aliten ke, “Golēŋon nēsa?” o saus aYesu ke, “Gusor mabe mai alitegai?”

²⁸ Beti napēhaŋut eriŋ nabiliwai san, etēlmam vi lan nabiltivile ale ikel mai nēvanuan gail ei ke, ²⁹ “Mētegēm ris avan sua tokel mai ginau hēn natit p̄isi notogole. Mētunau ke aKristo, aGot totabtabuh lan a?” ³⁰ Ŋa nēvanuan gail loriŋ nabiltivile, lotubāt van hēni.

Nēbol p̄usan husur nēmatuan

³¹ Beti ahai susur gail lukele ke, “Hai p̄usan, gihan.” ³² Be ikel mai galit ke, “Nukad nēhanian hagw gamit mētsalēboii.” ³³ Imaiēnan ahai susur gail lukel mai galit gabag ke, “Ase ilav nēhanian maii?” ³⁴ AYesu ikel mai galit ke, “Nēhanian hagw evi hēn nēbigol nalēŋonian sitenan tosēvat ginau hēn nēbigol vurvur nauman san. ³⁵ Mētukad nasoran sua toke, ‘Nahēbati tivat beti nēmatuan,’ be mētesēŋav hēn namētamito, mētekēta ris nēmarireu hēn nawit tomasmas, toutaut hēn nēmatuan tia. ³⁶ Nēvanuan tota kokotov nawit enan, tosēgovi, gai etubāt lav napurp̄uran san, ale esēsēgov hēn nawit mōs nēmauran vi sutuai.† Igole hēn gai tota kokotov nawit mai gai tomabule, arbēhēhaŋur bōnbōn. ³⁷ Husur nasoran egai ekitin toke, ‘Ikad avan sua tomabul, ikad togon tosēgov tomatu.’ ³⁸ Nosēvat gamit hēn mētbēsēgov bōnbōn hēn nēsa mētsaum mōsi. Galevis am loum idaŋ mōsi. Be gamit mētohusur galito ale mētopul hēn nēmatuan.”

³⁹ Alat a Samaria isōbur len nabiltivile a Sikar loriŋ nēlolit len aYesu husur na-kel-uri-an sepēhaŋut toke, “Ikel mai ginau hēn natit p̄isi notogole.” ⁴⁰ Beti nēboŋ alat a Samaria lotogēm hēni, lousi hēn b̄itoh mai galito, ale itoh ei vēbar nēmaribōŋ eru. ⁴¹ Ale husur nasoruan san, isōbur am lukad nadēlomian. ⁴² Beti lukel mai napēhaŋut ke, “Nadēlomian sinamit len aYesu sahusur nēsa gotokele am, bathut ginamit gabag namtosēsēloŋ hēni, ale namtolēboi sēhoti ke ategai ilav kuv kitin hēn navile a pan dan nēsaan.”

AYesu igol anatum nēvanuan nauman sekīŋ imaur

⁴³ Nēboŋ nēmaribōŋ toru togam gole, aYesu eriŋ naut enan, evi Kalili. ⁴⁴ AYesu māu ikel koti ke, “Len naut sihai kelkel ur ideh, lēsaputsan atenan len nēnauan salito.”* ⁴⁵ Imagenan, nēboŋ aYesu tobar naut a Kalili, alat naut enan lohēhaŋur hēni husur loris natit p̄isi togole len nēhanan a Jerusalem, husur galit am losuh len nēhanan enan.*

⁴⁶ Imaiēnan, aYesu evi Kana a Kalili, naut togol nēwai togēm vi wain lan.* Len naut enan ikad abiltivanuan sua toum sekīŋ, anatum ulum̄an tomēsah, topat len nēmel len naut a Kapernaum. ⁴⁷ Nēboŋ atenan tosēsēloŋ hēn aYesu togēm a Jutea vēbar naut a Kalili, ivan hēni. Eŋiri hēn bēgēm vi lan naut a Kapernaum, gol anatum timaur husur pēpadaŋ timat. ⁴⁸ Ŋa aYesu ikel maii ke, “Asike mētbēris namerikel gail o natit mētbīmaŋmaŋ lan, asike mētukad nadēlomian!” ⁴⁹ Abiltivanuan toum sekīŋ eŋiri tētas ke, “Nasub, asike gēbēgēm gagai, dereh anatum timat!” ⁵⁰ AYesu isor vari ke, “Givan, anatum imaur.” Edēlom nēsa aYesu tokel maii, ale ivan.

⁵¹ Len nēyaran san vahim, naslev san gail lobubur maii, lukel uri ke, “Anatum imaur tia!” ⁵² Eus galit ke, “Elēŋon ivoi len namityal sa?” Beti lusor vari ke, “Napudan san inoŋ

† **4:36:** Len naves egai, nawit tomatu evi nēvanuan toutaut hēn bēsēsēloŋ hēn nasoruan siGot, toutaut hēn bikad nadēlomian lan. * **4:44:** Mat 13.57; Mak 6.4; Luk 4.24 * **4:45:** Jon 2.23 * **4:46:** Jon 2.1-11

nino len namityal tosua ut mēdau.”^{§ 53} Beti atata inau səhoti ke, len namityal enan ŋai aYesu ike, “Anatum̄ imaur.” Ale gai mai galit p̄isi lotosuh lohoim san, logēm vi vanuan nadəlomian.⁵⁴ AYesu evi Jutea təlman vi Kalili vəha-ru, ale egai evi namerikel na-vəha-ru-an aYesu togole len naut a Kalili.

5

AYesu igol avan sua imaur len nəwai a Petsata

¹ Husur nəboŋ enan, aYesu evi məhat vi Jerusalem van hən nəhanan sua seJu gail. ² Ale len naut a Jerusalem, pəpadan hən nametləkau lotokisi hən Nametləkau Nasipsip, ikad nabiltiḅurhuwai lilos tokad navərada torim todar visi, nahəsən Petsata* len nasoruan seIpru gail. ³⁻⁴ Nəvanuan isoḅur lotoməsah lupat pipivərada galenan, ametḅesw gail, galevis narielit togau mai galevis nahudhubelit tomat.† ⁵ Ikad esua topat ei toməsah len nasihau tovi 38 tia. ⁶ AYesu eris atenan topat ei, eləboii ke toməsah tobəlav tia, ale eusi ke, “Goləŋon ke gimaur a?” ⁷ Aten toməsah isor vari ke, “Nasuḅ, nəsekad avan ideh tovi tarhət sagw hən nəḅevi lan nəwai nəboŋ toŋaluŋalw. Nəboŋ notohisi hən nəḅevi pan lan, avan tile am akis ibar nəwai a m̄o, beti ginau.” ⁸ AYesu ikel mai ke, “Gile məhat, gebul hən nəbateh sam̄, pati, ale yar van.” ⁹ Vəha-sua ŋai aten imaur. Ipat nəbateh san ale iyaryar van, avil nəboŋ enan evi nəSappat. ¹⁰ Imaienan, alat lotoil a m̄o hən naJu gail lusor lan aten tomaur. Luke, “Daməŋ nəSappat bogai! Nəboŋ gotopat nəmel sam̄, goḅur kotov nalo tokai tas nauman!”* ¹¹ Isor var galit ke, “Avan togol notomaur ikel mai ginau ke, ‘Pat nəmel sam̄, yar van.’ ” ¹² Lousi ke, “Ase ikel mai gaiug hən gəḅigol maien həni?” ¹³ Avil aten tomaur saləboii, husur aYesu ivan vəmasig len naluḅoh len naut enan.

¹⁴ Len namityal tovan, aYesu isaḅ atenan len naholəvat todar vis naim siGot ale ikel maii ke, “Geris, gagai gumaur, be sagigol nəsaan am hən asike natideh tosa səhor ta m̄o ḅevisi hən gaiug.” ¹⁵ Beti naulum̄an ia kel mai alat lotoil a m̄o hən naJu gail ke aYesu boh togole tomaur. ¹⁶ Imaienan lotuḅat mēdas bun aYesu sil togol natgalenan len nəSappat. ¹⁷ Be aYesu isor var galit ke, “ATəmagw eumum van vəbar gagai, ale ginau tu noum van.” ¹⁸ Imaienan, alat lotoil a m̄o hən naJu gail ludas p̄isal am hən ləḅigole ḅimat. Savi husur toḅur kotov nə-kai-tasi-an hən nəSappat ŋai, be husur tokel ke aGot tovi aTəman san, imaienan, ike gai gabag toḅitḅitoḅ mai aGot.

AYesu ikel vəhoti ke tovi aNatun aGot

¹⁹ ŋa aYesu isor var galit ke, “Kitin, nokitin mai gamit ke, aNatun aGot edədas ḅigol natideh səḅon, eləboi ḅigol ŋa nəsa toris aTəman togole. Husur nəsa aTəman togole, aNatun am igole. ²⁰ Husur aTəman eləmas bun aNatun ale eḅusani hən natit p̄isi gai togole, ale dereh teḅusani hən natit gail lotosəhor natgalenan hən mətḅimanḅan lan. ²¹ Hum ke aTəman togol nəvanuan lotomat lule məhat, tolav nəmauran mai galito, aNatun am ilav nəmauran mai avan ideh gai toləŋon ḅilavi maii. ²² Husur aTata səsaḅ səhoti ke avan ideh ḅipanis, aoa eriŋi len aNatun hən ḅisaḅ səhoti ke nəvanuan gail ləḅipanis, ²³ hən nəvanuan p̄isi ləḅeputsan aNatun len nənauan salito hum lotoputsan aTata a məhat. Asike gəḅeputsan aNatun len nənauan sam̄, gəsaputsan aTata tosəvati len nənauan sam̄.

²⁴ “Kitin, nokitin mai gamito, avan ideh tosəsəloŋ hən nasoruan sagw, tokad nadəlomian len aGot tosəvat ginau, gai ikad nəmauran vi sutuai, asike eḅis len nəpanismen, be imakuv tia dan nəmatan vi lan nəmauran. ²⁵ Kitin nokitin mai gamito, len nəboŋ

§ 4:52: Len nasoruan ta Kris ike namityal toməlvru husur len nalennəyal sua ikad nəhaua toməlvtes len nadudulan ale toməlvtes am len naut mēdau. * 5:2: Natosian galevis ta sutuai len nasoruan ta Kris luke Betesta. † 5:3-4: Natosian galevis ta sutuai losuhud hən nategai: Lupat vir nəwai ḅiŋaluŋalw, 4 husur aŋel siNasuḅ egəm len nəboŋ galevis, ebul hən nəwai, ale nəvanuan tovi lan nəwai metəkav, dereh timaur. * 5:10: Neh 13.19; Jer 17.21

begəmai, hun nəboŋ togəm tia, dereh alat lotomat lesəsəloŋ hən nadoldol siNatun aGot, ale alat lotosəsəloŋ həni, dereh likad nəmauran. ²⁶ Husur aTata tovi nəkadun nəmauran, gai eriŋi len aNatun am hən bevi nəkadun nəmauran. ²⁷ Ale eriŋ nədaŋan len navəlan hən bikot hən nəvanuan gail, husur evi aNatun Nəvanuan. ²⁸ Samtiŋan len natgalenan, husur ikad nəboŋ togəmai hən alat lotomat len naŋur nəmatan salito ləbesəsəloŋ hən nadolon aNatun aGot, ²⁹ ale dereh lile məhat dan naŋur nəmatan. Alat lotogol tovoi, dereh lile məhat hən ləbimaur tətəs. Avil alat lotogol tosa, dereh lile məhat hən ləbesəsəloŋ ləboi nəpanismen salito.*

³⁰ “Ginau nodədas nəbigol natideh len ginau səbögw. Nopəpehun navoian dan nəsaan hum aTata tokele. Ale napəpehwan sagw inor husur nəsagole husur naləŋonian sagw, be nugole husur naləŋonian sitenan tosəvat ginau.”

Na-kel-koti-an husur aYesu

³¹ AYesu isor am mai naJu gail ke, “Ginau səbögw ŋai nətasor ləboi ginau, nasoruan sagw asike takitin. ³² Avil ikad atesual am tosor vi tarhət sagw, ale noləboii ke na-sor-ləboii-an san husur ginau ekitin. ³³ Mətosəvat galevis tia van hən aJon, ale gai ikel ur nakitinan.* ³⁴ Be nəsarŋ gat nəlogw len na-sor-vi-tarhəte-an nəvanuan tokele, ao, nusor husuri ŋai hən mətbimakov dan nəsaan samito. ³⁵ AJon ehum namial topan, tomial. Ale gamit mətulekis hən mətbitoŋ kəkereh len namial san, hən mətbehəhaʋur. ³⁶ AJon ikel kot ginau, avil ikad na-kel-koti-an tosəhor esan. Husur natit gail aTata tolav mai ginau hən nəbigol piŋ gail, natgalenan notogole, loʋusan nakitinan husur ginau, ke aTata tosəvat ginau. ³⁷ Ale aTata tosəvat ginau, gai isor ləboi ginau. Gamit mətsəsəloŋ hən nadolon, mətsakəta ləboi gai tomabe. ³⁸ Ale nasoruan san səpat savoi len nəlomito husur mətsadəlom ginau, ginau boh, aTata tosəvat ginau gəmai. ³⁹ Mətudəŋdoŋ nəmauran vi sutuai len natosian siGot bathut mətunau ke nəmauran vi sutuai topat lan. Be natosian galenan lukel nakitinan husur ginau! ⁴⁰ Wake mətsaləŋon mətbegəm hən ginau hən mətbikad nəmauran enan.

⁴¹ “Nəboŋ məttosal suh ginau, nə-sal-suhi-an samito savi natideh len ginau ⁴² husur noləboi mətsaləmas bun aGot len nəlomito. ⁴³ Ginau nogəm len nahəsan aTəmagw ale mətomətahun ginau, mətsahəhaʋur hən ginau. Be naut kəmas avan ideh am begəm len nahəsan gabag ŋai, dereh mitidam̄ həni, mətehəhaʋur həni. ⁴⁴ Imabe mətodədas mətbedəlom ginau? Mətuke mitisal suh gamit gabag be mətomətahun nə-sal-suhi-an togəm len gai tovi aGot səboŋ ŋai. ⁴⁵ Samtinou ke evi ginau nəbikel kot nəsaban samito van hən aTəmagw len nakotan san. Ao, ikad atesua biŋole, gai nəlomit todaŋ lan, aMoses boh! Dereh gai tikel kot nəsaban samito.† ⁴⁶ Avil məttadəlom aMoses tia, məttadəlom ginau tia bathut gai māu itos husur ginau. ⁴⁷ Be asike mətbedəlom nəsa gai tosi husur ginau, mitimabe hən mətbedəlom nəsa notokele?”

6

AYesu evəŋan alat lotovi 5,000

(Mat 14.13-21; Mak 6.30-44; Luk 9.10-17)

¹ Husur nəboŋ galenan, aYesu evi Kalili, ilav tukot vi tarhət nabiltiwai lotokisi hən Nabiltiwai Kalili mai lotokisi hən aTiperias am. ² Nabiltiʋoh lohushusuri bathut ke lotokətkəta ris namerikel gail gai togolgole len alat lotoməsaŋ. ³ Ale aYesu etəvehuh vi lan navəhuh, ebətah mai ahai susur san gail ei. ⁴ Nəboŋ hən nəPasova tovi nəhanan seJu gail, egəm pəpadaŋ.

* 5:29: Dan 12.2 * 5:33: Jon 1.19-27, 3.22-30 † 5:45: Nəboŋ tosor husur aMoses, isor husur naləbulat torim aMoses tosi lotovi naləbulat metəkav torim len nasoruan siGot.

⁵ Nəboŋ aYesu topair hən namətan, toris naluṽoh lotogəm həni, eus aFilip ke, “Dateṽur nabəta a be hən alateg ləb̃ihani?” ⁶ AYesu epus kitev nənauan seFilip maienan hən bebunus ləboi aFilip, husur eləboi tia nəsa biḡole ta bogai. ⁷ Ale aFilip isor vari ke, “Naṽurṽuran hən nahəbati toməlevtor saləboi beṽur nabəta tonor hən galit ṽisusua bihan kəkereh həni.”* ⁸ Ale ahai susur sua san, aAdru, aṽan aSimon Pita isor mai aYesu ke, ⁹ “Ikad natətai sua gegai tokad natuhhanian tovi nabəta nəpali torim mai naieh toru. Be natuhhanian egai savi natideh len nabiltiṽoh tomaiegai.”†

¹⁰ Beti aYesu ikele ke, “Mitigol nəvanuan gail lebətah.” Na naulum̃an gail lotovi 5,000 lobətah len naut enan tobaŋ liol. ¹¹ Beti aYesu ilav nabəta, ale nəboŋ tosipa vi təban aGot tonon, epəpehuni mai alat lotobətah. Igol tomaienən am hən naieh. Galit ṽisi luhan husur naləŋonian salito vəhanukub. ¹² Nəboŋ lotohanukub tonon, aYesu ikel mai ahai susur san gail ke, “Mətesəŋon nasughanian. Sa-ideh tesuh.” ¹³ Imagenan lusah tuan nasughanian hilat lotohan dani, losəŋon nəhad tovi 12 hən nasugut nabəta nəpali tosuh kəmas!

¹⁴ Nəboŋ nəvanuan gail lotoris namerikel aYesu togole, luke, “Ahai kelkel ur kitin bogai beḡəm vi lan navile a pan!”‡

¹⁵ Bathut aYesu eləboii len galito ke gag ŋai legəm tah gati hən ləbiḡol beḡəm vi kiŋ, gai ivan dan galito vi lan naṽehuh hən biṽoh səbon.

AYesu iyar len nəwai

(Mat 14.22-33; Mak 6.45-52)

¹⁶ Nəboŋ namityal tomasur, ahai susur san gail lovi pan vi lan nabiltiwai. ¹⁷ Len namityal enan naut evisivis be aYesu satəlmam van hən galit sal, ale lusah len naḃot, gam tukot vi Kapernaum. ¹⁸ Sədareh nəlan eṽuv habat gol ke nəwai tokudkud van epus. ¹⁹ Nəboŋ lotovarus van hum ma tovi nakilomita torim, loris aYesu toyar len naṽonit nəwai, togəm pəpadaŋ hən naḃot, ale lomətahw. ²⁰ Be aYesu ikai van hən galito ke, “Ginau bogai, samtemətahw!” ²¹ Imagenan lohəhaṽur hən biṽah len naḃot ale isah lan. Vəha-sua ŋai naḃot ivahut len naut lotovi lan.

²² Pelan han naluṽoh lotosuh tarhəwai, ludon aYesu, lunau səhoti ke ikad naḃot tosua ŋai ei. Loləboii ke aYesu səsaḡ len naḃot mai ahai susur san gail, be luvan səbolit ŋai. ²³ Beti naḃot galevis logəm len naut a Tiperias, luvahut pəpadaŋ hən naut Nasuḃ tosipa hən nabəta lan, naut naluṽoh lotohan bəta lan. ²⁴ Nəboŋ naluṽoh lotoris ləboii ke aYesu satoh ei, ahai susur san gail ləsasuh, naluṽoh lusah len naḃot galenan, lovi Kapernaum hən ləbiḃon aYesu ei.

AYesu evi nabəta hən nəmauran

²⁵ Nəboŋ nəvanuan galenan lotosaḃ aYesu a Kapernaum, tarhəwai, lousi ke, “Hai ṽusan, gubar naut egai ŋais?” ²⁶ AYesu isor var galit ke, “Kitin, nokitin mai gamit ke mətsadon ginau husur məttoris ləboi namerikel gail, be mətudon ginau ŋai husur mətuhənikub hən nabəta. ²⁷ Samteum m̃os nəhanian səpat sabəlav, togəm vi paḡsago. Ao, məteum m̃os nəhanian topat vi sutuai, nəhanian hən nəmauran vi sutuai aNatun Nəvanuan dereh beviol həni mai gamito. Husur aGot aTata itabtabuh len atenan hən beum san m̃os beviol hən nəmauran enan.” ²⁸ Imaienən lousi ke, “Datigol nəsa gail hən datbiḡol nagolean aGot toləŋoni?” ²⁹ AYesu isor var galit ke, “AGot eləŋon ke mitigol nategai ke: məteriŋ nəlomit len atenan aGot tosəvati.” ³⁰ Imaienən lukel maii ke, “Gigol namerikel ideh hən namtberisi hən namtbedəlom gaiug. Dereh gigol nəsa? ³¹ Atəmadat ta sutuai luhan nəmanna len naut masmas hum aMoses totesi ke, ‘Eviol hən nabəta togəm len nəmav

* **6:7:** Len nasoruan ta Kris ike natenarius tovi 200. Natenarius evi naṽurṽuran hən nauman hən nəmaribon tosua, ale natenarius tovi 200 evi naṽurṽuran hən nəmaribon tovi 200 o pəpadaŋ hən nahəbati toməlevtor. † **6:9:** Namisurhut nəpali ikad nəhavhəte ale lotuh dədasi hən ləbiḡad nəflaua hən ləbeum hən nabəta lan. ‡ **6:14:** AMoses epəhav utaut hən ahai kelkel ur surm̃an gai beḡəm hən alat a Israel bon ideh. Deu 18.15-19

mai galito hən ləb̃ihani.’ ”* 32 Beti aYesu ikel mai galit ke, “Kitin, nokitin mai gamit ke, savi aMoses toviol hən nabəta togəm len nəmav mai gamito. Avil evi aTəmagw toviol hən nabəta kitin togəm len nəmav mai gamito. 33 Bathut nabəta siGot evi atenan togəm vi pan dan nəmav, eviol hən nəmauran mai nəvanuan navile a pan.”

34 Imaienan lukel maii ke, “Nasub̃, geviol tabtab hən nabəta enan mai ginamito.”

35 AYesu ikel mai galit ke, “Ginau novi bəta hən nəmauran. Avan ideh bəgəm hən ginau, asike imalkəkat. Ale avan ideh bəriṅ nəlon len ginau, asike, asike imaduh boṅ ideh. 36 Nukel mai gamit ke, naut kəmas mət̃toris ginau, mət̃sariṅ nəlomit len ginau sal. 37 Avil alat aTəmagw toviol hən galit mai ginau, dereh legəm hən ginau. Ale avan ideh togəm hən ginau asike nomətahuni. 38 Husur nəsagəm len nəmav hən nəb̃igol nəsa notoləṅoni. Ao, nogəm hən nəb̃igol husur naləṅonian siGot tosəvat ginau m̃osi. 39 Ale naləṅonian san imaiegai ke: galit p̃isi gai toviol hən galito mai ginau hən ləb̃evi esagw, salimasig, be len Nəboṅ Naməkot hən navile a pan dereh nigol lile məhat. 40 Husur naləṅonian seTəmagw imaiegai ke: galit p̃isi lotoris aNatun, lotoriṅ nəlolit lan, dereh likad nəmauran vi sutuai, ale dereh nigol lile məhat len Nəboṅ Naməkot hən navile a pan.”

41 Nəboṅ lotosəsəloṅ hən natenan, naJu gail lukoblen husuri bathut toke, “Novi nabəta togəm len nəmav,” 42 ale luke, “Ategai savi aYesu, anatun aJosef ṅa? Datoləboi atəman mai anan. Imabe toke togəm len nəmav?” 43 AYesu isor var galit ke, “Samtikoblen mai gamit gabag. Mitinṅ. 44 Ikad naṅisal tosua ṅai hən avan ideh bələboi bəgəm hən ginau. Nəboṅ aTəmagw tosəvat ginau bəl̃iv avan enan, eləboi bəgəm hən ginau, ale dereh nigol tile məhat len Nəboṅ Naməkot hən navile a pan. 45 Len natosian sihai kelkel ur gail ike, ‘Ale aGot dereh tevi hai p̃usan salit p̃isi,’ ṅa nəvanuan p̃isi lotosəsəloṅ husur aTata, lotosəsəloṅ ləboi nəsa tokele, galit logəm hən ginau.* 46 (Namilen sake avan ideh saris aTata. Atenan togəm len aGot, atenan ṅai eris aTata.) 47 Kitin, nokitin mai gamit ke, avan ideh toriṅ nəlon len ginau, gai ikad nəmauran vi sutuai. 48 Ginau novi nabəta hən nəmauran. 49 Sutuai atəmamit gail luhan nəmanna len naut toḃəbesw, be naut kəmas natenan, lumat p̃isi. 50 Egai evi nabəta togəm len nəmav hən avan ideh b̃ihani, asike imat. 51 Ginau səb̃ogw ṅai novi nabəta nəmauran togəm len nəmav. Avan ideh b̃ihan nabəta egai, dereh tikad nəmauran vi sutuai. Husur nabəta nəb̃eviol həni evi nibegw; dereh neviol həni m̃os nəmauran silat navile a pan.”

52 Beti naJu gail loṽitṽituh mai galit gabag, luke, “Ategai teviol mab hən niben mai gidato hən datb̃ihani?” 53 Imaienan aYesu ikel mai galit ke, “Kitin, nokitin mai gamit ke, asike mət̃bihan niben aNatun Nəvanuan, asike mət̃bemun nəda han, mət̃ukad nəmauran kitin mabe? Mət̃əkade len gamit gabag. 54 Avan ideh tohanhan nibegw, tomunmun nəda hagw, atenan ikad nəmauran vi sutuai, ale len Nəboṅ Naməkot hən navile a pan dereh nigol tile məhat dan nəmatan. 55 Husur nibegw evi nəhanian kitin, nəda hagw evi nate namunian kitin. 56 Imaienan, avan ideh tohanhan nibegw, tomunmun nəda hagw, atenan itoh tin len ginau ale ginau nutoh tin len gai. 57 ATəmagw tovi nəkadun nəmauran esəvat ginau, ale bathut aTəmagw, ginau nutoh, nukad nəmauran. Len naṽide tomaienān, avan ideh tohanhan ginau, bathut ginau, gai dereh titoh, tikad nəmauran. 58 Ginau novi nabəta togəm len nəmav, be nabəta egai sasuñian nəmanna atəmamito ta sutuai lotohani. Luhan nəmanna ale lumat. Avan ideh tohanhan nabəta egai, dereh titoh, tikad nəmauran vi sutuai.”

59 AYesu ikel natgalenan nəboṅ toṅusan len naim naḃonḃonan a Kapernaum.

Ahai susur isobur lugam dan aYesu

* 6:31: Exo 16.4, 15; Psa 78.24 * 6:45: Isa 54.13 § 6:48: Nəboṅ aYesu toke tovi nabəta hən nəmauran, ike ehum nabəta datb̃ihani dereh datikad nəmauran, evi nəkadhumauran.

⁶⁰ Nəboŋ ahai susur san gail lotosəsəloŋ hən natgalenan, luke, “Naŋusanan enan idan habat. Ase eləboi bəsəsəloŋ səhoti?” ⁶¹ AYesu eləboi len gai gabag ke ahai susur san gail lukoblen husur natenan, ale ikel mai galit ke, “Nateg emədas nadəlomian samito a? ⁶² Bimagenan, imabe len gamito mətberis aNatun Nəvanuan bətəlmam vi məhat? Mətedəlo mi beti a? ⁶³ ANunun aGot ŋai eləboi bəviol hən nəmauran kitin mai nəvanuan. Nədaŋan sinəvanuan edədas biŋol natideh. Nasoruan notokele mai gamito, evi soruan seNunun aGot toviol hən nəmauran mai nəvanuan. ⁶⁴ Avil gamit galevis mətəkad nadəlomian len ginau.” (AYesu ekəmaienan husur len natubatan eləboi alat lotokad nadəlomian lan, ale eləboi nəvanuan sua bəriŋi len navəlan aenemi san gail.) ⁶⁵ Beti aYesu ike, “Husur natenan nukel mai gamit ke, nəvanuan saləboi bəgəm hən ginau len gai səbən. ATata ŋai eləboi biŋol nəvanuan bıkad nadəlomian hən bəgəmai.”

⁶⁶ Husur tokəmaienan, ahai susur san isoŋur lupair dani, ləsahusuri am. ⁶⁷ Ŋa aYesu ipair van hən lotovi 12 ike, “Be gamit am mətuke mitivan a?” ⁶⁸ ASimon Pita isor vari ke, “Nasuŋ, namtivan hən ase? Gaiug səbəm ŋai gukad nasoruan toviol hən nəmauran vi sutuai. ⁶⁹ Namtorin nəlonamito len gaiug, namtoləboi tia ke gaiug govi siGot səbən gotogəm mōsi.”* ⁷⁰ Beti aYesu ike, “Ganan! Ginau nukelis hən gamito məttovi 12, be gamit sua evi natəmat.”

⁷¹ Nəboŋ tokəmaienan, isor husur aJutas, anatun aSimon Iskariot, husur aJutas, esua len lotovi 12, dereh terin i len navəlan aenemi san gail.

7

Nəhanan hən Nəpasvaləval gail

¹ Husur nəboŋ enan, aYesu iyaryar len naut a Kalili. Emətahun nəyaran len naut a Jutea husur alat lotoil a mō hən naJu gail ludonŋon i hən ləbiŋol bimət. ² Ale nəboŋ hən Nəhanan hən Nəpasvaləval gail, egəm pəpadaŋ. Evi nəhanan sua seJu gail.* ³ Beti aŋan aYesu matmat gail lusor maii ke, “Gerin naut enan vi Jutea hən ahai susur sam gail ləberis natit gotogol gail. ⁴ Avan ideh toke bətibau len nəhon nəvanuan gail sasusuan gai! Gəbiŋol namerikel gail, giŋol gail len nəhon nəvanuan piŋi len navile a pan hən ləbələboi gaiug!” ⁵ Lokəmaienan husur aŋan gail am ləsəkad nadəlomian lan.

⁶ Imaienan aYesu ikel mai galit ke, “Namityal tonor hən ginau sagəm sal. Be samito, namityal piŋi inor ŋai. ⁷ Nəvanuan sinavile a pan gail lodədas ləbəmətahun bun gamito. Be ginau, lomətahun bun ginau husur nukel koti ke natit gail lotogole lusa vəsa. ⁸ Mətəvi lan nəhanan ea. Ginau asike novi lan Nəhanan enan, husur namityal tonor hən ginau sagəm sal.” ⁹ Nəboŋ tokəmaienan tonon, itoh a Kalili ŋai.

AYesu len Nəhanan hən Nəpasvaləval

¹⁰ Be nəboŋ aŋan aYesu gail lotovi məhat vi lan Nəhanan tonon, gai am evi məhat vi lan. Səyar len nəhon nəvanuan gail be esusuah. ¹¹ Beti len Nəhanan, alat lotoil a mō hən naJu gail, ludonŋon i, lous kitevi ke, “Atenan itoh a be? Gai be?” ¹² Len naluŋoh nəvanuan isoŋur lusor lahlah husuri. Galevis luke, “Evi naulumtan sua tovoi masuŋ.” Galevis am luke, “Ao, egəras nəvanuan gail.” ¹³ Be səkad avan ideh tosor husuri len nəhon nəvanuan gail, husur lomətahw len naJu gail lotoil a mō.

¹⁴ Be nəboŋ sua rivuh len nawik hən Nəhanan, aYesu evi məhat vi lan naim siGot, ale etubat pusan. ¹⁵ Beti naJu gail lotoil a mō, lotosəsəloŋ həni, luŋan, luke, “Ategai eləboi bun natosian siGot, be səkad avan ideh tokad namitisau topusan həni maii. Imabe?”

* **6:69:** Mat 16.16; Mak 8.29; Luk 9.20 * **7:2:** Lev 23.34-36; Deu 16.13. Nəhanan hən Nəpasvaləval evi nəhanan seJu gail, Lunau təlmam hən atəmalit ta sutuai nəboŋ lotoyaryar len naut masmas. Len nasihau tovi 40 lutoh len nəpasvaləval gail.

16 Imaienan aYesu isor var galit ke, “Naþusanan sagw savi esagw. Ao, atenan tosəvat ginou evi nəkadhut naþusanan sagw. 17 Avan ideh toke ðigol nalənonian siGot, dereh teləboii ke naþusanan sagw egəm len aGot o evi esagw səbogw. 18 Nəvanuan tosor len naləboian san səbon, elənon ke tipatpat gai məhat. Avil gai tolənon ke teputsan nahəsan atenan tosəvati, gai ekitin, ale səkad nəgəgərasan lan. 19 Savi aMoses tolav nalo mai gamito a? Be gamit ideh sahusuri. Mətudas þisal hən mətþigol nəþimat sil nəsa?”

20 Naluvoħ lusor vari ke, “Gaiug gukad natəmat! Ase idas þisal hən ðigol gəþimat?”
21 AYesu ikel mai galit ke, “Nugol nauman sua len nəSappat, nugol nauluħan imaur, ale nəvanuan þisi losəhoħut sil notogole len nəSappat.* 22 Be gamit am mətoum len nəSappat nəboħ məttoťiv dalus natətai uluħan husur nalo siMoses. (Be naħide hən na-tiv-dalusi-an savi siMoses, evi setəmamit ta sutuai, aApraham.)* 23 Məttoťiv dalus natətai uluħan len nəboħ han, naut kəmas tovi nəSappat.† Mətugole hən asike mətþeħur kotov nalo siMoses, be evi nauman. Mətþimagenan, imabe mətutaħbulol bulos ginou nəboħ notogol nauluħan kavkav tomaur len nəSappat? 24 Sagenənoħ hən nəsa notogole mai na-kəta-suluħi-an mai nə-nau-suluħi-an samit ħai. Mitimasnənoħ hən mai natit tonor, tokitin ħai.”

AYesu evi aKristo a?

25 Beti galit galevis lototoħ len naut a Jerusalem lous galit gabag ke, “Savi atenan lotoke ləþigole þimat a? 26 Be məteris! Gai boh tosorsor len nəhon nəvanuan gail. Ləsakel natideh mai. Hum ma nəvanuan na-il-a-ħo-an gail lotoləboi koti ke atenan evi aKristo, aGot totabtabuh lan a? 27 Avil datoləboi naut atenan togəm lan. Be nəboħ aKristo þegəmai, asike ikad avan ideh þeləboi naut togəm lan.”

28 Na aYesu, toþusan len naholəvat tođar vis naim siGot, ikai ke, “Mətunau ke mətoləboi ginou a? Mətunau ke mətoləboi naut notogəm lan a? Savi len ginou gabag ħai notogəmai. Be atenan tosəvat ginou, ekitin. Gamit mətsaləboii, 29 be ginou noləboii, husur nogəm təban, gai esəvat ginou.”

30 Nəboħ lotosəsəloħ hən natenan, alat lotoil a ħo lohisi soħuer hən ləþitah gati. Be avan ideh səbari husur namityal san sagəm sal. 31 Avil isoħur len naluvoħ lorin nəlolit lan. Luke, “Nəboħ aKristo þegəmai, asike igol namerikel gail lotosəhor natgalenan ategaii togole.”

32 Nəboħ naFarisi gail lotosəsəloħ hən natgalenan naluvoħ lotosor laħlah hən husur aYesu, galit mai aħiltihai tutumav gail losəvat alat lotokətkəta kəkol hən naim siGot, hən ləþitah gati. 33 Na aYesu ike, “Dereh nitoh kəkereh mai gamit balai, beti netəlmam van hən atenan tosəvat ginou. 34 Dereh mitidoħ ginou, be asike mətusaħ ginou, ale mətsaləboi mətþegəm vi lan naut nəþevi lan.”

35 Beti alat lotoil a ħo hən naJu gail, lukel mai galit gabag ke, “Ategai tiyar vi be hən asike datþisabi? Hum ma þivan hən naJu gail lototoħ len naut tiltile seuleKris hən þeþusan mai alat a Kris a? 36 Nəboħ toke, ‘Dereh mitidoħ ginou be asike mətusaħ ginou,’ ale ‘Mətsaləboi mətþegəm hən naut nəþevi lan,’ namilen evi nəsa?”

Naþusanan husur aNunun aGot

37 Len nəboħ naməkot len nawik hən Nəhanan, len nəmariboħ totibau han, aYesu eil vi məhat, ikai ke, “Avan ideh þimaduh, tegəm hən ginou!” 38 Avan ideh torin nəlon len ginou, tegəm, temun! Hum natosian siGot tokele ke, ‘Nəwai nəmauran dereh tisel dan nəlon hum nawisel gail.’ ”* 39 (Nəboħ tokəmaienan, isor husur aNunun aGot, alat lotorin

* 7:21: Jon 5.1-18 * 7:22: Gen 17.10-13; Lev 12.3 † 7:23: Nalo siMoses ike limastiv dalus natətai len nəmariboħ toməlvtor husur nəpasian san. * 7:23: Jon 5.8-9 * 7:37: Lev 23.36 * 7:38: Eze 47.1; Zec 14.8

nəlolit len aYesu dereh likade, be aGot saviol həni sal husur aGot saputsan aYesu sal hən nəyalyalan san bīparḫar.)

Nənauan tiltile husur aYesu

⁴⁰ Galevis len naluḫoh lotosəsəloḫ hən nasoruan san, lusor təvah ke, “Ategai bogai ahai kelkel ur kitin.” ⁴¹ Galevis luke, “AKristo bogai, aGot totabtabuh lan.” Ris galevis am lotoke, “Eniḫan? AKristo asike egəm a Kalili a? ⁴² Be natosian siGot ike aKristo dereh tegəm len nəpasusan siTevit ale lipasi len naut a Petlehem, navile matmat siTevit aKiḫ. Imaienan o səmaienan a?”* ⁴³ Na naluḫoh loḫitvītuh, lopəpəhw husur aYesu. ⁴⁴ Ale galevis luke litah gati, wake avan ideh sətah lan.

⁴⁵ Alat lotokətkəta kəkol hən naim siGot lotəlmam van hən abiltihai tutumav mai naFarisi gail. Ale lous alatenan ke, “Imabe mətsətah gati gəmai?” ⁴⁶ Alatenan lusor var galit ke, “Aoa, namtsasəsəloḫ hən avan ideh sasor sumḫan atenan boḫ ideh.” ⁴⁷ Na naFarisi gail lusor viles alatenan ke, “Imabe? Gai egəras gamit am a? ⁴⁸ Mitinau nategai ke: len ginamit namttoil a mō mai ginamit namttovi Farisi, ikad ginamit ideh toriḫ nəlon lan mḫau a? Eḫuer kaskasi! ⁴⁹ Naluḫoh loriḫ nəlolit lan, be ləsələboi natideh, lotətan hən nalo. Nasemalean tipat len galito!”

⁵⁰ Ikad naFarisi sua, nahəsən aNikotemus, toḫəm hol mai aYesu a mō, ale ike,* ⁵¹ “Asike datbikot hən avan ideh hən datbisaḫ nəsa gai togole, sanor len nalo sidato hən datḫeriḫi hən bīpanis.” ⁵² NaFarisi gail lusor vilesi ke, “Govi nauleut ta Kalili gototah mai atenan a? Gia vuruḫ kitevi len natosian siGot. Dereh gisaḫi ke ahai kelkel ur ideh sagəm len naut a Kalili boḫ ideh!”

[Nalobulat ta sutuai len nasoruan ta Kris ləsəkad naves 7.53–8.11.]

⁵³ Ale lopəpəhw, luvahim gail.

8

Napəhaḫut togol naitian toḫur kotov nəlahan

¹ Be aYesu evi lan Naḫehuh Oliv. ² Ale nəboḫ naut tolan evi lan naholəvat todar vis naim siGot tətəs. Sədareh nəvanuan gail loḫəm həni, ale ebətah, eḫusan. ³ Ahai ḫusan hən nalo mai naFarisi gail losəhar apəhaḫut sua lotosaḫi len naitian toḫur kotov nəlahan. Lugol eil len nəhon naluḫoh. ⁴ Lukel mai aYesu ke, “Hai ḫusan, alitegai, namtusəḫi len naitian toḫur kotov nəlahan. ⁵ Ale len nalo, aMoses ikel buni hən datḫetubun alatḫəhaḫut lotosumḫan alitegai. Be gaiug, gukel nəsa?”* ⁶ (Lokəmaienan hən ləḫigol aYesu ḫəkəkəs len nasoruan san hən ləḫikot həni.) Be aYesu ebətah, iḫetḫet, itos len tan hən nəḫarhuvəlan. ⁷ Lous taltal hən ḫisor var galito, ale eil vi məhat, ike, “Gamit ideh topar saan, tilav nəvat, tuḫi a mō.” ⁸ Beti ebətah tətəs, iḫetḫet, tos len tan. ⁹ Nəboḫ lotosəsəloḫ həni, lotuḫat van, alat lotovi haḫut loil a mō. Ale aYesu itoh səḫon mai alitenan. ¹⁰ Beti aYesu eil vi məhat, eusi ke, “Bareab, galito, lutoh a be? Səkad avan ideh toke gəḫīpanis a?” ¹¹ Ike, “Naut ido hən galito Nasuḫ.” Ale aYesu ike, “Ginau am nəsaḫe gəḫīpanis. Givan ale gagai van sagigol nəsaan am.”

AYesu, namīal hən navile a pan

¹² AYesu isor mai nəvanuan gail tətəs am, ike, “Ginau novi namīal hən navile a pan; avan ideh tohusur ginau, asike, asike iyar len nəmargobut, avil dereh tikad namīal hən nəmauran.”* ¹³ Na naFarisi gail lusor tas nasoruan siYesu luke, “Gaiug gukel na-kel-koti-an husur gaiug gabag, be husur gaiug səḫomḫi ḫai gotokele, na-kel-koti-an samḫ savi natideh len nakotan, ehum sakitin.” ¹⁴ AYesu isor var galit ke, “Naut kəmas notokel na-kel-koti-an husur ginau gabag, na-kel-koti-an sagw ekitin, husur noləboi naut notogəm

* **7:42:** 2Sam 7.12; Mic 5.2 * **7:50:** Jon 3.1-2 * **8:5:** Lev 20.10; Deu 22.22-24 * **8:12:** Isa 49.6; Mat 5.14; Jon 9.5

lan mai naut notovi lan gagai. Be gamito, mætsalæboi naut notogæm lan, mætsalæboi naut notovi lan. ¹⁵ Mætonænoŵ husur nalæboian sinævanuan ŋai, ginau nəsænænoŵ hæn avan ideh mai nəsæ nævanuan gail lotolæboii. ¹⁶ Næbenænoŵ, na-nænoŵ-hæni-an sagw inor, husur savi ginau sæbogw notogole, be nugole mai atenan tosævat ginau, nonænoŵ husur nəsæ aTata tokele. ¹⁷ Nalo samito ike, na-kel-koti-an sinævanuan eru arþeþitoŵ, nakotan isaþi ke evi kitinan. ¹⁸ Ale ikad eru artokel na-kel-koti-an husur ginau: esua, ginau notokel husur ginau gabag, togon, aTata tosævat ginau.”

¹⁹ Imaienan lotuþat usi ke, “ATæmañ gai be?” Isor var galit ke, “Husur ke mætsalæboi ginau, mætsalæboi aTæmagw. Mættalæboi ginau, mættalæboi aTæmagw am.” ²⁰ AYesu ekæmaienan pæpadañ hæn nabokis hæn nævat næboñ toþusan len naholævat todar vis naim siGot. Avan ideh sætah gati husur namityal san sagæm sal.

AYesu sagæm len navile eg a pan

²¹ Len namityal tile am, aYesu isor mai galito tætas, ike, “Gagai noriñ gamito, nuvan, ale dereh mætekæta kitev ginau van, ale mitimat len nəsæan samito. Naut notovi lan, mætodædas mætbegæm hæni boñ ideh.” ²² Imaienan naJu gail lotoil a mō lusor mai galit gabag ke, “Næboñ ategai toke, ‘Naut notovi lan, mætodædas mætbegæm hæni boñ ideh,’ namilen imabe? Dereh tia gol gai gabag timat a?” ²³ Ris aYesu toke, “Gamito, mætovi alat a pan, ginau novi aulemæhat. Gamit hæn navile eg a pan; ginau savi hæn navile eg a pan. ²⁴ Imaienan nuke dereh mitimat len nəsæan samito. Husur asike mætbædælo mi ke novi ginau notovi ginau, dereh mitimat len nəsæan samito.”* ²⁵ Na lous taltal hæni ke, “Be gaiug ase?” Ale aYesu isor var galit ke, “Suman notokele a mō tia. ²⁶ Nukad natit isoþur hæn næþikele husur gamito, hæn næþisaþ sæhoti hæn mæþipanis, be næboñ notosor mai alat hæn navile a pan, nosæseloñ hæn atenan tosævat ginau husur gai ekitin, ale nukel ur nəsæ ŋai atenan tokele.” ²⁷ Be læsalæboi sal ke aYesu tosor husur aTæman. ²⁸ Na aYesu isor mai galit tætas am ke, “Næboñ mætbævus aNatun Nævanuan vi mæhat, dereh mætelæboii ke novi ginau notovi ginau. Ale len ginau sæbogw næsagol natideh, avil nukel nəsæ ŋai aTæmagw toþusan hæni mai ginau. ²⁹ Ale atenan tosævat ginau itoh mai ginau; sariñ gaþulan ginau. Bathut nugol tabtab hæn nəsæ gai tohæhaþur hæni.” ³⁰ Næboñ lotosæseloñ hæn tokæmaienan, nævanuan isoþur loriñ nælolit lan.

Anatun aAraham gail mai anatun aSetan gail

³¹ Beti aYesu isor mai naJu gail lotoriñ nælolit lan ke, “Mætbigol husur naþusanan sagw, mætovi ahai susur sagw kitin, ³² ale dereh mætelæboi nakitinan. Ale nakitinan dereh tigol mitikad næmakuvan, asike mætovi slev am.” ³³ Lusor vari ke, “Namtovi næpasusan siAraham, namtsavi slev sivan ideh boñ ideh. Imabe gotoke, ‘dereh mitikad næmakuvan, asike mætovi slev am?’”* ³⁴ AYesu isor var galit ke, “Kitin, nokitin mai gamit ke, avan ideh togol nəsæan evi slev sisaan. ³⁵ Naslev savi næbathudud ideh simasta hæn naim, naut kæmas totoh mai galito. Avil anatun ulurman amasta evi bathudud sua vi sutuai. ³⁶ Imaienan, aNatun aGot bigol asike mætbævi slev am, dereh mitikad næmakuvan tokitin. ³⁷ Nolæboii ke mætovi næpasusan siAraham gail, be mætoum kitev naþisal hæn mætbigol næþimat husur nasoruan sagw sagol natideh len nælomit. ³⁸ Ginau nusor husur natit notoris aTata sagw togol gail. Be gamito mætogol nəsæ mættosæseloñ hæn atæmamit mæu tokele.”

³⁹ Lusor tævah ke, “Atæmanamito aAraham!” AYesu ikel mai galit ke, “Mættavi anatun aAraham gail, mættagol husur nəsæ aAraham togole. ⁴⁰ Nukel nakitinan tia notosæseloñ

* **8:24:** Exo 3.14-15, naut aGot tokel ur nahæsan ke, aNovi ginau notovi ginau o aNovi ginau næþevi ginau. * **8:33:** Mat 3.9; Luk 3.8

hən aGot tokele, be gagai mətudas p̄isal hən mət̄bigol nēbimat. Apraham sagol natideh tomaianan. ⁴¹ Gamit mətugol natit atēmamito togol gail.”

Beti lusor vari ke, “Namtsavi natətai nāp̄isal. Namtukad aTēmanamit esua ŋai, aGot.” ⁴² AYesu ikel mai galit ke, “AGot tavi aTēmamito, mət̄taləmas bun ginau husur nogəm tēban aGot, nogəm gegai. Savi len ginau ŋai notogəmai, be gai esəvat ginau. ⁴³ Imabe mətsaləboi səhot nasoran sagw? Husur mətsaləboi mət̄besəsəloŋ husur nasoruan sagw. ⁴⁴ Husur mətovi anatan atēmamit tovi tēmat. Mətuke mitigol husur nəsa gai toləŋoni. Atenan igolgol nəvanuan lumat len natuβatan hən navile a pan van van sal. Gai emətahun nakitinan husur nakitinan eβuer lan. Nəboŋ tosor libliboŋ evi nasoruan san matmat husur gai evi vanuan nalibliboŋan mai nəkadun nalibliboŋan. ⁴⁵ Imagenan, nəboŋ notokel nakitinan, mət̄sadəlom nəsa notokele. ⁴⁶ Gamit ta be eləboi b̄ikel vəhoti ke notokad nəsaan? Ale nəb̄ikel nakitinan, imabe mət̄sadəlom nəsa notokele? ⁴⁷ Avan tovi siGot esəsəloŋ səhot nasoruan san. Be gamito, mət̄savi siGot. Husur enan mət̄sasəsəloŋ səhot nasoruan san.”

⁴⁸ NaJu gail lotosəsəloŋ həni lusor vari ke, “Namtukel səhot gaiug nəboŋ namttoke gotovi auleSamaria gotovi ut kəmas! Gaiug gukad natəmat sua!” ⁴⁹ Ris aYesu toke, “Ao, nəsekad natəmat ideh. Avil noputsan nahəsən aTəmagw, noputsani len nənauan sagw. Be gamito, mət̄oməd̄as nahəsagw hum notovi ut kəmas. ⁵⁰ Ginau nəsadoŋ nəyalyalan m̄os ginau gabag, be ikad atesua toləŋon ke nahəsagw tiyalyal. Gai dereh tepəpəhun navoian dan nəsaan. ⁵¹ Kitin, nokitin mai gamit ke, avan ideh togol husur nəsa notokele, asike imat vi sutuai.”

⁵² Nəboŋ lotosəsəloŋ hən natenan, naJu gail lusor təvah ke, “Gagai namtoləboi buni ke gukad natəmat sua. AApraham imat. Ahai kelkel ur gail tu lumat. Be naut kəmas natenan, gaiug gukele ke, ‘Avan ideh togol husur nəsa notokele, asike esəsəloŋ hən nabus nəmatan vi sutuai.’ ⁵³ Gunau ke gotoyalyal səhor aApraham atēmanamit tomat a? Mai ahai kelkel ur lotomat gail a? Gunau ke gotovi ase?” ⁵⁴ AYesu isor var galit ke, “Nətaputsan nahəsagw gabag, nəyalyalan enan asike tavi natideh. Be atenan toputsan ginau evi aTəmagw, mət̄tosor husuri ke, ‘Atenan evi aGot sinamit bolai.’ ⁵⁵ Avil mət̄saləboii, be ginau noləboii. Nətakele ke nəsaləboii, nətavi nəvanuan nalibliboŋan sum̄an gamito. Wake noləboi gai ale nugol husur nəsa tokele. ⁵⁶ Atēmamit aApraham ehəhaʋur hən βekəta vi m̄o hən nəboŋ sagw, erisi, ale ikemkem.” ⁵⁷ Beti naJu gail luke, “Nədəm̄ ham̄ səbar 50 sal. Goris mab hən aApraham?” ⁵⁸ AYesu isor var galit ke, “Kitin, nokitin mai gamit ke, a tahw hən aApraham tovisi, novi ginau notovi ginau.”* ⁵⁹ Nəboŋ tokəmaianan, lotətariʋ vat gail hən ləβetubuni, be aYesu esusuan gai dan galito, evivile dan naut enan todar vis naim siGot.

9

AYesu igol ametβesw imaur

¹ Nəboŋ aYesu toyar van eris naulum̄an sua namətan toβesw nəboŋ lotopasi. ² Ahai susur siYesu lousi ke, “Hai p̄usan, nəsaan sise igol namətan ategai artəβesw nəboŋ lotopasi? Esil nəsaan setəman mai sinan o esil esan səb̄on?”* ³ AYesu isor var galit ke, “Savi sil nəsaan san o setəman mai anan, avil evi metβesw hən nəvanuan gail ləβeris nədaŋan siGot βevisi len nəmauran san. ⁴ Nəboŋ tovi nalennəyal sal datimasgol nagolean siGot tosəvat ginau. Dereh nalenmariug tegəmai, gol ke avan ideh asike eum. ⁵ Nəboŋ nototoh len navile a pan sal, novi nam̄ial hən navile a pan.”*

⁶ Beti aYesu eβulai len tan, igol nətan evi b̄al hən nabusun, ale ikas namətan atenan artəβesw hən nəb̄al enan. ⁷ Ale ikel maii ke, “Gia kəkas nəhoṃ len nabiltiβurhuwai lotokisi hən Siloam.” (Nəhes enan namilen “Səvati”). Na aulum̄an ivan, ekəkas nəhon, totəlmam, ekəta.

* **8:58:** Jon 1.1-3; Exo 3.14 * **9:2:** Exo 20.5 * **9:5:** Jon 8.12

⁸ Alat lototoh pəpadaŋ həni, mai alat lotoris toŋirŋir nəvanuan hən nəvat a mō, luke, “Savi ategaii tobətah, usus nəvat tabtab a?” ⁹ Galevis luke, “Gai bogai.” Galevis am luke, “Ao, be esum̄an atenan.” Ale aulum̄an enan ikel ur gai səbon ke, “Ginau ŋa bogai.” ¹⁰ Imai enan lousi ke, “Imabe? Nəsa igol gokəta?” ¹¹ Aulum̄an isor var galit ke, “Atenan lotokisi hən aYesu igol nəbal, ale ikas namətagw həni. Ikel mai ginau ke, ‘Gevi Siloam, kəkas nəhoñ.’ Imai enan, nəboŋ notovan, notokəkasi, nokəta.” ¹² Beti lousi ke, “Atenan be?” Isor var galit ke, “Eniŋan.”

Lous kitev nakətaan simetbesw

¹³⁻¹⁴ Nəboŋ aYesu togol nəbal ale togol aulum̄an tokəta, nəmariboŋ enan evi nəSappat. Beti nəvanuan gail losəhar aulum̄an enan, tovi metbesw a mō, van hən naFarisi gail. ¹⁵ Ŋa naFarisi gail am lous tətəs həni, nəsa tovisi həni hən tokəta. Ikel mai galit ke, “Eriŋ nəbal len namətagw ale nokəkəs kuvi, ale nokəta.” ¹⁶ NaFarisi galevis luke, “Ategaii, aYesu, sagəm len aGot husur eum len nəSappat.” Be galevis am luke, “Bevi nəvanuan nəsaan, igol namerikel galenan mabe?” Na-sor-ħalħal-an enan len nətarhət gəlaru, igol galit lukad napəpəhwan. ¹⁷ Imagenan, tətəs am lous aten tovi metbesw a mō ke, “Ategaii togol namətañ tokəta, gusor husur mab həni?” Aulum̄an enan isor var galit ke, “Ahai kelkel ur sua bolai.”

¹⁸ NabiltiJu gail ləsadəlomi ke tovi metbesw a mō, ŋa lokis atəman mai anan gəmai. ¹⁹ Ale lous gəlaru ke, “Ategai evi anatuməru a? Evi metbesw nəboŋ mərtopasi a? Bimai enan, ekəta mabe gagai?” ²⁰ Atəman mai anan arusor var galit ke, “Namroləboi ategai, anatuməmər bogai, ale nəboŋ namrtopasi evi metbesw. ²¹ Namrsaləboi nəsa tovisi həni tokəta gagai, namrsaləboi ase tosəŋav hən namətan. Be etibau tia, savi tətai am, eləboi ħisor husur gai gabag, məteusi həni bai.” ²² Arokəmaienan husur aromətahw len nabiltiJu gail husur galit ludam̄ mai galit gabag ke, avan ideh tokel uri ke aYesu tovi aKristo, aGot totabtabuh lan, dereh lehut avan enan dan naim nəbonħonan salito. ²³ Husur enan aruke, “Etibau tia, məteus gai.”

²⁴ Imai enan, lokis vəha-ru hən atenan tovi metbesw a mō. Ale lukel maii ke, “Len nahəsən aGot, namtukele hən gaiug, gikel nakitinan! Husur namtoləboii ke aYesu evi nəvanuan nəsaan.” ²⁵ Isor var galit ke, “Bevi nəvanuan nəsaan, ginau nəsaləboii. Noləboi natesua ŋai. A mō namətagw iḃesw, be gagai nokəta.” ²⁶ Ŋa lousi ke, “Igol nəsa hən gaiug? Igol namətañ arosəŋav mabe?” ²⁷ Isor var galit ke, “Nukel mai gamit tia be mətsəsələŋ. Mətuke nikel tətəs hən mab həni am? Gamit am mətoləŋon ke mətevi ahai susur san gail m̄au a?” ²⁸ Beti losəvar buni ale luke, “Evi gaiug gotovi ahai susur sitenan, be ginamito, namtovi ahai susur siMoses gail. ²⁹ Namtoləboii ke aGot isor mai aMoses, be atenan, aYesu, namtsaləboi naut togəm lan.” ³⁰ Ris aulum̄an enan tosor var galito, ike “Mətsaləboi naut togəm lan, be esəŋav hən namətagw. Mətumabe? Nosəhoḃut len gamito! ³¹ Datoləboii ke aGot sasəsələŋ hən nəvanuan nəsaan gail, be esəsələŋ hən alat lotolotu van həni, alat lotogol nəsa toləŋoni. ³² Sutuai tia van vəbar daməŋai, avan ideh sasəŋav hən namətan nəvanuan ideh tovi metbesw len nəpasian san. ³³ Atenan asike ħegəm len aGot, mətunau ke eləboi ħigol natideh a? Ao, edədasi.” ³⁴ Lusor vari, luke, “Nəboŋ lotopas gaiug, gopul hən nəsaan tia, gaiug ase hən gəbēḃusan ginamito?” Ale lubar həni dan naim nəbonħonan, lukai həni.

Namətan nəlon iḃesw

³⁵ Nəboŋ aYesu tosəsələŋ hən lotobar həni vivile, isaḃ aulum̄an enan, ale eusi ke, “Goriŋ nəloñ len aNatun Nəvanuan m̄au a?” ³⁶ Aulum̄an isor vari, ike, “Nasuḃ, ase ganən hən nəberin̄ nəlogw lan?” ³⁷ AYesu ikel maii ke, “Gorisi tia. Atenan bogai tosor mai gaiug gagai, ganən.” ³⁸ Ŋa ike, “Norin̄ nəlogw len gaiug, Nasuḃ,” ale ilotu həni. ³⁹ Beti aYesu ike, “Nogəm len navile a pan mōs napəpəhwan hən navoian dan nəsaan, hən ametbesw gail ləbikad nakətaan, ale hən alat lotokəta, ləbėgəm vi metbesw len nəlolito.”

⁴⁰ NaFarisi galevis lototah maii losəsəlonj hən tokəmaienan, ale lousi ke, “Gokəmabe? Guke ginamit am namtovi metbesw a?” ⁴¹ AYesu ikel mai galit ke, “Məttavi metbesw gail, asike məttanor hən nəpanismen sil nəsaan samito, be husur mətukele ke mətokəta, mətunor hən nəpanismen sil nəsaan samit sal.”

10

AYesu evi nəvanuan tovoi tokətkəta təban nasipsip

¹ AYesu isor am, ike, “Kitin, nokitin mai gamit ke, avan ideh sabis len nabopita, be topəlau səhor nəhol nasipsip, evi nəvanuan vənvnənah, evi nəvanuan toparparu vanuan mōs navənohian! ²⁻³ Be nəvanuan tokətkəta kəkol hən nabopita, esəjav hən nabopita mōs nəvanuan tokətkəta təban nasipsip hən bəbis lan. Nasipsip gail losəsəlonj ləboi nadolon atenan tokətkəta təban galito. Ale ekis nasipsip san səbon, ekis nahəsəlit vīsusua ale esəhar galit vivile. ⁴ Nəboj tosəhar galit pisi vivile tononj, iyar a mō ale nasipsip gail lohusuri bathut losəsəlonj ləboi nadolon. ⁵ Asike lohusur avan ideh tile, be dereh ligam dani, husur ləsəsəlonj ləboi nadolon atenan.” ⁶ AYesu ikel nasoruan kəta enan be nəvanuan gail ləsaləboi nəsa tokel mai galito.

⁷ Imaienan aYesu ikel tətəs həni mai galit ke, “Kitin nokitin mai gamit ke, ginau novi bopita, hən nasipsip ləbiyar tur lan. ⁸ Alat lotogəm a mō len ginau lovi vanuan vənvnənah, lovi vanuan lotoparparu vanuan mōs navənohian; be nasipsip ləsəsəlonj hən galito. ⁹ Ginau novi bopita. Avan ideh bəbis tur len ginau, dereh tikad nə-lav-kuvi-an dan nəsaan san. Len ginau dereh tegəmai, tivan, tisaḅ nəhanian tovoi marireu. ¹⁰ Nəvanuan vənvnənah egəm ηai hən bəvənah, ḅigol nasipsip ləbimat, sah pəpas gail. Ginau nogəm hən nasipsip sagw ləbikad nəmauran vi sutuai, nogəm hən ləbepul səsəhov həni.

¹¹ “Ginau səbōgw novi nəvanuan nasipsip tovoi. Nəvanuan nasipsip tovoi eutaut hən bimat mōs nasipsip gail. ¹² Nəvanuan nauman tokətkəta təban nasipsip mōs naḅurḅuran, savi nəvanuan nasipsip tovi amahean nasipsip gail. Imaienan, nəboj toris nalipah katkat togəmai, eriη nasipsip, igam dan galito.* Beti nalipah katkat ikat gat nasipsip sua, ale navəshəsipsip lugam pəpehw. ¹³ Nəvanuan nauman igam dan nasipsip gail husur eum mōs naḅurḅuran ηai, savəhvəh nasipsip, len gai ləsavi natideh.

¹⁴⁻¹⁵ “Ginau səbōgw novi vanuan nasipsip tovoi. Sumian notoləboi aTəmagw mai aTata toləboi ginau, noləboi nasipsip sagw gail, ale galito loləboi ginau.* Ale noutaut hən nəbimat mōs galito. ¹⁶ Ginau nukad nasipsip galevis tile ləsavi len navəshəsipsip egai. Nimassəhar galito hən ləbēvi lan navəshəsipsip sagw. Ale galit am dereh lesəsəlonj səhot nadologw, ale libon hən ləbēgəm vi vəshəsipsip bəsua ηai tokad nəvanuan nasipsip tosua.

¹⁷ “ATata eləmas bun ginau husur notoutaat hən nəbimat, hən nəbikad təlmam hən nəmauran sagw. ¹⁸ Səkad avan ideh toləboi ḅilav kuv nəmauran sagw dan ginau, be ginau səbōgw noviol həni husur naləḅonian sagw ηai. Ginau nukad nədaḅan hən na-il-a-mō-an. Ipat len navəlagw hən nəbēviol hən nəmauran sagw, ipat len navəlagw hən nəḅilav təlmam həni. Natenan evi nəsa aTəmagw tokel buni hən nəḅigole.”

¹⁹ Nəboj tokəmaienan tononj, ikad naḅəpehwan tətəs am len naJu gail husur nasoruan san. ²⁰ Isoḅur len galito luke, “Gai ikad natəmat sua, evinvinu, imab mətəsəlonj həni?” ²¹ Galevis am luke, “Avan ideh tokad natəmat saləboi ḅisor maienan. Natəmat saləboi bəsəjav hən namətan ametbesw. Edədasi!”

AYesu len Nəhanan hən Na-səjav-həni-an

* **10:12:** Len nasoruan ta Kris ike wolf. Nawolf ehum nabiltipah katkat towael. 10.22

* **10:14-15:** Mat 11.27; Luk

²² Len nābilitivile Jerusalem, lukad Nəhanan hən Na-səḡav-həni-an len nahəbati naut susus.† ²³ Ale aYesu itoh len naholəvat todar vis naim siGot, iyar husur navərada siSolomon ei. ²⁴ NābilitiJu gail ludar visi, lousi ke, “Gugol namtodədarḡābu maiegai vir ḡais? Gəḡevi aKristo, aGot totabtabuh lan, gikel koti mai ginamito.” ²⁵ AYesu isor var galit ke, “Nukel mai gamito tia wake mətəsədəlom ginau. Nəsa notogole len nahəsan aTəmagw, natgalenan lukel kot ginau. ²⁶ Be mətəsədəlom gail am, husur mətəsavi ideh len nasipsip sagw. ²⁷ Nasipsip sagw gail losəsəlōḡ səhot nadologw, ginau noləboi galito ale lohusur ginau. ²⁸ Noviol hən nəmauran vi sutuai mai galito ale asike lumasig boḡ ideh. Avan ideh asike eliv kuv galit dan navəlagw. ²⁹ ATəmagw toviol hən alaten mai ginau, aTəmagw egai iyalyal səhor natit ḡisi, ale avan ideh asike eliv kuv galito dan navəlan. ³⁰ Ale ginau mai aTata namrosua ḡai.”

³¹ NābilitiJu gail lotətariv vat tətəs hən ləḡetubuni. ³² AYesu ikel mai galit ke, “Len nəhomito nugol natit isoḡur tovoi lotogəm len aTata. Len natgalen notogole, mətuke mətetuḡ ginau sil ta be?” ³³ NaJu gail lusor vari ke, “Asike namtotuḡ gaiug sil natideh tovoi gotogole, be sil gotosor mədəs nahəsan aGot. Husur gaiug gotovi vanuan ḡai, gugolgol gaiug ke gotovi Got.”*

³⁴ AYesu isor var galit ke, “Len natosian hən nalo samito, aGot isor. Ike, ‘Nukele ke mətovi “got” gail.’‡ ³⁵ Gamit mətələboii ke natosian siGot edədas ḡeḡuer boḡ ideh. Mətələboii ke aGot tokis nəvanuan galenan, napisulan san togəm hən galito, ‘got gail.’ ³⁶ Ginau, aTata itabtabuh len ginau ale esəvat ginau vi lan navile a pan. Imaienan, nəboḡ notoke, ‘Novi aNatun aGot,’ imabe məttoke notosor mədəs nahəsan aGot? ³⁷ Asike nəḡigol nəsa aTata togole, samtedəlom nəsa notokele. ³⁸ Wake nəḡigol nəsa togole, naut kəmas mətəsədəlom nəsa notokele, mitikad nadəlomian len nəsa notogole hən mətḡələboi səhoti, hən mətḡələboi tabtab həni ke, aTata itoh tin len ginau ale ginau nutoh tin len aTata.”

³⁹ Husur tokəmaienan, alat lotosəsəlōḡ həni ludas ḡisal hən ləḡitah gati, be ivan dan galito.

⁴⁰ Nəboḡ tovan, ilōḡ tukot len Nawisel Jortan van hən naut aJon tobapbaptais lan a mō tia, ale itoh ei.* ⁴¹ Beti nəvanuan isoḡur logəm həni, luke, “AJon sagol namerikel ideh, be nəboḡ tosor husur ategai, natit ḡisi tokele ekitin.” ⁴² Ale tarhəwisel Jortan ei, isoḡur lorinḡ nəlolit len aYesu.

11

Nəmatan siLasarus

¹ Ikad atesua toməsah, nahəsan a Lasarus. Itoh a Petani mai aḡavinen gəlaru, aMeri mai aMarta.* ² (Evi aMeri enan boh toḡir naoil pəhas len Nasuḡ, len narien gəlaru, ale togargari hən navurun.)* Anḡinen aMeri, aLasarus, eməsah. ³ Na napəḡaḡut eru enan aropisul van hən aYesu ke, “Nasuḡ, ategai gotoləmas buni, eməsah.”

⁴ Nəboḡ aYesu tosəsəlōḡ hən napisulan enan ike, “Naməsahan enan savi hən nəmatan, ao evi mōs nəvanuan gail ləḡisal suh nəyalyalan siGot, hən ke aNatun aGot ḡikad nə-sal-suhi-an lan.” ⁵ Naut kəmas aYesu toləmas bun aMarta, aMeri mai aLasarus, ⁶ nəboḡ tosəsəlōḡ hən na-kel-uri-an enan, itoh len naut totohtoh lan hən nəmariboḡ eru am. ⁷ Beti husur nəboḡ toru enan, ikel mai ahai susur san gail ke, “Datevi Jutea tətəs.” ⁸ Ahai susur gail

† 10:22: Nəhanan hən Na-səḡav-həni-an evi nəhanan seJu gail hən na-səḡav-həni-an hən naim siGot ta sutuai len nasihau 164 B.C. Lunau təlmam hən nəboḡ naJu gail lotokad tətəs hən naim siGot dan navəlan alat ləsavi Ju. Len nəboḡ enan len natutumavan gail lugol naim siGot iveveu tətəs am. * 10:33: Lev 24.16 ‡ 10:34: Len Psa 82.6, aGot ekis alat lotoil a mō hən nəvanuan san gail hən got gail. Ekəmaienan husur ilekis hən galito hən ləḡeil gel gai len nəhon nəvanuan gail, ale hən ləḡənənoḡ hən nəvanuan san gail mai nalo san. * 10:40: Jon 1.28 * 11:1: Luk 10.38-39 * 11:2: Jon 12.3

lusor vari ke, “Hai þusan, naJu gail lumadhadas þisal hæn læbetubun gaiug, be golænon gæbetælmam tætas am a?”

⁹ AYesu isor var galit ke, “Akis ikad nêhaua tovi 12 len nalennøyal. Avan ideh toyaryar len nalennøyal sapes hæbetw, husur ekæta len namïal hæn navile eg a pan. ¹⁰ Avan ideh biyaryar len mariug, dereh types hæbetw husur sækad namïal lan.”

¹¹ Beti ikel mai galit ke, “Abubur sidato, aLasarus, ipatmari; be nia vønoni.” ¹² Imaienan, ahai susur gail lukel mai ke, “Nasub, gai þipatmari len namøshahan, dereh timaur dani.” ¹³ Lunau ke aYesu tosor ñai husur næpatmari, ris aYesu tosor husur næmatan siLasarus. ¹⁴ Imaienan beti, aYesu ikel þarþar hæni mai galit ke, “ALasarus imat tia! ¹⁵ Ña nunau gamito, ale nukemkem ke næsatoh ei, husur len natenan dereh mitikad nadælomian am len ginau. Ale datia ris aten beti.”

¹⁶ Imagenan, aTomas, namilen ke aMælav, ikel mai ahai susur galenan ke, “Gidato datitah mai aYesu, læbetubuni, letubun gidat maii.”

AYesu isor vâhvh aMarta mai aMeri

¹⁷ Næboñ aYesu togæm pæpadañ hæn naut a Petani, lukel maii ke aLasarus topat ei len naþurhes hæn næmariboñ tovat tia. ¹⁸ (Ale navile a Petani ipat dan naut a Jerusalem len nakilomita totor ñai,* ¹⁹ ña naJu tosoþur logæm hæn aMarta mai aMeri hæn læbigol nælolar bæleñon þivoi am husur næmatan semïnelaru.)

²⁰ Beti næboñ aMarta tosæsæloñ hæni ke aYesu togæm pæpadañ, evivile hæn þerisi, be aMeri salæboii, ebætah lohoim. ²¹ Ña aMarta ikel mai aYesu ke, “Nasub, gætatoh geg tia, amïnegw asike tæmat. ²² Be naut kæmas, nolæboii ke aGot dereh teviol hæn natideh gæbeusi hæni mai gaiug.” ²³ AYesu ikel maii ke, “Amïnemï dereh tile mæhat tætas.” ²⁴ AMarta isor vari ke, “Nolæboii ke dereh tile mæhat len na-le-mæhat-an len Næboñ Namækot hæn navile a pan.” ²⁵ AYesu ikel maii ke, “Ginau novi na-le-mæhat-an dan næmatan mai novi næmauran. Ginau nugol nævanuan lule mæhat dan næmatan, ginou noviol hæn næmauran mai galito. Avan ideh toriñ nælon len ginou, dereh timaur, naut kæmas þimat. ²⁶ Ale avan ideh totoh tin len ginou, toriñ nælon len ginou, asike, asike imat vi sutuai. Godælo mi a?” ²⁷ Isor vari ke, “Evoi Nasub, nodælo mi ke gotovi aKristo, aNatun aGot, gai tokel gati ke tegæm vi lan navile a pan.”

²⁸ Næboñ tokæmaienan tonon aMarta eriñi, etælmam vahim. Ekis kuv aMeri, aþan, isor sæbon maii ike, “AHai þusan egæmai, eus gaiug.” ²⁹ Næboñ aMeri tosæsæloñ hæn natenan, vøha-sua ñai ivan hæni. ³⁰ AYesu sæbar navile a Petani sal, be itoh len naut tobubur mai aMarta lan. ³¹ Alat a Jerusalem lototoh mai aMeri lohoim hæn læbigol nælon bæleñon þivoi am, loris tole mæhat, tovan tutut. Lunau ke tovi lan naþurhes siLasarus hæn þitañ ei, ale lohusuri.

³² Næboñ aMeri togæm ris aYesu, iteh bathurien, ikel maii ke, “Nasub, gætatoh gegai, amïnegw asike tæmat.”

³³ Næboñ aYesu toris aMeri totañ, eris naJu gail lototañ maii, ale nælon ipaþpañ, nælon isa habat. ³⁴ Eus galit ke, “Mætoriñi a be?” Lusor vari ke, “Nasub, gæm risi.” ³⁵ Namætarur siYesu isel. ³⁶ Beti naJu lotoil pæpadañ luke, “Mæteris! Gai elømas bun aLasarus vøsa.” ³⁷ Be galit galevis luke, “Ategai igol ametþesw tomaur. Imab satøgau gat aLasarus dan næmatan?”

AYesu igol aLasarus ile mæhat dan næmatan

³⁸ Næboñ aYesu tobar naþurhes, nælon isa habat tætas am. Naþurhes enan evi naþurhuvat sua tokad naþiltivat lotokækol gole hæni. ³⁹ AYesu ikel mai galit ke, “Rusan nævat vi tarhøte.” AMarta, aþavinen aten tomat, ikel maii ke, “Nasub, gai iþo tia.

* **11:18:** Len nasoruan ta Kris sakel nakilomita totor, be ike næstatia tovi 15.

Daməŋai, nəmariboŋ han ivat.” ⁴⁰ AYesu isor vari ke, “Nukel mai gaiug tia ke, gəberin nəloŋ len ginou, dereh geris nəyalyalan siGot.”

⁴¹ Imaienan lorusan nəvat vi tarhəte. Beti aYesu ekəta vi məhat, ike, “Tata, sipa hən gotosəsəloŋ hən ginou. ⁴² Noləboii ke gotosəsəloŋ hən ginou akis, be nokəmaienan mōs alategai lotoil pəpadaŋ, hən ləbedəlomi ke gotosəvat ginou.”

⁴³ Beti aYesu ikai habat ke, “Lasarus, gevivile!” ⁴⁴ Ale gai tomat evivile. Nəkaliko ibanjis narien mai navəlan sal, nəkaliko tile ibanjis nəhon. AYesu ikel mai galit ke, “Sah ruḅati hən bivan!”

*Naju gail lusor utaut hən ləbigol aYesu bimat
(Mat 26.1-5; Mak 14.1-2; Luk 22.1-2)*

⁴⁵ Len alat lototah mai aMeri, isoḅur loriŋ nəlolit len aYesu husur loris nəsa togole. ⁴⁶ Be galevis luvan hən naFarisi gail, lukel ur nəsa aYesu togole. ⁴⁷ Beti abiltihai tutumav gail mai naFarisi gail lokis nəbonḅonan hən nəSanhitrin. † Lousus galit gabag ke, “Datigol nəsa? Ategai boh igol namerikel tosəḅur. ⁴⁸ Datḅidam̄ hən ḅigol tomagenan van, nəvanuan p̄isi dereh leriŋ nəlolit lan, lehusuri hum akiŋ. Beti nasoltia ta Rom dereh legəm mədas naut sidato mai lav nəvanuan gail dan gidato.” ‡

⁴⁹ Beti galit sua, aKaiafas, tovi biltihai tutumav len nasihau enan, ike, “Gamit mətsaləboi natideh! ⁵⁰ Mətsənau səhoti ke, ivoi am hən gidat p̄isi ke, naulum̄an sua bimat mōs nəvanuan gail, səhor alat a Rom ləḅemədas gidat p̄isi dattovi Ju hən datḅimasig.”

⁵¹ (Nəboŋ aKaiafas tokəmaiean, sakel səḅon həni, be aGot eriŋ nənauan sua len nənauan siKaiafas. Ale len namilen hum abiltihai tutumav, epəhav utaut həni ke, aYesu dereh timat mōs alat lotovi Ju. ⁵² Be savi mōs naju gail ŋai, timat mōs aGot ḅepisan ḅonḅon hən anatun gail p̄isi lotogam pəpəhw, siriv len naut gail len navile a pan.) ⁵³ Imagenan, len nəboŋ enan van, lusor utaut hən ləbigol aYesu bimat. ⁵⁴ Husur enan, aYesu səyaryar am len nəhon alat a Jerusalem, be eriŋ naut enan, evi lan navile a Efraim topat pəpadaŋ hən naut masmas toḅəḅesw, beti itoh ei mai ahai susur san gail.

⁵⁵ Nəboŋ nəPasova seJu gail togəm pəpadaŋ, nəvanuan isoḅur len naut p̄isi lotosuh dar vis naut a Jerusalem, lovi məhat vi Jerusalem vagol səḅolit hən galito liveveu hum nalo tokele, utaut vir nəhanan enan. ⁵⁶ Lokətkəta doŋ aYesu. Ale nəboŋ lotoil len naut todar vis naim siGot lousus galit gabag ke, “Gunau ke nəsa? Tegəm hən nəPasova o teḅuer?”

⁵⁷ Len nəboŋ enan, abiltihai tutumav gail mai naFarisi gail lukele həni ke avan ideh ḅeləboi naut aYesu totoh lan, timaskel vəhoti hən ləḅitah gati.

12

*AMeri evəhas aYesu
(Mat 26.6-13; Mak 14.3-9)*

¹ Len nəmariboŋ toməlevtes səḅar nəPasova sal, aYesu ibar naut a Petani. Evi naut siLasarus, aten aYesu togol tole məhat dan nəmatan. ² Loutaut hən nəbiltihanian mōsi. ALasarus mai galevis am lutah maii len natev, ale aMarta ipat nəhanian mai galito. ³ Beti aMeri ilav nahudhulita hən nəhai pəhas naoil, nəvat han totibau.* Evəhas narien aYesu həni ale igar kuvi dan narien gəlaru hən navurun. Ale naim epul hən nəḅon naoil enan tosusau. ⁴ Ikad ahai susur san sua, nahəsan aJutas Iskariot, ḅeriŋ aYesu len navəlan aenemi san gail. AJutas ike, ⁵ “Nəvat hən nəhai pəhas egai etibau hun naḅurḅuran hən nasihau tosua! Imabe datsaḅur həni, lav nəvat han mai naməsal gail?” ⁶ Ekəmaienan, be

† **11:47:** NəSanhitrin evi nəkaunsel seJu gail lotobətah hən nakotan. ‡ **11:48:** Len naut egai, nəvanuan namitisau lunau namilen ke, alat a Rom dereh ligol naim siGot timasirsir mai lemədas naju gail p̄isi. Ale dereh lilav kuv nədaŋan hən na-il-a-mō-an dan abiltihai tutumav gail mai nəSanhitrin. * **12:3:** Luk 7.37-38. Nasuruan ta Kris ike naməlasan han ibar 325 gram.

sənanu naməsal gail, husur evi vanuan vənvanah. Gai ekətkəta təban nabokis nəvat salito, be ilavlav kuvi mōs gai gabag. ⁷AYesu isor vari ke, “Sagemədasi! Alitegai etəgau gat nəhai pəhas egai vir nəbōŋ ləbitavun ginau. ⁸Akis naməsal gail lutohtoh mai gamito, be ginau, asike nutoh mai gamit ebəlav.”*

⁹ Nəbōŋ naJu gail lotosəsəlon həni ke aYesu totoh a Petani, nabiltiŋvoh logəm hən ləberisi, be savi aYesu ŋai, luke leris aLasarus am, atenan aYesu togol tole məhat dan nəmatan. ¹⁰Imaienan, abiltihai tutumav gail lusor utaut hən ləbigol aLasarus am bimat, ¹¹husur nəvanuan isoḅur lugam dan abiltihai tutumav gail hən ləberin nəlolit len aYesu sil nəsa tovisi hən aLasarus.

AYesu evi lan naut a Jerusalem hum nakin

(Mat 21.1-11; Mak 11.1-11; Luk 19.28-40)

¹² Pelan han na-kel-uri-an ibar naut a Jerusalem ke aYesu satogəmgəmai. Nəbōŋ nabiltiŋvoh lotogəm hən Nəhanan nəPasova lotosəsəlon hən na-kel-uri-an enan, ¹³lutariv nəpashət nadet, † luvan hən ləḅebubur maii. Lukai habat ke, “Hosanna! Datisal suh aGot!

Got tigol na-voi-buni-an van hən gai togəm len nahəsan Nasuḅ aGot.

Got tigol na-voi-buni-an van hən nakin naut a Israel.”*

¹⁴Nəbōŋ aYesu tosaḅ natuhtonki, ebətah lan hum natosian siGot tokele ke,

¹⁵“Nəvanuan naut a Israel gail, samtemətahw!

Məteris! Nakin samit satogəmai!

Ebətah len natuhtonki!” †

¹⁶ (Len nəbōŋ enan ahai susur san gail ləsaləboi natgalen len natosian siGot. Be nəbōŋ aYesu tovi məhat vi lan namənas san, lunau təlmam hən nəsa tovisi, ale lunau səhoti ke tovi nəsarpoan hən nəsa ahai kelkel ur sua totos gati.)

¹⁷⁻¹⁸ Nəvanuan galenan loluḅluḅoh husur galit galevis lutoh mai aYesu nəbōŋ tokis aLasarus dan naburhes hən bimaaur dan nəmatan. Ale galito, lukel ur nəsa lotorisi mai alat ləsarisi. Imaienan, isoḅur lovivile hən ləḅebubur mai aYesu, bathut losəsəlon husur namerikel enan todaŋ gai togole. ¹⁹Imagenan, naFarisi gail lusor təvah mai galit gabag ke, “Datsəkad naḅisal ideh am. Məteris atenan, gai esəhor gidat tia, navile a pan ḅisi lohusuri.”

AuleKris galevis ludon aYesu

²⁰ Len alat lotovi Jerusalem hən ləḅilotu len Nəhanan nəPasova, ikad auleKris galevis lotogəmai. ²¹Luvan hən aFilip ta Petsaita a Kalili, lousi ke, “Nasuḅ, namtuke namteris aYesu bai.” ²²AFilip ikel mai aAdru, ale aruvan vakel mai aYesu. ²³Beti aYesu isor var gəlaru, ike, “Namityal hən aGot ḅevəhot nəyalyalan siNatun Nəvanuan egəm tia. ²⁴Kitin, nokitin mai gamit ke, asike namisurhuwit bitech hən bimat len tan, ipat səḅon maien ŋai. Wake bitech hən bimat len tan māu, dereh titov vi məhat, tiḅan masuḅ. § ²⁵Alat lotoləmas bun nəmauran salito len navile eg a pan, dereh limasig vi sutuai. Avil alat lotoləmas bun ginau səhor habat hən nəmauran salito len navile eg a pan, dereh likad nəmauran vi sutuai.* ²⁶Avan ideh biche ḅevi tarhət sagw hum nəvanuan na-vi-tarhəte-an, timashusur

* **12:8:** Deu 15.11 † **12:13:** Nadet ehum namətu, ebəlav, ikad nəpashəte mai ikad naḅite lotohanhani. Len naut a Israel lobilbil həni hən ləḅəḅusani ke lotoḅal səhor aenemi salit gail len nəḅalan. Len naut egai hum ma lotoḅilbil həni husur lunau ke aYesu togəm hum nakin hən ḅegəgel hən alat a Rom lotoil a nŋo len naut a Jutea. * **12:13:** Psa 118.25-26 † **12:15:** Zec 9.9. Nəbōŋ toke natuhtonki namilen ke anatun natoŋki totibau be avan ideh səsah lan sal.

§ **12:24:** Len naut egai aYesu ike saləboi ḅevi tarhət silat a Kris van vəbar tomat hum namisurhuwit. Be a tahw len nəmatan san dereh tile məhat hum nawit totov vi məhat. Nəbōŋ tole məhat eləboi ḅevi tarhət sinəvanuan ḅisi len navile a pan, ale hum nawit dereh tikad naḅit tisəbur. * **12:25:** Mat 10.39, 16.25; Mak 8.35; Luk 9.24, 17.33

ginau, husur nəvanuan na-vi-tarhəte-an sagw timastoh mai ginau. Ale avan ideh bevi tarhət sagw, aTata dereh teputsani, tisal suhi.

AYesu isor husur nəmatan san

²⁷ “Gagai nəlogw etuhathuh masuŵ. Nekəmabe beti? Dereh nike, “Tata gilav kuv ginau dan namityal egai, saneləŋon tisa vəsa’? Ao asike nokəmaienan husur nogəm m̄osi. Nogəmai hən nəbeləŋon b̄isa vəsa! ²⁸ Tata gigol nahəsam̄ tiyalyal!”

Beti nadoldol egəm len nəmav, ike, “Nugol iyalyal tia, ale dereh nigol tiyalyal tətəs am.”

²⁹ Nəboŋ naluŵoh lotosəsəloŋ həni, galevis luke nabiliurur tokurut, galevis am luke aŋel tosor maii.

³⁰ Beti aYesu ike, “Nadoldol enan isor m̄os gamito, sasor m̄os ginau. ³¹ Gagai evi namityal hən aGot b̄epəpəhun navoian dan nəsaan len navile a pan. Gagai evi namityal hən aGot b̄ehut atenan toil a m̄o len navile eg a pan, tovi təmat. ³² Ale ginau, nəboŋ mət̄bipat ginau vi məhat dan nətan, dereh neliv nəvanuan p̄isi gəm hən ginau.”* ³³ (Ekəmaienan hən b̄igol naŵide hən nəmatan san b̄imasil ke dereh timat len nəhai balbal.) ³⁴ Naluŵoh lous aYesu ke, “Imabe gotoke aNatun Nəvanuan dereh timat magenan? Namtunau ke natosian siGot toke aKristo, aGot totabtabuh lan dereh titoh vi sutuai. Imagenan, aNatun Nəvanuan egai gotosor husuri, ase ganan?”*

³⁵ AYesu isor var galit ke, “Nam̄ial dereh tēm̄ial len gamito tebəlav kəkereh am. Nəboŋ nam̄ial b̄em̄ial sal, mitiyar lan hən asike nəmargobut b̄ikabut gol gamito. Mət̄biyar len nəmargobut, asike mət̄oləboi naut mət̄bevi lan. ³⁶ Nəboŋ mət̄tokad nam̄ial sal, mət̄erij nəlomit lan, hən mət̄b̄egəm vi anatun nam̄ial.”

Nadəlomian ebuer len nəvanuan gail

Nəboŋ aYesu tokəmaienan tonon, evi tut, esusuan gai dan galito. ³⁷ Naut kəmas togol namerikel tosoḅur len nəhon nəvanuan gail, ləsariŋ nəlolit lan. ³⁸ Imaienan, nasoruan sihai kelkel ur aIsaiah isarpoh toke,

“Nasuḅ aGot, ase edəlom na-kel-uri-an sinamito?

Nədaŋan sam̄, gaiug goŵusani van hən ase hən b̄eris ləboii?”*

³⁹ Husur natenan ləsaləboi ləb̄ikad nadəlomian sum̄an nəsa aGot tokele len nabuŋon aIsaiah totes tətəs həni ke,

⁴⁰ “Nugol namətalit iḅesw

nugol nəkadulit iŵonŵon,

imagenan, namətalit lodədas ləb̄ekəta ləboi nəsa notogole

nəlolit lodədas ləb̄eləboi səhot nəsa notokele

ale lodədas ləb̄ipair van hən ginau

hən nəb̄igol ləb̄imaur.”**

⁴¹ Isaiah ekəmaienan husur toris nəyalyalan seKristo a m̄o tia, ale isor husuri.

⁴²⁻⁴³ Avil len alat lotoil a m̄o, isoḅur lorij nəlolit len aYesu. Be husur lotoləmas nəsal-suhi-an sinəvanuan gail səhor nəsal-suhi-an siGot, ləsakel uri ke lotokad nadəlomian lan bathut lomətahw ke naFarisi gail ləb̄ikai tas galito hən asike ləb̄ilotu len naim naḅonḅonan salito.

Nasoran məkot siYesu len nəhon naluŵoh

⁴⁴ Beti aYesu ikai habat van hən naluŵoh ke, “Avan ideh b̄erij nəlon len ginau, gai erij nəlon kitin len aGot tosevat ginau gəmai. ⁴⁵ Ale avan ideh tokəta ris ginau, ekəta ris atenan tosevat ginau. ⁴⁶ Nogəm len navile a pan sum̄an nam̄ial hən ke avan ideh b̄erij

* **12:32:** Jon 3.14, 6.44, 8.28 * **12:34:** Psa 110.4; Isa 9.7; Dan 7.14 * **12:38:** Isa 53.1 ** **12:40:** Isa 6.9-10. AGot eləŋon ke nəvanuan gail p̄isi lerij nəlolit len aYesu, ipat len galit hən ləb̄ilekis hən naḅisal enan. Be asike ləb̄ilekis həni, aGot igol nəlolit sasəŋav, lodədas ləb̄eləboi səhot natideh togole o tokele. Evi nəpanismen aGot torij len galito husur lomətahun ləberij nəlolit len aYesu.

nəlon len ginau asike itoh len nəmargobut am. ⁴⁷ Avān ideh bēsəsəloŋ hən nasoruan sagw be sagol husuri, ginau nəsəsəb səhoti ke timaspanis, husur nəsagəm hən nəbisəb səhoti ke navile a pan timaspanis, ao, nogəm hən nəbilav kuv navile a pan dan nəpanismen sil nəsaan salito. ⁴⁸ Avān ideh topair dan ginau mai nasoruan sagw, len Nəboŋ Naməkot hən navile a pan, len nəhon aGot nasoruan sagw dereh tisəb səhoti ke avān enan timaspanis. ⁴⁹ Bathut ginau nəsasor len nədaŋan hən na-il-a-ŋo-an sagw. Avil nusor sitenan tosəvat ginau, aTata. Gai ikele hən ginau hən nəsa nəbimaskele nəboŋ nəbisor. ⁵⁰ Ale noləboii ke nəsa aTata tokel buni, evi nəkadun nəmauran vi sutuai; imaienan, nukel nəsa aTata tokel mai ginau hən nəbikele.”

13

Ahai susur gail, aYesu ekəkas narielito

¹ NəPasova tipat pelan, ale aYesu eləboii ke namityal togəm hən bəriŋ navile a pan, hən bivan hən aTata. Eləmas bun alat lotohusuri len navile a pan, ale gagai evusan p̄arp̄ar hən na-ləmas-buni-an san kavkav təban galito.

² Nəboŋ lotohanhan ut mədau, natəmat esəhar aJutas anatun aSimon Iskariot tia, hən aJutas bəriŋ aYesu len navəlan aenemi san gail. ³ AYesu eləboii ke aTata toriŋ natit p̄isi len navəlan, ale eləboii am ke togəm len aGot, mai dereh tetəlmam van həni. ⁴ Na ile məhat dan nəhanan, ikol nahurabat san dani, ale ilav nətaol, epitavisi. ⁵ Beti eβir nəwai len nabesin, etubət kəkas narien ahai susur gail, ale igar gail hən nətaol topitavisi. ⁶ Nəboŋ tobar aSimon Pita, aPita ike, “Nasub, gekəkas nariəgw a? Imabe?” ⁷ AYesu isor vari ke, “Gagai gəsələboi səhot nəsa notogole, be boŋ ideh dereh geləboii.” ⁸ APita ikel maii ke, “Asike gokəkas nariəgw boŋ ideh.” AYesu isor vari ke, “Asike nəbəkəkas nariem, darepəpəhw. Gəsavi ahai susur sagw am.” ⁹ ASimon Pita isor təvah ke, “Bimaienan, Nasub, sagekəkas nariəgw ŋai be gekəkas navəlagw mai nəkadugw am.” ¹⁰ AYesu ikel maii ke, “Avān tolilos tia iveveu, inor hən bəkəkas narien ŋai hən biveveu kavkav. Gamit mətuveveu, avil savi gamit p̄isi.” ¹¹ AYesu ekəmaienan husur eləboi ase bəriŋi len navəlan aenemi san gail. Husur enan ike, “Savi gamit p̄isi məttoveveu.”

¹² Nəboŋ tokəkas narielit tənəŋ, esun təlmam hən nahurabat san, ale ipat tarhəgarin tətəs. Ikel mai galit ke, “Mətələboi nəsa notomadhagole ŋos gamito? ¹³ Mətokis ginau hən ‘Hai p̄usan’ mai ‘Nasub’ ale inor hən mətəbigole husur ginau boh numaienan. ¹⁴ Imagenan, ginau notovi ahai p̄usan mai Nasub notoil a ŋo hən gamito, bathut notokəkas nariemito sumān naslev, gamit gabag mitimassumān naslev hən mətəbevi tarhət samito, kəkas nariemito. ¹⁵ Ginau novusan navide tonor hən mətəbigol tətəv həni. Natgalen notogole hən gamito, mitimasgol husuri. ¹⁶ Kitin nokitin mai gamit ke, naslev satibau səhor amasta san, mai ahai pispisul satibau səhor gai tosəvati.* ¹⁷ Mətələboi natgalen tia, ale mitigole! Mətəbigol natgalenan, aGot tivoi hən gamito.

¹⁸ “Nəsasor husur gamit p̄isi. Noləboi bun gamit v̄isusua notolekis hən gamito. Avil natosian siGot timassarpoh. Ike, ‘Nəvanuan namrtohan katəp̄ol hən nabəta, ipair dan ginau, evi enemi sagw.’* ¹⁹ Gagai nukel nategai mai gamit hən ke nəboŋ bēvisi, dereh mətedəlomi ke ginau bogai notovi ginau hum notokele tia.* ²⁰ Kitin notokitin mai gamit ke, avān ideh tohəhaʋur hən nəvanuan notosəvati, ehəhaʋur hən ginau, ale avān ideh tohəhaʋur hən ginau ehəhaʋur hən gai tosəvat ginau.”

AYesu ikel ur nəsa bēvisi həni balai (Mat 26.20-25; Mak 14.17-21; Luk 22.21-23)

* **13:16:** Hən naves 12-16, Luk 22.24-27. Namilen ke natideh aYesu tovi masta sidato tohəhaʋur hən bigole, gidat dattovi nəvanuan san gail, datimashəhaʋur hən datbigol tətəv həni. * **13:18:** Psa 41.9 * **13:19:** Jon 8.24

²¹ Nəboŋ aYesu tokəmaienan tonon, eləŋon isa vəsa həni, nəlon etuhatuh masuṽ ale isor təvah, ike, “Kitin, notokitin mai gamit ke gamit sua dereh teriŋ ginau len navəlan aenemi sagw gail.”

²² Ahai susur gail ləsənau ləboi ase tosor husuri, gol ke lobunbunus galit gabag ŋai. ²³ Galit sua, aYesu toləmas buni, ipat tarhəgarin təban aYesu. ²⁴ Imaienan, aSimon Pita enj it nəhon van hən aten topat təban aYesu hən bəus aYesu ke, tosor husur ase. ²⁵ Beti atenan esiŋasiŋ len nəmabun aYesu, eusi ke, “Nasuḅ, ase ganan?”

²⁶ AYesu isor vari ke, “Ateg boh nəbətutur hən natuhbəta len nasiloh hən nasuḅ hən nəbilavi maii, gai bogai.” Ale nəboŋ aYesu totutur hən nabəta, ilavi mai aJutas anatun aSimon Iskariot. ²⁷ Nəboŋ aJutas tolav natuhbəta enan tonon, vəha-sua ŋai aSetan eḅis lan. Imaienan aYesu ikel maii ke, “Saṽsaṽut hən gəḅigol nəsa gəḅigole.” ²⁸ Galit lotopat hən nətarhəgarilito təban natev ləsaləboi nəsa aYesu tosor maii aJutas mōsi. ²⁹ Bathut aJutas tokətkəta təban nəvat salito, galit galevis lunau ke aYesu tokel maii ke teṽur natit gail mōs nəPasova pelan o tilav natideh mai naməsal gail.† ³⁰ Ale nəboŋ aJutas tohan natuhbəta tonon, vəha-sua ŋai ivan. Evi nalenmariug.

Na-kel-buni-an veveu

³¹ Nəboŋ aJutas tovan, aYesu ike, “Gagai aNatun Nəvanuan etuḅat bis len nəyalalan san, ale dereh aGot tikad nəyalalan len nəsa bəvisi hən ginau, aNatun Nəvanuan. ³² AGot bīkad nəyalalan len aNatun Nəvanuan, dereh len gai gabag, aGot tilav nəyalalan mai aNatun Nəvanuan, ale tilav tutut həni maii. ³³ Anatugw gail, dereh nitoh kəkereh mai gamit sal a tahw hən nəḅivan. Beti, naut kəmas mətḅidoŋ ginau, be len naut nəḅevi lan, asike gogəmai, hum notokele tia mai alat lotoil a mō hən naJu gail.* ³⁴ Nuke nikel nakelean veveu todaŋ mai gamit ke: Məteləmləmas bun gamit gabag! Sumān ŋai notoləmas bun gamito, məteləmləmas bun gamit gabag. ³⁵ Mətḅeləmləmas bun gamit gabag, len naṽide tomaienən, nəvanuan pīsi dereh leləboi səhoti ke, mətṽovi ahai susur sagw gail.”

Na-kel-gati-an sePita

(Mat 26.31-35; Mak 14.27-31; Luk 22.31-34)

³⁶ ASimon Pita eusi ke, “Nasuḅ, gevi be?” Ale aYesu isor vari ke, “Naut nəḅevi lan, gaiug godədas gəḅehusur ginau vi lan. Be dereh gehusur ginau balai.” ³⁷ Beti aPita eusi ke, “Nasuḅ, husur nəsa nəsaləboi nəḅehusur gaiug gagai ŋai? Noutaut hən nəḅimat mōs gaiug.” ³⁸ AYesu isor vari ke, “Goutaut hən gəḅimat mōs ginau a? Ao! Kitin, nokitin mai gaiug, pelan dudulan dereh gikel vəha-tor həni ke gəsaləboi ginau, beti natoulumān tekəkəraiko.”

14

AYesu, naḅisal van hən aTata

¹ AYesu isor am ke, “Sa-nəlomit tetuhatuh. Mətorin nəlomit len aGot tia, məteriŋ nəlomit len ginau am. ² Lohoim seTəmagw ikad narumṽ tosoḅur, ale nuvan hən nəḅeutaut hən naut samit ei. Asike təmaienən, nətakel koti mai gamito. ³ Nəboŋ nəḅeutaut hən naut samito ḅinoŋ, dereh netəlmam, səhar gamit hən mətḅegəm toh mai ginau, hən mətḅitoh tin mai ginau len naut nototohtoh lan. ⁴ Ale mətoləboi naḅisal van hən naut nəḅevi lan.”

⁵ ATomas ikel maii ke, “Nasuḅ, namtsaləboi naut gəḅevi lan, namteləboi mab hən naḅisal?” ⁶ AYesu isor vari ke, “Ginau novi pīsal, novi kitinan, novi mauran. Avan ideh

† **13:29:** Nəhanan hən nəPasova ipat husur nəmariboŋ toməlvor ale hum ma aJutas tovan hən bəṽur nəhanian ideh am. Len nalenmariug hən nəPasova, naJu gail lukad naṽide sua hən ləbilav nəvat mai naməsal gail. * **13:33:** Jon 7.34

saləboi bəgəm hən aTata len naʔisal ideh am, ginau səbōgw ɲai naʔisal. ⁷ Məttaləboi kitin hən ginau, məttaləboi aTəmagw am. Ale gag van mətoləboi gai, mətorisi tia.”

⁸ AFilip ike, “Nasub, vusan aTata hən ginamito. Enan ɲai namttoləɲoni.”

⁹ AYesu isor vari ke, “Ginau nutah mai gamit ebəlav, be Filip, gəsələboi ginau sal a? Avan ideh toris ginau eris aTata. Imab gotoke, ‘Vusan aTata hən ginamito’? ¹⁰ Ginau mai aTata namrosua, ale aTata mai ginau namrosua ɲai. Gəsadəlomi a? Nasoruan notokel mai gamito, nəsaके len ginau səbōgw. Ao! Evi aTata totoh tin len ginau togol nauman san. ¹¹ Mətedəlom nəsa notokele nəboɲ notoke ginau mai aTata namrosua, ale aTata mai ginau namrosua ɲai. Be asike mətbedəlomi, mətedəlom nəsa notokele bathut namerikel gail məttoris notogole. ¹² Kitin notokitin mai gamit ke, avan ideh tokad nadəlomian len ginau dereh tigol nəsa toʔitoʋ hən nəsa notogole. Evoi, dereh tigol natit ləbesəhor nəsa notogole husur nuvan hən aTata. ¹³ Ale natideh mətbeusi len nahəsagw, dereh nigole hən nəbevusan nəyalyalan siTata. Ale len aNatun, nəvanuan gail dereh lisal suh nəyalyalan san. ¹⁴ Evoi, mətbeus natideh len nahəsagw, dereh nigole!”

Naʔusanan husur aNunun aGot

¹⁵ AYesu isor am ke, “Mətbələmas bun ginau dereh mitigol husur nəsa notokele. ¹⁶ Ale dereh neus aTata, ale teviol hən a-Vi-tarhəte-an ideh am mai gamito hən bitoh mai gamito van vi sutuai. ¹⁷ Evi aNunun nakitinan, navile a pan ləsələboi ləbikade bathut ləsakəta risi, ləsakəta ləboii. Be gamit mətoləboii tia husur gagai itah mai gamito, ale dereh titoh tin len gamito.

¹⁸ “Nəboɲ nəbivan asike noriɲ gaɓulan gamit hən mətbitoh səbomito suman məttovi milesw, dereh netəlmam gəm hən gamito. ¹⁹ Asike idareh nəvanuan navile a pan asike loris ginau am. Be nəboɲ nəbimaur təlmam, dereh gamit məteris ginau tətəs. Bathut nəbikad nəmauran tətəs, gamit am dereh mitikad nəmauran. ²⁰ Len nəboɲ enan dereh məteləboii ke nototoh len aTəmagw ale məttotoh len ginau ale nototoh len gamito. ²¹ Avan ideh togol husur nakelean sagw todaɲ gail, gai eləmas bun ginau. Ale gai toləmas bun ginau, aTəmagw dereh teləmas buni, ale ginau dereh neləmas bun gai, nevəhot ginau maii hən bələboi bun ginau.”

²² Ale aJutas, savi aJutas Iskariot be aJutas togon, ike, “Nasub, husur nəsa gəbevəhot gaiug mai ginamit ɲai hən namtbələboi bun gaiug, be savi hən navile a pan kavkav a?”

²³ AYesu isor vari, ike, “Avan ideh bələmas bun ginau, dereh tigol nəsa notokele, ale aTəmagw teləmas buni. Beti ginaməru dereh namregəm, gol naim sinamər maii. ²⁴ Avan ideh na-ləmas-buni-an hən ginau toɓuer lan, gai asike igol nəsa notokele. (Be natsua, nasoruan məttosəsəlɔɲ hən notokele, savi esagw səbōgw, be evi seTəmagw tosəvat ginau.)

²⁵ “Nukel natgalenan gagai, ale gagai nutohtoh mai gamit sal. ²⁶ Be a-Vi-tarhəte-an tovi aNunun aGot, gai aTəmagw bəsəvati len nahəsagw, gai dereh tevusan gamit hən natit pisi, ale tigol mitinau təlmam hən natit pisi notokel mai gamito.

²⁷ “Natəmat, noriɲi len nələmito, natəmat sagw, nulavi mai gamito. Natəmat notoviol həni sasuman natəmat navile a pan toviol həni. Imaienan, sa-nələmit tetuhath, samtemətahw. ²⁸ Mitinau təlmam hən nəsa notokele nəboɲ notoke nivan bai, ale dereh netəlmam gəm hən gamit tətəs. Məttaləmas bun ginau, məttahəhəvur husur nuvan hən aTata, husur aTata etibau səhor ginau. ²⁹ Gagai nukel natgalen mai gamito, a tahw hən ləbevisi, hən ke nəboɲ ləbevisi, dereh mitikad nadəlomian am len ginau. ³⁰ Asike nusor masuʋ am mai gamito, husur ategai toil a mō hən navile a pan satogəmai. Gai səkad nədaɲan hən biɲol natideh hən ginau, namityal sagw egəm tia. ³¹ Be alat navile a pan limasləboi səhoti ke notoləmas bun aTata, ale notogol nəsa aTata tokele ɲai.

“Ale, mitile məhat, dativan.”

15

AYesu, nəhau nakrep tin

¹ AYesu iḃol pusan, ike, “Ginau novi nəbathuhau nakrep tin. ATəmagw evi nəvanuan tokətkəta təban nəhol nakrep. ² Ita kukuv nəpashəhau pisi len ginau ləsəṽan, ale eṽisṽis nəpashəhau pisi lotoṽan, hən ləḃiṽan masuṽ am. ³ Gamit mətuveveu tia bathut nasoruan notokel mai gamito. ⁴ Mititoh tin len ginau, ale dereh nitoh tin len gamito. Nəpashəhau saləboi ḃiṽan len gai səḃon. Nəpashəhau eləboi ḃiṽan ηai len nəbathuhau. Gamit mətumaianan. Mətsaləboi məṽiṽan len gamit səḃomito, mətoləboi məṽiṽan ηai len ginau.

⁵ “Ginau novi nəbathuhau nakrep tin, gamit məttovi nəpashəhau. Avan ideh totoh tin len ginau ale ginau nototoh tin lan, gai iṽan masuṽ. Husur ginau nəḃeḃuer, mətsaləboi məṽigol natideh. ⁶ Avil avan ideh satoh tin len ginau ehum nəpashəhau səṽan, nəvanuan nəhol tota kuvi, bulani hən ḃimasmā. Beti nəvanuan nauman gail lusah tuan nəpashəhau lotomagenan, bar hən gail len nəhab hən ləḃipaṽ. ⁷ Məṽitoh tin len ginau, ale nasoruan sagw gail ləḃipat tin len gamito, natideh məttoləḃoni, məteusi ale aGot dereh tigole mōs gamito. ⁸ Nəḃoḃ məttoṽan masuṽ, mətovi hai susur sagw kitin. Len natenan mətusal suh nəyalyalan seTəmagw len nəhon nəvanuan gail. ⁹ Sumān aTəmagw toləmas buni ginau, ginau am, len naṽide tomaiēnan, noləmas bun gamito. Mititoh tin len na-ləmas-buni-an sagw. ¹⁰ Məṽigol nəsa notokele hən gamito, dereh mititoh tin len na-ləmas-buni-an sagw, sumān ηai notogol nəsa aTəmagw tokel buni, ale nototoh tin len na-ləmas-buni-an san.

¹¹ “Nukel natgalenan mai gamito hən nakemkeman sagw ḃipat len gamito, ale hən nakemkeman samito ḃepul səsəhov. ¹² Nakelean sagw todaṽ imaiegai ke: məteləmləmas bun gamit gabag sumān ηai notoləmas bun gamito! ¹³ Səkad na-ləmas-buni-an ideh tosəhor na-ləmas-buni-an sinəvanuan tomat mōs abubur san gail.* ¹⁴ Abubur sagw gail lumaiegai: gamit məṽigol nəsa notokele todaṽ, mətovi abubur sagw gail. ¹⁵ Nəsakis gamit hən naslev gail am, husur naslev gail ləsaləboi nəsa amasta salit togole. Avil nokis gamit hən abubur sagw gail, husur nugol mətoləboi tia natit pisi aTata tokel mai ginau. ¹⁶ Gamit mətsalekis hən ginau, avil ginau nulekis hən gamito. Nutabtabuh len gamit hən məṽiṽan, ṽan hən naṽit lotopat tin; hən ke natideh məṽeusi hən aTata len nahəsagw, dereh teviol hən mai gamito. ¹⁷ Nategai evi nakelean sagw todaṽ: məteləmləmas bun gamit gabag!”

Na-mətahun-buni-an silat navile a pan

¹⁸ AYesu isor am mai ahai susur san gail ke, “Alat navile a pan ləḃemətahun bun gamito, mitinau ginau, galit lomətahun bun ginau a mō. ¹⁹ Məttavi sinavile a pan, alat navile a pan lətaləmas bun gamit hum salit gabag. Avil gamit mətsavi sinavile a pan. Ginau nulekis hən gamito dan navile a pan; husur enan lomətahun bun gamito. ²⁰ Mitinau təlmam hən nasoruan notokel mai gamit tia ke, ‘Naslev satibau səhor amasta san.’ Imaiēnan, ləḃemədas bun ginau notovi masta samito, dereh lemədas gamit am. Ləḃigol husur nəsa notokele, dereh ligol husur nasoruan samit am.* ²¹ Be dereh ligol natgalen pisi hən gamito sil nahəsagw, husur ləsaləboi aTəmagw tosəvat ginau. ²² Asike nətagəm sor mai galito, lətəməbe? Təmaiēnan, asike lətanor hən nəpanismen hən nəsaan salito. Wake nogəm sor mai galito, gol ləsəkad na-tətas-gole-an ideh hən nəsaan salito. ²³ Avan ideh tomətahun bun ginau, emətahun bun aTəmagw am. ²⁴ Ginau nugol namerikel avan ideh am saləboi ḃigol gail. Asike nətagol namerikel gail len nəholito, lətəməbe? Təmaiēnan, asike lətanor hən nəpanismen hən nəsaan salito. Be naut kəmas lotoris namerikel galenan,

* **15:13:** Len naut egai abubur savi natəbarehreh o naulunān gotoləḃoni o gəḃike gəḃilah maii. Ao, abubur evi nəvanuan ideh gotoləboi, gotoləmasi mai gotoriṽ nəlōm lan. * **15:20:** Mat 10.24; Luk 6.40; Jon 13.16

lomətahun bun ginau mai aTəmagw am. ²⁵ Be natgalenan lovisi hən na-tos-gati-an sua len nalo salito bisarpoh. Ike, ‘Lomətahun bun ginau sil naut kəmas ŋai.’*

²⁶ “Dereh nesəvat a-Vi-tarhəte-an, tovi aNunun nakitinan, van hən gamito. Dereh tegəm len aTata van hən gamito, ale tikel nakitinan husur ginau. ²⁷ Ale gamit am mitikel nakitinan husur ginau, husur mətutah mai ginau len natubatan hən naṗusanan sagw.

16

¹ “Nukel natgalen mai gamito, hən asike mətḃiteh len nəsaan. ² Dereh lehut gamit dan galito len naim naḃonḃonan. Ale ikad nəḃoṅ ḃegəmai hən alat ləḃiṽabun gamito linau ke, len nəsa lotogole loum mōs aGot. ³ Dereh ligol natgalen maienan bathut ləsaləboi aTata, ləsaləboi ginau ḃoṅ ideh. ⁴ Nokəmaienan gagai hən ke, nəḃoṅ natgalenan ləḃevisi, dereh mitinau səhoti ke notokel nalələgauan mai gamito.

Nauman seNunun aGot

“Nəsakel natgalenan mai gamit a mō husur nutoh sal mai gamito, ale luke lemədas ginau savi gamito. ⁵ Avil gagai nuvan hən atenan tosəvat ginau, be gamit ideh saus ginau, ‘Gevi be?’ ⁶ Ale husur nəsa notokele, nəlomit gail loṗul hən nalolosaan. ⁷ Be nukel nakitinan mai gamito. Ivoi am hən gamito ke nivan. Nəḃitoḥ, a-Vi-tarhəte-an asike egəm hən gamito. Be nəḃivan, dereh nesəvati gəm hən gamito. ⁸ Ale nəḃoṅ a-Vi-tarhəte-an ḃegəmai dereh tikel vəhot nə-nau-suluṽi-an silat navile a pan husur nəsaan, nanoran mai nəpanismen ḃegəmai. Dereh tigole hən nahurulit bisa.* ⁹ Lunau suluṽ nəsaan salito ke tovoi, husur ləsariṅ nəlolit len ginau.* ¹⁰ Lunau suluṽ nanoran ke sanor, husur ginau nuvan hən aTata, ale asike mətoləboi mətḃeris ginau am. ¹¹ Lunau suluṽ nəpanismen ke asike egəmai, be aGot eriṅi tia ke atenan toil a mō hən navile eg a pan tovi aSetan, timaspanis.*

¹² “Nukad isoḃur sal hən notoke nəḃikel mai gamito, be gagai esəhor natideh mətḃoləboi mətḃidaṅ ḃuri. ¹³ Be nəḃoṅ aNunun nakitinan ḃegəmai, dereh tigol naṗisal hən nəlomit ḃeləboi nakitinan ṗisi. Asike isor len gai səḃon be nəsa tosəsəloṅ hən notokel maii, dereh tikele. Dereh tikel ur natit gail ləḃegəmai. ¹⁴ Atenan dereh tisal suh nəyalyalan sagw husur tilav nəsa notolav maii ale tikel uri mai gamito. ¹⁵ Natit ṗisi aTata tokade lovi esagw. Husur enan nuke, ‘ANunun nakitinan dereh tilav nəsa notolav maii ale tikel uri mai gamito.’”

Nəlomit totaṅ dereh tehəhaṽur

¹⁶ Ale aYesu ike, “Husur namityal ḃekəkereh, asike mətōris ginau am; ale husur namityal ḃekəkereh am, dereh mətēris tas ginau.”

¹⁷ Beti ahai susur san gail lousus galito gabag ke, “Namilen nəsa nəḃoṅ toke, ‘Husur namityal ḃekəkereh, asike mətōris ginau am; ale husur namityal ḃekəkereh am, dereh mətēris tas ginau?’ Ale nəḃoṅ toke, ‘Nuvan hən aTata,’ namilen imabe?” ¹⁸ Lukel tasi ke, “Ikel nəsa nəḃoṅ toke, ‘Namityal ḃekəkereh?’ Datsaləboi nəsa tokele!”

¹⁹ AYesu eləboi nəsa lotoke ləḃeusi həni. Ale ikel mai galit ke, “Nuke, ‘Husur namityal ḃekəkereh, asike mətōris ginau am; ale husur namityal ḃekəkereh am, dereh mətēris tas ginau.’ Mətousus gamit gabag hən namilen mōu a? ²⁰ Kitin, notokitin mai gamit ke, dereh namətarur samit tisel, mititaṅ be navile a pan tehəhaṽur. Dereh nəlomit titiṅ, be nalolosaan samito tegəm vi həhaṽuran. ²¹ Nəḃoṅ aṗəhaṽut toləṅon nabəhaṽun, eləṅon eṗəṅas vəsa masuṽ, husur namityal hən nəpasusan egəmai. Be nəḃoṅ anatun tovisi, alitenan sənau gat na-ləṅon-isa-vəsa-an am husur ikemkem masuṽ len anatun toviveu,

* **15:25:** Psa 35.19, 69.4 * **16:8:** Uman 24.25 * **16:9:** Jon 8.21-24, 9.41, 15.22-24 * **16:11:** Jon 12.31

tovisi len navile a pan. ²² Imaienan, gagai nəlomit itaŋ be dereh neris gamit tətəs, ale nəlomit tehəhaʋur. Beti nahəhaʋuran samito, avan ideh saləboi bīlav kuvi.

²³ “Len nəboŋ enan asike mətous natideh hən ginau. Kitin notokitin mai gamit ke, natideh mətbeus aTata həni len nahəsagw, dereh teviol həni mai gamito. ²⁴ Vəbar gagai mətšaus natideh len nahəsagw. Usi, dereh mitikade, ale nahəhaʋuran samit tepul səsəhov.

²⁵ “Natgalenan, nukel gail mai gamit len nasoruan kəta, be namityal dereh tegəmai ke asike nəbisor mai gamit am len nasoruan kəta. Be dereh nisor husur aTata tiŋarŋar mai gamito. ²⁶ Len nəboŋ enan dereh mətəus aTata hən natit gail len nahəsagw. Nəsakel mai gamit ke dereh neusi mōs gamito. ²⁷ Husur aTata, gai eləmas masuʋ hən gamito, bathut məttolemas bun ginau, ale məttođəłomi ke notogəm len aGot. ²⁸ Evoi, nogəm len aTata, nogəm vi lan navile a pan, ale gagai noriŋ navile a pan, notəlmam van hən aTata.”

²⁹ Beti ahai susur san gail luke, “Ganan! Gagai nasoruan sam iŋarŋar, gəsasor am len nasoruan kəta. ³⁰ Gagai namtoləboi səhoti ke gotoləboi natit pisi, goləboi nənauan sinəvanuan gol ke savi hən avan ideh beus nausian ideh hən gaiug am.* Husur enan namtođəłomi ke gotogəm len aGot.”

³¹ AYesu isor var galit ke, “Gag beti mətukad nadəłomian a? ³² Namityal egəmai, ao egəm tia, hən mətbigam pəpəhw husur nəpisal samit vīsusua vahim. Dereh mətəriŋ ginau hən nəbitoh səbogw. Be nəsatoh səbogw husur aTata itoh mai ginau. ³³ Nukel natgalenan mai gamit hən ke, len ginau, nəlomit bīkad natəmat. Len navile eg a pan dereh mitikad naləŋon-isa-vəsa-an, nəmauran samit tidaŋ. Be mətəil b̄ur namətahwan samito, ginau nosəhor navile a pan tia, nugol nədaŋan san imasig.”

17

Na-sor-tuʋ-an siYesu

¹ Nəboŋ aYesu tokəmaienan tonon, ekəta vi məhat vi lan nəmav ike, “Tata, namityal egəm tia. Geputsan aNatuŋ hən aNatuŋ bīsal suh nəyalyalan sam. ² Husur gulav nədaŋan hən na-il-a-mō-an maii, hən beil a mō hən nəvanuan gail pisi, hən ke beviol hən nəmauran vi sutuai mai nəvanuan pisi gotolav galit maii. ³ Ale nəmauran vi sutuai imaiegai ke, hən ləbeləboii ke gaiug gotovi Got kitin gotosəvat ginau, aYesu Kristo. ⁴ Nusal suh nəyalyalan sam len navile a pan: nauman gotolavi mai ginau hən nəbigole, noum vurvuri. ⁵ Beti, Tata, geputsan ginau ben gaiug. Nəyalyalan notokade mai gaiug nəboŋ navile a pan satubat sal, geputsan ginau həni, hən gidar pisi darbīkade.

⁶ “Nukel vəhot gaiug van hən alat navile eg a pan gotoviol hən galit mai ginau dan navile a pan. Lovi esam tia. Ale goviol hən galit mai ginau, ale lugol husur nasoruan sam. ⁷ Gagai loləboii ke natit pisi gotolavi mai ginau logəm len gaiug. ⁸ Husur nasoruan gail gotolavi mai ginau, nulav gail mai galit tia. Lodəłomi. Ale loləboi koti ke notogəm len gaiug, ale lodəłomi ke gotosəvat ginau.

⁹ “Nəsasor tuʋ mōs navile a pan. Nusor tuʋ mōs alat gotolav galit mai ginau, husur lovi esam. ¹⁰ Galit pisi lotovi esagw lovi esam, ale galit pisi lotovi esam lovi esagw. Ale len galito, len nəmauran salito nukad nəyalyalan. ¹¹ Gagai ginau noriŋ navile a pan gəm hən gaiug. Be galit lutoh sal len navile a pan. Tata, gaiug gotosua səbom, gulav nahəsam mai ginau tia. Ale len nədaŋan hən nahəsam, havhav gol galito hən ləbesua suman gidaru dartosua. ¹² Husur nəboŋ nototoh gegai nuhavhav gol galito len nədaŋan hən nahəsam gotolavi mai ginau. Nokətkəta təban galito, hən galit ideh asike bīmasig, avil galit sua ehurur nəpisal van hən bekekəkos gabag, imasig. Imaienan hən natosian sam bīsarpoḥ.*

* **16:30:** Imaienan husur aYesu eləboi nausian salito naut kəmas ləsaus nausian gail sal. * **17:12:** Psa 41.9; Jon 13.18

¹³ “Gagai ginau nogəm hən gaiug. Nukel natgalen p̄isi len navile a pan hən alategai ləbikad nakemkeman sagw b̄epul səsəhov len galito. ¹⁴ Nulav nasoruan sam̄ mai galit tia. Ale navile a pan emətahun bun galito tia, husur ləsavi vanuan navile a pan, sum̄an ŋai ginau nəsavi vanuan navile a pan. ¹⁵ Nəsaus gaiug hən gəb̄ilav kuv galit dan navile a pan, be nous gaiug ŋai hən gəb̄ihavhav gol galito dan atenan tosa vəsa tovi təmat. ¹⁶ Hum ginau nəsavi sinavile a pan, galit am ləsavi sinavile a pan. ¹⁷ Gigol levi esam̄ səbom̄ len nakitinan; nasoruan sam̄ evi kitinan. ¹⁸ Sum̄an gotosəvat ginau vi lan navile a pan, ginau am, nosəvat galit vi lan navile a pan. ¹⁹ Noriŋ ginau len navələm̄ m̄os galito hən nəb̄evi esam̄ səbom̄, hən ke galit am ləberin̄ galit len navələm̄ hən ləb̄evi esam̄ səbom̄ len nakitinan.

²⁰ “Ginau nəsasor tuv̄ m̄os alategai ŋai, avil nusor tuv̄ m̄os avan ideh b̄eriŋ nəlon len ginau boŋ ideh husur nasoruan silategai. ²¹ Tata, nusor tuv̄ ke galit p̄isi lesua. Nousi ke lith tin len gidaru, hum gototoh tin len ginau mai nototoh tin len gaiug, hən ke navile a pan ləbedəlomi ke gotosəvat ginau. ²² Nəyalyalan gotolavi mai ginau, nulavi mai galito, hən ləbesua sum̄an dartosua: ²³ ginau len galito ale gaiug len ginau. Nousi ke legəm sua buni, hən navile a pan ləb̄eləboii ke gaiug gotosəvat ginau, ale gotoləmas bun galito sum̄an ŋai gotoləmas bun ginau.

²⁴ “Tata, noləŋoni ke alat gotolav galit mai ginau, nuke galit am lith mai ginau len naut nototohtoh lan, hən ləberis nəyalyalan gotolavi mai ginau, husur gotoləmas masuv̄ hən ginau nəboŋ navile a pan satubat sal. ²⁵ Tata gaiug gunor buni. Naut kəmas navile a pan ləsaləboi gaiug, ginau noləboi gaiug, ale alategai loləboii ke gotosəvat ginau. ²⁶ Ale nugol galit loləboi gaiug tia, ale dereh nigol tabtab həni, hən na-ləmas-buni-an gotoləmas bun ginau həni, b̄ipat len galito, ale ginau nəb̄itoh len galito.”

18

Lutah gat aYesu

(Mat 26.47-56; Mak 14.43-50; Luk 22.47-53)

¹ Nəboŋ aYesu tosor tuv̄ tonon̄, iyar van mai ahai susur san gail. Luyar kotov nabur madiŋdiŋ Kitron ale lubar nəhol naoliv ei. Ale gai mai ahai susur san gail lobis lan. ² Be natsua. AJutas tolavlav aYesu vi lan navələn aenemi san gail, gai am eləboi naut enan, husur aYesu iḃonḃon tabtab ei mai ahai susur san gail.* ³ Beti ajutas egəmai. Abiltihai tutumav mai naFarisi gail losəvat naluḃoh hən nasoltia mai alat lotokətkəta kəkol hən naim siGot hən ləb̄itah maii, ale ajutas esəhar galito. Lupat nam̄ial mai nəhai tunḃun̄ mai natit hən nəbalan gail, ale logəmai. ⁴ Husur aYesu toləboi natit p̄isi b̄evisi həni, ivan hən galito, eus galit ke, “Mətudoŋ ase?” ⁵ Lusor vari ke, “AYesu ta Nasaret.” Ikel mai galit ke, “Ginau bogai.” (AJutas toriŋi len navələlito, eil mai galit).

⁶ Nəboŋ aYesu toke, “Ginau bogai,” lorus təlmam, luteh len tan. ⁷ Imaienan, eus tas galit ke, “Mətudoŋ ase?” Luke, “AYesu ta Nasaret.” ⁸ AYesu isor var galit ke, “Nukel mai gamit tia, ginau bogai. Mətb̄idoŋ ginau, riŋ alateg livan.”

⁹ Ikel nasoruan enan, hən nasoruan san b̄isarpoh nəboŋ tosor tuv̄ ke, “Alat gotoviol hən galit mai ginau, nəsatəgau suluḃ ideh səmasig.”*

¹⁰ Beti ASimon Pita tokad nabu nəbalan, eliv kuvi, ale ita kotov nədariŋan nəmatu sinaslev səbiltihai tutumav. (Nahəsən naslev enan aMalhus.) ¹¹ Avil aYesu isor len aPita, ike, “Geriŋ təlmam hən nabu len nəpaus han. Gunau ke asike nomun len nabiliwai hən na-ləŋon-isa-vəsa-an aTata tolavi mai ginau a?”*

* **18:2:** Luk 21.37, 22.39 * **18:9:** Jon 6.39, 17.12 * **18:11:** Mat 26.39; Mak 14.36; Luk 22.42

AYesu len nəhon aAnnas

¹² Beti nasoltia gail mai nakomada salito mai alat lotokətkəta kəkol hən naim siGot, lutah gat aYesu, lubaŋisi. ¹³ A mō losəhari van hən aAnnas tovi avuŋon aKaiafas tovi abiltihai tutumav len nasihau enan.* ¹⁴ (Be natsua; evi aKaiafas tokele a mō tia mai alat lotoil a mō hən naJu gail ke, “Ivoi am ke naulum̄an sua bimat mōs nəvanuan gail.”)*

APita ike saləboi aYesu

(*Mat 26.69-70; Mak 14.66-68; Luk 22.55-57*)

¹⁵ Nəboŋ lotosəhar aYesu van, aSimon Pita mai ahai susur siYesu sual am arohusur aYesu. Ahai susur togon eləboi abiltihai tutumav. Imaienan, əbis len naholəvat todar vis naim sebiltihai tutumav mai aYesu. ¹⁶ Avil aPita eil vivile dan nabopita. Imaienan, togon abiltihai tutumav toləboi, etəlmam, isor mai natəbarehreh tokətkəta kəkol hən nabopita, esəhar aPita, aroḅisutur van. ¹⁷ Natəbarehreh tokətkəta kəkol hən nabopita eus aPita ke, “Be gaiug am gəsavi ahai susur ideh sitenan a?” APita ike, “Ao, savi ginau.”

¹⁸ Naut esusus, ale naslev mai nəvanuan nauman gail lopəŋas nəvidurhab, lotitileh. APita eil mai galito, etitileh.

Nausian sebiltihai tutumav gail van hən aYesu

(*Mat 26.59-66; Mak 14.55-64; Luk 22.66-71*)

¹⁹ Len nalohoim enan, abiltihai tutumav etuḅat us aYesu husur ahai susur san gail mai naḅusanan san.* ²⁰ AYesu isor vari ke, “Akis nusor len nəhon nəvanuan gail pisi; noḅusan len naim naḅonḅonan gail mai naim siGot, naJu gail losuh ḅonḅon len naut galenan akis. Nəsakel susuan natideh. ²¹ Gous ginau hən nausian galenan hən nəsa? Us galit lotosəsəloŋ hən ginau. Loləboi nəsa notokele.”

²² Nəboŋ tokel natenan, avan sua tokətkəta kəkol hən naim siGot iḅos aYesu, isor lan, ike, “Imab gusor var abiltihai tutumav maienan?” ²³ AYesu isor vari ke, “Nəḅikel natideh tosa, kel kot nəsaan han. Be nəḅikel nakitinan, guḅos ginau hən nəsa?” ²⁴ Beti aAnnas ikel mai alat lotokətkəta kəkol ei ke, lesəhar aYesu lotobaŋisi, van hən aKaiafas, abiltihai tutumav hən ḅikot həni.

APita ike saləboi aYesu tətəs

(*Mat 26.71-75; Mak 14.69-72; Luk 22.58-62*)

²⁵ Len namityal enan aSimon Pita eil, etitileh. Lousi ke, “Be gaiug enan, gəsavi ahai susur ideh san a?” Beti aPita ike, “Ao savi ginau.” ²⁶ Ale naslev sua sebiltihai tutumav, amahean atenan aPita tota kotov nədariŋan ike, “Eniŋan, be noris gaiug maii len nəhol naoliv.” ²⁷ APita isor tətəs ke sakitin. Vəha-sua ŋai natoulum̄an ekəkəraiko.

Nakotan siYesu len nəhon aPilate

(*Mat 27.1-2, 11-14; Mak 15.1-5; Luk 23.1-5*)

²⁸ Nəboŋ aKaiafas tokot hən aYesu tonəŋ dudulan som̄ilan, losəhar aYesu van hən aPilate ta Rom tovi gavna len naprovens Jutea.† Gai itoh len nabiltiim sisoltia gail. NaJu gail ləsəbis lohoim, hən asike ləḅəḅiŋḅiŋal len nabunusian husur nalo. Ləḅimagenan, asike loləboi ləḅihan len nəhanan hən nəPasova.‡ ²⁹ Imaienan aPilate evivile van hən galito, ike, “Gamit mətuke ategai togol nəsa tosa hən toḅur kotov nalo?” ³⁰ Lusor vari, luke, “Ategai asike tagol natit tosa, gunau ke namttasəhari gəmai a? Aoa!” ³¹ APilate ike, “Bimagenan, səhari van, kot həni, nənoḅ həni mai nalo samit ŋai!” Alat lotoil a mō hən

* **18:13:** Luk 3.2 * **18:14:** Jon 11.49-50 * **18:19:** Len naut egai, lokis aAnnas hən abiltihai tutumav naut kəmas aKaiafas tovi biltihai tutumav len nasihau enan. Be husur aAnnas tovi biltihai tutumav a mō, iḅat nəhes hum abiltihai tutumav sal. † **18:28:** Agavna evi auleRom toil a mō hən naprovens sua. ‡ **18:28:** Len nənauan seJu gail, alat ləsavi Ju mai nalohoim salito loḅiŋḅiŋal bathut ləsagol husur nalo siMoses. Imaienan, naJu ideh ḅəbis lohoim silat ləsavi Ju, nalohoim eduasi, ale gai egəm ḅiŋḅiŋal gol ikon hən ḅihan nəhanan hən nəPasova, be timasgol gai tiveveu len natutumavan gail husur nalo siMoses.

naJu gail lusor vari ke, “Nalo samito sēdañ hən namt̄bigol avan ideh ðimat.” ³² (Natenan igol natit aYesu tokele a mō husur nañide hən nēmatan san, isarpoh.)

³³ Beti aPilate etēlmam vi lohoim, ekis aYesu gēmai, ale eusi ke, “Gaiug nakiñ seJu gail a?” ³⁴ AYesu eusi ke, “Nasoruan sam̄, evi nēnauan sam̄ sēbom̄ o nēvanuan tile am isor mai gaiug husur ginau?” ³⁵ APilate isor vari ke, “Gunau ke notovi Ju sual a? Ao, nēvanuan sam̄ gail mai aḃiltihai tutumav gail losēhar gaiug gēm hən nakotan sagw. Imabe? Gugol nēsa?” ³⁶ AYesu ike, “Natohan pipihabēlagw savi hən navile eg a pan. Tavi sinavile a pan, alat lotohusur ginau lētēbal hən avan ideh asike tariñ ginau len navēlan alat lotoil a mō hən naJu gail. Be natohan pipihabēlagw savi hən navile eg a pan.” ³⁷ Na aPilate eusi ke, “Beti gaiug govi nakiñ māu a?” AYesu isor vari ke, “Gaiug gukele ke notovi akiñ. Lupas ginau mōsi. Ale nogēm hən navile a pan mōs nategai ke hən nēbikel kot nakitinan. Alat lotovi sinakitinan losēsēlon hən ginau.” ³⁸ APilate eusi ke, “Nakitinan evi sa?”

APilate erin̄i ke aYesu ðimat

(Mat 27.15-31; Mak 15.6-20; Luk 23.13-25)

Nēboñ tous naten tonon aPilate evivile van hən naJu gail, ikel uri ke, “Nēsēsāḃ natideh lan tonor hən ḃipanis. ³⁹ Be ikad nañide sua len nēPasova p̄isi hən mēt̄tous nēvanuan sua dan alat namttoban̄is galito, hən ðevivile mōs gamito. Mēt̄olēñon ke nigol aKiñ egai seJu gail tevivile van hən gamito a?” ⁴⁰ Be lukai vari ke, “Aoa! Savi atenan, namtolēñon aParappas.” (Be natsua: aParappas evi naulum̄an tob̄al mai alat a Rom, ale luban̄isi sile.)*

19

¹ Beti aPilate igol nasoltia gail lobilas habat hən aYesu hən nēhau tokad natuhmetēlai tosiriv lan. ² Ale nasoltia gail lulav nēhau tokad nasunite, lopir garu hēni hum nēkraun sekiñ, loriñi len nēkadun ale lukol nahurabat tobōñboñ len aYesu. ³ Logēm hēni, lusor vilesi ke, “Ivoi! Kiñ seJu gail!” ale luḃosi.

⁴ APilate evivile tētas, ikel mai naluḃoh ke, “Mēteris! Gagai nosēhari vivile van hən gamito, hən mēt̄belēboii ke, nēsēsāḃ natideh lan hən ḃipanis sile.” ⁵ Imaienan, esēhar aYesu vivile. Ikad nēkraun hən nēhau tokad nasunite len nēkadun mai nahurabat tobōñboñ len niben. Pilate ikel mai galit ke, “Mēteris, ategai bogai!”

⁶ Nēboñ aḃiltihai tutumav gail mai alat lotokētkēta kēkol hən naim siGot lotorisi, lukai, ke “Pos gati len nēhai balbal! Pos gati len nēhai balbal!”

APilate ikel mai galit ke, “Ip̄at len gamito, gamit mitiḃos gati, husur ginau nēsēsāḃ natideh tosa lan hən ḃipanis sile.”

⁷ NabiltiJu gail lusor vari ke, “Namtukad nalo sua toke timasmat, husur ekiskis gai gabag hən aNatun aGot.”*

⁸ Nēboñ aPilate tosēsēlon hən natenan emētahw am. ⁹ Esēhar aYesu tēlmam tētas vi lohoim sisoltia gail. Eusi ke, “Govi nēvanuan naut a be?” Ris aYesu sator vari. ¹⁰ Imagenan aPilate eusi ke, “Imabe gēsator mai ginau? Gēsālēboii ke ginau nukad nēdañan hən nēḃidañ hən gēḃivan, mai nēdañan hən nēḃigol gēḃitahētah len nēhai balbal a?”

¹¹ Beti aYesu isor vari ke, “Gaiug, nutoh len navēlañ husur ḃai aGot a mēhat tolav nēdañan mai gaiug. Imaienan, nēvanuan toriñ ginau len navēlañ ikad nēsaan totibau sēhor gaiug.”

§ 18:32: Jon 3.14, 12.32. A mō aYesu isor husur nañide hən nēmatan san. Ikele ke dereh timat len nēhai balbal. Namilen ke naJu lēsagole husur alat a Rom ḃai luḃos gat nēvanuan len nēhai balbal. * 18:40: Uman 3.14 * 19:7: Lev 24.16

¹² Nəboŋ aPilate tosəsəlon hən natenan idas p̄isal hən b̄erij aYesu b̄ivan, be nābilitju gail lukai habat ke, “Gəb̄erij b̄ivan asike govi bubur seSisa! Avan ideh tokis gai gabag hən nakiŋ hum aYesu egaii togole, avan enan evi enemi seSisa!”

¹³ Nəboŋ aPilate tosəsəlon hən nasoran enan, esəhar aYesu vivile tətəs. Ale aPilate ebətah len nəhai bətbətah simatsistret hən b̄erij nəsabian san. Nəhai bətbətah enan ipat len naut lotokisi hən Naut nəvat papav be len nasoruan seIpru gail evi Kappata. ¹⁴ Len namityal enan evi tublial len nəmaribon hən nautautan hən nəPasova. Ale aPilate ikel mai naJu gail ke, “Məteris, akiŋ samit bogai!”

¹⁵ Lukai vari ke, “Tevi tut! Tevi tut! Pos gati len nəhai balbal!” Ale aPilate eus galit ke, “Mətolonon ke niŋos gat akiŋ samit len nəhai balbal a?” Abilitihai tutumav gail lukai van ke, “Namtsəkad nakiŋ ideh, be aSisa ŋai.”

¹⁶ Imaienan aPilate eriŋ aYesu len navəlalito hən b̄itahətah len nəhai balbal. Ŋa nasoltia gail losəhar aYesu van.

Nətahətahan len nəhai balbal
(Mat 27.32-44; Mak 15.21-32; Luk 23.26-43)

¹⁷ AYesu səbon ipat nəhai balbal, iyar van vəbar naut lotokisi hən Naut hən Nabəlashukadhutəmat (lotokisi hən Kolkota len nasoruan seIpru gail). ¹⁸ Len naut enan luŋos gati len nəhai balbal. Luŋos gat naulun̄an eru am hən arb̄itahətah, sua len nətarhət nəmatu, sua len nəmair ale aYesu rivuh.

¹⁹ Ale aPilate itos nəhes sua ale loriŋi len nəhai balbal. Ike, “Yesu ta Nasaret, aKiŋ seJu gail.” ²⁰ NaJu isoŋur loŋuruj nəhes enan, husur naut aYesu totahətah lan ipat pəpadaŋ hən nābilitvile, ale aPilate itos nəhes enan len nasoruan seIpru gail mai nasoruan ta Rom mai ta Kris. ²¹ Beti abilitihai tutumav gail lukel mai aPilate ke, “Sagitos ‘aKiŋ seJu gail,’ be gitosi ŋai ke, ‘Gai səbon ikele ke tovi Kiŋ seJu gail.’” ²² APilate isor var galit ke, “Nəsa nototosi tipat, nutosi tia.”

²³ Nəboŋ nasoltia gail lotoŋos gat aYesu len nəhai balbal tonon, lopəpehun nahurabat san gail mai galit lotovat. Lulav nəhai susun san napəpaian tokat udud mai səkad nasodean lan. ²⁴ Nasoltia gail lukel mai galit gabag ke, “Sadatitari. Datibar hən nəvat hən datb̄isabi ke as tikade.”

Natenan evisi hən natosian siGot b̄isarpoh toke,
“Lopəpehun nahurabat sagw len galito,

lubar hən nəvat hən ləb̄isabi ke
ase tikad nahurabat sagw.”*

Ŋa natgalenan, nasoltia gail beti lugole.

²⁵ Anan aYesu eil pəpadaŋ hən nəhai balbal mai napəhaŋut totor am. Ikad aŋan anan aYesu, mai aMeri asoan aKlopa, mai aMeri ta Maktala. ²⁶ Nəboŋ aYesu toris anan toil ei ben ahai susur san toləmas buni, ikel mai anan ke, “Bareab, geris, anatum̄ bolai.” ²⁷ Ale ikel mai ahai susur enan ke, “Anam̄ sam̄ bolai.” Ale tubat len namityal enan, ahai susur enan esəhar alitenan vahim, ekətkəta təban hum tovi anan matmat.

Nəmatan siYesu
(Mat 27.45-56; Mak 15.33-41; Luk 23.44-49)

²⁸ Husur namityal enan aYesu eləboii ke natit p̄isi ihav tia. Ale hən natosian siGot b̄isarpoh, ike, “Numaduh.”* ²⁹ Nabiliwai topul hən navinika* ipat ei. Loduj nasponts lan, riŋi len nəpashət nahisop,† ale losuhuni vi məhat van hən nabuŋon.* ³⁰ Nəboŋ aYesu todalus navinika, ike, “Thav!” Beti isar batut, ilav nanunun mai aGot, imat.

* **19:24:** Psa 22.18 * **19:28:** Psa 69.21, 22.15 * **19:29:** Navinika evi nəwain tomatu vakon. † **19:29:** Nahisop evi nəhai sua nabəlavan hən tobar namita sua ŋai. Napusit nahisop iyanŋan ale nalohisop ikad nəbon tosusau.

* **19:29:** Psa 69.21

³¹ Evi nēmaribon̄ hēn nautautan hēn NēSappat ale naJu lomētahun nibelit lēbītahētah len nēhai balbal gail len nēSappat (ale evi nabiltiSappat sua husur evi nēPasova). Imagenan, nabiltiJu gail lous aPilate ke tidam̄ hēn lēbīvābūbur narielito hēn lēbimat, ale sah sur nabirimat gail.† ³² Na nasoltia gail logēm, vābūbur narien alaruenan artotahētah len nēhai balbal mai aYesu. ³³ Be nēbon̄ lotogēm hēn aYesu, lusabi ke tomat tia, gol lēsēvābur narien gēlaru. ³⁴ Be nasoltia sua isar nēgarin aYesu hēn nāvīsusua,§ ale vēha-sua ŋai nēda mai nēwai arusel vi pan. ³⁵ (Nēvanuan toris natenan ikel kot nēsa torisi, ale na-kel-koti-an san ekitin. Elēboii ke tokitin, ale ikel kot nakitinan hēn mēt̄bikad nadəlomian.) ³⁶ Natgalenan lovisi hēn natosian siGot bīsarpoḥ toke, “Nabēlasun ideh asike imaḥur.”* ³⁷ Ale natosian siGot tile am toke, “Dereh lebunus atenan lotosari.”*

Nētavunan siYesu

(Mat 27.57-61; Mak 15.42-47; Luk 23.50-56)

³⁸ Nēbon̄ natgalenan tonon̄, ikad auleArimatea sua, nahēsan aJosef. AJosef enan evi ahai susur siYesu tosusuan nadəlomian san husur tomētahw len nabiltiJu gail. Gai ivan hēn aPilate hēn bēusi ke tidam̄ hēn bīlav kuv niben aYesu. APilate idam̄ hēni maii, ale aJosef ilav kuv niben aYesu van. ³⁹ Ikad avan sual am totah mai aJosef, nahēsan aNikotemus togēm hēn aYesu len mariug sutuai tia. Ale ilav nakilo tovi 34 hēn namēr tobōn mai nēalos.** ⁴⁰ Husur nāvīde seJu gail hēn natētavunan, lupat niben aYesu van, lorun̄ gole len nēkaliko nalinen mai natit tosusau. ⁴¹ Pēpadaḅ hēn naut aYesu totahētah lan, ikad nēhol sua. Len nēhol enan ikad nabūrhuvat nēmatan toveveu lēsētavun niben avan ideh lan sal. ⁴² Ale husur evi Nēbon̄ Nautautan hēn nēPasova seJu gail, ale husur nabūrhuvat nēmatan enan ipat pēpadaḅ ei, lorin̄ aYesu lan.††

20

Na-le-məhat-an dan nēmatan

(Mat 28.1-8; Mak 16.1-8; Luk 24.1-12)

¹ Dudulan somīlan len nēmaribon̄ metēkav hēn nawik,* naut tovisivis sal, aMeri ta Maktala evi lan nabūrhuvat nēmatan, ale eris nabiltivat torib dan nabopita hēn nabūrhuvat. ² Na igam van varis aSimon Pita mai ahai susur togon aYesu tolēmas buni. Ikel mai gēlar ke, “Lupat kuv niben Nasuḅ dan nabūrhuvat nēmatan, ale namtsalēboi naut lotorin̄i lan!”

³ Imaiēnan aPita mai ahai susur togon aruvan varis nabūrhuvat. ⁴ Len nēgamgaman sēlaru van, ahai susur togon igam tutut sēhor aPita, ale ibar nabūrhuvat a mō. ⁵ Ibetbet, ekēta ris nēkaliko nalinen lotopat ei, be gai sabīs vi lohoim. ⁶ Beti aSimon Pita tohusuri, ibar naut enan, ale eḅis vi lan nabūrhuvat. Gai am eris nēkaliko nalinen lotosuh ei. ⁷ Be natuhtaol hēn nēhon ipat len naut tile, hum avan sua tobūruḅi, rin̄ sēbōn hēni. ⁸ Beti ahai susur togon tobari a mō eḅis lohoim, gai am erisi ale edəlomi ke aYesu tole məhat. ⁹ (Be

† **19:31:** Nēbon̄ nasoltia ta Rom lotopos gat nēvanuan len nēhai balbal, luḅos gat navēlan gēlaru len nēhai tobalbal ale luḅos gat narien gēlaru bōnbon len nēhai toil. Asike idareh nēvanuan totahētah ei isabi ke nasuḅavḅavan idan, be bēil hēn narien, elēboi bēsuḅavḅav tētas. Ale nēvanuan totahētah imaiēnan van vēbar narien arodēdas arbīgol toil am, beti husur todēdas bēsuḅavḅav imat. Nasoltia lēbēlējon ke nēvanuan bimat tutut, luḅavbur narien nēvanuan totahētah, gol ke todēdas bēil, gol ke todēdas bēsuḅavḅav, ale imat tutut. § **19:34:** Nāvīsusua evi namētas tokad namētan tosua ŋai.

* **19:36:** Exo 12.46; Num 9.12; Psa 34.20 * **19:37:** Zec 12.10 ** **19:39:** Jon 3.1-2. Len naut egai ike nakilo tovi 34, be len nasoruan ta Kris ike nalitra tovi 100. Namēr evi nēda hēn nēhai lotogol tomasmas, ale nēvanuan lolēmasi hum nēhai pēhas. Nēalos ehun naluvera ale evi nāvīde seJu gail hēn lēbēvēhas niben nēvanuan tomat hēn nēhai pēhas eruenan. †† **19:42:** Jon 19.31. NēSappat etubāt nēbon̄ namityal tomasur len naFraite. Nēbon̄ artoḅat kuv aYesu dan nēhai balbal, Nēbon̄ hēn nautautan hēn nēPasova pēpadaḅ hēn bīnon̄, ale nēPasova (tovi Sappat sua) pēpadaḅ hēn bētubāt. * **20:1:** Len nasoruan ta Kris ike len nēmaribon̄ metēkav hēn nawik, gidato datokis nēmaribon̄ enan hēn nēSade.

mitinau, natosian siGot ike aYesu timasle mēhat dan nēmatan. Be arsalēboi sēhoti sal.*
 10 Beti alaruenan aruvahim sēlaru.)

AYesu evisi hən aMeri ta Maktala
 (Mat 28.9-10; Mak 16.9-11)

11 Nəboŋ artovan tonon, aMeri enan eil taŋtaŋ sal vivile hən nəburhuvat. Iβetβet vakəta vi lohoim. 12 Eris aŋel eru artosun nahurabat topəhw gail. Arobətah len naut niben aYesu topat lan. Sual ebətah len naut toturuŋ lan, ale togon len naut tosəsaruh vi lan. 13 Alaruenan arukel maii ke, “Bareab, gutaŋ hən nəsa?” Isor var gəlar ke, “Lupət kuv aMasta sagw, nəsalēboi naut lotoriŋi lan.”

14 Nəboŋ tokel natgalenan tonon, ipair, eris aYesu toil ei, be sakəta sēhoti. 15 AYesu ikel maii ke, “Bareab, gutaŋ hən nəsa? Gudon ase?” AMeri, tonau ke tovi nəvanuan tokətkəta təban nəhol enan, ikel maii ke, “Nasuβ, gaiug gəbipati van, kel mai ginau hən naut gotoriŋi lan, ale dereh nivan hən nəbipati.”

16 AYesu ike, “Meri!” AMeri ipair kəta van həni, ikai ke, “Rapponi!” (tovi “Hai pusan” len nasoruan seIpru gail).

17 AYesu ikel maii ke, “Sagibar ginau am, husur nəsavı mēhat van hən aTata sal. Avıl givan hən na-ke-ŋan-an sagw gail. Kel mai galit ke, ‘Gagai novi mēhat van hən aTata sagw mai aTata samito, van hən aGot sagw mai aGot samito.’ ” 18 Nə aMeri ta Maktala ivan, ikel uri mai ahai susur gail ke, “Noris Nasuβ!” Ale ikel mai galito hən natit pisi aYesu tokel maii.

AYesu evisi hən ahai susur san gail
 (Mat 28.16-20; Mak 16.14-18; Luk 24.36-49)

19 Len nəSade ut mēdau naut togomgom, ahai susur luβonβon lohoim. Lokəkol gat nabopita husur lomətahw len nabiltiJu gail. AYesu egəm il rivuh len galito. Ikel mai galit ke, “Nəlomıt tikad natəmat!”

20 Nəboŋ tokəmaienan eŋusan navəlan gəlaru mai nəgarin hən galito. Ahai susur gail lukemkem masuŋ hən lotoris Nasuβ. 21 Imaienan aYesu isor tətəs mai galit, ike, “Nəlomıt tikad natəmat! Hum aTata tosəvat ginau, ginau am nosəvat gamito.” 22 Beti esuŋavŋav ale ike, “Mitikad aNunun aGot. 23 Mətberuβat nəsaan sivan ideh gail, aGot eruβat gail tia. Asike mətberuβat nəsaan sivan ideh gail, aGot saruβat gail.”*

AYesu evisi hən aTomas

24 Len ahai susur lotovi 12, ikad aTomas, namilen ke aMəlav. Be nəboŋ aYesu tovisi hən galit am, gai satoh. 25 Imaienan, ahai susur gail lukel maii ke, “Ginamıt namtoris Nasuβ!” Ris aTomas tosor var galit ke, “Asike nodəlom nəsa məttokele van vəbar nəberis nəburhunıl len navəlan gəlaru, mai nəbesiriv hən nəjarhuvəlagw len gəlaru ale siriv hən navəlagw len nəburhugarin.”

26 Len nəmariboŋ toməlevtor tohusur nəboŋ enan, ahai susur siYesu gail lutoh lohoim, ale aTomas evi galit sual ei. Nabopita gail lokəkol haihai be aYesu egəmai, eil rivuh len galito. Ike, “Nəlomıt tikad natəmat.” 27 Beti ikel mai aTomas ke, “Siriv hən nəjarhuvəlaŋ gegai. Geris navəlagw gəlaru. Siriv hən navəlaŋ len nəburhugarigw. Nə-lon-uri-an sanŋ tinon! Geriŋ nəloŋ len ginau!” 28 ATomas isor vari, ike, “Gaiug aMasta sagw, govi aGot sagw!” 29 Beti aYesu ikel maii ke, “Gaiug gukad nadəlomian husur gotoris ginau. Alat ləsarıs ginau be lotoriŋ nəlolit len ginau, navoian siGot igol lukab həni.”*

AJon itos nalobulat egai mōs nəsa?

30 Len nəhon ahai susur san gail, aYesu igol namerikel isoβur am səhor nototos gat gail len nalobulat egai. 31 Be nutos natgalegai hən mətbedəlomi ke aYesu tovi aKristo,

* 20:9: Psa 16.10 * 20:23: Mat 16.19, 18.18 * 20:29: 1Pit 1.8

aGot totabtabuh lan, tovi aNatun aGot. Nutosi maienan hən mətberin nəlomit lan, ale len nadəlomian samit mətḅikad nəmauran len nahəsan.

21

AYesu evisi hən ahai susur lotoməlevru

¹ Len nəboŋ sual am aYesu evisi hən ahai susur san gail len Nabiltiwai Tiperias.* Nəsa tovisi imaiegai: ² Ikad aSimon Pita, aTomas namilen ke aMəlav, aNatanael ta Kana a Kalili, alarmiḅan artovi anatun aSepeti gəlaru, mai ahai susur eru am lototoh ei. ³ ASimon Pita ikel mai galit ke, “Nesəsaḅieh beti.” Lukel maii ke, “Gidato.” Ale luvan, sah len naḅot. Nəmarginobut egəmai. Losəsaḅieh len mariug kavkav, ləsəsaḅ hən ideh.

⁴ Nəboŋ naut tolan, aYesu eil bitas be ahai susur gail ləsələboii ke tovi gai. ⁵ Beti ikai van hən galit ke, “Gamito! Mətusaḅ hən naieh ideh a?” Ale lusor vari ke, “Eḅuer!” ⁶ Ikel mai galit ke, “Bar hən nalevlev len nəmatu tarḅəḅot, ale dereh mitisaḅ ideh.” Nə lubar hən, be lodədas ləḅelivi gəm hən naḅot, husur naieh tosoḅur igol toməlas.*

⁷ Beti ahai susur aYesu toləmas buni ikel mai aPita ke, “Nasuḅ bolai!” Nəboŋ aSimon Pita tosəseləŋ hən ke tovi Nasuḅ, epitavis nahurabat san tokole, eməlah vi lan nəwai. ⁸ Galit am losuh len naḅot, loliv nalevlev vahut husur bitas savi a tut, namita tovi 100 ŋai. ⁹ Nəboŋ lotomarinḅ vahut, loris nəḅab tominen, naieh toləŋas lan, mai nabəta. ¹⁰ Beti aYesu ike, “Tariv naieh ideh məttomadhasah hən gail gəmai.” ¹¹ Nə aSimon Pita ilev gargar nalevlev topul hən nabiltiieh gail vi len tan. Naut kəmas naieh tovi 153, nalevlev səmarmarikot. ¹² AYesu ike, “Mətəgəm han.” Be ahai susur ideh sausi ke, “Gaiug ase?” husur loləboii ke tovi Nasuḅ. ¹³ Beti aYesu egəm, lav nabəta mai galito. Igol maien hən naieh am.

¹⁴ Enan evi navisian na-vəha-tor-an siYesu təban ahai susur gail tohusur na-le-məhat-an san dan nəmatan.*

AYesu itabtabuh tətəs len aPita

¹⁵ Nəboŋ lotohan tononḅ, aYesu ikel mai aSimon Pita ke, “Simon, anatun aJon, goləmas masuḅ hən ginau səhor alateg a?” Isor vari ke, “Evoi Nasuḅ, goləboii ke notoləmas gaiug.” AYesu ike, “Gevəŋan natuhsipsip sagw gail.”*

¹⁶ AYesu eus tasi ke, “Simon, anatun aJon, goləmas masuḅ hən ginau a?” Ikel maii ke, “Evoi Nasuḅ, goləboii ke notoləmas gaiug.” AYesu ike, “Gekətkəta təban nasipsip sagw gail.”

¹⁷ AYesu eus tətəs hən am ke, “Simon, anatun aJon, goləmas ginau a?” Nausian na-vəha-tor-an etunus aPita, ike titanḅ. Ikel maii ke, “Nasuḅ, goləboi natit pisi. Goləboii ke notoləmas gaiug.” AYesu ike, “Gevəŋan nasipsip sagw gail. ¹⁸ Nukel nakitinan, nəboŋ gotovi mantuhmar, gosun nahurabat samḅ, govi lan naut pisi gotoləŋoni. Be nəboŋ gəḅevi haḅut, dereh gisar hən navəlaḅ gəlaru ale avan ideh am tikel nahurabat len gaiug, tesəhar gaiug len naut gəḅemətahun gəḅevi lan.” ¹⁹ AYesu ekəmaienan, hən ḅikel pərpəp hən nəmatan sePita ḅimat hən hən ḅeputsan nahəsan aGot. Nəboŋ tokəmaienan tononḅ, ikel mai aPita ke, “Gehusur ginau.”

Ahai susur aYesu toləmas buni, aJon

²⁰ APita ipair, ekəta ris ahai susur aYesu toləmas buni toyar husur gəlaru. Atenan evi ahai susur tosiŋasiŋ len nəmabun aYesu len nəhanan, tousi ke, “Nasuḅ, ase ḅerini gaiug len navəlan aenemi samḅ gail?”* ²¹ Nəboŋ aPita tokəta risi, eus aYesu hən ke, “Be Nasuḅ, atenan timabe?”

* **21:1:** Lokis Nabiltiwai Tiperias hən Nabiltiwai Kalili am, be len nasoruan ta Kris ike Tiperias len naut egai.

* **21:6:** Luk 5.4-7 * **21:14:** Jon 20.19, 26 * **21:15:** Uman 20.28; 1Pit 5.2 * **21:20:** Jon 13.25

²² AYesu isor vari ke, “Nəbələḡoni ke gai ḡitoh vəbar nagəmaian sagw, savi natideh len gaiug! Gaiug māu gehusur ginau.” ²³ Bathut natenan, nasoruan pəpat iperḡan alat lotokad nadəlomian ke, ahai susur enan asike imat. Be enan savi nəsa aYesu tokele. Ike, “Nəbələḡoni ke gai ḡitoh vəbar nagəmaian sagw, savi natideh len gaiug!”

²⁴ Ahai susur siYesu egai tokel kot natgalenan, evi gai totos gat natgalegai len nalobulat egai. Ale namtoləboii ke na-kel-koti-an san ekitin.*

Nə-maris-kotovi-an

²⁵ Ikad natit isobur am aYesu togole. Ale nəvanuan lətatos gat v̄isusua hən natgalenan, nunau ke navile a pan kavkav asike tənav hən nalobulat galen p̄isi lətəpat lan.*

* 21:24: Jon 19.35 * 21:25: Jon 20.30

Nauman gail

Nəsa ahai pispisul gail lotogole

Ase itos naloʒulat egai?

ALuk tovi nəvanuan rererer totah mai aPol len nəyaran san, gai itosi.

ALuk itos naloʒulat egai hən nəsa?

Itosi hən bikel ur naʒisal nadəlomian len aYesu tohusuri van vəbar nəboŋ tobar naut ʒisi len navile a pan.

ALuk itosi mōs ase?

Itosi mōs alat lotoke leləboi nəsa tovisi husur nəboŋ aYesu tovi məhat len nəmav.

Naloʒulat egai ehusur as galito?

Ehusur aPita mai aPol be iʒol husur galevis am.

Natgalenan evisi ʒais?

Naloʒulat egai ikel ur nəsa tovisi len nasihau A.D. 30 vəbar 61.

Natgalenan evisi a be?

Naloʒulat egai iʒol husur nəsa tovisi len nabiltivile isoʒur len naut a Rom.

Na-kel-uri-an tovoi len naut a Jerusalem (1.1–8.3)

1) Nəboŋ aYesu toʒusan len alat lotohusuri tonon, evi məhat vi lan nəmav (1.1-11)

2) Nəvanuan nadəlomian logəgel hən aJutas hən aMattias (1.12-26)

3) ANunun aGot egəm, igol nəvanuan gail lotohusur aYesu ludan am (2.1-13)

4) Natuʒatan hən nauman sihai pispisul gail mai alat siYesu len naut a Jerusalem (2.14–8.3)

Na-kel-uri-an tovoi len naut a Jutea mai a Samaria (8.4–12.25)

Nəbol husur nəsa aPol togole nəboŋ tokel ur na-kel-uri-an tovoi len naut isoʒur van vəbar nabiltivile Rom (13.1–28.31)

1) Nəyaran nametəkav siPol (13.1–14.28)

2) Naʒonʒonan totibau len naut a Jerusalem (15.1-35)

3) Nəyaran na-vəha-ru-an siPol (15.36–18.22)

4) Nəyaran na-vəha-tor-an siPol (18.23–21.16)

5) Lutah gat aPol len naut a Jerusalem (21.17–23.22)

6) Losəhar aPol vi Sisarea, ale itoh ei (23.23–26.32)

7) Losəhar aPol vi Rom (27.1–28.31)

Natuʒatan

¹ Teofilus,* len naloʒulat ta mō sagw* nuhol husur natit ʒisi aYesu totuʒat gole mai ʒusan həni vəbar nəboŋ aGot tolavi vi məhat vi lan nəmav. ² Len nəboŋ savi məhat sal, len nədaŋan seNunun aGot, aYesu ikel naʒisal hən nauman mai ahai pispisul gail totabtabuh len galit tia. ³ Husur na-ləŋon-isa-an mai nəmatan san, aYesu evisi hən galito, be imaur. Ale eʒusan nəmauran san hən galito hən ləberis ləboii ke imaur kitin. Gai evisi hən galito vəha-soʒur len nəmariboŋ tovi 40 ale isor husur natohan pipihabəlan aGot. ⁴ Boŋ sua ihanhan mai galito, ale ikel nə-kai-tasi-an sua, ike, “Samterin naut a Jerusalem, be mititoh vir naviolan aTəmagw tokel gati tia.* Egai nəsa notokel mai gamito, məttoşəsəloŋ həni; ⁵ husur aJon ibaptais hən nəvanuan gail hən nəwai be asike idareh aGot tibaptais hən gamito hən aNunun.”*

AYesu evi məhat vi lan nəmav

⁶ Na nəboŋ lotoʒonʒon, lousi ke, “Nasuʒ, imabe? Gagai gilav təlmam hən naut a Israel titoh pipihabəlan nakin salit gabag tətəs am a?”

* **1:1:** Len nasoruan ta Kris namilen aTeofilus evi nabubur siGot. * **1:1:** Luk 1.1-4 * **1:4:** Luk 24.49 * **1:5:** Mat 3.11; Mak 1.8; Luk 3.16; Jon 1.33

⁷ Be ikel mai galito ke, “Savi samito hæn mætbelæboi namityal o næmariboŋ aTæmagw toriŋi len nædaŋan hæn na-il-a-mŋo-an san. ⁸ Dereh mitikad nædaŋan næboŋ aNunun aGot begæm len gamito. Dereh mitikel ur ginau len naut a Jerusalem, len naprovens Jutea mai naut a Samaria van vëbar tarhæt navile a pan.”*

⁹ Næboŋ aYesu tokæmaienan tononŋ, aGot ilavi vi mæhat vi lan næmav.* Lokæta husuri van næmavukasw esusuani.

¹⁰ Næboŋ tovi mæhat lokætkæta vi mæhat, vëha-sua ŋai nævanuan eru arovisi, il mai galito. Arosun nahurabat topëhapëhw. ¹¹ Aruke, “UleKalili gail, imabe mætokæta vi mæhat maienan? AYesu egaii aGot tolavi vi mæhat dan gamito, dereh tetælmam sumæn tovi mæhat.”

Logægel hæn aJutas

¹² Beti luyar tælmam dan Nævëhuh Oliv enan, vi Jerusalem. Evi nøyaran hæn næSappat, nakilomita esua ŋai. ¹³ Næboŋ lotobar naut enan, lopëlau vi lohoim len naim a mæhat lototohtoh lan. Ikad aPita, aJon, aJemes, aAdru, aFilip, aTomas, aPartolomiu, aMattiu, aJemes anatun aAlfeus, aSimon tovi Selot sua, mai aJutas anatun aJemes.* ¹⁴ Len nænauan sua luþonþon tabtab hæn læbisor tuv, galit mai alatpëhaÿut mai aMeri anan aYesu, mai aÿan aYesu gail.

¹⁵ Len næboŋ galen sua, APita eil rivuh len ahai susur gail. Galito lovi 120. ¹⁶ Ike, “Bathudud sagw, sutuai aNunun aGot isor len nabuŋon aTevit husur aJutas. Næsa aGot tokele len natosian san isarpoh hum nasoruan san tosarpoh akis. AJutas eil a mŋo hæn alat lototah gat aYesu,* ¹⁷ naut kæmas gai tovi ginamit sua. Gai ikad nahudhuuman egai siGot sumæn gidato.”

¹⁸ (AJutas eÿur nætæn hæn nævat tokade sil næÿide san tosa. Ale iteh, sueh nætæn, nabëhaÿun imaþul, ale ninen elul vivile. ¹⁹ Næboŋ alat a Jerusalem þisi lotosæselon læboi natenan, loriŋ næhes len nætæn enan. Len nasoruan salito evi Akeltama, Marireu hæn Næda bolai.)†

²⁰ APita isor am ike, “Len nalöbulat hæn Næbe gail aTevit itosi ke, “Naim san timasþëbesw, nævanuan ideh satitoh lan,* mai,

“Ivoi ke avan sua tigel namilen.”*

²¹⁻²² “Imaienan, ivoi ke alateg ideh tegæm vi vanuan sua len gidat dattosëŋavur pisan esua. Avan enan tevi vanuan sua toyar mai gidat akis næboŋ aYesu totah mai gidato, tuþat len næboŋ aJon tobaptais hæn aYesu* van vëbar aGot tolav kuvi dan gidato. Hum gidato, avan enan eris aYesu tomaur tætas ale timasþon mai gidato hæn datbikel ur nale-mæhat-an enan san dan næmatan.”

²³ Na næboŋ aPita tokel naten tononŋ, lulekis hæn naulumæn eru. Esua nahæsan aJosef lotokisi hæn aParsappas (lokisi hæn aJustus am), togon nahæsan aMattias. ²⁴ Beti lusor mai aGot ke, “Nasub, gaiug mæu golæboi nælon nævanuan þisi. Gigol þarþar hæn tesua len gælær egai gototabtabuh lan tia ²⁵ hæn bilav namilen aJutas hæn nauman san mai nauman sihai pispisul. AJutas ipair dani vësab.”

²⁶ Ale lubar hæn nævat hæn læbisab ase len gælaru. Lusab aMattias ale iþon mai ahai pispisul sëŋavur pisan esua.

2

ANunun aGot egæm len naPentikost

* **1:8:** Mat 28.19; Mak 16.15; Luk 24.47-48 * **1:9:** Mak 16.19; Luk 24.50-51 * **1:13:** Mat 10.2-4; Mak 3.16-19;

Luk 6.14-16 * **1:16:** Psa 41.9 † **1:19:** Hæn naves 18-19, Mat 27.3-8 * **1:20:** Psa 69.25 * **1:20:** Psa 109.8

* **1:21-22:** Mat 3.16; Mak 1.9; Luk 3.21

¹ Len nəboŋ hən naPentikost* togəmai luḅon len naut esua. ² Vəha-sua ŋai ikad nəwalan dan nəmav tosumān nəlan paru, ale naim lotobətah lan epul həni. ³ Loris natit tohun natuhuhab lotowunwun lotopəpəhw ale lupat len galit v̄isusua. ⁴ Galit p̄isi lopul hən aNunun aGot ale lotuḅat sor len nasoruan tiltile gail tonor hən nəsa aNunun aGot tolavi mai galito.

⁵ Len nəboŋ enan len naut a Jerusalem ikad naJu lotolotu hən aGot, nəvanuan naut p̄isi lotohusur kitin hən na-lotu-hən-aGot-an. ⁶ Nəboŋ lotosəsəloŋ hən nəwalan enan, naluḅoh logəm ḅonḅon nənauan salit ebutbutut husur lotosəsəloŋ ləboi nasoruan salit v̄isusua. ⁷ Lumaŋmaŋ, luḅaŋ, luke, “Galit lotosor, lovi alat a Kalili m̄au? ⁸ Imabe datosəsəloŋ hən nasoruan lotopas gidat v̄isusua maii? ⁹ Alat a Partia, a Mitia mai a Elam. Alat lotosuh a Mesopotamia, a Jutea mai a Kappatosia, a Pontus mai a Asia, ¹⁰ alat a Frijia mai a Pamfilia, a Ijip mai tarhət a Lipia pəpadaŋ hən naut a Sairin, mai galevis lovi metḅos hən naut a Rom. ¹¹ Gidat galevis datovi uleJutea a m̄o ale galevis datohusur nadəlomian salito. Alat a Krit, alat a Arapia, gadit p̄isi datosəsəloŋ ləboi galit lotosor len nasoruan sadit gabag. Lukel ur nəyalyalan siGot len natit gai togol gail len nədaŋan san!”

¹² Galit p̄isi luḅaŋ mai lodədarŋaḅu. Lous galit gabag ke, “Namilen nategai imabe?”

¹³ Wake galit galevis lusor viles ahai susur gail ke, “Lomun nəwain toveveu ale lotərog.”

APita isor mai naluḅoh

¹⁴ Be aPita eil mai esəŋavur pisan esua, ale isor habat am hən tokel mai naluḅoh ke, “Gamit a Jutea mai gamit məttotoh a Jerusalem, ivoi ke gamit məteləboi naten tovisi; mətesəsəloŋ hən nasoruan sagw. ¹⁵ Naut kəmas nəsa məttou maienan, alategai ləsatərog husur namityal evi məlapat dudulan ŋai. ¹⁶ Natenan tomadhavisi, ahai kelkel ur siGot, aJoel ikele tia:

¹⁷ “AGot ikele ke, ‘Len nəboŋ hən nanoŋan hən navile a pan,
ginau dereh nevr san aNunugw hən nəḅilavi mai nəvanuan p̄isi.

Natətai gail mai anatvavimito dereh likel ur napisulan sagw
mantuhmar samit gail dereh leris narisian gail,
ale haḅut samit gail dereh lipat ris nəḅəḅer gail.

¹⁸ Dereh nevr san aNunugw hən nəḅeviol həni
mai naslev sagw gail, alalumān mai alatpəhaḅut,
Ale galit dereh likel ur napisulan sagw.

¹⁹ Dereh nigol namerikel gail len nəmav
mai natit len navile a pan məttomaŋmaŋ lan,
nəda, nəhab mai nəmaroḅ.

²⁰ Namityal tegəgel vamotmot mai nahəbati tehum nəda
beti nəmariboŋ namənas toyalyal
siNasuḅ dereh tegəmai.

²¹ Beti nəvanuan p̄isi lotokai vi təban nahəsan Nasuḅ hən ḅevi tarhət salito,
gai dereh tilav kuv galit dan nəpanismen sil nəsaan salito.’*^{*}

²² “UleIsrael gail, mətesəsəloŋ hən nəsa nəḅikele: aYesu ta Nasaret, aGot itabtabuh lan. Ale aGot igol naten tomasil len nəhomito, husur len aYesu egaii, aGot igol namerikel lotodaŋ, namerikel məttomaŋmaŋ len gail, mai namerikel lotokel kot aYesu. Gamit p̄isi mətoləboi natgalenan tia. ²³ Nəsa tovisi hən aYesu inor hən na-sor-utaut-an siGot sutuai tia. AGot erinji ke ləḅilav aYesu mai gamito ale gamit mətuḅos gati len nəhai balbal. Alat ləsavu Ju losusupah mai gamit hən məttogol tomat len nəhai balbal.* ²⁴ Wake aGot ilavi

* **2:1:** Lev 23.15-21; Deu 16.9-11 * **2:21:** Hən naves 17-21, Jol 2.28-32 * **2:23:** Mat 27.35; Mak 15.24; Luk 23.33; Jon 19.18

dan nēmatan. Igol imakuv dan na-pēḡas-masuŭ-an hēn nēmatan, husur nēmatan edēdas bētəgau gati.* ²⁵ Imagenan aTevit isor husuri ke,
 “ ‘Noris Nasuḅ akis a mō len ginau.

Bathut totoh len nēmatu sagw, asike nomətahw.

²⁶ Husur enan nēlogw ivoi,

nasoruan sagw epul hēn nahəhaŭuran,

ale len natohan sagw, nə-vatvat-viri-an sagw ipat len aGot.

²⁷ Husur gaiug, Nasuḅ aGot, asike gerinḡ gaḅulan ginau len naut nēmatan,
 asike gerinḡ niben Nəvanuan Saḡ tibos nētan.

²⁸ Goḡusan ginau hēn naḡisal gail hēn nēmauran;

dereh gigol ginau nepul hēn nahəhaŭuran hēn natohan saḡ.†

²⁹ “Bathudud gail, noləboi nakitinan ale nukel mai gamit ke atəmadato, aTevit imat tia. Lutavuni tia, ale naḅurhes han ipat sal van vəbar nəboḡ daməḡai. ³⁰ Be evi ahai kelkel ur. Eləboii ke aGot tota gat na-kel-gati-an sua todaḡ toke, avan sua len nəpasusan siTevit dereh tegəm vi kinḡ suḡan aTevit.* ³¹ ATevit eləboi nəsa ḅevisi balai, ale isor husur na-le-məhat-an seKristo dan nēmatan. Ike,
 “ ‘Asike ipat len naut nēmatan,

asike niben iḅos nētan.”*

³² “Imagenan, aYesu egaii, aGot igol tole məhat dan nēmatan tia, ginamit ḡisi namtoris ləboi natenan. ³³ Itoh tia a məhat len nətarhət nēmatu siGot. Ale aTəman eviol hēn aNunun maii hum tokel gati tia. Ale aYesu evur san nəsa məttoḡadharisi mai səsəloḡ həni vi lan ginamito. ³⁴ Husur aTevit savi məhat vi lan nēmav, be gai səḅon ike,

“ ‘Nasuḅ aGot ikel mai aMasta sagw ke,

“Gebətah təban ginau, len navəlagw nēmatu,

³⁵ vir nəḅerinḡ aenemi saḡ gail pipit nariemḡ ḡəlaru

hēn ləḅevi ut kəmas.”**

³⁶ “Imagenan, ivoi ke alat a Israel ḡisi leləboi koti ke aYesu egaii, məttoḡinḡ len nəhai balbal, aGot igol etibau tia len na-il-a-mō-an, tovi Masta mai Kristo, aGot totabtabuh lan.”

³⁷ Nəboḡ nəvanuan gail lotosəsəloḡ hēn nasoran enan, ibar nəlolito ale lous aPita mai ahai pispisul gail ke, “Bathudud gail, namtimabe?”

³⁸ APita isor var galit ke, “Mitipair dan nəsaan samito ale gamit ḡisi mitibaptais len nahəsən aYesu Kristo hēn aGot ḅeruḅat nəsaan samito, beti aGot dereh teviol hēn aNunun mai gamito. ³⁹ Husur ke na-kel-gati-an enan evi samito mai sinaur ḡisi ləḅehusur gamito, mai silat ḡisi lotosuh a tut, alatenan, Nasuḅ aGot sidato ḅekis galit balai.”

⁴⁰ Beti aPita isor ebəlav, ikel naləḡəgauan mai galito, ikel taltal həni ke, “Məteus aGot hēn ḅilav kuv gamit dan nəpanismen ḅibar naur egai lotosa, lotomətahun aYesu.”

⁴¹ Alat lotodəlom nəsa tokele, ahai pispisul lubaptais hēn galito, ale 3,000 am lohusur aYesu len nəboḡ enan ḡai. ⁴² Akis losəsəloḡ bun nəsa ahai pispisul gail lotoḡusan həni, luḅon len nēmauran salito; loḅur nabəta hēn lotohan ḅonḅon, ale lusor tuŭ.

Nəmauran silat lotokad nadəlomian

⁴³ Nəvanuan ḡisi lomətahw len nəyalalan siGot, husur len nədaḡan siGot ahai pispisul gail lugol namerikel isoḅur toḡusani ke galit siGot. ⁴⁴ Alat lotokad nadəlomian losuh ḅonḅon, natit ḡisi lotokade evi salit ḡisi.* ⁴⁵ Nəboḡ lotopar tete sua, loḡur hēn nētan o natit salit gail ale loḡəpəhun nəvat han mai galito lotomīdol. ⁴⁶ Len nəboḡ ḡisi luḅon tabtab len naholəvat todaḡ vis naim siGot ale nənauan salit esua. Lohusur naim ḡisusua salit gail loḅur nabəta hēn lotohan ḅonḅon husur ke nəlolit ehəhaŭur, nəlolit inor, ⁴⁷ lusal

* **2:24:** Mat 28.5-6; Mak 16.6; Luk 24.5 † **2:28:** Hēn naves 25-28, Psa 16.8-11 * **2:30:** Psa 132.11; 2Sam 7.12-13

* **2:31:** Psa 16.10 * **2:35:** Psa 110.1 * **2:44:** Uman 4.32-35

suh aGot ale luvoi, lunor len nēnauan sinēvanuan p̄isi. Len nēboŋ p̄isi Nasuḅ ilav kuv galevis dan nēsaan salito, gol ke alat lotokad nadēlomian lusobsoḅur am.

3

APita mai aJon mai naməsəl togau

¹ Boŋ sua aPita mai aJon arovi mēhat len naim siGot len namityal hēn na-sor-tuḅ-an, namityal totor ut mēdau. ² Len nēboŋ enan nēvanuan galevis lupat avan sua togau tia len nēpasian. Lupati hēn lēberīŋi ben nabopita len naholēvat todar vis naim siGot, nahēsan Nabopita Tokab. Lorīŋ akis hēni ei hēn ḅeusuŋ alat lotovi lohoim hēn nēvat. ³ Nēboŋ atenan toris aPita mai aJon pēpadaŋ hēn arḅēḅis len naim siGot, eus gēlaru hēn nēvat. ⁴ APita mai aJon arokēta haihai lan, ale aPita ike, “Gekēta bunus ginamēru!”

⁵ Na ebētah mēdau vir gēlaru ke arḅilav natideh maii. ⁶ Be aPita ike, “Nēsēkad nēvat nasilva o nagol ideh, avil nēsa notokade dereh nilavi mai gaiug. Len nahēsan aYesu Kristo ta Nasaret, gile mēhat, giyar!”

⁷ Beti etēgau gat navēlan nēmatu, elivi vi mēhat. Vēha-sua ŋai narien arudaŋ. ⁸ Emēlah vi mēhat, eil, iyaryar. Beti eḅis len naholēvat todar vis naim siGot mai gēlaru, iyar, emēlah, eputsan nahēsan aGot van. ⁹ Nēvanuan p̄isi loris toyar, toputsan aGot van, ¹⁰ ale lokēta lēboii ke tovi ulum̄an enan tobētbētah usus nēvat len Nabopita Tokab hēn naim siGot. Losēhoḅut, lumaŋmaŋ len nēsa tovisi hēni.

APita isor mai naluvoh len naut siGot

¹¹ Len navērada siSolomon, aulum̄an enan etēgau gat aPita mai aJon. Nēvanuan p̄isi lugam van hēn galito husur luḅaŋ lan. ¹² Nēboŋ aPita toris lotogēm pēpadaŋ, isor mai galit ke, “UleIsrael gail, imabe mētomaŋmaŋ len nateg tovisi? Husur nēsa mēttokēta haihai len ginamēru? Mētunau ke namrtogol toyar len nēdaŋan sinamēr ŋa o len nabōruan siGot namrtokade a? ¹³ Ao! AGot siApraham, seIsak, siJakop, setēmadato ta sutuai, aGot egai eputsan nēvanuan nauman san, aYesu.* Be gamito mētorīŋi len navēlan alat aRom, mētōmētahuni. Nēboŋ aPilato toke terīŋi tivan, gamit mētukai tasi. ¹⁴ Mētōmētahun atenan tonor, atenan tovi siGot, ale mētous aPilato ke tidam̄ hēn avan toḅabun nēvanuan, timakuv.* ¹⁵ Be nēvanuan tovi nēkadun nēmauran, mētugol imat, be aGot igol ile mēhat, imaur dan nēmatan. Ale namtoris lēboi natgalenan. ¹⁶ Len nadēlomian san len nahēsan aYesu, ategai mēttorisi mai mēttolēboii, egēm dan am. Ale mētoris ke nadēlomian len aYesu ilav nēmauran kavkav maii tia.

¹⁷ “Bathudud gail, imaiegai: Nolēboii ke nēsa mēttogole tia ipar lēboian lan, nēvanuan toil a mō samito am lēsalēboii. ¹⁸ Be len nēsa mēttogole, aGot igol nēsa tokele tia len nabuŋon ahai kelkel ur gail p̄isi isarpoh, ke aKristo san, gai totabtabuh lan, telēŋon tisa habat. ¹⁹ Husur enan, mitipair dan nēsaan, ale mitipair van hēn aGot hēn aGot ḅepipitas nēsaan samito, ²⁰ hēn Nasuḅ aGot ḅilav nēboŋ nēŋavŋavan mai gamito, ale hēn ḅesēvat aKristo, gai totabtabuh lan mōs gamito, tovi aYesu. ²¹ Gai timastoh len nēmav vir aGot ḅigol natit p̄isi ḅinor hum tokel gati sutuai tia len nabuŋon ahai kelkel ur san gail. ²² AMoses ike, ‘Nasuḅ aGot samito dereh tigol ahai kelkel ur sua samit ḅesum̄an ginau tile mēhat dan gamit balai. Mitimassēsəlōŋ hēn natit p̄isi ḅikel mai gamito. ²³ Avan ideh asike ḅesēsəlōŋ hēn ahai kelkel ur enan, aGot dereh tidakuvi dan nēvanuan san gail timasig.’* ²⁴ Imaienan, ahai kelkel ur gail p̄isi, tuḅat len aSamuel van vēbar damēŋai, galit p̄isi lotosor, lukel ur nēsa tovisi len nēboŋ ta damēŋai. ²⁵ Gamit m̄au mētovi natun ahai kelkel ur gail, ale nēsa aGot tokel uri len nabuŋolito, erīŋi tipat mōs gamit am. Ale na-kel-gati-an aGot tokel mai atēmamito ta sutuai, ikele mōs gamito. Ikel mai aApraham ke, ‘Len nēpasusan tohusur gaiug navoian dereh tivan hēn nēvanuan naut tiltile gail len nēbathuyah

* **3:13:** Exo 3.6, 15 * **3:14:** Mat 27.15-23; Mak 15.6-14; Luk 23.13-23; Jon 18.38-40, 19.12-15 * **3:23:** Deu 18.15, 18-19

þisi len navile a pan.* 26 Nəboŋ aGot toputsan nəvanuan nauman san, tovi aYesu, esəvati van hən gamito a mō hən bivoi hən gamito len nəpairan samit v̄isusua dan naṽide tosa samit gail.”

4

NəSanhitrin ikot hən aPita mai aJon

1 Nəboŋ aPita mai aJon artosor mai nəvanuan gail, ahai tutumav gail, nakomada silat lotokətkəta kəkol hən naim siGot, mai naSattiusi gail, 2 nəlolit ipaŋpaŋ husur gəlaru aroṽusan nəvanuan gail mai arukel uri ke aYesu imaur dan nəmatan san. Namilen ke nəvanuan gail am loləboi ləbimaur dan nəmatan suṽian aYesu. 3 Na lutah gat gəlaru, be husur naut igomgom, lorin gəlar len naim bəbaŋis salit vir nəboŋ pelan. 4 Nəvanuan isobur lotosəsəloŋ hən nasoruan, lodəlomi; lalunian þisi lotokad nadəlomian, pəpadaŋ hən lotobar 5,000.

5 Pelan han, alat lotoil a mō hən ahai tutumav gail, ahai þusan gail hən nalo, mai alat lotoil a mō len naut a Jutea, galit luḃonḃon len naut a Jerusalem. 6 Annas evi abiltihai tutumav, aKaiafas mai aJon mai aAleksada, mai galevis am lotovi amahean aAnnas, lutoh ei. 7 Nəboŋ lotogol aPita mai aJon artoil rivuh, lous gəlaru ke, “Mərugol nategai len nədaŋan sa o len nahəsən ase?”

8 Beti aPita toplu hən aNunun aGot ikel mai galit ke, “Gamit məttoil a mō hən ahai tutumav gail mai gamit məttoil a mō hən nəvanuan gail, 9 daməŋai mətousus ginaməru husur navoian namrtogole hən nəvanuan narien tosa. Imaur mabe? 10 Ginau nuke gamit mai nəvanuan naut a Israel þisi mətələboi nategai ke, len nahəsən aYesu Kristo ta Nasaret, məttoþos gati tia len nəhai balbal avil aGot togol tomaur dan nəmatan, len nahəsənan, ategai eil gegai, imaur. 11 Evi aYesu egai natosian siGot tosor husuri nəboŋ toke tovi, “nəvat gamit məttoivi vanuan na-um-im-an məttomətahumi;

gai egəm vi vat sua ŋai bələboi biḡol naim bihav mai binor.’*

12 AYesu ŋai ikad nədaŋan hən bilav kuv nəvanuan gail dan nəsaan salito. Husur səkad nəhes ideh am len navile a pan, səkad nəhes ideh am aGot tolav mai nəvanuan gail toləboi bilav kuv gadito dan nəpanismen hən nəsaan sadito.”

13 Nəboŋ lotokəta ləboii ke aPita mai aJon arsamətahw len galito, lumadhaləboii ke arsasəkul mai arovi vanuan hum nəvanuan ləsəkad namitisau. Luḃaŋ, lunau ləboii ke alaruenan arutah mai aYesu a mō. 14 Be husur lotoris aulunian tomaur toil təban gəlaru, ləsaləboi ləbikel natideh. 15 Na lukel mai gəlaru ke arevivile, bathut luke lihol husur gəlaru. 16 Luke, “Datimab hən gəlaru? Imasil len nəvanuan gail þisi len naut a Jerusalem ke arugol namerikel len nədaŋan savi səlaru. Datsaləboi datb̄ike savisi. 17 Be hən biḡol ke satevivile len nəvanuan gail þisi, ivoi ke datikai tas gəlaru ke saarisor mai saareþusan am len nahəsən aYesu.”

18 Nəboŋ lotokis gəlaru gəmai, lukai tas gəlaru ke saarisor mai saareþusan tətəs am len nahəsən aYesu. 19 Avil aPita mai aJon arusor var galit ke, “Inor len nabunusian siGot ke namrigol nəsa aGot tokele o gamito? Mitinau risi! 20 Ginaməru, asike namresib, namrodədasi. Namrimaskel husur nəsa namrtorisi mai səsəloŋ həni.”

21 Beti lukel mai gəlaru tətəs ke arbiŋsor len nahəsən aYesu am dereh aripanis, ale lugol aruvan. Ləsəsab̄ naþisal ideh hən ləbipansəm gəlaru bathut nəvanuan gail þisi loputsan nahəsən aGot husur nəsa tovisi. 22 Husur atenan, narien tosa a mō be tomaur husur namerikel, nədaŋ han tosəhor 40.

Nəvanuan nadəlomian gail lusor tuv

23 Nəboŋ aPita mai aJon artokad navivilean, arotəlmam van hən nəvanuan səlar gail. Ale arukel ur nəsa abiltihai tutumav gail mai alat lotoil a mō len naut a Jutea, lotokele.

* 3:25: Gen 22.18, 26.4 * 4:11: Psa 118.22

24 Nəboŋ nəvanuan nadəlomian lotosəsəloŋ həni, len nənauan sua luḅon hən ləḅikai van hən aGot. Luke, “O Got gotovi Masta hən natit p̄isi, gaiug m̄au gugol nəmav mai navile a pan, nətas mai natit p̄isi lotopat.* 25 Gaiug m̄au gusor, len aNunum̄ gusor len nabuŋon atəmanamit ta sutuai aTevit, nəvanuan nauman sam̄, ke,

“ ‘Imab naluḅoh hən nəvanuan naut tiltile gail nəlolit ipaŋpaŋ?

Imab nəvanuan gail lusor utaut hum lotovi enemi siNasuḅ aGot?

Lusor utaut soḅuer.

26 Nakiŋ gail len navile a pan loutaut hən nəḅalan, alat lotoil a m̄o hən nəvanuan gail luḅon

hən ləḅiḅal mai Nasuḅ aGot mai aKristo san, gai totabtabuh lan.’* ”

27 Len nabiltivile egai aHerot Antipas mai aPontius Pilate aruḅonḅon mai alat ləsavi Ju mai alat aIsrael hən ləḅemətahun nəvanuan nauman sam̄ gotosəvati, aYesu, gototabtabuh lan.* 28 Bathut gaiug Got, gudaŋ habat, galit lugol husur nəsa ŋai gotonau utaut həni, nəsa gotonau koti sutuai tia. 29 Nasuḅ aGot, bunus nasoran salit ke lipansəm ginamito beti, ale gilav na-il-ḅuri-an mai ginamit namtovi slev sam̄ gail, hən namtḅikel ur nasoruan sam̄. 30 Nəboŋ namtḅikel uri, gigol nəvanuan gail ləḅimaur mai gigol namerikel ləḅemaŋmaŋ len gail. Natgalenan ləḅevisi, dereh levisi len nahəsən nəvanuan nauman sam̄ gotosəvati, aYesu.”

31 Nəboŋ lotosor tuḅ tonon, naut lotoḅonḅon lan ekurkur; ale galit p̄isi lopul hən aNunun aGot mai lukel ur nasoruan siGot len na-il-ḅuri-an.

Nəvanuan nadəlomian gail luḅon len nəsa lotokade

32 Nəvanuan nadəlomian gail p̄isi luḅon, len nənauan mai nəlolito losua ale səkad avan ideh toke natideh san, evi esan ŋai, be natit p̄isi losum̄an salito.* 33 Len nabiltidaŋan seNunun aGot, ahai pispisul gail lukel uri ke, aGot igol aYesu Kristo ile məhat dan nəmatan. Ale aGot ivoi habat hən galito. 34 Husur səkad ideh len galito tom̄idol hən natideh. Husur alat lotokad nətan o naim, loḅur hən gail ale lulav nəvat 35 hən ləḅeriŋi bathurien ahai pispisul gail. Ale lopəpəhun nəvat hən ḅevi tarhət sinəvanuan ideh topar.

36 Ikad avan sua, nahəsən aJosef len nahəmar aLevi tovi auleSaiprus. Atenan, ahai pispisul gail lokisi hən aParnapas, (namilen ke, “Nəvanuan togol nəvanuan gail loləŋon ivoi am len nəlolito”). 37 AParnapas eḅur hən nəmarireu sua san ale ilav nəvat han hən toriŋi bathurien ahai pispisul gail.

5

AAnanias mai aSafira

1 Naulum̄an sual am, nahəsən aAnanias mai asoan nahəsən aSafira aroḅur hən nahudhutan. 2 Ananias etəgau gat nahudhuvat hən nətan enan mai asoan. Gəlar p̄isi arudam̄. Beti atenan ilav nahudhuvat topat hən ḅeriŋi bathurien ahai pispisul gail, be səlav p̄isi. 3 Ale aPita ike, “Ananias, imabe nəloḅ topul hən aSetan gol ke gotogəras aNunun aGot ale gototəgau gat nahudhuvat hən nətan? 4 Nətan gotoḅur həni evi nətan esam̄ m̄au? Ale nəboŋ gotoḅur həni tonon nəvat ipat len navələm̄ m̄au? Nəloḅ imabe hən gotogol natenan? Gaiug gəsagəras nəvanuan gail ŋai, gogəras aGot!”

5 Nəboŋ aAnanias tosəsəloŋ hən nasoruan enan, iteh, imat. Ale galit p̄isi lotosəsəloŋ hən nəsa tovisi lomətahw habat. 6 Beti nəmantuhmar gail logəm, ruŋ gol niḅen, pati vivile ale tavuni.

7 Nəhaua itor ivan husur nəmatan enan ale asoan eḅis, avil saləḅoi nəsa tovisi. 8 APita eus aliten ke, “Gikele, nəvat hən nətan mətoḅur həni imagegai a?” Ale ike, “Evoi, imagenan.”

* 4:24: Exo 20.11; Psa 146.6 * 4:26: Psa 2.1-2 * 4:27: Mat 27.1-2; Luk 23.1, 7-12; Mak 15.1; Jon 18.28-29

* 4:32: Uman 2.44-45

⁹ Na aPita ikel maii ke, “Imabe mærtotaltal kitev nēdaŋan seNunun aGot ke timabe? Geris, alat lototavun asoam̄ saltoil bopita. Galit dereh lipat gaiug tu vivile.”

¹⁰ Vēha-sua ŋai iteh bathurien aPita, imat. Amantuhmar gail lovi lohoim, sabi ke tomat tia, ale lupati vivile, lutavuni mai asoan. ¹¹ Alat siYesu p̄isi lomētahw, galit mai alat lotosēsəlōŋ hən naholan husur nēsa tovisi.

Ahai pispisul gail lugol isobur lumaur

¹² Len navēlan ahai pispisul gail, aGot igol namerikel gail ben nēvanuan gail, ale galit p̄isi lotokad nadēlomian luḅonḅon akis len navērada siSolomon. ¹³ Bathut namētahwan, avan ideh am sētah mai galito. Be nēvanuan gail loputsan galit len nēnauan salito. ¹⁴ Be akis alat lotokad nadēlomian len Nasuḅ lusōḅsoḅur am, Lalum̄an isobur mai latpēhaḅut isobur. ¹⁵ Imaiēnan, nēvanuan gail lupat alat lotomēsah vi lan nametp̄isal, lorīŋ galito lupat len nēmel o nēbateh hən ke nēmōl hePita tibar galevis nēboŋ toḅot van. ¹⁶ Nēvanuan lusobur logēm dan navile gail pēpadaŋ hən naut a Jerusalem, lutariv alat lotomēsah, mai alat nanunun lotosa lotomēdas tabtab hən galito. Ale galit p̄isi lumaur.

Aŋel esəŋav hən nabopita hən naim bēbaŋis

¹⁷ Imaiēnan, aḅiltihai tutumav mai alat lototah maii, (lovi naSattiusi gail) lutabulol bulos ahai pispisul gail. ¹⁸ Lutah gat galito ale lorīŋ galito len naim bēbaŋis. ¹⁹ Avil len nalenmariug enan aŋel siNasuḅ esəŋav hən nabopita hən naim bēbaŋis ale esəhar galit vivile. Ike, ²⁰ “Mitivan, mēteil len naholēvat todar vis naim siGot ale kel ur p̄is nasoruan husur nēmauran veveu egai mai galit ei, nēmauran mēttokade len aYesu.” ²¹ Dudulan somilan lobis len naholēvat todar vis naim siGot sum̄an aŋel tokel mai galito, ale lotubāt ḅusan nēvanuan gail.

Nēboŋ aḅiltihai tutumav mai alat lototah maii lotogēmai, lokis nēSanhitrin hən lēḅiḅonḅon, galit p̄isi lotobētah len naḅonḅonan silat lotoil a mō len naut a Israel. Ale losēvat nēvanuan galevis hən lēḅesəhar kuv ahai pispisul gail dan naim bēbaŋis gēmai. ²² Be nēvanuan nauman galenan lēsēsāḅ galit len naim bēbaŋis ŋa lotēlmam, lukel uri ke, ²³ “Namtusāḅi ke naim bēbaŋis ekəkōl sal, mai alat lotokētkēta kəkōl hēni, loil vivile len nabopita gail, be nēboŋ namttosəŋav hən gail, naut eḅēḅesw.” ²⁴ Nēboŋ nakomada silat lotokētkēta kəkōl hən naim bēbaŋis mai aḅiltihai tutumav gail lotosēsəlōŋ hən na-kel-uri-an enan, nēnauan salit ebutbutut. Lunau masuḅ hən ke timabe. ²⁵ Beti avan sua egēm, ike, “Mēteris! alategai mēttoriŋ galit len naim bēbaŋis, galito saltoil len naim siGot, loḅusan nēvanuan gail!” ²⁶ Ale nakomada ivan mai alat lotokētkēta kəkōl hən naim siGot hən lēḅesəhar ahai pispisul gail. Losəhar mēdau hən galito husur lomētahw ke nēvanuan gail saletubun galito.

²⁷ Nēboŋ lotosəhar galit tonōŋ, lugol loil len nēhon nēSanhitrin ale aḅiltihai tutumav eus galit ²⁸ ke, “Namtukai tas gamito ke samteḅusan len nahēsenan. Be mēteris! Mētugol alat a Jerusalem lopul hən naḅusanan samito, mai mētukel ke namtugol nēmatan sitenan.”*

²⁹ APita mai ahai pispisul gail lusor vari ke, “Ginamit namtimasgol husur nēsa aGot tokele səhor nēsa nēvanuan gail lotokele. ³⁰ AGot setēmadat ta sutuai igol aYesu ile mēhat dan nēmatan, aYesu mēttoḅabuni, tahētah hēni len nēhai.* ³¹ Atenan, aGot eputsani vi lan navēlan nēmatu, gol ke eil a mō hən nēvanuan p̄isi mai elēboi ḅilav kuv galit dan nēsaan salito. AGot igol nategai hən aYesu ḅigol gidat a Israel datḅipair dan nēsaan sidato ale hən ḅerubāt nēsaan galen dan gidato. ³² Ginamit namtoris natgalen tovisi ale namtukel uri, ginamit mai aNunun aGot, aGot toviol hēni mai alat lotogol husur nēsa tokele.”

³³ Nēboŋ lotosēsəlōŋ hēni, nəlolit ipaŋpaŋ masuḅ, luke letubun aPita galito. ³⁴ Be naFarisi sua, nahēsan aKamaliel, ahai p̄usan hən nalo, nēvanuan p̄isi lotoputsani len nēnauan salito, ile mēhat, isor idan ke ahai pispisul gail litho vivile kəkereh bai. ³⁵ Nēboŋ

* 5:28: Mat 27.25 * 5:30: Deu 21.23

lotovivile tononj ikel þuli mai nēSanhitrin ke, “UleIsrael, mētebunus tivoi nēsa mēttoke mēṭbigole hēn alatenan. ³⁶ Mitinau! Nasihau galevis tovan tia, nēvanuan sua tosa, aTeutas, evisi, isor patpat gai mēhat, ale alalumān lovi 400 lutah maii. Be alat a Rom luṽabuni ale alat lotohusuri lopēpehw ṇa lēsagol natideh. ³⁷ Husuri, sual am, aJutas, auleKalili evisi len nēboṇ hēn naṽpuruṇan hēn nēvanuan, ale egēras nēvanuan gail hēn lēḃehusuri, ḃal mai alat a Rom. Gai am luṽabuni, ale ahai susur san gail, lopēpehw. ³⁸ Imagenan, nukele hēn gamito ke, mititoh a tut dan galito, riṇ galit livan, husur nē-nau-utaut-an salit mai nēsa lēbigole ḃevi sinēvanuan, dereh lehisi soḃuer suṃan alaruēnan. ³⁹ Be ḃevi siGot, mētedēdas mēṭbemēdas galito; dereh mitisaḃi ke mēttōḃal mai aGot.” ⁴⁰ Ale lohusur nakelean san. Lokis galito vi lohoim. Lugol alat lotokētkēta kēkol hēn naim siGot lobilas galito, beti lukele hēn galito ke salisor len nahēsan aYesu, ale loriṇ galit luvan. ⁴¹ Nēboṇ ahai pispisul lotoriṇ nēSanhitrin, lukemkem husur aGot idam hēn ke lotolēṇon tosa mōs nēhes enan. ⁴² Ale len nēboṇ ṽisi len naholēvat todar vis naim siGot loṽusan, ale loṽusan husur naim gail, mai lukel uri ke aKristo, aGot totabtabuh lan evi Yesu. Lēsanoṇ hēn nakelean enan.

6

Loriṇ nēvanuan emālevru hēn lēḃekētkēta tēban nēbatunau pēhaṽut gail

¹ Len nēboṇ galenan ahai susur gail, alat lotokad nadēlomian, lusōḃsoḃur am. Ale naJu gail lotosor len nasoruan ta Kris lukoblen ke, alat lotosor len nasoruan Ipru lēsapēpehun nēhanian sanor len nēbatunau pēhaṽut lotosor len nasoruan ta Kris.

² Imagenan, ahai pispisul tosēṇavur pisan toru lokis nēvanuan nadēlomian ṽisi logēm ḃonḃon beti luke, “Sanor hēn ginamit namtḃeriṇ gabulan na-kel-uri-an hēn nasoruan siGot hēn namtḃepēpehun nēhanian. ³ Bathudud gail mitilekis hēn temālevru len gamit lotopul hēn aNunun aGot mai namitisau hēn nēmauran tonor. Ale dereh namteriṇ galit hēn lēbigol nauman egai. ⁴ Ale ginamit dereh namtḃidaṇ len na-sor-tuṽ-an mai na-kel-uri-an hēn nasoruan siGot.”

⁵ Galit ṽisi lohēhaṽur hēn nēnauan sihai pispisul gail. Lulekis hēn aSteven, aulumān sua topul hēn nadēlomian mai aNunun aGot. Beti lulekis hēn aFilip, aProkorus, aNikanor, aTimon, aParmenas mai aNikolas ta Antiok togēm vi Ju. ⁶ Naluṽoh losēhar galit gēm hēn ahai pispisul gail, ale ahai pispisul lusor tuṽ mōs galit lotomālevru, loriṇ navēlalito len nēkadulito hēn lēbigol nauman enan.

⁷ ṇa nasoruan siGot husur aYesu iperperṇan naut. Ahai susur len naut a Jerusalem nasōḃuran halito evi mēhat tutut, ale ahai tutumav isōḃur lugol husur nēsa naṽpusanan siYesu tokele.

Nakotan siSteven

⁸ AGot eviol masuṽ hēn navoian mai nēdaṇan mai aSteven. Ale aSteven igol namerikel tēban nēvanuan gail. Lumaṇmaṇ len namerikel galenan ale nēdaṇan siGot imasil len gail.

⁹ Be nēvanuan galevis lusor tas aSteven. Galito lovi Ju hēn naluṽoh sua lokisi hēn Naim Naḃonḃonan seFriman.* Lovi Ju ta Sairin, ta Aleksadria, ta Silisia, ta Asia, ale loil, lusor ḃalḃal mai aSteven. ¹⁰ Be nēboṇ tosor, aNunun aGot eviol hēn namitisau hēn nēmauran tonor maii, gol ke lodēdas lēḃisor vari. ¹¹ Ale galito lusor utaut mai nēvanuan galevis hēn lēḃisor tas aSteven ke, “Namtosēsēloṇ hēn atenan tosor mēdas aMoses mai aGot!”

¹² Imagenan lugol nēvanuan gail nēlolit ipaṇpaṇ, galit mai alat lotoil a mō hēn galito mai ahai ṽusan gail hēn nalo. Beti lutah gat aSteven, lugol eil len nēhon nēSanhitrin. ¹³ Ale losēhar nēvanuan galevis vi rivuh hēn lēḃelibliḃoṇ. Luke, “Akis ategai isor tas naim egai tolo mai nalo siMoses. ¹⁴ Husur namtosēsēloṇ hēni toke aYesu ta Nasaret egaii dereh tigol

* **6:9:** Friman lovi alat lotovi slev a mō be lēsavi slev am.

naut egai timasirsir ale tegägel hən nañide aMoses tolav mai gidato ta sutuai.”¹⁵ Alat lotobətah len nəSanhitrin lokəta bunus aSteven, loris ke nəhon egəm sumñan nəhon añel.

7

Na-kel-uri-an siSteven

¹ Beti aBiltihai tutumav eusi ke, “Natgalenan imagenan a?”

² Ale aSteven isor vari ke:

“Wawa gail mai tata gail, mətesəsədarin! AGot, tovi nəkadun namənas evisi hən atəmadit ta sutuai aApraham nəboñ totoh a Mesopotamia, be savi Haran sal.³ Ale aGot ikel mai ke, ‘Geriñ naut egai, naut matmat samñ, mai nəbathudud samñ, ale gevi lan naut nəbesəhar gaiug vi lan.’⁴ Imagenan aApraham eriñ naut san, naut silat a Kaltea, ale iyar vi Haran, itoh ei. Nəboñ atəman tomat, aGot esəvati vi lan naut egai məttotohtoh lan.⁵ Len nəboñ enan aGot səlav nətan ideh gegai mai aApraham hən bevi naut matmat san; səlav nəmañirhətan ideh maii. Be aGot ikel gati maii ke tilav naut egai mai aApraham mai nəpasusan san lotohusuri, naut kəmas ke len nəboñ enan aApraham səkad anatun.⁶ Beti aGot ekəmaiegai ke, ‘Nəpasusan samñ gail lotohusur gaiug dereh levi metbos gail len naut tile, naut savi salito. Dereh legəm vi slev silat ei. Ale alat ei dereh lemədas galito hən nasihau bevi 400.’⁷ Ale aGot ike, ‘Avil ginau dereh nipansəm alat naut enan lotogol nəpasusan samñ lotoumum kəmas salito. Beti nəpasusan samñ dereh limakuv dan naut ei, gəm lotu hən ginau gegai.’^{*}

⁸ “Beti aGot ikel na-kel-gati-an mai aApraham ke aApraham mai esan gail lovi siGot. Ale aGot ikel maii ke tetiv dalus gai mai naulumñan san gail hən bevusani ke lovi siGot. Ale aApraham etiv dalus alsak, anatun len nəboñ san toməlevtor, ale alsak egəm vi təman aJakop togəm vi təman atəmadit ta sutuai lotovi 12.^{*}

⁹ “Anatun aJakop galenan lutabulol bulos aValito, aJosef, ña loður hən vi lan naut a Ijip.^{*} Be aGot itah maii,^{*} ¹⁰ ale aGot ilav kuvi dan na-ləñon-isa-masuñ-an san. Ilav namitisau hən nəmauran tonor mai aJosef gol ke aFero, tovi kiñ len naut a Ijip, inau ke tovoi. Imagenan aFero igol ke a Ijip mai naut san gail lupat pipihabəlan aJosef.^{*} ¹¹ Sədareh nəhanian imat pisi len naut a Ijip mai naut a Kenaan. Nibelit evi pan husur lupar hanian; atəmadit gail ta sutuai, galit am lupar hanian.^{*} ¹² Nəboñ aJakop tosəsəlon hən ke tokad nəhanian len naut a Ijip, esəvat atəmadit gail len nəyaran nametəkov salito.¹³ Len nəyaran na-vəha-ru-an salito vi Ijip, aJosef ikel mai aVan gail ke gai tovi aValito, husur ləsakəta ləboii. Len nəboñ enan aFero esəsəlon hən naholan husur nəbathudud siJosef.^{*} ¹⁴ Beti aJosef episul hən atata san, aJakop, mai nəbathudud san kavkav hən ləbəgəmai; lovi 75 pisi.^{*} ¹⁵ Ale aJakop ibar naut a Ijip. Itoh tin ei, ale len naut enan imat, atəmadit lotovi anatun gail, galit am, lumat.^{*} ¹⁶ Nəpasusan gail lupat təlmam hən nibelit vi Sekem ale lutavun galito len nəbur aApraham toður kuvi dan anatun aHamor gail.”^{*}

¹⁷ Ale aSteven isor tətəs am ke, “Avil len nəboñ togəm pəpadañ hən aGot biğol nəsa tokel gati mai aApraham, nasoburan hən atəmadit a Ijip evivi məhat.¹⁸ Nakiñ sua tile saləboi natideh husur aJosef, eil a mo len naut a Ijip.[†] ¹⁹ Gai emədas bun nəvanuan sidato gail. Igol atəmadit ta sutuai nəlolit isa habat bathut italtal hən galit ke leriñ gabulan amas salito hən ləbimat.^{*} ²⁰ Len nəboñ enan lupas aMoses, ale gai ikab buni, aGot ehəhañur hən. Anan mai atəman arokətkəta təban len naim səlaru van vəbar nahəbati totor han.^{*}

^{*} **7:3:** Gen 12.1 ^{*} **7:4:** Gen 11.31, 12.4-5 ^{*} **7:7:** Gen 15.13-14; Exo 3.12 ^{*} **7:8:** Gen 17.10-14, 21.4 ^{*} **7:9:** Lutabulol bulos aJosef sil aJakop toləmas masuñ hən aJosef səhor galito. ^{*} **7:9:** Gen 37.11, 28, 39.2, 21 ^{*} **7:10:** Gen 41.39-41 ^{*} **7:11:** Gen 41.57, 42.1-2 ^{*} **7:13:** Gen 45.1, 16 ^{*} **7:14:** Gen 45.9-10, 17-18 ^{*} **7:15:** Gen 46.1-7, 49.33 ^{*} **7:16:** Gen 23.3-16, 33.19, 50.7-13; Jos 24.32 [†] **7:18:** Hən naves 17-18, ris Exo 1.7-8 ^{*} **7:19:** Exo 1.10-11, 22 ^{*} **7:20:** Exo 2.2

21 Beti nəboŋ artoriŋi vivile, anatvavin aFero isaβi, ipati van vahisi sumān tovi anatum.*

22 Ahai pusan gail lotovi uleIjip loʻusan aMoses hən naləboian p̄isi hən naut a Ijip, ale ikad namitisau hən nəsə tokele mai nəsə togole.

23 “Nəboŋ nədañ hiMoses tovi 40, ike tivan hən βeris nəbathudud san, auleIsrael gail, ke, lumabe. 24 Nəboŋ tovan, eris auleIjip tobilas auleIsrael, ŋa evi tarhət san, ale esisil hən auleIjip enan, etuh buni. 25 AMoses inau ke auleIsrael gail lətaləboii ke aGot tosəvati hən βilav kuv galito dan navəlan alat a Ijip, be ləsələboii. 26 Pelan han ŋai aMoses eris auleIsrael eru artobał. Ike tigol arikad navoivoian mai gəlar gabag ale ikel mai gəlaru ke, ‘Gaməru mərovi larmiʻvan; imabe mərəbəl maiegai?’ 27 Be atenan togol tosa hən togon, ikabsan aMoses, ike, ‘Ase igol gaiug gotoil a m̄o, hən gəβikel ke namtunor o namtsanor?’ 28 Guke getuh bun ginou hum gototuh bun auleIjip nino a?’ 29 Nəboŋ aMoses tosəsəloŋ hən nasoran enan, igam yav vi Mitian. Itoh ei hum nametβos, ilah, ikad anatum ulumān eru.

30 “Husur nasihau tovi 40 tovan, aŋel sua evisi hən aMoses len nəhai sua topaŋ wunwun len naut masmas toβəβesw, pəpadaŋ hən nabiltiʻvehuh Sinai. 31 Nəboŋ aMoses torisi, imanmaŋ lan, ivan pəpadaŋ həni hən βəkəta bunusi, ale esəsəloŋ hən nadolon Nasuβ aGot toke: 32 ‘Ginou novi Got setəmañ gail ta sutuai, aGot siApraham, seIsak mai sijakop.’ Ninen aMoses epil habat ale emətahun βəkəta husur emətahw masuʻ.

33 “Beti Nasuβ aGot ikel maii ke, ‘Dakuv naributbut sam̄ gəlaru; nətan gotoil lan ilo. 34 Nokəta ris kitin həni ke alat a Ijip lomədas nəvanuan sagw gail. Nosəsəloŋ hən nakiloban salito ŋa nogəm hən nəβilav kuv galito. Ale gegəmai! Nesəvat gaiug vi Ijip.’”†

35 ASteven isor van am ke, “Imaienan, lomətahun atenan, aMoses, nəboŋ lotoke, ‘Ase igol gaiug gotoil a m̄o, gotokel ke namtunor o namtsanor?’ Be aGot m̄au esəvat atenan hən βeil a m̄o hən galito ale hən βilav kuv galito. Len nabuŋon aŋel tovisi hən aMoses len nəhai topaŋ, aGot esəvati.* 36 AMoses enan esəhar galit dan naut a Ijip ale len naut a Ijip, len Nətas Bisibis, mai len naut masmas toβəβesw len nasihau tovi 40 am, igol namerikel lotomaŋmaŋ len gail, namerikel galen lugol nədaŋan siGot iparpar.*

37 “Evi aMoses boh tokel mai alat a Israel ke, ‘AGot dereh tigol ahai kelkel ur sua samito sumān ginou tile məhat dan gamit balai.’* 38 AMoses enan itoh mai galito nəboŋ lotoβon len naut masmas toβəβesw, itoh mai aŋel tosor maii len nabiltiʻvehuh Sinai, ale itoh mai atəmadit gail; ale aGot ilav nasoruan tomaur maii hən βilavi mai gidato.*

39 “Avil atəmadit ta sutuai ləsagol nəsə aMoses tokele. Lomətahun ləβehusuri am, luke letəlmam vi Ijip.* 40 Lukel mai aAron ke, ‘Geum hən nagot gail m̄os gidato hən ləβeil a m̄o hən gidato. Be aMoses enan tosəhar gidato dan naut a Ijip, datsaləboi nəsə tovisi həni!’* 41 Ale len nəboŋ enan lugol nəlablab sua hun natuhβuluk. Lotutumav hən naviolan salit van həni, ale lohəhaʻur təban nəlablab lotogole hən navəlalito.* 42 Be aGot ipair dan galito ale eriŋ gabulan galit hən ləβilotu hən nəyal, nahəbati mai naməso gail len nəmav. Ehum ahai kelkel ur gail lotokele len naləβulat salito ke,

“ ‘Alat a Israel, mətotibun narivatvat gail hən natutumavan
len nasihau tovi 40 len naut masmas
be mətsatutumav hən naviolan galenan van hən ginou!

43 Ao, mətəburuŋ naim nətaβolen sinagot Molek,
mətupati mai nəlablab hən naməso siRefan,
nagot samito;

mətugol nəlablab eru enan hən mətβilotu hən gəlaru.

* 7:21: Exo 2.3-10 † 7:34: Hən naves 30-34, Exo 3.1-10 * 7:35: Exo 2.14 * 7:36: Exo 12.41, 14.21; Num 14.33 * 7:37: Deu 18.15, 18 * 7:38: Exo 19.1–20.17; Deu 5.1-33 * 7:39: Num 14.3 * 7:40: Exo 32.1, 23 * 7:41: Exo 32.2-6

Imagenan dereh nigol gamit mætemæsev vi tut sua sêhor naut a Pabilon.’ ”*

⁴⁴ ASteven isor am ke, “Len naut masmas toþþesw atæmadit gail ta sutuai lukad naim netaþolen siGot togol natohan siGot mai galito toþarþar. Loum hæni sumñan aGot tokele mai aMoses, ale eþitoþv hæn næplan aMoses torisi tia len nabiltivêhuh Sinai.* ⁴⁵ Beti galito lupati gæmai næboþ aJosua toil a mïo hæn galito. Lupati næboþ lotolav nêtan simetþos gail aGot tohut galit dani mïos atæmadit gail. Ale ipat magenan van vëbar næboþ siTevit.*

⁴⁶ AGot ehêhaþur hæni, ale aTevit eus aGot hæn þeum hæn naim natohtohan mïos aGot siJakop.* ⁴⁷ Be aSolomon boh eum hæn naim enan.*

⁴⁸ “Wake aGot toyalyal buni satohtoh len naim nævanuan gail lotoum hæni. Esumñan Nasuþ aGot tokele len nabuþon ahai kelkel ur toke:

⁴⁹ “ ‘Novi kiþ, næmav ehun nabiltihai bêtþetah sagw
ale navile a pan ehun nakes kemas notoriþ nariegw lan.

Mætölæboi mætþeum hæn naim tomabe sagw?

O naut tomabe hæn næþiþavþav lan?

⁵⁰ Aoa! mætödædas mætþigole husur ke ginau sæþogw ñai nugol natgalen þisi.’ ”*

⁵¹ Ale aSteven imaris kotov nasoran san ke, “Gamit nækadumit ihaihai masuþ. Næloimit imabe? Nædariþamit eþulþulol! Mætöþitoþv hæn atæmamit gail ta sutuai. § Mætómætahun aNunun aGot akis! ⁵² Mætunau tælmam hæn ahai kelkel ur ideh atæmamit gail læsamædasi a? Ao, lomædas galit van van van vagol næmatan hæn alat lotopêhav utaut hæn nægæmaian siVanuan Nanoran. Atenan, mætumadhariþi len navëlan aenemi san gail gol ke lutahêtah hæni imat! ** ⁵³ Gamito mætukad nalo siGot aþel gail lotolav mai gamito, be mætsagol husur næsa tokele.”

Galit lotubun aSteven

⁵⁴ Næboþ næSanhitrin lotosæsölöþ hæn aSteven, nælolit ipaþpaþ masuþ van lukat þubur nariþolit van hæni. ⁵⁵ Be aSteven topul hæn aNunun aGot, ekêta haihai vi lan næmav ale eris namënas siGot mai aYesu toil len nêtarhêt næmatu siGot. ⁵⁶ Ike, “Mæteris! Nokêta ris næmav tosêþav ale aNatun Nævanuan toil len nêtarhêt næmatu siGot.”

⁵⁷ Lukai masuþ, þon gol nædariþalito, mïur van hæni, ⁵⁸ liv gargari vi tut dan nabiltivile, ale tuþat hæn læbetuþi. Ale alat lotosæsölöþ hæni loriþ nahurabat salit gail len narien aSol, næmantuhmar sua. ⁵⁹ Næboþ lototuþtuþi, aSteven isor tuþ ke, “Nasuþ aYesu, gilav nanunugw.”

⁶⁰ Beti etêþedur ale ikai habat ke, “Nasuþ, sagipanssem galit sil næsaan egai salito.” Næboþ tokæmaianan tonöþ, imat.

8

¹ Ale aSol itoh ei, idamï mai galit lototubun aSteven.

Luþiþiahir nævanuan nadælomian gail

Tuþat len næboþ enan nævanuan gail lomædas tabtab hæn alat siYesu len naut a Jerusalem. Na galit þisi loriþ naut enan, lugam pêþehw vi lan naut þisi len naprovens Jutea mai a Samaria. Be ahai pispisul gail losuh.

² Alatevis lotohusur kitin hæn aGot lutavun aSteven mai lutanþis habat hæni.

³ Len næboþ enan aSol emædas bun alat siYesu. Ehusur naim gail vïsusua, ale eliv gargar alalumian mai alatpêhaþut hæn þeriþ galit len naim bæþaþis.*

AFilip evi Samaria

* **7:43:** Amo 5.25-27 * **7:44:** Exo 25.9, 40 * **7:45:** Jos 3.14-17 * **7:46:** 2Sam 7.1-16; 1Chr 17.1-14 * **7:47:** 1Ki 6.1-38; 2Chr 3.1-17 * **7:50:** Isa 66.1-2 § **7:51:** Len nasoruan ta Kris ike næloimit mai nædariþamit sækad na-tiv-dalusi-an namilen ke næloimit ehum nælon alat læsækad nadælomian len a Got husur læsasæsölöþ husuri, læsagol husur næsa tokele. ** **7:52:** Hæn naves 51-52, ris Isa 63.10; 2Chr 36.16; Mat 23.31 * **8:3:** Uman 22.4-5, 26.9-11

⁴ Alat lotopəpəhw lukel ur nasoruan husur aYesu len naut p̄isi lotobari. ⁵ Galit sua, aFilip evi pan vi lan nabiltivile a Samaria, ale ikel uri ei ke, aYesu tovi aKristo, aGot totabtabuh lan. ⁶ Nəboŋ naluṽoh gail lotosəsəloŋ hən aFilip, kəta ris namerikel togol gail, galit p̄isi losəsəloŋ vahvahur nəsa tokele. ⁷ Husur ehut nanunun tosa gail lotois habat nəboŋ lotomakuv dan nəvanuan tosoḅur. Ale nəvanuan isoḅur lotodədas ləḅerus mai lotodədas ləḅiyar, lumaur. ⁸ Imagenan, len nabiltivile enan alat a Samaria lohəhaṽur habat.

⁹ Len naut enan ikad avan sua, nahəsən aSimon, totoh ei ebəlav. Egəgol behi gol ke nəvanuan p̄isi len naut a Samaria luṽaŋ lan. Akis isor patpat gai məhat hum toyalyal, ¹⁰ ale nəvanuan naməsəl gail mai alat lototibau, galit p̄isi losəsəloŋ vahvahuri. Ale luke, “Atenan evi Daŋan siGot lotokisi hən aYalyal.” ¹¹ Lohushusuri ebəlav bathut togol galit lotoṽaŋ len na-gol-nabehi-an san gai togolgole. ¹² Avil nəboŋ aFilip tokel na-kel-uri-an tovoi husur natohan pipihəbəlan aGot mai aYesu tovi aKristo, aGot totabtabuh lan, lodəlomi. Ale lubaptais, lalumān mai latpəhaṽut. ¹³ ASimon māu, gai am edəlom aFilip ale ibaptais. Beti ehushusur aFilip vi lan naut gail p̄isi, ale iṽaŋṽaŋ len namerikel gail torisi.

¹⁴ Nəboŋ ahai pispisul gail len naut a Jerusalem lotosəsəloŋ həni ke alat a Samaria lotodəlom nasoruan siGot tia, losəvat aPita mai aJon van hən galito. ¹⁵ Nəboŋ artobar naut a Samaria, arusor tuṽ mōs galit lotokad nadəlomian ke aNunun aGot tegəm hən galito. ¹⁶ Husur aNunun aGot sabis len galit ideh sal; lubaptais len nahəsən aYesu ŋai. ¹⁷ Beti aPita mai aJon aroriŋ navəlalar len galit ṽisusua, ale aNunun aGot ebis len galito.

¹⁸ Nəboŋ aSimon toris ke aGot toviol hən aNunun nəboŋ artoriŋ navəlalar len galito, ilav ris nəvat mai gəlaru hən ḅəṽur nədaŋan enan. ¹⁹ Ike, “Mirilav nədaŋan enan mai ginau hən ke nəboŋ nəḅeriŋ navəlagw len avan ideh aNunun aGot teḅis lan.” ²⁰ APita isor vari ke, “Nəvat saŋ tiḅos nətan mai gaiug, husur gunau ke gotoləboi gəḅəṽur naviolan siGot hən nəvat! ²¹ Gaiug godədas gəḅitah mai ginamito len nauman egai husur nələm sanor len nəhon aGot. ²² Gipair dan nəsaan egai, kel nalolosaan saŋ mai aGot. Gəḅigole, hum ma aGot ḅeruḅat nənauan enan topat len nələm dan gaiug. ²³ Bathut noris ke nələm topul hən nə-tabulol-bulosi-an ale nəsaan ibanjis gat gaiug tia.” ²⁴ Ŋa aSimon ike, “Iii! Mirisor tuṽ van hən Nasuḅ mōs ginau hən nəsa mərtokele asike ḅevisi hən ginau.”

²⁵ Nəboŋ artokel nəsa lotoləboi husur aYesu mai lotokel ur nasoruan siNasuḅ, aPita mai aJon arotəlmam vi Jerusalem. Len naṽisal səlaru arukel ur na-kel-uri-an tovoi len navile isoḅur a Samaria.

AFilip mai auleItiopia

²⁶ Boŋ sua aŋel sua siNasuḅ ikel mai aFilip ke, “Gile məhat! Gehusur naṽisal toriŋ naut a Jerusalem vi Kasa, naṽisal toḅḅəsw.” ²⁷ Imagenan aFilip iyar husur naṽisal enan, be esəhoṽut, eris auleItiopia sua tovi sogsog*. Gai evi nabiltivanuan siKadake tovi kwin silat a Itiopia. Ekətkəta təban nəvat p̄isi sekwin. Atenan ivan hən naut a Jerusalem hən tolotu, ²⁸ ale len natəlmaman san ebətah len nəkat san, eṽuruŋ natosian sihai kelkel ur, aIsaiah. ²⁹ Beti aNunun aGot ikel mai aFilip ke, “Givan pəpadaŋ hən nəkat enan ale gitah maii.” ³⁰ Nəboŋ aFilip togam van pəpadaŋ hən nəkat, esəsəloŋ hən toṽuruŋ natosian seIsaiah, ale eusi ke, “Goṽuruŋ ləboi nasoruan enan a?” ³¹ Isor vari ke, “Neləboi mab həni, asike ḅikad avan ideh hən ḅisor vəsvəsaii mai ginau.” Imagenan eus aFilip hən ḅisah, bətah təban. ³² Atenan tovi sogsog eṽuruŋ natosian egai siGot toke:

“Losəhari hun nasipsip van hən natibunian,
 suŋan natuhsipsip sais nəboŋ lotogut navurun,
 gai am sator.

* **8:27:** Sogsog: naulumān o nabuai o nabuluk səkad nədavurhut naloson, avan sua etiv kotovi.

³³ Lugol isa hēni hum tovi vanuan naut kēmas,
len nakotan san lugol sanor hēni.

Ase eləboi bisor husur anatun san gail o naur ta tahw han gail?

Ebuer, bathut lulav kuv nēmauran san dan navile a pan.”*

³⁴ Beti eus aFilip ke, “Nous gaiug, ahai kelkel ur egai isor husur ase? Gai o avan sua tile?” ³⁵ Ale aFilip etubat len natosian enan ηai, ikel na-kel-uri-an tovoi husur aYesu. ³⁶⁻³⁷ Len nēyaran salit husur naḡisal lubar naut tokad nēwai lan, ale atenan tovi sogsog ike, “Geris, nēwai! Ikad natideh hēn bīpat kəkol hēn nēbaptaisan sagw a?”† ³⁸ Ale ikel mai ahai wolwol ke tigol nəkāt teil. Beti gəlaru arumarin vi pan len nēwai ale aFilip ibaptais hēni. ³⁹ Nəboη artovahut, vəha-sua ηai aNunun Nasuḡ iyav hēn aFilip vi tut. Ale nabiltivanuan sarisi am, be nəboη tohusur naḡisal san van, ikemkem habat. ⁴⁰ Be aFilip evisi tətās a Asotus, ale iyar tur nabiltivile gail ḡisi. Ikel ur na-kel-uri-an tovoi van vəbar naut a Sisarea.

9

ASol ipair, ehusur aYesu (Uman 22.6-16, 26.12-18)

¹ Len nəboη enan aSol emətahun bun ahai susur gail siNasuḡ. Ikel ke temədas galit hēn bigol galit ləbimat. Italtal hēni van vaus abiltihai tutumav ² hēn bitos nalobulat van hēn naim nabonbonan gail seJu len naut a Tamaskus. Ike tisaḡ alalunian mai alatpəhaḡut ideh lotohusur naḡisal siYesu ei hēn bībanis gat galito, ale səhar galit vi Jerusalem. ³ Len nēyaran san, nəboη togəm pəpadaη hēn naut a Tamaskus, vəha-sua ηai namial sua togəm len nəmav ebilasi. ⁴ Iteh len tan ale esəsəloη hēn nadoldol toke, “Sol, Sol, gomədas tabtab hēn ginau hēn nəsa?” ⁵ Ale ike, “Gaiug ase Nasuḡ?” Isor vari ke, “Ginau aYesu gotomədas bun ginau. ⁶ Be gile məhat, geḡis len nabiltivile, ale avan sual ei dereh tikel mai gaiug nəsa gəbimasgole.” ⁷ Alat lotoyar maii loil butbut, losəsəloη hēn nadoldol be ləsarīs avan ideh. ⁸ ASol ile məhat, naut kēmas namətan tosəηav saris natideh. Ale lotəgau navəlan, səhari vi lan naut a Tamaskus. ⁹ Ale sakəta len nəmariboη totor, səhan, samun.

¹⁰ Ikad ahai susur sua len naut a Tamaskus, nahəsān aAnanias. Nasuḡ isor maii len narisian ke, “Ananias!” Ale aAnanias ike, “Ginau bogai.” ¹¹ Beti Nasuḡ ikel maii ke, “Gile məhat, gevi lan nametḡisal lotokisi hēn Tonor, gevi lan naim seJutas, ale geus kitev auleTarsus ei, nahəsān aSol, husur ke, gagai isor tuḡ. ¹² Ale len na-kəta-risi-an eris avan sua, nahəsān aAnanias togəm, torin navəlan lan hēn nakətaan san bətəlmam.” ¹³ AAnanias isor vari ke, “Nasuḡ, nosəsəloη hēn nəvanuan isobur lotosor husur atenan. Luke togol natit lotosa, tomədas nəvanuan sam gail a Jerusalem. ¹⁴ Ale abiltihai tutumav gail lulav nədaηan hēn na-il-a-mo-an maii hēn bəgəm gegai hēn bībanis gat alat lotokis gaiug Nasuḡ.” ¹⁵ Nasuḡ ikel mai aAnanias ke, “Naut kēmas natenan, givan! Nutabtabuh len atenan hēn bisor husur ginau mai alat ləsavī Ju mai nakin salit gail mai alat a Israel. ¹⁶ Ginau dereh neḡusani hēn natit ḡisi bigol na-ləηon-isa-an san moḡ ginau.” ¹⁷ Imagenan aAnanias evi lan naim enan ale eḡis lan. Erin navəlan gəlar len aSol ale ike, “Wawa Sol, Nasuḡ aYesu tovisi hēn gaiug len naḡisal nəboη gotogəm gegai, gai esəvat ginau hēn gəbikad nakətaan tətās ale hēn gəbepul hēn aNunun aGot.” ¹⁸ Vəha-sua ηai natgalevis hun nəgavhuieh luteh dan namətan aSol gəlaru, ale ikad nakətaan tətās. Ile məhat ale ibaptais. ¹⁹ Nəboη tohan, idaη tətās.

ASol len naut a Tamaskus mai a Jerusalem

* **8:33:** Isa 53.7-8 † **8:36-37:** Natosian galevis ta sutuai losuhud hēn nasoruan egai: 37 AFilip ike, “Gəbedəlomi ke aYesu tovi aNatun aGot, nibaptais hēn gaiug.” Isor vari ke, “Nodəlomi ke aYesu tovi anatun aGot.”

Len nēmariboŋ galevis aSol itoh mai ahai susur gail len naut a Tamaskus. ²⁰ Vəha-sua ŋai len naim nabonbonan gail seJu, etuḅat kel uri ke aYesu tovi aNatun aGot. ²¹ Galit p̄isi lotosəsəloŋ həni, luḅaŋ, lousus galit gabag ke, “Be atenan evi nəvanuan tomətahun alat lotokad nadəlomian len nahəsənan len naut a Jerusalem. Be egəm gegai hən b̄ibaŋis gat galito hən b̄əsəhar galit van hən ab̄iltihai tutumav gail. Imabe?” ²² Be naləboian siSol hən na-kel-uri-an evivi məhat ale igol alat lotosuh a Tamaskus lotovi Ju, nənauan salit ebutbutut, husur eḅusan koti ke aYesu tovi aKristo, aGot totabtabuh lan.

²³ Husur nēmariboŋ tosoḅur, alat lotovi Ju lusor utaut hən ləḅigol aSol b̄imat, ²⁴ be avan sua ep̄əhp̄əhalu maii. Len nalennəyal mai nalenmariug p̄isi lokəta bunus nabopita gail hən nab̄iltivile hən ləḅigol aSol b̄imat. ²⁵ Imaienan alat lotohusur aSol losəhari len mariug, ale len nəhad loriŋ aSol vi pan tur len naholəvat todar vis nab̄iltivile. Ale igam yav vi Jerusalem.*

²⁶ Nəboŋ tobar naut a Jerusalem ike titah mai ahai susur gail avil lomətahw lan. Ləsadəlomi ke tovi ahai susur kitin. ²⁷ Be aParnapas esəhari van hən ahai p̄isp̄isul gail. Ikel mai galit ke len nəyaran siSol, eris Nasuḅ tia ale Nasuḅ isor maii. Isor husuri am ke, len naut a Tamaskus aSol ikel ur na-kel-uri-an tovoi len nahəsən aYesu, namətahwan eḅuer. ²⁸ Imagenan, aSol itah mai galito, ale ivan təlmam, van təlmam len naut a Jerusalem. Len na-il-ḅuri-an, isor tabtab len nahəsən Nasuḅ. ²⁹ Ihol mai naJu gail lotosor len nasoruan ta Kris, ale isor levlev hən natosian siGot mai galito, avil lugol risi hən b̄imat. ³⁰ Nəboŋ nəbathudud nadəlomian lotosəsəloŋ ləboi natenan, losəhari vi pan vi Sisarea ale losəvati vi Tarsus.

³¹ Beti alat siYesu lukad natəmat len naut p̄isi a Jutea, a Kalili mai a Samaria, nəmauran salito ivoi ŋai. ANunun aGot igol galit ludan am mai loləŋon ivoi am len nəlolito, galit logəm lusəḅur am ale lutoh len namətahwan hən nəyalalan siGot.

APita igol aAeneas imaur tətəs len naut a Litta

³² Nəboŋ aPita toyar tur len naut p̄isi, ia m̄ədoŋ ben alat siGot lototohtoh a Litta. ³³ Len naut ei eris avan sua, nahəsən aAeneas, topat len nəmel san ŋai, husur nətarhəben imat len nasihau toməlevtor. ³⁴ APita ikel maii ke, “AAeneas, aYesu Kristo igol gumaur gagai. Gile məhat ale ḅolsan namilem̄.” Vəha-sua ŋai aAeneas ile məhat. ³⁵ Galit p̄isi lototoh len navile Litta mai len nabəmav Saron loris tomaur ale lupair van hən Nasuḅ.

APita igol nəmauran siTorkas etəlmam

³⁶ Len navile Joppa ikad ahai susur sua, nahəsən alitea aTapita, lotokisi am hən aTorkas len nasoruan ta Kris. Gai igol ivoi akis hən nəvanuan gail mai evi tarhət silat lotopar tite. ³⁷ Len nəboŋ enan eməsah van, imat. Lokəkəs niben ale loriŋi len narun̄ a məhat. ³⁸ Husur naut a Litta ipat p̄əpadaŋ hən naut a Joppa, nəboŋ ahai susur gail lotosəsəloŋ həni ke aPita totoh a Litta, losəvat alaruevis van həni, artoŋiri ke, “Gegəm mai ginaməru bai; sagevəlo!” ³⁹ Na aPita ile məhat, iyar mai gəlaru, ale nəboŋ tobar naut a Joppa losəhari vi lohoim, vi lan narun̄ a məhat. Nəbatunau p̄əhaḅut p̄isi loil garu, lutan̄ ale loḅusan aPita hən nəhai susun gail mai nahurabat tiltile gail aTorkas toside nəboŋ tomaur sal mai galito. ⁴⁰ APita esəvat galit vivile; beti etənedur, isor tuḅ. Ale ipair van hən niben, ike, “Tapita, gile məhat!” Alitenan esəŋav hən namətan, eris aPita ale ebətah vi məhat. ⁴¹ APita etəgau navəlan ale elivi hən b̄eil. Beti ekis nəbatunau gail mai alat siGot ale esəhar alitenan tomaur van hən galito. ⁴² Len naim p̄isi a Joppa nəvanuan gail losəsəloŋ hən natenan tovisi gol ke isoḅur lukad nəvanuan nadəlomian len Nasuḅ. ⁴³ APita itoh len naut a Joppa len nēmariboŋ isoḅur len naim seSimon. Simon igol natit gail hən nahurhurivatvat.

* 9:25: Hən naves 23-25, ris 2Kor 11.32-33

10

APita mai aKornelius

¹ Len naut a Sisarea ikad avan sua, nahəsan aKornelius, nasenturion sua toil a mō hən nasoltia tovi 100 len Navəshəsoltia ta Itali.* ² Gai mai nəbathudud san lohusur kitin hən naḡisal siGot mai lomətahw len nəyalyalan san; gai ilavlav nəvat mai alat lotopar tite ale isor mai aGot akis. ³ Len nəboŋ sua len namityal totor ut mədau, eris narisian sua. Ekəta masil hən aŋel sua siGot togəm həni tokel maii ke, “Kornelius!” ⁴ AKornelius ekəta mətaltal həni, ninen epil, eusi ke, “Goləŋon nəsa Nasuḡ?” Aŋel isor vari ke, “Na-sor-tuḡ-an saḡ mai naviolan saḡ van hən alat lotopar tite, arohun naviolan hən natutumavan van hən aGot. Ehəhaḡur həni. ⁵ Imaienan, gesəvat alalumān vi Joppa hən ləḡesəhar təlman hən avan sua nahəsan aSimon lotokisi hən aPita. ⁶ Gai itoh mai aSimon togol natit gail hən nahurhurivatvat, naim san ipat bitas.” ⁷ Aŋel enan isor maii ale ivan. Nəboŋ tovan tonəŋ, aKornelius ekis nəvanuan nauman san eru mai nasoltia sua tokətkəta təban, tohusur kitin hən naḡisal siGot. ⁸ Ikel natit ḡisi tovisi mai galito, ale esəvat galit vi Joppa.

⁹ Pelan han tublial, len nəyaran salito, logəm pəpadaŋ hən nabiltivile. Len nəboŋ enan aPita epəlau vi məhat len navurun naim topapav hən ḡisor tuḡ. ¹⁰ Imalkəkət, ike tihan, ale nəboŋ lotoutaut hən nəhanian sal, ekəta ḡerḡer. ¹¹ Eris nəmav tosəŋav, natit hun nabiltikaliko, nəhau tovat lotobaŋis nagilen tovat, evi pan vi lan nətan. ¹² Epul hən narivatvat tiltile gail, nəmat mai naməhob gail lotokələh len tan, mai nəman naməsav gail. ¹³ Beti nadoldol sua ikel maii ke, “Pita, gile məhat, paru bun naməŋod, hani!” ¹⁴ Be aPita isor vari ke, “Ao Nasuḡ, sanigole! Nəsəhanhan natideh tosa o tokolkol.”* ¹⁵ Nadoldol isor tətəs maii ke, “Sagekis natideh ke tosa aGot togol toveveu.” ¹⁶ Tomagenan vəha-tor tonəŋ, vəha-sua ŋai nəkaliko enan evi məhat vi lan nəmav.

¹⁷ Nəboŋ aPita tonau masuḡ hən namilen nəsa torisi, alalumān aKornelius tosəvat galito, lusaḡ naim seSimon ale loil len nametləkau. ¹⁸ Lukai, lous ke, “Avan sua nahəsan aSimon Pita itoh ei a?” ¹⁹ Nəboŋ aPita tonau nəsa torisi sal, aNunun aGot isor maii ke, “Simon, alalumān itor lous kitev gaiug. ²⁰ Gile məhat, gimariŋ vi pan. Saginau ke asike guvan, givan mai galito husur ginau nosəvat galito.” ²¹ Imagenan aPita evi pan, ikel mai galit ke, “Ginau boh nəvanuan mətətos kitevi. Imabe? Mətogəm mōs nəsa?” ²² Galit lusor vari ke, “AKornelius, nasenturion sua toil a mō hən nasoltia tovi 100, esəvat ginamito. Gai evi naulumān sua tonor, tomətahw len nəyalyalan siGot. Alat lotovi Ju ḡisi luke ivoi. Aŋel sua siGot ikele həni ke teus gaiug hən gəḡevi lan naim san hən ḡesəsəloŋ hən nəsa gaiug gəḡikele.” ²³ Beti aPita eus galit ke levi lohoim hən ləḡitoh maii.

Pelan han aPita galito loriŋ naut enan ale ahai susur galevis ta Joppa luyar maii. Lupat len mariug ale ²⁴ len nəboŋ tohusuri aPita ibar naut a Sisarea. AKornelius itoh vir galito. Eus nəbathudud san mai nabubur san gail hən ləḡegəm ḡonḡon. ²⁵ Nəboŋ aPita toḡis lohoim, aKornelius ebubur maii ale etənedur bathurien aPita, ilotu həni. ²⁶ Avil aPita elivi vi məhat ike, “Gile məhat, ginau bogai, novi vanuan ŋai.” ²⁷ Nəboŋ tohol maii, aPita evi lohoim ale eris nəvanuan lotosəbur lotoḡonḡon ei. ²⁸ Ikel mai galit ke: “Gamit mətələḡoii tia ke sanor hən nə-kai-tasi-an sinamit namttovi Ju hən namtḡitah mai o hən namtḡemədoŋ təban avan ideh savi Ju. Be aGot eḡusan ginau ke sanisor husur avan ideh ke tosa o ke aGot tomətahuni. ²⁹ Imaienan nəboŋ gotosəvat galit hən ləḡesəhar ginau, nogəmai, nəsake nodədas nəḡegəmai. Nuke neus gamito, imabe mətətos ginau ke nəḡegəmai?” ³⁰ Ale aKornelius isor vari ke, “Evi nəmariboŋ tovat tovan, len namityal egai totor ut mədau, nusor tuḡ. Vəha-sua ŋai avan sua tosun nahurabat tobilbil eil a mō hən ginau ³¹ ike, ‘Kornelius, aGot esəsəloŋ hən na-sor-tuḡ-an saḡ tia mai inau gat naviolan saḡ van hən alat lotopar tite. ³² Imaienan, gesəvat alalumān vi Joppa hən ləḡesəhar

* **10:1:** Navəshəsoltia enan ikad nasoltia lotovi 600 lan. * **10:14:** Lev 11.1-47; Eze 4.14

təlmam hən avan sua nahəsan aSimon lotokisi hən aPita. Atenan itoh mai aSimon togol natit gail hən nahurhurivatvat, naim san ipat bitas.’ ³³ Husur enan, vəha-sua ŋai nosəvat galit hən ləbesəhar gaiug. Sipa len nagəmaian sam̄. Gagai namtutoh gegai len nəhon aGot hən namtbesəsəloŋ hən natit pisi Nasuḅ tokele tia ke gaiug gəb̄ikele mai ginamito.”

³⁴ Beti aPita etuḅat hən b̄isor ike, “Gagai noləboii ke tokitin ke naṽide siGot ep̄itoṽ van hən nəvanuan p̄isi, ideh satile.* ³⁵ Imagenan, nəvanuan naut p̄isi lototəŋedur van hən aGot mai lotogol nəsa tonor, ehəhaṽur hən ləb̄egəm həni. ³⁶ Mətoləboi napisulan aGot topisul həni van hən alat a Israel tia, napisulan tokel na-kel-uri-an tovoi toke, nəvanuan eləboi b̄ikad navoivoian mai aGot len aYesu Kristo tovi Masta hən nəvanuan tiltile gail p̄isi. ³⁷ Mətoləboi nəsa tovisi len naut a Jutea totuḅat a Kalili husur nəbaptaisan aJon tokel uri. ³⁸ Mətoləboii am ke aGot tovəhas aYesu ta Nasaret hən aNunun mai nədaŋan, gol ke, gai iyar tur len naut p̄isi ale igol navoian mai igol alat natəmat tobaŋis gat galito, lumaur, bathut aGot totah maii. ³⁹ Ale ginamit namtoris ləboi natit p̄isi aYesu togole len naut a Jutea mai a Jerusalem. Galit lutahətah həni tomat len nəhai sua, ⁴⁰ be aGot ilav kuvi dan nəmatan len nəmariboŋ totor, ale igol ke evisi hən nəvanuan ləb̄eləboi ləberisi. ⁴¹ Nəvanuan p̄isi ləsarisi, be ginamit aGot totabtabuh len ginamit tia, namtorisi hən namtb̄ikel uri. Nəboŋ aYesu tole məhat dan nəmatan, ginamit namtuhan maii, namtomun maii. ⁴² Isor idaŋ mai ginamito ke namtikel uri mai nəvanuan gail ale kel koti ke aGot totabtabuh lan hən b̄epəpəhun navoian dan nəsaan hən alat lotomaur sal mai alat lotomat tia. ⁴³ Ahai kelkel ur gail p̄isi lutos husur aYesu, lukel uri ke, len nahəsan aYesu, nəvanuan gail p̄isi lotoriŋ nəlolit lan, aGot dereh teruḅat nəsaan salit dan galito.”*

⁴⁴ Nəboŋ aPita tokəmaianan sal, aNunun aGot eb̄is len galit p̄isi lotosəsəloŋ hən nasoruan. ⁴⁵ Nəvanuan nadələmian lotovi Ju, lototah mai aPita, losəhoṽut husur aGot tovr san aNunun len alat ləsavi Ju am. Loləboii ke toviol hən aNunun mai galito ⁴⁶ husur losəsəloŋ hən galit lotosor len nasoruan tiltile gail, mai lotosor sal suh nəyalyalan siGot. Beti aPita ike, ⁴⁷ “Avan ideh satikai tas galit hən ləb̄ibaptais hən nəwai, husur aGot eviol hən aNunun mai galito sum̄an gidato.” ⁴⁸ Ŋa ikel buni ke libaptais len nahəsan aYesu Kristo. Beti lous aPita hən b̄itoh mai galito hən nəmariboŋ galevis am.

11

APita isor vəsvəsai nəsa tovisi hən gəlaru, gai mai aKornelius

¹ Ahai pispisul gail mai nəvanuan nadələmian gail len naut a Jutea losəsəloŋ həni ke alat ləsavi Ju am lodələm nasoruan siGot tia. ² Ŋa nəboŋ aPita tobar naut a Jerusalem, alat siYesu lotonau masuṽ hən na-tiv-dalusi-an, lusor tasi ke, ³ “Gaiug gobis len naim silat ləsəkad na-tiv-dalusi-an* ale guhan mai galito!” ⁴ Beti aPita ikel mai galito hən natit p̄isi tovisi tuḅat len natuḅatan van vəbar nagilen. Ike: ⁵ “Ginau nusor tuṽ səb̄ogw len navile Joppa, ale nokəta b̄erb̄er, noris natit hun nabiltikaliko nəhau tovat lotobaŋis nagilen tovat han, ale evi pan dan nəmav, egəm hən ginau. ⁶ Nəboŋ notokəta vi lan, noris narivatvat tiltile gail, galevis lotovi rivatəvat katkat, ale nəmat mai naməhob gail mai nəman naməsav gail. ⁷ Nosəsəloŋ hən nadoldol tokel mai ginau ke, ‘Gile məhat Pita, paru bun naməŋod. Hani!’ ⁸ Be nusor vari ke, ‘Aoa Nasuḅ, sanigole! Nəsariŋ natideh tosa o tokolkol len nabuŋogw boŋ ideh.’ ⁹ Nadoldol len nəmav isor var ginau tətəs ke, ‘Sagekis natideh ke tosa aGot togol toveveu.’ ¹⁰ Imagenan vəha-tor, ale natit p̄isi evi məhat vi lan nəmav. ¹¹ Be məteris! Alalum̄an itor, aKornelius tosəvat galito a Sisarea gəm hən ginau, logəm pəpadaŋ hən naim nototoh lan. ¹² ANunun aGot ikel mai ginau ke nivan mai galito, saninau masuṽ husur natilean salit ləsavi Ju. Ale nuvan, alategai, lotoməlevtes

* **10:34:** Deu 10.17 * **10:43:** Isa 53.11 * **11:3:** Len nasoruan ta m̄o, naJu gail lukad na-tiv-dalusi-an be alat ləsavi Ju ləsəkade. Ale avan ideh tohan mai nəvanuan savi Ju ebur kotov nalo seJu gail.

lotokad nadəlomian, galit am lutah mai ginau, ale namtuvan, namtoʔbis lohoim naim sitea a Sisarea. ¹³ Ihol mai ginamito husur gai toris aʔel sua toil lohoim san toke, ‘Gesəvat galevis vi Joppa hən ləbesəhar təlmam hən aSimon lotokisi hən aPita. ¹⁴ Gai tikel ur napisulan sua. Len napisulan enan, aGot dereh tilav kuv gaiug mai nəbathudud sam dan nəsaan samito.’ ¹⁵ Nəboʔ notosor kəkereh ʔai, aNunun aGot eʔbis len galit suman toʔbis len gidato len nəboʔ ta mō. ¹⁶ Len nəboʔ enan nunau gat nəsa Nasuʔ tokele ke, ‘AJon ibaptais hən nəvanuan gail hən nəwai be aGot dereh tibaptais hən gamito hən aNunun.’* ¹⁷ Imaienan, aGot ʔeviol mai galit naviolan toʔitoʔ hən nəsa toviol hən mai gidato nəboʔ dattokad nadəlomian len Nasuʔ aYesu Kristo, ginau ase hən ke nəʔeil kəkol hən aGot?” ¹⁸ Nəboʔ lotosəsəloʔ hən aPita tonon, ləsasor am be lusor sal suh aGot, luke, “Imagenan beti, aGot eviol hən naʔisal mai alat ləsavi Ju tu hən ləʔipair dan nəsaan, hən ləʔikad nəmauran.”

Alat siYesu len naut a Antiok

¹⁹ Alat lotogam pəpəhw dan na-ləʔon-isa-an husur nəmatan siSteven, luvan vəbar naut a Fonisia, a Saiprus mai a Antiok.* Lukel ur nasoruan husur aYesu, be lukele mai naJu gail ʔai. ²⁰ Avil galit galevis, auleSaiprus mai auleSairin gail, lovi Antiok ale lotuʔat sor mai alat a Kris am. Lukel mai galit hən na-kel-uri-an tovoi husur Nasuʔ aYesu. ²¹ Nədaʔan siNasuʔ ipat len galito, ʔa nəvanuan isoʔur lodəlom napisulan salito ale lupair van hən Nasuʔ. ²² Na-kel-uri-an hən natgalenan ibar alat siYesu len naut a Jerusalem ale losəvat aParnapas vi Antiok. ²³ Nəboʔ tobar naut enan eris ləboii ke aGot toviol kəmas hən navoian mai galito. Ale aParnapas ikemkem hən, igol loləʔon ivoi am len nəlolito, ikel mai galit ke lidaʔ len Nasuʔ, leriʔ kot nəlolit len Nasuʔ, il gəgat lan. ²⁴ AParnapas evi naulumian tovoi, topul hən aNunun aGot mai nadəlomian. Nəvanuan isoʔur losəsəloʔ hən ale loriʔ nəlolit len Nasuʔ. ²⁵ Beti aParnapas evi Tarsus hən ʔidoʔ aSol. ²⁶ Nəboʔ tosaʔi, esəhari van vəbar naut a Antiok. Len nasi hau enan kavkav gəlaru aruʔonʔon mai alat siYesu, mai aroʔusan galit isoʔur. Len naut a Antiok evi metəkav lotokis ahai susur gail hən naKristen.

²⁷ Len nəboʔ enan, ahai kelkel ur galevis loriʔ naut a Jerusalem lovi pan vi Antiok. ²⁸ Galit sua, nahəsən aAkapus, ile məhat hən ʔikel ur nəsa aGot tokel maii ke, dereh navile a pan kavkav tipar hanian buni. Natenan evisi nəboʔ aKlautius tovi Sisa len naut a Rom.* ²⁹ ʔa ahai susur gail lunau koti ke, ləʔikad nəvat, leviol hən galevis mai nəbathudud nadəlomian lototohtoh len naprovens Jutea hən ʔevi tarhət salit ei. ³⁰ Imaienan losəvat aParnapas mai aSol hən ləʔilav naviolan en salito mai alat lotoil a mō len naut a Jerusalem.

12

Aʔel sua ilav kuv aPita dan naim ʔəbaʔis

¹ Len nəboʔ galenan aHerot Akrippa* tovi kiʔ itah gat alat siYesu galevis husur ike temədas bun galito. ² Gai igol nasoltia ita bun aJemes, aʔan aJon hən naʔu nəʔalan. ³ Nəboʔ aHerot toris ke alat lotoil a mō hən naJu gail lotohəhaʔur hən natenan, esəvat nasoltia gail hən ləʔitaʔ gat aPita am. Igole len nəboʔ gail hən Nəhanan hən nabəta səkad nayis lan tovi nəhanan sua ta sutuai seJu gail. ⁴ Nəboʔ lototah gat aPita tonon, aHerot eriʔi len naim ʔəbaʔis, natuhluʔoh tovat hən nasoltia tovatvat lan lokətkəta kəkol hən. AHerot ike tikot hən aPita len nəhon nəvanuan ʔisi, nəboʔ Nəhanan hən nəPasova ʔinoʔ.† ⁵ ʔa lokətkəta kəkol hən aPita len naim ʔəbaʔis, be alat siYesu lusor tuʔ tabtab van hən

* **11:16:** Uman 1.5 * **11:19:** Uman 8.1-4 * **11:28:** Uman 21.10 * **12:1:** AHerot egai evi aHerot Akrippa, aməhaibən aHerot toyalyal. † **12:4:** Nəhanan hən NəPasova evi nəhanan seJu gail husur lohəhaʔur hən nəboʔ aGot togol ahai a mō gail ʔisi silat a Ijip lumat be səbar alat a Israel.

aGot mōsi. ⁶ Len nalenmariug enan a tahw hən nəboŋ aHerot bikot hēni, aPita ipat buŋbuŋol rivuh hən nasoltia eru, natsen† eru artobaŋis gati, ale nasoltia gail am lokəta kəkol hən nabopita hən naim bəbaŋis. ⁷ Vəha-sua ŋai aŋel sua siNasuḅ evisi, ale namial emial lohoim. Aŋel iḅas aPita tarhəben ike, “Gile məhat tutut!” ale natsen aruteh dan navəlan gəlaru. ⁸ Beti aŋel ikel maii ke, “Gepitavis nəhau tutuḅ saḿ, vəlas naributbut gəlaru.” Ale aPita igole. Aŋel ike, “Geruŋ gol gaiug hən nahurabat naut susus saḿ ale gehusur ginau!” ⁹ Ŋa aPita evivile husur aŋel be etətan hən ke nəsa aŋel togole ekitin o sakitin. Inau ke toris na-kəta-risi-an ŋai. ¹⁰ Gəlaru aruḅot pəpadaŋ hən naut eru nasoltia lotokətkəta kəkol hən naut toru enan len naim bəbaŋis, ale arubar nabopita tovi metəlai tovan hən nabiltivile. Esəŋav səboŋ mōs gəlaru ale aruyar tur lan. Nəboŋ artobar nagilen naḅisal tomagugun sua, vəha-sua ŋai aŋel eriŋ aPita. ¹¹ Beti aPita tomadhaləboii ke tovivile kitin ike, “Gagai noləboi koti ke Nasuḅ esəvat aŋel san hən ḅilav kuv ginau dan navəlan aHerot mai dan natit ḅisi naJu gail lotonau ke tevisi.”

¹² Nəboŋ aPita tonau ləboii, evi lan naim siMeri, anan aJon nahəsan togon aMak. Nəvanuan tosoḅur luḅon ei hən ləḅisor tuḅ. ¹³ APita ideldel len nabopita ta vivile, ale navensus tovi slev, nahəsan aRota egəm hən nabopita hən ḅesəsəloŋ. ¹⁴ Nəboŋ tosoḅəloŋ ləboi nadolon aPita, ikemkem masuḅ ŋa igam təlmam, sasəŋav hēni, ikai ke, “APita eil bopita!” ¹⁵ Lukel maii ke, “Gaiug govinu!” Nəboŋ tokelkel tətəs hēni ke ekitin, luke, “Hum ma tovi aŋel san.” ¹⁶ Be aPita ideldel sal. Beti nəboŋ lotosəŋav hēni, lorisi, lumaŋmaŋ habat. ¹⁷ APita eḅil hən navəlan ke lemədau, ale isor husur naḅisal Nasuḅ togole tolav kuvi dan naim bəbaŋis. Ale ikel mai galit ke, “Mitikel natgalenan mai aJemes mai alat sidat gail,” beti eriŋ naut enan, evi lan naut tile.

¹⁸ Len nadudulan nasoltia gail lunau soḅuer hən nəsa tovisi hən aPita, loləŋon isa masuḅ. ¹⁹ Nəboŋ aHerot togol nadoŋian hən aPita soḅuer, eus taltal hən alat lotokəta kəkol hən aPita husur nə-gam-yav-an san ale aHerot ikele hən nasoltia tile gail ke ligol galit limat. Nəboŋ aHerot togole tonəŋ, eriŋ naut a Jutea evi Sisarea, ale itoh ei.

Aŋel sua siNasuḅ igol aHerot imat

²⁰ Len nəboŋ enan nələn aHerot epəŋas alat a Tair mai a Siton, eḅitḅituh mai galito. Beti galito luḅon len nənauan sua hən ləḅisor maii. Nabiltivanuan nauman siHerot, nahəsan aPlastus, idamḿ mai galit ke tevi tarhət salito, ale lous ke likad natəḿat mai aHerot, asike luḅal am. Lousi maienan husur loḅur ḅis nəhanian halito len naut siHerot. ²¹ Len nəboŋ hən naḅonan, aHerot tosun nahurabat tovilbil, ebətah len nabiltihai bətbətah san ale ikel nasoran san mai galito ei. ²² Alat lotobonḅon ei lukaikai ke, “Nagot sua satosor, savi vanuan.” ²³ Vəha-sua ŋai, aŋel siNasuḅ iḅas aHerot husur gai sator gol galit, saputsan nahəsan aGot, ŋa natugulas gail luhani, imat. ²⁴ Be nasoruan siGot iperperŋan naut gail am, nəvanuan isoḅur am losəsəloŋ hēni, loriŋ nəlolit len aYesu.

²⁵ Nəboŋ aParnapas mai aSol artolav nəvat mai alat siYesu len naut a Jerusalem tonəŋ, arotəlmam vi Antiok, ale aJon Mak itah mai gəlaru.

13

ANunun aGot itabtabuh len aParnapas mai aSol

¹ Len alat siYesu len naut a Antiok, ikad ahai kelkel ur gail mai ahai ḅusan gail: aParnapas, aSimeon lotokisi hən aNiker*, Lusius a Sairin, aManaen (lotohisi mai aHerot Antipas†) mai naməkot aSol. ² Nəboŋ lotolotu hən Nasuḅ mai ləsəhan, aNunun aGot ike, “Mititabtabuh len aParnapas mai aSol mōs ginau hən arḅigol nauman notokis gəlar hēni tia.” ³ Ŋa nəboŋ ləsəhan, lotosor tuḅ tonəŋ, loriŋ navələlit len gəlaru mai losəvat gəlaru van.

† 12:6: Natsen evi nəhau metəlai tokad naḅur gail tomarmarikot. * 13:1: Niker namilen mermer len nasoruan ta Kris. † 13:1: AHerot egai evi aHerot Antipas anatun aHerot toyalyal.

AParnapas mai aSol len naut a Saiprus

⁴ Imagenan aNunun aGot esəvat gəlaru van ale arovi Seleusia bitas. Arusah len nabiltibot, aruwol vi lan naholoul Saiprus. ⁵ Nəboŋ artobar naut a Salamis, navile sual a Saiprus, arukel ur nasoruan siGot len naim nabonbonan gail seJu. Arukad aJon Mak am hən toum mai gəlaru. ⁶ Nəboŋ lotolavutur len naholoul kavkav van vəbar naut a Pafos, lusaḅ naJu sua, nəvanuan nabehi tovi ahai kelkel ur gəgəras, nahəsan aParyesu. ⁷ Gai itah mai aSerkius Paulus tovi gavna len naut a Saiprus. Agavna enan evi nəvanuan toləboi natite ale episul hən aParnapas mai aSol gəmai hən bəsəseloŋ hən nasoruan siGot. ⁸ Be nəvanuan nabehi enan, nahəsan aElimas len nasoruan ta Kris, isor tas gəlaru ale igol risi ke agavna asike edəlom nəsa artokel uri. ⁹ Beti aSol, nahəsan togon aPol, topul hən aNunun aGot, ekəta mətaltal van hən aElimas ike, ¹⁰ “Gaiug gopul hən nalibliboŋan mai nagəgərasan, govi anatun natəmat, govi enemi hən natit pisi tonor. Gugol naḅisal tonor siNasuḅ ihaḅ tabtab, gesib hən i nəsai? ¹¹ Gagai Nasuḅ tipansem gaiug. Dereh gevi metbesw. Len nəmariboŋ galevis dereh gedədas gəbekəta ris nəyal!” Vəha-sua ŋai namətan arumotmot ale itaŋtaŋ kitev avan ideh hən bətəgau navəlan hən bəsəhari. ¹² Nəboŋ agavna enan toris nəsa tovisi, ikad nadəlomian husur iḅaŋ len naḅusanan husur Nasuḅ.

APol mai aParnapas len naut a Antiok a Pisitia

¹³ APol mai alat lototah maii loriŋ naut a Pafos, luwol vi Perka len naut a Pamfilia. Be aJon Mak eriŋ galito, etəlmam vi Jerusalem. ¹⁴ Loriŋ naut a Perka luvahut van vəbar naut a Antiok, navile sual a Pisitia. Len nəSappat ləbis lohoim len naim nabonbonan seJu ale lobətah. ¹⁵ Nəboŋ naḅuruŋian hən nalo siMoses mai natosian sihai kelkel ur gail tonor, alat lotoil a mō len naim nabonbonan seJu lopisul van hən galit ke, “Bathudud, mətḅikad nasoruan ḅigol namḅeləroŋ ḅivoi am len nəlonamito, mitikele bai.”

¹⁶ Na aPol eil, eḅil hən navəlan ke lemədaul ale ike, “UleIsrael gail mai gamit mətəsvi Ju be mətətomətahw len nəyalalyan siGot, mətəsesəloŋ hən ginau! ¹⁷ AGot silat a Israel ilekis hən atəmadat ta sutuai; igol galit lusobur masuḅ nəboŋ lototohtoh hum nametḅos gail len naut a Ijip. Len nədaŋan san totibau esəhar galit dan naut enan.* ¹⁸ Naut kəmas lotohaihai, gai itah mai galit van vəbar nasihau tovi 40 len naut masmas.* ¹⁹ Beti iḅal səhor pīs naluḅoh lotoməlevru hən nametḅos len naut a Kanaan, ale epəpəhun nətan salit mai nəvanuan san gail* ²⁰ Natgalenan evisi len nasihau tovi 450. Ale aGot itabtabuh len nəmatsistret lotoil a mō hən galito vəbar aSamuel tovi ahai kelkel ur.* ²¹ Beti nəvanuan gail lousi hən nakiŋ, ŋa aGot itabtabuh len aSol, anatun aKis, nahəmar san tovi Penjamin, tovi kiŋ nasihau tovi 40.* ²² Be aGot idakuv aSol, igol aTevit evi kiŋ salito. Isor ivoi husuri ke, ‘ATevit, anatun aJesse, evi naulumian notoləmas buni; gai dereh tigol natit pisi notoləroŋoni.’* ²³ Len nəpasusan siTevit, aGot itabtabuh len avan sua, hum tokel gati a mō, hən tolav kuv alat a Israel dan nəsaan salito, nahəsan aYesu. ²⁴ A tahw hən nagəmaian siYesu, aJon ikel uri tia mai alat a Israel pisi ke limaspair dan nəsaan salito, limasbaptais.* ²⁵ Nəboŋ nauman siJon pəpadaŋ hən tonor aJon ike, ‘Gunau ke ginau ase? Aoa, nəsavi atenan. Be atenan egəm a tahw len ginau, ginau novi ut kəmas ŋai, nəsanor kasi hən nəḅisah ruḅat nəhau hən naributbut san.’*

²⁶ “Bathudud siApraham mai gamit mətəsvi Ju mətətomətahw len nəyalalyan siGot, aGot episul gəm hən gidato, episul hən naḅisulan egai hən nə-lav-kuvi-an dan nəsaan. ²⁷ Alat a Jerusalem mai alat lotoil a mō salito ləsakəta ləboi aYesu enan, ke aGot totabtabuh lan, lotətan hən nasoruan sihai kelkel ur gail lotoḅuruŋi len nəSappat pisi. Na lugol nəsa ahai kelkel ur gail lotokele, isarpoh: len nənauan salit, timasmat. ²⁸ Ləsəsaḅ natideh tonor hən

* **13:17:** Exo 1.7, 12.51 * **13:18:** Num 14.34; Deu 1.31 * **13:19:** Deu 7.1; Jos 14.1 * **13:20:** Jdg 2.16; 1Sam 3.20 * **13:21:** 1Sam 8.5, 19, 10.21 * **13:22:** 1Sam 13.14, 16.12; Psa 89.20 * **13:24:** Mak 1.4; Luk 3.3 * **13:25:** Mat 3.11; Mak 1.7; Luk 3.16; Jon 1.20, 27

ħimat sile, be naut kēmas natenan, lous aPilate hēn ħigole ħimat.* ²⁹ Nəboŋ lotogol natit ħisi aħai kelkel ur gail lototos husuri tonon, lupat kuvi vi pan dan nəhai, lorinġi ipat len naħurhuvat tovi ħurhes.* ³⁰ Avil aGot igol ile məhat dan nəmatan, ³¹ ale alat lotoyar maii gəm a Kalili vi Jerusalem, lori si len nəmariboŋ tosoħur.* Gagai galit lusor husuri mai nəvanuan sidato, lukel ur nəsa lotoris togole mai nəsa lotosəsəlon hēn tokele.

³² “Ginaməru, namrukəl mai gamito na-kel-uri-an tovoi egai ke: Nəsa aGot tokel gati mai atəmadat ta sutuai, ³³ igol isarpoh mōs gidato, anatulito. Igole nəboŋ tolav kuv aYesu dan nəmatan. Sumān aTevit toto si len nəbe na-vəha-ru-an ke,
“ ‘Gaiug govi aNatugw ulumān,

daməŋai ginau no gəm vi Təmañ.’* ”

³⁴ AGot igol ile məhat dan nəmatan hēn asike ħiħos nətan. Imaienan aGot ekəmaiegai ke,
“ ‘Neviol mai gamito hēn nəsa notokel gati

mai atəmamit ta sutuai aTevit.’* ”

³⁵ Na len nəbe sual am aTevit ike,

“ ‘Gəsədam hēn Nəvanuan Sam ħiħos nətan.’* ”

³⁶ Husur nəboŋ aTevit tomaur sal, igol ħis nəsa aGot toləŋoni, ale ipat len nəmatan, lotavuni mai atəman gail ta sutuai, ale niben iħos nətan. ³⁷ Avil atenan aGot togol tole məhat dan nəmatan, atenan saħos nətan. ³⁸ Bathudud, husur natgalenan, namtukel uri mai gamito hēn mətħeləboii ke, len aYesu, aGot eləboi ħeruħat nəsaan samito. ³⁹ AGot eriŋi ke nəvanuan ħisi lotokad nadəlomian len aYesu, lunor len nəhon, len nəsa aYesu togole. Be nalo siMoses edədas ħeriŋi ke avan ideh tonor len nəhon aGot. ⁴⁰ Məteləlagau hēn ke nəsa aħai kelkel ur gail lotokele satevisi hēn gamito. Lokəmaiegai ke,

⁴¹ “ ‘Məteris, gamit məttosor viles ginau,
mitiħaŋ ale mitimat!

Dereh niġol natsua len nəboŋ samito,

ale asike mətodəlomi ke tokitin,

naut kēmas avan ideh ħikel husuri mai gamito.’ ”* ”

⁴² Nəboŋ aPol mai aParnapas artovivile, nəvanuan gail lous gəlaru hēn arħisor husur natgalenan tətəs len nəSappat togon. ⁴³ Nəboŋ naħonan tonon mai lotopəpəhw, naJu tosoħur mai alat ləsavi Ju lotohusur kitin hēn aGot, lohusur aPol mai aParnapas. Arusor mai galito ale arukel mai galit ke leriŋ nələlit len aGot toviol kēmas hēn navoian mai galito.

⁴⁴ Len nəSappat togon pəpadaŋ galit ħisi len nəħiltivile enan luħonħon hēn ləħesəsəlon hēn nasoruan siNasub. ⁴⁵ Nəboŋ alat lotoil a mō hēn naJu gail lotoris naluħoh, lutəbulol bulos gəlaru ale lusor tastas nəsa aPol tokele, lusor mədas nahəsan. ⁴⁶ Beti namətəhwan eħuer, aPol mai aParnapas arusor idaŋ var galit ke, “Inor hēn namrtokel ur nasoruan siGot mai gamit metə kav. Be bathut məttomətəhuni, gamit mətugol imasil ke mətsanor hēn mətħikad nəmauran vi sutuai. Husur enan gagai namroriŋ gamito, namrulav nasoruan siGot mai alat ləsavi Ju. ⁴⁷ Husur Nasub aGot ikele hēn ginamit tia ke,

“ ‘Ginau nuġol gaiug govi namial mōs alat ləsavi Ju,

hēn gəħikel ur nə-lav-kuvi-an dan nəsaan

mai nəvanuan ħisi len navile a pan kavkav.’ ”* ”

⁴⁸ Nəboŋ alat ləsavi Ju lotosəsəlon hēn natgalenan, lohəhaħur ale lusal suh nasoruan siNasub. Galit ħisi aGot totəbtəbuh len galit hēn ləħimaaur vi sutuai, lodəlom nasoruan enan. ⁴⁹ Nasoruan siNasub iperħan naut ħisi lotodar vis naut enan. ⁵⁰ Avil alatpəħaħut

* **13:28:** Mat 27.22-23; Mak 15.13-14; Luk 23.21-23; Jon 19.15 * **13:29:** Mat 27.57-61; Mak 15.42-47; Luk 23.50-56; Jon 19.38-42 * **13:31:** Uman 1.3 * **13:33:** Psa 2.7 * **13:34:** Isa 55.3 * **13:35:** Psa 16.10 * **13:41:** Hab 1.5 * **13:47:** Isa 42.6, 49.6

lotovat nāhes lotolotu hēn aGot, mai alalumān lotoil a mō len nabiltivile enan, naJu gail lugol ke lotomētahun aPol mai aParnapas. Ale lomēdas tabtab hēn aPol mai aParnapas beti lohut gēlaru dan naut en salito. ⁵¹ Nā gēlaru arudardar hēn narielaru hēn nēmasiav naut enan bīmakuv hēn bīmasil ke aGot tomētahun galito, dereh tipansēm galito.† Beti arovi Ikonium. ⁵² Ale ahai susur gail lopul tabtab hēn nakemkeman mai aNunun aGot.

14

APol mai aParnapas len nabiltivile Ikonium

¹ Len naut a Ikonium aPol mai aParnapas arovi lan naim naḥonḥonan seJu hum naḥide sēlaru. Nasoruan sēlaru igol isobur lukad nadēlomian, naJu gail mai alat a Kris. ² Be naJu galevis lotohaihai, lugol alat lēsavi Ju nēlolit epēnas nēvanuan nadēlomian gail. ³ Imaienan aPol mai aParnapas arutoh ebēlav ei. Arsamētahw, arusor mōs Nasuḥ. Ale Nasuḥ igol pārpār hēni ke, napisulan artokele husur navoian toviol kēmas hēni ekitin, bathut len nēdaḥan san arolēboi arḥigol namerikel gail. ⁴ Alat lototoh len navile enan lopēpēhw. Galevis lohusur nēnauan seJu gail, galevis lohusur naḥusanan sihai pispisul eru enan.

⁵ Alat lēsavi Ju, naJu gail mai alat lotoil a mō hēn galito, lusor utaut hēni ke, lemēdas gēlaru ale letubun gēlaru. ⁶ Nēboḥ artolēboi ke bīmaienan, arugam yav vi lan nabiltivile eru, a Listra mai a Terpe len naut a Likaonia. ⁷ Len nēyaran sēlaru pēpadaḥ hēn nabiltivile eru enan, arukelkel na-kel-uri-an tovoi mai nēvanuan gail.

APol mai aParnapas len naut a Listra

⁸ Len naut a Listra ikad avan sua tobētah, narien gēlar pīsi arugau. Nēboḥ lotopasi, imaienan tia. Gai sēyar boḥ ideh. ⁹ Atenan esēsēloḥ hēn aPol nēboḥ tosor. APol ekēta van hēni ale eris lēboi ke tokad nadēlomian hēn bīmaur. ¹⁰ APol ikai habat van hēni ke, “Gile mēhat len nariem! Geil!” Ale aten emēlah vi mēhat, etuḥat yar.

¹¹ Nēboḥ naluḥoh lotoris nēsa aPol togole, lukai len nasoruan ta Likaonia ke, “Nagot gail logēm vi pan hēn gidato, logēm vi vanuan.” ¹² Lokis aParnapas hēn aSeus mai aPol hēn aHermes husur aPol tokel ur nasoruan.* ¹³ Ikad naim nalotuan siSeus vivile hēn nabiltivile. Ahai tutumav siSeus esēhar nabuluk ulumān gail lotowan nahorasal van hēn nametlākau hēn nabiltivile, husur gai mai naluḥoh luke letutumav van hēn gēlaru.

¹⁴ Avil nēboḥ ahai pispisul eru, aParnapas mai aPol artosēsēloḥ hēn natenan, arutar nahurabat sēlaru, arumūr van hēn naluḥoh, arukai ke, ¹⁵ “Lalumān, imabe mētugol nategai? Namrovi vanuan ḥai sumān gamito. Namrogēm hēn namrḥikel na-kel-uri-an tovoi mai gamit hēn mētḥipair dan natgaleg lotodēdas lēḥevi tarhēt samito, van hēn aGot tovi nēkadun nēmauran. Gai igol nēmav mai nētan mai nētas mai natit pīsi lotosuh len gail.* ¹⁶ Sutuai tia idam hēni ke naluḥoh hēn nēvanuan tiltile gail lotohusur naḥisal salit vīsusua. ¹⁷ Naut kēmas natenan, igol nēvanuan pīsi lolēboi lēḥeris lēboi gai len navoian togole. Eviol hēn naus togēm len nēmav, eviol hēn nēhanian toḥan len nēboḥ han; igol ke mēttopul hēn nēhanian mai nēlomit topul hēn nakemkeman.” ¹⁸ Be naut kēmas artokēmaienan, arusabi ke idan hēn arḥigol ke lēḥesib hēn natutumavan salito.

¹⁹ Beti len nēboḥ tile naJu galevis logēm len naut a Antiok mai a Ikonium, ale lupair hēn nēnauan sinaluḥoh van hēn galito. Lotuḥ aPol ke timat ale loliv gargari vivile len nabiltivile husur lunau ke tomat. ²⁰ Be nēboḥ ahai susur gail lotobon il garu hēn aPol, ile mēhat, iyar tēlmam van hēn nabiltivile. Pelan han aPol mai aParnapas aroriḥ naut a Listra, arovi Terpe.

APol mai aParnapas arotēlmam vi Antiok a Siria

† **13:51:** AGot igol imagenan husur galit lomētahun nasoruan husur aYesu. * **14:12:** ASeus eil a mō hēn nagot pīsi silat a Kris, aHermes evi nagot sua tovi ahai pispisul sinagot salit gail. * **14:15:** Exo 20.11; Psa 146.6

²¹ Arukel na-kel-uri-an tovoi len naut a Terpe ale lusoður logəm vi hai susur siYesu gail. Beti arotəlmam vi Listra, Ikonium mai Antiok. ²² Arugol ahai susur gail ludan am, arugol loləjon ivoi am len nəlolito hən ləbeil gəgat len nadəlomian. Aruke, “Datimasdan þur naləjon-isa-an tosoður hən datþebis len natoħan pipihabəlan aGot.” ²³ APol mai aParnapas arutabtabuh len ahaʋut galevis hən ləbeil a mo hən alat siYesu len naut v̄isusua. Arusor tuʋ, arsəhan, ale arorin galit len navəlan Nasuð, gai lotorin nəlolit lan.

²⁴ Nəboŋ artoyar tur len naut gail a Pisitia, arubar naut a Pamfilia. ²⁵ Ale len naut enan, nəboŋ artokel ur nasoruan len nabiltivile Perka tonon, arovi pan vi Attalia bitas. ²⁶ Arorin nabiltivile Attalia, aruwol təlmam vi Antiok. Evi alat siYesu len naut a Antiok lotorin gəlaru len navəlan aGot moŋ nauman artomadhaum vurvuri.

²⁷ Nəboŋ artobar naut a Antiok, arous alat siYesu ei hən ləbiðonðon, ale arukel ur mai galit natit p̄isi aGot togole len naðonan səlaru maii. Arukel husur naþisal aGot togole hən þesəŋav hən nabopita hən nadəlomian moŋ alat ləsavi Ju. ²⁸ Beti arutoħ mai ahai susur gail ei ebəlav.

15

Na-tiv-dalusi-an mai nə-lav-kuvi-an dan nəsaan

¹ Alatevis lotovi Ju logəm a Jutea vi Antiok. Loʋusan nəvanuan nadəlomian gail ei maiegai ke, “Asike ləbetiv dalus gamito məttovi lalunħan, hum naʋide siMoses, aGot asike ilav kuv gamit dan nəsaan samito.”* ² APol mai aParnapas arusor tas naþusanan salito ale arusor þalþal mai galito. Na alat siYesu lutabtabuh len aPol mai aParnapas mai galevis am hən ləbevi Jerusalem hən ləbisor mai ahai pispisul gail mai alat lotoil a mo hən alat siYesu husur naþusanan enan. ³ Ale alat siYesu losəvat galit vi Jerusalem. Luyar tur len naut gail a Fonisia mai a Samaria, ale len nəyaran salito lusor husur nəpairan van hən aGot silat ləsavi Ju. Na-kel-uri-an enan igol nəvanuan nadəlomian gail lukemkem masuʋ. ⁴ Nəboŋ lotobar naut a Jerusalem, alat siYesu, ahai pispisul gail mai alat lotoil a mo luke, “Ivoi,” mai galito. Beti lukel mai alat a Jerusalem natit p̄isi aGot togole len naðonan salit maii.

⁵ Nəvanuan nadəlomian galevis lotovi Farisi gail, lule məhat, luke, “Alat ləsavi Ju limaskad na-tiv-dalusi-an mai namtimassor tidan mai galito ke, limasgol husur nalo siMoses.”

⁶ Ahai pispisul gail mai alat lotoil a mo luðonðon hən ləbisor husur natenan. ⁷ Nəboŋ lotosor þalþal sil naten tobəlav, aPita ile məhat, isor mai galit ke, “Bathudud, mətoləboii ke len nəboŋ ta mo aGot itabtabuh len ginau, hum gidat sua, hən nəbikel na-kel-uri-an tovoi mai alat ləsavi Ju, hən ləbesəsəlon hən ale dəlomi.* ⁸ AGot toləboi nəlon nəvanuan p̄isi, igol imasil ke tolekis hən galito, husur ke toviol hən aNunun mai galito suħan toviol hən mai gidat dattovi Ju.* ⁹ AGot igol ke ləsatile len gidato. Len nadəlomian salito igol nəlolit iveveu. ¹⁰ Imabe mətəsədaħ hən nəsa aGot togole tia? Mətuke nəlon aGot tipanpan a? Imabe mətərin na-gol-husur-nalo-an toməlas habat len alat ləsavi Ju, be gidato mai atəmadat gail ta sutuai datodədas datþevusi? ¹¹ Satimaienan! Datoləboii ke len navoian aYesu toviol kəmas hən mai gidato, aGot ilav kuv gidato dan nəsaan sidato. Eþitoʋ hən alatenan ləsavi Ju.”

¹² Galit p̄isi len naðonðonan ləsasor, losəsəlon nəboŋ aParnapas mai aPol artosor husur namerikel gail aGot togol ke arugole len alat ləsavi Ju. ¹³ Nəboŋ artosor tonon, aJemes isor ike, “Mətəsəlon hən ginau. ¹⁴ Mitinau gat nəboŋ aSimon* tosor vəsvəsai mai gidato, naþisal nametəkav aGot togole nəboŋ togəm təban alat ləsavi Ju, hən þilav dan galito

* **15:1:** Lev 12.3 * **15:7:** Uman 10.1-43 * **15:8:** Uman 2.4, 10.44 * **15:14:** Len nasoruan ta Kris ike Simeon, sake aSimon, be evi naulunħan sua ŋai, aYesu tokisi hən aPita.

naluŵoh sua hən ləbēvi esan səbōn.* 15 Nasoruan sihai kelkel ur gail inor hən nəsə aSimon Pita tokele, hum lototos nasoruan siGot ke,

16 “ ‘Len nəbōŋ enan dereh netəlmam
ale neum təlmam hən naim nətəpōlen siTevit
tomaruŋruŋ,

nəsə tomətartar dereh neum təlmam həni
ale nigole tehun ta mō,

nəpasusan siTevit dereh tegəm vi kiŋ tətəs.

17-18 Imaienan galit pisi am,
nəvanuan naut tiltile gail nahəsagw topat len galito,
dereh leusus kitev ginau hən ləbeləboi ginau.

Nasuḅ aGot togol ke,
nəvanuan gail loləboi natgalenan sutuai tia,
gai ekəmaienan.’ ”*

19 AJemes isor am ke, “Norinŋi timaiegai ke: sadatigol tidan hən alat ləsavi Ju lotopair van hən aGot. 20 Avil gidat datitos nalobulat van hən galit bike, salihan naməŋod lototutumav həni van hən nəlablab ideh, saligol naitian tosa,† salihan naməŋod lotobaŋis bun navədolon mai salihan o mun nəda.* 21 Husur ta sutuai lukel ur nəsə aMoses totosi len navile pisi mai loŵuruŋi len naim nəbōnḅonan seju gail len nəSappat pisi.”

Nalobulat napisulan van hən alat ləsavi Ju

22 Beti ahai pispisul gail, alat lotoil a mō mai alat siYesu pisi, lusor sabi ke litabtabuh len galit galevis hən ləbesəvat galito vi Antiok mai aPol mai aParnapas. Losəvat galit eru artoil a mō hən alat siYesu ei. Nahəsalaru aJutas (lokisi hən aParsappas) mai aSilas.

23 Arulav nalobulat egai:

Ginamit, ahai pispisul gail, alat lotoil a mō mai alat siYesu, namtutos nalobulat egai van hən gamit məttovi nəbathudud siYesu mətsavi Ju len naut a Antiok, a Siria mai naprovens Silisia; namtuke “Ivoi!” mai gamito.

24 Namtosəsəlon həni ke ginamit galevis luvan hən gamito, be nə-dam-həni-an sinamit ebuer. Lugol gamit nəlomit isa mai nənauan samit ebutbutut husur nəsə lotokele.

25 Imaienan ginamit pisi namtusor sabi ke namtitabtabuh len naulumian galevis hən namtbesəvat galito van hən gamito. Lutah mai aParnapas mai aPol, namttoləmas bun gəlaru, 26 artodam hən nəmauran səlaru mōs nahəsən aMasta sidato, aYesu Kristo.

27 Imagenan namtosəvat aJutas mai aSilas hən gəlar arbikel natgalegai mai gamito toŋitoŵ hən namttotosi. 28 ANunun aGot mai ginamito namtukad nənauan esua ke, ivoi ke asike mətovus na-gol-husur-nalo-an toməlas habat, avil nalo galegai tovis ŋai ke: 29 Samtihan naməŋod lototutumav həni van hən nəlablab ideh, samtihan nəda.

Samtihan naməŋod lotobaŋis bun navədolon mai samtigol naitian tosa. Mətbehusur nə-kai-tasi-an galenan, mitigol nəsə tovoi. Enan ŋai, pelan.

30 Alat siYesu a Jerusalem losəvat ahai pispisul gail vi Antiok. Nəbōŋ lotobar naut enan, lugol alat siYesu luḅonḅon ale lulav nalobulat mai galito. 31 Nəbōŋ nəvanuan gail lotoŵuruŋi nalobulat enan, lukemkem masuŵ husur igol loləŋon ivoi am len nəlolito.

32 AJutas mai aSilas, gəlaru artovi hai kelkel ur, arusor habat hən arbigoal alat lotokad nadəlomian ləbeləŋon bivoi am len nəlolito mai ləbidaŋ am. 33-34 Nəbōŋ artotoh len nəmaribōŋ galevis, nəvanuan nadəlomian gail losəvat gəlar təlmam vi Jerusalem len navoian hən arbətəlmam van hən alat lotosəvat gəlar vi Antiok.‡ 35 Be aPol mai aParnapas arutoh len naut a Antiok. Gəlaru mai isoḅur am loḅusan, lukel ur nasoruan siNasuḅ.

* 15:14: Uman 11.1-18 * 15:17-18: Amo 9.11-12 † 15:20: AGot idam hən naitian mai asoam gotolah kitin mai ŋai. Lev 18.6-23. * 15:20: Exo 34.15-17; Lev 17.10-16, 18.6-23 ‡ 15:33-34: Natosian galevis ta sutuai losuhud hən nasoruan egai: 34 Be aSilas ike titoh ei.

APol mai aParnapas aropəpəhw

³⁶ Husur nəmariboŋ galevis, aPol isor mai aParnapas ke, “Daretəlmam vi lan nəbiltivile p̄isi dartokel ur nasoruan siNasuḅ lan hən darḅeris alat lotokad nadəlomian ke lumabe.”
³⁷ AParnapas ike tesəhar aJon lotokisi hən aMak mai gəlaru. ³⁸ Avil aPol idaŋ ke, husur atenan togam dan gəlaru len naut a Pamflia ale sətah mai gəlar len nauman, saaresəhari.*
³⁹ Arusor ḅalḅal habat ŋa aropəpəhw, ale aParnapas esəhar aMak, aruwol vi Saiprus.
⁴⁰ Be aPol ilekis len aSilas, ale nəboŋ ahai susur gail lotoriŋi len navəlan aGot, eriŋ naut enan. ⁴¹ APol mai aSilas aruyar tur len naut gail a Siria mai naprovens Silisia, arugol alat siYesu gail ludaŋ am.

16*ATimoti itah mai aPol mai aSilas*

¹ APol iyar van vəbar naut a Terpe mai a Listra. Len naut a Listra ikad ahai susur sua nahəsan aTimoti, anan evi Ju tokad nadəlomian, be atəman evi uleKris. ² Alat lotokad nadəlomian len naut a Listra mai a Ikonium luke gai evi vanuan tovoi. ³ APol ike aTimoti titah maii len nəyaran san, ale esəhari hən ḅetiv dalusi bathut naJu gail lotosuh len naut galenan, husur galit p̄isi loləboii ke atəman evi uleKris. ⁴ Len nə-yar-tur-an salito len nəbiltivile gail, lukel mai alatenan nə-kai-tasi-an hən ləḅigol husuri, nə-kai-tasi-an ahai pispisul gail mai alat lotoil a m̄o len naut a Jerusalem lotodaŋ həni. ⁵ Imagenan alat siYesu len naut gail ludaŋ am len nadəlomian salito mai logəm lusəḅur am len nəmariboŋ v̄isusua.

Len naut a Troas aPol eris na-kəta-risi-an sua

⁶ Pol galito luyar tur len naut gail a Frijia mai a Kalatia husur aNunun aGot ekəkol hən naḅisal hən ləḅikel ur nasoruan len naprovens Asia. ⁷ Nəboŋ lotobar naut a Misia, lugol risi ke levi lan naprovens Pitinia be aNunun aYesu iḅon gol galito. ⁸ ŋa luyar tur naut gail a Misia, lovi pan vi Troas bitas. ⁹ Len mariug aPol eris na-kəta-risi-an togəm len nəmav. Ikad auleMasetonia toil ŋiri ke, “Gegəm vi Masetonia hən gəḅevi tarhət sinamito.”
¹⁰ Nəboŋ toris na-kəta-risi-an tonon, vəha-sua ŋai eutaut hən namtḅevi Masetonia husur inau səhoti ke aGot ike namtikel ur na-kel-uri-an tovoi mai galit ei.

Nəpairan van hən aGot seLitia

¹¹ Nəboŋ namttoriŋ naut a Troas, namtuwol inor vi lan naholoul Samotras. Pelan han namtuvahut len naut a Neaḅolis. ¹² Namtoriŋ naut enan, namtuyar vi Filippi, alat a Rom lotoum həni vatoh lan. Evi nəbiltivile sua toil a m̄o len naprovens Masetonia. Namtutoh ei len nəmariboŋ galevis. ¹³ Len nəSappat namtovivile metləkau hən navile tarhət hən nawisel. Namtunau ke ikad naut hən na-sor-tuḅ-an ei, ale namtobətah, namtusor mai alatpəhaḅut lotoḅonḅon ei. ¹⁴ Ikad apəhaḅut sua, nahəsan aLitia, tolotu hən aGot, tosəsəlon hən ginamito. Evi toḅtaTiatira toḅur hən nəkaliko toboŋboŋ. Nasuḅ eḅur nəlon hən ḅesəsəlon husur nəsa aPol tokele. ¹⁵ Nəboŋ gai mai alat lototoh maii lotobaptais tonon, eus ginamit ke, “Məḅisaḅ səhoti ke notodəlom kitin len Nasuḅ, mətegegəm hən məḅbitoh len naim sagw.” Ale igol ke namtudaŋ həni.

APol mai aSilas len naim ḅəbaŋis

¹⁶ Len nəboŋ sua namtovi lan naut na-sor-tuḅ-an enan ale natəbarehreh sua tovi slev, ebubur mai ginamito. Gai ikad natəmat togol ke, ikel ur nəsa ḅevisi. Imagenan alat lotokad naslev enan lulav nəvat isoḅur lan. ¹⁷ Alitenan ehusur aPol mai ginamito, ikaikai ke, “Lalumān galegai lovi slev siGot toyalyal buni. Lukel uri mai gamito naḅisal hən nə-lav-kuvi-an dan nəsaan samito.” ¹⁸ Ehisi imagenan len nəboŋ tosoḅur. Be igol nəlon aPol ipaŋpaŋ, ipair van həni, ikel mai natəmat ke, “Nukele idaŋ mai gaiug len nahəsan

* 15:38: Uman 13.13

aYesu Kristo, gimakuv dani.” Vəha-sua ŋai imakuv. ¹⁹ Be nəboŋ alat lotokad naslev enan lotoləboii ke alitenan edədas bilav nəvat ideh am mōs galito, lutah gat aPol mai aSilas, liv gargar gəlaru vi lan nəmaket hən ləberij gəlaru len nəhon alat lotoil a mō len nabiltivile. ²⁰ Nəboŋ lotosəhar gəlaru van hən nabiltimatsistret gail, luke, “Alaruegai arugol nə-baltaŋtaŋor-an len nabiltivile sidato. Arovi uleJutea, ²¹ ale arukel ur naŋide gail nalo sidat toke sanor hən datbidaŋ hən mai datbehusuri, husur datovi uleRom gail.”

²² Naluŋoh am lomətahun gəlaru ale nabiltimatsistret gail lukel mai nasoltia ke, litar sil nahurabat səlaru ale ŋas gəlaru. ²³ Nəboŋ lotoŋas gəlaru vəha-soŋur, lubar hən gəlar len naim bəbaŋis. Ale lukele hən naulumān hən naim bəbaŋis ke tekətkəta kəkol gat gəlaru. ²⁴ Igol nəsa lotokele, eriŋ gəlaru len narum lohoim buni ale ibaŋis gat narielaru len nəhai.*

²⁵ Tubloh len mariug aPol mai aSilas arusor tuŋ mai arokəkai hən nəbe gail van hən aGot, ale alat lotosuh len naim bəbaŋis losəsəloŋ hən gəlaru. ²⁶ Losəhoŋut, nadu todaŋ ekur hən nəpaudesen hən naim bəbaŋis. Vəha-sua ŋai nabopita gail losəŋav ale natsen salit pisi lumaruŋ. ²⁷ Nəboŋ naulumān hən naim bəbaŋis tolele, toris nabopita lotosəŋav, eliv kuv nabiltiŋu san hən bisar bun gai gabag, husur inau ke alat lotosuh ei lugam yav tia. ²⁸ Be aPol ikai habat ke, “Sagisar gaiug! Gidat pisi datosuh gegai.”

²⁹ Naulumān enan eus namial, igam lohoim, ale ipab, etəgedur bathurien aPol mai aSilas. ³⁰ Beti esəhar gəlaru vivile, eus gəlar ke, “Nasuŋ gəlaru, nigol nəsa hən asike nəbipanis sil nəsaan sagw?”

³¹ Arusor vari ke, “Gikad nadəlomian len Nasuŋ aYesu ale dereh tilav kuv gaiug dan nəsaan sam. Imagenan hən alat lotosuh len naim sam am.”

³² Ale arukel nasoruan siNasuŋ mai atenan, mai alat lotosuh len naim san. ³³ Len namityal enan len mariug, ekəkas nahurhubelaru tomaŋpulŋul, beti gai mai nəbathudud san lubaptais. ³⁴ Esəhar gəlaru vi lohoim ale eriŋ nəhanian a mō hən gəlaru ale gai mai galit pisi lotosuh maii lukemkem masuŋ bathut nadəlomian lotomadhakade len aGot.

³⁵ Len naut tolan nəmatsistret gail losəvat alipah gail hən ləbike, “Sah ruŋat alaruenan arivan.”

³⁶ Ale naulumān hən naim bəbaŋis ikel mai aPol ke, “Nəmatsistret gail lopisul ke nəberuŋat gaməru. Imagenan mərələboi mərberij naut egai. Mirivan mədau.”

³⁷ Avil aPol ikel mai alipah gail ke, “Lobilas ginaməru len nəhon nəvanuan gail be ləsakot hən ginaməru. Naut kəmas namrovi uleRom, lubar hən ginaməru len naim bəbaŋis. Galit lunau ke lesəvat ginaməru vi tut hən ke nəvanuan gail asike ləbeləboii a? Aoa! Ivoi ke galit səbolit māu legəm səhar kuv ginaməru.”*

³⁸ Alipah gail lukel ur nasoruan enan mai nəmatsistret gail. Lomətahw nəboŋ lotosəsəloŋ hən ke gəlaru artovi uleRom. ³⁹ ŋa luvan vaus gəlaru ke saarinau gat nəsa lotogol tosa hən gəlaru. Beti losəhar gəlaru vivile ale lous gəlaru hən arberij nabiltivile enan. ⁴⁰ Nəboŋ artoriŋ naim bəbaŋis, arovi lan naim seLitia, ale nəboŋ artoris nəvanuan nadəlomian gail, arugol loləŋon ivoi am len nəlolito, beti aruvan.

17

aPol mai aSilas len naut a Tessalonika

¹ Nəboŋ aPol galit lotoyar tur len naut a Amfiŋpolis mai a Aŋpollonia, lubar naut a Tessalonika, naut enan tokad naim nabonbonan seJu gail. ² Sumān naŋide san, aPol ebis lan ale len nəSappat itor ikel ur mai galito nəsa natosian siGot tokele. ³ Isor vahvah mai galito hən beŋusan len natosian siGot ke, aKristo, aGot totabtabuh lan imasləŋon isa

* **16:24:** Nəhai enan ikad nahudhut eru tokad naintses tarhəte, nalok tarhəte, mai ikad naŋur gail lan, narien nəvanuan tosiriv len gail. * **16:37:** Uman 22.25-29, 23.27

vəmat mai imasle məhat dan nəmatan. Ale aPol ike, “AYesu egai notokel uri mai gamito, evi aKriso boh.”

⁴ Galit galevis lodəlom nəsa aPol tokele ale luḃon mai aPol mai aSilas. Isoḃur am lutah mai gəlaru: alat a Kris lotolotu hən aGot, mai alatpəhaṽut lotoil a mō len nabiltivile enan.

⁵ Be naJu ləsadəlom nasoruan siPol lutabulol bulos gəlaru, ale losəhar nauluḃan galevis lotosa dan nəmaket, lugol nəvanuan gail loluṽoh hən ləḃiḃal taṽtaṽor, mədas natit gail len nabiltivile enan. Lomūr van hən naim siJason hən ləḃidoṅ aPol mai aSilas hən ləḃipat kuv gəlaru vivile van hən naluṽoh. ⁶ Nəboṅ ləsəsab̄ gəlaru, loliv gargar aJason mai nəvanuan nadəlomian gail tile van hən alat lotoil a mō len nabiltivile enan. Lukai habat ke, “Nəvanuan galegai lotomədas naut p̄isi, gagai logəm gegai. ⁷ Ale Jason egai ehəhaṽur hən lototoh lohoim san. Galit p̄isi loḃur kotov nalo seSisa a Rom, luke ikad nakiṅ tile, nahəsən aYesu!”

⁸ Nəboṅ naluṽoh mai alat lotoil a mō lotosəsəloṅ hən natgalenan, lodədarṅabu masuṽ.

⁹ Imagenan lugol ke aJason mai nəvanuan nadəlomian gail lulav nəvat mai galito hum nək-gati-an ke asike lomədas naut tətəs am, ale lorinṅ galito luvan.

APol mai aSilas len naut a Perea

¹⁰ Len mariug enan ṅai nəvanuan nadəlomian gail losəvat aPol mai aSilas vi Perea. Nəboṅ artobar naut enan aroḃis len naim naḃonḃonan seJu gail. ¹¹ Len naḃoruan salito, alat a Perea lohəhaṽur hən ləḃesəsədarinṅ səhor alat a Tessalonika. Loləṅon masuṽ hən ləḃesəsəloṅ hən nasoruan. Len nəboṅ p̄isi lobunus tas natosian siGot hən ləḃisabi ke aPol tokitin o sakitin. ¹² Imagenan galit lusoḃur lodəlom nasoruan siGot; galevis lotovi toḃtaKris lotoṽat nəhes mai auleKris isoḃur. ¹³ Be nəboṅ naJu gail len naut a Tessalonika lotosəsəloṅ ləḃoi ke aPol tokel ur nasoruan siGot mai alat a Perea, luvan ei ale lusor tas aPol len naluṽoh, gol nəlol paṅpaṅ mai nabiltidədarṅabuan len navile enan. ¹⁴ Beti vəha-sua ṅai nəvanuan nadəlomian gail losəvat aPol vi tut, vi lau len nabitas, be aSilas mai aTimoti arutoh. ¹⁵ Alat lotosəhar aPol luyar maii vəbar naut a Atens ale nəboṅ lototəlmam, lulav napisulan siPol ke, aSilas mai aTimoti aregəm tah mai aPol tutut.

Len naut a Atens

¹⁶ Nəboṅ aPol totoh vir gəlaru len naut a Atens, nəlon isa bathut eris ke nabiltivile epul hən nəlablab tiltile lotolotu həni. ¹⁷ Na isor vahvah len naim naḃonḃonan mai naJu gail mai alat ləsavi Ju lotolotlotu hən aGot. Ale len nəboṅ p̄isi len nəmaket ihol mai alat lototoh ei. ¹⁸ Ahai p̄usan gail, lotokis galit hən Epikurian* mai Stoik†, lusor levlev mai aPol. Galevis luke, “Ategai tosor tavtav, gai ike tikel nəsa?” Galevis am luke, “Esumān tovi uluḃan na-kel-uri-an hən nagot dattotətan hən gail.” (Lokəmaienan husur ikel ur aYesu mai na-le-məhat-an dan nəmatan.) ¹⁹ Na losəhar aPol van hən nəkaunsel hən nəAreopakus.‡ Nəmətsistret gail lotobətah lan lousi ke, “Namtuke namteləḃoi naḃusanan veveu gotokel uri. ²⁰ Namtosəsəloṅ hən natgalevis lototile masuṽ ale namtuke namteləḃoi namilelito.” ²¹ Alat a Atens mai nametḃos gail lototoh ei, lusorsor husur mai losəsəloṅ tabtab hən nənauan ideh toveveu.

²² Beti aPol eil rivuh hən nəAreopakus ike, “Alat a Atens, noris ke, məttonau masuṽ hən nalotuan van hən nagot samit gail. ²³ Husur nəboṅ notoyar tur len naut egai, nokəta bunus natit mətlotolu hən gail. Ale nusab̄ nəmel tutumavan sua tokad natosian lan. Ike, ‘Van hən Nagot Datsaləḃoi.’ Nəsa mətlotolu həni be mətəsaləḃoi, ategai nikel uri mai gamito. ²⁴ AGot togol navile a pan mai natit p̄isi lan, atenan tovi Nasuḃ hən nəmav mai

* **17:18:** Epikurian gail lodəlomi ke, nəmauran ipat mōs nahəhaṽuran, ale bikad nagot ideh, nəvanuan lovi ut kəmas hən galito. † **17:18:** Stoik gail lodəlomi ke, nəvanuan ṅai ikad nənauan tonor hən ḃekəta təban gai səḃon. Lunau ke, got evi natit p̄isi len navile a pan ale nəvanuan p̄isi mai natit p̄isi loḃitp̄itoṽ. ‡ **17:19:** NəAreopakus evi naṽehuh sua tokad nahəsən nagot hən nəḃalan salito mai lokis nəmətsistret gail lotobətah len nəkaunsel nəAreopakus am.

navile a pan, gai satoh len naim nalotuan nēvanuan lotoum hēn gail. ²⁵ Mai nēvanuan gail lēsālēboi lēbēvi tarhēt san husur gai sēpar titideh bathut gai sēbon eviol mai nēvanuan p̄isi hēn nēmauran, nasuḡavḡavan mai natit p̄isi am. § ²⁶ Len nēvanuan esua ḡai igol naluḡoh p̄isi hēn nēvanuan tiltile gail, hēn lēbitoh len navile a pan kavkav. Ale eriḡ gat nēboḡ hēn natohan salito mai naut a im salito. ²⁷ Igol natgalenan hēn lēbiyar kitev aGot, mai hum ma lēbitaḡtaḡ kitevi ale saḡi, naut kēmas ke satoh a tut dan gidat v̄isusua. ²⁸ Bathut “Len gai datukad nēmauran, datugol natideh dattogole mai datukad natohan.’

Hum galevis silat lototos nēbe samito luke,
“Gidat am datovi natun gail.’

²⁹ Imagenan, husur ke dattovi anatum aGot gail, sadatinau ke esum̄an nēlablab hēn nagol, nasilva o nēvat mot, nēlablab nēvanuan toum hēni len namitisau mai nēnauan san. ³⁰ A m̄o aGot sēpansem alat lototētān hēn nakitinan husuri. Ehum tokēta sēhor natētānan enan. Be len nēboḡ ta damēḡai van, isor idāḡ mai nēvanuan p̄isi len naut p̄isi ke, lipair dan nēsaan salito. ³¹ Bathut aGot ilekis hēn nēboḡ tia hēn ke, len nanoran gai dereh tikot hēn nēvanuan p̄isi len navile a pan. AGot gatotabtabuh len avan sua hēn b̄ikot hēn galito. Ale igol avan enan ip̄arḡar nēboḡ togol tole mēhat dan nēmatan.”

³² Nēboḡ lotosēsēloḡ hēn aPol tosor husur na-le-mēhat-an dan nēmatan, galevis lusor vilesi, luman sili, be galevis am luke, “Namtuke namtesēsēloḡ hēn gaiug tētās husur natēnan.”

³³ Imagenan aPol eriḡ galito. ³⁴ Be galit galevis lutah maii, ale lukad nadēlomian len aYesu: ikad aTionisius, tobētah len nēAreopakus; ap̄ēhaḡut sua, nahēsan aTamaris, mai nēvanuan galevis am.

18

APol len naut a Korint

¹ Husur nēboḡ enan aPol eriḡ naut a Atens, evi Korint. ² Len naut enan ebubur mai naJu sua, nahēsan aAkwila tovi ulePontus. Gai imadhagēm a Itali mai asoan, aPrisilla, husur Klautius Sisa ikai hēn naJu gail ke leriḡ naut a Rom. APol ia ris gēlaru, ³ ale bathut nauman san inor hēn sēlaru, itoh mai gēlaru ale loum b̄onb̄on. Galit p̄isi losēsod im nētaḡolen. ⁴ Len nēSappat p̄isi isor vahvah len naim nabonbonan seJu hēn b̄igol naJu gail mai alat a Kris lelēboi sēhot nakitinan husur aYesu.

⁵ Nēboḡ aSilas mai aTimoti artogēm len naprovens Masetonia tah mai aPol a Korint, aPol igol tabtab hēn na-kel-uri-an ḡai, ikel uri mai naJu gail ke, aYesu evi aKristo, aGot totabtabuh lan. ⁶ Nēboḡ lotomētahun aPol, sor mēdas nahēsan, aPol ekur hēn nahurabat san hēn b̄imasil ke, aGot sahēhaḡur hēn galito, ike, “Nēsa b̄evisi hēn gamito tipat len gamito! Asike ipat len ginau am. Gagai van nivan hēn alat lēsavi Ju.”* ⁷ Beti eriḡ naim nabonbonan enan vi lan naim seTitius Justus, tolotu hēn aGot; naim san ipat tarhēt naim nabonbonan seJu.* ⁸ AKrispus, toil a m̄o hēn naim nabonbonan, ikad nadēlomian len Nasub aYesu, gai mai alat lototoh maii. Isoḡur len naut a Korint lotosēsēloḡ hēn nasoruan siPol, lodēlom na-kel-uri-an tovoi ale lubaptais. ⁹ Len nalenmariug sua Nasub isor mai aPol len na-kēta-risi-an sua ke, “Sagemētahw, be gisor, sagipat b̄utb̄ut; ¹⁰ bathut nutoh mai gaiug. Ale sēkad avan ideh hēn b̄emēdas gaiug hēn b̄igol gēb̄ikad nasēnahan, husur nēvanuan isoḡur len nabiltivile egai lovi esagw.” ¹¹ Ale itoh ei nasihau esua mai nahēbati emēlevtes, eḡusan galito hēn nasoruan siGot.

¹² Nēboḡ aKallio tovi gavna len naprovens Akaia, naJu gail luḡon, lutah gat aPol, ale lukot hēni. ¹³ Luke, “Ategai italtal hēn nēvanuan gail hēn lēb̄ilotu hēn aGot len naḡide

§ 17:25: Hēn naves 24-25, ris 1Ki 8.27; Isa 42.5; Uman 7.48 * 18:6: Uman 13.51 * 18:7: Titius Justus: natosian galevis ta sutuai luke Titus.

sanor hən nalo.”† 14 APol esəŋav hən nabuŋon hən ħisor be aKallio isor kəkol həni, ikel mai naJu gail ke, “Gamit məttasor husur nəsaban ideh o natit tosa togole, tanor hən nəbesəsəloŋ hən na-sor-tasi-an samit məttovi Ju. 15 Avil husur ke nəbathut na-sor-ħalħal-an evi nasoruan gail mai nəhes gail mai nalo samito, gamit m̄au mitigole tinor, husur ginau nomətahun nəbēvi nəmatsistret hən natgalenan.” 16 Ale igol ke nəvanuan nakotan lohut galit dan nakotan. 17 Beti galit p̄isi lutah gat aSostenes toil a m̄o hən naim naħonħonan seJu ale luv̄asi a m̄o hən nakotan, be aKallio sənau masuv̄ hən natgalenan.

APol etəlmam vi Antiok

18 APol itoh ebəlav kəkereh a Korint. Beti esudəlañ nəvanuan nadəlomian gail ei, ale iwol vi Siria mai alarmisoan, aPrisilla mai aAkwila. Len naut a Kenkrea esir p̄is navurun husur na-kel-gati-an sua san tokele mai aGot. 19 Nəboŋ lotobar naut a Efesus, aPol eriŋ gəlar ei be gai səbon eħis len naim naħonħonan seJu hən ħisor levlev mai naJu gail. 20 Nəboŋ lotousi hən ħitoh kəkereh am, sədəm̄. 21 Be nəboŋ tosudəlañ galito tonon ike, “AGot ħeləŋoni dereh netəlmam van hən gamito.” Beti iwol dan naut a Efesus. 22 Ale nəboŋ tomariŋ len naut a Sisarea, evi məhat vi Jerusalem, ike, “Ivoi,” mai alat siYesu ei, ale evi pan vi Antiok. 23 Nəboŋ totoh ei ebəlav kəkereh, ivan tətəs, iyar tur len naut gail a Kalatia mai a Frijia hən ħigol ahai susur p̄isi, ludan am.

AAp̄ollos ikel ur nasoruan siGot

24 NaJu sua tovi auleAleksadria egəm vi lan naut a Efesus, nahəsan aAp̄ollos. Evi naulum̄an tokad namitisau hən ħigol nasoran ħihol, ale eləboi bun natosian siGot. 25 Atenan esəsəloŋ ləboi naħisal siNasuħ tia, ale nəlon idan hən tosor mai p̄usan tonor husur aYesu, be eləboi nəbaptaisan siJon ŋai. 26 Etuħat hən nasoran len naim naħonħonan seJu, namətahwan ebuer. Be nəboŋ aPrisilla mai aAkwila artosəsəloŋ həni, arusor mai gai səbon, arusor vahvah hən naħisal siGot tonor am maii. 27 Nəboŋ toke tevi lan naprovens Akaia, nəvanuan nadəlomian gail lugol eləŋon ivoi am len nəlon, ale lutos nalobulat van hən ahai susur gail ei ke, lehəhaħur hən nagəmaian san. Nəboŋ tobar naut a Akaia evi tarhət habat silat lotokad nadəlomian bathut navoian aGot toviol kəmas həni. 28 Len nəhon nəvanuan p̄isi, len natosian siGot, isor idan, v̄usani ke naJu gail lusab, be aYesu evi aKristo, aGot totabtabuh lan.

19

APol len nabiltivile Efesus

1 Nəboŋ aAp̄ollos totoh len naut a Korint, aPol iyar tur len naut gail a ut vəbar naut a Efesus. Isaħ ahai susur galevis ei, 2 ale eus galit ke, “Mətukad aNunun aGot nəboŋ məttogəm vi vanuan nadəlomian a?” Lusor vari ke, “Ao, ħikad aNunun aGot, namtsasəsəloŋ hən natideh husuri.” 3 Beti aPol eus ke, “Mətukad nəbaptaisan tomabe?” Lusor vari ke, “Nəbaptaisan siJon.” 4 Ale aPol ike, “Nəbaptaisan siJon evi nəbaptaisan hən nəpairan dan nəsaan. AJon ikel mai nəvanuan gail ke, leriŋ nəlolit len ategaii ħehusuri. AJon isor husur aYesu.”* 5 Nəboŋ lotosəsəloŋ hən nasoruan enan, lubaptais len nahəsan Nasuħ aYesu. 6 Ale nəboŋ aPol toriŋ navəlan gəlar len galit v̄isusua tonon, aNunun aGot eħis len galito, ale lusor len nasoruan tiltile mai lukel ur nəsa aGot tokel mai galito. 7 Galit p̄isi lovi 12.

8 APol eħis len naim naħonħonan seJu ale len nahəbati itor isor ei namətahwan ebuer. Isor levlev mai isor vahvah husur natoħan pipihəbəlan aGot. 9 Be nəboŋ galevis lotohaihai, ləsadəlomi, lotosor isa hən naħisal siNasuħ van hən naħonħonan, aPol eriŋ galito. Esəhar ahai susur gail maii, ale isor levlev akis len naim namitisau seTirannus.

† 18:13: Nalo silat a Rom idam̄ hən nalotuan silat lotovi Ju, be luke aPol toħusan hən nalotuan tile, nalo silat a Rom sədəm̄ həni. * 19:4: Mat 3.11; Mak 1.4, 7-8; Luk 3.4, 16; Jon 1.26-27

¹⁰ Imagenan tabtab len nasihau eru hən ke, galit p̄isi lototoh len naprovens Asia, naJu gail mai alat a Kris p̄isi, losəsəloŋ hən nasoruan siNasub̄.

Anatun aSkeva gail

¹¹ Len navəlan aPol aGot igol namerikel gail sahun togolgole akis. ¹² Natuhtaol o nahurabat gail lotobar aPol, nəboŋ lotolav gail mai alat lotoməsah, lumaur, mai nanunun nəmargobut gail lumakuv. ¹³ Beti naJu galevis lotoyar titau hən ləb̄ehut nanunun tosa gail, lukel ris nahəsən Nasub̄ aYesu van hən alat lotokad nanunun nəmargobut gail ke, “Len nahəsən aYesu, aPol tokel uri, gimakuv!” ¹⁴ Ikad abiltihai tutumav tovi Ju, nahəsən aSkeva, tokad anatun ulum̄an toməlevru togol magenan həni. ¹⁵ Avil nəboŋ lotogole, nanunun nəmargobut isor var galit ke, “Noləboi aYesu! Nəsətətan hən aPol, avil gamit ase?” ¹⁶ Beti naulum̄an tokad nanunun nəmargobut emələh van hən galito, idaŋ masūv, esəhor galito gol ke lugam dan naim enan b̄urmalmal mai nəda halit isel. ¹⁷ Nəboŋ alat lototoh a Efesus, naJu gail mai alat a Kris p̄isi, lotosəsəloŋ ləboi natenan, galit p̄isi lumaŋmaŋ lan ale loputsan nahəsən Nasub̄ aYesu. ¹⁸ Galit lusob̄ur lotogəm vi vanuan nadəlomian, lusor təvah, lukel vəhot nəsa tosa lotogole. ¹⁹ Galit galevis lotogolgol nabehi a m̄o, lusah tuan nalob̄ulat na-golgol-behi-an salit gail, ale lopəŋas p̄isi len nəhon nəvanuan gail. Lətəke lətaŋur hən nalob̄ulat gail, nəvat halit tavi nakoin nasilva tavi 50,000. ²⁰ Len navide tomagenan aGot ev̄usan nədaŋan san, ŋa nəvanuan lusob̄ur am losəsəloŋ hən nasoruan siNasub̄ tobar nəlolit am.

Nalūvoh ibal tav̄tav̄or, mēdas natit gail

²¹ Nəboŋ natgalenan lotonoŋ, len nanunun aPol inau ke tiyar tur len naprovens Masetonia mai a Akaia vi Jerusalem. Ike, “Nəboŋ nəb̄ivan ei b̄inoŋ nimasvi Rom am.” ²² Ŋa esəvat nəvanuan na-vi-tarhəte-an san eru, aTimoti mai aErastus vi Masetonia, be gai səb̄on itoh ebələv kəkereh am len naprovens Asia.

²³ Len nəboŋ enan, len nabiltivile Efesus ikad nabiltibalan tomēdas alat lotohusur naŋisal siNasub̄. ²⁴ Ikad naulum̄an sual ei, nahəsən aTemetrius toum hən natuhlablab hən naim nalotuan siArtemis hən nasilva. Eliv nəvat isob̄ur m̄os alat lotoum len nasilva. ²⁵ Igol esan gail luḅonḅon mai alat lotoum len nasilva am, ale ike, “Lalum̄an, mətələboii ke dattolav nəvat tosoḅur len nabisnis egai. ²⁶ Mətoris ləboii, mətəsəsəloŋ ləboii ke, savi geg a Efesus səb̄on ŋai, be len pəpadaŋ hən naprovens Asia kavkav, atenan, aPol, esəhar nəvanuan isob̄ur. Egəras galit ke nagot gail, nəvanuan lotoum həni, ləsavi got kitin. ²⁷ Ehun nəhes hən nauman sidato b̄egəm b̄isa, mai len nənauan salit p̄isi ehun naim nalotuan siArtemis, nagot tovi pəhaṽut toyalyal, b̄egəm vi ut kəmas. Alitenan, nəyalyalan san dereh timasig len nənauan silat a Asia mai navile a pan lotolotu həni!”

²⁸ Nəboŋ lotosəsəloŋ həni, nəlolit ipaŋpaŋ masūv, lukai habat ke, “Artemis ta Efesus iyalyal buni!” ²⁹ Sədareh nabiltivile enan epul hən nadədarŋab̄uan mai nəlöl paŋpaŋ. Nalūvoh lom̄ur vi lan naut hən nabiltibonḅonan, loliv gargar aKaius mai aAristarkus, auleMasetonia gəlaru artoyar mai aPol. ³⁰ Be nəboŋ aPol toke tivan hən b̄isor mai nalūvoh, ahai susur gail lomətahusi. ³¹ Beti galevis am, lotoil a m̄o len naprovens Asia, lotoləmas aPol, lopisul van həni ke, satevi lan nabiltibonḅonan. ³² Len naut enan galevis lukai hən natsua, galevis am lukai hən natsua tile am husur naḅonḅonan edədarŋab̄u, ale isob̄ur ləsaləboii ke naḅonḅonan salit m̄os nəsa. ³³ NaJu gail lorusan aAleksada vi m̄o ale galevis len nalūvoh lukel maii hən nəsa b̄ikele. Beti eb̄il hən navəlan hən ləb̄emədau hən b̄isor gol gai gabag. ³⁴ Nəboŋ nalūvoh lotokəta ləboii ke aAleksada tovi Ju, lomətahuni, luḅon hən lotokai ke, “Artemis ta Efesus iyalyal buni!” Imaienan hən nəhaua toru.

³⁵ Nəboŋ aklak hən nabiltivile tosor v̄əhv̄əh nalūvoh hən ləb̄emədau ike, “Lalum̄an a Efesus, nəvanuan p̄isi loləboii ke nabiltivile Efesus ekətkəta təban naim nalotuan siArtemis toyalyal mai nəvat mot san toteh dan nəmav. ³⁶ Husur ke səkad avan ideh hən

bike natgalenan ləsakitin, mətēmədau, samtigol natit tomelmel. ³⁷ Mətosəhar alaruenan gəm gegai be arsavi vanuan navənvənanahan gəlaru hən naim nalotuan mai arsasəvar nagot pəhañut sidato. ³⁸ ATEMetrius mai alat lotoum len nasilva maii ləbisor mətahun avan ideh, nakotan gail losəjav, ikad nəmatsistret gail; ivoi ke lerin nakoblenan salito len nakotan galen ideh. ³⁹ Mətbələjon natideh am, datiḅonḅon tivoi hum nalo tokele, hən datḅigole tinor. ⁴⁰ Husur nəsa tovisi daməjai, hum ma alat a Rom ləbisor tas gidato husur na-ḅonḅon-ḅunoh-an sidato toḅerhədo, bathut savi mōs natideh.” ⁴¹ Nəboḅ tokəmaianan tonon, esəvat galit ke livan.

20

APol evi Masetonia beti evi Kris

¹ Nəboḅ nəwalan hən nadədarḅaḅuan enan tonon, aPol ekis ahai susur gail gəmai. Nəboḅ togol lotoləjon tovoi am len nəlolito, esudəlañ galito ale evi Masetonia. ² Iyar tur len naut gail a Masetonia, isor habat mai nəvanuan nadəlomian gail ei gol loləjon ivoi am len nəlolito. Beti ibar naut a Kris. ³ Itoh ei hən nahəbati itor. APol eutaut hən ḅiwol vi Siria nəboḅ tosəsolon hən ke tokad na-sor-utaut-an seju lotovi enemi san gail hən ləbemədasi. Imagenan egəgel hən nənauan san, inau ke tiyar tur len naprovens Masetonia vi Siria. ⁴ Nəvanuan galevis lutah mai aPol, ikad aSopata tovi anatun aPirrhos ta Perea, aAristarkos mai aSekudus ta Tessalonika, aKaius ta Terpe, aTimoti mai alaruevis ta Asia, aTikikus mai aTrofimius. ⁵ Alatenan lotovan a mō lutoh vir ginamito len naut a Troas. ⁶ Husur nəboḅ hən Nəhanan hən nabəta səkad nayis lan, namtorin naut a Filippi, namtuwol vi Troas len nəmariboḅ erim. Namtuḅon tətəs mai galito ale namtutoh ei nawik esua.

Naməkot siPol a Troas

⁷ Len nəmariboḅ namətəkaḅ hən nawik, namtuḅon mai nəvanuan nadəlomian gail hən namḅihan ḅonḅon. APol isor van hən galito vəbar tuḅloh len mariug husur pelan han dereh tivan. ⁸ Len narunñ a məhat namtotoḅonḅon lan, ikad namñial isoḅur. ⁹ Amantuhmar sua, nahəsən aEutikus, ebətah len natuhḅopita tosəjav. Ale nəboḅ aPol tosorsor van, namətan atenan inoḅ van vəbar ipat buḅbuḅol, iteh dan naim nastori totor vi pan. Nəboḅ lotopat risi lusəḅi ke tomat. ¹⁰ Be aPol evi pan, ipat husuri, erin navəlan garu lan, ale ike, “Samtinau masuḅ hən, imaur tia!” ¹¹ Beti galit pisi lotəlmam vi məhat, aPol ilav nabəta, eḅuri ale luhan ḅonḅon hən. Nəboḅ lotohani tonon, aPol isor tətəs vəbar nəmav topitau, ale ivan. ¹² Beti galit losəhar nəmantuhmar tomaur vahim. Loləjon ivoi habat am len nəlolito.

Nəyaran a Troas vi Miletus

¹³ Namtovi mō vi lan nəwag wol ale namtuwol vi Assos hən namḅeusan aPol ei husur isor utaut maianan hən ḅiyar vi Assos len tan səḅon. ¹⁴ Nəboḅ tobubur mai ginamito len naut a Assos, namtousani ale namtuwol vi Mitilin. ¹⁵ Pelan han namtorin naut enan, namtuwol van salsal a tut hən naholoul Kios. Pelan han am namtubar naholoul Saḅos ale pelan tətəs am namtubar navile a Miletus. ¹⁶ APol ike tiwol tukot a Efesus hən asike ḅitoh ḅebəlav len naprovens Asia, husur etutut hən ke hum ma ḅibar naut a Jerusalem a tahw hən nəboḅ hən naPentikost.

APol esudəlañ alat lotoil a mō siYesu a Efesus

¹⁷ Len naut a Miletus episul vi Efesus, eus ke alat lotoil a mō silat siYesu ei legəm risi. ¹⁸ Nəboḅ lotogəm hən ikeḅ mai galit ke, “Mətələḅoi naḅide hən nəmauran sagw len nəboḅ metəkaḅ notobar naprovens Asia, ale nototah mai gamit len natohan sagw ei kavkav. ¹⁹ Noum siNasub. Len na-ləjon-isa-an sagw, nəlogw emədau, nəsənau ginau, namətarur sagw isel, be nudan ḅuri naut kəmas natit pisi tosa naJu gail lotogole nəboḅ lotosor utaut

hən ləbēmēdas ginau. ²⁰ Nəsatəgau gat natideh bevi tarhət samito, nusor vəhot na-kel-uri-an tovoi, noʋusan gamito len nəhon nəvanuan p̄isi mai len naim v̄isusua. ²¹ Nukel p̄uli mai naʋu gail mai alat a Kris ke lipair māu dan nəsaan van hən aGot, ale lerin̄ nəlolit māu len aYesu, aMasta sidato.

²² “Gagai aNunun aGot italtal hən ke, ginau nəbevi Jerusalem naut kəmas ke nəsaləboi nəsa bevisi hən ginau ei. ²³ Noləboii ɳai ke, len navile p̄isi notovi lan aNunun aGot ikel nalələgauan mai ginau ke, nəvanuan gail dereh lerin̄ ginau len naim bəbaɳis mai ligol ginau neləɳon tisa masuʋ.* ²⁴ Avil nunau ke nəmauran sagw evi ut kəmas hən ginau. Noləɳon ɳai ke nibar nagilen nəgaman sagw, ale um vurvur nauman Nasuḅ aYesu tolavi mai ginau, ke, nikel kot na-kel-uri-an tovoi hən navoian aGot toviol kəmas həni.*

²⁵ “Len nəyaran sagw, nukel ur natohan pipihabəlan aGot mai gamito, be gagai noləboii ke asike mətoris nəhogw am. ²⁶ Imaienan nukel koti mai gamit ke, len nəboɳ daməɳai nəsa bevisi hən gamit tipat len gamito! Asike ipat len ginau am, ²⁷ bathut nəsatəgau gat natideh hən nəbesusuani dan gamito. Nukel naləɳonian kavkav siGot mai gamito. ²⁸ Mətələgau hən gamito, mətəkətkəta təban navəshəsipsip samito lotovi alat siYesu. ANunun aGot igol ke məttoil a m̄o hən alat siGot, aGot toʋur galit hən nəda hiNatun san.* ²⁹ Ginau noləboii ke, nəboɳ nəbivan tia dereh galevis legəm len gamito suɳan nalipah katkat gail. Dereh lemədas navəshəsipsip siYesu. ³⁰ Gamit galevis, dereh lile məhat, pair hən nakitinan hən ləbēgəras ahai susur gail, hən ahai susur gail ləbēhusur galito. ³¹ Imagenan mətəhulahul! Mitinau gati ke, len nasihau totor nəsəɳavɳav be nukel nalələgauan tabtab mai gamit v̄isusua len nalennəyal mai nalenmariug. Vəha-səbsəbur nutan̄is gamit p̄isi.

³² “Gagai nerin̄ gamit len navəlan aGot. Mitinau gat nasoruan husur navoian san toləboi ɳigol mət̄bidan̄ am mai beviol mai gamit hən nəsa bevi samit balai, gamit məttovi siGot. ³³ Nəsaləɳon nagol, nasilva o nahurabat sivan ideh. ³⁴ Gamit, mətələboii ke, noum hən navəlagw hən ke ginau mai alat lototah mai ginau, namtsəpar titideh.* ³⁵ Len natit p̄isi notogole, noʋusani ke datimasum tidan̄ magenan hən dat̄bevi tarhət silat ləsədan̄. Mitinau gat nasoruan siNasuḅ aYesu toke, ‘AGot tigol navoian van hən alat lotoviol səhor alat lotolav naviolan.’ ”

³⁶ Nəboɳ aPol tosor tonon̄, etəɳedur, gai mai galit p̄isi ale isor tuʋ. ³⁷ Galit p̄isi lutan̄ habat; lolugum̄ gat aPol, losum̄ nətarhon. ³⁸ Lulolosa masuʋ bathut nəsa tokele ke, asike lori am. Beti losəhari vi lan nəwag wol.

21

Nəyaran siPol vi Jerusalem

¹ Nəboɳ namttoriɳ galit tia, namtuwol inor van vəbar naut a Kos, ale pelan han namtubar naholoul Rotes, beti namtovi Patara. ² Nəboɳ namttosaḅ nəwag wolwol bevi Fonisia, namtusah lan, namtuwol. ³ Namtoris naholoul Saiprus, ale nəboɳ namttowol dani len nəmair sinamito namtuwol vi Siria. Namtubar naut a Tair husur nəwag wol tedədan̄ tite ei. ⁴ Namtusah ahai susur galevis, ale namtutoh ei nəmariboɳ eməlevru. Len aNunun aGot galit lukel mai aPol ke satevi məhat vi Jerusalem. ⁵ Nəboɳ namttotoh ei tonon̄, namtoriɳ naut enan len nəyaran sinamito. Galit p̄isi mai asolit mai anatulit luyar mai ginamito vi lan nətarhəvile. Len nabitas ei ginamit p̄isi namtotəɳadur, namtusor tuʋ, ⁶ ale namtosudəlaɳ ginamit gabag. Namtusah len nəwag wol, be galito luvahim.

⁷ Namtuwol a Tair van vəbar naut a Ptolemis. Len naut enan namtuke, “Ivoi,” mai nəvanuan nadələmian gail ale namtutoh mai galito hən nəmariboɳ esua. ⁸ Pelan han namtovi Sisarea ale namtutoh mai a Filip tokelkel ur na-kel-uri-an tovoi, tovi vanuan

* 20:23: Uman 21.4, 11 * 20:24: 2Tim 4.7 * 20:28: 1Pit 5.2 * 20:34: Uman 18.3

sua len natikon lotomælevru.* 9 Gai ikad anatyavin ivat lotovi vensus lotokel ur nesa aGot tokel mai galito. 10 Nəboŋ namttotoh ei len nəmariboŋ galevis, ahai kelkel ur sua, nahəsan aAkapus egəm len naut a Jutea gəm vi pan.* 11 Egəm hən ginamito, ilav nəhau tutuŋ siPol ale ibanjis gat gabag narien mai navəlan pisi həni. Ike, “ANunun aGot ekəmaiegai ke, ‘Naulumian nəhau tutuŋ egai tovi esan, alat a Jutea len naut a Jerusalem dereh libanjis gati hən ləberinji len navəlan alat ləsavi Ju.’ ” 12 Nəboŋ namttosəsəloŋ hən natgalenan, ginamit mai alat lotosuh ei namtoŋiri ke, aPol satevi Jerusalem. 13 Beti aPol isor var ginamit ke, “Mətumabe? Mətutaŋ, ale nəlogw itanjis habat hən gamito. Be savi nə-banjis-gati-an ŋai notoutaut həni, noutaut hən nəbimat len naut a Jerusalem sil nahəsan Nasuŋ aYesu.” 14 Husur namttohisu sobuer, namtsasor am be namtuke, “Nəsa Nasuŋ toləŋoni m̄au tevisi.” 15 Husur nəboŋ galenan namttoutaut ale namtovi məhat vi Jerusalem. 16 Ahai susur galevis a Sisarea lutah mai ginamito, ale losəhar ginamit vi lan naim siMnason, auleSaiprus sua tovi ahai susur a m̄o tia, ale namttutoh maii.

APol eris aJemes

17 Nəboŋ namttobar naut a Jerusalem, nəvanuan nadələmian gail lohəhaŋur hən namttogəmai. 18 Pelan han namttutah mai aPol hən namtberis aJemes, ale alat lotoil a m̄o silat siYesu logəmai. 19 APol ikel na-ke-ivoi-an mai galito, ale isor husur natit pisi v̄isusua aGot togole len alat ləsavi Ju nəboŋ aPol toum m̄os galito. 20 Alat lotosəsəloŋ hən natgalenan lusor sal suh aGot ale lukel mai aPol ke, “Wawa, goris ləboii ke naJu gail lusobur masuŋ logəm vi vanuan nadələmian gail. Galit pisi loləŋon buni ke lehusur nalo. 21 Losəsəloŋ hən na-kel-uri-an husur gaiug ke, gotoŋusan naJu gail lotosuh mai alat ləsavi Ju ke lipair dan aMoses, saletiv dalus anatulit gail ale salehusur naŋide seju gail. 22 Dereh lesəsəloŋ hən gotogəmai, ale namtigol nəsa? 23 Gigol nəsa namttokel mai gaiug bai. Ikad ivat len ginamito lotogol na-kel-gati-an van hən aGot. 24 Gitah mai galito, gigol giveveu len nəhon aGot mai galito, ale lav nəvat mai galit hən ləbesir nəkadulito. Imagenan nəvanuan pisi dereh leləboii ke, nəsa lotosəsəloŋ həni husur gaiug sakitin, avil ke gaiug gugol husur nalo siMoses.* 25 Be tarhət alat ləsavi Ju, namttutosi tia ke salihan naməŋod tovi violan len natutumavan van hən nəlablab, salihan nəda o naməŋod nəhau tobanjis bun navədolon mai saligol naitian tosa.”*

26 Pelan han aPol esəhar alalumian ale lugol luvėveu. Beti ebis len naholəvat todar vis naim siGot hən bikel ur nəboŋ hən nanoŋan hən naveveuan salito, nəboŋ ahai tutumav betutumav hən naviolan m̄os galit v̄isusua.*

Lutah gat aPol

27 Nəboŋ nəmariboŋ toməlevru pəpadaŋ hən tonon, naJu galevis ta Asia loris aPol len naholəvat todar vis naim siGot. Nasoran salito igol naluŋoh kavkav nəlolit ipaŋpaŋ van lutah gat aPol, 28 lukai ke, “UleIsrael gail, mətevi tarhət sinamito! Ategai evi naulumian toŋusan nəvanuan pisi len naut pisi. Len naŋusanan san isor tas nəvanuan sidat gail, nalo sidato mai naut egai. A məhat hən natgalenan, esəhar auleKris gail vi lan naut siGot, gol ke naut tolo egai ebinj̄injal len nəhon aGot.”* 29 (Lokəmaienan husur lotoris aTrofimus ta Efesus* tia totah mai aPol len nabiltivile. Ale lunau ke aPol tosəhari vi lan naholəvat todar vis naim siGot.)† 30 Beti nəvanuan len nabiltivile kavkav, nəlolit ipaŋpaŋ, lom̄ur bonbon, tah gat aPol, liv gargari dan naholəvat todar vis naim siGot, ale vəha-sua ŋai nabopita gail lokəkol. 31 Nəboŋ lotohisi hən ləbiŋabuni, na-kel-uri-an ibar nakomada

* 21:8: Uman 6.5, 8.5 * 21:10: Uman 11.28 * 21:24: Uman 18.18 * 21:25: Uman 15.23-29 * 21:26: 1Kor 9.20 * 21:28: NaJu gail lunau ke alat ləsavi Ju lovi naut kəmas, ləsanor hən ləbebis len naholəvat todar vis naim siGot. Limastoh vivile ŋai len Naut silat ləsavi Ju. Alat a Israel loləboi ləbebis vi lan naut gail pəpadaŋ hən naim siGot: Naut silatpəhaŋut mai Naut silat a Israel. Avan ideh sahusur natgalenan, lugol imat. * 21:29: Uman 20.4

† 21:29: Hən naves 28-29, ris Eze 44.7

toil a m̃o h̃en nasoltia gail p̃isi siRom ei,† ke len naut a Jerusalem kavkav ikad ñe-b̃al-taṽtaṽor-an tom̃edas natit gail. ³² Ṽeḥa-sua ṽai es̃eḥar nasoltia mai nasenturion§ gail, lugam vi pan van h̃en naluṽoh. Ñeḥoṽ naluṽoh lotoris nasoltia gail mai nakomada toil a m̃o, l̃es̃eṽas aPol am. ³³ Beti nakomada eg̃em h̃en aPol, itah gati, ale ikel mai nasoltia gail ke, libaṽjis gati h̃en natsen teru. Ale eus naluṽoh ke nah̃esan ase mai igol ñesa. ³⁴ Galevis len naluṽoh lukai h̃en natsua, galevis am lukai h̃en natsual am. Ale husur ed̃edas ḥ̃el̃eḥoi ñesa tovisi bathut ñewalan, ike nasoltia gail les̃eḥar aPol vi lan naim sisoltia gail. ³⁵ Ñeḥoṽ aPol tobar na-mel-p̃eḥp̃eḥlau-an h̃en naim sisoltia gail, lupati husur nabiltiḥol paṽpaṽ sinaluṽoh. ³⁶ Naluṽoh lotohusur galito lukaikai ke, “ṽabuni! ṽabuni!”

APol isor kitin husur gai gabag

³⁷ Ñeḥoṽ lotos̃eḥs̃eḥar aPol vi lohoim sisoltia gail, aPol eus nakomada ke, “Ñol̃eḥoi ñeḥisor mai gaiug?” Atenan isor vari ke, “Gol̃eḥoi nasoruan ta Kris a? ³⁸ Be gaiug g̃es̃avi uleḥjip togol ñeḥalan mai a Rom a m̃o, ale tos̃eḥar alalum̃an lotogolgol ñematan lotovi 4,000 vi lan naut masmas a?” ³⁹ APol ike, “Ao, ginau novi naJu, auleTarsus a Silisia, naulum̃an h̃en nabiltivile enan. Nous gaiug ke, ñol̃eḥoi ñeḥisor mai ñevanuan galeg bai a?” ⁴⁰ Ñeḥoṽ todam̃ h̃eni aPol eil len na-mel-p̃eḥp̃eḥlau-an ale eḥil h̃en naṽelan van h̃en naluṽoh. Ñeḥoṽ naut toḥut, isor mai galit len nasoruan selpru gail ke,**

22

¹ “Lalum̃an, aṽagw gail mai at̃emagw gail, m̃etes̃es̃eloṽ h̃en na-sor-gole-an sagw tok-itin.” ² Ñeḥoṽ lotos̃es̃eloṽ h̃eni ke tosor len nasoruan selpru gail, naut eḥut habat ale ike, ³ “Ginau novi Ju sua, anagw ipas ginau len naut a Tarsus a Silisia. Notibau len nabiltivile egai. Ñeḥoṽ notos̃ekul, aḥai p̃usan sagw aKamaliel. Len naṽusanan san nos̃ekul l̃eḥoi bun nalo set̃emadit ta sutuai. Ñol̃eḥon masuṽ h̃en notohusur aGot sum̃an gamit p̃isi dam̃eḥai. ⁴ Ginau nom̃edas tabtab h̃en alat lotohusur naṽisal siNasub̃, nugol isa h̃en galito van ṽeḥar ñematan salito. Nubaṽjis gat alalum̃an mai alatp̃eḥaḥut, bar h̃en galit len naim b̃eḥaṽjis. ⁵ Ab̃iltihai tutumav mai alat lotoil a m̃o seJu gail lol̃eḥoi l̃eḥikel koti m̃os ginau ke notokitin. Galit lulav naloḥulat napisulan gail mai ginau van h̃en naJu gail a Tamaskus. Ale nuvan h̃en ñeḥibaṽjis gat alat lototoḥ ei, s̃eḥar t̃el̃mam h̃en galit vi Jerusalem h̃en l̃eḥipañis.*

APol ikel husur ñeḥairan san dan ñesaan

(Uman 9.1-19, 26.12-18)

⁶ “Ñeḥoṽ notoyar van, p̃eḥpadaṽ h̃en naut a Tamaskus tub̃lial, ṽeḥa-sua ṽai nam̃ial tog̃em len ñemav tom̃ial habat eḥilas ginau. ⁷ Ale nuteh len tan, nos̃es̃eloṽ h̃en nadoldol tous ginau ke, ‘Sol, Sol, gom̃edas tabtab h̃en ginau h̃en ñesa?’ ⁸ Nusor vari ke, ‘Gaiug ase Nasub̃?’ Beti ikel mai ginau ke, ‘Ginau aYesu ta Nasaret gotom̃edas bun ginau.’ ⁹ Alat lototah mai ginau loris nam̃ial tom̃ial habat be l̃es̃as̃es̃eloṽ h̃en nadoldol tosor mai ginau. ¹⁰ Nousi ke, ‘Nasub̃, nigol ñesa bai?’ Nasub̃ ikel mai ginau ke, ‘Gile m̃eḥat, geḥis len nabiltivile a Tamaskus. Avan sual ei dereh tikel mai gaiug natit p̃isi notoriṽi len gaiug h̃en g̃eḥigole.’ ¹¹ Nod̃edas ñeḥek̃eta sil nam̃ial enan tobilas ginau. ṽa alat lototah mai ginau lot̃egau naṽelagw, los̃eḥar ginau vi lan naut a Tamaskus.

¹² “Naulum̃an sua, nah̃esan aAnanias eg̃em h̃en ginau. Evi vanuan tohusur kitin h̃en naṽisal siGot mai tohusur nalo, ale naJu gail ei luke tovoi. ¹³ Eil t̃eḥan ginau ale ike, ‘Wawa Sol, gek̃eta vi m̃eḥat, nak̃etaan sam̃ et̃el̃mam!’ Ṽeḥa-sua ṽai nok̃eta vi m̃eḥat, norisi. ¹⁴ Beti ike, ‘AGot set̃emadit ta sutuai itabtabuh len gaiug h̃en g̃eḥel̃eḥoi nal̃eḥoñian san,

† 21:31: Nah̃esan aKlautius Lisias, ris Uman 23.26. § 21:32: Nasenturion evi nasoltia toil a m̃o h̃en nasoltia lotovi 100. ** 21:40: Ñevanuan galevis lotokad namitisau len nasoruan siGot lunau ke aPol tosor len nasoruan ta Aram.

* 22:5: H̃en naves 4-5, Uman 8.3, 9.1-2

hən gəberis Nəvanuan Nanoran mai hən gəbesəsəlon hən nadolon. ¹⁵ Husur dereh gevi vanuan san hən gəbikel kot nəsə gotorisi mai gotosəsəlon həni mai nəvanuan pisi. ¹⁶ Ale govəlo hən nəsə? Gile məhat, gibaptais, ale gisor mai Nasuḅ hən bəkəkəs kuv nəsəan sam̄ gail.’

AGot esəvat aPol van hən alat ləsavi Ju

¹⁷ “Notəlmam vi Jerusalem ale nəboŋ notosor tuḅ len naholəvat todar vis naim siGot, noris na-kəta-risi-an sua togəm len nəmav ei. ¹⁸ Noris aYesu tokel mai ginau ke, ‘Getutut, gam dan naut a Jerusalem husur asike lodəlom na-kel-koti-an sam̄ husur ginau.’ ¹⁹ Ale nuke, ‘Nasuḅ, galit loləboii ke, len naim nəbonḅonan pisi seJu nubaŋis gat alat lotoriŋ nəlolit len gaiug ale nuḅas galito. ²⁰ Ale nəboŋ nəda hiSteven tosel, gai tosor vi tarhət sam̄, ginau noil pəpadaŋ, nudaḅ mai alat lototubuni. Nokəta təban nahurabat salito.’* ²¹ Beti ikel mai ginau ke, ‘Givan, nesəvat gaiug vi tut van hən naluḅoh hən nəvanuan naut tiltile gail.’ ”

²² Naluḅoh losəsəlon hən aPol vəbar tokəmaienan. Be nəboŋ toke aGot tosəvati van hən alat ləsavi Ju, lukai habat ke, “Lav kuvi dan navile a pan! Sanor ke ḅimaur am.” ²³ Lukai van ale lubarbar hən nahurabat salit gail mai nəmasiav vi məhat. ²⁴ Nakomada ikel mai nasoltia gail ke, lesəhar aPol vi lohoim salito ale bilasi, usi hən ləḅisabi ke, husur nəsə naluḅoh lotokai van həni maienan. ²⁵ Avil nəboŋ lotoliv gat navəlan mai narien aPol, baŋis gat gail hən ləḅebilasi, eus nasenturion toil təban ke, “Inor ke mətebilas auleRom sua nakotan səsabi ke tosab?”* ²⁶ Nəboŋ nasenturion tosəsəlon hən natenan, ivan hən nakomada ale ikel mai ke, “Guke gigol nəsə? Atenan evi auleRom.” ²⁷ Nakomada egəm hən aPol, eusi ke, “Kel mai ginau, govi auleRom māu?” Ale ike, “Evoi.” ²⁸ Beti nakomada ike, “Nulav nəvat tosoḅur mai alat a Rom hən notogəm vi uleRom.” Ris aPol toke, “Be ginau boh, nəboŋ lotopas ginau novi uleRom.” ²⁹ Vəha-sua ŋai alalum̄an pəpadaŋ hən ləḅebilas aPol mai ləḅeusi hən nausian gail, lovi tut dani. Nakomada am emətahw husur inau ləboii ke, tobaŋis gat aPol tovi uleRom kitin hən natsen.†

APol eil rivuh len nəSanhitrin

³⁰ Pelan han nakomada ike teləboii ke alat lotoil a m̄o seJu gail lukot hən aPol hən nəsə. Ale isah ruḅat aPol, ale ikele idaŋ ke abiltihai tutumav mai nəSanhitrin kavkav leḅətah. Beti esəhar aPol vi pan, gol ke eil a m̄o len nəholito.

23

¹ Nəboŋ aPol tokəta mətaltal van hən nəSanhitrin ike, “Lalum̄an, aḅagw gail, len nəmauran kavkav sagw len nəhən aGot nəlogw imasil vəbar daməŋai.” ² Beti abiltihai tutumav, aAnanias ikel mai alat lotoil təban aPol ke liḅos nabuŋon. ³ APol ipair van həni ike, “AGot tiḅas gaiug, gohum napisbile toḅiŋḅiŋal gotopiti topəhapəhw!”* Gobətah ei, gusaḅ səhoti ke nəsagol husur nalo siGot, avil gaiug goḅur kotov nalo nəboŋ gotokel mai alatenan ke liḅos ginau.” ⁴ Alat lotoil təban luke, “Imabe gotosor tosa hən abiltihai tutumav siGot?” ⁵ Ale aPol ike, “Aḅagw gail, nəsaləboii ke tovi ḅiltihai tutumav, husur len natosian siGot ike, ‘Sagisor tisa hən avan ideh toil a m̄o hən nəvanuan sam̄ gail.’ ”*

⁶ Nəboŋ aPol tokəta ləboii ke galevis lovi Sattiusi, galevis am lovi Farisi, ikai van hən nəSanhitrin ke, “Aḅagw gail, novi Farisi sua, notovi anatun siFarisi gail. Lukot hən ginau husur nə-vatvat-viri-an mai na-le-məhat-an dan nəmatan!”* ⁷ Nəboŋ tokəmaienan, naFarisi gail mai naSattiusi gail lotuḅat sor ḅalḅal ale nəbonḅonan egəm nətarhət eru. ⁸ (NaSattiusi gail luke səkad na-le-məhat-an dan nəmatan, səkad aŋel ideh o nanunun ideh,

* 22:20: Uman 7.58, 8.1 * 22:25: Uman 16.37 † 22:29: Sanor ke avan ideh ḅibaŋis gat auleRom hən natsen.

* 23:3: Mat 23.27-28; Eze 13.10-11. Len naut egai aPol isor isa hən abiltihai tutumav * 23:5: Exo 22.28 * 23:6: Uman 26.5; Flp 3.5

be naFarisi gail lodəlomi ke ikad galen p̄isi.)^{*} ⁹ Na-sor-ḅalḅal-an iwal habat. Galevis lotovi hai p̄usan hən nalo siMoses lotovi Farisi am, lule məhat, lusor ḅal habat ke, “Namtsəsab̄ natideh tosab len ategai. Hum ma nanunun ideh o aṅel ideh m̄au tosor maii.”

¹⁰ Nəboṅ lotosor ḅalḅal van, nakomada emətahw ke, dereh lisah pəpas aPol, ale ikel mai nasoltia gail ke, levi pan, ale len nədaṅan salito lesəhar kuvi dan nəSanhitrin vi lan naim sisoltia gail.

¹¹ Len mariug enan Nasub̄ eil təban aPol ike, “Gitah gat nələm̄! Gukel kot natit gail husur ginau len naut a Jerusalem, imagenan gimaskel koti len naut a Rom am.”

Na-sor-utaut-an hən nəmatan siPol

¹² Len nadudulan naJu gail lubonḅon, luta gat na-kel-gati-an ke lukolkol hən nəhanan mai namunun van vəbar nəboṅ ləḅigol aPol ḅimat. ¹³ Nəvanuan lotobonḅon len na-sor-utaut-an enan lusobur səhor 40. ¹⁴ Luvan hən abiltihai tutumav gail mai alat lotoil a m̄o seJu gail ale luke, “Namtukel gati ke sanamtihan ris natideh vir namtḅigol aPol ḅimat.

¹⁵ Imaienan, gamito mai nəSanhitrin, mitikel mai nakomada ke, tesəhar aPol van hən gamito sum̄an ke məḅb̄ike məḅbisab̄ nakitinan am husuri. Namtoutaut hən namtḅigole ḅimat a tahw hən ḅibar gamito.”

¹⁶ Nəboṅ ailoan ulum̄an matmat siPol tosəsəlon hən na-sor-utaut-an enan, evi lan naim sisoltia gail, eḅis lan ale ikel uri mai aPol. ¹⁷ APol ekis nasenturion sua gəmai ale ike, “Gesəhar nəmantuhmar egai van hən nakomada samito hən ḅikel ur natsua mai atenan.”

¹⁸ Na esəhari van hən nakomada. Nasenturion ikel maii ke, “APol, dattotah gati len naim sidato, ekis ginau, ale eus ginau ke nesəhar nəmantuhmar egai gəm hən gaiug. Ikad natsua hən ḅikele mai gaiug.” ¹⁹ Nakomada etəgau navəlan ailoan aPol, elivi hən arbisor səḅolaru. Eusi ke, “Guke gikel ur nəsa mai ginau?” ²⁰ Isor vari ke, “NaJu gail ludam̄ mai galit gabag ke, pelan dereh leus gaiug hən gəḅesəhar aPol vi pan van hən nəSanhitrin hən ləḅisab̄ nakitinan am husuri, be logəgəras. ²¹ Sagedəlom galito. Lalum̄an lotosobur səhor 40 losusuah, toh vir nagəmaian siPol. Lukel gati ke salihan, salemun vəbar ləḅigol aPol ḅimat. Gagai loutaut vir gaiug ke gəḅidam̄ hən nəsa lotousi.” ²² Imagenan, nakomada enan ike nəmantuhmar tivan, ale ikel maii ke, “Sagikel mai avan ideh ke gotokel ur nategai mai ginau.”

APol ivan hən aFeliks a Sisarea

²³ Beti ekis nasenturion eru gəmai, ike, “Məreutaut hən nasoltia lotovi 200, nasoltia nahos lotovi 70 mai nasoltia nəsaran lotovi 200 hən ləḅevi Sisarea len namityal tomələpat daməṅ len mariug. ²⁴ Məreutaut hən nahos vir aPol, ale səhar aPol van hən aFeliks tovi gavna ei.”

²⁵ Itos nalobulat maiegai ke:

²⁶ Ginau notovi Klautius Lisias nutos nategai van hən aGavna tovoi, aFeliks: Ivoi.

²⁷ NaJu gail lutah gat ategai hən ləḅiṽabuni. Nəboṅ notosabi ke tovi uleRom, ginau mai nasoltia gail namtuvan həni ale nulav kuvi dan galito. ²⁸ Husur ke notoke neləḅoi nəsaan lotoke togole, nosəhari van hən nəSanhitrin salito. ²⁹ Nusabi ke lotokot həni husur na-sor-ḅalḅal-an hən nalo salito, be nəmatan o naim bəban̄jis sanor hən nəsa lotoke togole. ³⁰ Nəboṅ notosəsəlon həni ke tokad na-sor-utaut-an hən ləḅemədas ategai, vəha-sua ṅai nosəvati van hən gaiug. Nukel mai alat lotosor tas ategai ke likel mai gaiug nəsaan lotonau ke togole. Sipa.

³¹ Imagenan nasoltia gail lugol husur nakelean sinakomada salito. Len mariug losəhar aPol vi Antipatris. ³² Pelan han nasoltia gail lotoyar, lotəlmam vi lan naim sisoltia gail, be nasoltia nahos gail luvan mai aPol sal. ³³ Nəboṅ lotobar naut a Sisarea lulav nalobulat

* 23:8: Mat 22.23; Mak 12.18; Luk 20.27

napisulan mai aFeliks tovi gavna ei, ale loriņ aPol len navēlan. ³⁴ Nəboņ aFeliks toṽururū nalobūlat, eus a Pol ke naut san matmat a be. Ale nəboņ tosəsəloņ həni ke tovi uleSilisia, ³⁵ ike, “Dereh nikot hən gaiug nəboņ alat lotosor tas gaiug ləbībar naut egai.” Beti ikel mai nasoltia galevis ke lekətkəta kəkol hən aPol len nabiltiim siHerot, gai toum həni tia sutuai.†

24

APol len nakotan siFeliks

¹ Len nəboņ torim tohusur enan, abiltihai tutumav, aAnanias, egəm mai galevis lotoil a mō seju mai avan sua, nahəsən aTertullus tovi ulumān tokad namitisau hən nalo. Ale lukel uri mai agavna nəsa lotoke likot hən a Pol sile. ² Nəboņ lotokis aPol vi lohoim, aTertullus etuḅat sor tas aPol, ike, “aFeliks gotovi gavna, bathut namitisau sam̄ hən nautautan namtoḅəhaṽur hən natəmat topat tobəlav mai natgalevis gotogəgel həni tovoi len nəkantri egai. ³ Akis len naut p̄isi namtosipa hən nəsa gotogole, aFeliks gotoyalyal. ⁴ Nomətahun nəb̄igol gəb̄ivekan. Imagenan, nous ke, gaiug gesəsəloņ kəkereh hən ginamito len navoian gotokade tabtab.

⁵ “Ategai, namtusabi ke tovi ulumān namədasian togol nə-b̄al-mətahuni-an len naJu p̄isi len navile a pan kavkav. Eil a mō hən naluṽoh lotosab,* lotohusur ahai p̄usan ta Nasaret.* ⁶⁻⁸ Ategai igol risi hən tomədas naim siGot hən toḅiṅḅiṅal len nəhon aGot, imagenan namtutah gati. Nəboņ gəḅeusi, dereh gisabi ke, natit p̄isi namttokel mai gaiug ke aPol tosa lan, ekitin.”†

⁹ NaJu gail ei luḅon mai aTertulus, luke nəsa tokele ekitin.

APol ikel nakitinan husur gai gabag mai aFeliks

¹⁰ Nəboņ agavna totinuh van hən aPol hən ḅisor, aPol ikel maii ke, “aFeliks aGavna, noləboii ke, len nasihau tosəḅur gotopəpəhun nanoran dan nəsaban len nəkantri egai tia. Imaienan noḅəhaṽur hən nəḅisor husur natgalenan lotokel ke notogol tosa be sakitin. ¹¹ Sədaņ hən gəḅisabi ke, səbar nəmariboņ tovi 12 tovan, novi məhat vi Jerusalem hən nəḅilotu. ¹² Naut kəmas nəsa lotokele, ləsəsabi ke notosor ḅalḅal mai avan ideh, ləsəsabi ke notogol nadədarṅabuan len naluṽoh len naholəvat todar vis naim siGot, len naim naḅonḅonan seju ideh o len naut ideh len nabiltivile. ¹³ Lukel mai gaiug ke notogol tosa, be lodədas ləḅəṽusan nakitinan hən nəsa lotokele. ¹⁴ Nukel ləboi nategai mai gaiug ke, nulotu hən aGot setəmanamit ta sutuai hən Naḅisal siNasub̄ alategai lotoke tosab. Nodəlom natit p̄isi len nalo siMoses mai len natosian sihai kelkel ur gail. ¹⁵ Sumān nəsa alategai ma lotodəlomi, ginau nuvatvat vir nəboņ aGot ḅigol na-le-məhat-an dan nəmatan hən alat lotonor mai ləsənor.* ¹⁶ Imaienan noḅisi ke nəlogw imasil len nəhon aGot mai nəvanuan p̄isi tabtab.

¹⁷ “Husur nasihau tosəḅur notəlmam hən nəḅeviol hən nəvat mai nəvanuan sagw gail lotom̄idol ale hən nəḅetutumav. ¹⁸ Nəboņ notogol natenan mai notogol ginau notoveveu tia, lusab̄ ginau len naholəvat todar vis naim siGot, be səkad naluṽoh, səkad nadədarṅabuan ideh.† ¹⁹ Avil ikad naJu galevis a Asia ei. Galit, ləḅeləboi natideh notogol tosa, ivoi hən ləḅitoh gegai len nəhoḁ. ²⁰ Galit gabag māu, likel mai gaiug natideh sanor lotosabi len ginau nəboņ notoil len nəhon nəSanhitrin salito! ²¹ Sumān ma tovi nategai

† **23:35:** Naim enan, aHerot toyalyal eum həni. * **24:5:** Nalo siRom idam̄ hən nalotuan galevis ṅai. Tertulus ike naḅisal siYesu Nasub̄ sanor len nalo enan. Len 14-16 aPol ike alat lotohusur naḅisal siNasub̄ aYesu lohusur nalotuan sua, nalo siRom todam̄ həni husur ep̄itp̄itoṽ hən nalotuan seju gail. * **24:5:** Mat 2.23 † **24:6-8:** Natosian galevis ta sutuai losuhud hən nasoruan egai: Namtuke namtikot həni len nalo sinamito 7 be nakomada, aLisias, egəm lav kuvi dan ginamito len nədaņan san. 8Beti ikel mai ginamito hən namtḅegəm hən gaiug. * **24:15:** Dan 12.2 † **24:18:** Hən naves 17-18, Uman 21.17-28

notokai habat həni nəboŋ notoil len nəbonbonan salit ke, ‘Lukot hən ginau daməŋai husur nuvatvat vir na-le-məhat-an dan nəmatan!’ ”*

²² Bəti aFəlik s toləboi masuŋ hən Naŋisal siNasuŋ, igol nakotan evəlo, ike, “Nəboŋ aLisias, nakomada bəgəmai, neriŋ na-sor-sabi-an sagw husur gaiug.” ²³ Ale ikel mai nasenturion ke, tekətkəta kəkol hən aPol be teriŋi hən biyaryar kəkereh, ale tidam̄ hən nəvanuan siPol gail lekətkəta təban.

aPol isor mai alarmisoan aFəlik s mai aTrusilla

²⁴ Nəmariboŋ galevis tohusuri aFəlik s egəm mai asoan, nahəsən aTrusilla, tovi Ju sua. Episul hən aPol bəgəm həni ale esəsəloŋ hən tosor husur nadəlomian len aYesu Kristo. ²⁵ aPol ihol husur nanoran, mai nədaŋan hən avan ideh bike, “Aoa,” hən nəsaan, mai nəboŋ aGot bikot hən nəvanuan pi si. Nəboŋ tokəmaienan, aFəlik s emətahw, ike, “Givan bai, nəbisəb nəboŋ ideh am, dereh nepisul hən gaiug hən gəbəgəmai.” ²⁶ Bathut aFəlik s tonau ke hum ma aPol bilav nəvat maii hən bimakuv, episul vəha-səbsoŋur həni hən bəgəm hol maii.

²⁷ Nəboŋ nasihau toru togam gole tonəŋ aPorsius Festus ilav namilen aFəlik s. Ale husur aFəlik s toləŋon ke naJu gail lehəhəvur həni, eriŋ aPol totoh tin len naim bəbaŋis.

25

aPol eusi ke aSisa tikot həni

¹ Len nəmariboŋ itor husur nagəmaian san len naut a Jutea, aFestus eriŋ naut a Sisarea vi məhat vi Jerusalem. ² Len naut enan abiltihai tutumav gail mai alat lotoil a mō seJu gail, lukel uri mai aFestus nəsa lotoke aPol togol tosa. Ale loŋiri ke, ³ bike ləbēhəhəvur həni, tilav aPol gəm vi Jerusalem. (Lusor utaut həni tia ke ligol aPol timat len naŋisal.) ⁴ aFestus isor var galit ke, “Namtotəgau gat aPol a Sisarea, ale asike idareh ginau nivan ei. ⁵ Imaienan, alat lotoil a mō hən gamito, litah mai ginau. Bikad natideh tosa len atenan, likel ur nəsa togol tosa len nakotan sagw ei.”

⁶ aFestus itoh mai galit len naut enan len nəmariboŋ sasəhor toməlevtor o tosəŋavur ale evi pan vi Sisarea. Pelan han ebətah len nakotan ale ike lesəhar aPol gəmai. ⁷ Nəboŋ aPol togəmai tonəŋ, naJu gail lotogəm a Jerusalem loil dar vis aPol, lukel ur nəsa lotoke aPol togol tosa avil lodədas ləbēvusan səhoti ke tovi kitinan. ⁸ aPol isor vi tarhət san gabag ke, “Nəsagol natideh toŋur kotov nalo seJu gail, tomədəs naim siGot o tomədəs aSisa.” ⁹ Be husur aFestus toke tigol naJu gail lehəhəvur, eus aPol ke, “Guke gevi Jerusalem hən nəbikot hən gaiug ei sil natgalegai a?” ¹⁰ Ale aPol isor vari ke, “Gagai noil a mō len nəhai bətbətah nakotan tovi nakotan seSisa; ale egai nakotan tonor hən nəbikot lan. Gaiug goləboi buni tia ke nəsagol natideh tosab van hən naJu gail. ¹¹ Nəbigol natideh tosa, tonor hən nəbimat sile, asike nugam dan nəmatan enan, avil nəsa naJu galegai lotokel ke notogol tosa asike bəkitin, səkad avan ideh toləboi bəriŋ ginau len navəlalito. Nous ke aSisa tebətah len nakotan sagw.” ¹² Bəti nəboŋ aFestus tosor husur natenan mai esan gail lotokad namitisau, isor var aPol ke, “Gous ke aSisa tebətah len nakotan sam̄, ale dereh givan hən aSisa.”

aFestus isor husur aPol mai aAkrippa aKiŋ

¹³ Nəboŋ nəmariboŋ galevis tovan, aAkrippa aKiŋ* mai aPernis tovi aŋavinen arogəm hən naut a Sisarea hən arbike, “Ivoi,” ale arbələlav mai aFestus. ¹⁴ Arutoh ei nəmariboŋ isəbur ale len natohan səlaru aFestus isor husur nakotan siPol mai akiŋ, ike, “Ikad avan sua aFəlik s toriŋi len naim bəbaŋis gegai. ¹⁵ Ale nəboŋ nototoh len naut a Jerusalem, abiltihai tutumav mai alat lotoil a mō seJu gail, lukel mai ginau nəsa lotoke aten togol

* 24:21: Uman 23.6 * 25:13: aHerot Akrippa egai evi anaton aHerot Akrippa togol aJemes aŋan aJon imat ale totoh gat ahai pispisul gail. Ris Uman 12.1-24.

tosa ale lous ke ginau nisaḅ səhoti ke timaspanis. ¹⁶ Nukel mai galit ke, savi naḅide silat aRom hən læberin̄ avan ideh len navəlan alat lotoke tipanis. Be len nakotan atenan timaskad naḅonḅonan mai alat lotosor tasi hən ḅisor vi tarhət san gabag. ¹⁷ Imaienan nəḅon̄ lotogəm ḅon gegai, nəsavəlo be pelan han ḅai nobətah len nakotan, ale nukele ke lesəhar aPol gəmai. ¹⁸ Nəḅon̄ alat lotosor tasi lotoil, læsakel ur natideh gai togol tosa hum notovatvat viri. ¹⁹ Be lusor tastasi husur nəbathut nalotuan galevis salito, mai avan sua tomat, nahəsən aYesu, aPol toke tomaur. ²⁰ Husur nəsaləḅoi ke timabe hən nəḅeḅusḅus kitev nakitinan husur natgalenan, nous aPol ke ḅehəhaḅur m̄au ke tevi Jerusalem hən ḅikot ei sil na-sor-tastasi-an galenan. ²¹ Avil nəḅon̄ aPol tous ke titoh vir nakotan seSisa, nukele ke letəgau gati vir nəḅesəvati van hən aSisa.” ²² AAkrippa ikel mai aFestus ke, “Ginau am nuke nesəsəlon̄ hən atenan.” AFestus ike, “Pelan beti gesəsəlon̄ həni.”

APol len nəhon aAkrippa

²³ Na pelan han aAkrippa mai aPernis arogəm len naḅivan totibau hən arḅipat gəlar məhat, aroḅis len narum̄ hən naḅonḅonan. Nakomada gail mai nəvanuan totibau gail len navile, lutah mai gəlaru. Beti aFestus ikele ke lesəhar aPol gəmai. ²⁴ Ale aFestus ike, “Akrippa aKin̄ mai galit lototoh mai ginamito, mətoris ategai. NaJu gail ḅisi lous taltal hən ginau len naut a Jerusalem mai gegai həni, lukai ke sanor hən ḅimaur am. ²⁵ Nəsəsəḅi ke togol natideh hən ḅimat sile. Ale nəḅon̄ toke tivan hən aSisa, norin̄ ke nesəvati van. ²⁶ Avil nəsaləḅoi ke nitos nəsa husur ategai van hən aSisa. Imaienan nosəhari gəm a m̄o len nəhomit ḅisi, mai gaiug m̄au Akrippa aKin̄. Nəḅon̄ namtḅeus nausian gail van həni hum ma nəḅisaḅ natideh hən nəḅitos gati. ²⁷ Husur len nənauan sagw sanor savoi hən nəḅesəvat avan ideh notobaḅis gati van, be na-tos-gati-an hən nəsa togol tosa eḅuer.”

26

APol isor mai aAkrippa

¹ AAkrippa ikel mai aPol ke, “Gisor m̄os gaiug gabag bai.” Ale aPol ibar hən navəlan, etuḅat sor vi tarhət san gabag ke, ² “Len nəhom̄ daməḅai, nohəhaḅur hən nəḅisor vi tarhət sagw gabag. Nisor tas nəsa naJu gail lotokel ke notogol tosa. ³ Nohəhaḅur husur gaiug, aAkrippa aKin̄, goləḅoi naḅide ḅisi mai na-sor-ḅalḅal-an seJu gail. Imagenan noḅir gaiug ke, gesəsəlon̄ mədau vir ginau. ⁴ NaJu ḅisi loləḅoi naḅide hən nəmauran sagw nəḅon̄ notokəkereh vəbar daməḅai, len natuḅatan len nəmauran sagw nəḅon̄ nototoh mai nəvanuan sagw gail, ale len naut a Jerusalem. ⁵ Galit læḅike læḅikel uri, loləḅoi ebəlav tia ke notovi Farisi sua ale naFarisi gail ludan̄ hən læḅehusur ḅis naḅide hən nalotuan seJu gail.* ⁶ Daməḅai noil len nakotan husur nə-vatvat-viri-an sagw len nəsa aGot tokel gati mai atəmadat ta sutuai. ⁷ Na-kel-gati-an enan, nahəmar tovi 12 sidato luvatvat viri ke tisarpoh, ale ludan̄ len nalotuan van hən aGot tabtab m̄osi. Bathut nə-vatvat-viri-an enan, naJu gail lukot hən ginau, aKin̄. ⁸ Imab mətsaləḅoi mətḅedəlomi ke aGot togol alat lotomat lule məhat dan nəmatan? ⁹ A m̄o ginau am nunau ke nimasgol natit tisəḅur hən nəḅemədas nahəsən aYesu ta Nasaret. ¹⁰ Ale len naut a Jerusalem nugole imaienan. Aḅiltihai tutumav gail lulav nə-dam-həni-an mai ginau ale nokəkol gat alat siGot len naim ḅəbaḅis, ale len nakotan nudam̄ hən nəmatan hum nəpanismen salito. ¹¹ Len naim naḅonḅonan ḅisi seJu nupansəm galito vəha-səḅsəḅur, nohisi ke galit ideh læḅisor mədas nahəsən aYesu. Nəlogw epəḅas galit hum notovinvinu ale nomədas tabtab hən galito van vəbar naḅiltivile gail a tut.*

* 26:5: Uman 23.6; Flp 3.5 * 26:11: Uman 8.3, 9.1-2, 22.4-5

*APol isor husur nəpairan san dan nəsaan
(Uman 9.1-19, 22.6-16)*

¹² “Len nəyaran galen sual a tut, novi Tamaskus len nədañan seǔiltihai tutumav gail ale nukad nalobulat hən nə-dam-həni-an salito. ¹³ AKiñ, len natubliial, nəboñ notohusur naǔisal, noris namial togəm len nəmav tomial səhor namityal, tomias ginau mai alat lotoyar mai ginau. ¹⁴ Ginamit ǔisi namtuteh len tan, beti nosəsəloñ hən nadoldol tosor mai ginau len nasoruan seǔpru gail ke, ‘Sol, Sol, gomədas tabtab hən ginau hən nəsa? Nəboñ gotomətahun ginau, gaiug səǔomñ gosənah hun nabuluk tosəvat nəhai tokan, amahean toturi həni hən biyar binor.’ ¹⁵ Nousi ke, ‘Gaiug ase Nasuǔ?’ Ale Nasuǔ ike, ‘Ginau aYesu gotomədas bun ginau!’ ¹⁶ Be gile məhat, geil len narieñ gəlaru. Novisi hən gaiug hən nəbitabtabuh len gaiug hən gəǔevi vanuan nauman sagw, ale hən gəǔikel kot natit gail gotorisi husur ginau mai natit gail nəǔevisi hən gaiug lan. ¹⁷ Dereh netəgau gat gaiug, nilav kuv gaiug dan alat lotomətahun gaiug, nəvanuan samñ gail mai alat ləsavi Ju notosəvat gaiug van hən galit gagai. ¹⁸ Nosəvat gaiug van hən galit hən gəǔesəñav hən namətalito ale hən gəǔipair hən galit dan nəmargobut van hən namial, dan nədañan siSetan van hən aGot. Timagenan hən ləǔikad narubətian dan nəsaan, ale hən ləǔikad namilelit len alat lotoveveu husur nadəlomian salit len ginau.’

APol isor husur nauman san

¹⁹ “Imaienan, aAkrrippa aKiñ, nosəsəloñ husur atenan togəm len nəmav, ale nugol nəsa tokele. ²⁰ Nukel ur mai nəvanuan ǔisi ke, lipair dan nəsaan salit van hən aGot, ale nəsa ləǔigole timasnor hən nəpairan dan nəsaan. Nukel ur naten len naut a Tamaskus metəkav, beti len naut a Jerusalem, ale len naut a Jutea kavkav. Ale nuvan hən alat ləsavi Ju, nukel uri mai galit am.* ²¹ Husur natenan, naJu gail lutah gat ginau len naholəvat todar vis naim siGot, ale lugol risi ke, ligol nimat. ²² Vəbar daməñai aGot evi tarhət sagw. Ale noil gegai, nukel ur nəsa notorisi mai nəvanuan kəmas gail mai nəvanuan gail lotoyalyal. Nəsa notokele eǔitoǔ ɳai hən nəsa ahai kelkel ur gail mai aMoses lotokele ke tevisi. ²³ Luke aKristo, aGot totabtabuh lan, teləñon tisa, ale husur ke tevi nametəkav hən na-le-məhat-an dan nəmatan, tikel ur namial mai nəvanuan sidat gail mai alat ləsavi Ju!”*

APol eus aAkrrippa hən ǔikad nadəlomian

²⁴ Nəboñ aPol tosor vi tarhət san gabag sal aFestus isor habat kəkol həni ke, “Pol govinu! Na-ǔiltiləboi-səhoti-an samñ igol ke gotovinvinu!” ²⁵ Be aPol ike, “Nəsavinvinu, aFestus gotoyalyal, avil nukel kot nasoruan tokitin, tokad nənauan tovoi. ²⁶ AKiñ eləboi natgalenan tia, husur enan noləboi nəǔəkəmaienan maii. Nunau ləboii ke natideh gail sasusuah lan, husur natgalenan ləsavisi hum lotosusuah be lovisi ǔarǔar. ²⁷ Akrrippa aKiñ, godəlom nəsa ahai kelkel ur gail lototos gati a? Noləboii ke gotodəlomi.” ²⁸ AAkrrippa ikel mai aPol ke, “Len namityal tomidol maiegai, gunau ke gotoləboi gəǔigol ke nəǔegəm vi Kristen a?” ²⁹ APol isor vari ke, “Nous aGot ke len namityal tomidol o tobəlav, savi gaiug ɳai be galit ǔisi am lotosəsəloñ hən ginau daməñai, legəm sumian ginau! Avil natsen galegai eǔuer.”

³⁰ Beti aKiñ, aGavna mai aPernis, mai alat lotobətah mai galito, galit ǔisi lule məhat. ³¹ Nəboñ lotoriñ narumñ enan lukel mai galit gabag ke, “Atenan sagol natideh tonor hən ǔimat o ǔitoh len naim bəbañis.” ³² AAkrrippa ikel mai aFestus ke, “Atenan, asike tausi ke tavi lan nakotan seSisa, taləboi tavivile.”

27

APol iwol vi Rom

* 26:20: Uman 9.20, 28-29; Mat 3.8; Luk 3.8 * 26:23: 1Kor 15.20; Isa 42.6, 49.6

¹ Nəboŋ aFestus toriŋi ke namtbiwol vi Itali, loriŋ aPol mai galevis lotobəbaŋis am len navəlan nasenturion sua, nahəsan aJulius, tovi gai sua len Nabiltiľuřoh Nasoltia SeSisa. ² Namtusah len nəwag wol ta Atramittium toke biwol vi lan navile gail bitas len naprovens Asia, ale namtotuřat wol. AAristarkus, auleMasetonia sua ta Tessalonika, itah mai ginamito. ³ Pelan han namtubar naut a Siton, ale aJulius, tovoi hən aPol, idamñ hən ke aPol bivahut van hən nabubur san gail hən ləbəkətkəta təban. ⁴ Namtovi lau dan naut enan ale namtuwol susuah tarhəbab a Saiprus husur nəlan eřuv gol ginamito. ⁵ Nəboŋ namttowol tukot husur naut a Silisia mai a Pamfilia tonon, namtubar naut a Mira a Lisia. ⁶ Len naut enan nasenturion isař nəwag wolwol sua ta Aleksadria toke tevi Itali ale eusan ginamit lan. ⁷ Len nəmariboŋ isořur namtuwol manmaneh. Namtohusur nabitas a Knitus be nawolan idaŋ masuř. Pəpadaŋ hən naut a Knitus nəlan eřuv gol nəgaman sinamito ale namtuwol tarhəholoul a Krit səhor nabuřon a Salmone. ⁸ Nawolan sinamit husur nabitas enan idaŋ vəbar naut sua nahəsan tovi Naut Susuahan Tokab, pəpadaŋ hən nabiltivile a Lasea.

⁹ Nəmariboŋ isořur ivan tia, ale nətas isa hən nawolan husur Nəboŋ hən Nabəbaŋan* tu ivan tia. Imaienan aPol ikel nalələgauan mai galit ¹⁰ ke, “Lalumñan, noris ke dereh nawolan egai tidaŋ habat ale natit tisořur timasig, savi nəkako mai nəwag řai, be nəmauran tisořur am.” ¹¹ Avil nasenturion sadəlom masuř hən nəsa aPol tokele, esəsəlon hən ahai wolwol mai amahean nəwag wol řai. ¹² Husur ke naut hən nasusuahan enan sanor hən namtbitoh lan len nahəbati naut susus, isořur len galit řisi luke namtiwol dani hən huŋ ma namtbiar naut a Finiks hən namtbitoh ei len nahəbati naut susus. Naut enan evi naut susuahan tokəta vi nəsařtwes mai nanotwes.

Nəlan paru

¹³ Nəboŋ nəlan tořuv kəkereh len nasaut, lunau ke ləbibar naut a Finiks řa loliv naga, lotuřat wol tukot pəpadaŋ hən naholoul a Krit. ¹⁴ Avil sədareh nəlan paru, nahəsan aNotis, eřuv idaŋ tukot len naholoul a Krit gəmai. ¹⁵ Husur nəlan iřas nəwag wol gol ke edədas biwol len nəlan topat gol nəhon maienan, namtupair, sarmar mai nəlan. ¹⁶ Nəboŋ namttogam tarhəbab len natuhholoul, nahəsan a Kauta, namtoləboi namtbeliv natuhřot vi məhat len nəwag wol, naut kəmas ke todaŋ, ale namtubaŋis gati. ¹⁷ Nəboŋ tovi məhat tonon, lopis garu hən nəwag wol hən nabiltihau hən asike bimařul. Beti husur lomətahw ke likos len nasəhau a Sirtis, lubar hən nəlai tovi aga, ale nətas isar hən galito, nəwag wol igam mədau. ¹⁸ Nətas ekur habat hən ginamito gol ke pelan han lotuřat bubulan nəkako len tas. ¹⁹ Ale len nəmariboŋ totor han lubar hən nahudhutit hən nəwag len tas hən navəlalit řai hən ləbimaur. ²⁰ Len nəmariboŋ isořur namityal mai namřeso gail ləsavisi. Nəlan paru iřas habat hən ginamito van gol ke namtsadəlomi am ke namtbimaur.

²¹ Nəboŋ ebəlav ləsəhan, beti aPol ile məhat, ikel mai galit ke, “Lalumñan, ivoi məttasəsəlon hən nalələgauan sagw. Asike məttawol dan naut a Krit, natit gail hən nəwag asike lətəmařulřul, asike lətəmasig. ²² Be nukel mai gamit ke, ivoi mətetəgau gat nəlomito husur nəmauran samito asike imasig, nəwag wol řai dereh timasig. ²³ AGot tovi esagw notoum san, nino len mariug aŋel san eil təban ginau ²⁴ ike, ‘Sagemətahw Pol. Dereh gimaur, geil mñau len nakotan seSisa, ale aGot eviol həni mai gaiug tia hən nəmauran salit řisi lotosah len nəwag wol mai gaiug.’ ²⁵ Imagenan, lalumñan, məteləřon tivoi am len nəlomito husur nukad nadələmian len aGot ke dereh tesuřan nəsa tokele mai ginau. ²⁶ Be datimaskos len naholoul ideh bai.”

²⁷ Nəboŋ nawik eru togam gole, len mariug, nəboŋ nətas tosar hən ginamit tukot len Nətas Atria, tuřloh len mariug alat lotoum len nəwag wol lunau ke lusal gəm pəpadaŋ

* **27:9:** Nəboŋ hən Nabəbaŋan evi nəboŋ totibau seřu gail. Len nəboŋ enan ləsəhan, lobəbaŋ mai aGot. Abiltihai tutumav etutumav hən bebəbaŋ hən nəsabən mai nəsaan seřu gail. Nəboŋ enan ipat len nahəbati Septeba o Oktoba řa nətas isa masuř hən nawolan.

hən naut ideh. ²⁸ Lugol ris nəsarehan hən nətās, sābi ke namita† han tovi 37. Sədareh lugol ris nəsarehan tətās, sābi ke namita han tovi 27. ²⁹ Lomətahw ke hum ma namt̃bikos len nəvat, ale lubar hən naga ivat bathuwag beti lusor tuṽ vir nalennəyal bəgəmai. ³⁰ Galevis lotoum len nəwag wol lohisi ke ligam dan nəwag, ale loriṅ natuh̃bot vi pan gəras ke libar hən naga gail dan nəmashuwag. ³¹ Be aPol ikel mai nasenturion mai nasoltia gail ke, “Alatenan asike ləb̃itoh len nəwag wol, asike mət̃oləboi mət̃bimakuv dan nəmatan.” ³² Beti nasoltia gail luta kotov nəhau totah gat natuh̃bot, gol ke isal.

³³ Pəpadaṅ hən naut b̃ilan aPol enjir galit p̃isi ke lihan, ike, “Daməṅ nəmariboṅ evi 14 mət̃totoh van mət̃səhan, ale nəhanan samit eb̃uer. ³⁴ Imaienan, ivoi ke mitihan natideh hən b̃evi tarhət samito. Mitimasgole hən mət̃bimaur. Husur nasivur ideh len nəkadumit asike imasig.”

³⁵ Nəboṅ tokəmaienan tonon, len nəholit p̃isi ilav nabəta, esipa len aGot, eb̃ur nabəta ale etub̃at hani. ³⁶ Galit p̃isi loləṅon ivoi am len nəlolito ale luhan. ³⁷ (Ginamit p̃isi len nəwag wol enan namtovi 276.) ³⁸ Nəboṅ lotohanukub tonon, lobubulan nawit len tas hən b̃igol nəwag wol b̃emələla.

Nəwag wol ikos, imaṽulṽul

³⁹ Nəboṅ naut tolan, ləsaris ləboi naut be lokəta bunus nab̃urhuut sua tokad nabion lotoke ligol nəwag wol tikos lan, be ləsələboii ke timaienan o ledədasi. ⁴⁰ Na luta kokotov nəhau hən naga gail hən ləb̃ip̃at butitas. Nəboṅ lotogol nauman en sal, lusah ruḃat nəhau gail lotopis gat nəṽos wolwol gəlaru hən. Beti loliv nəlai mashuwag vi məhat hən nəlan b̃eṽuvi, ale luwol vahut bitas. ⁴¹ Lubar naut nawilel tolev ale lukos. Nəmashuwag edədas b̃erus be nab̃ilitas iṽas nəbathuwag van van vəmaṽulṽul. ⁴² Nasoltia gail lusor utaut hən ləb̃igol alat lotobaṅis gat galito limat hən asike ləb̃egəgar yav. ⁴³ Avil nasenturion ike aPol timaur, ale ikai tas na-sor-utaut-an enan. Ikele ke, alat lotoləboi nagəgaran lemələh len tas a m̃o, gəgar vahut. ⁴⁴ Ale ikel mai alat lotosuh ke, ideh lith gat nətarhai, ideh lith gat nahudhuwag. Imagenan galit p̃isi lubar nabitas, lumaur.

28

Len naholoul a Malta

¹ Nəboṅ namttovahut namtusābi ke nahəsān naholoul enan evi Malta. ² Husur naus eus mai naut esusus, alat lotosuh ei luvoi habat hən ginamito. Lotuṅ nəhab, ale lukel nahəhaṽuran salito mai ginamito. ³ APol itariv nəhab galevis, be nəboṅ toriṅi len nəhab, nəm̃at sua, nəvaipa*, imakuv dan naut topud, hat navəlan. ⁴ Nəboṅ alat a Malta lotoris nəm̃at totahətah len navəlan, lusorsor mai galit gabag ke, “Ategai evi naulum̃an togol nəmatan. Naut kəmas gai səmat len tas, nagot pəhaṽut sidato, aNoran†, asike idam̃ ke timaur am.” ⁵ Be aPol ekur kuv nəm̃at vi lan nəhab ale aPol imaur sal. ⁶ Luvatvət viri ke dereh aPol titob o titeh tutut timat. Avil lutoh viri ebəlav soḃuer. Natideh savisi hən. Ale logəgel hən nənauan salito, lotub̃at kele ke evi nagot sua.*

⁷ Pəpadaṅ hən naut enan ikad nətan sinəvanuan totibau hən naholoul, nahəsān aPuplius. Gai ike, “Ivoi,” mai ginamito ale ekət̃kəta təban ginamit len nəmariboṅ itor. ⁸ Len nəboṅ enan atəman aPuplius eməsah. Ipat len nəmel, epud mai eṽirṽir. APol ivan hən, isor tuṽ. Nəboṅ tonon erin navəlan gəlar lan ale imaur. ⁹ Husur natenan, galit p̃isi len naholoul lotoməsah, logəm hən aPol ale lumaur. ¹⁰ Loputsan ginamit hum namttovi vanuan toyalyal gail. Ale nəboṅ namttoutaut hən namt̃biwol vi lau, lousan natit p̃isi b̃evi tarhət sinamit len nawolan sinamito.

A Malta vi Rom

† **27:28:** Len nəboṅ enan ləsəkad namita, lukad nəfatom tovi pəpadaṅ hən namita eru. * **28:3:** Nəvaipa evi nəm̃at tosa, nəboṅ b̃ihat avan ideh, nabehi han igol ke timat. † **28:4:** ANoran evi nahəsān nagot tovi pəhaṽut sua silat a Kris. * **28:6:** Uman 14.11

¹¹ Husur nahəbati itor namtovi lau len nəwag wolwol ta Aleksadria tokir len naholoul enan len nahəbati naut susus. Ikad Naməlav Larmiŷan† tovi naməlauah han. ¹² Namtubar naut a Sirakus, ale namtutoh ei nəmariboŷ itor. ¹³ Beti namtorin naut enan namtubar naut a Rekiu. Pelan han nəlan len nəsutwes etəvah, namtorin naut enan, ale hois han namtubar naut a Puteoli. ¹⁴ Len naut enan namtusab nəvanuan nadəlomian lotous ginamit hən namtbitoh mai galito len nawik esua. Imagenan namtogəm vəbar naut a Rom.

¹⁵ Nəboŷ nəvanuan nadəlomian gail ei lotosəsəloŷ hən ke namttogəmai, logəm van vəbar Nəmaket siAppius mai Naim Nəvŷav Itor§ hən ləbēbubur mai ginamito. Nəboŷ aPol toris galito, eləŷon ivoi am len nəlon, ale esipa vi təban aGot.

¹⁶ Nəboŷ namttobar naut a Rom, ludam hən aPol bitoh səboŷon len naim sua mai nasoltia tokətkəta kəkol hən.

APol len naut a Rom

¹⁷ Len nəmariboŷ totor tohusuri, aPol ekis naJu gail lotoil a mō gəmai. Nəboŷ lotobonbon ikel mai galit ke, “Lalumān, aŷagw gail, naut kəmas nəsagol natideh tomədas nəvanuan sidat gail mai naŷide setəmadat ta sutuai, naJu gail lutah gat ginau len naut a Jerusalem ale lorin ginau len navəlan alat a Rom. ¹⁸ Nəboŷ lotous nausian gail mai ginau, luke lerin ginau nivan husur ləsəsab natideh tonor hən nəbimat. ¹⁹ Avil nəboŷ naJu gail lotosor mətahuni, igol ke nous ke nikot len nakotan seSisa, naut kəmas nəsəkad natideh hən nəbikot hən nəvanuan sagw gail sile.* ²⁰ Bathut natgalenan, nokis gamit gəmai hən nəberis gamit mai sor mai gamito. Nukad natsen galegai sil nə-vatvat-viri-an seIsrael, tovi aKriso.”

²¹ Ale lusor vəri ke, “Namtsəlav naləbulat ideh a Jutea tosor husur gaiug, mai avan ideh tobar naut egai sakel uri o sakel natideh tosa husur gaiug. ²² Be namtuke namtesəsəloŷ hən nənauan sam hən, husur namtoləboii ke, nəvanuan gail len naut pisi lusor tas naluŷoh egaii hən nalotuan totile.”

²³ Lorin gat nəboŷ sua vir aPol ale galit isobur logəm vi lan naim totoh lan. Tubat dudulan vəbar nalenmariug aPol isor vahvah mai galito, ikel ur natohan pipihəbələn aGot ale len nalo siMoses, mai natosian sihai kelkel ur gail, ikel natgalenan hən ləbēgəgel hən nənauan salit husur aYesu. ²⁴ Galevis lunau ke aPol ekitin, galevis am ləsadəlomi. ²⁵ Husur nənauan salit sasua, lotubat rin naut enan. Ale aPol isor tətəs am ke, “ANunun aGot ekitin nəboŷ tokel mai atəmadat ta sutuai len ahai kelkel ur, aIsaiah, ²⁶ ke,

“Givan hən nəvanuan galegai, gike,
“Len nasəsəloŷan samito, dereh mətesəsəloŷ
be asike mətosəsəloŷ ləboi nəsa notokele,
ale len nakətaan samito, dereh mətekəta
be asike mətokəta ləboi nəsa notogole.”

²⁷ Husur nəkadun alategai egəm ŷonŷon,
pəpadan nədarinjalit ebulbulol,
ale namətalit iber.

Asike lətəmagenan,
namətalit takəta ris nəsa notogole,
nədarinjalit tasəsəloŷ hən nəsa notokele,
nəlolit taləboi natgalenan,
ale lətəpair van hən ginau,
ale nətagol galit lətəmaur.’*

† **28:11:** Alat a Kris luke nagot toil a mō salito ikad anatun eru artovi naməlav gəlaru. Nahəsalaru aKastor mai aPoluks
§ **28:15:** Nəmaket siAppius evi navile topat nakilomita tovi 69 a tut hən naut a Rom. Naim Nəvŷav Itor evi navile topat
nakilomita tovi 53 a tut hən naut a Rom. * **28:19:** Uman 25.11 * **28:27:** Isa 6.9-10; Luk 8.10

28-29 “Ale ginau nuke mətələboii ke, nə-lav-kuvi-an enan dan nəsaan, aGot esəvati tia van hən alat ləsavi Ju, ale galit dereh lesəsələn balai!”* **

³⁰ Len nasihau eru aPol itoh ei len naim gai torentem, ale ehəhaʋur hən nəvanuan ʋisi lotogəm həni. ³¹ Ikel ur natohan pipihəbələn aGot, eʋusan husur Nasuʋ aYesu Kristo len na-il-ʋuri-an, ale səkad avan ideh tomədasi.

* **28:28-29:** Psa 67.3; Luk 3.6 ** **28:28-29:** Natosian galevis ta sutuai losuhud hən naves egai: 29 Nəbən tokel nasoruan enan tonən, naju gail luvan, lusor ʋalʋal habat mai galit gabag.

Rom

Nalobulat napisulan aPol totosi van hən alat a Rom

Ase itos nalobulat napisulan egai?

APol itosi.

APol itosi van hən ase?

Itosi van hən alat siYesu len naut a Rom.

APol itosi hən nəsə?

Itosi hən beṽusan galit ke, nəmatan siYesu igol dattoləboi datḅinor len nəhon aGot, ale aYesu dereh tevi tarhət sidato hən datḅikad nəmauran tovoi.

APol itos nalobulat napisulan egai ḅais mai len naut a be?

Itosi pəpadarḅ hən nasihau A.D. 57 nəboḅ totoh len naut a Korint.

APol itos nalobulat napisulan egai hən beutaut hən naḅisal san vi lan naut a Rom. Ike tevi tarhət silat siYesu ei, beti dereh tivan hən naut a Spen. Ale aPol isor vəsvəsai nadəlomian silat siYesu mai naṽide hən nadəlomian enan beḅəḅel hən nəmauran silat siYesu. (1.1–16.27)

1) Na-ke-ivoi-an mai naləḅonian siPol (1.1-17)

2) Nəvanuan gail ḅisi loləboi ləḅimaaur len aYesu ḅai (1.18–3.20)

3) Naḅisal siGot hən ḅilav kuv nəvanuan gail dan nəsaan salito (3.21–4.25)

4) Nəmauran toveveu len aKristo (5.1–8.39)

5) Nə-nau-utaut-an siGot mōs alat seIsrael (9.1–11.36)

6) Naṽide silat siYesu (12.1–15.13)

7) Nə-maris-kotovi-an mai na-ke-ivoi-an gail (15.14–16.27)

Na-ke-ivoi-an siPol

¹ Ginau, aPol, nutos nalobulat napisulan egai. Novi naslev sua seKristo, aYesu, aGot totabtabuh len ginau hən nəḅevi hai pispisul mōs na-kel-uri-an san tovoi. ² Sutuai, nəboḅ aYesu savisi sal, aGot ikel gati ke dereh tikel vəhot na-kel-uri-an san tovoi. Ale ikel vəhoti len nəsə ahai kelkel ur gail lototosi len natosian siGot.* ³⁻⁴ Na-kel-uri-an tovoi ehusr aNatun aGot, aYesu. Len nəmauran san len navile a pan, ikad nəḅasian len nəbathuyah siTevit tovi Kiḅ.* Ale aNunun aGot ikel uri ke tovi aNatun aGot len nədarḅan nəboḅ togol tole məhat dan nəmatan.* Gai evi aYesu Kristo, aMasta sidato. ⁵ Len gai, aGot eviol kəmas hən navoian mai ginau,* hən nəḅevi ahai pispisul mōs nahəsən aKristo, hən nəḅekis nəvanuan dan naluṽoh hən nəvanuan naut tiltile ḅisi, hən ləḅigol husur nəsə tokele bathut nadəlomian lotokade lan. ⁶ Gamit a Rom, mətovi galit galevis. AGot ekis gamit am hən mətḅevi seKristo.

⁷ Ginau aPol, nutos nalobulat napisulan egai van hən gamit ḅisi a Rom, aGot toləmas bun gamito, gai tokis gamit hən mətḅevi esan səḅon.

AGot atəmadato mai Nasuḅ aYesu Kristo areviol kəmas hən navoian mai gamito, arigol nəlomit tikad natəmat.

Naləḅonian siPol hən ḅevi Rom

⁸ Nuke nikele bai ke, len aYesu Kristo, nosipa vi təban aGot hən gamit ḅisi, husur nəvanuan gail lukel ur nadəlomian samito len navile a pan kavkav. ⁹ AGot notoum san len nəlogw kavkav nəboḅ notokel ur na-kel-uri-an tovoi husur aNatun ulumān, aGot eləboii ke notokitin nəboḅ notokel ke notosor tuṽ mōs gamit tabtab. ¹⁰ Akis vəbar daməḅai len na-sor-tuṽ-an sagw, nous aGot ke, ḅeləḅoni, dereh tigol naḅisal ideh hən nəḅemədoḅ təban gamito. ¹¹ Husur noləḅon masuṽ hən nəḅeris gamito, hən ke, len nagəmaian sagw,

* **1:2:** Isa 52.7, 61.1 * **1:3-4:** Mat 1.1 * **1:3-4:** Psa 2.7 * **1:5:** Len nasoruan ta Kris len naut egai ike ginamito, be alat lotokad namitisau len nasoruan siGot lunau ke tosor husur gai səḅon.

mæt̃bikad naviolan ideh seNunun aGot hən ðigol mæt̃bidañ am. ¹² Noləŋon masũv hən nə̃beris gamito hən dat̃ðigol dat̃ðeləŋon ðivoi am len nə̃lodat gabag, nuke nevi tarhət samit len nadələmian samito mai gamit am mət̃evi tarhət sagw len nadələmian sagw.

¹³ Bathudud nadələmian gail, nuke mət̃eləboii ke notonau utaut hən nə̃bēmədoŋ təban gamito. Nugol vəha-sob̃ur həni be natgalevis lupatpat gol ginau vəbar daməŋai. Nuke neum samito ale nauman sagw len gamito tikad nãvite hum notokade len alat ləsavi Ju len naut tiltile gail am.* ¹⁴ Noləboii ke aGot eriŋ nauman len ginau ale nimasgole m̃os nəvanuan gail p̃isi, nəvanuan nabiltivile gail mai auleut gail, alat lotokad naləboian mai alat lototətan həni. ¹⁵ Husur natenan, noutaut, noləŋon nə̃bikel ur na-kel-uri-an tovoi mai gamit a Rom am.

¹⁶ Nahurugw səsa hən na-kel-uri-an tovoi. Evi nədaŋan siGot m̃os nə-lav-kuvi-an dan nəsaan silat lotokad nadələmian: m̃os naJu gail a m̃o, beti alat ləsavi Ju. ¹⁷ Husur na-kel-uri-an tovoi ikel vəhot nãp̃isal hən aGot ðigol dat̃ðinor len nəhən. Nãp̃isal enan etũbat len nadələmian van van, inoŋ len nadələmian. Hum natosian siGot toke, “Len nadələmian nəvanuan nanoran ikad nəmauran.”*

Nəlol paŋpaŋ siGot van hən nəsaan

¹⁸ AGot len nəmav evəhot nəlol paŋpaŋ san. Nələn epəŋas nəsaan silat lotomətahun aGot, lotopul hən nəsaan. Galit, len nəsaan salito, losusuan nakitinan.

¹⁹ Galit loləboi nakitinan husur aGot, bathut igol ĩpaŋpaŋ hən galito. ²⁰ Naut kəmas lotodədas lə̃beris nədaŋan san topat vi sutuai mai nãboruan san hum aGot; be nədaŋan mai nãboruan san arũpaŋpaŋ len natit p̃isi togole. Husur len natũbatan nəboŋ aGot togol navile a pan, van vəbar daməŋai, nəvanuan gail loris natit aGot togol gail. Imaienan ləsələboi lə̃betət̃as gol galito. ²¹ Husur ke, naut kəmas lotoləboi aGot maienan, ləsəsəl suh nəyalyalan san sũm̃an tovi Got, ləsəsipa vi təban. Be nənauan salito egəm vi ut kəmas, nənauan salit səkad nə-nau-ləboii-an lan, lopul hən nəmargobut ŋai. ²² Lukel ke lotokad namitisau hən nəmauran tonor, be logəm vi hõvon gail. ²³ Lugel nəyalyalan siGot totoh vi sutuai hən nəlablab gail lotokad nənahənah hən nəvanuan lə̃bimat, nəman naməsav gail, narivatvat gail mai natit lotokəlkəlah.*

²⁴ Imagenan, aGot eriŋ gãbulan galito hən lə̃ðigol natideh lotoləŋoni len nəlolito, gol ke, len nãbiŋbiŋalan salito, lomədas nibelit gabag len naitian tosa lotogolgole. ²⁵ Lugel nakitinan husur aGot hən nalibliboŋan. Ale lulotu hən natit aGot togol gail, lugol lotovi slev salit gail. Ləsəlotu hən aGot togol natgalenan, be gai inor hən nə-sal-suhi-an van vi sutuai. Ganan!

²⁶ Husur lotogol natgalenan aGot eriŋ gãbulan galito hən lə̃ðigol nãvide tõbiŋbiŋal ideh lotoləŋoni. Alatpəhãvut salit tu lupair dan nãp̃isal hən naitian mai asoalit gail hən lə̃ðigol naitian mai galit gabag. ²⁷ Len nãvide tomaienən alalum̃an lupair dan naitian mai alatpəhãvut, nəlolit isahsah len galit gabag. Alalum̃an lõbur kotov nãvide tonor, lugol tõbiŋbiŋal mai galit gabag. Ale sil nəsaan lotogol gail, nəpanismen tonor hən nəsa galit sə̃bolit lotogole ibar galito.

²⁸ Bathut lotonau ke na-ləboi-aGot-an savi natideh, aGot eriŋ gãbulan galit hən lə̃bitoh len nə-nau-sabsab-an salito. Imaienan lugol nəsa sanor hən lə̃ðigole. ²⁹ Logəm pul hən nəsaan tiltile gail: nãboruan sasa, na-ləŋon-masũv-hən-natite-an hən natite, nəsasaan, lutabulol bulos avan ideh husur nəsa tokade. Lugolgol nəmatan, lopul hən nãvit̃vituhan mai nagəgərasan. Lohəhãvur hən lə̃ðigol na-ləŋon-isa-an len nəvanuan gail, lukel nəmadun nəvanuan gail, ³⁰ lusor mēdas nahəsəlito. Lomətahun bun aGot, len nãvivan salit ləsənaun avan ideh am. Nəholit ileleah ale lusor patpat galit məhat. Lukad namitisau hən lə̃binau

* 1:13: Uman 19.21 * 1:17: Hab 2.4 * 1:23: Deu 4.16-18

tabtab hən naṣisal toveveu hən ləbīgol nəsaan. Ləsagol nəsa atata mai anana artokele. ³¹ Len naṣide hən nəmauran salito ehum lotomelmel, loḅur kotov na-kel-gati-an salit gail, na-ləmas-buni-an eḅuer len galito, nəlolit sətaṅis avan ideh, ehum ləsəkad nalolosaan ideh. ³² Loləboii ke, bathut aGot tonor, ikele ke, nəvanuan gail lotogol naṣide lotomaienan limasmat. Avil lohusur naṣide galen sal. Savi natenan ṅai, be lohəhaṽur hən ləḅeris nəvanuan gail am ləḅehusur naṣide salito.

2

AGot inor len nə-saḅ-səhoti-an san gail

¹ Gaiug gotosaḅ səhoti ke nəvanuan tile am timaspanis, gəsələboi gəḅetətas gol gaiug, husur gaiug am gusa suṁan galito. Nəboṅ gotosaḅ səhoti ke avan ideh timaspanis husur nəsaan san, be gaiug gusaḅ səhoti ke gaiug am gimaspanis, husur gaiug gugol nəsaan toṗitṗitoṽ.* ² Datoləboii ke, nəboṅ aGot tosaḅ səhoti ke nəvanuan limaspanis sil lotogol natenan, nə-saḅ-səhoti-an san inor hən nakitinan. ³ Imagenan, gaiug, nəboṅ gotosaḅ səhoti ke galit limaspanis be gaiug gohusur naṣide toṗitoṽ hum galito, gunau ke gotoləboi gəḅigam yav dan nəpanismen siGot a? Ao! ⁴ Gəsələboii ke aGot tovoi masuṽ hən gaiug a? Gai satutut hən ḅemətahun gaiug; len nasusumaran, itoh mədau mai gaiug. Gəsələboii a? Hum ma natgalenan ləsavi natideh len gaiug. AGot ivoi hən gaiug hən ḅesəhar gaiug van hən nəpairan dan nəsaan, gəsənau səhoti a? ⁵ Be gaiug guhaihai, nəkaduṁ iṽonṽon, gomətahun gəḅipair dan nəsaan saṁ. Bathut gotomaienan gugol ke nəpanismen saṁ gabag evivi məhat am, husur nəboṅ hən nəlol paṅpaṅ dereh tegəmai. Evi nəboṅ aGot ḅikel vəhot nə-saḅ-səhoti-an san tonor, mai nəpanismen.* ⁶ AGot dereh tilav naṗurṗuran mai nəvanuan ṗisi tinor hən nəsa lotogole.* ⁷ Dereh tilav nəmauran vi sutuai mai alat lotosusumar hən ləbīgol navoian, lotodaṅ len aGot hən ḅeviol hən nəyalyalan, nə-sal-suh-galito-an mai nəmauran topat vi sutuai. ⁸ Be len nabiltiṽol paṅpaṅ san, dereh nəlon aGot tepəṅas alat lotonau galit səḅolito ṅai, ləsagol nəsa nakitinan tokele, be lotopul hən nəsaan len nəmauran salito. ⁹ Na-ləṅon-isa-vəsa-an mai nəmauran todaṅ dereh aribar nəvanuan ṗisi lotogolgol nəsaan: naJu gail a ṁo, beti alat ləsavi Ju. ¹⁰ Be alat lotogolgol navoian, dereh aGot tisal suh galito, teputsan nahəsalito, teriṅ natəṁat len nəlolito: naJu gail a ṁo, beti alat ləsavi Ju. ¹¹ Husur naṣide siGot eṗitoṽ van hən nəvanuan ṗisi, ideh satile.*

¹² Alat ləsəkad nalo siGot be lotogol nəsaan, dereh limasig naut kəmas ləsəkad nalo. Avil alat lotokad nalo be lotogol nəsaan, nalo dereh tisaḅ səhoti ke limaspanis. ¹³ Husur savi alat lotosəsəloṅ hən nalo aGot togol lotonor len nəhon; be alat lotogol nəsa nalo tokele, dereh aGot teriṅi ke galit linor len nəhon. ¹⁴ Husur, alat ləsavi Ju ləsəkad nalo siGot, ləḅehusur nəḅoruan salito ale gol nəsa nalo tokele, ehum lotokad nalo len nəlolito, naut kəmas ləsəsəsəloṅ həni boṅ ideh. ¹⁵ Len naṣide salito imasil ke aGot totos gat nalo len nəlolito, husur nəlolit gail mai nənauan salit səḅolit arukel vəhot nəsaan mai galito o arukel mai galit ke lotonor. ¹⁶ Dereh aGot tigol natgalenan len nəboṅ ḅepəḅehun navoian dan nəsaan len natit gail nəvanuan ṗisi lotosusuani. Napəḅehunian enan, dereh teriṅi len navəlan aKristo aYesu, hum na-kel-uri-an sagw tovoi tokele.

NaJu gail mai nalo

¹⁷ Be gaiug gotovi Ju, gumabe? Gaiug gudaṅ len nalo siGot, gusor patpat gaiug məhat hum aGot tovi amaheaṁ. ¹⁸ Gaiug goləboi nəsa Nasuḅ toləṅoni, goləboi nəsa tonor mai nəsa tosa husur nalo san eṽusan gaiug. ¹⁹ Len nənauan saṁ gunau suluṽi ke gotoləboi gəḅesəhar nəvanuan gail, lotovi metḅesw len nənauan salito. Gunau suluṽi ke gotohum

* **2:1:** Mat 7.1; Luk 6.37. Len naut egai aPol esivoh len naJu gail husur lupatpat galit məhat səhor alat ləsavi Ju.

* **2:5:** Zep 1.14-18, 2.2-3 * **2:6:** Psa 62.12; Pro 24.12 * **2:11:** Deu 10.17

namial toləboi ðemias naþisal mōs alat lototoh len nēmargobut. ²⁰ Gunau suluvi ke gotovi hai þusan mōs alat lotovi hoʋon mai alat ləsəmatmatu len nadəlomian salito. Gaiug gotovi Ju gunau maien həni husur gukad nalo siGot tovi nəkadun naləboian mai nakitinan. ²¹ Imaienan, gəbeʋusan avan ideh gail, imabe gəsəʋusan gaiug gabag? Gukel uri ke, “Samtevənvənah!” be gaiug, govənvənah a? ²² Gukele ke, “Samtigol naitian tobur kotov nəlahan!” be gaiug, gugol naitian tobur kotov nəlahan a? Gaiug gomətahun bun nəlablab gail, be naim nalotuan hən nəlablab gail, govənah lan a?† ²³ Gaiug gusor patpat nalo siGot məhat, be gobur kokotov nalo enan mədas nahəsan aGot a? ²⁴ Husur natosian siGot ike, “Gamit məttovi Ju, naluʋoh hən nəvanuan naut tiltile lusor mədas nahəsan aGot sil gamito.”‡

²⁵ Gəbigol husur nəsa nalo siGot tokele, na-tiv-dalusi-an seJu evi natit tovoi husur ipat len nalo. Be gəbebur kokotov nalo, na-tiv-dalusi-an sam savi natideh. Ehum gəsavi Ju. Ehum gəsəkad na-tiv-dalusi-an len gaiug boŋ ideh. ²⁶ Imagenan, alat ləsəkad na-tiv-dalusi-an, galit ləbigol husur nəsa nalo tokele, len nabunusian siGot esumian lotokad na-tiv-dalusi-an tia, esumian lotovi Ju gail. ²⁷ Ale alat lotogol husur nəsa nalo tokele be ləsəkad na-tiv-dalusi-an, galit dereh lisəb səhoti ke, gaiug gotovi Ju gotokad na-tiv-dalusi-an, gimaspans husur gukad nalo be gobur kokotovi. ²⁸ Savi nəpasian o na-tiv-dalusi-an nəvanuan tokade len niben togol tovi Ju kitin. ²⁹ Ao. NaJu kitin evi Ju m̄au len nəlon. Ale na-tiv-dalusi-an kitin evi na-tiv-dalusi-an hən nəlon. Na-gol-husur-nalo-an edədas bigol na-tiv-dalusi-an kitin len nəlon, ao, aNunun aGot igole. Ale dereh aGot tisal suh nəvanuan tomaianan. Nəvanuan gail asike ləbisal suhi, be aGot m̄au dereh tisal suhi.§

3

¹ Bimagenan, ivoi mabe hən avan ideh bevi Ju? Ivoi mabe hən bikad na-tiv-dalusi-an? ² Ivoi habat len natit þisi! Metəkav ikad natsua: aGot eriŋ nasoruan san len navəlan naJu gail.* ³ Be galit galevis asike ləbidan len aGot, gunau ke nə-par-dəlomi-an salito igol aGot sədan len na-kel-gati-an san gail a? ⁴ Ao! Satimaienan! AGot ekitin, akis igol nəsa tokele, naut kəmas nəvanuan þisi lovi vanuan nalibliboŋan gail. Hum aTevit aKiŋ tokele sutuai ke,

“Nasub aGot, natit þisi gotokele m̄au, ekitin.

Avan ideh b̄ike b̄isor tas gaiug len nakotan,
dereh tisaḅ səhoti ke gotonor, gokitin,
ale dereh gewin len nakotan enan.”*

⁵ Be nəsaan sidat beʋusan þarþar hən nanoran siGot, datekəmabe? Datoləboi datb̄ike aGot sanor nəboŋ topansem gidato a? Ao! Ikad nəvanuan lotonau tomaianan, ⁶ be nənanuan salit sakitin. AGot asike tanor, asike taləboi tapəpehun navoian dan nəsaan hən navile a pan.

⁷ Ikad nəvanuan lotoke, “Be nalibliboŋan sagw bigol þarþar hən nakitinan siGot gol nəvanuan gail ləbisal suh nəyalyalan san, b̄imaienan, imabe aGot ipansəm ginau sal sil nalibliboŋan sagw hum tovi saan?” ⁸ Ale nəvanuan galevis lusor mədas ginamito. Lukel ke, namtuke, “Namtigol nəsaan hən nəsaan bigol navoian!” Alat lotokəmaianan, dereh lipanis, ale ivoi hən ləbipanis!†

Səkad nəvanuan nanoran ideh

† **2:22:** Deu 7.25. NaJu gail lomətahun nəlablab husur nalo siGot tokai tasi, be lovənoh natit topat len naim nalotuan silablab gail, ale lohəhaʋur hən nəvat lotokade len nəboŋ lotoþur həni. ‡ **2:24:** Isa 52.5. § **2:29:** Deu 30.6. Len nasoruan Ipru namilen Ju o Jutah evi nə-sal-suhi-an. Gen 29.35. * **3:2:** Len naut egai aPol ike metəkav, be sakel natideh tovi na-vəha-ru-an tohusuri. * **3:4:** Psa 51.4 † **3:8:** Len naves 5-8, aPol isor var naJu gail nəlolit toþəŋas aPol husur lotonau ke aPol tokel ke nalo tovi ut kəmas.

⁹ Ale datekəmabe? Mətunau ke ginamit namttovi Ju, len nəhon aGot namtuvovi səhor nəvanuan tile gail am a? Ao, namtsəmaienan. Noil hirhir len nəsa notokele tia ke, nəvanuan p̄isi, naJu gail mai alat ləsavi Ju, galit p̄isi lugolgol nəsaan. Nəsaan iwol hən nəmauran salito.

¹⁰ Hum natosian siGot toke,
“Səkad nəvanuan nanoran ideh,
sasua kasi.

¹¹ Səkad avan ideh tokad naləboian kitin,
səkad avan ideh toləjon ke teləboi aGot

¹² Galit p̄isi lupair dani,
naṽide salit p̄isi isa batbat.
Səkad avan ideh togol navoian,
sasua kasi.”†

¹³ “Nasoruan salit isa hum nəb̄on nab̄irimat tob̄os nətan.
Namealito igol nagəgərasan.

Nəsa lotokele igol nasənahān,
hum nabehi hən nəm̄at togole nəboj tohat nəvanuan.”*

¹⁴ “Nabuṽolit epul hən nasoruan namədasian mai na-mətahun-buni-an.”*

¹⁵ “Lusaṽsaṽut hən ləb̄igol nəmatan.

¹⁶ Lugol namədasian mai na-ləjon-isa-an len naut p̄isi lotovi lan.

¹⁷ Ləsaləboi ləb̄itoh mai nəvanuan tile ideh len natəṽmat.”§

¹⁸ “Ləsəmətahw len nəyalyalan siGot. Ləsənaṽ.”*

¹⁹ Gidat datoləboi ke natideh nalo tokele, ikele van hən alat lototoh len navəlan nalo, hən nəvanuan gail asike ləb̄eləboi ləbetətas gol galit am, ale hən b̄imasil ke nəvanuan p̄isi len navile a pan d̄ereh likot len nakotan siGot. ²⁰ Imaienan, avan ideh saləboi b̄inor len nəhon aGot husur togol husur nalo. Nalo ipat ṽai hən datb̄ebunus ləboi nəsaan sidato lan.*

Datunor mabe len nəhon aGot?

²¹ Be gagai, aGot evəhot naṽisal hən datb̄inor len nəhon, ale na-gol-husur-nalo-an savi natideh həni. Naṽisal enan, nalo siMoses mai ahai kelkel ur gail lopəhav utaut həni sutuai tia.** ²² AGot eriṽi ke dattonor len nəhon nəboj dattoriṽ nələdat len aYesu Kristo. Imaienan hən nəvanuan p̄isi lotokad nadələmian. Nəvanuan p̄isi lopitp̄itov̄, ²³ husur nəvanuan p̄isi lugol nəsaan, ṽa lutoh a tut, a tut masuṽ dan aGot, ləsanor kasi hən ləb̄ibar nəyalyalan san. ²⁴ Avil, len naviolan hən navoian aGot toviol kəmas həni, len aKristo aYesu toṽur nəmakuvan sidato, aGot eriṽi ke dattonor len nəhon. ²⁵ AGot eviol hən aYesu hum naviolan hən natutumavan, hən nəmatan san b̄idakuv nəlol paṽpaṽ siGot, nəlon topəṽas nəvanuan gail sil nəsaan salito. Len nadələmian lotokade len nəmatan siYesu m̄os galito, aGot erub̄at nəsaan salit dan galito. Natutumavan hən aYesu igol nanoran siGot iparṽar, bathut ke, satutut hən tomətahun galito, ekəta səhor nəsaan silat ta m̄o, ta sutuai, səpansəm galito. ²⁶ AGot igol natgalenan hən nanoran san b̄imasil len nəboj ta daməṽai. Igol tomaienān hən gai gabag b̄inor, ale hən b̄igol nəvanuan ləb̄inor len nəhon, ləb̄ikad navoivoian maii nəboj lotokad nadələmian len aYesu topanis salito.

²⁷ Imagenan, datoləboi datb̄isor patpat gidat məhat hən natideh a? Aoa! Datoləboi datb̄ikad navoivoian mai aGot len nalo dattogol husuri a? Ao! Datukad navoivoian mai aGot husur datukad nadələmian len aYesu. ²⁸ Nəbathusoruan sagw imaiegai ke: len nadələmian dattokade, aGot eriṽi ke dattonor len nəhon, savi len nalo dattogol husuri.

²⁹ AGot evi Got seJu gail ṽa? Be alat ləsavi Ju, gai savi aGot salito a? Evoi! Evi aGot

† **3:12:** Hən naves 10-12, ris Psa 14.1-3, 53.1-3 * **3:13:** Psa 5.9, 140.3 * **3:14:** Psa 10.7 § **3:17:** Hən naves 15-17, ris Isa 59.7-8 * **3:18:** Psa 36.1 * **3:20:** Psa 143.2; Kal 2.16 ** **3:21:** Rom 1.17. Len naut egai nasoruan ta Kris sake siMoses, be nalo aPol tosor husuri evi nalob̄ulat torim aMoses totos gail.

salito am! ³⁰ Husur Got esua ŋai. Len nadəlomian eriŋi ke nəvanuan gail lunor len nəhon, naut kəmas lotokad na-tiv-dalusi-an o ləsəkade.†† ³¹ Namilen ke nadəlomian igol nalo evi ut kəmas a? Ao Səmaienan! Nəboŋ dattoriŋ nəlodato len aGot, datugol husur nalo len nakitinan.

4

Nadəlomian siAraham

¹ Ginamit namttovi Ju, ivoi hən namtbinau aAraham tovi atəmanamit ta sutuai. Datbisor husur naŋisal hən nəvanuan bəgəm bīnor len nəhon aGot, aAraham isaḅi ke imabe? ² AGot təsab̄ aAraham tanor len nəhon husur natit aAraham togol gail, aAraham təkad natesua hən tasor patpat gai məhat lan. Be səmaienan. Avān ideh saləboi bisor patpat gai məhat len nəhon aGot. ³ Husur natosian siGot ike, “AAraham edəlom na-kel-gati-an siGot, ale husur natenan aGot eriŋi ke tovi vanuan nanoran.”*

⁴ Nəvanuan toum, naŋurp̄uran san savi naviolan, be evi p̄urp̄uran hən nauman san.*

⁵ Be datsəmaienan mai aGot. AGot evi aGot toriŋi ke nəvanuan nəsaan lunor len nəhon. AGot sariŋi ke galit lunor len nəhon hum tovi naŋurp̄uran hən nauman salito, be eriŋi ke lunor len nəhon hum tovi naviolan husur nadəlomian lotokade lan.

⁶ Mitinau aTevit tokəmaienan, nəboŋ tosor husur nahəhaṽuran silat aGot toriŋi ke galit lotonor len nəhon, naut kəmas nauman salit gail. ATevit ike,

⁷ “Alat aGot toruḅat na-ḅur-kotov-nalo-an salit gail dan galito,

navoian siGot igol lukab həni.

Alat aGot tokas kuv nəkabut salit hən nəsaan salit gail,

navoian siGot igol lukab həni.

⁸ Evoi, lukab həni, lohəhaṽur həni,

husur aGot asike itos gat nəsaan salito gail am hum nəkabut salito.”*

⁹ Be nahəhaṽuran enan, ipat m̄os alat lotokad na-tiv-dalusi-an ŋa? Ao! Ipat m̄os galito mai alat ləsəkade sal. Husur datuke, “AAraham edəlom na-kel-gati-an siGot, ale husur natenan aGot eriŋi ke tovi vanuan nanoran.”* ¹⁰ Be natenan evisi ŋais? Evisi a m̄o len na-tiv-dalusi-an siAraham o a tahw lan? Imasil ke aGot eriŋi ke tovi nəvanuan nanoran nəboŋ səkad na-tiv-dalusi-an sal. ¹¹ Na-tiv-dalusi-an aAraham tokade a tahw, evi nə-ta-gati-an togol toŋarŋar ke, aGot toriŋi ke, inor len nəhon. Imaienan, imasil ke aAraham ikad navoivoian mai aGot bathut nadəlomian tokade tia ale na-tiv-dalusi-an san egəm a tahw.* Imaienan aAraham evi atəmalit p̄isi lotokad nadəlomian be ləsəkad na-tiv-dalusi-an. AGot eriŋi ke lunor len nəhon bathut nadəlomian salito. ¹² Ale alat lotokad na-tiv-dalusi-an, ləbikad nadəlomian toŋitoṽ hum nadəlomian aAraham atəmadat tokade nəboŋ səkad na-tiv-dalusi-an sal, aAraham evi atəman alatenan am.

Len nadəlomian datukad na-kel-gati-an siGot

¹³ Sutuai aGot ikel gati ke tilav navile a pan mai aAraham mai nəpasusan san gail. Nəboŋ aGot tokel na-kel-gati-an enan, savi husur aAraham togol husur nalo, be husur, len nadəlomian aAraham tokade lan, aGot eriŋi ke inor len nəhon.* ¹⁴ Husur na-kel-gati-an siGot təpat m̄os alat lotogol husur nalo ŋai, nadəlomian asike tavi natideh, ale na-kel-gati-an enan san asike təsarpoh. ¹⁵ Be nalo igol nəpanismen siGot egəm hən alat lotəbur kotovi. Be nalo taḅuer, na-ḅur-kotov-nalo-an am taḅuer.†

†† **3:30:** Deu 6.4; Kal 3.20. * **4:3:** Gen 15.6; Kal 3.6 * **4:4:** Gəbeum sivan ideh am, nauman gotogole evi nəkabut gai tokade len gaiug, nauman sam̄ igol gai ikabut sam̄. Natenan igol naŋurp̄uran sam̄ savi naviolan, be gai isar gel nəkabut san. * **4:8:** Psa 32.1-2 * **4:9:** Gen 15.6 * **4:11:** Gen 17.9-14 * **4:13:** Gen 12.2-3, 17.4-6, 22.15-18; Kal 3.29 † **4:15:** Nalo eṽusan nəsaan sidato, be saləboi ḅilav kuv nəpanismen sile dan gidato.

¹⁶ Imaienan, len nadəlomian ŋai aGot eriŋi ke gidat datunor len nəhon, hən datbikad na-viol-kəmas-an san, hən nəpasusan siApraham pisi ləbikad nəsa aGot tokel gati. Ale datbikad nadəlomian len aGot sumān aApraham, dereh datikad nəsa aGot tokel gati, naut kəmas dattovi Ju dattokad nalo o datsəmaienan. Husur aApraham evi tata sidat pisi dattokad nadəlomian. ¹⁷ Hum aGot tokel maii len natosian san ke, “Nugol gaiug govi tata sinaluṽoh hən nəvanuan naut tiltile gail.”* Len nəhon aGot, aApraham evi atəmadato husur ikad nadəlomian len aGot tolav nəmauran mai alat lotomat, ikad nadəlomian len aGot tokis nəsa toḅuer, ale natit evisi.

¹⁸ Naut kəmas nə-lon-uri-an, len nə-vatvat-viri-an, aApraham ikad nadəlomian hən bəgəm vi tata sinaluṽoh hən nəvanuan naut tiltile gail, hum aGot tokel maii ke, “Naliliməso gotorisi, nəpasusan sam dereh lisəbur maienan.”* ¹⁹ Ale nadəlomian siApraham sateh naut kəmas nədaṁ han pəpadaŋ tovi 100; naut kəmas tonau ke niben pəpadaŋ hən tomat mai aSarah toḅutoh.* ²⁰ Gai sariŋ gaḅulan na-kel-gati-an siGot. Eriŋ nəlon len aGot gol ke nadəlomian san idaŋ am, ale isal suh nəyalyalan siGot. ²¹ AApraham inau ləboii ke aGot eləboi biḡol natideh tokel gati. ²² Ale husur nadəlomian san, aGot eriŋi ke tovi vanuan nanoran.* ²³ Natosian enan toke “aGot eriŋi ke tovi vanuan nanoran” səpat mōs aApraham ŋai. ²⁴ Natosian enan ipat mōs gidato am. Ikel gati ke aGot togol aYesu, aMasta sidato, tole məhat dan nəmatan, datḅeriŋ nəlodato lan, dereh teriŋi ke dattonor len nəhon. ²⁵ AGot idam hən nəmatan siYesu sil nəsaan sidato, ale igol aYesu ile məhat dan nəmatan hən datḅinor len nəhon aGot.*

5

Navit nadəlomian

¹ Len nadəlomian sidato, aGot eriŋi ke datunor len nəhon. Imagenan, len aMasta sidato, aYesu Kristo, datukad natəmat təban aGot. ² Bathut nəsa aYesu togole, len nadəlomian sidato, datobis len navoian aGot toviol kəmas həni, dattoil gəgat lan. Imagenan datikemkem habat husur datuvatvat viri ke dereh datikad nəyalyalan siGot. ³ Savi natenan ŋai. Datikemkem habat len na-ləŋon-isa-vəsa-an sidat am. Husur datoləboii ke na-ləŋon-isa-vəsa-an iṽan hən nə-daŋ-ḅuri-an. ⁴ Nə-daŋ-ḅuri-an igol aGot ehəhaṽur hən naṽide sidato. Ale datḅeləboi aGot tohəhaṽur hən naṽide sidato, nə-vatvat-viri-an dattokade lan idaŋ am. ⁵ Ale datoləboi buni ke nə-vatvat-viri-an sidato dereh tisarpoḅ. Husur aGot, len aNunun toviol həni mai gidato, aGot evur san na-ləmas-buni-an san topul len nəlodato.

⁶ Husur aKristo, nəboŋ datsaləboi datbiḡol navoian sal, len nəboŋ tonor həni, aKristo imat mōs gidat datsənau aGot. ⁷ Nəvanuan evis ŋai ludam hən ləḅimat mōs nəvanuan tile, be ludam hən ləḅimat mōs nəvanuan nanoran ŋai. Ale hum ma tokad avan ideh tokad na-il-ḅuri-an hən biḡimat mōs nəvanuan tovoi. ⁸ Be len nəsa togole, aGot igol iparḅar ke toləmas masuṽ hən gidato maiegai ke: nəboŋ dattovi vanuan nəsaan sal, aKristo imat mōs gidato. ⁹ Len nəda hiYesu, aGot eriŋi ke datunor len nəhon. A məhat hən natenan, len nəmatan san, aYesu dereh tilav kuv gidato dan nəlol paŋpaŋ siGot. ¹⁰ A mō, nəboŋ dattovi enemi siGot sal, esəvat aNatun ulumān hən biḡimat gel gidato. Nəboŋ togol tomaienan, aGot igol datukad natəmat mai navoivoian maii. Ale datbikad navoivoian mai aGot, dattoləboi buni ke, len nəmauran san len gidato, dereh aYesu tilav kuv gidato dan nəlol paŋpaŋ siGot. ¹¹ Savi natenan ŋai, be datukemkem husur datsəkad nəsaasan am mai aGot. Len aMasta sidato, aYesu Kristo, datukad natəmat mai aGot, gol datohəhaṽur masuṽ.

Atam mai aKristo

* 4:17: Gen 17.5 * 4:18: Gen 15.5 * 4:19: Gen 17.1, 15-22 * 4:22: Gen 15.6 * 4:25: Isa 53.4-5

¹² Imagenan, nəboŋ aAtam togol nəsaan, nəsaan ebis len navile a pan, ale naŋit nəsaan evi nəmatan. Imaienan len nəsaan siAtam, nəpasusan san p̄isi logəm vi vanuan nəsaan, lugol nəsaan, ale nəmatan ibar nəvanuan p̄isi.* ¹³ Sutuai, nəboŋ nalo siMoses toḅuer sal, nəvanuan navile a pan lugol nəsaan. Be husur ləsəkad nalo sal, aGot satos gat nəsaan galenan ke tovi nəkabut salito. ¹⁴ Be len nəboŋ siAtam vəbar aMoses, nəmatan iwol hən nəvanuan p̄isi. Naut kəmas ləsəḅur kotov nakelean todaŋ siGot hum a Atam toḅur kotovi, naut kəmas natenan, lumat suḅan aAtam.

Datoləboi datḅenənoḅ hən aAtam mai atesua tohusuri, aKristo. ¹⁵ Be gəlaru arotile, na-viol-kəmas-an siGot etile masuḅ len nəsaan siAtam. Husur len nəsaan siAtam nəvanuan isoḅur lumat. Be a məhat hən natenan, len naviolan togəm len aYesu Kristo, aGot eviol kəmas hən narubatian dan nəsaan mai nəvanuan isoḅur. ¹⁶ Ale naŋit na-viol-kəmas-an etile masuḅ hən naŋit nəsaan siAtam. Nəsaan siAtam iḅan hən nəpanismen. Be na-viol-kəmas-an siGot iḅan hən nanoran aGot togol dattokade len nəhon, naut kəmas dattogol nəsaan tosoḅur. ¹⁷ Len nəsaan sitenan, aAtam, nəmatan iwol hən nəvanuan p̄isi, lumat. Be navoian aGot toviol kəmas həni esəhor masuḅ hən natenan. Husur len ategaii tovi aYesu Kristo, aGot erinji ke nəvanuan lunor len nəhon. Ale ləḅinor len nəhon maienan, dereh likad nədaŋan mai nəmauran vi sutuai.

¹⁸ Imasil ke naŋit nəsaan sua siAtam evi nəpanismen togəm hən nəvanuan p̄isi. Len naŋide tomagenan, naŋit nategaii tonor aYesu togole, igol nəvanuan p̄isi loləboi ləḅinor len nəhon aGot mai ləḅikad nəmauran kitin. ¹⁹ Nəboŋ aAtam togol nəsa aGot tokai tasi, nəvanuan isoḅur logəm vi vanuan nəsaan. Ale nəboŋ aYesu togol nəsa aGot tokele, aGot dereh tigol nəvanuan tisoḅur linor len nəhon.

²⁰ Mitinau nalo siMoses. Nalo egəm hən nəsaan ḅegəm tibau len na-ləboi-səhoti-an sinəvanuan. Be nəboŋ nəsaan togəm tibau, navoian aGot toviol kəmas həni egəm tibau masuḅ am səhori, ²¹ hən navoian ḅesəhor nəsaan. A ḅo, nəsaan mai nəmatan aruwol hən nəvanuan p̄isi. Be gagai, navoian aGot toviol kəmas həni, iwol hən gidato. Imaienan, len aYesu Kristo, aMasta sidato, aGot igol datunor len nəhon, ale datukad nəmauran vi sutuai.

6

Nəsaan sawol, be aNunun aGot iwol hən gidato

¹ Ale datekəmaḅe? Ivoi hən datḅigol nəsaan tabtab hən navoian aGot toviol kəmas həni ḅetibau am a?* ² Aoa! Satimagenan! Nəmauran hən nəsaan dattokade a ḅo imat ebun. Imabe datutoh lan sal? ³ Gidat p̄isi dattobaptais hən dattotoh len aKristo aYesu, nəboŋ dattobaptais, datumat ḅonḅon maii len nəmatan san. Mətsaləboi natenan a? ⁴ Nəboŋ dattobaptais, datumat maii, datupat maii len naḅur nəmatan hən datḅikad nəmauran veveu hən datḅitohtoḅ lan. Imaienan hən datḅesumḅan aKristo tole məhat dan nəmatan len nədaŋan seTəman toyalyal.*

⁵ Husur, datḅiḅon mai aKristo maienan len nəmatan san, dereh datiḅon maii len nale-məhat-an dan nəmatan san. ⁶ Datoləboii ke, nəmauran sidato ta ḅo itahətah maii len nəhai balbal. Ehum nəlodato itahətah ei, imat maii. Imagenan, nədaŋan nəsaan tokade hən towol hən nəmauran sidato imasig. Datsavi slev am hən nəsaan. ⁷ Husur nəboŋ dattomat mai aKristo, datumakuv dan nədaŋan hən nəsaan. ⁸ Ale husur dattomat mai aKristo, datodəlomi ke len natohan dattokade maii, dereh datitoh tabtab. ⁹ Datoləboi buni ke husur aGot togol aKristo tole məhat dan nəmatan, edədas ḅimat tətəs am. Nəmatan asike iwol həni ḅoŋ ideh am. ¹⁰ Nəboŋ aKristo tomat, imat vəha-vis? Imat vəha-sua ŋai hən toḅur kotov nədaŋan hən nəmatan. Be ile məhat, imaur. Ale gagai len nəmauran enan, itoh ḅos nəyalyalan siGot. ¹¹ Imagenan, gamit am, mitimasnau ləboii ke, nəmauran hən nəsaan

* **5:12:** Gen 2.17, 3.6, 17-19 * **6:1:** Rom 3.8 * **6:4:** Kol 2.12

samit ta m̄o, imat ebun. Ale gagai van, len aYesu Kristo, mitimastoh m̄os n̄oyalyalan siGot len n̄emauran veveu m̄əttokade.

¹² Imagenan, n̄esaan s̄atiwol h̄ən nibemito. Samtigol husur naləŋonian h̄ən nibemito lotosa. ¹³ Samtidam̄ kas nahudhubemit ideh hum natesua tosa h̄ən b̄igol n̄esaan. Aoa! M̄əteviol h̄ən gamito mai aGot hum alat lotomat be lotomaur dan n̄ematan. M̄əteviol h̄ən nahudhubemit gail p̄isi mai aGot h̄ən l̄əb̄igol naŋide lotonor len nabunusian san. ¹⁴ Husur n̄esaan asike iwol h̄ən gamit am, husur m̄ətsatoh len navəlan nalo be m̄ətutoh len navoian aGot toviol k̄əmas h̄əni.

Datovi slev h̄ən nanoran siGot

¹⁵ Datsatoh len nalo be datutoh len navoian aGot toviol k̄əmas h̄əni. Imabe? Namilen ke inor h̄ən datb̄igol n̄esaan a? Satimagenan! ¹⁶ Nəboŋ m̄əttodaŋ h̄ən m̄ətb̄igol natit p̄isi avan ideh tokele, m̄ətogəm vi slev san. M̄ətsaləboii a? M̄ətb̄ilekis h̄ən m̄ətb̄igol n̄esaan, egəm vi masta samito, ilav gamit vi lan n̄ematan. M̄ətb̄ilekis h̄ən m̄ətb̄igol n̄esa aGot tokele, ilav gamit vi lan n̄emauran h̄ən nanoran.* ¹⁷ Be sipa vi təban aGot! A m̄o m̄əttovi slev sin̄esaan, be gagai, len n̄əlomit kavkav, m̄ətugol husur nakitinan h̄ən naŋusanan m̄əttokade. ¹⁸ AGot eŋur kuv gamito dan n̄esaan tia. M̄ətsavi slev sin̄esaan am. M̄ətogəm vi slev sinanoran. ¹⁹ Nokəmaienan len nasoruan k̄əta h̄ən m̄ətb̄eləboi səhot naŋusanan sagw. A m̄o m̄ətudaŋ h̄ən gamit kavkav h̄ən m̄ətb̄evi slev h̄ən naŋide tosa totaŋtaŋvor mai n̄esaan m̄os m̄ətb̄igol n̄esaan van am. Gagai mitimasdam̄ h̄ən gamit kavkav h̄ən m̄ətb̄evi slev sinanoran m̄os m̄ətb̄ikad naŋoruan siGot.

²⁰ A m̄o, nəboŋ m̄əttovi slev sin̄esaan, m̄ətsatoh len nanoran, nanoran sawol h̄ən gamito. ²¹ Be naŋit n̄emauran enan, imabe? Gagai nahurumit isa len natgalenan m̄əttogol gail. Naŋit natgalenan evi n̄ematan! ²² Be gagai aGot eŋur kuv gamito dan n̄esaan, h̄ən asike n̄esaan b̄iwol h̄ən gamit am. M̄ətovi slev siGot beti. Husur natenan, m̄ətulav naŋoruan siGot, ale naŋit naŋoruan siGot len gamito evi n̄emauran vi sutuai. ²³ Husur naŋurŋuran h̄ən n̄esaan evi n̄ematan, avil len aKristo aYesu, aMasta sidato, na-viol-k̄əmas-an siGot evi n̄emauran vi sutuai.

7

Nasoruan k̄əta togəm len n̄əlahan

¹ Bathudud nadəlomian, gamit m̄ətələboi nalo. M̄ətələboii ke nalo ikad nədaŋan h̄ən na-il-a-m̄o-an nəboŋ nəvanuan tokad n̄emauran ŋai. ² Len nalo, napəhaŋut tolah itoh len navəlan nəhaŋut san nəboŋ atenan tokad n̄emauran sal. Be atenan b̄imat, alitenan asike itoh len navəlan am, imakuv dan nalo h̄ən n̄əlahan. ³ Imaienan, nəboŋ ahaŋut san tomaur sal, alitenan b̄ilah mai togon, dereh lekis alitenan h̄ən napəhaŋut togol naitian tosa toŋur kotov n̄əlahan. Be ahaŋut san b̄imat, aliten imakuv dan nalo enan. Ale naut k̄əmas b̄ilah tətəs mai nəhaŋut tile, aliten sagol naitian tosa toŋur kotov n̄əlahan. ⁴ Imagenan bathudud sagw, nokəmaiegai ke: nəboŋ m̄əttobon mai niben aKristo len n̄ematan san, m̄ətumakuv dan nalo.* Ale gagai m̄ətuḃon mai atenan tole məhat dan n̄ematan h̄ən gidato datb̄iŋan h̄ən naŋit siGot. ⁵ Naŋoruan dattokade a m̄o evi naŋoruan h̄ən n̄esaan. Nəboŋ naŋoruan enan towol h̄ən gidato, natideh nalo tokai tasi, enan datoləŋon masuḃ h̄ən datb̄igole. Naləŋonian galen lotosa loum len nibedato ale natit p̄isi dattogole luŋan h̄ən n̄ematan. ⁶ Be gagai, gidat dattobon mai aKristo len n̄ematan san, datumakuv dan nalo toban̄is gat gidato. Imaienan datsahusur naŋisal ta m̄o, datsagol husur na-tos-gati-an h̄ən nalo am. Gagai, len aNunun aGot, datohusur naŋisal veveu, datugol husur naləŋonian siGot.

Nalo mai n̄esaan

* **6:16:** Jon 8.34 * **7:4:** Len naut egai ehum dattovi pəhaŋut ale nəhaŋut sidat imat gol ke datumakuv dan nalo.

⁷ Datekəmabe beti? Nalo isa a? Sadatekəmaianan! Nalo tabuer, asike nətaləboi səhot nəsaaan sagw gail. Nəsaləboii ke naləḡonian len nəlogw tovi nəsaaan vəbar nalo toke, “Sa-nələm̄ tevənoh natideh.”* ⁸ Be ehum nəsaaan tolav nalo enan, ale igol nəlogw epul hən naləḡonian tiltile gail. Husur nalo tabuer, nəsaaan asike təkad nədaḡan tomaianan. ⁹ A m̄o, len nəmauran sagw, nalo savi natideh len ginau. Be nəboḡ notosəsəlḡ hən nakelean todaḡ toke, “Sa-nələm̄ tevənoh natideh,” numadhaləboii ke nugol nəsaaan, nəsaaan imaur len ginau. ¹⁰ Ale len nəsaaan nukad nəmatan husur nəsaaan epəpehun ginau dan aGot. Imaianan, nunau səhoti ke nakelean enan todaḡ topat hən ḡilav nəmauran mai ginau, ilav nəmatan mai ginau!* ¹¹ Bathut len nakelean enan todaḡ nəsaaan isaḡ naḡisal hən togəras ginau. Ale len nakelean enan todaḡ, igol numat.*

¹² Mitinau nategai ke: Nalo evi siGot. Ale nakelean todaḡ len nalo evi siGot, inor, ivoi. ¹³ Bimaienan, namilen ke nalo tovoi igol numat a? Aoa! Səmaianan! Evi nəsaaan togole. Len nalo tovoi nəsaaan ilav nəmatan gəm hən ginau, epəpehun ginau dan aGot. Husur natenan nalo ivoi, be igol nəsaaan len nəlogw iḡarḡar, ale noləboii ke nəsaaan isa batbat.

Nəḡalan len nalo

¹⁴ Datoləboii ke nalo egəm len aNunun aGot, ale ivoi. Be ginau novi vanuan notokad naḡoruan nəsaaan hən navile eg a pan. Ehum notovi slev hən nəsaaan. ¹⁵ Nəsaləboi səhot nəsa notogolgole, husur nəsa notoləḡon nəḡigole, nəsagole. Be nugol nəsa notomətahun bun nəḡigole. ¹⁶ Be nəsa notogole ḡevi nəsa notomətahun nəḡigole, nudam̄ ke nalo ivoi.† ¹⁷ Imagenan, savi ginau notogol naten tosa; evi nəsaaan togol naut a im san len ginau togole. ¹⁸ Ale noləboii ke səkad natideh tovoi totoh len ginau, namilen ke səkad natideh tovoi totoh len naḡoruan sagw hən nəsaaan. Husur nuke nigol navoian, be nodədasi. ¹⁹ Nuke nigol navoian be nəsagole. Nomətahun nəḡigol nəsaaan, be enan evi nəsa notogol tabtab həni. ²⁰ Avil nəḡigol nəsa notomətahun nəḡigole, namilen ke savi ginau am togole, be evi nəsaaan totoh tin len ginau togole.

²¹ Imagenan nusab̄ natesua tomaiegai tabtab ke: nəboḡ notoləḡon nəḡigol navoian, nəsaaan itah tabtab mai ginau. ²² Husur len nəlon nəlogw noləmas bun nalo siGot, ²³ be nobunus nədaḡan‡ tile am len ginau toḡal mai nalo nənauan sagw toləḡoni. Ale nədaḡan enan igol nəsaaan topat len ginau, ibanḡis gat ginau. ²⁴ O nəmauran sagw isa! Nahəhaḡuran ebuer! Ase tilav kuv ginau dan nawolan hən nibegw egai tosəhar ginau van hən nəmatan? Ase? ²⁵ AGot səḡon! Len aYesu Kristo, aMasta sidato, aGot dereh tigole. Sipa vi təban!

Imaianan, len nənauan sagw novi slev hən nalo siGot, be len naḡoruan sagw hən nəsaaan novi slev hən nəsaaan.

8

Nəmauran len aNunun aGot

¹ Imagenan beti, gagai səkad nəpanismen ideh m̄os alat lotovi seKristo, aYesu. ² Bathut nədaḡan seNunun Nəmauran len aKristo aYesu igol gumakuv dan nədaḡan hən nəsaaan mai nəmatan.* ³ Nalo edədas ḡilav kuv gidato dan nəsaaan, husur len nədaḡan sidat səḡodato, datsaləboi datḡigol husur nalo. Avil nəsa nalo todədasi, aGot igole. AGot esəvat aNatun ulum̄an matmat san hən ḡegəm vi vanuan. Ikad niben mai naḡoruan sum̄an gidat dattovi vanuan nəsaaan gail. Ale aGot eriḡ nəpanismen sadit lan, hum tovi naviolan hən natutumavan m̄os nəsaaan sadit gail. Igol nədaḡan hən nəsaaan inoḡ. ⁴ AGot igol imaianan, hən natit gail na-tos-gati-an hən nalo tokel ke lotonor ləḡisarpoh len gidato m̄au, hən

* **7:7:** Exo 20.17; Deu 5.21 * **7:10:** Lev 18.5; Deu 4.1, 5.33; Eze 20.11 * **7:11:** Gen 3.13 † **7:16:** Len naut egai aPol ike nalo ivoi husur emətahun ḡeḡur kotovi, namilen ke eləḡon ḡigol husuri. ‡ **7:23:** Len nasoruan ta Kris ike nalo, sake nədaḡan. * **8:2:** Natosian galevis ta sutuai luke, aYesu igol numakuv dan nədaḡan hən nəsaaan mai nəmatan.

datbēləboi datbīgol pīs naṽide tonor nalo tokele. Gidat datsahusur naləḡonian sidat gail lotosa am, gagai dato husur naləḡonian seNunun aGot. ⁵ Alat lotogol husur naboruan nəsaa salito, lunau tabtab hən nəsaa naboruan nəsaa toləḡoni. Avil alat lotogol husur aNunun aGot, lunau tabtab hən nəsaa aNunun aGot toləḡoni. ⁶ Husur nəboḡ naboruan nəsaa towol hən nənauan, naṽite evi nəmatan. Be nəboḡ aNunun aGot towol hən nənauan, naṽite evi nəmauran mai natəmat. ⁷ Bathut nəboḡ naboruan nəsaa towol hən nənauan, nənauan enan evi enemi siGot tabtab. Sagol husur nalo siGot boḡ ideh, savi enan ḡai, be edədas bīgol husuri. ⁸ Husur enan, alat lotogol husur naboruan nəsaa salito ləsaləboi ləbīgol aGot bēhəhaṽur.

⁹ Be gamito, mətsagol husur naboruan nəsaa, mətugol husur aNunun aGot husur aNunun aGot itoh tin len gamito. Be natsua, avan ideh asike bīkad aNunun aKriso lan, gai savi seKriso. ¹⁰ Be aKriso bītoh len gamito, naut kəmas nibemito dereh limat sil nəsaa, aNunun aGot evi nəmauran veveu mōs gamito husur nanoran, navoivoian məttokade mai aGot.† ¹¹ Ale aNunun aGot togol aYesu tole məhat dan nəmatan bītoh len gamito, namilen ke, naut kəmas nibemito dereh limat, len aNunun totoh len nəlomito, atenan togol aKriso tole məhat dan nəmatan dereh tilav nəmauran mai nibemito.

¹² Imagenan bathudud nadələmian, datimasgol nəsaa aGot toləḡoni. Sadatehusur naləḡonian hən naboruan nəsaa sidato. ¹³ Husur mətbəhusur naləḡonian hən naboruan nəsaa, dereh mitimat. Be len aNunun aGot mətbīgol naṽide samit tosa gail ləbīmat ebun, dereh mitikad nəmauran. ¹⁴ Bathut alat aNunun aGot towol hən galito, galit lovi natun aGot. ¹⁵ Husur aGot səlav aNunun mai gamito hən mətbəvi slev hən namətahwan hən namətahwan bīwol hən gamit tətəs am. Aoa! Ilavi hən mətbəgəm vi natun san gail. Ale gagai datukai van həni ke, “Appa, Tata.”‡ ¹⁶ Nəbonan hən aNunun aGot mai nanunudato ikel koti ke dattovi natun aGot gail. ¹⁷ Ale datbēvi anatun san gail, ekitin ke dereh datikad naviolan aGot toutaut həni mōs anatun gail sumān aKriso tokade. Imaienan, datbīhan katəḡol mai aKriso len na-ləḡon-isa-vəsa-an san, dereh datikatəḡol maii len nəyalyalan san.*

Nəyalyalan ta tahw

¹⁸ Len nabunusian sagw, datbənənoṽ hən na-ləḡon-isa-vəsa-an dattokade gagai mai namənas hən nəyalyalan aGot bēvəhoti mai gidato balai, na-ləḡon-isa-vəsa-an savi natideh. ¹⁹ Len nasigariran, natit pīsi aGot togole, nəmav, nətan mai nətas mai natit pīsi lotosuh lan, natgalen pīsi losuh vir aGot bēvəhot anatun gail ləbīḡarḡar. ²⁰ Husur natgalen losuh kəmas, ləsalekis hən lotomaienan be aGot igol lumaienan. § Igole len nə-vatvat-viri-an ²¹ ke, gail pīsi limakuv dan nəbaḡisian hən nəmatan mai namōman mai nəboan, hən ləbīkad nəmakuvan toyalyal anatun aGot gail lotokade. ²² Husur datoləboii ke natit pīsi aGot togole lokilob vəbar daməḡai, lois bōnbōn len napəḡasan, hum napəhaṽut topasus. ²³ Savi natenan ḡai, be gidat am datokilob naut kəmas dattokad aNunun aGot hum naṽit nametəkav hən natit pīsi aGot bēviol həni mai gidat balai. Datoigarir, datutoh vir nəboḡ aGot bīgol datbēvi anatun san gail, nəboḡ bīgol nibedat ləbīmakuv dan natit pīsi tosa hən ləbəgəm vi nibedat veveu vi sutuai.* ²⁴ Husur datukad nə-vatvat-viri-an enan nəboḡ aGot tolav kuv gidat dan nəsaa sidato. Be datbīkad nəsaa datbīvatvat viri, savi nə-vatvat-viri-an

† **8:10:** Len naut egai namilen səmasil len nasoruan ta Kris. Hum ma tohum nəsaa topat tuḡat len aNunun aGot, o hum ma tovi: nanunumito lukad nəmauran husur aGot eriḡi ke mətunor len nəhon. ‡ **8:15:** Mak 14.36; Kal 4.5-7. Len nasoruan ta Aram, aAppa evi aTata. * **8:17:** 2Kor 4.17; 1Pit 4.13 § **8:20:** Nəboḡ aGot togol navile a pan, igol natit pīsi hən ləbīgol nəsaa toləḡoni, hən ləbīkad naṽite. Be nəboḡ aAtam togol nəsaa, aGot igol natgalenan asike luṽan am hum ta mō, ale losuh kəmas maienan. * **8:23:** 2Kor 5.2-4

am. Husur ase len gidato ivatvat vir nesa tokade tia? ²⁵ Be datbivatvat vir nesa datsəkade sal, len nə-dañ-ǂuri-an datutoh mēdau viri.

²⁶ Len navide tomaienān, aNunun aGot evi tarhət sidato husur datsədañ. Husur datsaləboi nesa tonor hən datbisor tuǂ mōsi. Be len nakiloban nasoruan todədas bikel namilen, aNunun aGot isor tuǂ sidato. ²⁷ Ale aGot tokəta kitev nesa topat len nəlodato, gai eləboi nənauan seNunun, bathut aNunun isor sinəvanuan siGot gail mai aGot, tonor hən naləñonian siGot.

²⁸ Ale datoləboii ke len natit ǂisi tovisi hən galito, aGot eum mōs navoian silat gai toləmas bun galito, gai tokis galito tonor hən nə-nau-utaut-an san. ^{**} ²⁹ Husur sutuai tia aGot eləboi alat ləbevi esan gail. Len nənauan san eriñi ke legəm sumān aNatun, hən ke aYesu bevi hai a mō tokad aǂan mai aǂavinen tosoǂur. ³⁰ Ale alat aGot toriñi ke legəm sumān aNatun, ekis galito. Ale alat gai tokis galito, eriñi ke lunor len nəhən. Ale alat gai toriñi ke lotonor len nəhən, eputsan galito hən ləbiyal mai.

Na-ləmas-masūǂ-həni-an siGot

³¹ Natgalenan ləbimaienan, datekəməbe am? AGot bitah mai gidato, bevi sidato, avan ideh saləboi bəwin səhor gidato! ³² AGot salekol gol aNatun. Aoa, eviol həni hən bimat mōs gadit ǂisi. Imagenan, husur toviol hən aNatun mai gidato tia, dereh teviol kəmas hən natit ǂisi am mai gidato. ³³ Len nakotan siGot ase eləboi beil hirhir ke alat aGot tolekis hən galito, lotogol tosa? Husur evi aGot toriñi ke lotonor len nəhən! ³⁴ Ase eləboi bikel ke limaspanis? Husur evi aKристо aYesu tosor mai aGot mōs gidato. Evi aKристо tomat mōs gidato, evi aKристо aGot togol tole məhat dan nəmatan ale evi aKристо tobətah len nətarhət nəmatu siGot. ³⁵ Imagenan, ase eləboi bəpəpəhun gidato dan naləmas-buni-an seKристо enan? Naut kəmas avan ideh bīgol nasənahān len gidato, naut kəmas nəmauran sidat bidañ, naut kəmas nəvanuan gail ləbēmədās tabtab hən gidato, naut kəmas nəhanian bəbuer, naut kəmas datbimalmal, naut kəmas nəmauran sidat pəpadañ hən bīpat len nəmatan, naut kəmas naǂu nəbālan bīgol datbimat, səkad natideh toləboi bəpəpəhun gidato dan naləmas-buni-an seKристо! ³⁶ Hum nəbe sua len natosian siGot tokele ke,

“Nəmauran sinamito
pəpadañ tipat len nəmatan tabtab
mōs gaiug;

Len nabunusian sinəvanuan gail
namtohum nasipsip hən na-ti-buni-an.”*

³⁷ Be naut kəmas nesa tovisi hən gidato maienan, len aKристо toləmas bun gidato, datowin səhor natgalen ǂisi. ³⁸ Husur noləboi səhoti ke, səkad natideh toləboi bəpəpəhun gidato dan naləmas-buni-an siGot. Nəmatan mai nəmauran arodədasi, añel mai natəmat arodədasi, nəboñ ta daməñai mai nəboñ bəgəmai arodədasi, nədañan ideh edədasi, ³⁹ nə-sahsah-viməhat-an mai nə-sareh-vi-pan-an arodədasi. Səkad natideh len natit ǂisi tosu h toləboi bəpəpəhun gidato dan naləmas-buni-an siGot topat len aKристо aYesu, aMasta sidato.

9

Nəvanuan aGot tolekis hən galito

¹ Nokitin. Len aKристо nukel nakitinan, nəsaliboñ. Nəlogw, aNunun aGot totoh lan, mai aNunun aGot, arukel koti ke ² nukad nalolosaan totibau len nəlogw. Noləñon isa masuǂ be sasib. Nəlogw itañis nəbathudud sagw, naJu lotomətahun aKристо. ³ Nohəhəvur hən aKристо tasemale hən ginau hən asike nətavi esan am, mōs nəbathudud sagw gail, hən lətariñ nəlolit len aKристо. ⁴ Nəbathudud sagw gail lovi alat seIsrael. AGot ipat kuv galito

** **8:28:** Natosian galevis ta sutuai luke, Ale datoləboii ke natit ǂisi loum bəñbən hən navoian mōs alat lotoləmas bun aGot. * **8:36:** Psa 44.22

hən ləbevi anatun san gail ale evisi hən galito len namənas hən nəyalyalan san. Ikel na-
kel-gati-an mai galito ale ita gat gail len nahəsan. Ilav nalo mai galito. Idam̃ hən lotolotu
həni. Ale lopul hən na-ke-gati-an san gail.* ⁵ Lovi nəpasusan siApraham, seIsak mai
siJakop. Ale aYesu evisi len nəpasusan enan len nəmauran san len navile a pan. Gai evi
Got, nədaŋan san tosəhor natit p̃isi, nə-sal-suhi-an tivan həni vi sutuai! Ganan!

⁶ Sadatike, “Na-ke-gati-an siGot iteh, gai sagol nəsa tokel mai alat a Israel.” Sa-
datekəmaienan! Husur len nəpasusan seIsrael p̃isi, isobur ləsavi alat a Israel kitin. Ləsavi
vanuan siGot. ⁷ Naut kəmas lotovi len nəpasusan siApraham, ləsavi anatun kitin gail.
Husur aGot ikel mai aApraham ke, “Len aIsak dereh gikad nəpasusan notokel gati mai
gaiug.”* ⁸ Namilen ke, nəpasusan lotovisi len niben aApraham ləsavi anatun aGot, be
len nabunusian siGot, nəpasusan lotovisi husur na-ke-gati-an san ŋai, galit lovi anatun
aApraham kitin.* ⁹ Husur aGot ikel gati maiegai ke, “Len nəboŋ han, dereh netəlmam,
ale aSarah tikad anatun ulum̃an.”*

¹⁰ Savi natenan ŋai. Anatun aRepekah gəlaru artovi mələv arukad atəmaluru esua ŋai,
tovi aIsak, atəmanamit ta sutuai. ¹¹⁻¹² Be nəboŋ namələv arsavisi sal, arsagol natideh
tovi o tosa, aGot ikel mai aRepekah ke, “Ahai a m̃o dereh tevi vanuan nauman sihai
a tahw.” AGot ekəmaienan hən b̃imasil ke nəboŋ tolekis hən nəvanuan, salekis həni bathut
nəsa tovoi o tosa togole. Ilekis hən nəvanuan husur nənauan san ŋai m̃os nəsa toləŋoni.*

¹³ Hum natosian siGot toke,
“Noləmas bun aJakop
be nomətahun aEsau.”*

¹⁴ Datekəmabe beti? AGot sanor a? Aoa, sadatekəmaienan! ¹⁵ Husur aGot ikel mai
aMoses ke,
“Dereh nilolosa hən avan ideh nəb̃ilolosa həni.

Dereh ginaw nəlogw titaŋis avan ideh nəlogw b̃itaŋisi.”*

¹⁶ Imagenan, aGot ilekis hən nəvanuan, savi husur lotoləŋoni, savi husur lotoum
todaŋ m̃osi, ipat len nalolosaan siGot. ¹⁷ Husur len natosian siGot ikel mai aFero ke,
“Nutabtabuh len gaiug hən gəbevi kiŋ hən nədaŋan sagw b̃iŋarŋar, naut kəmas nəkadum̃
tohaihai, hən nəvanuan ləb̃ikel ur nahəsagw len navile a pan kavkav.”* ¹⁸ Imaienan aGot
ilolosa hən avan ideh aGot toləŋon b̃ilolosa həni. Ale nəkadun avan ideh aGot toləŋon
bihaihai, aGot igol ihaihai.

¹⁹ Hum ma gəbeus ginaw ke, “AGot b̃igol nəkadun nəvanuan b̃ihaihai, limasmagenan.
Ŋa imabe aGot toke lugol nəsaan?” ²⁰ Be gaiug ase? Savi hən gaiug hən gəb̃isor tas aGot!
Nau nategai. Nabilikoro saus nəvanuan toum həni hən nətan b̃ulau ke, “Imab gotoum hən
ginaw hən nəb̃imagegai?”* ²¹ Nəvanuan toum hən nabilikoro len nətan b̃ulau, nəboŋ tolav
nakobhutan b̃ulau sua, eləboi b̃eum hən nabilikoro sua həni topəhas mai nabiliwai sual
am hən b̃eriŋ nəpahsago lan. Ipat len gai.*

²² Ale aGot eləboi b̃igol b̃imaienan hən nəvanuan. Naut kəmas inor hən aGot b̃igol nəlol
paŋpaŋ mai nədaŋan san b̃iŋarŋar, len nə-daŋ-b̃uri-an itoh mədəu mai galit lotogol nəlon
topaŋpaŋ, alat gai toutaut hən galit m̃os ləb̃imasig, nəpanismen ipat vir galito. ²³ Igol
tomaienan hən natibauan hən nəyalyalan san b̃iŋarŋar hən alat gai tololosa hən galito,
alat gai toutaut hən galit tia m̃os ləb̃ibon maii len nəyalyalan san. ²⁴ Ale alatenan gai
tolekis hən galito, gidato datovi galit galevis. Ilekis hən gidato dan naJu gail mai alat
ləsavi Ju. ²⁵ Ekəmaiegai len natosian siHosea, ike,
“Alat ləsavi vanuan sagw

* **9:4:** Exo 4.22; Deu 7.6; Hos 11.1 * **9:7:** Gen 21.12 * **9:8:** Kal 4.22-23 * **9:9:** Gen 18.10, 14. Len nalobulat
Natuŋatan, nəboŋ aGot tokele, ikel ke tetəlmam len nəboŋ enan len nasihau togəmai. * **9:11-12:** Gen 25.23 * **9:13:**
Mal 1.2-3 * **9:15:** Exo 33.19 * **9:17:** Exo 9.16 * **9:20:** Isa 29.16, 45.9 * **9:21:** Jer 18.6

dereh nekis galit hən nəvanuan sagw gail.
 Ale alat ləsaləboi na-ləmas-buni-an sagw,
 dereh nekis galit hən nəvanuan notoləmas bun galito.”*
 26 “Ale len naut aGot tokel mai galit ke,
 ‘Mətsavi nəvanuan sagw,’
 len naut enan nəvanuan dereh lekis galit hən
 ‘anatan aGot gail, aGot tovi nəkadun nəmauran.’ ”*
 27 Avil aIsaiah ikai mōs alat a Israel ke,
 “Naut kəmas alat a Israel lusəbur
 hum nabion bitas,
 evis ηai dereh likad nə-lav-kuvi-an dan nəpanismen.
 28 Bathut, husur nə-səb-səhoti-an san len nakotan,
 Nasuḅ aGot dereh tetutut hən bīpanseḅ pīs alat navile a pan.”*
 29 Ehum aIsaiah tokele a mō tia ke,
 “AMasta hən navəshəsoltia hən nəmav
 asike tariḅ nəpasusan sidat galevis tasuh,
 dattasumān naut a Sotom,
 dattasumān naut a Komōrrah
 artomasig pīsī.”*

Israel ipar dəlomian

30 Beti datekəməbe? Nekəmaiegai ke, alat ləsavī Ju ləsaum sədaḅ hən ləbīkad nanoran,
 navoivoian mai aGot, be len nadəlomian lukade. 31 Avil alat a Israel lotoum todaḅ hən
 ləbīgol husur nalo hən ləbīnor, ləbīkad navoivoian mai aGot, lodədasi. 32 Lodədasi husur
 nəsa? Husur ləsariḅ nəlolit len aGot, loriḅ gat nəlolito len nəsa lotogole. Lupes həbetw len
 “nəvat hən na-pes-həbetw-an.” 33 Hum natosian siGot toke,
 “Məteris! Len naut a Sion noriḅ nəvat
 togol nəvanuan lotopes həbetw,
 nəbīlīvat enan togol nəvanuan lototeh,
 ale alat lotoriḅ nəlon lan
 asike loləḅon isa sil lotoriḅ nəlolit lan.”†

10

1 Bathudud nadəlomian, len nəlogw noləḅon masuḅ hən aGot bīlav kuv alat seIsrael
 dan nəsaan salito, ale nusor tuḅ mōs natenan vi təban aGot. 2 Ginau noləboi nəbīkel
 koti ke, ludariḅ len na-lotu-hən-aGot-an, be nəpīsāl lotohusuri savi len naləboian kitin.
 3 Lotətan hən nəpīsāl aGot togole hən ləbīkad navoivoian maii, ale ludas pīsāl salito.
 Bathut natenan lomətahun nəpīsāl siGot, lotəgau gat nəpīsāl hən na-gol-husur-nalo-an.
 4 Be aKristo igol nalo inoḅ.* İmaienan nəvanuan pīsī lotoriḅ nəlolit len aKristo, lukad
 navoivoian maii aGot.

Nəmauran aGot toviol həni evi sinəvanuan pīsī

5 AMoses itos husur nəpīsāl hən na-gol-husur-nalo-an hən nəvanuan bīnor len nəhon
 aGot, ike, “Nəvanuan togol pīs nəsa nalo tokele, dereh tikad nəmauran.”* 6 Be nəpīsāl
 hən nadəlomian hən nəvanuan bīnor len nəhon aGot imasil. Natosian siGot ekəmaiegai,
 ike, “Sagikele len nəloḅ ke, ‘ase tevi məhat vi lan nəmav?’ ”† (hən bəsəhar aKristo
 vi pan hən bēvi tarhət samī). 7 Ikele am ke, “Sagikele len nəloḅ ke, ‘ase tevi pan
 vi lan naut nəmatan?’ ” (hən bīgol aKristo bīle məhat dan nəmatan). 8 Be savi hən

* 9:25: Hos 2.23 * 9:26: Hos 1.10 * 9:28: Isa 10.22-23 * 9:29: Isa 1.9; Gen 19.23-28 † 9:33: Isa 8.14,
 28.16. Len naut egai, nəvat Isaiah tokel uri evi aKristo. * 10:4: Namilen ke aKristo evurvur nəsa nalo topat mōsi.
 * 10:5: Lev 18.5 † 10:6: Hən naves 6-8, Deu 30.12-14

gəbimasgol natgalenan. Natosian siGot ikele am ke, “Nasoruan siGot ipat pəpadaŋ ŋai, ipat len nabuŋoŋ, ipat len nələŋ.” Enan boh nasoruan hən nadələmian namttokel uri.
⁹ Nasoruan imaiegai ke: Gəbikel koti len nabuŋoŋ ke, aYesu evi Masta, mai gəbedələmi len nələŋ ke, aGot igol aYesu ile məhat dan nəmatan, dereh aGot tilav kuv gaiug dan nəsaan sam. ¹⁰ Husur len nadələmian enan dattokade len nələdato, aGot erinji ke datunor len nəhon. Ale len na-kel-koti-an enan dattokele len nabuŋodato, aGot ilav kuv gidat dan nəsaan sidato. ¹¹ Hum natosian siGot tokele ke, “Avan ideh torin nələn lan asike eləŋon isa sil torin nələn lan.”* ¹² Nasoruan enan ipat mōs nəvanuan p̄isi, naut kəmas lotovi Ju o ləsavi Ju. AGot evi Masta salit p̄isi, ale ivoi masuŋ hən galit p̄isi lotousi hən bevi tarhət salito. ¹³ Husur natosian siGot ike, “Nəvanuan p̄isi lotous Nasuŋ aGot hən bevi tarhət salito, dereh tilav kuv galito dan nəpanismen hən nəsaan salito.”*

¹⁴ Be asike ləbikad nadələmian len aGot, leus mab hən bilav kuv galit dan nəpanismen? Ale asike ləbesəsələŋ hən na-kel-uri-an husur aGot, likad nadələmian lan mabe? Ale asike avan ideh bikel ur aGot, lesəsələŋ hən na-kel-uri-an mabe? ¹⁵ Ale asike aGot besəvati, avan ideh tikel uri mabe? Hum natosian siGot toke, “Evi natsua tovoi masuŋ nəboŋ nəvanuan togəm hən bikel na-kel-uri-an tovoi!”* ¹⁶ Be savi nəvanuan p̄isi lotogol husur na-kel-uri-an tovoi. Husur Isaiah ike, “Nasuŋ aGot, nəvanuan evis ŋai lodələm na-kel-uri-an sinamito!”* ¹⁷ Imagenan, nasəsələŋan evi nəkadun nədələmian, ale nəvanuan gail loləboi ləbesəsələŋ ŋai nəboŋ avan ideh bikel na-kel-uri-an husur aKristo.

¹⁸ Be nous nategai, losəsələŋ m̄au a? Evoi! Losəsələŋ boh! Hum natosian siGot toke, “Nadololito ibar

naut p̄isi len navile a pan,
 nasoruan salito ibar
 navile a pan kavkav.”*

¹⁹ Be nous tasi ke, alat a Israel, ləsələboi səhoti a? Evoi! Loləboii! Husur a mō len nabuŋon aMoses aGot ikel mai galit ke,

“Len navoian sagw
 van hən naluŋoh naut tiltile gail,
 dereh nigol mititabulol bulos galito;
 len navoian sagw
 van hən naluŋoh hən nəvanuan lototətan
 dereh nigol nələmit tipaŋpaŋ.”*

²⁰ Ale aIsaiah ikad na-il-ḥuri-an, isor siGot, ike, “Alat ləsədəŋ ginau lusaŋ ginau,

novisi hən alat ləsəus kitev ginau.”*

²¹ Be isor husur alat a Israel ke,

“Len na-ləmas-buni-an sagw husur nəmariboŋ kavkav
 nosəsah hən navələgw gəlaru
 van hən nəvanuan ləsəgol husur nəsa notokele,
 nəkadulit tohaihai.”*

11

AGot samətahun alat a Israel

¹ Ale nous nateg beti, aGot emətahun nəvanuan san gail a? Ao, səmagenan! Husur ginau novi auleIsrael sua. Ginau sua len nahəmar aPenjamin len nəpasusan siApraham.* ² Aoa. AGot samətahun nəvanuan san gail gai toləboi galit sutuai tia.* Mitinau nəsa natosian siGot tokele husur aElijah nəboŋ tokoblen mai aGot sil alat a Israel. ³ Ike, “Nasuŋ aGot,

* **10:11:** Isa 28.16 * **10:13:** Jol 2.32 * **10:15:** Isa 52.7 * **10:16:** Isa 53.1 * **10:18:** Psa 19.4 * **10:19:** Deu 32.21 * **10:20:** Isa 65.1 * **10:21:** Isa 65.2 * **11:1:** Flp 3.5 * **11:2:** Psa 94.14

lugol ahai kelkel ur sam̄ gail lumat. Lulaṣuṣul n̄emel tutumavan sam̄ gail lumasirsir. Ginau s̄abogw ṅai nutoh, ale gagai ludon̄ ginau h̄en l̄ab̄igol n̄ab̄imat.”* ⁴ Be na-sor-variant siGot imabe? Ike, “Ginau not̄əgau gat alalum̄an sagw lotovi 7,000 l̄əsalotu h̄en aPaal tovi got ḡəḡaras, boṅ ideh.”* ⁵ Imaienan len n̄əboṅ ta dam̄əṅai. Len navoian aGot toviol k̄əmas h̄əni, ikad alat a Israel galevis aGot tolekis h̄en galito. ⁶ Ale aGot b̄ilekis h̄en galito len navoian gai toviol k̄əmas h̄əni, namilen ke salekis h̄en galito husur natideh lotogole. Be aGot talekis h̄en galit husur n̄əsa lotogole, navoian gai toviol k̄əmas h̄əni asike tavi na-viol-k̄əmas-an, be tavi naṣurṣuran h̄en n̄əsa lotogole.

⁷ Ale imabe? Alat a Israel l̄əsəsab̄ n̄əsa lotodon̄i, l̄əsəkad n̄əsa lotol̄əṅoni. Galit galevis aGot tolekis h̄en galito, lukade. Be galit ṣisi am n̄əkadulit iṽonṽon. ⁸ Hum natosian siGot toke,

“AGot igol n̄ənanuan salit ipat bun̄bun̄ol,
 igol nam̄ətalit l̄əsəkəta,
 n̄ədariṅalit l̄əsəsəsəlōṅ,
 van v̄əbar n̄əboṅ dam̄əṅai.”*

⁹ Ale aTevit tovi kiṅ ike,
 “N̄əhanian halit len natev tegəm vi hai tata,
 nalevlev l̄əb̄ibat lan,
 n̄əvat h̄en na-ṣes-h̄əbetw-an
 mai n̄əpanismen salito.

¹⁰ Nam̄ətalit tim̄otmot
 h̄en asike l̄əbekəta,
 let̄əmadehw tabtab
 len nam̄əlasan h̄en n̄əsaan lotovusi.”*

¹¹ Beti neus maieg h̄əni ke, alat a Israel, lupes h̄əbetw h̄en l̄əb̄iteh v̄əmasig m̄au a? Aoa! Be bathut n̄əsaan salito, aGot igol naṣisal h̄en tolav kuv alat l̄əsavi Ju dan n̄əsaan salito, h̄en alat seIsrael l̄əb̄itaḅulol bulos galito husur lotol̄əṅon n̄ə-lav-kuvi-an enan dan n̄əsaan.

¹² Len n̄əsaan silat seIsrael, aGot ivoi masuṽ h̄en alat navile a pan. Bathut natehan silat seIsrael, aGot ivoi masuṽ h̄en alat l̄əsavi Ju. Bimaienan, alat seIsrael aGot tolekis h̄en galito, n̄əboṅ galit ṣisi l̄əb̄eriṅ n̄əlōlit len aKristo, navoian siGot dereh tepul s̄əsəhov!*

¹³ Gagai nuke nisor mai gamit m̄ətsavi Ju. Bathut novi ahai pispisul silat l̄əsavi Ju, nusal suh nauman sagw notogole m̄os gamito. ¹⁴ Nuke nigol n̄əbathudud sagw gail a Israel n̄əlōlit tevənoh n̄əsa m̄əttokade, h̄en aGot b̄ilav kuv galit galevis dan n̄əsaan salito.

¹⁵ N̄əboṅ aGot topair dan alat a Israel, igol alat navile a pan loləboi l̄əb̄ikad navoivoian maii. Be n̄əboṅ b̄ilav t̄əlmam h̄en alat a Israel, timabe? Dereh lehum l̄əb̄ikad n̄əmauran dan n̄əmatan!

¹⁶ Datinau nab̄əta. N̄əvanuan gail l̄əb̄eriṅ nahudhub̄əta hum n̄əhanian met̄əkav b̄evi siGot, namilen ke nab̄əta kavkav evi siGot.† Ale dat̄b̄inau n̄əhai, n̄əharh̄əte b̄evi siGot, namilen ke n̄əpash̄əte gail am lovi siGot. ¹⁷ Be n̄əhai oliv aGot tomabule len n̄əhol, tolaḅur n̄əpash̄əte galevis dani, lohum alat seIsrael. Ale gamit m̄ətsavi Ju, m̄ətohum n̄əhai oliv lototov lilihai. AGot es̄əhud h̄en gamit mai n̄əhai tomabule h̄en m̄ətb̄igel n̄əpash̄ət lotomabur. Ale gagai m̄ətūmaur len n̄əbathuhai oliv enan. Ehum m̄ətukad n̄əmauran kitin aGot tokel gati mai aAraham mai n̄əpasusan san gail. ¹⁸ Imagenan, samtapatpat

* **11:3:** 1Ki 19.10, 14 * **11:4:** 1Ki 19.18 * **11:8:** Deu 29.4; Isa 6.10, 29.10 * **11:10:** Psa 69.22-23 * **11:12:** Alat seIsrael lom̄ətahun aGot ale len nam̄ətahumanian enan aGot igol natsua tovoi, ale l̄əb̄eriṅ n̄əlōlit len aKristo, len natenan aGot dereh tigol natsua b̄ivoi masuṽ s̄əhori am. † **11:16:** Num 15.19-21. Len naut egai n̄əboṅ tosor husur nab̄əta, isor husur naṽide aGot tokel mai alat seIsrael ke, n̄əboṅ lotomabul n̄əhol, len n̄əmatuan, n̄əhanian met̄əkav evi siGot, mai nab̄əta met̄əkav lotopani evi siGot. Ale nab̄əta met̄əkav b̄evi siGot, namilen ke nab̄əta ṣisi evi siGot. Namilen ke, aAraham mai anatun mai am̄əhaib̄ən l̄əb̄evi siGot, ale n̄əpasusan salit gail, galit tu lovi siGot.

gamit məhat husur məttoḡel nəpashəhai len naut lotomaḡur lan. Mətovi nəpashəhai ŋai. Nəkadhuhai səmaur len gamito, gamit mətumaur len nəkadhuhai. ¹⁹ Hum ma gəḡbıke, “Nəpashəhai gail, aGot ilaḡuḡur gail hən nəḡbigel galito.” ²⁰ Ekitin. Be aGot ilaḡuḡur galit husur ləsəkad nadəlomian lan, ale gumaur husur gotokad nadəlomian lan. Sagipatpat gaiug məhat, be gemətahw. ²¹ Husur aGot ḡilaḡuḡur nəpashət gail lototov len nəhai husur ləsəkad nadəlomian lan, asike gəḡbıkad nadəlomian lan, dereh tilaḡur gaiug am.

²² Mitinau navoian mai nədaḡan aGot togole hən nəvanuan. Iḡol idaḡ hən alat lototeh, be gəḡberıḡ nəloḡ tabtab len na-gol-na-voi-an san, dereh tigol navoian hən gaiug. Asike gəḡbımaienan, dereh tita kuv gaiug. ²³ Ale alat seIsrael ləḡipair dan nə-par-dəlomi-an salito, dereh aGot tesuhud hən galit len nəhai. Husur aGot eləboi ḡesəhud təlmam hən galito len nəhai. ²⁴ Namilen imaiegai. Gaiug gohum nəpashət nəhai oliv totov lilihai, aGot tota kuvi, ale tosuhud həni len nəhai gai tomabule len nəhol san. Savi naḡide kitin hən nəhai hən nəpashəhai sua ḡitov len nəhai tile am. Be nəhai oliv aGot tomabule len nəhol san, alat seIsrael lohımaur nəpashəte gail. Ale emədmədaı ŋai hən aGot ḡesuhud təlmam hən nəpashət gail len nəhai lototov matmat lan.

Nəlon aGot itaḡis nəvanuan ḡisi

²⁵ Bathudud nadəlomian, nomətahun mətḡetətan hən nakitinan sua tosusuah, be nuke mətələboi hən asike mətḡipatpat gamit məhat len namitisau samito. Alat seIsrael, nəkadulit ihaihai, ale dereh tihaihai van vəbar galit ḡisi aGot tolekis hən galit ləsavi Ju, ləḡberıḡ nəlolit lan. ²⁶ Len naḡide tomaienana aGot dereh tilav kuv aIsrael ḡisi dan nəsaan salito. Hum natosian siGot toke, “Atesua ḡilav kuv nəvanuan san gail, dereh tegəm len naut aSion, dereh tiḡair hən nəpasusan siJakop, nəlolit toḡov hən ḡinau, aGot, dan nəsaan salito.

²⁷ Ale eḡai evi na-kel-gati-an sagw van hən galito notota gati len nahəsagw, ke, dereh nitariv kukuv nəsaan salit gail.”*

²⁸ Tarhət na-kel-uri-an tovoi alat seIsrael lotomətahıni, lovi enemy siGot. Be gamit mətsavi Ju, mətukab hən natenan, mətukad navoian aGot toviol kəmas həni. Avil aGot eləmas bun galit sal, husur tolekis hən galit lotovi nəpasusan siApraham, aIsak mai aJakop. ²⁹ Husur nəboḡ aGot tolekis hən nəvanuan toviol maii, nənauan san sagəḡel boḡ ideh. ³⁰ A ḡo gamit mətsavi Ju, mətomətahun nəsa aGot toləḡoni. Be gagai ilolosa hən gamito, ivoi hən gamito husur alat seIsrael lotomətahun nəsa toləḡoni. ³¹ Len naḡide tomaienana, gagai alat seIsrael lomətahun nəsa aGot toləḡoni, gol ke, len naḡide aGot tololosa hən gamito, dereh tilolosa hən galit tətasa am. ³² Husur nəvanuan ḡisi ləsagol husur nəsa aGot tokele, ale ibanḡis gat galit len naḡide enan, hən ḡilolosa hən galit ḡisi.

Nə-sal-suh-aGot-an

³³ O numanḡan len namitisau mai naləboian siGot artotibau masuḡ, artoyalal habat! Datodədas datḡeləboi nə-saḡ-səḡoti-an mai naḡisal san gail.* ³⁴ Hum natosian siGot toke, “Ase eləboi nənauan siNasuḡ aGot?

Nasoran sise eləboi ḡevi tarhət san?*

³⁵ Ase ilav natideh mai aGot tonor hən aGot ḡisar ḡele?”*

³⁶ Husur aGot igol natit ḡisi, ale len nədaḡan san natit ḡisi losuh hən ləḡevi esan. Mitisal suh nəyalalan san vi sutuai! Ganan.

* 11:27: Isa 59.20-21, 27.9 * 11:33: Isa 55.8; Psa 92.5, 139.6 * 11:34: Isa 40.13 * 11:35: Job 41.11

12

Naviolan hæn natutumavan tomaur

¹ Imagenan, bathudud nadəlomian, husur nəlon aGot totaŋis gidato, nonjir gamito ke: Viol hæn nibemito mai aGot hum naviolan hæn natutumavan tomaur, hæn ðevi esan səbon, hæn gai ðehəhaʋur masuʋ həni. Enan evi naʋisal kitin hæn mətʃilotu hæn aGot. ² Samtigol tətəʋ hæn naʋide gail hæn navile eg a pan. Be aGot tegəgel hæn gamito; tegəgel hæn naʋisal hæn nənauan samito hæn ðiveveu. Bimaienan, dereh mitinau kitev nəsa aGot toləŋoni, məteləboi səhoti, hæn mətʃigol nəsa tovoi, nəsa tonor, nəsa togol aGot tohəhaʋur həni.*

³ Len navoian aGot toviol kəmas həni mai ginau, nukele hæn gamit ʋisusua ke, saginau gaiug gabag tesəhor nakitinan husur gaiug. Be len natibauan o nakəkerehan hæn nadəlomian aGot tolav mai gamit ʋisusua, mitinau kot nakitinan hæn gamit səbomito.

⁴ Niben nəvanuan ikad nahudhute isoʋur, ale nahudhut ʋisusua ikad nauman san totile.

⁵ Imaienan hæn alat lotoriŋ nəlolit len aYesu. Gidat dattosoʋur datovi niben tosua len aKристо. Ale gidat ʋisusua datovi sidat gabag. ⁶ Datukad naviolan tiltile gail lotonor hæn navoian aGot toviol kəmas həni mai gidato. Gəʃikad naviolan hæn gəʃikel ur nəsa aGot tokel mai gaiug, gikel ur napisulan siGot tinor hæn nadəlomian sam. ⁷ Gəʃikad naviolan hæn gəʃevi tarhət sinəvanuan gail, gevi tarhət salito. Gəʃikad naviolan hæn gəʃeʋusan, geʋusan. ⁸ Gəʃikad naviolan hæn gəʃigol nəvanuan gail ləbeləŋon ðivoi am len nəlolito, gigol leləŋon tivoi am len nəlolito. Gəʃikad naviolan hæn gəʃeviol, geviol habat. Gəʃikad naviolan hæn na-il-a-mo-an, len na-il-a-mo-an sam geum tivoi. Ale gəʃikad naviolan hæn nəloŋ ðitaŋis nəvanuan gail, gigole len nahəhaʋuran.*

⁹ Na-ləmas-buni-an satevi nagəgərasan, timaskitin. Mətahun bun natideh tosa len nabunusian siGot. Təgau gat nəsa tovoi len nabunusian siGot. ¹⁰ Ləmas masuʋ hæn gamit gabag hum məttovi alatmiʋan. Putsan gamit gabag len nənauan samito səhor gamit səbomito. ¹¹ Sagipetəmas len nauman siGot be timaur mətaŋ hum aNunun aGot toʋuv vivi məhat len nəloŋ. ¹² Bathut nə-vatvat-viri-an gotokade len aGot, gehəhaʋur. Nəboŋ na-ləŋon-isa-vəsa-an ðibar gaiug, gidaŋ ʋuri len na-toh-mədau-an sam. Gidaŋ len na-sor-tuʋ-an. ¹³ Nəboŋ nəvanuan siGot ləbeŋidol, gevi tarhət salito. Gehəhaʋur hæn nametʃos gail ləbeʃis lohoim sam.

¹⁴ Geus aGot hæn ðivoi hæn alat lotomədas gaiug gol gotoləŋon tosa vəsa. Geusi hæn ðivoi hæn galito, sageusi hæn ðemədas galito.* ¹⁵ Gehəhaʋur mai alat lotohəhaʋur. Geləŋon tisa, gitaŋ mai alat lotoləŋon tosa, lototaŋ. ¹⁶ Mitinau gamit gabag hum məttoʃitoʋ ŋai. Sagipatpat gaiug məhat len nənauan sam, be gehəhaʋur hæn gəʃitah mai alat lotovi ut kəmas. Len nənauan sam səbom ŋaginau ke gotokad namitisau hæn nəmauran tonor.*

¹⁷ Sagivar təlmam hæn nəsaan van hæn avan ideh togol tosa hæn gaiug. Len natideh gəʃigole, gol husur naʋisal nəvanuan ʋisi lotoləboi ləbekəta səhoti ke tovoi. ¹⁸ Len natideh topat len gaiug, gəʃeləboi gəʃigole, gikad natəmat mai nəvanuan ʋisi. ¹⁹ Gamit notoləmas bun gamit ʋisi, samtigol nasisilan. Riŋi hæn nəlol paŋpaŋ tonor siGot ʃigole. Bathut len natosian, Nasuʃ aGot ike, “Nasisilan ipat len ginau. Ginau dereh nipansəm alat lotogol tosa hæn gamito, ipat len ginau.”* ²⁰ Be hum natosian siGot tokele am ke, “Naenemi sam ʃimalkəkət, gevəŋani. Bimaduh, lav natideh maii hæn ðemuni. Nəboŋ gəʃigol natenan, nahurun dereh tisa masuʋ.”* ²¹ Nəsaan satesəhor gaiug; be gesəhor nəsaan hæn navoian.

* **12:2:** 1Pit 1.14 * **12:8:** Hæn naves 4-8, ris 1Kor 12.4-11 * **12:14:** Mat 5.44; Luk 6.28 * **12:16:** Isa 5.21; Pro 3.7 * **12:19:** Deu 32.35 * **12:20:** Pro 25.21-22

13

Riņ gamito len navēlan nēgavmen

¹ Nēvanuan pīsi lerīņ galit sēbolito len navēlan nēgavmen lotoil a mō. Husur nēdaņan hēn na-il-a-mō-an ideh topat, aGot idamī hēni. Ale alat lotoil a mō, aGot itabtabuh len galito. ² Imagenan, avan ideh tomētahun alat lotoil a mō, emētahun nēsa aGot totabtabuh lan, ale ilav nēpanismen gēm hēn gai gabag. ³ Husur alat lotoil a mō lēsagol namētahwan len alat lotogol tonor be len alat lēsagol sanor. Gēbēlēņon ke asike gēbēmētahw len nabiltivanuan hēn nēgavmen, gigol nēsa tonor ale dereh tisor sal suh gaiug. ⁴ Husur gai evi nēvanuan nauman siGot mōs navoian bivan hēn gaiug. Be gēbigol bīsa, gemētahw! Husur ikad nēdaņan hēn bīpansem gaiug. Evi nēvanuan nauman siGot toum san hēn bīpansem alat lotogol tosa. ⁵ Imagenan, gerīņ gaiug gabag len navēlan nēgavmen hēn asike gēbīpanis. Ale natsual am, gole hēn nēlōm bīmasil len nabunusian siGot.

⁶ Husur natenan, gevur nētaks samī. Husur alat lotoil a mō, loum siGot nēboņ lotogol tabtab hēn nauman salito len nēgavmen. ⁷ Gilav mai nēvanuan gail nēsa tonor hēn gēbīlavi. Bevi nētaks o nēlaisens, vūr nētaks, vūr nēlaisens. Binor hēn gēberīņ avan ideh a mēhat len nēnauan samī, riņj a mēhat. Binor hēn gēbēputsani len nēnauan samī, putsani.*

Mātelēmas bun gamit gabag

⁸ Samtikabut sivan ideh. Be na-lēmas-buni-an tevi nēkabut samito len gamit gabag. Husur gēbēlēmas bun nēvanuan, gugol pīs nēsa nalo siMoses tokele. ⁹ Husur nalo ike, “Sagol naitian tobur kotov nēlahan, sagigol avan ideh timat,* sagevēnah, sa-nēlōm tevēnvēnah.” Galenan mai nakelean ideh am todaņ, nasoruan sua ikel ur pīs gail. Ekēmaiegai ke: “Lēmas bun nēvanuan totoh pēpadaņ hēn gaiug suņan gotolēmas bun gaiug gabag.”* ¹⁰ Na-lēmas-buni-an sagol sēsa hēn avan ideh. Imagenan, na-lēmas-buni-an igol pīs nalo siMoses.

¹¹ Mitimasgol natenan husur mētolēboi namityal ipair pīsi tia. Evi namityal hēn mētbīlele dan nēpatan samito. Husur gagai namityal hēn aKristo bīlav kuv gidato dan navile eg a pan tosa egēm pēpadaņ sēhor ta mō, nēboņ dattomadhakad nadēlomian lan. ¹² Nalenmariug inoņ ta bogai, nalennēyal pēpadaņ bēvisi. Imagenan datinoņ dan natit gail hēn nēmargobut. Datikol len gidato nahurabat nēbalan hēn namīal. ¹³ Len nēmauran sidato datitoh len navide tonor hum dattotoh len nalennēyal. Sadatigol naitian totavtavor len nabiltihanān mai natērogan, sadatetērog, sadatigol naitian tosa, sadatigol navide tosa totavtavor hum nalipah, sadatevītūtuh, sadatitabulol bulos gidat gabag husur nēlodat tovēnvēnah. ¹⁴ Mitilav kot nēboruan siMasta sidato, aYesu Kristo suņan tovi nahurabat dattosuni, hēn gai bīwol hēn nēmauran sidato. Samtināu naņīsal ideh hēn mētbīgol nēsa nēboruan nēsaan samito bēlēņoni.

14

Alat, nadēlomian salit sēdaņ

¹ Nēvanuan gail nadēlomian salit sēdaņ, mētehēhāvur hēn lēbitah mai gamito. Samtevītūtuh mai galit husur nēnauan salit sēbolito.* ² Nēvanuan, len nadēlomian san, elēboi bīhan natideh, be togon nadēlomian san sēdaņ, ihan nēhanian totov len tan ņai. ³ Nēvanuan tohan natit pīsi, satināu ke gēlar togon tovi ut kēmas. Ale nēvanuan sēhan natit pīsi gai satisab sēhoti ke togon tohan natit pīsi timaspanis, husur aGot ehēhāvur hēn atenan totah maii. ⁴ Gaiug ase hēn gēbīsab sēhoti ke nēvanuan nauman sinēvanuan

* **13:7:** Mat 22.21; Mak 12.17; Luk 20.25 * **13:9:** Nēboņ toke Sagigol avan ideh timat namilen ke sagigol avan ideh timat sil nēlol paņpaņ samī o nalēņonian samī ņai. * **13:9:** Exo 20.13-17; Deu 5.17-21; Lev 19.18 * **14:1:** 1Kor 8.7-13, 10.23-33

togon timaspanis? Eum simasta san ɲai, ale ipat len amasta ɲai hən b̃ikele ke togol tovoi o tosa. Ale dereh tigol n̄esa tonor, husur Nasuḅ eləboi b̄evi tarhət san hən b̃igole. ⁵ Ale natsual am: Nəvanuan inau ke nəmariboŋ sua ivoi səhor nəmariboŋ gail am, ale nəvanuan togon inau ke loṗitṗitoṽ ɲai. Ipat len gamit v̄isusua hən mət̄binau səhoti len nənauan samito.* ⁶ Gai tonau ke nəmariboŋ sua tovoi buni, igole hən b̄eputsan Nasuḅ. Ale gai tohan naməŋod, ihani m̄os Nasuḅ, husur esipa vi t̄əban aGot h̄ani, beti ihani. Ale gai səhan naməŋod, igole hən b̄eputsan Nasuḅ, ale esipa vi t̄əban aGot. ⁷ Husur gidat ideh satoh m̄os gai səb̄on ɲai, gidat ideh səmat m̄os gai səb̄on ɲai. ⁸ Datb̄itoh, datb̄ikad nəmauran, datukade hən datb̄eputsan Nasuḅ. Datb̄imat, datumat hən datb̄eputsan Nasuḅ. Imagenan, datb̄itoh o datb̄imat, datovi siNasuḅ. ⁹ Husur aKristo imat mai imaur t̄əlmam hən b̄evi Masta silat lotomat mai silat lotomaur. ¹⁰ Ale gaiug ḡəsəhan naməŋod, imabe gotosaḅ səhoti ke awawa sam̄ len nadələomian timaspanis? Ale gaiug gotohan naməŋod, imabe gotonau ke awawa len nadələomian evi ut k̄emas? Husur gidat ṗisi dereh dateil len nəhon aGot hən b̄ep̄əp̄ehun navoian dan nəsaan dattogol gail. ¹¹ Husur len natosian siGot, Nasuḅ aGot ike,

“Egai ekitin hum nakitinan ke nototoh:

nəvanuan ṗisi dereh letəŋedur bathuriegw;

nabuŋon nəvanuan ṗisi likel uri ke ginau, ginau novi Got.”*

¹² Imaienan gidat ṗisi dereh dateil len nəhon aGot hən datb̄ikel ur nakitinan husur natit ṗisi gidat səbodot dattogole.

¹³ Imagenan sadatisaḅ səhoti am ke gidat gabag datipanis. Avil datinau koti ke asike datugol natideh hən b̃igol awawa len nadələomian b̄ipes haḅetw hən b̄iteh len nəsaan.

¹⁴ Len nab̄onan notokade mai aYesu Kristo, noləboii, noləboi səhoti ke nəhanian ṗisi ivoi. Avan ideh b̄ihani asike igol eḅiŋb̄iŋal len nabunusian siGot. Be avan ideh b̄inau ke nəhanian sua tob̄iŋb̄iŋal len nabunusian siGot, len atenan, nəhanian enan eḅiŋb̄iŋal.

¹⁵ Awawa len nadələomian b̄eləŋon b̄isa husur n̄esa gotohani, len nəmauran sam̄ ḡəsahusur naṗisal hən na-ləmas-buni-an am. Len n̄esa ḡəb̄ihani sagem̄edas awawa sam̄, aYesu tomat m̄osi. ¹⁶ Natsua b̄ivoi len nabunusian sam̄, be b̄em̄edas nadələomian siwawa sam̄, sagigole. Ḡəb̄imaienan avan ideh ed̄edas b̄isor b̄isa hən naṽide sidato. ¹⁷ Husur natohan ṗipihab̄əlan aGot səpat len n̄esa datb̄ihani o datb̄emuni. Ao, ipat len nanoran aGot togol dattokade len nəhon, mai natəṽmat, mai nakemkeman dattokade len aNunun aGot. ¹⁸ Husur ḡəb̄eum seKristo magenan, dereh aGot tehəhaṽur hən gaiug, mai len nabunusian sinəvanuan gail, gunor.

¹⁹ Imagenan, dateum kitev natit gail lotogol natəṽmat mai natit gail lotogol gidat gabag datb̄idaŋ am len aNunun aGot. ²⁰ Sadatem̄edas nauman siGot sil nəhanian ɲai. Nəhanian ṗisi iveveu, be ḡəb̄ihan natideh b̃igol awawa len nadələomian b̄ipes haḅetw, teh len nəsaan, gaiug gugol nəsaan. ²¹ Ivoi hən asike ḡəb̄ihan naməŋod o ḡəb̄emun nəwain o ḡəb̄igol natideh b̃igol awawa sam̄ len nadələomian b̄iteh len nəsaan. ²² Ale n̄esa gotodələomi husur natgalenan, t̄əgau gati len gaiug mai aGot səb̄om̄əru. AGot ehəhaṽur hən alat lotogol n̄esa lotoləboi tonor len nəlolit tomasil. ²³ Ḡəb̄ikad nə-lon-uri-an, be ḡəb̄ihan natsua ḡəsənau ləboii ke tovoi, gugol nəsaan. Husur n̄esa gotogole sahusur n̄esa gotodələomi. Ḡəb̄igol natideh gotodələomi ke sanor, gugol nəsaan.

15

Nau nəvanuan tile

* **14:5:** Kal 4.10; Kol 2.16 * **14:11:** Isa 45.23

¹ Gidat dattodaŋ len nadəlomian, len nə-daŋ-ḅuri-an datimasbulatut dan natideh ḅigol galit ləsədaŋ len nadəlomian ləḅigol nəsaan. Sadatehusur naḅide togol gidat səḅodat ŋai datohəhaḅur. ² Gidat ḅisusua datimashusur naḅide togol nəvanuan tile ḅehəhaḅur lan, hən ḅevi tarhət san, hən nadəlomian san ḅidaŋ am. ³ Husur aKristo sahusur naḅide gai səḅon tohəhaḅur lan, igol nəsa aGot toləŋoni ŋai. Hum natosian siGot toke, “Na-sor-mədasi-an silat lotokele hən ləḅemədas gaiug, aGot, ibar ginau.”* ⁴ Natit ḅisi len natosian siGot, lutosi sutuai hum naḅusanan mōs gidato hən datḅikad nə-vatvat-viri-an. Len nə-daŋ-ḅuri-an mai nasoruan siGot togol dattoləŋon tovoi am len nəlodato, datuvatvat vir natit ḅisi aGot tokel gati. ⁵ AGot tovi nəkadun nə-daŋ-ḅuri-an togol dattoləŋon tovoi am len nəlodato, gai tigol mitikad naḅonan mai gamit gabag, tinor hən naləŋonian seKristo, aYesu. ⁶ Timaienan hən mətḅesua len nənauan mai nakelean, hən mətḅisal suh nəyalyalan siGot Tata mai aYesu Kristo, aMasta sidato.

⁷ Imagenan, hum aKristo tohəhaḅur hən totah mai gamito, mətəhəhaḅur hən mətḅitah mai gamit gabag, hən nəvanuan gail ləḅisal suh nəyalyalan siGot. ⁸ Husur nukel mai gamit ke, aKristo egəm vi vanuan nauman seJu gail hən ḅimasil ke aGot ekitin. Na-kel-gati-an gail aGot tokel mai atəmalit ta sutuai, aKristo egəm hən ḅigol na-kel-gati-an galenan ləḅisarpoh. ⁹ Be egəm mōs natsual am. Egəm hən alat ləsavi Ju ləḅisal suh nəyalyalan siGot husur nalolosaan san, hum natosian siGot toke,

“Imaienan dereh nisal suh gaiug

len naluḅoh hən nəvanuan naut tiltile gail.

Dereh nekəkai hən nəḅe gail

hən nəḅeputsan nahəsaiḅ.”*

¹⁰ Ikele am ke,

“Gamit mətḅtovi naluḅoh

hən nəvanuan naut tiltile gail,

mətəhəhaḅur ḅonḅon mai nəvanuan san gail!”*

¹¹ Ikel tasi am ke,

“Gamit mətḅtovi naluḅoh

hən nəvanuan naut tiltile gail,

mitisal suh Nasuḅ aGot.

Nəvanuan gail ḅisi, lisal suhi.”*

¹² Ale aIsaiah am ikele ke,

“Sua len nəpasusan siJesse dereh tevisi,

dereh tile məhat

hən naluḅoh hən nəvanuan naut tiltile gail

ləḅitoh pipihəḅəlan.

Dereh livatvat viri ke tigol nəsa tokel gati.”*

¹³ AGot tovi nəkadun nə-vatvat-viri-an tigol nəlomit tepul hən nakemkeman ḅisi mai natəmat husur mətḅtorin nəlomit lan. Hən ke, len nədaŋan seNunun aGot, dereh mətəpul səsəhov hən nə-vatvat-viri-an.

APol, ahai pispisul mōs alat ləsavi Ju

¹⁴ Bathudud sagw len nadəlomian, ginau gabag noləḅoi səhoti ke, gamit mətəpul hən navoian mōs nəvanuan, mətəpul hən naləḅoian ḅisi ale mətəḅoian mətḅḅusən gamit gabag. ¹⁵ Ginau nəsaməmau hən nototos husur natgalevis van hən gamito hən nəḅeliv nənauan samit təlmam hən galenan. Nokəmaiegai husur len navoian aGot toviol kəmas həni, ¹⁶ novi nəvanuan nauman seKristo, aYesu mōs alat ləsavi Ju. Nosumḅan ahai

* 15:3: Psa 69.9 * 15:9: 2Sam 22.50; Psa 18.49 * 15:10: Deu 32.43 * 15:11: Psa 117.1 * 15:12: Isa 11.10

tutumav notokel na-kel-uri-an tovoi siGot, hən alat ləsavi Ju ləbēgəm vi naviolan hən natutumavan aGot bēhəhəvur həni, aNunun aGot togol ke naviolan enan evi siGot səbōn ηai. ¹⁷ Imaienan, len nauman p̄isi sagw m̄os aGot, noṽiv husur evi aKристо aYesu ηai togole. ¹⁸ Asike nusor husur natideh am, be nukel nəsə ηai aKристо togole nəbōŋ notoum san. Len nəsə notokele mai nəsə notogole, aKристо esəhar alat ləsavi Ju hən ləbīgol husur nəsə aGot tokele. ¹⁹ Loriŋ nəlolit lan bathut namerikel gail lotomaŋmaŋ lan, namerikel gail notogole len nədaŋan seNunun aGot. Imaienan, ginau nukel p̄is na-kel-uri-an tovoi seKристо, tuḃat len naut a Jerusalem van van van vəbar naut a Ilirikum. ²⁰ Nəbōŋ nototuḃat len nauman egai van vəbar daməŋai, noləŋon masuṽ hən nəbīkel ur na-kel-uri-an tovoi len naut ləsaləboi aKристо lan bōŋ ideh. Nəsaləŋon nəbīkel uri len naut ideh nəvanuan tile tokel uri lan tia.* ²¹ Be hum natosian siGot tokele husur aKристо, ike, “Alat, avan ideh sakel ur atenan mai galito,

dereh lerisi,
ale alat ləsasəsəloŋ,
dereh leləboii.”*

²² Nauman sagw len naut tiltile gail ipatpat gol ginau hən asike nəbēgəm ris gamito.*

APol ike tevi Rom

²³ Be gagai nunoŋ len nauman sagw len naut galegai, ale naut kəmas nasihau tosoḃur lotovan, noləŋon masuṽ həni sal ke negəm ris gamito. ²⁴ Nunau utaut hən nəbēvi Spen, ale len nəyaran sagw vəna, nuke neris gamit a Rom. Nəbōŋ nəbītoḃ kəkereh binoŋ len nahəhəvuran samito, nuke mətevi tarhət sagw len naḃisal van. ²⁵ Be nevi Jerusalem bai hən nəbēvi tarhət silat lotovi siGot ei. ²⁶ Husur alat siYesu a Masetonia mai a Akaia lohəhəvur hən lotobubulah vat m̄os alat lotovi məsal len nəvanuan siGot gail a Jerusalem. ²⁷ Lohəhəvur hən lotomaienan husur lunau ke lotokabut seJu gail. Husur alat ləsavi Ju, ləbihan katəp̄ol mai naJu siGot gail len nəmauran aNunun aGot toviol həni, inor hən ləbēvi tarhət salito len natit lotokade.† ²⁸ Na nəbōŋ nəbītariv nəvat egai mai galito, nəbōŋ nəbīgol nauman eg binoŋ, dereh niyar tur len naut a Rom vi Spen. ²⁹ Noləboii ke nəbōŋ nəbībar naut samito, aKристо dereh teviol hən navoian kavkav mai gidato.

³⁰ Bathudud nadəlomian, husur dattoriŋ nəlodat len aMasta sidato, aYesu Kристо, mai husur aNunun aGot togol datoləmas bun gidat gabag, nous idaŋ ke, mitiḃon mai ginau len nəbalan sagw len na-sor-tuṽ-an samito m̄os ginau van hən aGot. ³¹ Mitisor tuṽ hən aGot b̄ilav kuv ginau dan navəlan alat a Jutea lotomətahun ləbīgol husur nəsə aGot tokele. Sor tuṽ hən alat siGot len naut a Jerusalem ləbēhəhəvur hən nəvat nəbīlav mai galito. ³² Beti, aGot b̄eləŋoni, dereh negəm hən gamito len nakemkeman, hən nənauan sagw b̄imaaur təlmam len natohan sagw mai gamito. ³³ Ale aGot tovi nəkadun natəmat, titah tin mai gamito! Ganan.

16

Na-ke-ivoi-an siPol gail

¹ Nuke nisor husur napəhəvut sua tovoi bēgəm hən gamito, asike idareh. Alitenan evi aṽavinenamito len nadəlomian, nahəsən aFipe tovi atikon təban alat siYesu len naut a Kenkrea.* ² Nəbōŋ bēgəm hən gamito, len nahəsən Nasuḃ, len nəvide tonor hən alat siGot, mətehəhəvur həni hum tovi pəhəvut siNasuḃ. Bəmidol len natideh, nuke mətevi tarhət san husur gai evi tarhət sinəvanuan isoḃur, ale ginau am, evi tarhət sagw.

* **15:20:** Len nasoruan ta Kris ike, nəsaləŋon nəbēum hən naim len nəpaudesen sinəvanuan tile. * **15:21:** Isa 52.15

* **15:22:** Rom 1.13 † **15:27:** Hən naves 25-27, ris 1Kor 9.11, 16.1-4 * **16:1:** Uman 18.18. Kenkrea evi navile sua bitas pəpadaŋ hən nabiltivile a Korint.

³ Mitikel na-ke-ivoi-an sagw mai aPriska† mai aAkwila alarmisoan artoum mai ginau len nauman seKristo, aYesu.* ⁴ Arorinḡ gəlar gabag pəpadaḡ hən nəmatan m̄os nəmauran sagw. Savi ginau ḡai, be alat siYesu ləsavi Ju len naut tiltile losipa vi təban gəlaru. ⁵ Mitikel na-ke-ivoi-an sagw mai alat siYesu lotobonbon lohoim səlaru.

Mitikel na-ke-ivoi-an sagw mai aEpinetus notoləmas buni. Gai nəvanuan metəkav len naprovens Asia torinḡ nəlon len aKristo.

⁶ Mitikel na-ke-ivoi-an sagw mai aMeri toum habat samito.

⁷ Mitikel na-ke-ivoi-an sagw mai aAdronikus mai aJunias, naJu gəlaru sum̄an ginau, artotoh len naim bəbaḡis mai ginau.‡ Arovi biltivanuan len ahai pispisul gail ale arorinḡ nəlolaru len aKristo a m̄o, ginau a tahw.

⁸ Mitikel na-ke-ivoi-an sagw mai aAmpliatu notoləmas buni len Nasuḃ.

⁹ Mitikel na-ke-ivoi-an sagw mai aUrpanus toum seKristo mai ginamito. Ale kel na-ke-ivoi-an sagw mai aStakis notoləmas buni.

¹⁰ Mitikel na-ke-ivoi-an sagw mai aApelles tovi nəvanuan tin seKristo. Kel na-ke-ivoi-an sagw mai alat lototoh len naim siAristopulus.

¹¹ Mitikel na-ke-ivoi-an sagw mai aHerotion tovi Ju sum̄an ginau. Kel na-ke-ivoi-an sagw mai alat lototoh lohoim siNarsissus lotovi siYesu.

¹² Mitikel na-ke-ivoi-an sagw mai aTrifaena mai aTrifosa napəhaṽut eru artoum todaḡ siNasuḃ. Kel na-ke-ivoi-an sagw mai aPersis notoləmas buni. Alitenan eum idaḡ siNasuḃ.

¹³ Mitikel na-ke-ivoi-an sagw mai aRufus, Nasuḃ tolekis həni hən ḃevi esan səbon. Kel na-ke-ivoi-an mai anan tosum̄an tovi anana sagw.*

¹⁴ Mitikel na-ke-ivoi-an sagw mai aAsinkritus, aFlekon, aHermes, aPatropas, aHermas mai nəbathudud nadəlomian lotobonbon mai galito.

¹⁵ Mitikel na-ke-ivoi-an sagw mai aFilolokus, aJulia, aNereus mai aṽavinen. Kele am mai aOlimpas mai nəvanuan p̄isi siGot lotobonbon mai galito.

¹⁶ Len na-ləmas-buni-an siGot m̄etesuḡ nətarhomit gabag hən m̄ətbikel na-ke-ivoi-an mai gamito. Alat siYesu len naut p̄isi luke “Ivoi,” mai gamito.

¹⁷ Bathudud nadəlomian, nous idaḡ ke, nəvanuan lotogol nəvanuan lotopəpehw, naḡusanan salit togol nəvanuan b̄iteh dan nadəlomian, naḡusanan salit gail ləsanor hən naḡusanan m̄əttokade a m̄o; m̄ətelələgau hən asike ləbēmədas gamito. M̄ətebulatut dan galito. ¹⁸ Nəvanuan lotomaienan ləsagol nauman seKristo, be loum m̄os nabəhaṽulit ḡai. Len na-sor-malun̄lun̄-an mai na-sor-hehe-an salito, logəras nəlon nəvanuan ləsənau nagəgərasan.* ¹⁹ Nəvanuan p̄isi losəsəlonḡ tia hən na-kel-uri-an ke m̄əttogol husur nəsa aKristo tokele. Imagenan nohəhaṽur masuṽ. Be nuke mitikad namitisau hən na-gol-na-voi-an ale nuke mitikad natətanān hən nəsa tosa. ²⁰ Beti asike idareh aGot tovi nəkadun natəmat, dereh teil dasdas aSetan pipiriemit gail.

AMasta sidato, aYesu Kristo teviol kəmas hən navoian mai gamito.

²¹ ATimoti toum mai ginau ike, “Ivoi,” mai gamito. ALusius, aJason mai aSosipata lotovi Ju sum̄an ginau, galit am luke, “Ivoi,” mai gamito.*

²² Ginau, aTertius nototos nalobulat napisulan egai siPol, ginau notovi nəvanuan siNasuḃ, nuke, “Ivoi,” mai gamito.

²³⁻²⁴ AKaius, ginau aPol nototoh lohoim san, gai ike, “Ivoi,” mai gamito. Alat siYesu len naut egai lubonbon len naim san. AErastus totəgau nəvat hən nabiltivile egai, ike, “Ivoi,” mai gamito. AKwartus, awawa sinamit len nadəlomian, gai am ike, “Ivoi,” mai gamito. §

† 16:3: Priska: Len naut tile am gail lokis aliten aPrisilla am. * 16:3: Uman 18.2 ‡ 16:7: Nəvanuan lotokad namitisau hən nasoruan ta Kris luke aJunias evi pəhaṽut sua, hum ma tovi asoan aAdronikus. * 16:13: Mak 15.21 * 16:18: Flp 3.19 * 16:21: Uman 16.1-3 § 16:23-24: Uman 19.29; 1Kor 1.14; 2Tim 4.20. Natosian galevis ta sutuai losuhud hən naves egai: 24 AMasta sidato, aYesu Kristo teviol kəmas hən navoian mai gamit p̄isi. Ganan.

²⁵ Datisal suh aGot! Hum notokele len na-kel-uri-an sagw tovoi tokel kot aYesu Kristo, aGot eləboi ðigol mət̃bidan am len nadəlomian samito. Na-kel-uri-an tovoi notokel uri evi na-sor-utaut-an siGot tosusuah sutuai sutuai vəbar nəboŋ ta daməŋai. ²⁶ Be gagai aGot ikel vəhoti. AGot itoh vi sutuai, ale husur nakelean san todaŋ, len nasoruan san ahai kelkel ur gail lototosi, ikel vəhoti. Ikele mai naluŋoh p̃isi hən nəvanuan naut tiltile gail hən ləberin̄ nəlolit lan, ale gol husur nəsa tokele.

²⁷ Len aYesu Kristo datisal suh aGot tovi aGot sə̃bon tokad namitisau hən nəmauran tonor. Datisal suh nəyalyalan san vi sutuai! Ganan!

1 Korint

Nalobulat napisulan na-və^{ha-sual-an} aPol totosi van hən alat a Korint

Ase itos nalobulat napisulan egai?

APol itosi.

APol itosi mōs nəsa?

APol itosi hən bevi tarhət silat siYesu len naut a Korint len nəsaban lotokad gail.

APol itosi van hən ase?

APol itosi van hən alat siYesu len naut a Korint.

APol itos nalobulat napisulan egai n̄ais mai len naut a be?

Itosi van hən alat a Korint pəpadaŋ hən nasihau tovi A.D. 57 nəboŋ totoh len navile Efesus.

Len nəyaran siPol gail, evi lan navile sua ale itoh ei, ikel ur na-kel-uri-an tovoi husur aYesu. Nəboŋ nəvanuan galevis lukad nadəlomian, itabtabuh len naelta gail ale evi lan navile tile am. Len naut a Korint aPol itoh len nasihau esua hudhute. Len nalennəyal isod naim nətaṗolen gail mōs nəvat, ale len nalenmariug mai len nəSappat eṗusan husur aYesu. Nəboŋ aPol toriŋ naut ideh, isor tuṽ mōs alat siYesu ei, ale itos nalobulat napisulan van hən galito hən ləḃinau gat naṗusanan san ale hən aPol ḃigol ləḃikad nədaŋan hən ləḃeil gəgat len nadəlomian salito mai len nəḃonan lotokade sum̄an alat siYesu. Nalobulat egai imaienan.

1) Na-ke-ivoi-an mai nasipaan (1.1-9)

2) Alat siYesu loṽitṽituh husur nəvanuan na-il-a-mō-an gail (1.10–4.21)

3) Alat siYesu ləsagol natideh, naut kəmas galit sua igol naitian tosa habat (5.1-13)

4) Galevis len alat siYesu lukot hən galevis am len nakotan silat ləsəkad nadəlomian (6.1-11)

5) Alat siYesu galevis ləsənau ke limashusur naṽide aGot toləmasi len naṽide salit hən naitian (6.12-20)

6) APol isor var nausian gail alat a Korint lotousi. Nəsa inor len naṽide hən naitian mai nəmauran naitian toḃuer lan? (7.1-40)

7) APol isor var nausian husur naməŋod nəvanuan gail lotoviol həni mai nəlablab gail len natutumavan (8.1–11.1)

8) Naṽide tonor len nalotuan van hən aGot imabe? (11.2–14.40)

9) Alat lotokad nadəlomian lotomat, dereh limaaur len nəboŋ ta tahw balai o teḃuer? Bimagenan, dereh tevisi mabe? (15.1-58)

10) Alat siYesu lepipisah vat mabe mōs alat lotokad nadəlomian len naprovens Jutea? Ale ase titarive van hən beviol həni mai galito? (16.1-4)

11) Na-sor-utaut-an siPol mai galevis am lotoke levi Korint hən ləḃeris alat siYesu ei (16.5-12)

12) Nə-maris-kotovi-an mai nasudələm̄ian (16.13-24)

Na-ke-ivoi-an siPol

¹ Ginau aPol nutos nalobulat napisulan egai. Len naləŋonian siGot, ilekis hən ginau hən notovi ahai pispisul seKristo, aYesu. Ginau mai aṽadato len nadəlomian, aSostenes, namrutosi.*

² Nutos nalobulat napisulan egai van hən alat siGot len naut a Korint, aGot tokis gamit hən mətbevi esan səḃon.* Len aKristo aYesu mətovi vanuan siGot səḃon, gamit mai nəvanuan ṗisi len naut ṗisi lotoriŋ nəlolit len aMasta sidato, aYesu Kristo, aMasta salito mai aMasta sidato. ³ AGot aTəmadato mai Nasuḃ aYesu Kristo, areviol kəmas hən navoian mai gamito, mai arigol nəlomit tikad natəḃat tabtab.

Nasipaan

* **1:1:** Uman 18.17 * **1:2:** Uman 18.1

⁴ Akis nosipa vi tēban aGot hən gamito. Nosipa vi tēban hən navoian san gai toviol kēmas hēni mai gamito len aKристо aYesu. ⁵ Len aKристо, len naṗisal ṗisi, aGot igol mətōpul hən naviolan san gail, nasoruan ṗisi mai naləboian ṗisi. ⁶ Natenan igol nakitinan hən na-kel-uri-an husur aYesu Kристо namttokel mai gamito, iṗarṗar. ⁷ Imaienan, nəboṅ məttoth vir natəlmaman siMasta sidato, aYesu Kристо (nəboṅ məttoleṅon masuṽ hən natəlmaman san), mətəsaṁidol len naviolan ideh seNunun aGot. ⁸ Dereh tigol mitidaṅ van vəbar nagilen, hən asike mətḃikad natideh tosa len gamito tonor hən mətḃipanis sile len nəboṅ siMasta sidato, aYesu Kристо. ⁹ Ale dereh aGot tigol natenan mōs gamito, husur akis igol nəsa tokele. Ale aGot ekis gamit hən mətḃiḃon mai aNatun tovi aYesu Kристо, aMasta sidato.*

Napəphwan len alat siYesu

¹⁰ Bathudud nadəlomian, len nahəsan aMasta sidato, aYesu Kристо, nous gamito, nonṗir gamit ke, mətəsua len nəsa mətḃikele, hən asike ḃikad napəphwan len gamito, be hən mətḃesua len nənauan samito mai nabunusian samito. ¹¹ Bathudud sagw gail len nadəlomian, nokəmaienan husur galevis len nəbathudud siKloe lukel ṗarṗar hēni mai ginau ke məttoṣor ḃalḃal. ¹² Ale nekəmaiegai beti ke: gamit sua ike, “Novi siPol,” togon ike, “Novi siAṗollos,” sual am ike, “Novi sePita,” ale sua tile am ike, “Novi seKристо.”* ¹³ Mətunau ke məttoleḃoi mətḃepəphēhun aKристо maienan a? Mətunau ke ginau, aPol numat len nəhai balbal mōs gamito a? Mətubaptais len nahəsan aPol a? Aoa!

¹⁴ Nosipa vi tēban aGot ke nəṣəbaptais hən gamit ideh be Krispus mai aKaius ṗai.† ¹⁵ Imaienan, avan ideh edədas ḃike tobaptais len nahəsagw. ¹⁶ (O nəlogw iboṅboṅ hən notobaptais hən alat lototoh len naim siStefanas; be nəṣəṅau gat ideh am notobaptais hən galito.) ¹⁷ Be noil hirhir ke, aKристо sasəvat ginau hən nəḃibaptais hən nəvanuan gail, be esəvat ginau hən nəḃikel ur na-kel-uri-an tovoi. Emətahun nəḃikel uri len namitisau hən nasoran. Nətəkəmaienan, nəmatan seKристо len nəhai balbal tagəm vi ut kēmas.

¹⁸ Husur namilen nəmatan seKристо len nəhai balbal savi natideh len alat lotohusur naṗisal van hən nəmasigan. Be evi nədaṅan siGot len gidato, aGot tolav kuv gidat dan nəsaan sidato. ¹⁹ Hum natosian siGot toke, “Dereh nigol namitisau silat lotokad namitisau tevi ut kēmas,

ale alat lotokad nəkadulito, dereh nigol naləboian salit teḃuer.”*

²⁰ Nəvanuan tokad namitisau hən nəmauran tonor, gai be? Nəvanuan tokad namitisau hən nalo, gai be? Nəvanuan na-sor-levlev-an hən naur ta daməṅai, gai be? AGot igol namitisau silat navile eg a pan evi ut kēmas.*

²¹ Husur aGot, len namitisau san hən nəmauran tonor, igol nəvanuan navile a pan, len namitisau salito, lodədas ləḃeləḃoi gai. Be len na-kel-uri-an namttokel uri lotonau ke tovi ut kēmas, aGot ehəhaṽur hən tolav kuv alat lotoriṅ nəlolit lan, dan nəsaan salito. ²² NaJu lous namerikel gail, alat a Kris ludon kitev namitisau. ²³ Be ginamit māu, namtukel ur nəmatan seKристо len nəhai balbal. NaJu, nəlolit iṗaṅpaṅ sile, alat a Kris, luke tovi na-sor-melmel-an ṗai.* ²⁴ Avil aKристо evi nədaṅan mai namitisau siGot hən nəmauran tonor mōs alat aGot tokis galito, naut kēmas lotovi Ju o lotovi lat a Kris. ²⁵ Husur na-sor-melmel-an siGot evi mitisau hən nəmauran tonor toṣəhor namitisau sinəvanuan, ale nakulan siGot idaṅ ṣəhor nədaṅan sinəvanuan.

²⁶ Bathudud nadəlomian, mitinau gamito nəboṅ aGot tokis gamito. Len nabunusian silat navile a pan, evis ṗai len gamito lukad namitisau, evis ṗai lovi vanuan totibau, nəboṅ lotopas gamito, evis ṗai luṽat nəhes. ²⁷ Avil aGot ilekis hən nəsa tovi ut kēmas

* **1:9:** Deu 7.9 * **1:12:** Uman 18.24. Len naut egai len nasoruan ta Aram, lokis aPita hən aKefas. † **1:14:** Krispus: Uman 18.8; Kaius: Uman 19.29. * **1:19:** Isa 29.14 * **1:20:** Job 12.17; Isa 19.12, 44.25 * **1:23:** Luk 2.34; Kal 5.11

len nabunusian silat navile a pan, hən ðigol alat lotokad namitisau, nahurulit bisa. Ilekis hən alat ləsədaŋ len nabunusian silat navile a pan hən ðigol alat lotokad nədaŋan, nahurulit bisa. ²⁸ AGot ilekis hən alat len navile a pan ləsəvat nəhes len nəbathuyah salito, mai alat navile a pan lotomətahun galito; ilekis hən alaten lotovi ut kəmas hən ðigol nəsa toməlas len nabunusian silat navile a pan, ðegəm vi ut kəmas. ²⁹ Imagenan, avan ideh edədas ðisor patpat gai məhat len nəhon aGot. ³⁰ Be aGot igol mətukad nəbonan mai aKripto aYesu, togəm vi mitisau siGot hən nəmauran tonor mios gidato. Namilen ke, len aKripto, aGot erinji ke datunor len nəhon, igol datovi esan səbon ŋai, ale igol datukad nəmakuvan dan nəsaan tobaŋis gat gidato. ³¹ Imagenan, hum natosian siGot toke, “Avan ideh toke ðisor patpat natideh məhat, tisor patpat Nasuð aGot məhat.”*

2

¹ Bathudud nadəlomian, nəboŋ notogəm hən gamito hən notokel ur na-kel-koti-an husur aGot, nəsasor len nəvivan, nəsasor len namitisau. ² Husur ke, nəboŋ nototoh mai gamito, nunau koti ke, asike nəbikel ur natideh am, be nikel ur aYesu Kripto ŋai, mai nəmatan san len nəhai balbal. ³ Nəboŋ nototoh mai gamito, nəsədaŋ, nomətahw, ninegw epil habat.* ⁴ Ale len nasoruan sagw mai na-kel-uri-an sagw nəsasor len namitisau sinəvanuan hən notoliv gamito. Be norinŋ gat nəlogw len aNunun aGot mai nədaŋan san, ⁵ hən mətbikad nadəlomian len nədaŋan siGot, savi len namitisau sinəvanuan.

Namitisau siGot hən nəmauran tovoi

⁶ Avil nəboŋ namttotoh mai alat lotomatmatu len nadəlomian salito, namtusor len namitisau hən nəmauran tonor. Savi namitisau ta daməŋai mai silat lotoil a mō len navile a pan gagai ləbeðuer. ⁷ Avil nusor len namitisau siGot hən nəmauran tonor, namitisau ta mō tosusuah, dattotətan həni, namitisau aGot toutaut həni sutuai tia mios nəyalyalan datbikade maii, namitisau aGot togol toparpar len aYesu. ⁸ Alaten lotoil a mō len navile eg a pan lotətan hən namitisau enan siGot hən nəmauran tonor. Lətaləboii, asike lətaþos gat Nasuð toyalyal len nəhai balbal. ⁹ Avil natosian siGot ike,

“Namətan nəvanuan ideh sakəta ləboii,
nədarinŋan nəvanuan ideh sasəsəloŋ ləboii,
nənauan sinəvanuan ideh sənau səhot
nəsa aGot toutaut həni mios alat lotoləmas buni.”*

¹⁰ Be len aNunun, aGot ikel vəhot natgalenan mai gidato. Ale aNunun aGot eləboi natit þisi, eləboi natit gail siGot am, nəvanuan todədas ðeləboi səhoti. ¹¹ Husur, səkad avan ideh toləboi nənauan sinəvanuan, be nanunun nəvanuan enan səbon ŋai eləboii. Imagenan, səkad avan ideh toləboi nənauan siGot, be aNunun aGot səbon ŋai eləboii. ¹² Ale gidat, datsəkad nanunun navile a pan, aGot saviol həni mai gidato, be datukad aNunun aGot. AGot eviol həni mai gidato hən datðeləboi natit þisi aGot toviol kəmas həni mai gidato. ¹³ Nəboŋ namtbikel natgalen mai gamito, namtsasor len namitisau tovi þusanan sinəvanuan. Ao, namtukel nasoruan tovi þusanan seNunun aGot. Len nasoruan seNunun aGot, namtusor vəsvəsai nakitinan san gail.

¹⁴ Be nəvanuan aNunun aGot satoh lan, emətahun natit gail lotogəm len aNunun aGot, husur len nabunusian sivan enan, lovi melmelan ŋai. Ale edədas ðeləboi səhot natgalenan, husur na-ləboi-səhoti-an enan egəm len aNunun aGot ŋai. ¹⁵ Be gidat, aNunun aGot totoh len gidato, datoləboi datðebunus ləboi natit þisi hən datbike tovoi o tosa. Be savi hən nəvanuan, aNunun aGot satoh lan, hən ðebunus ləboi nəlodato hən bike tovoi o tosa. ¹⁶ Husur, hum natosian siGot toke,

“Ase eləboi nənauan siGot
hən ðeləboi bikel na-sor-þusþusan-an maii?”*

* **1:31:** Jer 9.24 * **2:3:** Uman 18.9 * **2:9:** Isa 52.15, 64.4 * **2:16:** Isa 40.13

Be gidato, datukad nənauan seKристо.

3

Napəphwan len alat siYesu

¹ Bathudud nadəlomian, nəboŋ nototoh mai gamito, nəsaləboi nəbisor mai gamit hum məttoamatmatu, hum aNunun aGot totoh tobəlav len gamito. Ao, nusor mai gamito suŋian məttovi vanuan, naləŋonian hən nibemit towol hən nəmauran samit ŋai, suŋian məttovi tuhtətai len nəmauran məttofade len aKристо. ² Nəboŋ notoŋusan, ehum notovəhasys hən gamit ŋai, nəsavəŋan gamit hən nəhanian tin, husur məttoədəs mətbihani. Kitin, məttoədəs mətbihani sal,* ³ husur naləŋonian hən nibemito iwol hən nəmauran samit ŋai. Mətutaŋbulol bulos gamit gabag, mətovitvituh sal. Mətunau ke naləŋonian hən nibemito sawol hən gamit a? Mətunau ke mətəsasuŋian alat navile a pan a? ⁴ Husur nəboŋ gamit ideh toke, “Novi siPol,” ale togon toke, “Novi siApollos,” mətəhusur nəvide silat navile a pan ŋai!*

⁵ Be aApollos evi sa?* APol evi sa? Ginaməru namrovi vanuan nauman ŋai namrtovi tarhət samito hən mətbiŋkad nadəlomian. Namrugol ŋai nauman aGot toriŋi len navəlanamər viŋisua hən namrbiŋole. ⁶ Ehum ginau notomabul namisurhut na-kel-urian tovoi len nəlomit, ale aApollos epusi, be aGot igol itov, evivi məhat. ⁷ Imagenan, gai tomabule mai gai topusi arovi ut kəmas, husur evi aGot məau togol totov, tovivi məhat. ⁸ Ale gai tomabule mai gai topusi arovi ut kəmas, husur evi aGot məau togol totov, tovivi məhat. ⁹ Ginaməru namroum bənbən siGot, gamit mətəhum nəhol siGot, mətəhum naim aGot toum həni.

¹⁰ Len navoian aGot toviol kəmas həni mai ginau hum notokad namitisau hən na-um-im-an, ginau noriŋ nəpaudesen, ale togon eum len nəpaudesen enan. Be avan ideh toum lan, telələgau hən nəvide toum həni lan! ¹¹ Husur avan ideh edədas bəriŋ nəpaudesen ideh tile am be nəpaudesen en topat tia. Ale aYesu Kристо evi nəpaudesen enan. ¹² Avan ideh bəum hən naim len nəpaudesen enan tovi aYesu, eləboi bəum həni hən nəgol, nasilva, nəvat gəlgəlan, nəhai, naliol o nəbathuwit. ¹³ Nəvanuan bəum hən naim maienan, nauman san dereh tiŋarŋar. Husur Nəboŋ siNasuŋ dereh tiŋol nauman timasil. Dereh nəhab tevəhot nauman ke tomabe. Nəhab dereh tihan kitev nauman sinəvanuan piŋi, səbi ke tovoi o tosa. ¹⁴ Nəsa nəvanuan toum həni asike biŋarŋ len nəhab, gai dereh tikad nakonŋurŋuran san. ¹⁵ Be nəhab bihan piŋi nəsa nəvanuan toum həni, dereh asike ikad natideh. Gai ŋai dereh tilavutur; aGot tilav kuvi, be tehum tilav kuvi tur len nəhab towunwun.

¹⁶ Gamit məau mətovi naim siGot, ale aNunun aGot itoh len gamito. Mətsənaui səhoti a? ¹⁷ Avan ideh bəmədas bun naim siGot, aGot dereh temədas bun nəvanuan enan. Husur naim siGot evi esan səbən ŋai, ale gamit mətovi naim enan siGot.

¹⁸ Samtegeras gamit səbomito. Gamit ideh biŋau ke tovi vanuan namitisau len nabunusian sinavile a pan, ivoi ke “timelmel” hən biŋkad namitisau hən nəmauran tonor. ¹⁹ Husur namitisau sinavile eg a pan evi melmelan ŋai len nabunusian siGot. Hum natosian siGot toke, “AGot igol nəvanuan namitisau lubat len nəhai tata hən namitisau salito.”* ²⁰ Ale len naut tile am ike, “Nasuŋ aGot eləboi ke nənanuan sinəvanuan namitisau lovi ut kəmas ŋai.”* ²¹ Samtikele am ke məttovi sitegai o sitea hən mətbiŋpatpat gamit məhat lan; husur natit piŋi evi samito. ²² APol, aApollos, mai aPita, navile eg a pan, nəmauran mai nəmatan, natit gail ta daməŋai mai natit gail lotogəm sal, natit piŋi lovi samito. ²³ Ale mətovi seKристо, ale aKристо evi siGot.

* 3:2: Ipru 5.12-13 * 3:4: 1Kor 1.12 * 3:5: Uman 18.24-28 * 3:19: Job 5.13 * 3:20: Psa 94.11

4

Ahai pispisul gail seKristo

¹ Imaienan, ivoi hən nəvanuan gail ləbinau ke namttovi vanuan nauman seKristo, aGot toriŋ nakitinan san tokel vəhot gail len navəlanamito. ² Nəvanuan nauman tokətkəta təban natit siMasta san gail, timasum tivoi hən aMasta san b̄isabi ke todaŋ len gai. ³ Gamit mət̄bisabi ke notovoi o notosa, o nakotan ideh hən nəvanuan b̄isabi ke notovoi o notosa, savi natideh len ginau. Ginau am, səpat len ginau hən nəb̄isabi ke notovoi o notosa. ⁴ Nəlogw imasil, be natenan tu sagol ke notonor. Evi Nasuḅ səḅon ŋai b̄isabi ke notovoi o notosa. ⁵ Imagenan, samtesigarir hən mət̄bisab̄ səhoti ke natideh tovovi o tosa. Mititoh vir nagəman siNasuḅ. Len nəḅoŋ enan natit gail lotosusuah len nəmargobut, dereh gai teriŋ natgalen len nam̄ial hən ləḅip̄arḅar; ale dereh tevəhot naləŋonian gail len nəlon nəvanuan gail. Beti na-sor-sal-suhi-an vi təban nəvanuan v̄isusua, dereh tegəm len aGot.

⁶ Bathudud nadəlomian, nusor husur ginau mai aApollos hən mət̄beləboi namilen nasoruan egai toke, “Sagigol səhor nəsa natosian tokele.” Beti asike mətupatpat avan ideh məhat səhor avan togon. ⁷ Hum ma məttonau suluḅi ke mət̄tovi vanuan totibau len aKristo. Hum ma məttonau suluḅi ke mət̄tokad natideh aGot saviol həni mai gamito. Be aGot b̄eviol hən natit p̄isi mai gamito, imabe mətupatpat gamit məhat len nəsa mət̄tokade?

⁸ Hum ma məttonau suluḅi ke mət̄tokad natit p̄isi tia mət̄toləŋoni. Hum ma məttonau suluḅi ke mət̄topul hən natite tia. Hum ma məttonau suluḅi ke mət̄tovi kiŋ gail tia len natohan pipihabəlan aGot ginamit namttob̄uer. Ooo noləŋon masuḅ ke mətavi kiŋ gail, hən ginamit tu namttavi kiŋ gail mai gamito! ⁹ Namtovi hai pispisul, be nunau ke aGot toriŋ ginamit naməkot len nəhon nəvanuan gail hum namttovi vanuan nabəbaŋisan lotoyar vi lan nəmatan. Esuḅan toriŋ ginamit len nadrama sua, hən navile a pan ləberis nəmatan sinamito, aŋel gail mai nəvanuan gail am. ¹⁰ Len nabunusian sinəvanuan gail namtumelmel. Evoi, namtumelmel m̄os aKristo. Be gamit m̄au, mətunau suluḅi ke mət̄tokad namitisau len aKristo. Luke namttokul, be gamit m̄au mətunau suluḅi ke mət̄todəŋ. Mətunau suluḅi ke mət̄toḅat nəhes be luke namttovi ut kəmas. ¹¹ Nokitin ke, vəbar gagai namtumalkəkət, namtumaduh, nahurabat sinamit emətartar. Nəvanuan gail lotuh mēdas ginamito, namtsəkad naut ideh tovi ut a im. ¹² Namtəum idəŋ hən navəlanamit səḅonamito. Nəḅoŋ nəvanuan gail lotosəvar ginamito, namtous aGot hən b̄ivoi hən galito. Nəḅoŋ lotomēdas bun ginamit hən namttoləŋon tosa vəsa, namtudəŋ b̄uri.* ¹³ Nəḅoŋ lotosor mēdas nahəsanamito, namtoŋir galit hən ləḅehusur aKristo. Ehum namttogəm vi pəhasoŋ hən navile a pan, nəpəhsago sinəvanuan p̄isi vəbar gagai.

¹⁴ Nəsatos natgalenan hən nahurumit b̄isa lan, be nutosi hən nəb̄ikel nalələgauan mai gamit mət̄tosuḅan anatugw gail notoləmas bun gamito, hən asike mət̄b̄imagenan am. ¹⁵ Naut kəmas mət̄təkad nəvanuan lotovi 10,000 lotokətkəta təban gamito len aKristo, mətukad atəmamit evis ŋai. Husur len aKristo aYesu, len na-kel-uri-an tovovi notokel mai gamito, nogəm vi atəmamit len nadəlomian. ¹⁶ Ale husur notovi atəmamito, noŋir gamit ke mitigol tətəḅ hən ginau.* ¹⁷ Nosəvat aTimoti van hən gamito m̄os natenan. Len nadəlomian evi anatugw notoləmas buni, todaŋ len Nasuḅ.* Dereh teliv nənauan samit təlmam van hən nav̄ide notokade len nəmauran sagw len aKristo aYesu. Nav̄ide enan notokade, inor hən naḅusanan notokel mai alat siYesu len naut p̄isi.

¹⁸ Gamit galevis lunau ke asike nəḅegəm hən gamito ale lupatpat galit məhat. ¹⁹ Avil asike idareh negəm hən gamito, Nasuḅ b̄idam̄ həni. Ale dereh nebunus kitevi ke, alat lotopatpat galit məhat, lusor patpat galit məhat ŋai, o lukad nədəŋan siGot. ²⁰ Husur nəkadun natohan pipihabəlan aGot savi len nasoruan ŋai be evi len nabiltidaŋan san.

* 4:12: Uman 18.3 * 4:16: 1Kor 11.1; Flp 3.17 * 4:17: Uman 16.1-3; 1Tim 1.2

21 Mətöləŋon nəsa? Nəboŋ nəbēgəm hən gamito, mətuke nipat nəhai hən nəbīvās gamit həni, o mətuke negəm len na-ləmas-buni-an mai len navide bəmədəu?

5

Mitikai hən naulumian togol naitian tosa hən bēvivile

¹ Nöləŋon isa masuṽ husur na-kel-uri-an sua notosəsəloŋ həni. Na-kel-uri-an ikele ke ikad naitian tosa len gamito. Evi naitian tosa vəsa batbat. Isa səhor navide silat ləsəkad nadələmian: aulumian sual ei igol naitian mai asoan atəman.* ² Imabe mətupatpat gamit məhat hum naten savi natideh? Mitimaslolosa! Mitimaskai hən atenan togol natenan dan gamito! ³ Len nibegw nəsatoh mai gamito, be naut kəmas nibegw satoh ei, len nanunugw nutoh mai gamito. Ale suŋan nototoh ei, nusab səhoti tia ke len nədaŋan siMasta sidato, aYesu, atenan togol natenan timaspanis. ⁴ Imagenan, len nəbonbonan samito mai nanunugw mai nədaŋan siMasta sidato, aYesu, ⁵ mətəriŋ atenan len navəlan aSetan, mōs nəboruan san topul hən nəsaan bēbuer buni, hən aYesu bilav kuv nanunun atenan dan nəpanismen len Nəboŋ siNasub.†

⁶ Na-sor-patpat-gamit-məhat-an samito savoi! Mətsaləboii ke tohum nayis a? Nayis tokəkereh igol nəflaua pisi len nabesin itob.‡ ⁷ Mitimasbar hən nayis tomatu, tohun nəsaan, dan gamito, hən mətēgəm vi flaua veveu səkad nayis lan. Ekitin, mətəhum nabəta səkad nayis lan. Husur aKristo imat tia hən bilav kuv gidat dan nəsaan sidato. Ehum natuhsipsip lototutumav həni len nəPasova.§ ⁸ Imaienan, datihan len nəhanan nəPasova sidato, nayis tomatu tobuer, nayis hən nəsaan mai naləŋonian hən nəsaan. Be datihan nabəta səkad nayis lan, nabəta hən naveveuan mai nakitinan.*

⁹ Len naləbulat napisulan nototosi van hən gamit a mō, nuke, samtitah mai alat lotogolgol naitian tosa. ¹⁰ Nəboŋ notosor husur alat lotogolgol naitian tosa, nəsasor husur nəvanuan navile a pan lotogolgol naitian tosa. Nəsasor husur nəvanuan navile a pan lotoləŋon masuṽ hən natite, o lotovənvənah o lotolotu hən nəlablab gail. Nətake mətəbulatut dan galito, gamit pisi mətəmasgam dan navile eg a pan. ¹¹ Be gagai nukel pərpəpə hən namilen natosian sagw a mō. Imaiegai ke: samtitah mai avan ideh tokel ke tovi awawa samit len nadələmian be togolgol nəsaan sal. Bigolgol naitian tosa, bələŋon masuṽ hən natite, bilotu hən nəlablab gail, bisor mədas nahəsan nəvanuan gail, bətərog akis, o bēvənvənah, samtitah maii. Nəvanuan tomagenan, samtihan maii boŋ ideh.

¹²⁻¹³ Husur səpat len ginau hən nəbisab səhoti ke avan ideh səkad nadələmian tipanis. AGot dereh tike tipanis o asike ipanis. Avil gamit mətətokad nadələmian, ipat len gamito hən mətəbisab səhoti ke gamit ideh tosa tipanis. Husur natosian siGot ike, “Mitikai hən nəvanuan tosa dan gamito.”*

6

Nakotan len gamit mətətokad nadələmian

¹ Ideh len gamit siYesu bīke bīkot hən gamit togon, imabe arous nəmatsistret səkad nadələmian len aGot hən bēbətah len nakotan səlaru? Imabe arsaus nəvanuan siGot hən ləbīkot hən gəlaru? ² Mətsaləboii ke nəvanuan gail siGot dereh ləbətah len nakotan hən ləbēpəpəhun navoian dan nəsaan silat navile a pan a? Ale mətēbətah hən mətēpəpəhun

* **5:1:** Lev 18.8; Deu 22.30. Len nasoruan ta Kris ike: aulumian sual ikad asoan atəman. Ale alitenan savi anana san matmat be evi asoan atəman. † **5:5:** 1Tim 1.20. Len naut egai alat lotokad namitisau hən nasoruan siGot lukad nabunusian eru. Esual ike: mōs nəboruan san topul hən nəsaan bēbuer buni, togon ike: mōs na-mədas-niben-an.

‡ **5:6:** Len navide tomaienan, avan sua togol nəsaan emədas nəvanuan gail hən galit am ləbigol nəsaan enan. § **5:7:** Exo 12.3, 5, 21. Nau təlmam hən nəPasova naməkot. AGot ikel mai alat seIsrael ke lipan natuhsipsip ale hani mai nabəta səkad nayis lan. Ale ike libar hən nayis pisi dan naim salit gail, han nabəta səkad nayis lan len nəmariboŋ toməlvru.

* **5:8:** Exo 13.7 * **5:12-13:** Deu 13.5, 17.7

navoian dan nēsaan silat navile a pan, imabe mētsalēboi mētbisab sēhot nakitinan len nakotan lotopat sil natit gail lotovi ut kēmas? ³ Dereh datebētah hēn datbēpēpēhun navoian dan nēsaan siañel gail mai len natit gail hēn nēmauran egai. Mētsalēboii a? ⁴ Imagenan, mētbike mētbikad nakotan husur natideh hēn nēmauran egai, savoi hēn mētbēus amatsistret savi siYesu hēn bēbētah len nakotan enan. ⁵ Nahurumit tisa! Timaskad avan ideh len gamito tokad namitisau hēn nēmauran tonor, hēn bēbētah suñan nēmatsistret len nakotan ideh samito. ⁶ Be len gamito, nēvanuan nadēlomian sua ikot hēn nēvanuan nadēlomian togon—be igole len nēhon nēmatsistret gail lēsəkad nadēlomian len aGot!

⁷ Bathut ke mēttokad nakotan gail len gamit gabag, gamit p̄isi mētsawin kasi, mētsasēhor natideh! Nēvanuan togon b̄igol nēsa sanor hēn gamito, riñi ñai, samtikot hēni. Ivoi am hēn mētbidañ hēn gai togol nēsa sanor hēn gamito. Ivoi am hēn mētbidañ hēn gai tovēnoh natit p̄isi samito! ⁸ Be gamit gabag māu, mētugol nēsa sanor hēn gamito. Mētogēras gabag hēn gamito hēn mētbēvēnoh natit samit gail. Ale mētugol natgalenan van hēn awawa samit len nadēlomian! ⁹ Nēvanuan lēsānor asike asike lutoh len natohan pipihabēlan aGot. Mētsēnau sēhoti a? Mitimasnau hēn asike mētbisab. Husur alat lotogol naitian tosa, alat lotolotu hēn nēlablab gail, alat lotogol naitian tobur kotov nēlahan, alalumñan lotopur hēn nibelit hēn naititian, alalumñan lotogol naitian mai alalumñan, ¹⁰ alat lotovēnvēnah, alat lotolōñon masuñ hēn natite, alat lototōrog akis, alat lotosor mēdas nahēsan nēvanuan mai alat lotogol nasēnahan hēn lēbēvēnoh natit gail, asike lutoh len natohan pipihabēlan aGot togēm balai. ¹¹ Ale a m̄o gamit galevis lovi vanuan lotomaienan. Be aGot igol mēttoveveu dan nañide galen lotosa, igol mēttokad nañoruan san, mēttovi esan sēbon, ale eriñi ke mēttonor len nēhon len nahēsan Nasuñ aYesu Kristo mai len aNunun aGot sidato.

Mitigam dan naitian tosa

¹² Hum ma avan ideh b̄ike, “Len nēmakuvan sagw dan nalo, nolēboi nēb̄igol natideh.” Be ginau nuke, nañide galevis lēsavoi hēn ginau. Hum ma avan ideh b̄ike, “Len nēmakuvan sagw dan nalo nolēboi nēb̄igol natideh.” Be ginau nuke, asike nudañ hēn natideh b̄iwol hēn ginau hum notovi slev san. ¹³ Hum ma avan ideh b̄ike, “Nēhanian ipat m̄os natēbañ, ale natēbañ ipat m̄os nēhanian.” Be nukel mai gamit ke, dereh aGot tigol natēbañ mai nēhanian areñuer. Avil nibedato lēsatoh m̄os naitian tosa, lutoh m̄os Nasuñ ale Nasuñ evi Masta hēn nibedato. ¹⁴ Ekitin ke, len nēdañan san, aGot igol niben Nasuñ ile mēhat dan nēmatan, ale dereh aGot tigol nibedat am lile mēhat dan nēmatan.

¹⁵ Nibemit lovi nahudhuben aKristo. Mētsalēboii a? Datbēlēboii ke nibedat lotovi nahudhuben aKristo, inor ke nēvanuan tovi hudhuben aKristo, b̄ibon mai napēhañut topurpur hēn niben a? Satimaienan! ¹⁶ Nēvanuan tobon mai apēhañut topurpur hēn niben, nibelaru arosua. Mētsalēboii a? Husur natosian siGot ikele len natubatan ke, “gēlaru dereh aregēm sua suñan niben tosua ñai.”* ¹⁷ Avil nēvanuan tobon mai Nasuñ, nanunun mai aNunun aYesu arosua.

¹⁸ Mitimasgam dan naitian tosa! Nēsaan gail p̄isi am nēvanuan togole, igole vivile dan niben. Avil nēvanuan togol naitian tosa, igol nēsaan van hēn niben gabag. Emēdas niben gabag. ¹⁹ Nibemit lovi naim seNunun aGot, aGot toviol hēni mai gamito. Mētsalēboii a? Gamit mētsavi samit sēbomito,* ²⁰ husur nēsa aGot toñur gamit hēni, etibau masuñ.* Imagenan, len nibemito, len natit p̄isi mētb̄igole, mitimasputsan nēyalyalan siGot.

7

Nəlahan

* **6:16:** Gen 2.24 * **6:19:** 1Kor 3.16; 2Kor 6.16 * **6:20:** Nēsa aGot toñur gidat hēni evi nēmatan siYesu tovi aNatun tosua sēbon.

¹ Ale gagai nuke nisor husur nasoruan samit gail len nalobulat napisulan mættotosi van hæn ginau. Mætuke, “Ivoi hæn naulumian ideh hæn asike hibar niben napæhaÿut.”
² Avil bathut nævanuan isobur lotogol naitian tosa, nukel mai gamit ke, naulumian tolah tikad naitian mai asoan sæbon, ale napæhaÿut tolah tikad naitian mai asoan sæbon.
³ Asoan aulumian belænon naitian, aulumian tigole maii. Asoan apæhaÿut belænon naitian, apæhaÿut tidam hæni maii. ⁴ Niben apæhaÿut savi esan sæbon ñai, be evi sisoan. Ale len navide tomaienana, niben aulumian savi esan sæbon ñai, be evi sisoan. ⁵ Samretægau gat nibemær sæbomæru dan gamær gabag. Be mærbike mærbisor tuÿ husur næmaribon galevis, ale mærbidam mai gamær gabag, inor hæn mærbetægau gat nibemær sæbomæru dan gamær gabag. Næbon næmaribon galenan læbinon, miribon tætas. Asike mærbigole, dereh aSetan tidas þisal hæn beliv gamæru hæn mærbiteh husur mærsædan. ⁶ Næsakel nakelean todañ ke mirimastægau gat nibemær sæbomæru dan gamær gabag mōs na-sor-tuÿ-an; ao nudam hæn bimaienana ñai. ⁷ Beti nolænon ke nævanuan þisi lætasumian ginau. Be len nakitinan, gidat þisi datukad naviolan aGot toviol hæn ðisusua mai gidato. Nævanuan sua ikad naviolan tomaiegai, nævanuan sual am ikad naviolan tomaienana.

⁸ Ale nukel mai alalumian asoalit lotomat mai næbatunau pæhaÿut gail ke, asike læbilah be læbitoh maienana ñai, sumian ginau, ivoi. ⁹ Be asike læbetægau gat nælolito dan naitian tosa, lilah. Husur savoi hæn læbelænon masuÿ hæn naitian; ivoi sæhori am ke lilah.

¹⁰ Nukad nakelean todañ mōs nævanuan nadælomian lotolah. Savi nakelean sagw be evi siYesu. Imaiegai ke: napæhaÿut sateriñ asoan. ¹¹ Be alitenana þeriñ asoan, satilah mai naulumian ideh am. Alitenana titoh maienana ñai o tigol næsasaan tokade mai asoan tinoñ ale tibon tælmam maii. Ale naulumian sateriñ asoan.*

¹² Ale nukad nakelean mōs nævanuan gail am. Evi ginau notokele, savi Nasuð. Nekæmaiegai ke: naulumian ideh siYesu bikad asoan sækad nadælomian, ale alitenana behæhaÿur hæn bitoh maii, aulumian satetiÿos hæni. ¹³ Ale napæhaÿut ideh siYesu bikad asoan sækad nadælomian, ale atenana behæhaÿur hæn bitoh maii, apæhaÿut satetiÿos hæni. ¹⁴ Husur nælahana apæhaÿut siYesu tokade mai asoan inor len næhon aGot bathut nadælomian selitenana. Ale nælahana aulumian siYesu tokade mai asoan inor len næhon aGot bathut nadælomian sitenana. Asike tæmagenana, natætai samit gail lætatoh len næbathudud toþiñþiñal len næhon aGot. Be gagai lutoh len næbathudud tonor len næhon. ¹⁵ Be gai sækad nadælomian belænon natiÿosan, tehusur nalænonian san. Næbon tomaienana, nælahana enana sæbanis gat asoan tokad nadælomian. Be belæboi bigole, nævanuan tokad nadælomian tetægau gat nælahana sælaru bathut aGot ekis gidato mōs natæmat. ¹⁶ Latpæhaÿut mættovi siYesu, len gamito hum ma asoamit læberiñ nælolit len aYesu. Ale lalumian mættovi siYesu, len gamito hum ma asoamit læberiñ nælolit len aYesu.

¹⁷ Be gamit ðisusua, asoam bimat o asoam bikad nadælomian o asoam asike bikade, len natohan ideh gototoh lan næbon aGot tokis gaiug, gitoh maienana lan. Nukel nakelean enana todañ mai alat siYesu len naut þisi. ¹⁸ Avan ideh bikad na-tiv-dalusi-an næbon aGot tokisi, satesusuan nabuñon hum sækad na-tiv-dalusi-an. Ale asike bikad na-tiv-dalusi-an næbon aGot tokisi, satikade. ¹⁹ Datbikad na-tiv-dalusi-an o datþipar tiv-dalusi-an savi natideh. Be datbigol husur nakelean todañ aGot tokele, enana nabiltitite! ²⁰ Len natideh avan ideh totoh lan næbon aGot tokisi, titoh maienana lan. ²¹ Govi slev næbon aGot tokis gaiug a? Bimagenana, sa-næloñ tetuhatu hæni. Avil gæbelæboi gæbikad næmakuvana hæn asike gæbevi slev am, gigole. ²² Husur nævanuan tovi slev næbon aGot tokisi, savi slev am be evi siNasuð. Len navide tomaienana, nævanuan savi slev næbon aGot tokisi, evi slev seKristo. ²³ Næsa aGot toÿur gamit hæni, etibau masuÿ. Samtehusur nævanuan gail sumian

* **7:11:** Hæn naves 10-11, ris Mat 5.32, 19.9; Mak 10.11-12; Luk 16.18

məttovi slev salito. Mətehusur Nasuḅ. ²⁴ Bathudud nadəlomian, len natideh məttotoh lan nəboŋ aGot tokis gamito, mititoh mai aGot lan.

Alat ləsələh

²⁵ Ale gagai nuke nisor var nausian samit husur navensus gail. Nəsəkad na-kel-buni-an ideh siNasuḅ, be nukel nə-nau-səhoti-an sagw, bathut len nalolosaan san, Nasuḅ igol notodaŋ len gai. ²⁶ Imaienan, bathut nəmauran todaŋ məttotoh lan, nunau maiegai ke: ivoi hən nauluḡan biṭoh hum totoh gagai. ²⁷ Gəḅilah mai napəhaṽut tia, sagidas p̄isal hən gəḅimakuv dan nəlahan saməru. Asike gəḅilah, sagidas pəhaṽut hən gəḅilah maii. ²⁸ Be gəḅilah, savi nəsaan; ale navensus ḅilah, savi nəsaan. Be alat lotolah dereh lisəḅ nəmauran egai tidaŋ len nəboŋ gail, ale nomətahun məṭḅələŋon ḅisa maienan.

²⁹ Bathudud nadəlomian, nekəmaiegai ke: namityal em̄idol. Gagai van, nauluḡan tokad asoan, nəlahan səlaru satiwol hən nəmauran san. ³⁰ Nəvanuan totaŋ, nətaŋan san satiwol hən nəmauran san. Nəvanuan tohəhaṽur, nahəhaṽuran san satiwol hən nəmauran san. Nəvanuan toṭurṭur tite, natit gail gai toplu həni saliwol hən nəmauran san. ³¹ Ale nəvanuan toumum mai natit gail hən navile a pan, navile a pan satiwol hən nəmauran san. Husur navile eg a pan hum topat gagai, satovan vəmasig.

³² Noləŋon ke mitimakuv dan natit gail len nəmauran egai nəlomit totuhaturu həni. Nauluḡan səlah eləboi ḅinau masuṽ hən Nasuḅ mai naṽide ḅigol Nasuḅ ḅehəhaṽur lan. ³³ Be nauluḡan tolah inau masuṽ hən navile a pan mai naṽide ḅigol asoan ḅehəhaṽur. ³⁴ Ale sədaŋ kavkav len gəlar p̄isi, Nasuḅ mai asoan. Napəhaṽut səlah, navensus, inau masuṽ hən Nasuḅ hən gai ḅevi siNasuḅ səḅon len niben mai nanunun. Be napəhaṽut tolah inau masuṽ hən navile a pan mai naṽide ḅigol asoan ḅehəhaṽur. ³⁵ Nokəmaienan m̄os nəḅevi tarhət samito, savi hən nəḅiwol hən nəmauran samito. Nokəmaienan hən naṽide samit ḅinor, hən məṭḅigol tabtab hən nəsa Nasuḅ toləŋoni, hən asike natideh ḅeliv nənauan samit dani.

³⁶ Be nauluḡan ideh ḅinau ke sagol sanor hən navensus tokel gati ke ḅilah maii, ale nəlon atenan ḅesursuru həni (hum ḅimasmagenan), tilah maii hum toləŋoni. Savi nəsaan.† ³⁷ Be nauluḡan ḅeil gəgat len nəsa tonau, ale natideh asike ḅetəgau gati, be nəsa ḅigole ḅipat len gai səḅon, ale ḅinau səhoti len nəlon ke asike ilah mai navensus, enan tu ivoi. ³⁸ Imagenan, nauluḡan tolah mai navensus san igol natit tovoi, ale nauluḡan səlah maii igol natit tovoi am səhori.‡

³⁹ Napəhaṽut tolah, nəlahan tokade mai asoan ipat vəbar asoan ḅimat. Be asoan aliten ḅimat, imakuv dan nəlahan enan, ale eləboi ḅilah mai avan ideh ḅələŋoni. Be natsua, nauluḡan ḅilah maii timasvi siYesu. ⁴⁰ Len nabunusian sagw, napəhaṽut asoan tomat biṭoh səḅon maienan ŋai, dereh tehəhaṽur am. Ale nunau ke aNunun aGot evi tarhət sagw hən notokəmaienan!

8

Nəhanian lototutumav həni van hən nəlablab gail

¹ Gagai nuke nisor husur naməŋod nəvanuan gail lototutumav həni van hən nəlablab gail. Evoi, datoləboii ke, “gidat p̄isi datukad naləboian.” Naləboian igol nəvanuan epul am hən naṽivan. Be na-ləmas-buni-an igol nəmauran sinəvanuan idaŋ am. ² Avan ideh ḅinau

† **7:36:** Len naut a Korint alat siYesu galevis lunau ke lotolo, ale nəlahan mai nəmauran hən nəlahan arsavi natideh. Imagenan, hum ma lotosor len nauluḡan egaii toke tilah, gol ke atenan inau ke sagol sanor hən navensus ḅike ḅilah maii. Ale evəlo. Nəboŋ naves egai toke nəlon atenan esursuru hən navensus, nasoruan ta Kris ikad namilen tile am toke navensus egəm vi bareab. Be naut kəmas namilen toru enan, aPol ike inor hən arḅilah. ‡ **7:38:** Len naut egai aPol ike, nauluḡan tolah mai navensus san igol ivoi ale husur nəmauran egai idaŋ len nəboŋ gail (geris 7.26), nauluḡan səlah mai navensus san igol ivoi am səhori.

suluvi ke toləboi natit tosoḅur; gai saləboi natit lotokitin aGot toke bikel vəhot gail maii sal. ³ Be avan ideh ḅeləmas bun aGot, aGot eləboi avan enan.*

⁴ Ale, nəhanan hən naməḅod lototutumav həni van hən nəlablab beti: Gidat pisi datoləboii ke nəlablab savi natideh len navile a pan, ale səkad nagot ideh be aGot tosua ḅai. ⁵ Ikad nagot gəgəras tosoḅur nəvanuan gail lotolotu hən gail. Luke nagot galenan lutoh len nəmav o len navile eg a pan, ale loriḅ gail hum lotovi got mai masta salit gail.*

⁶ Avil naut kəmas natenan, gidat datoləboii ke ikad aGot tosua ḅai, aTata tovi nəkadun natit pisi. Ale gidat datutoh mōsi. Ale ikad aMasta tosua ḅai, aYesu Kristo. Len aKristo, aGot igol natit pisi toum həni; ale len aKristo, datukad nəmauran.

⁷ Be savi nəvanuan pisi lotoləboi natenan. Ikad nəvanuan nadəlomian galevis ləsənu səhoti sal ke nəlablab ləsəkad nədaḅan ideh. Ale nəboḅ lotohan naməḅod tovi naviolan van hən nəlablab, lunau suluvi ke lotolotu van hən nəlablab enan. Ale husur ləsail sədaḅ len aGot sal, nəsa lotogole igol nəlolit eḅiḅiḅal. ⁸ Be nəhanian edədas ḅigol datḅikad navoivoian mai aGot. Husur datḅihani o asike datḅihani, gəlar pisi arsavi natideh len aGot.*

⁹ Be mətələləgau hən gamit gabag. Nədaḅan məttokade len nəmakuvan samit dan nəsaan satigol alat ləsədaḅ len nadəlomian liteh. ¹⁰ Husur, gaiug gotokad “naləboian,” avan ideh nənauan sail gəgat ḅeris gotohan len naim nalotuan silablab, nəsa bai? Hum ma nədaḅan samḅ ḅeliv nənauan san gol ḅihan naməḅod lototutumav həni tia van hən nəlablab. Bigol ḅimaienan, igol nəsaan.† ¹¹ Imagenan, len naləboian samḅ, gomədas awawa sədaḅ len nadəlomian, gomədas awawa len nadəlomian, aKristo tomat mōsi. ¹² Mətḅigol nəsaan maienan van hən nəbathudud ideh sədaḅ len nadəlomian, mətugol nasənahan len nəlon, ale mətugol nəsaan van hən aKristo. ¹³ Bathut natenan, nəsa nəḅihani ḅigol awawa len nadəlomian ḅiteh, sanihan naməḅod boḅ ideh am. Husur nomətahun nəḅigol awawa ideh len nadəlomian ḅiteh.

9

APol isor var alat a Korint lotosor tasi

¹ Mətunau ke nəsa nəḅigole səpat len navəlagw a? Mətunau ke nəsavi aḅai pispisul a? Mətunau ke nəsaris aYesu, aMasta sidato a? Mətunau ke gamit mətḅavi naḅit nauman sagw len Nasuḅ a? Ginau māu novi aḅai pispisul notoris aYesu, ale gamit, naḅit nauman sagw.* ² Naut kəmas nəvanuan galevis am lotonau ke nəsavi aḅai pispisul ideh, kitin, gamit a Korint mətḅaləboi mətḅekəmaienan. Husur nəmauran samit len Nasuḅ eḅusan səhoti ke notovi aḅai pispisul təban gamito.

³ Na-sor-vari-an sagw van hən alat lotokele ke nəsavi aḅai pispisul imaiegai ke: ⁴ Sanor hən mətḅevəḅan ginamər hən nəhanian mai nəwai a? Ao, inor! Mətoləboii ke tonor! ⁵ Len nəyaran sinamito, sanor hən asoanamit lotokad nadəlomian ləḅitah mai ginamit sumḅan aḅai pispisul tile am mai aPita mai aḅan Nasuḅ gail lotogole a?* Ao inor! ⁶ Ginau mai aParnapas, mətunau ke ginamər ḅai inor hən namrtoum mōs nəvat hən namḅimaaur a? Be inor hən mətḅakətḅəta təban ginaməru sumḅan aḅai pispisul tile gail am. Mətḅaləboii a?* ⁷ Mətunau ke nasoltia ideh nəḅurḅuran san toḅuer, eḅur natit san gail hən nəvat san səḅon a? Ao, səmaienan boḅ ideh! Nəvanuan tomabul nəhol nakrep ihan naḅit nakrep

* **8:3:** Natosian galevis ta sutuai luke, Avan ideh ḅinau suluvi ke tokad naləboian, gai səkad naləboian kitin. ³ Be nəvanuan ḅikad na-ləmas-buni-an, gai ikad naləboian kitin. * **8:5:** 1Kor 10.20-21 * **8:8:** Rom 14.17 † **8:10:** Nəboḅ toke igol nəsaan, igol nəsaan husur toḅur kotov nənauan san toke nəhanan hən naməḅod lototutumav həni van hən nəlablab sanor. Ale nəlon səmasil am. * **9:1:** Uman 22.17-18, 26.16 * **9:5:** Len naut egai aPol ekis aPita hən aKefas tovi nahəsan len nasoruan Ipru. * **9:6:** Uman 9.27, 11.22-25, 30

han. Ale nəvanuan tokətkəta təban navəshəsip, emun nasus halito. Mətsaləboi natgalen a?

⁸ Nasoruan kəta gail notomadhakele, lovi bunusian sinəvanuan ɲa? Ao. Nalo am ikel natgalenan. ⁹ Husur natosian len nalo siMoses ike, “Sagibanis gol nabuɲon naɓuluk topalpal kuv namisurhuwit.” Nəboɲ aGot tokəmaienan, mətunau ke tonau naɓuluk ɲa? ¹⁰ Ao. Len naut enan isor mōs ginamit am, husur nəvanuan totivtiv tan, mai nəvanuan torumrum kuv namisurhuwit gəlar ɲisi aroum mōs nəhanian artovatvat viri. ¹¹ Namtumabul natit gail seNunun aGot len nəlomito. Beti imabe? Sanor hən mətbəkətkəta təban ginamit hən nəhanian hən navile a pan a? ¹² Nəvanuan galevis ləbikad nədaɲan hən na-il-a-mō-an hən məttakətkəta təban galit maienan, inor hən mətbəkətkəta təban ginamit səhor galito!

Namtukad nədaɲan enan hən gamit boh məttakətkəta təban ginamito, be namtsaus gamit hən mətbigole. Ao namtudaɲ ɓur natit ɲisi hən asike namtɓiɲon gol na-kel-uri-an tovoi husur aKristo. ¹³ Mətoləboi ke alat lotoum len naim siGot luhan nəhanian topat ei. Ale alat lototutumav len nəmel tutumavan luhan katəɲol hən nəsa lototutumav həni. ¹⁴ Len naɓide tomaienən, Nasuɓ isor idaɲ ke, alat lotokel ur na-kel-uri-an tovoi limaskad natit hən ləbimaur lan, təban nəvanuan gail lotokel uri mai galito.*

¹⁵ Avil nəsaus natgalenan boɲ ideh. Ale nəsatos natgalegai hən ɓimagenan hən ginau. Noɓiv ke nəsaus natgalenan, nəsaɲon gol na-kel-uri-an tovoi. Ale nomətahun nəbəhusur naɲisal ideh tile am. Nəmatan ivoi səhor naɲisal tile am. ¹⁶ Husur, nəbikel ur na-kel-uri-an tovoi, savi natesua notoləboi nəbisor sal suh ginau həni. Ao, len naləɲonian siGot, aGot eriɲi len navəlagw hən nəbimasgole. Asike nətakel ur na-kel-uri-an tovoi, naɓiltipanismen təbar ginau balai! ¹⁷ Nətagole husur notoləɲoni, tanor hən nətəkad nakonɲurɲuran həni. Be aGot ɓeriɲi len navəlagw hən nəbigoale, nimasgole! ¹⁸ Ale nakonɲurɲuran sagw nəsa beti? Imagegai ke: nəboɲ notokel ur na-kel-uri-an tovoi, noləboi nəbeviol kəmas həni. Bathut natenan, naut kəmas nədaɲan notokade hum ahai pispisul, nəsaus natideh ben nəvanuan gail hən notokel ur na-kel-uri-an tovoi mai galito.

¹⁹ Naut kəmas nəsavi slev sivan ideh, nugol gabag hən ginau notovi slev sinəvanuan ɲisi hən nəbeliv nəvanuan isoɓur am gəm hən aKristo. ²⁰ Nəboɲ nototah mai naJu gail nosumnan naJu gail hən nəbeliv galit gəm hən aKristo. Naut kəmas nəsatoh len navəlan nalo, nəboɲ nototah mai alat len navəlan nalo seJu gail, nosumnan alat len navəlan nalo hən nəbeliv galit gəm hən aKristo. ²¹ Nəboɲ nototah mai alat ləsəkad nalo, nosumnan alat ləsəkad nalo hən nəbeliv galit gəm hən aKristo. Be nəsəmakuv dan nalo siGot, nalo seKristo iwol hən ginau. ²² Nəboɲ nototah mai alat ləsədaɲ, nogəm sumnan nəsaɲaɲ, numaienən hən nəbeliv galit gəm hən aKristo. Nogəm sumnan nəvanuan gail ɲisi hən, len naɲisal ideh nəbeliv galit gəm hən aKristo hən ɓilav kuv galit galevis dan nəsaan salito. ²³ Nugol natgalen ɲisi hən na-kel-uri-an tovoi ɓibar nəvanuan ɓisoɓur am, hən nəbikatəɲol mai galito len nakontit na-kel-uri-an tovoi tokel gati.

²⁴ Mətoləboi tia ke len nəgamgaman, galit ɲisi lotogam lan lugam, be galit sua ɲai igam səhor galit am hən ɓilav nəprais. Mitigam magenan hən mətbəwin, hən mətbikad nəprais! ²⁵ Nəvanuan gail ɲisi lotoke ligam len nəraɲraɲean, loutaut idaɲ tabtab len natit ɲisi. Galit ludaɲ ɓur nautautan enan, hən ləbikad naprais tovi ut kəmas asike idareh. Avil gidato datugole mōs naprais topat vi sutuai. ²⁶ Imagenan, hum nəgamgaman, nəsaɲam taɓtaɓor. Hum natuhtuhan, nəsatuhtuh taɓtaɓor hum nototuh naməsav ɲai. ²⁷ Ao! Notuhtuh nibegw, nugol utaut həni, nugole evi slev sagw. Nugol tomagenan hən ke,

* **9:9:** Deu 25.4; 1Tim 5.18 * **9:11:** Rom 15.27 * **9:13:** Lev 6.16, 26; Deu 18.1-3 * **9:14:** Mat 10.10; Luk 10.7

nəboŋ nəbikel ur na-kel-uri-an tovoi mai nəvanuan gail ĩnoŋ, nəprais asike imasig dan ginau.

10

Nalələgauan: alat a Israel ta mo lumabe?

¹ Nokəmaienan bathudud nadəlomian, husur nomətahun mətĕtətan hən nategai. Atəmadat ta sutuai ĩisi lotogam dan naut a Ijip, lutoh pipit nəmavukasw, galit ĩisi luyar tukot len tas.* ² Len nəmavukasw mai nətas, ehum galit ĩisi lotobaptais hən ləĕevi ahai susur siMoses. ³ Ale galit ĩisi luhan nəhanian tosua ĩai togəm len aGot.* ⁴ Ale galit ĩisi lomun nəwai tosua ĩai togəm len aGot, husur lomun nəwai hən nəvat siGot totah mai galito, ale nəvat enan evi aKristo.* ⁵ Avil aGot sahəhaĕur hən galit lotosoĕur, ale lumat, naĕirimat halit gail losuh taĕtaĕor len naut masmas.*

⁶ Natgalenan lovisi hum nalələgauan hən asike datĕləŋon masuĕ hən natit tosa gail suman galito.* ⁷ Samtilotu hən nəlablab gail suman galit galevis lotogole, hum natosian siGot toke, “Nəvanuan gail lobətah hən ləĕihan, ləĕemun. Ale lule məhat hən ləĕisav, ramramə taĕtaĕor.”* ⁸ Sadatigol naitian tosa suman galit galevis, togol nəvanuan tovi 23,000 len galito lumat len nəmariboŋ tosua ĩai.* ⁹ Sadatitaltal kitev nədaŋan siNasub aGot ke timabe. Galit galevis lugole, gol nəmat gail lukat bubun galito.* ¹⁰ Sadatikoblen suman galit galevis lotokoblen, gol aŋel hən nəmatan igol lumat.*

¹¹ Natgalenan lovisi hən galito hən datĕləboi səhoti, ale ipat len na-tos-gati-an hum na-sor-ĕusan-an moŋ gidat dattotoh len nəboŋ hən nanoŋan hən navile a pan. ¹² Avan ideh ĩinau ke toil gəgat, telələgau hən asike ĕiteh! ¹³ Natideh totaltal ke mitigol nəsaan, eĕitoĕ hən nəsa togəm hən nəvanuan gail ĩisi. Be aGot igol tabtab hən nəsa tokele ke tigole. Natideh totaltal ke mitigol nəsaan, aGot asike idam hən ideh səhor nəsa məttoləboi mətĕidan ĕuri. Nəboŋ natideh ĕitaltal ke mətĕigol nəsaan, dereh aGot tigol naĕisal dan natenan hən mətĕidan ĕuri.

¹⁴ Imagenan gamit notoləmas bun gamit ĩisi, mitigam dan nalotuan van hən nəlablab gail. ¹⁵ Nusor mai gamit hum məttokad nənauan; nəĕekitin o asike nəĕekitin, mitinau hən mətĕinau səhoti. ¹⁶ Len nəhanian len natev siNasub, nəboŋ dattosipa vi təban aGot hən naĕiliwai, datomun katəpol hən nəda heKristo. Ale nəboŋ dattoĕur nabəta, datuhan katəpol hən niben aKristo. Mətsaləboi a? ¹⁷ Naut kəmas dattosoĕur, gidat ĩisi datovi niben tosua ĩai, husur datuhan katəpol hən nabəta tosua ĩai.

¹⁸ Mitinau naĕide silat a Israel. Galit ĕisusua lotohan nahudhuviolan lototutumav hən van hən aGot, len nəmel tutumavan, luhan katəpol, ale luĕon len nalotuan van hən aGot.* ¹⁹ Namilen ke nəlablab evi natideh a? Ao. Namilen ke nəhanian lototutumav hən van hən evi natideh a? ²⁰ Ao. Arsavi natideh. Nukele ke, natideh nəvanuan ləsəkad nadəlomian lototutumav hən, lotutumav hən van hən natəmat gail, savi aGot. Nomətahun mətĕikatəpol mai natəmat gail.* ²¹ Mətsaləboi mətĕemun len naĕiliwai hiNasub ale mun len naĕiliwai hetəmat gail am. Mətsaləboi mətĕihan len natev siNasub ale han len natev setəmat gail am. ²² Datĕigol ĕimagenan, dereh datigol Nasub aGot titabulol bulos gidato. Datunau ke datudaŋ səhori a? Aoa!*

* **10:1:** Exo 13.21-22, 14.22-29. Nəboŋ toke lotoyar tukot len tas, luyar tukot len naut butitas nətas torus dani gol ke tokad naĕisal tommas rivuh be nətas ipat tarhəte tarhəte. * **10:3:** Exo 16.35 * **10:4:** Exo 17.6; Num 20.8-11

* **10:5:** Num 14.16, 29-30 * **10:6:** Num 11.4 * **10:7:** Exo 32.6 * **10:8:** Num 25.1-18 * **10:9:** Num 21.5-6

* **10:10:** Num 16.41-49 * **10:16:** Mat 26.26-28; Mak 14.22-24; Luk 22.19-20 * **10:18:** Lev 7.6, 14-15 * **10:20:**

Deu 32.17 * **10:22:** Deu 32.21

²³ Gamit mət̃bike, “Len nəmakuvan sinamit dan nalo namtoləboi namt̃bigol natideh,” ginau nuke, nãvide galevis ləsavoi hən nəvanuan tile gail. Gamit mət̃bike, “Len nəmakuvan sinamit dan nalo namtoləboi namt̃bigol natideh,” ginau nuke, nãvide galevis ləsagol nəvanuan togon sədaŋ am len nadəlomian san.* ²⁴ Samteləŋon nəsa tovoi hən gamit səbomit ŋai, be mət̃eləŋon nəsa tovoi hən nəvanuan tile gail.

²⁵ Mət̃oləboi mət̃bihan natideh lotoŋur həni len nəmaket hən naməŋod. Ləbetutumav həni van hən nəlablab gail o asike ləb̃igole, samteus nausian ideh husuri. Samtinau masũ həni. ²⁶ Nãvide enan inor husur nasoruan siGot ikele ke, “Navile a pan mai natit p̃isi topul lan lovi siNasub̃ aGot.”*

²⁷ Nəvanuan səkad nadəlomian ħeus gaiug hən gəb̃ihan maii, ale gəb̃eləŋon gəb̃ivan, gihan nəhanian ideh gai bilavi mai gaiug. Ləbetutumav həni van hən nəlablab o asike ləb̃igole, sageus nausian ideh husuri. Saginau masũ həni. ²⁸ Be avan ideh ħikel mai gaiug ke, “Naməŋod egai, lotutumav həni van hən nəlablab gail,” sagihani be nənauan sam̃ tinau nəlon avan enan tokel vəhot natenan mai gaiug. Gəb̃ihani, hum ma gəbetunus nəlon. ²⁹ Hum ma savi natideh len gaiug, be evi natit tosa len nənauan sinəvanuan togon. Husur, imabe nənauan len nəlon nəvanuan togon isab̃i ke nəsa notogole len nəmakuvan sagw dan nalo isa?† ³⁰ Ginau nəb̃esipa vi təban aGot hən nəhanian ale nəb̃ihani, imabe avan ideh isor məd̃as ginau bathut nəsa notosipa həni tia?

³¹ Imaianan, mət̃bihan o mət̃bemun o natideh mət̃bigole, gol natit p̃isi hən nəvanuan gail ləb̃isal suh nəyalyalan siGot lan. ³² Samtigol natideh hən mət̃biŋon gol na-kel-ur-an tovoi hən naJu gail o alat ləsavi Ju asike ləb̃ikad nadəlomian. Samtigol natideh hən mət̃beməd̃as nadəlomian silat siYesu. ³³ Mət̃ehusur nãvide sagw. Len natit p̃isi notogole, nohisi hən nəb̃igol nəvanuan p̃isi ləb̃ehəhãvur lan. Nəsəd̃as p̃isal hən nəb̃ikad na-vi-tarhəte-an m̃os ginau səb̃ogw ŋai, nudas p̃isal hən nəvanuan ħisoḅur ləb̃ikad na-vi-tarhəte-an, hən aGot bilav kuv galit dan nəsaan salito.

11

¹ Mitigol tət̃õv hən ginau sum̃an notogol tət̃õv hən aKristo.*

Len nalotuan

² Nusor sal suh gamit bathut mət̃tonau gat ginau len natit p̃isi. Ale mət̃otəgau gat nãvide hən nalotuan, sum̃an ŋai notolav gail mai gamito. ³ Be noləŋon ke mət̃eləboi ke aKristo evi kadun nəmauran sinəvanuan p̃isi, naulum̃an evi kadun nəmauran sinapəhãvut, ale aGot evi nəkadun aKristo. ⁴ Naulum̃an ideh tokabut gol nəkadun nəboŋ tosor tũv o tokel ur nəsa aGot tokel maii, igol nahur sasa len nəkadun tovi aKristo. ⁵ Be napəhãvut ideh səkabut gol nəkadun nəboŋ tosor tũv o tokel ur nəsa aGot tokel maii, igol nahur sasa len nəkadun tovi asoan. Esũm̃an apəhãvut tosir nəkadun toŋarŋar. ⁶ Napəhãvut ħemətahun ħikabut gol nəkadun, ep̃itõv ŋai hum togut kotov p̃is navurun. Be bathut tovi hur sasa hən ħegut navurun o hən nəkadun ħiŋar, tikabut gol nəkadun m̃au! ⁷ Naulum̃an satikabut gol nəkadun husur nəboŋ aGot togol naulum̃an, igol ilav kot nənahənah han mai nəyalyalan san hən nahəsən aGot ħiyalyal. Be napəhãvut igol nahəsən naulum̃an iyalyal.* ⁸ Husur naulum̃an metəkav sagəm len napəhãvut, be napəhãvut metəkav egəm len naulum̃an. ⁹ Husur aGot sagol naulum̃an m̃os napəhãvut, be igol napəhãvut m̃os

* **10:23:** 1Kor 6.12 * **10:26:** Psa 24.1 † **10:29:** Len naves 28 nəboŋ tosor husur avan ideh mai avan enan, ale len naves 29 nəboŋ tosor husur nəvanuan togon, len naut galenan, isor husur nəvanuan səkad nadəlomian. * **11:1:** 1Kor 4.16; Flp 3.17 * **11:7:** Gen 1.26-27

naulumān.* ¹⁰ Husur natenan, bathut aņel gail, napēhaŕūt tikad nēdaņan hēn na-il-a-
mō-an len nēkadun.* ¹¹ Avil len Nasuḅ, napēhaŕūt satoh sēbon hum asoan tobuer, mai
naulumān satoh sēbon hum asoan tobuer. Naulumān ikad asoan hēn ḅevi tarhēt san
ale napēhaŕūt ikad asoan hēn ḅevi tarhēt san. ¹² Husur naut kēmas napēhaŕūt metēkav
togēm len naulumān, alalumān lukad nēpasian salito len napēhaŕūt. Avil natit p̄isi logēm
len aGot.

¹³ Len nabunusian samit gabag imabe? Inor hēn napēhaŕūt ḅisor tuŕ van hēn aGot be
sēkabut gol nēkadun a? ¹⁴ Len naŕide ta damēņai, navurun naulumān ḅebēlav, nēvanuan
p̄isi lolēboii ke sanor kasi. Navurun emēdas gai. ¹⁵ Be navurun napēhaŕūt ḅebēlav, igol
napēhaŕūt ikab masuŕ. Husur navurun tobēlav, aGot eviol hēni mai napēhaŕūt hēn
ḅikabut gole. ¹⁶ Be avan ideh ḅike ḅēvitŕituh husur natenan, namtohusur naŕide enan,
namtsahusur ideh am. Ale alat siGot len naut p̄isi, galit am lohusur naŕide enan.

Natev siNasuḅ

(Mat 26.26-29; Mak 14.22-25; Luk 22.15-20)

¹⁷ Len nēsa nēḅikel mai gamit gagai, nēsasor sal suh gamito, husur naḅonḅonan samit
gail lēsavi tarhēt samito be lomēdas gamito. ¹⁸ Nuke nisor husur natsua. Nosēsēloņ
hēn nasoruan sua toke, nēboņ mēttoḅkad naḅonḅonan hum alat siYesu, mētopēphw gail.
Ale nodēlom kēkerek hēn nasoruan enan, ¹⁹ husur napēphwan gail limasvisi len gamito
hēn alat aGot tohēhaŕur hēn galito lēḅiparḅar. ²⁰ Nēboņ mēttoḅonḅon len naut sua
hēn mētḅihan len natev siNasuḅ, savi nēhanan siNasuḅ mēttohan lan. ²¹ Husur nēboņ
mēttoḅgēm hēn nēhanan, gamit galevis mēttoḅat vėlaut sēḅomito. Namilen ke galevis
lumalkēkat, galevis lotērog. ²² Mētsēkad naim samit hēn mētḅihan mai mētḅemun lan
a? Mētomētahun alat siYesu a? Mētuke mitigol namēsāl gail nahurulit tisa a? Nekēmabe
hēn gamito? Nisor sal suh gamit a? Aoa! Sanisor sal suh gamit hēn naŕide enan.

²³ Husur nēsa Nasuḅ tokel mai ginau, nukel mai gamit tia. Imaiegai ke: Nasuḅ aYesu,
len nalenmariug aJutas toriņi len navēlan aenemi san gail, aYesu ilav nabēta, ²⁴ esipa vi
tēban aGot hēni, ale eḅuri. Ike, “Egai nibegw notoviol hēni mōs gamito. Mitigol nategai
hēn mētḅinaunau gat ginau.” ²⁵ Len naŕide tomaienān, nēboņ lotohan tonōņ, aYesu ilav
nāḅiliwai topul hēn nēwain. Ike, “Nāḅiliwai egai evi na-kel-gati-an veveu aGot tota gati
len nēda hagw; mitigol nategai hēn mētḅinaunau gat ginau len nēboņ p̄isi mētḅemuni.”*

²⁶ Husur len nēboņ p̄isi mētḅihan nabēta egai mai mun len nāḅiliwai hēn nēwain; mētokel
ur nēmātan siNasuḅ van vēbar nēboņ ḅegēmai.

²⁷ Imagenān, avan ideh tohan nabēta o tomun len nāḅiliwai hiNasuḅ len naŕide
tomēdas nahēsan Nasuḅ, inor hēn ḅipanis sil niben Nasuḅ mai nēda han; ehum avan
enan togol nēmātan siNasuḅ. ²⁸ Imagenān, nēvanuan timasbunus vahvahur nēmauran san
a tahw hēn ḅihan nabēta mai mun len nāḅiliwai. ²⁹ Husur avan ideh tohan mai tomun
be sēnau sēhot niben aYesu tovi alat siYesu, len nēhanan mai namunian gai togole, ilav
nēpanismen vi lan gai gabag. ³⁰ Husur natenan, gamit isoḅur lēsēdaņ savoi, lomēsah, ale
galevis lupat len nēmātan. ³¹ Imagenān, dattabunus vahvahur nēmauran sidat sēḅodato
len alat siYesu lotovi niben, asike dattēlav nēpanismen galenan siGot vi lan gidato. ³² Be
nēboņ Nasuḅ tobunus vahvahur nēmauran sidato; igol nēpanismen ta damēņai hēn ḅigol
datḅinor, hēn asike ḅisāḅ sēhoti ke datimaspanis mai navile a pan len nēmātan vi sutuai.

* **11:9:** Gen 2.18-23 * **11:10:** Galevis lotokad namitisau hēn nasoruan siGot lokēmaiegai ke: Napēhaŕūt ikad
nēdaņan hēn ḅigol nēsa ḅelēņoni hēn nēkadun, be datḅehusur naḅusanān siPol len 6.12 mai 8.9, napēhaŕūt timasnau
asoan hēn asike ḅemēdasi. Namilen ke ivoi hēn napēhaŕūt tikabut gol nēkadun, husur asike ḅigole, dereh temēdas
asoan. Len naves egai, alat lotokad namitisau hēn nasoruan siGot lēsālēboi namilen nasoruan gegai toke bathut aņel
gail. * **11:25:** Exo 24.6-8; Jer 31.31-34

³³ Imaienan, bathudud sagw len nadəlomian, nəboŋ mət̃biḥonḥon hən mət̃bihan len natev siNasub̃, mititoh vir gamit gabag. ³⁴ Avan ideh ḥimalkəkat, tihan a im bai, hən asike nəḥonḥonan samit magenan ḥilav nəpanismen vi lan gamit gabag.

Nukad natgalevis am hən nəbikel mai gamito, be lipat vir nagəman sagw boŋ ideh.

12

Natit gail lotogəm len aNunun aGot

¹ Bathudud nadəlomian, nuke nisor husur natit gail lotogəm len aNunun aGot. Nuke mitikad naləboian lan. ² Mətoləboii ke a m̃o, nəboŋ mətsəkad nadəlomian, natit lototiltile gail loliv gamit vi tut, losəhar sabsab hən gamito van hən nəlablab lotoḥut. ³ Imagenan nuke məteləboii ke, len aNunun aGot avan ideh saləboi ḥisemale hən aYesu, be len aNunun aGot ŋai nəvanuan eləboi ḥike, “AYesu evi Masta.”

⁴ Ikad naviolan tiltile aNunun aGot toviol hən gail, be aNunun aGot tosua ŋai. ⁵ Ikad na-vi-tarhəte-an tiltile gail hən datḥigole m̃os aMasta, be aMasta tosua ŋai. ⁶ Ikad naḥit totiltile gail, be aGot tosua ŋai, igol nəvanuan p̃isi san luḥan hən naḥit galen p̃isi. ⁷ AGot eviol mai galit ḥisusua hən aNunun, hən nəsa aNunun ḥigole len galito ḥevi tarhət salit gabag. ⁸ Len aNunun aGot, aGot eviol mai galit sua hən nasoruan hən namitisau hən nəmauran tonor. Len aNunun aGot ŋai, eviol mai galit sual am hən nasoruan hən naləboian. ⁹ Len aNunun, aGot eviol hən nabiltidəlomian mai galit sua tile. Len aNunun aGot ŋai, eviol hən naviolan gail mai galit sua tile am, hən ḥigol alat lotoməsah ləḥimaur. ¹⁰ Ale eviol mai galit sua tile am hən nədaŋan gail hən ḥigol namerikel gail. Eviol mai galit sua tile am hən nədaŋan hən ḥikel napisulan siGot. Eviol mai galit sua tile am hən nədaŋan hən ḥeləboi səhot nəsa togəm len aNunun aGot mai nəsa togəm len natəmat gail. Eviol mai galit sua tile am hən ḥisor len nasoruan tiltile gail, ale mai togon am eviol hən nədaŋan hən ḥeləboi ḥikel ur namilen nasoruan tiltile galenan. ¹¹ Evi aNunun aGot tosua ŋai togol natgalen p̃isi. Epəpehun natgalenan mai nəvanuan ḥisusua husur naləŋonian san.*

Niben aKристо ikad nahudhut isoḥur

¹² Niben nəvanuan ikad nahudhuben isoḥur, be nahudhuben galen lotosoḥur lovi niben tosua ŋai. Niben aKристо imagenan.* ¹³ Gidat p̃isi datubaptais len aNunun aGot tosua ŋai hən datḥegəm vi niben aKристо tosua ŋai. Naut kəmas datovi Ju o datovi vanuan ta Kris, naut kəmas datovi slev o datsavi slev am, aGot eviol hən aNunun tosua ŋai mai gidat p̃isi hən datḥepul həni, hum nəwai dattomuni.†

¹⁴ Niben nəvanuan səkad nahudhuben sasua ŋai, ikad nahudhuben isoḥur lan. ¹⁵ Narien nəvanuan ḥike, “Husur ke nəsavı vələn, nəsavı hudhuben ideh,” naut kəmas nəsa tokele, narien evi hudhuben sua len niben sal. ¹⁶ Nədariŋan nəvanuan ḥike, “Husur ke nəsavı mətan, nəsavı hudhuben ideh,” naut kəmas nəsa tokele, nədariŋan evi hudhuben sua len niben sal. ¹⁷ Niben kavkav tavi mətan səlani, nəsesələŋan han gai be? Niben kavkav tavi dariŋan səlani, nam̃unusian han gai be? ¹⁸ Be aGot itabtabuh len nahudhuben p̃isi, etuan p̃is gail husur niben, len naut ḥisusua toləŋon ləḥipat lan. ¹⁹ Nahudhuben galen p̃isi lətavi hudhut sua səlani ŋai, asike lətaḥon len niben tosua, niben taḥuer. ²⁰ Ekitin, ikad nahudhuben isoḥur, be niben tosua ŋai.

²¹ Namətan saləboi ḥikel mai navələn ke, “Naut kəmas gaiug, ginau səḥogw noləboi nəḥigol natit p̃isi.” Ale nəkadun saləboi ḥikel mai narien ke, “Naut kəmas gaməru, ginau səḥogw noləboi nəḥigol natit p̃isi.” ²² Ao! Səmagenan. Nahudhut nibedat galevis len nibedat dattonau suluḥi ke ləsədaŋ, datumaskad gail hən nibedat ḥimaur.

* **12:11:** Hən naves 4-11, ris Rom 12.6-8 * **12:12:** Rom 12.4-5 † **12:13:** Namilen ke datukatəp̃ol len aNunun aGot tosua ŋai

²³ Ale nahudhubedat gail dattonau ke lotovi ut kēmas, datokētkēta tēban gail ivoi. Ale nahudhubedat gail nahurudat tosa hən nəvanuan lēberis gail, datosusuan galenan, ²⁴ be nahudhubedat gail, nahurudat sēsa hən nəvanuan lēberis gail, losuh p̄ar p̄ar maien ηai.

Be aGot esuhud p̄is nahudhubedat gail, hən nahudhut dattonau ke lēsavi natideh, lovi natite. ²⁵ Igol maien hēni hən asike b̄ikad nap̄əp̄ehwan len nibedato, hən nahudhubedat p̄isi lēbēkētkēta tēban galit gabag b̄ep̄it̄p̄itov̄. ²⁶ Nahudhubedat ideh b̄eləŋon b̄isa masūv̄, nahudhubedat p̄isi loləŋon isa masūv̄ maii. B̄ikad na-sor-sal-suhi-an vi tēban nahudhubedat ideh, nahudhubedat p̄isi lohəhəv̄ur maii.

²⁷ Gamit māu mətovi niben aKristo, mətovi hudhut gail len niben kavkav. ²⁸ Ale len alat siYesu, aGot itabtabuh len ahai p̄isp̄isul gail a m̄o; na-vəha-ru-an, ahai kelkel ur gail; na-vəha-tor-an, ahai p̄usan gail; beti alat lotogol namerikel gail, alat lotokad naviolan gail hən lēbigol alat lotoməsah lēb̄imaur, alat lotovi tarhəte sinəvanuan gail, alat lotowol hən alat siYesu hən lēb̄ehusur nap̄isal tonor, mai alat lotosor len nasoruan tiltile gail.*

²⁹ Mətunau ke gidat p̄isi dattovi ahai p̄isp̄isul a? Mətunau ke gidat p̄isi dattovi ahai kelkel ur a? Mətunau ke gidat p̄isi dattovi ahai p̄usan a? Mətunau ke gidat p̄isi dattogol namerikel a? ³⁰ Mətunau ke gidat p̄isi dattokad naviolan gail hən datbigol alat lotoməsah lēb̄imaur a? Mətunau ke gidat p̄isi dattoləboi datb̄isor len nasoruan tiltile gail a? Mətunau ke gidat p̄isi dattoləboi datb̄ikel ur namilen nasoruan tiltile galenan a? Aoa! ³¹ Be gamit māu, mətələŋon masūv̄ hən naviolan seNunun aGot lotovoi am.

Avil nap̄isal notoke nəb̄isor husuri, ivoi habat səhor nap̄isal ideh datoləboi datb̄enənōv̄ hēni maii.

13

Nap̄isal hən na-ləmas-buni-an

¹ Ginau nətator len nasoruan tiltile nəvanuan lotosorsor len gail, mai nasoruan tiltile aŋel lotosorsor len gail, be asike nətəkad na-ləmas-buni-an, nətəwal kēmas ηai hum nəbē o nabel lototuhtuhi. ² Nətəkad nədaŋan hən nəb̄ikel napisulan siGot, mai nətaləboi səhot natit p̄isi aGot tosusuan gail mai naləboian p̄isi, ale nətəkad nab̄iltidəlomian hən nəbigol nāvehuh lēberus, be asike nətəkad na-ləmas-buni-an, nətavi ut kēmas ηai.* ³ Nətaviol hən natit p̄isi notokade mai naməsəl gail, ale nətaviol hən nibegw hən nəb̄isor sal suh ginau len Nəboŋ siNasūb̄,* be asike nətəkad na-ləmas-buni-an, asike nətəkad natideh tovoi.

⁴ Nāvide hən na-ləmas-buni-an imaiegai: Gəb̄eləmas bun avan ideh, len nə-daŋ-ḅuri-an gutoh mədau maii, gugol navoian b̄evi tarhət san, gəsətəbulol bulosi sil natit san gotoləŋoni. Gəb̄eləmas bun avan enan gəsator sal suh masūv̄ hən gaiug, gəsapul hən nāvivan, ⁵ gəsagol natideh bigol nahurun avan en b̄isa, gəsənu nau gaiug gabag m̄os naləŋonian sam̄ ηai, nəlōm̄ səpaŋpaŋ tutut, len nəlōm̄ gəsətəgau gat nəsaan avan enan togole hən gaiug. ⁶ Gəb̄ikad na-ləmas-buni-an gəsahəhəv̄ur hən nəsaan, be gūb̄on mai alat lotohəhəv̄ur hən nakitinan. ⁷ Gəb̄ikad na-ləmas-buni-an goil gəgat tabtab, gotəgau gat nadəlomian tabtab, nə-vatvat-viri-an sam̄ səmasig boŋ ideh, gukad nə-daŋ-ḅuri-an tabtab.

⁸ Na-ləmas-buni-an asike inoŋ boŋ ideh, ipat vi sutuai. Avil nakelean hən napisulan siGot dereh teb̄uer. Nasoran len nasoruan tiltile gail dereh tinoŋ. Naləboian hən nəsa aGot tosusuan gail, dereh teb̄uer. ⁹ Husur gagai datoləboi kəkereh hēni ale gagai datukel kəkereh hən napisulan siGot. ¹⁰ Be nəboŋ aYesu b̄egəmai hən aGot bigol vurvur natit p̄isi, naviolan aNunun aGot toviol hən gail gagai dereh lēb̄uer.

* **12:28:** Efe 4.11 * **13:2:** Mat 17.20, 21.21; Mak 11.23 * **13:3:** Len natosian galevis ta sutuai ike, nətaviol hən nibegw hən b̄ipaŋ len nəhab towunwun, be asike nətəkad na-ləmas-buni-an, asike nətəkad natideh tovoi.

¹¹ Nəboŋ notovi tətai, nusor suŋan natətai, nabunusian sagw esuŋan nabunusian setətai, nunau suŋan natətai. Nəboŋ nototibau, notogəm vi haŋut, noriŋ gabulan naŋide galenan setətai. ¹² Gagai datokəta suŋan nəvanuan tokəta tur len nakəlas tobanuŋanw. Be len nəboŋ enan, dereh datekəta ris nəhon aGot timasil buni. Gagai naləboian sagw ekəkereh, be len nəboŋ enan naləboian sagw dereh tikavkav suŋan aGot toləboi kavkav hən ginau.

¹³ Imagenan gagai datimasgol tabtab hən natgalegai lototor: datimasriŋ gat nəlodato len aGot, datimasvatvat vir natit p̄isi aGot tokel gati ke ləbisarpoh, datimasləmləmas bun gidat gabag. Be len natgalen p̄isi, na-ləmas-buni-an ivoi esəhor eru enan.

14

Nəsa evi tarhət silat siYesu?

¹ Na-ləmas-buni-an m̄au tiwol hən nəmauran samito, ale mətələŋon masuŋ hən natit gail lotogəm len aNunun aGot. Be a məhat len natgalen, mətələŋon masuŋ hən mət̄bikel napisulan siGot. ² Husur nəvanuan tosor len nasoruan tiltile gail, sasor mai nəvanuan gail, be isor mai aGot ŋai, husur avan ideh sasəsələŋ ləboii. Len aNunun aGot, avan enan ikel natetətan gail. ³ Be nəvanuan tokel ur nəsa aGot tokel maii, nakelean san igol nəvanuan gail ludaŋ am len nəmauran salito, igol loləŋon ivoi am len nəlolito, mai etəŋov nəlolit vi pan. ⁴ Nəvanuan tosor len nasoruan tiltile gail evi tarhət san gabag, be nəvanuan tokel ur nəsa aGot tokel maii, gai igol alat siYesu p̄isi ludaŋ am len nəmauran salito.

⁵ Noləŋon ke gamit p̄isi mətələboi mət̄bisor len nasoruan tiltile gail, be noləŋon masuŋ səhori am hən mət̄bikel ur nəsa aGot tokele. Nəvanuan tokel ur nəsa aGot tokel maii, evi tarhət silat siYesu səhor nəvanuan tosor len nasoruan tiltile gail. Be egaii bikel ur namilen nasoruan tiltile galenan hən alat siYesu ləbələboii səhoti, igol galit ludaŋ am len nəmauran salito. ⁶ Be bathudud nadələmian, nətagəm hən gamit, nətasor len nasoruan tiltile gail, tavi tarhət samit mabe? Be nəbikel na-kele-vəhoti-an seNunun aGot mai gamito, nəbikel naləboian, nəbikel ur nəsa aGot tokel mai ginau, nəbikel napusanan seNunun aGot, natgalen p̄isi lovi tarhət samito.

⁷ Mitinau nabuvimal mai navus beltaŋ; arsəmaur be arugol nəwalan. Asike datbiraŋam̄e hən gəlar b̄inor, avan ideh teləboi mab hən nəbe dattoraŋam̄e həni? ⁸ Mitinau nətrampet; ale nəvanuan b̄evuv suluŋi, nasoltia teləboi mab həni ke timasutaut hən gai m̄os nabiltiŋalan? ⁹ Imaienan hən gamito. Mət̄bisor len nasoruan nəvanuan lototətan həni, leləboi namilen nasoruan samit mabe? Mət̄bisor maienan, ehum mət̄tosor kəmas len naməsav ŋai. ¹⁰ Len navile a pan nəvanuan lusor len nasoruan tiltile isoŋur, ale gail p̄isi lukad namilelito. ¹¹ Imagenan, avan ideh b̄isor mai ginau, asike nəbələboi namilen nasoran san, len nabunusian sagw, gai tosor evi met̄bos, ale len nabunusian san, ginau novi met̄bos. ¹² Imaienan hən gamito. Husur ke mət̄toləŋon masuŋ hən natit gail seNunun aGot, mitimashisi hən mət̄bidaŋ am len natit gail seNunun aGot lotogol alat siYesu ləbidaŋ am len nəmauran salito.

¹³ Imagenan, avan ideh tosor len nasoruan tile ideh, teus aGot hən nədaŋan hən b̄ikel ur namilen natetətan gai tokele. ¹⁴ Husur nəb̄isor tuŋ len nasoruan tile ideh, len aNunun aGot, nanunugw totoh len nəlogw isor tuŋ, be nənauan sagw ipat kəmas ŋai. ¹⁵ Nigol nəsa beti? Len aNunun aGot dereh nanunugw tisor tuŋ. Ale dereh nisor tuŋ am hən nəvanuan ləbələboi səhot na-sor-tuŋ-an sagw. Len aNunun aGot dereh nanunugw tekəkai. Ale dereh nekəkai am hən nəvanuan ləbələboi səhot nəsa notokəkai həni. ¹⁶ Asike b̄imagenan, dereh timaiegai ke: len aNunun aGot, nanunum̄ totoh len nələm̄ b̄isor len nasoruan tile hən gəb̄isal suh aGot, nəvanuan totətan həni, saləboi b̄ike “Ganan” hən nasipaam san,

husur gai saləboi nəsa gotokele. ¹⁷ Naut kəmas nasipaan sam̄ bivoi, asike igol avan enan idan̄ am len nəmauran san.

¹⁸ Nosipa vi təban aGot hən notosor len nasoruan tiltile gail səhor gamit p̄isi mət̄togole. ¹⁹ Be len naβonβonan silat siYesu, len naləboian sagw, nəβisor βem̄idol ηai len nasoruan lotoləboii, hən ləβesəsəlōj səhot naβusanan sagw, ivoi masūv səhor nəβisor βebəlav len nasoruan tile lototətan həni.

²⁰ Bathudud nadələomian, samtesūman alahutai len nənauan samito. Mətesūman atuhlahutai ləsaləboi nāvide hən nəsaan sal, be len nabunusian samito, len nənauan samito, mətesūman nəvanuan tomatmatu. ²¹ Len nalo lutosi ke, Nasub̄ aGot ekəmaiegai:

“Len nəvanuan lotosor len nasoruan tiltile gail,

len nabūḡon nametβos gail,

dereh nisor mai alategai,

be naut kəmas notogol tomagenan,

asike losəsəlōj hən ginau.”*

²² Imagenan beti, hum ma mət̄tonau sulūvi ke nasoruan tiltile gail igol p̄arḡar həni ke aGot itoh mai alat lotokad nadələomian lan. Be nasoruan tiltile galenan ləsəpat m̄os alat lotokad nadələomian, be hən alat ləsəkad nadələomian ləβipes haβetw lan. Avil na-kel-uri-an hən nəsa aGot tokele, igol p̄arḡar həni ke aGot itoh mai alat lotokad nadələomian lan. Ipat m̄os alat lotokad nadələomian, savi m̄os alat ləsəkad nadələomian.

²³ Imaienan, gamit siYesu p̄isi mət̄βibonβon, gamit p̄isi mət̄βisor len nasoruan tiltile gail, ale nəvanuan galevis am lototətan hən nadələomian o ləsəkade, ləβeβis lohoim, dereh like mət̄tovinvinu. ²⁴ Be gamit p̄isi mət̄βikel ur nəsa aGot tokel mai gamito, ale avan ideh totətan hən nadələomian o səkade βeβis lohoim, len natgalen p̄isi, dereh nəlon timaβur, teləboi səhot nəsaan san tosobur, ²⁵ ale natit lotosusuah len nəlon liḡarḡar. Ale dereh tipair dan nəsaan san, titeh len tan, kəta vi pan hən βilotu hən aGot. Dereh tisor təvah ke, “Ekitin, aGot itoh len gamito.”

Nap̄isal hən naβonβonan hən nalotuan

²⁶ Bathudud nadələomian, nekəmaβe? Nimaris kotov nəsa notokele maiegai. Nəboḡ mət̄βibonβon hən mət̄βilotu, gamit ideh tekəkai, gamit ideh teḡusan, gamit ideh tikel na-kel-vəhoti-an seNunun aGot, gamit ideh tikel nasoruan len nasoruan tile, ideh am tikel namilen. Natit p̄isi mət̄βigole limasgol gamit p̄isi siYesu mət̄βidan̄ am len nəmauran samito. ²⁷ Gamit ideh βeləḡon βikel nasoruan len nasoruan tile, teru o titor ηai lisor, salesəhor totor. Limassor v̄isusua ale avan ideh timaskel namilen nasoruan salito. ²⁸ Asike mət̄βikad avan ideh toləboi βikel namilen, nəvanuan toke tikel nasoruan len nasoruan tile, sator len naβonβonan. Tisor mai gai gabag mai aGot ηai. ²⁹ Gamit ideh βeləḡon βikel ur nəsa aGot tokel maii, teru o titor lisor, ale galit am limassəsəlōj, nau vahvahur na-kel-uri-an enan, hən ləβeləboi səhoti ke togəm len aNunun aGot o eβuer. ³⁰ Ale avan ideh am tobətah, na-kel-vəhoti-an seNunun aGot βegəm həni, nəvanuan tosor tesib hən tobətah βisor. ³¹ Len nāvide tomagenan, galit p̄isi ləβikel ur nəsa aGot tokel mai galito, lisor v̄isusua hən gamit p̄isi mət̄βeləboi səhot naβusanan, ale hən gamit p̄isi mət̄βeləḡon bivoi am len nəlomito. ³² Mitinau gat nategai: nəvanuan tokel ur nəsa aGot tokel maii, iwol hən nanunun totoh len nəlon, gol ke toləboi βisor o βesib len nasoran san hən avan ideh am βisor. ³³ Len nalotuan, aGot emətahun gamit p̄isi mət̄βisor taḡtaḡor βonβon len namityal tosua ηai. AGot savi aGot hən nətaḡtaḡoran, ao, evi aGot hən natəmat. Timagenan len naβonβonan silat siYesu len naut p̄isi.

* **14:21:** Isa 28.11-12. Nəboḡ aIsaiah totos nasoruan siGot toke, alategai, aGot isor husur nəvanuan san gail a Jutah.

³⁴ Len naβonβonan gail silat siYesu latpəhaʋut lemədaʋ husur sanor hən ləβisor, be lith mədaʋ, səsəloŋ husur nalotuan, hum nalo tokele. ³⁵ Ləβeləŋon ke ləβeləboi səhot natideh, leus asoalit a im səβolito. Evi hur sasa hən napəhaʋut βisor len naβonβonan silat siYesu.†

³⁶ Mətunau ke gamit mətovi nəkadun nasoruan siGot a? Mətunau ke ibar gamit səβomito ŋa? ³⁷ Gamit ideh βinau ke tovi ahai kelkel ur o nəvanuan aNunun aGot totoh lan, teləboi səhoti, ke, nəsa nototosi van hən gamit gagai evi nakelean todaŋ siNasuβ. ³⁸ Be avan ideh βemətahun βeləboi natenan, aGot dereh temətahun βeləboi avan enan.

³⁹ Imagenan bathudud sagw len nadəlomian, məteləŋon masuʋ hən mətβikel napisulan siGot, ale samtikai tas nasoran len nasoruan tiltile gail. ⁴⁰ Be len naβonβonan, mitigol natit pisi len naʋide tovoi, mətehusur nəyah hən nalotuan notomadhakele, samtilotu bular.

15

Na-le-məhat-an seKristo dan nəmatan

¹ Bathudud nadəlomian, nuke mitinau təlmam hən na-kel-uri-an tovoi notokel uri mai gamito, na-kel-uri-an tovoi məttokade, na-kel-uri-an tovoi məttoil gəgat lan gagai. ² Len na-kel-uri-an enan tovoi notokel mai gamito, aGot ilav kuv gamit dan nəsaan samito, mətβetəgau gat nasoruan notokel uri mai gamito. Asike təmagenan, nadəlomian samit tavi nadəlomian kəmas ŋai.

³ Husur nəsa Nasuβ tokel mai ginau, nukel mai gamit tia. Naβilititit səhor natit pisi am imaiegai ke: aKristo imat mōs gidato hən βilav kuv gidat dan nəsaan sidato mai nəpanismen han, hum lototosi len natosian siGot.* ⁴ Lutavun aKristo, ale aGot igol tole məhat dan nəmatan len nəmariboŋ na-vəha-tor-an. Enan tu lutosi sutuai len natosian siGot.* ⁵ Ale aKristo evisi hən aPita torisi, beti evisi hən alat lotosəŋavur pisan toru lotorisi.* ⁶ Husur natenan, evisi hən nəbathudud nadəlomian lotovi 500 lotorisi len namityal tosua ŋai. Galit galevis lupat len nəmatan, be isoβur lumaur sal vəbar daməŋai. ⁷ Ale evisi hən aJemes torisi, beti evisi hən ahai pispisul gail pisi lotorisi.

⁸ Naməkot hən galit pisi, aKristo evisi hən ginau am notorisi, naut kəmas tohum lotopas ginau len nəboŋ sanor həni.* ⁹ Husur ginau novi ahai pispisul a pan len ahai pispisul gail am. Nəsənav hən ləβekis ginau hən ahai pispisul, husur notomədas bun alat siYesu lotovi vanuan siGot.* ¹⁰ Avil len navoian aGot toviol kəmas həni, nogəm sumān ginau gagai notoʋat nəhes enan. Ale navoian san van hən ginau səpat kəmas. Ao, noum habat səhor ahai pispisul gail pisi am—be savi ginau notogole, len navoian toviol kəmas həni, len ginau, aGot igole. ¹¹ Imagenan, naut kəmas ginau o galito, ginamit pisi namtukelkel ur na-kel-uri-an tovoi maienan, ale enan na-kel-uri-an tovoi gamit məttodəloṃi.

Na-le-məhat-an dan nəmatan

¹² Ale ginamit pisi namtβikel uri ke, aGot togol aKristo tole məhat dan nəmatan, imabe gamit galevis luke na-le-məhat-an dan nəmatan eβuer? ¹³ Na-le-məhat-an dan nəmatan taβuer, namilen ke, na-le-məhat-an dan nəmatan seKristo am, aGot asike tagole. ¹⁴ Ale aGot asike tagol na-le-məhat-an seKristo dan nəmatan, namilen ke, na-kel-uri-an sinamit tavi ut kəmas, ale nadəlomian samit am tavi ut kəmas. ¹⁵ A məhat hən natenan, namilen ke, ginamit ahai pispisul, namttalibiboŋ husur aGot, husur namtukel uri ke aGot igol aKristo ile məhat dan nəmatan. Be na-le-məhat-an dan nəmatan taβuer, aGot asike tagol aKristo tale məhat dan nəmatan. ¹⁶ Husur aGot asike tagol alat lotomat lətale məhat dan

† **14:35:** Nəvanuan namitisau galevis hən nasoruan siGot lunau ke naves 34-35 savi natosian kitin siPol. Len natosian galevis ta sutuai, naves 34-35 arupat len naut egai, len natosian galevis am arupat a tahw, husur 14.40. * **15:3:** Isa 53.5-12 * **15:4:** Psa 16.10; Hos 6.2 * **15:5:** Mat 28.16-17; Mak 16.14; Luk 24.34, 36; Jon 20.19 * **15:8:** Uman 9.3-6 * **15:9:** Uman 8.3

nəmatan, namilen ke, na-le-məhat-an dan nəmatan seKристо am, aGot asike tagole. ¹⁷ Ale aGot asike tagol aKристо tale məhat dan nəmatan, nəbathudəlomian samit tabuer, məttatoh len nəsaan samit sal. ¹⁸ Təmaienan, alat lotokad nadəlomian len aKристо, lotopatmari len nəmatan, galit am lətəmasig. ¹⁹ Husur dattəkad nə-vatvat-viri-an len aKристо len nəmauran egai ηai, na-le-məhat-an sidato dan nəmatan tabuer, tanor hən nəvanuan gail lətəlolosa masuṽ hən gidato səhor avan ideh am len navile a pan. ²⁰ Be səmaienan, sakitin.

Nakitinan imaiegai ke: aYesu m̄au, nəboη aGot togol tole məhat dan nəmatan, igol tovi metəkav hən tole məhat hum na-kel-gati-an ke alat lotokad nadəlomian lotopatmari len nəmatan, galit tu dereh lile məhat.* ²¹ Bathut ke nəvanuan sua tovi p̄isal hən nəmatan togəmai, nəvanuan sual am evi p̄isal hən na-le-məhat-an dan nəmatan togəmai. ²² Sum̄an nəvanuan p̄isi lotomat sil lotovi siAtam, nəvanuan p̄isi lotovi siYesu, aGot dereh tigol likad nəmauran dan nəmatan.† ²³ Be dereh lile məhat len namityal salit v̄isusua, nametəkav aKристо; husuri, nəboη aKристо b̄egəmai, alat seKристо dereh lile məhat. ²⁴ Beti nanoηan dereh tegəm balai. Natəmat p̄isi lotoil a m̄o, mai nədaηan hən na-il-a-m̄o-an p̄isi, mai nədaηan p̄isi, aKристо dereh tigol levi ut kəmas p̄isi.‡ Ale nədaηan san hən na-il-a-m̄o-an hum aKiη, dereh tilavi mai aGot aTata.

²⁵ Husur aKристо teil a m̄o m̄au hum aKiη van vəbar tovəlas naenemi san gail p̄isi vi pan, hum lotovi ut kəmas.* ²⁶ Ale nəmatan evi naenemi naməkot aKристо b̄igol b̄imasig. Dereh nəmatan tebuer. ²⁷ Husur natosian siGot ike, “eriη natit p̄isi len navəlan aKристо, hum aKристо tovəlas gail vi pan.” Ale nəboη natosian toke, eriη “natit p̄isi” len navəlan aKристо, datoləboii ke aGot savi ideh len natgalen p̄isi, husur evi aGot toriη natit p̄isi len navəlan aKристо.* ²⁸ Be nəboη aGot b̄eriη natit p̄isi len navəlan aKристо b̄inoη, beti aNatun aGot dereh teriη gai gabag len navəlan aTəman toriη natit p̄isi len navəlan aNatun, hən aGot m̄au b̄iyalyal səhor natit p̄isi, hən naləηonian san səb̄on b̄evisi.

²⁹ Na-le-məhat-an dan nəmatan tabuer, nəvanuan gail lotobaptais silat lotomat tia, dereh lətagol nəsa? Takitin ke alat lotomat, aGot asike tagol lətale məhat dan nəmatan, nəvanuan lotobaptais salito, lubaptais m̄os nəsa?§ ³⁰ Ale ginamit, asike namttale məhat dan nəmatan, ginamit namtutoh tabtab pəpadaη hən nəmatan m̄os nəsa? ³¹ Akis nəmatan ipat pəpadaη hən ginau. Natenan ekitin hum tokitin ke notoṽiv masuṽ hən gamito len nəmauran məttokade len aYesu Kристо, aMasta sidato. ³² ANunun aGot tabuer len ginau sum̄an nəvanuan navile a pan ηai, nuḅal mai alat a Efesus lotohum narivatvat katkat m̄os nəsa? Savi m̄os natideh! Ale aGot asike tagol alat lotomat lətale məhat dan nəmatan, dattahusur nasoruan toke “datihan, datemun husur pelan dereh datimat.”*

³³ Alat lotokəmaienan salegəras gamito. Nasoruan toke, “Nətahan mai nəvanuan tosa, emədas naḅoruan tovoi,” evi kitinan. ³⁴ Samtevinvinu am, təlmam van hən nənauan tovoi hum tonor hən mətḅigole. Mitinoη dan nəsaan. Husur gamit galevis lotətan hən aGot—nokəmaienan hən nahurumit b̄isa lan.

Len na-le-məhat-an dan nəmatan niben nəvanuan imabe?

³⁵ Avil dereh avan ideh tike, “AGot igol mab hən alat lotomat lile məhat? Dereh likad nibelit tomabe?” ³⁶ Govi hoṽon! Namisurhut natideh gotodaηdaηi imasmat hən b̄imaur, hən b̄itov vi məhat. ³⁷ Nəsa gotodaηdaηi səkad niben b̄egəmai, savi nəhai b̄itov vi məhat,

* **15:20:** Len naves egai, nəboη toke aKристо tovi metəkav hən tole məhat hum na-kel-gati-an... namilen ke aKристо tole məhat metəkav, esum̄an na-kel-gati-an siGot ke, nəvanuan p̄isi lotokad nadəlomian dereh lile məhat dan nəmatan.

† **15:22:** Hən naves 21-22, ris Gen 3.17-19; Rom 5.12-21 ‡ **15:24:** Nəboη aPol tosor husur natəmat p̄isi lotoil a m̄o, mai nədaηan hən na-il-a-m̄o-an p̄isi, mai nədaηan p̄isi, isor husur natəmat gail mai nədaηan lotokade hən lotoil a m̄o hən natite. * **15:25:** Psa 110.1 * **15:27:** Psa 8.6 § **15:29:** Len naut a Korint, ikad galevis len alat siYesu lotobaptais silat lotomat tia. Naṽide enan savi naṽide len alat siYesu len naut ideh am, ale gagai datsaləboi nadəlomian silat lotogole. Imasil ke galevis lotogole, be aPol sakele ke todaṽ hən naṽide enan, husur aPol isor husur

na-le-məhat-an dan nəmatan, sator husur nəbaptaisan enan. * **15:32:** Isa 22.13

be gudaŋ namisurhut kəmas ŋai, hum ma tovi misurhuwit o misurhut natideh am. ³⁸ Be aGot beti eviol mai namisurhute gail nibelit toveveu gai toləŋon ləbikade. Ale v̄isusua len namisurhut lototiltile, aGot igol titov, tikad niben səb̄on ŋai.

³⁹ Len nāvide tomaianan, niben natit p̄isi lotokad nəmauran ləsāp̄it̄p̄itōv̄. Niben nəvanuan etile, niben narivatvat etile, niben nəman naməsav etile, niben naieh etile.

⁴⁰ Ale ikad natit gail len nəmav lotokad nibelito hum tokad natit gail len navile a pan lotokad nibelito. Nəyalyalan hən niben natit gail len nəmav etile dan nəyalyalan hən natit gail len navile a pan. ⁴¹ Namityal ikad nam̄ialan san, nahəbati ikad nam̄ialan san, mai nam̄eso gail lukad nam̄ialan tile am. Ale len nam̄eso gail, nam̄ialan hən nam̄eso sua etile, nam̄ialan hən nam̄eso tile am etile.

⁴² Imaianan ŋai len na-le-məhat-an dan nəmatan. Gagai niben nəvanuan imat, ībo len tan, be nəboŋ aGot b̄igol b̄ile məhat, dereh niben nəvanuan tikad nəmauran vi sutuai. Asike ībos nətan boŋ ideh. ⁴³ Gagai niben nəvanuan evi ut kəmas, be nəboŋ b̄ile məhat dereh tiyalyal. Gagai sədaŋ, be nəboŋ b̄ile məhat, dereh tidaŋ. ⁴⁴ Gagai niben nəvanuan evi natit hən navile eg a pan, be nəboŋ b̄ile məhat, dereh tevi natit hən nəmav, niben veveu tonor hən b̄itoh len nəmav. Husur tokad niben hən navile eg a pan, ale ikad niben hən nəmav am. ⁴⁵ Imagenan, natosian siGot ike, “Nəvanuan nametəkav, aAtam, egəm vi titsua tokad nəmauran.” Be aAtam naməkot, tovi aKristo, egəm vi Nunun Nəmauran toviol hən nəmauran vi sutuai.* ⁴⁶ Avil nəmauran vi sutuai togəm len aNunun Nəmauran sagəm a m̄o, ao, nəmauran len navile eg a pan egəm a m̄o, ale husuri, nəmauran vi sutuai len nəmav. ⁴⁷ AAtam, nəvanuan nametəkav, evi vanuan navile a pan aGot togole hən nətan. Ikad nəmauran hən navile a pan. AKristo, nəvanuan na-vəha-ru-an, evi vanuan nəmav. Ikad nəmauran hən nəmav.* ⁴⁸ Alat navile a pan lotokad nəmauran hən navile a pan, losum̄ian nəvanuan tokad nəmauran hən navile a pan aGot togole hən nətan. Alat lotokad nəmauran hən nəmav, losum̄ian nəvanuan nəmav tokad nəmauran hən nəmav. ⁴⁹ Sum̄ian gidat dattolav kot aAtam, nəvanuan navile a pan aGot togole hən nətan, len nāvide tomaianan, datimaslav kot aKristo, nəvanuan nəmav.

⁵⁰ Bathudud nadələmian, nekəmaiegai ke: nibedat tokad naməŋod mai nəda saləboi b̄ikad nəmauran mai aGot len natohan pipihəbələn. Bathut nibedat b̄ibos nətan, saləboi b̄ikad nəmauran vi sutuai lan.

⁵¹ Mitinau. Nikel vəhot natsua maiegai ke: savi gidat p̄isi dat̄b̄ipatmari len nəmatan. Be gidat p̄isi, aGot dereh tegəgel hən gidat p̄isi ⁵² vəha-sua ŋai, len namityal tōp̄itol ŋai hum nəmet tokavəmat, len nəwalan hən nətrampet hən nanonjan. Husur nətrampet dereh tiwal, ale aGot dereh tigol alat lotomat lile məhat hən ləb̄imaur vi sutuai. Gidat datsəmat sal, aGot dereh tegəgel hən gidat maienan.** ⁵³ Husur nibedat dattokade gagai b̄ībo, timasgəm vi bedat togon asike b̄ībo boŋ ideh. Ale nibedat dattokade gagai b̄imat, timasgəm vi bedat togon b̄imaur vi sutuai. ⁵⁴ Nibedat b̄ībo, nəboŋ ləb̄egəm vi bedat tile asike b̄ībo, ale, nibedat b̄imat, nəboŋ ləb̄egəm vi bedat tile b̄imaur vi sutuai, beti nasoruan lototosi dereh tisarpoh toke,

“Nəmatan imasig, ēbuer, aGot ībal maii ale esəhor buni.”*

⁵⁵ “Eee, Matan, nasəhorian sam̄ gai be? Gumasig!

Eee Matan, nədaŋan sam̄ gai be? Godədas gəb̄evin ginamit am.”*

⁵⁶ Nəwei hinəmatan evi saan—nəvanuan timasmat sil nəsaan, ale nədaŋan nəsaan tokade, egəm len nalo—nəvanuan togol nəsaan ēbur kotov nalo, ale timaspanis sile. ⁵⁷ Be sipa vi təban aGot! Len aMasta sidat, aYesu Kristo, aGot ilav kuv gidat dan nəsaan mai nəmatan, igol datowin səhor gəlar p̄isi.

* 15:45: Gen 2.7 * 15:47: Gen 2.7, 3.19; Jon 3.13, 31 ** 15:52: Hən naves 51-52, ris 1Tes 4.15-17 * 15:54: Isa 25.8 * 15:55: Hos 13.14

⁵⁸ Imaienan bathudud nadəlomian notoləmas bun gamit p̄isi, mətēil gəgat. Samterus dan nadəlomian məttoke len na-kel-uri-an tovoi. Akis nəlomit tidaŋ masuŋ len nauman siNasuŋ, husur mətələboi ke nauman samit len Nasuŋ evi mōs natite, savi ut kəmas.

16

Na-bubulah-vat-an mōs alat siYesu a Jerusalem

¹ Gagai nuke nisor husur na-bubulah-vat-an mōs alat siGot. Nuke mitigol husur nəsə notokel mai alat siYesu len naut tiltile gail len naprovens Kalatia.* ² Len nəmaribon metəkav hən nawik, gamit v̄isusua mətēriŋ nəvat ideh gail tipat, nahudhuvat hən naŋurp̄uran samito. Ale sahsah tuan nəvat enan hən beutaut vir nagəman sagw, savi hən nəbon en beti mət̄bebubulah vat. ³ Ale nəbon nəbēgəmai, mitilekis hən gamit galevis məttonau ke lotovoi. Dereh nilav nalobulat napisulan mai galito, ale nesəvat galito hən ləb̄itariv naviolan samito vi Jerusalem. ⁴ Ale binor hən ginou am nəbivan ei, dereh galit litah mai ginou len nəyaran sagw.

Na-sor-utaut-an

⁵ Dereh niyar tur len naprovens Masetonia. Ale nəbon nəb̄iyar tur len naprovens Masetonia binon, dereh negəm hən gamito.* ⁶ Hum ma nəbitoh mai gamit bēbəlav kəkereh, o vəbar nahəbati naut susus ləbinon hən mət̄bevi tarhət sagw len nəyaran van, vi lan naut ideh nəb̄evi lan. ⁷ Husur nomətahun nəb̄iyar tur len naut samit tutut ŋai. AGot b̄idam̄ hən, nuvatvat viri ke nitoh tebəlav kəkereh mai gamito.

⁸ Be dereh nitoh a Efesus van vəbar naPentikost, nəhanan hən nəmatuan.* ⁹ Husur aGot esəŋav hən nabiltip̄isal hən nəb̄igol nabiltiuman b̄ivan hən naŋit bisobur, naut kəmas nəvanuan tosobur lotomətahun nauman sagw.†

¹⁰ Nəbon aTimoti b̄egəmai, samtigol natideh hən b̄emətahw lan, len natohan san mai gamito, husur gai igol nauman siNasuŋ suŋan ŋai ginou notogole.* ¹¹ Gamit ideh sateŋit nəhon van hən, satinou ke tovi ut kəmas. Be mətēvi tarhət san len nəyaran san hən b̄etəlmam gəm hən ginou, nəlon topul hən natəmat. Nutoh vir gai mai nəbathudud nadəlomian galevis am.

¹² Nuke nisor husur awawa sidat len nadəlomian, aApollos. Nukel buni ke timastah mai awawa nadəlomian gail am ləbivan hən gamito, be savi naləŋonian san hən b̄ivan gagai. Nəbon b̄ikad naŋisal, dereh tivan hən gamito.*

Nə-maris-kotovi-an

¹³ Mətēhulahul. Mətēil gəgat len nadəlomian. Mətēil b̄ur namətahwan. Mitidaŋ. ¹⁴ Nəsə mət̄bigole, mitigol galen p̄isi len na-ləmas-buni-an.

¹⁵ Bathudud nadəlomian, mətələboi aStefanas mai nəbathudud san. Galit nametəkav lotokad nadəlomian len naprovens Akaia, ale loviol hən galito hən ləb̄evi tarhət silat siGot.* Nour gamit, noŋir gamit ke, ¹⁶ len na-ləmas-buni-an mətēriŋ gamit len navəlalito, galit mai nəvanuan p̄isi lotobon mai galito len nauman, lotoum habat mōs na-kel-uri-an tovoi.

¹⁷ Nohəhaŋur masuŋ len nagəman siStefanas, aFortunatus mai aAkaikus, husur alalum̄an galegai lovi tarhət sagw, gel gamit mət̄saləboi mət̄bigole. ¹⁸ Lugol noləŋon ivoi am len nəlogw, hum lotogole hən gamit tia. Husur enan nuke, mətēputsan nəvanuan lotomaienan len nənanuan samito.

¹⁹ Alat siYesu len naut tiltile len naprovens Asia lukel na-ke-ivoi-an mai gamito. AAkwila mai aPrisilla, mai alat siYesu lotobonbon len naim səlaru lohəhaŋur hən lotokel

* **16:1:** Rom 15.25-26 * **16:5:** Uman 19.21 * **16:8:** NaPentikost evi nəhanan hən nəmatuan topat len nəmaribon tovi 50 husur nəPasova. † **16:9:** Hən naves 8-9, ris Uman 19.8-10 * **16:10:** 1Kor 4.17 * **16:12:** Uman 18.24
* **16:15:** 1Kor 1.16

na-ke-ivoi-an mai gamit len Nasub.* 20 Gegai nɛbathudud ʔisi len nadɛlomian lukel na-ke-ivoi-an mai gamito. Len na-lɛmas-buni-an siGot len nɛlomito, mɛtesuŋ gabag hɛn nɛtarhomit gail hɛn mɛtɛbikel na-ke-ivoi-an sagw mai gamito.

21 Ginau aPol nutos na-ke-ivoi-an egai hɛn navɛlagw sɛbɔgw ŋai.

22 Avan ideh asike ɛlɛmas bun Nasub—tipanis sile! Masta sidato, gegɛmai!†

23 Nasub aYesu teviol kɛmas hɛn navoian mai gamito.

24 Len aKristo aYesu, na-lɛmas-buni-an sagw tipat len gamit ʔisi.

* 16:19: Uman 18.2 † 16:22: KelV 22.20. Len naut egai, ike Maranata tovi nasoruan ta Aram namilen ke Masta sidato, gegɛmai.

2 Korint

Nalobulat napisulan na-və^{ha-ru-an} aPol totosi van hən alat a Korint

Ase itos nalobulat napisulan egai?

APol itosi.

APol itosi hən nəsə?

APol itosi husur galevis len alat siYesu a Korint lusor tas aPol, lopəpəhw dani. APol eləŋon isa be eləmas bun galito, eləŋon masuŋ hən bıkad navoivoian mai galito. Ale nəbəŋ lototəlmam, us navoivoian maii tətəs, aPol ikel nahəhəvuran san.

APol itosi van hən ase?

APol itosi van hən alat siYesu len naut a Korint.

APol itos nalobulat napisulan egai ŋais mai len naut a be?

Itosi van hən alat a Korint pəpadəŋ hən nasihau tovi A.D. 58 nəbəŋ totoh len naprovens Masetonia.

1) Na-ke-ivoi-an mai nasipaan vi təban aGot (1.1-11)

2) APol isor husur nəsə togole a mō (1.12-2.4)

3) APol eŋir alat siYesu len naut a Korint ke likad navoivoian tətəs mai nəvanuan togol tosa (2.5-2.17)

4) APol isor husur nauman san togəm len aGot (3.1-6.13)

5) APol ikai tas nəbənən mai alat ləsəkad nadəlomian len aYesu (6.14-7.1)

6) APol isor husur nakemkəman san (7.2-7.16)

7) Naviolan mōs alat siYesu len naut a Jerusalem (8.1-9.15)

8) APol isor husur na-il-a-mō-an gai tokade hum ahai pispisul siYesu (10.1-13.10)

9) Nə-maris-kotovi-an (13.11-13)

Na-ke-ivoi-an siPol

¹ Ginau aPol nutos nalobulat napisulan egai. Len naləŋonian siGot, ilekis hən ginau hən notovi ahai pispisul seKristo, aYesu. Ginau mai aŋadato len nadəlomian, aTimoti, namrutosi.* Nutos nalobulat napisulan egai van hən alat siGot len naut a Korint, mai alat lotovi siGot səbən len naut pisi len naprovens Akaia. ² AGot aTəmadato mai Nasub aYesu Kristo, areviol kəmas hən navoian mai gamito, mai arigol nəlomit tikad natəmat tabtab.

Nasipaan siPol

³ Nə-sal-suhi-an tivan hən aGot aTəman aMasta sidato, aYesu Kristo. AGot evi aTəmadato nəlon totaŋis gidato, evi nəkadun navoian pisi togol nəlon nəvanuan toləŋon tovoi am.* ⁴ Igol nəlonamit eləŋon ivoi am len na-ləŋon-isa-vəsə-an pisi sinamito. Igole hən namtbeləboi namtbigol alat lotoləŋon tosa vəsə, ləbeləŋon bivoi am len nəlolito. Ale len nəsə aGot togole hən ginamito, namtigole hən galito. ⁵ Hum namttoləŋon tosa vəsə sil aKristo, hum namttokatəpol hən na-ləŋon-isa-vəsə-an san, len naŋide tomaienən, len aKristo, aGot igol namtoləŋon ivoi am len nəlonamito, igol na-ləŋon-ivoi-an len nəlonamito epul səsəhov. ⁶ Namtbeləŋon bisa vəsə, nəmauran sinamit bidəŋ, imagenən hən namtbigol mətbeləŋon bivoi am len nəlomit, imagenən hən mətbigad nə-lav-kuv-gamitan dan nəsəan samito. AGot bigol namtbeləŋon bivoi am len nəlonamito, imagenən hən namtbigol mətbeləŋon bivoi am len nəlomit. Ale naŋit natenən evi nə-dəŋ-buri-an len gamito, hən mətbeləboi mətbidəŋ bur na-ləŋon-isa-vəsə-an toŋitoŋ hən namttoləŋon tosa vəsə lan. ⁷ Namtudaŋ len nə-vatvat-viri-an namttokade hən gamito. Namtoləboii ke, hum məttoakatəpol hən na-ləŋon-isa-vəsə-an sinamito, len naŋide tomaienən dereh aGot tigoł mətələŋon tivoi am len nəlomit, hum togole len nəlonamito.

* **1:1:** Uman 18.1-18 * **1:3:** Psa 94.19; Isa 40.1

⁸ Bathudud nadəlomian, namtomətahun mət̃betətan hən na-ləŋon-isa-vəsa-an tovisi hən ginamito len naprovens Asia. Namtoləŋon isa vəsa batbat səhor masuŋ hən nədaŋan namttokade hən namt̃bidan̄ ħuri. Nəlonamit iḃov hən nəmauran sinamito.* ⁹ Kitin, namtunau ke namt̃bimat. Naten evisi hən asike namt̃berin̄ nəlonamit len ginamit səḃonamito, be hən namt̃berin̄ nəlonamit len aGot togolgol alat lotomat lile məhat dan nəmatan. ¹⁰ Ilav kuv ginamit dan nəmatan pəpadaŋ hən tobar ginamito. Ale namtoləboii ke dereh tilav kuv ginamito tətəs am. Namtorin̄ nəlonamit lan hən ħilav kuv tabtab hən ginamit sal. ¹¹ Ale len na-sor-tuŋ-an samit gail mətovi tarhət sinamito. Nə nəvanuan ħisəḃur ləḃisor tuŋ mōs ginamito, dereh aGot tivoi masuŋ hən ginamito, ale nəvanuan tisoḃur lesipa vi təban aGot həni.

APol egəgel hən nənauan san; savi Korint am

¹² Namtoŋiv len nategai ke: nəlonamito tomasil ikel koti ke: len nəmauran sinamit len navile eg a pan, mai len naŋide namttokade mai gamito, namtsasusuan natideh, namtohusur naləŋonian siGot. Naŋide sinamit sagəm len namitisau sinəvanuan, be egəm len navoian aGot toviol kəmas həni. ¹³⁻¹⁴ Namtsatos natideh mətodədas mət̃beləboii. Namtutos nəsa mət̃toləboi mət̃beŋurun̄ ləboii, mət̃beləboi səhoti. Ale naut kəmas mət̃toləboi kəkereh hən ginamit gagai, nuvatvat viri ke dereh mət̃eləboi səhot ginamito. Beti, len nəboŋ siNasub̄, aYesu, dereh mət̃eŋiv len ginamito len naŋide toŋitoŋ hum namttoŋiv len gamito.

¹⁵ Bathut notonau ləboi natgalen tia, a mō nunau utaut hən nəḃegəm ris vəha-ru hən gamito, hən nəḃevi tarhət samit vəha-ru. ¹⁶ Nunau ke len nəyaran sagw vi lan naprovens Masetonia, dereh negəm ris gamito. Ale nəboŋ nəḃetəlmam dan naut a Masetonia, dereh neris gamit tətəs, hən mət̃beŋi tarhət sagw len nəyaran vi Jutea.* ¹⁷ Hum ma mət̃tosor isa hən ginau husur notogəgel hən nə-nau-utaut-an sagw. Nəboŋ notonau utaut maienan, mətunau ke nəlogw emələla həni a? Mətunau ke len nənauan sagw nohusur naŋide silat navile a pan lotogəgəras, lotoke, “Evoi,” be namilen ke, “Ao?” ¹⁸ Be surmān aGot togol tabtab hən nəsa tokele, nasoruan sinamit van hən gamito sagəgel, sakel ħonħon hən “Evoi” mai “Ao.” ¹⁹ Ginamit, aSilas,* aTimoti mai ginau, namtukel ur na-kel-uri-an tovoi husur aYesu Kristo, anatun aGot. Ale aYesu sagəgel boŋ ideh, savi “Evoi” mai “Ao” ħonħon. Be len gai, akis aGot ekitin, igol nəsa tokele, ike, “Evoi.”* ²⁰ Husur na-kel-gati-an p̄isi siGot, lusarpoh len aKristo. Len aKristo aGot ike, “Evoi,” igol natit p̄isi tokel gati ke tigole. Ale len aKristo datuke, “Ganan! Evoi!” mai aGot hən dat̃bisal suh nəyalyalan san. ²¹ Be evi aGot m̄au togol gidat datudaŋ am, gamit mai ginamito, hən dat̃beil gəgat len aKristo. Itabtabuh len gidato hən dat̃bevi esan səḃon. ²² Evi aGot m̄au tota gat nahəsan len gidato, ke dattovi esan səḃon, eriŋ aNunun len nəlodato hum toririn̄ gol gidato, hən dat̃beləboii ke, natit p̄isi tokel gati, dereh timagenan.

²³ Nous aGot hən ħisor vi tarhət sagw ke notokitin. Nəsətəlmam vi Korint husur nomətahun nəḃetunus gamit am. ²⁴ Namtomətahun namt̃ḃipatpat ginamit məhat len na-il-a-mō-an hum nadəlomian samit topat len navəlanamito. Husur ipat m̄au len gamito. Ale len nadəlomian samito, mət̃oil gəgat tia. Be namtuke namteum ħonħon mai gamito mōs nakemkeman samito.

2

¹ Imaienan, len nənauan sagw, nunau səhoti ke, asike nogəm hən gamito, husur nomətahun nəḃigol mət̃beləŋon ħisa tətəs. ² Husur ginau m̄au nətagol mət̃taləŋon təsa tətəs, təkad ase am tagol nətahəhaŋur? Gamit ŋai notogol mət̃toləŋon tosa tia. ³ Husur natenan,

* **1:8:** 1Kor 15.32 * **1:16:** Uman 19.21 * **1:19:** Len nasoruan ta Kris ike Silvanus, sake Silas, be evi naulumān sua ŋai. * **1:19:** Uman 18.5

nutos nalobulat ta m̃o van h̃en gamito. Nutosi h̃en ke, ñeboŋ ñebeg̃emai, asike ñebel̃eŋon bisa len natit m̃ettogol tosa gail, husur sanor h̃en m̃et̃bigol ñebel̃eŋon bisa, inor h̃en m̃et̃bigol ñeb̃eh̃eh̃ãṽur. Ñes̃ekad ñe-lon-uri-an ideh len gamito, nol̃eboii ke nakemkeman sagw evi nakemkeman samito. ⁴Husur, ñeboŋ nototos nalobulat enan van h̃en gamito, nol̃eŋon isa ṽesa masũṽ, ñelogw etuhath, nam̃etarur sagw isel habat. Be ñesatosi h̃en m̃et̃bel̃eŋon bisa, nutosi h̃en m̃et̃bel̃eboi s̃ehoti ke notol̃emas masũṽ h̃en gamito.

M̃eterub̃at ñesaan dan ñevanuan ñesaan

⁵Mitinau ñevanuan togol tosa, atenan igol nol̃eŋon isa, be savi ginou ŋai, nom̃etahun ñeb̃isor ṽehas nakitinan, len nabunusian van van am gai igol gamit p̃isi m̃etol̃eŋon isa.

⁶Ñepanisman gamit m̃ettosobur m̃ettogol atenan topanis lan, inav tia. ⁷Gagai satipanis am. M̃eterub̃at ñesa togole dani, gol tel̃eŋon tivoi am len ñelon, h̃en na-l̃eŋon-isa-an san asike b̃igol ñelon b̃ib̃ov h̃en ñemaauran san. ⁸Nous taltal h̃en gamit ke, m̃et̃el̃emas buni h̃en b̃el̃eboii len ñelon ke m̃et̃tol̃emas buni. ⁹Nutos nalobulat van h̃en gamito h̃en ñeb̃isab̃ nakitinan len gamito, ke m̃ettogol natit p̃isi notokel mai gamito, o m̃etsagole. ¹⁰Gamit m̃et̃berub̃at natideh dan avan ideh, ginou am nugole. Ale b̃ikad natideh h̃en ñeb̃erub̃ati, ñesa ñeb̃erub̃ati dan avan enan, norub̃ati m̃os gamito, len ñehon aKris̃to, ¹¹h̃en aSetan asike b̃eg̃eras gidato. Husur datsat̃etan h̃en ñevanuan gail siSetan.

¹²Ñeboŋ notovi lan nab̃iltivile Troas h̃en ñeb̃ikel ur na-kel-uri-an seKris̃to, nusabi ke Nasub̃ tos̃eŋav h̃en nãp̃isal h̃en ñebeum ei. ¹³Avil ñelogw etuhath sal husur nod̃edas ñeb̃isab̃ aTitus, ãṽagw len nad̃elomian ei. Imaienan, nukel nasud̃elãm̃ian sagw mai galit ei, ale noriŋ naut enan, novi Masetonia.*

Nawinan len aKris̃to

¹⁴Be sipa vi t̃eban aGot! Husur len aKris̃to, aGot es̃ehar ginamit namttovi enemi san a m̃o, h̃en ñevanuan gail p̃isi l̃eberisi ke aGot towin. Ale len ginamito, aGot igol ñevanuan lol̃eboi aKris̃to, ale nal̃eboian enan eh̃um ñeb̃on susau tobar naut p̃isi. ¹⁵Husur namtovi ñeb̃on aKris̃to tosusau vi t̃eban aGot. Alat aGot tolav kuv galit dan ñesaan salito mai alat lotovan h̃en ñemasigan, galit p̃isi lom̃unus ñeb̃on enan. ¹⁶Ñeboŋ alat lotovan h̃en ñemasigan lotom̃unus ginamito, namtovi ñeb̃on ñematan togol lotomat. Ñeboŋ alat aGot tolav kuv galit dan ñesaan salito lotom̃unus ginamito, namtovi ñeb̃on susau h̃en ñemaauran togol lotokad ñemaauran. Ale, ase el̃eboi b̃igol nauman tomaienān? ¹⁷Namtsasum̃ian ñevanuan tosobur lotop̃ur h̃en nasoruan siGot m̃os ñevat. Be aGot es̃evat ginamito, ale len aKris̃to, len ñelonamit tomasil, namtukek ur na-kel-uri-an tovoi len ñehon aGot.

3

Nalobulat napisulan tomaur

¹M̃etunau ke namtotub̃at sal suh ginamit gabag a? M̃etunau ke namtimaskad nalobulat napisulan tivan h̃en gamito o tog̃em len gamito tokel ur navoian sinamit a? ²Gamit m̃au m̃etovi nalobulat napisulan tokel ur navoian sinamito. Ñemaauran samit m̃au lovi nalobulat napisulan aKris̃to totos gati len ñelonamito, h̃en ñevanuan p̃isi l̃eb̃eṽuruñ l̃eboii, l̃eb̃el̃eboi s̃ehoti. ³Imasil ke m̃ettovi nalobulat napisulan tog̃em len aKris̃to, m̃ettovi nãvit nauman sinamit namttokel na-kel-uri-an tovoi mai gamito. Nalobulat enan, aKris̃to satosi h̃en napen, be itosi h̃en aNunun aGot nekadun ñemaauran. Satosi len ñevat hum totos nalo siMoses lan, be itosi len ñelon ñevanuan gail.*

* **2:13:** Uman 20.1 * **3:3:** Exo 24.12; Jer 31.33; Eze 11.19, 36.26

⁴ Namtokəmaianan, namtoləboi bun natgalenan, husur, len aKристо, namtorin̄ gat nəlonamit len aGot. ⁵ Namtsənaui ke namttoləboi namtb̄igol natideh len ginamit səbonamito, avil naləboian hən namtb̄igol nəsa namttogole, egəm len aGot. ⁶ AGot igol namttoləboi namtb̄evi tarhət san, hən namtb̄ikel ur na-kel-gati-an veveu aGot tokele. Nəkadun na-kel-gati-an san toveveu savi na-tos-gati-an tovi nalo, be nəkadun evi aNunun aGot. Datb̄inaui ke dattonor len nəhon aGot len na-tos-gati-an tovi nalo dattogol husuri, datusab. Datodədas datb̄igol husur nalo, gol ke na-tos-gati-an tovi nalo igol nəmatan. Be aNunun aGot eviol hən nəmauran vi sutuai.*

⁷ Mitinaui nategai. Nəboŋ aGot totos nalo ta sutuai, nəboŋ tota gati len nəvat ale lavi mai aMoses, nəhon aMoses ikad namənas hən nəyalyalan siGot. Nəpasusan gail seIsrael lodədas ləberis nəhon, husur em̄ial habat, naut kəmas nam̄ialan han totuʔat hən b̄ebuer. Ale, nalo togol nəmatan b̄egəm mai namənas hən nəyalyalan maienan,* ⁸ na-kel-gati-an veveu siGot, nauman seNunun len nəlodato, dereh tiyalyal habat səhor namənas enan. ⁹ Ale nalo ta m̄o biyalyal, nalo tosab səhoti ke nəvanuan toʔur kotovi timaspanis, na-kel-gati-an veveu iyalyal habat səhori, husur gagai na-kel-gati-an siGot igol datunor len nəhon! ¹⁰ Nalo iyalyal a m̄o, be gagai ehum səyalyal am, husur na-kel-gati-an toveveu iyalyal habat səhor masuʔ hən. ¹¹ Husur nalo ta m̄o totuʔat hən b̄ebuer, naut kəmas togəm mai nəyalyalan, na-kel-gati-an veveu, topat vi sutuai, iyalyal səhor masuʔ hən.

¹² Imagenan, husur namtukad nə-vatvat-viri-an len nəsa topat vi sutuai, namtosəman na-kel-uri-an tovoi. ¹³ Namtsasum̄ian aMoses, tokabut gol nəhon hən nəkaliko manivəni, hən nəpasusan seIsrael asike ləb̄ekəta mətaltal hən namənas hən nəyalyalan han, naut kəmas togəm b̄ebuer balai.* ¹⁴ Be nəkadulit iʋonʋon. Ale van vəbar daməŋai, nəboŋ lotoʋurun̄ na-kel-gati-an tomatu tovi nalo, ehum nəkaliko tokabut gol nənauan salito hən asike ləb̄eləboi səhot nakitinan. Ale nəkaliko ipat, husur len aKристо ŋai imakuv. ¹⁵ Ekitin, van vəbar daməŋai, nəboŋ lotoʋurun̄ nalo siMoses, lukad nə-kabut-gole-an len nəlolit sal. ¹⁶ Avil nəboŋ galit ideh topair van hən Nasuʔ, aGot idakuv nə-kabut-gole-an enan.* ¹⁷ Ale Nasuʔ notomadhasor husuri evi Nunun aGot, ale nəvanuan aNunun Nasuʔ totoh len nəlon, nəvanuan enan imakuv dan natit p̄isi topərehuni dan aGot. ¹⁸ Imagenan, gidat p̄isi datsəkad nə-kabut-gole-an len nəhodato, datoris namənas hən nəyalyalan siNasuʔ, ale nəvanuan gail loris Nasuʔ len gidato. Ale Nasuʔ, aNunun aGot, egəgel tabtab hən gidato hən datb̄esum̄ian gai len nəyalyalan san.

4

Nakontit gail len nabiliwai hən natan bulau

¹ Imaianan, namtudaŋ tabtab hən namtb̄ikel ur na-kel-gati-an toveveu, husur aGot, len nəlon totaŋis ginamito, eriŋ nauman enan len navəlanamito. ² Namtomətahun navide lotosusuah, lotogol nahur sasa; namtsagəras səsa hən avan ideh, namtsagəgel hən nasoruan siGot hən asike b̄ekitin. Aoa! Be len nakitinan namtukel p̄arp̄ar hən. Namtukel maien hən len nəhon aGot hən nəvanuan p̄isi ləb̄eləboi səhoti ke savi liboŋan ideh. ³ Husur na-kel-uri-an tovoi namttokel uri b̄esusuah, esusuah dan alat lotohusur naʔisal van hən nəmasigan ŋai. ⁴ ASetan, nagot sasa hən navile eg a pan, igol nənauan silat ləsəkad nadəlomian evisivis hən asike ləb̄edəlom na-kel-uri-an tovoi. Nam̄ial han sam̄ias nəlolito, imaianan ləsaləboi na-kel-uri-an tovoi hən nəyalyalan seKристо, aKристо toʔitoʋ hən aGot.* ⁵ Husur namtsakel ur ginamit səbonamito, namtukel ur aYesu Kристо tovi Masta. Ginamit, namtovi slev samit gail m̄os aYesu. ⁶ Husur aGot toke, “Nam̄ial tem̄ial len nəmargobut!” igol nam̄ial san em̄ial len nəlonamito, hən namtb̄eləboi səhot nəyalyalan siGot len nəhon aYesu Kристо.*

* 3:6: Jer 31.31 * 3:7: Exo 34.29 * 3:13: Exo 34.33 * 3:16: Exo 34.34 * 4:4: Jon 12.31 * 4:6: Gen 1.3

⁷ Nakontit enan, naləboian hən nəyalyalan siGot, ipat len ginamit namttohum nabilikoro tan bulau, hən bimasil ke, nəyalyalan hən nabiltidaŋan togəm len aGot, savi ginamito. ⁸ Naŋisal p̄isi hən nəmauran sinamit idaŋ, namtoləŋon isa lan, be namtoil gəgat sal. Namtodədarŋabu be nəlonamit saβov hən nəmauran sinamito. ⁹ Naenemi sinamit gail lomədas tabtab hən ginamito, be aGot sariŋ gaβulan ginamito. Luparu buβur ginamit van namtuteh, be lodədas ləβigol namtbimat. ¹⁰ Len naut p̄isi namttovi lan, akis ehum namttokatəpol hən nəmatan siYesu len nibenamito, hən nəvanuan gail ləβeris nəmauran siYesu biβarβar len nibenamito. ¹¹ Husur ginamit namttokad nəmauran, akis lubar hən ginamit van hən nəmatan sil nahəsan aYesu. Imaienan hən nəmauran san biβarβar len nibenamit ləβimat balai. ¹² Imagenan beti, nəmatan itah tabtab mai ginamito, be naβit na-ləŋon-isa-vəsa-an enan sinamito, evi nəmauran vi sutuai məttokade.

¹³ Natosian ike, “Noriŋ nəlogw len aGot, imaienan nutor.”* Len aNunun nadəlomian enan ŋai, ginamit am, namtusor husur namtoriŋ nəlonamit len aGot. ¹⁴ Namtusor husur namtoləboii ke, aGot togol Nasuβ aYesu tole məhat dan nəmatan, dereh tigol ginamit am namtile məhat mai aYesu hən βesəhar gidat p̄isi, ginamit mai gamito, hən datβeil len nəhon. ¹⁵ Namtudaŋ βur natgalen p̄isi mōs gamito, hən navoian aGot toviol kəmas həni βeliv nəvanuan βisobur van vasobur am gəm hən aKристо. Ale len galito, nasipaan dereh tepul səsəhov, hən nəvanuan ləβisal suh nəyalyalan siGot.

¹⁶ Imaienan, namtudaŋ tabtab hən namtbikel ur na-kel-gati-an toveveu. Naut kəmas nibenamit tovi pan van hən bimat balai, aGot igol nəlonamito iveveu am husur nəmariboŋ gail p̄isi. ¹⁷ Husur na-ləŋon-isa-vəsa-an sinamit gagai savi natideh, asike idareh inoŋ. Be naβit na-ləŋon-isa-vəsa-an enan evi natite, igol nabiltiyalyalan mōs ginamito topat vi sutuai. ¹⁸ Imagenan namtsənu masuβ hən nəsa namttoləboi namtβerisi gagai, husur asike idareh tinəŋ. Be namtunau masuβ hən nəsa namttodədas nəmtβerisi, husur dereh tipat vi sutuai.

5

¹ Husur namtoləboii ke, nəboŋ naim nətaβolen egai namttotohtoh lan βemətartar, nəboŋ namtbimat, dereh namtikad naim toveveu len nəmav, aGot toum həni mōs ginamito, avan ideh saum həni. Dereh namtikad nibenamit βitoh vi sutuai. ² Be nibenamit gagai len navile a pan, namtupetəmas həni, namtoləŋon masuβ hən namtβesun nibenamit hən nəmav hum namttosun nahurabat toveveu.* ³ Husur nəboŋ namtβesun nibenamit hən nəmav βinoŋ, asike namtumalmal hum nibenamit toβuer. ⁴ Husur nəboŋ namttotoh len nibenamit hən navile a pan, namtupetəmas həni, namtoləŋon isa. Savi husur namtuke namtimat, be husur namtuke namtesun nibenamit toveveu hən nəmav, hən nibenamit hən nəmatan βeβuer, ale namtbikad nibenamit toveveu hən nəmav. ⁵ AGot boh igol ginamit mōs natgalenan, ale eviol hən aNunun mai ginamito, hum toririŋ gol ginamito, hən namtβeləboii ke natit p̄isi tokel gati, dereh timagenan.

⁶ Imagenan namtoil βur tabtab hən namətahwan sinamito. Namtoləboii ke nəboŋ namttokad nibenamit hən navile eg a pan, namtsatoh a im mai aGot sal. ⁷ Husur, naŋisal hən nəmauran sinamito ipat len nadəlomian, savi len nəsa namttorisi. ⁸ Evoi, namtopul tabtab hən na-il-βuri-an, ale namtoləŋon ke, namteriŋ nibenamito, hən namtβivan hən namtβitoh a im mai Nasuβ. ⁹ Imagenan, namtβitoh len nibenamit hən navile eg a pan o namtbimat, a məhat hən natit p̄isi am, namtuke Nasuβ tehəhaβur hən ginamito. ¹⁰ Husur gadit p̄isi dateil māu len nəhon aKристо hən βepəpəhun navoian dan nəsaan len gadito. Ale gadit p̄isi dereh datikad naβurβuran tonor hən nəsa dattogol tovoi o tosa len nəmauran sadit gail len navile eg a pan.*

* 4:13: Psa 116.10 * 5:2: Rom 8.23 * 5:10: Rom 14.10

Len aKristo mitikad navoivoian mai aGot

¹¹ Imagenan, husur ke namttoləboi namətəhwan len nəyalyalan siNasub, namtohisi hisi hən nəvanuan gail ləbələboi səhot nakitinan husur aYesu. AGot eləboi p̄is nəsə topat len nəlonamito, ale nuvatvat viri ke, gamit am mətələboi kitin hən ginamit maienan.

¹² Namtsakəmaienan mai gamit hən namtbisor sal suh ginamit tətəs, be hən mətbeviv len ginamito, hən mətbeləboi mətisor var alat lotoviv len nəsə nəvanuan toləboi b̄erisi, be nəsə topat len nəlon nəvanuan savi natideh len galito. ¹³ Hum ma nəvanuan galevis lotonau suluvi ke namttovinvinu. Namtbēvinvinu, namtumaienan m̄os nəyalyalan siGot. Ale nənauan sinamit b̄ivoi, namtumaienan hən namtbēvi tarhət samito. ¹⁴ Husur na-ləmas-buni-an seKristo iwol hən ginamito. Husur namttoləboi səhoti ke: aKristo imat sivanuan p̄isi, imat salit p̄isi; imagenan, ehum gidat p̄isi dattomat. ¹⁵ Ale aKristo imat sivanuan p̄isi. Imat salit p̄isi hən ke, nəvanuan lotokad nəmauran lan, asike ləbēhusur naləṅonian salit səbolito, be hən ləbēhusur naləṅonian siYesu tomat salito, aGot togol tole məhat dan nəmatan.

¹⁶ Ale gagai van naləboian sinamit ke nəvanuan tovoi o tosa savi nabunusian silat navile a pan am. A m̄o namtohusur navide enan. Namtunau ke aKristo tovi vanuan tin ṅai sun̄an gidato. Be gagai namtsənau səmaienan am. ¹⁷ Imaienan, avan ideh tovi seKristo, egəm vi vanuan veveu aGot togole. Nəmauran ta m̄o ebuer, avan enan egəm veveu! ¹⁸ Ale aGot māu igol natgalen p̄isi. A m̄o datukad nəsaasan mai aGot, be len aKristo, aGot igol datukad navoivoian maii. Ale evi aGot boh tolav nauman mai ginamito, hən namtbēliv alat lotokad nəsaasan maii, gəm həni, hən ləbikad navoivoian maii. ¹⁹ Ale len aKristo, aGot eliv nəvanuan navile a pan gəm həni, hən asike nəsaan salit b̄evi nəkabut salit am hən ləbipanis sile, be hən ləbikad navoivoian maii. Ale eriṅ napisulan enan len navəlanamito hən namtbikel uri.

²⁰ Imagenan, namtusor len nahəsən aKristo. Ehum, len ginamito, aGot tosor mai gamito. Len nahəsən aKristo, namtous gamit hən mətbeḡəm hən aGot. Mitikad navoivoian maii māu! ²¹ AKristo səkad nəsaan ideh. Avil aGot eriṅ nəsaan sadit p̄isi lan hən b̄ipanis sadito. AKristo egəm vi nəsaan, hən ke, len gai, datbeḡəm vi nanoran siGot.

6

¹ Ginamit namttoum mai aGot, namtous idaṅ ke, navoian aGot toviol kəmas həni mai gamito, satipat kəmas. ² Husur len natosian san aGot ike,

“Len namityal tonor həni,
nosəsəlōṅ hən gaiug.

Ale len nəboṅ hən nəb̄ilav kuv gaiug dan nəsaan sam̄,
novi tarhət sam̄.”*

Mətesəsəlōṅ! Gagai evi namityal tonor. Daməṅai evi nəboṅ hən aGot b̄ilav kuv nəvanuan dan nəsaan salito.

³ Len nəmauran sinamito, namtsagol natideh hən avan ideh b̄ipes habet lan, teh dan nadəlomian san. Nəmauran sinamit imaienan hən avan ideh asike b̄isor mēdas na-kel-uri-an tovoi sil ginamit namttokel uri. ⁴ Be len natit p̄isi namttogole, nəvanuan loləboi ləb̄erisi ke, namttovi vanuan nauman siGot. Imasil len nəmauran sinamito. Namtudaṅ b̄ur na-ləṅon-isa-vəsə-an nəboṅ nəvanuan lotomēdas ginamito. Namtudaṅ b̄ur natit gail lotogol na-ləṅon-isa-an, mai namtudaṅ b̄ur nəmauran todaṅ. ⁵ Nəvanuan gail luvas habat hən ginamito, loriṅ ginamit len naim bəbaṅis, loluṅoh hən ləbēmēdas bun ginamito. Namttoum idaṅ habat, namtsəpat savoi, nəmal ihat ginamito.* ⁶ Len natgalenan imasil ke, namttovi vanuan nauman siGot. Nəlonamit imasil bathut nəmauran sinamit iveveu. Namtukad na-ləboi-səhoti-an hən nakitinan, namtutoh mēdau naut kəmas nəmauran

* 6:2: Isa 49.8 * 6:5: Uman 16.23

todaŋ. Namtugol navoian hən namtbēvi tarhət sinəvanuan gail, nəlonamit epul hən aNunun aGot, namtoləmas bun nəvanuan gail len nakitinan. ⁷ Namtukel ur nakitinan len nədaŋan siGot. Nanoran namttokade len nəhon aGot ehum naβu nəβalan len navəlanamit nəmatu hən namtbībal həni, mai nasilt* len navəlanamit nəmair hən namtbəsusuah lan. ⁸ Nəvanuan galevis loputsan nahəsanamito, galevis am lunau ke namttovi ut kəmas ŋai. Nəvanuan galevis lusor sal suh ginamito, galevis am lusor mēdas nahəsanamito. Namtokitin be luke namttovi vanuan gəgəras. ⁹ Naut kəmas lotoləboi ginamito, lokəta səhor ginamit hum lototətan hən ginamito. Akis nəmatan sinamit ipat pəpadaŋ, be mēteris, namtumaŋ sal! Lobilas habat hən ginamito be ləsagol namtsəmat sal. ¹⁰ Namtulolosa be namtukemkem tabtab. Namtovi məsəl, be namtugol nəvanuan isoβur lopul hən natit topat vi sutuai. Ehum namtsəkad natideh, be ginamit māu namtukad natit pisi!

¹¹ Gamit a Korint, namtosəman nakitinan len gamito tia. Namtoləmas masuŋ hən gamito len nəlonamit kavkav. ¹² Namtoviol habat hən na-ləmas-buni-an sinamit mai gamito, be gamit mətoviol kinit na-ləmas-buni-an samit mai ginamito. ¹³ Gagai nusor mai gamit hum məttoŋi anatugw gail. Mitivar na-ləmas-buni-an sinamito. Məteləmas bun ginamit suŋan namttoləmas bun gamito.

Samtibon mai alat ləsəkad nadəlomian

¹⁴ Samtibon mai alat ləsəkad nadəlomian suŋan məttoŋitpitoŋ mai galito. Samteudud mai galito. Naten sanor. Husur nanoran edədas bībon mai nəsaan boŋ ideh, mai namial edədas bīkad naβonan mai nəmargobut. ¹⁵ Mətunau ke aKristo mai aSetan† arosua len natideh a? Aoa! Ale nəvanuan nadəlomian mai nəvanuan səkad nədəlomian aroləboi arbesua mabe? Arodədasi! ¹⁶ Ale naim siGot, sanor hən nəvanuan bīlotu hən nəlablab gail lohoim. Be gidat māu datovi im siGot nəkadun nəmauran.* Ehum aGot tokele ke, “Dereh nitoh len galito.

Dereh niyar mai galito.

Ginau dereh nevi Got salito,

ale levi nəvanuan sagw gail.”*

¹⁷ Imaienan, Nasuβ aGot ikele am ke,

“Mətepəpəhw dan galito. Mititoh a tut dan galito.

Samtibar natideh toβiŋbiŋal len nabunusian sagw.

Mətbīgol bīmagenan,

dereh nehəhəvur hən mətbitoh mai ginau.*

¹⁸ Beti ginau dereh nevi atəmamito,

ale gamit məteŋi anatugw gail mai anatvavigw gail.”

Nasuβ aBiltidaŋan ekəmaienan.*

7

¹ Bathudud nadəlomian notoləmas bun gamit pisi, husur ke dattokad na-kel-gati-an galenan, datimasdakuv natit pisi toβiŋbiŋal dan nibedat mai nanunudato hən datbiveveu buni. Len namətahwan len nəyaləalan siGot, datimashusur aGot len nəlodat kavkav hən naβoran san bīkavkav len gidato.

Nahəhəvuran siPol

² Sa-nəlomit temətahun ginamito, be məteləmas bun ginamito. Namtsagol səsa hən avan ideh, namtsamədas avan ideh, namtsagəras avan ideh hən namtbīkad nəsa toŋi esan.

* **6:7:** Nasilt evi nahudhut nətarhai o nametəlai toβospos gototəgau len navəlaŋ nəmair hən gəbesusuah lan len nabiltiβalan. Asike gəbesusuah lan, naenemi gail dereh lisar bun gaiug o dereh lita bun gaiug. † **6:15:** Len naut egai nasoruan ta Kris ike aPeliar. Ale nəvanuan lokis aSetan hən aPeliar mai aPelial. * **6:16:** 1Kor 3.16 * **6:16:** Lev 26.12; Eze 37.27 * **6:17:** Isa 52.11 * **6:18:** 2Sam 7.14; Isa 43.6

³ Ginau nəsakəmaianan hum notoke mitipanis. Hum notokele a m̄o, na-ləmas-bun-gamito-an sinamito etibau masuṽ. Naut kəmas namtbikad nəmauran o namtbimat, namtoləmas bun gamito vəsa. ⁴ Nukad na-il-ḥuri-an hən nəbesəman nakitinan len gamito, ale noṽiv masuṽ len gamito. Naut kəmas na-ləḡon-isa-vəsa-an p̄isi namttokade, mətugol noləḡon ivoi habat am len nəlogw van van, nəlogw epul səsəhov hən nakemkeman.

⁵ Nəboḡ namttobar naprovens Masetonia, namtsəkad nəḡavḡavan ideh. Len naṽide p̄isi nəvanuan lugol namtoləḡon isa vəsa. Naṽitṽituhan gail ludar vis ginamito, mai namətahwan len nəlonamit igol nəlonamit etuhath.* ⁶ Be aGot, togol alat lotoləḡon tosa lotoləḡon tovoi am len nəlolito, gai igol namtoləḡon ivoi am len nəlonamito, husur aTitus togəmai. ⁷ Namtohəhaṽur hən nagəmaian san, be savi enan ḡai, namtohəhaṽur masuṽ am nəboḡ tokel uri ke gamit məttoḡol toləḡon tovoi am len nəlon. Ikele ke məttoḡoləḡon masuṽ hən mətberis ginau, hən mətbbikad navoivoian mai ginau, ikel ur nə-taḡ-lolosa-an samito van hən ginau, mai ikel ke məttoḡoləḡon masuṽ hən mətbevi tarhət sagw len nauman sagw. Nəboḡ tokəmaianan, nukemkem habat am.

⁸ Naut kəmas nalobulat napisulan sagw ta m̄o togol məttoḡoləḡon tosa, nəsalolosa hən nototosi van hən gamito. A m̄o nulolosa, husur notoləboii ke totunus gamito len namityal tokəkereh. ⁹ Be gagai nohəhaṽur. Nəsahəhaṽur husur nalobulat totunus gamito, be husur natunusian igol məttopair dan naṽide samito. Natunusian samito igol məttoḡoləḡon hum aGot toləḡoni, hən asike natideh namttogole bəmədas gamito. ¹⁰ Husur nalolosaan togəm len aGot iṽan hən nəpairan dan nəsaan; beti aGot ilav kuv gidat dan nəsaan sidat mai nəpanismen tonor həni. Sa-nələdat tisa husur nalolosaan toməianan. Be nalolosaan togəm len nəvanuan navile a pan ḡai, iṽan hən nəmatan. ¹¹ Nalolosaan enan samit togəm len aGot, iṽan masuṽ. Mitinau naṽite len gamito. Mətoləḡon masuṽ hən mətbbigol nəsa tonor. Mətoləḡon masuṽ hən asike mətbbikad natideh hən bbigol nahurumit bisa. Nələmit epəḡas gamit gabag bathut nəsaan totov len gamito. Mətomətahw len nəyalyalan siGot, mətoləḡon masuṽ hən mətberis ginau, hən mətbbikad navoivoian mai ginau tətəs. Mətoləḡon masuṽ hən mətbevi tarhət sagw len nauman sagw. Mətoutaut hən mətbbipansəm avan ideh togol tosa, hən bəhusur naṽide tovoi. Mətugol natit p̄isi hən tomasil ke məttoḡol tonor len naten tovisi.

¹² Iməianan, naut kəmas nototos nalobulat napisulan enan, nəsatosi m̄os atenan togol tosa, nəsatosi m̄os nəvanuan aten togol tosa həni. Nutosi hən ke, len nəhon aGot, nəbbigol p̄arḡar hən gamit ke, məttoḡoləḡon masuṽ hən mətbevi tarhət sagw len nauman sagw.*

¹³ Iməianan namtoləḡon ivoi habat am len nəlonamito. Be savi enan ḡai. Namtohəhaṽur masuṽ len nakemkeman seTitus, husur gamit p̄isi mətugol nənəuan san satuhatuh am, mətugol nəlon evi pan, ikad natəmat.

¹⁴ Nəboḡ notosor mai aTitus a m̄o husur gamito, nusor sal suh gamito, ale isaḡi ke notokitin, gol nahurugw səsə len gamito. Be hum natit p̄isi namttokel mai gamit tia tokitin, len naṽide toməianan, na-sor-sal-suh-gamit-an namtukel mai aTitus egəm vi kitinan. ¹⁵ Inau təlmam hən natohan san mai gamito. Mətugol husur nəsa tokel buni mai gamito. Ale naut kəmas mətomətahw lan, ninemit epil, mətohəhaṽur hən totoh mai gamito. Nəboḡ tonau təlmam hən natgalenan, eləmas masuṽ am hən gamito.

¹⁶ Husur natgalenan, gagai nukemkem masuṽ. Noləboi buni ke, dereh mitigol nəsa tonor.

8

Mətevurvur na-bubulah-vat-an samito

¹ Bathudud nadələmian, namtuke məteləboi naṽit navoian, aGot toviol kəmas həni mai alat siYesu gegai, len naprovens Masetonia. ² Naut kəmas na-ləḡon-isa-vəsa-an togol kitev

* 7:5: 2Kor 2.13 * 7:12: 2Kor 2.5

nadəlomian salito, nakemkeman epul səsəhov len galito. Naut kəmas lotopar tite, len nakemkeman salito, loviol habat. ³ Nukel nakitinan, nəsa lotoləboi ləbēviol həni, loviol habat am səhori. Be avan ideh sətaltal hən galito. Lugole len naləḡonian salit səbolit ḡai. ⁴ Lous taltal hən ginamito hən namtbīdam hən ləbīkatəḡol hən na-bubulah-vat-an mōs alat siGot len naut a Jerusalem.* ⁵ Nəsa ginamit namttou ke lotoləboi ləbīgole, lugol habat həni am səhori. Galit māu, loviol metəkav hən galit səbolito mai aGot, ale len naləḡonian siGot, lorij galit len navəlanamito. ⁶ Ale husur aTitus totuḡat vi tarhət samit a Korint hən mətḡebubulah vat mōs alat a Jutea, namtukel maii ke, tetəlmam van hən gamito hən ḡevi tarhət samito, hən mətḡigol nauman enan togəm len navoian samito, ḡinoḡ. ⁷ Gamit mətoupul səsəhov hən natit ḡisi tia. Mətoupul hən nadəlomian, nasoruan, naləboian, naləḡonian hən mətḡigol nəsa tonor, mai na-ləmas-buni-an len gamito togəm len ginamito. Husur mətoupul hən natgalen maienan, samteviol kinit be mətēviol habat.

⁸ Nəsakel natenan hum nakelean todaḡ. Be nuke neləboi nakitinan husur na-ləmas-buni-an samito. Imaienan nonənoḡ həni mai na-ləmas-buni-an silat siYesu len naut tiltile lotoləḡon masuḡ hən ləbīgol na-vi-tarhəte-an. ⁹ Husur mətəloboi navoian aMasta sidato, aYesu Kristo toviol kəmas həni. Naut kəmas topul hən natite, gamit māu, aYesu egəm vi məsəl mōs gamito, hən ke, len nə-par-tite-an san, mətḡepul hən nəmauran kitin.*

¹⁰ Imaienan, nabunusian sagw imaiegai ke: Nəsa məttoḡat həni, ivoi ke mitigol tinḡ. Len nasihau tovan tia, gamit mətouḡat bubulah vat mōs alat a Jutea, ale mətəhəhəḡur hən mətḡigole. ¹¹ Gagai ivoi ke mitigol tihav. Imagenan, hum məttoḡon masuḡ hən məttoḡat həni, ivoi ke mətələḡon masuḡ hən mətḡevurvuri. Ale mətēviol len nəsa məttoḡade. ¹² Husur, mətḡeləḡon masuḡ hən mətḡēviol, aGot ehəhəḡur hən naviolan samito. Husur aGot saus nəsa datsəkade, eus gidat hən datḡēviol len nəsa dattokade.

¹³ Nəsakel natenan hən nəmauran samit ḡidaḡ o hən mətḡēmīdol, ale nəmauran sinəvanuan tile gail ḡimalumlum. Ao noləḡon ke tikad naḡitḡitoḡan. ¹⁴ Gagai nəsa məttoḡat həni eləboi ḡevi tarhət silatenan lotomīdol. Ale nəboḡ mətḡēmīdol be ləḡepul hən natite, dereh leləboi ləḡēvi tarhət samito. Ale ḡimaienan, ikad naḡitḡitoḡan. ¹⁵ Hum natosian siGot toke, “Nəvanuan topisan nəmanna tosoḡur, nəhanian han səmasuḡ.

Ale nəvanuan topisan nəmanna sasəḡur, nəhanian han samīdol.”*

APol esəvat aTitus vi Korint tətəs

¹⁶ Nosipa vi təban aGot tolav mai aTitus naləḡonian toḡitoḡ hən naləḡonian notokade —naləḡonian hən ḡevi tarhət samito, ¹⁷ husur aTitus ehəhəḡur hən todaḡ hən ḡigol nəsa namttokel maii. Ale husur toləḡon masuḡ hən ḡevi tarhət samito, len naləḡonian san gabag, eriḡ naut egai, ivan hən gamito. ¹⁸ Ale namtosəvat avan sual am mai aTitus. Gai awawa len nadəlomian, ale alat siYesu len naut ḡisi lusor sal suhi hən nauman san mōs na-kel-uri-an tovoi. ¹⁹ Savi enan ḡai. Alat siYesu len naut galenan lutabtabuh lan hən ḡiyar mai ginamito, hən namtbīpat naviolan vi Jerusalem. Naviolan enan ipat len navəlanamito hən namtbəkətkəta təban, hən nəvanuan gail ləḡisal suh nəyalyalan siGot, ale hən ḡimasil ke, namttoləḡon masuḡ hən namtḡēvi tarhət salito.

²⁰ Namtomətahun avan ideh ḡisor ḡisa hən ginamito sil na-kətkəta-təban-an hən nabiltiviolan enan topat len navəlanamito. ²¹ Husur namtuke namtigol nəsa tonor səlani, savi len nəhon aGot ḡai, be len nəhon nəvanuan gail am.*

²² Ale namtosəvat avan sual am hən ḡitah mai ḡəlaru. Atenan evi awawa nadəlomian sinamito. Len naḡide isoḡur namtobunusi ke tovoi. Namtusəḡ vəha-səḡsoḡur həni

* **8:4:** Hən naves 1-4, ris Rom 15.26; Uman 11.27-29 * **8:9:** Mat 8.20; Flp 2.6-8 * **8:15:** Exo 16.18 * **8:21:** Pro 3.4; Rom 12.17

ke toləŋon masuŵ hən ɓigol nəsa tonor. Ale gagai eləŋon masuŵ hən ɓevi tarhət samito, husur səkad nə-lon-uri-an ideh len gamito. ²³ Bikad nausian ideh husur aTitus, nekəmaiegai ke: iɓon mai ginau, namroum ɓonɓon hən namrɓevi tarhət samito. Ale awawa nadəlomian eru enan sinamito, gəlar boh, arovi ahai pispisul silat siYesu len naut tiltile gail. Len gəlaru, nahəsən aKristo iyalyal am. ²⁴ Imagenan, nuke mitigol na-ləmas-buni-an samito van hən galito timasil hən galito, hən alat siYesu len naut ɓisi ləbələboi səhoti ke, nəboŋ namttosor sal suh gamito, namtokitin.

9

Naviolan mōs alat a Jutea

¹ Naləbulat napisulan egai nototosi husur naviolan mōs alat siGot a Jutea, asike nətatosi van hən gamit, tavoi ŋai,* ² husur noləboii ke mətətoləŋon masuŵ hən mətɓevi tarhət salito. Ale nuşor sal suh naləŋonian samito mai alat aMasetonia. Nuke, “Alat a Akaia loutaut hən ləɓeviol len nasihau tovan tia.” Ale na-ləŋon-masuŵ-həni-an samito hən na-vi-tarhəte-an eɓur nəlolito, gol isoɓur len galit lotuɓat viol. ³ Ale alatmiŵan len nadəlomian totor enan, nosəvat alatenan van hən gamito, hən ləɓevi tarhət samito, hən naviolan samit ɓeutaut. Ale nomətahun na-sor-sal-suhi-an sagw husur gamito ɓevi libliboŋan. Be nuke mətəutaut hum notokele tia ke mətətomaienan. ⁴ Husur, gamit asike mətɓigole, ale nəboŋ nəɓegəmai, nəvanuan galevis ta Masetonia ləɓitah mai ginau, ale ləɓisaɓ na-utaut-həni-an samit ɓeɓuer, nahurunamito dereh tisa husur namttorin nəlonamit len gamito, be mətəsutaut. Ale gamit am, nahurumito dereh tisa.

⁵ Imagenan, nunau ke nimassəvat awawa lototor enan van hən gamito a tahw hən nəɓegəmai, hən ləɓigol naviolan mətətokel gati ɓeutaut. Noləŋon ke naviolan enan, egəm len nahəhaŵuran, sagəm len nə-taɓulol-bulosi-an.

⁶ Mitinau gat nategai ke: nəvanuan tomabul kinit namisurhute, len nəmatuan dereh tikad kinit nəhanian. Nəvanuan tomabul tosoɓur, len nəmatuan dereh tiban hanian. ⁷ Gamit ɓisi mətəviol hən nəsa gamit ŵisusua mətətomai hən tia len nəlomito. Samteviol len namətahusian o len nə-taltal-həni-an ke mitimasgole. Husur aGot eləmas bun nəvanuan tohəhaŵur hən ɓeviol. ⁸ Ale aGot eləboi ɓeviol habat mai gamito, hən mətɓepul səsəhov, hən asike mətɓemidol hən natideh boŋ ideh. Ale len nəsa mətətopul hən, mətəloboi mətɓevi tarhət sinəvanuan tile gail. ⁹ Hum natosian siGot toke, “Len nahəhaŵuran san, akis eviol hən natit isoɓur mai naməsəl gail.

Nanoran san ipat vi sutuai.”*

¹⁰ Evi aGot boh tolav namisurhuwit gail mai nəvanuan tobubulani, hən ɓegəm vi ɓəta hən nəvanuan ɓihani. Len naŵide tomaienan, aGot dereh tilav namisurhut gail ɓisoɓur am hən mətɓevi tarhət sinəvanuan hən. Ale dereh titov hən ɓiŵan masuŵ hən naŵit nanoran len gamito.* ¹¹ AGot dereh tigol mətəpul səsəhov hən natit ɓisi tovoi, hən mətɓeviol habat akis. Ale nəboŋ namtɓilav naviolan samito mai alat lotomidol, dereh lesipa vi təban aGot. ¹² Husur naviolan samit hən na-vi-tarhəte-an dereh tikad naŵit teru. Alat siGot a Jerusalem lotomidol, asike lomidol am, ale len nahəhaŵuran, dereh lesipa vəha-sobsoɓur vi təban aGot.

¹³ Len naŵit na-vi-tarhəte-an eru enan, dereh lisal suh nəyalyalan siGot bathut mətətogol nəsa tokele, ale len nəhon nəvanuan gail mətətokel ke na-kel-uri-an tovoi husur aKristo ekitin. Ale dereh lisal suh nəyalyalan siGot bathut mətəviol masuŵ hən nəvat mai galito mai nəvanuan ɓisi. ¹⁴ Ale len na-ləmas-bun-gamito-an salito, dereh lisor tuŵ mōs gamito, husur nabiltivoian aGot toviol kəmas hən mai gamito. ¹⁵ Datesipa vi təban aGot hən naviolan san dattodədas datɓikel vəsvəsaii.

* 9:1: 2Kor 8.1-7 * 9:9: Psa 112.9 * 9:10: Isa 55.10

10

Nədaŋan siPol hən na-il-a-mō-an

¹ Ginau māu, aPol, nous gamit hən natsua. Hum ma məttoke nəboŋ nototoh mai gamito nəlogw emədau, nəsavi natideh, be nəboŋ nototoh a tut naŋide sagw idaŋ van hən gamito, nitos nalobulat todaŋ van hən gamito. Be len AKristo, nəlon tomədau, togol tomədau hən nəvanuan gail, ² nous gamit ke, mitigol naŋide samit tinor, hən asike naŋide sagw biđan van hən gamit galevis lotonau ke, namttohusur naŋide silat navile eg a pan. ³ Husur, naut kəmas namttotoh len navile a pan, len nabiltibalan namttobal lan, namtsəbal suŋan alat navile a pan. ⁴ Ao, natit nəbalan namttobal hən gail lukad nədaŋan siGot, hən ləbitohot naut ideh aSetan toum həni len nəmauran sinəvanuan topat kəkol həni dan aGot. Namtoŋiŋitas nagəgərasan lotosor tas nakitinan len na-sor-levlev-an ideh. ⁵ Ale nə-patpat-nəvanuan-an ideh məhat toil gol nəvanuan dan aGot, hən asike ləbeləboii, namtoŋiŋitasi. Nənanuan ŋisi, namtubaŋis gat gail hən ləbigol nəsa aKristo tokele. ⁶ Ale nəboŋ mətbigol kavkav hən naləŋonian seKristo, dereh namteutaut hən namtbipansəm nəvanuan ŋisi lotomətahun ləbigol husuri.

⁷ Gamit mətoris nəsa topat vivile ŋai! Be mitinau nategai ke: Avan ideh binau ləboii ke tovi seKristo, tinau len gai gabag tətəs am ke, ginamit am namtovi seKristo suŋan gai. ⁸ Hum ma məttonau suluvi ke, notosor sal suh habat hən na-il-a-mō-an Nasuđ toriŋi len navəlanamito. Be eriŋi len navəlanamito hən namtbigol mətbiđan am len nəmauran samito, savi hən namtbemədas nadəlomian samito. Imagenan nahurunamito səsə lan. ⁹ Nomətahun mətbinau ke, notoləŋon ke, mətbemətahw len nalobulat napisulan nototos gail. ¹⁰ Husur gamit galevis luke, “Len nalobulat napisulan san gail nasoruan siPol eməlas, idaŋ, be nəboŋ totoh mai gidato, gai sədaŋ, ale nasoruan san savi natideh.” ¹¹ Nəvanuan lotomaienan limasnau səhoti ke, nəsa namttokele len nalobulat napisulan gail nəboŋ namttotoh a tut, eŋitoŋ hən nəsa namtbigole nəboŋ namtbegəmai.

¹² Namtomətahun namtbepitoŋ hum nəvanuan galevis lotosor sal suh galit səbolito. Namtomətahun namtbənənoŋ hən ginamit mai galito. Nəboŋ lotonənoŋ hən galit mai galit gabag ŋai, hum lotovi natesua tonor hən ləbeləboii səhot galit gabag lan, lumelmel. ¹³ Be ginamit, namtsasor sal suh ginamito səhor nakitinan. Ao, dereh namtisor sal suh ginamit len nauman aGot toriŋi len navəlanamito ŋai. AGot eriŋ navilah hən nauman enan, nauman enan sinamito, etibau van vəbar gamito. ¹⁴ Len na-sor-sal-suhi-an sinamito, namtsasəhor navilah hən nauman aGot toriŋi. Husur naut samito ipat len navilah enan, ale namtogəm bar gamit a Korint metəkav hən namttokel nakel-uri-an tovoi husur aKristo. ¹⁵ Ale namtsasor sal suh nauman avan tile am togole hən namtbipatpat ginamit məhat lan. Avil namtuvatvat viri ke, nadəlomian samit dereh tetibtibau am hən namtbigol nauman betibau habat am len gamito.* ¹⁶ Bimagenan, dereh namteləboii namtbikel ur na-kel-uri-an tovoi len naut gail lotopat a tut dan gamito. Husur namtomətahun namtbisor sal suh nauman namttogole len naut nəvanuan tile am toumum lan tia.

¹⁷ Be hum natosian siGot toke, “Avan ideh toke bisor sal suh natideh, tisor patpat Nasuđ aGot məhat.”* ¹⁸ Husur nəvanuan tosor sal suh gai, aGot sahəhaŋur həni. Be nəvanuan aGot tosor sal suhi, aGot ehəhaŋur hən avan enan.

11

APol mai ahai pispisul gəgəras gail

* **10:15:** Hən naves 13-15, ris Rom 15.17-21 * **10:17:** Jer 9.24; 1Kor 1.31

¹ Noləjon ke mitidam̃ hən nəbisor sal suh kəkereh hən ginau bai. Hum ma məttonau ke notomelmel, be nous gamit hən mətbesəsəlonj husur ginau. ² Nulekol hən gamito len nalekolan siGot. Gamit mətosuṃan navensus toveveu, ale nukel gati ke tilah mai nauluṃan tosua ŋai, aKristo. ³ Be nomətahw ke mətosuṃan alv, nəṃmat togəras len naṃvide hən na-sor-hehe-an. Ginau nomətahw ke, hum ma avan ideh bəgəras gamit, hən bəmədas nənauan samito, liv gamit dan aKristo, hən asike mətḃidaŋ lan am len nəlomit toveveu.*

⁴ Husur mətəhəhəvur hən mətḃodaṃ hən avan ideh togəm hən gamito, naut kəmas tokel ur aYesu totile dan aYesu egaii namttokel uri, naut kəmas mətḃokad nanunun nagəgərasan ideh totile dan aNunun aGot mətḃokade a ṃo, naut kəmas mətḃodəlom na-kel-uri-an ideh tovoi totile dan na-kel-uri-an tovoi mətḃokad nədələmian lan a ṃo.

⁵ Be alat məttonau suluṃvi ke lotovi “ḃiltihai pispisul gail,” len nabunusian sagw, ləsəyalyal səhor ginau len natideh. ⁶ Hum ma nəsəkad namitisau hən nasoran, be nukad na-ləboi-buni-an. Len naṃvide pisi namtugol natenan imasil buni hən gamito.

⁷ Nəboŋ notokel ur na-kel-uri-an siGot mai gamito, nəsaus nəvat o natideh am hən gamito. Nugol nəlogw emədaṃ hən nəbēputsan gamito. Nəboŋ notogol tomaienən, mətunau ke notogol nəsaan a? ⁸ Noum kəmas ṃos gamito, be alat siYesu len naut tiltile gail am lobubulah vat ṃos ginau. Ehum notovənvənah dan galito hən nəbēvi tarhət samito. ⁹ Nəboŋ nototoh mai gamito, nəboŋ notom̃idol, nəsaus natideh ben gamit ideh. Husur nəbathudud nədələmian lotogəm len naut a Masetonia, loviol p̃is nəsa notom̃idol həni. Nomətahun na-kətkəta-təban-ginau-an tovi nauman ideh todaŋ len gamito. Nəsaus natideh ben gamito, ale asike nigole boŋ ideh.* ¹⁰ Len nakitinan seKristo topat len ginau, səkad avan ideh len naprovens Akaia ḃigol na-sor-sal-suhi-an egai sagw ḃinoŋ.

¹¹ Mətunau ke notokəmaienən husur nəsaləmas bun gamito a? Aoa! AGot eləboii ke, notoləmas masuṃ hən gamito!

¹² Naṃvide enan notohushusuri, dereh nehusur tabtab həni, hən ke, alat lotonau ke lotovi ḃiltihai pispisul seKristo, asike ləḃikad nap̃isal ideh hən ləḃisor sal suh galito hum lotop̃itoṃ hən ginamito len natideh. ¹³ Nəvanuan lotomaienən lovi hai pispisul gəgəras. Len nauman salit lolibliboŋ, ale len naṃvide salito, logəgəras ke lotovi hai pispisul seKristo, be ləsəmaienən.* ¹⁴ Nəsasəhoṃut len naṃvide enan! Husur aSetan ṃau egəgəras ke tovi aŋel hən nam̃ial. ¹⁵ Imaienən, sadatesəhoṃut len nəvanuan nauman san gail lotogəgəras ke lotovi vanuan nauman hən nanoran. Len nəboŋ naməkot dereh lipanis sil nəsa lotogole.

Na-ləjon-isa-an siPol ṃos aKristo

¹⁶ Nukel tas nategai am ke, samtinau ke notomelmel. Be mətḃinau ke notomaienən, mətəsəsəlonj husur ginau bai, hum notomelmel, hən nəbisor sal suh ginau. ¹⁷ Len na-sor-sal-suhi-an egai sagw, nəsakel nəsa Nasuḃ toləŋoni, be nusor suṃan nahəvon. ¹⁸ Ale husur ke nəvanuan gail lotosor patpat galit məhat len naṃvide silat navile a pan, ginau am dereh nimaienən. ¹⁹ Gamit mətunau ke mətukad nəkadumito, be mətəhəhəvur sal hən mətḃosəsəlonj husur nahəvon gail! ²⁰ Husur avan ideh ḃigol gai ḃeil a ṃo hən gamito hum mətḃovi slev san, mətudaṃ həni! Avan ideh bəgəras gamito hən ḃihan p̃is nəvat samito, ḃipatpat gai məhat hum mətḃovi ut kəmas, o ḃiṃos nətarhomito, gamit ṃau mətudaṃ həni! ²¹ Mətunau ke nahurugw timassa husur namtsədaŋ sənav hən namtḃohusur naṃvide en salito a? Ao!

Nusor hum notomelmel, be natideh galit ləḃikad na-il-ḃuri-an hən ləḃisal suh galit həni, ginau am nukad na-il-ḃuri-an hən nəḃisal suh ginau həni. ²² Galit lovi Ipru a? Ginau am novi Ipru. Galit lovi seIsrael a? Ginau am novi seIsrael. Galit lovi pasusan siAraham a? Ginau am novi pasusan siAraham.* ²³ Lovi vanuan na-vi-tarhəte-an

* **11:3:** Gen 3.1-5, 13 * **11:9:** Flp 4.15-18 * **11:13:** Mat 7.15; 2Pit 2.1; KelV 2.2 * **11:22:** Flp 3.5

seKristo a? Nusor hum notovinvinu be noum vi tarhət san habat am səhor galito. Noum idan habat səhor galito, nutoh len naim bəbanjis vəha-səbur səhor galito, nosəsəlon hən nabus hən na-bilbilas-masuṽ-an səhor galito, ale nəmatan ipat pəpadaṅ hən ginau vəha-səbur səhor galito. ²⁴ NaJu gail lobilas habat hən ginau vəha-39 len nəmariboṅ sua. Len nəyaran sagw gail lugol nabilasian enan vəha-rim.* ²⁵ Vəha-tor alat a Rom luṽas habat hən ginau hən nəhai gail. Len nəboṅ sua lotubun ginau. Vəha-tor nəlanis notosah lan imaburbur. Len nalenmariug esua mai nalennəyal esua nusal len naliliṽol mermer len tas.* ²⁶ Nugol nəyaran isoḅur, ale nəmatan ipat pəpadaṅ akis. Ikad nawisel gail lotolev. Ikad nəvanuan vənvenah lotohəhaṽur hən ləḅigol nasənanan. NaJu gail luke nimat, alat ləsavi Ju luke nimat. Pəpadaṅ hən notomat len nəḅiltivile, len naut masmas toḅəbesw, len tas mai len natohan sagw mai nəvanuan lotogəras ke lotokad nadəlomian.* ²⁷ Noum idan mōs Nasuḅ, noum habat len nədaṅan sagw p̄isi, nəsəpat savoi vəha-səḅsoḅur. Nupar hanian, numaduh habat, nəmal ihat ginau vəha-səbur. Naut esusus habat hən ginau, nom̄idol hən nahurabat. ²⁸ Naut kəmas natideh gail am, akis nunau tuhatuh hən alat siYesu len naut tiltile gail. Nunau soḅuer hən nəp̄isal hən nəḅekətkəta təban galito. ²⁹ Nəmauran salit ideh asike ḅidaṅ, ginau am nəsədaṅ. Nəvanuan ḅeliv galit ideh hən ḅipes haḅet, teh len nəsaan, ginau nəlogw ipanpaṅ.

³⁰ Nomətahun nəḅisor patpat ginau məhat, be nəḅimassor sal suh ginau, dereh nisor sal suh natgalenan togol tomasil ke nəsədaṅ. ³¹ Nokitin, nəsaliboṅ, aGot, aTəman Nasuḅ aYesu Kristo, nə-sal-suhi-an tevi təban vi sutuai sutuai. Gai eləboii ke notokitin. ³² A mō, nəboṅ nototoh len naut a Tamaskus, nəgavna, aAretas tovi Kiṅ totabtabuh lan, ikel mai nasoltia san gail ke lekətkəta kəkol hən nəḅiltivile enan hən ləḅitah gat ginau. ³³ Be len nəhad, nəvanuan galevis loriṅ ginau vi pan, tur len natuhbopita topat len nəḅiltiholəvat hən nəḅiltivile. Nə nugam yav dan nəvəlan nəgavna enan.*

12

Nəboṅ aPol sədaṅ, len aKristo, idan

¹ Naut kəmas na-sor-patpat-ginau-məhat-an savi tarhət sagw, nimassor sal suh ginau. Nuke nisor husur na-kəta-risi-an lotogəm len Nasuḅ mai na-kel-vəhoti-an san gail. ² Noləboi naulum̄an sua seKristo.* Len nasihau tovi 14 tia, aGot isaḅul atenan vi məhat vi lan nəmav.† Nəsaləboii ke tokad niben sal o niben toḅuer, be aGot ṅai eləboi natenan. ³ Evoi, aGot ṅai eləboii ke totoh len niben o tovivile dan niben. Be noləboii ke, ⁴ aGot isaḅul atenan vi məhat vi lan naut a Paratais.* Len naut ei esəsəlon hən nasoruan, nəvanuan səkad nasoruan hən ḅikele; nasoruan aGot sədaṅ hən avan ideh ḅikele. ⁵ Dereh nisor sal suh nəvanuan tomaiənan. Be asike nusor sal suh ginau. Dereh nisor sal suhi ke nəsədaṅ ṅai. ⁶ Nətake nətasor sal suh ginau, asike nətaməlmel husur nətakel nakitinan ṅai. Be asike nusor patpat ginau məhat, husur nomətahun avan ideh ḅipatpat ginau məhat. Be nuke nabunusian sivan enan tipat ṅai len nəsa toris notogole mai nəsa tosəsəlon hən notokele. ⁷ aGot emətahun nəḅipatpat ginau məhat len na-kəta-risi-an mai na-kel-vəhoti-an galen sagw lotoyalyal. Imaiənan eriṅ natesua todaṅ masuṽ len nəmauran sagw. Natenan ehum nasunit nəhai tosar tabtab hən nibegw, ehum napisulan togəm len aSetan hən ḅemədas ginau. ⁸ Nonṅir Nasuḅ vəha-tor, nousi hən ḅilav kuvi dan ginau. ⁹ Be ikel mai ginau ke, “Asike nulav kuvi. Navoian sagw notoviol kəmas həni mai gaiug eləboi

* **11:24:** Deu 25.3 * **11:25:** Uman 16.22, 14.19 * **11:26:** Uman 9.23, 14.5 * **11:33:** Hən naves 32-33, ris Uman 9.23-25 * **12:2:** Len naut egai aPol isor husur gai gabag. † **12:2:** Len nasoruan ta Kris ike nəmav na-vəha-tor-an, be nəvanuan namitisau galevis lunau ke namilen nəmav aGot totohtoḅ lan. Len nənəuan salito datukad nəmav dattoləboi datḅerisi, datukad nəmav nəm̄eso gail lotopat lan, mai datukad nəmav aGot totohtoḅ lan. * **12:4:** Luk 23.43

betəgau gat gaiug, husur nəboŋ gəsədaŋ, nədaŋan sagw epul masuṽ len gaiug.” Husur tokəmaienan, nohəhaṽur hən nəbisor sal suh nədaŋan sagw toḅuer, husur nəboŋ nəsədaŋ, nədaŋan seKristo ipat len ginau. ¹⁰ Husur natenan, nohəhaṽur hən nəsədaŋ; nəboŋ nəvanuan lotosəvar ginau, nohəhaṽur; nohəhaṽur hən natit lotogol notoləŋon tosa; nəboŋ nəvanuan lotomədas tabtab hən ginau, nohəhaṽur; nəboŋ nototoh len nəmauran todaŋ, nohəhaṽur. Nohəhaṽur hən natgalen p̄isi m̄os aKristo, husur nəboŋ nəsədaŋ, len aKristo, nudaŋ.

APol inau masuṽ hən alat a Korint

¹¹ Nusor maienan hum ahoṽon, be gamit māu mətugol notomaienan. Gamit māu, inor hən mitisor sal suh ginau; husur naut kəmas notovi ut kəmas, alat məttonau suluṽi ke lotovi “b̄iltihai pispisul gail” ləsəyalyal səhor ginau len natideh. ¹² Len namerikel notogol gail len gamito, imasil ke notovi hai pispisul kitin. Len na-toh-mədaŋ-an nudaŋ ḅur nəmauran sagw todaŋ, nugol namerikel gail lotokel kot aYesu, nugol natit məttonaŋmaŋ len gail, mai natit lotogol nədaŋan siGot tomasil. ¹³ Nəsa notogole len gamito ep̄itoṽ hən nəsa notogole len alat siYesu len naut tiltile gail. Ikad natesua ŋai nəsagole len gamito. Na-kətkəta-təban-ginau-an savi nauman ideh todaŋ len gamito. Hum ma məttonau ke naten tovi nəsaan, mətərubati dan ginau bai!

¹⁴ Gagai noutaut hən nəbēgəm hən gamito. Dereh tevi nagəman na-vəha-tor-an sagw. Ale na-kətkəta-təban-ginau-an asike evi nauman ideh todaŋ len gamito, husur nəsaləŋon natit samit gail, be noləŋon gamito. Nokəmaienan husur savi hən natətai ḅeum hən bekətkəta təban anan mai atəman ḅivoi, be ipat len anan mai atəman hən arbəkətkəta təban natətai ḅivoi.* ¹⁵ Imaienan, nohəhaṽur hən nəbēviol hən ginau gabag mai natit p̄isi notokade m̄os gamit. Ginau nəbēləmas masuṽ hən gamito, gamit dereh mətēləmas kinit ginau a? Naten sanor!

¹⁶ Be naten tipat. Na-kətkəta-təban-ginau-an savi nauman ideh todaŋ len gamito, be gamit galevis luke, len naṽide tosusuah, notogəras gamito hən notovənoh natit samit gail. ¹⁷ Mətḅinau ke tomaienan, kel mai ginau naṽide notogəras gamit həni! Mitikel ur avan ideh notosəvati van hən gamito, togəras gamit hən nəḅikad nəvat samito. ¹⁸ Nous aTitus idaŋ hən ḅivan hən gamito, ale nosəvat awawa nadəlomian sinamit maii. Ale aTitus, egəras gamit m̄os nəvat a? Ao! Husur len nəmauran sinaməru namrukad aNunun aGot tosua ŋai, ale naṽide sinaməru ep̄itp̄itoṽ ŋai.*

¹⁹ Hum ma məttonau ke, namtotətətas gol ginamito vəbar gagai. Ao! Nəboŋ namttosor, namtusor len nahəsən aKristo len nəhon aGot. Ale gamit namttoləmas bun gamit p̄isi, natit p̄isi namttogole, namtugole hən mətḅidaŋ am. ²⁰ Husur nomətahw ke nəboŋ nəbēgəmai asike nəḅisaḅ gamit hum notoləŋoni, ale gamit am asike mətḅisaḅ ginau hum məttoleŋoni. Nomətahw ke mətḅikad naṽitṽituhan, nə-taḅulol-bulosi-an, nəlol paŋpaŋ, nə-nau-gamit-səḅomito-an, nasoruan tomədas naḅoruan samit gabag, na-kel-nəmadumit-an, nə-patpat-gamit-məhat-an, mai nətaṽtaṽoran. ²¹ Nomətahw ke, nəboŋ nəbēgəmai aGot dereh tigol neməmau len nəhomito. Ale nənauan sagw etuhatuh ke, dereh nəlogw tisa sil gamit isoḅur lotogol nəsaan a m̄o tia, be ləsəpair dan naḅiŋḅiŋalan salito, naitian tosa, mai naṽide hən naitian taṽtaṽor.

13

Naləlagauan naməkot siPol

¹ Nəboŋ nəbēgəm ris gamito, dereh tevi nagəman na-vəha-tor-an sagw. Hum natosian siGot toke, “Nəboŋ avan ideh ḅikel uri ke avan tile togol nəsaan, nakitinan hən nəsa

* **12:14:** Uman 18; 2Kor 13.2 * **12:18:** 2Kor 8.6, 16, 18

tokele teil þarþar len na-kel-koti-an sinəvanuan toru o totor am.”* 2 Nəboŋ nototoh mai gamito len nagəman na-vəha-ru-an sagw, nukel naləgəuan mai gamito. Ale gagai nəsatoh ei, nutoh a tut, be nukel tətəs həni mai alat lotogol nəsaan a m̄o, mai gamit þisi am məttoŋol nəsaan, ke, avan ideh togol nəsaan asike igam yav dan nəpanismen sagw. 3 Husur məttoŋon na-ləboi-buni-an ke len ginau aKristo tosor, ale dereh nigol tiþarþar hən gamito len nəpanismen galenan. AKristo səpar daŋan len nəsa togole van hən gamito, be nədaŋan san etibau len gamito. 4 Ekitin ke tokul nəboŋ lototahətah həni len nəhai balbal, be len nədaŋan siGot, gagai ikad nəmauran. Len nəbonan sinamit maii, ginamit am namtsədaŋ, be len nədaŋan siGot, namtukad nəmauran mai aKristo. Ale nəboŋ namtbəgəmai, dereh məteris nədaŋan enan.

5 Mətebunus kitev nadəlomian len gamit səbomito. Mətukad nadəlomian kitin o eþuer? Mətsənau səhoti ke aYesu Kristo totoh len gamito a? Asike þimaienan, mətsəkad nadəlomian kitin. 6 Be nuke mitisaþ ləboii ke namttovi ahai pispisul kitin seKristo. 7 Ale gagai namtusor tuv van hən aGot ke, gamit ideh asike igol natideh tosa. Namtsasor tuv maienan hən nəvanuan gail ləbələboii ke namttovi hai pispisul kitin, be hən mətþigol navoian, naut kəmas nəvanuan gail ləbəmətəhun ginamito hum namtsavi hai pispisul kitin. 8 Husur namtsaləboi mətþigol natideh þemədəs nakitinan, avil natit þisi namttogole, namtugole m̄os nakitinan. 9 Nəboŋ məttoŋon, namtohəhaður, naut kəmas namtsədaŋ. Namtusor tuv am ke, mitimatmatu len nəmauran samito. 10 Husur enan, nutos natgalegai nəboŋ nototoh a tut dan gamito, hən asike nəbidaŋ taltal hən gamito nəboŋ nəbəgəmai. Husur, len nədaŋan hən na-il-a-m̄o-an Nasuþ tolavi mai ginau, nuke nigol mitidaŋ am len nəmauran samito, nomətəhun nəbəmədəs nadəlomian samito.

11 Bathudud nadəlomian, egai nasoruan naməkot sagw. Mətehəhaður. Mitimatmatu len aKristo. Məteləŋon tivoi am len nəlomito. Mitikad nənauan tesua. Mitikad natəmat len nəmauran samit gail. Beti aGot hən na-ləmas-buni-an mai natəmat dereh titah mai gamito.

12 Len na-ləmas-buni-an siGot len nəlomito, mətesuñ gabag hən nətarhomit gail hən mətþikel na-ke-ivoi-an sagw mai gamito. 13 Alat siGot þisi gegai lukel na-ke-ivoi-an mai gamito.

14 Nasuþ aYesu Kristo teviol kəmas hən navoian mai gamit þisi, aGot teləmas bun gamit þisi, mai aNunun aGot tigol mətesua maii len nəlomit þisi.

* 13:1: Deu 19.15; Mat 18.16; 1Tim 5.19; Ipru 10.28

Kalatia

Nalobulat napisulan aPol totosi van hən alat a Kalatia

Ase itos nalobulat napisulan egai?

APol itosi.

Itos nalobulat napisulan egai hən nəsə?

Itosi hən alat siYesu len naut gail a Kalatia ləberin nəlolit bidaŋ len aYesu ŋai, savi nahusurian hən nalo.

Itos nalobulat egai mōs ase?

Nalobulat egai evi napisulan aPol totosi van hən alat siYesu len naut gail a Kalatia.

APol itos nalobulat egai ŋais mai len naut a be?

APol itosi pəpadaŋ hən nasihau A.D. 49 nəboŋ totoh len naut a Antiok.

1) Na-ke-ivoi-an (1.1-5)

2) Mətosəsəlon hən naŋusanan tosa (1.6-9)

3) Nədaŋan hən na-il-a-mō-an siPol hum ahai pispisul sua (1.10–2.21)

4) Nalo mai nadəlomian (3.1-25)

5) Nau səhot navoian mai nəmakuvan məttokade nəboŋ məttogəm vi natun aGot gail (3.26–4.7)

6) Təgau gat nəmakuvan samito (4.8–5.1)

7) Mətbigol mətbikad na-tiv-dalusi-an, mətotəlmam hən mətbəvi slev hən nalo tətəs (5.2-12)

8) Mətehusur aNunun aGot, samtehusur naŋide tosa samit gail (5.13–6.5)

9) Nakelean todaŋ naməkot: naŋit hən nəsə məttogole dereh tibar gamito. Gol navoian! (6.6-10)

10) Na-tiv-dalusi-an savi natideh, bəbuer tu savi natideh (6.11-16)

11) Nasudəlaŋian (6.17-18)

Na-ke-ivoi-an

¹ Ginau aPol novi ahai pispisul sua. Savi avan ideh totabtabuh len ginau, aoa, aYesu Kristo mai aGot aTəman togol tole məhat dan nəmatan, arutabtabuh len ginau. ² Ginau aPol, mai nəbathudud nadəlomian gegai, namtutos nalobulat napisulan egai. Namtutosi van hən alat siYesu len navile gail a Kalatia.* ³ Namtous ke aGot aTəmadato mai Nasub aYesu Kristo areviol kəmas hən navoian mai gamito ale arigol nəlomit tikad natəmat. ⁴ AKristo erin gail len nəmatan mōs bilav kuv gidat dan nəsaa sidato hən bilav kuv gidato dan nəmauran tosa silat ta daməŋai. Igole husur naləŋonian siGot aTəmadato. ⁵ Nə-sal-suhi-an tivan hən nəyalalan siGot vi sutuai sutuai! Ganan.

Na-kel-uri-an tovoi esua ŋai

⁶ Evi aGot tokis gamito hən mətbimaur len navoian aKristo toviol kəmas həni, wake mətupair tutut dani van hən naŋusanan totile. Nosəhoŋut len gamito! ⁷ Naŋusanan enan savi na-kel-uri-an tovoi ideh. Ikad nəvanuan galevis lotogol nənauan samito etuhatur, lotoləŋon ləbədəs na-kel-uri-an tovoi seKristo. ⁸ Be nukel mai gamit ke, avan ideh, naut kəmas ginamit o aŋel togəm len nəmav, bikel ur na-kel-uri-an tovoi totile dan na-kel-uri-an tovoi namttokel mai gamit tia, aGot māu tibar həni len nəhab nəmatan! ⁹ Hum namttokele tia, nukel tasi am ke, avan ideh bikel ur na-kel-uri-an tovoi totile dan enan məttodəlomi tia, aGot māu tibar həni len nəhab nəmatan!

¹⁰ Ginau nəsahisi ke nəvanuan gail ləbehəhəvur hən ginau. Nələŋoni ŋai ke aGot behəhəvur hən ginau! Nətahishisi ke nəvanuan gail lətəhəhəvur hən ginau, asike nətavi aslev seKristo.

* **1:2:** Uman 16.6

AGot ekis aPol

¹¹ Bathudud nadəlomian sagw, nukel koti mai gamit ke, nəkadun na-kel-uri-an tovoi notokel uri, savi len nəvanuan. ¹² Husur avan ideh səlavi mai ginau, saʋusani hən ginau. Ao, aYesu Kristo səbən, ikel vəhoti mai ginau.

¹³ Nokəmaianan husur mətosəsəlonə ləboi tia nəvide hən nəmauran sagw nəboŋ notohusur nəvide hən nalotuan seJu gail. Ginau aPol, nomədas tabtab hən alat siGot hən ləbimasig. ¹⁴ Len nəvide hən nalotuan seJu gail, ginau nosəhor naJu isoḅur len naur hagw. Nudaŋ habat len nəvide setəmagw gail ta sutuai.*

¹⁵⁻¹⁶ Len navoian toviol kəmas həni, aGot ilekis hən ginau, ekis ginau nəboŋ notopat len nabəhaʋun anagw sal. Beti aGot ehəhaʋur hən togol ke noləboi p̄ar̄p̄ar hən aNatun san hən nəbikel uri mai alat ləsavi Ju. Nəboŋ togol tomaienən, nəsaʋsaʋut hən nəbisor kitevi mai avan ideh,† ¹⁷ nəsavı məhat vi Jerusalem hən nəberis alat lotovi ahai pispisul gail a m̄o hən ginau. Aoa, novi tut vi Arapia, beti notəlmam vi lan naut a Tamaskus. ¹⁸ Husur nasihau totor notəlmam vi Jerusalem hən nəbeləboi aPita mai nəbinau səhot nəsa bikel mai ginau. Ale nutoh maii len nəmariboŋ tovi 15.‡ ¹⁹ Nəsaris ahai pispisul ideh am, be aJemes aʋan Nasub̄ ŋai.*

²⁰ Nəsa nototosi van hən gamito ekitin. Len nəhon aGot nukele, nəsaliboŋ.

²¹ Beti husur nəboŋ enan novi lan naut a Siria mai a Silisia. ²² Be alat seKristo len naut a Jutea ləsabubur mai ginau, ləsələboi ginau. ²³ Losəsəlonə hən na-kel-uri-an ŋai toke, “Atenan tomədas tabtab hən ginamit a m̄o, gagai ikel ur nadəlomian egaii tomədasi a m̄o.”

²⁴ Imaianan lusal suh aGot bathut nəsa togole len ginau.

2*Ahai pispisul gail lohəhaʋur hən aPol*

¹ Husur nasihau tovi 14 novi məhat tətəs vi Jerusalem mai aParnapas. Len nəboŋ enan namrosəhar aTitus am.* ² Novi Jerusalem husur aGot toʋusan ginau həni ke nimasvan. Len nəbonḅonan mai nəvanuan totibau gail səbolit ŋai, nukel vəsvəsai mai galito na-kel-uri-an tovoi notokel uri mai alat ləsavi Ju. Nugol tomaienən husur nuke lidam̄ hən nauman sagw. Nomətahw ke notoum kəmas ŋai, hum nauman p̄isi sagw savi natideh. Be ludam̄ həni. ³ Ale natsual am, ləsətaltal hən aTitus, totah mai ginau, hən b̄ikad na-tiv-dalusi-an, naut kəmas tovi uleKris. ⁴ Ikad na-sor-levlev-an enan husur nəvanuan galevis len naut tiltile gail logəgəras ke lotokad nadəlomian. Ale loliligis hən galito len ginamito, hən ləbisab̄ ləboi nəmakuyan dattokade dan nalo, len nəbonan sidato mai aKristo aYesu. Luke lisab̄ ləboii hən ləbigol gidat datḅevi slev hən nalo enan.* ⁵ Be namtoil gəgat, namtsasəsəlonə hən nahudhusoruan ideh salito. Ao, namtotəgau gat nakitinan hən na-kel-uri-an tovoi m̄os gamito.

⁶ Ale nəboŋ notokel nəsa notokel uri tonəŋ, alat lotoil a m̄o ləsasuhud hən nasoruan ideh maii am. (Tarhət hən na-il-a-m̄o-an salito, nəhes totibau lotoḅati savi natideh len ginau, husur len nabunusian siGot nəvanuan p̄isi loḅitp̄itoḅ. Riŋ naten tipat.)* ⁷ Alat lotoil a m̄o ləsakel natideh am husur loləboii ke aGot itabtabuh len ginau hən nəbikel ur na-kel-uri-an tovoi mai alat ləsavi Ju surm̄an gai totabtabuh len aPita hən aPita bikel uri mai naJu gail. ⁸ Bathut, len nauman sePita tovi ahai pispisul van hən naJu gail, aGot eum. Ale len nauman sagw am notovi ahai pispisul van hən alat ləsavi Ju, aGot eum. ⁹ AJemes, aPita, mai aJon, luḅat nəhes hum lotoil a m̄o hən alat siYesu len naut a Jerusalem.*

* **1:14:** Hən naves 13-14, ris Uman 8.3, 22.3-5, 26.9-11 † **1:15-16:** Hən naves 15-16, ris Uman 9.3-6, 22.6-10, 26.13-18. Isa 49.1; Jer 1.5 ‡ **1:18:** Uman 9.26-30. Len nasoruan ta Kris ike aKefas, tovi nahəsən aPita len nasoruan ta Aram. * **1:19:** Kal 2.9; Mat 13.55 * **2:1:** Uman 11.30, 15.2 * **2:4:** Kal 1.7; Jut 4 * **2:6:** Deu 10.17 * **2:9:** Len nasoruan ta Kris ike aKefas, tovi nahəsən aPita len nasoruan ta Aram.

Nəboŋ lotokəta ləboi navoian aGot toviol kəmas həni, topat len nauman sagw, galit loləlav mai ginəu mai aParnapas hən ginəmit pisi namtbikad nəbonan len aYesu. Ludam̄ ke ipat len ginəməru hən namrbikel na-kel-uri-an tovoi mai alat ləsavi Ju, ale ipat len galit hən ləbikel uri sal mai naJu gail. ¹⁰ Lous ginəməŋ ŋai ke namrinau gat alat lotopar tite. Natenan boh, noləŋon buni hən nəb̄igole.*

APol ikel nəsaban sePita maii

¹¹ Avil nəboŋ aPita togəŋ hən ginəmit len naut a Antiok, nosivoh lan. Len nəhon nusor tasi husur isab len nəsa togolgole. ¹² A m̄o ihanhan mai alat lotokad nadələmian ləsavi Ju. Galit ləsəkad na-tiv-dalusi-an. Ale aJemes esəvat galevis gəmai. Nəboŋ lotobar naut a Antiok, aPita ivan dan alat ləsavi Ju, səhan mai galit am, husur emətahw len alat lotoil gəgat len na-tiv-dalusi-an.* ¹³ Beti naJu gail lotokad nadələmian am luḅon mai aPita len nagəgərasan san gol ke aParnapas am ehur naḅide nagəgərasan salito. ¹⁴ Be nəboŋ notoris ke ləsəhusur nakitinan hən na-kel-uri-an tovoi, nukel mai aPita len nəholito ke, “Gaiug govi Ju, be len nəmauran sam̄ gutoh sum̄an alat ləsavi Ju, gəsatoh len nalo sum̄an naJu gail. Imabe gudaŋ len alat ləsavi Ju hən ləbitoh sum̄an naJu lotohusur nalo? Sagiməgenan!

¹⁵ “Gidaru, nəboŋ lotopas gidaru, darovi Ju, darsavi vanuan naut tile lotovi vanuan nəsaan len nabunusian seJu gail. ¹⁶ Avil gidat dattovi Ju nadələmian, datoləboii ke nəvanuan togol husur nalo, aGot sariŋi ke tonor len nəhon sil na-gol-husuri-an san. Ao, bathut nadələmian len aYesu Kristo ŋai aGot toriŋi ke nəvanuan inor len nəhon.† Iməgenan, gidat am datoriŋ nəlodato len aYesu Kristo, hən aGot ḅeriŋi ke datḅinor len nəhon, len nadələmian sidato len aYesu Kristo savi len na-gol-husur-nalo-an. Husur səkad avan ideh, len nalo avan en togol husuri, toləboi ḅinor len nəhon aGot. ¹⁷ Ale datḅeləŋon ke len aKristo datinor len nəhon aGot, be datḅisabi ke datovi vanuan nəsaan sal husur dattopair dan nalo, namilen ke aKristo esəhar gidat vi lan nəsaan a? Ao, asike maienan! ¹⁸ Nəḅeum təlmam hən nalo notogol tomasig, noḅusan səhoti ke ginəu gabag noḅur kotov nalo. ¹⁹ Husur ehur notomat, bathut nalo sawol hən nəmauran sagw am. Len nabunusian hən nalo numat ŋa nupair dan nalo hən nəbitoh hən aGot ḅiwol hən nəmauran sagw. Esuḅan notomat len nəhai balbal mai aKristo. ²⁰ Nutoh, be savi ginəu am, aKristo m̄au itoh len ginəu. Nəmauran notokade len nibegw, nukade len nadələmian len aNatun aGot, gai toləmas bun ginəu, toviol hən nəmauran san hən ḅimat, m̄os ginəu. ²¹ Len nabunusian sagw, navoian enan aGot toviol kəmas həni, savi ut kəmas. Evi nabilititit sua. Husur, nalo tagol dattanor len nəhon aGot, aKristo təmat m̄os naut kəmas ŋai.”

3

Nanoran ipat len nalo o nadələmian?

¹ Eee gamit alat a Kalatia mətuməlmel! Ehur avan sua todələm̄ gamito hən mətḅetətan! Len nəhomito, nusor vəsvəsaii nəmatan siYesu Kristo len nəhai balbal. Ehur gamit mətōrisi len namətamito. ² Nuke neləboi natsua ŋai: imabe? Mətukad aNunun aGot husur mətōhusur nalo seJu gail a? Ao mətukade husur mətōriŋ nəlomito len na-kel-uri-an tovoi mətōsəsəlōŋ həni. ³ Mətuməlmel o mətumabe? Nəboŋ mətōtūḅat, mətōhusur aGot len nədaŋan seNunun, be gagai mətunau ke mətəvurvur nəmauran toveveu enan len nədaŋan samit ŋai. Mitimabe? ⁴ Len nadələmian samito, mətōləŋon isa vəsa len natit isəḅur. Savi m̄os natideh a? Ao! Evi m̄os natite! ⁵ Nəboŋ aGot tolav aNunun mai gamito, nəboŋ

* **2:10:** Uman 11.28-30 * **2:12:** Uman 11.2-3 † **2:16:** Psa 143.2; Rom 1.17, 3.20, 22. Len naut egai nasoruan ta Kris ikad namilen eru. Esua: len nadələmian nəvanuan tokade len aYesu Kristo. Togon: len aYesu Kristo totəgau gat aGot mai nəsa aGot toriŋi hən ḅigole.

togol namerikel gail len gamito, igole husur mætohusur nalo seJu gail a? Ao! Igole husur mætorij nælomito len na-kel-uri-an tovoi mættosæsəlon həni.

⁶ Mitinau aApraham ke: “Gai erij nəlon len aGot, ale aGot erij gat aApraham hum tovi nəvanuan nanoran.”* ⁷ Beti mæteləboii ke, alat lotorij nəlolit len aGot, galit lovi anatun aApraham kitin. ⁸ Sutuai natosian siGot ike, dereh aGot teriņi ke, naluvo hən nəvanuan naut tiltile linor len nəhən balai, ləberij nəlolit lan. Natenan ipat a mō nəboņ aGot tokel na-kel-uri-an tovoi mai aApraham ke, “Len gaiug, dereh nigol navoian van hən naluvo pisi hən nəvanuan naut tiltile.”* ⁹ Imagenan, dereh aGot tigol navoian van hən alat lotorij nəlolit lan, suñan aApraham togole. ¹⁰ Be alat lotoil gəgat len nalo, lutoh len nəpanismen sua. Nokəmaienan husur natosian siGot ike, “Nəpanismen tipat len alat ləsagol tabtab hən natit pisi topat len nalo.”* ¹¹ Imasil ke len nalo nəvanuan togol husuri, avan ideh sanor len nəhən aGot. Husur natosian siGot ike, “Alat lotonor len nəhən aGot dereh likad nəmauran tokitin bathut lotorij nəlolit len aGot.”* ¹² Naṗisal hən nadəlomian enan etile len naṗisal hən nalo, toke “Avan ideh togol natit pisi nalo tokele, natgalenan len nalo liwol hən nəmauran san.”*

¹³ AKristo eṽur nəmakuvan sidato dan nəpanismen nalo toriņi len gadito. Eṽur nəmakuvan sidato nəboņ tolav namiledato, topanis sidato. Husur natosian siGot ike, “Avan ideh totahətah len nəhai, nəpanismen siGot ipat lan.”* ¹⁴ AYesu Kristo eṽur nəmakuvan sidato hən ke, len gai gabag, naluvo hən nəvanuan naut tiltile dereh likad navoian aGot toviol həni tia mai aApraham. AYesu imat maienan hən ke len nadəlomian datbikade lan, datoləboi datbikad aNunun aGot, gai tokel gati.

Nalo mai na-kel-gati-an

¹⁵ Nəbathudud nadəlomian, len nəmauran ta daməņai imaiegai: Nəboņ nəvanuan ḅeru arbike, “Evoi,” hən na-kel-gati-an sua, ale arbitos gat nahəsalar lan, səkad avan ideh toləboi ḅəbur kotovi o riņ nasoruan ideh am lan. ¹⁶ Len naṽide tomaienən, aGot ikel na-kel-gati-an san mai aApraham mai nəpasusan san tohusuri. Natosian siGot sake, “nəpasusan san gail,” hum lotosəbur, be ike, “nəpasusan san,” husur tosua ṽai tovi aKristo.* ¹⁷ Ale nekəmaiegai ke: na-kel-gati-an aGot tokel gati mai aApraham ipat husuri van nasihau tovi 430 vir nəboņ aGot tolav nalo mai aMoses. Be nalo enan səkaskas na-kel-gati-an enan hən ḅəbuer.* ¹⁸ Husur nalo ḅevi nəkadun naviolan siGot, na-kel-gati-an enan savi nəkadun naviolan san am. Avil len na-kel-gati-an san, aGot eviol kəmas hən naviolan enan mai aApraham.

¹⁹ Ale, aGot erij nalo mai aMoses mōs nəsa? Eriņi mōs ḅəṽusan nəvanuan gail pisi hən nəsaan salit gail. Eriņi ipat vir nagəmaian sitenan tovi nəpasusan siApraham, atenan tovi aKristo, aGot tokel na-kel-gati-an san maii. Len aņel gail, aGot ilāv nalo mai aMoses, toun siGot, ale toun sinəvanuan gail am.* ²⁰ Nəvanuan tohum aMoses eil rivuh len nəvanuan eru hən arbita gat na-kel-gati-an sua. Be nəvanuan tomaienən saum mōs nətarhət tosua ṽai, ao, eum mōs nətarhət toru. Avil aGot səḅon ita gat na-kel-gati-an san tokel mai aApraham.*

²¹ Imagenan, nalo siGot isor tas na-kel-gati-an san gail a? Ao, eḅuer kaskasi! Husur, nalo taviol hən nəmauran kitin, gidat dattanor len nəhən aGot len na-gol-husur-nalo-an. ²² Be natosian siGot ike nəsaan ibanjis gat gadit pisi, gol ke ikad naṗisal sua ṽai hən datbikad naviolan aGot tokel gati. Naṗisal imaiegai ke: datberij nəlodata len aYesu Kristo, datukad nəsa aGot tokel gati.

* **3:6:** Gen 15.6; Rom 4.3 * **3:8:** Gen 12.3, 18.18 * **3:10:** Deu 27.26 * **3:11:** Hab 2.4; Rom 1.17 * **3:12:** Lev 18.5; Rom 10.5 * **3:13:** Deu 21.23 * **3:16:** Gen 12.7 * **3:17:** Exo 12.40 * **3:19:** Uman 7.53 * **3:20:** Deu 6.4

²³ A m̄o, n̄əbōŋ nadələmian len aKristo sagəm sal, nalo ekətkəta kəkōl hən gidato. Iḡon gol gidato v̄əbar aGot tovəhot naḡisal hən nadələmian. ²⁴ Imaienan, nalo ehum ahai ḡusan sidato tokətkəta t̄əban gidato, tosəhar gidato van hən aKristo hən datḡerij̄ n̄əlodat lan, ale hən aGot ḡerij̄ ke datunor len n̄əhon. ²⁵ Avil gagai nadələmian egəm tia, datorij̄ n̄əlodat len aKristo tia, gol ke nalo sakətkəta t̄əban gidato am.

Anatun aGot gail

²⁶ Imaienan gamit ḡisi, len nadələmian m̄əttokade len aYesu Kristo, m̄ətovi anatun aGot gail. ²⁷ Husur ke gamit ḡisi m̄əttobaptais hən m̄əttotoh len aKristo, ehum m̄əttokol nahurabat len gamito tovi n̄əmauran seKristo. Len n̄əhon aGot m̄ətosuḡnan aKristo. ²⁸ Səkad naJu, səkad auleKris o nametḡos am; naslev mai alat l̄əsavi slev, səkad natilean len galito; səkad napəhaḡut, səkad nauluḡnan. Səkad natideh am togol m̄əttopəpəhw, husur gamit ḡisi m̄ətosua len aKristo aYesu. ²⁹ M̄əḡḡevi seKristo, m̄ətovi anatun siApraham kitin. Ale n̄əsa aGot tokel gati mai aApraham, gamit am m̄ətukade.*

4

¹ Nau maieg h̄əni: avan sua topul hən natite imat. Natit ḡisi san, erij̄ hən anatun. Be naut k̄əmas natit ḡisi evi sinatun, n̄əbōŋ tovi tuht̄ətai sal, esuḡnan naslev ḡai van v̄əbar totibau. ² N̄əbōŋ tokəkereh sal, ikad n̄əvanuan galevis lotokətkəta t̄əban nat̄ətai mai natit san gail v̄əbar n̄ədaḡn han ḡinor hən n̄əsa at̄əman torij̄. ³ Len navide tomaienān, gidat am, n̄əbōŋ dattokəkereh, n̄əbōŋ datsaləboi aKristo sal, datovi slev sin̄ədaḡnan gail lotowol hən navile a pan, datovi slev sin̄əkadun n̄ədaḡnan galenan.* ⁴ Be len n̄əbōŋ tonor h̄əni, aGot esəvat aNatun uluḡnan. Apəhaḡut sua ipasi, ale itoh len nav̄əlan nalo siMoses, ⁵ hən ḡev̄ur n̄əmakuvan sidato dattotoh len nav̄əlan nalo, hən ke datḡevi anatun aGot kitin gail. ⁶ Husur m̄əttovi anatun gail, aGot esəvat aNunun aYesu aNatun aGot, vi lan n̄əlodato tokai ke, “Appa! Tata!”* ⁷ Imaienan ḡəsavi slev am, govi anatun aGot, ale husur govi anatun, dereh gikad natit ḡisi aGot tokel gati hən ḡeviol h̄əni mai anatun gail.

APol inau masuḡ hən alat a Kalatia

⁸ N̄əbōŋ m̄ətsaləboi aGot sal, m̄ətovi slev sinatit l̄əsavi got kitin gail.* ⁹ Be gagai, n̄əbōŋ m̄əttoləboi səhot aGot, (aoa, ivoi am notoke, gagai n̄əbōŋ aGot toləboi səhot gamito), imabe m̄ətupair t̄əlmam van hən n̄əkadun n̄ədaḡnan gail l̄əsavi natideh, l̄əsədaḡ, lotovi ut k̄əmas? Imabe m̄ətuke m̄ətevi slev salit t̄ətās am? ¹⁰ M̄ətudaḡ len n̄əbōŋ gail lototibau, n̄əhanan gail hən nawik o nah̄əbati o nasiḡau. M̄ətunau ke aGot ehəhaḡur h̄əni nat̄əlmaman samit van hən nalo a?* ¹¹ Nunau tuhatuh hən gamito. Nom̄ətahw m̄os gamito. Hum ma notoum sobuer samito. ¹² Bathudud nadələmian, m̄ətesuḡnan gināu, husur gināu numakuv dan nalo hum gamito.

N̄əbōŋ nototoh mai gamito, m̄ətsam̄ədas gināu bōŋ ideh. ¹³ Be husur ke notom̄əsah, natohan sagw mai gamito igol ke noləboi n̄əḡikel ur na-kel-uri-an tovoi mai gamito. ¹⁴ Naut k̄əmas nam̄əsahan sagw igol idaḡ len gamito, m̄ətsaḡit n̄əhomit van hən gināu, m̄ətsam̄ətahun gināu. Wake m̄ətoḡəhaḡur hən gināu. M̄ətokətkəta t̄əban gināu suḡnan notovi aḡel sua siGot o suḡnan notovi aYesu Kristo gabag. ¹⁵ Be nakemkeman samito, n̄əsa evisi h̄əni? Imabe? Nukel koti ke n̄əbōŋ nototoh ei, m̄ətoḡəhaḡur hən m̄əḡḡigol natideh m̄os gināu. N̄ətausi, m̄əttakis kuv nam̄ətamito hən m̄əttaviol hən gail mai gināu. ¹⁶ N̄əsa evisi togol ke gagai n̄əbōŋ notokel nakitinan mai gamito, m̄ətunau ke notom̄ətahun gamito?

¹⁷ A m̄o, nusor husur alat lotoḡusan hən naḡusanan totile. Galito ludaḡ hən l̄əḡeliv gamito hən m̄əḡbitah mai galito, be savi m̄os navoian. Luke leliv gamito dan ginamito

* **3:29:** Rom 4.13 * **4:3:** Kal 4.9; Kol 2.8, 20 * **4:6:** Nasoruan enan, Appa evi nasoruan sua len nasoruan ta Aram namilen ke Ita o Tata. Ris Mak 14.36; Rom 8.15-17. * **4:8:** 1Kor 8.4-6 * **4:10:** Rom 14.5; Kol 2.16-23

hən mət̃bidan̄ len galito. ¹⁸ Ivoi hən mət̃bidan̄ len natsua, ðevi m̄os n̄sa tovoi. Ivoi hən mət̃bimagenan tabtab, naut k̄emas n̄satoh mai gamito. ¹⁹ Anatugw gail, ehum notol̄on̄n tosa len nap̄əjan̄san hən n̄əpasian sil gamito, vir nab̄oruan seK̄risto ðeḡəm kavkav len gamito. ²⁰ Nol̄on̄n masūv̄ hən n̄ətatoh mai gamito gagai, hən n̄ətaḡəgel hən nasoruan sagw todaŋ. Be len na-toh-a-tut-an sagw, n̄əlogw etuhatuh hən gamito, n̄ənauan sagw ebutbutut.

AHakar mai aSarah

²¹ Gamit m̄əttol̄on̄n ke mət̃bitoh len nav̄əlan nalo, m̄ətos̄əsəl̄on̄ husuri m̄au a? ²² Husur len natosian ike aApraham ikad anatun ulum̄an eru. Nap̄əhāv̄ut tovi slev, nah̄əsan aHakar ipas esua, ale aSarah, asoan aApraham ipas togon.* ²³ Naslev ipas anatun aApraham len nav̄ide sin̄əvanuan ŋai, be asoan aApraham ipas anatun tovi n̄əsarpohan hən na-kel-gati-an aGot tokel mai aApraham.* ²⁴ Natenan ehum nasoruan k̄əta. Nap̄əhāv̄ut eru arohun na-kel-gati-an eru aGot tota gat ḡəlaru len nah̄əsan. Hakar ehun na-kel-gati-an aGot tota gati len Nav̄ehuh Sinai, naut n̄əvanuan gail lotoḡəm vi slev hən nalo lan. Ale nol̄əboi n̄əbike aHakar ehum nav̄ehuh Sinai. ²⁵ Ale naut a Jerusalem ta dam̄əŋai ehum Nav̄ehuh Sinai len naut a Arapia. Sum̄an aHakar mai anatun gail lotovi slev, Jerusalem ta dam̄əŋai mai alat lototoh lan lovi slev.† ²⁶ Be aSarah tovi asoan kitin, savi slev, ehum a Jerusalem a m̄əhat, ale evi anana sidato. ²⁷ Hum natosian seIsaiah toke, “P̄əhāv̄ut gotobutoh, ḡəsəpasus, gikemkem,

gaiug ḡəsəkad nap̄əjan̄san hən n̄əpasusan, getūbat k̄əkai habat;
husur nap̄əhāv̄ut tobutoh, dereh tikad anatun isəbur
səhor nap̄əhāv̄ut tokad asoan.”*

²⁸ Be bathudud nad̄əlomian, m̄ətosum̄an aIsak; m̄ətovi anatun na-kel-gati-an aGot tokel mai aApraham. ²⁹ Sutuai, aIsmael, anatun naslev, em̄ədas tabtab hən aIsak, anatun na-kel-gati-an. Imaien sal dam̄əŋai. Alat lotoke dat̃ðevi slev hən nalo, lom̄ədas gidat, datsavi slev, dattokad n̄əpasian len aNunun aGot. Lugol datol̄on̄n isa v̄əsa.* ³⁰ Avil natosian siGot ikel n̄əsa? Ike, “Kai hən naslev p̄əhāv̄ut mai anatun ulum̄an dan gaiug hən ar̄ðem̄əsev, husur anatun naslev p̄əhāv̄ut asike ikad nahudhutan set̄əman, be anatun nap̄əhāv̄ut savi slev dereh tikade.”* ³¹ Imaienan, bathudud nad̄əlomian, mitinau gat nategai ke, gidat datsavi anatun nap̄əhāv̄ut tovi slev, datovi anatun nap̄əhāv̄ut savi slev.

5

N̄əmakuvan dattokade len aK̄risto

¹ N̄əmakuvan, aK̄risto isah rūbat n̄əsa toban̄is gat gidato hən dat̃bikad n̄əmakuvan enan. Imagenan, m̄əteil ḡəgat hən asike m̄ətovi slev t̄ətas am hən nalo toban̄is gat gamito a m̄o.

² S̄əsəl̄on̄! Ginau, aPol, nukel nategai mai gamito, ke: m̄ətb̄ikad na-tiv-dalusi-an hən m̄ətb̄inor len n̄əhon aGot, n̄əsa aK̄risto togole m̄os gamito savi natideh. ³ Nukel p̄uli hən gamit t̄ətas. Naulum̄an ideh todam̄ hən b̄ikad na-tiv-dalusi-an hən b̄inor len n̄əhon aGot, atenan timasgol husur natit p̄isi nalo siMoses kavkav tokele. ⁴ Gamit m̄əttokade m̄ətb̄inor len n̄əhon aGot ale m̄əttohusur nalo m̄osi, m̄ətugol gamit s̄əb̄omito m̄ətom̄əsev dan aK̄risto. M̄ətuteh dan navoian aGot toviol k̄emas h̄əni. ⁵ Nok̄əmaienan, husur gidato, len aNunun aGot, datuvatvat viri ke dereh aGot tisāb̄ s̄əhot gidato, sum̄an dattonor, bathut dattoriŋ n̄əlodat len aK̄risto. ⁶ Husur n̄əboŋ dattoriŋ n̄əlodat len aYesu K̄risto, dat̃bikad na-tiv-dalusi-an o asike dat̃bikade savi natideh. Avil n̄əsa tovi natsua m̄au evi nad̄əlomian tovi n̄əkadun na-l̄əmas-buni-an. Gai bolai!

* **4:22:** Gen 16.15, 21.2 * **4:23:** Gen 17.16; Rom 9.7-9 † **4:25:** Mat 23.37; Luk 13.34. N̄əboŋ aPol toke Jerusalem, namilen ke naJu gail lotohusur nalo siMoses. * **4:27:** Isa 54.1 * **4:29:** Gen 21.9 * **4:30:** Gen 21.10

⁷ A m̄o m̄etugam ivoi len n̄egamgaman. Ase eil gol gamito h̄en asike m̄et̄behusur nakitinan? ⁸ Naḡegelan h̄en n̄enauan samito, saḡem len aGot tokis gamito. ⁹ Naṣusanan ḡeḡeras em̄edas n̄evanuan isoḅur, ehum nasoruan k̄eta toke, “Nayis tok̄ekereh igol nab̄eta kavkav len nabesin itob.”* ¹⁰ Bathut nad̄elomian dattokade len Nasuḅ, nunau l̄eboii ke asike m̄etukad n̄enauan tile len ginau am. Ale atenan togol m̄ettod̄edarṅabu, m̄ettonau tuhatuh h̄en naṣusanan san, dereh gai tipanis. ¹¹ Bathudud nad̄elomian, n̄etakel uri gagai ke lalun̄an limaskad na-tiv-dalusi-an, naJu gail lom̄edas tabtab h̄en ginau sal h̄en n̄esa? Be lom̄edas bun ginau sal husur nukel uri ke n̄ematan siYesu len n̄ehai balbal ṅai ilav kuv n̄evanuan gail dan n̄esaan salito, be naJu gail lom̄etahuni. ¹² Be galit lotogol m̄ettonau tuhatuh husur na-tiv-dalusi-an, nol̄eṅon ke letiv kotov p̄isi, h̄en asike l̄eb̄evi ulun̄an am.*

¹³ Husur gamito, bathudud nad̄elomian, aGot ekis gamit m̄os asike m̄et̄bevi slev am. M̄etes̄es̄eloṅ! N̄emakuvan samito dan nalo savi h̄en m̄et̄behusur nal̄eṅonian samit gail lotosa, be len na-l̄emas-buni-an m̄et̄evi tarh̄et samito sun̄an m̄ettovi slev samit gabag. ¹⁴ Bathut natuhsoruan sua ṅai ikel ur nalo kavkav ke, “L̄emas bun n̄evanuan totoh p̄epad̄an h̄en gaiug sun̄an gotol̄emas bun gaiug gabag.”* ¹⁵ Be m̄et̄besun̄an nalipah nalililai tohat gamit gabag, toseh p̄epas gamito, m̄et̄el̄el̄ogau h̄en gamito h̄en asike m̄et̄bem̄edas masuḅ h̄en gamit gabag h̄en m̄et̄bimasig.

N̄emauran len n̄edaṅan seNunun aGot

¹⁶ Be nukel ke, len n̄emauran samit gail, aNunun aGot tiwol h̄en gamito. Bimaienan, asike m̄etohusur nal̄eṅonian n̄esaan gail h̄en nibemito. ¹⁷ Husur nal̄eṅonian n̄esaan gail h̄en nibemito lom̄etahun nal̄eṅonian seNunun aGot; ale nal̄eṅonian gail seNunun aGot lom̄etahun nal̄eṅonian n̄esaan gail h̄en nibemito. Husur natgalenan lupat len n̄etarh̄et toru artobal, gol ke m̄etod̄edas m̄et̄bigol n̄esa m̄et̄bel̄eṅoni.* ¹⁸ Avil aNunun aGot biwol h̄en gamito, m̄etsatoh len nav̄elan nalo.

¹⁹ N̄eboṅ m̄ettohusur nal̄eṅonian n̄esaan gail h̄en nibemito, lugol natgalegai: naitian tosa, n̄enauan tob̄iṅṅiṅal, naḅide tosa totaḅtaḅor hum nalipah, ²⁰ nalotuan h̄en n̄elablab, na-gol-nabehi-an, n̄abalbalan, naḅit̄vituhan, n̄etaḅulolan van h̄en n̄evanuan tokad n̄esa gotol̄eṅoni, n̄elol paṅpaṅ, nal̄eṅonian h̄en n̄e-patpat-gaiug-s̄eb̄om̄-m̄ehat-an, naṣep̄ehwan, naluḅoh gail lotop̄ep̄ehw husur n̄enauan totiltile, ²¹ n̄elom̄ tov̄env̄enah, nat̄erogan, naitian totaḅtaḅor len nab̄iltihanan mai nat̄erogan, mai natit gail am hum natgalenan. Nukel nal̄el̄ogauan mai gamito hum notokele a m̄o tia ke, avan ideh togol natit hum natgalenan, asike ikad natohan pipihab̄elan aGot.

²² Be n̄eboṅ aNunun aGot towol h̄en n̄emauran sidato, iḅan h̄en naḅit tomaiegai: ikad na-l̄emas-buni-an, nakemkeman, nat̄em̄at, n̄e-daṅ-ḅuri-an h̄en na-toh-m̄edau-an len na-l̄eṅon-isa-v̄esa-an, na-gol-na-voi-an m̄os n̄evanuan, navoian, nad̄elomian, ²³ nab̄oruan tom̄edau, na-t̄egau-gati-an h̄en n̄elon gabag. S̄ekad nalo ideh tokai tas natgalenan. ²⁴ Alat lotovi siYesu Kristo, luṣos bun nab̄oruan salito topul h̄en n̄esaan len n̄ehai balbal san, h̄en nal̄eṅonian n̄esaan h̄en nibelito mai na-l̄eṅon-buni-an tosa gail p̄isi l̄eb̄imat ei. ²⁵ Bathut aNunun aGot tolav n̄emauran veveu mai gidato, datimashusur gat nal̄eṅonian seNunun aGot toseh̄ar gidato. ²⁶ Sadatipatpat k̄emas h̄en gidat m̄ehat, sadatigol natideh h̄en n̄elodat ḅit̄abulol bulos gidat gabag, sadatit̄abulol bulos gidat gabag husur n̄esa dattol̄eṅoni be dats̄ekade.

6

Dereh datilav naḅit n̄esa dattomabule

* 5:9: 1Kor 5.6 * 5:12: Deu 23.1 * 5:14: Lev 19.18 * 5:17: Rom 7.15-23

¹ Bathudud nadəlomian, mət̃bisəb gamit ideh togol nəsaan ideh, gamit mət̃tomatmatu len aNunun aGot, len naṽide toməda, vi tarhət san hən bətəlmam van hən naṽisal tonor. Be mət̃eləlagau hən asike mət̃biteh len nəsaan totaltal ke mət̃ehusuri. ² Mətesusupah mai gamit gabag len natideh mət̃binau tuhatuh həni o mət̃bisəbi len nəmauran samito ke todaŋ o toməlas habat hən mət̃bevusi. Len naṽide tomaienən, dereh mitigol nəsa aKris̃to tokel buni. ³ Avan ideh binau ke totibau, egəras gai gabag, sakitin, evi ut kəmas. ⁴ Nəvanuan tebunus kitev nakitinan husur nauman san səbən. Bisəbi ke bivoi, satenənoṽ hən gai gabag mai avan ideh am, be eləboi bəṽiv len gai gabag. ⁵ Husur nəvanuan ṽisusua timasgol nauman san səbən ale satipatpat gai məhat husuri.

⁶ Alat lotosəsəlonj hən naṽusanan hən nasoruan siGot, limaskatəṽol hən natit ṽisi tovoi lotokade mai ahai ṽusan salito.

⁷ Samtegəras gamit səbomito. Mətsaləboi mət̃begəras aGot, ŋit nəhomit van həni. Dereh nəvanuan tisah tuan naṽit nəhai səlani ŋai, gai tomabule.* ⁸ Nəvanuan tomabul nəsaan niben toləŋoni, tohusur naləŋonian tosa san gabag, dereh tisah tuan naṽit nəmatan han. Avil nəvanuan tomabul nəsa aNunun aGot toləŋoni, dereh tisah tuan naṽit nəmauran vi sutuai lan. ⁹ Sadatipetəmas hən datb̃igol natit tovoi, husur datb̃idanj hən datb̃ivan am, len nəboŋ tonor həni, dereh datisah tuan naṽit navoian dattogole. ¹⁰ Imaienən, nəboŋ dattoləboi datb̃igole, datigol tivoi van hən nəvanuan ṽisi, be a məhat hən galito, datigol tivoi van hən nəbathudud nadəlomian.

Naləlagauan naməkot mai nasudəlaṽian

¹¹ Məteris nabiltitosian nototosi gegai nəboŋ nototos van hən gamito len navəlagw səbogw! ¹² Alat lototaltal ke mət̃bikad na-tiv-dalusi-an, galit luke ligol natit nəvanuan gail loləboi ləb̃erisi ŋai, luke lisor patpat galit məhat husuri, hum tovi nakitinan. Avil lugol natgalenan hən asike nəvanuan gail ləb̃emədas bun galito sil nadəlomian lotokade len nəsa aKris̃to togole len nəhai balbal. ¹³ Husur alat lotokad na-tiv-dalusi-an, galit gabag ləsahusur nalo, be luke mitikad na-tiv-dalusi-an hən ləb̃isor patpat galit məhat hum mət̃tavi ahai susur salito, bathut na-tiv-dalusi-an mət̃təkade. ¹⁴ Be ginau m̃au, sanəṽiv hən natideh be len nəmatan siMasta sidato, aYesu Kris̃to, len nəhai balbal ŋai. Bathut nəmatan san maienən, natit ṽisi hən navile a pan, ləsavi natideh len ginau, ale ginau nəsavi natideh len nabunusian silat navile a pan. ¹⁵ Datb̃ikad na-tiv-dalusi-an o asike datb̃ikade savi natideh, be nəmauran veveu aGot togole, enan m̃au, datimaskade! ¹⁶ Alat lotohusur nakelean egai notomadhakele, aGot tigol nəlolit tikad natəṽat, mai nəlon aGot titaŋis galito. AGot ilekis hən galito hən ləb̃evi esan.*

¹⁷ Gagai van, avan ideh satigol nəlogw tetuhatu am. Husur namelb̃ol notokad gail len nibegw, loṽusan koti ke novi siYesu, novi slev san.

¹⁸ Bathudud nadəlomian, aMasta sidato, aYesu Kris̃to teviol kəmas hən navoian mai nanunumito. Ganan.

* **6:7:** Job 4.8; Pro 22.8; Hos 8.7 * **6:16:** Len nasoruan ta Kris̃ ike, aIsrael siGot, ale nəvanuan lotokad namitisau hən nasoruan siGot ləsələboi ke aIsrael siGot evi naluṽoh sual am o evi alat lotohusur nakelean aPol tomadhakele.

Efesus

Nalobulat napolisulan aPol totoni van han alat a Efesus

Ase itos nalobulat napolisulan egai?

aPol itosi.

Itos nalobulat napolisulan egai han nasa?

Itosi han bevusani ke najos savi naim nalotuan ideh be evi nevanuan gail lotolomas bun aYesu, lotogol nasa tokele.

Itos nalobulat egai mos ase?

Nalobulat egai evi napolisulan aPol totoni van han alat siYesu len naut a Efesus.

aPol itos nalobulat egai nias mai len naut a be?

aPol itosi pepadaj han nasihau A.D. 62 neboj totoh len naim bebanjis aRom.

1) Na-ke-ivoi-an (1.1-2)

2) aYesu mai nevanuan san gail. Nemaوران veveu aGot toum hani len alat siYesu (1.3–3.21)

3) Nemaوران veveu silat siYesu len navile a pan. Imabe? (4.1–6.20)

4) Ne-mariss-kotovi-an (6.21-24)

Na-ke-ivoi-an van han alat a Efesus

¹ Ginau aPol, len nalənonian siGot, gai ilekis han ginau han notovi ahai pispisul seKriso, aYesu. Ginau nutos nalobulat napolisulan egai van han gamit mettovi siGot len naut a Efesus, gamit mettokad nadəlomian len aKriso aYesu.* ² aGot aTəmadato mai Nasub aYesu Kriso areviol kəmas han navoian mai gamito, arigol nəlomit tikad natəmat.

Navoian aGot togole mos gidato

³ Datisal suh aGot, aTata siMasta sidato, aYesu Kriso! Bathut nabonan dattokade mai aKriso, aGot ivoi masuʻ han gidato len navoian pisi togəm len aNunun, navoian pisi lotogəm len nəmav. ⁴ Navoian san imaiegai: A mo buni, neboj aGot satubat gol navile a pan sal, ilekis han gidato tia gol datubon mai aKriso han datbevi esan səbon. Ilekis han gidato han datbinor len nəhon, nəsaan bebuer len gidato. Sutuai len na-ləmas-buni-an san, ⁵ aGot inau koti tia ke bipat kuv gidato hum dattovi anatun san gail len nasa aYesu Kriso bigole, ale gagai aYesu igole tia. aGot igol tomaienən husur elənon togole, igol gai ehəhaʻur. ⁶ Igol natgalen pisi han datbisal suhi han nəyalyalan han navoian toviol kəmas hani mai gidato len aNatun gai toləmas buni.

⁷ Len nəda han nəmatan siNatun, aGot igol datukad nəmakuvan. aGot eruʻbat nəsaan sidat gail dan gidato husur topul masuʻ han navoian. ⁸ Na-viol-kəmas-an san han navoian mai gidato epul səsehov. Len namitisau han nemaوران tonor mai na-ləboi-səhoti-an san pisi, ⁹ aGot ehəhaʻur han tokel vəhot nə-nau-utaut-an sua san tosusuah. Sutuai tia aGot ikad nə-nau-utaut-an gai toke tigole len nasa aKriso bigole. Ale aGot ikel vəhot nə-nau-utaut-an en san mai gidato. ¹⁰ Nə-nau-utaut-an san imaiegai ke: len neboj binor hani balai, aGot dereh tigol natit pisi len nəmav mai natit pisi len navile a pan libonbon pipihəlan aKriso. aKriso dereh tikad nədaŋan han na-il-a-mo-an han natgalen pisi. ¹¹ Len aKriso, aGot ilekis han dattovi esan gail. Ilekis han gidato sutuai tia tonor han nə-nau-utaut-an san. Ale igol natit pisi ehusur nə-nau-utaut-an han nalənonian san ¹² han ke, ginamit, namttovi nametəkav han namttoriŋ nəlonamito len aKriso, namtbithan han namtbisal suh nəyalyalan siGot.*

¹³ Gagai gamit am mətsavi Ju məttosəsəlon han nakitinan, na-kel-uri-an tovoi ke aGot ilav kuv gamit dan nəsaan samito. Ale neboj məttoriŋ nəlomit len aKriso, aGot eviol han

* **1:1:** Uman 18.19-21, 19.1-40 * **1:12:** Gegai aPol isor husur gai mai naju gail.

aNunun mai gamito hum tokel gati tia, gai ita gat nahesan len gamito hən məttovi esan. ¹⁴ ANunun aGot evi nə-ta-gati-an ke natit p̄isi aGot tokel gati ke, teviol hənı mai gidato, datikade balai, nəboŋ nəmakuvan silat lotovi esan b̄ihav. Datisal suh nəyalyalan san!

Nasipaan mai na-sor-tuŋ-an

¹⁵ Imagenan, nəboŋ notosəsəlön hənı ke məttokead nadələmian len Nasuŋ aYesu, mai məttolemas bun alat siGot p̄isi, len nəboŋ enan vəbar daməŋai, ¹⁶ nosipa vi təban aGot tabtab hən gamito, nanoŋan ebuer. Nusor tuŋ m̄os gamit akis ¹⁷ van hən aGot Tata toyalyal, aTəman aMasta sidato, aYesu Kristo. Nousi ke, len aNunun, teviol hən namitisau hən nəmauran tonor, mai tikel vəhot aGot mai gamito, hən na-ləboi-bun-gai-an b̄etibau am len gamito. ¹⁸ Nousi am ke, tigol mətələboi buni len nələmito hən nəvatvat-viri-an aGot tokis gamit hən mət̄bikade. Nuke mətələboi səhot na-pul-masuŋ-an hən navoian toyalyal gai tokel gati ke, teviol hənı mai nəvanuan san gail. ¹⁹ Nusor tuŋ ke mətələboi nəyalyalan hən nədaŋan san tosəhor bun natideh dattoləboi datb̄inau səhoti, nədaŋan enan san tovi tarhət sidat dattoriŋ nələdat len aKristo. Evi nabiltidaŋan gai toum lan ²⁰ nəboŋ togol aKristo tole məhat dan nəmatan, nəboŋ toriŋi tobətah len navəlan nəmatu len nəmav.* ²¹ Len naut enan, aKristo eil a m̄o səhor aŋel o natəmat ideh toil a m̄o tokad nədaŋan hən na-il-a-m̄o-an. İvət nəhes tosəhor masuŋ hən nəhes ideh lotoləboi ləb̄ikade, savi gagai ŋai, be evi vi sutuai.* ²² AGot eriŋ natit p̄isi len navəlan aKristo, ale itabtabuh lan hən b̄eil a m̄o hən natit p̄isi m̄os nəvanuan san gail.† Esuŋan gai tovi nəkadun towol hən niben ²³ ale niben tovi nəvanuan san gail. Ale aKristo epul len nəvanuan san gail, gai togol natit p̄isi len naut p̄isi topul p̄isi hən natohan san.*

2

Nəmauran veveu len aKristo

¹ A m̄o mətumat sil nəsaban samit dan nəsa aGot toləŋoni, mai nəsaan samit gail. ² A m̄o mətovi vanuan navile eg a pan məttohusur naŋisal salito tosa. Mətugol nəsa aSetan toləŋoni. Evi aSetan toil a m̄o hən natəmat gail hən naməsav, iwol hən nəlon alat lotomətəhun ləb̄igol nəsa aGot toləŋoni. ³ A m̄o gidat p̄isi datutoh maienan. Datohusur naləŋonian hən nibedato. Datugol natideh nəboruan sasa sidato mai nənauan sidat toləŋoni. Datukad nəboruan sasa enan nəboŋ lotopas gidato ale datosuŋan nəvanuan gail p̄isi am; datunor hən nələl paŋpaŋ mai nəpanismen siGot.

⁴ Be aGot epul hən nalolosaan mai na-ləmas-buni-an. Bathut na-b̄iltiləmas-buni-an san toləmas masuŋ hən gidat hənı, ⁵ naut kəmas dattomat len nəsaan sidato, gai igol datumaur mai aKristo. (Evi navoian aGot toviol kəmas hənı ŋai tolav kuv gamito dan nəpanismen hən nəsaan samito.) ⁶ Ale len nəbonan sidat mai aKristo hum niben, aGot igol datule məhat vi lan nəmauran vi sutuai mai aKristo ale eriŋ gidat datobətah maii len nəmav. ⁷ Igole hən b̄eŋusan navoian san len nəboŋ ta tahw vi sutuai, navoian toviol kəmas hənı tosəhor bun natideh dattoləboi datb̄inau səhoti. Igol navoian en san imasil len natit p̄isi togole m̄os gidato len aKristo aYesu. ⁸ Ale igol imasil maiegai: Len navoian aGot toviol kəmas hənı, ilav kuv gamito dan nəsaan samito nəboŋ məttoŋiŋ nələmit len aYesu. Gamit mət̄sagol natideh hən mət̄bimakuv, evi naviolan siGot. ⁹ Datodədəs datb̄igol natideh hən datb̄ikad nə-lav-kuvi-an dan nəsaan sidato. Imaienan hən asike datb̄eləboi datb̄ipatpat gidat məhat lan. ¹⁰ Husur evi aGot togol gidato. Len aYesu Kristo aGot igol gidato hən datb̄igol nauman tovoi gail gai toutaut hənı sutuai tia hən datb̄igole.

Datosua len aKristo

* **1:20:** Psa 110.1 * **1:21:** Kol 1.16 † **1:22:** Psa 8.6. Len nasoruan ta Kris ike, aGot eriŋ natit p̄isi pipit narien aKristo. * **1:23:** Kol 1.18-19

¹¹ Sa-nəlomit tibonʒon hən nategai ke, nəbon lotopas gamito, mətsavi Ju. Ale naJu gail lotoviv hən na-tiv-dalusi-an nəvanuan togole len nibelito, galit lokis gamito hən “alat ləsəkad na-tiv-dalusi-an.” Nau təlmam hən nəbon ta mō enan. ¹² Len nəbon enan mətutoh, aKристо eʒuer len gamito. Mətovi metʒos gail, mətsavi nəvanuan siGot, alat a Israel. Ale mətotətan hən na-kel-gati-an gail aGot tokel mai alat a Israel, na-kel-gati-an aGot tota gat gail len nahəsan. Mətsəkad nə-vatvat-viri-an ideh. Mətutoh len navile a pan, aGot eʒuer len nəmauran samit gail. ¹³ A mō mətutoh a tut dan aGot, be gagai mətosua mai aKристо aYesu. Len nəda hən nəmatan seKристо, aGot ilav gamit mətogəm pəpadaŋ hən gai.

¹⁴ A mō ginamit namtovi Ju mai gamit mətsavi Ju datomətahun bun gidat gabag. AYesu igol natəmat len gidato, igol gamit mətsavi Ju mai ginamit namtovi Ju datosua. Namətahun-buni-an tohum napolisibile topəpehun gidato, igol eʒuer. ¹⁵ Len nəmatan hən niben, aYesu igol nalo seJu gail tobaŋ kelean todaŋ, səkad nədaŋan am. Igol tomaienən hən ʒigol naluʒoh toru enan arukad natəmat, arosua, naluʒoh veveu sua len gai. ¹⁶ Len nəmatan san len nəhai balbal, aYesu igol naluʒoh eru enan arosua ale igol arukad navoivoian mai aGot len natəmat. Len nəhai balbal ehum togol na-mətahun-buni-an səlaru imat, naluʒoh eru enan arsamətahun gəlar gabag am. ¹⁷ Egəm kel ur natəmat enan mai gamit mətsavi Ju mətətosuh a tut dani, ale ikel uri mai ginamit am namtovi Ju namtosuh pəpadaŋ.* ¹⁸ Len nəsa aKристо togole, gidat pisi, naJu mai nametʒos gail, datoləboi datʒegəm hən aTata Got len aNunun tosua ŋai.

¹⁹ Imaienən, mətsavi metʒos am, mətsavi vanuan naut a tut. Be mətovi galevis len alat siGot. Mətovi vanuan gail len nəbathudud siGot. ²⁰ Gidat dattokad nadəlomian, dato hum naim nəvat san, gai toum həni len nəpaudesen tovi ahai pispisul mai ahai kelkel ur gail. Ale aKристо aYesu səbon evi nəvat togol naim nəvat tohav mai tonor. ²¹ Nasuʒ esuhud hən gidato hən datʒiʒon maii len naim, hən naim enan ʒevi məhat hən ʒegəm vi naim siNasuʒ tolo. ²² Len aKристо, gamit am mətsavi Ju, aKристо esuhud hən gamit hən mətʒiʒon maii len naim toum həni, hən ʒegəm vi naim aGot totohtoh lan len aNunun.

3

Nauman siPol mōs alat ləsavi Ju

¹ Bathut natenən, ginau, aPol, nutoh len naim bəbaŋis sil notoum seKристо, aYesu, husur nukel ur na-kel-uri-an san tovoi mai gamit mətsavi Ju.

² Sumən mətətosəsəlon həni tia, aGot, len navoian san, itabtabuh len ginau hən nəbeum mōs gamito. ³ Hum nototos kəkereh həni a mō tia, aGot ikel vəhot nə-nau-utaut-an san tosusuah mai ginau. ⁴ Nəbon mətʒevurun nəsa notomadhatosi, dereh mitinau səhot naləboian sagw hən nə-nau-utaut-an enan husur aKристо. ⁵ AGot sakel vəhoti mai naur ta sutuai, be gagai, len aNunun, ikel vəhoti mai ahai pispisul mai ahai kelkel ur san gail. ⁶ Nə-nau-utaut-an san tosusuah imaiegai ke: Len na-kel-uri-an tovoi lotodəlomi, alat ləsavi Ju mai naJu gail loʒitpitoʒ. Galit pisi lukad natit pisi aGot totəgau gati mōs anatun gail. Naluʒoh eru en pisi losua hum niben aKристо, lukad bonʒon hən nə-lav-kuvi-an dan nəsaan aGot tokel gati a mō, ale tosarpoh len aKристо aYesu.*

⁷ Len na-voi-buni-an aGot toviol kəmas həni mai ginau len nədaŋan san, nogəm vi vanuan nauman san hən nəbikel na-kel-uri-an tovoi mōsi. ⁸ Ginau novi ut kəmas səhor nəvanuan pisi lotovi siGot. Be naut kəmas natenən, len navoian aGot toviol kəmas həni, ilekis hən ginau hən nəbikel mai gamit mətsavi Ju, hən na-kel-uri-an tovoi ke, aKристо tovi nəkadun navoian gail topul van van datsaləboi datʒeləboi səhoti. ⁹ Ale aGot togol navile a pan mai natit pisi, ilekis hən ginau hən nəʒigol nəvanuan pisi ləʒeləboi husur nə-nau-utaut-an egaii san, nə-nau-utaut-an tosusuani sutuai len natuʒatan. ¹⁰ Gagai aGot igol

* 2:17: Isa 57.19 * 3:6: Kol 1.26-27

tomaienan hæn ðeʋusan namitisau tiltile san gail hæn nēmauran tonor van hæn alat lotoil a mō mai alat lotokad nēdaŋan hæn na-il-a-mō-an, be savi len navile a pan.* Ale dereh leris læboi namitisau en san hæn nēmauran tonor nēboŋ læberis alat siYesu. ¹¹ Enan evi nē-nau-utaut-an siGot sutuai tia, ale igol isarpoh len aKристо aYesu, aMasta sidato. ¹² Len aKристо mai nadəlomian dattokade lan, datolæboi datðegəm tabtab, il len nēhon aGot, namətahwan eþuer. ¹³ Imaienan, nukel mai gamit ke sa-nəlomit tetuhatuh hæn na-ləŋon-isa-vəsa-an sagw mōs gamito. Ao, ivoi hæn mətþeʋiv hæni husur evi tarhət samito.

Na-sor-tuʋ-an hæn na-ləmas-buni-an

¹⁴ Bathut togol natgalen p̄isi, notəŋedur, sor tuʋ vi tēban aGot Tata, ¹⁵ nēbathudud kavkav san len nēmav mai len navile a pan lotokad nahəsalit lan. ¹⁶ Nusor tuʋ ke, len nēyalyalan aGot topul hæni, mai len aNunun, aGot dereh teviol hæn nēdaŋan hæn mətþidaŋ habat am len nəlomito. ¹⁷ Nusor tuʋ ke, bathut məttoŋiŋ nəlomit lan, dereh aKристо titoh tin len nəlomito. Nusor tuʋ ke, na-ləmas-buni-an tevi nəkadun nēmauran samito hæn mətþeləmləmas bun gamit gabag. ¹⁸ Nusor tuʋ ke, gamit mai nēvanuan p̄isi siGot, dereh mitikad nēdaŋan hæn mətþelæboi səhot naþosþosan, nabəlavan, nē-sahsah-vi-məhat-an mai nē-sareh-vi-pan-an hæn na-ləmas-buni-an seKристо. ¹⁹ Nuke mətəlæboi na-ləmas-buni-an seKристо tosəhor bun na-ləmas-buni-an ideh am nēvanuan toləboii, hæn mətþepul səsəhov hæn naþoruan kavkav siGot.

²⁰ Datisal suh aGot! Len nēdaŋan san toum len gidato, aGot elæboi þigol natit gail səhor masuʋ hæn natideh dattolæboi datþeusi hæni o datþinau hæn þigole. ²¹ Gidat dattovi siYesu datisal suh nēyalyalan siGot, naur p̄isi lisal suh nēyalyalan san len aKристо aYesu vi sutuai sutuai! Ganan!

4

Naþonan len niben aKристо

¹ Bathut natgalenan, ginou, aPol, lotobaŋis gat ginou sil nauman notogole mōs Nasuð, ginou nous gamit ke, naþisal hæn nēmauran samit gail tinor hæn nēmauran aGot tolekis hæn gamit hæni. ² Nəlomit temədau, samtinau gamit səþomit ŋai; len natideh mətþigole hæn nēvanuan gail, mətəmədau lan; len nē-daŋ-buri-an samito, mititoh mədau tebəlav; len na-ləmas-buni-an, mitidaŋ þur naʋide tiltile mai naþoruan tiltile samit gabag.* ³ ANunun aGot igol mətosua. Len nēdaŋan samit p̄isi, mətətəgau gat naþonan en məttokeade len natəmat. ⁴ Gidat dattovi siYesu datumaiegai: Datovi niben aKристо tosua ŋai, datukad aNunun aGot tosua len gidato. Ikad nē-vatvat-viri-an tosua, aGot tokis gidat mōs datþikade. ⁵ Ikad aMasta tosua ŋai, nadəlomian tosua lan mai nēbaptaisan tosua lan. ⁶ Ikad aGot tosua, aTəmadat toil a mō hæn gidat p̄isi, toum len gidat p̄isi, totoh tin len gidat p̄isi.

⁷ Be aKристо eviol kəmas hæn naviolan mai gidat ʋisusua. Epəpehun naviolan galenan tonor hæn naləŋonian san. ⁸ Bathut enan, natosian siGot ike, “Nəboŋ tovi məhat vəbar naut a məhat buni,

alat gai tosəhor galit len nabiltiþalan, esəhar galit lovi slev san.

Eviol hæn naviolan gail mai nēvanuan gail.”*

⁹ Nəboŋ natosian enan toke “evi məhat,” namilen ke, a mō aKристо evi pan vi lan navile a pan. ¹⁰ AKристо tovi pan, evi gai tovi məhat, tovi məhat səhor nēmav hæn þepul len natit p̄isi. ¹¹ Natosian enan ikele am ke, aKристо “eviol hæn naviolan gail mai nēvanuan gail.” Ale eviol hæn natgalegai mai nēvanuan san gail ke: galevis ahai pispisul gail,

* **3:10:** Kol 1.16. Nəboŋ toke alat lotoil a mō mai alat lotokad nēdaŋan hæn na-il-a-mō-an be savi len navile a pan, len nasoruan ta Kris namilen səmasil. Hum ma tovi aŋel mai aþiltiŋel lotoil a mō o lotokad nēdaŋan len nēmav. Hum ma tovi natəmat gail lotoil a mō o lotokad nēdaŋan len naut ideh lotosuh lan. Namilen hum ma tovi gəlar p̄isi. Husur səmasil magenan, naut egai sakel uri ke tovi aŋel o natəmat o gəlar p̄isi. * **4:2:** Kol 3.12-13 * **4:8:** Psa 68.18

galevis ahai kelkel ur gail, galevis hən ləbikel ur na-kel-uri-an tovoi husur aYesu len naut tiltile gail, ale galevis hən ləbeil a mō, kətkəta təban alat siYesu, mai galevis am ahai pusan gail.* ¹² Igol natenan hən ləbeutaut hən nəvanuan san gail mōs nauman hən na-vitarhəte-an, hən alat lotovi niben aYesu, ləbidaŋ am len aKristo. ¹³ Timaienan vəbar gidat pisi datbikad naḃonan len nadəlomian mai naləboian husur aNatun aGot, hən datbēgəm matmatu am vəbar datbesuŋan aKristo len naḃoruan san tonor buni. ¹⁴ Imaienan asike datosuŋan atuhlahutai am lotogəgel hən nənauan salito. Lohum nəwag, nəlan mai nətas tobarbar həni. Asike datupair husur naḃusanan tiltile. Asike datohusur nəvanuan gail lotokad namitisau hən nagəgərasan lotoke ləbēgəras gidato len nalibliboŋan hum tokitin, be savi nakitinan. ¹⁵ Avil len na-ləmas-buni-an datekitin mai gidat gabag, datimatmatu am tabtab hən datbesuŋan aKristo len natit pisi datbigole, husur aKristo tovi nəkadhute, nəvanuan san gail lovi niben. ¹⁶ Len na-il-a-mō-an san igol nəvanuan san gail luḃon gəm sua, hum nənau pisi lotoudud mai nahudhut niben gail pisi.* Nəboŋ nahudhut niben lotogol nəsa tonor hən ləbigole, len na-ləmas-buni-an, losusupah hən ləbigol niben kavkav bimaur, ḃetibau am.

Nəboruan veveu len aKristo

¹⁷ Imagenan, len nahəsan Nasuḃ nusor idaŋ mai gamito, nokəmaiegai ke: Samtitoh am suŋan alat lotokad nadəlomian len nagot gəgəras gail. Lodədarŋabu, nənauan salit evi naut kəmas. ¹⁸ Nəmarginobut ikabut gol naləboian salito, ale lutoh a tut dan nəmauran siGot husur natətanən topat len galito, bathut nəkadulit iḃonḃon. ¹⁹ Natideh lotogolgole nahurulit səsa lan. Ludaŋ hən naḃide naitian taḃtaḃor ḃiwol hən nəmauran salito, lohusur təməhav hən naḃide tiltile lotoḃiŋḃiŋal.

²⁰ Be enan savi naḃisal seKristo tohum məttoləboi səhoti. ²¹ Nəboŋ gamit məttosəsəlon hən nakelean husur aKristo, mətorin nəlomit lan, ale loḃusan gamito hən nakitinan topat len aYesu. ²² Naḃide hən nəmauran məttokade ta mō, naləŋonion lotosa, lotogəras gamito, lomədas nəmauran enan. Imaienan, mitikol bulani dan gamito.* ²³ Mitidaŋ hən aNunun aGot bigol məḃiveveu len nənauan samito mai nəlomit. ²⁴ Mitimasgəm vi vanuan veveu gail məḃikad nəboruan veveu aGot toum həni hən məḃesuŋan gai. Imagenan, mitinor kitin, toh a tut dan nəsaan len naḃide aGot tohəhaḃur həni.*

²⁵ Imaienan, mitinoŋ hən nalibliboŋan, mitikel nakitinan mai gamit gabag, husur gidat viususua nahudhuben aYesu, datosua ŋai.* ²⁶ Len nəlol paŋpaŋ samito, samtigol nəsaan. Sa-nəlomit tipaŋpaŋ tebəlav. Namityal satimasur lan,* ²⁷ hən natəmat asike bikad kas naut ideh len nəmauran samit gail. ²⁸ Nəvanuan vənvenah satevənah am, be ivoi ke teum tidaŋ, teum hən natit tovoi hən navəlan gabag, hən ḃeləboi bikad natit hən ḃeviol həni mai alat lotomidol. ²⁹ Nasoruan ideh tomədas nəvanuan, samtikele. Satevivile len nabuŋomito. Mitikel nasoruan tovoi ŋai, hən ḃesusupah mai nəvanuan, gol nadəlomian salit ḃidaŋ am. Mitikel nasoruan tonor hən ləḃeləboii mai tovi tarhəte sivan ideh am ḃesəsəlon həni. ³⁰ Len naḃide samito samtigol aNunun aGot nəlon tisa; husur aGot erin aNunun len gamito, hən tota gat nahəsan len gamito ke məttovi esan, van vəbar nəboŋ bigol pis nəmakuvan samito.* ³¹ Mitinoŋ hən na-mətahun-buni-an, nə-taḃulol-bulosi-an, nəlol paŋpaŋ, nə-kai-walwal-an, na-sor-mədasi-an hən nahəsan avan ideh, mai nəsaan pisi. Mitinoŋ hən galen pisi. ³² Avil mitivoi hən gamit gabag, nəlomit titaŋis gamit gabag, məterubat nəsaan samit gabag hum, len aKristo, aGot toruḃat nəsaan samito.*

* **4:11:** 1Kor 12.28 * **4:16:** Nənau evi nastrin gail len niben nəvanuan. Galevis lorusan niben, len galevis am nəda igam husuri. * **4:22:** Kol 3.9 * **4:24:** Gen 1.26-27; Kol 3.10 * **4:25:** Zec 8.16 * **4:26:** Psa 4.4 * **4:30:** Isa 63.10 * **4:32:** Mat 6.14-15

5

Mititoh len namial

¹ Imagenan, bathut aGot tolēmas bun gamit mēttovi natun gail, mitigol tētoṽ hən aGot.* ² Na-lēmas-buni-an tiwol hən gamito, nēmauran samit tepul hēni. Mētesuñan aKристо tolēmas bun gidato, toviol hən nēmauran san mōs gidato hum naviolan, hum natit gototutumav hēni nēbon tosusau van hən aGot.*

³ Be naitian tosa, naṽide tosa totaṽtaṽor p̄isi, mai na-ləṅon-masuṽ-an hən natite tēbuer kaskasi len gamito. Nēsaan tomagalenan lēsanor hən nēvanuan siGot gail. ⁴ Sanor hən mētbikel nasoruan pahsago, na-sor-melmel-an mai nasoruan sohsoh tob̄iñḅiñal. Be inor hən mētbikel nasipaan vi tēban aGot. ⁵ Mitinau lēboi natesua ke, nēvanuan togolgol naitian tosa, nēvanuan togolgol naṽide tosa totaṽtaṽor, mai nēvanuan toləṅon masuṽ hən natite, alat lotomaienan lodēdas lēbēbis len natohan pipihabēlan aKристо mai aGot. Lodēdas lēbikad naviolan tovoi aGot totəgau gati mōs nēvanuan san gail. (Nēvanuan lotoləṅon masuṽ hən natite, lulotu hən natit lotoləṅon masuṽ hēni. Egəm vi got salito, evi nagot gəgəras.)

⁶ Alat lotoke nēsaan galenan savi natideh, salegəras gamito hən nasoruan tomaienan nakitinan tobuer lan. Husur nəlol paṅpaṅ siGot dereh tibar alat lēsagol nēsa tokele sil natgalenan. ⁷ Samtitah mai galit len nēsa lotogole. ⁸ A mō mētutoh len nēmargobut, be gagai mētovi siYesu ale mētutoh len namial. Mititoh hum nēvanuan hən namial.* ⁹ Husur naṽit namial topat len gamito evi navoian, nanoran mai nakitinan gail p̄isi. ¹⁰ Mitisab̄ səhot nēsa togol Nasuḅ tohəhaṽur. ¹¹ Naṽide hən nēmargobut lēsəṽan hən natideh tovoi, mētebulatut dan gail. Ivoi am hən mētbikel vēhoti ke lotosa.* ¹² Husur nagolean susuah silatenan evi natit hən nahur sasa hən avan ideh b̄isor husuri. ¹³ Avil nēboṅ namial tomias natit p̄isi, nēvanuan gail p̄isi loləboi lēberis nakitinan husuri ke tovoi o tosa. ¹⁴ Husur natit p̄isi namial tomias gail lumasil len nakətaan sinēvanuan p̄isi. Bathut enan ikad nasoruan sua toke,
“Gaiug gotopatmari, gilele,
gile mēhat dan nēmatan,
ale aKристо temias gaiug.”

¹⁵ Imaienan, mēteləṅgau hən natohan samito. Samtitoh suñan alat lototətan hən nēmauran tonor. Avil mititoh suñan alat lotokad namitisau hən nēmauran tonor. ¹⁶ Mitigol ke natit p̄isi mētbigole teliv nēvanuan gail van hən aYesu, husur len nēboṅ ta daməṅai nēvanuan lusa. ¹⁷ Imagenan samtimelmel, avil mēteləboi səhot nēsa Nasuḅ toləṅoni. ¹⁸ Samtetərog hən nēwain toliv gamit van hən naṽide gail lototaṽtaṽor. Avil mētepul hən aNunun aGot. ¹⁹ Mētekəkai hususur hən nēbe gail lotopat len nasoruan siGot mai gamit gabag. Mētekəkai hususur hən nēbe hən nalotuan gail mai gamit gabag, mētekəkai maienan hən nēbe aNunun aGot togol gail. Mētekəkai, gol nēbe len nəlomito vi tēban Nasuḅ.* ²⁰ Mētesipa tabtab vi tēban aGot aTata hən natit p̄isi, len nahəsan aMasta sidato, aYesu Kристо.

Alatmisoan gail

²¹ Mēteriṅ gamito len navələmit gabag husur namətahwan samito len nēyalalan seKристо.

²² Latpəhaṽut mēttolah, mēteriṅ gamit len navələn asoamito hum mēttoriṅ gamit len navələn Nasuḅ. ²³ Husur ahaṽut ehum nəkadun asoan, eil a mō hēni; suñan ṅai aKристо tovi nəkadhute, ale nēvanuan san gail lovi niben, eil a mō hən galito. Ilav kuv galit dan

* 5:1: Lev 19.2; Mat 5.48 * 5:2: Exo 29.18 * 5:8: Isa 60.1-3 * 5:11: Rom 13.12 * 5:19: Psa 33.1-3; Kol 3.16-17

nəsaan salito. ²⁴ Hum alat siYesu lotoriŋ galit len navəlan aKристо; len naʋide tomaienən, len natit p̄isi, ivoi hən abareab gail māu ləberin galit len navəlan ahaʋut salit gail.

²⁵ Lalum̄an məttoḷah, mətələmləmas bun asoamito sum̄an ŋai aKристо toləmas bun nəvanuan san gail, toviol hən nəmauran san m̄os galito. ²⁶ Igol natenən hən biḡol ləbevi esən səb̄on ŋai, ləbinor buni. Len nasoruan siGot igol luveveu. Ehum nasoruan siGot tovi wai aKристо tolišov galit həni hən ləbiveveu.* ²⁷ Igol natgalenan hən b̄esəhar nəvanuan san gail hən ləbevi esən səb̄on len namənas. Ike linor buni, liyalal, səkad namesian o nab̄in̄b̄in̄alan o natideh tomagenən lan, səkad natideh tosa avan ideh toləboi bikel uri. Nəvanuan san gail lohūm napəhaʋut togomah topəhas hən bilah, ale tokab vəkab vəsa, səkad natideh tosa lan. ²⁸ Imagenən, lalum̄an məttoḷah, mitimasləmləmas bun asoamito hum məttoḷəmas bun nibemit səb̄omito. Naulum̄an ideh toləmas bun asoan, eləmas bun gai səb̄on. ²⁹ Husur səkad avan ideh tomətahun bun niben gabag. Ao, evəŋani, ekətkəta təban, sum̄an aKристо tokətkəta təban nəvanuan san gail. ³⁰ Ale gidat datovi hudhut gail len niben aKристо. ³¹ Husur enən, hum natosian siGot toke, “Naulum̄an dereh terin̄ atəman mai anən hən b̄eudud mai asoan, ale areḡəm sua sum̄an niben tosua ŋai.”* ³² Ikad natetətan sua totibau tosusuah len natosian enən notomadhatosi gagai. Be nukel mai gamit ke, evi nasoruan kəta tohusur aKристо mai nəvanuan san gail. ³³ Avil gamito, nukel tasi mai gamit ke, naulum̄an timasləmləmas bun asoan hum toləmas bun gai səb̄on, ale napəhaʋut timasputsan ahaʋut san len nənauan san.

6

Gamit məttoḷi lahutai, gamit məttoḷi tata gail

¹ Lahutai, mitigol husur nəsa atata mai anana artokele len Nasuḅ. Inor hən mətbiḡol bimagenən. ² Len natosian siGot ike, “Geputsan atəmañ mai anam̄ len nənauan sam̄.” Len nakelean todaŋ gail, enən evi nametəkav tokad na-kel-gati-an. ³ Na-kel-gati-an imaiegai ke: gəb̄eputsan atəmañ mai anam̄ len nənauan sam̄, “dereh natohan sam̄ tivoi, mai gitoh tebəlav len navile a pan.”*

⁴ Tata gail, samtigol naʋide tosa tabtab hən anatumit gail nəlolit bisa van vəpaŋpaŋ. Avil mətəhis galit hən ləbiyar husur naḡisal tonor, vusan galit m̄os naʋide tonor, naḡusanən eruenən aroḡəm len Nasuḅ.

Gaiug gotovi slev

⁵ Gaiug gotovi slev, gigol husur nəsa amasta sam̄ len navile a pan b̄ikele. Gemətahw lan, len nələm̄ kitin geputsani len nənauan sam̄. Gigol husur nəsa amasta tokele hum gotogol husur nəsa aKристо tokele. ⁶ Gigol tabtab həni, savi hən b̄ebunusi ŋai, həhaʋur hən gaiug, be len nələm̄ todaŋ len aKристо, gigole hum naslev san tohusur naləŋonian siGot. ⁷ Len nəsa gotogole, timaur mətəmañ hum gotogole m̄os Nasuḅ savi hən nəvanuan gail. ⁸ Goləboii ke Nasuḅ dereh teviol hən nakonḡurḡuran mai gidat v̄isusua hən navoian dattogole, naut kəmas datovi slev o datsavi slev.

⁹ Gaiug gotovi masta, gigol timagenən; gigol tivoi hən naslev sam̄ gail. Sagesəhob hən naslev sam̄ ke asike biḡol husur naləŋonian sam̄ gigol tisa həni. Nau gati ke gaiug mai galito mətukad aMasta tosua ŋai totoh len nəmav, ale naʋide san ep̄itov̄ van hən nəvanuan p̄isi, ideh satile.*

Nahurabat nəbalan siGot

* **5:26:** Tit 3.5 * **5:31:** Gen 2.24 * **6:3:** Hən naves 2-3, Exo 20.12; Deu 5.16. Ike: Putsan atəmañ mai anam̄ len nənauan sam̄ hən natohan sam̄ bivoi, mai hən gəbitoh b̄ebəlav len navile a pan. * **6:9:** Deu 10.17

¹⁰ Ikad nasoruan naməkot. Len Nasuḅ mai len nabiltidaŋan san, gaiug gidaŋ tabtab!
¹¹ Geriŋ piŋ nahurabat nēḅalan siGot len gaiug hən gēḅeil gəgat, naut kēmas nēhai tata setəmat gail mai nagērasian san gail. ¹² Husur datsēḅal mai nēvanuan lotokad nibelito. Avil datuḅal mai alat lotoil a mō, mai alat lotokad nēdaŋan hən na-il-a-mō-an datsalēḅoi datḅeris gail. Datuḅal mai abiltidaŋan gail hən nēmargobut hən navile eg a pan mai nanunun nēmargobut gail, natəmat gail len naməsav. ¹³ Imagenan geriŋ nahurabat nēḅalan siGot kavkav len gaiug. Ale len nēḅoŋ nēsaan, dereh gelēḅoi gēḅidaŋ ḅur alatenan lotokad nēdaŋan hən nēsaan nēḅoŋ lēḅiḅal mai gaiug. Ale nēḅoŋ nēḅalan ḅinoŋ, dereh geil gəgat sal. ¹⁴ Imaienan, geil gəgat. Gepitavis nēhau tutuḅ hən nakitinan. Ale gesun nahurabat nēḅalan hən nanoran, hum nasoltia toriŋ nahurabat metəlai len nēmabun hən ḅipat gol niben.* ¹⁵ Ale len nariem, gevēlas naributbut hən nautautan togəm len na-kel-uri-an tovoi hən natəmāt dattokade mai aGot.* ¹⁶ Akis gipat nadələmian hum nasilt tovi nahudhut nētarhai topat gol gaiug hən gēḅelēḅoi gēḅigol nēwei setəmat piŋi lotopaŋ lēḅimat.† ¹⁷ Golēḅoii ke aGot ilav kuv gaiug dan nēsaan sam, ale nē-lav-kuvi-an enan ehum nabēhad nēḅalan gotoriŋi len nēkadum. Lav naḅu nēḅalan seNunun aGot tovi nasoruan siGot hən gēḅiḅal hēni.* ¹⁸ Ale len aNunun aGot, gisor tuḅ tabtab hən nasor-tuḅ-an mai naŋirian tiltile gail. Gehulahul, ale gisor tuḅ tabtab mōs nēvanuan siGot gail piŋi. ¹⁹ Ale gisor tuḅ mōs ginau am. Geus aGot ke nēḅoŋ nēḅisor, tilav nasoruan mai ginau hən asike nēḅemətahw hən nēḅikel natetətan hən na-kel-uri-an tovoi aGot tokel vəhoti. ²⁰ Ginau nusor siYesu Kristo, be nutoh len naim ḅēḅaŋis, lubaŋis ginau hən natsen gail sil na-kel-uri-an tovoi notokel uri. Nimaskel uri, sanemətahw. Sor tuḅ mōs ginau hən nēḅigole.

Nasudələmian

²¹ Nuke mətēlēḅoi natit piŋi husur ginau mai nēsa notogole. Ale aTikikus, aḅagw notolēmas buni len nadələmian, todaŋ len Nasuḅ mai nauman san, gai dereh tikel ur natit piŋi mai gamito.* ²² Husur natenan nosəvati van hən gamito, hən ke mətēlēḅoi natit gail husur ginamito, ale hən ḅigol mətēlēḅoŋon ḅivoi am len nələmito.

²³ Wawa gail len nadələmian, nələmit tikad natəmāt. Ale na-lēmas-buni-an totah mai nadələmian, aGot aTata mai Nasuḅ aYesu Kristo areviol hēni mai gamito. ²⁴ AGot teviol kēmas hən navoian mai galit piŋi lotolēmas bun aMasta sidato, aYesu Kristo, hən na-lēmas-buni-an topat vi sutuai.

* **6:14:** Isa 11.5, 59.17 * **6:15:** Isa 52.7 † **6:16:** Mat 6.13; Jon 17.15. Nasilt evi nahudhutarhai topospos lotokabut gole len nahurḅuluk ale gol tomosmos. Imagenan nēḅoŋ gotopati elēḅoi ḅipat gol gaiug ale elēḅoi ḅigol nēḅab len nēwei ideh topaŋ, ḅimat. * **6:17:** Isa 49.2, 59.17 * **6:21:** Uman 20.4

Filippi

Nalobulat napolisulan aPol totoni van hən alat a Filippi

Ase itos nalobulat napolisulan egai?

APol itosi.

APol itos nalobulat napolisulan egai hən nəsə?

Len nalobulat egai aPol esipa hən alat a Filippi hən na-ləmas-buni-an mai naviolan salito, ale ikel mai galit napolisal hən ləbitoh len nəmauran seKristen tovoi.

APol itos nalobulat egai van hən ase?

APol itosi van hən alat siYesu len nabiltivile Filippi len naprovens Masetonia. Len nəyaran na-vəha-ru-an san a mō, aPol evi lan naut a Filippi, ale len naut ei lubar hən len naim bəbanjis husur tohut natəmat dan natəbarehreh sua.

APol itos nalobulat egai n̄ais mai len naut a be?

Itosi pəpadañ hən nasihau tovi A.D. 63 nəboñ totoh len naut a Rom len naim bəbanjis. Len nalobulat egai aPol idañ hən nakemkeman, na-il-ḅuri-an, naḅonan mai nasusumaran len nəmauran mai nadələmian seKristen gail. Imasil ke aPol eləmas masuṽ hən alat siYesu len naut a Filippi. (1.1–4.23)

1) APol etuḅat hən nalobulat san van hən alat siYesu len naut a Filippi, esipa vi təban aGot hən galito, ale isor tuṽ mōs galito (1.1-11)

2) APol ehəhaṽur husur nəvanuan gail lukel ur na-kel-uri-an tovoi naut kəmas gai totoh len naim bəbanjis, ivatvat viri ke nəsə tevisi dərəh tivan vəbar navoian, naut kəmas nəmauran o nəmatan san (1.12-26)

3) APol ikel mai galit ke len nəmauran salit lehusur kitin hən aKristo, gol nəsə tokele hən naṽide aGot toləñoni ḅiparḅar len galito (1.27–2.18)

4) APol ike tesəvat aTimoti mai aEpafrotitus van hən alat a Filippi (2.19-30)

5) Ivoi ke alat a Filippi lehusur naṽide siPol, likad nadələmian len aKristo hən aGot ḅeriñi ke linor len nəhon. APol eləñoni ke nəlolit tikad natəmat (3.1–4.9)

6) APol esipa hən naviolan alat a Filippi lotoviol hən mai (4.10-20)

7) APol imaris kotov nalobulat san van hən alat a Filippi (4.21-23)

Na-ke-ivoi-an van hən alat a Filippi

¹ Ginau aPol mai aTimoti namrovi slev seKristo, aYesu. Ginau nutos nalobulat napolisulan egai van hən nəvanuan p̄isi siGot len aKristo aYesu, len naut a Filippi.* Nutosi van hən naelta mai natikon gail am. ² AGot aTəmadato mai Nasuḅ aYesu Kristo areviol kəmas hən navoian mai arigol nəlomit tikad natəmat.

Nasipaan mai na-sor-tuṽ-an

³ Nosipa vi təban aGot sagw len nəboñ p̄isi notonau təlman hən gamito. ⁴ Akis len na-sor-tuṽ-an sagw mōs gamit p̄isi, nusor tuṽ len nakemkeman ⁵ bathut ke mətutah mai ginau len na-kel-uri-an tovoi len nametəkav, nəmariboñ mətteriñ nəlomit len aYesu Kristo van vəbar daməñai.* ⁶ Husur nunau ləboi nategai m̄au ke, aGot totuḅat hən nauman tovoi sua len gamito, gai dərəh tigolgole van van tihav len nəboñ siYesu Kristo.* ⁷ Inor hən notonau gamit p̄isi maienan, bathut notoləmas bun gamit len nəlogw. Husur ke len naim bəbanjis notohtoh lan, mai len nəboñ notokel nakitinan husur na-kel-uri-an tovoi mai notoṽusan koti ke tokitin, gamit p̄isi mətukatəpol len navoian aGot toviol kəmas hən mai ginau.* ⁸ AGot eləboi ḅikel koti ke notoləñon masuṽ hən nəḅeris gamito len na-ləmas-buni-an togəm len nəlon aYesu Kristo.

* 1:1: Uman 16.12 * 1:5: Uman 16.12-40 * 1:6: 1Kor 1.8 * 1:7: 2Kor 7.3; Flp 1.13

⁹ Ale nusor tuŵ maiegai ke: na-ləmas-buni-an samit tetibau van am len naləboian mai nabunus-ləboi-an p̄isi hən nakitinan. ¹⁰ Imaienan dereh mətələboi mət̄bəkuvol hən naṗisal tovoi buni, hən mət̄biveveu hən asike b̄ikad natideh tosa avan ideh toləboi b̄ikel husur gamito van vəbar nəboŋ seKristo. ¹¹ Mətepul hən naŵit nanoran len aYesu Kristo hən nəvanuan gail ləbēputsan mai sal suh nəyalyalan siGot.

Na-kel-uri-an ivan, naut kəmas nə-baŋis-aPol-an

¹² Bathudud nadəlomian, nuke mətələboii ke, nəsa tovisi hən ginau esusupah mai na-kel-uri-an tovoi hən b̄ibar nəvanuan p̄isi. ¹³ Husur enan nasoltia p̄isi lotokət̄kəta kəkol hən naim seSisa, mai nəvanuan p̄isi am, loləboi buni ke, nutoh len naim bəbaŋis sil aKristo.* ¹⁴ Ale bathut natsen tobaŋis gat ginau, nəbathudud nadəlomian isoḅur loil gəgat len Nasuḅ. Gagai, len na-il-ḅuri-an tosəhor ta m̄o, ləsamətahw hən ləb̄ikel ur nasoruan siGot.

¹⁵ Ekitin ke galit galevis lukel ur aKristo sil lototaḅulol bulos ginau mai lotopul hən naŵitv̄ituhan, be galevis am lukel uri len naləŋonian tovoi. ¹⁶ Lukel uri len na-ləmas-buni-an husur loləboii ke aGot itabtabuh len ginau hən nəḅeil gəgat, nəb̄ikel kot na-kel-uri-an tovoi. ¹⁷ Alat lototaḅulol ləsakel ur kot aKristo, avil lukel uri hən ləḅipatpat galit məhat husur lunau ke lemədas ginau gagai nəboŋ natsen tobaŋis gat ginau. ¹⁸ Be savi natideh! Ivoi ŋai ke len naṗisal p̄isi, naut kəmas nagəgərasan o nakitinan len nəlolito, lukel ur aKristo. Ale husur enan nukemkem.

Dereh nikemkem tabtab, ¹⁹ husur noləboii ke, len na-sor-tuŵ-an samito mai na-vitarhəte-an seNunun aYesu Kristo, nəsa tovisi hən ginau dereh tevi p̄isal hən nəḅimakuv. ²⁰ Len na-ləŋon-buni-an sagw nuvatvat viri ke səkad natideh b̄igol nahurugw b̄isa, avil nuvatvat viri ke nəlogw teil ḅuri gagai suḅan akis, hən ke, len natit p̄isi nəḅigole, nisal suh a Kristo, naut kəmas nəmauran o nəmatan sagw. ²¹ Husur len nabunusian sagw, nəmauran sagw evi seKristo ale nəḅimat, ivoi masuŵ am. ²² Be nəḅitoh tabtab maiegai len navile eg a pan, dereh nauman sagw tiŵan am. Nilekis hən gəlar ta be? Nəmauran o nəmatan? Nəsənau ləboii. ²³ Gəlar p̄isi arulevlev hən ginau. Noləŋon masuŵ həni ke neriŋ nəmauran egai hən nəḅimat hən nəḅitoh mai aKristo, husur natenan ivoi p̄isi am hən ginau. ²⁴ Be ivoi am hən gamito ke nitoh tabtab maiegai len nibegw. ²⁵ Ale husur nunau ləboi natenan, noləboii ke nitoh van, nitah tab mai gamit m̄os napulan samit len nadəlomian mai nakemkeman. ²⁶ Imagenan, nəboŋ nəḅitoh mai gamit tətəs, dereh mətələboi mət̄bisal suh aYesu Kristo səhor ta m̄o, bathut nəsa togole hən ginau.

²⁷ Be natsua, naŵide hən nəmauran samit timasnor hən na-kel-uri-an tovoi seKristo, hən ke naut kəmas nəḅegəm ris gamito o nəḅitoh a tut dan gamito, dereh nesəsəloŋ həni ke mətoil gəgat suḅan məttosua ŋai ale len nəlomit tosua mətuḅal tabtab m̄os nadəlomian hən na-kel-uri-an tovoi. ²⁸ Samtemətahw len aenemi samito gail; tah gat nəlomito. Nəboŋ mət̄ḅeil gəgat, aenemi samit dereh leləboi səhoti ke aGot dereh tigol limasig buni be tilav kuv gamit dan nəpanismen hən nəmasigan enan. ²⁹ Husur aGot eviol kəmas hən nadəlomian len aKristo mai gamito, wake eviol kəmas həni am ke məttoləŋon isa vəsə m̄osi, ³⁰ husur gagai mətutoh len nəḅalan toḅitoŵ hən nəḅalan məttorisi ke notodaŋ ḅuri a m̄o. Evi nəḅalan məttosəsəloŋ həni gagai ke notodaŋ ḅuri sal.*

2

Gol tətəŵ hən aYesu nəlon tomədau, sənau gai

¹ Datoləŋon ivoi am len nəlodato len naḅonan mai aYesu, na-ləmas-buni-an san etəŋov nəlodat vi pan, datukad naḅonan len aNunun, nəlon aYesu itaŋis gidato, ilolosa hən

* **1:13:** Uman 28.30; Efe 3.1, 4.1 * **1:30:** Uman 16.19-40

gidato. ² Husur natgalen þisi, mitimaskad nənauan tesua ηai, mətələmas bun gabag hən gamito, mitikad nəlomit tesua, mitikad naləŋonian tesua ηai. Mətþigol natgalenan, dereh mitigol ginau nepul səsəhov hən nakemkeman. ³ Samtehusur naləŋonian samit səbomit ηai, samtapatpat gamit səbomit məhat, avil len nəlomit tomədau hum məttovi ut kəmas, gamit ideh, tinau ideh am hum totibau səhor gai. ⁴ Gamit v̄isusua satinau nəsə tovoi hən gai səbon ηai be tinau nəsə tovoi hən nəvanuan tile gail am. ⁵ Mitimaskad nənauan toþitoṽ hən nənauan aKristo aYesu tokade, ke:

⁶ Naut kəmas tokad naþoruan siGot, naut kəmas tovi aGot, sənau ke tonor hən þetəgau gat naþitþitoṽan mai aGot.*

⁷ Be eriŋ gaþulan nəhes toṽati mai nəyalyalan san, ilav naþoruan sinaslev sua,* egəm vi vanuan suŋan nəvanuan gail, ikad nənahənah hən nəvanuan.

⁸ Igol nəlön emədau, sənau gai gabag, igol husur þis nəsə aGot tokele, naut kəmas togol nəmatan san. Be savi nəmatan ηai, imat ebun len nəhai balbal.

⁹ Imagenan aGot eputsani vi lan namilen toyalyal a məhat þisi, eviol maii hən nəhes toyalyal səhor nəhes þisi,

¹⁰ hən ke nahəsən aYesu þigol natit þisi læbetəgedur, len nəmav mai len navile a pan mai len naut nəmatan,

¹¹ mai nabuŋolit þisi lisor vəhoti ke, aYesu Kristo evi Masta, hən læþisal suh nəyalyalan siGot Tata.*

Mitigol nəsə tonor hən nəvanuan gail læbetətoṽ hən

¹² Gamit notoləmas bun gamit þisi, natgalen læþimaienan, len nəlomito mitidaŋ len aGot, len namətahwan hən nəyalyalan san, mətəhisi hən mətþigol nəsə tonor hən nəmauran aGot tolav kuv gamit dan nəsəan samito m̄osi. Mitigol natgalegai suŋan məttoŋol akis hən nəsə notokele, (savi nəboŋ nototoh mai gamit ηai, be nəboŋ nəsatoh). ¹³ Husur evi aGot toum len gamito. Igol naləŋonian samit inor hən esan mai igol mətöləboi mətþigol husur naləŋonian enan san.

¹⁴ Len natit þisi mətþigole, mitigole, samtikoblen, samtəvitvituh, ¹⁵ hən asike þikad natideh tosa avan ideh toləboi þikel husur gamito. Len nəmauran samito mitiveveu ηai, namesian teþuer, suŋan anatun aGot gail, naut kəmas navile a pan nəmargobut məttoth lan, topul hən nəvanuan nəlolit tokəþkabur, topul hən nəsəan.* Be gamit mitimasŋial hum namial lotomial len margobut hən navile a pan, ¹⁶ nəboŋ məttothəgau gat nasoruan hən nəmauran. Mətþimaienan, len nəboŋ seKristo dereh neləboi nəþisor sal suh ginau ke nəsəgam soþuer, nəsaum soþuer.

¹⁷ Avil naut kəmas læþigol nəþimat, naut kəmas nəda hagw þisel hum nəwain ahai tutumav toþiri len naviolan totutumav hən van hən aGot, nohəhaṽur. Gamito, mətukad nadəlomian len aKristo ale mətviol kavkav hən gamito mai aGot hən mətþigol nəsə toləŋoni. Ehum ahai tutumav toviol kavkav hən naþuluk totutumav hən van hən aGot. Husur ke notviol kavkav hən ginau mai aGot ale gamit məttoviol kavkav hən gamito mai

* **2:6:** Jon 1.1, 5.18 * **2:7:** Isa 52.13–53.12; Mat 20.28 * **2:11:** Hən naves 10-11, ris Isa 45.23 * **2:15:** Deu 32.5

aGot, naut kəmas ləbīgol nəbīmat, nukemkem, nuβon mai gamit p̄isi len nahəhaʋuran.†
 18 Sum̄an ginau, gamit am mitimashəhaʋur, βon mai ginau len nakemkeman.

ATimoti mai aEpafrotitus

19 Bevi naləŋonian siNasuβ, nuvatvat viri ke asike dareh nesəvat aTimoti van hən gamito. Ale nəboŋ βetəlmam nəlogw tevi pan len nəsa βikel uri husur gamito. 20 Nəsəkad avan ideh sum̄an aTimoti toləmas bun gamito, tonau masuʋ hən gamito hum ginau. 21 Husur galit am lumasulsul hən natit salit gail səbolit ŋai, savi natit gail siYesu Kristo. 22 Gamit mətələboi aTimoti tia, naβoruan san tovoi, mai nauman san tovoi, husur eum mai ginau len nauman hən na-kel-uri-an tovoi hum tovi natətai toum mai atəman. 23 Imaianan nuvatvat viri ke, nəboŋ nəbələboi nəsa βevisi hən ginau, len nəboŋ en ŋai dereh nesəvat aTimoti van hən gamito. 24 Avil len Nasuβ nodəlomi ke, ginau gabag m̄au dereh nivan hən gamito.

25 AEpafrotitus evi ahai pispisul samito mətətosəvati hən βevi tarhət sagw. Evi wawa nadəlomian sagw toβon mai ginau len nauman, toβon mai ginau len nəbalan hum nasoltia. Be len nəboŋ egai ginau m̄au nunau ke nəbesəvati van hən gamit bai.* 26 Husur eləŋon masuʋ hən βeris gamito ale eləŋon isa husur mətətosəseləŋ həni ke toməsah. 27 Nokitin ke eməsah həbat, pəpadaŋ imat. Be nəlon aGot itaŋisi, savi gai ŋai be nəlon itaŋis ginau am hən asike nəbikad nalolosaan vəsə batbat tomaienan. 28 Ŋa nənauan sagw idaŋ am hən nəbesəvati van hən gamito, hən ke, nəboŋ mətβerisi, mitikemkem ale hən nəlogw asike βetuhatuh maiegai am. 29 Nəboŋ βibar gamito, kel nahəhaʋuran samit maii len nakemkeman hum awawa samit len Nasuβ. Nəvanuan lotosum̄an gai, mətəputsan galito len nənauan samito, 30 husur pəpadaŋ imat m̄os nauman seKristo. Nəmauran san pəpadaŋ imasig hən βevi tarhət sagw, gel gamit mətətodədas mətβigole.

3

Nanoran tokitin

1 Bathudud nadəlomian sagw, nuke nisor len natsua tile am. Mitikemkem len naβonan samit mai Nasuβ. Savi natideh hən ginau hən nəbitos nategai tətəs; be nutosi hən bihavhav gol gamito. 2 Mətələləgau. Mitinaunau nəvanuan lotosum̄an alat ləsəkad nadəlomian. Nokis galit hən nalipah. Lovi vanuan nəsaan, lotoke mitikad na-tiv-dalusi-an.* 3 Husur gidato boh datukad na-tiv-dalusi-an tokitin. Evi gidat dattolotu len aNunun aGot, dattosor sal suh nəsa aKristo aYesu togole m̄os gidato. Be datsəkad nadəlomian len na-tiv-dalusi-an nəvanuan βigole hən nibedato mai naʋide hən nalotuan. 4 Naʋide galenan tagol nəvanuan lətanor, ginau nətanor magenan. Avan ideh βinau ke βələboi βeil gəgat len nəsa togole, ginau nosəhori. 5 Husur nukad na-tiv-dalusi-an len nəmariboŋ toməlevtor sagw,* lupas ginau len nəpasusan seIsrael, len nahəmar aPenjamin, novi aIpru len nəbathuyah aIpru gail. Tarhət nalo siMoses, novi naFarisi.† 6 Tarhət na-il-gəgat-an sagw, nudan len nəsa notonau ke aGot toləŋoni, ŋa nomədas tabtab hən alat siYesu.* Tarhət nanoran, nohusur masuʋ hən nakelean todaŋ seJu gail, nəsaβur kotovi boŋ ideh. 7 Avil natgalenan, a m̄o nunau ke lotovi natite, be gagai nunau səhoti ke, lovi ut kəmas bathut nəsa aKristo togole. 8 A məhat hən natenan, nunau səhot natit p̄isi ke tovi ut

† **2:17:** 2Tim 4.6. Datələboi datβikel namilen len nasoruan toβitol maiegai: Nəboŋ notokel ur na-kel-uri-an tovoi mai gamito, mətodəlomi, ale mətoviol hən nəmauran samito mai aGot hən mətβigol nəsa gai toləŋoni. Imagenan, naut kəmas ləbīgol nəbīmat sil na-kel-uri-an tovoi enan, nukemkem, nuβon mai gamit p̄isi len nahəhaʋuran. * **2:25:** Flp 4.18

* **3:2:** Len naut egai, aPol isor husur nəvanuan galevis lotoke nəvanuan limaskad na-tiv-dalusi-an hən ləbīmakuv dan nəsaan salito, sum̄an naJu gail ta m̄o. * **3:5:** Gen 17.12 † **3:5:** Uman 23.6, 26.5; Rom 11.1. Nəboŋ aPol toke novi naFarisi, namilen ke tohushusur nalo gail. NaFarisi gail lugol husur nalo siMoses mai nalo seJu gail, ludan len nalo galenan. * **3:6:** Uman 8.3, 22.4

kəmas nəboŋ notonənoŵ həni mai nasəhorian hən na-ləboi-aYesu-Kristo-an, tovi aMasta sagw. Bathut gai, natit p̄isi imasig dan ginau. Len nabunusian sagw ehum natit p̄isi tovi pahsago hən nəbēvi seKristo, ⁹ hən nəb̄ibon maii, hən nəbēvi esan kavkav. Nəsəkad nanoran len ginau səb̄ogw togəm len na-gol-husur-nalo-an. Be nanoran notokade len nəhon aGot egəm len nadələmian len aKristo. ¹⁰ Nuke neləboi aKristo mai nədaŋan hən na-le-məhat-an san. Nuke niḃon maii len na-ləŋon-isa-an vəsa san, ale gəm suḃan gai len nəmatan san ¹¹ hən nəb̄ikad na-le-məhat-an dan nəmatan.

Van vəbari

¹² Nəsəmaienan sal, nəsaveveu kavkav sal. Be nohisi hən nəb̄egəm suḃan aKristo aYesu, gai totəgau gat ginau ḃos natenan. ¹³ Bathudud nadələmian gail, nəsənau ke notosuḃan aKristo kavkav sal, avil nunau ḃos natesua ŋai: len nəgamgaman hən nəmauran sagw, nəlogw iboŋboŋ hən natit gail topat a tahw tia, nugam tabtab ḃos natit gail ḃipat a ḃo. ¹⁴ Nugam tabtab len nəgamgaman ḃos nəb̄ikad nasəhorian lan, nəb̄ibar nagilen ale nəb̄ilav naviolan, aGot tokis ginau len aKristo aYesu vi lan nəmav ḃosi.

¹⁵ Imaienan, gidat p̄isi dattomatmatu len nəmauran sidat len aKristo, ivoi ke datigam maienan. Nənauan samit b̄etile, nategai am, aGot dereh tigol tiḃarḃar mai gamito. ¹⁶ Avil nəmauran sidat timasnor hən nakitinan aGot togol toḃarḃar mai gidat tia.

¹⁷ Bathudud nadələmian, mitigol tətəŵ hən ginau, ale mətebunus vahvahur alat lo-tohusur nəvide hən nəmauran namttogole ḃos gamito. ¹⁸ Husur ikad isəbur lototoh suḃan lotovi eḃemi hən na-kel-uri-an tovoi hən nəmatan seKristo len nəhai balbal. Ginau nusor vəha-səb̄osəbur husur galit mai gamit tia, ale gagai nutaŋ nəboŋ notokel tasi. ¹⁹ Nəmauran salit ivan vəmasig vi sutuai, nagot salit evi naləŋonian hən nibelit ŋai, loḃiv hən nəsa nahurulit təsa sile, ale lunau nəmauran egai ŋai len navile a pan. ²⁰ Avil gidat, datovi uleMav gail. Ale datutoh vir avan sua b̄egəm len nəmav hən b̄ilav kuv gidat dan nəpanismen topat vir alat ləsariŋ nəlolit len aGot. Atenan evi Nasuḃ aYesu Kristo. ²¹ Husur, len nədaŋan san toləboi ḃigol natit p̄isi ḃipat pipihəlan, dereh aYesu tegəgel hən nibedat lotovi ut kəmas, hən ləb̄esḃan niben toyalyal, aGot tolavi maii.

4

¹ Imaienan, bathudud nadələmian, məteil gəgat len Nasuḃ. Noləmas bun gamito, noləŋon masuḃ ke neris gamito. Mətugol nukemkem, noḃiv hən gamit məttohum naviolan notosəhori.

Nənauan məkot siPol

² Euotia mai aSintike, noŋir gamər ke samrepəpəhw am be məregəm sua len na-ləŋon-husuri-an len aMasta saməru. ³ Evoi, nous gaiug am, gotovi vanuan nauman kitin, gotobon mai ginau len nauman, ke gevi tarhət səlaru.* Husur aroum idaŋ mai ginau len na-kel-uri-an tovoi, gəlaru mai aKlement mai galit am lotoum mai ginau, nahəsalit lotopat len naləbulat hən nəmauran.

⁴ Mitikemkem tabtab len nəbonan samit mai Nasuḃ, nukel tətəs həni, mətehəhaḃur masuḃ!

⁵ Mitigol ke nəmauran samito tomədau, tiḃarḃar hən nəvanuan p̄isi ləb̄eris ləboii. Nasuḃ egəm pəpaḃaŋ! ⁶ Samtinau masuḃ hən natideh, avil kel natit p̄isi mai aGot len nasipaan. Len na-sor-tuḃ-an mai naŋirian, us aGot hən nəsa məttopar.* ⁷ Ale aGot tigol nəlomit tikad natəmat tosəhor na-ləboi-səhoti-an p̄isi. Natəmat enan tekətkəta gol nəlomito mai nənauan samito len aYesu Kristo.

⁸ Len nə-maris-kotovi-an sagw, bathudud nadələmian, mitigol nənauan samit tepul hən natgaleg tovoi: tepul hən nəsa tokitin, nəsa tonor hən nəboruan tovoi, nəsa tonor, nəsa

* **4:3:** Len naut egai, nəboŋ toke nəvanuan nauman kitin, nəvanuan galevis lotokad namitisau hən nasoruan siGot, lunau ke tovi nəhes sua tovi Susukos. * **4:6:** Mat 6.25-34

toveveu səkad natit tosa lan, nəsa togol aGot mai nəvanuan lotohəhaʋur, mai nəsa nəvanuan gail lotosor husuri ke tovoi. Natideh ʔivoi, natideh ʔinor hən aGot ʔisal suhi, mitinau natideh tomaienən. ⁹ Mitigolgol natit ʔisi notoʔusan həni, notolavi mai gamito; natit ʔisi məttosəsəlɔj hən notokele, məttoris notogole. Məʔbigole, aGot toviol hən natəmat mai gamito, dereh titah mai gamito.

Sipa hən naviolan

¹⁰ Len nəmauran sagw len Nasuʔ nukemkem habat, husur naut kəmas nototoh a tut dan gamit tobəlav tia, gagai mətosəvat na-vi-tarhəte-an gəm hən ginau, mətunau ginau tətəs am. Nəsake nəlomit tobojboj hən ginau, be mətodədas məʔbisəʔ nəʔisal ideh hən məʔbəkətkəta təban ginau. ¹¹ Nəsakəmaienən husur notomīdol, aoa, len nəmauran sagw noləboi səhoti ke nohəhaʋur hən nəsa notokade ʔai. ¹² Nutoh ləboi nəmauran hən nə-par-tite-an tia, nutoh ləboi nəmauran hən na-pul-hən-natite-an tia. Nusəʔ natsua tosusuah dan nəvanuan gail. Nusəʔ nəmauran hən nəhəhaʋuran, naut kəmas natideh ʔevisi. Noləboi nəʔitoh ʔivoi naut kəmas nəʔepul o nəʔimalkəkət, naut kəmas nəʔepul hən natite o nəʔipar tite. ¹³ Noləboi nəʔigol natit ʔisi len nədaʔan seKристо togol notodaŋ am. ¹⁴ Be mətugol ivoi nəboj məttovi tarhət sagw len na-ləjɔn-isa-an sagw.

¹⁵ Gamit alat a Filippi, mətoləboii ke, nəboj notoriŋ naprovens Masetonia ei, nəboj nototuʔat kel na-kel-uri-an tovoi, len alat siYesu ʔisi, gamit səʔomit ʔai mətulav naviolan mai ginau.* ¹⁶ Husur nəboj nototoh len naut a Tessalonika ale notomīdol, mətoviol gəm hən ginau vəha-ru.† ¹⁷ Nəsakəmaienən hən nəʔeus naviolan ideh. Aoa, nuke aGot teris navoian samit ale tisah tuan naviolan mōs gamito. ¹⁸ Be gagai nukad natit ʔisi, nubəŋ tite. Nopul hən natgalenan husur aEpafrotitus ilav mai ginau tia naviolan məttoviol həni mai ginau. Naviolan galenan lohūm naviolan məttotutumav həni, nəʔon tosusau van hən aGot, lotonor hən nəsa gai tohəhaʋur həni.* ¹⁹ Ale, aGot egai sagw, len natit tosoʔur gai topul həni, len aYesu Kристо, dereh gai tilav mai gamito natit ʔisi məttoḡidol həni. ²⁰ Nəsal-suhi-an tivan hən aGot aTəmadato toyalyal van vi sutuai sutuai. Ganan.

Na-ke-ivoi-an məkot gail

²¹ Mitikel na-ke-ivoi-an sagw mai galit ʔisi lotokad nadəlomian len aKристо aYesu. Nəbathudud nadəlomian lototoh mai ginau luke, “Ivoi,” mai gamito. ²² Nəvanuan ʔisi siGot luke, “Ivoi,” mai gamito; len galito, alat lotosuh len naim seSisa am lukele.*

²³ Navoian aYesu Kристо toviol kəmas həni tipat len nanunumito. Ganan.

* 4:15: 2Kor 1.16 † 4:16: Hən naves 15-16, ris Uman 17.1; 2Kor 11.9 * 4:18: Exo 29.18; Flp 2.25 * 4:22: Flp 1.13

Kolosse

Naloḅulat napisulan aPol totosi van hən alat a Kolosse

Ase itos naloḅulat napisulan egai?

APol itosi.

APol itosi hən nəsā?

Itosi hən beṽusani ke aYesu iyalyal masuṽ səhor bun nədaṅan mai na-il-a-mō-an gail p̄isi. Ale len aYesu datukad p̄is nə-lav-kuvi-an dan nəsāan.

APol itos naloḅulat napisulan egai van hən ase?

Itosi van hən alat siYesu len naut a Kolosse.

APol itos naloḅulat napisulan egai ḡais mai len naut a be?

Itosi pəpadaṅ hən nasihau tovi A.D. 62 nəboṅ totoh len naim bəbaṅis len naut a Rom. Len naut a Kolosse ikad ahai p̄usan galevis lotogəras alat siYesu ei. Ahai p̄usan gəgəras galenan lukel mai alat siYesu ke limaskad na-tiv-dalusi-an. Lukel ke limashusur nalo seju tokai tas nəhanian galevis. Lukel ke limaslotu hən aṅel gail mai limashusur naṽusanan gail lotosusuah. Logəras alat siYesu ke limasgol natgalenan hən aGot bilav kuv galit dan nəsāan salit gail. Nəboṅ aPol tosəsəloṅ hən na-kel-uri-an husur naṽusanan galenan, itos naloḅulat napisulan egai van hən alat siYesu a Kolosse hən ləbələboi nakitinan.

1) APol mai aTimoti arukel na-ke-ivoi-an səlaru van hən alat siYesu a Kolosse (1.1-2)

2) Nasipaan mai na-sor-tuṽ-an (1.3-12)

3) AGot igol ke, alat a Kolosse lukad navoivoian maii len nəmatan seKristo. AKristo iyalyal səhor nədaṅan mai na-il-a-mō-an gail p̄isi. APol eum idaṅ mōs galito (1.13–2.5)

4) Limastoh suṁan lotoḅon mai aKristo, avan ideh sategəras galito. Be limasləṅon masuṽ hən natit len nəmav. Natit p̄isi ləḅigole limasgole len naṽide aYesu bəhəhaṽur həni (2.6–3.17)

5) Nəmauran lohoim timasnor hən ḅigol Nasuḅ bəhəhaṽur. Lisor tuṽ tabtab, lisor tuṽ mōs aPol. Nasoruan salit tepul hən navoian gol alat ləsəkad nadələmian leləṅoni (3.18–4.6)

6) Nə-maris-kotovi-an (4.7–4.18)

Na-ke-ivoi-an van hən alat a Kolosse

¹ Ginau aPol, aGot tolekis hən ginau hən notogəm vi hai pispisul siYesu Kristo, ginau mai aTimoti tovi aṽagw len nadələmian, ² namrutos naloḅulat napisulan egai van hən alat siGot len naut a Kolosse. Gamit mətovi bathudud nadələmian len aKristo məttodaṅ len a Got. AGot aTəmadato teviol kəmas hən navoian mai gamito, teriṅ natəmat len nələmito.

Nasipaan mai na-sor-tuṽ-an

³ Akis namrosipa vi təban aGot, aTəman aMasta sidato, aYesu Kristo, nəboṅ namrtosor tuṽ mōs gamito. ⁴ Namrosipa magenan husur namrosəsəloṅ hən na-kel-uri-an husur nadələmian samito len aKristo aYesu, mai na-kel-uri-an ke məttoləmas bun nəvanuan p̄isi siGot. ⁵ Nadələmian mai na-ləmas-buni-an enan, mətukade husur mətuvatvat vir nəsā aGot toutaut həni mōs gamito len nəmav, tuḅat len nəboṅ məttosəsəloṅ hən nakitinan hən na-kel-uri-an tovoi, van vəbar daməṅai.* ⁶ Len naut p̄isi len navile a pan na-kel-uri-an tovoi ehum nəhai tovi məhat, toṽan. Evivi məhat ale iṽan, egəgel hən nəmauran sinəvanuan gail. Len naṽide tomaiēnan, len nəboṅ məttosəsəloṅ həni metəkav, nəboṅ məttoləboi səhot nakitinan husur navoian aGot toviol kəmas həni, evivi məhat, iṽan, egəgel hən nəmauran samito. ⁷ Namrunau aEpafras namrtoləmas buni tovi slev seKristo hum ginaməru. Evi

* 1:5: 1Kor 13.13

gai tokel na-kel-uri-an tovoi mai gamito, ale eum idañ seKристо mōs gamito.* ⁸ Gai boh isor mai ginamēru husur na-lēmas-buni-an samito aNunun aGot toviol hēni mai gamito.

⁹ Imagenan, nēboŋ namrtosēsəlōŋ hēn na-kel-uri-an husur gamito, namrusor tuŵ tabtab mōs gamito. Namrous aGot hēn ðigol mēt̃bepul hēn nalēboian hēn nalēŋonian san, len namitisau hēn nēmauran tonor mai nalēboian togēm len aNunun. ¹⁰ Namrous natgalen hēn nēmauran samit ðeputsan nahēsan aGot, ale hēn mēt̃bigol ðehēhāŵur hēn gamito len natit p̃isi. Namrusor tuŵ ke, len nēmauran samito mai len natit p̃isi mēt̃bigole mitiŵan hēn naŵit tovoi, ale mēt̃elēboi bun aGot am tabtab. ¹¹ Namrusor tuŵ ke mitidaŋ am len nabiltidaŋan san toyalyal hēn mēt̃bidaŋ ður nēmauran ðidaŋ, toh mēdau ðebēlav, naut kēmas nēvanuan gail lēbigol mēt̃belēŋon ðisa vēsa. Be nēboŋ mēt̃bimagenan, mitikemkem. ¹² Len natgalen p̃isi, akis mēt̃esipa vi tēban aGot Tata togol mēt̃tonor, hēn mēt̃bikad nahudhut nēsa aGot totēgau gati mōs alat lotovi esan len natohan pipihabēlan len nam̃ial san. ¹³ AGot ilav kuv gidato dan navēlan nēmargobut, ale ilav gidato vi lan natohan pipihabēlan aNatun, aNatun gai tolēmas buni.* ¹⁴ Len nēmatan siNatun datukad nēmakuvan sidato, eruðat nēsaan sidat gail.*

AKristo ilav namilen tovi a mēhat p̃isi

¹⁵ Datolēboi datðeris aKristo tolav kot aGot datsalēboi datðerisi, aKristo iŵat nēhes tosēhor natit p̃isi aGot togole.* ¹⁶ Husur len aKristo, aGot eum hēn natit p̃isi len nēmav mai len navile a pan.* Eum hēn natit datolēboi datðeris gail mai natit datsalēboi datðeris gail. Namilen ke igol alat lotoil a mō tiltile gail mai alat lotokad nēdaŋan hēn na-il-a-mō-an, naut kēmas aŋel, nanunun nēmargobut, natēmat, mai aḃiltiŋel gail. Natit p̃isi, aGot eum hēn gail len aKristo, eum hēn gail mōs aKristo. ¹⁷ Nēboŋ aGot saum hēn natideh sal, aKristo itoh sutuai tia, ale len gai natit p̃isi esuh husur nēdaŋan san etēgau gat gail. ¹⁸ Imaienan, gai ŋai eil a mō hēn nēvanuan san gail. Ale nēvanuan san gail lohūm niben, aYesu evi nēkadun. Gai evi natuðatan mai nametēkav hēn na-le-mēhat-an dan nēmatan hēn tokad namilen toyalyal sēhor ideh am. ¹⁹ Husur aGot ehēhāŵur hēn gai kavkav totoh len aNatun. ²⁰ Ale len aNatun, aGot igol natit p̃isi lukad navoivoian maii tētās, natit gail len navile a pan mai natit gail len nēmav. AGot igol gail p̃isi lukad natēmat maii len nēda hiNatun tomat len nēhai balbal.*

²¹ A mō len nēmauran samito mēt̃utoh a tut dan aGot, len nēnauan samito mēt̃uvi enemi san gail bathut naŵide tosa vēsa samito. ²² Naut kēmas natgalenan, aGot igol mēt̃ukad navoivoian maii len nēmatan hēn niben aNatun. Igole hēn ke nēboŋ mēt̃beil len nēhon, dereh tisāð sēhot gamit hum ke mēt̃toveveu buni, hum mēt̃sēkad nēsaan ideh ale nēvanuan gail lodēdas lēbikel natideh ðisa husur gamito. ²³ Be mitimasdēlom nakitinan enan tabtab, il gēgat lan. Samterus dan nē-vatvat-viri-an hēn na-kel-uri-an tovoi mēt̃tosēsəlōŋ hēni. Na-kel-uri-an tovoi enan iperŋan naut p̃isi len navile a pan, ale ginau, aPol, aGot itabtabuh len ginau hēn nēbikel uri.

Nauman siPol mōs alat siYesu

²⁴ Gagai nukemkem len na-lēŋon-isa-vēsa-an sagw mōs gamito. Na-lēŋon-isa-vēsa-an aKristo toriŋi hēn nēbikade len nibegw, nudaŋ ðuri van van hēn ðihav mōs alat siYesu lotosum̃an niben.* ²⁵ Ginau nogēm vi vanuan nauman hēn nēbēvi tarhēt silat siYesu husur aGot eriŋ nauman hēn nēbēvi tarhēt samito len navēlagw. Igole hēn nēbikel ur nasoruan siGot kavkav mai gamito. ²⁶ Esusuan nasoruan enan san dan nēvanuan gail sutuai van vēbar nēboŋ ta damēŋai hēn lototētān hēni, be gagai ikel vēhoti mai nēvanuan

* **1:7:** Kol 4.12 * **1:13:** Luk 22.53 * **1:14:** Efe 1.7 * **1:15:** 2Kor 4.4; Jon 1.1-3, 18 * **1:16:** Jon 1.3; Kal 4.3
* **1:20:** Efe 2.16 * **1:24:** Ehum na-lēŋon-isa-vēsa-an siYesu igol alat siYesu lukad nēpasian veveu ale len naŵide tomaienān, na-lēŋon-isa-vēsa-an siPol igol lovivi mēhat, lotibau.

san gail. ²⁷ Husur aGot ehəhaʋur hən tokel vəhot nəyalyalan topul len nə-nau-utaut-an san tosusuah, nə-nau-utaut-an san bevi tarhət silat ləsavi Ju. Nə-nau-utaut-an siGot imagegai ke: aKristo itoh len gamit mətšavi Ju, gol ke məttovatvat vir mətbevi lan nəyalyalan siGot. ²⁸ Namtukel ur aKristo mai nəvanuan p̄isi, namtukai tas naʋide tosa, namtoʋusan galit len namitisau hən nəmauran tonor hən ke, nəboŋ ləbeil len nəhon aGot, limatmatu len navoivoian lotokade mai aKristo. ²⁹ Natenan, noum idaŋ m̄osi, noum taltal lan len nabiltidaŋan seKristo toum len ginau.

2

¹ Nuke mətələboii ke notoum, notoʋal m̄os gamit mətšaris ginau sal, gamit mai alat siYesu len nabiltivile Laotisea mai nəvanuan nadəlomian p̄isi ləsaris ginau sal.* ² Noum idaŋ magenan hən ləbeləŋon bivoi am len nəlolito mai hən ləbesua len na-ləmas-buni-an. Nugole hən ləbeləboi buni, ləbeləboi kavkav hən nə-nau-utaut-an siGot tosusuah, tovi aKristo səbon. ³ Na-voi-buni-an p̄isi hən naləboian mai namitisau hən nəmauran tonor esusuah len aKristo səbon.

⁴ Nokəmaienan mai gamito hən asike avan ideh begeras gamito len nasoran gəlgəlan san togomah buni. ⁵ Husur, naut kəmas nibegw satoh mai gamito, len aNunun aGot ehum nototoh mai gamito. Nohəhaʋur hən naʋide tonor samito mai nadəlomian samit todaŋ len aKristo.

Məteriŋ nəlomit kavkav len aKristo

⁶ Imagenan, suŋian məttoŋiŋ nəlomit len aKristo, aYesu, ke tovi Masta samito, gamit, mititoh tabtab lan. ⁷ Mititoh tin lan hum nəhai tokad nəharhəte tokir vi pan, gol nəbathute itov vi məhat, idaŋ. Nadəlomian samit tidaŋ tabtab am hum notoʋusan həni tia. Mətepul masuʋ hən nasipaan.

⁸ Samtidaŋ hən avan ideh bešəhar gamit hum naslev len namitisau gəgeras toʋbešw, togəm len naʋide sinəvanuan mai nəbathut nədaŋan gail sinavile a pan, be sagəm len aKristo.* ⁹ Husur aKristo egəm vi vanuan, ale aGot kavkav itoh len niben. ¹⁰ Ale len aKristo, aGot igol gamit mətogəm kavkav. aKristo, gai ikad nədaŋan hən na-il-a-m̄o-an hən aŋel mai natəmat p̄isi lotokad nədaŋan mai na-il-a-m̄o-an.

¹¹ Len aKristo mətukad na-tiv-dalusi-an, savi na-tiv-dalusi-an nəvanuan ideh togole hən ləbetiv dalus nahurhuben, be aKristo etiv dalus naʋoruan nəsaan samito. ¹² Husur nəboŋ məttoabtais ehum məttoamat, lototavun gamit mai aKristo. Ale aGot igol gamit mətule məhat dan nəmatan mai aKristo, husur məttoŋiŋ nəlomit len nabiltidaŋan siGot togol aKristo tole məhat dan nəmatan.* ¹³ A m̄o mətumaur len nibemito be mətumat len nəsaan samito, mai na-tiv-dalusi-an hən naʋoruan samit eʋuer sal. Naut kəmas natenan, aGot igol ke mətto maur mai aKristo. Erubat nəsaan sidat gail p̄isi. ¹⁴ Ikaŋ kuv na-tos-gati-an len naləbulat tokel ur nəsa dattogole toʋur kotov nalo gol tonor hən datʋipanis. Ehum aGot toʋos gat naləbulat enan len nəhai balbal nəboŋ lotoʋos gat aKristo lan. ¹⁵ Len naʋide tomagenan, len nəmatan seKristo len nəhai balbal, ilav kuv natit hən nəbalan dan natəmat gail lotodaŋ, lotoil a m̄o. Igol iʋarʋar ke towin len nəhon nəvanuan gail p̄isi.*

¹⁶ Imaienan, avan ideh satikel ke mitimaspanis sil nalo seJu məttoʋur kotovi, hum nəsa məttohani, o nəsa mətto muni, o husur mətšagol nəhanan ideh tolo, o mətšagol nabiltiboŋ hən nahəbati veveu, o nəSappat gail, hum nalo seJu gail tokele.* ¹⁷ Nalo galenan lohun nanunun natit gail lotogəmai, be nəbathukitinan evi aKristo. ¹⁸ Nəvanuan galevis lohəhaʋur hən ləbegegeras ke ləsaʋiv. Lulotu hən aŋel gail. Avil gamito, samtidaŋ hən nənauan salito. Mətbehusur nənauan salito asike mətbinor hən naviolan aGot totəgau

* **2:1:** Kol 1.29, 4.12-13 * **2:8:** Kal 4.3 * **2:12:** Rom 6.4 * **2:15:** 1Kor 15.24 * **2:16:** Rom 14.1-6

gati m̄os gamito. Lusorsor husur narisian gail lotokel ke lotorisi, be aNunun aGot sawol h̄en n̄anauan salito. Imaienan, lōviv len n̄anauan k̄emas salito lotoḡem len n̄evanuan ηai. ¹⁹ L̄esasib̄etah len aKris̄to tohum n̄ekadhuben. Niben evi alat siYesu ale aKris̄to evi n̄ekadun. N̄ekadun iwol h̄en niben n̄evanuan h̄en β̄etibau, n̄anau mai nab̄elasehw gail lot̄oḡau gat niben h̄en β̄esua. AKris̄to imagenan, iwol h̄en n̄evanuan san gail h̄en l̄̄betibau hum aGot tol̄oηoni.

²⁰ Gamit m̄etumat mai aKris̄to tolav kuv gamit dan n̄ebathut n̄edaηan gail sinavile a pan.* Imagenan, imabe m̄etohusur tabtab h̄en nalo sinavile a pan gail toke, ²¹ “Sagibari! Sagihan risi! Saget̄oḡau!”? ²² Be nalo galenan lovi nāpusanan sin̄evanuan ηai. Lōpusan husur natit gail l̄es̄opat sab̄elav, hum n̄ehanian mai natit namunian. N̄eboη dattohani o dattomuni, lumasiġ. ²³ Naut k̄emas nalo galenan lohun lotopul h̄en namitisau h̄en n̄emauran tonor, l̄es̄emagenan. Nalo galenan lugol n̄evanuan gail ludanη len gail, loḡeḡaras ke l̄esāviv, mai ludanη taltal van vam̄edas nibelito h̄en asike l̄̄b̄inau n̄esaan lotol̄oηon ke l̄̄bigole. Be nalo galenan l̄es̄agol natideh, l̄es̄avi tarh̄et sivan ideh h̄en β̄inoη dan n̄anauan mai nal̄oηonian tosa gail.

3

Gol n̄esa aGot toh̄ahāvur h̄ani

¹ Bathut ke aGot togol m̄ettole m̄ehat mai aKris̄to, m̄etukad n̄emauran veveu. Imagenan, mitigol n̄elomit tekir ḡegat len natit lotokitin len n̄emav, len naut aKris̄to tob̄etah len nav̄elan n̄ematu siGot, len n̄edaηan mai n̄eyalyalan.* ² Samtel̄oηon natit h̄en navile a pan, samtinau, m̄etel̄oηon natit h̄en n̄emav, mitinau tabtab h̄ani. ³ Husur m̄etumat dan natit h̄en navile a pan, n̄emauran kitin samito esusuah mai aKris̄to totoh len n̄emav mai aGot. ⁴ N̄emauran kitin samito, n̄ekadun evi aKris̄to, ale n̄eboη β̄evisi, gamit am dereh m̄evisi maii len nam̄enas n̄eyalyalan san.

N̄emauran tomatu mai toveveu

⁵ Imagenan, nāvide tosa samit gail h̄en navile a pan, mitimasgol limat ebun. Kel “Ao,” h̄en naitian tosa, nagolean tob̄iη̄biηal, nal̄oηonian h̄en naitian towol h̄en nibe-mito, nal̄oηonian h̄en n̄esaan, mai na-l̄oηon-masūv-h̄en-natite-an tovi nalotuan h̄en natit m̄ettol̄oηoni, savi aGot. ⁶ N̄elol paηpaη siGot totibau dereh tevi lan alat lotogol natgale-nan, l̄es̄agol n̄esa aGot tokele. ⁷ A m̄o len n̄emauran samito h̄en navile a pan, gamit am m̄etugol husur nāvide galenan. ⁸ Avil gagai mitimasriη gabulan nāvide tomagegai. Sa-n̄elomit titaβ̄taβ̄ulol, sa-n̄elomit tipaηpaη, samteh̄ahāvur h̄en na-l̄oηon-isa-an sivan ideh m̄ettom̄etahun buni, samtisor m̄edas naβ̄oruan sivan ideh, sa-nabuηomito tikel nasoruan tob̄iη̄biηal. ⁹ Samtelibliboη mai gamit gabag, husur m̄ettokol naβ̄oruan samit ta m̄o mai nāvide han p̄isi tosa dan gamit tia.* ¹⁰ Ale m̄etosun naβ̄oruan veveu tia toḡem veveu tabtab. N̄eboη m̄ettol̄eboi tabtab h̄en aGot igol naβ̄oruan veveu enan len gamito h̄en m̄et̄beḡem sun̄ian gai.* ¹¹ Len n̄emauran toveveu, savi natideh h̄en m̄et̄bevi Ju o m̄etsavi Ju, savi natideh h̄en m̄et̄bikad na-tiv-dalusi-an o m̄ets̄ekade, savi natideh h̄en m̄et̄bevi auleut o m̄et̄bevi auleSkitia totohtoh len n̄emargobut, savi natideh h̄en m̄et̄bevi slev o m̄etsavi slev am, natilean galenan l̄es̄avi natideh, avil aKris̄to es̄ehor natit p̄isi, ale itoh len galit p̄isi lotokad nad̄elomian lan.

¹² Imaienan, husur aGot tolekis h̄en gamito h̄en m̄et̄bevi esan, ale husur tol̄emas bun gamito, mitimasmaiegai: n̄elomit titaηis gamit gabag; mitivoi h̄en gamit gabag; n̄elomit tem̄edau, samtinau gamito; m̄etem̄edau len gamit gabag; mitikad na-toh-m̄edau-an teb̄elav naut k̄emas na-l̄oηon-isa-v̄esa-an. ¹³ Sa-n̄elomit tipaηpaη tutut n̄eboη gamit

* 2:20: Kal 4.3, 9 * 3:1: Psa 110.1 * 3:9: Efe 4.22 * 3:10: Gen 1.26; Efe 4.24

gabag ideh ðigol natideh totile, be mitivoi hæn gamito. Gamit ideh ðigol ðisa hæn gaiug, givoi hæni, ruðat næsaan san dani. Mitinau nategai: Nasuð eruðat næsaan samit dan gamito, imagenan, mitimasruðat næsaan samit dan gamit gabag.* ¹⁴ Ale na-ləmas-buni-an samit tipat a məhat hæn natgalen þisi husur na-ləmas-buni-an igol natgalenan luðon hum lotosua ŋai. ¹⁵ Ale natəmat togəm len aKristo, tiwol hæn nəlomito, husur mətovi nahudhut gail len niben tosua, ale aGot ilekis hæn gamit hæn mətbikad natəmat mai gamit gabag. Mətesipa vi təban aGot. ¹⁶ Nasoruan seKristo tepul səsəhov len gamito; len namitisau hæn nəmauran tonor, məteʋusan gamit gabag hæni, kel nalələgauan mai gamit gabag. Mətekəkai hæn nəbe gail len nasoruan siGot, nəbe hæn nalotuan mai nəbe aNunun aGot togole; len nasipaan, kəkai len nəlomito vi təban aGot.* ¹⁷ Natideh mətbigole o natideh mətbikele, gole len nahəsan aYesu Nasuð.* Ale len aYesu datimassipa vi təban aGot Tata.

Nəmauran lohoim samito

¹⁸ Bareab gail, məteriŋ gamito len navəlan asoamito hum tonor hæn alat siNasuð.

¹⁹ Haʋut gail, məteləmas bun asoamito, sa-namətahunian tipat len nəlomito.

²⁰ Lahutai, mitigol husur nəsa atata, anana artokele len natit þisi, husur natenan igol Nasuð ehəhaʋur.

²¹ Tata gail, samtigol anatunit litaðulol bulos gamito. Mətbigole, asike ludan hæn læðigol nəsa tonor am.

²² Slev gail, mitigol nəsa amasta samit len navile eg a pan tokele len natit þisi. Samtigole ŋai nəboŋ lotokəta ris gamito hæn læbehəhaʋur hæn gamit sil nauman samito, be mitigole husur ke məttomətahw len nəyalyalan siNasuð, gole len nəlomit kitin. ²³ Natit þisi mətbigole, um len nəlomit todaŋ lan, hum məttoum siNasuð, savi sinəvanuan. ²⁴ Məteum van, husur məttoum læboii ke, dereh Nasuð tilav mai gamito nahudhut nəsa aGot totəgau gati mōs alat lotovi esan. Ale evi aKristo tovi aMasta samit məttoum san.* ²⁵ Husur avan ideh togol natideh tosa, dereh tihan naʋit nəsaan san. Ale naʋide siGot inor van hæn nəvanuan þisi, ideh satile.*

4

¹ Masta məttokad naslev gail, mitimaslav nəsa tonor, toþitoʋ mai naslev samit gail þisi. Husur məttoləboii ke gamit tu mətukad aMasta sua len nəmav.

Sor tuʋ mōs a Pol

² Mitorisor tuʋ tabtab, mitidan þuri, ale len na-sor-tuʋ-an samito, mətehulahul, mitikad nasipaan. ³ Nəboŋ mətbisor tuʋ, sor tuʋ mōs ginamit am, hæn aGot þesəŋav hæn nabopita mōs nasoruan san, hæn namtbikel vəhot napisulan husur aKristo, napisulan tosusuah a mō. Ehusur na-kel-vəhoti-an enan nototoh gegai len naim bəbaŋis. ⁴ Mitorisor tuʋ mōs nəbikel ur þarþar hæn napisulan enan hum tonor hæn nəðigole.

⁵ Mitikad namitisau hæn nəmauran tonor len naʋide samito təban alat ləsəkad nadələmian. Nəboŋ læberis nəmauran kavkav samito, lerisris aYesu lan. Mitigol ke natit þisi mətbigole, teliv nəvanuan tomaienən van hæn aYesu. ⁶ Mitigol nasoruan samit tepul akis hæn navoian mai tetəgau gat nənauan sinəvanuan gail.* Mətbigol ðimaienən, avan ideh þeus gaiug husur na-kel-uri-an tovoi, dereh mitikad na-sor-vari-an tonor hæn mətbikel maii.

* **3:13:** Mat 6.12, 14; Efe 4.32 * **3:16:** Efe 5.19-20 * **3:17:** Nəboŋ toke len nahəsan Nasuð, namilen ke alat a Kolosse lovi vanuan siYesu, ale len natit þisi læðigole, aPol ike limasgole mōs aYesu, limasgol tətəʋ hæn aYesu, gol nəsa toləŋoni. Ləbisor, lisor siYesu, lisor hum aYesu þələŋoni. Ləbeum, leum siYesu, leum hum aYesu þələŋoni. Natideh læðigole, ligole siYesu, ligole hum aYesu þələŋoni. * **3:24:** Kal 4.1-2 * **3:25:** Deu 10.17 * **4:6:** Len nasoruan ta Kris ike, gol nasoruan tikasəkas, hum tokad nasol lan.

Nə-maris-kotovi-an siPol

⁷⁻⁸ ATikikus evi awawa len nadəlomian namrtoləmas buni. Evi nəvanuan na-vi-tarhəte-an mai evi naslev suñan ginaməru toβon mai ginaməru len Nasuβ.* Nosəvati van hən gamito hən bikel ur mai gamito natit p̄isi husur ginau. Nosəvati hən mət̄beləboi natit p̄isi husur ginaməru mai hən bigol mət̄beləβon βivoi am len nəlomito. ⁹ Nosəvati mai aOnesimus, todaŋ len aYesu, evi awawa len nadəlomian namttoləmas buni. Gai evi auleKolosse sua suñan gamito.* Dereh gəlaru arikel ur natit p̄isi len naut egai mai gamito.

¹⁰ AAristarkus totoh len naim bəbaŋis mai ginau, gai ikel na-ke-ivoi-an san mai gamito. AMak am, amahean aParnapas, ekəmaienan. Hum notokele mai gamit tia, aMak bəgəm hən gamito, mət̄ehəhaʋur hən bəβis lohoim samit gail.† ¹¹ Ale aYesu lotokisi hən aJustus, gai am ikel na-ke-ivoi-an mai gamito.‡ Len alat lototah mai ginau len nauman, alaten lototor ŋai lovi Ju gail lotokad nadəlomian. Loum mai ginau gegai m̄os natoŋan pipihəβəlan aGot ale nə-tah-mai-ginai-an salit igol nəlogw ivoi.

¹² AEpafras tovi gamit sua ta Kolosse mai naslev seKristo, aYesu, ike, “Ivoi,” mai gamito. Len na-sor-tuʋ-an san m̄os gamit akis, ehisi hən mət̄beil gəgat len naləŋonian p̄isi siGot mai mət̄βidaŋ, mət̄βimatmatu, nə-lon-uri-an bəβuer.* ¹³ Nukel koti ke gai eum idaŋ m̄os gamito mai alat siYesu len naut a Laotisea mai a Hierap̄olis. ¹⁴ ALuk, nəvanuan rererer namrtoləmas buni, mai a Temas, aruke, “Ivoi,” mai gamito.§

¹⁵ Mitikel na-ke-ivoi-an sagw mai alat siYesu len naut a Laotisea. Kele mai abareab Nimfa am mai alat siYesu lotoβonβon len naim san. ¹⁶ Nəboŋ mət̄beʋuruŋ nalobulat napisulan egai βinoŋ, lavi mai alat siYesu len naut a Laotisea hən ləbeʋuruŋi. Ale natsual am, ivoi hən gamit mət̄beʋuruŋ nalobulat napisulan nototosi van hən galito. ¹⁷ Ale kel mai aArkippus ke, “Nauman Nasuβ tolavi mai gaiug hən gəβigole, gol p̄isi van, nauman kavkav bəsəsaruwag.”*

¹⁸ Ginai aPol, nutos na-ke-ivoi-an egai hən navəlagw səβogw. Mitinau gat natsen gail lotobaŋis ginai. Navoian aGot toviol kəmas həni tipat len gamito.

* **4:7-8:** Uman 20.4; Efe 6.21-22 * **4:9:** Flm 10-15 † **4:10:** Aristarkus: Uman 19.29, 27.2. Mak: Uman 12.12, 25, 13.13, 15.37-39; Parnapas: Uman 9.27, 11.22, 30. ‡ **4:11:** AYesu lotokisi hən aJustus savi aYesu aNatun aGot, be aYesu tile am. * **4:12:** Kol 1.7 § **4:14:** Luk: 2Tim 4.11; Flm 24; Temas: 2Tim 4.10; Flm 24. * **4:17:** Flm 2

1 Tessalonika

Naloʻbulat napisulan na-və^{ha-sual-an} aPol totosi van hən alat a Tessalonika

Ase itos naloʻbulat napisulan egai?

APol itosi.

Itos naloʻbulat napisulan egai hən nəsa?

Itosi hən bikel mai alat siYesu len naut a Tessalonika naʋide hən ləb̃igol aGot behəhaʋur.

Itos naloʻbulat egai m̃os ase?

Naloʻbulat egai evi napisulan aPol totosi van hən alat siYesu len naut a Tessalonika.

APol itos naloʻbulat egai ʋais mai len naut a be?

APol itosi pəpadaŋ hən nasihau A.D. 51 nəboŋ totoh len naut a Korint.

1) Na-ke-ivoi-an (1.1)

2) Nasipaan vi təban aGot hən gamit mət̃todəlom na-kel-uri-an tovoi. Nohəhaʋur husur mət̃ukad nadəlomian enan sal (1.2–3.13)

3) Nəmauran togol aGot tohəhaʋur (4.1-12)

4) Nagəmaian siNasuḅ (4.13–5.11)

5) Nakelean naməkot (5.12-24)

6) Nə-maris-kotovi-an (5.25-28)

Na-ke-ivoi-an

¹ Ginau aPol mai aSilas* mai aTimoti, namtutos naloʻbulat napisulan egai. Namtutosi van hən alat a Tessalonika, lotovi siGot mai siNasuḅ, aYesu Kristo. AGot teviol kəmas hən navoian mai gamito, tigol nəlomit tikad natəmat tabtab.†

Nasipaan tovi təban aGot hən alat lotodəlom na-kel-uri-an tovoi

² Nəboŋ p̃isi namttosor husur gamito len na-sor-tuḅ-an sinamito, namtosipa vi təban aGot tabtab. ³ Nəboŋ namttosor tuḅ len nəhon aGot aTəmadato, namtunau təlmam hən nauman samito hən nadəlomian, nauman samito hən na-ləmas-buni-an mai nə-daŋ-ḅuri-an mət̃tokade bathut nə-vatvat-viri-an len aMasta sidato, aYesu Kristo.* ⁴ Bathudud nadəlomian aGot toləmas bun gamit p̃isi, namtoləboii ke ilekis hən gamito hən mət̃bevi esan. ⁵ Namtoləboii, husur na-kel-uri-an sinamito husur aYesu sagəm hən gamito len nasoran ʋai, be egəm len nədaŋan, egəm len aNunun aGot, egəm len na-ləboi-səhoti-an hən nakitinan. Mət̃oləboi naḅoruan namttokade nəboŋ namttotoh mai gamito. Namtutoh maienan hən namt̃bevi tarhət samito. ⁶ Ale mət̃osəsəloŋ səhot nasoruan len nakemkeman togəm len aNunun aGot, naut kəmas na-ləŋon-isa-masuḅ-an mət̃tokade. Len naʋide tomaienən, mət̃ugol tət̃oḅ hən ginamito mai mət̃ugol tət̃oḅ hən Nasuḅ.* ⁷ Husur natenən, galit p̃isi lotokad nadəlomian len navile p̃isi len naprovens Masetonia mai a Akaia, loləboi ləberis gamito, gol tət̃oḅ hən gamito.† ⁸ Husur nasoruan siNasuḅ evivile dan gamito, ikai van hən naut p̃isi a Masetonia mai a Akaia, ale na-kel-uri-an husur nadəlomian samit vi təban aGot, ibar naut p̃isi, gol ke səkad natideh am hən namt̃bikel husuri. ⁹ Alat galenan lukel husur nahəhaʋuran mət̃tokade nəboŋ namttotoh mai gamito, lukel uri ke mət̃topair dan nəlablab gail van hən aGot nəkadun nəmauran, van hən aGot kitin hən mət̃bevi esan hum naslev. ¹⁰ Lukele am ke mət̃totoh vir natəlmaman siYesu, aNatun aGot, aGot togol tole məhat dan nəmatan. Evi aYesu egai bilav kuv gidato dan nabiltol paŋpaŋ siGot bəgəmai.

* **1:1:** Len nasoruan ta Kris ike Silvanus, sake Silas, be evi naulumān sua ʋai. † **1:1:** Silas: Uman 15.22; Timoti: Uman 16.1; Alat a Tessalonika: Uman 17.1 * **1:3:** 1Kor 13.13 * **1:6:** Uman 17.5-9 † **1:7:** Masetonia: 2Kor 1.16; Akaia: 2Kor 1.1

2

Nauman siPol len naut a Tessalonika

¹ Husur, bathudud nadəlomian, gamit gabag, mətələboii ke, natoohan sinamit mai gamito, savi natoohan kəmas ŋai. Ao, ikad naŋite. ² Mətələboii ke a mō, len naut a Filippi, lomədas masuŋ hən ginamito gol namtoləŋon isa vəsa, be aGot eviol hən na-il-buri-an mai ginamito hən namtbikel na-kel-uri-an san tovoi mai gamito a Tessalonika, naut kəmas alat lotosəbur lotomətahun ginamit len naut samito.* ³ Husur na-kel-uri-an sinamito sagəm len nəsan. Len nəlonamit tomasil namtogəm hən namtbəvi tarhət samito, nagəgərasan ebuer. ⁴ Be nəboŋ namttosor, namtusor hum ahai pispisul gail siGot, gai tosaŋi ke namttonor hən namtbikel na-kel-uri-an tovoi, ale erinji len navəlanamito. Imagenan namtusor, savi hən nəvanuan gail ləbēhəhaŋur, be hən aGot, tokəta bunus ləboi nəlonamito, bēhəhaŋur. ⁵ Mətələboii ke namtsasor hehe hən gamito, ale aGot eləboi bikel koti ke namtsəkad naləŋonian təməhav ideh namttosusuani o gəras gamit hən. ⁶ Namtsaləŋon nə-sal-suhi-an sinəvanuan, namtsaləŋoni len gamito o avan ideh am.

⁷ Husur ke namttovi hai pispisul gail seKristo, len nəhes namttoŋati, inor hən məttaum tədaŋ hən mətəkəkəta təban ginamit tavoi. Be nəboŋ namttotoh ei, namtogəm suŋan namttovi ut kəmas ŋai len gamito. Ginamito, namtoləmas bun gamito hum anana sua tovəhasus, tokəkəkəta təban anatun gail len na-ləmas-buni-an. ⁸ Namtoləmas masuŋ hən gamito gol ke namttokatəpol hən na-kel-uri-an tovoi siGot mai gamito, savi enan ŋai, be namtoviol hən ginamit gabag am mai gamito. ⁹ Bathudud nadəlomian, nau təlmam hən nauman todaŋ sinamito, tohaihai masuŋ. Len nalennəyal mai nalenmariug namtəum habat mōs nəvat, hən asike natoohan sinamit bəməlas len gamito, nəboŋ namttokel ur na-kel-uri-an tovoi siGot mai gamito.

¹⁰ Gamit, məttohad nadəlomian, mətələboi mətbbikel koti ke, naŋide sinamit van hən gamito ikad nəboruan siGot lan, naŋide sinamit inor, nəsaan ebuer lan. AGot am eləboi bikel koti maienan. ¹¹ Mətələboi nategai ke, naŋide namttokade mai gamito esuŋan naŋide atata ideh tokade mai anatun gail. ¹² Suŋan atata, akis namtusor hən namtbəbur nəlomito, hən namtbigol mətbbələŋon bivoi am len nəlomito, ale len nəmauran samito, namtudaŋ hən mətbbitoŋ binor len naŋisal aGot bēhəhaŋur hən. Husur evi aGot tokis gamito hən mətbbəvi esan len natoohan pipihəbələn len nəyalalan san.

¹³ Bathut nategai am, namtosipa vi təban aGot tabtab. Husur nəboŋ namttokel ur nasoruan siGot, mətəsəsələŋ səhoti, savi hum nasoruan sinəvanuan ŋai, be hum tovi nasoruan siGot. Evi nasoruan kitin siGot, ŋa len nasoruan enan san, aGot eum len gamit məttoŋin nəlomit lan. ¹⁴ Bathudud nadəlomian, bathut nadəlomian samito, mətogəm pitoŋ hən alat siYesu Kristo len naut a Jutea. Alat len naut samito lomədas bun gamito hən mətbbələŋon isa vəsa pitoŋ hən naJu galevis a Jutea lotomədas bun alat siYesu ei.* ¹⁵ Evi galit lotogol ahai kelkel ur gail ta sutuai lotomat, ale lugol Nasub, aYesu am tomat. Lomədas masuŋ hən ginamito van lohut ginamito. Lugol aGot sahəhaŋur, ale lukad nəsaan van hən nəvanuan pisi* ¹⁶ husur lotohisi hən ləbipon gol ginamito hən asike namtbisor mai alat ləsavi Ju. Lugol imaienan hən alat ləsavi Ju asike ləbikad nə-lav-kuvi-an dan nəsaan salito. Len naŋide tomaienən, lusah tuan nəsaan salit gail tabtab vapul səsəhov. Be gagai nəlol paŋpaŋ siGot epəŋas kavkav hən galito.

APol ike teris alat siYesu a Tessalonika tətəs am

¹⁷ Be ginamit, bathudud nadəlomian, nəboŋ nəvanuan gail lotopəpəhun ginamito dan gamito, lugol ehum namtogəm vi milesw, be sabəlav. Namtoŋin gamito, avil nəlonamit sarin gamito. Len na-ləŋon-masuŋ-hən-an sinamit, namtoŋisi, hisi, hən namtbəris gamito tətəs am. ¹⁸ Husur namtoləŋon ke namtbətəlmam van hən gamito, ale ginau,

* 2:2: Uman 16.19-24, 17.1-9 * 2:14: Uman 17.5-6 * 2:15: Uman 9.23, 29, 13.45, 50, 14.2, 5, 19, 17.5, 13, 18.12

aPol, nohisi van ale nohis tētas hēni am, be aSetan iḡon gol ginamito. ¹⁹ Namtuke namteris gamito husur ke namttovatvat viri ke mēteil gēgat len aKristo. Namtukemkem hēn gamito, mētosuḡan nēprais namttokade, namttoviv hēni len nēhon aMasta sidato, aYesu, nēboḡ ḡegamai. ²⁰ Kitin, mētugol namtoḡiv hēn gamito, namtoḡahaḡur masuḡ hēn gamito.

3

¹ Nēboḡ namtsatoh mai gamito, namtolēḡon isa van van namtsalēboi namtbidaḡ ḡuri am. Imaienan namtunau ke ivoi am hēn ginau mai aSilas namrḡitoh sēḡonamēru len nabiltivile Atens.* ² Ale namrosēvat aTimoti van hēn gamito. ATimoti, awawa sinamēru len nadēlomian, eum siGot mai ginamēru nēboḡ namttokel ur na-kel-uri-an tovoi seKristo. Namrosēvati hēn ḡigol gamit mētbidaḡ am, ale hēn ḡigol mētbelēḡon ḡivoi am len nēlomito ḡos nadēlomian samito, ³ hēn na-lēḡon-isa-vēsa-an mēttokade asike ḡigol gamit ideh ḡipair dan nadēlomian san. Husur gamit gabag, mētolēboii ke aGot itabtabuh len gidato hēn datḡikad na-lēḡon-isa-vēsa-an. ⁴ Husur, nēboḡ namttotoh mai gamito, namtukel nalēḡauan danḡir mai gamito ke nēvanuan gail dereh lemēdas bun gidato. Ale evisi maienan suḡan mēttolēboii. ⁵ Imaienan, nēboḡ nēsalēboi nēbidaḡ ḡuri am, nosēvat aTimoti hēn ḡeus kitev nadēlomian samito hēn ḡelēboii. Nunau masuḡ hēni ke natēmat tēsab naḡisal ideh hēn asike mēttēkad nadēlomian len aKristo am, ale nauman namttogole hēn mētbikad nadēlomian, tagēm vi ut kēmas.

⁶ Be aTimoti ivan, eris gamito, imadhatēlmam, ale ikel mai ginamēru na-kel-uri-an tovoi husur nadēlomian mai na-lēmas-buni-an samito. Ikele ke mētunau tēlmam hēn ginamito len nahēhaḡuran, ale mētolēḡon bun mētbēris ginamito suḡan namttolēḡon bun namtbēris gamito.* ⁷ Imaienan, bathudud nadēlomian, namtolēḡon ivoi am len nēlonamito husur gamito. Naut kēmas nēvanuan gail lomēdas ginamit gol namtolēḡon isa vēsa, namtolēḡon ivoi am len nēlonamito husur nadēlomian samito. ⁸ Gagai namtoḡahaḡur hēn nēmauran sinamit husur mētoil gēgat len Nasuḡ. ⁹ Namtuke namtesipa masuḡ vi tēban aGot tinor hēn nēsa togole ḡos gamito, be nasipaam sinamit emīdol. Namtosipa hēn nakemkeman namttokade len nēhon aGot husur gamito. ¹⁰ Len nalennēyal mai nalenmariug namtusor tuḡ habat. Namtous aGot hēn namtbēris gamit tētas, hēn namtbigol kavkav hēn nēsa tomīdol len nadēlomian samito.

¹¹ Ale aGot sidato tovi aTēmadato, mai aYesu, aMasta sidato, tēpul ḡisal hēn namtbegēm hēn gamito. ¹² Nasuḡ tigol na-lēmas-buni-an samito ḡos gamit gabag mai nēvanuan ḡisi tepul sēsēhov, suḡan na-lēmas-buni-an sinamit ḡos gamito topul sēsēhov. ¹³ Nasuḡ tigole hēn nēlomit ḡidaḡ am lan, hēn asike mētbikad nēsaan ideh len gamito, be mētbīnor kavkav len nēhon aGot, aTēmadato, nēboḡ aMasta sidato, aYesu ḡegamai mai alat lotovi esan. Ganan.

4

Nēmauran togol aGot toḡahaḡur

¹ Namtukad nahudhusoruan hēn namtbikele sal. Bathudud nadēlomian, namtukel uri tia naḡide mētbikade ḡau hēn aGot ḡehēhaḡur hēn nēmauran samito. Ale nēmauran samito gagai ikad naḡide galenan. Be len nahēsan Nasuḡ, aYesu, namtous gamito, namtoḡir gamit ke, mitimagenan habat am. ² Husur mētolēboi nakelean namttolav gail mai gamito len nahēsan Nasuḡ, aYesu. ³ Husur aGot elēḡon ke mitikad nāboruan san. Elēḡon ke asike mētugol naitian tosa ideh. ⁴ Elēḡon ke mitiwol hēn nibemit tinor hēn nāboruan san, hēn nēvanuan gail lēbēputsan gamito len nēnauan salito. ⁵ Salēḡon ke nalēḡonian hēn naitian tiwol hēn nibemito hum alat lēsālēboi aGot. ⁶ Len natenan,

* **3:1:** Uman 17.15-16 * **3:6:** Uman 18.5

santemēdas nēbathudud nadēlomian ideh, husur Nasuḅ dereh tipansem nēvanuan gail sil nēsaan galenan, hum namttokele, hum namttokel nalēlēgauan mai gamit a mō tia. ⁷ AGot elēḡon ke timagenan husur gai sakis gidat hēn nibedat ḡiwol hēn gidato taḡtaḡor, be ekis gidat hēn datḡikad nāḡoruan san. ⁸ Avan ideh ḡemētahun nāḡusanan enan, gai samētahun nāḡusanan sinēvanuan ḡai, be siGot toviol hēn aNunun mai gamito.

⁹ Sanor hēn nēḡitos natideh husur na-lēmas-buni-an mēttokade hum nēbathudud nadēlomian, bathut aGot eḡusan gamit hēn mēttolēmas bun gamit gabag.* ¹⁰ Evoi, mētolēmas bun nēbathudud nadēlomian ḡisi len naut a Masetonia kavkav. Naut kēmas mēttomaienan, namtudaḡ ke mētelēmlēmas masuḡ hēn galito van am. ¹¹ Mēteḡisi hēn mēḡitoh mēdaḡ, mitigol nēsa topat len navēlamit sēḡomito, ale um mōs natohan samito hēn navēlamit sēḡomito, hum namttokele hēn gamit tia. ¹² Mitigol timagenan hēn nēmauran samit ḡigol alat lēsēkad nadēlomian lēḡeputsan gamito len nēnauan salito, ale gole hēn asike mēḡipar titideh.*

Nagēmaian siNasuḅ

¹³ Bathudud nadēlomian, nuke nisor husur natsua hēn mēḡelēḡoi. Namtuke mētelēḡoi nakitinan husur alat lotopatmari len nēmatan, hēn asike mēḡepul hēn nalolosaan, suḡian alat lēsēkad nē-vatvat-ḡiri-an ideh. ¹⁴ Husur datolēḡoi ke aYesu tomat, tole mēhat tētas; imagenan, datolēḡoi ke, alat lotokad nadēlomian len aYesu nēḡoḡ lotopatmari len nēmatan, dereh lile mēhat. Nēḡoḡ aYesu ḡegēmai, dereh aGot tilav tēlmam hēn galito mai aYesu, van hēni.

¹⁵ Namtukel nasoruan egai siNasuḅ mai gamito: gidato, dattomaḡ sal nēḡoḡ aYesu ḡetēlmam, asike datovi mēhat a mō len alat lotopatmari len nēmatan. ¹⁶ Husur Nasuḅ, gai dereh tevi pan dan nēmaḡ. Dereh tikad na-keḡ-buni-an sua san towal habat, nadolon aḡiltiḡel mai nēwalan hēn nētrampet siGot. Ale alat lotokad nadēlomian len aKristo nēḡoḡ lotomat, dereh lile mēhat a mō. ¹⁷ Beti gidat, dattomaḡ sal, dattotoḡ, vēha-sua ḡai aGot tisaḡul gidato vi mēhat mai galito, vi lan nēmarigw, hēn datḡiḡonḡon mai Nasuḅ len namēsav. Na datitah tabtab mai Nasuḅ vi sutuai.† ¹⁸ Imagenan beti, len nasoruan enan, mitigol gamit gabag mētelēḡon tivoi am len nēlomito.

5

¹ Bathudud nadēlomian, sanor hēn nēḡitos natideh husur nēḡoḡ o namityal hēn natgalenan lēḡevisi. ² Husur mētolēḡoi buni tia ke, nēḡoḡ siNasuḅ dereh tegēm hum nēvanuan vēnvēnah togēm len mariug.* ³ Nēḡoḡ nēvanuan gail lēḡike, “Datukad natēmat, natit ḡisi ivoi, sēkad natideh ḡemēdas gidato,” vēha-sua ḡai na-mēdas-masuḡ-hēni-an dereh tibar galito suḡian nāḡḡasan hēn nēpasusan togēm hēn nāḡḡaḡut totian. Ale asike, asike lugam yav dani.* ⁴ Be bathudud nadēlomian, mētsatoh len nēmargobut, gol ke Nēḡoḡ siNasuḅ asike igol mētosēhoḡut hum nēvanuan vēnvēnah togēm len mariug. ⁵ Husur gamit ḡisi mētoḡi anaton nāḡial gail, anaton nalennēyal gail. Datsavi sinalenmariug, datsavi sinēmargobut. ⁶ Imaienan, datelēlēgau, sadatipatmari suḡian alat lototētan hēn Nēḡoḡ enan ḡevisi. Be datehulahul, datetēgau gat gidat sēḡodato. ⁷ Husur alat lotopatmari, lupatmari len mariug, mai alat lototērog, lotērog len mariug. ⁸ Avil gidato, datovi sinalennēyal, gol ke datetēgau gat gidat sēḡodato. Datimaskētkēta gol nēlodato len nadēlomian mai na-lēmas-buni-an, suḡian nasoltia tokol nametēlai len nēmabun hēn ḡipat

* **4:9:** Jon 13.34 * **4:12:** Len naut egai nasoruan ta Kris elēḡoi ḡikad namilen ideh am ke: Mitigol timagenan hēn nēmauran samit ḡigol alat lēsēkad nadēlomian lēḡeputsan gamito len nēnauan salito, ale gole hēn asike ḡipat len avan ideh am hēn ḡekētkēta tēban gamito. † **4:17:** Hēn naves 15-17, ris 1Kor 15.51-52 * **5:2:** Mat 24.43; Luk 12.39; 2Pit 3.10 * **5:3:** Jer 6.14, 8.11

gol naŵiyesyeyes. Datimaskətkəta gol nənauan sidato len nə-vatvat-viri-an hən nə-lav-kuvi-an dan nəsaan, suñan nasoltia toriñ nabəhad nametəlai hən bīpat gol nəkadun.* ⁹ Husur aGot sətətabuh len gidato hən datbīpanis len nabītilol paŋpaŋ san. Ao, itətabuh len gidato hən datbīkad nə-lav-kuvi-an dan nəsaan sidato len aMasta sidato, aYesu Kristo. ¹⁰ AYesu imat mōs gidato hən datbītoḥ bənbən maii vi sutuai, naut kəmas datbīpatmari len nəmatan o datbīlele sal len nəmauran nəbəñ bətəlmam. ¹¹ Imaienan, mitigol məteləñon tivoi am len nələmit gabag, mitigol gamit gabag mitidaŋ am, hum məttogolgole gagai.

Nakelean naməkot

¹² Bathudud nadəlomian, namtuke namtisor husur alat lotoum todaŋ təban gamito, lotoil a mō hən gamito len naŵide siNasub, lotokel nalələgauan hən gamito hən asike mətbisa. Namtous gamit hən mətbəputsan galit len nənauan samito. ¹³ Husur nauman salito, len na-ləmas-buni-an samito, məteputsan galito len nənauan samito. Mititoh mədau, samtibəl mai gamit gabag. ¹⁴ Namtonjir gamit ke mitikel nalələgauan mai nəvanuan petəmas gail hən ləbeum; alat ləsəkad na-il-buri-an, mətesusupah mai galit hən ləbidaŋ am; mətevi tarhət silat ləsədaŋ; len nə-daŋ-buri-an mititoh mədau mai nəvanuan pīsi. ¹⁵ Samtigol tisa təlmam hən avan ideh togol tosa hən gamito. Be akis hisi hən mətbivoi hən gamit gabag mai nəvanuan gail pīsi am.

¹⁶ Akis mətepul hən nakemkeman. ¹⁷ Mitorisor tuŵ tabtab, nanoŋan tebuer. ¹⁸ Naut kəmas natideh tovisi, sipa vi təban aGot həni, husur enan evi naləñonian siGot mōs gamito bathut məttovi seKristo, aYesu.

¹⁹ Samtiḥon gol aNunun aGot hum məttokabut gol nəhab hən bīmat.* ²⁰ Samtemətahun nakelean hən napisulan siGot hum ləsavi natideh. ²¹ Be mətebunus kitev natit pīsi ke imabe. Mətetəgau gat lotovoi. ²² Be bulatut dan natideh tosa.

²³ AGot, toviol hən natəmat mai gamito, tigol mətegəm vi esan kavkav. AGot tigol nanunumito, nələmito mai nibemito kavkav, linor len nəhon, nəsaan tebuer, van vəbar nagəmaian siMasta sidato, aYesu Kristo. ²⁴ AGot tokis gamito, mətoləboi mətberin nələmit lan ke dereh tigol natgalenan.

²⁵ Bathudud nadəlomian, sor tuŵ mōs ginamito. ²⁶ Len naveveuan, mətesuñ nətarhon nəbathudud nadəlomian pīsi hən mətbīkel na-ke-ivoi-an sagw mai galito. ²⁷ Len nahəsan Nasub, nukele hən gamito ke, məteŵuruŋ naləbulat napisulan egai van hən galit pīsi len nəbathudud nadəlomian. ²⁸ AMasta sidato, aYesu Kristo teviol kəmas hən navoian mai gamito.

* **5:8:** Isa 59.17 * **5:19:** Namilen ke samtigol ke aNunun aGot saləboi beum am, be mitidaŋ hən beum husur naləñonian siGot.

2 Tessalonika

Nalobulat napisulan na-və^{ha-ru-an} aPol totosi van hən alat a Tessalonika

Ase itos nalobulat napisulan egai?

APol itosi.

Itos nalobulat napisulan egai hən nəsa?

Itosi hən bikel mai alat siYesu len naut a Tessalonika ke leum tidan siYesu van vəbar natəlmaman san. Ikel naləlgauan mai galito ke salesəsəlon hən ahai pusan gəgəras gail.

Itos nalobulat egai mōs ase?

Nalobulat egai evi napisulan aPol totosi van hən alat siYesu len naut a Tessalonika.

APol itos nalobulat egai ηais mai len naut a be?

APol itosi pəpadaη hən nasihau A.D. 52 nəboη totoh len naut a Korint.

1) Na-ke-ivoi-an (1.1-2)

2) Nasipaan mai na-sor-tuṽ-an ke aGot dereh tisaḅ məttonor hən nəsa toutaut hənī mōs gamito (1.3-12)

3) Mətedəlom tabtab hən naḷusanan sinamito. Samtinau masuṽ hən napisulan ideh toke Nəboη siNasuḅ togəm tia, nəlomit satetuhath hənī (2.1-17)

4) Mitoris tuṽ ke tisoḅur am ledəlom napisulan husur Nasuḅ aYesu. Mətoləboi mətbeil gəgat len Nasuḅ. Dereh tihavhav gol gamito dan atenan tosa vəsa (3.1-5)

5) Namtukele hən gamit ke, mətəbulatut dan nəbathudud nadəlomian ideh tomətahun nauman (3.6-15)

6) Nə-maris-kotovi-an (3.16-18)

Na-ke-ivoi-an

¹ Ginau aPol mai aSilas mai aTimoti, namtutos nalobulat napisulan egai.* Namtutosi van hən alat siYesu len naut a Tessalonika, gamit məttovi siGot aTəmadato mai Nasuḅ aYesu Kristo. ² AGot aTəmadato mai Nasuḅ aYesu Kristo areviol kəmas hən navoian mai gamito, mai arigol nəlomit tikad natəmat tabtab!

Nasipaan

³ Bathudud nadəlomian, namtimassipa akis vi təban aGot mōs gamito. Inor hən namtḅesipa vi təban husur nadəlomian samit evivi məhat masuṽ, mai na-ləmas-buni-an samit ṽisusua van hən gamit gabag, etibtibau am. ⁴ Imaienan namtusor patpat gamit məhat van hən alat siYesu lotolotu hən aGot len naut tiltile gail. Namtukel mai galito ke mətəoil gəgat mai mətudaη len nadəlomian samito, naut kəmas nəvanuan gail lotomədas tabtab hən gamito, gol na-ləḷon-isa-vəsa-an len gamito.

Naut kəmas na-ləḷon-isa-vəsa-an samito namtuke mətəḷəḷon tivoi am len nəlomito

⁵⁻⁶ Be len natgalenan aGot dereh tigol nanoran san tiḷarḷar, husur dereh tigol gamit mitinor hən mətḅitoh len natohan pipihabəlan məttoḷəḷon tosa vəsa mōsi. Ale len nanoran san, dereh aGot tipansəm alat lotomədas bun gamito. ⁷ Ale gamit məttoḷəḷon tosa vəsa husur lotomədas bun gamito, aGot dereh tigol mitiηavηav mai ginamito, len nəboη Nasuḅ, aYesu ḅegəm len nəmav. Dereh tegəm mai aηel san gail lotodaη ⁸ mai nəhab towunwun, hən ḅilav nəpanismen mai alat ləsaləboi aGot mai alat ləsagol nəsa na-kel-uri-an tovoi husur aMasta sidato, aYesu tokele.* ⁹ Dereh lipanis hən na-mədas-buni-an topat vi sutuai. Nəpanismen enan dereh tepəpehun galit vi tut dan Nasuḅ mai nəyalyalan hən nədaηan san vi sutuai.* ¹⁰ Nasuḅ aYesu dereh tigol natenan nəboη ḅegəmai, hən nəvanuan san gail ləḅisal suh nəyalyalan san mai alat lotoriη nəlolit lan tia ləḅimaηmaη lan. Ale

* **1:1:** 1Tes 1.1. Len nasoruan ta Kris ike Silvanus, sake Silas, be evi naulumān sua ηai. * **1:8:** Isa 66.15 * **1:9:** Isa 2.10, 19, 21

len nəboŋ enan gamit am mətēputsan nahəsan ei, husur mətōdəlōm nəsa namttokel koti husuri.

¹¹ Imaienan namtusor tuv̄ tabtab m̄os gamito ke aGot sidato dereh tisaḅ səhoti ke, mətunor hən nəmauran gai tokis gamit m̄osi. Namtusor tuv̄ ke len nədaŋan san, aGot dereh tigol naləŋonian samit p̄isi hən navoian, mai natit p̄isi mətōgole len nadəlōmian samito, liṽan hən naṽite. ¹² Namtusor tuv̄ magenan hən nəvanuan p̄isi ləḅēputsan nahəsan aMasta sidato, aYesu, hən nəsa togole len nəmauran samito, mai hən aYesu ḅēputsan gamito. Natgalen dereh levisi len navoian, aGot sidato mai Nasuḅ aYesu Kristo, artoviol kəmas həni.

2

Naulum̄an tomətahun nalo

¹ Bathudud nadəlōmian, namtuke namtisor husur nagəman siMasta sidato, aYesu Kristo, nəboŋ aGot ḅigol datḅiḅonḅon hən datḅitoh mai aYesu.* Namtoŋir gamit ke, ² samtedədarŋabu hən na-kel-uri-an ideh toke Nasuḅ totəlmam tia. Samtinau tuhatuh həni, samtesəhoṽut len alat lotogəras ke na-kel-uri-an enan evi na-kel-vəhoti-an togəm len aNunun aGot, o evi nasoruan ideh o nalōḅulat napisulan lotoke namttotosi, samtēdəlōmi. ³ Avan ideh sategəras gamito len natideh. Husur Nəboŋ siNasuḅ asike egəmai van vəbar nəboŋ nəvanuan ḅisōḅur ḅipair dan aGot, ḅal maii. Beti dereh aGot tevəhot Naulum̄an tomətahun nalo*, aGot ḅigol ḅimasig buni hum tosor utaut həni sutuai tia. ⁴ Dereh atenan tipatpat gai məhat, tivi enemi hən natideh nəvanuan gail lotolotu həni o lotokisi hən aGot. Dereh tebətah len naim siGot, tikel uri ke gai səḅon tovi Got.* ⁵ Nəboŋ nototoh sal mai gamito nukel tabtab hən natgalenan mai gamit tia. Mətsənu gati a?

⁶ Ale mətōləḅoi tia ke ikad natsua toil gol atenan gagai. Ale eil gole hən aGot ḅevəhoti len nəboŋ aGot tolekis həni. ⁷ Husur nədaŋan toke nalo asike evi natideh, eum tia be esusuah. Be gai toil gole, dereh tigole van vəbar nəboŋ aGot ḅilav kuvi dan nauman hən na-il-gole-an. ⁸ Len nəboŋ enan ŋai aGot dereh tevəhot Naulum̄an tomətahun nalo. Ale nəboŋ Nasuḅ aYesu ḅegəmai, dereh teṽuv bun nəmauran sitenan hən ḅimasig. Ale aYesu dereh tigol nədaŋan sitenan teḅuer len namənas hən nagəmaian san.* ⁹ Naulum̄an tomətahun nalo dereh tegəm len nədaŋan siSetan. Ale dereh tigol namerikel nagəgərasan mai natit nagəgərasan gail am, nəvanuan gail ləḅiḅan lan, gol ləḅḅinau ke tovi nədaŋan siGot.* ¹⁰ Ale dereh tigol natit gail p̄isi sanor togəras alat lotoyar len naḅisal tovi lan nəmasigan. Eləḅoi ḅegəras galito husur lomətahun nakitinan, ləsələmas bun nakitinan enan toləḅoi ḅilav kuv galit dan nəmasigan. ¹¹ Husur lotolekis hən naḅisal enan, aGot dereh tesəvat nə-nau-suluṽi-an todaŋ van hən galito, hən ləḅədəlōm nagərasian galen p̄isi. ¹² Imaienan, dereh aGot teriŋi hən ləḅiḅanis husur ləsədəlōm nakitinan be lohəhaṽur hən nəsaan lotogole.

Il gəgat!

¹³ Bathudud nadəlōmian, Nasuḅ toləmas bun gamit p̄isi, ivoi hən namtḅike sipa vi təban aGot m̄os gamit akis. Husur len natuḅatan aGot ilekis hən gamito† hən ḅilav kuv gamit dan nəpanismen. Len nauman seNunun togol mətṽovi esan səḅon, mai len nadəlōmian hən nakitinan mətṽokade, aGot ilav kuv gamit dan nəpanismen enan. ¹⁴ Nəboŋ namttokel na-kel-uri-an tovoi mai gamito, aGot ekis gamit hən ḅilav kuv gamito, hən mətḅikad nahudhut nəyalalan siMasta sidato, aYesu Kristo. ¹⁵ Imaienan bathudud nadəlōmian, mətēil gəgat, təgau gat naḅusanan namttokel mai gamito mai namttotosi van hən gamito.

* **2:1:** 1Tes 4.15-17 * **2:3:** Natosian galevis ta sutuai luke Naulum̄an hən nəsaan. * **2:4:** Dan 11.36; Eze 28.2

* **2:8:** Isa 11.4 * **2:9:** Mat 24.24 † **2:13:** Natosian galevis ta sutuai luke husur aGot ilekis hən gamito hum mətṽovi naṽit nametəkav san gail.

¹⁶ AMasta sidato, aYesu Kristo mai aGot aTəmadato aroləmas bun gidato ale len navoian artoviol kəmas həni, arugol datoləŋon ivoi am len nələdato vi sutuai mai aroviol hən nəvatvat-viri-an tovoi mai gidato. ¹⁷ Gəlaru arigol mətələŋon tivoi am len nələmito, arigol mitidaŋ am mōs natit pisi tovoi mət̃bigole mai mət̃bikele.

3

Sor tuṽ mōs ginamito

¹ Bathudud nadələmian, len nə-maris-kotovi-an nikel natsual am: mitisor tuṽ mōs ginamito. Sor tuṽ ke nasoruan siNasuḅ tiperŋan naut pisi tutut, nəvanuan gail lisa suhi len naut pisi ḅevi lan suŋan mət̃togole nəboŋ tobar gamito. ² Sor tuṽ am ke aGot tilav kuv ginamit dan navəlan alat ləsanor mai alat lotosa vəsa, husur savi nəvanuan gail pisi lotokad nadələmian.

³ Be Nasuḅ, gamit mətələboi mət̃berin̄ gat nələmit lan, gai dereh tigol mitidaŋ am mai tekət̃kəta gol gamito dan atenan tosa vəsa tovi təmat.* ⁴ Len Nasuḅ namtoləboi buni ke gagai mət̃ugol nəsa namttokele todaŋ mai gamito, mai dereh mitigol timaienan tabtab. ⁵ Nasuḅ tiwol tabtab hən nələmito, len naḅisal hən na-ləmas-buni-an siGot, mai nə-daŋ-ḅuri-an hən na-toh-mədau-an seKristo.

Samtivatekan

⁶ Bathudud nadələmian, namtukel idaŋ mai gamit ke, len nahəsan aMasta sidato, aYesu Kristo, mət̃ebulatut dan nəvanuan nadələmian ideh tovekan, saum husur naḅusanan namttolavi mai galito.* ⁷ Bathut gamit mətələboii ke mitimasgol tətōṽ hən ginamito: ginamit namtutoh mai gamito be namtsavekan boŋ ideh. ⁸ Namtoḅur nəhanian pisi namttohani, namtsaus gamit ideh hən naviolan hən nəhanian. Ao namtoum idaŋ len nalennəyal mai nalennəyug hən asike namt̃bihan nəvat samit ideh.* ⁹ Namtukad nədaŋan hən na-il-a-nōo-an hən namt̃ḅeus gamit hən mət̃ḅevəŋan ginamito, be namtsagole husur namtuke namttogol naḅide sua tonor hən mət̃bigol tətōṽ həni. ¹⁰ Nəboŋ namttotoh mai gamito, namtokəmaiegai mai gamit ke, “Avan ideh asike ḅeum, satihan.”*

¹¹ Namtokəmaienan husur namtosəsələŋ həni ke gamit galevis luvekan. Ləsaum be losul hən nahunusulito taḅtaḅor. ¹² Namtukele idaŋ mai galito ke, len nahəsan Nasuḅ, aYesu Kristo, limastoh mədau, um mōs nəhanian halit gabag.

¹³ Be gamit, bathudud nadələmian, navoian mət̃togole, mitigol tabtab həni naut kəmas nələmit ḅisa husuri. ¹⁴ Avan ideh asike ḅigol nəsa namttokele len naləbulat napisulan egai, mət̃ekəta ləboii. Ale mət̃ebulatut dani hən nahurun ḅisa. ¹⁵ Samtinau hum tovi enemi, be kel nalələgauan maii hum tovi wawa samit len nadələmian.

Nə-maris-kotovi-an

¹⁶ Nasuḅ hən natəmat teviol tabtab hən natəmat mai gamito len naḅisal pisi. Nasuḅ titoh mai gamit pisi. ¹⁷ Ginau, aPol, nutos na-ke-ivoi-an egai len navəlagw səḅogw, hum nototosi len naləbulat napisulan pisi hən mət̃ḅeləboii ke tovi ginau nototos naləbulat. ¹⁸ AMasta sidato, aYesu Kristo m̄au, teviol kəmas hən navoian mai gamit pisi.

* **3:3:** Isa 49.7; Mat 6.13; Jon 17.15 * **3:6:** Natosian galevis ta sutuai luke gamito. * **3:8:** Efe 4.28; 1Tes 2.9

* **3:10:** 1Tes 3.4, 4.11

1 Timoti

Naloḅulat napolisulan na-və^{ha-sual-an} aPol totosi van hən aTimoti

Ase itos naloḅulat napolisulan egai?

APol itosi.

APol itosi hən nəsa?

Naloḅulat napolisulan egai ikel mai aTimoti naḗisal hən behusuri hən ḅigol nauman totibau san.

APol itosi van hən ase?

APol itos naloḅulat napolisulan egai van hən nəmantuhmar sua tovi tarhət san len nauman, nahəsan aTimoti.

APol itos naloḅulat napolisulan egai ḡais mai len naut a be?

Itosi van hən aTimoti pəpadaḡ hən nasihau tovi A.D. 65 nəḅoḡ totoh len naut a Masetonia.

1) APol ikel na-ke-ivoi-an mai aTimoti (1.1-2)

2) Naḗusanan husur alat siYesu mai alat lotoil a mō silat siYesu (1.3–3.13)

3) Nəmauran seTimoti timasṽusan nanoran (3.14–4.5)

4) Nəvanuan gail limasləḅoi ləḅeris naṽide seTimoti hən ləḅigol husuri (4.6–6.21)

Na-ke-ivoi-an van hən aTimoti

¹ Ginau, aPol, nutos naloḅulat napolisulan egai. Novi ahai pispisul sua siYesu Kristo bathut nakelean siGot, aGot tolav kuv gidat dan nəsaan sidato, mai aYesu Kristo tovi nə-vatvat-viri-an sidato. ² Nutos napolisulan egai van hən gaiug, aTimoti, gotovi anatugw kitin len nadəlomian.* AGot teviol kəmas hən navoian mai gaiug, nəlon titanḡis gaiug, mai gai tigol nəlōm̄ tikad natəḡmat tabtab; natgalenan tovoi legəm təban aGot Tata mai aYesu Kristo, aMasta sidato.

Nauman seTimoti len naut a Efesus

³ Hum notokele mai gaiug, notoḡjir gaiug nəḅoḡ notovi Masetonia ke, gitoh tin a Efesus* hən gəḅikai tas galito, (alatenan dartoləḅoi galito), hən ke saleṽusan naḗusanan gəgəras am. ⁴ Kel ḗuli van hən galit ke salinau masuṽ hən nəḅol sakitin, salihol kəmas husur nəbathuyah seJu gail husur nəbathuyah galenan ləsavi natideh. Natgalenan lugol ke lunau soḅuer həni ḡai be ləsagol nənauan sivan ideh hən behusur nauman siGot tovi len nadəlomian. ⁵ Nokəmaienan hən datḅeḗusan mōs na-ləmas-buni-an togəm len nəlon toveveu mai tomasil buni, mai nadəlomian, naḡərasian toḅuer. ⁶ Galevis luyar, lusab dan naḗisal enan, lupair van hən naholan kəmas. ⁷ Luke ləḅegəm vi hai ḗusan hən nalo siMoses, ris lototətan hən nəsa lotokele mai lotətan hən nəsa lotosor taltal ke tokitin.

⁸ Be datoləḅoii ke nalo ivoi, avan ideh behusur ḅinor hən naləḡonian siGot. ⁹ Datoləḅoii am ke nalo savi hən alat lotonor, avil ipat mōs alat lotomətahuni mai alat ləsahusuri. Ipat mōs alat ləsələḅoi a Got mai alat lotosa. Ipat mōs alat ləsəlotlandu hən aGot mai alat ləsəkad nadəlomian. Ipat mōs alat lotogol atəmalit o analit lotomat mai alat lotogol avan ideh am lotomat. ¹⁰ Ipat mōs alat lotogol naitian tosa, naulurḡan togol naitian mai naulurḡan, naḗəḡvut togol naitian mai naḗəḡvut, alat lotovənoh nəvanuan hən ḅeḗur həni surḡan naslev, nəvanuan nalibliboḡan gail, alat lotoliboḡ len nakotan mai avan ideh am, nəmauran san sahusur naḗusanan tokitin. ¹¹ Ale, naḗusanan tokitin inor hən na-ke-ur-an tovoi hən aGot namənas toyalyal sidato, gai tokel mai ginau tia ke numaskel uri.

Navoian siNasub topat len aPol

* **1:2:** Uman 16.1 * **1:3:** Efesus: 2Kor 1.8; Masetonia: 2Kor 1.16

¹² Nosipa vi tēban aYesu Kristo, aMasta sidato, tolav nēdanjan mai ginau, husur len nēnauan san nudanjan, ale gai erinjan ginau len nauman san. ¹³ Naut kēmas a mō nukel ke aYesu savi a Kristo aGot totabtabuh lan, mai nomēdas tabtab hēn alat lotohusur aYesu, mai novi nēvanuan napesēvaran;* aGot, nēlon itanjan ginau husur notētan hēn nēsa notogole mai nēsēkad nadēlomian. ¹⁴ Len na-voi-masuŭ-an san, aMasta sidato erubat nēsaan sagw dan ginau, ale eviol masuŭ hēn nadēlomian mai na-lēmas-buni-an topat len aKristo aYesu, mai ginau. ¹⁵ Nasoran egai evi nakitinan ale inor hēn nēvanuan pisi lēbēdēlom buni, ke; aKristo aYesu egēm vi lan navile a pan hēn bēlav kuv alat lotosa dan nēsaan salito, be ginau nusa vēsa sēhor galit pisi. ¹⁶ Avil naut kēmas nusa maienan, aGot sagol nēpanismen tonor hēn ginau, be nēlon itanjan ginau. Imaienan hēn ke, len ginau notosa sēhor galit pisi, na-toh-mēdau-an tobēlav siYesu Kristo bēparpār. Igole hēn ke alat lēbēkad nadēlomian lan, lēbēkad nēmauran vi sutuai, dereh lēlēboi lēberis nēyalalan san len nēsa togole len ginau. ¹⁷ Imaienan, nēvanuan pisi limasputsan nahēsan aGot mai kel ur natit pisi toyalyal, gai togole. Evi Nakinjan vi sutuai, itoh vi sutuai, nēvanuan pisi lodēdas lēberisi mai gai sēbon nēai evi aGot! Ganan.

¹⁸ Timoti, anatugw, nulav nakelean egai todanjan mai gaiug, tonor hēn na-pēhav-utaut-an gail husur gaiug a mō, hēn gēbēlēnjan bivoi am len nēlōm hēn gēbēbal len nēbalan tovoi. ¹⁹ Hēn gēbēmaienan, gimastēgau gat nadēlomian, nēlōm timasmasil. Hum gotolēboii, galevis lomētahun natgalenan, nē nadēlomian salit ibat, imaḥurḥur. ²⁰ Galit eru arovi aHimeneus mai aAleksada, notolav gēlaru len navēlan aSetan hēn arbēlēboii ke saarisor tas aGot am.†

2

Nalotuan timabe?

¹ Nusor mai gaiug, nolēnjan masuŭ ke gigol nanjan, na-sor-tuŭ-an, gisor mai aGot mōs nēvanuan tile gail, ale gigol nasipaan mōs nēvanuan pisi. ² Gigol timaienan mōs nakinjan gail mai alat lotoil a mō, hēn datbētoḥ mēdau len natēmāt, mai len nabōruan siGot, mai len nēnauan tovoi, nēnauan tonor. ³ Na-sor-tuŭ-an tomaienan ivoi, igol aGot ehēhāḥur, aGot tolav kuv gidat dan nēsaan sidato. ⁴ Bathut elēnjan ke nēvanuan pisi limakuv dan nēsaan salito* mai legēm hēn nalēboian hēn nakitinan. ⁵ Husur ikad aGot tosua nēai, mai ikad gai tosua nēai, tolēboi bēsēhar nēvanuan gail van hēn aGot, naulumjan, aKristo aYesu. ⁶ Gai eviol hēn gai gabag hēn bēsar gel nēkabut hēn nēsaan tobanjan gat nēvanuan pisi.* Nēbōn togol natenan evēhot nalēnjan siGot len nēbōn tonor hēni. ⁷ Imagenan aGot itabtabuh len ginau hēn nēbēgēm vi vanuan kaikai mai ahai pispisul sua, (nukel nakitinan; nēsalibōn), itabtabuh len ginau hēn nēbēgēm vi ahai pusan silat lēsavi Ju, hēn nēbēpusan hēn nadēlomian mai nakitinan.*

⁸ Nēa nolēnjan ke alalumjan len naut pisi limasnor masuŭ, hēn lēlēboi lēbēsar hēn navēlalit gail vi mēhat len na-sor-tuŭ-an, nēlol panpanjan mai na-sor-bēbal-an tēbuer.*

⁹ Be alatpēhāḥut limabe? Nolēnjan ke alatpēhāḥut lesun nahurabat tonor, tovoi len nēhōn nēvanuan pisi, tosusuan nibelit, sagol alalumjan hēn lēlēlēnjan galito. Salevīr navurulit o rinjan nagol o nanesnes o sun nahurabat nēvat han totibau.* ¹⁰ Avil ivoi hēn lēbēvēhas galit hēn nagolean gail lotovoi, lotonor hēn latpēhāḥut lotokel ke lotokad nabōruan siGot. ¹¹ Apēhāḥut ideh timasēlēnjan husur nasoruan siGot hēn bēlēboii, toh mēdau, rinjan galit len navēlan alat lotopūspusan. ¹² Nēsēdām hēn napēhāḥut ideh hēn bēpusan. Sateil a mō hēn naulumjan ideh, mai aulumjan satitoh len navēlan, be

* **1:13:** Uman 8.3, 9.4-5 † **1:20:** 1Kor 5.5; Himeneus: 2Tim 2.17; Aleksada: 2Tim 4.14 * **2:4:** Eze 18.23 * **2:6:** Mat 20.28 * **2:7:** 2Tim 1.11 * **2:8:** Exo 9.29; 1Ki 8.22 * **2:9:** 1Pit 3.3

apəhaʋut timasmədau. ¹³ Husur aGot igol aAtam, beti aIv. ¹⁴ Mai savi aAtam todəlom naliboŋan; avil napəhaʋut, bathut edəlom naliboŋan, gai egəm vi vanuan nəsaan sua.*
¹⁵ Avil alatpəhaʋut, ləb̄itoh len nadəlomian mai na-ləmas-buni-an mai ləb̄ehusur masuʋ hən naʋisal siGot len naʋide tovoi len nəhon nəvanuan gail, dereh limakuv dan nəsaan salito len nəpasusan salito.

3

Alat lotoil a m̄o mai natikon gail

¹ Egai bogai nakelean nakitinan sua: “Avan ideh b̄eləŋon b̄egəm vi vanuan na-il-a-m̄o-an sua hən alat siYesu, eləŋon nauman sua tovoi.” ² Nəvanuan na-il-a-m̄o-an imaiegai tia ke: ikad naʋoruan tonor ŋai len nəhon nəvanuan gail, etəgau gat nəmauran nəlahan tokade mai asoan tosua ŋai, sagol təməhav hən natideh, etəgau gat nəlon gabag, ikad nənauan tovoi. Ehəhaʋur hən nametb̄os gail ləb̄eb̄is lohoim san ale kətkəta təban galito. Ikad namitisau hən naʋusanan. ³ Satərog, sagol nasənanahan be ikad naʋide tomədmədau, saʋitʋituh mai saləŋon masuʋ hən nəvat. ⁴ Iwol hən nəbathudud san ivoi, hən anatun gail ləb̄esəsəloŋ husuri, gol nəsa tokele len nahəhaʋuran. ⁵ (Avan ideh asike b̄eləboi b̄iwol hən nəbathudud san, gai tekətkəta təban alat siGot mabe?) ⁶ Savi avan sua tomadhəpair van hən aGot. Bimagenan, hum ma b̄ipatpat gai məhat ale aGot tipansəm gai hum natəmat. ⁷ Len nənauan silat ləsəkad nadəlomian, ikad naʋoruan tovoi hən asike nahurun b̄isa len nəholito mai asike b̄iteh len nəhai tata setəmat.*

⁸ Natikon gail am lumaiegai tia ke: lunor len nənauan sinəvanuan gail, ləsasuʋmān nahit togəgel hən gai, ləsətərog, ləsəŋon masuʋ hən natit lotogəgəras hən ləb̄ikade. ⁹ Len nəlolit toʋarʋar lotəgau gat nakitinan hən nadəlomian aGot tovəhoti. ¹⁰ Hən gəb̄itabtabuh len avan ideh hum natikon, gimasbunus ləboi galit bai, beti avan ideh asike b̄isa b̄ natideh tosa len galito, riŋ galito hən ləb̄ekətkəta təban nəvanuan gail hum natikon gail.

¹¹ Imagenan, nəbareab salit lumaiegai tia ke: lukad naʋoruan tovoi len nəhon nəvanuan gail, ləsasor mədas naʋoruan sivan ideh, ləsagol təməhav hən natideh, lutah mai aGot len natit ʋisi lotogolgole.

¹² Hum notokele husur natikon gail, lumaiegai tia ke: lotəgau gat nəlahan lotokade mai asoalit tosua ŋai, luwol hən anatulit gail ivoi mai alat lototoh len naim salito.* ¹³ Husur alat lotokətkəta təban nəvanuan gail tovoi, hum natikon gail, dereh legəm vi vanuan tonor masuʋ len nənauan sinəvanuan gail, ale leil gəgat tidan len nadəlomian len aKristo aYesu.

Nakitinan hən nadəlomian sidato

¹⁴ Nuvatvat viri ke asike idareh negəm hən gaiug. Be nutos nakelean galegai van hən gaiug hən ke, ¹⁵ nəb̄edədas nəb̄egəm tutut, gaiug geləboi naʋide, nəvanuan gail limaskade len nəbathudud siGot. Nəbathudud enan evi alat siYesu, siGot tovi nəkadun nəmauran, lotovi narivbet mai nəpaudesen hən nakitinan. ¹⁶ Səkad nə-lon-uri-an. Datuʋan len nəbathukitinan dattokad nadəlomian lan. AGot evəhoti maiegai ke:

Gai evisi tia, ikad niben nəvanuan,
 aNunun eʋusan səhoti ke inor,*
 aŋel gail lorisii,

nəvanuan nadəlomian lukel uri mai naluʋoh gail len naut totiltile,*
 len navile a pan kavkav nəvanuan gail lukad nadəlomian lan,
 ale aGot ilavi vi məhat vi lan namənas.

* **2:14:** Hən naves 13-14, ris Gen 2.7, 21-22, 3.1-6 * **3:7:** Hən naves 2-7, ris Tit 1.6-9 * **3:12:** 1Tim 3.2 * **3:16:** Rom 1.4; Jon 1.14 * **3:16:** Kol 1.23

4

Nalələgauan husur ahai þusan gəgəras gail

¹ ANunun aGot ikele imasil ke len nəboŋ gail ləbēgəmai nəvanuan galevis dereh lerin gaḅulan nadələmian len aKristo balai, ale lerin nəlolit len nanunun gəgəras gail mai naþusanan setəmat gail. ² Naþusanan tomagenan egəm len nəvanuan nagəgərasan gail lotolibliboŋ, nəlolit etətan hən nəsa tovoi o nəsa tosa suŋan natəlai topud togol nəlolit totabtabu. ³ Dereh likai tas nəlahan ale likai tas nəhanan hən nəhanian galevis: nəhanian aGot togole mōs nəhanan hən nasipaan mōs alat lotokad nadələmian mai lotoləboi nakitinan ləbīhani. ⁴ Bathut natit þisi aGot togole ivoi, ale datḅilavi len nasipaan, sadatemətahun natideh.* ⁵ Husur nasoruan siGot mai na-sor-tuṽ-an igole iveveu, igole ivoi.

⁶ Timoti, gəbəkəmaienan mai nəbathudud nadələmian, dereh gevi nəvanuan nauman tovoi siYesu Kristo, aGot tohis gaiug len nasoruan hən nadələmian mai hən naþusanan tovoi gotohushusuri tia. ⁷ Wake gemətahun nəḅol gail ta sutuai ləsakitin mai nəḅol taṽtaṽor gail ale geutaut hən gaiug gabag akis hən gəḅikad nəḅoruan siGot tabtab. ⁸ Husur na-utaut-həni-an hən niben ivoi kəkereh, avil nəkadean hən nəḅoruan siGot ivoi mōs natit þisi. Ivoi hən na-vi-tarhəte-an hən nəmauran ta daməjai mai hən nəmauran vi sutuai. ⁹ Nasoran enan ekitin, goləboi gəḅeriŋ nələm lan, ale inor hən gəḅedələmi bathut nasoruan ekitin. ¹⁰ Natenan māu datohisi, datoum todaŋ mōsi, bathut datorin nə-vatvat-viri-an sidato len aGot tovi nəkadun nəmauran, toləboi ḅilav kuv nəvanuan þisi dan nəsaan salito. Be nəvanuan nadələmian gail? Nukele mai gaiug, Timoti, ilav kuv galit dan nəsaan salit tia.

¹¹ Gikele tidaŋ mai geþusan hən natgalenan. ¹² Avan ideh satinau ke gaiug gotovi ut kəmas husur gotovi nəmantuhmar, be gigol naṽide tovoi hən alat lotokad nadələmian ləḅerisi, ləḅigol tətəṽ həni, gigol naṽide tomaienən len nasoran, nagolean, na-ləmas-buni-an, nadələmian mai naveveuan sam. ¹³ Geṽuruŋ akis hən natosian siGot len nəhon nəvanuan nadələmian gail, kel namilen mai þusan həni vir nagəmaian sagw.* ¹⁴ Sagerin naviolan gotokade tipat kəmas, naviolan aGot toviol həni len na-pəhav-utaut-həni-an, nəboŋ alat lotokətkəta təban alat siYesu lotoriŋ navələlit len gaiug. ¹⁵ Nələm tidaŋ akis len nagolgolean hən natgalegai, hən nəvanuan þisi ləḅeris ləboii ke nauman sam ivoi am tabtab. ¹⁶ Gelələgau hən gaiug, kətkəta gol naþusanan sam hən ḅinor, his tabtab həni. Gəḅigole, dereh aGot tilav kuv gaiug mai alat lotosəsələŋ hən gaiug dan nəsaan samito.

5

Nəbatunau pəhaṽut gail, aelta gail, naslev gail

¹ Timoti, sagesivoh len ahaṽut ideh, nədaṁ han tosəhor eham, be nəboŋ gəḅigole ḅinor, gisor malumlum mai suŋan tovi atəmaṁ.* Sor mai alalumən, nədaṁ halit səbar eham, suŋan lotovi aṽaṁ gail. ² Sor mai abareab gail suŋan lotovi anam gail, ale len naveveuan, sor mai alatpəhaṽut, nədaṁ halit səbar eham, suŋan lotovi aṽavinem gail. ³ Gevi tarhət sinəbatunau pəhaṽut lotomidol lotovi batunau kitin, ləsəkad nəvanuan na-vi-tarhəte-an ideh. ⁴ Be nəbatunau ideh ḅikad anatan gail o aməhaibən gail, galit māu leləboii ke limaskətkəta təban nəbathudud salito hən ləḅisar gel nəkabut sinana mai tata salito artohis galito. Ləḅehusur naṽide tomaienən, aGot ehəhaṽur həni. ⁵ Nəbatunau kitin tomidol, nəbathudud san toḅuer, gai eriŋ nəlon len aGot, ale igol tabtab hən naŋirian van hən aGot mai na-sor-tuṽ-an mōs na-vi-tarhəte-an len nalennəyal mai nalenmariug. ⁶ Be nəbatunau ideh tohusur nəmauran hən naləŋonian san səḅon ŋai, alitenan imat, naut kəmas

* 4:4: Gen 1.31; Mat 15.11; Mak 7.19; Rom 14.6, 14-18 * 4:13: Luk 4.16-21 * 5:1: Lev 19.32

ke tomaur sal. ⁷ Gikel nakelean galen lotodaŋ mai alat siYesu hən ləbikad nəboruan tonor ŋai, hən avan ideh asike b̃ike lotosa. ⁸ Be avan ideh asike b̃ekətkəta təban amahean gail, asike b̃ekətkəta təban nəbathudud san, b̃imagenan, gai emətahun nadəlomian len aKristo, ipair dan nadəlomian enan, ale isa səhor alat ləsəkad nadəlomian.

⁹ Nəboŋ gəb̃itos gat nəbatunau kitin gail, gitos gat nəbatunau pəhaʋut ideh, nədaŋ han tosəhor 60. Hən gəb̃itos gati, imagegai tia ke: etəgau gat nəmauran nəlahan tokade mai asoan tosua ŋai, ¹⁰ nəmauran san ikad naʋide mai nagolean tovoi. Nəvanuan gail loləboi ləb̃ikel ur naʋide tovoi san: hum tohis anatun gail tovoi; tohəhaʋur hən b̃ekətkəta təban nametb̃os gail lohoim san; tokətkəta təban alat siYesu hum gai tovi naut kəmas; tovi tarhət silat lotoləŋon tosa, len natit p̃isi todaŋ len nagolean tovoi totiltile. Tos gat nəbatunau tomaianan hən alat siYesu ləbevi tarhət san.

¹¹ Avil sagitos gat nəbatunau ideh, nədaŋ han səbar 60 sal. Husur nəlon tosəhsəhob hən naluŋan igol ke eləŋon b̃itoh maii, naut kəmas aKristo, ike tilah. ¹² Imaiianan, dereh aGot tisaʋ alitenan ke tosa bathut ke toriŋ gabulan na-kel-gati-an nametəkav gai tokele a m̃o. ¹³ Sual am, dereh alitenan tegəm petəmas, tiyar husur naim gail, ale savi petəmas ŋai, be tēpəpat soruan, tesulsul len nəsa savi esan, ale dereh tisorsor husur nəsa sanor hən b̃isor husuri. ¹⁴ Imaiianan, nuke nəbatunau galenan lilah, lipasus, liwol hən nəbathudud salito, gol ke aenemi edədas ləb̃isor mēdas nahəsadato. ¹⁵ Husur alitenan galevis lupal sob tia hən ləbehusur aSetan. ¹⁶ Napəhaʋut nadəlomian ideh b̃ikad nəbatunau gail len nəbathudud san, tevi tarhət salito. Sanor hən alat siYesu ləbekətkəta təban galito. Bimaiianan, alat siYesu loləboi ləbevi tarhət sinəbatunau tin gail lotopar vi-tarhəte-an.

¹⁷ Aelta ideh toil a m̃o hən alat siYesu, b̃eil a m̃o b̃ivoi, inor ke loputsani len nənauan salito, loʋuri inor. Timaiianan hən aelta toʋusan mai tokel ur nasoruan siGot. ¹⁸ Bathut natosian siGot ike, “Sagepis gat nabuŋon naʋuluk topal kuv namisurhuwit dan nəhavhəte husur nahudhuwit tohani evi naʋurp̃uran hən nauman san.” Natosian siGot ikele am ke, “Inor ke nəvanuan nauman tikad naʋurp̃uran tonor hən nauman san.”* ¹⁹ Sagedəlom avan ideh səb̃on tosor tas aelta hum tosa, timaskad nəvanuan teru o titor lotoris nəsaan enan gol loləboi ləb̃ikel koti.* ²⁰ Be səhar alat lotoil a m̃o lotogolgol nəsaan sal leil len nəhon alat siYesu p̃isi, gikel nalələgauan mai galito hən alat siYesu am ləb̃emətahw.

²¹ Timoti, nukel mai gaiug, len nəhon aGot, aYesu Kristo mai aŋel aGot tolekis hən galito ke, gigol natgalegai notokel buni ale gol tēpitp̃itoʋ hən nəvanuan p̃isi, sagivoi hən tesua səhor togon. ²² Sagisohotut hən gəberin̄ navəlaŋ len avan ideh hən b̃eil a m̃o. Husur b̃iteh, ehum gotob̃on maii len nəsaan san. Təgau gat nəmauran naveveuan san̄.

²³ Sagemun nəwai ŋai, be mun kəkereh hən nəwain m̃os nabəhaʋuŋ tosa sil naməsahan gotokadkade.

²⁴ Nəvanuan galevis lugol nəsaan gail, gol ke nəvanuan p̃isi lotoləboi gail, loləboii am ke dereh lipanis. Be ikad galevis am, nəsaan salit lotosusuah, dereh tevisi a tahw balai. ²⁵ Len naʋide tomaianan, nəvanuan p̃isi loləboi nagolean gail lotovoi, be asike ləbeləboi gail, naut kəmas, navoian galenan lodədas ləbesusuah.

6

¹ Naslev gail lotokad nadəlomian lukad nəmauran todaŋ, be limasnau amasta salit gabag hum lotonor hən ləbeputsan galit len nənauan salito. Naslev gail limaiianan hən avan ideh asike b̃emədas nahəsən aGot mai naʋusanan san. ² Naslev b̃ikad amasta tokad

* 5:18: Deu 25.4; Mat 10.10; Luk 10.7; 1Kor 9.9 * 5:19: Deu 19.15

nadəlomian, saterjit nəhon van həni husur evi wawa len nadəlomian san. Teum tivoi am mōsi, husur nauman san evi tarhət sinəvanuan nadəlomian, gai toləmas buni.

Naləŋonian hən nəvat

Pusan husur natgalegai, sor malum̄lum̄ hən nəvanuan ləbēhusur gail. ³Avan ideh tokel ur naṣusanan totile, sədañ hən nasoruan tonor siMasta sidato aYesu Kristo, sədañ hən naṣusanan tonor hən naḃoruan siGot, ⁴gai ipatpat gai məhat masuṽ, saləboi natideh. Nəvanuan tomaienān imalkəkāt hən ḃisor levlev, hən ḃəvitvītuh husur nasoruan gail. Natgalenan lugol nə-taḃulol-bulosi-an, napəpəhwan, nasoran tomədas nəhes gail, nənauan tosab, tosa, ⁵mai na-sor-ḃalḃal-an. Nəvanuan gail lotomaienān, nənauan salit itaṽtaṽor vavinvinu, nakitinan eḃuer lan. Lunau ke loləboi ləbēhusur naḃoruan siGot hən ləḃikad nəvat tosoḃur.

⁶Avil datḃehəhaṽur hən nəsa datḃikade, datḃikad naḃoruan siGot, namilen ke datopul hən natit tovoi. ⁷Husur nəḃoŋ lotopas gidato, datsəlav natideh gəmai. Ale nəḃoŋ datḃimat, dereh datedədas datḃilav natideh van. ⁸Be datḃikad nahurabat mai nəhanian ŋai, datehəhaṽur hən nəmauran sidato. ⁹Avil avan toke ḃikad natite, natəmat igol ke naləŋonian hən nəsaan gail esəhor gai, ekəkos lan, ike tigol natit tisəḃur tomelmel togol nasənahān. Naləŋonian gail lolivi vi pan vəmasig hum tomaduŋduŋ len tas. ¹⁰Husur naləŋon-buni-an hən nəvat evi nəkadhut nəsaan. Galevis lotoləŋon masuṽ hən nəvat, lupal sob dan nadəlomian gol ke nalolosaan salito togol nəmanuŋ toṗəŋas masuṽ len nəlolit gabag.

Nakelean van hən aTimoti

¹¹Be gaiug gotovi siGot, gam dan natgalenan, ale gam kitev nanoran, naḃoruan siGot, nadəlomian len aGot, na-ləmas-buni-an, nə-daŋ-ḃuri-an tobəlav, mai na-gol-mədau-həni-an vi təban nəvanuan gail. ¹²Daŋ ḃur nəḃalan tovoi mōs nəsa dattokad nadəlomian lan. Təgau gat nəmauran vi sutuai aGot tokis gaiug hən gəḃikade nəḃoŋ gotokel kot nadəlomian sañ len aYesu Kristo len nəhon nəvanuan lotosoḃur. ¹³Nukele hən gaiug len nəhon aGot tolav nəmauran mai natit ṗisi, len nəhon aYesu Kristo tokel kot na-kel-koti-an tovoi len nəhon aPontius Pilate,* nukēle hən gaiug ke, ¹⁴gigol kavkav hən nəsa aGot toləŋoni, nəsaan təḃuer. Gole vir aMasta sidato, aYesu Kristo ḃevisi. ¹⁵Dereh tevisi balai len nəḃoŋ aGot tolekis həni. AGot, gai səḃon iyalyal, tonor hən nəvanuan gail lotosal suhi, naKiŋ hən nakiŋ gail, Nasuḃ tovi masta hən natit ṗisi.* ¹⁶Gai səḃon edədas ḃimat, itoh len nañial nəvanuan gail lotodədas ləḃegəm pəpadaŋ həni, səkad avan ideh torisi, səkad avan ideh toləboi ḃerisi ḃoŋ ideh.* Nahəsān tiyalyal! Nədaŋan tipat lan vi sutuai sutuai! Ganan.

¹⁷Timoti, kel ṗuli hən alat lotopul hən natite len nəḃoŋ ta daməŋai ke salipatpat galit məhat len nəlolito, saleriŋ nəlolit len natit gail topat daməŋ be ḃimasig pelan, avil leriŋ nəlolit len aGot tolav masuṽ hən natit ṗisi hən datḃehəhaṽur.* ¹⁸Kel mai galit māu ke ligol navoian, lepul hən nagolean tovoi, lehəhaṽur hən ləḃeviol, len nəsa lotopul həni lehəhaṽur hən ləḃevi tarhət sinəvanuan gail. ¹⁹Len naṽide tomaienān, leum mōs nəpaudesen hən nakonviolān aGot tokade mōs galit balai, ale letəgau kot nəmauran tokitin.*

²⁰Timoti, kətkəta kəkol hən nəsa aGot toriŋi len navəlañ. Pair dan nasoruan totaṽtaṽor, na-sor-kəmas-an, na-sor-levlev-an silat lotosor tas gaiug len nəsa lotokis suluvi hən naləboian. ²¹Galit galevis lotonau ke lotokad naləboian enan lusab dan nadəlomian.

Navoian aGot toviol kəmas həni, tipat len gaiug.

* 6:13: Jon 18.36-37 * 6:15: Deu 10.17; Psa 136.3 * 6:16: Exo 33.20; Psa 104.2 * 6:17: Luk 12.20 * 6:19: Mat 6.20

2 Timoti

Naloʻbulat napisulan na-və^{ha-ru-an} aPol totosi van hən aTimoti

Ase itos naloʻbulat napisulan egai?

APol itosi.

APol itosi hən nəsa?

APol inau ke asike idareh timat ale len naloʻbulat napisulan egai ikel mai aTimoti ke timaskel ur na-kel-uri-an tovoi naut kəmas alat lotosor tasi.

APol itosi van hən ase?

APol itos naloʻbulat napisulan egai van hən aTimoti, naulumān sua tovi tarhət san, aPol toləmas buni.

APol itos naloʻbulat napisulan egai ɲais mai len naut a be?

Itosi van hən aTimoti pəpadaɲ hən nasihau tovi A.D. 67 nəboɲ totoh len naim bəbaɲis tətəs.

1) APol ikel na-ke-ivoi-an mai aTimoti, isor tuṽ mōsi (1.1-2)

2) APol ikel mai aTimoti ke teil gəgat len nauman aGot tolav maii (1.3-18)

3) Susumar len aYesu Kristo nəboɲ nəmauran todaɲ (2.1-26)

4) APol isor vəsvəsai husur naṽide sinəvanuan gail len nəboɲ naməkot (3.1-9)

5) Təgau gat naɲusanan hən na-kel-uri-an tovoi (3.10–4.8)

6) Nasudəlaɲian siPol mai nakelean naməkot san (4.9-22)

Na-ke-ivoi-an siPol

¹ Ginau, aPol bogai. AGot itabtabuh len ginau hən nəbevi ahai pispisul sua seKristo, aYesu. Gai esəvat ginau hən nəbikel ur na-kel-gati-an san ke len aYesu Kristo beviol hən nəmauran mai nəvanuan gail. ² Nutos naloʻbulat napisulan egai van hən gaiug, aTimoti, anatugw len nadəlomian, notoləmas bun gaiug.* AGot teviol kəmas hən navoian mai gaiug, nəlon titanis gaiug, mai gai tigol nələm tikad natəmat tabtab; natgalenan tovoi legəm təban aGot Tata mai aYesu Kristo, aMasta sidato.

APol ike aTimoti teil gəgat

³ Timoti, len nəlogw tomasil, nulotu hən aGot hum atəmagw gail ta sutuai lotogole, ale nosipa vi təban aGot hən gaiug.* Len na-sor-tuṽ-an sagw len nalennəyal mai nalenmariug nunau gat gaiug tabtab, nusor tuṽ mōs gaiug. ⁴ Nunau gat nətaɲan sam̄ nəboɲ notoriɲ gaiug, ale noləɲon masuṽ hən nəberis gaiug tətəs hən nəbepul hən nakemkeman. ⁵ Nunau gat nadəlomian tokitin gotokade, topat a mō len aLois, atabəṁ pəhaṽut, mai aEunis, anam̄, ale noləboi səhoti ke tovi nadəlomian enan topat len gaiug am. ⁶ Husur natenan nukele tətəs mai gaiug ke geutaut hən gaiug len naviolan aGot toviol həni mai gaiug nəboɲ notoriɲ navəlagw len gaiug, hən naviolan enan bəgəm daɲ am.* ⁷ Bathut aGot saviol hən aNunun hən datbəmətahw, eviol həni hən datbidaɲ, datbeləmas bun nəvanuan gail, ale datbetəgau gat nəlodat gabag binor.

⁸ Imaienan, sageməmau hən gəbikel ur aMasta sidato. Sagemətahw. Sa-nahuruṁ tisa len ginau husur nototoh len naim bəbaɲis mōsi.* Be len nədaɲan siGot, bon mai ginau len na-ləɲon-isa-vəsa-an mōs na-kel-uri-an tovoi. ⁹ Evi aGot tolav kuv gidato dan nəsaan sidato, totabtabuh len gidat hən datbevi nəvanuan san səbon gail ɲai. Savi len nəsa dattogole, be len naləɲonian san husur navoian toviol kəmas həni ta sutuai, natubatan tobuer sal. Eviol həni mai gidato len aKristo aYesu. ¹⁰ Avil gagai aKristo aYesu evisi tia hən datbikad navoian enan. Atenan ilav kuv gidat dan nəsaan sidato. Igol ke nəmatan

* **1:2:** Uman 16.1 * **1:3:** Rom 1.8, 10 * **1:6:** 1Tim 4.14 * **1:8:** 2Tim 1.16

səkad nədaŋan am, ale len na-kel-uri-an tovoi, ikel vəhot nəmauran kitin mai gidato, tovi nəmauran vi sutuai, nəmatan todədas bəsəhori.

¹¹ AGot itabtabuh len ginau hən nəbēgəm vi ahai pispisul sua, ahai pusan sua hən nəbīkel ur na-kel-uri-an tovoi egai.* ¹² Husur enan noləŋon isa vəsa gagai len naim bəbaŋis. Be nahurugw səsa bathut noləboi aGot, gai notoriŋ nəlogw lan, nunau ləboii, nəlogw sauri ke eləboi bətəgau gol nəsa notoriŋi len navəlan van vəbar nəboŋ totibau enan. ¹³ Gosəsəloŋ tia hən naḡusanan tokitin notokele. Təgau gati hən gəbīgol tətəv hən len nadələmian mai na-ləmas-buni-an dattokade len aKristo aYesu. ¹⁴ Len nədaŋan seNunun aGot, totoh len gidato, təgau gol nakitinan enan, aGot toriŋi len navələm, havhav hən tivoi.

¹⁵ Goləboi tia ke alat a Asia pisi lupair dan ginau, galito eru, aFikelus mai aHermokenes, arumaienan. ¹⁶ Nusor tuv ke Nasub tivoi hən nəbathudud siOnesiforus husur vəha-sobur gai igol ginau noləŋon ivoi, ale saməmau hən bəmədəŋ təban ginau, naut kəmas natsen gail lotobaŋis ginau. ¹⁷ Be nəboŋ tobar naut a Rom ekəta doŋ ginau van van vəbar tosaḡ ginau. ¹⁸ Nusor tuv mōs aOnesiforus ke len nəboŋ totibau, Nasub tilolosa hən. Gunau ləboi tia ke gai tovi tarhət sagw len navide tosoḡur len naut a Efesus.

2

Susumar len aYesu Kristo

¹ Imaienan, gaiug māu, anaturgw len nadələmian, gidaŋ len navoian aYesu Kristo toviol kəmas hən. ² Ale naḡusanan gotosəsəloŋ hən ginau notokele len nəhon nəvanuan tosoḡur, riŋ natgalenan len navəlan nəvanuan gail gotoləboi gəberin nələm len galito, galit lotoləboi ləbepusan hən mai nəvanuan tile gail am.

³ Gidaŋ bur na-ləŋon-isa-vəsa-an suŋan gotovi nasoltia sua tovoi siYesu Kristo. ⁴ Nisor kəta maiegai bai: Nasoltia toum hum nasoltia akis, imakuv dan nəmauran silat ləsavi soltia. Igol tomaienan hən nakomada tolekis hən hən bēgəm vi soltia, bəhəhaḡur hən. ⁵ Ale avan ideh togamgam, bəhusur nalo hən nəgamgaman, eləboi bīgam səhor galit lotogam hən bilav nəprais.* ⁶ Ale nəvanuan nəmabulan toum todaŋ, nəboŋ nəhol bivan, bimatu, gai timashan nəhanian nametəkav. ⁷ Nau nəsa notokelkele, ale Nasub dereh tevi tarhət sam hən gəbeləboi səhot natgalen pisi.

⁸ Nau gat akis hən aYesu Kristo, aGot tolavi dan nəmatan, tosua len nəpasusan siTevit; egai evi na-kel-uri-an tovoi notokel uri. ⁹ Husur notokel uri, noləŋon isa vəsa mōsi, ale lubaŋis gat ginau mōsi hum notovi nəvanuan toḡur kotov nalo. Avil səkad avan ideh toləboi bibaŋis gat nasoruan siGot! ¹⁰ Imaienan nudaŋ bur natit pisi mōs alat, aGot tolekis hən galito, hən galit am ləbikad nə-lav-kuvi-an dan nəsaan salito len aYesu Kristo, ale toh mai aGot vi sutuai. ¹¹ Goləboi gəberin nələm len nasoruan egai, ke:

Datbimat tia mai aKristo,

dereh datitoh maii balai am.

¹² Datbidaŋ bur na-ləŋon-isa-vəsa-an mōsi,

dereh dateil a mō maii suŋan nakiŋ gail.

Datbikele ke datsaləboi gai,

dereh atenan tikele ke saləboi gidato.

¹³ Datbipair dan gai boŋ ideh,

atenan asike ipair dan gidat boŋ ideh,

husur naḡoruan san imagenan.

Gai edədas bimakuv dan naḡoruan san.*

Nəvanuan nauman aGot tohəhaḡur hən

* **1:11:** 1Tim 2.7 * **2:5:** 1Kor 9.24-27 * **2:13:** Hən naves 11-13, ris Rom 6.8; Mat 10.33; Luk 12.9; Num 23.19

¹⁴ Kel natgalenan mai alat lotokad nadəlomian hən ləbinau təlmam hən gail. Kel nalələgauan mai galito len nəhon aGot ke, salevitvituh husur nasoruan. Navitvituhan tomaienən sagol natideh tovoi be emədas alat lotosəsəloŋ həni ŋai. ¹⁵ Hisi hən gəbēgəm koti vi vanuan nauman kitin len nəhon aGot; nəvanuan nauman saməmau hən nauman san toḡusan tonor hən nasoruan hən nakitinan. ¹⁶ Gebulatut dan naholan totavtaḡor saputsan aGot, naholan kəmas, husur eliv nəvanuan gail van van vi tut dan navide tonor hən nəboruan siGot. ¹⁷ Nasoran tomaienən emədas alat siYesu hum nəmanuŋ togəm tibau van gol ke toḡos niben. AHimeneus mai aFiletus arukad naholan tomaienən.* ¹⁸ Arupal sob dan nakitinan. Arukel ke na-le-məhat-an dan nəmatan evisi tia, gol ke aromədas nadəlomian sinəvanuan galevis. ¹⁹ Naut kəmas gəlaru, nadəlomian len aKристо ehum nəpaudesen todaŋ siGot toil gəgat sal ale aGot itos gat nategai lan ke: “Nasub aGot eləboi galit lotovi esan,” mai “Avan ideh tokele ke Nasub aGot tovi masta san, gai timaspair dan nəsaan, riŋ gabulani.”*

²⁰ Len naim sinəvanuan totibau ideh ikad nasiloh mai nabiliwai lotoum həni hən nagol mai nasilva ale loriŋ nəhanian tovoi len gail. Wake galevis loum həni hən nəhai mai nətan bulau, ale loriŋ nəpahsago len gail. ²¹ Avan ideh biŋol gai biveveu dan nəsaan, dereh tehum nabiliwai, aGot toləboi bətəgau hən biŋol nauman tovoi həni. Evi siMasta səbon ŋai, toutaut həni mōs nauman tovoi piŋi san. ²² Imaienən, tah mai alat nəlolit tomasil lotolotu hən Nasub. Gam dan naləŋonian tosa gail simantuhmar.† Gam kitev nanoran, nadəlomian, na-ləmas-buni-an, mai natəmat, hən nələm bıkade. ²³ Gam dan na-sor-balbal-an tomelmel, totətan, husur goləboii ke legəm vi balbalan. Sagitah mai nəvanuan gail lotohol husur natit tomelmel, lototətan həni, husur goləboii ke dereh libal sile. ²⁴ Avil naslev siNasub māu, satibal be tisor malumlum, tivoi hən nəvanuan piŋi, teḡusan hən nasoruan siGot tiḡarḡar, satikad nəlol paŋpaŋ tutut van hən alat lotosor tasi, ²⁵ be len nəlon tomədau, tigol alat lotosor tasi linor. Bathut aGot hum ma bēgəgel hən nəlolito hən ləbipair dan nəsaan salito, ale ləboi səhot nakitinan. ²⁶ Ale dereh nənauan tonor tetəlmam hən galito hən ləbigam yav dan nəhai tata setəmat tota gol galit hən ləbigol nəsa gai toləŋoni.

3

Nəboŋ hən nanoŋan hən navile a pan

¹ Nau ləboi nategai ke: len nəboŋ hən nanoŋan hən navile a pan, dereh tikad nəboŋ todaŋ gail, nəlon nəvanuan gail bətuhatuh len gail. ² Husur nəvanuan gail dereh leləmas bun galit gabag mai nəvat, lisal suh galit gabag, leviv, lisor mədas nahəsən nəvanuan, asike lugol nəsa analit mai atəmalit lotokele, asike lukad nasipaan, dereh lemətahun aGot len nəmauran salito, ³ asike loləmas avan ideh, asike lukad nalolosaan, dereh lisor mədas nəboruan sinəvanuan gail, asike lotəgau gat nəlolit gabag ivoi, dereh ligolgol nasəhanan, lemətahun natit piŋi tovoi, ⁴ leriŋ na-ke-van-an gail len navəlan aenemi salit gail, asike lukad nənauan len nəsa ləbigole, dereh lipatpat galit məhat len nənauan salit səbolito, leləmas bun naləŋonian salito, be asike loləmas bun aGot. ⁵ Dereh legəgəras ke lotolotu hən aGot, be lotətas gol nədaŋan hən nalotuan enan. Timoti, gipair dan nəvanuan gail lotomaienən. ⁶ Bathut alatenan galevis lobis lohoim gail hən ləbiwol hən nəmauran silatpəhaḡut ləsail gəgat, latpəhaḡut nəlolit totuhatuh buni hən nəsaan, naləŋonian salit tiltile towol hən galito. ⁷ Alatpəhaḡut lotomaienən ludəŋ nəḡusanan toveveu akis, be lodədas ləbeləboi səhot nakitinan. ⁸ Ahai ḡusan gəgəras lotomədas alatpəhaḡut maienən, nənauan salit itavtaḡor vavinu, ale len nətarhət hən nadəlomian, luteh, lovi naut kəmas,

* **2:17:** 1Tim 1.20 * **2:19:** Isa 28.16; Jon 10.14; Num 16.5; 1Kor 1.2 † **2:22:** Husur aTimoti tovi ulumən, naut egai ike simantuhmar, be len nasoruan ta Kris namilen evi alat ləsələh sal be lototibau, abilitilathutai mai abilitilattəbarehreh.

lomətahun nakitinan hum aJannes mai aJabres artomətahun aMoses.* ⁹ Avil ahai pusan gəgəras galenan, asike loləboi ləbivan am, husur namelmelan salito dereh timasil hən nəvanuan p̄isi hum namelmelan siJannes mai aJabres ta m̄o.

Təgau gat naṣusanan sagw

¹⁰ Be gaiug aTimoti, gugol husur naṣusanan sagw; naṣide hən nəmauran sagw; nəsa notoke nigole, nəmauran sagw topat m̄osi; gugol husur nadəlomian sagw; na-təgau-gati-an hən nəlogw; na-ləmas-buni-an sagw mai nasusumaran sagw. ¹¹ Goləboi ke nəvanuan gail lomədas tabtab hən ginau, lugol noləṅon isa vəsa len naut a Antiok, a Ikonium mai a Listra. Goləboi na-ləṅon-isa-vəsa-an gail lotovisi hən ginau notodaṅ buri, be Nasub ilav kuv ginau dan gail p̄isi.† ¹² Be savi ginau ṅai, avan ideh toke b̄ikad naḃoruan siGot len nəmauran san, b̄ibon mai aYesu Kristo, dereh nəvanuan gail lemədas tabtab həni. ¹³ Be nəvanuan tosa gail mai nəvanuan gəgəras gail dereh lisa vəsa səhor ta m̄o, dereh legəras nəvanuan gail ale nəvanuan gail dereh legəras galito, hən galit gabag ləbədəlom nagəgərasan. ¹⁴ Avil gaiug m̄au, geil gəgat tabtab len natgalen gotonau səhoti, gotoləboi səhoti husur goləboi alat lotopusan, lotolav natgalenan mai gaiug.* ¹⁵ Nəboṅ gotovi natətai sal goləboi natosian siGot tia, toləboi b̄ilav mai gaiug naləboian hən gəbəhusur naṣisal tonor m̄os nə-lav-kuvi-an dan nəsaan sam̄ len nadəlomian len aYesu Kristo. ¹⁶ Nəkadun natosian siGot p̄isi evi aNunun aGot tomaur. Natosian galenan luvo i hən naṣusanan hən nakitinan, luvo i hən ləbəsivoh len nəvanuan tokad nəsaban ideh, luvo i hən ləb̄igol naṣide hən nəvanuan b̄inor, luvo i hən naṣusanian hən nanoran, ¹⁷ hən ke nəvanuan siGot b̄ikad namitisau, eləboi b̄igol natideh tovoi.

4

¹ Nukele mai gaiug, len nəhon aGot mai aYesu Kristo bəpəpəhun navoian dan nəsaan hən alat lotomaur mai alat lotomat; husur len navisian san dereh tevi kiṅ balai ale nukel mai gaiug ke: ² Kel ur nasoruan siGot, daṅ buri, naut kəmas ləbələṅoni o asike ləbələṅoni. Len na-toh-mədau-an hən nasusumaran mai naṣusanan, mitikel vəhot nəsaan ideh, sivoh len nəvanuan togol tosa, ale mitigol nəvanuan gail leləṅon tivoi am len nəlolito. ³ Husur len nəboṅ bəgəmai, nəvanuan gail asike lesəsəloṅ hən naṣusanan tokitin, be dereh lehusur naləṅonian tosa salito, dereh litariv ahai pusan ideh tokel nəsa galit lotomalkəkət hən ləbəsəsəloṅ həni. ⁴ Dereh lipair dan nakitinan van hən nəb̄ol gəgəras gail. ⁵ Be len natit p̄isi, gaiug m̄au, getəgau gat gaiug gabag. Gidaṅ b̄ur na-ləṅon-isa-vəsa-an, gol nauman hum avan sua tokel ur na-kel-uri-an tovoi, gol p̄is nauman aGot tolavi mai gaiug hən b̄ihav.

⁶ Nokəmaianan husur nəmauran sagw egəm hən nagilen, ehum nəda hagw tosel len natutumavan. Dereh nimat. ⁷ Nuḃal len nəb̄alan tovoi tia, nugam len nəgamgaman tonon tia, notəgau gat nadəlomian tia. ⁸ Gagai van, aGot satotəgau nəp̄rais hən nanoran m̄os ginau. Nasub topəpəhun navoian dan nəsaan len nanoran, dereh teviol həni mai ginau len nəboṅ totibau enan. Be savi ginau ṅai, dereh teviol həni mai alat lotoləmas buni, toh vir natəlmaman san.

Nə-maris-kotovi-an

⁹ Saṣsaṣut hən gəb̄egəm hən ginau tutut. ¹⁰ Bathut aTemas igam dan ginau vi Tessa-lonika husur eləmas masuṽ hən natit gail mai naṣide silat navile a pan egai. AKresens evi Kalatia mai aTitus evi Talmatia.* ¹¹ ALuk ṅai itoh mai ginau. Nəboṅ gəb̄egəmai, gesəhar aMak husur eləboi b̄evi tarhət sagw len nauman sagw gegai.† ¹² Nosəvat aTikikus vi

* **3:8:** Exo 7.11, 22. Sutuai len naut a Ijip, naulumian nabehi eru, aJannes mai aJabres, aromətahun aMoses. † **3:11:** Antiok, Ikonium, mai Listra: Uman 13.14-52, 14.1-20 * **3:14:** 2Tim 1.13 * **4:10:** Temas: Kol 4.14; Flm 24; Titus: 2Kor 8.23; Kal 2.3; Tit 1.4 † **4:11:** Luk: Kol 4.14; Flm 24; Mak: Uman 12.12, 25; Kol 4.10; Flm 24

Efesus tia. † ¹³ Noriņ nahurabat naut susus sagw mai aKarpus len naut a Troas. Nəboņ gəbēgəmai, pati gəmai ale pat nalobulat gail, noləņon masuŕ hən nalobulat nototubət tos len gail. §

¹⁴ Goləboi aAleksada toum hən nametəlai a? Gai igol natit tosa tosobur hən ginau. Ale dereh Nasuḅ tesisil həni sil nəsa togole. ¹⁵ Gaiug am gelələgau hən satemədas gaiug husur gai emətahun bun nasoruan sinamito.

¹⁶ Len nakotan nametəkav sagw, səkad avan ideh tovi tarhət sagw, galit p̄isi lugam dan ginau. AGot satinau gat nəsa lotogole, be ruḅati dan galito. ¹⁷ Avil Nasuḅ itah mai ginau, evi tarhət sagw, ilav nədaņan mai ginau hən nəbikel ur p̄is na-kel-uri-an tovoi, ale hən galit p̄isi ləsavi Ju ləḅesəsəlon hən. Ale ilav kuv ginau dan nəmatan, ehum tolav kuv ginau dan nalion ḅikat pəpas ginau. ¹⁸ Nasuḅ dereh tilav kuv ginau dan nauman nəsaan p̄isi silat lotomədas ginau, tetəgau gat ginau, səhar ginau hən nəḅeḅis len natohan pipihabəlan len nəmav. Nə-sal-suhi-an tivan hən aGot toyalyal vi sutuai sutuai! Ganan.

Nasudəlamian

¹⁹ Ale Timoti, kel na-ke-ivoi-an mai aPriska mai aAkwila mai alat lototoh len naim siOnesiforus. ** ²⁰ AErastus itoh tin a Korint, be noriņ aTrofimuz toməsah itoh len naut a Miletus. †† ²¹ Nahəbati hən naut susus dereh tegəmai, gisaḅsaḅut gəm a m̄o. AEpulus mai aPutens mai aLinus mai aliten aKlautia mai nəbathudud nadəlomian p̄isi lukel na-ke-ivoi-an mai gaiug.

²² Nasuḅ titoh len nələm̄. Navoian aGot toviol kəmas həni, tipat len gaiug.

† **4:12:** Tikikus: Uman 20.4; Efe 6.21-22; Kol 4.7-8 § **4:13:** Troas: Uman 20.6 ** **4:19:** APrisilla mai aAkwila: Uman 18.2, lokis aPrisilla hən aPriska am; Onesiforus: 2Tim 1.16-17 †† **4:20:** Erastus: Uman 19.22; Rom 16.23; Trofimuz: Uman 20.4, 21.29

Titus

Naloḅulat napisulan aPol totosi van hən aTitus

Ase itos naloḅulat egai?

APol itosi.

APol itosi hən nəsə?

Naloḅulat egai eṽusan aTitus hən naṽide tovoi hən na-il-a-mō-an mai naṽusanan.

APol itosi van hən ase?

APol itos naloḅulat napisulan egai van hən naulumān sua tovi tarhət san, nahəsən aTitus.

APol itos naloḅulat egai ḡais mai len naut a be?

Itosi van hən aTitus pəpadaḡ hən nasihau tovi A.D. 65 nəḅoḡ totoh len naut a Korint.

1) APol itos na-ke-ivoi-an san van hən aTitus, mai isor tuṽ mōsi (1.1-4)

2) Naṽusanan hən naṽide hən na-il-a-mō-an hən alat siYesu (1.5-16)

3) Naṽusanan hən naṽide alat siYesu limashusuri (2.1–3.11)

4) Len nakelean naməkot siPol, esudəlaḡ aTitus (3.12-15)

Na-ke-ivoi-an van hən aTitus

¹ Ginau, aPol, nutos naloḅulat napisulan egai. Novi naslev sua siGot, novi ahai pispisul sua siYesu Kristo hən nəḅeum mōs nadəlomian silat aGot tolekis hən galito mai hən nəḅilav mai galito, naləḅoian hən nakitinan tonor hən naḅoruan siGot.

² Nəḅathut nadəlomian mai naləḅoian enaḡ evi nə-vatvat-viri-an hən nəmauran vi sutuai. AGot nakitinan ikel gat nəmauran enan a tahw hən natuḅatan hən nəḅoḡ gail ta sutuai.

³ Be len nəḅoḡ tonor, gai tolekis həni, aGot, tolav kuv gidat dan nəsaan sidato, ikel vəhot nakitinan len nasoruan san ale isor idaḡ mai ginau hən nəḅikel uri.

⁴ Nutos naloḅulat egai van hən gaiug, aTitus, gotovi anatugw kitin len nadəlomian dartokade.* AGot Tata mai aKristo aYesu tolav kuv gidat dan nəsaan sidato, areviol kəmas hən navoian mai gaiug, mai arigol nələḡ tikad natəḡmat.

Nauman seTitus len naut a Krit

⁵ Nəḅoḡ notoriḡ gaiug len naut a Krit, nugole hən gəḅigol tinor nahudhuuman topat sal, mai hən gəḅitabtabuh len aelta gail len navile pisi, hum notokele mai gaiug. ⁶ Hən gəḅitabtabuh len aelta ideh, nəmauran san imagegai tia ke: atenan inor len nəhon nəvanuan gail, etəgau gat nəmauran nəlahan tokade mai asoan tosua ḡai, anatun gail lukad nadəlomian, ləsəkad nəmauran totaṽtaṽor, mai nəkadulit səhaihai. ⁷ Nəḅoḡ gəḅitabtabuh len avan ideh hən ḅekətkəta təḅan alat siYesu, hən aGot ḅeriḡ nauman san len navəlan; gitabtabuh ḡai len atenan, nəmauran san tonor tia len nəhon nəvanuan gail. Gai səpatpat gai məhat, nələl paḡpaḡ san satutut, satərog, sagol nasənanan mai saləḡon masuṽ hən natite. ⁸ Avil ehəhaṽur hən nəvanuan gail ləḅəḅis lohoim san, ale ekətkəta təḅan galito ivoi. Gai eləmas bun navoian, ikad nənauan tovoi, inor, veveu buni mai etəgau gat nəlon gabag. ⁹ Etəgau gat na-kel-uri-an nakitinan dattoṽusani həni tia, hən ḅələḅoi ḅepusan ḅinor, hən ḅigol nəvanuan ləḅələḅon ḅivoi am len nələlito, ale hən ḅikel vəhot nəsabən silat lotosor tas naṽusanan enan tonor.*

¹⁰ Husur ikad nəvanuan isoḅur ei len naut a Krit, lotomətahun naṽusanan tonor, lotosor walwal kəmas ḡai mai lotogəgəras. Galit isoḅur ludaḡ len na-tiv-dalusi-an hən ləḅinor len nəhon aGot. ¹¹ Kəkol gat nabuḡolito husur lomədas nəḅathudud kavkav gail nəḅoḡ lotoṽusan hən nəsa sanor hən ləḅepusan həni, mōs nəvat. ¹² AuleKrit sua, tovi ahai kelkel ur sua salit gabag, nənauan san epitoṽ hən esagw, ale ike, “Alat a Krit

* **1:4:** 2Kor 8.23; Kal 2.3; 2Tim 4.10 * **1:9:** Hən naves 6-9, 1Tim 3.2-7

lovi vanuan naliblibonjan tabtab, lovi vanuan sasa lotoləŋon ke ligol nasənahān; luhan tēməhav, lupetəmas hən nauman.” ¹³ Gai ekitin. Husur natgalenan, gikel pūli idan len galito hən ləbimaur len nadəlomian ¹⁴ hən asike ləbesəsələn am hən nəbəl sakitin seJu gail mai nakelean todaŋ silat lotopair dan nakitinan. ¹⁵ Len alat lotoveveu, natit p̄isi iveveu; wake len alat nəmauran salit toβiŋβiŋal mai alat ləsəkad nadəlomian, natit toveveu eβuer, nənauan salit mai nəlolit eβiŋβiŋal. ¹⁶ Lusor idan ke lotoləboi aGot avil len nagolean salito lotətās gole. Lusa vəsā tibatbat, ləsagol nəsa aGot tokele, ale lodədas ləβigol natideh tovoi.

2

Navide hən naKristen timabe?

¹ Be gaiug Titus, gikel natgalenan tonor hən naḡusanan nanoran tokitin. ² Vusan nəhaḡut gail hən asike ləβigol tēməhav hən natideh, hən ləβinor hən nəvanuan gail ləβeputsan galito len nənauan salito, mai hən ləβetəgau gat galit gabag. Limasnor kitin len nadəlomian, len na-ləmas-buni-an, len nə-dan-βuri-an tobəlav. ³ Len navide tomagenan, vusan nəbareab gail hən ləβehusur masuḡ hən naḡisal siGot len navide salito, hən asike ləβelibon, sor mēdas nahəsān avan ideh, ale hən asike nəwai todaŋ βiwol hən nəmauran salito. Ao, limasḡusan hən nəsa tovoi. ⁴ Imagenan hən ləβigol alatpəhaḡut, ləsavi bareab, nəlolit evi pan hən ləβeləmas bun asoalit gail mai anatulit gail, ⁵ hən ləβetəgau gat galit gabag, hən ləβiveveu, hən ləβeum a im salit gail, hən ləβivoi, hən ləβitoh len navəlān asoalit səβolit gail hən ke avan ideh asike βisor βisa hən nasoruan siGot.

⁶ Len naḡisal enan, gikel koti mai nəmantuhmar gail hən ləβetəgau gat galit βivoi, gol leləŋon tivoi am len nəlolito. ⁷ Len natit p̄isi gaiug gimasgol navoian hən nəvanuan gail ləβigol tətəv hən gaiug. Len naḡusanan sam̄ geḡusan nəmauran tonor, geməlas len nauman sam̄, ⁸ mai gikel nakitinan hən nəvanuan gail ləβedədas ləβisabi ke gotosab, hən ke alat lotosor tas gaiug, nahurulit βisa, bathut ləsəkad natideh tosa hən ləβisor husur gidato.

⁹ Len natit p̄isi, naslev gail limasgol nəsa amasta salit gail lotokele, ligol amasta salit gail lehəhaḡur ale salisor təlman, ¹⁰ salevənah beŋ galito, avil len navide hən nəmauran salito limasnor hən amasta salit gail ləβeləboi ləβeriŋ nadəlomian len navoian salito. Imagenan, len natit p̄isi ləβigole, ligol naḡusanan siGot tolav kuv gidato dan nəsaan sidato tikab, tepəhas.

¹¹ Nokəmaianan husur navoian, aGot toviol kəmas həni, evisi tia, ilav kuv nəvanuan p̄isi dan nəsaan salito. ¹² Eḡusan gidat hən datβike “Aoa,” hən naβoruan tosa savi siGot mai naləŋonian gail sinavile a pan. Ale eḡusan gidat hən datβitoh len nənauan tovoi, nanoran mai naβoruan siGot len nəmauran kavkav sidato, ¹³ nəboŋ datβitoh vir nə-vatvat-*vir*-an tovoi buni. Nə-vatvat-*vir*-an dattotoh viri evi navisian namənas siGot sidato toyalyal tovi aYesu Kristo, tolav kuv gidato dan nəsaan sidato. ¹⁴ Gai eviol hən gai gabag m̄os gidato hən βilav kuv gidato dan nəsaan tobanjis gat gidato mai hən βigol datβiveveu m̄os gai gabag sumān nəvanuan gail lotovi esan kitin lotoləŋon bun nagolean tovoi.*

¹⁵ Gikel ur natgalenan, gigol nəvanuan leləŋon tivoi am len nəlolito, gikel nəsaan salit mai galito hən ləβinor. Avan ideh satinau kəmas hən nədaŋan sam̄ hən na-il-a-m̄o-an.

3

Navide tonor

* **2:14:** Psa 130.8; Eze 37.23; Exo 19.5; Deu 14.2; 1Pit 2.9; Efe 2.10

¹ Titus, gisor hən alat siYesu ei hən ləbīnau gati ke limastoh len navəlan alat lotoil a mō mai nəgavmen, limasgol nəsa lotokele mai limasutaut hən ləbīgol nauman p̄isi tovoi.*
² Salisor mēdas nahəsan avan ideh, salevīt̄vītuh, be len nəsa ləbīgole limasgol mēdau hən, lerij galit a pan van hən nəvanuan p̄isi. ³ Bathut gidat am, a mō datovi nahovon gail, datsagol nəsa aGot tokele. Na-ləḡon-buni-an hən natit gail ləsavi sidato mai natideh togol nibedat o nənauan sidat toləḡon tovoi lan losəhar gidato len naḡisal tosa, gol gidat datovi slev hən gail. Datutohtoh len naləḡonian hən nasənahān mai nəlodat evənvənah. Nəvanuan gail lomətahun bun gidato, mai datomətahun bun gidat gabag vəsə. ⁴ Avil nəboḡ navoian mai na-ləmas-buni-an siGot Nə-lav-kuvi-an dan nəsaan sidato tovisi, ⁵ gai ilav kuv gidato dan nəsaan sidato, savi bathut nauman gail tonor dattogole avil husur ke nəlon totaḡis gidato. Elisov gidat hən nədaḡan seNunun, lav mai gidato nəpasian veveu mai natuḡatan veveu.* ⁶ AGot, len aYesu Kristo Nə-lav-kuvi-an dan nəsaan sidato, evur san habat hən aNunun len gidato. ⁷ Ale, imagenan, len navoian toviol kəmas hən, aGot erij gidato ke dattonor, naut kəmas datsanor. Nəboḡ togole, ilav nə-vatvat-viri-an hən nəmauran vi sutuai mai gidato hən datḡikade.

Nagugunian hən naləḡulat egai

⁸ Goləboi gəḡeil gəgat len nasoruan enan. Ale nuke gidan hən gəḡikel natgalenan, hən alat lotorij nəlolit len aGot ləḡeməlas len nagolean navoian gail, ale hən ləḡidan len gail. Natgalenan luvoī buni mai lovi tarhət sinəvanuan p̄isi. ⁹ Be gəbulatut dan navīt̄vītuhan kəmas, nasoran husur nəbathuyah,* na-sor-ḡalḡal-an mai nəḡalan husur nalo seJu. Lovi naut kəmas, ləsagol natideh. ¹⁰ Gikai tas avan ideh ḡigol ḡikad nətarhəḡalan ḡeru, kel maii vəha-sua ale vəha-ru, beti bulatut dani.* ¹¹ Goləboi nəvanuan tomaienān, nəlon ikabkəḡur mai isa. Eləboi nəsaan san be igole sal.

Nakelean naməkot

¹² Nəboḡ nəḡesəvat aArtemas o aTikikus van hən gaiug, hisi hən gəḡegəm hən gināu len naut a Nikoḡolis, husur nunāu səhoti tia ke nitoh ei len nəboḡ hən naut susus.* ¹³ Gehisi hən gəḡevi tarhət siSenas, naulumān hən nalo, mai aAḡollos, hən asike arḡipar tideh len nəyaran səlaru.* ¹⁴ Nəvanuan nadələmian sidat gail salitoh kəmas, be limasdan len nauman tovoi gail. Beti loləboi ləḡevi tarhət sinəvanuan gail lotopar, lotovi məsəl.

¹⁵ Galit p̄isi lototah mai gināu luke, “Ivoi,” van hən gaiug. Gike “Ivoi,” mai alat ei lotoləmas bun gidato len nadələmian. Navoian aGot toviol kəmas hən, tipat mai gamit p̄isi.

* **3:1:** Rom 13.1; 1Pit 2.13 * **3:5:** Efe 5.26 * **3:9:** 1Tim 1.4 * **3:10:** Mat 18.15-17 * **3:12:** Uman 20.4; Efe 6.21-22; Kol 4.7-8; 2Tim 4.12
 * **3:13:** Uman 18.24; 1Kor 16.12

Filemton

Naloʻbulat napisulan aPol toʻtosi van hən aFilemton

Ase itos naloʻbulat napisulan egai?

aPol itosi.

aPol itosi hən nəsə?

Naloʻbulat napisulan egai eus aFilemton hən ʔikad tas naslev san togam yav dani. Naslev enan, nahəsən aOnesimus, egəm vi nəvanuan nadəlomian tia, evi naKristen sua.

aPol itosi van hən ase?

aPol itos naloʻbulat napisulan egai van hən naKristen sua, nahəsən aFilemton.

aPol itos naloʻbulat napisulan egai ʔais mai len naut a be?

Itosi van hən aFilemton pəpadaʔ hən nasihau tovi A.D. 63 nəboʔ totoh len naim bəbaʔis aRom.

Ahai pispisul, aPol itos naloʻbulat napisulan egai, van hən nabubur san, aFilemton.

Eus aFilemton hən ʔikad tas naslev san togam yav dani, nahəsən aOnesimus. Nəboʔ aOnesimus totoh a tut hən aFilemton, aPol evi tarhət san hən ʔegəm vi nəvanuan nadəlomian len aYesu. ʔa aOnesimus, ʔetəlmam hən aFilemton, dereh tevi naslev san tətəs, be dereh tevi aʋan am len nadəlomian.

Goləboi gəbepəpəhun naloʻbulat egai len nahudhut tovat. (1.1-25)

1) *aPol mai aTimoti arukel nahəhaʋuran səlaru mai aFilemton (1-3)*

2) *aPol esipa vi təban aGot hən aFilemton, ale isor tuʋ mōsi (4-7)*

3) *aPol eus aFilemton hən ʔilav təlmam hən aOnesimus, naslev san togam yav dani (8-22)*

4) *Nəvanuan galevis am lukel nahəhaʋuran salit mai aFilemton (23-25)*

Na-ke-ivoi-an van hən aFilemton

¹ Ginau, aPol, nutos naloʻbulat napisulan egai; ginau, lotobaʔis gat ginau husur aYesu Kristo, mai aTimoti tovi aʋadat len nadəlomian. Nutosi van hən gaiug, aFilemton, gotovi aʋanaməru len nadəlomian namrtoləmas bun gaiug mai gotoum mōs aKristo hum ginaməru.* ² Nutosi van hən aApfia am, tovi aʋavinenaməru len nadəlomian, mai aArkippus* tovi nasoltia seKristo hum ginaməru, mai alat siYesu am len naim sam. ³ AGot aTəmadat mai Nasuʔ, aYesu Kristo areviol kəmas hən navoian mai gamito, arigol nəlomit tikad natəmat tabtab.

Nasipaan mai na-sor-tuʋ-an

⁴ Nəboʔ notosor husur gaiug len na-sor-tuʋ-an sagw, nosipa vi təban aGot akis, ⁵ husur nosəsələʔ ke gukad nadəlomian sal len Nasuʔ, aYesu mai goləmas bun nəvanuan san pisi. ⁶ Nusor tuʋ ke nadəlomian gotokade mai gidato togol nəlodat togəm vi sua, dereh tevi məhat len naləboian sam, gol gəbələboi navoian pisi lotovi sidato len aKristo. ⁷ Na-ləmas-buni-an sam enan igole tia ke nukemkem masuʋ mai noləʔon ivoi am len nəlogw husur, len gaiug, Wawa, nəlon alat siGot, ivoi habat am.

aPol isor mai aFilemton husur aOnesimus

⁸ Imaienan, naut kəmas len aKristo nukad na-il-ʔuri-an hən nəbikel mai gaiug nəsə gəbimasgole, nəsakəmaienan. ⁹ Noʔir gaiug bathut na-ləmas-buni-an sidaru. Ginau boh aPol, notovi haʋut tia mai lotobaʔis gat ginau mōs aKristo aYesu. ¹⁰ Ginau, noʔir gaiug mōs anatugw, aOnesimus, togəm vi natugw ulumian len nadəlomian nəboʔ nototoh len nə-baʔis-gati-an sal.* ¹¹ A mō Onesimus sagol natideh savoi hən gaiug, savi tarhət sam wake gagai gai eləboi ʔigol natit pisi ʔivoi, evi tarhət sidar pisi.*

* **1:1:** Flm 13, 22-23 * **1:2:** Kol 4.17 * **1:10:** Kol 4.9 * **1:11:** Len nasoruan ta Kris, nəhes Onesimus namilen ike eləboi ʔigol natit pisi ʔivoi.

¹² Nosəvat atenan təlman van hən gaiug, gai tovi nəlogw kitin. ¹³ A mō, noləḡon ke netəgau gati hən ḡeum esagw len namilem̄ nəboḡ nototoḡ len nə-baḡis-gati-an mōs nəkel-uri-an tovoi. ¹⁴ Avil noləḡon nəḡigol nəsa ḡəḡidaḡ hən iḡai. Nəmətahun ḡəḡigol nəsa tovoi husur notokele ḡai be noləḡon ke dereh ḡigole husur naləḡonian sam̄ ḡai.

¹⁵ Hum ma aOnesimus totoḡ a tut dan gaiug kəkereḡ tia hən ke dereh ḡəḡikade vi sutuai, ¹⁶ asike evi slev am. Dereh tivoi səhor naslev, tesum̄an aḡam̄ ḡəḡeləmas buni. ḡinau noləmas buni, avil gaiug ḡoləmas masuḡ hən iḡai səhor ḡinau notoləmas buni. Dereh ḡeləmas buni hum naslev sam̄, be savi naslev ḡai, dereh ḡeləmas buni husur evi aḡam̄ len Nasuḡ.

¹⁷ Imaienan, ḡəḡinau ke ḡidaru dartoḡon len nauman, ḡivoi hən gai sum̄an ḡəḡivoi hən ḡinau. ¹⁸ Avil len natideḡ gai ḡigol ḡisa hən gaiug o ḡikabut sam̄, ḡeriḡi len nəkabut sagw. ¹⁹ ḡinau, aPol, nutos nategai hən navəlagw səḡogw: ḡinau nisar ḡele. Noləboi nəḡikele mai gaiug ke, gaiug səḡom̄, nəmauran sam̄ vi sutuai evi nəkabut ḡotokade len ḡinau. ²⁰ Evoi, Wawa, aFilemōn, nuke ḡevi tarḡət sagw bathut nadəlomian dartokade len Nasuḡ aKristo; ḡigol neləḡon tivoi am len nəlogw.

²¹ Husur noləboi buni ke dereh ḡigol nəsa notousi nəboḡ nototos napisulan eḡai van hən gaiug. Evoi, noləboi ke dereh ḡigole tesəhor habat hən nəsa notousi. ²² Ikad natsual am: utaut hən narum̄ tesua vir ḡinau. Husur nuvatvat viri ke aGot dereh tisor var nasor-tuḡ-an sam̄ ḡail ale tidaḡ hən iḡai ke netəlman van varis ḡamit tətəs.

Nasudəlam̄ian

²³ AFilemōn, nasoruan naməkot sagw imaieḡai: AEpafraḡ totoḡ mai ḡinau len nəbaḡis-gati-an husur nauman togole mōs aKristo aYesu, gai ike, “Ivoi,” van hən gaiug.*

²⁴ Ale aMak, aAristarkus, aTemas mai aLuk lotoum mai ḡinau, ḡalit lokəmaienan van hən gaiug.†

²⁵ Nasuḡ, aYesu Kristo m̄au teviol kəmas hən navoian mai nanunumito.

* **1:23:** Kol 1.7, 4.12 † **1:24:** Mak: 2Tim 4.11; Aristarkus: Uman 19.29, 27.2; Kol 4.10; Temas: Kol 4.14; 2Tim 4.10; Luk: Kol 4.14; 2Tim 4.11

NaIpru gail

Naloḅulat napisulan van hən naIpru gail

Ase itos naloḅulat napisulan egai?

Datsaləboi as totoṣi. Len alat lotokad namitisau, ta m̄o galevis lunau ke aPol o aParnapas totoṣi, ta daməŋai galevis lunau ke aAḗollos totoṣi husur nasoran san ebutelas mai igomah.

Itos naloḅulat napisulan egai hən nəsa?

Itosi hən alat siYesu asike ləḅiteh dan nadəlomian lotokade lan. Isor vəsvəsaii ke, nalo siMoses tous naviolan hən natutumavan sil nəsaan, inoŋ, husur aYesu totutumav hən gai vəha-sua tovi naməkot. Salipair dan aYesu hən ləḅetəlmam tətəs hən naṽide seJu gail. Ləḅigole dereh lipanis habat sile.

Itosi m̄os ase?

Alat lotokad namitisau lunau ke totoṣi m̄os alat siYesu len naut sua, ale nəvanuan isoḅur ei lovi Ju.

Itosi ŋais mai len naut a be?

Alat lotokad namitisau luke totoṣi len nasihau sua len nasihau A.D. 66 vəbar A.D. 96, be ləsaləboi naut totoṣi lan.

1) Len aKристо, aGot evəhot gai (1.1-3)

2) AKристо iyalyal səhor aŋel gail (1.4–2.18)

3) AKристо iyalyal səhor aMoses mai aJosua (3.1–4.13)

4) AKристо evi ḅiltihai tutumav səhor ahai tutumav ḗisi (4.14–7.28)

5) Na-kel-gati-an aGot tota gati len nəda heKристо esəhor na-kel-gati-an ta m̄o tota gati len nəda herivatvat gail (8.1–9.22)

6) Nəboŋ aKристо totutumav hən gai esəhor naviolan ideh ahai tutumav gail lototumav həni (9.23–10.39)

7) Nadəlomian silat ta sutuai (11.1-40)

8) Nəmauran timabe hən aGot ḅehəhaṽur həni? (12.1–13.19)

9) Na-sor-tuṽ-an mai nasoruan naməkot (13.20-25)

ANatun aGot

¹ Sutuai tia len ahai kelkel ur gail, aGot isor vəha-səḅsoḅur mai atəmadat gail ta sutuai len naṽide tiltile gail. ² Len nəboŋ galegai hən nanoŋan hən navile a pan, aGot isor. Len aNatun isor mai gidato. Itabtabuh len aNatun hən natit ḗisi ləḅevi esan səḅon. Len aNatun, aGot igol nəmav mai navile a pan mai natit ḗisi lan. ³ ANatun evi namialan hən namənas hən nəyalyalan siGot. Ilav kot aGot, eḗitoṽ hən naḅoruan siGot. Len nasoruan hən nədaŋan san etəgau gat natit ḗisi hum lotomaienan. Nəboŋ togol naveveuan dan nəsaan, ebətah len navəlan nəmatu seKiŋ len nəmav a məhat.*

ANatun aGot iyalyal səhor aŋel gail

⁴ Imaienan aGot igol aNatun iyalyal səhor aŋel gail, hum nəhes aGot tolav maii toyalyal səhor nahəsalit gail. ⁵ Husur aGot sakel mai aŋel ideh ke,

“Gaiug govi aNatugw ulumān,
daməŋai nogəm vi Təmañ.”

Ale aGot sakel mai aŋel ideh ke,

“Ginau dereh nevi Təman,
ale atenan tevi Natugw.”*

⁶ Ale tətəs am, nəboŋ aGot togol ahai a m̄o san ḅegəm vi lan navile a pan, ike,

* 1:2: Jon 1.3 * 1:3: Jon 1.14; Kol 1.17; Ipru 7.27; Mak 16.19 * 1:5: Psa 2.7; 2Sam 7.14

“Aņel p̄isi siGot lilotu h̄eni!”*

⁷ N̄eboņ tosor husur aņel gail, aGot ike,

“Nugol aņel sagw gail losum̄an n̄elan,
loum sagw hum n̄ehab towunwun.”*

⁸ Be n̄eboņ tosor mai aNatun ike,

“O Got, nabiltihai b̄etb̄etah sam̄ hum sekiņ
ip̄at vi sutuai sutuai,
nanoran sam̄ eh̄um n̄ehai sekiņ
gotowol h̄en esam̄ gail lan.

⁹ Gol̄emas bun nanoran,
gom̄etahun bun n̄esaan.

Imaienan, aGot tovi aGot sam̄ ev̄ahas gaiug,
eb̄ir naoil h̄en nah̄ehaṽuran len gaiug
s̄ehor avan ideh gail am.”*

¹⁰ AGot ikele am ke,

“Nasub̄, len natub̄atan gorij̄ n̄ep̄audesen h̄en navile a pan,
ale n̄emav, gotoum h̄eni h̄en nav̄elañ ḡelaru.*

¹¹ Dereh natgalen p̄isi limasig,
hum nahurabat tomatu van van̄om.
Be gaiug dereh gitoh vi sutuai.

¹² Dereh gebul gat n̄emav mai navile a pan
hum nahurabat naut susus,
ale gel ḡelaru hum nahurabat artomatu.

Be gaiug, ḡesaḡegel boņ ideh
ale n̄emauran sam̄ asike inoņ vi sutuai.”*

¹³ Ale aGot sakel mai aņel ideh ke,

“Geb̄etah tarh̄et n̄ematu sagw,
vir n̄eberij̄ naenemi sam̄ gail pipit nariem̄ ḡelaru
h̄en l̄eḃevi ut k̄emas.”*

¹⁴ Be aņel gail lumabe? Lovi nanunun h̄en nauman siGot ŋai. Es̄evat galit h̄en l̄eḃevi tarh̄et silat, gai tolav kuv galit dan n̄esaan h̄en l̄eḃikad n̄emauran vi sutuai.

2

Sadatirusrus vi tut dan nakitinan

¹ Husur natenan, datimast̄egau gat nakitinan dattos̄es̄eloņ h̄eni tia, h̄en asike dat̄birusrus vi tut dani. ² Husur, len aņel gail aGot isor, ale nasoruan san eḡam vi lo, ip̄at tin. Ale n̄ev̄anuan toḃur kotovi o sagol n̄esa tokele, ip̄anis tonor h̄en n̄esa togole o sagole.* ³ Imagenan, asike dat̄bin̄au natenan totib̄au aYesu togole, n̄e-lav-kuvi-an dan n̄esaan sidato, datigam yav dan n̄ep̄an̄ismen siGot mabe? Nasub̄ m̄au ikel ur met̄ekav h̄en n̄e-lav-kuvi-an enan dan n̄esaan, beti alat lotos̄es̄eloņ h̄eni lukel koti mai gidato ke tovi kitinan. ⁴ Ale aGot am ikel uri ke tovi kitinan. Namerikel gail lotokel kot aYesu, namerikel n̄ev̄anuan lotoman̄man̄ len gail, namerikel lotogol n̄edaņan san toḃarḃar, mai naviolan seNunun, aGot top̄ep̄ehun gail tonor h̄en nal̄eņonian san, natgalen p̄isi lukel uri ke tovi kitinan.*

AYesu, aNatun N̄ev̄anuan

* **1:6:** Deu 32.43 * **1:7:** Psa 104.4 * **1:9:** Psa 45.6-7 * **1:10:** Len naut egai n̄ev̄anuan totos n̄eḃe enan isor husur aGot hum tovi vanuan tokad nav̄elan ḡelaru. * **1:12:** Psa 102.25-27 * **1:13:** Psa 110.1 * **2:2:** Uman 7.53. Len naut egai ikel nad̄el̄omian seJu gail ke, aGot ilav nalo mai aņel gail lotolavi mai a Moses. * **2:4:** Mak 16.17-18, 20; Uman 5.12

⁵ Navile a pan begəmai, dattosor husuri gagai, aGot sariņi len navəlan aņel gail. ⁶ Husur len natosian, len naut sua avan sua ikel koti ke,

“Got, nəvanuan lovi sa hən gəbinau galito?

Anatun nəvanuan ase hən gəbekətkəta təban?

⁷ Len namityal tomidol ŋai goriņi a pan kəkereh len aņel gail, ale goputsani hən bīkad nəyalyalan hum nəkraun sekiņ.

⁸ Goriņ natit p̄isi len navəlan.”*

Nəboņ aGot toriņ natit p̄isi len navəlan, eriņ natit p̄isi, natideh səpat. Gagai datsaris natit p̄isi len navəlan sal. ⁹ Be nəsa dattorisi imaiegai ke: datoris aYesu, len namityal tomidol ŋai aGot “toriņi a pan kəkereh len aņel gail,” egəm vi vanuan. Ale datoris aGot toputsani hən bīkad nəyalyalan hum nəkraun sekiņ, husur toləņon tosa vəsa len nəmatan, hən ke, len navoian aGot toviol kəmas həni, bəsəsəloņ hən nabus hən nəmatan m̄os nəvanuan p̄isi.

¹⁰ AGot igol natit p̄isi ale natit p̄isi ipat m̄osi. Inor hən gai todañ hən aYesu toləņon tosa vəmat. Husur, len na-ləņon-isa-vəsa-an siYesu, aGot igol ke, aYesu egəm vi vanuan tonor hən toil a m̄o hən nəvanuan gail. Ale egəm vi p̄isal hən bilav kuv nəvanuan bisoḅur dan nəpanismen hən nəsaan salito, ale hən bəsəhar galito hən ləbēvi natun aGot hən ləbīkatəp̄ol hən nəyalyalan san.

¹¹ AYesu igol nəvanuan gail luevevu dan nəsaan salit gail hən ləbēvi siGot səbōn ŋai. Imaienan, aYesu mai alat gai togol lotovevevu, galit p̄isi lukad aTəmalit tosua ŋai. Husur enan, nahurun aYesu səsa hən bēkis galit hən awawa san gail. ¹² Ikel mai aGot ke, “Dereh nikel ur nahəsam̄ mai awawa sagw gail

hən ləbēləboi gaiug.

Len nəhōn nəbōnḅōnan,

dereh nekəkai hən nə-sal-suh-gaiug-an.”*

¹³ Ikele am ke,

“Dereh nerīņ nəlogw len aGot.”

Ike,

“Ginau eg boh mai anatugw gail aGot toviol hən galit mai ginau.”*

¹⁴ Imagenan, husur anatun gail len nadəlomian lotokad nəda mai nibelito, aYesu am ep̄itoḅ, egəm vi vanuan sum̄an galito. Egəm vi vanuan hən ke, len nəmatan san, natəmat totəgau gat nədaņan hən nəmatan, bēvi ut kəmas. ¹⁵ Len naḅide enan, alat lotomətahw len nəmatan len nəmauran kavkav salito, aYesu igol alat lotovi slev sinamətahwan enan, lumakuv dani. ¹⁶ Imasil ke aYesu savi tarhət siaņel gail, be evi tarhət sinəpasusan siApraham gail.* ¹⁷ Husur enan, aGot ike aYesu tesum̄an nəbathudud nadəlomian san len naḅide p̄isi hən begəm vi biltihai tutumav, nəlon bītaņis nəvanuan gail, ale hən bīdaņ len nəsa aGot toriņi len navəlan. Egəm vi biltihai tutumav hən bētutumav sil nəsaan sinəvanuan gail hən aGot bēruḅat galit dan nəsaan salito.* ¹⁸ Bathut aYesu toləņon tosa nəboņ aSetan totaltal soḅuer ke tigol nəsaan, gai eləboi bēvi tarhət salito nəboņ aSetan bītaltal ke ligol nəsaan.

3

AYesu iyalyal səhor aMoses

¹ Imagenan bathudud mət̄tovi siGot səbōn, aGot ekis ginamit mai gamito hən datbēvi lan nəmav. Mitinau vahvahur aYesu egaii, evi ahai pispisul siGot mai abiltihai tutumav dattokel ur nadəlomian dattokade lan. ² AYesu idaņ len aGot totabtabuh lan, igol nəsa tokele, sum̄an aMoses todaņ len aGot hən bēkətkəta təban naim siGot tovi alat siGot.*

* **2:8:** Psa 8.4-6 * **2:12:** Psa 22.22 * **2:13:** Isa 8.17-18 * **2:16:** Isa 41.8-9 * **2:17:** Flp 2.7; Ipru 5.2, 4.14-15, 7.26-28; Lev 4.20, 26, 35, 16.6, 10-11 * **3:2:** Num 12.7

³AGot ebunusi ke, aYesu inor hən nə-sal-suhi-an səhor aMoses, hum nəvanuan na-um-im-an tonor hən nə-sal-suhi-an səhor naim toum həni. ⁴Husur naim p̄isi ikad nəvanuan na-um-im-an toum həni, be aGot eum hən natit p̄isi. ⁵AMoses idaŋ len aGot hum nəvanuan nauman tokətkəta təban naim siGot tovi nəvanuan san gail. Nəsa aMoses togole ehum nasoruan kəta tokel kot nəsa aGot b̄ikele balai. ⁶Be aKristo tovi aNatun aGot idaŋ len aGot, ale naim kavkav siGot ipat len navəlan. Ale datovi im san. Datb̄eil b̄ur namətahwan, datb̄etəgau gat nə-vatvat-viri-an dattokade len aKristo, ale datb̄eiv həni, datovi vanuan san gail, datovi im siGot.

Na-sor-vəsvəsaii-an hən Nəbe 95

- ⁷Imagenan, ehum aNunun aGot tokele, ike,
 “Daməŋai, mətbesəsəlōŋ hən nadolon aGot,
⁸nəlomit timaḅur, sa-nəkadumit tihaihai
 sum̄an atəmamit gail ta sutuai lotohaihai
 nəbōŋ lotopair dan ginau,
 lototaltal kitev nədaŋan sagw ke imabe
 len naut masmas tob̄əbesw.
⁹Len naut ei atəmamit gail ta sutuai
 lukoblen kitev nədaŋan sagw ke tomabe,
 luke leris nədaŋan sagw,
 ale len nasihau gail van vəbar nasihau tovi 40 lorisi len nəsa notogol gail.
¹⁰Husur enan nəlogw epəŋas naur enan, ale nuke,
 ‘Akis nəlolit ipair dan ginau,
 ale ləsaləboi səhot naṽide sagw gail.’
¹¹Ale len nəlol paŋpaŋ sagw,
 nuta gat na-kel-gati-an sagw len nahəsagw ke,
 ‘Asike lob̄is len naut nəŋavŋavan sagw bōŋ ideh.’ ”*
¹²Bathudud nadəlomian, mətələləgau ke gamit ideh asike ikad nəsaan len nəlon, asike nəlon ipar dəlomian. Sa-nəlomit timaienan hən b̄ipair hən gamito dan aGot tovi nəkadun nəmauran. ¹³Be mitigol mətələŋon tivoi am len nəlomit gabag akis, len nəbōŋ p̄isi dattokisi hən “daməŋai,” sal, hən nagəgərasan hən nəsaan asike b̄igol gamit ideh b̄ihaihai dan aGot. ¹⁴Husur datb̄etəgau gat nadəlomian dattokade len aKristo van vəbar nagilen, hum dattogole nəbōŋ dattotub̄at riŋ nəlodat lan, namilen ke dattokatəp̄ol mai aKristo len nəsa tovi esan.
¹⁵Hum natosian siGot toke,
 “Daməŋai, mətbesəsəlōŋ hən nadolon aGot,
 nəlomit timaḅur, sa-nəkadumit tihaihai,
 sum̄an atəmamit gail ta sutuai lotohaihai
 nəbōŋ lotopair dan aGot.”*
¹⁶Nəvanuan lotosəsəlōŋ hən nadolon aGot ale lotopair dani, as galito? Lovi vanuan gail aMoses tosəhar galit dan naut a Ijip. ¹⁷Ale len nasihau gail van vəbar nasihau tovi 40, nəlon aGot epəŋas as galito? Nəlon epəŋas alat lotogol nəsaan, nibelit lototeh, lotomat len naut masmas tob̄əbesw. ¹⁸Ale nəbōŋ aGot toke, “Asike lob̄is len naut nəŋavŋavan sagw bōŋ ideh,” isor mai as galito? Ikel naten mai alat ləsagol husur nəsa tokel mai galito.* ¹⁹Imaienan, datobunusi ke, husur lotopar dəlomian lan, ləsaləboi ləb̄eb̄is len naut nəŋavŋavan san.

* **3:11:** Psa 95.7-11 * **3:15:** Psa 95.7-8 * **3:18:** Psa 95.11 * **3:18:** Hən naves 16-18, ris Num 14.1-35

4

¹ Na-kel-gati-an siGot hən datbēbis len naut nəḡavḡavan san ipat sal. Imagenan, datimaslələgau, datemətahw ke gamit ideh asike bēbis lan. ² Husur na-kel-uri-an tovoi hən nəḡavḡavan enan, gidat am datosəsəlonḡ hənī sunḡan galit ta sutuai. Be nasoruan enan savi tarhət salito husur losəsəlonḡ kəmas hənī ḡai, ləsəsəsəlonḡ hənī len nadəlomian.* ³ Husur gidat dattokad nadəlomian lan datobis len naut nəḡavḡavan san. Galit am, ehum aGot toke,

“Ale len nəlol panpaḡ sagw,

nuta gat na-kel-gati-an sagw len nahəsagw ke,

‘Asike lobis len naut nəḡavḡavan sagw boḡ ideh.’”*

Ekəmaienan naut kəmas nauman san gail tohav nəboḡ togol navile a pan tononḡ. ⁴ Husur len naut sua len natosian siGot, isor husur nəmariboḡ na-vəha-məlevru-an, ike, “Len nəmariboḡ na-vəha-məlevru-an, aGot iḡavḡav dan nauman san p̄isi.”* ⁵ Ale hum tokele tia, “Asike lobis len naut nəḡavḡavan sagw boḡ ideh.”* ⁶ Imaienan, naut enan ipat sal m̄os nəvanuan galevis hən ləbēbis lan. Ale alat ta m̄o lotosəsəlonḡ hən na-kel-uri-an tovoi hən nəḡavḡavan enan, ləsabis lan husur ləsagol husur nəsa aGot tokele. ⁷ Ale aGot erinḡ nəboḡ sual am, ekisi hən “Daməḡai.” Len nəboḡ tohusur habat hənī, len nəbē siTevit, aGot ikel nəsa tokele a m̄o, ike,

“Daməḡai, mətbesəsəlonḡ hən nadolon aGot,

nəlomit timaḡur, sa-nəkadumit tihaihai.”*

⁸ Mitinau aJosua nəboḡ tosəhar nəvanuan gail vi lan naut aGot tokel gati ke likade. Gai tagol nəvanuan gail lətəkad nəḡavḡavan hum aGot tokel gati, asike aGot tasor a tahw husur nəboḡ tile hən nəḡavḡavan.* ⁹ Imagenan, nəḡavḡavan ipat sal m̄os alat siGot, hum nəḡavḡavan siGot len nəmariboḡ na-vəha-məlevru-an. ¹⁰ Husur nəvanuan tobis len nəḡavḡavan siGot, iḡavḡav dan nauman san, sunḡan aGot toḡavḡav dan nauman san nəboḡ togol navile a pan tononḡ. ¹¹ Imagenan, datehisi hən datbēbis len naut nəḡavḡavan enan. Gidat ideh satiteh, satigol tətōv hən atəmadat ta sutuai ləsagol husur nəsa aGot tokele.

¹² Husur nasoruan siGot imaur, igol nəsa aGot tosor m̄osi. Ikan səhor naḡu nəbālan ideh tokan naut toru. Etiv pəpəhun nəmauran dan nanunun, nakobkob dan nəsa topat burhubələsehwa. Eləboi bəpəpəhun navoian dan nəsaan len nənauan mai natit nəvanuan tonaunau gail lotosusuah len nəlōn nəlōlito. ¹³ Səkad natideh tosusuah dan aGot, be natit p̄isi səkad nə-kabut-gole-an am, iḡarḡar hən aGot bəkəta bunusi. Ale gai boh, datimaskel natit p̄isi dattogole maii.

AYesu, abiltihai tutumav toyalyal

¹⁴ Imagenan, husur dattokad abiltihai tutumav toyalyal, aYesu, aNatun aGot tobis len nəmav, il len nəhon aGot, datetəgau gat nadəlomian dattokel uri ke dattokade. ¹⁵ Husur datukad abiltihai tutumav toləḡon tosa mai gidato nəboḡ datsədaḡ. Len naḡisal p̄isi aSetan italtal ke atenan tigol nəsaan, ep̄itōv hən totaltal ke datigol nəsaan. Be gai sagol nəsaan, eḡuer lan. ¹⁶ Beti, len na-il-ḡuri-an, dategəm pəpadaḡ hən nabiltihai bətbətah siGot. Dategəm pəpadaḡ hən aGot toviol kəmas hən navoian, hən nəlōn bitaḡis gidato, mai hən bəviol hən navoian mai gidato nəboḡ datḡipar vi-tarhəte-an.

5

¹ AGot ilekis hən abiltihai tutumav dan nəvanuan gail, ale itabtabuh len atenan hən bisor salito len nəhon. Abiltihai tutumav evi p̄isal salito van hən aGot. Abiltihai

* **4:2:** Len natosian galevis ta sutuai ike: Be nasoruan enan savi tarhət salito husur ləsəkad nadəlomian silat lotosəsəlonḡ husur aGot. * **4:3:** Psa 95.11 * **4:4:** Gen 2.2 * **4:5:** Psa 95.11 * **4:7:** Psa 95.7-8 * **4:8:** Deu 31.7; Jos 22.4

tutumav eviol hən naviolan gail mai aGot, ale etutumav hən narivatvat gail sil nəsaaan sinəvanuan gail.* ² Ale abiltihai tutumav eləboi b̄ikad nāvide b̄emədaυ van hən nəvanuan gail lototətan, lotoyar lab dan nakitinan, husur gai am igol nəsaban akis suṃan galito. ³ Husur enan etutumav ṃau sil nəsaaan san gail mai nəsaaan salit gail.* ⁴ Avan ideh saləboi b̄iṽat nəhes hən b̄egəm vi b̄iltihai tutumav gai səḃon. Be ipat len aGot səḃon hən b̄ekisi, hum tokis aAron sutuai.*

⁵ Len nāvide tomaienān, aKristo səḃon səṽat nəhes hən b̄egəm vi b̄iltihai tutumav. Be aGot ikel maii ke,

“Govi Natugw,

daməṅjai nogəm vi Təmaṃ.”*

⁶ Ale len naut tile am ike,

“Govi ahai tutumav vi sutuai,

suṃan aMelkisetek tovi ahai tutumav ta sutuai.”*

⁷ Len nəmauran san len navile a pan, aYesu isor tuṽ van hən aGot toləboi b̄ilav kuvi dan nəmatan. Eṅiri hən b̄evi tarhət san, ikai habat, namətarur san isel, ale husur toriṅ gai len navəlan aGot len nalotuan, aGot esəsəloṅ həni.* ⁸ Naut kəmas aYesu tovi aNatun aGot, len na-ləṅṅon-isa-vəsa-an san gail, eləboi səhot namilen na-gol-husur-nəsa-aGot-tokele-an. ⁹ Ale nəboṅ togol natit p̄isi aGot toriṅi hən b̄igole tonon, egəm vi kadun nə-lav-kuvi-an dan nəpanismen hən nəsaaan, nəkadun nəmauran vi sutuai ṃos nəvanuan p̄isi lotogol husur nəsa tokele. ¹⁰ Ale aGot eriṅi hən b̄iṽat nəhes abiltihai tutumav, hum aMelkisetek tovi ahai tutumav ta sutuai.

Mitimatmatu len nadəlomian hən asike mətuteh dani

¹¹ Namtukad natit isoḃur hən namtb̄ikel husur natenan, be idaṅ hən namtb̄isor vəsvəsaii husur mətumanmaneh hən mətbeləboi səhoti. ¹² Gamit mətukad nadəlomian sutuai tia wake mət̄savi hai p̄usan sal. Hən nəsa? Be mətəloṅṅon ke avan ideh teṽusan gamit tət̄as am, tubat hən nakitinan metəkav lotomədmədaυ len nasoruan siGot. Mət̄osṃan natuhtət̄ai ṅai tosus, saləboi b̄ihan nəhanian todaṅ sal. ¹³ Husur avan ideh tomaur len nasus ṅai, etət̄an hən nəsa tonor mai nəsa tosa, husur evi amas o likob sal.† ¹⁴ Be nəhanian todaṅ evi hanian hilat lotomatmatu, galit lotoləboi səhot natilean hən nəsa tonor dan nəsa tosa bathut lotogolgole akis gol ke lukad namitisau lan.

6

¹ Imagenan, naṽusanan metəkav husur aKristo, dateriṅi husur dattoləboii tia. Ale datimatmatu len aYesu Kristo. Sadatetub̄at len nəpaudesen hən naṽusanan tət̄as am. Datoləboii ke datimaspair dan nəsa dattogole lotolav gidat vi lan nəmatan. Datoləboii ke datimasriṅ nəlodato len aGot. ² Datoləboi naṽusanan husur nəbaptaisan*, mai nāvide hən dattoriṅ navələdato len nəvanuan hən b̄ikad aNunun aGot. Datoləboi naṽusanan husur na-le-məhat-an dan nəmatan, mai nəboṅ aGot b̄epəpəhun navoian dan nəsaaan.* ³ Naṽusanan galenan lipat. Ale aGot b̄idaṃ həni, datetibau len aKristo, datimatmatu lan!

⁴ Nəvanuan gail lotoriṅ nəlolit len aYesu Kristo tia, ləḃeriṅ gaḃulani, naṽisal hən ləḃetəlmam, hən ləḃipair dan nəsaaan salit tət̄as am, eḃuer. Nəboṅ nam̄ial siYesu toh̄ut nəmargobut dan nəlolito, nəboṅ lototub̄at ləboi naviolan togəm len nəmav, nəboṅ lotokatəḃol mai aNunun aGot, ⁵ nəboṅ lotoləboi navoian hən nasoruan siGot, nəboṅ

* **5:1:** Nəboṅ nəvanuan togol nəsaaan, nəpanismen tonor hən nəsaaan evi matan. Ale lotutumav hən narivatvat hən nəmatan san b̄igel nəmatan tonor hən nəvanuan sil nəsaaan togole. * **5:3:** Lev 9.7 * **5:4:** Exo 28.1 * **5:5:** Psa 2.7 * **5:6:** Psa 110.4 * **5:7:** Mat 26.36-46; Mak 14.32-42; Luk 22.39-46 † **5:13:** Hən naves 12-13, ris 1Kor 3.2 * **6:2:** Len naut egai, naKristen gail lukad nəbaptaisan ale nakəkasian ṃos naveveuan evi nāvide seḃu gail, be len nasoruan ta Kris luke bap̄tisan hən gəlar p̄isi. * **6:2:** Uman 18.25, 19.3-6

lotosəsəlon hən nədan hən nəboŋ ðegəmai len natohan pipihabəlan aGot, ⁶ galit lotorin nəlolit len aYesu Kristo tia, ləberin gaḅulani, naḅisal hən ləbetəlmam, hən ləḅipair dan nəsaan salit tətəs am, eḅuer. Lomədas bun galito, husur, ehum lotoḅos gat aNatun aGot len nəhai balbal tətəs, ale riŋ nahur sasa len gai len nəhon nəvanuan gail.*

⁷ Mitinau nətan. Nəboŋ naus tous daŋir lan, nətan enan edim naus enan, natit gail lutov, luḅan hən nəvanuan gail lotomabul nəhanian len nətan enan ləḅihan. Nətan enan aGot ivoi həni, ehəhaḅur həni. ⁸ Be nətan ḅisa, hən natit tohum nəhau mai nəhai lotokad nasunite ŋai ləḅitov lan, nətan enan evi ut kəmas, savoi hən natideh. Hum ma aGot ḅisemale həni. Len nagilen, nəhab dereh tihani.*

⁹ Gamit namttoləmas bun gamit ḅisi, naut kəmas namttokəmaienan, namtsəkad nə-lon-uri-an ideh len gamito. Namtoləboii ke, məttokad naḅit gail lotovoi am: nadələmian samit mai naḅide samit tonor hən alat aGot tolav kuv galit dan nəpanismen sil nəsaan salito. ¹⁰ Husur aGot inor buni. Asike nəlon iboŋboŋ hən nauman samito, mai na-ləmas-buni-an samito hən nahəsən. Arumasil nəboŋ məttovi tarhət sinəvanuan san gail, hum məttogole tia, ale hum məttogol tabtab həni sal. ¹¹ Be namtoləŋon masuḅ ke, gamit ḅisi mitidaŋ len aGot magenan van vəbar nagilen hən mətḅeləboi buni ke, dereh mitikad ḅis nəsa məttovatvat viri. ¹² Samtipetəmas, be mitigol tətəḅ hum alat lotokad nəsa aGot tokel gati. Len nadələmian mai na-toh-mədau-an, ludaŋ ḅur nəmauran todaŋ vir ləḅikad nəsa aGot tokel gati.

Datoləboi datḅeil gəgat len na-kel-gati-an siGot

¹³ Nəboŋ aGot tota gat na-kel-gati-an san van hən aApraham, husur səkad nəhes ideh toyalyal səhor esan, aGot ita gat na-kel-gati-an san len nahəsən gabag. ¹⁴ Ikel mai aApraham ke, “Nokitin, dereh nivoi hən gaiug. Dereh neviol hən nəpasusan mai gaiug hən ləḅegəm vi bathudud ḅisobur vəha-sobobur am”* ¹⁵ Beti len nə-daŋ-ḅuri-an san aApraham itoh mədau ebəlav, ale ikad nəsa aGot tokel gati.* ¹⁶ Nəboŋ nəvanuan gail lotota gat na-kel-gati-an ideh, luta gati len nahəsən nəvanuan totibau səhor galito. Nə-ta-gati-an enan igol na-kel-gati-an enan eil gəgat, eməlas. Nəvanuan gail loləboii ke tovi kitinan, ale ləsaləboi ləḅisor ḅalḅal husuri am. ¹⁷ Len naḅide tomaienən, aGot ita gat na-kel-gati-an san hən alat ləḅikad nəsa tokel gati ləḅeləboi buni ke, nə-nau-utaut-an san asike egəgel boŋ ideh. ¹⁸ AGot ikel na-kel-gati-an ale ita gati len nahəsən. Nateru enan arsaləboi arḅegəgel boŋ ideh husur aGot saləboi ḅelibliboŋ boŋ ideh. Imaienən, len eru enan, gidat dattosaḅ naut nasusuahan len gai, datoləŋon ivoi habat am len nəlodato hən datḅetəgau gat nəvatvat-viri-an len nəsa aGot tokel gati ke, datḅikade balai.* ¹⁹ Datukad nəvatvat-viri-an enan hum naga hən nəmauran sidat gail, ekir gəgat, ale datoləboi datḅerin nəlodat lan. Ta m̄o len naim siGot, ikad nabiltikaliko totahətah kəkol hən naut tolo dan nəvanuan gail. Be len nəvatvat-viri-an enan, səkad natideh totahətah gol gidato dan aGot,* ²⁰ husur aYesu eil a m̄o, eḅisutur sidato tia. Egəm vi ḅiltihai tutumav sidato vi sutuai sum̄an aMelkisetek ta sutuai.*

7

AMelkisetek ahai tutumav

¹ AMelkisetek eg boh evi kiŋ hən nabiltivile Salem, ale evi ahai tutumav siGot, aGot toyalyal buni. AMelkisetek ebubur mai aApraham nəboŋ aApraham totəlmam dan nabiltiḅalan tosəhor nakiŋ tovat lan, ale eus aGot hən ḅivoi hən aApraham. ² Ale aApraham ilav mai aMelkisetek nahudhut tosua dan tosəŋavur hən natit ḅisi totariv kuv

* **6:6:** Ipru 10.26 * **6:8:** Gen 3.17-18 * **6:14:** Gen 22.16-17 * **6:15:** Gen 17.1-2, 18.10, 21.5 * **6:18:** Num 23.19 * **6:19:** Lev 16.2 * **6:20:** Ipru 4.14, 2.7; Psa 110.4

gail dan alat tobal mai galito.* (Nahəsan aMelkisetek, namilen ke, “aKiŋ hən nanoran,” ale husur tovi kiŋ hən naut a Salem, namilen ke, “aKiŋ hən natəmat.”) ³ Səkad na-tos-gati-an hən atəman, anan, nəvanuan ideh len nəbathuyah san, nəboŋ hən nəpasian san o nəmatan san.† Esumān aNatun aGot; evi biltihai tutumav vi sutuai.

⁴ Mitinau nəyalyalan siMelkisetek. Bathut nəyalyalan siMelkisetek, aAraham, abilitəmadit ta sutuai ilav mai aMelkisetek nahudhut tosua dan tosəŋavur hən natit pisi tokade dan nabiltibalān. ⁵ Ale ahai tutumav gail len nəpasusan siLevi, nalo siMoses ikel buni ke limastariv nahudhut tosua dan tosəŋavur hən natit pisi nəvanuan gail lotokade, naut kəmas lotopitpitoŋ, lotovi wawa salit gail lotopat len nəpasusan siAraham.* ⁶ Be aMelkisetek savi len nəpasusan siLevi, be itariv nahudhut tosua dan tosəŋavur tovi siAraham. Ale aAraham tokad na-kel-gati-an siGot, aMelkisetek eriŋ navoian siGot lan. ⁷ Səkad nə-lon-uri-an ideh ke, nəvanuan toriŋ navoian siGot len nəvanuan tile, gai ikad nəyalyalan səhor enan gai toriŋ navoian siGot lan. ⁸ Ahai tutumav gail lototariv nahudhut tosua dan tosəŋavur, lovi vanuan ŋai lotoləboi ləbimat. Avil aMelkisetek totariv nahudhut tosua dan tosəŋavur, lukele ke tomaur sal. ⁹ Nəboŋ aAraham tolav nahudhut tosua dan tosəŋavur mai aMelkisetek, hum ma dattoləboi datbīke, nahəmar aLevi len nəpasusan siAraham lototariv nahudhut tosua dan tosəŋavur, galit am lulavi mai aMelkisetek. ¹⁰ Husur nəboŋ aMelkisetek tobubur mai aAraham, ləsəpas aLevi sal. Be aLevi evi tosua len nəpasusan siAraham, ale evi aAraham tolav nahudhut tosua dan tosəŋavur mai aMelkisetek.‡

¹¹ Nəboŋ aGot tolav nalo mai alat a Israel, itabtabuh len nahəmar aLevi hən ləbevi ahai tutumav ləbeil a mō hən nəvanuan gail hən ləbehusur nalo enan. Be nauman sihai tutumav galenan sanor hən bīgol nəvanuan bīnor len nəhon aGot. Be nauman sihai tutumav galenan tagol nəvanuan tanor len nəhon aGot, imabe aGot totabtabuh len ahai tutumav tile hən bīgel galito, ahai tutumav tosumān aMelkisetek be sasumān aAron len nahəmar aLevi? ¹² Husur nəboŋ tokad nagəgelan len nəvanuan tovi ahai tutumav gail, nalo am egəgel. ¹³ Husur ahai tutumav dattosor husuri, egəm len nahəmar tile am, ale avan ideh len nahəmar enan saum hum ahai tutumav təban nəmel tutumavan boŋ ideh. ¹⁴ Husur imasil ke aMasta sidato topat len nəpasusan seJutah, ale nəboŋ aMoses tosor husur ahai tutumav gail, sakel natideh husur nahəmar enan.*

AYesu esumān aMelkisetek

¹⁵ Be gagai datoləboii ke ahai tutumav tile am tosumān aMelkisetek egəm tia. ¹⁶ AYesu egəm vi ahai tutumav, be savi husur nalo tokel ke nəbathuyah san tonor hən nəbathuyah sihai tutumav gail. Egəm vi hai tutumav husur nədaŋan hən nəmauran san saləboi bīmasig boŋ ideh, ipat vi sutuai. ¹⁷ Husur natosian siGot ikel husuri ke, “Govi hai tutumav vi sutuai, sumān aMelkisetek

tovi hai tutumav ta sutuai.”*

¹⁸ Imaienan datoləboii ke, nalo ta mō husur ahai tutumav gail, aGot igele husur sədaŋ, savi tarhət sivan ideh. ¹⁹ Husur ke, naut kəmas dattogol husur nəsa nalo tokele, saləboi bīgol datbīnor len nəhon aGot. Ale aGot igol naŋisal tile am, nə-vatvat-viri-an tovoi buni səhor nalo, ale nə-vatvat-viri-an enan igel nalo enan. Ale len nə-vatvat-viri-an enan, datoləboi datbēgəm pəpadaŋ hən aGot.

²⁰ Nəboŋ aGot togol naŋisal veveu enan, ita gati len nahəsan. Nəboŋ togol nəpasusan siAron lotovi ahai tutumav gail, səta gati len nahəsan. ²¹ Avil nəboŋ togol aYesu togəm vi ahai tutumav, aGot ita gati len nahəsan, ike,

* **7:2:** Hən naves 1-2, ris Gen 14.17-20 † **7:3:** Nasoruan siGot sakel ur atəman mai anan aMelkisetek, gol ke esumān səkade. * **7:5:** Num 18.21 ‡ **7:10:** Namilen ke aMelkisetek evi ahai tutumav toyalyal səhor nahəmar aLevi len natit pisi. * **7:14:** Mat 1.1-3; Luk 3.33 * **7:17:** Psa 110.4

“Nasub ita gat na-kel-gati-an len nahesan,
ale asike egegel hen nenanuan san bon ideh, ike,

‘Govi hai tutumav vi sutuai.’ ”*

²² Bathut na-ta-gati-an hen na-kel-gati-an enan siGot, ipat len navelan aYesu mau hen bigol pis na-kel-gati-an veveu enan. Ale na-kel-gati-an veveu enan ivoi sehor ta mo aGot tokel gati mai alat a Israel.

²³ Datinau na-kel-gati-an ta mo. A mo ikad ahai tutumav galenan lotosobur tia, husur namatan salito igol nauman salit gail inon. ²⁴ Avil husur aYesu tomaur vi sutuai, gai evi ahai tutumav vi sutuai. ²⁵ Imaienan, alat lotogem hen aGot len aYesu, elabo bilav kuv kavkav hen galito dan nepanisten tonor hen nesaan salito. Husur aYesu imaur vi sutuai hen bisor salito len nehon aGot.

²⁶ AYesu mau evi abiltihai tutumav tonor hen gidato, husur itoh a tut dan nesaan hum aGot tohaha vur heni, saked natideh tosa lan, iveveu, nesaan ideh sagol sabingbinjal. Etile dan nenanuan nesaan gail, imakuv dan galito, ale aGot eputsani vi mehat sehor nemav. ²⁷ Gai sahum abiltihai tutumav tile gail. Akis lotutumav hen narivatvat sil nesaan salito, beti a tahw, lotutumav sil nesaan sinenanuan gail. Be aYesu etutumav hen gai hen bilav kuv nenanuan gail pisi dan nepanisten sil nesaan salito. Igol vaha-sua heni nai. Ale nebon totutumav hen gai gabag natutumavan enan ikabut gol pis nesaan.* ²⁸ Nalo siMoses itabtabuh len ahai tutumav gail lesedaj husur lotovi vanuan tin, lugol nesaan. Be na-kel-gati-an aGot tota gati len nahesan egem a tahw len nalo, itabtabuh len aYesu, aNatun, nesaan tobuur lan, tovi ahai tutumav vi sutuai.

8

Abiltihai tutumav hen na-kel-gati-an veveu

¹ Namilen nesa namttokele imaiegai ke: datukad abiltihai tutumav sua tonor hum notokele. Ebetah tia len netarhat nematu hen nabiltihai betbetah seKin len nemav.* ² Eum ei len naut tolo len nemav, naim netaolen kitin hen nalotuan Nasub aGot toum heni, nenanuan saum heni.

³ Ahai tutumav pisi, aGot itabtabuh len galito hen lebviol hen naviolan gail maii, ale hen lebvetutumav van heni. Len navide tomaienana, imasil ke abiltihai tutumav sidat mau, gai am ikad natsua hen betutumav heni. ⁴ Gai tath gegai len navile a pan, asike tavi ahai tutumav, husur ikad nenanuan gail tia lototutumav hen naviolan gail van hen aGot hum nalo tokel buni. ⁵ Ahai tutumav galenan lugol nauman salito len naim nalotuan tovi natotovan mai nenahenah hen nesa tohum topat len nemav. Husur enan, nebon aMoses pepadan hen beum hen naim netaolen, aGot ikel nalolagauan maii ke, “Gigol vahvahur natit pisi tinor husur neplan notoivan gaiug heni tia len navuhuh.”* ⁶ Be gagai, aYesu, abiltihai tutumav sidato, ikad nauman tovoi buni sehor nauman sihai tutumav gail ta mo. Len navide tomaienana, na-kel-gati-an toil gegat len aYesu, ivoi buni sehor na-kel-gati-an tovi nalo ta mo. Husur na-kel-gati-an veveu enan eil gegat len nasoran tovoi sehor ta mo.

⁷ Husur na-kel-gati-an ta mo tahau, na-kel-gati-an veveu asike tagele.* ⁸ Be aGot ikel ur nesaban len nenanuan seIsrael gail ike,

“Len nebon begamai,
dereh nita gat na-kel-gati-an veveu
notokel mai nenanuan naut a Israel mai a Jutah.

⁹ Asike ehum na-kel-gati-an
notokel gati mai atemalit ta sutuai,
nebon nototogau navelalito,

* **7:21:** Psa 110.4 * **7:27:** Ipru 5.3; Lev 9.7 * **8:1:** Psa 110.1 * **8:5:** Exo 25.40 * **8:7:** Exo 24.3-8

hən nəbesəhar galito dan naut a Ijip.
Bathut ləsatəgau gat na-kel-gati-an sagw ta mō,
imaienan nəlogw iḃov hən galito.”

10 Ale ginau Nasuḃ aGot nekəmaiegai ke,
“Len nəboŋ bəgəmai,

dereh nita gat na-kel-gati-an egai
nikele mai nəvanuan naut a Israel ke:
Dereh nerin nalo sagw gail len nənanuan salito,
ale nitos gat gail len nəlolito.

Dereh nevi aGot salito,
ale levi vanuan sagw gail.

11 Ale asike lupar ləboian len ginau,
hən nəvanuan bəvusan avan tile totoh pəpadaŋ həni,
o hən nəvanuan bəvusan aʋan am ke,
‘Geləboi Nasuḃ aGot!’

Husur nəvanuan p̄isi dereh leləboi ginau,
alat lotovi ut kəmas mai nəvanuan totibau, galit p̄isi.

12 Husur dereh neruḃat galit dan nəsaan salito,
ale asike nunau təlmam hən nəsaan salit gail boŋ ideh am.”*

13 Nəboŋ aGot tokis na-kel-gati-an egai hən “na-kel-gati-an veveu,” igel na-kel-gati-an ta mō gol tovi ut kəmas. Namilen ke, natit tovi ut kəmas, togəm matu, asike idareh, teḃuer.

9

Navide hən nalotuan ta mō

¹ Mitinau na-kel-gati-an siGot ta mō. Ikad nalo gail hən nalotuan mai naut sua tolo len navile a pan. ² Loum hən naim nətaḃolen enan. Ikad nəbilitikaliko totahətah kəkol hən togol narum̄ toru. Len narum̄ sua, bopita, ikad nametəlai paspasil toil, nam̄ial toməlevru lotopaŋ lan, mai natev sua mai nabəta lotoviol həni mai aGot. Narum̄ enan lokisi hən Naut Tolo.* ³ Beti narum̄ tarhəbilitikaliko lohoim lokisi hən Naut Tolo Masuḃ.* ⁴ Len narum̄ enan ikad nəmel tutumavan nagol lototutumav hən nəhai pəhas lan. Ale ikad nabokis lotoḃos gat nagol hən tokabut gole ale lokis nabokis enan hən Nabokis hən Na-kel-gati-an aGot tota gati. Burhulon Nabokis ikad nəbiliwai nagol nəmanna tosuh lan, mai nəhai nəyaran siAron todum̄oh, mai nəvat papav aGot totos gat na-kel-gati-an san lan.* ⁵ A məhat hən Nabokis ikad nakerupim* hən namənas siGot, nəhabəlalaru lotosəсах gol namətan Nabokis tovi naut aGot toruḃat nəsaan dan nəvanuan gail lan. Be namtsaləboi namtbisor vəsvəσαι p̄is natgalen gagai.*

⁶ Na nəboŋ lotoutaut p̄is natgalenan maienan, ahai tutumav gail lobis akis len narum̄ bopita hən ləḃigol nauman salito mōs nalotuan.* ⁷ Be əbilitihai tutumav səḃon eḃis len Naut Tolo Masuḃ vəha-sua ŋai len nasihau p̄isi. Len nəboŋ enan eviol hən nəda mai aGot sil nəsaan san gabag mai nəsaan nəvanuan lotogolgole len natətanen salito.* ⁸ Len natgalenan aNunun aGot igol imasil ke, nəboŋ naim nətaḃolen topat sal, naḃisal hən avan ideh bəḃis vi lohoim len Naut Tolo Masuḃ səkamis. ⁹ Natenan ehum nasoruan kəta mōs nəboŋ ta daməŋai. Husur naviolan gail mai narivatvat ahai tutumav lototutumav hən gail ləsaləboi ləḃigol nəlon nəvanuan lotolotu ḃimasil. ¹⁰ Husur nəkadun navide hən naviolan mai natutumavan evi nalo hən nəhanian, namunian mai nakəkasian mōs naveveuan. Nalo galenan lovi hən niben nəvanuan ŋai. Ale nalo galen lupat van vəbar nəboŋ aGot togol navide veveu.

* **8:12:** Jer 31.31-34 * **9:2:** Exo 26.1-30, 25.23-40 * **9:3:** Exo 26.31-33 * **9:4:** Exo 16.33, 25.10-16, 30.1-6; Num 17.8-10; Deu 10.3-5 * **9:5:** Nakerupim evi natit tomaur tokad nəhabəlan toru. * **9:5:** Exo 25.17-22 * **9:6:** Num 18.2-6 * **9:7:** Lev 16.2-34

¹¹ Nəboŋ aKristo togəm vi biltihai tutumav hən natit lotovoi lotovisi tia, eḅis len naim nətaḅolen toyalyal mai tonor səhor ta mō. Naim nətaḅolen enan, avan ideh saum həni hən navəlan, ale savi natideh topat len navile eg a pan. ¹² Nəboŋ aKristo toḅis len Naut Tolo Masuṽ, səḅis len nasihau ḅisi hum aḅiltihai tutumav ta mō lotogole. Ao, eḅis vəha-sua ḅai husur səlav nəda hinani mai nəda hetuhḅuluk vi lohoim hən ḅekəkakas kuv nəsaan, be ilav nəda han səḅon, evi lohoim. Ale len nəda han eḅur kuv gidato dan nəpanismen, ale nəmakuvan enan ipat vi sutuai. ¹³ A mō, ahai tutumav ebul hən nəda hinani mai nəda heḅuluk mai nəmasiav hən natuhḅuluk pəhaṽut† len nəwai, ale igol egiris niben nəvanuan lotoḅiḅiḅinal len nalo hən nibelit ḅiveveu dan naḅiḅiḅinalan salito.* ¹⁴ Be nəda hiYesu esəhor masuṽ hən natgalenan. Len nədaḅan seNunun aGot totoh vi sutuai, aKristo, natit tosa toḅuer lan, etutumav hən gai van hən aGot. Imaienan, nəda han igol nəlodat imasil dan nəsa dattogole lotolav gidato vi lan nəmatan; nəda han igol nəlodat imasil hən datḅilotu hən aGot tovi nəkadun nəmauran.

¹⁵ Husur natenan, aKristo evi ḅisal silat aGot tokis galito. Na-keḅ-gati-an veveu siGot eil gəgat len aYesu hən ləḅikad nəmauran vi sutuai aGot tokel gati. Husur aKristo imat hən ləḅimakuv dan nəpanismen tonor hən galito sil nəsaan lotogole len na-keḅ-gati-an ta mō.

¹⁶ Avan ideh totos gat na-keḅ-gati-an san ke, len nəmatan san anatun gail tile dereh tikad natit san gail, nəmatan sitenan totos gati, timasḅarḅar. ¹⁷ Husur nəboŋ tomaur sal, na-keḅ-gati-an san ipat sal, be nəboŋ tomat, nəsa tokel gati isarpoh. ¹⁸ Bathut enan, len nəda ḅai na-keḅ-gati-an ta mō aGot tolav mai aMoses etuḅat um. ¹⁹ Nəboŋ aMoses tokel ur ḅis nakelean todaḅ gail mai nəvanuan ḅisi, ilav navurun nasipsip lotogol toḅisibis, mai nəpashət nahisop, ale etur həni len nəda heḅuluk mai nəda hinani mai nəwai, ale eḅil həni hən nəda ḅegiris nalobulat mai nəvanuan gail ḅisi. ²⁰ Ikel mai galit ke, “Egai nəda hən na-keḅ-gati-an aGot tokel buni ke mitimasgol husuri.”‡ ²¹ Len naṽide tomaiēnan, igol nəda egiris naim nətaḅolen mai natit ḅisi hən nalotuan lotosuh ei.* ²² Kitin, len nalo siMoses, ahai tutumav igol natit hən nalotuan gail luveveu len nəda, pəpadaḅ natit ḅisi. Husur asike nəda ḅisel, imabe? AGot asike eruḅat nəsaan dan nəvanuan gail.*

²³ Husur enan, naim nətaḅolen len navile eg a pan mai natit ḅisi lotosuh lan luveveu ḅai len nəda herivatvat gail. Natgalenan lohum nəgarutian hən natit gail len nəmav. Natit gail kitin len nəmav, nəda herivatvat sanor hən ḅigol ləḅiveveu, be naviolan tovoi masuṽ səhori ḅai inor həni. ²⁴ Husur aKristo səḅis len Naut Tolo Masuṽ nəvanuan toum həni len navələlito. Naut enan ehum nəgarutian ḅai hən Naut Tolo Masuṽ len nəmav. Be aKristo eḅis len nəmav kitin, ale gagai isor sidato len nəhon aGot. ²⁵ Gai etile dan aḅiltihai tutumav tolav nəda savi ehan, ale toḅis len Naut Tolo Masuṽ len nasihau ḅisi. AKristo səḅis len nəmav hən ḅetutumav daḅir hən gai. ²⁶ Təmaiēnan, aKristo təmasmat vəha-sobḅobur van, tuḅat len natuḅatan hən navile a pan. Be gagai, len nəboŋ hən nanoḅan hən navile a pan, evisi vəha-sua tovi naməkot hən ḅetutumav hən gai hən ḅilav kuv nəsaan. ²⁷ Ale gidat dattovi vanuan, aGot eriḅ nəboŋ tonor hən gidat ṽisusua datḅimat. Len nəboŋ enan dereh dateil len nəhon aGot len nakotan san. ²⁸ Len naṽide tomaiēnan, aKristo am imat, etutumav vəha-sua tovi naməkot hən gai, hən ḅilav kuv nəsaan sinəvanuan lotosobur. Dereh tegəm tətəs, be savi mōs nəsaan sidato. Dereh tegəm hən ḅilav nəmauran vi sutuai mai alat lotovatvat viri, lotoləḅon masuṽ hən ləḅerisi.*

10

¹ Nalo siMoses ehum nəmōl hən natit gail lotovoi ləḅegəmai, be nəmōl savi natgalenan

† **9:13:** Natuhḅuluk pəhaṽut enan, loḅəḅasi, nəmasiav han ḅai ipat. * **9:13:** Lev 16.15-16; Num 19.9, 17-19 ‡ **9:20:** Exo 24.8. Nəboŋ aMoses tokəmaiēnan, esəḅav hən na-keḅ-gati-an siGot ta mō. * **9:21:** Lev 8.15 * **9:22:** Lev 17.11
* **9:28:** Isa 53.12

kitin. Naut kēmas ahai tutumav totutumav len nasihau p̄isi, natutumavan galenan lodēdas lēbigol alat lotogēm hən lēbilotu, lēbinor len nəhon aGot. ² Natutumavan galenan lətaləboi lətagol nəvanuan gail lətanor len nəhon aGot, natutumavan lətanon. Husur alat lotolotu lətanor vəha-sua tovi naməkot len nəhon aGot, asike lətalənon təsa len nəlolit sil nəsaan am. ³ Be nəlolit səmasil. Ale natutumavan salit galenan lūgol ηai ke, lotonau təlmam hən nəsaan salito len nasihau p̄isi. ⁴ Husur nəda heḅuluk mai hinani edēdas ḅilav kuv nəsaan boḅ ideh.

⁵ Imagenan, nəboḅ aKristo togēm vi lan navile a pan, ike, “Gomətahun natutumavan hən narivatvat mai naviolan, be goutaut hən nibegw hən nəḅviol həni.

⁶ Lopəḅas kavkav hən narivatvat gail len natutumavan, loviol hən natit gail hən ləḅekəkak kuv nəsaan salito, wake gəsahəḅur.

⁷ Beti nuke, ‘Got, ginau bogai.

Nogēm hən nəbigol nəsa gotoləḅoni,

hum lototos husur ginau len nalobulat tobul.’ ”*

⁸ Metəkav aKristo ike, “Natutumavan hən narivatvat mai naviolan, narivatvat lotopəḅas kavkav həni, mai natit lotoviol hən gail hən ləḅekəkak kuv nəsaan, gomətahun gail, gəsahəḅur hən gail” (be natutumavan galenan lunor len nalo siMoses). ⁹ Beti aKristo ike, “Ginau bogai, nogēm hən nəbigol nəsa gotoləḅoni.” Len nasoruan enan ikas kuv nakel-gati-an ta m̄o hən ḅesəḅav hən na-kel-gati-an veveu. ¹⁰ Ale husur aYesu Kristo togol nəsa aGot toləḅoni nəboḅ totutumav hən niben gabag, len na-tutumav-vəha-sual-an tovi naməkot, aGot igol datunor len nəhon, datovi esan səbon.

¹¹ Akis ahai tutumav gail p̄isi loil təban nəmel tutumavan, loum len nalotuan, lotutumav tabtab hən natit gail lotopitp̄itoḅ. Be natutumavan hən natgalenan saləboi ḅekəkak kuv nəsaan boḅ ideh.* ¹² Be aKristo, ahai tutumav enan sidato, etutumav hən natesua ηai. Etutumav vəha-sua tovi naməkot hən gai hən ḅikas kuv nəsaan vi sutuai. Beti ebətah len navəlan nəmatu siGot. ¹³ Len naut enan itoh vir aGot ḅigol naenemi san gail ləḅevi ut kēmas, hum nakes toriḅ narien gəlar lan.* ¹⁴ Husur, len natutumavan enan tosua ηai, aKristo igol nəvanuan san gail lunor len nəhon aGot vi sutuai, galit aGot togolgol naveveuan len galito hən ləḅevi esan səbon.

¹⁵ ANunun aGot am ikel koti mai gidat ke tomaienən. Husur ike,

¹⁶ “Ale ginau Nasuḅ aGot nekəmaiegai ke,

Len nəboḅ ḅegəmai,

dereh nita gat na-kel-gati-an egai mai galito.

Dereh neriḅ nalo sagw gail len nəlolito,

ale nitos gat gail len nənauan salito.”†

¹⁷ Beti ike,

“Nəsaan salito mai natit lotogol gail toḅur kotov nalo,

asike nunau təlmam hən gail boḅ ideh am.”*

¹⁸ Imaienən, nəboḅ aGot toruḅat nəsaan galenan dan galito, səkad natutumavan ideh am sil nəsaan.

Datidaḅ len aGot

¹⁹ Imagenan bathudud nadəlomian, len nəda hiYesu datukad na-il-ḅuri-an hən datḅeḅis len Naut Tolo Masuḅ len nəmav. ²⁰ Len nəmatan san aYesu esəḅav hən naḅisal

* **10:7:** Psa 40.6-8 * **10:11:** Exo 29.38 * **10:13:** Hən naves 12-13, ris Psa 110.1 † **10:16:** Jer 31.33. Ipru 8.10.

A m̄o aGot itos gat nalo len nəvat, be gagai itos gati len nəlon nəvanuan. * **10:17:** Jer 31.34

veveu, naþisal nēmauran tolavutur len nabiltikaliko vēbar Naut Tolo Masuṽ. ²¹ Ale husur dattokad abiltihai tutumav toyalyal toil a mō hēn naim siGot, ²² dategēm vi tēban aGot, datsamētahw husur nēlodat topul hēn nadēlomian kitin. Husur aKristo igol nēda han egiris nēlodato hēn datḅiveveu, asike datolējon isa len nēlodat sil nēsaan am. Ale ekēkas nibedato hēn nēwai toveveu.* ²³ Datetēgau gat nē-vatvat-viri-an dattokel uri ke dattokade, sadaterus dani, husur datolēboi datḅerij nēlodat len aGot hēn ḅigol nēsa tokel gati. ²⁴ Datinau naþisal gail hēn datḅevi tarhēt sidat gabag hēn datḅelēmas bun gidat gabag mai hēn datḅigol natit tovoi gail. ²⁵ Sa-nēlodat tibōv hēn nabōnḅonan hēn gidat gabag hum nēvanuan galevis lotogolgole. Be datigol gidat gabag datelējon tivoi am len nēlodato. Ale datigol tabtab hēni bathut tomasil ke Nēboj siNasuḅ ḅegēm pēpadaḅ.

²⁶ Datḅelēboi nakitinan tia, ale datḅilekis hēn datḅigol tabtab hēn nēsaan, sēkad naviolan hēn natutumavan ideh am tolēboi ḅekēkas kuv nēsaan. ²⁷ Be ikad namētahwan ḅai mai nē-vatvat-viri-an hēn nēpanismen mai nēhab towunwun hēn ḅihan þis naenemi siGot gail balai.* ²⁸ Avan ideh tomētahun ḅigol husur nalo siMoses, ale nēvanuan toru o totor lēḅikel koti ke tomaienān, imat sile, nalolosaan eḅuer.* ²⁹ Be mitinau nēvanuan lotomētahun aNatun aGot, lotonjit nēholit van hēni; lotonau ke nēda togol lotoveveu dan nēsaan tovi ut kēmas ḅai, savi natideh; ale lotosor mēdas aNunun aGot toviol kēmas hēn navoian, nēpanismen silatenān imabe? Nēvanuan lotomaienān, inor hēn lēḅipanis vēsa tibatbat. ³⁰ Husur datolēboi aGot egaii toke, “Nasisilan ipat len gināu, dereh nilav naḅurḅuran mai gaiug hēn nēsaan gotogole.” Ikele am ke, “Nasuḅ aGot dereh tisāḅ sēhoti ke nēvanuan san gail lipanis o tēḅuer.”* ³¹ Nēvanuan ḅitoh len navēlan aGot nēkadun nēmauran, evi natsua hēn avan enān ḅemētahw habat lan.

³² Be mitinau tēlmam hēn nēboj ta mō gail, nēboj naḅial hēn na-kel-uri-an tovoi totuḅat mias gamito. Mitinau na-il-gēgat-an samito nēboj mēttodaḅ ḅur na-lējon-isa-vēsa-an. ³³ Len nēboj galevis nēvanuan losēvar gamito, lomēdas tabtab hēn gamito len nēhon nēvanuan gail. Len nēboj tile am mētovi tarhēt silat alaten lotomēdas masuṽ hēn galito. ³⁴ Mētukatēpol hēn na-lējon-isa-an silat lototoh len naim ḅēbaḅis. Nēboj alat lotoil a mō lototariv kukuv þis natit samit dan gamito, mētudaḅ hēni len nakemkeman, husur mētolēboi tia ke, gamit mētukad natit gail lotovoi am, natit gail lotopat vi sutuai. ³⁵ Na-il-ḅuri-an len nadēlomian samit satimasig husur nakonḅurḅuran han etibau. ³⁶ Mitimaskad nē-daḅ-ḅuri-an hēn ke, nēboj mēttogol nēsa aGot tolējon gail, dereh mitikad nēsa aGot tokel gati. ³⁷ Husur ehūm natosian siGot toke, “Asike idareh atenan togēmḅamai dereh tevisi

ale asike evēlo.

³⁸ Ale nēvanuan sagw tonor dereh tikad nēmauran tokitin, husur eriḅ nēlon len gināu.

Ale ḅerus tēlmam, asike nohēhaṽur hēni.”*

³⁹ Be gidato, datsavi silat lotorusrus tēlmam vēmasig. Datovi silat lotokad nadēlomian len aGot, lotokad nēmauran.

11

Nadēlomian

¹ Be nadēlomian evi sa? Nadēlomian evi na-lēboi-buni-an ke nēsa dattovatvat viri dereh tevisi. Evi nalēboian ke nēsa datsakēta risi, ekitin, nē-lon-uri-an eḅuer. ² Bathut nadēlomian enān alat ta sutuai lotokade, aGot isor sal suh galito.

³ Len nadēlomian datolēboi sēhoti ke, len nasoruan san, aGot igol navile a pan mai natit þisi am. Imaienān, len nēsa datsalēboi datḅerisi, aGot igol natit þisi dattolēboi datḅerisi.*

* **10:22:** Eze 36.25 * **10:27:** Isa 26.11 * **10:28:** Deu 19.15 * **10:30:** Deu 32.35-36 * **10:38:** Hab 2.3-4
* **11:3:** Gen 1; Psa 33.6, 9; Jon 1.3

⁴ Mitinau aKen mai aApel tovi aʋan. Len nadəlomian aApel etutumav hən naviolan tovoi səhor naviolan siKen. Bathut nadəlomian siApel, aGot isor sal suhi ke tovi vanuan tonor, ale ehəhaʋur hən naviolan san. Ale naut kəmas aApel tomat sutuai tia, len nadəlomian san isor mai gidato sal.*

⁵ Len nadəlomian aEnok səkad nəmatan, husur aGot ilav kuvi vi məhat. Avan ideh səsaʋ niben husur aGot ilav kuvi. Husur a tahw hən tolav aEnok vi məhat, aGot ikel koti ke tohəhaʋur həni.* ⁶ Ale nadəlomian bəbuer len nəvanuan, edədas b̄igol aGot b̄ehəhaʋur həni. Husur avan ideh togəm hən aGot, timaskad nadəlomian ke aGot totoh, mai toviol hən nakonp̄urp̄uran mai alat lotop̄us̄pus̄ kitevi hən ləbələboii.

⁷ AGot ikel mai aNoah ke natit gail aNoah sarisi sal dereh tevisi. Ale len namətahwan hən nəyalyalan siGot, mai len nadəlomian, aNoah eum hən nəak hən b̄esusuan nəbathudud san lan dan nilev topul. Len nadəlomian san, aNoah isaʋ səhoti ke, navile a pan timaspanis. Ale aGot erin̄i ke aNoah inor len nəhon bathut nadəlomian san.*

⁸ Len nadəlomian, aAraham igol husur nəsa aGot tokisi hən b̄igole. Nəboŋ aGot tokisi hən b̄erin̄ naut totohto lan hən b̄evi lan naut aGot tokel gati ke tikade balai, aAraham ivan, naut kəmas saləboi naut b̄evi lan! ⁹ Len nadəlomian aAraham itoh len naim nətaʋolen hum ametb̄os, len naut aGot tokel gati ke tikade balai. Ale alsak, anatun aAraham, mai aJakop, aməhaibən, gəlar am arutoh ei maienan, ale arukad na- kel-gati-an siAraham.* ¹⁰ Husur aAraham ekəta vir nabiltivile tokad nəpaudesen topat vi sutuai, aGot togarut nəplan han mai toum həni.*

¹¹ Len nadəlomian siAraham, aGot igol aAraham eləboi b̄egəm vi tata, naut kəmas tovi haʋut tia, mai naut kəmas aSarah tobutoh. Husur len nabunusian siAraham, gai eləboi b̄erin̄ nəlon len aGot tokel na-kel-gati-an maii.* ¹² Naut kəmas aAraham tovi haʋut buni tia, be səmat sal, gai evi nəkadun nəpasusan tosoʋur. Lusəʋur hum naməso gail len nəmav, ale hum nabion bitas, nəvanuan edədas b̄eʋurur̄ gail.*

¹³ Nəvanuan galen p̄isi loil gəgat len nadəlomian salito van vəbar lotomat. Ləsəkad natit aGot tokel gati ke ləb̄ikad gail balai; be losuh sutuai hən lotoris natgalenan ta tahw buni ləb̄egəmai, ale lohəhaʋur. Ale lukel koti ke lotovi metb̄os lototoh len navile a pan, be savi naut a im salito.* ¹⁴ Nəvanuan lotokəmaienan, imasil ke lotokəta doŋ naut hən b̄egəm vi naut a im salito. ¹⁵ Lətənaunau naut matmat salit lotoriŋi, lətələboi lətətəlmam vi lan. ¹⁶ Avil loləŋon masuʋ hən naut ideh tovoi səhori, naut a im len nəmav. Imaienan aGot nahurun səsa hən lotokisi hən aGot salito, ehəhaʋur həni, husur eutaut hən nabiltivile sua m̄os galit tia.

¹⁷ Nəboŋ aGot toke b̄ebunus tas nadəlomian siAraham ke b̄imabe, aAraham, len nadəlomian san, eviol hən alsak hən b̄etutumav həni.* AAraham, aGot tokel gati maii ke tikad nəpasusan tisoʋur, gai eutaut hən b̄etutumav hən anatun tosua ŋai, ¹⁸ naut kəmas aGot tokel maii ke, “Nəpasusan sam̄ dereh levi len nəpasusan seIsak.”* ¹⁹ Len nabunusian siAraham, inau ke aGot toləboi b̄igol nəvanuan b̄ile məhat dan nəmatan. Ale datoləboi datb̄ike, ehum aAraham tokad tətəs hən alsak totəlmam dan nəmatan.

²⁰ Len nadəlomian, alsak eus aGot hən b̄ivoi hən anatun gəlaru, aJakop mai aEsau len nəboŋ gail ləb̄egəmai.*

²¹ Nəboŋ pəpadaŋ hən aJakop b̄imat, len nadəlomian, eus aGot hən b̄ivoi hən anatun aJosef gəlaru. Ale etur səŋar gai len nəhai təbatehw, ilotu hən aGot.*

* **11:4:** Gen 4.3-10 * **11:5:** Gen 5.24 * **11:7:** Gen 6.13-22 * **11:9:** Hən naves 8-9, ris Gen 12.1-5, 35.12, 27

* **11:10:** Ipru 11.16, 12.22 * **11:11:** Gen 18.11-14, 21.2 * **11:12:** Gen 22.17 * **11:13:** Gen 23.4; 1Chr 29.15; Psa 39.12 * **11:17:** Gen 22.1-14 * **11:18:** Gen 21.12 * **11:20:** Gen 27.27-29, 39-40 * **11:21:** Gen 47.31, 48.1-20

²² Nəboŋ pəpadan hən aJosef ħimat, len nadəlomian, isor husur nəboŋ alat a Israel ləbivan dan naut a Ijip. Ale ikel buni ke, nəboŋ ləbivan lipat nabəlasun gail van.*

²³ Nəboŋ lotopas aMoses, len nadəlomian, anan mai atəman arosusuan aMoses van vəbar nahəbati han totor, husur loris ke tokab, totile, ale arsamətahw hən arĕĕbur kotov nalo sekiŋ.*

²⁴ Nəboŋ aMoses totibau, len nadəlomian, emətahun nəvanuan gail ləbəkisi hən anatum anatvavin aFero.† ²⁵ Emətahun nəsaan husur togol nahəhaṽuran tomīdol ŋai, be ilekis hən ħikatəpol hən nəmauran todaŋ nəvanuan siGot lotoləŋon tosa vəsa lan. ²⁶ Len nabunusian san, aMoses inau ke, nakontit gail a Ijip topul həni savi natideh, be nəvanuan gail ləbesəvari, ehəhaṽur hən ħeləŋon ħisa mōs Kristo ħegəmai, səhor hən ħikad nakontit gail a Ijip topul həni. Husur inau tabtab hən nakonpūrṽuran aGot ħeviol həni maii balai.

²⁷ Len nadəlomian, aMoses eriŋ naut a Ijip, samətahw len nəlol paŋpaŋ sekiŋ, husur etəgau gat naṽisal san hum tokəta ris aGot nəvanuan lotodədas ləberisi.‡ ²⁸ Len nadəlomian, aMoses igol nəhanan hən nəPasova nametəkav. Ikele hən alat seIsrael ke, ligol nəda tegiris nabopita salit gail hən aŋel hən nəmatan asike ħibar ahai a mō salit gail.*

²⁹ Len nadəlomian, alat seIsrael luyar tukot len naut Nətas Bisibis tolul dani, hum lotoyar len nətan masmas. Be nəboŋ alat a Ijip lotoke ləbėhusur galito, lomun, lumat pisi.*

³⁰ Nəboŋ alat seIsrael lotoyar garu len nabiltivile Jeriko husur nəmariboŋ toməlevru, len nadəlomian, nəṽod hən nabiltivile enan iteh.* ³¹ Mitinau aRahap toṽur hən niben. Nəboŋ nəvanuan toru artomətan natit pisi len nabiltivile Jeriko, aRahap ehəhaṽur hən artotoh maii. Na len nadəlomian, alitenan səmat mai alat a Jeriko ləsagol husur nəsa aGot tokele.*

³² Ikad isoḅur am hən nəbikele, be namityal eḅuer hən nəbisor husur aKiteon, aParak, aSamson, aJeftah, aTevit, aSamuel mai ahai kelkel ur gail.§ ³³ Len nadəlomian, nəvanuan galenan lugol natit isoḅur. Luḅal mai nakiŋ naut tiltile gail ale losəhor galito; nəboŋ lotoil a mō hən nəvanuan gail, lugol nəsa tonor hum aGot toləŋoni; ale lukad nəsa aGot tokel gati ke ləbikade. Len nadəlomian lugol nabuŋon nalion gail ekəkol,* ³⁴ lugol nəhab topaŋ habat imat; lugam yav dan nəmatan hən nabu nəḅalan. Ləsədaŋ be nədaŋan egəm hən galito; logəm vi bəhariv hən nabiltibalan, luḅal mai navəshəsoltia hən nametḅos gail van lohut galito.* ³⁵ Len nadəlomian, alatpəhaṽut lukad tətəs hən amahealit gail lotole məhat dan nəmatan.*

Ikad nəvanuan tile gail am lotomətahun ləbipair dan nadəlomian salito, naut kəmas nəvanuan gail lotomədas bun galit van lumat sile. Ludaŋ hən ləbimat maienan hən ləbikad na-le-məhat-an dan nəmatan. Na-le-məhat-an enan ivoi səhor na-le-məhat-an salit ta mō husur iṽan hən nəmauran vi sutuai. ³⁶ Ale nəvanuan galevis losəsəloŋ hən na-sor-vilesi-an mai nabilasian; ale galevis am lutoh len nəbaŋisian hən natsen len naim bəbaŋis.* ³⁷ Galevis lumat len natubunian; lumat len na-les-kotov-nibelito-an; lumat len nə-ta-buni-an hən nabu nəḅalan. Len nəyaran salito losun nahurhusipsip mai nahurhunani. Lupar tite, nəmauran salit idan, nəvanuan gail lomədas tabtab hən galito.* ³⁸ Lovi vanuan lotovoi. Alat navile eg a pan ləsanor kasi hən ləbito hən mai galito.

* **11:22:** Gen 50.24-25; Exo 13.19 * **11:23:** Exo 1.22, 2.2 † **11:24:** Exo 2.10-12. Alat a Ijip lokis akiŋ salit gail hən aFero. ‡ **11:27:** Exo 2.14-15. Nəboŋ aMoses togam dan akiŋ, samətahw lan, emətahw husur naIpru gail lomətahun ləbėhusuri hum nəvanuan na-il-a-mō-an. * **11:28:** Exo 12.21-30 * **11:29:** Exo 14.21-31 * **11:30:** Jos 6.12-21 * **11:31:** Jos 2.1-21, 6.22-25 § **11:32:** Kiteon: Jdg 6-7; Parak: Jdg 4-5; Samson: Jdg 13-16; Jeftah: Jdg 11-12; Tevit: 1Sam 16.1-31.13; 1Ki 1.1-2.11; Samuel: 1Sam 1.1-25.1. * **11:33:** Dan 6.1-27 * **11:34:** Dan 3.1-30 * **11:35:** 1Ki 17.17-24; 2Ki 4.18-37 * **11:36:** 1Ki 22.26-27; 2Chr 18.25-26; Jer 20.2, 37.15, 38.6 * **11:37:** 2Chr 24.21

Alaten lotovoi luyar lab len naut masmas tob̃ebesw mai len nãvehuh gail, losusuah len nãburhuvat mai nãbur gail len tan.

³⁹ Alatenan ta m̃o, Got isor sal suh galit p̃isi husur nad̃elomian salito, be ñesa aGot tokel gati ke l̃eb̃ikade balai galit ideh s̃ekade.** ⁴⁰ Husur aGot eutaut h̃en natsua tovoi s̃ehor ta m̃o m̃os gadit p̃isi, h̃en ke, len nãbonan mai gidato ηai, galit lol̃eboi l̃eb̃ikad nãvit na-kel-gati-an p̃isi san.

12

AGot igol datupanis h̃en bẽvusan gidato

¹ Alatenan ta m̃o, ñemaوران salit ikel kot nad̃elomian salito len aGot, ale ñemaوران salito igol nad̃elomian sidat idañ am. Imagenan, husur dattokad nab̃iltiuvoh enan tahum lotodar vis gidato len ñegamgaman h̃en ñemaوران, datebubulan natit p̃isi tom̃elas gat gidato, mai ñesaan tom̃edm̃ad̃au h̃en dattovisivis lan. Ale len ñe-dañ-β̃uri-an datigam len ñegamgaman aGot toriη gidat lan. ² Datek̃eta haihai len aYesu tovi ñekadun nad̃elomian sidato. Evi gai tovurvur nad̃elomian sidato. Bathut nakemkeman topat vir aYesu, idañ β̃ur ñematan len ñehai balbal, nahur sasa h̃en ñematan enan savi natideh lan. Ale eb̃etah len ñetarh̃et ñematu h̃en nab̃iltihai b̃etb̃etah siGot.*

³ Mitinau aYesu todaη β̃ur nahur sasa len naṽelan ñevanuan ñesaan lotovi enemi san gail. Mitinau aYesu h̃en asike m̃etb̃ikad na-l̃eηon-isa-an len ñelomito, asike ñelomit β̃iβ̃ov h̃en ñemaوران samito. ⁴ M̃etub̃al h̃en ñesaan β̃inoη len ñemaوران samit gail, be gamit ideh s̃emat sal len ñebalan enan. ⁵ Ale ñelomit iboηboη h̃en nasoruan aGot tokel mai gamit hum anatun gail h̃en β̃igol m̃etβ̃el̃eηon β̃ivoi am len ñelomito. Ike,

“Natugw, saginau nãpusanan h̃en ñepanisman siNasub̃ aGot
hum tovi ut k̃emas.
Ñeboη β̃esivoh len gaiug,
sa-ñelõm̃ tisa.

⁶ Husur len ñepanisman,
Nasub̃ aGot ẽvusan alat gai tol̃emas bun galito,
ipansem galit p̃isi
gai todãm̃ h̃en lotovi natun gail.”*

⁷ Mitidañ β̃ur nãpusanan h̃en ñepanisman, husur nãvide aGot tokade len gamito esum̃an m̃et̃tovi anatun gail. M̃etunau ke tokad nat̃etai ideh at̃eman s̃epanssem h̃en bẽvusañi a? Ao! ⁸ Anatun aGot gail p̃isi lukad nãpusanan h̃en ñepanisman. Be β̃eb̃uer len gamito, m̃et̃tovi nat̃etai nãp̃isal, m̃etsavi natun kitin. ⁹ Gidat p̃isi datukad at̃emadat gail h̃en navile a pan. Lupanssem gidat h̃en l̃eβ̃ẽvusan gidato, ale datoputsan galito len ñenauan sidato. Ale datimabe h̃en aTata senunudato totoh len ñemav? Dateriη gidat len naṽelan h̃en datβ̃imaur! ¹⁰ At̃emadat gail lupanssem gidato len namityal galevis ηai m̃os nanoran hum tovoi len ñenauan salito. Be aGot ipanssem gidato m̃os nanoran h̃en bẽvi tarh̃et sidato h̃en datβ̃ikat̃ep̃ol h̃en nãboruan san. ¹¹ Ñeboη ñepanisman m̃os nanoran tobar gidato, naut k̃emas tõvusan gidat o tovi tarh̃et sidato, datsah̃ehãṽur h̃eni, husur ep̃eηas! Be a tahw, ĩvan h̃en nat̃emat m̃os alat aGot toriη galit lan, husur lotogol ñesa tonor aGot tol̃eηoni.

¹² Imagenan, naṽelamit lotom̃erav s̃edaη, nakobkob nariemit lotogau, lidaη! ¹³ “Mitigol nãp̃isal gail linor m̃os nalohriemito,” h̃en alat lotogau asike narielit β̃etiles, be h̃en l̃eb̃imaur.*

S̃es̃eloη husur nal̃el̃ogauan aGot tokele

** **11:39:** Len naves 33, datorisi ke galit galevis ta m̃o lukad natit gail lotovoi aGot tokel gati ke l̃eb̃ikad gail. Be ikad na-kel-gati-an topat sal. Galit lok̃eta vir ñeboη aGot β̃es̃avat aKristo g̃emai, be l̃esarisi len ñemaوران salit gail. * **12:2:** Psa 110.1 * **12:6:** Pro 3.11-12 * **12:13:** H̃en naves 12-13, ris Isa 35.3; Pro 4.26

14 Mətehsi hən mət̃bitoh len natəmat mai nəvanuan p̃isi; mətehsi hən mət̃bidan len aGot, mai hən mət̃bevi esan səbon ɲai. Avan ideh asike b̃idan len aGot, asike bevi siGot, mətunau ke b̃eris Nasuḅ a? Ao, asike erisi boŋ ideh. 15 Mətelələgau hən gamit ideh asike b̃etəgau suluḅ navoian aGot toviol kəmas həni. Gamit ideh satehum nəharhət nəhai tokon, husur nəboŋ toton, igol nəmauran samit idan, ale emədas masuḅ hən isoḅur.* 16 Gamit ideh satigol naitian tosa, satesum̃an aEsau tonau ke aGot tovi ut kəmas. Esau evi ahai a m̃o, be idam̃ hən na-il-a-m̃o-an san hum ahai a m̃o, hən b̃ihan nasiloh nəhanian sua. 17 Mətoləboii ke, a tahw aEsau eləŋon ke atəman teus aGot hən b̃erij navoian lan hum ahai a m̃o, be ikad namətahusian ɲai. Naut kəmas aEsau totan̄jisi, edədas b̃egəgel hən naḅit nəsa togole tia.†

18 Mətsagəm vi lan naḅehuh məttoləboi mət̃bibari hum alat seIsrael ta m̃o. Galit lovi lan Naḅehuh Sinai nəhab towunwun lan; naut imermer, ikad nəmargobut, ale nəlan iḅas galito. 19 Losəsələn hən nəwalan hən nətrampet mai nabiltidoldol tosor. Nəvanuan lotosəsələn həni loŋir aGot hən asike b̃ikel nasoruan ideh am.‡ 20 Lomətahw habat len nəsa aGot tokele. Ike, “Avan ideh o narivatvat ideh b̃ibar naḅehuh egai, mitimastubuni.”* 21 Nəboŋ aMoses toris natgalenan lotogol namətahwan, ike, “Nupab len namətahwan ninegw topil lan.”*

Gamit mətsagəm vi lan naḅehuh enan. 22 Be gamit mətogəm vi lan Naḅehuh Sion, vi lan nabiltivile siGot nəkadun nəmauran, naut a Jerusalem len nəmav. Len naut ei aŋel lotosəḅur vəsa luḅonḅon len nabiltikemkeman. 23 Mətogəm vi lan nabonḅonan silat lotovi natun aGot, ahai a m̃o san gail, gai totos gat nahəsalito len nəmav. Mətogəm hən aGot tokot hən nəvanuan p̃isi. Mətogəm hən nanunun nəvanuan gail lotonor, aGot togol lotonor len nəhon. 24 Mətogəm hən aYesu, na-kel-gati-an veveu siGot toil gəgat lan. Mətogəm vi lan nəda hiYesu togiris gamito, nəda tosor husur natsua tovoi səhor nəda hiApel.§

25 Samtemətahun aGot tosor. AMoses evi vanuan navile a pan ɲai, ale alat seIsrael lotomətahun nalələgauan tokele, ləsəgam yav dan nəpanismen. Bimaienan, gidato datb̃ipair dan aGot len nəmav, mai nalələgauan gai tokele, asike datugam yav dan nəpanismen boŋ ideh.* 26 Len nəboŋ enan nadolon aGot ekur hən navile a pan, be gagai ikel gati ke, “Dereh nekur hən navile a pan vəha-sual am, savi navile a pan ɲai, be nəmav am.”* 27 Len nasoruan “vəha-sual am” aGot tokele, namilen ke, natit p̃isi ta m̃o aGot togol gail, dereh lekur, limasig, hən ke, natit ləsakur ɲai ləb̃ipat tin.

28 Imagenan, husur aGot eviol mai gidat hən natohan pipihabəlan todədas b̃ekur, husur natenan, datepul hən nasipaan, ale datilotu hən aGot len naḅide gai b̃ehəhaḅur həni, datilotu həni len namətahwan mai nəman̄man̄an hən nəyalyalan san. 29 Husur “aGot sidato evi nabiltihab tohan puŋpuŋ natit p̃isi.”*

13

Nə-maris-kotovi-an

1 Məteləmləmas bun gamit gabag tabtab sum̃an məttovi latmiḅan. 2 Sa-nələmit tibonboŋ hən mət̃behəhaḅur hən nametḅos b̃itoh lohoim samito. Nəvanuan galevis lotogol tomaienan hən nametḅos gail, lukad aŋel gail lototoh lohoim salito be ləsələboii.* 3 Sa-nələmit tibonboŋ hən alat lototoh len naim bəban̄jis. Mitinau galito, nələmit titaŋis galito

* 12:15: Deu 29.18 † 12:17: Hən naves 16-17, ris Gen 25.29-34, 27.30-40 ‡ 12:19: Hən naves 18-19, ris Exo 19.16-22, 20.18-21; Deu 4.11-12, 5.22-27 * 12:20: Exo 19.12-13 * 12:21: Deu 9.19 § 12:24: Gen 4.10. Nəda hiApel ikel uri ke aGot dereh tigol nəpanismen, be nəda hiYesu ikel uri ke aGot dereh tilav kuv nəpanismen. * 12:25: Exo 20.22 * 12:26: Hag 2.6 * 12:29: Deu 4.24 * 13:2: Gen 18.1-8, 19.1-3

hum mættotoh mai galit len naim bæbanis. Ale alat nəvanuan gail lotomədas galito van van lotoləjon tosa vəsa, mitinau gat galito hum napəjasan salito topat len nibemito.

⁴ Gamit pisi mæteriŋ nəlahan a məhat len nənauan samito. Sa-nəmel hən nəlahan tebiŋbiŋjal, namilen ke, alarmisoan aridaŋ len nəlahan səlaru. Husur aGot dereh tisaḅ səhoti ke, nəvanuan togol naitian toḅur kotov nəlahan, mai nəvanuan lotogol naitian tosa, limaspanis.

⁵ Len nəmauran samito samteləjon masuṽ hən nəvat, be mətəhəhaṽur hən nəsa mættokade. Husur aGot ike,
“Asike noriŋ gamit boŋ ideh,

asike noriŋ gaḅulan gamito.”*

⁶ Imaienan asike nomətahw hən nəḅike,
“Nasuḅ evi na-vi-tarhəte-an sagw,
asike nomətahw.

Asike nomətahw len nəsa nəvanuan ŋai
toləboi ḅigole hən ginau.”*

⁷ Mitinau təlman hən alat lotoil a mō hən gamito, lotoṽusan gamit hən nasoruan siGot. Mitinau naṽit nəmauran salit gail, ale nadələmian samito tesuŋan nadələmian salito.

⁸ AYesu Kristo sagəgel boŋ ideh, imaienan ŋai nino, daməŋai, vi sutuai. ⁹ Imaienan naḅusanan tiltile lotovinvinu, mættotətan hən gail, saleliv gamit vi tut.* Ivoi hən mətḅikad nədaŋan len nələmito, nədaŋan togəm len navoian aGot toviol kəmas həni, sagəm len nəhanian hən nalotuan savi tarhət silat lotohani.

¹⁰ Ahai tutumav gail ləum len naim nətaḅolen len navile a pan. Nəmel tutumavan sidat ipat, be galit ləsaləboi ləḅihan ei.* ¹¹ A mō aḅiltihai tutumav ipat nəda herivatvat lohoim, vi lan Naut Tolo Masuṽ hum naviolan hən ḅekəkas kuv nəsaan sinəvanuan gail. Be lopəŋas p̄is niben narivatvat gail a tut dan naut naim nətaḅolen gail lotokir lan.* ¹² Len naṽide tomaienan, aYesu am evivile dan nabiltivile, eləjon isa habat, imat hən nəda han ḅikas kuv nəsaan dan nəvanuan san gail, hən ləḅevi siGot səḅon ŋai.* ¹³ Imaienan datevivile dan naut naim nətaḅolen gail lotokir lan, dativan hən aYesu hən datḅikatəḅol hən naləjon-isa-an san. Namilen ke, dateriŋ nalo silat seIsrael, dateriŋ nəlodat len aYesu ŋai, naut kəmas nəvanuan gail ləḅisor mədas gidato hum lotogole hən gai. ¹⁴ Husur len navile eg a pan datsəkad nabiltivile hən datḅitoh tin lan vi sutuai; be datudon kitev naut a im ḅegəm balai.* ¹⁵ Imaienan, len aYesu, datetutumav tabtab hən na-sor-sal-suhi-an tovi naviolan vi təban aGot, naṽit nabuḅodato tokel koti ke tovi Masta sidato. ¹⁶ Ale sa-nələmit tibonboŋ hən mətḅigol navoian, mai hən mətḅevi tarhət silat lotom̄idol. Natgalenan boh, lovi naviolan natutumavan aGot tohəhaṽur hən gail.

¹⁷ Mitigol husur nəsa alat lotoil a mō hən gamito len Nasuḅ lotokele, mæteriŋ gamit len navələlito. Lokətəkəta təban gamito, ale galit limaskel mai aGot hən na-kel-uri-an husur nauman enan salito. Mitigol husur nəsa lotokele hən ləḅeum len nahəhaṽuran, savi len nəlolit tosa. Husur, enan asike evi tarhət samito!

¹⁸ Mitisor tuṽ tabtab mōs ginamito. Namtoləboi buni ke nəlonamit imasil, ale namtoləjon masuṽ hən namḅikad naṽide tonor ŋai, len natit pisi namḅigole. ¹⁹ Noləjon masuṽ hən mətḅisor tuṽ ke, aGot tidam̄ hən natələmaman sagw hən nəḅegəm tutut hən gamito.

* **13:5:** Deu 31.6, 8; Jos 1.5 * **13:6:** Psa 118.6 * **13:9:** Efe 4.14; Rom 14.2-23; 1Kor 8.8; Kol 2.7, 16-22; 1Tim 4.3

* **13:10:** Ipru 9.11-14. A mō ahai tutumav gail luhan nahudhutih lototutumav hən. Be “nəhanian” hən natutumavan len nəmel tutumavan sidato evi aKristo ale lodədas ləḅihani. Namilen ke, alat lotohusur naṽide hən nalo ta mō hən ləḅiveveu, o hən ləḅinor len nəhon aGot, lodədas ləḅikad nəmauran kitin aKristo tomat hən datḅikade. * **13:11:** Lev

16.27 * **13:12:** Jon 19.17, 20 * **13:14:** Ipru 11.10, 16

²⁰⁻²¹ AGot ita gat na-kel-gati-an topat vi sutuai len nēda hiYesu, aMasta sidato, ale igol aYesu, tovi nabiltivanuan tokətkəta tēban nasipsip, ile məhat dan nēmatan. AGot hən natēmat tigol mētepul hən natit p̄isi tovoi tonor hən mət̄bigol nēsa toləḡoni. Len aYesu Kristo, aGot teum len nēmauran sidato, tigol natit p̄isi bēhəhəv̄ur hēni. Nē-sal-suhi-an hən nēyalyalan san tevi tēban aYesu Kristo vi sutuai sutuai! Ganan!

Nasoruan naməkot

²² Bathudud nadəlomian noləḡon masuṽ hən mət̄besəsələḡ husur nasoruan sagw hən b̄igol mət̄beləḡon b̄ivoi am len nəlomito, husur nalob̄ulat napisulan egai nototosi van hən gamito, epitol ḡai. ²³ Nuke mət̄eləboii ke, awawa sidat len nadəlomian, aTimoti, ludakuvi dan naim bəban̄is. Gai bēgəm tutut, dereh nitah maii hən namr̄bēgəm ris gamito.*

²⁴ Mitikel na-ke-ivoi-an mai nēvanuan p̄isi lotoil a m̄o hən gamito, mai nēvanuan p̄isi am siGot ei. Alat a Itali lukel na-ke-ivoi-an salito mai gamito.

²⁵ Navoian aGot toviol kēmas hēni tipat len gamit p̄isi.

* 13:23: Uman 16.1

Jemes

Nalobulat napolisulan aJemes totoni

Ase itos nalobulat napolisulan egai?

AJemes, avan aYesu matmat, toil a mo han alat siYesu len naut a Jerusalem, gai itosi. Itos nalobulat napolisulan egai han nasa?

Itosi han bikel mai naKristen gail navide tovoi han labikade han labidan len nadalomian len aYesu.

AJemes itos nalobulat napolisulan egai mos ase?

Itosi mos naKristen gail len naut pisi.

AJemes itosi nais?

Hum ma totoni pepadaj han nasihau A.D. 48.

1) AJemes ikel na-ke-ivoi-an mai naJu gail (1.1)

2) Nəboŋ nəmauran bidan, dan buri. Gəbıke gəbigol nəsaan, savi aGot totaltal han gaiug, naləŋonian samı igol ke gotogol nəsaan (1.2-18)

3) Nasəsəlonjan mai nagolean (1.19-27)

4) Sagipatpat nəvanuan galevis məhat səhor galit am. Asike gəbilolosa han nəvanuan gail, asike aGot ilolosa han gaiug (2.1-13)

5) Nəsa gotogole eŋusani ke gukad nadalomian len aGot o ebuer (2.14-26)

6) Alat lotokad nadalomian mai namealito. Navide avan ideh tokade eŋusani ke namitisau han nəmauran san togəm len aGot o ebuer (3.1-18)

7) Len nəbalkabaŋan mətomətahun aGot. Pair dan navide enan tosa, riŋ gamito len navəlan aGot. Samtisor mədas avan ideh, samit sor patpat gamit məhat. Mətbələboi nəsa tovoi be asike mətbıgole, mətugol nəsaan (4.1-17)

8) Alat lotopul han natite lotogol məttoləŋon tosa, dereh lipanis, be ipat len aGot han bigole. Samtikoblen mədas gamit gabag. Toh mədau, dan bur na-ləŋon-isa-vəsa-an (5.1-5.11)

9) Kel nakitinan. Kel kot nəsaan samit mai gamit gabag. Sor tuŋ mos gamit gabag. Dereh aGot tevi tarhət samito (5.12-18)

10) Gamit ideh bipal sob dan nakitinan, vireh təlman həni han aGot beruŋat nəsaan san dani (5.19-20)

Na-ke-ivoi-an

¹ Ginau aJemes notovi naslev siGot mai siNasub aYesu Kristo, nuke, "Ivoi," van han nahəmar tosəŋavur pisan eru, nəvanuan gail lototoh viŋususua len navile a pan.*

Susumar nəboŋ nəmauran todan

² Bathudud nadalomian sagw, nəboŋ mətbətut len natit tiltile ləbigol kitev nadalomian samito ke timabe, mitikemkem həni nai. ³ Bathut mətoləboii ke nəboŋ natgalenan lotogol kitev nadalomian samito ke imabe, na-gol-kitevi-an galenan lugol nə-dan-buri-an len gamito. ⁴ Nauman han nə-dan-buri-an timasvan van vəhav, han ke nəboruan samit binor buni, asike nədanjan han nəboruan samito bəmıdol boŋ ideh. ⁵ Gamit ideh bipar mitisau han nəmauran tonor mai navide tovoi, ivoi ke teus aGot həni,* gai toviol masuŋ mai nəvanuan pisi, ale dereh teviol həni mai gaiug, asike inau isa han gaiug sile. ⁶ Nəboŋ gəbeusi, usi len nadalomian, nəloŋ sateuri. Nəvanuan nəlon touri ehun nətas tokud tabtab, səpat mədau. Nəlan eŋuvi vi məhat, epus, evi pan.* ⁷ Nəvanuan tomagenan satinau

* **1:1:** Mat 13.55; Mak 6.3; Uman 15.13; Kal 1.19 * **1:5:** Pro 2.3-6 * **1:6:** Nəvanuan nəlon touri egəgel tabtab hum nahit togəgel han nətau han.

ke Nasuḅ ḅilav natideh maii, ⁸ ikad nēnauan toru, edēdas ḅehusur naḅisal tosua ḅai, nēmauran san ipat lavēlav.

Naməsəl mai nēvanuan topul hən natite

⁹ Nēvanuan nadəlomian ideh ḅevi ut kēmas o ḅevi məsəl len nabunusian sinēvanuan gail, ivoi ke tehəhaḅur, husur aGot eputsani tia. ¹⁰ Be nēvanuan tokad natite; aGot ḅigol gai ḅevi ut kēmas, ivoi ke tehəhaḅur hēni, husur dereh nēmauran san temīdol hum napusit naliol. ¹¹ Namityal togəm vi mēhat, esun naliol; imasmas, napusit iteh; nəkaban han imasig. Imagenan nēvanuan tokad natite, tehis soḅuer hēni van vəmat, imasig maii.†

Nətaltalan hən nəsaa

¹² AGot tivoi hən nēvanuan toil gəgat naut kēmas nate sasa gail lotogəm hən ləḅigol kitev nadəlomian san ke imabe. Nəḅoḅ ḅidaḅ ḅur gail, dereh aGot tilav nəḅrais hən nēmauran kitin maii, nəḅrais aGot tokel gati tia ke teviol hēni mai alat lotoləmas buni. ¹³ Avan ideh, natit ḅitaltal ke tigol nəsaa, satike, “Evi aGot totaltal ke nisa.” Bathut natideh tosa edēdas ḅitaltal ke aGot tigol nəsaa, mai aGot gabag sətaltal ke nēvanuan gail ləḅisa ḅoḅ ideh. ¹⁴ Avil nēvanuan ḅisusua, naləḅonian san tosa gail lutaltal ke tigol nəsaa. Losəhari, loliv gargari vi tut. ¹⁵ Beti nəḅoḅ naləḅonian tosa totian, ipas nəsaa. Nəḅoḅ nəsaa enan togəm tibau, ipas nēmatan.

¹⁶ Bathudud sagw notoləmas bun gamit ḅisi, samtedəlom nagəgərasan husur aGot! ¹⁷ Naviolan ḅisi lotovoi, naviolan ḅisi lotonor buni, logəm len aGot a mēhat togol namial ḅisi len nēmav. AGot sagəgel hun nēmōl torusərus. ¹⁸ Ilekis ke, len nasoruan hən nakitinan, eviol hən nēmauran veveu mai gidato, hən datḅehum naḅit metəkav len natit ḅisi gai toum hēni.

Nəsəsəloḅan mai nagolean

¹⁹ Bathudud sagw notoləmas bun gamit ḅisi, mətələḅoi səhot nategai: Gamit ḅisi mətəutaḅ tabtab hən mətḅəsəsəloḅ, samtisaḅsaḅut hən mətḅisor, samtisaḅsaḅut hən nəlomit ḅipaḅpaḅ* ²⁰ bathut nəlol paḅpaḅ sinēvanuan edēdas ḅigol səhot nanoran aGot toləḅoni. ²¹ Imagenan, bubulan nabḅiḅjalalan mai nəsaa topat sal, dan nēmauran samito. Nəlomit temədau ale səsəloḅ husur nasoruan aGot toriḅi len nəlomito, husur eləḅoi ḅilav kuv gamito dan nəsaa samito.

²² Mitigol nəsa nasoruan tokele, samtesəsəloḅ kēmas hēni ḅai. Mətḅəsəsəloḅ hēni be asike mətḅigol husuri, mətogəras səḅomit hən gamito. ²³ Avan ideh tosəsəloḅ hən nasoruan be sagol nəsa tokele, esumian nēvanuan toleleduḅ, ris nəḅon len nakəlas. ²⁴ Nəḅoḅ toris nəḅon tonon, ipair dani: vəha-sua ḅai nəlon iḅoḅḅoḅ hən nənahənah han. ²⁵ Avil nēvanuan tobunus vahvahur nalo tonor buni siGot, nalo togol ke nəsaa satəgau gat nəlon am, atenan ḅebunus tabtab hēni, asike nəlon ḅiḅoḅḅoḅ hən nəsa tobunusi, tosəsəloḅ hēni, be ḅigol nəsa nalo tokele, dereh aGot tigol tivoi buni hən atenan, len nəsa togole.‡

²⁶ Avan ideh ḅinau ke aGot tohəhaḅur hən nalotuan san, avil asike ḅiwol hən nasoran san ḅivoi, egəras gai gabag ale nadəlomian san evi naut kēmas. ²⁷ Naḅide hən nalotuan aGot Tata tonau ke tovai mai tonor masuḅ, imaiegai: Kətkəta təban nəḅatunau pəhaḅut gail mai namilesw gail lotoləḅon tosa. Ale gelələgau hən gaiug, hən nēmauran navile a pan satidos nēmauran sam.*

2

Gigol tēḅitoḅ van hən nēvanuan ḅisi

† **1:11:** Hən naves 10-11, ris Isa 40.6-7 * **1:19:** Ecc 7.9 ‡ **1:25:** Nalo aJemes tosor husuri savi nalo ḅisi siMoses, be isor husur nalo hən na-ləmas-buni-an aYesu toḅan ke datimashusur tabtab hēni. * **1:27:** Isa 1.17, 23

¹ Bathudud sagw, husur mættokad nadəlomian len aMasta sidato, aYesu Kristo, Nasub toyalyal, naŋide samit gail teŋitoŋ van hən nəvanuan ƣisi, ideh satile.* ² Nəboŋ mættokad naŋonŋonan, avan ideh tosun nahurabat bilbil, totav nariŋ nagol gail len navəlan beŋəmai, ale togon tovi məsal tosun nahurabat tomatu tia, beŋəmai, mitimab hən gəlaru? ³ Mətbəkəta təban gai tosun nahurabat bilbil, mətbikel maii ke, “Naut tovoi egai, gebətah gegai,” avil mətbikel mai naməsal ke, “Geil ei o gebətah len tan bathuriegw.” ⁴ Mətbigol bimaianan, mətopəpəhw husur natilean mættogole len gamit gabag. Na-nənoŋ-həni-an samito isa husur nənauan hən nəsaan mættokade.

⁵ Bathudud notoləmas bun gamit ƣisi, səsəloŋ! AGot ilekis hən alat lotovi məsal len nabunusian sinavile a pan, hən ləbepul hən nadəlomian, ale hən ləbikad natohan pipi-habəlan balai, hum tokel gati ke alat lotoləmas buni likade. ⁶ Wake gamito, mətomədas naməsal gail, riŋ galit a pan. Imabe? Ase lomədas gamito, liv gargar gamito vi lan nakotan? Evi alat lotokad natite boh! ⁷ Galit lusor mədas nahəsən aYesu Kristo tovoi, nahəsən mættovəti husur mættovi esan.

⁸ Mətbigol nəsa aKristo tovi kiŋ sidato tokel buni, mətugol ivoi. Ikel bun nalo natosian siGot tokele ke, “Geləmas bun nəvanuan totoh pəpadaŋ hən gaiug suŋian gotoləmas bun gaiug gabag.”* ⁹ Avil mətbeputsan avan ideh məhat hum tovoi səhor nəvanuan tile, mətugol nəsaan. Ale evi nalo enan tosaŋ səhoti ke mættovi nəvanuan na-ŋur-kotov-nalo-an. ¹⁰ Husur avan ideh togol natit ƣisi nalo kavkav tokele, be toteh len nakelean tosua ŋai, gai ebur kotov nalo kavkav, ale inor hən bipanis sile. ¹¹ Bathut aGot toke, “Sagigol naitian tobur kotov nəlahan,” ikele am ke, “Sagigol avan ideh timat.”* Asike gəbigol naitian tobur kotov nəlahan, be gəbigol nəvanuan bimat husur naləŋonian samŋ ŋai, gaiug boh, gobur kotov nalo.* ¹² Len nəsa gotokele, nəsa gotogole, ginau gat nategai ke, aGot dereh tenənoŋ hən nəmauran samŋ mai nalo hən na-ləmas-buni-an, nalo togol nəsaan satəgau gat nəloŋ am. ¹³ Husur asike nəloŋ bitaŋis nəvanuan gail, asike aGot ilolosa hən gaiug nəboŋ beka ta bunus nəsa gotogole. Be nəloŋ bitaŋis nəvanuan gail, nəlon aGot dereh titaŋis gaiug nəboŋ bepəpəhun navoian dan nəsaan.

Nadəlomian mai nagolean

¹⁴ Bathudud sagw, gəbikel ke gotokad nadəlomian be gəsagol natideh hən beŋusani, nadəlomian samŋ evi tarhət samŋ mabe? Nadəlomian tomaienən edədas bilav kuv gaiug dan nəpanismen. ¹⁵ Aŋamŋ o aŋavinemŋ len nadəlomian bimar hurabat o hanian akis, ¹⁶ ale gamit ideh bikel maii ke, “Ivoi, natəmat tipat len nəloŋ, gitoh tunətun ale hanukub,” be asike gəbilav nəsa toŋidol həni maii, govŋ tarhət san mabe? ¹⁷ Len naŋide tomaienən, nadəlomian bimat səbon, asike bigol natideh, nadəlomian enan imat, savi natideh.

¹⁸ Avil avan ideh bike, “Gaiug gukad nadəlomian, ginau nugol natit tovoi gail.” Ale dereh nisor vari ke, “Gəbeŋusan nadəlomian samŋ səkad nagolean ideh tovoi lan, ale ginau, len nəsa tovoi notogole, dereh neŋusan nadəlomian sagw.” ¹⁹ Gəbedəlo mi ke aGot esua ŋai, ivoi! Be natəmat gail am lodəlom natenan, ale lomətəhw, lupab lan.* ²⁰ Gumelmel! Gəsaləboi səhoti sal a? Nəboŋ nagolean sətah mai nadəlomian, nadəlomian enan savi natideh. ²¹ Atəmadat ta sutuai, aApraham igol nəsa hən aGot toriŋi ke tonor len nəhon? AGot eriŋi ke aApraham inor len nəhon nəboŋ aApraham toviol hən alsak, anatun, len nəmel tutumavan.* ²² Imaiegai: Nadəlomian san mai nəsa togole aroum bənbə. Nəsa togole evurvur nadəlomian san. ²³ Ale natosian siGot isarpoh toke, “AApraham edəlom nəsa aGot tokele, ale aGot eriŋi ke aApraham inor len nəhon husur

* **2:1:** Job 34.19; Lev 19.15 * **2:8:** Lev 19.18 * **2:11:** Nəboŋ toke Sagigol avan ideh timat namilen ke sagigol avan ideh timat sil nəlol paŋpaŋ samŋ o naləŋonian samŋ ŋai. * **2:11:** Exo 20.13-14; Deu 5.17-18 * **2:19:** 1Tim 4.1; Mat 8.29; Mak 1.24, 5.7; Luk 4.34 * **2:21:** Gen 22.1-14

nadəlomian san,”* ale aGot ekisi hən abubur san.* ²⁴ Imasil ke aGot erinji ke nəvanuan inor len nəhon husur nəsa nəvanuan togole, savi husur nadəlomian nəvanuan tokade lan ɲai. ²⁵ Imaienan am hən aRahap, napəhaʋut ta Jeriko ta m̄o toɸur hən niben. AGot erinji ke inor len nəhon husur nəsa alitenan togole nəboɲ tosusuan ahai pispisul gail ale tosəvat galit vi lan naɸisal tile sua.* ²⁶ Nəboɲ nanunun toɸuer len nəvanuan, niben imat. Len naʋide tomaienan, nəboɲ nagolean sətah mai nadəlomian, nadəlomian enan imat.

3

Nawolan hən namean̄

¹ Bathudud nadəlomian, gamit isoɸur samtegəm vi hai ɸusan. Mətevis ɲai. Husur mətoləboii ke dereh aGot tebunus kitev nəsaan len nəmauran mai naɸusanan sinamit namttovi hai ɸusan, səhor nəvanuan tile gail. ² Len naʋide tosoɸur gadit ɸisi datusab van. Avan ideh asike ɸisor ɸisa len nasoran san, gai evi nəvanuan tonor kavkav hum aGot toləɲoni, eləboi ɸiwol hən gai gabag kavkav. ³ Nəboɲ datɸerɲ natuhmetəlai len nabuɲon nahos hən ɸigol nəsa datɸeləɲoni, datoləboi datɸiwol hən niben kavkav. ⁴ Mitinau nabiltiwag wol. Ahai wolwol eləboi ɸiwol hən nəwag enan hən natuhʋos wolwol ɲai, ale dereh tevi lan naut ahai wolwol toləɲoni, naut kəmas nəlan todaɲ. ⁵ Len naʋide tomaienan namean nəvanuan evi natuhtit ɲai be ikel na-sor-patpat-gai-məhat-an totibau.

Mitinau nakumashəhab toləboi ɸepəɲas nabiltilihai. ⁶ Namean nəvanuan tosor ehum nəhab enan. Len niben nəvanuan, namean evi nəkadhut naʋide hən nəmauran tiltile ɸisi lotosa. Emədas nəvanuan kavkav. ASetan etuɲ namean nəvanuan hən nəhab nəmatan ale namean nəvanuan epəɲas ɸis naɸisal hən nəmauran san kavkav. ⁷ Nəvanuan eləboi ɸigol narivatəvat mai nəman mai natit tokəlah mai natit tomaur len tas lototiltile ləɸehusur nəsa toləɲoni. ⁸ Be səkad avan ideh toləboi ɸigol namean ɸehusur nəsa toləɲoni. Evi natit nəsaan sua, na-wol-həni-an toɸuer lan. Epul hən nabehi togol nəmatan. ⁹ Nameadato isal suh Nasuɸ, aTəmadato, ale nameadat enan ɲai esəvar nəvanuan gail, aGot togol lotosun̄an gai.* ¹⁰ Nə-sal-suhi-an mai nasəvarian, gəlar ɸisi arovivile len nabuɲon nəvanuan. Bathudud sagw gail, datimasgol ke natenan satimaienān. ¹¹ Nabəko tosua ɲai eʋuv hən nəwai tohol mai nəwai tokon a? Ao! ¹² Bathudud sagw gail, nəhai nafik iʋan hən naoliv a? Ao! Nəhau nakrep iʋan hən nafik a? Ao! Ale nabəko tokasəkas edədas ɸeʋuv hən nəwai tohol.

Namitisau hən nəmauran tonor egəm len aGot

¹³ Gamit ideh ikad namitisau hən nəmauran tonor o naləboian a? Bikade, tiɸarɸar len naʋide san tovoi, ke, len namitisau san hən nəmauran tonor, natit ɸis togole, igol gail len nəlon tomədau, sənau gai. ¹⁴ Avil len nəlomito mətɸikad nə-taɸulol-bulosi-an, mətɸinau masuʋ hən gamit səbomito, samtisor patpat namitisau samit a məhat, samtelibliboɲ hən mətɸisor mədas nakitinan. ¹⁵ Husur namitisau tomaienan sagəm len aGot, be egəm len navile a pan mai nəvanuan lotosuh lan mai natəmat gail. ¹⁶ Husur naut ideh nəlon nəvanuan topul hən nə-taɸulol-bulosi-an mai nəvanuan lotonau masuʋ hən galit səbolito, naut enan ikad nətaʋtaʋoran mai naʋide hən nəsaan tiltile ɸisi. ¹⁷ Avil namitisau hən nəmauran tonor togəm len aGot iveveu buni, asike asike isa. Eləmas bun natəmat len nəlon nəvanuan, inau habat hən nəvanuan tile, səhaihai be eutaut hən ɸesəsəloɲ hən nəvanuan tile. Nəlon itaɲis masuʋ hən nəvanuan tile, ale len natit ɸisi togole iʋan hən naʋit tovoi. Igol epitoʋ van hən nəvanuan ɸisi, ale nəsa tokele, igole, sagəras avan ideh. ¹⁸ Alat nəlolit tokad natəmat, lotogol naɸonan ke səkad nəbalan am, ehum galit lumabul namisurhut totov, toʋan hən naʋite tovi nəmauran tonor buni.

* **2:23:** Gen 15.6 * **2:23:** 2Chr 20.7; Isa 41.8 * **2:25:** Jos 2.1-21 * **3:9:** Gen 1.26-27

4

Gol nasa aGot toləŋoni

¹ Nəbalkabaŋan mai nəbālan gail len gamito, logəm a be? Logəm len naləŋonian samit səbomit gail lotoliv gamito. Naləŋonian galenan luḅal len nibemito mai nəlomito. ² Mətoləŋon nasa mətsəkade; nəlomit evənohi be mətodədas mətḅikade; imaienan mətoṽitṽituh, mətubal, mətugol nəmatan m̄osi. Mətsəkade husur mətsaus aGot həni. ³ Ale nəboŋ məttousi həni, mətsəkade husur mətsausi m̄os navoian; mətoləŋoni ŋai m̄os ḅigol na-ləŋon-ivoi-an len gamit səbomito. ⁴ Mətsail gəgat len aGot, mətohum abareab toriŋ asoan hən ḅitoh mai naulum̄an tile! Nəboŋ məttogəm vi bubur sinavile a pan, mətogəm vi enemy siGot. Mətsaləboii a? Imaienan, avan ideh tolekis hən ḅevi bubur sinavile a pan, gai evi enemy siGot. ⁵ Natosian siGot ike aNunun aGot, aGot toriŋi len gidato, ilekol masuṽ hən gidato. Mətunau ke natosian san isor kəmas a? Ao! ⁶ Avil aGot eviol habat am mai gidato hən navoian gai toviol kəmas həni. Imaienan, natosian siGot ike, “AGot evi enemy silat lotopatpat galit məhat, be eviol kəmas hən navoian mai alat nəlolit tomədaṽ, ləsənaṽ galito.”* ⁷ Imaienan, riŋ gamito len navəlan aGot. Mitidaŋ ḅur natəmat ale dereh tigam dan gamito. ⁸ Mətegəm pəpadaŋ təban aGot ale dereh aGot tegəm pəpadaŋ təban gamito. Gamit məttovi vanuan nəsaan, kəkəsəval, mitigol nəmauran samit tiveveu! Gamit məttokad nənauan toru, mitigol nəlomit tiveveu.* ⁹ Mitilolosa, mititaŋ, namətarur samit gail lisel! Nəmanmanan samit tegəm vi taŋan, nakemkeman samit tegəm vi lolosaan. ¹⁰ Nəlomit temədaṽ len nəhon aGot, riŋ gamit len navəlan ale dereh teputsan gamito.

Samtisor tas nəvanuan tile

¹¹ Nəbathudud sagw gail, samtisor mədas gamit gabag. Avan ideh ḅisor mədas nəbathudud nədəlomian ideh, ḅisaḅ səhoti ke ḅisa, gai isaḅ səhoti ke nalo siGot isa. Wake nalo səpat len navəlaṽ hən gəḅike ivoi o isa, ao, gimasgol husur nasa tokele ŋai. ¹² AGot səḅon ŋai toviol hən nalo, gai ŋai eləboi ḅepəpehun navoian dan nəsaan. Gai səḅon ŋai eləboi ḅilav kuv gidato hən datḅimaur, gai səḅon eləboi ḅigol datḅimasig. Be gaiug savi hən gəḅike nəvanuan tile tosa.

Sagisor sal suh gaiug

¹³ Mətesəsəloŋ, gamit məttoke, “Daməŋai o pelan datevi lan nabiltivile ea. Ale dateum ei len nasihau tesua, dateṽur natit gail, p̄ur həni, ale dereh datesəhor nəvat tisoḅur.” ¹⁴ Samtekəmaienan husur mətsaləboi nasa ḅevisi pelan.* Mətsaləboi nəmauran samit timabe. Mətohum nəmavukasw togol naut toḅanuḅanw, ale sədareh toməkaskas. ¹⁵ Ivoi am hən mətḅike, “Nasuḅ ḅeləŋoni, dereh datitoh, datigol timaiegai maiegai maiegai.” ¹⁶ Be gagai len nənauan ke məttovoi səhor nəvanuan tile gail, mətusor patpat gamit məhat. Nasor-sal-suhi-an p̄isi tomagenan isa vəsa! ¹⁷ Imaienan, nəboŋ məttoləboi nasa tonor hən mətḅigole be mətsagole, mətugol nəsaan.

5

Naləgauan van hən alat lotopul hən natite

¹ Mətesəsəloŋ, gamit məttopul hən natite! Mititaŋ, məteis husur na-ləŋon-isa-vəsa-an gail lotogəm hən gamito. ² Nasugurtit məttopul həni im̄om tia, nahurabat samit gail, nəbarim̄om ikat tətətar gail gol ke lumadurdur tia. ³ Nagol mai nasilva məttosah tuani itaŋ tia. Natgalenan dereh likel ur nəsaan samito lihan nibemito hum nəhab. Nəboŋ hən nanoŋan hən navile a pan egəmai be mətusah tuan natit samito sal.* ⁴ Nau nasa məttogole! Mətsaṽur nəvanuan nauman gail lotota kokotov nawit len nəmarireu samito,

* **4:6:** Pro 3.34 * **4:8:** Zec 1.3; Mal 3.7 * **4:14:** Hən naves 13-14, ris Pro 27.1 * **5:3:** Hən naves 2-3, ris Mat 6.19

gol ke naþurþuran salito mætsaʋuri ikel ur nəsaaŋ samito. Ale nəkaiian silat lotota kokotov nawit, aGot tovi Masta sinabiltivəshəŋel gail len nəmav, esəsəloŋ həni.* ⁵ Len nəmauran samit topul hən nakontite len navile eg a pan, mətugol natideh məttoleŋoni. Hum nabuluk tokənoh hən naliol sənau nəmataan san, gamito mətugol nəlomit tokənoh, tohan təməhav naut kəmas nəboŋ hən nəmataan. ⁶ Mətusaḅ səhoti ke nəvanuan nanoran timaspanis, ale mətugol imat, be gai sagol natideh hən mətbinəŋ dani.

Toh mædau husur na-ləŋon-isa-vəsa-an

⁷ Imaienan bathudud nadəlomian, susumar len na-toh-mædau-an vir nagəman siNasuḅ. Mitinau nəvanuan tokad nəhol. Itohtoh mædau vir naus beus len nəboŋ han, hən natit pisi lototov len tan ləbiʋan hən naʋit tovoi.* ⁸ Gamit am mititoh mædau tebəlav, mətəil gəgat len Nasuḅ husur nagəman san egəm pəpadaŋ.

⁹ Bathudud nadəlomian, samtikoblen mædas gamit gabag, hən asike Nasuḅ bisəḅ səhoti ke mitimaspanis. Məteris! Gai þepəpehun navoian dan nəsaaŋ sidato egəm tia! Satoil bopita!

¹⁰ Bathudud nadəlomian, hən mətəbeləboi na-toh-mædau-an tobəlav len na-ləŋon-isa-vəsa-an, mitinau ahai kelkel ur gail lotosor len nahəsən Nasuḅ. Ale mitigol tətəʋ hən galito. ¹¹ Datunau alat lotodaŋ þur na-ləŋon-isa-vəsa-an. Len nabunusian sidato aGot ivoi hən galito. Mətəsəloŋ ləboi nə-daŋ-þuri-an siJop, ale mətəris ləboii ke husur na-ləŋon-isa-vəsa-an tobəlav, Nasuḅ aGot ivoi masuʋ həni.* Husur nəlon Nasuḅ itaŋis masuʋ hən nəvanuan, mai epul hən nalolosaan.*

¹² Bathudud nadəlomian, a mətəhat hən natit pisi, samtikel nəhes ideh hən bita gat nakel-gati-an samito, samtikel nəhes nəmav, nəhes navile a pan, o nəhes ideh am. Be mitike, “Evoi” ŋai hən evoi, mitike, “Ao” ŋai hən ao, hən asike aGot bisəḅ səhoti ke mitimaspanis.*

Mitorisor tuʋ len nadəlomian, mətəvi tarhət gamit gabag

¹³ Gamit ideh beləŋon bisa masuʋ, timassor tuʋ. Gamit ideh beḥəhaʋur, timassal suh aGot len nəbe gail. ¹⁴ Gamit ideh beḥəsaḥ, timaskis aelta silat siYesu legəmai ale limassor tuʋ mōsi, vəhasi hən naoil len nahəsən Nasuḅ.* ¹⁵ Ale na-sor-tuʋ-an len nadəlomian dereh tilav kuvi dan naməsahan; Nasuḅ tigol timaur. Ale atenan bigolgol nəsaaŋ, Nasuḅ dereh teruḅati dani. ¹⁶ Imaienan, mitikel vəhot nakitinan hən nəsaaŋ samit gail mai gamit gabag ale sor tuʋ mōs gamit gabag hən mətəbimaur dan naməsahan. Nəboŋ nəvanuan nanoran tosor tuʋ, na-sor-tuʋ-an san ikad nədaŋan totibau, len Nasuḅ eləboi bigol natit bisəbur. ¹⁷ AElijah evi nəvanuan sumān gidato, ale isor tuʋ idaŋ hən naus asike beus. Ale naus səhan nətan len nasiḥau totor mai nahəbati toməlevtes! ¹⁸ Beti isor tuʋ hən naus beus, ale nabiltius eus, nətan igol nəhanian itov, iʋan.†

¹⁹⁻²⁰ Bathudud nadəlomian sagw, gamit ideh bipal sob dan nakitinan, ale avan ideh beviereh təlmam həni, mitinau gat nategai: avan ideh beviereh nəvanuan nəsaaŋ təlmam dan naþisal nəsabən san, ilav kuvi dan nəmataan hən aGot þeruḅat nalilisaan san.*

* **5:4:** Lev 19.13; Deu 24.14-15 * **5:7:** Deu 11.14; Jer 5.24; Jol 2.23 * **5:11:** Job 1.20-22, 2.10 * **5:11:** Psa 103.8
* **5:12:** Mat 5.34-37 * **5:14:** Mak 6.13 † **5:18:** Hən naves 17-18, ris 1Ki 17.1, 18.1, 18.42-45 * **5:19-20:** Pro 10.12; 1Pit 4.8

1 Pita

Nalobulat napolisulan na-vəha-sual-an aPita totesi

Ase itos nalobulat napolisulan egai?

APita tovi ahai susur siYesu, gai itosi.

Itos nalobulat napolisulan egai hən nəsa?

APita itosi hən bikel mai alat siYesu ke limastoh hən aYesu behəhaʋur hən nəmauran salit gail, naut kəmas na-ləŋon-isa-vəsa-an ideh.

Itos nalobulat napolisulan mōs ase?

APita itosi mōs alat siYesu len naut p̄isi.

Itos nalobulat napolisulan egai ŋais?

Itosi pəpadaŋ hən nasihau A.D. 64.

1) Na-ke-ivoi-an (1.1-2)

2) Na-sor-tuʋ-an hən nasipaan (1.3-12)

3) Nəmauran silat siYesu (1.13–2.10)

4) Naʋide alat siYesu ləbimashusuri (2.11–3.22)

5) Na-ləŋon-isa-vəsa-an seKristen mai nauman hən na-vi-tarhəte-an (4.1–4.19)

6) Nakelean todaŋ van hən alat siYesu (5.1-11)

7) Nasudəlaŋian (5.12-14)

Na-ke-ivoi-an

¹ Ginau, aPita notovi ahai pispisul siYesu Kristo, nutos nalobulat napolisulan egai. Nutosi van hən alat aGot tolekis hən galito, lototoh hum nametbōs gail len naut gail lototiltile; naut a Pontus, a Kalatia, a Kappatosia, a Asia mai a Pitinia.* ² Len naləboian siGot aTata, ilekis hən gamito sutuai tia ale aNunun igol ke məttohad naʋoruan siGot mōs mətbigol nəsa aYesu Kristo tokele, mətʋiveveu len nəda han.* Navoian aGot toviol habat kəmas hən mai natəmat tepul səsəhov len nəlomito.

Nə-vatvat-viri-an hən nəmauran vi sutuai

³ Datesipa vi təban aGot aTəman aYesu Kristo, aMasta sidato. Bathut ke nəlon totaŋis masuʋ hən gidato, eviol hən nəpasian veveu mai gidato len na-le-məhat-an dan nəmatan siYesu Kristo, gol ke dattokad nə-vatvat-viri-an tomaur. ⁴ Ekitin, aGot etəgau gat natit gail lotovoi masuʋ len nəmav mōs anatun gail. Etəgau gat natgalenan mōs gamito, natgalenan asike logəgel boŋ ideh, asike lumōm, asike natideh emədas gail, asike luwav. ⁵ Ale len nədaŋan siGot, gai dereh tihavhav gol gamito len nadəlomian samito van vəbar nəsarpoan hən nəmauran kitin mai aGot; nəmauran kitin totuʋat nəboŋ tolav kuv gamit dan nəsaan samito. Evi nəsarpoan enan gai toutaut hən ʋevəhoti len nəboŋ naməkot.

⁶ Mətohaʋur masuʋ təban natgalenan, naut kəmas na-ləŋon-isa-an totiltile gail limasbar gamito, gol nəlomit tisa; husur asike idareh linoŋ. ⁷ Imaienan hən na-ləŋon-isa-an galenan ləbigol ris nadəlomian samito ke lotovi nadəlomian gəgəras o kitin. Na-ləŋon-isa-an galenan lugol kitev nadəlomian samito hum nəhab tolatlat kitev nametəlai nagol van tovi wai hən ʋisabi ke toveveu o tokad nəpahsago lan. Be len nənauan siGot, nadəlomian samito esəhor masuʋ hən nagol tomasmasig. Ale nadəlomian samit ʋekitin, dereh aGot tilav nəsal-suhi-an mai nəyalyalan mai gamito, dereh nahəsamit tevi məhat len nəboŋ hən navisian siYesu Kristo. ⁸ Mətələmas bun aYesu naut kəmas mətšarisi boŋ ideh. Naut kəmas mətšarisi, mətəriŋ nəlomit idaŋ lan, gol ke məttopul hən nakemkeman. Nahəhaʋuran məttohad, nasoruan edədas bikel ləboii.* ⁹ Bathut ke nəsa togəmgəm hən gamito tohum naʋit

* **1:1:** Nəboŋ toke metbōs len naut egai, namilen ke lovi Kristen gail naut a im salit len nəmav gol ke lovi metbōs len navile a pan. Uman 8.1, 4, 11.19. * **1:2:** Rom 8.29; 2Tes 2.13; Ipru 10.22, 12.24 * **1:8:** Jon 20.29

nadəlomian samito, evi nə-lav-kuvi-an dan nəpanismen tonor hən nəsaan beti nəmauran kitin mai aYesu.

¹⁰ Ahai kelkel ur gail ta m̄o lopəhav utaut hən nə-lav-kuvi-an enan tovi naviolan bəgəm hən gamito, aGot bəviol kəmas həni mai gamito. Galit ludon vahvahur nə-lav-kuvi-an enan dan nəsaan, lous kitevi hən ləbələboii. ¹¹ Len nəboŋ ta m̄o lunau habat, nəboŋ aNunun aKristo len nəlolito tokel kot na-ləŋon-isa-vəsa-an seKristo mai nəsa bəhusuri: naputsanian hən nahəsan mai nəyalyalan san. Lunau kitev nəboŋ natgalenan ləbēvisi mai ləbimabe.* ¹² AGot ikel vəhoti mai ahai kelkel ur galenan ta m̄o ke ləsavi tarhət salit gabag be lovi tarhət samito nəboŋ lotokel natgalenan məttohadhasəsələn həni. Ale gagai alat lotokel ur na-kel-uri-an tovoi mai gamito, lukel natgalenan len nədaŋan seNunun aGot, aGot tosəvati len nəmav. Ale natgalen lotokel uri, aŋel gail am loləŋon buni ke lekəta kitev natgalenan hən ləbələboi gail.

AGot tevi nəkadun nəmauran samito

¹³ Imaienan, mətəutaut hən nənauan samito, mətəhulahul, təgau gat nəlomito. Ale mətəriŋ p̄is nə-vatvat-viri-an samit len navoian aGot bəviol kəmas həni mai gamito nəboŋ aYesu Kristo bəvisi. ¹⁴ Mitigol nəsa aGot tokele hum məttovi anatun gail. Nələŋonian gail lotosa məttofade nəboŋ məttoŋətan hən nakitinan, saliwol hən nəmauran samit am, samtehusur gail. ¹⁵ Avil len natit p̄isi mətbigole, mətəsūm̄an aGot tokis gamito ke: mitivoi, mitinor buni, mititoh a tut dan nəsaan gail, mitikad nəboruan san. ¹⁶ Husur len natosian siGot ike, “Mitivoi buni, mititoh a tut dan nəsaan suŋan ginau notovoi buni, nototoh a tut dan nəsaan.”*

¹⁷ Ale aGot, məttoŋkisi hən aTəmamito, ebunus nəvanuan gail len naṽide toŋitoṽ van hən nəvanuan p̄isi, nəboŋ toŋəpəhun navoian dan nəsaan len natit p̄isi lotogole. Imagenan, len naṽide samito, len nəmauran kavkav samito hum nametbəs gail len navile a pan, mətətəŋedur bathurien, mətəmətəhw len nəyalyalan san. ¹⁸ Husur mətələboi tia ke aGot toṽur nəmakuvan samito hən b̄ilav kuv gamit dan naṽide kəmas hən nəmauran samito togəm len atəmamit ta sutuai. AGot saṽur nəmakuvan samito hən nagol o nasilva arbisa vəmasig. ¹⁹ Ao, eṽuri hən nəda nəmauran seKristo tosəhor natit p̄isi,* aKristo tohum natuhsipsip tonor hən natutumavan, səkad naut ideh len niben tosa, səkad natideh tosa lan.† ²⁰ AGot itabtabuh lan tia nəboŋ satub̄at hən b̄igol navile a pan sal, be aGot esəvati hən bəvisi len nəboŋ naməkot galegai m̄os gamito. ²¹ Len aKristo mətəriŋ nəlomit len aGot. Evi aGot togol aKristo tole məhat dan nəmatan, toputsan nahəsan, toriŋi toyalyal. Imagenan, mətəriŋ gat nadəlomian mai nə-vatvat-viri-an samito len aGot.

²² Nəboŋ məttoŋol tabtab hən nəsa nakitinan tokele, mətugol nəlomit gabag iveveu hən mətbeləmas bun nəbathudud nadəlomian len nakitinan. Len nəlomit tomasil habat, mitidaŋ hən mətbeləmas masuṽ hən gamit gabag, ²³ husur mətukad nəpasian veveu. Nəmauran veveu məttofade sagəm len nəpasusan sitata mai sinana husur nəmauran artoviol həni mai gamito dərəh tesib len nəmatan. Avil nəmauran veveu məttofade dərəh tipat vi sutuai bathut ke togəm len nasoruan siGot, nasoruan nəmauran, nasoruan topat vi sutuai. ²⁴ Hum natosian siGot am tosor husur natenan, ike, “Nəvanuan p̄isi lohūm naliol,

nəyalyalan p̄isi lotokade ehun napushət naliol;
naliol imasmas, napushəte imayoh, erus vi pan,

²⁵ avil nasoruan siNasub̄ aGot ipat vi sutuai.”*

Ale, nasoruan enan evi na-kel-uri-an tovoi lotokel uri mai gamito.

* **1:11:** Psa 22; Isa 53; Luk 24.25-26 * **1:16:** Lev 11.44-45, 19.2 * **1:19:** Kol 1.20 † **1:19:** Exo 12.5 tosor husur natuhsipsip hən natutumavan. * **1:25:** Isa 40.6-8

2

¹ Imaienan, samtigol nēsaan ideh am, mitinoŋ dan nēsaan p̄isi togol nasēnahan. Samtelibliboŋ am; samtegəgəras; nəlomit satevənoh natit gail sivan ideh; samtisor tisa husur avan ideh, samtisor mēdas nahəsān. ² Hum amas mai alikob artomaduh tabtab hən nasus, gamito mitimasləŋon masuŵ hən nasus nakitinan togəm ben aGot, hən mət̄bemuni hən mət̄betibau len nēmauran kitin topat vi sutuai. ³ Husur, hum natosian siGot toke, “Mətusāb ləboi navoian siNasub, ke nabus han ivoi.”*

Nəvat nēmauran mai alat aGot tolekis hən galito

⁴⁻⁵ Nasub aKristo ehum nəvat nēmauran sua mōs naim siGot, nəvanuan gail lotomətahuni hum sanor hən naim be aGot tolekis hən husur ivoi səhor natit p̄isi. Mətegəm hən aKristo hum gamit gabag mət̄tovi nəvat nēmauran gail hən aGot b̄eum hən naim san hən nəvat galenan hən mət̄begəm vi hai tutumav san gail, gai tolekis hən gamito mōsi. Len aYesu Kristo, mət̄etutumav hən naviolan aGot tohəhəvur hən gail: len aNunun aGot, lotu hən aGot.* ⁶ Husur len natosian siGot ike,

“Səsəlōŋ! Noriŋ nəvat sua len naut a Sion,
toləboi b̄igol naim b̄ihav mai b̄inor,
nulekis hən husur ivoi səhor natit p̄isi,
ale avan ideh toriŋ nəlōn lan,
asike eləŋon isa sil toriŋ nəlōn lan.”†

⁷ Imagenan, len gamit mət̄tokad nadələmian, nəvat enan ivoi səhor natit p̄isi, wake len alat səkad nadələmian, lomətahuni hum nasoruan siGot toke,
“Nəvat, nəvanuan na-um-im-an gail lotomətahuni,

gai egəm vi vat sua ŋai b̄eləboi b̄igol naim b̄ihav mai b̄inor.”*

⁸ Natosian ikele am ke,

“Evi nəvat togol nəvanuan gail ləb̄ipes h̄əbetw,
nəvat totibau togol ləb̄iteh.”*

Lupes h̄əbetw husur ləsagol nēsa nasoruan siGot tokele. Len nə-nau-utaut-an san, aGot eriŋi sutuai tia hən ləb̄imagenan.

⁹ Be gamito mət̄ovi vanuan aGot tolekis hən gamit səlani; mət̄ovi hai tutumav siGot tovi kiŋ; mət̄ovi luŵoh hən nəvanuan gai toriŋ nahəsān lan, naluŵoh san səb̄on. Mətumagenan hən mət̄b̄ikel ur nab̄oruan san tovoi mai natit p̄isi tovoi buni aGot togole, aGot tokis gamito dan nēmargobut vi lan nan̄ial namənas san.* ¹⁰ A mō mət̄savi alat siGot, be gagai mət̄ovi alat siGot. A mō aGot salolosa hən gamito, be gagai aGot ilolosa hən gamito.*

¹¹ Gamit notoləmas bun gamit p̄isi, navile a pan egai savi naut samit am. Mətosuŋan namet̄bos gail, mət̄osuŋan alat lototoh len naut savi salito. Imaienan noŋir gamito ke, bulatut dan naləŋonian gail hən nibemito lotoḃal mai nēmauran kitin len nəlomit gail.

¹² Navide hən nēmauran samito len nəhon alat lotokad nadələmian len nagot gəgəras gail, timasvoi, hən ke naut kəmas lotosor tas gamit suŋan mət̄togol natit tosa gail, nəboŋ ləb̄eris navoian gəb̄igole, dereh lisal suh nəyalalan siGot len nəboŋ hən navisian san.

Gol nēsa alat lotoil a mō lotokele

¹³ Hən mət̄behusur Nasub, mət̄eriŋ gamit len navəlan alat lotoil a mō len navile a pan, naut kəmas tovi akiŋ toil a mō, ¹⁴ o agavna san gail. Husur akiŋ eriŋ galito hum agavna gail hən ləb̄ipansem alat lotogol nēsa tosa, be sal suh alat lotogol nēsa

* **2:3:** Psa 34.8 * **2:4-5:** Natutumavan gail aGot tohəhəvur hən lovi naviolan hən nalotuan, nə-sal-suhi-an, na-sor-tuŵ-an, na-ləŋon-isa-an mōs aKristo. Naviolan galenan lovi natit gail lotonor hən naləŋonian seNunun aGot totoh len nəlōlito. † **2:6:** Isa 28.16. Naut a Sion evi nəhes sual am hən naut a Jerusalem ale nəvat evi aYesu. * **2:7:** Psa 118.22; Mat 21.42; Mak 12.10; Luk 20.17; Uman 4.11 * **2:8:** Isa 8.14-15 * **2:9:** Exo 19.5-6; Deu 4.20, 7.6; Isa 9.1, 43.20-21 * **2:10:** Hos 1.6, 9, 2.1, 23; Rom 9.25

tovoi.† 15 Gol nēsa tovoi, husur aGot eləŋon ke navoian mət̃bigole tekəkol hən nabuŋon alat lototətan, lotosor len namelmelan salit ŋai. 16 Mətsavi slev am be mətumakuv tia. Nəmakuvan mət̃tokade, samtinau ke tigol mət̃oləboi mət̃bigol nəsaaŋ ideh. Ao, mətukad nəmakuvan hən mət̃bitoh hum naslev siGot. Nəsaaŋ səbaŋis gat gamit am, mətumakuv dani tia. Mititoh tin len nəmakuvan mət̃tokade. Samtinau ke nəmakuvan tesusuan gamito hən ke mət̃oləboi mət̃bigol nəsaaŋ tətəs. Ao, mətukad nəmakuvan hən mət̃bitoh hum naslev siGot. 17 Məteputsan nəvanuan gail p̃isi len nənauan samito. Məteləmas bun nəbathudud nadələmian. Len nalotuan, mətēmətahw len nəyalalan siGot. Putsan nakiŋ hən nəkantri samito len nənauan samito.

Naslev gail

18 Gamit mət̃tovi slev gail, len nə-nau-məhat-həni-an, mitidaŋ hən na-il-a-m̃o-an simasta samit gail, mitigol nēsa lotokele. Mitimagenan hən amasta gail lotovoi, lotomədaŋ, ale mitimagenan hən galit am lotodaŋ taltal, lotosa. 19 Husur, len nəlomit toləboi naləŋonian siGot, mət̃bidaŋ b̃ur napəŋasan hən na-ləŋon-isa-an sanor, dereh aGot tehəhaʋur hən gamito. 20 Mət̃bidaŋ b̃ur nabilasian tonor hən nəsaaŋ mət̃togole, mət̃osəhor nēsa? As tisal suh gamito? Avan ideh a? Ao! Avil mət̃bidaŋ b̃ur na-ləŋon-isa-an sil navoian mət̃togole, dereh aGot tehəhaʋur hən gamito. 21 Husur aGot ekis gamit hən mət̃bivoi, naut kəmas na-ləŋon-isa-an enan. Igol aKristo eləŋon isa vəsa m̃os gamito hən mət̃bigol tətəʋ hən, husur nəmel rien. 22 Gai sagol nəsaaŋ ideh, nabuŋon sakel nagəgərasan ideh, gai sagəras avan ideh.* 23 Nəboŋ nəvanuan gail lotosəvari, gai sapesəvar təlmam; nəboŋ toləŋon tosa vəsa, gai sasor husur nasisilan. Ao, eriŋ gai len navəlan aGot topəpehw tonor hən navoian dan nəsaaŋ. 24 AKristo evus nəsaaŋ sadit gail len niben gabag len nəhai balbal, hən dat̃bimakuv dan nədaŋan hən nəsaaŋ sadito, hum dattomat, be hən dat̃bimaur m̃os nanoran. Evi niben tomətartar togol mət̃tomaŋ! 25 Husur a m̃o mət̃ohum nasipsip gail lotoyar lab, lotosab, lotomasig a tut sua. Be gagai mət̃upair van hən atenan tokətkəta təban nasipsip gail hən mət̃behusuri, gai tokətkəta gol nəlomito mai nəmauran kitin topat lan. §

3

Alarmisoan

1 Imaienan, gamit mət̃tovi pəhaʋut mət̃tolah, geriŋ gaiug len navəlan asoaŋ. Gəb̃igol bimagenan, naut kəmas ahaʋut saŋ asike b̃igol nēsa nasoruan siGot tokele, naʋide saŋ dereh tesəhor atenan hən b̃eriŋ nəlon len aGot. Husur naut kəmas gəsakel natideh,* 2 dereh atenan tebunus naʋide saŋ togəŋ len nələŋ toveveu, dereh tebunus nalotuan saŋ van hən aGot ke eməlas. 3 Napəhasan saŋ, natideh saŋ tokab, satipat len navurum̃ gotoviri, o nagol gotovəhas nibem̃ hən, o nahurabat gotosuni hən nəvanuan gail ləb̃eris gaiug ŋai.* 4 Ao, napəhasan saŋ, nēsa tokab len gaiug, tegəŋ len gaiug kitin gotosusuah len nələŋ, tevi napəhasan hən nanunum̃ mai nələŋ tomədaŋ, natəŋmat topat lan. Napəhasan enan asike iwav boŋ ideh. Napəhasan enan səlani ŋai, aGot ehəhaʋur masuʋ hən. 5 Alatpəhaʋut ta sutuai lotovatvat vir na-kel-gati-an siGot gail, lukad napəhasan tomaienan. Galito lulotu hən aGot ale lugol husur nēsa asoalit lotokele. 6 Nau təlmam hən aSarah togol nēsa aApraham tokele, tokisi hən amasta san.* Gamit mət̃ogəŋ vi natun aSarah gail nəboŋ mət̃todaŋ b̃ur namətahwan hən mət̃bigol natit tovoi gail.

† 2:14: Hən naves 13-14, ris Rom 13.1-7 * 2:22: Isa 53.9 § 2:25: Hən naves 24-25, Isa 53.4-6 * 3:1: Efe 5.22; Kol 3.18 * 3:3: 1Tim 2.9 * 3:6: Gen 18.12

⁷ Imaienan, gamit mættovi uluñan mættolah, gitoh mai asoam̃ len naləboian ke, sədañ səhor gaiug, be geputsani len nənauan sam̃, husur asoam̃ am ikad naviolan hən nəmauran kitin aGot toviol kəmas həni. Gigole hən asike natideh ðiþon gol na-sor-tuŵ-an sam̃.*

Na-ləŋon-isa-vəsa-an sil na-gol-na-voi-an

⁸ Hən nəbimaris kotov nasoruan sagw, nukele ke, gamit þisi mætegəm sua ŋai len nənauan samito mai nəlomito; len nəlomit totaŋis gabag hən gamito, ləmas bun gamit gabag; nəlomit temədau. Samtinau gamito. ⁹ Samtivar təlmam hən nəsaan van hən avan ideh togol tosa hən gamito. Samtisor tisa təlmam van hən avan ideh tosor tosa hən gamito. Be gol vari len navoian mættous aGot hən ðigole həni. Enan evi naləŋonian siGot tokis gamito, hən mætbikad naviolan tovoi, gai totəgau gati m̃os gamito.* ¹⁰ Husur natosian siGot ike,

“Gəbələŋon nəmauran gəbēhəhəŵur lan, hən ke nəboŋ sam̃ gail ðivoi,
nameam̃ satisor tisa,
nabuŋom̃ satelibliboŋ.

¹¹ Gipair dan nəsaan, gigol navoian,

gidon natəmat, gam kitevi hən gəbikade mai nəvanuan gail.

¹² Husur namətan Nasuð aGot ekətkəta təban alat lotonor,
nədariŋan esəsəloŋ hən na-sor-tuŵ-an salito,
avil nəhon Nasuð ipair dan alat lotogol tosa.”*

¹³ Ale, mætbidaŋ m̃os mætbigol navoian ŋai, as tigol nasənahən hən gamito? ¹⁴ Be naut kəmas mætbələŋon ðisa vəsa m̃os nanoran, aGot dereh tigol navoian van hən gamito,* ale nəkadumito sateŵurŵur, sagemətahw len avan ideh, nəlomito satetuhath.* ¹⁵ Be len nalotuan len nəlomito, putsan nəyalyalan seKristo tovi aMasta samito. Ale avan ideh ðeus gamit hən mætbisor husur nə-vatvat-viri-an mættokade, mæteutaut tabtab hən mætbisor vahvah həni. ¹⁶ Sor mədau suñan atenan totibau səhor gamito. Gole len nəlomit tomasil. Mætbimaganan, nəboŋ alat lotosor tas nəboruan samit tovoi, lotoris nəvide tovoi mættokade husur mættovi seKristo, dereh tigol nahurulit tisa. ¹⁷ Husur na-ləŋon-isa-an samito ðevi naləŋonian siGot, ivoi am hən mætbələŋon ðisa sil navoian mættogole, səhor mætbələŋon ðisa sil nəsaan mættogole. ¹⁸ Husur aKristo eləŋon isa vəmat vəha-sua ŋai sil nəsaan sinəvanuan gail. Gai tonor buni imat m̃os alat ləsanor hən ðesəhar gamito van hən aGot. Nəvanuan gail lugol niben imat, be len aNunun aGot imaur tətəs.* ¹⁹ Len aNunun aGot ivan vakel na-kel-uri-an mai nanunun alat lotosuh len nabəbaŋisan len naut nəmatan. ²⁰ Lovi alat ta sutuai ləsagol nəsa aGot tokelkele nəboŋ totoh ebəlav vir aNoah toum hən nabiltiðot. Len nabot enan, nəvanuan evis ŋai, məlevtor þisi, ləsəmat, lumaur len nəwai.* ²¹ Enan evi nasoruan kəta hən nəbaptaisan tolav kuv gamit dan nəsaan len nəboŋ ta daməŋai. Nəbaptaisan savi nalilosan hən mætbəkəkəs kuv nabŋiŋiŋalan dan nibemito, evi na-kel-gati-an van hən aGot len nəlomit tomasil. Len nəbaptaisan, aGot ilav kuv gamit dan nəsaan samito len na-le-məhat-an dan nəmatan siYesu Kristo. ²² Atenan evi məhat vi lan nəmav, ebətah len nətarhət nəmatu siGot, ale aŋel gail mai alat lotoil a m̃o mai alat lotokad nədaŋan; galit þisi lotəgedur bathurien.

4

Toh m̃os nəyalyalan siGot

¹ Imagenan, husur aKristo eləŋon isa vəsa len niben, gamit am, mæteutaut hən gamit gabag len nəvide hən nənauan toþitoŵ hum esan. Husur avan ideh toləŋon tosa vəsa len

* **3:7:** Efe 5.25; Kol 3.19 * **3:9:** Mat 5.44; Rom 12.17; 1Pit 2.23 * **3:12:** Psa 34.12-16 * **3:14:** Mat 5.10

* **3:14:** Isa 8.12-13 * **3:18:** Kol 1.22; Rom 1.4 * **3:20:** Gen 6.1-7.24

niben tia, gai sagol nēsaan am, ipair dani.* ² Nēmauran san tokade sal len navile a pan igol husur naləŋonian siGot ŋai, sahusur naləŋonian tosa seniben am. ³ Namityal emīdol! A mō mətōhusur ebəlav habat hən naləŋonian silat ləsəkad nadəlōmian. Galit lohusur naŋide naitian taŋtaŋor; nəlōlit evənvənah; lomun tēməhav van vatərog; len nabiltihanan mai natərogan salito lugol naitian tosa; luḅonḅon vamun taŋtaŋor; lulotu van hən nələblab gail tovi naŋide tosa vəsa batbat. ⁴ Imaienan losəhoŋut len gamito husur mətəsatutut hən mətḅitah mai galit am len naŋide tosa vəsa hun topəhas hən niten, igol losəvar gamito. ⁵ Be galit limassor vəsvəsai naŋide salito len nəhon atenan toutaut tia hən ḅepəpəhun navoian dan nēsaan silat lotomaur mai lotomat. ⁶ Husur natenan, na-kel-uri-an tovoi ibar galit am lotomat, hən ke naut kəmas lotokad nəpanismen hən nəmatan len nibelito surmān nəvanuan p̄isi, len aNunun aGot lukad nēmauran kitin, tosurmān nēmauran aGot tokade.

⁷ Nanonjan hən natit p̄isi egəm pəpadaŋ. Imagenan, mətətəgau gat nəlōmito, mətəhulahul hən mətḅisor tuŋ. ⁸ A məhat hən natit p̄isi, ləmas bun gamit gabag len nəlōmit kavkav, gol tabtab həni husur na-ləmas-buni-an ikabut gol nēsaan isoḅur.* ⁹ Mətəhəhaŋur hən gamit gabag mətḅēbis lohoim samit gail, ale kəkəkəta təban galito, nakoblēnan tēḅuer. ¹⁰ AGot eviol kəmas hən naviolan lototiltile mai gamit v̄isusua. Gamit p̄isi mətəkəkəkəta təban naviol-kəmas-an galenan hən ləḅevi tarhət samit gabag. ¹¹ Gəḅisor, tesurmān māu aGot tosor len nabuŋom̄. Gəḅevi tarhət sivan ideh, gole len nədaŋan aGot toviol həni. Hən ke, len aYesu Kristo, natit p̄isi gəḅigole tigol nə-sal-suhi-an tivan hən aGot. Gol nə-sal-suhi-an hən nəyalyalan mai nədaŋan tivan həni vi sutuai sutuai! Ganan!*

Na-ləŋon-isa-vəsa-an hən naKristen

¹² Gamit, notoləmas bun gamit p̄isi, samtesəhoŋut len na-ləŋon-isa-vəsa-an topəhas, togol kitev gamito ke mətōmabe, samtesəhoŋut lan hum tovi natsua totile masuŋ tovisi hən gamito. ¹³ Mətəhəhaŋur hən mətḅihan katəp̄ol mai aKristo len na-ləŋon-isa-vəsa-an san. Hən ke nəboŋ nəyalyalan san ḅevisi, dereh mitikemkem, mətəhəhaŋur. ¹⁴ Nəvanuan gail ləḅisor viles gamito sil mətōhusur aKristo, navoian siGot igol mətukab həni husur aNunun Nəyalyalan tovi aNunun aGot itoh len gamito. ¹⁵ Be mətḅeləŋon ḅisa vəsa, satesil natideh tosa mətōgole. Samtimagenan husur mətugolgol nəmatan, mətovənvənah, mətugolgol tosa o mətōsulsul len nəsa savi samito. ¹⁶ Be mətḅikad na-ləŋon-isa-vəsa-an bathut mətōvi Kristen, nahurumit satsa. Ao, mitisal suh nəyalyalan siGot husur mətukad nahəsən aKristo, nəhes enan ipat len gamito.

¹⁷ Husur namityal hən aGot ḅepəpəhun navoian dan nēsaan egəm tia. Ale na-ləŋon-isa-vəsa-an evi natuḅatan han tobar nəbathudud san a mō. Ale ḅetuḅat len gidat dattovi bathudud san, timab hən alat ləsagol nəsa na-kel-uri-an tovoi siGot tokele? Nəsa tevise hən galito? ¹⁸ Hum natosian siGot tokele,

“Bidaŋ habat hən nəvanuan tonor ḅikad nə-lav-kuvi-an dan nəpanismen tonor hən nēsaan san,

nəsa tevise hən alat lotomətahun aGot, nəsa tevise hən nəvanuan nēsaan gail?”*

¹⁹ Imaienan, mətḅeləŋon isa vəsa husur evi naləŋonian siGot mōs gamito, gol tabtab hən nəsa tonor, ale riŋ gamit səḅomit kavkav len navəlan aGot togol gamito, husur etəgau gat gamit hən asike mətḅiteh dan navəlan.

5

Alat siYesu limabe?

* 4:1: Rom 6.7 * 4:8: Pro 10.12 * 4:11: Uman 6.2-4; Rom 12.7; Kol 3.23 * 4:18: Pro 11.31

¹ Ginau notovi elta sumān gamit galevis, nokətkəta təban alat siYesu, noris na-ləŋon-isa-vəsa-an seKristo, ale dereh nihan katəpol maii len nəyalyalan san bevisi asike idareh. Imaienan nusor buni mai gamit, aelta gail məttokeəkəta təban alat siYesu. Nekəmaiegai: ² Kətkəta təban alat siGot sumān nəvanuan tokətkəta təban navəshəsipsip, husur evi aGot toriŋ galit len navəlamito. Sagigole husur avan ideh bitaltal hən gaiug; be gole len nələm̃ tohəhaʋur. Sagigole husur goləŋon masuʋ hən natite; be gole husur goləŋon masuʋ hən naləŋonian siGot.* ³ Len nədaŋan sam̃, sagipatpat gaiug məhat hən alat, aGot toriŋ galit len navəlam̃; be len navide tovoi sam̃, səhar navəshəvanuan hən ləb̃igol tətəʋ hən gaiug. ⁴ Beti, nəboŋ abiltivanuan tokətkəta təban nasipsip beŋəmai, dereh tilav mai gaiug nəprais hən namənas tobilbil vi sutuai.

⁵ Gamit mətəmatmatu, mitigol nəsa ahaʋut gail lotokad nədaŋan hən na-il-a-m̃o-an lotokele. Gamit p̃isi, mətəsun nahurabat hən namədauan len nəlomito, nəlomit temədau hən mətbevi tarhət samit gabag, bathut natosian siGot ike, “AGot evi enemi silat lotopatpat galit məhat, be eviol kəmas hən navoian mai alat nəlolit tomədau, ləsəna galito.”* ⁶ Imaienan, gol nəlomit temədau len nəhon aGot, riŋ gamit len navəlan aGot todaŋ habat, hum məttovi naut kəmas, hən gai beputsan gamito len nəboŋ tonor həni.* ⁷ Riŋ gaʋulan nənauan samit totuhathuh mai aGot bathut ekətkəta təban gamito, vəhvəh gamito.*

⁸ Mətetəgau gat gamit səbomito, mətəhulahul. Natəmat, aenemi samito, ehum nalion toʋun, toyar mətətan, das vanuan hən bikat pəpasi, han p̃isi. ⁹ Mətəil bur atenan, il gəgat len nadəlomian samito, husur mətələboii ke, nəbathudud nadəlomian len navile a pan kavkav ludaŋ bur na-ləŋon-isa-vəsa-an gail lotop̃itoʋ hən gail məttokele. ¹⁰ Ale, nəboŋ mətbeləŋon bisa vəsa bebelav kəkereh, aGot, topul hən na-viol-kəmas-an, gai tokis gamito len aYesu Kristo vi lan namənas san topat vi sutuai, gai gabag dereh teutaut kavkav hən gamito, tigol mətəil gəgat am, tigol mitidaŋ am, tigol nadəlomian samit tidaŋ hən asike mətberus dani. ¹¹ Gai bolai! Nədaŋan tipat len navəlan m̃au vi sutuai! Ganan!

Nasudəlam̃ian

¹² ASilas, notonau ləboii tovi na-ke-ʋan-an nadəlomian todaŋ len aKristo, evi tarhət sagw nəboŋ nototos natuhlobulat napisulan egai toʋitol. Notosi hən nəb̃igol mətbeləŋon bivoi am len nəlomito, ale hən nəb̃ikel kot navoian aGot toviol kəmas kitin həni, hən mətbeil gəgat lan.* ¹³ Alat siYesu len naut a Pabilon, aGot tolekis hən galito, luke, “Ivoi,” mai gamito. Anatugw nadəlomian, aMak am, ikele.† ¹⁴ Len na-ləmas-buni-an mətəsuŋ nətarhomit gabag hən mətbike, “Ivoi,” mai gamito. Gamit məttovi seKristo, nəlomit tikad natəmat!

* **5:2:** Jon 21.15-17 * **5:5:** Pro 3.34; Jem 4.6 * **5:6:** Mat 23.12; Luk 14.11, 18.14 * **5:7:** Psa 55.22 * **5:12:** Uman 15.22-40. Nəboŋ aPol toke aSilas, len naut egai len nasoruan ta Kris ike aSilvanus. † **5:13:** Uman 12.12, 25, 13.13, 15.37-39; Kol 4.10; Flm 24. Len nasoruan ta Kris ike alitenan len naut a Pabilon, be naKristen gail lokis alat siYesu len naut ideh hən napəhaʋut. Nəvanuan namitisau hən nasoruan siGot lunau ke Pabilon evi nasoruan tosusuah hən naut a Rom.

2 Pita

Naloḅulat napolisulan na-və^{ha-ru-an} aPita totosi

Ase itos naloḅulat napolisulan egai?

APita tovi ahai susur siYesu, gai itosi.

Itos naloḅulat napolisulan egai hən nəsā?

APita itosi hən bikel nalələgauan mai alat siYesu ke salesəsəloŋ husur ahai pusan gəgəras gail.

Itos naloḅulat napolisulan mōs ase?

APita itosi mōs alat siYesu len naut p̄isi.

Itos naloḅulat napolisulan egai ŋais?

Itosi pəpadaŋ hən nasihau A.D. 67.

1) Na-ke-ivoi-an (1.1-2)

2) Len nədaŋan kavkav sam̄ mətəsūman aKристо len naḅoruan san. Ahai pusan gəgəras gail dereh litaltal hən gamit hən mət̄bigol nəsā tosa. Samtehusur galito, aGot dereh tigol limasig (1.3–2.22)

3) Mitidaŋ hən mət̄bikad naḅoruan siGot, husur Nasuḅ aYesu dereh tetəlmam hən bəpəpəhun navoian dan nəsāan. Len nəboŋ enan, aGot dereh tigol navile a pan egai timasig. Ale dereh tikad nəmav biveveu mai navile a pan biveveu, naut alat lotonor ŋai ləḅeləboi ləḅitoḅ lan (3.1-13)

4) Nə-maris-kotovi-an mai nə-sal-suhi-an (3.14-18)

Na-ke-ivoi-an

¹ Ginau, aSimeon* Pita notovi naslev, ahai pispisul siYesu Kристо, ginau nutos naloḅulat napolisulan egai. Nutosi van hən gamit mət̄tokad nakondəlomian toḅitoḅ hən nakondəlomian namttokade. Len nanoran siGot sidato, mai aYesu Kристо tolav kuv gidat dan nəsāan sidato, datukad nadəlomian enan. ² Nous aGot hən bilav mai gamito navoian toviol kəmas həni, nousi hən natəmat b̄ipat len nəlomito. Len naləboian samit len aGot mai aYesu Kристо, aMasta sidato, nous aGot hən bilav tabtab hən gəlar p̄isi mai gamito.

Naḅoruan samit timasgəm suḅan seKристо

³ Len nədaŋan aGot tokade husur tovi Got, ilav natit p̄isi dattom̄idol həni, hən dat̄bikad naḅoruan siGot len nəmauran sidato. Datoləboi dat̄bikade husur datoləboi atenan tokis gidato len nəyalyalan mai naḅoruan san tovoi buni. ⁴ Len natgalenan, eviol mai gidato hən na-kel-gati-an lototibau masuḅ lotoyalyal. Igol tomaienən hən ke len natgalenan mət̄oləboi mət̄bitah maii len naḅoruan siGot ale gam yav dan nab̄iŋalan gail hən navile a pan, naləŋonian gail lotomədas nəlon nəvanuan gail. ⁵ Husur enan, len nədaŋan kavkav samito, mət̄ehisi hən mət̄bikad na-voi-buni-an hən mət̄besuhud həni mai nadəlomian samito. Mət̄ehisi hən mət̄bikad naləboian hən mət̄besuhud həni mai na-voi-buni-an samito. ⁶ Mət̄ehisi hən mət̄bikad na-təgau-gati-an hən nəlomit gabag hən mət̄besuhud həni mai naləboian. Mət̄ehisi hən mət̄bikad nə-daŋ-b̄uri-an b̄ebəlav hən mət̄besuhud həni mai na-təgau-gati-an hən nəlomit gabag. Mət̄ehisi hən mət̄bikad naḅoruan siGot hən mət̄besuhud həni mai nə-daŋ-b̄uri-an b̄ebəlav. ⁷ Mət̄ehisi hən mət̄beləmas alat siYesu, mitivoi hən galito hum lotovi bathudud samito hən mət̄besuhud həni mai naḅoruan siGot mət̄tokade. Ale mət̄ehisi hən mət̄bikad na-ləmas-buni-an hən mət̄besuhud həni mai naləmasian mət̄tokade van hən alat siYesu.† ⁸ Natgalenan ləḅitoḅ tabtab len nəmauran

* **1:1:** Natosian galevis ta sutuai len nasoruan ta Kris ike aSimon, be isoḅur luke aSimeon husur nasoruan Ipru

† **1:7:** Len naut egai, gəḅikad na-ləmas-buni-an, namilen ke goləmas bun nəvanuan tile, gəsənuu gaiug be gunau nəsā bevi tarhət san.

samito maienan, igol asike mətutoh kəmas be dereh mitiṽan len naləboian len aMasta sidato, aYesu Kristo. ⁹ Avil avan ideh asike b̄ikad natgalenan len nəmauran san, namətan iḅanuḅanw, egəm vi metḅesw. Nəlön ibonḅonḅon hən ke aGot toruḅat nəsaan san gail ta m̄o tia. ¹⁰ Imagenan bathudud nadələmian, len nəmauran samito, mitidaḅ hən mətḅeṽusan səhoti ke aGot tokis gamito, tolekis hən gamito. Husur mətḅigol maien hən asike mətuteh len nəsaan bonḅon ideh. ¹¹ Beti aGot dereh tidaḅ, tehəhaṽur hən mətḅeḅis len na-toh-vi-sutuai-an pipihabəlan Nasuḅ sidato, aYesu Kristo, tolav kuv gidat dan nəsaan sidato.

Səsəlön husur nasoruan siGot

¹² Imaienan, akis nigol mitinau təlmam husur natgalenan, naut kəmas mətöləboi gail tia, naut kəmas mətöil gəgat len nakitinan məttofade tia. ¹³ Nəbonḅon nəbikad nəmauran len nibegw sal, nunau ke inor hən nəḅeliv təlmam hən nənauan samito van hən natgalenan. ¹⁴ Husur noləboii ke asike idareh nimat hum Nasuḅ sidato, aYesu Kristo tosor vəhoti mai ginau. ¹⁵ Na dereh nehisi hən nəḅigol mətḅinau gat natgalenan. Len nəbonḅon lotohusur nəmatan sagw, nuke mitinau gat gail sal teḅəlav.

¹⁶ Nəbonḅon namttosor husur nədaḅan mai natəlmaman siMasta sidato, aYesu Kristo, namtsahusur nəḅol gəgəras avan ideh toḅol hən len namitisau san. Ao, ginamit boh namtoris nəyalyalan san hən namətanamit səḅonamito. ¹⁷⁻¹⁸ Nəbonḅon namttotoh maii len naṽehuh siGot, aGot Tata eriḅon nəyalyalan tovi məhat lan, isal suhi. Ale nadolön aGot toyalyal məhat masuṽ ike, “ANatugw notoləmas buni bogai; nohəhaṽur masuṽ hən!” Ginamit māu namtosəsəlön hən nadoldol enan togəm len nəmav.*

¹⁹ Datukad nəsa namttorisi, namttosəsəlön hən; datukad nəsa ahai kelkel ur lototosi, ale datoləboi datḅeil gəgat len gəlar p̄isi. Gamit māu mətəsəsəlön husur nəsa lototosi hun tovi nam̄ial tom̄ial len nəmargobut van vəḅar nəmav ḅepitau ale nam̄oso lalan (tovi aKristo) ḅevisi len nələmito. ²⁰ Mitimasləboi nategai ke: səkad na-pəhav-utaut-an ideh len natosian siGot togəm len ahai kelkel ur səḅon.† ²¹ Husur na-pəhav-utaut-an ideh səkad nəkadun len naləḅonion sinəvanuan, ao, evi aNunun aGot towol hən nəvanuan gail hən aGot bisor len nabuḅolito.

2

Ahai p̄usan gəgəras gail (Jut 4-13)

¹ Avil ikad ahai kelkel ur gəgəras gail len nəvanuan gail ta sutuai hum dereh b̄ikad ahai p̄usan gəgəras len gamito. Len naḅusanan salito lotosusuani gəmai loḅusan gəgəras, mədas gamit galevis, luke nəmasta toḅur kuv galit dan nəsaan salito savi amasta salito, gol galit gabag dereh limasig tutut. ² Nəvanuan isəḅur dereh lehusur naṽide tosa sihai p̄usan gəgəras galenan, naṽide selipah totaṽtaṽor. Husur enan nəvanuan gail am dereh lisor mədas naḅisal hən nakitinan. ³ Len na-ləḅon-masuṽ-hən-natite-an ahai p̄usan gəgəras galenan dereh legəras gamito hən ləḅilav kuv nəvat samito. Avil aGot ikel səhot nəpanismen salit sutuai tia, ale gai səpat, dereh tigol galit limasig.

⁴ Nau təlmam hən nəsa aGot togole hən galit lotomagenan ta sutuai. AGot sariḅon aḅel gail lotogol nəsaan hən ləḅitoḅ kəmas, ao, eriḅon galit len naḅur nəmargobut, ḅaḅis gat galit hən ləḅeləḅon ḅisa vəsa vir nəbonḅon gai ḅepəḅehun navoian dan nəsaan. ⁵ AGot sariḅon alat navile a pan ta sutuai hən ləḅitoḅ kəmas, ao, eriḅon nilev tokabut gol navile a pan silat ləsaləboii. Avil ilav kuv aNoah ḅai tokelkel ur nanoran, gai mai nəvanuan eməlevru am.*

* **1:17-18:** Mat 17.1-5; Mak 9.2-7; Luk 9.28-35 † **1:20:** Len nasoruan ta Kris eləboi b̄ikad namilen sual am toke, Mitimasləboi nategai: nəbonḅon avan ideh ḅeṽurur na-pəhav-utaut-an sihai kelkel ur gail len natosian salito, ale bisor vəsvəsaii len nənauan san səḅon, gai sagol savoi. * **2:5:** Gen 6.1–7.24

⁶ AGot isaḅ səhoti ke naut a Sotom mai a Komorraḅ arimasmasirsir ale epəḅas gəlaru van arogəm vi masiav. Nəboḅ togol tomaienən, eḅusan nəvanuan gail nəsa bevisi hən alat læbemətahuni.* ⁷ Len nəboḅ enən aGot ilav kuv aLot, tovi nəvanuan nanoran, dan naut a Sotom husur ipetəmas hən naḅide silat læsahusur nalo ideh, naḅide selipah totaḅtaḅor.* ⁸ (Husur nəvanuan nanoran enən itoh mai galito, ale len nəboḅ p̄isi eləḅon isa vəsa nəboḅ toris, tosəsələḅ hən nagolean tosa salito.) ⁹ Husur ke Nasuḅ togol natgalenan, imasil ke dereh tilav kuv alat lotokad naḅoruan san dan na-ləḅon-isa-vəsa-an salito. Dereh tetəgau gat alat læsanor len nəpanismen vir nəboḅ ḅepəpehun navoian dan nəsaan. ¹⁰ Mətunau ke galit lotohusur naləḅonian senibelito togol nəsaan, lotomətahun bun natohan pipihəbələn Nasuḅ læbigam yav dan nəpanismen a? Ao asike lugam yav dani boḅ ideh!

Nəkadulit ihaihai, loil ḅuri hən læbesəvar alat lotoyalyal, ninelit sapil hən læbigole. ¹¹ Be aḅel gail, naut kəmas ludəḅ, lukad nədaḅan səhor galito, aḅel gail læsasəvar galit nəboḅ lotokel ur nəsaan salito len nəhon Nasuḅ. ¹² Be ahai p̄usan galenan læsəkad nənauan len nəsa lotogole, lohūm narivatvat lilihai læsəkad nənauan be lototoḅ ḅai hən nəvanuan ḅisah hən gail læḅimat; alatenan losəvar natideh lototətan hən. Dereh aGot tigol galit limasig hum narivatvat lilihai nəvanuan togol lotomat. ¹³ Dereh tigol likad nasənahan ḅinor hən nasənahan lotogole. Nahurulit səsa hən læḅehusur naləḅonian təməhav salito; lohəhaḅur hən læbigol naḅide tosa len nalennəyal. Len naḅide tomaienən, nəboḅ lotohan mai gamit len nəhanan samito, lomədās gamito gol naḅiḅḅiḅalan len nahəsamito hum nəḅal tomes nahurabat.* ¹⁴ Lokətkəta husur napəhaḅut læsəlah maii, hən læbigol naitian maii. Naləḅonian salito hən nəsaan asike inoḅ. Logəgəras hən læḅeliv alat lotopat lavəlav. AGot dereh tigol nəmauran salito tisa vəsa husur na-ləḅon-masuḅ-hən-natite-an salito ivan van am. ¹⁵ Nəboḅ lotogam dan naḅisal tonor, lusab, lohusur naḅisal siPalaam anatun aPeor, toləḅon bun nəvat tolavi len nəsaan togole.* ¹⁶ Be natonḅki san toḅutḅut, len nadolon nəvanuan esivoh len aPalaam hən asike aPalaam ḅehusur naḅisal san tovinvinu am.

¹⁷ Ahai p̄usan gəgəras galenan lohūm nabəko tomas; alat lotoke læḅemūn lan lumaduh sal. Lohūm nəmavukasw, nəlan toḅuvi vi tut; naḅusanan salito səpat sabəlav. AGot etəgau gat naut sua vir galito topat len nəmargobut tomotmot. ¹⁸ Husur len namitisau hən nasoruan, lusor pat galit məhat hən læḅeliv nəvanuan gail, sah hən galito. Loliv galito len naləḅonian tosa hən nibelito. Loliv galit təlmam hən nəsaan be galit lumadhamakuv dan alat lototoḅ len nəsaban salito. ¹⁹ Ahai p̄usan gəgəras gail lukel gati mai nəvanuan gail ke læsavi slev am gol loləboi læbigol nəsa læḅeləḅoni. Wake ahai p̄usan galenan gabag lotogol nəsa lotoləḅoni, galit lovi slev gail tia hən nəsaan mai naḅide tosa, bathut ke gidato dattovi slev hən natideh towol hən nəmauran sidato. ²⁰ Nəboḅ lotoləboi aYesu Kristo, aMasta sidato tolav kuv gidat dan nəsaan sidato, lugam yav dan natit gail len navile a pan lotogol nəlolit toḅiḅiḅal. Be læḅevisivis təlmam lan, natit gail len navile a pan esəhor galito, ale nəmauran salito isa vəsa səhor ta m̄o van vəbar nəpanismen totibau. ²¹ Imagenan, tavoi am hən galito hən asike lætaləboi naḅisal hən nanoran, səhor lotoləboii ale lotopair dan nakelean todaḅ siGot togəm hən galito. ²² Nəsa tovisi hən galito eḅusani ke nasoruan hən namitisau hən nəmauran ekitin toke, “Nalipah etəlmam van hən naru san gabag,”* mai, “Nəḅatḅat tomadhalilos, etəlmam, etəḅtəbah len nəḅal.”

3

Natəlmaman seKristo

* **2:6:** Gen 19.24 * **2:7:** Gen 19.1-16 * **2:13:** Jut 12 * **2:15:** Hən naves 15-16, ris Num 22.4-35. Len naut egai, lokis aPeor hən aPosor. * **2:22:** Pro 26.11

¹ Gamit notoləmas bun gamit þisi, egai evi nalobulat napisulan na-vəha-ru-an nototosi van hən gamito. Nutos gəlaru hum nə-nau-təlmam-həni-an hən mətβetubət nau bivoi binor. ² Nuke mitinau təlmam hən nəsa ahai kelkel ur gail siGot lotokelkele tia. Mai nuke mitinau təlmam hən nakelean todaŋ siNasuβ tolav kuv gidato dan nəsaan sidato, nakelean todaŋ gai tokele len nabuŋon ahai pispisul samit gail. ³ Bathut natgalenan nekəmagegai. Ikad natsua. Mitimasləboii ke, len nəboŋ hən nanoŋan hən navile a pan dereh tikad nəvanuan na-sor-vilesi-an ləbisor viles gamito mai ləbəhusur naləŋonian salit gail lotosa. ⁴ Dereh like, “AYesu ikel gat natəlmaman san, be imabe? Gai be? Husur len nəboŋ atəmadit ta sutuai lotomat, len nəboŋ ta sutuai van vəbar ta daməŋai natit þisi lupat hun lotopat len natubatan nəboŋ aGot togol navile a pan.” ⁵ Len nənauan salito lugol nəlolit iboŋboŋ hən nategai ke, ta sutuai aGot isor, igol nəmav mai nətan, len nəwai igol nətan evisi dan nəwai.* ⁶ Beti len nəwai igol nilev tokabut gol navile a pan vəmasig.* ⁷ Be len nasoruan enan ŋai, aGot etəgau gat nəmav mai navile a pan hən nəhab bihani len nəboŋ gai bəpəpəhun navoian dan nəsaan ale alat ləsaləboi aGot ləbimasig buni.

⁸ Be natesua ŋai: Gamit notoləmas bun gamit þisi, nəlomit satiboŋboŋ hən nategai. Len Nasuβ, nəmariboŋ tosua ehum nasihau tovi 1,000 ale nasihau tovi 1,000 lohum nəmariboŋ tosua ŋai.* ⁹ Nəvanuan galevis lunau ke Nasuβ imanmaneh hən biŋol na-kelgati-an san gail ləbisarpoh, be səmaienan. Itoh mədau ebəlav vir gamit sal, husur emətahun avan ideh bimasig buni, avil eləŋon ke nəvanuan þisi legəm hən nəpairan dan nəsaan salito.

¹⁰ Be nəboŋ hən natəlmaman siNasuβ dereh tegəmai hum nəvanuan vənvenah, nəvanuan gail ləbesəhoŋut lan. Len nəboŋ enan, nəmav dereh timasig þisi vasib len nəwalan tohum nəhab todarur. Ale natit þisi len nəmav; namityal, nahəbati mai naməso gail dereh nəhab tihan þis gail limasig. Ale navile a pan mai natit þisi nəvanuan gail lotogole lan dereh aGot tevuh gail liparþar.* ¹¹ Bathut ke natit þisi dereh tesib vəmasig magenan, gamit, navide samit timabe? Len nəmauran samit m̄au, mitimaskad nəboruan siGot, mitimasgol nəsa gai toləŋoni, ¹² nəboŋ mətβitoh vir nəboŋ san, gol bəgəm tutut. Bathut ke len nəboŋ enan, aGot dereh tepəŋas nəmav hən bimasig þisi ale len nəhab tohan þisi, namityal, nahəbati mai naməso gail, dereh lewunwun, legəm vi wai len nabiltipudan. ¹³ Avil datutoh vir nəmav veveu mai navile a pan veveu, husur aGot ikel gati tia. Ale nəvanuan gail þisi dereh ligol nəsa tonor ŋai ei.*

¹⁴ Imagenan, gamit notoləmas bun gamit þisi, husur ke məttoth vir natgalen þisi, hisi hən aGot bisab ke nəlomit bimasil, asike bisab natideh tosa len gamito, be mətβiβon ŋai maii len natəmat. ¹⁵ Nau səhoti ke aGot ikad na-toh-mədau-an tobəlav hən mətβimakuv dan nəsaan samito. APol, awawa nadəlomian notoləmas buni, gai itos natgalenan van hən gamito len namitisau hən nəmauran tonor aGot toviol həni maii. ¹⁶ Len nalobulat þisi san, gai itos husur natgalenan. Nalobulat galenan lukad natgalevis todaŋ hən datβeləboii lan, ale nəvanuan lototətan hən natosian siGot, lototoh lavəlav, lobul hən nasoruan enan van sanor. Lugol tomagenan hən natosian siGot tile gail am, van vagol nəmasigan salito. ¹⁷ Imagenan, gamit notoləmas bun gamit þisi, husur mətələboi natgalen tia, lələgau hən gamit gabag hən mətβeil gəgat len nakitinan, hən ke alat ləsəhusur nalo asike ləbesəhar gamit hən mətβisab. ¹⁸ Be gamito, mətəhusur navide siMasta sidato, aYesu Kristo tolav kuv gidat dan nəsaan sidato. Len naləboian mai navoian gai toviol kəmas həni, mətəhusur tabtab hən navide san səhor ta m̄o. Sal suhi daməŋai van, vi sutuai! Ganan!

* **3:5:** Gen 1.6-9. Nəboŋ toke len nəwai igol nətan evisi dan nəwai, hum ma namilen toke len nəwai topepəhuni, igol nətan evisi dan nəwai. * **3:6:** Gen 7.11 * **3:8:** Psa 90.4 * **3:10:** Mat 24.43-44; Luk 12.39-40; 1Tes 5.2; Kelv 16.15 * **3:13:** Isa 65.17, 66.22; Kelv 21.1

1 Jon

Nalobulat napisulan na-və^{ha-sual}-an aJon totosi

Ase itos nalobulat egai?

AJon tovi ahai susur siYesu, gai itosi.

AJon itos nalobulat egai hən nəsa?

Itosi hən bəvusan alat siYesu hən navide hən ləbitoh, bon mai aGot mai nəvanuan tile gail.

AJon itos nalobulat mios ase?

Itosi van hən alat lotokad nadəlomian len aYesu Kristo len naut pisi.

AJon itos nalobulat n̄ais?

Hum ma totosi len nasihau A.D. 90.

1) Na-ke-ivoi-an (1.1-4)

2) Samteləmas navide tosa alat navile a pan lotokade. Mititoh tinor hən naḡusanan seNunun aGot, husur aGot ivoi pisi (1.5–2.27)

3) Datimasveveu buni, ləmas bun gidat gabag, riḡ gat nəlodato len aKristo. Datimasbunus kitev naḡusanan sihai pusan gail ke evi kitinan o eḡuer. Datḡigol bimagenan, datoləboi datḡehəhəvur len nəhon aKristo len natəlmaman san (2.28–4.6)

4) Datimasləmas bun gidat gabag hən datḡeləboii ke datutoh len navide tonor hən naḡoruan siGot. Datimasgol timagenan husur aNunun aGot ikel koti ke aYesu egəm hən datḡikad nəmauran vi sutuai (4.7–5.12)

5) Nə-maris-kotovi-an (5.13-21)

Na-ke-ivoi-an

¹ Ginau notos nalobulat egai van hən gamito husur naSoruan hən nəmauran* totoh tia len natubatan.* Namtosəsəloḡ hən, namtorisi. Evoi, namtorisi hən namətanamito, namtubari hən navəlanamito. ² AGot igol ke nəmauran tovisi, ale ginamit namtorisi, namtukel kot nakitinan husuri. Namtukel ur nəmauran vi sutuai mai gamito, nəmauran vi sutuai totoh mai aTata. Ale aTata igol tovisi hən ginamito.* ³ Namtukel ur nəsa namttorisi mai nəsa namttosəsəloḡ hən mai gamito, hən gamit am mətḡeləboi mətḡikad naḡonan mai ginamito. Avil naḡonan sidato dattokade, datukade mai aTata mai aNatun tovi aYesu Kristo. ⁴ Namtutos natgalenan hən ləḡigol nəlonamito tepul səsəhov hən nakemkeman.

AGot evi namial, toh len namial

⁵ Ale egai evi napisulan namttosəsəloḡ hən len gai. Gai ikele ale namtukel uri mai gamito maiegai ke: aGot evi mial; səkad nəmargobut ideh lan. ⁶ Datḡikele ke dattokad naḡonan maii tia be datḡiyar len nəmargobut sal, datolibliboḡ, nəmauran sidato saḡusan nakitinan. ⁷ Avil datḡiyar len namial suman aGot, totoh len namial, datukad naḡonan mai gidat gabag ale nəda hiYesu, aNatun, ekəkas gidato hən bilav kuv nəsaan sidato. Igol gidato datuveveu len nəhon.

⁸ Datḡikele ke datsəkad nəsaan ideh, datogəras gidat gabag, ale nakitinan eḡuer len gidato. ⁹ Be datḡikel vəhot nakitinan hən nəsaan sidato, dereh aGot teruḡat nəsaan sidato, tigol dativeveu dan navide tosa pisi. Igol natgalenan husur ke akis igol nəsa tokele, akis igol nəsa tonor.* ¹⁰ Datḡikele ke datsagol nəsaan, datorinḡ nəhes len aGot ke tovi Nəvanuan Nalibliboḡan, ale nasoruan san eḡuer len nəlodato.

* **1:1:** Nəboḡ aJon tosor husur naSoruan hən nəmauran, isor husur aYesu Kristo. * **1:1:** Jon 1.1 * **1:2:** Jon 1.14

* **1:9:** Psa 32.1-5

2

¹ Tuhnatugw gail len nadəlomian, nutos natgalenan van hən gamito hən asike mət̃bigol nəsaa. Avil gidat ideh ʒigol nəsaa, datukad avan sua tosor m̃os gidato len nəhon aGot Tata, tous aTata hən ʒerub̃at nəsaa sidato, nahəsaa aYesu Kristo, gai tonor buni. ² Gai etutumav hən nəmauran san gabag hən dat̃bikad narub̃atian dan nəsaa sidato. Be savi gidato ʒai, igole m̃os alat navile a pan kavkav.*

³ Ale dateləboii ke datoləboi aGot mabe? Gidat dat̃bigol nəsaa gai tokele, datoləboii. ⁴ Avan ideh ʒike, “Noləboi aGot, novi esan,” be sagol nəsaa aGot tokele, atenan evi nəvanuan nalibliboʒan, ale nakitinan səpat lan. ⁵ Be gidat ideh dattogol nəsaa aGot tokele, len nəlodat kavkav datoləmas bun aGot. Len naʒide tomaienən datoləboi buni ke datutoh len gai. ⁶ Dat̃bikele ke datutoh tin len aGot, datimastoh husur naʒide aYesu tokade len nəmauran san.

Datimasləmas bun gidat gabag

⁷ Gamit notoləmas bun gamit ʒisi, nəsatos nakelean veveu todaʒ van hən gamito. Ao, evi nakelean todaʒ ta sutuai mət̃tokade len natub̃atan. Nakelean egai todaʒ evi nasoruan mət̃tosəsəloʒ həñi tia.* ⁸ Avil tarhəte, evi nakelean veveu todaʒ nototosi gagai van hən gamito husur nakitinan han evisi len nəmauran seKristo, ale len nəmauran samito. Husur nəmargobut satovan vəmasig ale nam̃ial kitin etub̃at tia hən tom̃ial.

⁹ Gidat ideh ʒikele ke totoh len nam̃ial, avil ʒemətahun bun nəbathudud nadəlomian ideh san, gai itoh sal len nəmargobut.* ¹⁰ Avil gidat ideh ʒeləmas bun nəbathudud nadəlomian ideh san, gai itoh tin len nam̃ial, ale səkad natideh len nəlon togol avan ideh ʒipes habetw, teh len nəsaa. ¹¹ Be gidat ideh ʒemətahun bun nəbathudud nadəlomian ideh san, gai itoh len nəmargobut, iyar len nəmargobut, ale etətan hən naut tovi lan, husur nəmargobut igol namətan iʒesw.

¹² Nutos nategai van hən gamit atuhnatugw gail,
husur nəsaa samit gail lumaruʒat bathut nəsaa aYesu togole m̃os gamito.

¹³ Nutos nategai van hən gamit atata gail,
husur ke mət̃toləboi tia aKristo totoh tia len natub̃atan.*
Nutos nategai van hən gamit nəmantuhmar gail,

husur ke len nəbalan mai atenan tosa vəsaa tovi təmat, mətowin tia.

¹⁴ Nutosi van hən gamit atuhnatugw gail

husur mət̃oləboi aTata.
Nutosi van hən gamit atata gail
husur mət̃oləboi tia ategaii totoh tia len natub̃atan.

Nutosi van hən gamit nəmantuhmar gail,
husur mətudaʒ, mai nasoruan siGot ipat tabtab len gamito,

ale len nəbalan mai atenan tosa vəsaa tovi təmat, mətowin tia.

¹⁵ Samteləmas bun naʒide sinavile a pan mai natit gail sinavile a pan. Husur mət̃beləmas bun naʒide mai natit gail sinavile a pan, mət̃saləmas bun aGot Tata. ¹⁶ Bathut natit ʒisi len navile a pan, na-ləʒon-masuʒ-həñi-an hən nibemito, na-ləʒon-masuʒ-həñi-an hən namətamito, naʒivan len na-pul-həñi-natite-an, natgalen ʒisi ləsagəm len aTata, ao logəm len navile a pan egai tosa. ¹⁷ Ale navile a pan mai naləʒonian san gail lotosa, gagai ivan van vəmasig; avil avan ideh togol naləʒonian siGot, itoh tin van vi sutuai.

Aenemi seKristo gail

¹⁸ Anatugw gail, namityal naməkot hən navile a pan egəm pəpadaʒ. Mət̃osəsəloʒ həñi tia ke avan sua tovi enemi seKristo dereh tegəmai, ale gagai nəvanuan tosoʒur lotovi enemi seKristo lovisi tia. Husur natgalenan, datoləboii ke gagai evi namityal naməkot

* **2:2:** Rom 3.25-26 * **2:7:** Jon 13.34 * **2:9:** Len alat siYesu, galevis lokis galit gabag hən aKristen, be ləbemətahun naKristen gail am, logəras galit gabag ke lotovi Kristen * **2:13:** Jon 1.1

hən navile a pan.* ¹⁹ Nəvanuan galenan luvan dan gidato dattovi siYesu, be ləsavi gidat ideh; husur lətavi gidat ideh, lətətah mai gidat sal. Be husur ke lotovan, eṽusani ke ləsavi gidat ideh.

²⁰ Avil gamito, aKristo eviol hən aNunun mai gamito ale gamit p̄isi mətöləboi nakitinan. ²¹ Mətunau ke nutos nategai van hən gamito husur ke mətəsaləboi nakitinan a? Ao. Nutosi husur ke mətöləboi nakitinan, mətöləboii ke naliboṅan p̄isi ləsagəm len nakitinan.

²² Nəvanuan nalibliboṅan evi ase? Evi nəvanuan tomətahun b̄ike aYesu tovi aKristo, ikele ke aYesu savi aKristo, aGot sətətabuh lan. Nəvanuan enan evi enemi seKristo, ike aGot savi aTata mai aYesu savi aNatun, emətahun gəlar p̄isi. ²³ Avan ideh tomətahun aNatun aGot, gai sətah mai aTata am. Be avan ideh tokel uri ke tovi siNatun aGot, gai itah mai aTata am.*

²⁴ Nəsa mətətosəsəlōṅ hən len natubatan hən nəmauran mətətokade len aKristo, miti-mastəgau gati len nələmito. Mətəbetəgau gat nəsa mətətosəsəlōṅ hən len natubatan, dereh gamit am mititoh tin len aNatun aGot mai aTata. ²⁵ Ale ikel gat na-kel-gati-an egai ke: dereh tigol datikad nəmauran vi sutuai.

²⁶ Nutos natgalenan van hən gamito, nutos husur alat lotoke ləbēgəras gamito. ²⁷ Be gamito, aYesu eviol hən aNunun aGot mai gamito, gai itoh tin len gamito gol ke mətəsañidol len naṽusanan ideh hən avan ideh am b̄eṽusan gamito. Evi aNunun aGot toṽusan gamito hən nakitinan husur natit p̄isi; nəsa toṽusan hən evi nakitinan, savi naliboṅan. Sum̄an ke toṽusan gamito, toh tin len aKristo.

²⁸ Evoi, anatugw gail len nadələmian, mititoh tin len aKristo, hən ke nəboṅ b̄etəlmam asike datb̄ikad nə-lon-uri-an, asike datb̄ikad namətahwan, asike nahurudat b̄isa len nəhən. ²⁹ Mətəbələboii ke aGot tonor, mətöləboii am ke nəvanuan p̄isi lotogol nanoran, nəpasian salito egəm len aGot.

3

Anatun aGot gail

¹ Məteris na-ləmas-buni-an aTata toviol masuṽ hən mai gidato, hən gai b̄ekis gidato hən anatun gail. Ekitin, datovi anatun aGot gail!* Imagenan, nəvanuan navile a pan ləsaləboi gidato, bathut ke ləsaləboi aGot. ² Gamit notələmas bun gamit p̄isi, gidato datovi anatun aGot gail tia, be dereh dategəm sum̄an nəsa? Datsaləboi, savisi sal. Avil datoləboii ke nəboṅ aKristo b̄evisi, dereh datesum̄an gai husur dereh dateris p̄arṽar hən hum gai kitin. ³ Ale galit p̄isi lotokad nə-vatvat-viri-an hən ləb̄eris maien hən, lotəgau gat tabtab hən naveveuan hən nələlit gabag sum̄an ṽai aKristo toveveu.

⁴ Avan ideh togol nəsaan eḅur kotov nalo siGot husur nəsaan evi na-ḅur-kotov-nalo-an. ⁵ Ale mətöləboii ke aKristo evisi hən b̄ilav kuv nəsaan gail. Mətöləboi gai səkad nəsaan ideh lan. ⁶ Nəvanuan p̄isi lototoh tin len gai ləsagolgol nəsaan; nəvanuan p̄isi lotogolgol nəsaan, ləsarisi boṅ ideh, ləsaləboii.

⁷ Tuhnaturgw gail, avan ideh sategəras gamito. Nəvanuan togolgol nəsa tonor, inor, hum aKristo tonor; ⁸ avan ideh togolgol nəsaan, gai evi setəmat husur natəmat igolgol nəsaan len natubatan van vəbar daməṅai. Bathut natenan, aNatun aGot evisi m̄os b̄emədas nauman gail setəmat hən ləb̄imasig.

⁹ Nəvanuan p̄isi lotokad nəpasian salito len aGot, ləsagolgol nəsaan am husur nəboruan siGot ipat len nələlito, iṽan hum namisurhuhai toṽan, gol lodədas ləb̄igol nəsaan bathut lukad nəpasian len aGot tolav nəmauran mai galito. ¹⁰ Anatun aGot gail lotile len anatun

* **2:18:** Mat 24.5, 23-24; Mak 13.21-22 * **2:23:** Mat 11.27; Jon 5.23, 15.23 * **3:1:** Jon 1.12

natəmat gail maiegai ke: nəvanuan p̄isi ləsagolgol nanoran, mai nəvanuan p̄isi ləsaləmas bun nəbathudud nadələmian ideh salito, lovi setəmat, ləsavi siGot.*

¹¹ Imaienan, egai evi nasoruan mət̄tosəsəlon̄ həni len natuβatan ke: datimasləmas bun gidat gabag.* ¹² Sadatesum̄an aKen tovi sitenan tosa vəsa masuṽ tovi təmat. Sadatesum̄an aKen, gai togol Apel, aṽan, tomat.* Ale aKen igole imat sil nəsa? Igole bathut natgalenan aKen togole lusa vəsa, be natgalenan aṽan togole lunor.

¹³ Imaienan bathudud nadələmian, alat navile a pan ləbēmətahun bun gamito, samtesəhoṽut len na-mətahun-buni-an salito.* ¹⁴ Datoləboii ke dattomakuv dan nəmatan vəḅis len nəmauran tia bathut ke dattoləmas bun nəbathudud nadələmian.* Avān ideh saləmas bun galito, gai səmakuv dan nəmatan sal. ¹⁵ Galit ideh tomətahun bun nəbathudud nadələmian ideh evi nəvanuan na-gol-nəmatan, ale hum mət̄toləboii, nəvanuan na-gol-nəmatan səkad nəmauran vi sutuai lan. ¹⁶ Datoləboii tia ke na-ləmas-buni-an imaiegai ke: aYesu Kristo eviol kəmas hən nəmauran san m̄os gidato; imaienan, gidat m̄au, datehəhaṽur hən datḅeviol hən nəmauran sidato m̄os nəbathudud nadələmian. ¹⁷ Avān ideh topul hən natite sinavile a pan, toris nəbathudud nadələmian ideh topar tit hən ḅimaur lan, ale asike nəlon ḅitaṅisi, imabe? Gai ikad na-ləmas-buni-an siGot len nəlon a? Aoa!*

¹⁸ Tuhnaturgw gail, sadateləmas bun gidat gabag hən nasoruan o nəsa datḅikele ṅai, be dateləmas bun gidat gabag len nakitinan mai len nəsa datḅigole. ¹⁹ Datḅeləmas bun gidat gabag maienan, dereh dateləboii ke dattovi sinakitinan; dattovi siGot tovi nakitinan. Imaienan dereh nəlodat tikad natəmat len nəhon aGot, ²⁰ naut kəmas nəlodat tokel mai gidat səḅodato ke datimaspanis. Husur aGot esəhor masuṽ hən nəlodato, gai eləboi natit p̄isi. ²¹ Gamit, notoləmas bun gamit p̄isi, asike nəlodato səḅodat ḅikel mai gidat ke datḅipanis, be nəlodat ḅimasil, datukad na-il-ḅuri-an hən datḅeil len nəhon aGot. ²² Ale dereh aGot teviol hən natideh datḅeusi həni, husur datugol nəsa gai tokele, datugol natit gail lotogol gai tohəhaṽur. ²³ Ale nakelean todaṅ san ekəmaiegai ke: Datimaskad nadələmian len nahəsan aNatun tovi aYesu Kristo, datimasriṅ nəlodato lan. Ale datimasləmas bun gidat gabag hən datḅehusur nakelean todaṅ gai tokel mai gidato.* ²⁴ Alat lotogol nəsa aGot tokele, galit lutoh tin len gai, ale gai itoh tin len galito. Ale len aNunun gai toviol həni mai gidato, datoləboii ke gai itoh tin len gidato.

4

ANunun aGot o nanunun gəgəras?

¹ Gamit, notoləmas bun gamit p̄isi, samtedələm nanunun p̄isi, be mətəbunus səhot gail ke lovi siGot o ləsavi esan. Mitigol timaienan husur ahai kelkel ur gəgəras isoḅur lovi lan naut p̄isi len navile a pan.* ² Mət̄oləboi mət̄ḅeləboii ke tovi aNunun aGot maiegai: ideh tokel uri ke aYesu Kristo egəm vi vanuan tokad niben, gai evi siGot, ³ wake ideh sakel uri, gai imabe? Gai savi siGot. Evi nanunun atenan tovi enemi seKristo tabtab. Mət̄osəsəlon̄ həni ke atenan tovi enemi seKristo ḅegəmai, ale gagai itoh tia len navile a pan.

⁴ Tuhnaturgw gail, mət̄ovi siGot ale mət̄osəhor ahai kelkel ur gəgəras galenan husur aNunun aGot totoh len gamito esəhor natəmat totoh len alat navile a pan.* ⁵ Ahai kelkel ur gəgəras galenan lovi sinavile a pan, imaienan nasoran salito egəm len nənauan sinavile a pan, gol ke navile a pan losəsəlon̄ hən galito. ⁶ Be ginamito, namtovi siGot, ale alat lotoləboi aGot losəsəlon̄ hən ginamito. Galevis ləsavi siGot. Galito, ləsəsəlon̄ hən ginamito, lomətahun ginamito. Husur natgalenan beti, datoləboi datḅeləboi səhot aNunun nakitinan mai nanunun nagəgərasan.

* **3:10:** Len alat siYesu, galevis lokis galit gabag hən aKristen, be asike ləḅeləmas bun naKristen gail am, logəras galit gabag ke lotovi Kristen. * **3:11:** Jon 13.34 * **3:12:** Gen 4.1-8 * **3:13:** Luk 6.22; Jon 15.18-19, 17.14 * **3:14:** Jon 5.24 * **3:17:** Deu 15.7-8 * **3:23:** Jon 13.34, 15.12, 17 * **4:1:** Deu 13.2-6 * **4:4:** Len naut egai, nəḅoṅ toke, mət̄osəhor ahai kelkel ur gəgəras, namilen ke mət̄oil gəgat len nakitinan.

AGot evi na-ləmas-buni-an

⁷ Gamit, notoləmas bun gamit p̄isi, dateləmas bun gidat gabag tabtab bathut aGot evi nəkadun na-ləmas-buni-an. Gidat ideh toləmas bun ideh am maienan ikad nəpasian len aGot, eləboi aGot. ⁸ Gidat ideh asike bələmas bun ideh am maienan, gai imabe? Gai saləboi aGot, bathut aGot evi na-ləmas-buni-an. ⁹ AGot eləmas masuŵ hən gidato. Eŵusan na-ləmas-buni-an san təban gidato maiegai ke: esəvat aNatun ulum̄an tosua səbon vi lan navile a pan, hən, len gai, datbikad nəmauran kitin.* ¹⁰ Na-ləmas-buni-an kitin evi nəsa? Mətunau ke evi na-ləmas-buni-an dattokade nəboŋ dattoləmas bun a Got a? Ao, savi enan. Na-ləmas-buni-an kitin evi na-ləmas-buni-an siGot toləmas bun gidato, tosəvat aNatun hən bətutumav hən nəmauran san gabag, hən ke, len gai, aGot bəruŵat nəsaan sidato gail dan gidato.*

¹¹ Gamit, notoləmas bun gamit p̄isi, aGot bələmas bun gidato len naŵide tomaienən, gidat māu datimasləmas bun gidat gabag. ¹² Səkad avan ideh toris aGot boŋ ideh. Be datbələmas bun gidat gabag, aGot itoh tin len gidato gol ke na-ləmas-buni-an san len gidato isarpoh buni suŵan toləŋoni.*

¹³ Datunau ləboii ke dattotoh tin len aGot ale datunau ləboii ke gai totoh tin len gidato husur eviol hən aNunun mai gidato. ¹⁴ Ale namtorisi tia ke, namtukel koti ke aTata esəvat aNatun ulum̄an hən bilav kuv alat navile a pan dan nəsaan salito.* ¹⁵ Avan ideh tokel koti len nəhon nəvanuan gail ke aYesu tovi aNatun aGot, aGot itoh tin len avan enan ale avan en itoh tin len aGot. ¹⁶ Ale datoləboi tia na-ləmas-buni-an aGot tokade, toləmas bun gidat həni. Datorin̄ nəlodato len na-ləmas-buni-an enan. AGot evi na-ləmas-buni-an, ale avan ideh totoh tin len na-ləmas-buni-an enan, gai itoh tin len aGot mai aGot itoh tin len gai.

¹⁷ Husur natenən, aGot igol ke na-ləmas-buni-an san len gidato isarpoh buni suŵan toləŋoni, hən ke datbikad na-il-ŵuri-an len nəhon nəboŋ aGot bəpəpəhun navoian dan nəsaan. Imaienən husur len natohan len navile a pan egai, datutoh tin len aGot suŵan aYesu totoh tin len aGot. ¹⁸ Namətahwan eŵuer len na-ləmas-buni-an be na-ləmas-buni-an kitin ehut namətahwan, husur nəpanismen evi nəkadun namətahwan. Avan ideh tomətahw len nəpanismen, na-ləmas-buni-an siGot lan səsarpoŋ suŵan aGot toləŋoni.

¹⁹ Datukad na-ləmas-buni-an bathut a m̄o aGot eləmas masuŵ hən gidato. ²⁰ Avan ideh bike, “Noləmas bun aGot,” be emətahun bun nəbathudud nadələmian ideh, gai evi nəvanuan nalibliboŋan. Husur asike bələmas bun nəbathudud nadələmian ideh torisi tia, imabe eləmas bun aGot gai sarisi? Saləboi b̄igole. ²¹ Ale aGot ikel nategai hən gidato ke, avan ideh toləmas bun aGot, timasləmas bun nəbathudud nadələmian san tu.*

5*Nadələmian len aYesu, aNatun aGot*

¹ Nəvanuan p̄isi lotodələmi ke aYesu evi aKristo, aGot totabtabuh lan, galit lukad nəpasian salito len aGot. Ale galit p̄isi lotoləmas bun gai topasus, loləmas bun ideh tokad nəpasian lan am. ² Datoləboii ke dattoləmas bun anatun aGot gail nəboŋ dattoləmas bun aGot, dattogol nəsa tokele. ³ Bathut datbələmas bun aGot, dereh datigol nəsa tokele. Ale natgalen tokel gail, ləsədaŋ hən datb̄igol gail.* ⁴ Husur galit p̄isi lotokad nəpasian len aGot, loil gəgat dan naŵide tosa gail silat navile a pan, lowin. Nadələmian sidato evi nədaŋan hən dattoil gəgat dan naŵide silat navile a pan. ⁵ Ase eləboi b̄eil gəgat dan naŵide silat navile a pan? Nəvanuan todələmi ŋai ke aYesu evi aNatun aGot.

⁶ AYesu Kristo evi gai togəm hən b̄ibaptais len nəwai mai hən nəda han b̄isel len nəmatan san. Len nəwai mai nəda egəmai.* Savi nəwai hən nəbaptaisan san ŋai be nəwai enan

* **4:9:** Jon 3.16 * **4:10:** Rom 5.8, 10; 1Jon 2.2 * **4:12:** Jon 1.18 * **4:14:** Jon 3.17, 4.42 * **4:21:** Mat 22.36-40; Mak 12.28-31; Luk 10.25-28 * **5:3:** Jon 14.15 * **5:6:** Len nasoruan ta Kris, baptais səpat, ike nəwai ŋai ale nəvanuan namitisau hən nasoruan siGot lunau ke nəwai evi nəwai hən nəbaptaisan.

mai nēda hēn nēmatan san. Ale evi aNunun aGot tokel koti bathut ke aNunun aGot tovi nakitinan. ⁷ Husur itor enan lukel kot nakitinan, * ⁸ aNunun aGot mai nēwai mai nēda; ale lototor lukel kot natit toṗitoṽ ṅai. ⁹ Len nakotan datodəlom na-kel-koti-an sinəvanuan, be nakitinan hēn na-kel-koti-an siGot esəhori husur evi na-kel-koti-an aGot tokel koti husur aNatun uluṁan. ¹⁰ Imaienan, alat lotoriṅ nəlolit len aNatun aGot lodəlom nēsa aGot tokel koti husur aNatun ale lukad nadəlomian enan len nəlolito. Avil alat ləsadəlom aGot ehum lotoke aGot tolibliboṅ husur ləsadəlom na-kel-koti-an aGot tokele husur aNatun uluṁan. ¹¹ Na-kel-koti-an imaiegai ke: aGot eviol hēn nēmauran vi sutuai mai gidat tia ale nəkadun nēmauran enan evi aNatun uluṁan. ¹² Alat lotokad aNatun aGot len nəlolito, lukad nēmauran enan; ale alat ləsəkad aNatun uluṁan aGot len nəlolito, lumabe? Ləsəkad nēmauran enan.*

¹³ Nutos natgalenan van hēn gamit mətteriṅ nəlomito len nahəsan aNatun aGot hēn mətbeləboii ke məttoṗad nēmauran vi sutuai. ¹⁴ Gidato, datsəkad nə-lon-uri-an len nəhon aGot ke, datbeusi hēn natideh tonor hēn naləṅonian san, dereh gai tesəsəloṅ hēn gidato. ¹⁵ Ale datbeləboii ke tosəsəloṅ hēn natideh datousi hēni, beti datoləboii ke eviol hēn nēsa dattouṣi hēni.

¹⁶ Gəberis nəbathudud nadəlomian ideh togol nēsaan, be savi nēsaan togol tomakuv dan aGot, gisor tuṽ ṁosi, ale dereh aGot teviol hēn nēmauran kitin maii.† Nusor husur nēsaan savi nēsaan togol nəvanuan tomakuv dan aGot, be ikad nēsaan sua togol nəvanuan tomakuv dan aGot vi sutuai, ale nəsakele ke gisor tuṽ ṁos galit lotogol enan. ¹⁷ Natit ṗisi ləsanor lovi nēsaan, be ikad nēsaan galevis ləsagol nēmatan, ləsagol ke nəvanuan tomakuv dan aGot vi sutuai.

¹⁸ Datoləboii ke nəvanuan ṗisi lotokad nəpasian salit len aGot, ləsagolṗol nēsaan husur aNatun aGot ihavhav hēn galito, etəgau ṗol galito hēn gai tosa vəsa masuṽ tovi təmat bədədas bībar galito. ¹⁹ Datoləboii ke datovi siGot naut kəmas ke galit am lotosuh len navile a pan lutoh len navəlan gai tosa vəsa tovi təmat. ²⁰ Ale datoləboii ke aNatun aGot togəṁ tia ale eviol hēn naləboian hēn datbeləboi aGot kitin, ale datutoh tin len aGot kitin, datutoh tin len aNatun uluṁan, aYesu Kristo. Atenan evi aGot kitin, evi nēmauran vi sutuai.

²¹ Bathut enan, anatugw gail len nadəlomian, mətələləgau hēn gamito dan nagot gəgəras gail.

* 5:7: Deu 19.15 * 5:12: Jon 3.36 † 5:16: Nēsaan togol nəvanuan tomakuv dan aGot evi nēsaan togol nəvanuan tomat vi sutuai.

2 Jon

Nalobulat napisulan na-və^{ha-ru-an} aJon totesi van hən alat siYesu

Ase itos nalobulat egai?

AJon tovi ahai susur siYesu, gai itosi.

AJon itos nalobulat egai hən nəsa?

Itosi hən bəvusan alat siYesu hən naʋide hən ləbītoh, ðon mai aGot mai nəvanuan tile gail.

AJon itos nalobulat mōs ase?

Itosi van hən alat lotokad nadəlomian len aYesu Kristo len naut p̄isi.

AJon itos nalobulat ŋais?

Hum ma totesi len nasihau A.D. 90.

1) Na-ke-ivoi-an mai na-sor-tuʋ-an (1-3)

2) Nakitinan mai na-ləmas-buni-an (4-11)

3) Nə-maris-kotovi-an (12-13)

Na-ke-ivoi-an

¹ Ginau, nəvanuan na-il-a-mō-an, nutos nalobulat egai van hən gaiug, Levet*, aGot totabtabuh len gaiug, van hən gaiug mai anatum̄ gail. Noləmas bun gamit len nakitinan. Be savi ginau ŋai, galit p̄isi am lotoləboi nakitinan, loləmas bun gamito, ² bathut nakitinan itoh len gidat tabtab ale titah mai gidat vi sutuai. ³ AGot teviol kəmas hən navoian mai gidato, nəlon titan̄is gidato, nəlodato tikad natəmat. Natgalen p̄isi legəm len aGot Tata mai aYesu Kristo tovi aNatun aTəman, ale datikad natgalenan len nakitinan mai na-ləmas-buni-an.

Nakitinan mai na-ləmas-buni-an

⁴ Nukemkem masuʋ nəboŋ notosaḅ ləboii ke anatum̄ galevis lohusur nakitinan hum aTata tokele hən gidato. ⁵ Imaienan nukel mai gaiug, Litegai, ke, gidat dateləmas bun gidat gabag.* Enan, nototosi van hən gaiug, savi nakelean veveu todaŋ, be datukade len natuḅatan. ⁶ Na-ləmas-buni-an imaiegai ke: datigol nəsa aGot tokele. Enan evi nakelean todaŋ məttosəsəloŋ həni len natuḅatan, ale mitimashusuri. Məteləmas bun gamit gabag!

⁷ Nəvanuan gəgəras isoḅur lupernan navile a pan tia, galit lomətahun ləbikel ləboii ke aYesu Kristo egəm vi vanuan kitin tokad niben. Nəvanuan ideh tomagenan evi nəvanuan gəgəras, aenemi seKristo. ⁸ Mətelələgau hən gamito hən asike nəsa dattoum mōsi ḅimasig be hən mətbikad nakonp̄urp̄uran kavkav aGot totəgau gati mōs gamito len nəmav.

⁹ Avan ideh asike ḅitoh tabtab len naḅusanan seKristo, avil ḅivan masuʋ am, atenan, aGot satoh len nəlon. Avan ideh totoh tabtab len naḅusanan, gai ikad aGot Tata mai aNatun, gəlar p̄isi len nəlon. ¹⁰ Imagenan, avan ideh ḅegəm hən gamito, be asike ḅilav naḅusanan seKristo gəm hən gamito, samtehəhaʋur hən ḅəḅis lohoim samito, samtike, “Ivoi,” maii; ¹¹ husur avan ideh ḅike, “Ivoi,” maii, gai iḅon mai atenan len nəsaan togolgole.

Nə-maris-kotovi-an

¹² Nukad natit isoḅur hən nəḅitosi van hən gamito, be nomətahun nəḅitosi hən napen len nalobulat. Avil nuvatvat viri ke nəḅitoh mai gamito, ale dereh gidat datihol gabag hən datḅepul hən nakemkeman.

¹³ Levet, aʋam̄, aGot totabtabuh lan, anatum̄ gail, lukel na-ke-ivoi-an vi təban gaiug.

* **1:1:** Levet evi nasoruan sua sidato namilen napəhaʋut toʋat nəhes hum nasuḅ. Len naut egai, nəboŋ toke Levet mai anatum̄ gail, evi nasoruan tosusuah namilen toke naluʋoh sua len naut sua lotovi alat siYesu ei. Ale len naʋide tomaienān, len naut ʋisusua aJon toke Litegai am. * **1:5:** Jon 13.34, 15.12, 17

3 Jon

Nalobulat napisulan na-vəha-tor-an aJon totosi

Ase itos nalobulat egai?

AJon tovi ahai susur siYesu, gai itosi.

AJon itos nalobulat egai hən nəsa?

Itosi hən bəvusan alat siYesu hən naṽide hən ləbitoh, ḥon mai aGot mai nəvanuan tile gail.

AJon itos nalobulat van hən ase?

Itosi van hən aKaius mai alat lotokad nadəlomian len aYesu Kristo len naut pisi.

AJon itos nalobulat ḥais?

Hum ma totosi len nasihau A.D. 90.

1) Na-ke-ivoi-an van hən aKaius (1-4)

2) Sagigol tətōṽ hən naṽide tosa seTiotrefes, be gigol naṽide tivoi, gevi tarhət sihai pusan gail lotogəmgəm ei len nəyaran salito (5-12)

3) Nə-maris-kotovi-an (13-15)

Na-ke-ivoi-an

¹ Ginau, nəvanuan na-il-a-mō-an, nutos nalobulat egai van hən gaiug, aKaius, notoləmas bun gaiug len nakitinan.*

² Gaiug, notoləmas bun gaiug, nous aGot ke tilav nədaḥan mai gaiug hən natit pisi len nəmauran samḥ ḥivoi ḥai ale hən gəḥimaur, hum notoləboi tia ke nəlōmḥ tomaienən.

³ Nokəmaienən husur nəboḥ nəbathudud nadəlomian galevis lototəlmam, lugol ginau nukemkem masuṽ nəboḥ lotokel kot nəlōmḥ todaḥ len aGot, mai naṽide samḥ tohusur nakitinan ḥai. ⁴ Anatugw, nəboḥ notosəsəlōḥ ke anatugw gail len nadəlomian lotohusur nakitinan, igol ginau nukemkem səhor natit pisi am.

Igol aKaius eləḥon ivoi am len nəlon

⁵ Gaiug, notoləmas bun gaiug, len nadəlomian samḥ goil gəgat nəboḥ gotoum vi tarhət sinəbathudud nadəlomian gail, naut kəmas lotovi metḥos. ⁶ Len nəhon alat siYesu, galit lukel kot na-ləmas-buni-an samḥ vi təban galito. Gevi tarhət salit len nəyaran salito len naṽide tonor hən nəsa aGot toləḥoni. ⁷ Husur len natuḥatan hən nəyaran salit mōs nahəsən Nasuḥ, ləsəlav natideh sinəvanuan ləsəkad nadəlomian. ⁸ Imaienən, gidat māu datevi tarhət sinəvanuan nəyaran lotomaienən hən datḥeum ḥonḥon mai galito mōs nakitinan.

ATiotrefes mai aTemetrius

⁹ Ginau nutos natuhlobulat van hən alat siYesu tia hən ləḥevi tarhət sinəvanuan nəyaran galenən, be aTiotrefes, toləḥon bun hən ḥeil a mō, gai emətahun ginamito. ¹⁰ Imaienən, nəboḥ nəḃegəmai, dereh nikel urur nəsa gai togolgole: len nasoruan sasa elibliboḥ, kel nəmadunamito. Be savi natenən ḥai, gai emətahun nəbathudud nadəlomian gail lotoyar ləbitoh maii. Ale natsual am. Ikai tas nəvanuan gail lotohəḥaṽur hən alat lotoyar ləbitoh mai galito, ale ehut galit dan alat siYesu.

¹¹ Gaiug, notoləmas bun gaiug, sagigol tətōṽ hən nəsa tosa, be gol tətōṽ hən nəsa tovoi. Gai togol nəsa tovoi, evi siGot; gai togol nəsa tosa, etətan hən aGot. ¹² Ivoi hən mətḥevi tarhət siTemetrius. Nəvanuan pisi lukel kot navoian san. Navoian len nəmauran san eṽusan nakitinan. Ginamit am namtukel kot navoian san, ale mətələboi ke namtokitin ḥai.

* 1:1: Uman 19.29; Rom 16.23; 1Kor 1.14

Nə-maris-kotovi-an

¹³ Nukad natit isoḅur hən nəḅitosi van hən gamito, be nomətahun nəḅitosi hən napen len nalobulat. ¹⁴ Nuvatvat viri ke asike idareh neris gamito, ale dereh gidat datihol gabag.

¹⁵ Nəlomit tikad natəḁmat. Nabubur sidat gail lukel na-ke-ivoi-an van hən gamito. Kel na-ke-ivoi-an mai nabubur sinamit gail p̄isi ei.

Jut

Naloʻbulat napisulan aJut totosi

Ase itos naloʻbulat napisulan egai?

AJut itosi.

AJut itosi hən nəsə?

Naloʻbulat napisulan egai ikel mai alat siYesu ke ivoi ke lelələgau hən galito hən asike ahai ʔusan gəgəras gail ləbēmədās nadələmian salito.

AJut itosi van hən ase?

Itos naloʻbulat napisulan egai van hən alat siYesu len naut gail ʔisi.

AJut itos naloʻbulat napisulan egai ʔais?

Itosi pəpadaŋ hən nasihau tovi A.D. 66.

1) AJut ikel na-ke-ivoi-an mai alat siYesu (1-2)

2) AJut itos naloʻbulat hən bikel nalələgauan mai alat siYesu (3-4)

3) AGot erin ʔəpanismen len nəvanuan mai aŋel lotogol tosa sutuai ale dereh terin ʔəpanismen len alat lotogol tosa daməŋai (5-16)

4) Il gəgat len nadələmian (17-23)

5) Nə-maris-kotovi-an tosal suh aGot (24-25)

Na-ke-ivoi-an seJut

¹ Ginau aJut notovi naslev siYesu Kristo mai notovi aʋan aJemes, ginau nutos naloʻbulat napisulan egai van hən gamit, aGot tolekis hən gamito hən mətʔevi esan. AGot Tata eləmas masuʋ hən gamito, aYesu Kristo ekətəkəta kəkol hən gamito hən asike mətʔimakuv dani.*

² AGot, nəlon titanʔis gamito, gai tigol nəlomit tikad natəmət mai gai teləmas bun gamito. Natgalen tepul am tabtab len gamito.

Ahai ʔusan gəgəras gail

³ Gamit notoləmas bun gamit ʔisi, noləŋon masuʋ hən nəbītos naloʻbulat van hən gamito husur nə-lav-kuvi-an dan nəsaan gidat ʔisi dattokade. Be nunau ke nimastosi van hən gamito husur natsual am hən mətʔehisi habat hən mətʔetəgau gat naʔusanan hən nadələmian sidato. Naʔusanan galenan, aGot eviol vəha-sua hən ʔai mai nəvanuan san gail. ⁴ Nokəmaienan husur ikad nəvanuan galevis ləsəkad nadələmian ideh len aGot. Galit loliligis mədau hən galit len gamito, luke narubətian siGot idam hən ke lalumian mai latpəhaʋut loləboi ləbəhusur naʋide taʋtaʋor, naʋide selipah. Nəvanuan galenan ləsəkad nadələmian, lupair dan aMasta sidato tosua səbən ʔai, Nasuʔ aYesu Kristo. Na-tos-gati-an ta sutuai ikele tia ke dereh limaspanis sil natgalenan.*

⁵ Məttoləboi natgalenan tia, be nukə nigol mitinau təlmam hən ke, naut kəmas Nasuʔ tosəhar kuv nəvanuan san gail dan naut a Ijip, len nəbən lotohusur nəbən galenan, galit galevis ləsəkad nadələmian lan. Sil natenan igol galit ʔisi ləsəkad nadələmian lan lumasig buni.* ⁶ Mitinau təlmam hən aŋel gail ləsail gəgat len namilelito be lotogam dan naut a im salito. AGot itah gat galit len nəmargobut topat vi sutuai. Ibanʔis gat galito vir nəbən totibau bəpəpəhun navoian dan nəsaan lan. ⁷ Ale nəlomit satibən bən hən nabiltivile eru enan, Sotom mai Komorrahan mai navile gail lotodar vis gəlaru. Nəvanuan naut galen gail lohusur naʋide hən naitian tosa, naʋide hən naitian tiltile ləsənor. Alat nabiltivile galenan lumasig buni len nəhab hum nalələgauan husur nəhab topaŋ vi sutuai bevi ʔəpanismen silat lotosa.*

* **1:1:** Mat 13.55; Mak 6.3

* **1:4:** Kal 2.4; Tit 1.16; 2Pit 2.1

* **1:5:** Exo 12.51; Num 14.29-30

* **1:7:** Gen 19.1-25

⁸ Len naŵide tomagenan, ahai þusan gægəras galenan, lohusur naðəber salito, gol ke lotogol nibelit toβiŋbiŋal len naŵide tosa lotohusuri. Lomətahun avan ideh ðeil a mō hən galito, ale losəvar alat lotoyalyal len nəməv. ⁹ Lupesəvar magenan wake aMikael, naut kəmas toŵat nəhes hum aβiltiŋel, gai sasəvar Natəmat. Nəboŋ aMikael tosor ðalðal mai Natəmat, toŵitŵituh maii husur niben aMoses, len nəboŋ enan, aMikael sator vilesi. AMikael eləboii ke savi esan hən ðisað səhoti hən ðipanis, savi esan hən ðisor ðisa lan, ale ikel maii ŋai ke, “Nasuð m̄au tesivoh len gaiug!”* ¹⁰ Be ahai þusan gægəras galenan lusor viles, losəvar natit gail lototətan hən. Lohum narivatvat, lohusur naləŋonian hən nibelit ŋai gol lomədas galit səbolit vəmasig. ¹¹ Ereh! Nəpanismen ipat vir galito husur lupal sob, lohusur naþisal siKen togol aŵan tomat. Lugam husur nəvat gol lotosab suŋan aPalaam toləŋon masuŵ hən nəvat. Ale suŋan aKorah tomətahun aMoses, dereh limasig husur lomətahun aGot.† ¹² Hum nasəhau məttoleboi mətβibat lan, nəvanuan galenan lomədas naðonan samito nəboŋ məttohan ðonðon len nəhanan na-ləmas-buni-an gail. Ləsənu avan ideh am be lokətkəta təban galit səbolit ŋai, lohum nəmarigw nəlan toŵuvi be saləboi ðeus, lukele ke lukad isoður be ləsaləboi ləβigol natideh. Losuŋan nəhai topar ŵite len nəboŋ hən nəmatuan, nəvanuan gail lotoput kuvi, imat ebun ¹³ Lohum nətas kudkud topus, nabubus han tosel vahut, tolav nəpahsago hən nagolean salito tomədas nahəsalito. Lohum naməso lotorus dan naþisal salit gail. Ŋa aGot etəgau gat naut len nəmargobut tomotmot vi sutuai vir galito.

¹⁴ Nau aEnok tovi naməlevruan len nəpasusan aAtam toil a mō hən, evi naməlevtesan tohusur aAtam. Gai boh epəhav utaut husur ahai þusan gægəras galenan, ike, “Məteris! Nasuð aGot satogəmai mai naβiltiŵoh hən aŋel san gail,* ¹⁵ hən ðenənoŵ hən nəvanuan gail þisi mai nəbathut nakitinan. Dereh tepəpehun navoian dan nəsaan, tikel vəhot nəpanismen tosil nəsaan gail þisi silat lotomətahuni. Dereh teriŋ nəpanismen len nəvanuan nəsaan galenan sil na-sor-mətahuni-an þisi lotokele nəboŋ lotosor tasi.”† ¹⁶ Ahai þusan gægəras galenan lukoblen tabtab. Lusor vilevil, lohusur naləŋonian tosa salit səbolit ŋai. Lusor patpat galit məhat, lusor hehe hən nəvanuan gail hən ke nəvanuan gail ləβehusur galito mai viol hən natit mai galito.

Naləlgauan gail

¹⁷ Be gamit notoləmas bun gamit þisi, nuke mitinau təlmam hən nasoruan ahai pispisul siMasta sidato, aYesu Kristo, lotokele a mō mai gamito. ¹⁸ Luke, “Len nəboŋ hən nanoŋan hən navile a pan, dereh tikad nəvanuan gail ləβisor viles nakitinan aGot tokel vəhoti mai ləβehusur naləŋonian salit gail tosa.”* ¹⁹ Ahai þusan gægəras galenan dereh lepəpehun gamito, naləŋonian salit gail luwol hən nəmauran salito husur aNunun aGot ebuer len galito. ²⁰ Be gamit notoləmas buni gamit þisi, mətəil gəgat am akis len nakitinan, hən nadəlomian samit togəm len aGot ðidan am. Sor tuŵ len aNunun aGot, ²¹ təgau gat tabtab hən nəmauran toŵusan na-ləmas-buni-an siGot. Vatvat vir nəmauran vi sutuai, aMasta sidato, aYesu Kristo ðeviol hən mai gamito len nəlon totaŋis gamit tia.

²² Nəlomit titaŋis alat nəlolit tour nadəlomian salito. ²³ Lav kuv nəvanuan tile gail, sabul galit dan nəhab hən nəpanismen. Ikad nəvanuan tile gail am, nəlomit titaŋis galito, be mətəleləgau hən gamit hən asike nəsaan salit ləβidos gamito, mətəmətahw hən asike mətβelis gamit len nəsaan salito. §

Nə-sal-suhi-an

* **1:9:** Aβiltiŋel: 1Tes 4.16 Maikel: Dan 10.13, 21, 12.1; KelV 12.7 Niben aMoses: Deu 34.6 Sivoh: Zec 3.2 † **1:11:** Ken: Gen 4.3-8 Palaam: Num 22.1-35. Korah: Num 16.1-35 * **1:14:** Gen 5.18, 21-24 † **1:15:** Ris Enok 1.9 tovi naləbulat seJu gail. Naləbulat lotokisi hən aEnok səpat len nasoruan siGot. * **1:18:** 2Pit 3.3 § **1:23:** Len nasoruan ta Kris ike, Mətəmətahw hən nahurabat salito, nəsaan salit todos gail, mətəmətahun bun gail am. Nasoruan enan evi nasoruan kəta.

²⁴⁻²⁵ Nə-sal-suhi-an vi təban AGot toləboi b̄etəgau gat gamito hən asike mət̄bipes h̄əbetw, asike mət̄biteh. Eləboi b̄erij̄ gamit mət̄eil len nəh̄on tokad namənas, natideh tosa toḅuer len gamito, mətukemkem. Gai evi aGot s̄əb̄on tosua ŋai, s̄əkad ideh am. AGot, len nəs̄a aYesu Kristo, aMasta sidato togole m̄os gidato, aGot ilav kuv gidato dan nəp̄anismen tonor hən gidato. Namənas, nəyalyalan, nədaŋan mai na-il-a-m̄o-an lovi esan len natubatan, gagai, mai vi sutuai. Ganan!

Na-kel-vəhoti-an Na-kel-vəhoti-an van hən aJōn

Ase itos nalobulat egai?

AJōn tovi ahai susur siYesu itosi.

Itos nalobulat egai hən nəsə?

AJōn itos nalobulat egai hən bikel mai nəvanuan gail husur na-kəta-risi-an hən aYesu gai torisi. Na-kəta-risi-an enan eṽusan nəsə bevisi len nəbōŋ ləbēgəmai.

AJōn itos nalobulat egai mōs ase?

Itosi mōs alat lotokad nadəlomian. Itosi mōs naKristen gail len naut p̄isi.

Itos nalobulat egai ŋais?

AJōn itosi pəpadaŋ hən nasihau A.D. 90.

AJōn anatun aSepeti evi ahai pispisul siYesu. AJōn itos nalobulat egai, ale esəvati van hən alat siYesu len naut toməlevru len naprovens Asia. Len nasihau galenan naut a Rom idaŋ masuṽ ale eil a mō hən nəvanuan naut tiltile gail len naut salit gail. Be naut a Rom emədas bun alat siYesu. Len nasihau A.D. 54 vəbar A.D. 68, aSisa a Rom, nahəsən aNero, gai emədas alat siYesu lototoh a Rom. Ale len nasihau A.D. 81 vəbar A.D.96, aSisa nahəsən aTomitian, gai tu emədas bun alat siYesu. Len nabunusian silat a Rom, aSisa salito esum̄an nagot, be alat siYesu lomətahun ləbilotu hən, lulotu hən aGot mai Nasuḅ aYesu Kristo ŋai. Imaienan nəvanuan a Rom lunau ke alat siYesu lomətahun aSisa, lovi enemi san gail. Husur enan luṽabun nəvanuan isoḅur lotokad nadəlomian len aYesu (2.10, 13, 3.10, 6.9). Lutah gat aJōn ale loriŋi len natuhholoul Patr̄ōs tohum naim bəbaŋis (1.9). Len nasihau enan aTomitian evi Sisa. AYesu evisi hən aJōn len naholoul ei, ale ikel vəhot natit gail ləbēvisi a tahw. AJōn itos gat natgalenan. Itosi ke aSetan emədas masuṽ hən alat siYesu səhor ta mō. Avil alat lotoriŋ nəlolit len aYesu leil gəgat m̄au, limassusumar, limasdaŋ ḅur na-ləŋon-isa-vəsə-an enan, naut kəmas ləbimat (12.11). AJōn ike aYesu dereh tetəlmam ale aenemi san gail asike lukad nədaŋan am. Alat lotogolgol nəsaan dereh lipanis, be alat lotoriŋ nəlolit len aYesu, lotovi esan, dereh leḅis len naut veveu aGot tokel gati ke likade maii.

1) AJōn isor husur nalobulat egai (1.1-8)

2) Na-kəta-risi-an hən aNatun Nəvanuan (1.9-20)

3) Nalobulat napisulan gail van hən alat siYesu len naut toməlevru (2.1–3.22)

4) Nabopita len nəmav esəŋav (4.1-11)

5) Nalobulat tobul tokad nabuburutan lotoməlevru (5.1–6.17)

6) Alat a Israel lotovi 144,000 (7.1-17)

7) Aŋel lotoməlevru loṽuv nətrampet lotoməlevru (8.1–11.19)

8) Napəhaṽut, nətrakon mai narivatəvat katkat eru (12.1–13.18)

9) Naṽehuh Sion mai nəwain hən navile a pan (14.1–15.8)

10) Navilesir naməkot gail (16.1-21)

11) APapilon toyalyal iteh vəmasirsir (17.1–20.10)

12) Napəpehunian hən navoian dan nəsaan (20.11-15)

13) Nəlav veveu mai navile a pan veveu (21.1-8)

14) Naut a Jerusalem veveu (21.9–22.5)

15) Nə-maris-kotovi-an (22.6-21)

AJōn isor husur nalobulat egai

¹ Len nalobulat egai aGot ilav naləboian hən nəsə dereh bimasvisi asike idareh mai aYesu Kristo, hən aYesu bikel vəhoti mai naslev san gail lotovi vanuan san gail. AYesu esəvat aŋel san hən bikel vəhoti mai ginau, aJōn notovi slev san. ² Nukel ur natit p̄isi

notorisi, natit þisi tovi nasoruan siGot, mai natit þisi aYesu Kristo tokel koti mai ginau. ³Avan ideh þevurun nalobulat egai mai alat siYesu, aGot tivoi həni. Alat læbesəsəlon həni mai læbigol nəsa tokele, aGot tivoi hən galito, husur nəboŋ hən natgalenan læbevisi egəm pəpadaŋ.

Na-ke-ivoi-an van hən alat siYesu len naut toməlevru

⁴Ginau aJon nutos nalobulat napisulan egai van hən alat siYesu len naut toməlevru len naprovens Asia. AGot teviol kəmas hən navoian mai gamito, tigol nəlomit tikad natəmat. Navoian mai natəmat enan arogəm len aGot tovi gai ta sutuai tia, gai gagai, mai tovi gai þegəm sal.* Navoian mai natəmat arogəm len aNunun toməlevru† a mō len nabiltihai bətbətah siGot.‡ ⁵Navoian mai natəmat arogəm len aYesu Kristo todaŋ hən bikel kot nakitinan husur aGot. AYesu evi ahai a mō, nametəkav hən na-le-məhat-an dan nəmatan. Eil a mō hən nakin gail hən navile a pan. Mitisal suh gai toləmas bun gidato, nəda hən nəmatan san togol datumakuv dan nəsaan sidato.§ ⁶Igol datovi vanuan dattotoh pipihabəlan aGot, igol datogəm vi hai tutumav təban aGot aTəman. Nəyalalan hən nəbathumənas mai nədaŋan hən na-il-a-mō-an aripat lan vi sutuai sutuai! Ganan.*

⁷Məteris! Egəm mai nəmavukasw! Ale nəvanuan gail þisi dereh lerisi, galit am lotosari len nəmatan san. Nəvanuan len nahəmar gail þisi len navile a pan dereh litaŋ vaisis lan. Timagenan! Ganan!**

⁸Nasub aGot, ike, “Novi alfa mai omeka, nametəkav mai naməkot. Ginau novi atenan tovi gai ta sutuai tia tovi gai gagai, mai tovi gai þegəm sal, novi Got notodaŋ masuŵ.”††

Na-kəta-risi-an hən aNatun Nəvanuan

⁹Ginau aJon, awawa samito. Len aKristo, nutah mai gamito dattotoh pipihabəlan aGot, nutah mai gamit dattodaŋ þur na-ləŋon-isa-vəsa-an sal. Lubar hən ginou len naholoul lotokisi hən a Patmōs sil notokel ur nasoruan siGot mai nakitinan aYesu tokel vəhoti. Ehum nototoh len naim bəbaŋis gegai. ¹⁰Len nəboŋ sua siNasub, aNunun aGot iwol hən ginou. Vəha-sua ŋai nosəsəlon hən nadoldol towal habat hum nətrampet.‡‡ ¹¹Ike, “Gitos gat nəsa gotorisi, ale səvati van hən alat siYesu len navile toməlevru: a Efesus, a Smirna, a Perkamum, a Tiatira, a Sartis, a Filatelfia mai a Laotisea.”

¹²Nəboŋ notopair hən nəbəkəta ris ase tosor mai ginou, noris namial toməlevru lotopat a məhat len nametəlai nagol toməlevru lotoil. ¹³Avan sua sumian anatun nəvanuan eil len naut nametəlai namial galenan lotoil lan. Nahurabat san ebəlav bar narien, ale nəhau tutuŵ nagol ibəŋis garu həni len nəmabun. ¹⁴Len nəkadun, navurun epəhw hum navurun nasipsip, epəhw yesyes hum nasno. Namətan arohun nəhab towunwun. ¹⁵Narien arobbilbil hun natəlai bras topat len nəhab gol topud vanial, ale nadolon ehun nəwəlan hən nabiltiwai tosel vi pan len naut tosoþur.§§ ¹⁶Len navəlan nəmatu etəgau naməso toməlevru, ale naþu nəbalan tokan naut toru evivile dan nabuŋon. Ale nəhon ehum namityal tobilas nəmet len natuþlial.

* **1:4:** Len naut egai nənoŵ həni mai nahəsan aGot tokel mai aMoses: Ginau notovi ginou bogai notovi ginou sutuai nəbevi ginou (sal) vi sutuai. † **1:4:** Len naut egai, aNunun toməlevru evi aNunun aGot. Ale məlevru ikad namilen ke toveveu buni o tonor buni. ‡ **1:4:** Asia: 2Kor 1.8; alat siYesu len naut toməlevru: KelV 1.11; tovi gai gagai, tovi

gai ta sutuai tia mai tovi gai þegəm sal: Exo 3.14. § **1:5:** todaŋ hən bikel kot nakitinan husur aGot: Isa 55.4; ahai a mō: Psa 89.27; nəda hən nəmatan san togol datumakuv dan nəsaan sidato: Kol 1.20. * **1:6:** Exo 19.6; 1Pit 2.5

** **1:7:** mai nəmavukasw: Dan 7.13; Mak 14.62; lotosari: Zec 12.10; Jon 19.37. †† **1:8:** KelV 21.6, 22.13. Alfa evi naleta nametəkav len nasoruan ta Kris, mai omeka evi naleta naməkot. ‡‡ **1:10:** Nəboŋ siNasub evi nəmariboŋ nametəkav hən nawik, nəmariboŋ aYesu tole məhat dan nəmatan, ale husur enan, alat lotokad nadəlomian lulotlotu həni len nəboŋ enan. Nətrampet evi natsua lotoum həni hən nametəlai ale nəboŋ lotoŵuv lan, iwal səhor nəwəlan hən nahəmadu. §§ **1:15:** Hən naves 13-15, ris Eze 1.24, 43.2; Dan 7.9, 13, 10.5-6

¹⁷ Nəboŋ notorisi, nuteh bathurien suŋan notomat. Be eriŋ navəlan nəmatu len ginau, ike, “Sagemətahw, ginau novi nametəkav mai naməkot.”*** ¹⁸ Ginau novi gai tomaur. Numat be goris, gagai numaur vi sutuai vi sutuai. Notəgau naki hən nəmatan mai naut nəmatan, nukad nədaŋan hən na-il-a-mŋo-an səhor gəlar p̄isi. ¹⁹ Imagenan, gitos gat natit gail gotorisi tia, natit gail gagai mai natit gail ləbēvisi a tahw. ²⁰ Naməso toməlevru gotoris gail len navəlagw, mai nametəlai nagol hən namial toməlevru lotoil, namilelit tosusuah imaiegai ke: naməso toməlevru lovi aŋel gail lotokətkəta təban alat siYesu len naut toməlevru, ale nametəlai namial toməlevru lovi alat siYesu len naut toməlevru galenan.

2

Napisulan van hən alat siYesu a Efesus

¹ “Gitos gat napisulan egai van hən aŋel tokətkəta təban alat siYesu a Efesus. Gitos nategai ke:

“Ginau nototəgau naməso toməlevru len navəlagw nəmatu, ginau notoyar len naut nametəlai nagol hən namial lotoil lan, ginau nokəmaiegai ke:

² “Noləboi natit p̄isi məttoḡole. Noris nauman todaŋ samito mai nə-daŋ-ḡuri-an samito tobəlav. Noləboii ke mətəsaləboi mətḡbitah mai nəvanuan sasa gail. Noləboii ke məttoḡusḡus kitev nakitinan len alat lotokis galit hən ahai pispisul be ləsavi ahai pispisul, ale mətusaḡbi ke lotogəḡaras. ³ Mətosusumar, mətudaŋ ḡur na-ləŋon-isa-vəsa-an bathut nahəsagw, ale mətəpetəmas, nibemit saməhav. ⁴ Avil ikad natsua, nusor tas gamito len natgalegai ke: mətəsaləmas bun ginau hum məttoḡole a mŋo, mətəsaləmas bun gamit gabag. ⁵ Mitinau gat na-ləmas-buni-an nametəkav məttoḡokade a mŋo. Mətuteh masuḡ dani. Mitipair təlmam ḡəm hən ginau ale um suŋan məttoḡole a mŋo. Asike mətḡbipair dan nəsaan samito, dereh negəm hən gamito, nilav kuv nametəlai namial samit dan naut toil lan. ⁶ Be ikad natsua len gamito tovoi: gomətahun naḡide silat seNikolaus, ginau am nomətahun buni.*

⁷ “Avan ideh tokad nədariŋan tesəsəloŋ hən nəsa aNunun aGot tokel mai alat siYesu len naut gail! Avan ideh towin səhor nədaŋan hən nəsaan, dereh nidam̄ hən ḡihan naḡit nəhai hən nəmauran len nəParatais siGot.†

Napisulan van hən alat siYesu a Smirna

⁸ “Gitos gat napisulan egai van hən aŋel tokətkəta təban alat siYesu a Smirna. Gitos nategai ke:

“Ginau notovi metəkav mai naməkot, ginau notomat mai notomaur təlmam, ginau nokəmaiegai ke:

⁹ “Noləboi na-ləŋon-isa-vəsa-an mai nə-par-tite-an samito, wake mətəpul hən navoian siGot! Noləboi natit gail, aenemi samit gail lotokele, hən ləbēmədas nahəsamito. NaJu galenan lokis galit hən alat siGot, be sakitin, husur naḡonḡonan salito evi naḡonḡonan siSetan. ¹⁰ Samtemətahw len na-ləŋon-isa-vəsa-an ideh pəpadaŋ hən ḡegəm hən gamito. Natəmat dereh tibar hən gamit galevis len naim bəbaŋis hən ḡitaltal husur nadəlomian samito ke timabe, ale dereh mətəleŋon tisa vəsa len nəmariboŋ tesəŋavur. Mitidaŋ len ginau, naut kəmas nəmatan ḡibar gamito, ale dereh nilav nəpraish hən nəmauran kitin mai gamito.*

*** **1:17:** Hən naves 16-17, Isa 44.6, 48.12, 49.2; Ipru 4.12 * **2:6:** Alat seNikolaus lunau ke lotovi Kristen be lohusur naḡusanan seNikolaus, savi siYesu. † **2:7:** Gen 2.8-9. Paratais len nasoruan ta Kris evi nəhol o nəhol hən naḡit nəhai. * **2:10:** Gen 24.55; Dan 1.12, 14

11 “Avan ideh tokad nədariŋan tesəsəlonŋ hən nəsa aNunun aGot tokel mai alat siYesu len naut gail! Avan ideh towin səhor nədaŋan hən nəsaan, nəmatan na-vəha-ru-an asike igol nasənanahan lan.†

Napisulan van hən alat siYesu a Perkamum

12 “Gitos gat napisulan egai van hən aŋel tokətkəta təban alat siYesu a Perkamum. Gitos nategai ke:

“Ginau notokad nəbu nəbalan tokan naut toru, ginau nokəmaiegai ke:

13 “Noləboii ke mətutoh len naut nabiltihai bətbətah siSetan topat lan. Naut kəmas natenan mətotəgau gat nahəsagw sal, mətudaŋ len ginau. Mətomətahun mətbigam dan ginau, naut kəmas lotogol aAntipas tomat. AAntipas enan idaŋ hən bikel kot ginau ale lugol tomat sil ginau len navile samito, naut aSetan totoh lan. 14 Avil len natgalevis nusor tas gamito. Ikad gamit galevis ei lotohusur naŋide siPalaam toŋusan aPalak hən naŋide hən bigol alat a Israel ləbisa. Etəŋov nəlolit hən ləbihan nəhanian nəvanuan gail lototutumav həni van hən nəlablab gail mai hən ləbigol naitian tosa.* 15 Len naŋide tomaienən ikad gamit galevis lotohusur naŋusanan silat seNikolaus.* 16 Imagenan, mitipair dan nəsaan samito! Asike mətbigole, vəha-sua ŋai dereh negəm, bal mai gamit məttohusur aNikolaus hən nəbu nəbalan hən nabuŋogw.

17 “Avan ideh tokad nədariŋan tesəsəlonŋ hən nəsa aNunun aGot tokel mai alat siYesu len naut gail! Avan ideh towin səhor nədaŋan hən nəsaan, dereh nilav nəmanna galevis tosusuah maii, nəmanna togəm len nəmav. Ale dereh nilav nəvat topəhw maii. Len nəvat enan aGot itos gat nəhes veveu lan, ale səkad avan ideh toləboi nəhes enan, be gai nəbilavi maii ŋai, eləboii.*

Napisulan van hən alat siYesu a Tiatira

18 “Gitos gat napisulan egai van hən aŋel tokətkəta təban alat siYesu a Tiatira. Gitos nategai ke:

“Ginau notovi aNatun aGot, namətagw tohun nəhab towunwun, nariegw tohun natələi bras tobilbil, ginau nokəmaiegai ke:

19 “Noləboi natit pisi məttoogle. Noləboi na-ləmas-buni-an samito, nədəlomian samito, na-vi-tarhəte-an samito mai nə-daŋ-ŋburi-an samito tobəlav, ale gagai mətugol natgalevan səhor ta mō. 20 Avil len nategai nusor tas gamit ke: alitenan, aJesepel, tokis gai gabag hən ahai kelkel ur sua, mətudaŋ hən bəpusan ei. Len naŋusanan egəras naslev sagw gail hən ləbigol naitian tosa, han nəhanian nəvanuan lototutumav həni van hən nəlablab gail.* 21 Nulav mai alitenan, namityal hən bīpair dan naitian san tosa, be emətahun bīpair dani. 22 Imaienan, dereh nibar həni len nəmel sua. Ale len naut enan, gai mai galit lotogol naitian tosa maii, dereh nigol leləŋon tisa vəsa tibatbat. Asike ləbīpair dan naŋide hən nəsaan san, dereh timaienən. 23 Ale dereh nigol anatun gail limat hən navilesir, beti alat siYesu len naut pisi dereh leləboii ke, ginau notovi gai tokəta kitev nəsa topat len nənauan mai nəlon nəvanuan gail, ale dereh nilav mai gamit pisi, nəsa tonor hən nagolean samit vīsusua.*

24 “Be nukel mai gamit am a Tiatira, gamit mətəsatəgau naŋusanan enan, gamit mətəsaləboi nəsa lotokisi hən naŋusanan gail siSetan lotosusuah buni, nukel mai gamit ke, asike noriŋ natideh am len gamito bigol nəmauran samit bidaŋ, 25 be nategai ŋai: nəsa məttofade, mətətəgau gati vir nagəmaian sagw. 26 Avan ideh towin səhor nədaŋan

† 2:11: KelV 20.14, 21.8 Nəmatan na-vəha-ru-an evi nəmatan vi sutuai, ale nəmatan enan saləboi bigol natideh len alat lotowin səhor nədaŋan hən nəsaan. * 2:14: Num 25.1-2, 31.16 * 2:15: KelV 2.6 * 2:17: Exo 16.14-15, 33-34; Isa 62.2, 65.15 * 2:20: 1Ki 16.31, 19.1-2; 2Ki 9.22, 30 * 2:23: Psa 7.9, 62.12; Jer 17.10

hən nəsaan mai togol naləḡonion sagw tabtab vəbar nagilen, dereh nilav nədaḡan hən na-il-a-mō-an maii hən beil a mō hən naluḡoh hən nəvanuan gail;

²⁷ ‘Dereh teil a mō hən galito hən nəbatw nametəlai, nalolosaan teḡuer, ale tigol limasirsir hun nabilikoro tan ḡulau.’*

²⁸ ‘Dereh likad nədaḡan hən na-il-a-mō-an tohun nədaḡan hən na-il-a-mō-an no-tokade len aTəmagw, ale nilav namōso lalan am mai galito!§

²⁹ ‘Avan ideh tokad nədarinḡan tesəsəloḡ hən nəsa aNunun aGot tokel mai alat siYesu len naut gail!

3

Napisulan van hən alat siYesu a Sartis

¹ ‘Gitos gat napisulan egai van hən aḡel tokətkəta təban alat siYesu a Sartis. Gitos nategai ke:

‘Ginau notokad aNunun aGot toməlevru mai naməso toməlevru, ginau nokəmaiegai ke:

‘Ginau noləboi natit ḡisi məttoḡole, noləboii ke məttoḡat nəhes ke məttomaur, wake mətumat. ² Mitilele, mətəhulahul! Naḡide samit lotovoi sal pəpadaḡ ləḡbimasig, mitigol lidaḡ am. Husur nusabi ke len nəhon aGot sagw, nəsa məttoḡole, mətəsaḡol səhav. ³ Mitinau təlmam hən naḡusanan məttoḡəsəloḡ həni mai məttoḡəloḡmi a mō. Mitigol husuri, ale pair dan nəsaan samit gail. Asike mətḡibilele, asike mətḡehulahul, dereh negəm sumian nəvanuan vənḡənah, ale asike mətəloḡboi namityal nəḡegəm lan hən nəḡilav nəpanismen mai gamito.*

⁴ ‘Ikad gamit galevis a Sartis ei ləsados nahurabat salit hən nəsaan, ləsamədas nəmauran salit hən nəsaan. Ale dereh liyar mai ginau, nahurabat salit topəhw. Dereh liyar mai ginau husur lunor hən ləḡiyar mai ginau. ⁵ Avan ideh towin səhor nədaḡan hən nəsaan, len naḡide tomaienən, dereh tesun nahurabat topəhw. Asike nukaskas nahəsən dan naləḡulat hən nəmauran, avil dereh nikel kot nahəsən len nəhon aTəmagw mai aḡel san gail.

⁶ ‘Avan ideh tokad nədarinḡan tesəsəloḡ hən nəsa aNunun aGot tokel mai alat siYesu len naut gail!

Napisulan van hən alat siYesu a Filatelfia

⁷ ‘Gitos gat napisulan egai van hən aḡel tokətkəta təban alat siYesu a Filatelfia. Gitos nategai ke:

‘Ginau notovi siGot notovi nakitinan, ginau nukad naki siTevit tovi Kiḡ. Nəsa notosəḡav həni, avan ideh edədas beḡəkəkol həni. Nəsa notokəkol həni, avan ideh edədas beḡəsəḡav həni. Ginau nokəmaiegai ke:*

⁸ ‘Ginau noləboi natit ḡisi məttoḡole, ale nosəḡav hən nabopita mōs gamito avan ideh edədas beḡəkəkol həni. Bathut noləboii ke mətukad natuhdaḡan, be mətugol nəsa notokele len nasoruan sagw, ale mətəsakel na-kel-mətəhun-ginau-an boḡ ideh. ⁹ Alat len nəḡonḡonan siSetan, naJu lotokis galit hən alat siGot be sakitin, lolibliḡon, dereh nigol galit letəḡedur bathuriemito, hən ləḡeləboi səhoti ke notəloḡmas bun gamito.*

¹⁰ Bathut məttoḡol husur nakelean sagw todaḡ ke, mitikad nə-daḡ-ḡuri-an beḡəlav, dereh ginau netəḡau ḡol gamito dan namityal hən na-ləḡon-isa-vəsa-an pəpadaḡ hən beḡəm bar navile a pan kavkav, hən ḡitaltal kitev nəḡəloḡmian sinəvanuan lotosuh lan ke timabe. ¹¹ Ginau dereh negəm tutut. Mətəḡəḡau gat nəḡəloḡmian məttoḡokade, hən avan

* **2:27:** Psa 2.8-9 § **2:28:** Num 24.17; KelV 22.16. Namōso lalan evi aYesu, ḡol ke dereh tilav gai gabag mai alat lotowin səhor nədaḡan hən nəsaan mai togol naləḡonion san tabtab vəbar nagilen. * **3:3:** Mat 24.43-44; Luk 12.39-40; 1Tes 5.2; 2Pit 3.10 * **3:7:** Isa 22.22; Job 12.14 * **3:9:** Isa 43.4, 49.23, 60.14

ideh asike bilav kuv nəprais samito. ¹² Avan ideh towin səhor nədaŋan hən nəsaan, dereh nigol tegəm vi rivbet len naim siGot sagw, ale aGot asike igam dani boŋ ideh am. Dereh nitos gat nahəsan aGot sagw lan, mai nahəsan nabiltivile siGot sagw tovi Jerusalem veveu begəm len nəmav len aGot sagw. Ale dereh nitos gat nahəsagw veveu lan.*

¹³ “Avan ideh tokad nədariŋan tesəsəlonŋ hən nəsa aNunun aGot tokel mai alat siYesu len naut gail!

Napisulan van hən alat siYesu a Laotisea

¹⁴ “Gitos gat napisulan egai van hən aŋel tokətkəta təban alat siYesu a Laotisea. Gitos nategai ke:

“Ginau notovi nakitinan,* notodaŋ hən nəbikel kot nakitinan hən natit p̄isi tovisi, ginau notovi nəkadun natit p̄isi aGot toum həni, ginau nokəmaiegai ke:*

¹⁵ “Ginau noləboi natit p̄isi məttoŋole. Mətsapud buni, mətsasusus buni. Noləŋon masuŋ ke mətopud buni o mətosusus buni! ¹⁶ Be husur məttopat rivuh, mətopud kəkereh ŋai, mətsapud buni, mətsasusus buni, vəha-sua ŋai dereh neŋulai hən gamito dan nabuŋogw, nemətahun gamito!* ¹⁷ Gamit mətuke, ‘Nopul hən natite, nukad natit p̄isi notoləŋoni, natideh nəsep̄ar.’ Be mətsənaui səhoti ke məttoŋərav sədaŋ, mətunor hən nəvanuan gail lotololosa hən gamito, mətovi məsal, mətovi metbesw mai mətoḃurmalmal. ¹⁸ Nukel mai gamit ke, ivoi hən mətḃeŋur nagol len ginau hən mətḃepul həni, nagol lotolatlat kitevi len nəhab ke tomabe. Ivoi hən mətḃeŋur nahurabat topəhw, hən mətḃesun gail, hən asike nahurumit bisa len nəmalmalan samito. Ivoi hən mətḃeŋur nəmersin nəmet, hən mətḃikas namətamit həni, hən mətḃekəta. ¹⁹ Avan ideh notoləmas buni, dereh nesivoh lan, mai nigol tipanis hən nəḃeŋusani. Imaienan, mətepuḃ, mitidaŋ len nakitinan ale pair dan nəsaan samit gail!* ²⁰ Ginau boh noil bopita, nudeldel. Avan ideh besəsəlonŋ hən nadologw, besəŋav hən nabopita, dereh neḃis van həni, ale namrihan katəŋol. ²¹ Avan ideh towin səhor nədaŋan hən nəsaan, dereh nigol teḃətah mai ginau len nabiltihai ḃətḃətah sagw, suŋan notowin səhor nədaŋan hən nəsaan, ale notobətah mai aTəmagw len nabiltihai ḃətḃətah san.

²² “Avan ideh tokad nədariŋan tesəsəlonŋ hən nəsa aNunun aGot tokel mai alat siYesu len naut gail!”

4

Nalotuan len nəmav

¹ Nəboŋ tokəmaienan tonəŋ, nokəta, noris nabopita tosəŋav len nəmav, ale nadoldol notosəsəlonŋ həni a m̄o, nəwalan han tohum nətrampet, ikel mai ginau ke, “Gegəm a məhat gegai, ale dereh neŋusan gaiug hən natit gail ləḃimasvisi a tahw len natgalenan.”

² Vəha-sua ŋai aNunun aGot iwol hən ginau, ale noris nabiltihai ḃətḃətah sua topat len nəmav, noris avan sua tobətah lan! ³ Atenan tobətah ei, nənahənah han eḃilbil hum nəvat jasper mai nəvat karnelian. Ale ikad nanivaniv tom̄ial kəsən, garu len nəhai ḃətḃətah hum nəvat emeralt.* ⁴ Nəhai ḃətḃətah tovi 24 ludar visi, ale nəvanuan totibau lotovi 24 lobətah len gail. Nəvanuan galenan lovi haŋut lotoil a m̄o lotosun nahurabat topəhw, mai len nəkadulito lukad nəkraun nagol hum sekiŋ. ⁵ Ale nəkabil ikabil mai nabiliurur ekurut len nabiltihai ḃətḃətah rivuh. Ikad nam̄ial toməlevru lotopaŋ wunwun a m̄o len nabiltihai

* **3:12:** Isa 62.2 * **3:14:** 2Kor 1.20 * **3:14:** Pro 8.22 * **3:16:** Len naut egai, alat lotopud buni lukad nadələmian len aYesu, ale alat lotosusus buni ləsəkad nadələmian lan. Be alat lotopat rivuh, ləsapud kəkereh, aGot emətahun galito husur lotopul hən nə-lon-uri-an. * **3:19:** Pro 3.12; Ipru 12.6 * **4:3:** Hən naves 2-3, ris Eze 1.26-28, 10.1. Jasper: evi nəvat sua gəsələboi gəḃekəta tur lan, nətau han tom̄ial o tokəsən o toyanyan; karnelian: evi nəvat tobisibis; emeralt: evi nəvat tokəsən be tomasil. KelV 21.19-20.

bətbətah enan. Nañial galenan lovi aNunun aGot toməlevru.* 6 A mō len nābiltihai bətbətah ehum tokad nābiltimetduᅇduᅇ hən nakəlas tobilbil masil hum nəvat kristal.†

Dar vis nābiltihai bətbətah len nətarhət tovat han, ikad natit tovat lotomaur, lotobaᅇ mətalito a mō mai a tahw.

7 Natit nametəkav tomaur esuñan nalion, na-vəha-ru-an hən natit lotomaur esuñan natuhbuluk, na-vəha-tor-an hən natit lotomaur nəhon esuñan nəhon nəvanuan, ale na-vəha-vat-an hən natit lotomaur esuñan naikel toməlah.‡ 8 Natgalen v̄isusua lukad nəhabəlalito toməlevtes lotobaᅇ mətalito a məhat mai pipite. Ləsəᅇjavᅇjav, be len nalennəyal mai nalenmariug luke,

“Gai tovi Got kitin, gai tovi Got kitin, gai tovi Got kitin,

Nasuᅇ aGot aBiltidaᅇan,

ategaii tovi gai ta sutuai tia, tovi gai gagai,

mai tovi gai ᅇgəᅇm sal.”*

9 Nəboᅇ natit tovat lotomaur lotosal suh nəyalalan sitenan tobətah len nābiltihai bətbətah, nəboᅇ lotoputsan nahəsən, nəboᅇ lotosipa vi təban gai tomaur vi sutuai vi sutuai, 10 nəvanuan totibau lotovi 24 luteh bathurien ategaii tobətah len nābiltihai bətbətah, ale lulotu hən ategaii tomaur vi sutuai vi sutuai. Loriᅇ nəkraun nagol salito a mō len nābiltihai bətbətah, luke,

11 “O Nasuᅇ, aGot sinamito! Inor hən gəᅇbikad nə-sal-suhi-an hən nəyalalan sam̄.

Inor hən gəᅇbikad na-putsan-nahəsam̄-an mai nābiltidaᅇan.

Husur gaiug goum hən natit p̄isi,

ale bathut naləᅇnonian sam̄, goum hən gail, gugol losuh, lukad nəmauran.”

5

Navuhean hən nalobulat

1 Beti len navəlan nəmatu sitegaii tobətah len nābiltihai bətbətah, noris nalobulat tokad natosian len nətarhət toru lotobul həni, burut gati vəha-məlevru.* 2 Ale noris aᅇel todaᅇ tokai len nadoldol towal habat ke, “Len nəhon aGot, ase inor hən ᅇekin kotov nabuburutan, hən ᅇevuh nalobulat eg tobul?” 3 Avil səkad avan ideh len nəᅇav, o len navile a pan, o buthəvile a pan toləboi ᅇevuh nalobulat tobul o hən ᅇvuruᅇi.*

4 Beti nutaᅇ habat, husur ləsaləboi ləᅇisaᅇ avan ideh tonor hən ᅇevuh nalobulat tobul ale hən ᅇvuruᅇi. 5 Be len nəvanuan totibau lotovi 24 lotovi haᅇut lotoil a mō, sua ikel mai ginau ke, “Sagitaᅇ! Geris, sua len nəpasusan siTevit, Nalion len nahəmar seᅇjutah, gai ewin səhor p̄isi aenemi san gail. Gai eləboi ᅇekin kotov nabuburutan toməlevru, ale hən ᅇevuh nalobulat tobul.”*

6 Ale noris natuhsipsip tohum nəvanuan gail lotogol tomat, avil eil rivuh len naut tokad nābiltihai bətbətah mai natit tovat lotomaur, eil rivuh len nəvanuan totibau lotovi 24. Natuhsipsip enan ikad nəbalbal toməlevru mai namətan toməlevru lotovi Nunun aGot toməlevru, gai tosəvat galit vi lan navile a pan kavkav.* 7 Ale aTuhsipsip egəᅇm, ilav nalobulat tobul dan navəlan nəmatu sitenan tobətah len nābiltihai bətbətah. 8 Nəboᅇ tolav nalobulat tobul, natit tovat lotomaur mai nəvanuan totibau lotovi 24 luteh bathurien aTuhsipsip. Galit p̄isi lukad navus beltaᅇ v̄isusua, ale lotəgau nasiloh nagol lotopul hən nəhai pəhas nəᅇon tosusau tovi na-sor-tuᅇ-an silat siGot.* 9 Lokəkai hən nəᅇe veveu ke,*

* 4:5: Exo 19.16; Eze 1.13; Zec 4.2 † 4:6: Nəvat kristal evi nəvat tomasil hum nakəlas səkad nətau ideh. ‡ 4:7:

Hən naves 6-7, ris Eze 1.5-10, 22, 10.14. Naikel evi nəᅇan naməsav totibau tohum nəbal be totibau səhori. * 4:8: Eze

1.18, 10.12; Isa 6.2-3 * 5:1: Eze 2.9-10; Isa 29.11. Nəboᅇ lotobul hən nalobulat, loburur gat nagilen hən nəwaks, ale

nəboᅇ nəwaks tomədməᅇau sal luᅇos gat nənahənah hən avan sua lan tokele ke nalobulat enan evi esan, mai avan tile

saləboi ᅇevuhe. * 5:3: Flp 2.10 * 5:5: Gen 49.9; Isa 11.1, 10 * 5:6: Isa 53.7; Zec 4.10 * 5:8: Psa 141.2

* 5:9: Psa 33.3, 98.1; Isa 42.10

“Gaiug gunor hən gəbilav nalobulat tobul
 ale kin kotov nabuburutan gail hən gəbevuhe.
 Nəvanuan gail lugol gumat,
 be len nəda hən nəmatan sam̃,
 govur nəvanuan gail hən ləbevi siGot,*
 govur galit dan nahəmar p̃isi, nasoruan p̃isi,
 nabi tiltile p̃isi mai naluʃoh hən nəvanuan gail p̃isi.
 10 Ale gugol logəm vi hai tutumav gail təban aGot,
 nəvanuan gail lototoh pipihabəlan.*

Dereh leil a m̃o hən nəvanuan gail len navile a pan.”

11 Beti nokəta tətəs, ale nosəsəloŋ hən nadolon aŋel gail tosoḅur masuʃ notodədas
 nəbevurun gail.* Aŋel gail mai natit lotomaur mai nəvanuan totibau gail ludar vis
 nabiltihai bətbətah. 12 Len nabiltidoldol luke,
 “ATuhsipsip, nəvanuan gail lotogol tomat, inor len nəhon aGot
 hən bikad nabiltidaŋan, ḅepul hən natite, bikad namitisau hən nəmauran tonor mai
 na-ləboi-buni-an hən ḅigol natite.

Inor hən natit p̃isi ləbeputsan nahəsən. Inor hən bikad nəyalyalan hən nəbathumənas mai
 na-sor-sal-suhi-an.”

13 Beti nosəsəloŋ hən natit p̃isi lotosuh len nəmav mai len navile a pan mai buthəvile a
 pan mai len tas, natit p̃isi luke,

“Datisal suh atenan tobətah len nabiltihai bətbətah mai aTuhsipsip,
 dateputsan nahəsalaru,
 nəyalyalan hən nəbathumənas mai nədaŋan hən na-il-a-m̃o-an,
 lipat len gəlaru vi sutuai vi sutuai!”

14 Natit tovat lotomaur luke, “Ganan,” ale nəvanuan totibau lotovi haʃut lotoil a m̃o, luteh
 len tan, kəta vi pan, lulotu.

6

Nabuburutan toməlevtes

1 Nəboŋ notokəta, noris aTuhsipsip tokad nalobulat tobul, ekin kotov nabuburutan
 metəkav len nabuburutan toməlevru lotoburut gat nalobulat tobul.* Ale nosəsəloŋ
 hən esua len natit tovat lotomaur tosor len nadolon tohum nabiliurur toke, “Gəmai!”

2 Nokəta, ale noris nahos toḅəhapəhw togəmai. Atesua tosaḅ lan etəgau navus mai nəwei
 han. Ikad nəkraun nagol aGot tolav maii hən tosuni, ale hum nəvanuan towin səhor
 naenemi san gail len nəbalan tosoḅur, igam van hən ḅewin səhor p̃is naenemi san gail.

3 Beti aTuhsipsip ekin kotov nabuburutan na-vəha-ru-an, nosəsəloŋ hən na-vəha-ru-an
 len natit tovat lotomaur toke, “Gəmai!” 4 Nahos togon egəmai, nahos tobisibis. Atesua
 tosaḅ lan, aGot ilav nabiltiḅu nəbalan maii, hən bikad nədaŋan hən na-il-a-m̃o-an, hən
 ḅilav kuv natəmat dan navile a pan, hən nəvanuan gail ləḅimat len nəbaləlan mai galit
 gabag.

5 Beti aTuhsipsip ekin kotov nabuburutan na-vəha-tor-an, nosəsəloŋ hən na-vəha-tor-
 an len natit tovat lotomaur toke, “Gəmai!” Ale nokəta, noris nahos mermer togəmai, ale
 atesua tosaḅ lan, len navəlan etəgau nasəkel tonənoʃ hən naməlasan.* 6 Ale nosəsəloŋ hən
 nəwəlan hum nadoldol togəm len natit tovat lotomaur toke, “Nəvat hən nalita tosua hən

* 5:9: Kol 1.20 * 5:10: Exo 19.6; KelV 1.6 * 5:11: Dan 7.10 * 6:1: KelV 5.1 * 6:5: Hən naves 2-5, ris Zec
 1.8, 6.1-8. Len nasəkel, nəvanuan enənoʃ hən naməlasan namətəlai gai toləboii mai naməlasan hən natit gai saləboi, hən
 beləboi naməlasan han.

nawit dereh tevi natenarius tesua, nəvat hən nalita totor hən nəpali dereh teṗitṗitov.† Ale sagemədas naoil mai nəwain!”

7 Beti aTuhsipsip ekin kotov nabuburutan na-vəha-vat-an, nosəsəloṅ hən na-vəha-vat-an len natit tovat lotomaur toke, “Gəmai!” 8 Ale nokəta, noris nahos togəmai, nətau han tokəsan wawwaw. Atesua tosaḥ lan, nahəsən aMatan, ale Naut Nəmatan ehusuri, itah maii. AGot ilav nədaṅan mai gəlaru hən arḃigol ḃesua ḃimat dan tovat len nəvanuan ṗisi len navile a pan. Ilav nədaṅan mai gəlaru hən arḃigol nəmatan len nəḃalan o nə-par-hanian-an o naməsahan tiltile o narivatəvat nalililai.‡

9 Nəboṅ aTuhsipsip tokin kotov nabuburutan na-vəha-rim-an, pipit nəmel tutumavan, noris nəlon alat lotomat sil nasoruan siGot. Nəvanuan gail lugol alaten lumat sil na-kel-uri-an tovoi lotodaṅ hən ləḃikel koti. 10 Lukai habat van hən Nasuḃ. Luke, “Masta gaiug gotovi Got kitin! Gitoh teḃəlav mabe vir gəḃenənoṽ hən nəvanuan lotosuh len navile a pan mai nəbathut nakitinan hən ləḃipanis sil nəsa lotogole hən ginamito? Gigol nasisilan hən galito husur nəda hinamit mai nəmatan sinamit ṗais?” 11 Beti aGot ilav nahurabat pəḥəpəhw mai galit ṗisi. Ale ikel mai galit ke liṅavṅav kəkereḥ vir naslev siYesu gail suṅan galito, mai awawa salit len nadəlomian ḃisobur ləḃimat. Bathut nəvanuan lotomətahun aGot dereh ligol alatenan limat sil nadəlomian lotokade len aYesu van vəbar na-ṗuruṅ-gati-an ḃihau hən alat ləḃimat.

12 Nəboṅ aTuhsipsip tokin kotov nabuburutan na-vəha-məlevtes-an, noris nəḃiltidu todū. Noris namityal togəm mermer hum nahurabat harharo, ale noris nahəbati kavkav togəm bisibis hum nəda. 13 Beti naməso gail len nəmav luteḥ len tan, hum nəvit nəhai lotoveu lotorus len nəlan paru. 14 Ale nəmav ebul vi tut hum naləḃulat lotobul həni, ale nəvəhuh mai naholoul ṗisi lorus dan namilelito.§ 15 Beti nakiṅ sinavile a pan gail, nəvanuan totibau gail, nəḃiltisoltia lotoil a mō hən nasoltia tosoḃur, alat lotopul hən natite, nəvanuan ḃəbau gail, naslev gail mai alat ləsavi slev, galit ṗisi losusuah len nəḃurhuvat gail mai napipivat hən nəvəhuh gail. 16 Ale lukai van hən nəvəhuh mai nəvat gail ke, “Mititeḥ len ginamito, susuan ginamit dan nəhon atenan tobətəḥ len nəḃiltihai bətḃətəḥ. Susuan ginamito dan nəlol paṅpaṅ seTuhsipsip!”* 17 Husur nəboṅ totibau hən nəlol paṅpaṅ səlaru egəm tia, ale as teləboi ḃeil gati?”*

7

Alat a Israel lotovi 144,000

1 Beti noris aṅel tovat lotoil, sua len nanot, sua len nais, sua len nasaut mai sua len nawes. Loil gol nəlan gail hən nəlan asike ḃəṽuv nətan o nətas o nəhai ideḥ.* 2 Ale noris aṅel togon togəm len naut namityal tovisi lan, ikad natesua hum nəstam hən ḃiṗos gat nabuburutan len natite ke siGot nəkadun nəmauran. Ale ikai habat van hən aṅel tovat galenan, aGot tolav mai galito nədaṅan hən ləḃemədas nətan mai nətas. 3 Ikai ke, “Mititoh bai! Samtemədas nətan o nətas o nəhai gail vəbar namṗiṗos gat nəstam len nabunəhon naslev siGot sidat gail ḃinoṅ.”* 4 Ale nosəsəloṅ hən naṗuruṅan salit aṅel toṗos gat nəstam len nabunəholito ke lovi siGot. Iṗos gat nəstam len 144,000 dan nahəmar ṗisi ta Israel:

5 12,000 dan nahəmar Jutah,
12,000 dan nahəmar Reupen,
12,000 dan nahəmar Kat,

† 6:6: Natenarius evi nəvat naṗuruṗuran hən nauman hən nəmariboṅ tosa. Nəpali ehum nawit be nabus han isa səhor nawit. Husur enan nəvat han ekəkereḥ ṗai. Nawit mai nəpali lovi hanian seṗu gail, be len naut egai nəvanuan lupar hanian ale nəvat hən nawit mai nəpali etibau masuṽ. ‡ 6:8: Eze 14.21. Naməsahan tiltile eləboi ḃevi navilesir.

§ 6:14: Hən naves 12-14, Isa 13.10-13, 34.4; Eze 32.7-8; Amo 8.9; Jol 2.10; 2Tim 4.13 * 6:16: Hos 10.8; Luk 23.30

* 6:17: Jol 2.11; Zep 2.2-3 * 7:1: Jer 49.36; Dan 7.2; Zec 6.5 * 7:3: Eze 9.4-6

⁶ 12,000 dan nahəmar Aser,
 12,000 dan nahəmar Naftali,
 12,000 dan nahəmar Manasseh,
⁷ 12,000 dan nahəmar Simeon,
 12,000 dan nahəmar Levi,
 12,000 dan nahəmar Issakar,
⁸ 12,000 dan nahəmar Sepulun,
 12,000 dan nahəmar Josef,
 12,000 dan nahəmar Penjamin.

Nə-sal-suhi-an seḅiltiluṽoh

⁹ Husur natgalenan noris nabiltiluṽoh, avan ideh edədas ḅəṽuruṽi. Logəm len naluṽoh hən nəvanuan naut tiltile ṽisi, logəm len nahəmar ṽisi, logəm len nəvanuan nabi tiltile gail ṽisi mai nasoruan ṽisi. Ale loil a mō len nabiltihai bətbətah mai len nəhon aTuhsipsip. Losun nahurabat topəhapəhw ale len navəlalito lutariv nəpashət nadet.*

¹⁰ Ale len nabiltidoldol lukai habat ke, “Nə-lav-kuvi-an dan na-ləṽon-isa-vəsa-an egəm len aGot sidato tobətah len nabiltihai bətbətah, mai egəm len aTuhsipsip!” ¹¹ Ale aṽel gail ṽisi loil dar vis nabiltihai bətbətah mai nəvanuan totibau gail mai natit tovat lotomaur. Luteh len tan, ḅov kəta vi pan, a mō len nabiltihai bətbətah hən ləḅilotu hən aGot ke,

¹² “Kitin! Na-sor-sal-suhi-an,
 nəyalyalan hən nəbathumənas,
 namitisau hən nəmauran tonor,
 nasipaan, na-putsan-nahəsəsan-an,
 nabiltidaṽan,
 mai na-ləḅoi-buni-an hən ḅigol natite;
 tevi təban aGot sidato vi sutuai vi sutuai.
 Ganan!”

¹³ Beti sua len nəvanuan totibau gail eus ginau ke, “Alategai lotosun nahurabat pəhapəhw gail, lovi ase? Logəm len naut a be?” ¹⁴ Ale nusor vari ke, “Nəsaləḅoi. Nasuḅ, gaiug goləḅoi, gikele.”

Beti ikel mai ginau ke, “Lovi alat lotolavutur len nəḅoṽ hən na-ḅiltiləṽon-isa-vəsa-an gail. Lokəkəkas nahurabat salit len nəda heTuhsipsip, gol lotopəhw yesyes.* ¹⁵ Imagenan loil a mō len nabiltihai bətbətah siGot, ale loum san len nalennəyal mai nalenmariug len naim san. Ale gai tobətah len nabiltihai bətbətah dereh tikabut gol galito, havhav hən galito. ¹⁶ Asike lumalkəkət, asike lumaduh ḅoṽ ideh am. Asike nəyal esun masuṽ hən galito, asike napudan ideh ilat karkar hən galito. ¹⁷ Husur aTuhsipsip toil rivuh len naut tokad nabiltihai bətbətah dereh tekətkəta təban galit hum tovi vanuan nasipsip salito. Dereh tesəhar galito vi lan nabəko gail hən nəwai nəmauran. Ale aGot dereh tigar namətarur gail ṽisi dan namətalito.”†

8

Nabuburutan na-vəha-məlevru-an

¹ Nəḅoṽ aTuhsipsip tokin kotov nabuburutan na-vəha-məlevru-an, len nəmav naut eḅut len nahudhut nəhaua. ² Beti noris aṽel lotoməlevru lotoil len nəhon aGot, ale ilav nətrampet* lotoməlevru mai galito.

³ Ale aṽel sual am totəgau nasiloḅ nagol hən nəhai pəhas tobasw, egəm il ben nəmel tutumavan.* Ale aGot ilav nəhai pəhas isoḅur maii, hən ḅigol ḅiḅon mai na-sor-tuṽ-an

* **7:9:** Nadet ehum namətu, ebəlav, ikad nəpashəte mai ikad navite lotohanhani. Len naut a Israel loḅilḅil hən hən ləḅəṽusani ke lotowin səhor aenemi salit gail len nəḅalan o hən ḅəṽusan nahəhaṽuran salito. * **7:14:** Dan 12.1; Mat 24.21; Mak 13.19 † **7:17:** Len naves 16-17, ris Psa 23.1-2; Isa 25.8, 49.10; Eze 34.23 * **8:2:** Nətrampet ehum nahəmadu o nəbalbal sesipsip o natit tomagenan tovi metəlai gotoṽuv lan hən ḅiwal * **8:3:** Exo 30.1-3

gail silat siGot p̄isi. Ale eviol həni len nəmel tutumavan lotoum həni hən nagol, nəmel tutumavan enan ipat a m̄o len nabiltihai bətbətah. ⁴ Ale nəbasuhab hən nəhai pəhas toḅon mai na-sor-tuṽ-an gail silat siGot, evi məhat len nəhon aGot, dan navəlan aṅel. ⁵ Beti aṅel enan ilav nadurinen topaṅ dan nəmel tutumavan, igol epul len nasiloh nagol hən nəhai pəhas, ale ebubulani vi lan navile a pan, ale nabiliurur ekurut, ikad nəwalan gail, nəkabil ikabil mai nadu edu.*

Nətrampet gail

⁶ Beti aṅel lotoməlevru lotokad nətrampet lotoməlevru, loutaut hən ləḅeṽuv gail.*

⁷ Aṅel metəkav eṽuv nətrampet san. Nəais† mai nəhab artoḅon mai nəda, aGot idanṅi vi lan navile a pan. Nahudhut tosua dan totor hən navile a pan, nəhab ihani. Nəhai tosua dan totor, nəhab ihan tavun gail, mai naliol kəsan p̄isi.*

⁸ Beti aṅel na-vəha-ru-an eṽuv nətrampet san, ale natit hum nabiltiṽehuh topaṅ, aGot ibar həni len tas. Nahudhut nətas tosua dan totor egəm vi da. ⁹ Nahudhut tosua dan totor hən natit p̄isi tomaur len tas, lumat, mai len nəlanis p̄isi, tosua dan totor lumasig.

¹⁰ Beti aṅel na-vəha-tor-an eṽuv nətrampet san. Nabiltiṽeso topaṅ hum nam̄ial, iteh dan nəmav vi lan nahudhut tosua dan totor hən nawisel gail mai nabəko gail.* ¹¹ (Ale lokis nam̄eso enan hən Nəhai Tokon.) Nahudhut tosua dan totor hən nəwai egəm kon, ale nəvanuan isoḅur lumat husur lotomun nəwai enan tokon.*

¹² Beti aṅel na-vəha-vat-an eṽuv nətrampet san. Natsua iṽas nahudhut tosua dan totor hən namityal mai nahəbati mai nam̄eso gail, hən nəmargobut bəsusuan nahudhut tosua dan totor hən nam̄ialan halito. Nam̄ial ebuer len nahudhut tosua dan totor hən nalennəyal mai nalenmariug.*

¹³ Beti nokəta, ale naikel‡ sua tomələh len naməsav, nosəsəloṅ hən tokai habat ke, “Wee! Namətahwan! Namətahwan! Namətahwan dereh tibar alat lotosuh len navile a pan, bathut nəsa bəvisi bogai, nəboṅ aṅel naməkot lototor ləḅeṽuv nətrampet salit gail!”

9

¹ Beti aṅel na-vəha-rim-an eṽuv nətrampet san. Noris nam̄eso sua toteh tia dan nəmav vi lan navile a pan, ale aGot ilav naki hən nəḅur nəpanismen səkad nabutite mai aMeso enan. ² Nəboṅ aMeso toseṅav hən nəḅur enan, ibasw vi məhat dan nəḅur hum nəbasuhab hən nabiltihab togol nametəlai tovi wai. Ale nəbasuhab togəm len nəḅur ikabut gol namityal mai naməsav.* ³ Beti nalokust* gail lomələh dan nəbasuhab vi lan navile a pan, ale aGot ilav nədaṅan hum naskopion mai gail hən ləḅevin nəvanuan.* ⁴ Ale aGot ikel mai galit ke salemədas naliol o nəhai o natideh tokəsan, be loləboi ləḅemədas nəvanuan ṅai ləsəkad nəstam siGot len nabunəholito.* ⁵ Ikel mai galit ke saligol nəvanuan gail limat, be loləboi ləḅigol ləḅeləṅon b̄isa vəsa len nahəbati b̄erim. Na-ləṅon-isa-vəsa-an salit dereh tehum napəṅasan sinəvanuan nəboṅ naskopion tovini. ⁶ Len nahəbati torim enan, nəvanuan gail dereh lidon nəmatan, be asike lusabi, leləṅon masuṽ hən nəmatan be dereh tigam dan galito.*

⁷ Nalokust lohum nahos lotoutaut vir nabiltiḅalan. Lukad natit hum nəkraun nagol len nəkadulito ale nəholito esum̄an nəhon nəvanuan. ⁸ Lukad navurulito hum navurun napəḅavut toləḅləbah, nariṽolito ehum nariṽon nalion, ⁹ lukad nametəlai tokabut gol nəmabulito ale nəwalan hən nəhabəlalito ehum nəwalan hən nahos mai nəkat nəḅalan

* **8:5:** Exo 19.16; Lev 16.12; Eze 10.2 * **8:6:** 1Tes 4.16 † **8:7:** Nəais evi nəwai todaṅ nəboṅ tosusus buni. * **8:7:** Exo 9.23-25; Eze 38.22 * **8:10:** Isa 14.12 * **8:11:** Jer 9.15 * **8:12:** Exo 10.21-23 ‡ **8:13:** Naikel evi nəman naməsav tohum nabiltibal. * **9:2:** Gen 19.28 * **9:3:** Nalokust ehun natohtohlomətu, ihanhan natideh tokəsan ale egəm len nabiltiṽeshəte tohum nəmarigw. * **9:3:** Exo 10.12-15; Luk 10.19 * **9:4:** Eze 9.4; KelV 7.2-3, 8.7

* **9:6:** Job 3.21; Jer 8.3

lotosəbur lotomur vi lan nabiltiḅalan.† 10 Lukad nagilelito lotoləboi ləḅevin nəvanuan hum naskopion, ale nagilelito ikad nədaḅan hən ləḅeləboi ləḅigol nasənanan len nəvanuan gail len nahəbati ḅerim. 11 Lukad nakiḅ toil a mō hən galito, tovi aḅel hən nabur nəpanismen səkad nabutite. Len nasoruan seḅru gail nahəsan aApatton, len nasoruan ta Kris nahəsan aAḅollyon.‡

12 Natit metəkav nəvanuan gail lotomətahw habat lan inoḅ, be geris, ikad natit teru am arbəgəm sal.

Nətrampet naməlevtesan

13 Beti aḅel na-vəha-məlevtes-an eḅuv nətrampet san. Nosəsəloḅ hən nadoldol sua togəm len nəbalbal tovat hən nəmel tutumavan nagol toil len nəhon aGot.* 14 Beti nadoldol ikel mai aḅel na-vəha-məlevtes-an tokad nətrampet ke, “Gisah ruḅat nəhau tobaḅis gat aḅel tovat len naut hən nabiltiwisel Eufates.” 15 Ale isah ruḅat aḅel lotovat aGot toutaut hən galito vir nəhaua, nəmariboḅ, nahəbati mai nasihau enan, hən ləḅigol ḅesua ḅimat dan totor len nəvanuan ḅisi len navile a pan. 16 Nosəsəloḅ hən naḅuruḅan hən nəvanuan nəḅalan salito lotosah len nahos. Lovi eru vəha-10,000 vəha-10,000; gol lovi 200,000,000 ḅisi. 17 Len na-kəta-risi-an sagw nahos gail mai alat lotosah len gail lumaiegai: alat lotosah lukad nametəlai tokabut gol nəmabulito tobisibis hum nəhab, mai toboḅboḅ, mai toyanyaḅ hum nəsalfa.§ Nahos, nəkadulito ehum nəkadun nalion. Ale nəhab, nəbasuhab mai nəsalfa evivile dan nəḅalito. 18 Nahudhut tosua dan totor hən nəvanuan gail len navile a pan lumat len natit totor galegai: nəhab mai nəbasuhab mai nəsalfa lotovivile dan nəḅalito. 19 Nədaḅan hən nahos galenan ipat len nəḅalito mai nagilelito. Husur nagilelito lohūm nəmat lotokad nəkadulito lotoləboi ləḅigol nasənanan.

20 Avil nəvanuan ləsəmat len naḅəḅasan galenan, galit ləsəpair dan naḅide sasa salito hən ləḅipair van hən aGot. Ao, lulotu sal hən natəmat gail mai nəlablab lotoum həni hən nagol, nasilva, nabrons, nəvat mai nəhai. Nəlablab galenan ləsəḅboi ləḅəkəta, ləsəḅboi ləḅesəsəloḅ, ləsəḅboi ləḅiyar be nəvanuan lulotu hən gail sal!* 21 Nəvanuan gail ləsəpair dan nəmatan lotogolge hən nəvanuan, ləsəpair dan na-gol-nəbehi-an salito o naḅide salit hən naitian taḅtaḅor o navənvənanan lotogolge.

10

Aḅel mai natuhloḅulat tobul

1 Beti noris aḅel togon todaḅ, togəm vi pan len nəmav. Nəmavkasw ipat gol niben hum nahurabat, nanivaniv ipat len nəkadun, nəhon ehum namityal mai narien gəlaru, ehum artovi hab. 2 Natuhloḅulat tobul esəḅav len navəlan. Eriḅ narien nəmatu len tas mai narien nəmair len tan. 3 Ale ikai len nadoldol towal habat hum nalion toḅun. Nəboḅ tokai, nadolon nabiliurur lotoməlevru luwal, lokurut. 4 Nəboḅ nabiliurur lotoməlevru lotokurut, noutaut hən nəḅitos gat nəsa lotokele, be nadoldol len nəmav ike, “Sagikel vəhot natgalenan nabiliurur lotoməlevru lotokele, sagitosi.”*

5 Beti aḅel notoris toil len tas mai len tan, isar hən navəlan nəmatu vi məhat, vi lan nəmav. 6 Len nahəsan atenan totoh vi sutuai vi sutuai, atenan toum hən nəmav mai natit ḅisi tosuh lan, navile a pan mai natit ḅisi tosuh lan mai nətas mai natit ḅisi tosuh lan; len

† 9:9: Hən naves 7-9, Jol 1.6, 2.4-5 ‡ 9:11: Nəhes eru enan, namilelaru ke, Gai tomədas bun nəvanuan gail. * 9:13:

Exo 30.1-3; KelV 8.3 § 9:17: Nəsalfa evi nəvat toyanyaḅ. Goləboi gəḅisəḅi pəpadaḅ hən nəhab a Bu. * 9:20:

Psa 115.4-7, 135.15-17; Dan 5.4, 23; 1Tim 4.1 * 10:4: Len nasoruan ta Kris ike, Burut gat natgalenan nabiliurur lotoməlevru lotokele, sagitosi.

nahəsan atenan, aŋel ita gat na-kel-gati-an toke, “AGot asike evəlo am! ⁷ Be nəboŋ aŋel nəvəha-məlevru-an pəpadan hən bəvuv nətrampet san, na-sor-utaut-an siGot tosusuah, dereh tisarpoh. Dereh tevisi hum tokel uri mai nəvanuan nauman san, ahai kelkel ur gail.”†

⁸ Ale nadoldol len nəmav notosəsolon hən, isor tətəs mai ginau, ike, “Givan, lav nalobulat tobul, tosəŋav dan navəlan aŋel toil len tas mai len tan.”

⁹ Imaienan, nuvan hən aŋel egaii, nukel maii ke tilav natuhlobulat mai ginau. Ale ikel mai ginau ke, “Lavi, hani. Len nəpam dereh tihehe hum nəhani‡ be len natəban ham, dereh tikon!” ¹⁰ Na nulav natuhlobulat dan navəlan aŋel, nuhani. Len nəpəgw ihehe hum nəhani, be nəboŋ notohani tonon, egəm kon len natəban hagw.§

¹¹ Beti lukel mai ginau ke, “Gimaspəhav utaut tətəs husur nəsa aGot tosor utaut hən mōs nəvanuan nabi tiltile gail, naluvo hən nəvanuan naut tiltile gail, nasoruan gail mai nakiŋ lotosobur.”

11

Eru artokel kot aGot

¹ Beti lulav namita tohum nəhai nəyaran mai ginau. Luke, “Gile məhat. Gisaḅ səhot nabəlavan hən naim siGot mai nəmel tutumavan, ale gevurun alat lotolotu ei.* ² Sagisaḅ səhot nabəlavan hən naholəvat todar vis naim siGot, husur aGot ilavi tia mai naluvo hən nəvanuan naut tiltile gail, ale dereh lipal sar nabiltivile siGot len nahəbati lotovi 42.* ³ Ale ginau dereh nitabtabuh len nəvanuan eru arbikel kot ginau. Ale dereh aresun nahurabat toharharo*, arikel ur napisulan sagw len nəmariboŋ tovi 1,260.”

⁴ Nəvanuan eru enan arovi nəhai oliv eru, mai nametəlai namial eru artoil. Gəlaru aroil len nəhon Nasuḅ, aMasta hən navile a pan.* ⁵ Avan ideh bike bəmədəs gəlaru, dereh nəhab tilavurvur dan nabuŋolaru, tihan puŋpuŋ aenemi səlaru gail. Avan ideh toke bəmədəs gəlaru, timasmat magenan. ⁶ Gəlaru arukad nədan hən arbəkəköl gat nəmav, hən naus asike bəus nəboŋ arbikelkel ur napisulan siGot. Arukad nədan hən arbigöl nəwai mai nətəs gail legəm vi da, arukad nədan hən arbiḅas vəha-sobsoḅur hən navile a pan hən naməsahan tiltile husur naləŋonian səlaru.†

⁷ Nəboŋ na-kel-koti-an səlaru tohav, narivatəvat katkat togəm vi məhat dan nəbur nəpanismen səkad nabutite, dereh tibəl mai gəlaru, tewin səhor gəlaru, ale tigöl arimat.*

⁸ Ale nibəlaru aripat metpīsal len nabiltivile, lotokisi hən naut a Sotom o Ijip len nasoruan kəta. A mō, luḅos gat Nasuḅ, aMasta səlaru len nəhai balbal len naut enan.‡

⁹ Ale len nəmariboŋ totor mai nətarhəmityal len nəmariboŋ tosual am, galevis len nəvanuan nabi tiltile, len nahəmar gail, nasoruan gail mai naluvo hən nəvanuan naut tiltile gail, dereh leris nabirimat həlaru, husur ləsədam hən avan ideh bitavun gəlaru. ¹⁰ Ale alat navile a pan dereh lehəhaḅur hən nəmatan səlaru. Len nakemkeman salito, dereh lesəvat naviolan gail van hən galit gabag, husur ahai kelkel ur eru enan artogöl lotoləŋon tosa vəsə, arumat. ¹¹ Be nəboŋ nəmariboŋ totor mai nətarhəmityal len nəmariboŋ tosual am lotonon, aGot esuŋavŋav hən nəmauran vi lan gəlaru, ale arule məhat, aroil hən nariəlaru. Galit pīsi lotoris gəlaru lomətahw, lomīnmīnikot.* ¹² Ale arosəsolon hən nadoldol togəm

† **10:7:** Len nasoruan ta Kris, sake nəvanuan nauman san be ike naslev san gail. Hən naves 5-7, ris Exo 20.11; Deu 32.40; Dan 12.7; Amo 3.7. ‡ **10:9:** Nəhani evi natit tohehe masuḅ topat len naim sesukapak gail. § **10:10:** Hən naves 8-10, ris Eze 2.8–3.3. Nəboŋ toke natəban tokon, hum ma tohum nabəhaḅun tomaluəlu. * **11:1:** Eze 40.3; Zec 2.1-2 * **11:2:** Luk 21.24 * **11:3:** Nahurabat toharharo ehum nəbak namətu, luvai hən nasivurhət nənani. Nəboŋ alat a Israel o naJu gail lotosuni, evusan nalolosaan salito husur nəmatan o nabiltisaan. Nəboŋ ahai kelkel ur tosuni, ikel mai nəvanuan gail ke limaspair dan nəsaan salito van hən aGot. Asike ləbigole, dereh limasig o natsua tosa masuḅ tegəm len galito. * **11:4:** Zec 4.3, 11-14 † **11:6:** 1Ki 17.1; Exo 7.17-19; 1Sam 4.8. Len naut egai, nəboŋ toke naməsahan tiltile, namilen eləboi bevi navilesir. * **11:7:** Dan 7.3, 7, 21; KelV 13.5-7, 17-18 ‡ **11:8:** Isa 1.9-10; Sotom: Gen 18-19. * **11:11:** Eze 37.5, 10

len nəməv, towal habat, tokel mai gəlaru ke, “Məregəm məhat gegai!” Ale nəboŋ artovi məhat vi lan nəməv len nəməvkaşw, aenemi səlar gail lokəta ris gəlaru.* ¹³ Len namityal enan ŋai, nəbiltidu edu, ale len nəbiltivile, nahudhut tosua dan tosəŋavur imasirsir. Nəvanuan lotovi 7,000 lumat len nadu enan, ale galit p̄isi lotomaur sal lomətahw, ale lusal suh nəyalyalan siGot len nəməv.

¹⁴ Natit na-vəha-ru-an nəvanuan gail lotomətahw habat lan inoŋ, be geris, ikad natit na-vəha-tor-an am bəgəm sal.

Nətrampet naməlevruan

¹⁵ Beti aŋel na-vəha-məlevru-an eŋuv nətrampet san. Ale nadoldol lotowal habat logəm len nəməv, luke, “Gagai van, navile a pan ipat len navəlan aMasta sidato mai aKrišto san, ale dereh teil a m̄o həni hum akiŋ vi sutuai vi sutuai!”* ¹⁶ Nəvanuan totibau lotovi 24 lotobətah len nəhai bətbətah salito len nəhon aGot, luteh, b̄ov kəta vi pan, lulotu hən aGot. ¹⁷ Luke,

“Namtosipa vi təban gaiug Nasuḅ aGot, aBiltidaŋan,
gotowol hən nəboŋ ta daməŋai mai nəboŋ ta sutuai.
Namtosipa husur gulav namilem̄ hən nədaŋan sam̄ totibau,
gotuḅat il a m̄o hum akiŋ.

¹⁸ Naluḅoh hən nəvanuan naut tiltile, nəlolit ipaŋpaŋ,
avil nəlol paŋpaŋ sam̄ egəmai,

hən gəbənənoḅ hən alat lotomat mai nanoran sam̄.

Evi nəboŋ hən gəbilav nakonp̄urp̄uran mai naslev sam̄ lotovi hai kelkel ur gail,
mai nəvanuan sam̄ gail,

galit p̄isi lotomətahw len nəyalyalan hən nahəsam̄,
nəvanuan naut kəmas mai nəvanuan totibau.

Evi nəboŋ hən gəbigol nəmasigan van hən alat lotomədas nəvanuan navile a pan hən ləbimasig.”*

¹⁹ Beti naim siGot len nəməv esəŋav, ale len naim san noris nabokis hən na-kel-gati-an san, na-kel-gati-an aGot tota gati.* Ale nəkabil ikabil, ikad nəwalan gail, nəbiliurur ekurut, nadu edu, ale nəais erus vi pan hum naus.

12

Napəhaḅut mai nətrakon

¹ Beti noris nəbiltitite tovisi len nəməv. Ikad napəhaḅut sua tosun namityal hum nahurabat. Nahəbati ipat pipirien ale len nəkadun ikad nəkraun hən nam̄eso tovi 12.

² Etian. Ale nəboŋ toləŋon nəbəhaḅun, itaŋ, ikai len nəpasusan topəŋas vəsa habat.

³ Beti noris navisian sual am len nəməv. Ikad nəbiltitrakon tobisibis tokad nəkadun toməlevru mai nəbalbal tosəŋavur. Len nəkadun toməlevru ikad nəkraun lotoməlevru.*

⁴ Nagilen eliv kuv tosua dan totor hən nam̄eso gail, ale ibar hən gail vi lan navile a pan. Eil təban napəhaḅut enan topasus, hən b̄ihan kavkav hən anatun nəboŋ b̄evisi.* ⁵ Ale aliten ipas anatun, aulum̄an b̄eil a m̄o hən naluḅoh hən nəvanuan naut tiltile gail hən nəbatw nametəlai sekiŋ. Aŋel isaḅul anatun, ipati vi məhat van hən aGot, vi lan nəbiltihai bətbətah san.* ⁶ Napəhaḅut enan igam yav van hən naut masmas tobəbesw, naut aGot toutaut həni m̄osi, hən b̄ekətkəta təban len nəmariboŋ tovi 1,260 ei.

⁷ Beti ikad nəbiltibalan len nəməv. AMikael mai aŋel san gail lua bal mai nətrakon, ale nətrakon mai aŋel san gail luḅal təlmam.* ⁸ Avil nətrakon sədaŋ. Gai sawin len nəbalan

* **11:12:** 2Ki 2.11 * **11:15:** Exo 15.18; Dan 2.44, 7.14, 27 * **11:18:** Psa 2.1, 5, 110.5, 115.12-13 * **11:19:** Ipru 9.4; Exo 25.10-22; KelV 8.5, 16.8, 21 * **12:3:** Dan 7.7 * **12:4:** Dan 8.10 * **12:5:** Isa 66.7; Psa 2.9 * **12:7:** Dan 10.13, 21, 12.1; Jut 9

enan, gol gai mai aņel san gail ləsəkad naut ideh am len nəməv. ⁹ Ale nābilitrakon egaii, nəmat ta sutuai, gai lotokisi hən natəmat mai aSetan, togəras alat navile a pan kavkav, aMikael galito lubar həni vi pan vi lan navile a pan, gai mai aņel san gail.*

¹⁰ Beti nosəsəloņ hən nadoldol towal habat len nəməv toke,

“Gagai egəmai! Nə-lav-kuvi-an dan nəsəan,
nədaņan, natoħan pipihəbələn aGot,
mai nədaņan hən na-il-a-mō-an seKristo san, egəmail!
AGot ilav kuv nəvanuan san gail dan nəsəan.

Eṽusan nədaņan san hum akiņ sidato.

Gagai aKristo san eṽusan nədaņan hən na-il-a-mō-an san.

Husur aSetan tokel ke awawa nadəlomian sidat gail lotosa,

atenan tokel ke lotosa len nəħon aGot len nalennəyal mai nalenmariug,

lubar hən atenan vi pan!*

¹¹ Len nəda heTuhsipsip mai len na-sor-ləboii-an salito, nakitinan lotokele,

lowin səhori tia!

Ləsətəgau gat nəmauran salito,

be loutaut hən ləbimat, ləsəmətəhw len nəmatan.

¹² Imagenan mitikemkem, gamit məttotoh len nəməv!

Mətehəhaṽur!

Be nābilitmətəhwan dereh tegəm len navile a pan mai nətəs,

husur natəmat evi pan van hən gamito len nābilitilol paņpaņ,

bathut eləboii ke namityal togam gole.”

¹³ Nəboņ nətrakon tonau səhoti ke lotobar həni vi lan navile a pan, ehut napəhaṽut topas natətai ulumān. ¹⁴ Be aGot igol alitenan ikad nəhəbələn eru hum nābilitiikel, hən bələboi bəmələh vi lan naut masmas tobəbesw, naut aGot toutaut həni mōsi, hən bəkətkəta təban ei a tut dan nəmat tovi trakon len nasihau totor mai nahudhusihau.* ¹⁵ Beti nəmat eru hən nəwai, isav dan nabuņon hum nawisel, hən bisel husur napəhaṽut hən bəlivi van.

¹⁶ Be navile a pan evi tarhət selitenan, esəņav hən nabuņon, edəlom nawisel tosav dan nabuņon nətrakon hən bimasur len tan. ¹⁷ Ale nəlon nətrakon epəņas napəhaṽut, ale ivan hən bīgol nābilitibalan mai nəpasusan san gail am, alat lotogolgol nəsa aGot tokel buni, lotodaņ len nakitinan aYesu tokel vəhoti. ¹⁸ Ale nətrakon eil len nabion bitas.

13

Narivatəvat katkat eru

¹ Beti noris narivatəvat katkat tovisi dan nətəs. Ikad nəbalbal esəņavur mai nəkadun eməlevru ale ikad nəkraun tosəņavur len nəbalbal gail. Len nəkadun gail ikad nəhes lotosəvar aGot, mədas nahəsən. ² Narivatəvat katkat notorisi ehum nalepat be nalohrien lohūm nalohrien nabea ale nabuņon ehūm nabuņon nalion. Ale nətrakon ilav nədaņan, mai nābilitihai bətbətah hum sekiņ, mai nədaņan hən na-il-a-mō-an san maii.* ³ Noris narivatəvat katkat enan, nəkadun sua ikad nəsənahan togol nəmatan, be nəsənahan enan togol nəmatan imav, imaur təlmam. Navile a pan lumaņmaņ lan, ale lohūsur narivatəvat katkat enan. ⁴ Ale lulotu hən nətrakon husur tolav nədaņan hən na-il-a-mō-an mai narivatəvat katkat, ale lulotu hən narivatəvat katkat am, luke, “Ase esumān narivatəvat katkat egaii? Ase eləboi bīgol nābilitibalan maii?”

⁵ AGot idam hən narivatəvat katkat bisor, ale ipatpat gai məhat len nasoran san, esəvar aGot, mədas nahəsən. Ale aGot idam hən bīkad nədaņan hən na-il-a-mō-an hən bīgol

* **12:9:** Gen 3.1; Luk 10.18 * **12:10:** Job 1.9-11; Zec 3.1-2 * **12:14:** Dan 7.25, 12.7. Naikel evi nəman naməsav tohum nəbal be totibau səhori. Len nasoruan ta Kris sake nasihau totor mai nahudhusihau, be ike mityal, mityal gail mai nahudhumityal, pitoṽ hən Dan 7.25. * **13:2:** Hən naves 1-2, ris Dan 7.4-6. Nalepat evi nābilitipus togəgəris. Nabea evi narivatəvat katkat tobəlav səhor nəvanuan.

natideh toləŋoni len nahəbati tovi 42. ⁶ Ale esəŋav hən nabuŋon, esəvar aGot. Isor mədas nahəsan, ale isor mədas naut aGot totohtoh lan tovi alat lototoh len nəmav. ⁷ AGot idam̄ hən bigol nabiltibalan mai alat siGot, ale ewin səhor galito. Ale aGot idam̄ hən beil a m̄o hən nəvanuan len nahəmar gail, nəvanuan nabi tiltile gail, nasoruan gail mai naluʋoh hən nəvanuan naut tiltile gail.† ⁸ Nəvanuan gail p̄isi lotosuh len navile a pan dereh lilotu həni. Wake alat aGot totos gat nahəsalito len nalobulat hən nəmauran a tahw hən toum hən navile a pan, galito asike lulotu həni.* Nalobulat enan evi nalobulat seTuhsipsip nəvanuan gail lotogol tomat.

⁹ Gəbikad nədarinaṃ, gesəsəloŋ! ¹⁰ Avan ideh aGot toriŋi hən galit ləbibaŋisi ale səhari van, avan enan dereh libaŋisi ale səhari van. Avan ideh aGot toriŋi hən bimat len nabiltibu nəbalan, dereh timat len nabiltibu nəbalan. Imagenan, nəvanuan siGot limaskad nə-daŋ-ḅuri-an, limasdaŋ len nadəlomian salito.*

¹¹ Beti noris narivatəvat katkat togon totəvah tur len tan. Ikad nəbalbal eru hum nəbalbal sesipsip uluṃan, ale isorsor hum nətrakon. ¹² Len nədaŋan hən na-il-a-m̄o-an sinarivatəvat katkat metəkav, igol navile a pan mai nəvanuan p̄isi lotosuh lan lulotu hən narivatəvat katkat metəkav enan tokad nasənahən hən nəmatan tomav. ¹³ Narivatəvat katkat hən nətan igol nabiltimerikel gail, igol nəhab topaŋ len nəmav vi pan bar navile a pan len nəhon nəvanuan gail. ¹⁴ Len namerikel gail narivatəvat katkat metəkav todaṃ hən narivatəvat katkat hən nətan bigole len nəhon, egəras alat lotosuh len navile a pan. Ikel buni mai galit ke ligol nəlablab hən narivatəvat katkat tokad nasənahən hən nabiltibu nəbalan tomaur təlmam. ¹⁵ Ale aGot idam̄ hən narivatəvat katkat hən nətan bilav nasuŋavŋavan mai nəlablab hən narivatəvat katkat metəkav hən bisor. Ale nəlablab ikel buni ke alat asike ləbilotu həni limasmat. ¹⁶ Igol ke nəvanuan gail p̄isi, naut kəmas lotəkəkereh o lototibau, naut kəmas lotopar tite o lotopul hən natite, naut kəmas lotovi slev o ləsavi slev, limaskad nəmak sua len navəlalito o len nabunəholito. ¹⁷ Ale avan ideh topaŋ mak saləboi bigol naṽurian o na-ḅur-həni-an. Bike beṽur natideh o ḅur həni, timaskad nəmak tovi nahəsan narivatəvat katkat o naḅuruŋan han.

¹⁸ Len naut egai ivoi hən datbikad namitisau. Avan ideh tokad nəkadun, tisaḅ səhot namilen naḅuruŋan hən narivatəvat katkat egaii, husur evi naḅuruŋan sivan sua. Ale naḅuruŋan han evi 666.

14

ATuhsipsip mai nəvanuan san gail

¹ Beti nokəta, noris aTuhsipsip toil len Naṽehuh Sion. Ikad nəvanuan lotovi 144,000 lototah maii. Len natosian len nabunəholito lukad nahəsan mai nahəsan aTəman.* ² Ale nosəsəloŋ hən nəwalan togəṃ len nəmav, tohum nətas kudkud topus mai nabiliurur tokurut habat. Ehum nəwalan nəvanuan lotogole nəboŋ lotoraṃraṃte bonḅon hən navus beltaŋ tosoḅur. ³ Alat lotovi 144,000 lokəkai hən nəbe veveu a m̄o len nabiltihai bətbətah, mai len nəhon natit tovat lotomaur, mai nəvanuan totibau lotovi 24. Səkad avan ideh toləboi ləbəkəkai səhot nəbe enan, be alat lotovi 144,000 aGot toṽur galit dan nəvanuan p̄isi len navile a pan, galit ḅai lokəkai səhoti.

⁴ Lotəgau gat naveveuan salito, ləsəbar niben apəhaṽut ideh, be lohushusur aTuhsipsip len naut ideh tovi lan. Galit lovi alat aGot toṽur galit dan nəvanuan gail p̄isi hən ləbevi esan mai seTuhsipsip. Lohum naṽit metəkav hən nəmatuan tovi naviolan vi təban aGot. ⁵ Nalibliboŋan sagəṃ len nabuŋolit boŋ ideh, səkad natideh tosa len galito avan ideh toləboi bikel uri.*

Aŋel itor

† **13:7:** Hən naves 5-7, ris Dan 7.8, 21, 25, 11.36 * **13:8:** Psa 69.28; KelV 3.5 * **13:10:** Jer 15.2, 43.11 * **14:1:** Eze 9.4; KelV 7.3 * **14:5:** Zep 3.13

⁶ Beti noris aņel togon tomələh len naməsav. Ikad na-kel-uri-an tovoi topat vi sutuai hən bikel uri mai alat lotosuh len navile a pan: naluṽoh hən nəvanuan naut tiltile p̄isi, nəvanuan len nahəmar p̄isi, nasoruan p̄isi mai nabi tiltile gail p̄isi. ⁷ Ale ikai habat ke, “Mətemətahw len aGot! Sal suh nəyalyalan san, bathut namityal hən bəpəpəhun navoian dan nəsaan egəm pəpadaņ. Mitilotu hən atenan togol nəmav, nətan, nətas mai nabəko gail p̄isi.”*

⁸ Ale aņel na-vəha-ru-an ehusur aņel metəkav, ike, “Imasig! Naut a Papilon toyalyal imasirsir! Igol nəvanuan naut tiltile p̄isi lotərog hən nəwain han tovi nabiltiļonian san hən naitian tosa.”*

⁹ Ale aņel na-vəha-tor-an ehusur gəlaru, ikai habat ke, “Avan ideh tolotu hən narivatəvat katkat mai nəlablab han, tokad nəmak san len nabunəhon o navəlan, ¹⁰ dereh gai temun nəwain hən nabiltiļol paņpaņ siGot, nəwain aGot toḅir masmas həni vi lan nabiliwai hən nəlol paņpaņ san. Ale avan enan dereh teləņon tisa vəsa habat len nəhab mai nəsalfa len nəhon aņel siGot gail mai aTuhsipsip.* ¹¹ Nəbasuhab hən na-ləņon-isa-vəsa-an silat lotomaienan dereh tikon vi məhat vi sutuai vi sutuai. Asike lukad nəņavņavan len nalennəyal o nalenmariug husur lotolotu hən narivatəvat katkat mai nəlablab han, ale lukad nəmak hən nahəsan.”*

¹² Imagenan, nəvanuan siGot gail, alat lotogol nəsa tokele, lotodaņ len aYesu, limaskad nə-daņ-ḅuri-an.*

¹³ Beti nosəsəloņ hən nadoldol len nəmav toke, “Gitos gat nategai ke: Gagai van, alat lotomat len Nasuḅ, navoian siGot igol lukab həni.” ANunun aGot ike, “Evoi, lukab habat həni husur dereh liņavņav dan nəmauran salit todaņ, bathut dereh likad naṽit nagolean salit lotovoi.”

Nəmatuan hən navile a pan

¹⁴ Beti noris nəmavukasw sua, ale ikad avan sua tobətah len nəmavukasw tosumān anatun nəvanuan.† Ikad nəkraun hən nəgol len nəkadun, ale len navəlan etəgau naḅu tohaḅ tokan len nəlon. ¹⁵ Beti aņel togon evivile len naim siGot. Ikai van hən atenan tobətah len nəmavukasw, ike, “Gilav naḅu sam̄ tohaḅ, tuḅat tai nəhanian. Nəhanian len navile a pan imatu, evi namityal hən nəmatuan!”* ¹⁶ Ņa atenan tobətah len nəmavukasw ita kokotov nəhanian tomatu len navile a pan kavkav, ale isah tuani.

¹⁷ Beti aņel sual am evivile len naim siGot len nəmav. Gai am etəgau naḅu tohaḅ tokan.

¹⁸ Ale aņel tile am tokad nədaņan hən towol hən nəhab, egəm len nəmel tutumavan. Ikai habat van hən aņel tokad naḅu tohaḅ, ike, “Gilav naḅu sam̄ tohaḅ, tuḅat ta kokotov nəhavhət nakrep len navile a pan, sah tuan gail. Len nəhau nakrep gail naṽit nakrep lumen.” ¹⁹ Ņa aņel ita kokotov nəhavhət nakrep gail len navile a pan, ale ebubulan nəhavhət nakrep gail len nabiltiḅur lotopal dasdas naṽit nakrep lan. Evi nabiltiḅur hən nəlol paņpaņ siGot. ²⁰ Ale lupal dasdas nakrep gail len nabiltiḅur vivile len nabiltivile. Ale nəda eriv dan nabiltiḅur enan, epul vəbar nəkadun nahos gail ale isel, nabəlavan han evi nəstatia tovi 1,600.‡

15

Nəḅe siMoses mai seTuhsipsip

* **14:7:** KelV 10.6 * **14:8:** Isa 21.9; Jer 51.7-8; KelV 18.2 * **14:10:** Isa 51.17; Gen 19.24; Eze 38.22; Luk 17.29

* **14:11:** Isa 34.10 * **14:12:** Egai nəbathusoruan hən naləḅulət egai. Datimasgol husur nəsa aGot tokele, datimasdaņ len aYesu, datimassusumar, datimasdaņ ḅur nəmauran sidat todaņ, naut kəmas datḅimat sil nadələmian dattokade len aYesu. † **14:14:** Dan 7.13. Vəha-səḅsəḅur aYesu ekis gai gabag aNatun Nəvanuan. * **14:15:** Jol 3.13 ‡ **14:20:** Hən naves 19-20, ris Isa 63.1-6; Lam 1.15. Nabəlavan hən nəstatia evi namita tovi 185.

¹ Beti len nəmav noris navisian toyalyal notomaŋmaŋ lan. Ikad aŋel toməlevru lotokad navilesir toməlevru ləbēgəm naməkot. Lovi navilesir naməkot, husur, len gail, nauman hən nəlol paŋpaŋ siGot ihav.

² Ale noris natit hum nabiltimetduŋduŋ hən nakəlas toβon mai nəhab. Ale tarhəmetduŋduŋ ikad nəvanuan galevis lotoil, alat lotowin səhor narivatəvat katkat mai nəlablab han mai naŋpuruŋan hən nahəsən. Lukad navus beltəŋ aGot tolav gail mai galito,

³ ale lokəkai hən nəbē siMoses, naslev siGot, mai nəbē seTuhsipsip. Luke,
“Nasuβ aGot gotoyalyal buni,

nəsa gotogole iyalyal, numaŋmaŋ lan.

Govi Kiŋ hən naluʋoh hən nəvanuan naut tiltile,

naʋide sam̄ gail lunor hən nanoran mai nakitinan.*

⁴ Nasuβ, nəvanuan gail ʋisi dereh lemətahw len nəyalyalan sam̄;
dereh leputsan nahəsam̄

husur gaiug govi aGot səbom̄ gototoh a tut dan nəsaan.

Naluʋoh hən nəvanuan naut tiltile dereh legəm

hən ləbilotu hən gaiug,

husur nəvanuan gail ʋisi loris nanoran gotogol gail.”*

Nasiloh eməlevru mai navilesir eməlevru

⁵ Nəboŋ natgalenan lotonoŋ, nokəta, noris naim siGot len nəmav, naim nətaβolen siGot tolo, esəŋav.* ⁶ Aŋel eməlevru lototəgau navilesir lotoməlevru lovivile dan naim siGot. Losun nahurabat nalinen toveveu topəhw yesyes, ale nəhau tutuʋ nagol iban̄is garu len nəmabulito.* ⁷ Beti sua len natit tovat lotomaur, ilav mai aŋel lotoməlevru, nasiloh nagol eməlevru lotopul hən nəlol paŋpaŋ siGot, aGot totoh vi sutuai vi sutuai. ⁸ Ale naim siGot epul hən nəbasuhab togəm len nəyalyalan hən nəbathumənas siGot mai nədaŋan san. Ale avan ideh edədas βēβis len naim siGot vəbar navilesir toməlevru siaŋel gail ləβinoŋ.*

16

Nasiloh gail hən nəlol paŋpaŋ siGot

¹ Beti nosəsəloŋ hən nadoldol len naim siGot, tokai habat, tokel mai aŋel lotoməlevru ke, “Mitivan, mitidaŋ nasiloh toməlevru hən nəlol paŋpaŋ siGot len navile a pan.”

² Ale aŋel na-vəha-sual-an ia daŋ nasiloh san len navile a pan. Ale nəmanuŋ lotosa lotopəŋas habat lovisi len alat lotokad nəmak sinarivatəvat katkat mai alat lotolotu hən nəlablab han.*

³ Ale aŋel na-vəha-ru-an idaŋ nasiloh san len tas. Nətas egəm hum nəda vatuvatw hən naβirimat ale natit ʋisi lotosuh len tas lumat.

⁴ Beti aŋel na-vəha-tor-an idaŋ nasiloh san len nawisel mai nabəko gail, ale logəm vi da.* ⁵ Ale nosəsəloŋ hən aŋel tokad nədaŋan hən towol hən nətas mai nəwai gail, ike,

“Gaiug gunor buni len nəpanismen galegai gotoriŋ gail,

gaiug gotovi gaiug ta sutuai,

gaiug gotovi gaiug gagai,

gaiug gotovi aGot səbom̄ gototoh a tut dan nəsaan,

⁶ husur galit ləβir nəda hinəvanuan sam̄ gail mai hihai kelkel ur gail,

ale gulav nəda mai galit hən ləbēmuni.

Nəpanismen enan inor hən galito!”

* **15:3:** Exo 15.1 * **15:4:** Jer 10.7; Psa 86.9 * **15:5:** Exo 38.21 * **15:6:** Nalinen evi nəkaliko pəhapəhw tokat udud lotovaii hən natret gail topat len nalut nəflaks. Nəvanuan gail loləmasi husur sagol naut topud hən avan ideh tosun nahurabat lotosode hən nəkaliko enan. * **15:8:** Exo 19.18, 40.34-35; 1Ki 8.10-11; Isa 6.4 * **16:2:** Exo 9.10 * **16:4:** Exo 7.17-21; Psa 78.44

⁷ Ale nosəsəlonj hən nəmel tutumavan toke,
“Evoi, Nasub aGot, aBiltidaŋan,

nə-sab-səhoti-an mai nəpanismen sam̃ gail,
lunor hən nanoran mai nakitinan.”

⁸ Beti aŋel na-vəha-vat-an idaŋ nasiloh san len namityal, gol nəhab hən namityal ilat karkar nəvanuan gail. ⁹ Napudan en totibau ebulan nəvanuan gail. Ale losəvar aGot, sor mēdas nahəsan aGot tokad nədaŋan hən na-il-a-mō-an hən navilesir galenan. Be lomətahun ləbipair dan nəsaan salito hən ləbisal suh nəyalyalan san.

¹⁰ Beti aŋel na-vəha-rim-an idaŋ nasiloh san len nabiltihai bətbətah serivatəvat katkat, ale naut tovi kiŋ lan evisivis, nəmargobut ikabut puŋpuŋi. Napəŋasan salito igol nəvanuan gail ei lukat gat namealito.* ¹¹ Ale losəvar aGot hən nəmav husur napəŋasan mai nəmanuŋ salit gail. Be lomətahun ləbipair dan nagolean salit gail lotosa hən ləbipair van hən aGot.

¹² Beti aŋel na-vəha-məlevtes-an idaŋ nasiloh san len nabiltiwisel Eufates. Ale nəwai han imas gorgor, hən napisal beutaut mōs nakiŋ gail ləbēgəm len naist.* ¹³ Beti noris nanunun tosa totor lotohum navrok gail. Esua evivile dan nabuŋon nətrakon, esua dan nabuŋon narivatəvat katkat mai esual am dan nabuŋon ahai kelkel ur gəgəras. ¹⁴ Lovi nanunun natəmat gail lotogol namerikel gail. Luvan hən ləbesəhar bōn bōn hən nakiŋ gail hən navile a pan kavkav, van hən nabiltiḅalan len nəboŋ totibau siGot aBiltidaŋan.*

¹⁵ AYesu ike, “Səsəlonj! Dereh negəm sumān nəvanuan vən vənənah. Navoian tipat len alat lotokəta vir ginau, lotokəkəta gol nahurabat salit gail hən asike ləbiyar b̄urmalmal gol nahurulit b̄isa.”*

¹⁶ Beti nanunun natəmat galenan losəhar nakiŋ galenan van vaḅon bōn len naut lotokisi hən Armaketton len nasoruan seIpru gail.*

¹⁷ Beti aŋel na-vəha-məlevru-an idaŋ nasiloh san len naməsav. Ale nadoldol tokai habat egəm len nabiltihai bətbətah len naim siGot, ike, “Ihav tia bolai!” ¹⁸ Beti nəkabil ikabil, ikad nəwalan gail, nabiliurur ekurut mai nabiltidu edu. Sutuai səkad nadu ideh tomaienən. Edu habat səhor nadu p̄isi lotodu nəboŋ nəvanuan lototoh len navile a pan.

¹⁹ Nabiltivile imaḅul hən nahudhut itor. Navile tiltile gail am sinaluḅoh hən nəvanuan gail, luteh vəmasirsir. AGot inau təlmam hən naut a Papilon toyalyal, ale ilav nabiliwai hən nəwain hən nabiltiḅal paŋpaŋ san maii.* ²⁰ Naholoul p̄isi loməkaskas, naḅehuh p̄isi lumasiġ. ²¹ Nəais eus habat. Nəais v̄isusua lotoməlas hum nakilo tovi 40 lous len nəmav vi pan, han nəvanuan gail. Nəvanuan gail losəvar aGot sil navilesir hən nəais, husur nabiltiais enan tous isa vəsa masuḅ.*

17

Napəhaḅut nahəsan tosa vəsa toḅur hən niben

¹ Esua len aŋel toməlevru lotokad nasiloh toməlevru isor mai ginau ike, “Gegəmai. Dereh nəvusan gaiug hən nəpanismen hən napəhaḅut toḅur hən niben, nahəsan tosa vəsa, tobətah təban nəwai tosoḅur. ² Nakiŋ gail len navile a pan lugol naitian tosa maii, ale nəvanuan lototoh len navile a pan lotərog hən nəwain hən naitian san tosa.”*

³ Len nədaŋan seNunun aGot, aŋel enan esəhar ginau vi lan naut masmas toḅḅesw. Noris napəhaḅut sual ei tobətah len narivatəvat katkat tobisibis habat tokad nəkadun toməlevru mai nəbalbal tosoḅavur. Nəhes gail lotosəvar aGot, mēdas nahəsan, lukabut gol niben. ⁴ Napəhaḅut esun nahurabat toboŋboŋ mai tobisibis habat. Epəhas hən gai hən nagol mai nəvat gəlgəlan, nəvat halit totibau, mai nanesnes gail. Len navəlan etəgau

* **16:10:** Exo 10.21-22 * **16:12:** Isa 11.15; KelV 9.14. Len nasoruan ta Kris ike, lotogəm len naut namityal tovisi lan. * **16:14:** 1Tim 4.1 * **16:15:** KelV 3.3 * **16:16:** Jdg 5.19; 2Ki 23.29-30; Zec 12.11 * **16:19:** Isa 51.17

* **16:21:** Exo 9.23-24 * **17:2:** Hən naves 1-2, ris Isa 23.17; Jer 51.7

naḅiliwai nagol topul hən natit aGot tomətahun bun gail, mai naḅiḅiḅalan hən naitian san tosa gail. ⁵ Len nabunəhon ikad nəhes namilen tosusuah ke: “Papilon toyalyal, nana silatpəhaḅut lotoḅur hən nibelito, mai sinatit hən navile a pan aGot tomətahun bun gail.” ⁶ Ale norisi ke alitenan etərog hən nəda hinəvanuan siGot gail mai hilat lotokel kot aYesu aliten togol galit lotomat.

Nəboḅ notorisi nuḅaḅ, numanḅ. ⁷ Ale aḅel eus ginau ke, “Guḅaḅ hən nəsa? Dereh nikel mai gaiug hən namilen tosusuah hən napəhaḅut mai narivatəvat katkat tokad nəkadun toməlevru mai nəbalbal tosəḅavur, aliten tosah lan. ⁸ Narivatəvat katkat gotorisi, a mō ikade, gagai eḅuer. Dereh tevivile tia bogai dan naḅur nəpanismen səkad nabutite, ale tevi lan nəhab nəmasigan.* Nəvanuan gail ḅisi lotosuh len navile a pan aGot satos gat nahəsəlito len nalobulət hən nəmauran a tahw hən togol navile a pan, galit dereh limanḅ nəboḅ ləḅeris narivatəvat katkat tomaur a mō, tobuer gagai, ale ḅevisi tətəs.*

⁹ “Len naut egai ivoi hən datḅikad nənauan topul hən namitisau hən nəmauran tonor. Namilen natit gotorisi imaiegai: nəkadun toməlevru lovi naḅehuh toməlevru napəhaḅut tobətah len gail. Nəkadun toməlevru lukad namilen sual am. Lovi nakiḅ toməlevru. ¹⁰ Nakiḅ erim lunon tia. Sual iḅat nəhes gagai, ale togon sagəm sal. Nəboḅ ḅegəmai, dereh timastoh kəkereh. ¹¹ Narivatəvat katkat totoh a mō, tobuer gagai, gai evi kiḅ na-vəha-məlevtor-an. A mō evi kiḅ sua len lotoməlevru. Gai tevi lan nəhab nəmasigan.

¹² “Nəbalbal tosəḅavur gotorisi lovi nakiḅ tosəḅavur ləsəkad nədaḅan hum nakiḅ sal. Be dereh likad nədaḅan hən na-il-a-mō-an len nəhaua ḅesua, hən ləḅeil a mō mai narivatəvat katkat hum nakiḅ gail.* ¹³ Galit ḅisi lutoh mōs natsua ḅai, ale dereh lilav mai narivatəvat katkat, nədaḅan salito mai nədaḅan hən na-il-a-mō-an salito. ¹⁴ Dereh ligol naḅiltiḅalan mai aTuhsipsip. Be aTuhsipsip dereh tewin səhor galito husur evi Masta hən amasta gail ḅisi, evi Kiḅ hən nakiḅ gail ḅisi. Ale alat lototah mai aTuhsipsip len naḅiltiḅalan, lovi alat gai tokis galito, tolekis hən galito, galit lotodaḅ lan.”

¹⁵ Beti aḅel ikel mai ginau ke, “Nəwai tosoḅur gotorisi, napəhaḅut toḅur hən niben tobətah təban gail, nəwai galenan, lovi nəvanuan nabi tiltile gail, naluḅoh gail, naluḅoh hən nəvanuan naut tiltile gail mai nasoruan gail. ¹⁶ Narivatəvat katkat mai nəbalbal tosəḅavur gotoris gail, dereh lemətahun bun napəhaḅut toḅur hən niben. Dereh lemədasi hən ḅitoh səḅon, ḅimalmal hən nahurabat. Dereh lihan navisoh han, pəḅas niben hən nəhab ḅihan ḅisi. ¹⁷ Husur aGot eriḅ naləḅonian san len nəlolito hən ləḅigol ḅisi. Dereh lidamḅ hən ləḅilav nədaḅan hən na-il-a-mō-an salito mai narivatəvat katkat van vəbar nasoruan siGot ləḅisarpoh.

¹⁸ “Napəhaḅut enan gotorisi, evi naḅiltivile toyalyal tokad na-il-a-mō-an hən nakiḅ gail hən navile a pan.”

18

Naut a Papilon imasirsir

¹ Nəboḅ notoris natgalenan tonon, noris aḅel sual am togəm len nəmav vi pan. Ikad nədaḅan hən na-il-a-mō-an toyalyal, ale namənas san emias navile a pan vəsa. ² Len nadoldol totibau ikai habat ke, “Imasig! Naut a Papilon toyalyal imasirsir! Egəm vi ut a im setəmat gail mai naim nanunun nəmargobut ḅisi lotosuhsuh lan, mai naut sinəman ḅisi ləsəvevu, mai narivatəvat ḅisi ləsəvevu nəvanuan lotomətahun bun gail.* ³ Napəhaḅut tovi naut a Papilon imasirsir maienan husur nəwain todaḅ hən naitian san tosa ekuḅ hən naluḅoh hən nəvanuan naut tiltile, luteh. Nakiḅ gail hən navile a pan lugol naitian tosa maii. Ale nəvanuan hən navile a pan lotoḅur natit gail, ḅur hən gail, logəm pul hən natite

* **17:8:** Dan 7.7; KelV 11.7 * **17:8:** Psa 69.28; KelV 3.5 * **17:12:** Dan 7.24 * **18:2:** Natosian galevis ta sutuai ləsəkad nasoruan egai: narivatəvat ləsəvevu nəvanuan lotomətahun bun gail.

husur alitenan eləŋon masuṽ hən nakontit gail, nəvat halit totibau səhor nəsa tonor hən nəmauran san.”*

⁴ Beti nosəsəloŋ hən nadoldol togon togəm len nəmav toke, “Gamit məttovi vanuan sagw gail mətevivile dani hən asike mətbitah mai alitenan len nəsaan san. Navilesir gail dereh legəm hən alitenan be salibar gamito!”^{*} ⁵ Husur nəsaan san gail, nalul han isahsah vi məhat vəbar nəmav, ale aGot inau gat nəsaan aliten togolgole tonor hən nəpanismen.*

⁶ Mitigol tesisil həni natit pisi togole hən nəvanuan gail, mitigol tesisil həni vəha-ru hən natit pisi togole. Alitenan eutaut hən nəwain hən na-ləŋon-isa-vəsa-an hən nəvanuan gail lotomuni, mətebir vəha-ru həni len nəbiliwai han mōsi. Mitigol temuni hən bəsisil.*

⁷ Mitalav napəŋasan mai na-ləŋon-isa-an maii, arepitoṽ hən nə-sal-suhi-an mai na-pul-hən-nakontite-an aliten toviol həni mai gai gabag. Husur len nəlon isor patpat gai məhat ke, ‘Ginau aKwin bogai notobətah len nəbiltihai bətbətah sagw! Nəsavi batunau! Asike nulolosa, asike nutaŋ hum nəbatunau boŋ ideh!’ ⁸ Imagenan, len nəmariboŋ tesua ŋai navilesir gail dereh lesəhoti: nəmatan, nalolosaan, nəmalkəkatan tobəlav, mai nəhab bihan puŋpuŋi husur Nasuḅ aGot, topəpehun navoian dan nəsaan, ikad nəbiltidaŋan.*

⁹ “Beti nakiŋ gail hən navile a pan lotogol naitian tosa maii, lotokatəpol hən na-pul-hən-nakontite-an san maii, nəboŋ nakiŋ galenan ləberis nəbasuhab hən nəhab tohani, dereh litaŋ, leləŋon tisa husuri.† ¹⁰ Dereh leil a tut, lemətahw habat len na-ləŋon-isa-vəsa-an san. Dereh like, ‘Wee! Wee! Abiltivile gotoyalyal, Papilon gotovi biltivile hən nədaŋan! Wee, len nəhaua tosua ŋai nəpanismen sam̄ egəm hən gaiug!’

¹¹ “Ale nəvanuan hən navile a pan lotoṽur natit gail, p̄ur hən gail, dereh litaŋ, leləŋon tisa sil alitenan husur səkad avan ideh am hən bəṽur nəkako salito gail. ¹² A mō eṽur nagol, nasilva, nəvat gəlgəlan mai nanesnes gail. Eṽur nəkaliko hən nalinen topəhw buni mai nasilik toməyauyau, nəkaliko nətau toboŋboŋ mai tobisibis. Eṽur nəhai tiltile gail nəbolit tosusau. Eṽur natit isoḅur lotoum hən gail hən nəbiltiriṽon naelefant. Eṽur natit isoḅur lotoum hən gail hən nəhai, nəvat han totibau, mai lotoum hən gail hən nabrons, nametəlai mai nəvat tokab.‡ ¹³ Eṽur nasinamon, naluhai gail lotosusau, nəhai pəhas tosusau, namər mai nafran̄kinsens.§ Eṽur nəwain mai naoil naoliv, nəflaua mai nawit, nəbuluk mai nasipsip, nahos mai nəkat. Ale eṽur nəmauran mai niben nəvanuan gail hən ləbevi slev. ¹⁴ Ale alat lotoṽur natit gail, p̄ur hən gail dereh likel mai alitenan ke, ‘Natit gail lotovoi gotoləŋon masuṽ hən gail, luvan dan gaiug. Na-pul-hən-natite-an mai natit gail lotoyalyal lumasig dan gaiug. Asike gusaḅ gail am boŋ ideh.’ ¹⁵ Ale alat lotoṽur natit gail, p̄ur hən gail, galit lotopul hən natite husur loṽur hən gail mai alitenan, dereh leil a tut, lemətahw habat len na-ləŋon-isa-vəsa-an san. Dereh litaŋ, leləŋon tisa husuri.**

¹⁶ Dereh like, ‘Wee! Wee! abiltivile toyalyal, alitenan tosun nahurabat hən nalinen topəhw, nəkaliko toboŋboŋ mai tobisibis! Gai tovəhas gai hən nagol, nəvat gəlgəlan mai nanesnes gail! ¹⁷ Wee! len nəhaua tosua ŋai, natit gail alitenan topul masuṽ hən gail lumasig p̄arṽar.’

“Nəvanuan wolwol hən nəbiltiwag wol gail, alat lotosah len gail mai nəvanuan gail lotoum len tas, galit dereh leil a tut. ¹⁸ Nəboŋ ləberis nəbasuhab hən nəhab tohani, dereh like, ‘Eee! nəbiltivile en toyalyal, səkad ideh am tomaiengan.’ ¹⁹ Dereh litaŋ habat, leləŋon tisa. Ale len na-ləŋon-isa-an salito dereh lebubulan nəmasiav len nəkadulito. Ale dereh

* **18:3:** Isa 23.17; Jer 51.7; KelV 14.8 * **18:4:** Isa 48.20; Jer 50.8, 51.6, 45 * **18:5:** Gen 18.20-21; Jer 51.9

* **18:6:** Psa 137.8; Jer 50.29 * **18:8:** Isa 47.7-9 † **18:9:** Hən naves 9-10, ris Eze 26.16-17 ‡ **18:12:** Nabrons evi

nametəlai lotoum həni hən nakopa mai natin. Nəvat tokab lokisi hən nəmapol. § **18:13:** Nasinamon evi nahurhuhai sua nəbon tosusau lotoriŋi len nəhanian hən ləbigol nabus han bivoi. Nafran̄kinsens evi nəda hən nəhai tomasmas. Nəvanuan gail lurer hən nəvanuan həni ale evi hudhut nalotuan sivanuan naut galevis. Namər am evi nəda hən nəhai lotogol tomasmas, ale nəvanuan loləmasi hum nəhai pəhas. ** **18:15:** Hən naves 11-15, ris Eze 27.12-13, 22, 31, 36

likai habat ke, ‘Wee! Wee! abiltivile toyalyal, nəvanuan gail lotokad nabiltiwag wol len tas, len natit gail selitenan lotousani, logəm pul hən natite. Wee! len nəhaua tosua ɲai, natit ɸisi san nəhab ihan puŋpuŋi!’ ”††

²⁰ Ale nadoldol len nəmav ike, “Gamit len nəmav mətehəhəvur len nəmasigan selitenan! Nəvanuan siGot gail, ahai pispisul gail mai ahai kelkel ur gail, mətehəhəvur! Husur aGot ipansem alitenan sil nəsa togole hən gamito.”*

²¹ Beti aŋel todaŋ habat ipat nabiltivat, tohum nabiltivat nəvanuan lotobul dasdas nawit həni, ale ibar həni len tas. Ike, “Len nəvide tomaiegai, Papilon, nabiltivile gotoyalyal, dereh gimasirsir, vəha-sua gimasig, ale avan ideh asike eris gaiug boŋ ideh am! ²² Nəwalan hən navus beltaŋ, nəvanuan lotokəkai, naɸuvimal mai nətrampet gail, nəvanuan asike losəsəloŋ həni len gaiug boŋ ideh am. Asike lusaɸ nəvanuan tokad namitisau hən nauman len gaiug am. Asike losəsəloŋ hən nəwalan hən nabiltivat tobul dasdas nawit boŋ ideh am. ²³ Nəvanuan asike loris namial tomial len gaiug boŋ ideh am. Asike losəsəloŋ hən nadolon naulurman mai napəhəvut len nəlahan səlaru boŋ ideh am. Husur nəvanuan sam lotovur natit gail, ɸur hən gail, galit lovi biltivanuan gail len navile a pan. Len nabehi gotogole, gogəras naluvoŋ hən nəvanuan naut tiltile ɸisi.†† ²⁴ Len gaiug ikad nəda hihai kelkel ur gail mai nəda hinəvanuan siGot lotomat, mai nəvanuan ɸisi hən navile a pan lotomat len navəlaɸ.”

19

Sal suh aGot!

¹ Nəboŋ natgalenan lotonoŋ, nosəsəloŋ hən nadoldol hən nabiltiluvoŋ lotokai habat ke,

“Sal suh aGot!

Gai ilav kuv gidato dan nəsaan sidato!

Nəyalyalan mai nədaŋan arovi esan,

² bathut nə-saɸ-səhoti-an san gail lotokitin, lunor.

Gai ipansem napəhəvut toyalyal toɸur hən niben,
tomədas navile a pan hən naitian tosa togole.

Len nəpanismen aGot toriŋi lan,
aGot igol nasisilan sil nəda hislev san gail.”

³ Ale lukai habat tətəs am, ke,
“Sal suh aGot!

Nəbasuhab hən nəhab toɸəŋas alitenan
dereh tevi məhat vi sutuai!”

⁴ Beti nəvanuan totibau lotovi 24 mai natit tovat lotomaur luteh len tan, kəta vi pan, lulotu hən aGot tobətah len nabiltihai bətbətah. Luke, “Ganan! Sal suh aGot!”

⁵ Beti nadoldol egəm len nabiltihai bətbətah toke,
“Sal suh aGot sidato,
gamit ɸisi məttovi slev san gail,
gamit ɸisi məttomətahw len nəyalyalan san,
gamit məttovi ut kəmas mai məttovi vanuan totibau!”

⁶ Ale nosəsəloŋ hən nəwalan tohum nəwalan hən nabiltiluvoŋ o tohum nətas kudkud topus o nabiliurur tokurut habat. Ike,

“Sal suh aGot!

Husur Nasuɸ aGot sidato,

aBiltidaŋan eil a nio!*

⁷ Datikemkem! Datehəhəvur!

†† **18:19:** Hən naves 17-19, ris Eze 27.26-34 * **18:20:** Jer 51.48 †† **18:23:** Hən naves 21-23, ris Jer 7.34, 25.10, 51.63-64; Eze 26.13, 21; Isa 24.8 * **19:6:** Hən naves 5-6, ris Psa 97.1, 99.1, 115.13, 134.1; Eze 1.24

Sal suh nəyalyalan san!
Husur nəlahan seTuhsipsip egəmai
ale asoan bilah maii, eutaut hən gai gabag tia.

⁸ AGot eviol hən nahurabat nalinen tovoi, topəhw yesyes, toveveu maii hən bəsuni.”
(Namilen nalinen tovoi evi nagolean lotonor, nəvanuan siGot lotogole).

⁹ Beti aņel ikel mai ginau ke, “Gitos nategai ke: ‘Alat aGot tokis galito gəm hən nəhanan hən nəlahan seTuhsipsip, lehəhaṽur.’”^{*} Aņel isor am, ike, “Natenan evi nasoruan kitin siGot.”

¹⁰ Nəboņ tokəmaienan tonon nuteh bathurien hən nəbilotu həni, avil ikel mai ginau ke, “Sagilotu hən ginau! Ginau novi slev suṁan gaiug mai nəbathudud nadəlomian saṁ lotodaņ hən lotokel kot aYesu hum aMasta salito. Gilotu hən aGot ṁai! Husur nədaņan hən avan ideh bikel kot aYesu, egəm len aNunun aGot.”^{*}

Atesua tosah len nahos topəhapəhw

¹¹ Beti noris nəmav tosəņav, ale ikad nahos topəhapəhw toil ei. Atesua tosah lan, nahəsan aDaņ-len-aGot, mai aKitinan, husur len nanoran isaḅ səhoti ke nəvanuan limaspanis o teḅuer, ale len nanoran igol nabiltiḅalan.^{*} ¹² Namətan arohum nəhab towunwun, ale len nəkadun ikad nəkrauņ isobur. Ikad nahəsan sua aGot totesi lan, be səkad avan ideh toləboi nəhes enan, gai səbon eləboii. ¹³ Nahurabat tosuni imosmos hən nəda. Ale nahəsan atenan, Nasoruan siGot. ¹⁴ Navəshəsoltia gail len nəmav lotosah len nahos pəhapəhw gail lohusuri. Galit pisi losun nahurabat nalinen tovoi, topəhw yesyes, toveveu. ¹⁵ Nəbu nəḅalan tokan evivile dan nabuņon atenan hən biḅal həni, win səhor naluṽoh hən nəvanuan naut tiltile. Dereh teil a ṁo hən galito hən nəbatw nametəlai. Ale dereh tipal dasdas naṽit nakrep len nabiltiḅur hən nəlol paņpaņ siGot, aBiltidaņan, hən bišel hum nəwain.^{*} ¹⁶ Len nahurabat mai len nədamhərien ikad nəhes egai: “Kiņ hən nakiņ gail mai Masta hən nəmasta gail.”

¹⁷ Beti noris aņel sua toil len namityal. Ale ikai habat hən nabiltidoldol, van hən nəman naməsav pisi lotoməlməlah ke, “Mətegəmai! Mitibonḅon len nabiltihanan siGot!
¹⁸ Mətegəm hən məṽbihan naməņod hən niben nakiņ gail mai naməņod hən niben nakomada gail, naməņod hən niben nabəhariv mai nahos gail mai alat lotosah len gail, naməņod hən niben nəvanuan pisi, naslev gail mai alat ləsavi slev, alat lotovi ut kəmas mai alat lotovi vanuan totibau.”[†]

¹⁹ Beti noris narivatəvat katkat, mai nakiņ hən navile a pan gail, mai navəshəsoltia salit gail lotogəm ḅonḅon, hən ləḅigol nabiltiḅalan, mai atenan tosah len nahos topəhapəhw mai navəshəsoltia san. ²⁰ Ale lutah gat narivatəvat katkat mai ahai kelkel ur gəgəras totah maii, togol namerikel gail len nəhon narivatəvat katkat. Namerikel galenan logəras alat lotokad nəmak sinarivatəvat katkat mai lotolotu hən nəlablab han. Ale atenan tosah len nahos ebulan gəlaru nəboņ lotomaur sal len nabiltimetduņduņ nəhab tolavurvur, nəsalfa topaņ lan.^{*} ²¹ Ale atenan tosah len nahos ita bun nakiņ mai navəshəsoltia lotohusur narivatəvat katkat. Ita bun galit pisi hən nəbu nəḅalan tovivile dan nabuņon. Ale nəman naməsav lovəlaut hən nibelito.

20

Nasihau tovi 1,000

¹ Beti noris aņel sua togəm vi pan dan nəmav. Ikad naki hən nəbur nəpanismen səkad nabutite. Ale len navəlan etəgau natsen toməlas habat. ² Itah gat nətrakon tovi nəṁat ta sutuai, gai natəmat bolai, aSetan.^{*} Ale aņel ibanji hən natsen titoh vəbar nasihau

^{*} **19:9:** Mat 22.1-14; Luk 14.15-24 ^{*} **19:10:** KelV 22.8-9 ^{*} **19:11:** Eze 1.1; Psa 96.13; Isa 11.4 ^{*} **19:15:** Psa 2.9; Isa 63.3; Jol 3.13; KelV 14.19-20 [†] **19:18:** Hən naves 17-18, ris Eze 39.17-20 ^{*} **19:20:** KelV 13.1-18; Luk 17.29
^{*} **20:2:** Gen 3.1; KelV 12.3, 9

tovi 1,000. ³ Añel ibar həni len naður nəpanismen səkad nabutite. Ale a məhat həni añel ekəköl gat naður enan, eburut gati hən asike bəsəğav vir nanonjan hən nasihau bevi 1,000. Imaienan nətrakon saləboi bəğəras naluvoğ hən nəvanuan naut tiltile gail. (Be husur nasihau tovi 1,000, añel dereh tisah ruḅati hən bəvivile len nəboñ bəpitol ɲai.)

⁴ Ale noris nabiltihai bətbətah gail, ale alat lotobətah len gail, aGot ilav nədañan hən nail-a-mō-an mai galito hən ləbīgöl nakotan. Noris nələlito, lovi alat, nəvanuan gail lotota kokotov nəkadulito, sil na-kel-kot-aYesu-an mai nasoruan siGot lotokel uri. Ləsəlotu hən narivatəvat katkat o nəlablab han. Ləsəkad nəmak san len nabunəholito o navələlito. Lumaür təlmam, loil a mō mai aKristo hum nakiñ gail len nasihau tovi 1,000.* ⁵ Egai evi na-le-məhat-an nametəkav dan nəmatan. (Nəvanuan tile am lotomat, ləsəmaür təlmam van vəbar nasihau tovi 1,000 tonon.) ⁶ Alat lotomaür təlmam len na-le-məhat-an nametəkav enan, lohəhaṽur, ludañ len aGot, len nəmaüran kavkav salito lovi esan səbön ɲai. Nəmatan na-vəha-ru-an, tovi nəpanismen hən nəmatan vi sutuai, asike ibar galito. Galit dereh levi ahai tutumav siGot mai seKristo. Ale dereh leil a mō mai, hum nakiñ gail len nasihau bevi 1,000.*

Nəmasigan siSetan

⁷ Nəboñ nasihau tovi 1,000 binoñ, añel dereh tisah ruḅat aSetan dan naður nabəbañisan totoh lan. ⁸ Ale aSetan dereh tivan hən bəğəras naluvoğ hən nəvanuan naut tiltile gail pisi len navile a pan. Ahai kelkel ur aEsekiel ta sutuai ekis galit hən aKok mai aMakok. Dereh aSetan tiḅonḅon hən galito mōs nabiltibalan, naḅuruñan halito isoḅur hum nabion bitas.* ⁹ Noris lotovan, lumaḅipiriah, siriv len naut pisi len navile a pan. Ludar vis naut alat siGot lotosuh lan mai nabiltivile aGot toləmas buni. Be nəhab egəm vi pan dan nəmav, ihan pis galito. ¹⁰ Beti, natəmat togəras galito, aGot ibar həni len nabiltimetduñduñ nəhab tolavurvur, nəsalfa topañ lan, naut narivatəvat katkat mai ahai kelkel ur gəğəras artopañ lan. Dereh leləğon tisa vəsa tibətat ei len nalennəyal mai nalənmariug van vi sutuai vi sutuai.*

Napəpəhunian hən navoian dan nəsaan

¹¹ Beti noris nabiltihai bətbətah totibau toḅəhapəhw. Noris gai tobətah lan. Navile a pan mai nəmav aruyav dan nəhön. Aroməkaskas, arumasig, aroḅuer. ¹²⁻¹³ Ale noris alat lotomat, nəvanuan totibau mai nəvanuan naut kəmas gail. Nətas idamñ hən alat lotomat lan, lumakuv dani; nəmatan mai naut nəmatan arudañ hən alat lotomat lumakuv dan gəlaru. Galit pisi loil a mō len nabiltihai bətbətah. Añel gail losəğav hən naləḅulat gail. Losəğav hən naləḅulat togon, naləḅulat hən nəmaüran. Ale aGot ikot hən nəvanuan pisi lotomat. Epəpəhun navoian lotogole, dan nəsaan lotogole, inor hən nəsa gai totos gati tia len naləḅulat galenan.† ¹⁴ Beti añel gail lobulan nəmatan mai naut nəmatan len nabiltimetduñduñ nəhab. Nametduñduñ nəhab evi nəmatan na-vəha-ru-an. ¹⁵ Ale avan ideh, na-tos-gati-an hən nahəsən asike ḅipət len naləḅulat hən nəmaüran, lubar hən nəvanuan enan len nametduñduñ nəhab.

21

Nəmav veveu mai navile a pan veveu

¹ Beti noris nəmav veveu mai navile a pan veveu, husur nəmav metəkav mai navile a pan metəkav arumasig, ale nətas am eḅuer.* ² Ale noris nabiltivile siGot, naut a Jerusalem veveu togəm vi pan dan nəmav təban aGot. Nabiltivile enan ikab hum navensus toḅəhas buni mōs naulumñan ḅilah mai.* ³ Nosəsəloñ hən nabiltidoldol togəm len nabiltihai bətbətah toke, “Məteris! Naut a im siGot ipat təban nəvanuan gail, ale aGot

* **20:4:** Dan 7.9, 22 * **20:6:** KelV 2.11 * **20:8:** Kok mai aMakok: Eze 38.1–39.20. * **20:10:** Luk 17.29

† **20:12-13:** Hən naves 11-13, ris Dan 7.9-10; KelV 3.5 * **21:1:** Isa 65.17, 66.22; 2Pit 3.13 * **21:2:** Isa 52.1, 61.10; KelV 3.12

m̄au dereh titoh mai galito. Ale aGot, gai gabag dereh titah mai galito, ale tevi Got salito.* ⁴ Dereh tigar kuv namətarur p̄isi dan namətalito. Asike ikad nəmatan am; asike ikad nalolosaan o nətaŋan o napəŋasan am. Husur natit gail ta m̄o, loməkaskas tia.”*

⁵ Ale gai tobətah len nabiltihai bətbətah ike, “Məteris! Gagai nugol natit p̄isi luveveu!” Beti ikel mai ginou ke, “Gitos gat natenan, husur nasoruan galenan lokitin, goləboi gəbeil gəgat len gail.”

⁶ Ale ikel mai ginou ke, “Natit p̄isi ihav ta bolai! Novi alfa mai omeka, natuḅatan mai nanonjan. Avan ideh tomaduh, dereh neviol kəmas maii hən nəwai dan nabəko toṽuv vi məhat, nəkadhut nəwai hən nəmauran.* ⁷ Avan ideh towin səhor nədaŋan hən nəsaan, dereh tikad natgalenan. Dereh ginou nevi aGot san, ale gai tevi anatugw.* ⁸ Be alat ləsəkad na-il-ḅuri-an, alat ləsəkad nadələmian, alat lotogol natit aGot tomətahun bun gail, alat lotogol nəmatan, alat lotogol naitian tosa, alat lotogol nabehi, alat lotolotu hən nəlablab gail mai alat lotoliblibon, ikad naut topat vir galito len nabiltimetduŋduŋ nəhab tolavurvur, nəsalfa topan lan. Enan evi nəmatan na-vəha-ru-an.”*

Naut a Jerusalem veveu

⁹ Beti sua len aŋel lotoməlevru lotokad nasiloh lotoməlevru lotopul hən navilesir naməkot gail, egəm kel mai ginou ke, “Gegəmai. Dereh neṽusan gaiug hən navensus tomadhalah, asoan aTuhsipsip.” ¹⁰ Ale len nədaŋan seNunun aGot, aŋel enan ilav ginou vi lan nabiltivēhuh tosaḥsah vi məhat. Ale eṽusan ginou hən nabiltivile siGot, naut a Jerusalem togəm vi pan dan nəmav təban aGot.* ¹¹ Ikad namənas siGot. Em̄ial hum nəvat gəlgəlan, hum nəvat jaspa tomasil hum nakristal.† ¹² Nəṽod nəvat hən nabiltivile emətortor, isaḥsah vi məhat. Ikad nametləkau tovi 12, aŋel lotovi 12 loil husur nametləkau galen ṽisusua. Len nametləkau galenan, lutos gat nahəsan nahəmar tovi 12 seIsrael. Nəhes esua len nametləkau esua. ¹³ Len naist ikad nametləkau itor, len nanot ikad itor, len nasaut ikad itor ale len nawes ikad itor.‡ ¹⁴ Nəṽod hən nabiltivile ikad nəpaudesen tovi 12 lotokad nahəsan aḥai pispisul seTuhsipsip lotovi 12 len gail. Nəhes esua len nəpaudesen esua.

¹⁵ Aŋel tosor mai ginou ikad namita nagol hən ḅisaḅ namita hən nabiltivile mai nametləkau han gail mai nəṽod han.* ¹⁶ Nabəlavan hən nabiltivile eṽitoṽ hən nəposposan han. Ale aŋel enənoṽ hən nabiltivile hən namita totəgau. Ale isaḅi ke nabəlavan han evi nəstatia tovi 12,000.Š (Nabəlavan mai nəposposan mai nəsaḥsahan han loṽitṽitoṽ). ¹⁷ Ale enənoṽ hən nəṽod hən nabiltivile, isaḅ namətortoran han evi nakupit tovi 144.** Ale nakupit siaŋel enan eṽitoṽ hum sinəvanuan. ¹⁸ Nəvat hən nəṽod hən nabiltivile evi jaspa, ale nabiltivile evi gol toveveu hum nakələs tomasil toveveu. ¹⁹ Nəvat gəlgəlan p̄isi lovəhas nəpaudesen hən nəṽod hən nabiltivile. Nəpaudesen nametəkav evi jaspa, na-vəha-ru-an evi safaiia, na-vəha-tor-an evi akat, na-vəha-vat-an evi emeralt, ²⁰ na-vəha-rim-an evi oniks, na-vəha-məlevtes-an evi karnelian, na-vəha-məlevru-an evi krisolait, na-vəha-məlevtor-an evi peril, na-vəha-məlapat-an evi topas, na-vəha-səjavur-an evi krisopres,

* **21:3:** Lev 26.11-12; Eze 37.27 * **21:4:** Isa 25.8, 35.10, 65.19 * **21:6:** Isa 55.1; KelV 1.8 * **21:7:** 2Sam 7.14; Psa 89.26-27 * **21:8:** Salfa: ris Luk 17.29; nəmatan na-vəha-ru-an: ris KelV 2.11. * **21:10:** Eze 40.2 † **21:11:** Jaspa evi nəvat sua gəsaləboi gəḅekəta tur lan, nətau han tomial o tokəsan o toyəŋəŋəŋ. Nakristal evi nəvat tomasil hum nakələs ale səkad nətau ideh. ‡ **21:13:** Hən naves 12-13, ris Eze 48.30-35 * **21:15:** Eze 40.3 § **21:16:** Nəstatia evi namita tovi 185. ** **21:17:** Nakupit evi nabəlavan hən navəlan nəvanuan, tubat len nakobkob van vəbar nagilen nəŋarhuvəlan. Nabəlavan han pəpadaŋ hən nahudhumita.

na-vəha-səḡavur-pisan-esual-an evi jasint ale na-vəha-səḡavur-pisan-eru-an evi ametist.††
 21 Nabopita nametləkau lotovi 12 lovi biltinesnes gail. Nabopita esua evi nanesnes esua. Ale nabiltimetp̄isal hən nabiltivile evi gol toveveu, tomasil hum nakəlas.

22 Nəsarīs naim nalotuan ideh ei. Husur Nasuḅ aGot, aBiltidaḡan, mai aTuhsipsip arutoh tabtab ei, arovi naim nalotuan.‡‡ 23 Namial hən namityal mai nahəbati savi natideh ei, aroḅuer, husur namənas siGot emias kavkav hən nabiltivile enan, ale aTuhsipsip evi namial han. 24 Naluḅoh hən nəvanuan naut tiltile gail dereh liyaryar len namial han, ale nəboḡ nakiḡ gail hən navile a pan ləḅəbis lan, dereh lilav nəyalyalan salito gəmai. 25 Nametləkau han gail losəḡav len nəmariboḡ kavkav, asike lokəkol boḡ ideh, husur nalenmariug dereh teḅuer ei. 26 Ale naluḅoh hən nəvanuan naut tiltile gail p̄isi dereh litariv nəyalyalan salito mai natit lotopul həni gəmai. 27 Natideh toḅiḡbiḡal o tosa asike eḅis ei boḡ ideh. Nəvanuan ideh togol nəsa aGot tomətahun buni o tolibliboḡ, asike eḅis ei boḡ ideh. Wake alat, aGot totos gat nahəsəlito len naləḅulat seTuhsipsip hən nəmauran, galito ḡai dereh ləḅis len nabiltivile enan.§§

22

1 Beti aḡel egaii eḅusan ginau hən nawisel sua hən nəwai hən nəmauran, tomasil hum nakristal. Nawisel enan isel dan nabiltihai bətbətah siGot mai seTuhsipsip.* 2 Isel rivuh hən nametp̄isal hən nabiltivile. Len nagəḡarhəwisel sua nəhai sua hən nəmauran itov, ale ikad esual am len nagəḡarhəwisel togon.* Nəhai eru enan aruḅan vəha-sua husur nahəbati v̄isusua. Aruḅan hən navite vəha-səḡavur pisan eru len nasihau esua. Nalut nəhai eru enan evi nalukai hən b̄irer hən naluḅoh hən nəvanuan naut tiltile gail həni hən ləḅimaur. 3 Səkad natideh aGot tomətahuni o toke tipansəm len nabiltivile enan. Nabiltihai bətbətah siGot mai seTuhsipsip dereh tipat ei, ale naslev san gail lotovi vanuan san gail, dereh lilotu həni.* 4 Dereh leris nəhon, ale na-tos-gati-an hən nahəsən tipat len nabunəholito. 5 Asike ikad nalenmariug am, gol namialan hən namial mai namityal asike arovi natideh ei, husur Nasuḅ aGot dereh temial, temias galito. Ale dereh lesuḡan nakiḡ gail van vi sutuai.*

AYesu satogəmai

6 Beti aḡel ikel mai ginau ke, “Nasoruan galenan, goləboi gəḅeil gəgat len gail, lokitin. Nasuḅ aGot tolav aNunun mai ahai kelkel ur gail, gai esəvat aḡel san hən ḅeḅusan naslev san gail hən natit p̄isi ḅimasvisi asike idareh.”

7 AYesu ike, “Səsəloḡ! Asike idareh nogəmai! Avan ideh ḅigol husur nasoruan hən napəhav-utaut-an len naləḅulat egai, tehəḅur!”

8 Ginau novi aḡon notosəsəloḡ hən natgalenan, notoris p̄isi. Ale nəboḡ notosəsəloḡ, nəboḡ notoris natgalenan, nuteh bathurien aḡel toḅusan ginau hən natgalenan hən nəḅilotu. 9 Be ikel mai ginau ke, “Sagigol natenan! Ginau novi slev suḡan gaiug mai aḅam̄ gail, ahai kelkel ur gail, mai alat ləḅigol husur na-tos-gati-an topat len naləḅulat egai. Gilotu hən aGot!”*

†† 21:20: Hən naves 18-21, ris Isa 54.11-12. Nəvat galenan lumaiegai: jaspa emial o ekəsən o iyanḡar, safaiə iboḡboḡ ale imasil, akat epəḅapəhw o imasiav be goləboi gəḅekəta vi lohoim kəkereh, emeralt ekəkəsən ale imasil, oniks nətau han etiltile be gəsələboi gəḅekəta tur lan, karnelian ebisibis be səmasil savoi, krisolait iyanḡar ale imasil, peril ekəkəsən ale imasil, topas iyanḡar ale imasil, krisopres ekəkəsən ale imasil, jasint ebisibis ale eləboi ḅimasil, ametist iboḡboḡ ale imasil. ‡‡ 21:22: Naim nalotuan evi naut nəvanuan gail lotolotu hən aGot lan. Be nəboḡ aGot totoh tin mai nəvanuan san gail, loləboi ləḅilotu həni len naut p̄isi, gol ke naim nalotuan savi natideh am. Imaienan, len nabiltivile veveu siGot, səkad naim nalotuan ideh. §§ 21:27: Hən naves 23-27, ris Isa 60.3-5, 11, 19-20, 52.1; Eze 44.9. Naləḅulat hən nəmauran, ris KelV 3.5. * 22:1: Eze 47.1; Zec 14.8 * 22:2: Gen 2.9-10 * 22:3: Gen 3.17; Zec 14.11 * 22:5: Isa 60.19; Dan 7.18 * 22:9: Hən naves 8-9, ris KelV 19.10

¹⁰ Beti ikel mai ginau ke, “Sagesusuan naloḅulat egai. Sagigol nasoruan hən na-pəhav-utaut-an tesusuah. Husur nəboŋ egəm pəpadaŋ. ¹¹ Avan ideh togol nəsa sanor, tigol tabtab həni; avan ideh toḅiŋḅiŋal taṽtaṽor, teḅiŋḅiŋal taṽtaṽor tabtab; avan ideh togol nanoran, tigol tabtab hən nanoran; avan ideh totoh a tut dan nəsaan, titoh tabtab dani.”*

¹² AYesu ike, “Səsəloŋ! Asike idareh nogəmai! Dereh nitariv naḅurḅuran sagw hən nəḅilav nakonḅurḅuran o nəpanismen mai nəvanuan ḅisi ḅinor hən nagolean salit gail.

¹³ Novi alfa mai omeka, nametəkav mai naməkot, natuḅatan mai nanoŋan.†

¹⁴ “Alat lotokəkak nahurabat salit gail, lehəhaṽur.* Loləboi ləḅḅisutur len nametləkau gail hən nəḅiltivile ale han naṽit nəhai hən nəmauran.* ¹⁵ Avil vivile dan nəḅiltivile ikad nalipah gail mai alat lotogol nabehi, alat lotogol naitian tosa, alat lotogol nəmatan, alat lotolotu hən nələlab gail mai alat lotoləmas nagəgərasan ale lotogole.

¹⁶ “Ginau aYesu nosəvat aŋel sagw hən ḅikel kot natgalenan mōs alat siYesu len naut tiltile gail. Novi nəkadun nəbathuyah siTevit mai novi nəpasusan siTevit, novi naḅoso lalan toḅial habat.”*

¹⁷ ANunun aGot mai navensus tovi asoan aTuhsipsip, aruke, “Yesu gegəmai!” Ale avan ideh tosəsəloŋ səhoti tike, “Yesu gegəmai!” Avan ideh tomaduh tegəmai. Avan ideh toləŋoni, temun kəmas hən nəwai hən nəmauran, naṽurian han toḅuer.*

Nasoruan naməkot

¹⁸ Ginau nukel nalələgauan mai nəvanuan ḅisi lotosəsəloŋ hən nasoruan hən na-pəhav-utaut-an len naloḅulat egai: avan ideh ḅesuhud hən natideh mai nasoruan topat, aGot dereh tesuhud hən navilesir naloḅulat egai tosor husur gail, mai atenan. ¹⁹ Ale avan ideh ḅilav kuv nasoruan ideh dan na-pəhav-utaut-an len naloḅulat egai, aGot dereh tilav kuv natit gail na-tos-gati-an len naloḅulat egai tokele dani. Namilen ke, asike ihan naṽit nəhai hən nəmauran, asike eḅis len nəḅiltivile siGot.‡

²⁰ Ale atenan tokel kot natgalen ḅisi, ike, “Evoi, asike idareh nogəmai.”

Ganan! Nasuḅ aYesu gegəmai!*

²¹ Nasuḅ aYesu māu teviol kəmas hən navoian mai nəvanuan ḅisi siGot.§

* **22:11:** Dan 12.10 † **22:13:** Hən naves 12-13, ris Isa 40.10, 44.6, 48.12, 62.11; Psa 28.4; Jer 17.10; KelV 1.8 * **22:14:** KelV 7.14 * **22:14:** Gen 2.9, 3.22 * **22:16:** Isa 11.1, 10; KelV 2.28, 5.5 * **22:17:** Isa 55.1 ‡ **22:19:** Hən naves 18-19, ris Deu 4.2, 12.32 * **22:20:** 1Kor 16.22 § **22:21:** Len natosian galevis ta sutuai ike, Nasuḅ aYesu māu teviol kəmas hən navoian mai nəvanuan siGot o nəvanuan ḅisi siGot. Ale galevis losuhud hən nasoruan ganan len nagilen

Na-kel-gati-an Veveu
Nasoruan siGot
len nasoruan ta Uluveu
Na-kel-gati-an Veveu
Maskelynes
New Testament

Naves galevis lotovoi hən datbinau gat gail

Mat 5.3-11 [tab] Navoian siGot van hən nəvanuan gail

Mat 5.16 [tab] Nəvanuan gail leris navoian sam̄ ale sal suh aGot

Mat 5.43-45 [tab] Ləmas bun aenemi sam̄ gail

Mat 11.28-30 [tab] Gəm hən aYesu hən gəbikad nəḡavḡavan

Mat 20.26-28 [tab] Nəvanuan totibau tegəm vi slev sinəvanuan gail

Mat 25.40 [tab] Nəsa gotogole van hən nəbathudud, gugole van hən ginau

Mat 28.19-20 [tab] Mitivan hən nəvanuan gail ləḡegəm vi hai susur sagw gail

Mak 11.25 [tab] Məterub̄at nəsaan dan avan ideh togol tosa hən gaiug

Luk 6.31 [tab] Gigol nəsa gotoləḡoni ke nəvanuan gail ligole van hən gaiug

Luk 11.2-4 [tab] Na-sor-tuḡ-an

Luk 14.26-27 [tab] Na-husur-aKristo-an

Luke 16.13 [tab] Datodədas datḡeum simasta ḡeru

Jon 3.16-17 [tab] Na-ləmas-buni-an siGot

Jon 11.25 [tab] Na-le-məhat-an dan nəmatan

Jon14.1 [tab] Riḡ nəlomit len aGot

Jon14.6 [tab] AKristo səḡon evi p̄isal

Jon 14.27 [tab] Natəḡat siGot

Jon15.18 [tab] Navile a pan lomətahun alat siYesu

Uman 1.8 [tab] Nəḡoḡ aNunun aGot begəm hən gamit, mitikel ur ginau

Uman 16.31 [tab] Nadələmian

Rom 1.4 [tab] ANatun aGot, aYesu

Rom 1.16 [tab] Na-kel-uri-an tovoi

Rom 3.23 [tab] Nəvanuan p̄isi lovi vanuan nəsaan

Rom 5.1-2 [tab] Len nadələmian datukad natəḡat mai aGot

Rom 5.8 [tab] Naut kəmas dattovi vanuan nəsaan, aGot eləmas bun gidato

Rom 6.23 [tab] Naḡurḡuran hən nəsaan, na-viol-kəmas-an siGot

Rom 8.28 [tab] Nə-nau-utaut-an siGot

Rom 8.38-39 [tab] Nəsa eləboi ḡepəḡehun gidato dan aGot?

Rom 12.1-2 [tab] Viol hən nibemit mai aGot hən məḡevi esan səḡon

1Kor 10.13 [tab] Natideh totaltal ke datigol nəsaan, ikad naḡisal dani

1Kor 10.24 [tab] Məteləḡon nəsa tovoi hən nəvanuan tile

1Kor 13.4-7 [tab] Na-ləmas-buni-an imabe?

2Kor 1.3-4 [tab] AGot igol nəlon nəvanuan eləḡon ivoi am

2Kor 4.7 [tab] AGot idaḡ

2Kor 4.18 [tab] Nau nəsa topat vi sutuai

2Kor 5.17 [tab] Nəvanuan veveu

2Kor 9.7 [tab] Datehəḡaḡur hən datḡeviol

2Kor 12.9 [tab] Nəḡoḡ datsədaḡ, nədaḡan siGot epul masuḡ len gidato

Kal 2.20 [tab] AKristo itoh len gidato

Kal 5.22-23 [tab] Naḡit seNunun aGot

Kal 6.4 [tab] Sagenənoḡ hən gaiug mai avan ideh am

Kal 6.9 [tab] Sadatipetəmas hən datḡigol natit tovoi

Efe 2.8-9 [tab] Nə-lav-kuv-gidato-an dan nəsaan evi naviolan siGot

Efe 3.20 [tab] Nədaḡan siGot

Efe 4.25 [tab] Nakitinan

Efe 4.26-27 [tab] Nələl paḡpaḡ

Efe 4.28 [tab] Navənvənahān

Efe 4.29 [tab] Nasoruan tomədas nəvanuan teḡuer

Efe 6.1 [tab] Lahutai mai aTata mai aNana

Efe 6.12 [tab] Datuḅal mai nabiltidaŋan hən nəmargobut
Flp 4.5-7 [tab] Nakemkeman, natəḡmat, sadatinau masuṽ hən natideh
Flp 4.12-13 [tab] Nədaŋan
Flp 4.19 [tab] Natideh dattom̃idol həni
Kol 1.15-17 [tab] Len aKriŧto, aGot igol natit p̃isi toŧuh
Kol 3.2 [tab] Nənauan
Kol 3.13 [tab] Naruḅatian hən nəsaan
Kol 3.15 [tab] Natəḡmat togəm len aGot
Kol 3.23 [tab] Natideh gotogole, gole hum siNasuḅ
1Tes 3.12 [tab] Məteləmləmas bun gamit gabag
1Tes 4.3 [tab] Naitian toŧa
1Tes 5.17-18 [tab] Na-sor-tuṽ-an
2Tim 1.7 [tab] Namətahwan
2Tim 3.16-17 [tab] Natosian siGot
Ipru 2.18 [tab] Nətaltalan ke datigol nəsaan
Ipru 4.12 [tab] Nasoruan siGot
Ipru 4.16 [tab] Nələn aGot itaŋis gidato
Ipru 10.24-25 [tab] Datigol dateləŋon tivoi am len nəlodato
Ipru 11.1 [tab] Nadələmian
Ipru 12.1-2 [tab] Datekəta bun tabtab len aYesu
Ipru 13.5-6 [tab] Nəvat, samteləŋon masuṽ həni
Ipru 13.8 [tab] AYesu sagəgel boŋ ideh
Jem 1.5-8 [tab] Us aGot hən namitisau hən nəmauran tonor
Jem 1.17 [tab] Navoian siGot
Jem 1.19 [tab] Nasəsələŋan
Jem 1.22 [tab] Gol husur nasoruan siGot, sagesəsələŋ kəmas həni ŋai
Jem 4.7-10 [tab] Riŋ gaiug len navəlan aGot
Jem 5.16 [tab] Kel ur nəsaan samit gail mai gamito gabag
1Pi 3.15-16 [tab] Məteutaut hən mətbisor vəsvəsai nə-vatvat-viri-an samito
1Pi 5.7 [tab] Sa-nənauan samit tetuhatuh
2Pi 3.9 [tab] AGot emətahun avan ideh ḅimasig buni
1Jon 1.9 [tab] Datikel vəhot nəsaan sidato, aGot dereh teruḅati dan gidato
1Jon 2.3-6 [tab] Gol nəsa aGot tokele
1Jon 3.18-19 [tab] Na-ləmas-buni-an satevi soruan ŋai
1Jon 4.7-8 [tab] Dateləmas bun gidat gabag
1Jon 5.18 [tab] Nəbathudud siGot
KelV 3.20 [tab] AGot ike tilav kuv gidat dan nəsaan

Natiksonari

A.D.: Nasihau tohusur nēpasusan siYesu Kristo.

ais: [*nəais*] Nəwai todaŋ nəboŋ tosusus buni vakot.

ak: [*nəak*] Nəbiltiḅot aNoah toum həni hən nəbathudud san mai natit tiltile gail lotomaur asike ləḅimat len nəbiltius mai nilev tokabut gol navile a pan.

akat: [*nəakat*] Nəvat sua nətau han topəhapəhw o tomasiav be goləboi gəḅekəta vi lohoim kəkereh.

alos: [*nəalos*] Nəhai sua, nalut gail lotomətortor. Nalut nəalos lutov pəpadaŋ hən nətan ŋai. Nasuhut nalut nəalos evi hai pəhas naJu gail ləḅevəhas niben nəvanuan tomat həni hən asike ḅiḅo tutut be hən ḅipət ḅebəlav. Nalut nəalos ehum naluvera.

alfa: [*alfa*] Len nəalfapet silat a Kris, alfa evi naleta nametəkav.

ametist: [*nəametist*] Nəvat nətau han tobəŋboŋ ale imasil.

Appa: [*aAppa*] Nasoruan sua len nasoruan ta Aram, namilen ke Tata.

Areopakus: [*nəAreopakus*] Nəvəhuh sua tokad nahəsan nagot hən nəḅalan silat a Atens, mai lokis nəmatsistret gail lotobətah lan nəAreopakus am.

baptais: [*ibaptais*] AJon eduŋ nəvanuan gail len nəwai ale ipat kuv galito. Igole hən ləḅevəusan nəpairan dan nəsaan salito, mai nautautan hən nəmauran toveveu.

bathuyah: [*nəbathuyah*] Nəboŋ datḅisor husur nəbathudud sidato datoləboi datḅisor husur alat lototoḅ sutuai tia, atəmadit gail, atabədit gail, alat lotopas galit mai alat lotopas galit am sutuai sutuai. Datokis galit pisi nəbathuyah sidato. Alat lotohusur gidato, anatudit gail, aməhaibəgw gail, anatulit gail van van datokis galit hən nēpasusan sidato.

B.C.: Nasihau gail lotopat a mō hən nēpasusan siYesu Kristo. Ale datuke A.D. hən nasihau lotohusur nēpasusan san.

bea: [*nabea*] Narivatəvat katkat totibau, tobəlav səhor nəvanuan. Niben kavkav ikad navurun, ale iyar len narien ivat hum narivatəvat be eləboi ḅiyar hum nəvanuan len narien eru.

boŋ hən Nabəbaŋan: [*Nəboŋ hən Nabəbaŋan*] Nəboŋ sua seJu gail totibau. Len nəboŋ enan ləsəhan, ləḅəbaŋ mai aGot. Abiltihai tutumav etutumav hən ḅebəbaŋ sil nəsaban mai nəsaan seJu gail. Nəboŋ enan ipat len nahəbati Septeba o Oktoba ŋa len nahəbati eru enan nətəs isa masuḅ hən nawolan.

bras: [*nəbras*] Nametəlai sua nətau han toyəŋyaŋ. Len nəbras ikad nakopa mai nametəlai sual am lokisi hən nasiŋk artobon. Nasiŋk evi nametəlai tokabut gol nəkapa.

brons: [*nabrons*] Nametəlai sua todaŋ, nətau han tomial kəkereh hun nakopa. Len nəbrons ikad nakopa mai natin artobon.

bubur: [*abubur; nabubur*] Nasoruan siGot ḅike nabubur o abubur, evi nəvanuan ideh gotoləboi, gotoləmasi, gotoriŋ nələm lan, savi natəbarehreh o naulumān gotoləŋoni o gotoke giləh maii. (Geris Jon 15.13–15.)

biltihai tutumav: [*abiltihai tutumav*] Avan sua toil a mō hən ahai tutumav gail. Vəha-sua len nasihau vīsusua eḅis len naim siGot len Naut Tolo hən Naloan gail, nahudhuim lohoim buni len naim siGot. Eḅis hən ḅigol nəda hən narivatvat totutumav hən gail ḅeturtur, hən nəvanuan gail ləḅiveveu dan nəsaan salito. Nəboŋ nasoruan siGot toke abiltihai tutumav gail, lovi alat lotovi abiltihai tutumav a mō mai ahai tutumav gail lotoil a mō. Len nasoruan ḅonḅon datuke *hae pris* mo *jifpris*.

biltiluvoh hən nasoltia: [*Nəbiltiluvoh hən nasoltia*] Nəbiltiluvoh hən nasoltia ikad nasoltia lotovi 600 lan.

biltiwai Kalili: [*Nabiltiwai Kalili*] Len naut a Kalili ikad nabiltiwai nabəlavan han tovi 21 km mai naþosəþosan han tovi 8 km. Ikad nəhes eru am. Lokisi hən nabiltiwai Tiperias (Jon 6.1) mai nabiltiwai Kennesaret (Luk 5.1) am.

ßuvimal: [*nabuvimal*] Ehum navibu tokad nabur gail lan. Nəvanuan toramramē hən euv lan ale erin nəjarhuvəlan gail len nabur han gail hən begəgel hən nəwalan han.

det: [*nadet*] Nadet ehum namətu, ebəlav, ikad nəpashəte mai ikad navite lotohanhani. Len naut a Israel lobilbil hən nəpashət nadet hən lebevusan ke losəhor aenemi salito gail len nəbalan. Lobilbil hən am len nahəhaʋuran.

didimair: [*edidimair*] Nəvanuan todidimaur egəgel hən nənauan san akis, sənau ləboi naþisal tonor hən behusuri.

elefant: [*naelefant*] Nabiltirivatəvat niben totibau. Nədarinjan aruþosəþos, nahunusun ebəlav masuʋ hum nəmat, ale ikad narivon eru artobəlav habat.

emerald: [*naemerald*] Nəvat sua nətau han tokəskəsan, ale imasil.

Epikurian: Galit lodəlom ke nahəhaʋuran evi nəbathut nəmauran, ale bikad nagot ideh, nəvanuan lovi naut kəmas hən galito.

Farisi: [*naFarisi*] Avan ideh len nəpati hən napolotik sua, tohushusur gat nakelean today þisi, ale topatpat gai məhat hən. Edəlom ke ikad na-le-məhat-an dan nəmatan, mai aGot eil a mo mai iwol hən natit þisi.

fik: [*nafik*] Ikad nəhai sua len naut a Israel. Ləbimabule len naut tovoi hən, eləboi betibau, ale nalute iposəþos. Nəboŋ toʋan, navit nəhai nafik ihehe, ale nəvanuan loləmas ləbihani. Lokis nəhai enan hən nafik o nəhai nafik, ale lokis navit nəhai enan hən nafik.

flaks: [*nəflaks*] Natuhhai sua tokad natret gail len natubulon. Luvai natret gail hən ləbikad nəkaliko tovoi.

fran^{kinsens}: [*nafran*^{kinsens}] Nəda hən nəhai sua. Nəboŋ nəda tomasmas, egəm vi hai pəhas. NaJu gail lovəhas niben nəvanuan tomat hən. NaJu gail lurər hən nəvanuan hən, ale len nalotuan salito lopəŋasi len natutumavan husur nəbon tosusau.

foks: [*nafoks*] Ehum natuhlipah nagilen totibau. Akis ike tikat bun nəman gail be səhanhani, mai ikad nəkadun mai navide hum nahit tosusuah gai. Itohtoh len nabur len tan.

Friman: Naut þisi len naut a Rom lukad alat lotovi slev a mo be ləsavi slev am, lukad nəmakuvan tia.

gavna: [*nəgavna*] Nəvanuan toil a mo hən naprovens ta Rom lokisi hən agavna. Imaienan, nəboŋ lotopas aYesu, Kwirinius evi gavna len naprovens Siria, nəboŋ aYesu tomat, aPontius Pilate evi gavna len naprovens Jutea.

gol: [*nagol*] Nametəlai sua tomədməda, nətau han toyanyan buni. Nagol sətəŋ. Nəvat hən gəbevur nagol etibau gol ke evi nametəlai sekin gail.

gomah: [*igomah*] Napəhaʋut bikab buni, nahurabat san gail bivoi habat, bepəhas buni, datuke igomah. Ləbitai nəwag hən nəwag bivoi buni datuke nəwag igomah. Avan ideh bisor hən nasoran san begəlgəlan, bebətəlas hən datbedəlomi, datuke nasoruan san igomah buni.

hai kelkel ur: [*ahai kelkel ur*] Nəvanuan tokel ur nasoruan aGot tokel maii. Len nasoruan bonbon datuke profet.

hai pispisul: [*ahai pispisul*] Nəvanuan aYesu tolekis hən, totabtabuh lan hən bikel ur napisulan san, na-kel-uri-an tovoi, mai nəvanuan gail hən natohan pipihəlan aGot betibau am tabtab. Len nasoruan bonbon datuke aposol.

hai þusan: [*ahai þusan*] Nəvanuan toþusþusan. Galevis lovusan nəvanuan gail hən nalo siMoses, be aYesu evusan nəvanuan gail hən natohan pipihəlan aGot mai navide tovoi aGot toləŋoni. Lokis aYesu hən Hai þusan. Len nasoruan bonbon datuke tija.

hai susur: [*ahai susur*] Avan ideh tohusur tabtab hən avan ideh, tosəsəloŋ hən

naʔusanan san mai tosəsəlonʒ husuri, togol nəsa gai tokele. Len nasoruan ʔonʔon datuke *disaepol*.

hai tutumav: [*ahai tutumav*] Avan ideh toum len naut siGot a Jerusalem. Etutumav hən naviolan nəvanuan lotoviol hən gail mai aGot, ale etutumav hən narivatvat gail m̄os nəvanuan gail hən ʔeʔur kuv nəsaan salito. Len nasoruan ʔonʔon datuke *pris*.

hai wolwol: [*ahai wolwol*] Nəvanuan towol hən nəwag wol. Len nasoruan ʔonʔon datuke *kapten*.

hai tivtivan: [*nəhai tivtivan*] Nəvanuan toke timabul nawit marireu ibanʒis nəhai tivtivan len naʔuluk. Ale atenan iwol, naʔuluk eliv nəhai tivtivan van, ale etivtivan van, nətan esəʒav, utaut hən aten ʔimabul nawit lan. Datoləboi datʔikele am ke nəhai tivtivan ekir ʔuʔul nətan.

hani: [*nəhani*] Natit tohehe masuʔ topat len naim sesukapak.

Hermes: [*aHermes*] Nagot tovi ahai pispisul sinagot gail silat a Kris.

Herot: [*aHerot*] Len Na-kel-gati-an Veveu ikad aHerot itor:

1. Herot toyalyal evi kiŋ hən naprovens Jutea nəboŋ lotopas aYesu (Mat 2.1-22; Luk 1.5).
2. Herot Antipas anatun aHerot toyalyal eil a m̄o len naut a Kalili mai naut a Perea. Evi gai totah gat aJon Baptais ale tota kotov nəkadun (Mat 14.1-12; Mak 6.14-29; Luk 9.7-9). Ale evi gai tokot hən aYesu ale tosəvati təlmam van hən aPilate (Luk 23.7-12).
3. Herot Akrippa evi aməhaibən aHerot toyalyal. ASisa ta Rom itabtabuh len aHerot Akrippa hum akiŋ hən naut a Kalili, naut a Perea, naut a Samaria mai naut a Jutea. Evi Herot Akrippa togol aJemes aʒan aJon tomat ale totah gat ahai pispisul gail. Be natugulas ihani imat (Uman 12.1-24).
4. Herot Akrippa anatun aHerot Akrippa ehusur atəman hum akiŋ hən naut a Jutea. AHerot Akrippa enan mai aʒavinen nahəsən aPernis, arobətah mai aFestus hən lotosəsəlonʒ hən aPol. Ale aHerot enan ikel uri ke aPol sagol natideh tonor hən bimata sile. (Ris Uman 25.13–26.32.)

hisop: [*nahisop*] Natuhhai sua nəboŋ tosusuau. Nəpashət nahisop, evi natsua naJu gail lotokade len nalotuan salit gail (Exo 12.22; Lev 14.4, 6, 49-52; Num 19.2-6).

hotel: [*nahotel*] Naim sua gotoŋavŋav lan, gotohanhan lan, gotopatpat lan len nəyaran sam̄. Goʒur natohan len nahotel husur nəmariboŋ ʒisusua.

hulahul: [*ehulahul*] Nəboŋ nalipah tosəsəlonʒ hən nabuai tois lilihai o lathutai lotohut nəman, ile məhat, eil, ipair hən nəhon van hən nəwalan, namətan arosəʒav, nədariŋan aroil vi məhat. Ehulahul. Len nasoruan ta Iglan luke *alert*.

hurhuwain: [*nahurhuwain*] Alat a Jutea ləsəkad naʔotel ideh gol ke loʔir nəwain veveu ʔurhulon nahurhunani o nahurhusipsip hum tovi ʔotel.

ikel: [*naikel*] Nəman naməsav totibau tohum nəbal be totibau səhori.

il-ʔuri-an: [*na-il-ʔuri-an*] Nəvanuan ʔisor len na-il-ʔuri-an, gai eil ʔur naməmauan mai namətahwan, ale isor.

im naʔonʔonan: [*naim naʔonʔonan*] Len navile ʔisi naJu gail lukad naim lotoʔonʔon lan hən ləʔeʒuruŋ nasoruan siGot mai ləʔeʒusan həni. Lulotu len naim enan, be savi naim siGot, husur ikad naim sua ʒai siGot topat len nabiltivile Jerusalem.

im siGot: [*naim siGot*] Ipat len nabiltivile Jerusalem. Ikad naholəvat todar visi mai nəvanuan gail lotoum ei. Galevis lotutumav hən naviolan nəvanuan lotoviol hən gail mai aGot, galevis lokətkəta kəkol hən naholəvat hum nalipah gail. Len nasoruan siGot evi naim esan tokad Naut Tolo Masuʔ lohoim. Abiltihai tutumav eləboi ʔeʔis len Naut Tolo Masuʔ enan vəha-sua ʒai len nasihau tosua.

intəres: [*naintəres*] Gəʔeriŋ nəvat sam̄ len nalulutar, dereh tepisan nəvat ideh am. Ale naintəres evi nəvat, nəvat sam̄ topasi nəboŋ topat tobəlav len nalulutar.

- ist:** [*naist*] Govi ist nəboŋ gotovi lan naut namityal tovisi lan.
- itian tosa:** [*naitian tosa*] AGot idam̄ hən nəvanuan ðigol naitian mai asoan tolah kitin maii ŋai. Naitian ideh am evi itian tosa ale aGot emətahun buni. Ris Lev 18.6–23.
- jasint:** [*nəjasint*] Nəvat nətau han tobisibis ale eləboi ðimasil.
- jaspa:** [*nəjaspa*] Nəvat sua nətau han tomial o tokəsan o toyanyan.
- kako:** [*nəkako*] Nəboŋ dattousan natit gail len nəwag wol o nəlanis datokisi hən nəkako. Ale nəboŋ nəwag wol tobar naut tovi lan edədaŋ ei gol ke nəkako ipat a ut. Imaienan, nəkako evi natit nəwag wol o nəlanis topat gail van.
- kamel:** [*nəkamel*] Nərvatəvat sua nəmadun tosaḥsah. Ihanhan naliol hum nəbuluk be eləboi ðiyar ðebəlav, namunun ebuer. Husur enan loriŋ natit gail len nəmadun hən ðevusi len naut masmas gail.
- karnelian:** [*nəkarnelian*] Nəvat nətau han tobisibis, be səmasil savoi.
- kat:** [*nəkāt*] Natsua dattousan natideh toməlas lan tokad nawil tarhəte mai tarhəte. Ikad nəkat nahos o nəbuluk o nəvanuan toliwi van, ale ikad nəkat tile nəvanuan tosul hən hum dattosul hən nawilbaro.
- kelean todaŋ:** [*nakelean todaŋ*] Natideh aGot o nəbiltivanuan tokel idaŋ hən nəvanuan ləbəhusuri. Nakelean lotodaŋ mai nə-kai-tasi-an gail aGot tokel mai aMoses hən alat aIsrael ləbəhusur gail hən ləbikad natit aGot tokel gat gail, naJu gail lokis natgalen pisi hən nalo.
- kel-gati-an:** [*na-kel-gati-an*] Nəboŋ avan ideh tokele ke dereh tigol natesua o tigol natesua balai, nəsa todaŋ hən ðigole timasmaienan. Nəsa tokele evi na-kel-gati-an. Len nasoruan ðonðon datuke *promes*.
- kemkeman:** [*nakemkeman*] Len nasoruan ta Uluveu datuke həhəvur, len nasoruan ta Avoh luke kemkem. Ale len nasoruan siGot ike nahəhəvuran hən nasoruan *welkam* mai *glad* ale ike nakemkeman hən nasoruan *joy*.
- kes:** [*nakes*] Nəhai bətbətah tokad narien toru ŋai toil len nətan. Nəboŋ avan ideh tobətah len nəhai bətbətah a məhat, eləboi ðeriŋ narien gəlar lan.
- kəlas:** [*nakəlas*] Natit tomasil dattoləboi datbəkəta tur lan. Idaŋ ale ðiteh dereh timaŋulŋul. Nakəlas ðikad nasilva tarhəte datokisi hən nakəlas sal be datsaləboi datbəkəta tur lan, nəboŋ dattokəta vi lan, datoleleduŋ ale datoris nəhodato.
- koin:** [*nakoin*] Nəvat lotogole hən nametəlai nagol, nasilva o nakopa. Loṽur natit gail hən nəvat galenan, ale evi naŋurŋuran hən nauman.
- komada:** [*Nakomada*] Avan ideh toil a m̄o hən nasoltia gail.
- kopa:** [*nakopa*] Nametəlai sua tomədmədau, nətau han tomial. Nəboŋ nakopa totaŋ, egəm kəkəsan. Len naut a Vanuatu a m̄o datukad nakoin lotovi kopa. Nakoin hən nəwan vatu mai nakoin hən natu vatu arovi kopa.
- krep:** [*nakrep*] Ikad nəhau sua toṽan len nəbiltihavhəte. Naṽit nəhau enan ihehe masuṽ, ale lupal dasdas naṽit nəhau hən nasuhute ðisel. Nasuhute topat tobəlav kəkereh egəm vi wain. Naṽite mai nəhau, lokis gəlar pisi hən nakrep.
- krisolait:** [*nakrisolait*] Nəvat nətau han toyanyan ale tomasil.
- krisopres:** [*nakrisopres*] Nəvat nətau han tokəkəsan ale tomasil.
- kristal:** [*nakristal*] Nəvat tomasil hum nakəlas, səkad nətau ideh.
- Kristo:** [*aKristo*] Nəvanuan alat a Israel lotovatvat viri, nəvanuan aGot totabtabuh lan hən ðilav kuv alat a Israel dan naenemi salit gail. Be aGot itabtabuh lan hən ðevi kiŋ silat lotoriŋ nəlolit lan, savi kiŋ hən naut sua hum aTevit tovi kiŋ hən naut a Israel ta sutuai.
- kul:** [*ekul*] Nəboŋ avan ideh sədaŋ husur toməsaḥ, niben toməhav o saləboi ðigol natsua, datuke ekul.
- kulan:** [*nakulan*] Datbisor husur nakulan sivan ideh, namilen ke gai səkad nədaŋan.
- kumin:** [*nakumin*] Nəbon namisurhut nakumin esusau, ale loriŋ namisurhut gail len nəhanian.

- kupit:** [*nakupit*] Evi nabəlavan hən navəlan nəvanuan, tuḅat len nakobkob van vəbar nagilen nənarhuvəlan. Nabəlavan hən nakupit pəpadaŋ hən nahudhumita.
- kuṽol:** [*jekuṽol*] Nəboŋ tokad natit tosoḅur ale gulekis hən natit tovoi səhor gail am, gokuṽol. Gəḅekuṽol hən naieh len nabilikoro, namilen ke gulekis hən naieh tovoi səhor ideh gail am lotopat len nabilikoro.
- lat lotokətkəta kəkol hən naim siGot:** [*alat lotokətkəta kəkol hən naim siGot*] Naim siGot ikad naholəvat todar visi. Ahai tutumav gail mai nəvanuan len nahəmar a Levi loun len naut enan, be len nahəmar a Levi, galit galevis loun hum nalipah səbilitihai tutumav. Lokətkəta təban naut enan mai lokətkəta kəkol hən naim siGot hən avan ideh asike ḅemədasi.
- lepat:** [*nalepat*] Nabiltiḅus katkat nətau han tomial hum naliol tommas. Nalepat egəgəris.
- leprosi:** [*naleprosi*] Evi naməsahan hən nahurhuben nəvanuan togəgel hən nətau han hən ḅegəm pəhapəhw. Len nalo siMoses nəvanuan tokad naməsahan tomagenan timasriŋ gabulan nəvanuan gail am hən ḅitoh a tut dan galito. Gai eḅiŋḅiŋal len nabunusian sinalo. Nəboŋ naməsahan tonon, ivan hən ahai tutumav hən ḅebunus vahvahur niben. Asike ḅisabḅ naməsahan ideh am, ikel uri ke avan enan iveveu, eləboi ḅetəlmam vahim.
- Levet:** Len nasoruan ta mo datokis napəhaṽut toyalyal hən Levit hum dattokis naulumən toyalyal hən Nasub.
- linen:** [*nalinen*] Nəkaliko pəhapəhw tokat udud lotovaii hən natret gail topat len nalut nəflaks. Nəvanuan gail loləmasi husur sagol naut topud hən avan ideh tosun nahurabat lotosode hən nəkaliko enan. NaJu gail lorun gol niben alat lotomat lan.
- lion:** [*nalion*] Nabiltiḅus katkat nətau han tomial hum naliol tommas. Nalion ulumən ikad navurun ləbləbah todar vis nəhon.
- lipah:** [*alipah*] Avan ideh tohut nəvanuan tosa gail lotoḅur kotov nalo hən naut. Itah gat galito, eriŋ galit len naim ḅəbaŋis o len nakotan. Len nasoruan ḅonḅon datuke polis.
- lo:** [*nalo*] Len naut galevis len nasoruan siGot, nalo evi naloḅulat erim aMoses totos gail len natuḅatan hən nasoruan siGot. Ale len naut galevis naJu gail luke nalo, be namilen ke nasoruan siGot kavkav. Ale len naut galevis am nalo evi nəsa aGot tokai tasi mai nakelean limasgol husuri.
- lokust:** [*nalokust*] Ehun natohtohlomətu, ihanhan natideh tokəsan ale egəm len nabiltivəshəte tohum nəmarigw. AGot idam hən alat a Israel ləḅihan nalokust.
- madihdih:** [*imadihdih*] Natideh dattoke tomadihdih ipat magenan akis, gole ke datḅike naḅurhuwai imadihdih, namilen ke naut kəmas dattovəvaut kuv nəwai tosoḅur, nəwai ipat ḅitḅitoṽ ŋai. Nədaŋan siYesu imaienan, naut kəmas galevis ivan dani, nədaŋan san ipat ḅitḅitoṽ ŋai.
- mail:** [*nəmail*] Nəmail silat a Rom evi namita tovi 1500.
- malperi:** [*nəhai malperi*] Nabiltihai tokad nəharhəte topat nasihau tosoḅur, toharhar təlmam. Iṽan hən nəvit len natuhhavhəte. Nəboŋ nəvit nəmalperi tomen ibonḅon buni o imotmot ale ihehe masuṽ.
- maŋmaŋ:** [*imaŋmaŋ*] Nəboŋ avan ideh toris natesua totile masuṽ, iḅaŋ habat lan, nabuŋon esəŋav, namətan gəlaru arosəŋav.
- mapol:** [*nəmapol*] Nəvat tokab masuṽ husur tokad nətau tiltile gail. Loum hən naim gail mai nəlablab gail həni.
- maribon:** [*nəmaribon*] Len nasoruan siGot nəmaribon evi nəboŋ sua kavkav, nalennəyal sua kavkav mai nalenmariug sua kavkav.
- matuan:** [*nəmatuan*] Nəboŋ dattomabul nəhanian, itov, ale iṽan. Hum ma toṽan hən nəvite, hum ma toṽan hən nəhanian tin pipitan. Ale nəboŋ nəhanian tomatu datutarive o datokir susuri. Alat aIsrael lotomabul nawit, nəboŋ tomatu luta

kokotovi. Ale datokis nəboŋ enan hən nəmatuan. Len nasoruan ta Iglan datuke *harvest*.

merikel: [*namerikel*] Natesua avan ideh saləboi biŋole, be nəboŋ aYesu togole, nəvanuan p̄isi lumaŋmaŋ lan.

məlauah: [*naməlauah*] Nəlablab topat mashuwag.

mənas: [*namənas*] Nəkabkabilan mai na-m̄ial-habat-an togəm len aGot, ale topat len naut aGot totoh lan. Len nasoruan ta Iglan, datuke *glory*, be nasoruan enan ikad namilen tile am toke nəyalyalan.

mər: [*namər*] Nəda hən nəhai sua. Nəboŋ nəda tomasmas, egəm vi hai pəhas. NaJu gail lovəhas niben nəvanuan tomat həni, ale loṗəŋas namər hən nəbōn nəbasuhab b̄esusau.

mina: [*namina*] Evi nakoin silat a Kris tovi nəvat hən naṗurṗuran hən nauman hən nahəbati totor.

mint: [*namint*] Naluhai sua nəbōn tosusau. NaJu gail loriŋi len nəhanian.

mitisau hən nəmauran tonor: [*namitisau hən nəmauran tonor*] Namitisau evi naləboian dattokade husur dattosəkul, o naləboian dattokade hən dattogol natsua. Ale avan sua ikad namitisau hən biṭawag, avan tile ikad namitisau hən b̄eum hən naim o hən b̄evətēh navus mai nəwei, be ləsəkad namitisau hən nəmauran tonor. Avan ideh tonau naləboian tokade len nəmauran san, ale tonau nəsaban san gail, be togol naṗide tonor aGot tohəhaṗur həni, gai ikad namitisau hən nəmauran tonor.

Nasub: [*Nasub*] Len nasoruan siGot nasub ikad namilen tiltile gail. Nəboŋ toḅol husur naslev mai nəmasta san, naslev ekis amasta hən Nasub. Nəboŋ avan ideh tosor mai nəvanuan totibau o nəvanuan tovat nəhes, ekisi hən Nasub. Vəha-sōḅsōḅur nəvanuan gail lokis aYesu hən Nasub husur loṗutsani len nənauan salito. Alat lotoriŋi nəlolit len aYesu lokisi hən Nasub husur tomat hən ləḅikad navoivoian mai aGot, mai nəmauran vi sutuai. Ale len nasoruan siGot ta m̄io lokis aGot hən Nasub aGot.

Natun aGot: [*aNatun aGot*] Nəhes sua nasoruan siGot tokis aYesu həni.

Natun Nanoran: [*aNatun Nanoran*] Nəhes sua nasoruan siGot tokis aYesu həni.

Natun Nəvanuan: [*aNatun Nəvanuan*] Nəhes sua nasoruan siGot tokis aYesu həni. Datusabi len naləbulat Daniel hum tovi aKris to (Dan 7.13-14), be len naut sual am len naləbulat enan (Dan 8.17), mai len naləbulat Ezekiel, anatun nəvanuan evi nəvanuan ŋai, savi aYesu.

nau-utaut-an: [*nə-nau-utaut-an*] Nəboŋ gotosor utaut həni ke gigol natsua, gusor mai nəvanuan tile gail. Gəḅinau utaut hən gəḅigol natsua, gunau len gaiug səḅōm̄.

not: [*nanot*] Govi not nəboŋ namityal tovisi len navəlaṃ nəmatu. Len naut a Uluveu datuke datovi pan.

oil: [*naoil*] Natit tohum nəwai be toḅutəlas. Nəboŋ dattobul həni mai nəwai, isal ṗoniwai. Ikad naoil tiltile gail, naoil ipat len naṗus, ipat len nəlal mai nabəŋletw, ale datəḅir naoil tile len naenjin hən biŋam biṗoi. NaJu gail lugol nabiltivat erib, bul dasdas naṗit naoliv hən ləḅikad naoil han.

oliv: [*naoliv*] Ikad nəhai sua len naut a Israel. Nalute imanivəniv ale ikad naṗite. NaJu gail lugol nabiltivat erib, bul dasdas naṗit naoliv hən ləḅikad naoil han. Len nasoruan siGot datokis nəhai enan hən naoliv o nəhai oliv, ale lokis naṗit nəhai enan hən naoliv.

omeka: [*omeka*] Len nəalfapet silat a Kris, omeka evi naleta naməkot.

oniks: [*naoniks*] Nəvat sua nətau han totiltile be gəsələboi gəḅekəta tur lan.

pali: [*nəpali*] Nəpali evi liol sua tokad namisurhute. Hum namisurhuwit, nəvanuan lolis dasdas namisurhupali gail hən b̄egəm vi flaua hən ləḅipan nabəta həni.

panismen: [*nəpanismen*] Nəboŋ gotogol tosa, ikad natesua todaŋ biḅar gaiug, naṗəŋasan o natunusian o nabilasian o natohan len naim bəḅaŋis.

Pasova: [*nəPasova*] Nəhanan hən NəPasova evi nəhanan seJu gail husur lohəhaṗur hən nəboŋ aGot togol p̄is ahai a m̄io silat a Ijip lotomat be səḅar alat a Israel.

- paus:** [*nəpaus*] Len nasoruan siGot egai ikad namilen eru. Esua, natsua lotopat nəvat burhulon. Togon, natsua lotosiriv hən naβu nəβalan lan hən ləβipati van.
- peril:** [*naperil*] Nəvat nətau han tokəskəsan ale tomasil.
- perɲan:** [*iperɲani*] Datβike nəmargobut iperɲan naut p̄isi, namilen ke naut p̄isi evisivis lohoim mai vivile. Datβike nəhanian iperɲan naut p̄isi, namilen ke lopəpehun nəhanian van hən naim p̄isi, ideh səpar. Datβike na-kel-uri-an tovoi iperɲan naut p̄isi, namilen ke nəvanuan len naut p̄isi losəsəlon həni.
- pəhav utaut:** [*epəhav utaut*] Avan ideh ikel ur natideh savisi sal, be dereh tevisi balai. Len nasoruan siGot, nəvanuan gail lotomaienan lukel ur nəsa aGot tokele ɲai. Len nalo siMoses ikele ke, nəboɲ avan ideh topəhav utaut, asike βisarpoh, nəvanuan gail limastubuni (Deu 13. 1-5).
- rue:** [*narue*] Naluhai sua nəβon tosusau be nabus han tokon. NaJu gail lugol nalukai nareran həni ale loriɲi.
- reven:** [*nareven*] Evi nəman naməsav tomermer. Etibau ale ihanhan natideh, hum namisurhutit gail, natit tomat gail, naʋite, mai natuhtit tokəlah gail.
- rubat:** [*erubati*] Nəboɲ dattogol nəsaan datimaspanis sile, ale nəpanismen evi matan. Nəboɲ aGot toruβat nəsaan dan gidato, ehum tokas kuvi hən asike datβipanis sile am. Datβike nəsaan sidat imaruβat, namilen ep̄itp̄itoʋ. Len nasoruan βonβon datuke *fogif*. Len nasoruan siGot, nəboɲ toke sah ruβati, namilen ke nəhau tobanjis gat natsua səbaɲisi am.
- saan:** [*nəsaan*] Datupair dan aGot, datugol nəsa aGot tomətahuni, nəsa togol dat-topəpehw dan aGot. Nəsa aGot toke tosa, datugolgole. Ale nəsa aGot toke tovoi, enan datsagole.
- saban:** [*nəsaban*] Len nəmauran sidato datohusur suluʋ naβisal tonor.
- safaia:** [*nəsafaia*] Nəvat sua nətau han toboɲboɲ ale imasil.
- salfa:** [*nəsalfa*] Nəvat sua nətau han toyanyaɲ. Goləboi gəβisabi pəpadaɲ hən nəhab a Bu.
- Sanhitrin:** [*nəSanhitrin*] Naluʋoh hən alalumān totibau seJu gail lotobətah hum nakotan. Alat lotobətah len naβonβonan enan lovi: abiltihai tutumav, alat lotolav namilen a m̄o mai nəbathudud galevis salito, alat lotoil a m̄o hən naJu gail mai alat lotokad namitisau hən nalo siMoses. Len nasoruan βonβon datuke *kaonsel blongol man Ju*.
- Sappat:** [*nəSappat*] Nəmariboɲ aGot toriɲi ke tovi nəmariboɲ hən nəɲavɲavan. NəSapat seJu gail etuβat nəboɲ namityal tomasur len naFraite ale ivan vəbar namityal tomasur len naSatete.
- sata:** [*nəsata*] Nəsata ehum nəhad naJu gail loriɲ nəflaua lan nəboɲ lotobul dasdas namisurhuwit. Datsaləboi naməlasan han, be datoləboi ke nəsata totor hən nəflaua evi nəflaua tosəbur.
- Sattiusi:** [*naSattiusi*] Avan ideh len nəpati hən napolotik sua, sadəlom ke ikad na-le-məhat-an dan nəmatan. Galit isəbur lovi ahai tutumav mai abiltihai tutumav gail.
- saut:** [*nasaut*] Govi saut nəboɲ namityal tovisi len navəlaɲ nəmair. Len naut a Uluveu datuke datovi məhat.
- Selot:** [*naSelot*] Nəvanuan len naluʋoh sua lotoke naut a Jutea tepəpehw dan alat a Rom, lotoke libal mai galit hən naut a Rom asike teil a m̄o hən naut a Jutea am.
- senturion:** [*nasenturion*] Nasoltia toil a m̄o hən nasoltia lotovi 100.
- Seus:** [*aSeus*] Nagot toil a m̄o hən nagot p̄isi silat a Kris.
- səkel:** [*nasəkel*] Len nasəkel, nəvanuan enənoʋ hən naməlasan nametəlai gai toləboii mai naməlasan hən natit gai saləboi, hən βeləboi naməlasan hən natenan.
- səkul:** [*esəkul*] Len nasoruan siGot, namilen səkul evi səkul hən namitisau, savi nalotuan.
- sikaɲor:** [*nəhai sikaɲor*] Evi nabiltihai nəda hən topəhapəhw. Naʋit nəhai nasikaɲor iyanɲaɲ o ebisibis nəboɲ tomen ale nəvanuan luhannya gail.

- silva:** [*nasilva*] Nametəlai sua, nətau han tomasiav. Nəboŋ nasilva totaŋ, egəm motmot. Gegai datukad nakoin lotohun nasilva. Nakoin hən naten watu, nakoin hən natwenti watu mai nakoin hən nafifti watu lohun nasilva.
- sinamon:** [*nasinamon*] Nahurhuhai sua nəboŋ tosusau lotoriŋi len nəhanian hən ləbigoł nabus han bivoi.
- Sion:** Len Nasoruan siGot, lokis nabiltivile siTevit hən naut a Sion, ale lokis nabiltivile Jerusalem hən naut aSion am, mai Jerusalem veveu. Ale len naloḅulat Ipru, Sion evi alat siGot (Ipru 12.22-23).
- Sisa:** [*aSisa*] Nauluŋan ideh toil a mō hən alat aRom hum tovi kiŋ salit gail, lokisi hən aSisa. Ale nəhes enan tovati egəm len nəvanuan toil a mō hən naut a Rom sutuai tia, nahəsan aJulius Sisa.
- skopion:** [*naskopion*] Len naut egai datokisi hən nahuthut, be savi huthut totoh len navis. Evi natuhtit sua tokad narien toməlevtor. Ikad nariḅriḅon totibau a mō hun nahuh, ale ikad nagilen tobəlav kəkereh toləboi ḅevin nəvanuan. Len naut egai datukad natuhtəte gail ŋai be len naut tiltile lukad nabiltihəte. Nəboŋ tovin nəvanuan, navinian eləboi ḅigoł nəmatan.
- slev:** [*naslev*] Nəboŋ alat a Rom lotoḅal mai alat naut tile, ale lotosəhor galito, losəhar nəvanuan nəḅalan isoḅur dan naut enan vi Rom. Len nəmaket loḅur hən galito hum nabuai o nabuluk o nabəaŋ o nəhab. Nəvanuan toḅur naslev len nəmaket etəgau nəmauran san. Eləboi ḅigoł timat o riŋi mai naslev pəhaḅut hən arḅipas naslev ideh am. Nəmauran hən naslev savi esan, ipat len gai toḅuri len nəmaket.
- sogsog:** [*sogsog*] Nauluŋan o nabuai o nabuluk səkad nədavurhut naloson, husur avan ideh totev kotovi.
- sohotut:** [*isohotut*] Datḅisohotut hən datḅigoł natsua, namilen ke datsə nau savoi be datugol tutut həni ale datugol suluḅi.
- soltia:** [*nasoltia*] Nəvanuan tokad nauman tovi nəḅalan. Esua len naluḅoh lotoḅal len nabiltiḅalan. Datokis naluḅoh enan navəshəsoltia.
- sor levlev:** [*isor levlev*] Nəboŋ dattosor len nəbathusoruan sua, esua isor tarhət, togon isor tarhəte van vəbar ḅimasil len nənauan sidat ḅisi. Len nasoruan ḅonḅon datuke dibet.
- sor vəsvəsaii:** [*isor vəsvəsaii*] Nəboŋ gotosor husur natesua nəvanuan gail ləsaləboii, gusor van hən gəḅigoł ḅiḅarḅar len nənauan salito.
- sor-tastasi-an:** [*na-sor-tastasi-an*] Nəboŋ lotokot hən avan ideh, len nakotan, avan ideh eil, ikel ur nəsa tosa avan enan togole. Na-kel-uri-an enan evi na-sor-tastasi-an.
- sparo:** [*nəsparo*] Evi natuhman naməsav toməlməlah len tan ale hanhan ei. Naut a Vila ikade.
- statia:** [*nəstatia*] Nabəlavan hən nəstatia evi namita tovi 185.
- Stoik:** Nəvanuan galevis lotodəłomi ke nəvanuan ŋai ikad nənauan tonor hən ḅəkəta təban gai səḅon. Lunau ke nagot evi natit ḅisi len navile a pan, ale nəvanuan ḅisi mai natit ḅisi loḅitḅitoḅ.
- sukapak:** [*nasukapak*] Natuhtite toməlməlah ale niben ikad navurun. Ikad nəwei hum navəvəlas. Ikad nasukapak lototoh səḅolito ale ikad galevis am lototoh ḅonḅon len navəshəte, ale lotoum ḅonḅon. Galenan loum hən naim, ale ḅurhulon naim ehum naim sevəvəlas. Len naim lusah tuan natit tohehe masuḅ dattokisi hən nəhani.
- talent:** [*nətalent*] Nətalent nasilva evi naḅurḅuran hən nauman hən nasihau tovi 15. Nətalent nagol etibau vəha-30 səhor nətalent nasilva.
- tav:** [*nətav*] Nəman sua tohum navimal be epəhapəhw.
- tehan:** [*nətehan*] Nəboŋ nəvanuan toteh, igol nəsa hən toteh ale iteh mabe? Len naḅide enan datusor husur natehan san.

- tenarius:** [*natenarius*] Evi nakoin sua ta Rom, alat a Jutea lotoŵur n̄etaks salit h̄eni. Evi n̄evat naŵurp̄uran h̄en nauman h̄en n̄emariboŋ tosua ŋai.
- til:** [*natil*] Naluhai sua n̄əbon̄ tosusau. NaJu gail loriŋi len n̄əhanian.
- tin:** [*natin*] Namet̄elai sua tom̄ədm̄əda, n̄ətau han tom̄asiav. Natin s̄etaŋ. Len naut a Vanuatu natin, naieh tuna topat ŋurhulon, loum h̄eni h̄en natin.
- tiv-dalusi-an:** [*na-tiv-dalusi-an*] AGot ikel na-kel-gati-an sua mai aApraham mai n̄əpasusan san van v̄əbar aMoses. AGot ike, naulum̄an san gail l̄əbetiv dalus navunut salit mai sinatulit gail h̄en ŋimasil ke lotodam̄ h̄en na-kel-gati-an siGot, dereh gai tet̄əgau gat na-kel-gati-an san (Gen 17.10-14; Lev 12.3).
- tivtiv tan:** [*etivtiv tan*] N̄əboŋ nabuluk toliv n̄əhai tivtivtan van, etiv n̄ətan gol n̄ətan es̄əŋav, ale eutaut h̄en n̄əvanuan ŋimabul namisurh̄ut gail lan.
- toŋki:** [*toŋki*] Ehum nahos be n̄ədariŋan arob̄əlav.
- topas:** [*natopas*] N̄əvat n̄ətau han toyan̄yaŋ ale tomasil.
- trahma:** [*nətrahma*] Nakoin tovi naŵurp̄uran h̄en nauman h̄en n̄emariboŋ tosua.
- trakon:** [*nətrakon*] Ehum nabiltim̄at totibau o nabiltim̄əhob totibau tokad n̄əhab̄əlan. Len nasoruan siGot akis n̄ətrakon evi Setan.
- trampet:** [*nətrampet*] Natsua lotoum h̄eni h̄en namet̄elai, ale n̄əboŋ lotoŵuv lan, iwāl s̄əhor n̄əwalan h̄en nah̄əmađu.
- tret:** [*natret*] N̄əhau tomaniv̄əni v̄ lotos̄əsod h̄eni.
- tсен:** [*natsen*] N̄əhau todaŋ tovi met̄elai. Ikad nariŋ tosuhud nariŋ togon van van eb̄əlav.
- tunusi:** [*etunusi*] N̄əboŋ dattogol natideh o dattokel natideh n̄əvanuan tile tol̄əŋon tosa sile, datotunus n̄əvanuan enan. N̄əlon avan enan imabe? Hum ma n̄əlon topan̄paŋ, hum ma n̄əlon s̄ədaŋ am, hum ma tololosa, be n̄əlon isa.
- ut Tolo Masuŵ:** [*Naut Tolo Masuŵ*] Naim siGot ipat len nabiltivile Jerusalem. Naim siGot ikad nahol̄əvat todar visi. Ale len naim siGot ikad narum̄ eru. Narum̄ bopita, lokisi h̄en Naut Tolo, ale narum̄ tarh̄əbiltikaliko lohoim, lokisi h̄en Naut Tolo Masuŵ. Avan ideh sal̄əboi ŋeb̄is ei, be abiltihai tutumav el̄əboi ŋeb̄is v̄əha-sua len nasihau v̄isusua.
- vaipa:** [*nəvaipa*] Evi n̄əmat tosa. N̄əboŋ tohat avan ideh nabehi han igol avan enan imat.
- vanuan Nanoran:** [*Nəvanuan Nanoran*] N̄əhes sua nasoruan siGot tokis aYesu h̄eni husur gai inor buni.
- vanuan n̄etaks:** [*nəvanuan n̄etaks*] N̄əvanuan tolavlav kuv n̄əvat dan n̄əvanuan gail m̄os n̄əgavmen a Rom.
- vatvat viri:** [*ivatvat viri*] N̄əboŋ gototoh vir natesua h̄en ŋevisi, ale gol̄əboi tia ke dereh tevisi, be ḡəsal̄əboi n̄əboŋ o namityal han, guvatvat viri. Len nasoruan ŋon̄ŋon datuke *hop* o *ekspek*.
- vilesir:** [*navilesir*] Natsua togol n̄əvanuan imat ale pelan han n̄əvanuan galevis am, ale s̄ədareh isoŋur lumat. Len nasoruan siGot, len naut galevis navilesir evi nam̄əsahan, len naut galevis am evi natideh tosa masuŵ n̄əvanuan isoŋur lotomat lan.
- vinika:** [*navinika*] N̄əboŋ n̄əwain topat tob̄əlav, n̄ədaŋan eb̄uer am ale eḡəm kon. Nabus han ikon s̄əhor nal̄əman.
- violan (h̄en natutumavan):** [*naviolan (h̄en natutumavan)*] N̄əboŋ alat a Israel lototutumav, lotutumav h̄en narivat̄əvat l̄əsəkad natideh tosa len gail. Lotutumav h̄en n̄ətav gail, nawit mai n̄əwain am. Natit p̄isi lototutumav h̄eni evi naviolan h̄en natutumavan.
- vus beltan̄:** [*navus beltan̄*] Evi natit tokad n̄əhau gail n̄əvanuan toram̄ram̄e h̄eni h̄en ŋigol n̄əwalan ale n̄əvanuan lok̄əkai husuri sum̄an alathutai lotok̄əkai husur nakita mai napes.
- v̄isusua:** [*av̄isusua*] Ahaŵut ideh ŋikad anatun ulum̄an tosua ŋai, datokisi h̄en av̄isusua set̄əman.

visusua: [*nav̄isusua*] Namətas o nəwei tokad namətan tosua ŋai.

wain: [*nəwain*] Len naut a Jutea lupal dasdas naʋit nakrep hən nasuhute bisel. Nasuhute topat tobəlav kəkereh esəsaruʋ ale egəm vi wain.

waks: [*nəwaks*] Natsua lotoum hən nəkadel həni. Nəboŋ togəm vi wai, nəwai nam̄ial bolai.

wes: [*nawes*] Govi wes nəboŋ gotovi lan naut namityal tomasur lan.

wik: [*nawik*] Len nasoruan siGot nawik evi nəmariboŋ lotoməlevru.

wit: [*nawit*] Nawit evi liol sua tokad namisurhute. Nəvanuan lolis dasdas namisurhuwit gail hən b̄egəm vi flaua hən ləb̄ipan b̄eta həni.

wolf: [*nawolf*] Ehum nab̄iltilipah katkat towael.

yok: [*nayok*] Nəhai lotoriŋi len nab̄uluk eru hən arb̄ibon hən arb̄eum bon̄bon. Ikad nayok tile am tovi nəhai topat len nəbathuvəson nəvanuan natit tomelas totahətah tarhəte ale natit tile totahətah tarhəte.

Nəbathusoruan gail

Nəbathusoruan gail len Nasoruan siGot

AGot Mak 10.27; Mak 12.29-30; Luk 1.37; Luk 6.35-36; Jon 4.24; Uman 14.14-17; Uman 17.22-31; Rom 1.18-23; Rom 11.33-36; 1Kor 8.4-6; 2Kor 1.3; 1Tim 1.17; 1Tim 6.15-16; Ipru 4.13; Ipru 10.30-31; Jem 1.17; 1Pit 1.14-17; 1Jon 1.5; 1Jon 4.7-12, 16; Jut 24-25; KelV 4.8-11; KelV 15.3-4

NaGot gəgəras gail mai nəvide silat lotohusur gail Mat 4.10; Uman 13.4-12; Uman 17.22-31; Uman 19.11-20; 1Kor 5.11; 1Kor 6.9-11; 1Kor 8.1-13; 1Kor 10.1-22; 2Kor 6.14-18; Kal 5.19-21; 1Tes 1.9-10; 1Jon 5.21; KelV 21.8; KelV 22.15

AGot evi tarhət sidato Mat 6.25-34; Mat 10.29-31; Uman 14.15-17; Rom 8.28; Rom 11.36; Kol 1.17; Ipru 1.3; Jem 4.13-16

AGot igol navile a pan mai natit pisi am Mat 19.4; Jon 1.3; Uman 14.15; Uman 17.24-26; 1Kor 8.6; Kol 1.15-16; Ipru 1.2; Ipru 11.3; KelV 4

AGot dereh tikot hən nəvanuan pisi hən ke lipanis o asike lupanis Mat 7.21-23; Mat 16.24-27; Mat 25.31-46; Jon 3.18-21; Jon 5.24-29; Uman 17.30-31; Rom 2.1-11; Rom 14.10-12; 1Kor 3.10-15; 1Kor 4.5; 2Kor 5.9-10; 2Tes 1.5-10; Ipru 9.27-28; Ipru 10.26-31; 1Pit 1.17; 1Pit 4.3-5; KelV 20.11-15

AGot erinji ke alat lotokad nadəlomian lan lunor len nəhon Uman 13.38-39; Rom 1.16-17; Rom 3.21-26; Rom 5.1, 9-10, 18-19; Kal 2.16; Kal 3.6-9; Tit 3.7

AGot igol napisal hən bilav kuv nəvanuan gail dan nəpanismen tonor hən galito sil nəsaan salito Jon 3.16-17; Uman 2.37-39; Uman 4.11-12; Rom 5.1-11; Rom 10.9-13; Efe 2.1-10; 1Tim 1.15-16; 1Tim 2.3-7; 1Pit 1.3.5

Alat lotoil a mö hən alat siYesu

Nəvide silat lotoil a mö Uman 6.1-6; Uman 14.23; 1Tim 3.1-13; Tit 1.5-9

Nasoruan van hən alat lotoil a mö Mat 28.18-20; Luk 22.24-27; Uman 20.17-35; 1Tes 2.1-12; 1Tim 4.1-16; 2Tim 2.1-26; 2Tim 3.10-4.5; Tit 2.7-8; 1Pit 5.1-4

Putsan alat lotoil a mö len nənauan samito 1Kor 9.14; Kal 6.6; 1Tes 5.12-13; 1Tim 5.17-22; Ipru 13.7, 17

Alat siYesu logəm sua Mat 18.19-20; Uman 2.41-47; Rom 12.4-8; Efe 1.22-23; Efe 4.11-16; Kol 3.15-17; 1Tim 4.13; Ipru 10.24-25

ANunun aGot Mat 28.19; Mak 1.9-11; Mak 3.28-30; Luk 1.35; Luk 3.16; Luk 4.1; Luk 11.13; Luk 12.12; Jon 1.32-34; Jon 3.5-8; Jon 7.37-39; Jon 14.15-17, 26; Jon 15.26; Jon 16.7-15; Jon 20.19-23; Uman 1.4-5, 8; Uman 2.1-18, 38-39; Uman 4.31; Uman 5.3-5; Uman 8.14-17; Uman 10.44-48; Uman 13.2-4; Uman 15.28; Uman 16.7-10; Uman 19.1-7; Rom 5.5; Rom 7.6; Rom 8.9-16, 26-27; 1Kor 2.4, 9-16; 1Kor 3.16; 1Kor 6.11, 19; 1Kor 12.1-13; 2Kor 1.21-22; 2Kor 5.5; 2Kor 13.14; Kal 3.2-5; Kal 4.6; Kal 5.16-18, 22-25; Efe 1.13-14, 17; Efe 3.16; Efe 4.3-4, 30; Efe 5.18-20; Efe 6.17-18; 1Tes 1.5-6; 1Tes 5.19; 2Tes 2.13; Tit 3.5-6; Ipru 2.4; Ipru 9.14; 1Pit 1.2, 11; 2Pit 1.20-21; 1Jon 2.20; 1Jon 3.24; 1Jon 4.13; 1Jon 5.6-8

ASetan Mat 13.19; Mat 25.41; Luk 4.1-13; Luk 22.3-4; Jon 8.42-44; 2Kor 2.10-11; 2Kor 4.4; 2Kor 11.13-15; Efe 2.2; 1Tes 2.18; 2Tes 2.9-12; 1Pit 5.8-9; 1Jon 3.8-10; KelV 12.7-12; KelV 20.1-3

ASetan italtal ke datigol nəsaan, be len nədanjan siGot datosəhori Mat 4.1-11; Mat 6.13; Luk 22.31-32; Jon 17.14-19; Rom 8.31-39; Rom 12.12; Rom 16.19-20; 1Kor 10.12-13; 1Kor 16.13; 2Kor 12.7-10; Efe 3.20-21; Efe 6.10-18; Flp 4.13; 1Tes 3.5-8; 2Tes 3.3; 2Tim 1.7-8; Ipru 2.18; Ipru 4.14-16; Ipru 12.1-2; Jem 4.7; 1Pit 1.5; 1Pit 5.8-11; 1Jon 4.4; 1Jon 5.3-5; KelV 12.7-12

AYesu Kristo

AYesu evi Natun aGot Mat 11.27-30; Mat 16.13-17; Luk 1.35; Jon 1.1-18; Jon 5.19-29; Jon 6.35-40; Jon 8.58; Jon 11.25-27; Jon 14.5-11; Jon 17.1-5; Jon 20.26-31; Uman

3.13-16; Uman 4.10-12; Rom 1.3-4; 1Kor 3.11; 2Kor 4.4-6; 2Kor 5.21; Kal 4.4-5; Flp 2.5-11; Kol 1.15-20; Kol 2.9-10; Ipru 1.1-14; Ipru 7.26-28; 1Jon 2.1-2; 1Jon 5.20; KelV 1.12-18; KelV 19.11-16

AYesu, aNatun aGot egəm vi vanuan suman gidato len navile eg a pan Jon 1.14; Luk 1.26-38; Mat 1.18-25; Luk 2.1-20; Mat 2.1-23; Kal 4.4-5; Flp 2.6-7; Ipru 2.14-18

AYesu epusan ale igol nəvanuan gail lumaaur Mat 4.23-25; Mat 7.28-29; Mat 9.35-36; Mat 11.1-6; Luk 4.14-44; Uman 10.36-38; Jon 20.30-31

AYesu igol namerikel isoður Mat 8.1-15, 23-33; Mat 9.1-7, 18-33; Mat 12.9-14, 22; Mat 14.15-32; Mat 15.22-28, 32-38; Mat 17.14-18; Mat 20.29-34; Mat 21.18-22; Mak 1.21-28; Mak 7.32-37; Mak 8.22-25; Luk 5.4-8; Luk 7.11-15; Luk 13.10-13; Luk 14.1-4; Luk 17.12-14; Luk 22.50-51; Jon 2.1-11; Jon 4.46-54; Jon 5.5-9; Jon 9.1-7; Jon 11.11-44; Jon 21.4-6; Uman 2.22

Lutah gat aYesu, luvasi Mat 26.47-68; Mat 27.1-2, 11-31; Mak 14.43-65; Mak 15.1-20; Luk 22.47-53; Luk 22.63-23.25; Jon 18.1-14, 19-24; Jon 18.28-19.16

Lupos gat aYesu len nəhai balbal Mat 27.32-56; Mak 15.21-41; Luk 23.26-49; Jon 19.17-37

Lutavun aYesu Mat 27.57-66; Mak 15.42-47; Luk 23.50-56; Jon 19.38-42

AYesu imaur təlmam Mat 28. 1-20; Mak 16.1-8; Luk 24.1-49; Jon 20.1-21.14; Uman 1.3-8; Uman 2.24-32; Uman 3.15; Uman 4.10, 33; Uman 10.39-43; Uman 13.29-39; Uman 17.2-3, 30-31; Rom 1.4; Rom 4.24-25; 1Kor 15.3-8, 12-21; KelV 1.18

AYesu evi məhat vi lan nəmav Luk 24.50-51; Uman 1.9-11; Uman 2.32-36; Uman 5.30-31; Rom 8.34; Efe 1.20-23; Flp 2.9-11; Ipru 1.3-11; Ipru 2.9; Ipru 4.14-16; Ipru 7.25-26; Ipru 10.12-14; 1Pit 3.22

AYesu dereh tetəlmam Mat 24.29-44; Jon 14.1-3; Uman 1.10-11; Uman 3.19-21; Flp 3.20-21; Kol 3.4; 1Tes 1.9-10; 1Tes 3.13; 1Tes 4.13-5.11; 2Tes 1.6-10; 2Tes 2.1-4; 1Tim 6.13-15; 2Tim 4.8; Ipru 9.28; 2Pit 3.1-18; 1Jon 3.1-3; KelV 1.7; KelV 22.12-13

Gol alat lotoməsa h lumaaur Mat 4.23-25; Mat 9.35; Mat 11.2-5; Uman 3.1-6; Uman 8.4-8; Uman 19.11-16; Uman 28.8-9; 1Kor 12.9, 29-30; 2Kor 12.7-10; 1Tim 5.23; 2Tim 4.20; Jem 5.14-15

Gol husur nəsa aGot tokele Jon 14.15, 21, 23-24; Jon 15.10-17; Rom 13.8-10; 1Pit 1.14-16; 1Jon 2.3-8; 1Jon 3.22-24; 2Jon 5-6

AGot ilav kuv nəvanuan dan nəsaan salito mabe? Mat 26.26-29; Rom 3.25; Rom 5.9-10; Efe 1.7; Ipru 9.11-14; 1Jon 1.6-7; KelV 7.14-17

Nadəlomian len aGot o riņ nəlodato len aGot

Nəvanuan toriņ nəlon len aGot, Got ilav kuvi dan nəsaan san Jon 1.12; Jon 3.15-18, 36; Jon 6.47; Jon 14.6; Jon 20.31; Uman 4.12; Uman 16.30-31; Rom 3.20-22; Rom 10.9-10; Kal 2.16; Efe 2.8-9

Nəvanuan nadəlomian loil gəgat len nadəlomian salito Mak 11.22-25; Luk 17.5-6; Jon 14.1; Rom 5.1-2; Rom 14.22-23; 1Kor 13.13; 2Kor 5.6-7; Kal 5.6; Ipru 11.1-40; Jem 1.2-8; Jem 2.14-26; 1Pit 1.3-9

Naitian tosa Mat 5.27-30; Jon 8.2-11; Rom 13.8-10; 1Kor 5.9-11; 1Kor 6.9-20; Kal 5.19; Efe 5.3; Kol 3.5-6; 1Tes 4.1-8; Ipru 13.4; Jut 7

Na-kel-uri-an tovoi Uman 20.24; Rom 1.2-4, 16-17; 1Kor 1.17-25; 1Kor 15.1-7; Kal 1.6-12; Efe 1.13; Flp 1.27; Kol 1.5-6; 1Tes 1.5; 2Tes 2.14; 2Tim 1.8-11; 2Tim 2.8-10

Na-ləmas-buni-an

AGot eləmas masuṽ hən navanuan pisi Jon 3.16; Rom 5.8; Efe 2.4-5; 1Jon 4.9

Gidat datimasləmas bun aGot Mat 22.37-38; Mak 12.28-30; Jon 14.21; 1Pit 1.8; 1Jon 5.3

Gidat datimasləmas bun nəvanuan gail Mat 5.43-48; Mat 22.39; Jon 13.34-35; Jon 15.12-17; Rom 12.9-10; Rom 13.8-10; 1Kor 13.1-13; 1Kor 16.14; Kal 5.13-14; 1Tes 4.9-10; 1Pit 4.8; 1Jon 2.9-11; 1Jon 3.11-18; 1Jon 4.7-21

Nəpısal hən datbegəm vi natun aGot Jon 1.12-13; Rom 8.14-17; Kal 4.6-7; Ipru 12.5-11; 1Jon 3.1-3

Narubətian hən nəsaan

AGot erubat nəsaan silat lotokad nadəlomian len aYesu Mat 26.28; Mak 11.25-26; Uman 5.31; Uman 10.43; Uman 26.18; Efe 1.7; Kol 1.13-14; Kol 2.13-14; Ipru 10.17-18; 1Jon 1.8-2.2

Daterubat nəsaan silat lotogol tosa hən gidato Mat 6.12-15; Mat 18.21-35; Mak 11.25; Luk 6.37; Luk 17.3-4; 2Kor 2.5-11; Efe 4.31-32; Kol 3.13

Na-sor-tuṽ-an

AYesu evusan naṽide hən na-sor-tuṽ-an Mat 6.5-13; Mat 7.7-11; Mat 18.19-20; Mak 11.24-25; Luk 11.1-13; Luk 18.1-8; Luk 21.36; Jon 14.13-14; Jon 15.7; Jon 16.23-26; Rom 8.26-27; Rom 12.12; Efe 2.18; Efe 6.18; Flp 4.6-7; Kol 4.2; 1Tes 5.17; 1Tim 2.1-4, 8; 1Tim 4.4-5; Ipru 4.16; Ipru 10.19-22; Jem 1.5-8; Jem 4.2-3; Jem 5.13-18; 1Pit 4.7; 1Jon 3.21-22; 1Jon 5.14-15

Na-sor-tuṽ-an galevis lotopat len Na-kel-gati-an Veveu Mat 11.25-26; Mat 14.23; Mat 19.13-15; Mak 1.35; Luk 5.16; Luk 6.12; Luk 22.32, 39-46; Jon 11.41-42; Jon 17.1-26; Uman 4.24-31; Uman 16.25; Uman 20.36; Uman 21.5; Rom 1.9-10; Rom 10.1-2; Rom 15.30-33; 2Kor 12.7-10; Efe 1.15-20; Efe 3.14-21; Efe 6.19-20; Flp 1.3-5, 9-11; Kol 1.9-12; Kol 4.3-4; 1Tes 3.9-13; 2Tes 1.11-12; 2Tes 3.1-5; Ipru 5.7; Ipru 7.25

Nasoruan siGot Mat 4.1-4; Mat 5.17-20; Mat 22.29; Jon 8.31-32; Jon 20.31; Uman 20.32; Rom 15.4; Rom 16.26; Kol 3.16; 1Tes 2.13; 1Tim 4.13; 2Tim 3.14-17; Ipru 4.12; 1Pit 1.22-25; 2Pit 1.19-21; 2Jon 9-10; KelV 1.3

Natərogan Rom 13.13; 1Kor 5.11; 1Kor 6.9-11; Kal 5.19-21; Efe 5.18; 1Tim 3.1-3; Tit 1.7; 1Pit 4.3-5

Natev siNasub Mat 26.26-30; Mak 14.22-26; Luk 22.14-20; 1Kor 10.14-22; 1Kor 11.17-34

Natiṽosan Mat 5.31-32; Mat 19.3-9; Luk 16.18; Rom 7.2-3; 1Kor 7.10-16

Natutumavan Mat 9.13; Mak 12.33; Rom 12.1; Ipru 9.6-10.18

Naṽide silat lotokad nadəlomian len aYesu Mat 16.13-20; Jon 13.34-35; Jon 14.27; Uman 2.41-42; Rom 12.4-8; Rom 12.9-13; 1Kor 12.12-30; Kal 5.22-26; Efe 1.22-23; Efe 2.19-22; Efe 4.1-16; Kol 1.18; Kol 3.12-17; 1Tes 5.16-17; Ipru 10.24-25; 1Pit 2.4-10; KelV 19.5-10

Na-vi-tarhəte-an Mat 6.1-4; Mat 7.12; Mat 25.31-46; Luk 3.10-11; Luk 6.38; Uman 11.27-30; 1Kor 10.24; 2Kor 8.1-15; 2Kor 9.1-15; Kal 6.9-10; Flp 4.14-19; Ipru 10.24; Ipru 13.1-3, 16; Jem 1.27; Jem 2.15-16; 1Jon 3.16-18

Nəbaptaisan Mat 28.18-20; Jon 3.22; Jon 4.1-2; Uman 2.37-42; Uman 8.12, 36-38; Uman 10.44-48; Uman 16.14-15, 31-33; Uman 19.1-7; Uman 22.12-16; Rom 6.1-4; Kal 3.26-27; Kol 2.12; 1Pit 3.20-22

Nəbathudud

Nəhaṽut mai nəbareab san artolah Mat 19.4-6; 1Kor 7.1-16; Efe 5.21-33; Kol 3.18-19; Tit 2.3-5; Ipru 13.4; 1Pit 3.1-7

Anatularu gail Mat 15.3-6; Luk 2.51; Efe 6.1-3; Kol 3.20; 1Tim 5.4, 8; Ipru 12.7-11

Anana mai atata Efe 6.4; Kol 3.21; 1Tim 3.4-5

Nəbatunau Uman 6.1; Rom 7.2-3; 1Kor 7.39-40; 1Tim 5.3-16; Jem 1.27

Nəboṅ datsəhan hən datbisor mai aGot Mat 6.16-18; Mak 2.18-20; Uman 13.1-3; Uman 14.23

Nəgavmen Mat 22.15-22; Uman 5.27-29; Rom 13.1-7; 1Tim 2.1-4; Tit 3.1; 1Pit 2.13-17

Nəhab nəmatan Mat 10.28; Mat 13.41-42, 47-50; Mat 25.41; Luk 16.23-26; 2Tes 1.9; KelV 20.10-15; KelV 21.8

Nəlodat temədau, datitoh mədau tebəlav Mat 5.3-12; Mat 18.1-5; Luk 14.7-11; Luk 18.9-14; Efe 4.2; Flp 2.3-11; Kol 3.12-13; Jem 4.5-10; 1Pit 5.5-7

Nəmatan Jon 6.39-40; Jon 11.17-27; Jon 14.1-4; Rom 8.10-11, 38-39; Rom 14.7-9; 1Kor

15.12-58; 2Kor 5.1-10; Flp 1.20-24; 1Tes 4.13-18; Ipru 2.14-15; KelV 14.13; KelV 21.1-4; KelV 22.1-5

Nəmauran today Rom 8.18-25, 28; 2Kor 1.4; 2Kor 4.16-18; Jem 1.2-4; 1Pit 1.6-9; 1Pit 2.19-21; 1Pit 5.8-10

Nəmav

AGot eviol hən nakonviolan mai alat lotoriŋ nəlolit len a Yesu ke likad nəmauran vi sutuai maii Mat 19.16-30; Luk 10.25-28; Jon 3.1-16; Jon 5.19-29; Jon 10.10; Jon 11.25-26; Jon 14.6; Jon 17.2-3; Jon 20.31; Rom 5.21; Rom 6.5-14; Rom 8.10-17; 2Kor 5.17; Kal 2.20; Efe 2.1-6; Kol 2.13; Kol 3.1-4; 2Tim 1.10; Tit 3.4-7; 1Pit 1.23; 1Jon 5.11

Nəmav imabe? Luk 12.32-34; Jon 14.1-3; 2Kor 5.1-8; Flp 1.23; Kol 3.1; 1Pit 1.4-5; KelV 4.1-11; KelV 21.1-4; KelV 21.22-22.5; KelV 22.14-15

Nəsaan

Nəsaan nəsa? Rom 1.18-32; Rom 8.5-8; Kal 5.19-21; Efe 2.1-3; Efe 5.3-5; Kol 3.5-10; Jem 4.17; 1Pit 4.3; 1Jon 3.4-5

Nəvanuan pisi lugol nəsaan Jon 8.7-9; Rom 3.9-20, 23; Rom 5.12; Kal 3.22; 1Jon 1.8-10

Nəvanuan limaspanis sil nəsaan, be aGot igol napisal hən bilav kuv gidat dan nəpanismen enan Mat 10.28; Mat 13.41-42; Jon 3.18-20, 36; Uman 17.30-31; Rom 1.18-19; Rom 6.23; Kal 6.7-8; Kol 3.5-6; 2Tes 1.7-9; Ipru 9.27; Ipru 10.26-31; 1Pit 1.17; 1Pit 4.3-5; Jut 7; KelV 20.11-15

Nəvanuan gail lomədas bun gidato husur dattovi siYesu Mat 5.10-12; Mak 13.9-13; Luk 12.4-9; Jon 15.18-21; Jon 16.1-4; Uman 5.41; Rom 8.35-37; Rom 12.12-14, 17-21; 1Kor 4.11-13; 2Kor 4.8-11; 2Kor 12.10; Flp 1.28-29; 2Tes 1.4-8; 2Tes 3.2-4; 2Tim 3.10-13; Ipru 10.32-39; Ipru 12.3-4; 1Pit 3.13-17; 1Pit 4.12-19; KelV 2.10;

Nəvat Mat 6.19-21, 24-34; Luk 12.13-21, 32-34; Uman 20.35; 1Tim 6.6-10, 17-19; Ipru 13.5-6; Jem 2.1-9; Jem 5.1-6

Pair dan nəsaan sidato Mat 4.17; Mak 6.12; Luk 13.1-5; Luk 15.1-31; Luk 24.45-47; Uman 2.37-40; Uman 3.19-20; Uman 17.29-31; Uman 20.21; Uman 26.19-20; 2Kor 7.8-11; 2Pit 3.9; KelV 9.20-21

Sipa vi təban aGot Luk 17.11-19; Jon 6.11; Rom 1.21; Efe 5.20; Flp 4.4-7; Kol 2.7; Kol 3.17; Kol 4.2; 1Tes 5.18; 1Tim 2.1; 1Tim 4.4-5

Naves galevis lotovoi hən datbinau gat gail

Mat 5.3-11	Navoian siGot van hən nəvanuan gail
Mat 5.16	Nəvanuan gail leris navoian sam̄ ale sal suh aGot
Mat 5.43-45	Ləmas bun aenemi sam̄ gail
Mat 11.28-30	Gəm hən aYesu hən gəbikad nəṅavṅavan
Mat 20.26-28	Nəvanuan totibau tegəm vi slev sinəvanuan gail
Mat 25.40	Nəsa gotogole van hən nəbathudud, gugole van hən ginau
Mat 28.19-20	Mitivan hən nəvanuan gail ləbegəm vi hai susur sagw gail
Mak 11.25	Məterubat nəsaan dan avan ideh togol tosa hən gaiug
Luk 6.31	Gigol nəsa gotoləṅoni ke nəvanuan gail ligole van hən gaiug
Luk 11.2-4	Na-sor-tuṽ-an
Luk 14.26-27	Na-husur-aKristo-an
Luke 16.13	Datodədas datbeum simasta beru
Jon 3.16-17	Na-ləmas-buni-an siGot
Jon 11.25	Na-le-məhat-an dan nəmatan
Jon14.1	Riṅ nəlomit len aGot
Jon14.6	AKristo səbon evi p̄isal
Jon 14.27	Natəmat siGot
Jon15.18	Navile a pan lomətahun alat siYesu
Uman 1.8	Nəboṅ aNunun aGot begəm hən gamit, mitikel ur ginau
Uman 16.31	Nadələmian
Rom 1.4	ANatun aGot, aYesu
Rom 1.16	Na-kel-uri-an tovoi
Rom 3.23	Nəvanuan p̄isi lovi vanuan nəsaan
Rom 5.1-2	Len nadələmian datukad natəmat mai aGot
Rom 5.8	Naut kəmas dattovi vanuan nəsaan, aGot eləmas bun gidato
Rom 6.23	Naṅurṅuran hən nəsaan, na-viol-kəmas-an siGot
Rom 8.28	Nə-nau-utaut-an siGot
Rom 8.38-39	Nəsa eləboi bəpəpəhun gidato dan aGot?
Rom 12.1-2	Viol hən nibemit mai aGot hən mətbevi esan səbon
1Kor 10.13	Natideh totaltal ke datigol nəsaan, ikad naṅisal dani
1Kor 10.24	Mətələṅon nəsa tovoi hən nəvanuan tile
1Kor 13.4-7	Na-ləmas-buni-an imabe?
2Kor 1.3-4	AGot igol nəlon nəvanuan eləṅon ivoi am
2Kor 4.7	AGot idaṅ
2Kor 4.18	Nau nəsa topat vi sutuai
2Kor 5.17	Nəvanuan veveu
2Kor 9.7	Datehəhaṽur hən datbeviol
2Kor 12.9	Nəboṅ datsədaṅ, nədaṅan siGot epul masuṽ len gidato
Kal 2.20	AKristo itoh len gidato
Kal 5.22-23	Naṽit seNunun aGot
Kal 6.4	Sagenənoṽ hən gaiug mai avan ideh am
Kal 6.9	Sadatipetəmas hən datbigol natit tovoi
Efe 2.8-9	Nə-lav-kuv-gidato-an dan nəsaan evi naviolan siGot
Efe 3.20	Nədaṅan siGot
Efe 4.25	Nakitinan
Efe 4.26-27	Nəlol paṅpaṅ
Efe 4.28	Navənvənanahan
Efe 4.29	Nasoruan tomədas nəvanuan təbuer
Efe 6.1	Lahutai mai aTata mai aNana
Efe 6.12	Datubal mai nabiltidaṅan hən nəmargobut
Flp 4.5-7	Nakemkeman, natəmat, sadatinau masuṽ hən natideh
Flp 4.12-13	Nədaṅan
Flp 4.19	Natideh dattom̄idol həni
Kol 1.15-17	Len aKristo, aGot igol natit p̄isi tosuh
Kol 3.2	Nənauan